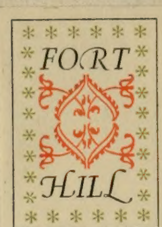
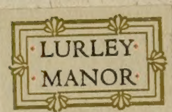
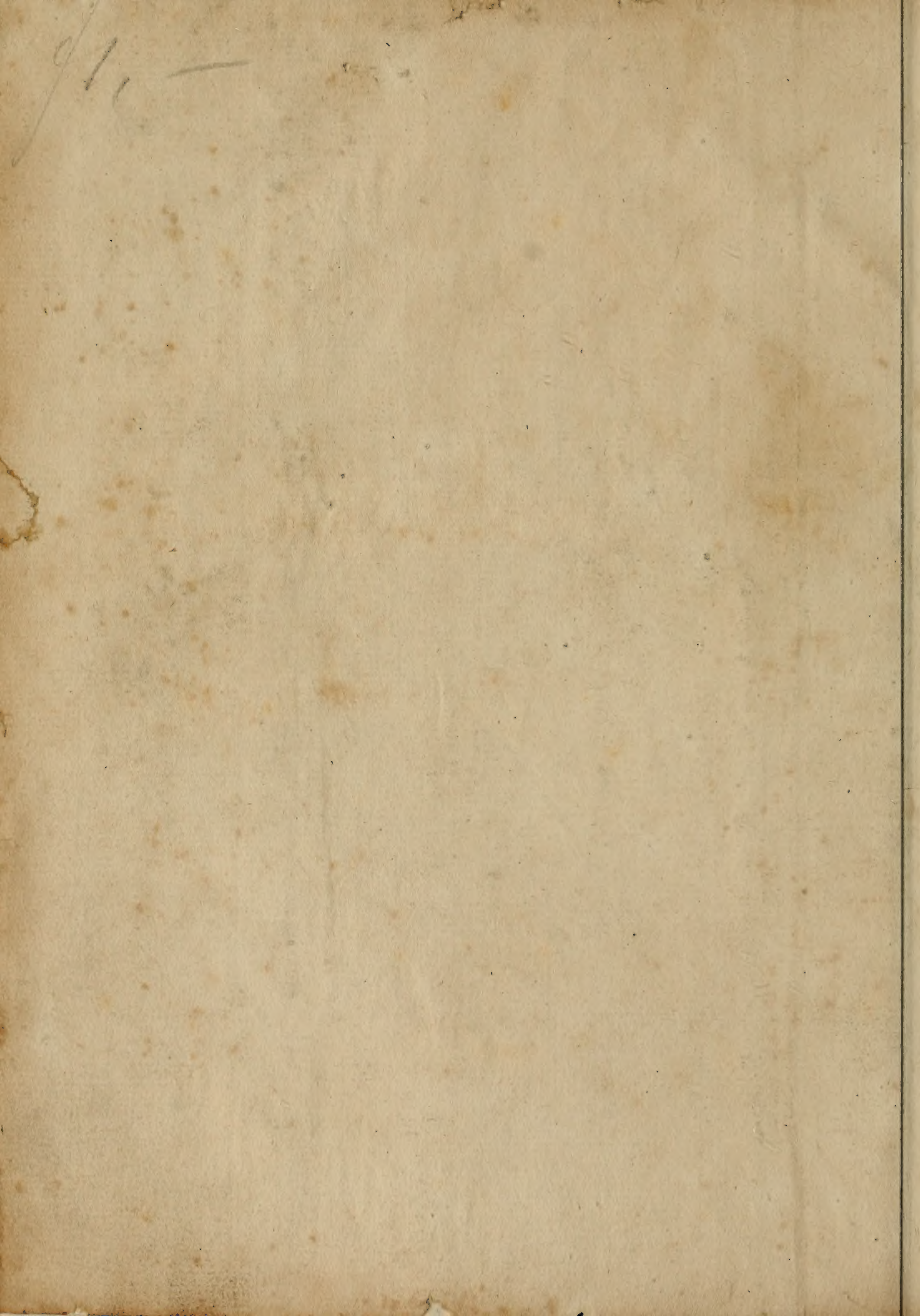

FORT
HILL

LURLEY
MANOR

SPIEGEL
VAN
STAAT
DES
VEREENIGDE
NEDERLANDS
de Hooghe. Auct.
'T AMSTERDAM
By IAN TEN HOORN, Boekverkoper 1706.

SPIEGEL van STAAT
DES
VEREENIGDE NEDERLANDS.

Waar in

De Macht en 't Vry Beſtier,

Van yder der Zeven Verbonde PROVINCIEN en haar byzondere Steeden,

Zo in Rechten als Regeeringen werd ontvouwd.

Aanwyzende

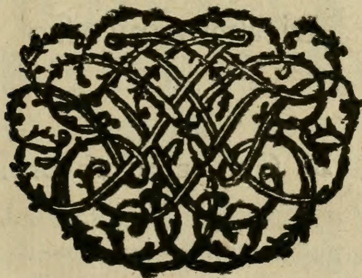
Aan, de In, en Uytheemſchen, alle de Hooge en Lage Rechtbanken, Collegien en Ampten, dewelke in de zelve, tot dienſt van den Staat, en het Recht, zyn ingeſteld.

Hoe, wanneer en waar, voor de zelve yets te verrichten is.

DOOR

Mr: ROMYN DE HOOGHE.

EERSTE DEEL:

t'AMSTERDAM,

By JAN TEN HOORN, Boekverkooper 1706.

Libertas & Justitia

BATAVA

Auctore, ROMANO DE HOOGHE Iclto.

MANDATAR: REG. M. BRIT. ac POLONIÆ, etc.

Me vada nec Syrtes; Atavum sed mascula virtus
Defendunt. Taciti ac Cæsaris ecce tomi.
Sic probo Bentivoli, Connestagiique Labores.
Testis in Historiis verior hostis erit.
Fortunam, Imperii formam, Legesque Senatus,
Urbium, & antiquo fœdere, jura fori,
Decantent alii, mihi tum placitura videntur
Hæc si Romani scripta vel acta manu.

Dicabat Amico suo

IO. GUILLELM: DE BEVEREN, a TWIKLO.

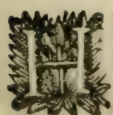
Op de Toe-eygenplaat,

Aan de Edele Groot Achtbaare Heeren,

Myne Heeren, de Borgermeeſteren,
en Regeerders der Stad

HAARLEM.

Mr. DIDERIK DIKX,
WILHEM LAKEMAN,
HENDRIK KONING,
HENDRIK HAASWINDIUS.

Et Aaloud Haarlem fier op 't ſlaan der Sarazeenen,
Praald met hun Keetenzaag; de Huynen, Nooren,
Deenen,

Zyn uyt haar Duyn gejaagd, na Trechts en Egmonds brand:
In Kruys of Heyrvaart, ſchrikt d'Uytheemſe dwingeland
Voor Kermers, Bander-ſpeer. Zy kon het Land bewaren,
Voor bek en klaauw der Roomſche of Duytſche Adelaren.
Of ley die Amazoon, Haar Lauwerhellem af,
Zo wekte haar Drukkonſt, Taal, en Wysheyd, uyt het graf,
En 't noeſt bedryf van Haar zoo handelgaauwe Borgers,
Bekleede Euroopa trots, in Stof en Kant. O zorgers
Van dit Gemeene beſt, hoe dankt men Uw genoeg!
Voor d'onvermoeide zorg, die Gy als Vaders vroeg,
En laat wilt dragen, om de vryheyd te doen ſmaken
Voor ziel en lyf, aan 't Volk, waar in men 't vyer ziet blaken
Der Godsdienſt, als 't Uw volgd op't zeedig deugden ſpoor.
Standvaſtig wys beſtier, ſtaat alle rampen door.
Ik, deel-noot van 't geluk, dat Haarlems Borgers voelen
Strem, voor een poos, Uw zorg, en offer Uw het woelen
Van 't luk der Steden, met haar Recht, Beſtier en Raad,
Als ware Spiegels zelfs, voor onze Stad en Staat.

Harer Edele Groot Achtbaerheden

Verplichte Borger en Dienaar,

Haarlem den
20 Decemb.
1706.

Mr. ROMEYN de HOOGHE.

VOOR-

VOOR-REEDEN.

Nze eygene zaken zonder opmerking voorby te gaan, vreemde te kennen, 't Huys een Mol, buyten een Arend te zyn, maakt ydele praal in de ommegang, maar ſchade in de welvaart. 't Is een gebrek, den meeſten gemeen; 't geen wy dagelyks konnen weten, weten wy zelden. Hoe wydluftig, gaat een Reyziger of Lezer van grond, in de byzonderheden van de Gemeene beſten, der *Venetianen*, *Genuëzen*, of *Zwitzers*, hoe net reedeneerd yemand van de Ryksvergadering te *Regensburg*, van de zamenſtel van de Keur en Hoog Vorſtelyke Leden aldaar met de Vryſteden? en hoe verlegen is de zelve betweter, zo hy op de heerſchende Leden van zyn eygen Landſchap komt; De verkiezing in *Engeland* van een Spreker, de rechten der Steden en Burgten, om de haren te zenden in 't Lagerhuys weetmen hier: en men kan optellen, de Ryks Baroenen, Biſſchoppen en hoge Stands perzonen, welke zitting in het Hoger Huys hebben, maar zo men die zelve vraagt, welke de Ridderſchap en Edelen van *Holland* of zyne Bondgenooten zyn, hy zal twyfelen. Wat kan ons tot nut komen, als de noodzakelyke kennis van zulke zaken, die de ziel, en 't lyf dienſt doen? by de gezegende tyd, van Gods wezen, en zyn zaligmakende genade te kennen, voegt wel, eenige beezigheyd van onze Staatkunde. Wy behoren na de Heylige Leſſen, de Vorm van Ons Vry beſtier, hoe en op welke gronden die geveſt is, nevens de manieren op de welke die geoeffend werd, de jeugd aan te beveelen.

Want hoe kan een Gemeenebeſt beſtaan, als door een zedige gehoorzaamheyd des Volks? hoe konnen de Heeren tot het beſtier uytgekoren, met zekere treden toegaan, in het handhaven der gemeene of byzondere Wetten, Voorrechten of Vryheden, ten zy de beſtierder, en beſtierde, elk voor zyn Hoofd weet, zyn plicht en park. Wreevelmoedig, Heerſch of Baatzuchtig de Regeering te voeren, komt van booze Mannen; ſlap, ſlof, laf, daar in te zyn van onkundige; Weerwoordig, Balſtuyrig, weer-

ſpan-

ſpannig onder de Borgers of Landluy te zyn, komt meeſt van onkundige dwarspalen, die met een verkeerd begrip van vryheyd, ongebonden willen zyn; windbuylen in 't kakelen, verquiſters van 't hare, en luye ledigheyd voor groots leven houdende: deze zyn de werktuygen, om een Gemeene beſt te bederven; met ſnap van praal, op de naam van Geeſt, en onderhoud van onryp nieuws, verkrygenſe by haar ſoort een naam, om de deugd en eerlykheyd, van hare Medeborgers, en 't gedrag van hare wettige Overheden verdagt te maken; niewigheyd en quaad ſtokende om onder een gemeen verderf, haar quade toeſtand beſt te dekken; of was 't mogelyk, alles in duygen te ſmyten, en te azen van de vlyt en zuynigheyd der vromen. Om dat de goede Borgers niet zouden van zulken ſoort verleyd werden, luſt my dit de doen drukken; ik heb daar op lang toegelegd, en onder vele beezigheden, ſchoone middelen gehad, om yets tot myn oogwit te beryden, byna alle de Heeren der *Hollandze* Steden, en haare Hoogſte Vergaderingen heb ik de eer gehad by tuſſen tyden te dienen, alwaar ik middel had, om op te nemen en aan te tekenen, 't geen my diende, gelyk ik in myne reyzen alom buyten 's Lands reeds gedaan had: tuſſen de binnenlandſe beezigheden, heb ik de Biſſchoppen van *Osnabrug* en *Paderborn*, in hare oudheden te etzen, mogen zien: in *Bruſſel* en *Antwerpen* vele werken doen maken, *Turnhout*, *Breda* en andere grensplaatzen moeten doorzien, en met de Commanderyen der *Duytze* Ridder ordre, de naaſte Landſcheyding der Vereenigde Staat tegen *Duytſland*, konnen opmerken, gelyk den omtrek van *Zutphen*, *Overyſſel* en *Drenth*, in het waarnemen van het Commiſſarisſchap van *Lingen*, voor den Koning *William*; wiens groote gedachtenis eeuwen zal verduyren.

Ook verſchafte my het Hof op 't *Loo* te volgen, van eenige zaken, vry omſtandiger naricht, wegens eenige onzer Provincien, van de welke men de Edelſte en Aanzienlykſte aldaar kon zien en ſpreken. Deze voorbereydzelen, deden my een gebaande weg tot de uytvoering van myn toeleg verbeelden, en na dien ik, Borgers en Vreemden in verlegentheyd vond, wanneerze in of buyten *Holland*, erfenis aan te gaan, ſchulden te innen, of ander belang waar te nemen hadden, behaagde 't my, ten dienſte der In en Uytheemſe, de Rechtbanken, de Keuren en Wetten,

ten, de tyden en manieren van Rechtsvorderingen over alle de Provincien nu in zwang, daar by te voegen: Maar wanneer ik even ingescheept was, en tot elken byzondere Stad, en yder Dorps of Heerlykheyds Vierschaar moest toe treden, vond ik myn naauwlyks half in staat om uyt te voeren, 't geen 'er vereyscht wierd, en van zo grooten omtrek het werk, dat ik het in Twee Deelen moest behandelen; van de welke dit het eerste is, vervattende de zeven vrye Vereenigde Nederlanden, en yders Landschap, eerst opgedolve oudheden, en geschiedenissen, om door de zamenhang der tyden, elk een te doen zien, waarom de Verbonde Landen gewisslyk staan in een rechtveerdig bezit van haar aaloude vryheyd, den Landen alhier zo algemeen, als elders de verslaaftheyd; wanneer een yder ziet, hoë brave Voorvechters die Volkeren, welke in een zevenbond verknocht zyn, van onheuglyke eeuwen, gehad hebben, om de zelve vryheyd, als ze gedrukt wierd te redderen, uyt de lagen, of boeyens der Geweldenaars, zo moet zyn hert op deze nu Regerende Leden van die Bloeyende Staat gerust zyn, en ontsteken, om met lyf en goed, die Regeering by te staan, welke de oude Herkomens, met het welvaren van 't gemeen, zo net evenaren, 't geen na vereysch der tyden, verschaaft moet werden, zo eel polysten, en zorgvuldig toezien dat yder Land en Stad, na zyn aard, ten beste werde bestiert in beyde Borgerlyke en Gerichtzaken en die beyde, om in een stil en veylig leven, elk na zyn stand, te doen genieten haar welvaart aan ziel en Lichaam.

Doorbladert, de eene en de andere der beschrevene Landen eens, aanstonds komt voor, een aldergelukzaligste verandering van de voorige eeuwen tot de tegenwoordige; Oproer, Dwingelandy, Moord, Verwoesting, en Armoede, is by na over al ingevallen, op de weynige tyden van rust of welvaren. Broedermoord, Burgerkryg, Binnenlandsche oorlog, Buytenlandsche overval en wanhoop van uytkomst, sloopten de Sloten, Vlekken en Steden, verbranden het platte Land, verdelgden de Geslachten, beplunderden de Stroomen, en stroopten de binnen en buyten golven. De Vremde Stadhouders plukten, haar Soldaten vilden, den hopelozen inwoonder, en zach hy om na reddering, zo leed hy als een weerspanneling; de Geloofsdwang en Bloedraad steevigde het wuft leven der uytmergelende Papen, de Brandpaal,

 was

was 't loon van de Heylige Bladen te lezen, en de ſtrop ſtond op een geeſtlyk lied. Katten en Honden had de benaauwde Borger niet genoeg om ſtandvaſtig die Rampen tegen te ſtaan, of ploy-de hy door de honger, zo moeſt hy de kop aan 't zwaard geven, of rug aan rug gebonden in 't water ſmooren.

Maar de Almogende zy dank, door die Helden welke de qua-den zo hebben gebraveerd; en die welke nu zo ernſtig en Man-lyk den Staat, met wyze Hoofden en koene herten opvoeren, boven het zo lang, rondom ons knagende geweld. Die ware Vaders, van het vrye ja Zegenvyerende Vaderland, geven ons een gewiſſe hoop van een gulde eeuw, waar in de Vrede en Ge-rechtigheyd malkander zullen ontmoeten, om de ware Gods-dienſt te ſtaven, verzekerd met de Vryheyd der Landen in de Aaloude Eendragt, en de zelve doen uytbazuynen, de zegenen die zy ontfangt na de beloften over de verborgentheyd der on-gerechtigheden; zy doen ons zien de krachtigſte onderſcheyden der toeſtand, van die quade tot deze beter tyden. De Zeven Ver-eenigde Landen zeegepralende, met zo veel voordeel op hare Vy anden; de Landſchappen yder in een bloeyende overvloed van alles, de verafgelegenſte Zeên van hare Schepen bevaren, de nieuwe Werreld voor een groot deel haar onderdanig met het geluk van daar het zaligmakende woord te verkondigen, en de zielen der vreemde Volkeren in te oogſten. De Steden verre meeſt boven de helft vergroot, en wel eens zo veel verheerlykt: van waar komen deze zegeningen, wy genietenze onver-diend! maar derft men zich wat vleyen, zo zynze ſtaatkundiglyk onſcheydbaar vaſt, aan de heerlyke vryheyd en gerechtigheyd, die hier hare Tempelen geſticht hebben; en deze twee Godin-nen kan men niet kennen, als uyt de aanmerkingen die men maakt op de Regeering van deze Landen, welke aanſtonds ons brengt tot de beſpiegeling van de heerlyke, vrye, en zuyvere manier, der verkiezingen onzer Vroedſchappen en Raden, de mond des Volks, dat als eertyds *Iſrael*, God alleen tot heerſcher kent; en van die Raden wederom de beſtellingen der Burgermeeſteren en Schepenen, om de zaken van yder Stad en hare Rechtbanken waar te nemen, met drie Gemeentsluyden of andere bedienden welke de laſten en verzochte inlagen der Borgers tot des Staats behoef bezorgen, en waken voor de Weduwen, Weezen, en

Armen,

Armen; die in der Staten vergadering beraadslagen, overleggen en uytvoeren tot Land en Zeezaken, het noodige van Legers, Vlooten, en Krygsvoorraad toe doen rusten, Vrede en Verbonden maken, zuyvere munt houden, Dyken, Wegen, Stranden, Grensplaatzen en die met de gemeene Wapens, gewonne Steden in staat en stand houden; of yders regt in geschillen afdoen, de bezwaarde eens en meermalen met hoger Banken te goede komen, en niet dulden, dat yder magtiger zyn minder, als eertyds drukke en folteren, of met Binnenlands geweld den armen 't zyne ontrove. Deze heerlyke ja Godlyke zaken zyn 't onderwerp van dit eerste Deel, en het tweede zal alzo behandelen de zaken welke van de algemeyne Staten hare Hoogmogende af hangen, aan de welke ik in dit eerste Lit, niet heb willen raaken, zullende van geen geringer ommeslag als dit deel moeten zyn; ik heb deze zaken voor myn eygen luk, op vierdagen en zonder belet van noodzakelyker gedaan, die 't lust kan ook zo dezelve lezen, en laten 't na als hy nutter of nodiger te doen heeft. Tot hem de nood prangt, om na te zien hoe hy zich in zyne Rechtsgedingen hier of elders moet dragen, zyn genoegen tot vordering zyner zaken, dan vindende, zo zal hy myne uyren besteed vinden na de plicht van

een bereydwillig Medeborger, genegen Landsgenoot en eerlyk Vriend,

ROMEYN DE HOOGHE.

Tot den

L E E Z E R.

DIt Werk, zynde het eerste deel dragende tot Tytel, SPIEGEL VAN STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN verhandeld de zeven vrye Heerschende Landschappen met een bekende naam van het vereenigde *Nederland*, onderscheyden van het *Spaanze Nederland* en *Duytsland*, op zodanige wyze, dat men eerst ziet een Tafereel met zyne uytlegging, waar in de luyster van yder, deezer Landschappen hare Steeden, en aanmerkelykste Heerlyke heugtekenen ons voor de oogen afgeschetst, staan te pralen.

Zulke zyn 'er zeeven, zoo veele, als voor lange eeuwen zelfs voor de geboorte van onzen Zaligmaker, in een verbond meerendeels verknocht hebben gestaan, tegen de overstroomende Heyrleegers der dwingelanden, 't zy die uyt *Romen* afgezonden waren, om de onbepaalde heerschzugt van de Latynze volkeren verder uyt te strekken; of datze van 't Noorden opdonderden, als sprugtels der *Cimbren*, *Celten*, of *Gothen*. Daar op volgd, een Historisch verhaal, van de eerst bekende gevallen, tot de tegenwoordige tyden; waar op een Vertoog volgd, van de waare, vrye Hoogste Regeering over en in elk Landschap. En die hooge stant verklaard zynde, gaat men by Hoofdstukken voort tot de Ridderschap en Edelen der Landen; na welke men afdoet Stad voor Stad, op haren rang, de beschryving, nevens de Vorm van yders vry bestier, en hare Rechtbanken; of indien de gronden van eenig Landschap een andere draad van beschryving eysschen, zoo buygt, de beschryving na de verandering der ontfangene en nu gewoone ordre

Zo ziet men het Tafereel van *Gelderland*, verschillen van *Holland*, en die van de Provincie van *Zeeland*, want zo vereyschte ook de Vorm van yders Souvereyn bestier.

Tussen de Tafereelen van *Zeeland* en *Uytrecht* is ingevoegd, het vierde Tafereel, dienende tot een byzondere afhandeling, der Hooge Rechthooven, welke voor *Holland* en *Zeeland* in een vloeyen, in het Hof Provinciaal en den Hoogen Raad; waar by veele byzondere rechten en Keuren, van de Leenen, de Jacht, en andere vergaderd zyn. De Drossaardschappen, Hoog Bailluagien, Dykgraafschappen enz. met hare Rechten en Keuren zyn zo geschaard, als de Rang der Hoofdsteden eyscht. Maar alle bescheyde Leezers zullen ligt oordeelen konnen, dat men in dit begryp van *Zuydholland*, *Kermerland*, *Delfland*, *Rynland*, enz: alle de Keuren en instellingen niet en kan open leggen van elken Ban, zulks zou een Boekenkas vereyschen, en geen enkel Boek; maar ik heb op veele plaatzen, de over een stemmende Keuren, als ze my scheenen niet zonderlings in te brengen, overgestapt,

geſtapt, als by andere reeds zoo aangeroerd, de Rechtdagen en hoe men dezelve kan waarneemen, of doen waarnemen, en hoe men zich moet aangeeven om zyne zaken, in en voor te ſtellen zyn daar by geſteld, en hoe yemand by minder Rechters vonnis bezwaard zynde, by hooger Rechtbank zyn heul kan zoeken.

Men zal my (hoop ik) vergeeven dat ik voor de ſmaldeling van *Holland*, en der zelver Landrechten deze aftred met een Tafereel, byzonder en zo veele Hoofdſtukken den Leezer ophoude 't geen in de andere Provincien alzoo niet en is gedaan; daar toe heeft my reeden gegeven, de overvloeyende en aaneengehegte Steeden en Dorpen, zoo dat het gantſche Landſchap meerder een Stad ſchynt, als een in een gevloeyd gemeene beſt van zo veele Steeden, en om dat het zelve zo vol is van Koopmanſchap en handel, waar uyt meer geſchillen moeten ontſtaan.

Na deze volgt het vyfde Tafereel van *Uytrecht*, waar aan *Vrieſland*, *Overyſſel* met *Drenth*, en *Groningen* eyndelyk met de *Omlanden*.

Ik heb met ryp overleg in verſcheide Steden met ſtilzwygen voorby gegaan, zommige oude handveſten, meer nut, om ongeruſte geeſten ten quade te dienen, als oirbaar tot de welſtand, ook wel zommige onwaardige kleynigheeden, als het zitten van een Schevelinger in den Haag en diergelyke welke niets tot nut toe brengen; ook heb ik (wat vlyt ik aanwende) al plaatzen ontmoet, waar men wat te jalours malkander in 't 't vaarwater zat, om te konnen regt decizyf, van deze of andere Collegien ſpreeken; de tyd ook, ſteeds vol verandering meeſt hier en daar ook nieuwe ſpeelders op 't oude Toneel gebragt, welker ſtand nu en dan eens gewiſſeld word. Waar in men ook tyd zal moeten hebben om uyt te zien, waar en hoe zulke veranderingen zullen eyndigen: deze en de miſlagen van den druk verzoek ik ten beſten mogen geduyd werden, en wenſch den Leezer welvaren.

VERKLARING
DER
TYTELPLAAT.

DE zeven Vereenigde Vry heerschende Landschappen, zyn de Lyst van de Spiegel van Staat; de trotze Wapenschilden van het groote Gemeene Best des Vereenigde Neederlands, zyn met de Palmen van de Vrede gediend; na datze de Eyken en Lauwerbladen verdiend hadden, in hare standvastige dapperheyd; Haar zeven vast in een gebondene pylen, zyn een merk van de weer herstelde oude Verbonden want zulke grenzen als nu, had over twee duyzend jaren byna, dit zamenstaande vry Volk. De gerechtigheyd levende na hare oude instellingen, de Raadzelen der Buytenlandse Wetgevers door de Sphynx vertoond, wel aanziende, maar zonder onderwerping, houd de Waagschaal effen, in haar gespannen Vyerscharen, doch na yders Lands oudste en reedlykste Keuren en Wetten: zy ziet in dezen Spiegel, haar zitdagen, en doet daar in zien, hoemen groter en kleynder belang voor haar moet doen waarnemen. De voorspraken en pleytbezorgers staan achter haar gereed, tot het eysschen of verweeren; de oude ongekreukte Vorm van 't bestier der vrye Volkeren eenvoudig, maar standvastig zynde, toond met zyn sterk naakt lyf, zyn kracht en de stand met de getorste pylaar; een Leeuwenhuyd het oude wapen van zes dezer Landen, dekt zyn sterke spieren, zyn streng lemmer, douwt hy in de greetige strot, der heers zucht van Buyten en Binnelanders. Deze Bestier Vorm, laat ook in dezen Spiegel zien, de oude en tegenwoordige bestelling van hare Overheden, in 't Burgerlyke beslag, en de behandeling van 't recht Een oud Burgermeester ziet men in den Tabbaard, daar achter verschynen, dragende een ruyme Beurs, uyt de welke hy de Bonen gadert tot de Kiezers van de nieuwe Heeren. Zo dryft men de Harpy der gevaarlyke heerschzucht den Landen uyt, die met het jok van *Romen*, *Spanjen*, en *Vrankryk*, ons dorst dreygen. Die Roofvogel had geerne de ware Godsdienst onder de zarken gesmoort, met de zwaarte der dry dobble Kroon, en veel Boeken van Geloofs dwang, en *Roomse* Hofschryvers daar

op

op te laden. Maar ze rukt en trekt vergeefs aan die zuyvere Maagd, welke laat zien, dat ze de zwarte ſluyer van het oude blindhokken, afgeſchoren heeft, om de ware kennis in haar boezem te planten, uyt het vry doorbladeren der ontſlote verborgendheden; ja datze mede deelagtig is geworden, aan de vyerige gesplete Tong, der Kruysgezanten, op haar Voorhoofd, met een Spreektrompet in haar hand, om aan de alderuyterſte geweſten der nieuwe Werreld, die Godlyke waarheden uyt te bazuynen: haar ſchoon naakt is overdekt met een ſpierwit lang kleed, het gewaad der gelukzaligen; aan haar zyde is het vrye Volk met een Zeeruſting van Schelpen, aan 't Lyf, en een Zegenvyerende Helm op het Hoofd, deze met een Schild gedekt waar op de Muts der vryheyd, en de dolken van *Brutus* en *Cassius* doorſteekt, zyn gedreven. De Geweldenary der Buytenlanders, die met Knodzen, en Sabels, 't op haar vrye Staat, zo dikmaals gemunt heeft, zyn ſlangen Hayr, en Tygers huyd, bewyzen klaar, de boosheyd en loosheyd, waar mede zyne voornemens beleyd zyn geweeſt; hoe ſchone glans hy in zyn Schild voerd, het vrye volk ziet 'er door heen, en ſtraft zo wel die verwaatene en vermetene, dat hy met afgeknerſte tanden, geknotte leeden, en Zieltoogend Moordgeſchrey te laat om vergifnis jankt. Hare ongevallen en rampen ziet men mede, in de zelve Spiegel van ſtaat, die op een vaſte grondſteen een vaſte naald Hemelwaarts doet ryzen, in 't oog der volkeren, welke zy met hare kielen alom bezoekt, en die nu, door gebrooke watten zo ſchoone Havens aan haar leeverde, datze haar oude Zeeburgen, Vyerbakens, zanden en gaten, voorby gaande, de grootſte Koopſteden, der gantſche Wereld in weynig eeuwen opgekomen en in een bloeyende ſtaat vind; en tegelyk ontmoeten het Hof van Staat, de Zetel der vrye Regeering, pragtig opgecierd met de vroeger of later voorvegters op hare tranzen, welker namen en daden de zelve Spiegel van Staat doet opkomen, uyt de puynhoopen der vyandelyke muyren, door haar geſloopt, om als Helden beelden, de tegenwoordige voorſtanders der zelve vryheyd, ten prikkel te dienen, bewarende met roem en zeegen, de dierbare panden van Godsdienſt en vry beſtier door Gods genade.

Op

Op de

SPIEGEL van STAAT

der

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

Uytvoering, doorwrogt, en opgehelderd
door schriften en Tafereelen

van den Heer en Mr.

ROMEYN DE HOOGHE.

Oem Oudheid, roem wat verre of duister is gelegen,
Bataviën verbluft, die waan op stof gebout.
Wy Catten afkomst, noyt door dwang, of Oorlogs-zeegen,
Gemuilband, staan, ten trots van wie zich oyt verstout,
Op onze Grens of Strand, te ruiten of te moorden.
Ons vrye Staats gebied, blyft pal, gelyk voor heen.
So staat het Recht na keur in yders ban, of Oorden,
Onkreukbaar, wel getand, maar nimmer afgestreen.
Die vorm van Staat, dat Recht, en Godsdienst, zullen blyven,
Zo lang den Oceaan, om 's Aardryks As zal dryven.
Wy zien, dit Zon-klaar, in dees bladen, maar wie streeft,
So hoog DE HOOGHE na, die ons dees Spiegel geeft?

N. VAN BRAKEL.

SPIEGEL

ht, en bosch godinnen sieren
Sie, Hier, Hoe ht door d'oude Batavieren.
Haer felle Seei

Sie, Hier, Hoe Gelderland, en Zutfen, roemryk praalt;
Haer felle Leeuwen heeft noch Zee noch Rhyn bepaalt.

Het Konings Leeu, de Jacht, en bosch godinnen sieren
Haer buytryk Woud, berucht door d'oude Batavieren.

SPIEGEL VAN STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Gelegentheyd der Vereenigde Nederlanden, met haar aard en imborst.

Et Deel van Europaas vaste Land, welk tegen over Brittanniën legt, van ouds Batavia of Phræsia genaamd, is nu het Vereenigde Nederland; zynde nu dezelve Volkeren, in een Bondgenootschap, dewelke eerst met de Roomse Monarchy, als in Broeder en Bondgenootschap, op beroemde Naam deeden onderscheyden. Maar naderhand, om des selfs dwingelandy, met overwinnende Wapenen, tegen die Machten wereld-ruchtig gemaakt, volgens de getuygenis van de Vyandlyke Schryvers. Uyt de Duytzen herkomstig zyn ze door Burgertwist, van de Catten of Hessen geschift, en hebben de laatste deelen van Gallien, leeg van Inwoonders, beslagen. Met het Eyland welk door het splyten der Rhyn, van die

De Stand der Zeeven Vereenigde Landen in Europa.

ſcheyding tot de Zee loopt, en voorts Over-Yſſel, Zutfen, Vrieſland, Drent, Twent, Groningen en Ommelanden.

De buytenſte Zoom dezer Landen, behoort aan de geſamentlyke Zeeven Verbonde Landen; nu Generaliteyts Landen en Diſtricten genaamd. Deze zyn als de Buytenwerken, en de zeeven Provintien als de Stad,

Namen der zeven Landen. De zeeven Landen zyn, GELDERLAND, HOLLAND, ZEELAND, VRIESLAND, UYTRECHT, OVERYSSEL, GRONINGEN.

Stand en benaming der Generaliteyts Landen. De Landen der Generaliteyt zyn aan de Zee, na de Vlaamſe zyde Sluys, Hulſt, over de Schelde, neveus veele Schanſen van Naam en groote, als Iſabelle, Sas van Gent, Schanſen by Hulſt en by Axel, in Cadſand, Philippynen, Liefkenshoek; binnen 't Scheld, Lillo, Santvliet, Marquiſaat van Bergen op Zoom en Wouw, de Baronnye van Breda, de Meyery van 's Hertogenboſch, Maeſtricht en Landen van Valkenburg, Peel, Kempen, de Graaf, Overmaas, Ruremond, Venlo, Stevenswaerd; Coeverden, de Bourtang, Lier en Lieroort, Deylerſchans, Huys te Noord, de bezetting in Embden.

Den ommekreits van alle deze Landen, werd omringeld, in 't Noordweſten met den Oceaan of Noordzee, welke achter Schotland om komende, en ſtuytende aan de Hoofden, tuſſen Cales en Douvres, tegen den invloet der Wateren van de Spaanſe Zee, door 't Canaal gevloeyt, en daar in verſterkt door de Yerſe Zee, of 't Canaal van St. Joris, hier langs onze Kuſten veel Sand aanſpoelende, laat ſitten, en maakt een vuyle Grond, vol riffen en banken, alleen by ſloven en gaten in te Lootſen, die zeer dikmaals veranderende, geduurig opmerken, en nieuwe tonnen en bakens eyſcht; waar in een gewiſſe kracht en ſterkte dezer Landen is geleegen, dewyl geen Vyand zonder het uyterſte gevaar aan deze Stranden, eenige Landingen onderneemen kan, noch het ſtrand zo na by blyven, dat hy het Landen van ſijn Krygsvolk kan vryen door 't Geſchut van zyne Scheepen. Alzoo is ook het invallen met een Vloot in de Monden of Zeegaten, te veel onvermydelyke quaden onderworpen, behalven dat men mogelyk nergens vind een ongeſtadiger weer en wind, als op deze Kuſten, en

een

een wind uyt den Noordwesten, zou een gantsche Vloot sloopen, gelyk deze Landen aan haar eygen Vloot van Gottenburg komende, met swaare Schipbreuken, en oneyndige Drenkelingen gezien hebben. Dan hebben zy tot Buuren aan de Franse zyde de Vlamingen, het Marquisaat van Antwerpen, Brabant, Luyk, Keulen, Kleef, Gulik, Lingen, Munsterland, Westphalen, en Oost-Vriesland : de Maas en Rhyn dekken eenigzins dezelve met de Eems, en voorts de moerassige Heyden van de Bourtang, tot dicht aan de Zutphense randen, en wederom een diergelyke Heyde, tusschen Nimwegen en Mook, en diergelyke van de Peel en Kempen : maar de onsterffelyke Bouwmeester Koehoorn, heeft verschyde Lynen aan den Staat vertoont, om de Hoofd ommekrits te konnen dras leggen, en de rest met wel versterkte Steeden bewaren. Van ouds waren deze Landen aldus bekent.

Bataven Cananifates Frisiabones, zyn nu Zuyd-Holland en West-Vriesland; daar by komende Medenblik Enkhuyzen, Hoorn, en haare onderhoorigheden : van de Graven van Holland ondergebragt, en haar aan Holland gehegt.

Beschryving der Namen dezer Landen van Ouds, en derzelver tegenwoordige benaming.

Sicambrosen, Bataven. *Geldubise*, zyn Gelderland. *Usipiën* de Zutphense.

Mattiaci, Zeeland.

Frisen zyn noch by dezelve naam beroemd, maar ingekrompen.

Marsen en *Trajectynen*, het Sticht en de Veluw.

Phileum of *Phylleum*, Groningen.

Cauci Emden, *Amsibari*, 't Volk om Lier Bourtang, enz.

Tencteri de Drent. *Tubantes* de Twent. *Chamavi*, de Wolden; en rondom deze de *Bructeri*, de Moerassige Heyden, van de Bourtang, Coeverden en Noorthorn bewoonende.

Gugernen, Kleeffse en Gulikse.

Eburonen, Peelse en Kempenaars, ten tyden van Keyzer *Julianus*, ingeschikt van de Bataven, om daar in te ontfangen de *Salien*, die rondom den Ysel en Rhyn, zo aan de eene als de andere zyde haar neder sloegen, en de *Quaden*, die de Peel-landen en de Kempen, met de Meyery besloegen, en een gemeyne best met ons maakten, dezelve naam, van *Bataven* dragende.

Tungren, zyn de Tongerſe met dezelve naam *Condruſi*, die van Condros *Betaſieu* en *Menapiën*, onder dezelve.

Adriatiſe, de Antwerpenaars, Turnhoutſe en daar rondom.

Nerveën, de Inwoonders om de Schelde.

Taxandren, Cadſant, Sluys en Bylanden.

Morinen, de Zeeſtrand-bewoonders van Cales tot Sluys.

Om in het leezen de gedachten op te helderen, heeft my geluſt deze wynige regulen weegens de oude benamingen tegen de tegenwoordige bekende namen te doen zien.

Aard van 't Volk.

Van de meeſte dezer Volkeren, is verwonderens waardig, dat zy de Vryheid, met dewelke zy in Duytſchland na de richtſnoer der Natuur leefden, hardnekkig en roemryk hebben verdeedigd, terwyl, de nabuurige Volkeren door de Romeynen, Swaben, Cimbren, Gotten, en Noormannen, overſtroomd wierden. Ja zelfs de groote Eylanden van Brittanniën of Engeland en Schotland, nevens Ierland, Yſland, enz. onder 't Roomſe jok bukten, of van Picten, Deenen en Nooren geplunderd, haare Wooningen moeſten verlaten.

Tegen geweld buytenlands.

Binnenlands.

Zy zy wel veel onder een van aard verſchillende, maar nogtans daar in te zamen eens, om haar ſtand en ſtaat tot de laatſte droppel bloeds, en de laatſte penning van haar beurs te handhaven.

Verſchil en inſchikking.

Zy verſchillen eenigzins van malkanders vorm van beſtier, maar hebben te zamen een ingeſpanne drift, tegen een eenhoofdige Oppermacht, en houden yders ſtreng vaſt in haar oude wyze van beſchik in de Regeeringen, der Steeden en ten platte Landen. Als mede haar ſoort van Laſten, zo die, welke zy voor den algemeenen Staat moeten opbrengen, als die welke dienen tot onderhoud van de nodige Werken, in yders Provintie. Deze onduytſe naam is zeer oneygen aan deze Landen gegeeven, beteekenende by de Latynen een aangewonnen Landſtreek, onder hun gebracht, en geregeld na haare wyſen onder Proconſuls, Legaten, of andere Opper-Intendanten, welke de Oppermacht in die Landen oeffende, na de wil des Roomſchen Raads en Volks, 't geen van deze Landen noyt heeft konnen gezegt werden; maar 't woord van Provincie is

zo

zo gemeen ontfangen voor deze Landen, dat men daar van zich moet bedienen, om bywylen de duysterheyt te ontgaan. Men vind het ten minsten al te veel by Spaanse, Italiaanse, Franse, Engelse en andere Schryvers, om het gants ongeraakt voorby te gaan.

De Manschap van alle deze Landen is strydbaar, maar de eene der Provintien steekt meer uit te Land, en de andere wederom ter Zee, welke te zamen een geduchte Macht uytleveren; en tot malkanders hulp bereydwillig toe treeden. Meest sterk, wel gemaakt en leerzaam. De Manschap.

De Vrouwen zyn neerstig, net in haar Huyshouding, mal goed met de Kinderen, voor welke men haar ziet alle krachten inspannen, en de meeste zelf in 't midden der middelen schraal leeven, om hun kracht te verryken en te veel gemak naar te laten. Neerstigheyd Netheyd.

Beyde de kunne is bequaam tot Koopmanschappen, Winkel-neering en Handwerken; vroeg en laat aan 't werk, scherp in de opmerking van haar beurs; eertyds veel meer oprecht, nu door de konstenaryen der Vreemdelingen, al wat van de uyterste deugd afgeweeken, en wat minder eenvoudig. Lust tot handel.

Noch steeken Mannen en Vrouwen uyt in Kuysheyt tegen andere haare Nabuuren; hoewel de goede zeeden, (God betert) te mets wat dunder te vinden zyn, door 't gemak en de weelde verbasterende, en vaak bestormt door de wufte wildwaeyigheyd der Buytenlanders, Kuysheid.

Het weeten, en leezen tot Geleerdheyt toe, der Talen die niet als aan de Hooge Schoolen geoeffend werden, is hier zo gemeen, dat veele Vrouwen ook Latyn, of Grieks, of Hebreeuws willen schynen te kennen; door de Godsdienst aangezet, of Geestelyke hovaardigheyd. Ja, men vind 'er Vrouwen, die om na te spooren, de Goddelyke huyshoudinge, haar eygene wat losser behandelen. Weetgierigheyt.

Zy zyn vry minder bygelovig als veele Volkeren, zo dat men in de Zeeven Landen, noch toveren, noch mirakelen ziet, en de verschyningen van Geesten, Spoken en Kaboutermannekens, zyn daar praatjens voor de spinrok van slechte Wyfjens. Ja 't loopt gevaar, of 't gemeen niet al te zeer word Niet bygelovig.

ontheven van de laſtige vrees voor Duyvels, Bytebauwen en Nickers.

Vertrouwen. Nergens vindmen by de Kooplieden zo grooten gereedheyd om aan buyten en binnenlanders haare Goederen te vertrouwen, hoewel de geduurige Oorlogen, de Kaperyen en Roveryen der Vyanden, veele heeft gekraakt, en de pracht en wuftheyd niet vermindert, met het ontſchieten der winſten, en uyt deze quaden, veele ſchaden geleeden zynde, zoodanig wyduytloopend vertrouwen hebben beteugeld; nochtans zyn 'er ſteeds waaghalzen, welke de winſt zo verlokt, dat een Vreemdeling tweemaal wel betaalende, vertrouwen veſt, voor lange ſchuldloop, die men op ſommige plaatzen tot verwondering ziet, op twintig en meer Maanden uytloopen, om een kleyntjen meer, liever als de veerdige af betaling. De zuynigheyt van de keuken maakt ondertuſſen dit verwyt verdraaglyk, en zeeker met dit vertrouwend inpalmen vinden zy ingang in veele plaatzen, waar op Engelſe, Franſe, Duytſen of Italianen, niet konnen of willen handelen.

Arheydzaamheyt. Men vind by de Landzaten en in de Steeden zeer gemeen dobble winſten, de Vrouwen in de Steeden doen Winkels of Hanteeringen, die aan de eene of de andere Fabryken dienen, terwyl de Mannen buyten 's Lands haare winſten opſpeuren; de Land- en Strand lieden van Holland, Zeeland en Vriesland, varen na alle Geweſten ter Zee, terwyl de Landbouw van de Vrouwen en Kinderen niet en werd verſuymt.

Schranderheyd. De hovaerdige Grieken en Romeynen noemden de andere Volkeren Barbaren, gelyk de Joden Goim, waanende dat zy alleen bezaaten wysheyt en verſtand, met uytſluyting van de reſt, zo datze haar niet ontzagen den Batavier voor rouw, bot en onleerſaam te beſchryven, nevens de Switſer, daar ze nochtans in konſt van Oorlogen geerne zich van die bedienden; en in den opſtand van Claudius Civilis voor de Vryheyt, klaagden over de geſleepenheyd van zyn verſtand, en de meeſte ſtreeken waar van hy zich in 't veynſen en ontveynſen bediende, waar by men noch moet zetten, dat ze een Naneef van deze Civilis, het beſte deel van Brittanniën te regeeren gaven; maar een der wakkerſte Franſen in 't beſchryven van een Miniſter

nister van Staat, laat zich daar op in zyn Voor-reeden uyt, wegens de Hollanders aldus. Maar de laatste (spreekende van de Helvetiers en Bataven) hebben die naam lang afgelegd, en verdienen nu dat wy na haare Hooge Schoolen gaan, haar scherpsinnigheyt en goed oordeel met verwondering hooren, en in onze Schriften haare groote Mannen als steunsels van onze gedachten invoeren.

'tIs ook niet te ontkennen dat Taalkunde, Vrye Konsten, zeldzaame Gereedschappen, en alle Mechanise toestel, hier wonderlyk bloeijen. Dat deze Landen uyt de natuur, byzonder in Waterland, Wiskonstenaars by uytnementheyt aanqueken; dat in hare Steeden alle de Laken- en Stofwerken, alle Twyn- en Garenwerken, by uytneementheyt werden in top gevoerd, 't zy van fynigheyt, 't zy van lichtheyt, met zo behagelyke kennis in 't schakeeren der Verwen, zoo schoone swier van omtrek, en alles of met zo nette hand, voor dierbaare Stoffen, of met zo luchtigen aard voor de goedkoop, datze de Vreemdelingen dwingen, haare Stoffen en Goederen voor anderen te neemen. Oeffeningen in Talen en Wetenschappen.

Waar by komende de ongelooffelyke Volkrykheyd, en de behoeftigheyt van toevoer uyt andere Landen, deze altyd in staat zyn, Koopmanschap tegen Koopmanschap, en Waren tegen Waren te wisselen, of trocqueeren.

Deze Volkeren zyn niet zeer schielyk in toorn, ten zy by sterk Bier, Wyn of Brandewyn, in welke zich veele van de jonge jaaren af, al wat sterk te buyten gaan; doch buyten dit quaad, zynze laauw tegen ongelyk dat ze ontfangen; zo wel yder in zyn byzonder, als wel voornamentlyk de Volkeren zamen in haar zevenvoudig Verbond, eensdeels om de natuurlyke ingebooren imborst, anderdeels om dat de zamengevloeide Lichamen uyt verscheyde Landen, in welker gezamentlyke Vergadering, door overreeding alleen, en niet door ontzag kan werden gewerkt: en welker Leeden rugspraak met haare Heeren en Meesters, de Souverainen van elke Provintie, moeten houden, die zeer verschyde belangen hebbende, ook noodzakelyk langzamer beradingen en gevolgelyk uytvoeringen hebben moeten. Maar dezelve koele gemoederen, zo men Lydzaamheyd.

het Volk aanmerkt, zyn tot de uyterste onmenschelykheyt verhit, als haar gedult, te lang geperst, tot raserny uitbarst. Zy zelve, zyn gewoon de tempering van haar ingebooren aart, te vergelyken by de ysere Potten, welke wel lang zyn, om door-heet te werden, en de vocht die ze bevatten, te doen kooken, maar zoo ze eens door-heet geworden zyn, zo kooken ze met zulken vinnigheyt en hitte, dat 'er geen koelen aan is.

Hardneckigheyd. In 't algemeen vind men een hardnekkigheyd, welke haar in de onderneemingen, van handel en tochten, in 't na en doorwroeten van Konsten en Uitvindingen, in 't hermaken van Sluysen, Dyken, Wegen, Landen, Hoffsteeden, in het hervatten van Rederyen, in 't uythouden van de Oorlogen, in 't doorstaan der elenden; gelyk in 't opscherpen en het aanmoedigen, van den eenen Medeborger tot den ander, voornamelyk in de eerste beginzelen der Vryheid tegen het Jok van Spanjen. In deze leeden zy Brandstichten, Honger, Dorst, Pest, onderlopen van Landen, vernietigen van hare Schuldbrieven, verstroyen van haare Huysgezinnen, ja tot de laaste wanhoop toe, wanneer de zaken, in de tyd van den Prinzen van Parma, zeer verliepen. Namentlyk, de Dyken door te steeken, het gantsche Land onder te doen lopen; zig in Scheepen te bergen, en om een goed heen komen te zoeken in vreemde gewesten lyf, gezin en haven aan de Zee-baren te vertrouwen.

'T is by Polybius aangemerkt, dat na de sware neerlaag by Cannas, het Roomsche gebied niets behouden kon, als de hardnekkigheyd tegen de ongevallen: diergelyk had hy van deze volkeren gezegt, had hyze vereenigd beleefd. Want afgemat, door 't moorddadig bloetlaten der hoekze en Cabeljause, Heekerens en Batenburgers, Schieringers en Vetkopers, ('t geen de Lands-Heeren mogelyk niet al te zeer tegen hare belangen reekenden) vielen zy in de grote kosten der wilde tochten van Keyzer Karel de Vyfde; en daar uit in de Spaanzen Oorlog van tachtich Jaren, zonder azem te halen in een Portugeeze, Engelze, Sweedze en Munsterze Oorlog. Die Spaanzen Oorlog had de Edelste deelen van 't Lighaam van yders Staat, aangetast; het grootste gevaar wierd afgestaan;

ſtaan; ja men zette een zeegen in het oorlogsvyer, men ſtrekte de landpalen wyd en zyd uit, zelf tot zulk een vergrooting dat men gedrongen wierd, ('t geen zelden beurt) om het al te zeer krimpen van onze vyands magt, vreede te maken. Maar daar quam op, die alderverſchriklykſte ſtorm, van Vrankryks woedende Heerſchſucht, die met drie leegers te gelyk op drie plaatzen beeſig, en door de Biſſchoppen van Keulen en Munſter geholpen, van alle kanten de oorlogsvyeren deed opgaan; ondertuſſen van meening zynde met twintig duyzend paarden, over den Rhyn; door Betuw en Veluw op Amſterdam te rukken, en in 't onderbrengen van die Stad, de doodſteek aan de Vereenigde Staat te geeven. 'T liep ook (wie kan 't klaar bewyzen) door vreemde ongevallen op 't het, en zyn volk binnen Naarden, Muyden en Woerden.

Het onderloopen der Landen rondom Amſterdam, (welk ik hier alleen tot voorbeeld neem) is viermaal in veertig jaren gebeurd, zo door inbraak van de te ſterk ingeſwolle zeegolven, als door de bekommering voor de aennaderende Vyand. Van deze doorbraken zyn de meeſte Hofſteden, zo in haare Gebouwen als Plantagien meeſt bedorven geworden; maar 't Zeewater uytgekeert zynde, zyn beyde Huyzen, en Plantagien niet alleen telkens beter, maar ook, als of dat quaad niet te kreunen was, tot dartele pragt en praal verheerlykt geworden. Voorbeeld om Amſterdam.

De togten agter om na 't Waygats en de Straat Anian, de doorgeſtane folteringen van zulken achtmaandſe duiſterheyd en winter, zyn door dezer volkeren hardvochtigheyd gebraveert. En onvermoeyt de tornen hervat.

De neerlagen die zy in haare eerſte Zeeſlagen of Veldtogten in de Oorlogen ontfangen, zyn maar ſpooren om haar te prikkelen, weer ſterker telkens uyt te komen, tot dat zy de dreygende quaden ſtremmen, en de onderneemers tegen haar tot handſaamheyd kneeden.

Voor haar zelven in 't byzonder ziet menſe niet licht zoo vergenoegt datze uyt de winſten om de moeyten ſcheyden, maar of door gewoonte of door wat gierigheyd, willen zy liever ryker ſterven en armer leeven. Winſiekte

In geen Land, is het geld op minder renten, als by deze, wanneer voor 't wederkrygen, genoegſame veiligheyd is. En

als dat ontstaat zo maakt egter den overvloed in 't midden der Oorlogen, dat men om 't zyne uyt te zetten eer bidden moet als gebeeden werd; zo dat ook vreemde Vorsten by deeze groote sommen opneemen; ja zelf, hoe naauw de verboden gaan, veele gelden om het lokaas der sware renten aan Spanjen eertyts, en nu nog aan Vrankryk uytgezet werden.

De lasten hoe zeer ze groot zyn werden door de gewoonte met stille gehoorzaamheyd gedragen, de teering na de neering, de spilling na 't inkomen werdende gereegeld.

Buyten Minyver.

Jalouzy is onder deze weynig bekent, om dat de meeste Mans en Vrouwen vry koel zyn, en geen vry bejag zelfs zoekende, vermoedense ook niet ligt zulke boosheyd van een ander. Men ziet 'er veele Vrouwen onder 't gemeen volk trouwen, en na weeken of maanden bywooning, ja zelfs voor weynige dagen, de Mans van de Vrouwen voor drie, vier, vyf of zes jaaren verhuurd, togten na andere Gewesten doen, blyvende de kuysheyd meest zonder vlek of opspraak.

Niet voor de Hoflykheyd.

Beleeftheyd is in eenige der zeeven Landen al vry heus en hoflyk onder grooten en kleynen, maar in Noordholland, en Vriesland, acht het geringste volk, de pligtpleegingen, buygingen, hoflyke eerbetuygingen, hansops grillen, lachtse uyt, en haatse. Zynde daar en teegen van stuurse zeeden maar trouw in het behandelen van gelden en zaken, gelyk ook alle de werkluyden, die buyten wyn en bier, alles mag toevertrouwt werden.

De gelykheyd is in de gemeene besten een wonderschoon en aantrekkelyk middel voor de gemoederen, aan wien het onderwerpen (zo de luyden door lange verslaaftheyd niet en zyn buyten natuurlyke smaak gebragt) lastig is. Nu zyn de ingezeetenen hier zo wel als elders onderworpen, maar 't en komt haar zo niet voor, daar de verandering der regeeringen, en het deel welk daar in vaak ongeachte luyden konnen krygen, haar schynt te vlyen, als of zy ook niet gantsch daar van te wanhopen hadden. Behalven dat 'er veele Provincien en Steeden zyn, in de welke de Gilden, of Krygsraad buyten de Overigheyt bestaande een aandeel van 't bestier schynt te hebben, onder welk zy haar zelven reekenen.

Waarom.

Praal in kleedy.

Pragt van hoflyke stoet is ongelyk de eere deezer Landen, meer

meer als d'anderen eygen. Daar zynder die de veelheyd van Dienſtboden, Paarden en Rytuigen, als groote en voortreffelyke teekenen van welſtand aanzien, maar in de beſte Koopſteeden gelden de lieden minder in 't vertrouwen op de Beurs, na tegenwicht van zulke verquiſtende Nachtgaſten. En men reekent den menſche niet tot verdienſten, 't geen zy door koſten uytbrengen, maar 't geen zy door zuinigheyd in brengen. Van kleederen is het zelfde, namentlyk ligt te onderſcheyden of de Burgers digt aan Hoven, onder Eedelen of Krygsluy haar winſten doen, dan of zy met Kooplieden omgaan, en van de zwier, en wild waayigheyd afkyken. In 't algemeen kan men zeggen, dat de rykſte in haar uyterlykheyd beminnen te hooren, dat zy onder haar ſtaat gaan, en dat men op haar uytſchiet; zou men die Man wel aanzien, dat hy zulken magt heeft? yets van 't oude Hollands en Fries, met wat ingetogene dragt der Doopsgeſinden, helpt te zamen veel tot die zeedige kleedingen en 't myden van ſleep en ſtoet op ſtraat. Niet geagt.

Maar de zelfde ingetoogentheyd vintmen geenſins in de Huysraden, Thuynen en Hofſteeden: gemeene Schippers, Stuurluy, en minder Ambachtsluy, hebben Vrouwen, welke Kaſſen houden gepropt van uytmuntend fijn Lywaat, alderuytgepiktſte Tafelgoed, Bedden, en lyfsbehoef, ja kiſten met de geboorte der Kinderen al vol gepakt met zulken uitzetting, zoo overvloedig dat 'er zwaarlyk een Marquis in Vrankryk, zo goeden en zo veel Lywaat tot zyn en zyn Huysgeſins beſlag hout, als een gemeene Hollandſche Vrouw. Pragt in Huysraden. Lywaat.

Porcelynen zyn in zulken overvloed, de oude en beſte Kraakporcelynen zo wel als minder ſoorten, dat de vreemdeling verbaſen moet zulks te zien. Porcelynen:

Schilderyen, en Teekenkonſt, by na in alle de Huyſen tot verwondering veel, en by aanzienlyke, oude en voortreffelyke ſtukken. Boeken, zo veel by Borgers en zo net en pragtig gebonden, dat men 'er in getal niet meer by een Hoog Schoolleeraar behoefden te eyſſchen. Schilderyen.

Fluweelen, niet zo algemeyn nog pragtig als by andere. Silverwerk, voor Tafel en dienſt, Thee en Koffy zeer gemeen. Koper en Tin, en allerley Huysraad brand ſchoon en overvloedig. Bloemen, tot Dolheyd toe, in prys en uytlachens waardig Bloemen.

 dig

dig den yver die groote Mannen in die dingen toonen.

Oranjery, vreemde gewaffen, Cabinetten van Rariteyten, meer in eene Stad, als in gantfche Koninkryken elders.

Wonderlyk is haare ftoutheyd en gereetheyd in 't Koopmanfchappen : men ziet in Holland byzonder in Amfterdam of Rotterdam, op een week, dikmaals de verkooping der Ooftindifche Maatfchappy, en te gelyk twee of drie ladingen van Schepen van Smirna of uit de Weft-Indien aangeleyd, tot zeven en acht millioenen, in acht of thien dagen alles gemant, en in de Wiffel-Bank meeft afgefchreeven.

Hoe groot de brok is men zet 'er de mont na, nimmer ftuyten de zaken om de veelheyd van geld, dat 'er aan hangt.

Driftig tot wat nieuws.

Hoe veelmen in veele zaken werd gewaar hare ftandvaftigheyd, zo kan men echter niet ontkennen, dat alle deeze Volkeren, zeer fchielyk opfwellen van goede tydingen, en byzonder een zwakheyd hebben ligt te gelooven 't geen fe begeeren, maar ook daar en teegen, byfter neergeflagen in de eerfte aanftoot der ongelukken: zamen evenwel zeer ongeduldig tegen Veldoverftens of Zeevoogden, die ze zien leuteren, 't fchynt dat niet doen haar min als qualyk doen behaagt. Waan van haar zelven hebbende, gelovenfe eerder dat 'er verradery in de zaken is, als dat zy in moed of ftoutheyd te kort gefchooten zyn.

Verfchil der Landen.

Dezer Landen verfchil is zeer zonderling ; de glorie in andere Landen is in uyterlyke Vlaggen gelegen, hier is de manier van zedig en zuynig Huyshouden, elders is 'er een eer in geleegen geld niet te achten, te fpillen in batementen plaifieren, heerlyke toeftel ; ruyme betaling fonder opmerking met lang borgen, daar en tegen hier in geen fchulden te hebben, niet te borgen, Contant af betalen, naau dingen, op een quartjen in Wiffel-geld ftaan, tot de geringfte octaafjens alles na te gaan en uyt te ziften. Maar hoe naauw men ziften mag, de naam van querellier of krabbel Krakeelder te myden, hoon met vuyft of deegen te wreeken, al was 't Vrouwen aangedaan, is hier zo goede naam niet waard, als laf in gedult, anderen hun drift af te ftuyten met goede woorden ; ook is in Holland fchier buyten practyk, de ftraf van Laftering. Van Lyf gevegten hoort men hier niet. Het goed beftier, heeft die borgermoord uyt de weg geholpen. En fchoont 'er by 't opleggen der Vlooten

grim-

grimmeld van los en ligtveerdig Zeevolk, langs de Straten, in de Steeden van Holland, Zeeland, en Vriesland, vind men nochtans seer selden groote wanorders uyt haar spooreloosheyd, zo vlug is de sterke hand der Justitie, achter de misdaders. 't Gansche Land is veylig van Struykrovers, Boschmoorders; van Swartmakers, heeft men meer geschreeuwt, als gevoeld, en sulken quaad is niet heel te ontgaan, by 't afdanken van het overtollig Krygsvolk.

Doch de inwoonders zetten hun in 't kort na de Oorlogen tot hervatten van hunne handwerken, en 't Land bouwen, en de uytheemsen raken of aan diergelyke middelen, hier neer gezet, of zoeken hare gelukken, op de tochten naar Oost of West-Indien.

In Holland leeft men van 't water, in Gelderland van 't land; gelyk heeft in Gelderland zyn eygen Vrugten, Veldgewas en inkomen: maar in Holland moet zulks al van andere Landen en andere Menschen en van buyten ingebracht werden. Hier zyn de Kerken ongeciert, maar de Borgershuyzen prachtig, en in de andere landen, de borgers huyzen arm en de Kerken ryk. De inkomens der geestelyken doen al het vette der aarden in hare Schotel komen, en de rest der Menschen leeft behoeftig, maar hier is alles contrarie. Hier is de Koopman hoog geacht, daar den Edelman.

De rykdom van veele Landen en vaste goederen te hebben, is in Holland niet hoog gewaardeerd, maar in tegendeel geen andere in naam by de Stichtenaars, Gelderze en Overysselers, en byzonder by de Vriezen en Groningers, alwaar de goederen meest dragen de macht van stemmen; ja eenige zoo alleen uyt hare eygene achtb aarheyd tot 's Lands of Staats vergadering haar bezitters zenden, waarom ze ook op zeer goede pryzen blyven, daar men in Noord-Holland, verschriklyk verval, door 's Lands lasten, in de Oorlogen, in de Landen en vaste Goederen gezien heeft.

Onderschid der gestelte nisse in de Landen.

Deze byzondere verscheydenheyd der gronden van welstand in de zeven Volkeren, veroorzaakt daarom te lichter de lange leutering in de sware raadsbesluyten. Zeeland ter kaap gewoon toe te rusten, en zulken winst voor een hoofd neering houdende, heeft byna tegen alle Vredesluytingen geprotesteert. Hol-

Oorsaak der Verwylingen.

land-

land met Koop en Werksteeden vervult, op de groote en kleyne Visschery yverig, heeft meest altyd de Vreedens handelingen te sterk aangezet, ja zo zeer, dat 'er de Vyanden, op gewoon zyn staat te maken.

En verschillende belangen.

Legers te vergrooten, de Manschap op de been te houden, ziet men van Gelderland, het Sticht, Overyssel en andere begeeren, om dat hare brave Landaerd in de Krygsampten haar welvaren zoeken. Holland en Zeeland, staan altyd op de intrekking van die Machten, het verlof geeven, afdanken of ondersteeken der Lands machten, en 't vernietigen der sware Ampten. Holland zal ernstig vallen op een verbod van Franze waren; ook andere, maar andere daar en teegen, zien, om de winsten, den invoer door de vingeren.

Ja de eene stad heeft tegen den anderen zo aanmerkelyk belang tot beswaring of verbod der uytheemze stoffen, 't zy van Wollen, Syden, Catoen of Linnen, als de andere voor de vryen handel en invoer der zelven.

Door overreeding weer te effenen.

Welke verscheyden echter by na altyd in der minnen werden gematigt, en niet en komen tot styfhoofdige barst tegen de band der Steeden in yder Provincie, noch ook van de eene der Provincien tegen den andere, tot een verbreekinge der zamen geswoorene Unie. Welke Eendragt de gantse kracht van yder Land, en de geduyrende Macht van Haar Algemeyn Best maakt en behoud. Door dezelve zyn zy, elk in 't byzonder, en te zamen groot geworden. Volgens haar geslagen penning, vertoonende voor de Generaliteyt der zelver zeeven Landen, een Leeuw gekroond, houdende de bondel der zeeven pylen wel verknocht by een, en daar by een houwer om die vereenigde pylen wel te verdeedigen en beschermen, met dit devys of omschrift.

Concordia res parvæ Crescunt.

Door Eendragt werden kleyne zaken groot.

Meerder byzonderheeden zullen ons klaarder in 't behandelen van elke Provincie voorkomen, weshalven wy tot nader ziften van de inwoonders gebreeken, deugden, gaven en hoedanigheeden, nu niet behoeven te rucken.

Wy

Wy zyn wel van meynig niet de aandagt der Leſer met oude zaken op te houden, doch de zaak welke wy verhandelen, eyſcht dat men een wynig aanraakt de laaſt verloopene ten minſten twee of drie eeuwen: om dat in die van 1400 tot 1500. de Landen in de groote ongelegentheeden der burgerlyke Oorlogen, zeer licht op haaren hals kreegen, Stadhouders, die als 'er maar een glimp was, verbranden deze of geene ſtad en verklaarden de zelve vervallen van alle hare Privilegien. Om haar de handen te laten vullen met het nieuw afgeperſte geld tot het herſtellen der oude gerechtigheeden, of het ſchenken van nieuwe rechten, zo in het bevoordeelen en octroyeeren van zommige inkomens, of behouden van vryheeden, op havens of rivieren, ſtapelrechten, of merkten; of in het maken of verkiezen van hare rechters of regeerders. Machten der Gilden, Krygsraden, en andere Broederſchappen.

En om dat in de Eeuw van 1500 tot 1600 de Landen van Bourgondien aan Caſtilien quamen, en die Caſtiliaanzen of Spaanzen Koning haar Hertog, Graaf of Heer, (want die had alle de zeventien onder zyn geweld) misbruykende zyn bepaalde magt, wierd afgeſwooren, en tuſſen zeeven der zelver Landen een eeuwig duurend Verbond geſlooten, zynde de Unie van Uytrecht; waar door een zeer groot onderſcheyd der zaaken ontſtond, van welke eenige weg raakten en andere bleeven; maar byzonderlyk om dat binnen de Eeuw van 1600 tot 1700. door de Af en Aanzetting van het Stadhouderſchap in vyf derzelve vereenigde Landen, eenige veranderingen gebracht zyn in eenige zaken, welke zommige ook nu blyven en andere weggenomen zyn.

Dit kort verhaal dan van die Eeuwen zullen wy doen doorgaan tot op de Unie van Uytrecht: en daar mede het Hiſtorize meeſt voldaan reekenen, als zynde niet van ons oogwit, als voor zo verre het de zaken van Landen of Steeden beſtier geraakt heeft of veranderd.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

De voorige Eeuwen tot de Unie van Uytrecht.

Eerste naam der Bondgenooten en hare landen.

DEze Volkeren, van zeven vast verbonde Landen, zyn van ouds tweederley, en na de meeste schyn van waarheyd van ouds *Vriesen* en *Bataven* geweest; de *Vriesen* mogelyk wel voor de *Bataven*, immers daar en ontbreeken geen schryvers die van Vorsten en Koningen der Vriesen gewagen, zelfs in een rang achter een, zeven acht en meer honderd jaren voor de menschwerdinge van onzen Saligmaker *Christus*. Dezelve nogtans moeten langen tyd aan de Duytse zyde van den Rhyn haar gehouden hebben, want wanneer de *Batavens* haar hier neer sloegen, vonden zy deze Landen woest en onbewoond, volgens TACITUS, die de beste lust en geleegentheyd heeft gehad, zig van deeze Landen kundig te maken; hy zegt dat de *Katten* een zeer groot en gevreest Volk onder de *Duytsen*, om de streek van 't hertzynse Wald, dat nog na verscheydenheyd der oorden zeer veele namen draagt en groote plekken Lands in *Duytsland* beslaat, onder elkanderen zynde oneenig geworden, eenige van haar, in die Borger twist van de anderen zich gedrongen vonden te scheyden. Men heeft tot dien optogt, om dat yeder de oorsprong der Volkeren, die wat uytsteeken, zoekt op te tooyen, de zelve naderhand onder een opperhoofd, doen geschieden, en deze *Batus* genaamd, op dat men daar van de naam *Baathouwers*, zou afleyden, zonder eenige grondslag als die men op eenige namen die nu nog overig zyn en deze naam in 't hoofd dragen, hegten kan: zynde *Batenborg*, nog in *Gelderland* wel bekend, en 't oude slot van *Vyaanen* dat naaulyks overblyfselen heeft *Batensteyn*. De reden die dit vermoeden had is zeer geholpen door zeer veele Slooten en Gehuchten, in en om *Nassau*, *Katsen-Ellebogen*, *Baden*, *Hessen* en die Landstreeken die eertyts de zeet en Woonsteeden der *Katten of Katsen*, maakten: de afgezonderde van haare Landsluyden, deels om de Binnenlandse twist, deels, meyn ik om dat deze als alle de volkeren van *Duytsland*, en 't Noorden te sterk uytstoelden, door den aanwas van kinderen, uyt hare veelheyd van Vrouwen en Huys gedrag

Petit. Schotanus &c.

Tacitus

De oorsprong der Battaven, en hare Landslieden.

Uytstoeling der volkeren.

Door opzoer.

gedrag ontstaande. Zy hebben haar zelven van den beginne af, niet gezet om anderen te overrompelen, met roven en plunderen van die welke zy overvielen te verryken, nog innemende de bearbeyde gronden van hare Buuren, die te verslaven, en haar zelven, geweldelyk te geeven een wreede bezitting op bloed storten en verdrukken der onnozelen gegrondvest; Geensins, maar 't geen die Volkeren nog eygen blyft, zonder verongelyking van iemand anders, met haar eygen vergenoegt zynde, haar welvaren te zoeken, in arbeyd met zuynigheyd. Deze afgescheydene dan zyn uyt *Hoogduytsland* na 't *Nederduytsland* afgesakt, den Rhyn, op haar zyde houdende, door *Keulsland*, *Kleef* en *Gelderland* tot daar den *Rhyn* zich in twee hoornen splyt, nu bezet met de vesting door den oversten *Schenk*, begreepen en na hem ook *Schenkenschans* vernoemd; deze groote Rivier die de Muur van *Duytsland* maakt, en van de *Romeynen*, de *Gallen* en *Belgen*, wederom daar tegen werd genoemd, haar Dekschans tegen den inval der *Duytsen*, heeft zyn begin in de *Alpen*, by de *Rhaaten* of *Graubunders*, het hoogste deel van *Europe*, van waar zo veele andere Stroomen, ook haar begin ontfangen, en loopt met onvergelykelyke watervallen, by *Schafhausen* en elders voort door den *Elsas*, en voort afzakkende vloeyt met een ruyme Stroom, door veele Vorstendommen, tot datse daar splyt, gaande met de eene zyde die de naam verwisseld, en van 't verwisselen ook de naam draagt, de *Waal*, langs de Franse zyde digt aan de *Maas*, en zo voort tot de gaten van den *Briel*, en anderen welke te meenigvuldiger zyn, om dat te mets die wateren, met die van de *Maas* zamen smelten, *Lek*, *Yssel*, *Merwe*, en andere namen dragende: de uytgangen zyn breed door welke die Stroomen tussen *Holland*, en *Zeeland*, storten in de *Oceaan*, van ons de Noord Zee genaamd. De anderen Arm houd de *Duytse* en *Vriesse* zyde, door den *Ysel* verflaauwt, in *Vecht*, *Sparen*, en *Amstel*, herdoopt, en gestuyt aan zyn oude Zeegat by *Katwyk*; maakt zamenloopende na 't Vlie meer een Binnenlandse Zee, de Zuyder Zee geheeten, van de welke de zelve boven wateren des Rhyns met nog grooter monden in de Noord Zee stort, by *Texel*, *Vlieland*, *Schelling*, en andere *Vriesse* of *Hollandse* Vooreylanden. Het Land binnen die beschreevene hoornen van de Rhyn, wierd van de *Bataven* beslagen, die wederzyds de Soomen, met Burgten

En behoeftigheyd. Of roofsiekte.

Afsakken der Bataven.

Oorsprong des Rhyns.

Uytvloed in Zee.

Strabo.

of Gehugten Bebolwerkten, daar buyten niet Moeskoppende, maar daar binnen niet ongestraft aan te doen; hunne bondgenoten zyn boven genoemd, deze sprongen haar by in nood van overval en zy dekten haare versterkte Rhynvloeden : zoo hebben ze *Kimbren*, *Kelton*, *Sueven*, en anderen afgestuyt, en haar zelven vroeg, zo grooten en gedugten naam verkregen dat *Julius Cæsar*, die nooyt genoeg voor zyn Eerzugt won, en voor 't behoef van zyne ontworpen eenhoofdige dwingelandy, over 't Roomse gemeyne best, noyt genoeg plukte om zyn Beurs vol te laden; hier liever Verbondvrienschap en Bondgenootschap aan te bieden, als de *Bataven* en hare Nabuuren met Oorlog opte komen. De Landaard keurde ook dit Bondgenootschap, voor veyliger, als te kathalsen, tegen die Wereld dwingers, en zy genoten van en met malkander onderling gemak en voordeel ; dog de Roomse Volks regeering in een eenhoofdig gebied veranderende, had geerne der *Bataven* vryheyd onderdrukt, waar tegen haar de Ridderschap en Steeden als vrye Staten (gelyk nu tegenwoordig) Manmoedig en hardnekkig stelden, onder *Civilis*, *Brinio*, en andere Veldmarschalken, die loos en stout, geoeffend en strytbaar, al haar geweld afstonden, en een onsterfelyke roem zamen met de *Caninefaten*, *Mattiaken*, *Friezaenwoners*, *Marzen* en *Vriezen*, verkreegen, van herstelders der *Duytze* vryheyd. Vernieuwende het oude Broederlyk verbond met de Roomze Keyzers, en behoudende al haar buyt en overwinst : waar na de zelve Bondgenooten, alomme in *Brittanien*, *Hongaryen*, *Bourgondien* en elders vol roem, den Oorlogs eer weg droegen, en den Romeynen ondergang noch lang bleven stuyten, verrykt met de *Quaden* en *Salien*, die in haar Lichaam op de Batavize naam zamen groeyden. Maar 't Roomze Ryk ten prooy geraakt, van *Gotten*, en andere, zo hadden 't ook deze Landen quaad, wyl yder op haar was gebeeten, als de grootste oorzakers der Roomze overwinningen, 't geen haar drong, geduyrende Veldmarschalken te kiezen; deze stonden pal tegen den inval der *Vranken*, en wenden af de instortende *Nooren* en *Deenen*, haar zelven uyt *Brittannien*, (nu te flaauw van de Romeynen tegen *Caledoniers*, *Deenen*, *Stikten*, en andere beschermt) te rug in haar Vaderland verzeekerende, en dekkende, de *Britten*, die nu den ommegang

Cæsar.

Bataven aangefogt van de Romeynen.

Die haar Bondgenootschap misbruyken.

Tacitus.

Ammianus Marcellinus.

gang

gang der *Bataven*, beminden. Van deze overgekome *Bataafze Britten*, ſchynt herkomſtig, die *Dirk*, welke ten tyde van *Karel de Kale*, zich hier als *Graaf* heeft willen dragen; deze eernaam van 't Latyn Oorſpronkelyk om de zwaarigheeden in rechten, te beſlechten, was van aard veranderd, en men begon dezelve te neemen voor een ontzachelyke Heerſchappy naam. De macht der *Biſſchoppen*, en alhier die van *Uytrecht* was groot geworden, en wieſch dagelyks onmatiger op, na 't klimmen van haar opgeworpen hoofd, de Paus van Romen, dezen Uytrechtzen Biſſchop, nu al groot genoeg, met verſcheyde Graven tot zyne Leenheeren te hebben, wilde ook, die van *Teſſel*, van *Kennemerland*, *Vlaardingen*, *Tyſterband*, *Stryen* en andere onder zyn huer hebben, bediende zich van deze *Dirk*, wiens Broeder was Biſſchop van *Trier*, en wiens voorzaaten machtig van geld waaren; hopende door die Graaf de andere te overweldigen. Twee dry en meerder zyn ten Landen uytgeſmeeten, maar door binnenlandze oneenigheyd, weer in en boven geraakt, doch waren niet zo draa, zelf in ſtaat, of ſtelden zich tegen des Biſſchops overmoed, die 'er een uytgedreeven hebbende, zo heet aangetaſt wierd van een ander, dat al de winſt der voorzaten in de loop bleef, de Biſſchop zyn gevankenis met afſtand van alle zyne gewaande rechten op *Holland*, koſte, waar van verkleyt, maar niet vernederd, dezelve Biſſchoppen op alle manieren Oorlogen, den Grave van *Holland* berokkenden; die echter zo meeſt uytvielen, dat 'er die Graven machtiger door wierden, en zelfs uytſpatten derſde tot uytſpoorigheyd. Naamentlyk als zy te groot vermaagſchapt, te hoog getrouwt, of door Kroonen van buyten te zeer Verheerlykt wierden; de qualyk genoegde Heeren ſwooren eyndelyk zamen tegen Graaf *Floris*, van *Holland*, die nu al Graaf van *Holland*, als eenige voorzaten, ſtout voor tytel droeg, als hy of Landsheer en Meeſter was. Zy overvallen hem onder gemaakte ſchyn, van aangeſtelde jacht, en meynden hem gevangen wegh te voeren, hebbende, daar toe met buytenlandze machten heymelyk verſtand gehouden, in meyning zynde, hare eygene vrye Ridderſtand te ontſlaan van al 't ontzag welk den Grave met 'er tyd op haar gekreegen had; maar 't volk en de nieuwen Adel, met de aanſienlykſte en edelſte uyt *Kennemerland* haar tegen vallende.

Plinius.

Striverius Biſſchoppen.

Begin der Graven.

Graven van Holland.

lende, meynde zy den zelven te veroveren; en hier in marrende, ſtaken den *Grave* met veele wonden dood: waar om veele wederom deerlyk en doch rechtveerdelyk van kant raakten, en meerder vluchten moeſten, ſwervende ballingen, zonder Land of goed; buyten hoop van zoen: als na de dood van des Graven Soon, wanneer *Holland*, *Zeeland*, *en Vrieſland*, in de ſchoot zakte van *Henegouwen*; met welke Vorſten de Staten ſich zeedelyk genoegden, tot dat die ſtam zonder manlyk oir uytgaande, den Vorſt van *Beyeren*, deed verkiezen tot Momber, en daar na tot Graaf en Landsheer; Hardebollende byſter met de ſchrikkelykſte Burgertwiſt, van *Hoeks* en *Cabeljaauws*, door welke alhier in *Holland*, en op een andere naam elders, alle groote geſlachten verlooren hare Heerlykſte ſloten en burgten, en hare ſtoutſte Manſchap van Ridders en Knapen, beſwalkende met Burgermoord, haar goede naam, en beſmettende alle Steeden, met het ſtorten van zeer eerlyke mannen haar bloed op ſtraten, ja op ſchavotten. Dit woeden, diende de Graven, of hare bedienden, om de inboorlingen uyt te zuypen, want men bande, vonniſten, en doemde dan de beſten van de eene, dan van de andere party. Gantſche geſlachten, ja zelfs ſtemmende Steeden, en deed alzo alles tot dood armoede vervallen om voorrechten te krygen of te herſtellen. Waſſchende de ontzachelyke Heerſchappy dagelyks aan, tot datze aan *Bourgondien* quam, die in 't koft zo grooten Meeſter wierd, dat men 'er naeulyks tegen kikken dorſt, en zo veel Oorlogen op zyn hals haalde, dat de Landen geen adem konden ſcheppen; maar *Karel de Stoute* tegen de *Switſers* gebleven zynde, gingen de Landen over, aan *Maximiliaan*, des Duytſen Keyzers zoon, die de Dochter trouwde van *Karel van Bourgondien*. Deze goede Vorſt, wierd van *Vlamingen* en andere zo veel als andere van hem gequeld, en hielp echter al mede deze Landen verarmen, die aan *Philip van Caſtilien*, en zo aan *Karel de Vyfde* in handen raakten; een groot Prins een uytſtekende Vorſt; maar voor ons al te groot, de nieuwe weereld, met al zyne Goud en Silver mynen, brochten noch niet genoeg op, voor de wufte onderneemingen van zulken Grooten Opperbaas.

Floris. Melis Stoke Voſſius. Scriverius.

Aan Henegouwen.

Aan Beyeren.

Aan Bourgondien.

Overgang aan Ooſtenryk.

Petit Fredrik d'Ullöa.

Hy was Keyzer van het *Duytze* Ryk, meeſter van zoo veele Koningryken in en buyten *Spanjen*, zo veel Vorſtendommen

in *Italien*, alle de *Seventien Provincien*, want hy had *Gelderland* onder zyn knie gebracht, de Bisſchop van *Uytrecht* uyt de Beyerze ſtam, had ('t geen zeldzaam is) het Sticht weereldlyk gemaakt, en aan hem afgeſtaan; *Vrieſland* had hy van de *Sax* gekocht en macht genoeg, om of 'er yemant zulke rechten Betwiſten wilde die met de deegen te ſtaven: in Ooſt en-Weſt-Indien verſchrikkelyk; had de Paus en de Koning van *Vrankryk* gevangen genomen; veele Duytze Vorſten in zyn Legers meegeſleept, gelyk hy *England* en *Yrland*, door 't Huwelyk van zyn Soon *Philip* de Tweede, met *Maria* de Dochter van Koning *Hendrik* de Achtſte, eenigermaten in zyne belangen ingewikkeld had, niet zonder hoop van eygendom in die Ryken te veſten. Deze grootheden alle te zamen, deeden nochtans dezelve uytwerking in die Vorſt, welke de al te wyd uytgeſtrekte macht altyd heeft gedaan, in alle oppermachten, namentlyk geſtadig te ſchudden door zyn al te grooten gevaarte. So is den *Egyptenaaren* wydluftige Heerſchappy, gevolgt op het ſpoor der *Babyloniſche Dwingelandy*; en na deeze is, die der *Perzen*, *Meden*, *Grieken*, *Romeynen*, en zelfs nu ook de macht der *Turken*, of neergeploft in zyne grootheyd, of dreygende dat gevaar, en dezelve ondergang, welke van andere is geproeft.

In Caſtilien.

Nergens kon die groote *Karel* de Vyfde de voet zo in 't middelpunt zetten of de Deelen aan d'eene of d'andere zyde kanten daar tegen op; geld, Manſchap, of raad, ſchoot hier of daar te kort, en de hoogmoed deed zo wyd zyn mond openſparren, datze uyt haar lit gaapte, welk deze Landen by beeden, gewoon laſten te dragen, en die op 't goedvinden van hare Staten, zelf geheeven te zien, zeer hard viel: en noch harder aan des Keyzers Spaanſe of Geeſtelyke Raden; want deze beyde ſchoeyden op een leeſt; niet als het uyterſte uyt ademende tegen de voorſtanders van de keuren en Vryheden, der Staten en Steeden, en de ſchand en Brandpaal voor de vrye gemoederen. Wie in groote of minder vergaderingen verdeedigde, de regten, van zyn Vaderland, en de Vorm van yder Lands en Stads beſtier ongeſchonden dorſt voorſtaan, was voor Muyteling gemerkt; wie onderzoek in de Heylige Bladeren deed, Verketterd; zo iemand zich daar van onderſtond te ſpreeken aan 't zwaard, te Preeken aan de mutſaard vaſt. Welk ook veroor-

Karel de V. verſcheyde raad en geluk.

zaakte, dat veele dezer Nederlanders, anderſins hare *Hartogen*, of *Graven*, hertelyk aankleevende, niet al te ongeerne zagen, dat *Karel* de Vyfde, door Vorſt *Maurits*, zo onzagt opgejaagt, en uyt Duytsland als gedrongen wierd, ja zelf om zyne qualyk uytgevallene opgeſlage Beleegering van *Mets* wierd van veele in de vuyſt gelachen; na dien men al klaar begon te begrypen, dat de *Spaanſe* hoovaardy, alle Krygsroem en Adel hier veragtende, ons te hoog ſteygerde.

Arnolds. Sleidanus.

Maar 't bleef by Morren, en de gemeynſamen Inborſt van die Keyzer haalde konſtiglyk aan de eene over, 't geen ze aan de andere verloor, zo dat onzen Adel, hier en daar nog een glimp van aanzien ontfangende, goed en bloed voor den Landsheer bleven opzetten; tot dat de Vorſt zelf die van de Wiſſelval van 't luk zo moede, als 't geluk van zyn Grootheyd was geworden, de beſtiering der Landen aan zyn zoon *Philippus* overgaf, na voorafgaande kennis medewil, en toeſtemmen, van yders Lands vrye Staten. Deze *Philippus*, was *Karels*, eenige Zoon, in *Spanjen* aan hem gebooren, maar ook aldaar opgevoed, en had daar uyt een zeer verſcheyden aard van zyn Vader ingeſoogen; Des Keyſers oogwit zynde de magten van *Hiſpanien*, door de *Nederlanden*, klem te geeven, en weederom de ingezeetenen dezer Landen door de grootheyd der uytgeſtrekte Spaanſe Monarchye in Hantwerken en Koopmanſchappen te doen bloeyen, zo had die Groote Vorſt, zyn zoon nog jong zynde, in de *Nederlanden* gezonden, om dat den Infant van Spanjen, onzer zeeden, wat gelykvormig, en der Landen beſtier zou kundig werden; op dat aan d'eene zyde de Landsheer zyn Adel en Volk zoude aanminlyk leeren kennen, en aan de andere zyde de zugt tot den Landsheer door 't zien en bywooning opwaſſchen mogte in de ingezeetenen. De eerſte maal was *Philippus* het al kort in deeze Landen moede, en toonde zyn zugt voor de Spaanſe ſtaatkunde; om de Landaard indruk van zyne geneegentheyd te geeven, vergde hy zelf aan den Keyzer zyn Vader af, de verhooging van yders Eertytelen, byzonder der zulken, welke in Middelen en Rykdommen uytſtaken, om ze tot hooger Hofhouding, Staatspraal, en quiſting te noopen; zo wierd meenig van oud vry Heer, tot Marquis, Graaf, en Hertog gemaakt, maar door het vorderen tot die waardigheeden zonder

Zyne Staatkunde.

Philip de II.

Ren-

Renten, Leger, Raad, of Hofampten, wierden zy zeer pragtig uytgeruſt, heerlyk opgedoſt, overvloedig in Hofſtoet, maar nog grooter in ſchulden.

De tweede reys quam 'er de jonge Vorſt, na dat hy met zyne Gemalinne de Koninginne *Maria*, in Engeland, had geweeſt, hy bleef 'er ook eenige jaren, zelf na de tyd dat hem, de Keyzer zyn Vader de Landen had overgedragen. Tot dat hy van daar naar *Spanjen* moeſt trekken; maar hy had ook lang genoeg onder de *Neerlanders* omgegaan, om van haar, wel doorzien te zyn. En men mompelde niet alleen, maar borſt uyt by groote en kleynen, dat het onderſcheyd te groot was tuſſen de Vader en den Zoon. Van de Vader, wiſtmen, wel de neyging voor de Roomſe Geloofs-punten, maar men had ook kennis hoe welkom aan hem *Luyters* opgang was geweeſt, om dat der Pauſen magt, te veel, die der Keyzeren zelfs had overſchaduwt; men verzeekerde malkander dat zyne vinnigheyd in de Placcaten tegen alle Onroomſen, den Keyzer waren afgeperſt. Maar men zag de felheyd van de Zoon voor de Geloofsdwang, na 't bloedig voorſchrift der Inquiſitie, in zyn ziel geprent; en de beveelen van Bloedſtorten, en Branden, met vermaak, uyt Baſuynen. De Vader gebruykte de Geeſtlyken, de Zoon was 'er van overheert. In de Vader was luſt en oorlogsvyer, in de Zoon bloodagtige laf heyd vol Hoovaardy. De Vader Taalkundig, ſprak zyne Volkeren aan in hare Talen; de Zoon niet, als met de opgeblaſene Spaanſe deftigheyd, zo hy ze noemde Monarchale Taal; onze manieren belgden zyne opgeſpalkte Winkbrauwen zo zeer, dat hy zig dikmaals van de Vlaamſe onbeſchaamde Boeren, afwenſchte. Hy liet ook de Hoofdſaken, aan *Toledo*, *Feria*, en *Daſylva*, en de Klem der zelve op *Granvelle* ſtaan, alle bequamer om een oppermagt door Moord en geweld op te Vyſelen, als gematigde beſtiering zagtzinnig met haare raad te lyden. Alle oogenblikken werkten deze vier vinnigerts, op een gemoed, reets te veel Heerſſuchtig: de Inſchikking, het Overleg, de Raadspleegingen des Landsheeren, met de Geeſtlykheyt. De Ridderſchap, en Steeden, waren by haar voor onverdragelyke kleynigheeden aan de Vorſtelyke waardigheyd uytgekreeten. De matiging in de ſtrengheyd, der Brand-placcaten, voor laf heyd tegen de booſen, ſchending van

Philips tweede overkomſt.

Verſchil tuſſen hem en zyn Vader Karel de V.

't Heylig Geloof, en 't Godlyk recht, na de Regulen van het *Concilie van Trenten*, 1551. Deze groote opvatting der kleyne misgreepen des Volks, gestadig door 't aanblasen van zyne Raden vielen tot laste des Neerlandsen Adels, en de reedelykheyd der overigheyd wierd voor een Graauwvlyery aangebragt, om het zelve tegen den Heer aan te hitsen, waar toe haar dienden, de muyteryen der *Gentenaars*, *Brugse* en andere, die de Vorstin *Maria*, *Maximiliaan* en *Karel* zelf, hadden getrotst; en daar by wierd zyn koude argwaan, gereed tot vreezen, wys gemaakt, dat *Egmond*, *Aarschot*, *Oranjen* en andere Stadhouders der Provincien, elk in hare posten zich van alles Meester maakten, met Ketterze Vorsten, met *Duytsland*, *Vrankryk*, of *Engeland*, toeleyden, om elk een brok dier Landen voor zig in te sleepen, waar toe ook den Koning een brief wierd overhandigd looslyk nagemaakt, in welke *Oranjen* met *Aarschot* trachten door hare kinderen te vermaagschappen, en aan de zelve een of twee Provincien, ten Bruydschat zouden doen hebben.

Deze en andere konstenaryen bequaamden de Koning *Philip*, gantschelyk, om de ingeboorens grooter te drukken, en alle voordeelen aanzien en macht, in de handen van Spangjaarden te zetten. De inlandze Geestelyke van de bloejendste hooge Geslachten, Bisschoppen, Abten, of andere, wierden niet min bekneeveld, en nieuwe Bisschoppen, als Kykindepotten, onder dezelve ingevoerd, een Bloedraad, van die magt als in Spangien de *Inquisitie*, vang en spande, Moorde en Brande alom, de neeringen weeken de Steeden en den handel ten Landen uyt. De Koning ondertussen vertrekt naar *Spanjen*, 't voornaamste deel zyner Ryken, hy was daar nodig, maar onttrok zich hier de Landen, om uyt te voeren, 't geen hy in zyn Boezem beslooten had.

Bloedraad. invoer der Inquisitie 1559

Nieuwe Bisschoppen.

De voorrechten der Landen had hy beswooren, 't geen hy eyschte moest met beeden geschieden; de Hoofdzaken mocht hy zonder de Staten der Landen veel min tegen haren wil niet verrichte: dit was hem, elders zoo Souverain onverdragelyk; nu had hy voor, de voorrechten te breeken, met de onrechtvaardige behandeling der Provincien, op dat de Landaard zo om hare vryheyd, als om hare Godsdienst, aanzien en voordeel, welk alles ondermynt ook te gelyk moest springen, zou tegen hem

Staat der Lan en in Philips re geering na zyn vertrek.

hem opstaan, en hy dan, haar onderbrengen als wederspannigen, en zonder eenige voorwaarden, deze volkeren, eenhoofdig beheerschen: hier toe was zyn Raad, uytheems en niet als *Spaans*, *Italiaans*, of *Duyts* Krygsvolk, over al in de Kasteelen, met welker Bouw, men Steeden bedwong Meester.

De Geestelyken, de Grooten, de Overigheyd, hadden wederom, elk verscheyde overleggingen, maar gemeyn Ongenoegen, Morren, en Klagten, die door den *Abt van Tongerloo, en St. Truyen, in Tongeren*, onder 't Koor, eerst ten aanzien der Grooten, tot een meyning gebragt wierd, namentlyk met malkander gehouw en getrouw te blyven, hare swarigheeden op te stellen, hun beklag aan de Stadhouderinne *Margareta van Parma*, te doen, maar nader in *Kasenbroots Huys*, te *Brussel* by een gesworen, voegense veele byzonderheeden by haare klachten, en onderteekenense tot een getal, om verschriklyker te zyn; deze wierden voor Beedelaars misagt, en gaven een naam aan haare verbintenis met (lang leeven de Beedelaars, *Vives les Gueux*) van Geusen; *Granvelle* was door haar zo gequeld en veragt geweest, dat hy na *Spanjen* moest wyken; de Hertoginne van *Parma*, was zonder kragtige Raad; de Koning had uyt de Landen gaande verklaart liever zonder Koningryken te zyn als die van Kettery besmet te hebben, die was nergens mee te dempen, 't bloed der Martelaars wierd het zaad der Hervormers; van alle kanten quamen 'er verscheydene in, uyt de Oostzee *Luytersen*, uyt *Switserland*, *Melanchtonisten*, uyt *Vrankryk Calvinisten*, uyt *Engeland Erasmianen*, uyt *Duytsland*, veele onderscheydene soorten, en buyten deze waren 'er ontallyke Herdoopers, *Mennonisten*, en andere die zamen tegen 't *Concilie van Trenten*, in Bosschen, Velden, Dorpen en Steeden preekten: ja zelf uytspatten tot Beelden te Stormen, dat overal in de zelve tyd eer gedaan als bedagt was. Den Adel dan op 't Spoor der Geestelyken, van 't volk onderschraagt, waagde en leed alles, de Koning zond met een magtig Heyr *Toledo*, Hertog van *Alba*, over, die in den Oorlog wreed, in oproeren Moorddadig, groot Veldheer, en grooter Beul was. Die doet *Egmont*, *Hoorn*, de *Batenburgen*, en andere op Schavotten Onthalsen, moort tot agtien duysend inwoonders door Beuls handen, brengt al den overigen Adel om goed en bloed, vervult alles met Moord en Brand.

Vrou Margareta blyft Stadhouderinne. *1566.*

Beeld Stormen.

Den Adel gemaalt en op Schavotten Onthalst. *1569.*

dwingt den 10[den] Penning te betalen en den Honderften neemt al de goederen, der blyvende, en maakt verbeurt alle de Landen en Inkomens der uytgeweekenen, en brengt eyndelyk alles tot wanhoop.

Amfterdam wierd in 25000 Guldens gedoemd en de Privilegien verbeurd te hebben om dat fe den 100 en 10[de] Penning niet veerdig genoeg infamelden.

De gevlugten *Adel*, de uytgeweeke Overigheeden der Steeden, en zo veele voor vlugtige Borgers, hadden haar te Land by *Wilhem* van *Naffau*, Prins van *Oranjen*, en by zyn Broeder *Lodewyk*, zamengevoegt; andere waren met *Brederode*, na *Emden*, en verder geweeken, en de *Zeeuwen*, met de *Hollanders*, en *Vlamingen*, uyt de Zeefteeden, vielen aan 't Zeerooven, en maken te Land haar Meefter van *Bergen* in *Henegouwen*, flaan de *Spanjaarden*, en werden van haar geflagen in *Groningerland*, komen met een Heyr over de *Maas*, en door gebrek van geld verftrooijen zig in der *Elfas*: maar de Zeeballingen, vallen op den *Briel*, onder *Lumay*, en houden die Haven in, tot verbaasfing der *Spanjaarden*, werden ftouter door de toeval van *Vliffingen*, en andere plaatfen in *Zeeland*, en geftyft door den afval der *Noordhollanders*, die de Moord van *Rotterdam*, en *Naarden*, de Beuldery van *Haarlem*, en de andere onmenfchelykheeden boeten, door de buyten op Zee, 't flaan en gevangen neemen, van dees Konings Admiraal, die met het verdelgen der *Amfterdamfe* Zeemagt in der *Weftvriefen* Handen viel. Voorts flaan zy de ftormen op *Alkmaar* af en doen de Zoon van *Alba*, voor *Leyden* opbreeken.

Anno 1573 en 1574. *Alba* dat wreed gedrogt, en zyn Zoon al tot de zelve felheyd tegen zyn inborft overgeflagen, als die te *Haarlem*, twee duyzend door Beuls handen had Gehangen, onthalft, of verdronken, ging met hoon, en fchimp, na *Spanjen*. *Requefens* had niet meer geluk. De *Kyfer* moeyde zig zonder vrugt, om de opgeftane Inboorlingen te verlokken tot verdrag. Maar na veel Hafpelingen quam men tot een Ontwerp. Om de godvergeete woeden der Rooffieke en Muytende *Spanjaards*, en alle de vreemde Krygsluy de Landen uyt te weeren. Zulks wierd met de gemeene *Nederlanden* beflooten, en te *Gent* geteekent, dragende de naam van de *Pacificatie* van *Gent*.

Den

Den inhoud van de *Pacificatie* van *Gent* is als volgt.

PACIFICATIEN,

Tot Gent geslooten den 8sten. November 1576.

ARTICULEN,

Begreepen in den Accoorde verbontenissen ende eenigheid, gemaakt ende opgerecht tusschen den Staten der Provintien van de Nederlanden, ende den Doorluchtigen hoog-gebooren Vorst ende Heere, den Prince van Orangien, Grave van Nassau, &c. Staten van Holland, Zeeland, ende heure geassocieerden, door Commissarissen over beyde zyden respectivelicken gedeputeerd.

ALlen den geenen die deze tegenwoordige lettere zullen sien ofte horen lezen, Saluyt. Alzo deze Landen van herwaarts overe, de laatst-leden negen of thien jaren door d'Inlandsche oorloge, hovaardige ende rigoreuze regeringe, moetwilligheid, rockinge ende andere ongeregeldheeden van de Spangiaarden, ende hare Adherenten, gevallen zyn in groote miserie ende ellendigheid: Ende dat omme daar tegens te verzien ende te doen cesseren alle vordere troublen, oppressien ende armoeden van de voorsz. Landen, by middelen van eene vaste vrede en pacificatie, hebben in de maant van Februario in 't jaar 1574 gecommitteert ende vergadert geweest tot Breda Commissarissen van zyne Majesteit, ende van de Heere Prince van Orangien, Staten van Holland, Zeeland, ende haare Geassocieerde, by den welken geproponeert zyn geweest diversche middelen en presentatien, dienende grootelyks tot vordering van de voorsz. pacificatie zo en is nochtans daar op niet gevolgt de verhoopte vruchtbaarheid: Maar ter contrarie, gedurende de hoope van vertroostinge, en middelen van goedertierenheid van zyne Majesteit, hebben de voorsz. Spanjaarden hen dagelyks meer vervordert de arme Onderzaten te overvallen, verderven, ende in eeuwige slavernye te brengen, zonder hen te vermyden diversche muyterye te maaken, Heeren ende Steden te dreygen, ende veele Plaatsen vyandlyk inne te rooven, ende te branden, daar door, naar dien zy by den Gecommitteerden totten gouvernemente van den lande verklaart zyn geweest Vyanden van zyne Majesteit ende van de gemeyne welvaart; de Staten van herwaarts overe, met consente van de voorsz. Gecommitteerden gedrongen zyn geweest de waapenen te nemen ende en daar beneffens om vorder de eeuwige bederffenisse te verhoeden, ende dat de Ingezeetenen van alle deze Nederlanden in een vaste Vrede ende Accoorde vereenigt wezende, gezamelyk zouden doen vertrekken de voorsz. Spangiaar-

den ende hun aanhangeren, Landschenders, ende die wederomme te stellen in 't gebruik van hare oude Rechten, Privilegien, Coustuymen ende Vryheeden, mits welke Neeringe ende welvaart in de zelve wederom zoude moogen keeren. Zoo is dat by voorgaande aggreatie van den voorsz. Heeren gecommitteert totten gouvernemente van de Landen, die Vrede-handel van Breda begost ter eeren Gods, ende ten dienste van zyne Majesteit, tusschen die Prelaten, Edelen, Steeden ende Leeden van Brabant, Vlaanderen, Arthoys, Henegouwe, Valencyn, Lylle, Douwaye, Orchyes, Namen, Doornick, Utrecht ende Mechelen, representerende de Staaten van de zelve Landen: ende den Heere Prince van Orangien, Staten van Hollant, Zeelant, ende haare Geassocieerden, door Commissarissen over beyden zyden respectivelyk gedeputeert. Te weten, d'Eerweerdige Heere, Heer Jan van der Linde, Abt van S. Geertruyden tot Loven, Heere Gesslayn, Abt van S. Pieters tot Gent, Heere Mattheus, Abt van S. Gesslayn, gekooren Bisschop van Atrecht, Heer Jan de Ymol, Heere van Getingen, Heere François van Halewyn, Heere van Sweveghen, Gouverneur ende Capitein van Audenaarde, ende Commissaris tot te vernieuwinge van de Wetten van Vlaanderen, Heere Caerle van Gaure, Heere van Fresijn, Ridders, Heere Elberti Leonius, Doctor ende Professeur in de Rechten inde Universiteit van Loven, Meester Pieter van Beveren, Raad van sijne Majesteit in Vlaanderen, ende Heer Quinten du Prets, Hooft der Schepenen der Stad van Bergen in Henegouwen, met Jan Depenants, Raad van zyne Majesteit, ende Meester van zyne Reken-kamer in Brabant, gecommitteerd voor hen lieden in Eer. Secretaris van wegen den voorgenoemder Staaten van Braband, Vlaanderen, Henegouwe, &c. Heere Philips van Marnicx, Heere van S. Aldegonde, Arnoldt van Dorp, Heere van Teemsche, Willem van Zuylen van Nievelt, Heere van Heeraatsberge, Schiltknapen, Heere Adriaan vander Myle Doctor in de Rechten, ende Raad neffens zyne Excellentie ende inden Raad Provinciaal van Holland, Meester Cornelus de Konink, Licenciaat, ende mede Raad neffens zyn Excellentie, Meester Pouwels Buys, Advocaat van den Lande van Holland, Meester Pieter de Ryke, Bailju van Vlissinge, Anthonis van de Sickelen, Raad van Zeeland, ende Andries de Jonge, Borgemeester van Middelborg, van wegen des voorsz. Heeren Prince, Staten van Holland Zeeland, ende Geassocieerde, naar uytwyzen van hare Commissien, in 't eynde van deezen geinsereert, dit tegenwoordig Tractaat opgeregt ende gemaakt is, besluiten tusschen de voorsz. partyen ende een eeuwige vaste Vrede, Verband ende Eenigheid, onder de Voorwaarden ende Conditien hier naar volgende.

I.

Eerst, dat alle offensien, injurien, misdaaden ende beschadigheden, geschiet ter zaake van den troublen tusschen de Ingezeetenen van de Provintien, die in dit tegenwoordig Placcaat gecomprehendeert zyn, zoo, waar, ofte in wat manieren dattet zy, zullen vergeeven, vergeten, ende gehouden zyn als niet geschiet, zulks dat ter oorzaken van dien, te geenen tyden mentie gemaakt, ofte yemand aangesprooken en zal mogen worden.

II.

Dienvolgende belooven die voorsz Staaten van Brabant, Vlaanderen, Henegouwe, &c. mitsgaders myn Heere den Prince, Staten van Holland Zeeland, met haaren Geassocieerden, ongeveynsdelyk ende in goeder trouwe, van nu voortaan t'onderhou-

houden een vaste ende onverbreekelyke vrientschap ende Vreede, ende in zulker voegen elkanderen t'allen tyden ende in alle occurrentien by te staan met raad ende daat, goet ende bloed: ende insonderheid omme uit de Landen te verdryven ende daar buiten te houden de Spaansche Soldaten, ende ander uitheemsche ende vreemde, gepoogt hebbende buiten wege van rechte, den Heeren ende Eedelen 't leven te benemen, den rykdom van den Landen te hunwaarts t'appliceeren, ende die Gemeynte voorsz in eeuwiger slaverny te brengen ende houden, omme ten welken, ende alleen anders te furnieren wes noodig wert, ter resistentie van de geene die henlieden hier inne metter daat zouden willen contrariëren, die voorsz Bondgenooten ende Geallieerden, ook beloven hen bereyt ende volvaardig te laten vinden t'allen nootelyken ende reedelyken Contributien.

III.

Daar en boven is geaccordeert, dat terstont na 't vertrek van de Spangiaerts ende hare Adherenten, als alle zaaken in ruste ende verzeekertheyt zulle zyn, zullen beyde die partyen gehouden zyn te procureren ende beneerstigen de convocatien ende vergaderingen van de Generale Staten, inder forme en maniere als geschied is ten tyde als wyle hoog-loflyker memorie Keyzer Kaarle d'opdragt ende transport dede van deze Erf-Nederlanden, in handen van de Con. Maj. onzen genaadigste Heere, om te stellen ordine in de zaaken van de Landen in 't generaal ende particulier, zo wel aangaande 't faict ende executie van de Religie in Holland, Zeelant, Bommel, ende geassocieerde plaatsen restitutie van de Sterkten, Artelleryen, Scheepen, ende andere zaaken den Coninck toebehoorende, geduyrende de voorsz troublen by die van Hollant ende Zeeland genomen, als andersins, zoo ten dienste van zyne Majst. welvaart ende Unie van de Landen men zal bevinden te behooren, waar inne noch van d'een noch van d'ander zyde eenig tegen zeggen ofte belet dilay nog uytstellen zal mogen gedaan werden, niet meer ten opsiene van de Ordonnantien, uytspraken ende resolutien die aldaar zullen geschieden ende gegeven worden, dan inde exemptie van dien, hoedanig die zoude mogen wezen, waar inne beyde de parthyen henlieden gantschelyk ende ter goedertrouwe submitteren.

IIII.

Dat van nu voorts aan d'Inwoonderen ende Onderzaaten van d'een en d'ander zyde, van wat Lande van herwaarts overe, ofte van wat state, conditie ofte qualiteit hy zy, over al zullen mogen hanteeren, gaan ende keeren, wonen ende traficqueren Coopmansgewyze ende andersints in alle vrydom ende verzeekertheit; wel verstaande dat niet geoorloft ofte toegelaaten zal zyn, die van Holland, Zeeland ofte andere, van wat Lande, konditien ofte qualiteit dat het zy, iet te attenteren herwaarts overe buiten de voorsz Landen van Holland, Zeeland, ende geassocieerde plaatsen, tegens de gemeine ruste ende vreede, zonderlinge tegens de Catholyke Roomsche Religie, ende exercitie van dien, nog iemand ter cause van dien te injurieren, irriteren met woorden ofte met werken, nog met gelyke actien te schandaliseeren, op peyne van gestraft te worden als perturbateurs van de gemeine ruste, andere ten exemple.

V.

Ende op dat middelertyt niemand lichtelyk en stae tot eenigen begrype, captie ofte pericule, zullen alle Placaten hier voortyds gemaakt ende gepubliceert op 't stuk van de heresie, mitsgaders die Criminele Ordonnantie by den Hertoge van Alve gemaakt, ende het gevolg ende executie van dien, gesuspendeerd werden, tot dat by de Generale Staten anders daar op geordineerd zy, wel verstaande dat 'er geene schandale en gebeure in maniere voorsz.

VI.

Dat myn Heere den Prince zal blyven Ad-

Admiraal Generaal van der Zee, ende Stadhouder van zyne Majst, van Holland ende Zeeland, Bommel, ende andere geassocieerde Plaatzen, om in als te gebieden, zo dezelve teegenwoordelyk doed met dezelve Officieren, Justicieren ofte Magistraaten, zonder eenige veranderinge ofte innovatie, ten zy by zyn consente ende wille, ende dat over de Steeden ende Plaatsen die zyne Exell. nu ter tyd is houdende, tot dat by de Generale Staten naar 't vertrek van den Spangiaarden anders geordonneert zy.

VII.

Maar belangende die Steeden en Plaatsen begreepen onder de Commissie van de Koningl. Majest. by hem ontfangen, die tegenwoordelyk onder het gebied ende gehoorzaamheid van zyne Excell. niet en staan, zal dit poinct geschort blyven; ter tyd ende wylen de zelve Steeden ende Plaatsen hen met de andere Staten gevoegt hebbende tot dezer Unie ende Accoort, zyne Excell. henluyden zal gegeeven hebben satisfactie op de poincten daar inne zy hem zoude vinden geintresseert onder gouvernementen, 't zy ten opzien van de exercitie van de Religie ofte andersints, op dat de Provintien niet gedemembreert en werden, ende om alle twist ende tweedragt te schouwen.

VIII.

Ende en zullen middeler-tyd egene Placaten, Mandamenten, Provizien nog Exploicten plaatse hebben, in den voorsz Landen ende Steeden by den voorsz Prince geregiert, dan die geene by zyne Excell, ende by den Rade, Magistraten en de Officiers aldaar geapprobeerd, ende gedecerneerd zyn; sonder prejuditie voor den toekomende tyden van den resorte van den grooten Rade van zyne Majesteit.

IX.

Is mede onderspronken, dat alle Gevangenen ter zaaken van de voorleden troublen, namentlyk den Grave van Bossu, zullen vry en los gelaten werden zonder rantsoente betalen, maar wel de gevankenisse kosten; ten ware nogtans dat de rantsoenen voor date van dezen betaald, ofte daar van overkomen ende geaccordeerd waren.

X.

Is voorts veraccordeerd, dat de voorsz Heere Prince, ende alle andere Heeren Ridderen, Eedelluyden, particuliere persoonen ende Onderzaten, van wat state, qualiteit ofte conditie die zyn, mitsgaders henlieder Weduwen, Duwagiers, Kinders ende Erfgenamen van de een end'andere zeide gerestitueerd zyn in haar luyder goeden name ende fame, ende zullen ook mogen aanvaarden, ende die possessie aanneemen van alle hare Heerlykheden, goeden, prerogativen, actien ende crediten, die niet verkogt ofte gealieneert en zyn, in zulken staat als de voorsz goeden nu tegenwoordig zyn; ende ten dien effecte, zyn alle die faulten, contuimacien, arresten, sententien, saysissementen ende executien, gegeven ende gedaan sichtent den aanvank van de troublen in den Jare 1566 zoo wel om zaake van de Religie, als om 't aannemen van de wapenen, met het gene daar na gevolgt is, gecasseert, gerevoceert, doot ende te niete gedaan, ende zullen de zelve, mitsgaders alle schriftelyke proceduyren, actien, actitaten te dien geschiet, vernielt, ende in de registers geroyeert werden, zonder dat noodig zy hier toe ander bescheyt te neemen, ofte provisie te verwerven, dan dit tegenwoordig Tractaat, niet tegenstaande in eenige corporatie, Rechten, Costuymen, Privilegien, prescriptien, zo wel legale conventionale, costuymiere, als locale, nog eenige andere exemptie ter contrarien, dewelke in dezen, ende alle andere zaaken de voorsz troublen concerneerende, zullen cesseeren, ende geene steede hebben, als tot dien ynde by dezen, zo verre als 't noot is, specialyk gederegeert wezen, ook meede de Rechten, disponerende dat generale derogatie niet en is zonder precedente specificatie.

XI.

Welverstaande dat hier onder begree-

pen

pen zullen zyn, ende dit tegenwoordig Benefitie genieten, myn genadigste Vrouwe de Gesellenede des doorluchtigen Keurvorst van de Ryn, eertyts agtergelaten Weduwe des Heeren van Brederode zoo veele als aangaat Vyanen, en de andere goederen, daar hare C. V. G. ofte actie van haar hebbende, toegeregtet is.

XII.

Insgelyks zal hier inne begrepen wezen die Grave van Buyren, zoo veele aangaat de Stad, Slot ende Landen van Buyren, om dezelve by de voorsz Heere Grave by 't vertrek van Garnizoen gebruykt te worden als zyn eigen toebehooren.

XIII.

Ende zullen te niete gedaan ende afgeworpen werden, die Pilaren, Tropheen, Inscriptien, ende andere teeckenen by den Hertoge van Albe gedaan, rechten, tot schande en blamatie, zoo van den bovengenoemde, als van allen anderen.

XIIII.

Aangaande die vrugten van de voorsz Heerlykheden ende goeden, 't verloop ende die verachtertheeden van de Dowagiere tochten, Pachten, Chynsen ende Renten, zo op de Conink, Landen, Steeden, ende alle andere die voor date van dezen verschenen, ende nochtans niet betaalt ofte ontfangen zyn, by zyne Majesteit ofte zyns actie hebbende, die sal .lcx in 't zyne mogen genieten ende ontfangen.

XV.

Wel verstaande, dat alle het geene datter gevallen is, zo wel van den voorsz Erfgoeden. Renten, als alle andere goeden, sichten Sinte-Jans misse Ao. 1576. lestleden, zal blyven ten profyte van den geenen hun regt hebbende, niet tegenstaande dat daar af by den Ontfanger van de Confiscatie, ofte andere, iet ontfangen ofte geïnt ware, daar of in zulken gevalle restitutie geschieden zal.

XVI.

Maar by zo verre eenige Jaarscharen van den voorsz Pachten, Renten ofte andere Innekomen van 's Konings wegen by title van confiscatie aangeslaagen ende geheven waaren, zo wert elk over gelyke Jaarscharen vry los ende quyte gehouden van den reéle lasten ende opstal uyt zyne goeden gaande, zo men ook t'allen tyde insgelyks vry, los ende quyte gehouden zal zyn van alle Renten staande op de Landen ende goederen die men mits die voorlede troublen niet en heeft konnen gebruiken, in alles naar rate van den tyde, dat het zelfde belet ende ongebruik uit oorzaake voorz gebeurt is. Noopende die Huys-catheilen, ende andere meublen, die aan beyde zyden te niete gedaan, verkogt, ofte anders gealieneert zyn, daar af en zal niemand eenig verhaal hebben.

XVII.

Ende aangaanden die Erfgoeden, Huyzen ende renten, die by titele van confiscatie verkogt ofte veralieneert zyn, de Generale Staten zullen in elke Provintie, ende uit de Staten van dezelve, deputeren Commissarisen, omme kennisse te neemen van de zwarigheden, indien daar eenige vallen, omme reedelyke satisfactie te doen; zo wel aan den oude Proprietaris, als aan de Kopers ende verkryger van de voorsz goeden ende renten voor hun regtes ende evictie respectivelyken.

XVIII.

Van gelyken zal geschieden noopende 't verloop van de personele renten ende obligatien, ende alle andere prætensien, klagten ende doleantien, als de geintresseerde ter oorzaake van de trouble, zullen namaals aan wederzyden willen intenteren ende voorstellen, in wat manniere dattet zy.

XIX.

Dat alle Prelaten, ende alle andere Geestelyke persoonen, wiens Abdyen, Stichten, Fondatien ende residenten buyten Holland ende Zeeland gelegen, ende nogtans binnen dezelve Landen gegoed zyn, zullen wederom komen in den eygendom ende in 't gebruik van dezelve heuren goeden, als voren, ten opzienen van den Waareldlyken.

XX.

XX.

Maar wat belangt de Religieuzen ende andere Geestelyke, die binnen de voorsz twee Provintien ende heuren Geassocieerde geprofessyt ofte geprebendeert, ende daar uyt gebleven ofte getrokken zynde, gemerkt dat de meestendeel van heure goeden gealieneert zyn: dezelve zal men van nu voorts aan verstrekken redelyke alimentatien, neffens de geblevene, ofte anders zal hen meede toegelaten worden 't gebruyk van heure goeden, ter verkiezinge nochtans van den Staten, alles by provisie, ende tot dat anderstont op hun vordere pretentie by de Generale Staten verordent zal wezen.

XXI.

Voorts is geaccordeert, dat alle giften, exheredatien ende andere dispositien, *Inter vivos vel causa mortis*, by particuliere ende private persoonen gedaan, daar by de gerechte Erfgenamen ter zaake van de voorsz troublen, ofte van de Religien, van heuren gerechtige sukcessie versteeken, vermindert ende onterft zyn, uyt kragte van dezen gehouden zullen werden als gecasseert ende van geener weerden.

XXII.

Ende alzo die van Holland ende Zeeland, om die kosten van den Oorloge beter te vervallen, alle specien van goude ende silver te hooge pryze gesteld hebben, die zy in andere Provintien niet en zouden konnen zonder groot verlies uitgeven, is besprooken, dat de Gedeputeerden van de gemeine Staten, ten eersten mogelyk zynde, advizeren zullen, omme daar af te nemen eenen generalen voet, ten fine dat de cours van de voorsz munte eenvoudelyk gestelt zy, alzo na als doenlyk is, tot onderhoudenisse van deezer Unie, ende van den gemeinen Coophandel aan wederzyden.

XXIII.

Voorts op het vertoog gedaan by den Gedeputeerden van Hollant ende Zeelant, ten fine datter gebeuren zoude mogen, onvermindert nogtans eens ygelyke Provintie ende die parti dat de generaliteit van alle die Nederlanden zouden t'heuren laste nemen, alle die schulden die myn Heere den Prince gecontracteert heeft, omme te doen zyne twee expeditien ende geweldige Heyrtochten, ten welken zoo wel die van Hollandt ende Zeeland, als de Provintien ende Steden die hen in den laatsten togt overgaven, verbonden hebben gehad, (zoo zy zeyden) is het zelfde poinct gesteld ende gelaten ter discretie ende determinatie van den Generale Staten, den welken alle zaaken geappeyseert zynde, daar van rapport ofte remonstrantie gedaan zal worden, omme dien aangaande zulken reguard genoomen te werden als 't behoord.

XXIIII.

In dit gemeyne Accoort ende Pacificatie en zullen niet begrepen zyn, omme te genieten 't beneficie van dien, de Lande, Heurlykheeden en Steden, houdende partye contrarie, tot dat zy hen effectuelyke zullen gevoegt hebben met deze confederatien, d'welk zy zullen mogen doen als 't hen belieft.

Welk Tractaat ende Vreede-handel, naar rapport, ggreatie ende advoyement zoo wel van den Heeren Gecommiteerde tot een Gouvernemente van den Landen, als ook van den Staten der selven, eensamelyke van myn Heere de Prince, Staten van Hollant, Zeelant, ende Geassocieerde, in alle de voorsz poincten ende articulen, ook mede al 't geene dat by den voorsz Generale Staten, in 't geene voorsz is, ende anders gedefineert ende geordineert zal worden, de voorsz Gedeputeerden hebben uyt kragte van hunlieden pouvoiren ende Commissie, belooft onverbreekelyk te observeren, onderhouden ende volkomen, ende alle 't zelve over d'een en d'anderzyde te doen respectivelyken specificeren sweeren, teekenen ende zegelen by de Prelaten, Edelen, Steden ende andere Leden van de voorsz Landen, zonderlinge ook by den voorsz Heere Prince, zoo wel in 't generaal als particulier binnen een maant naastkomende t'elks genoegen. Ende

de in kennisse van alle 't gene voorsz. is, hebben de voorsz. Gedeputeerden deeses tegenwoordigen onder in 't Schepenhuys van der Stad van Gent, den achsten van November 1576. onder geteykent, by de Gedeputeerde ten weder zyden in de prefatie van dezen geroert.

PUBLICATIE

der voorsz. Pacificatie gedaan tot Gent, in 't jaar ende datum als boven,

MEn laat weten eenen yegelyken, dat goede, vaste ende onverbreekelyke vriendschap, vrede ende pays gemaakt is tusschen die Generaale Staten van den landen van herwaarts-overe, tegenwoordelyk te Brussel vergaderd ter eenre zyde, ende myn heere Prince van Orangien, de Staten van Holland ende Zeeland, met hen lieden geassosieerde ter andere, uit kragte van den welken de Onderzaaten aan weeder-zyden zullen wederkeeren tot haarlieder goedingen, ende zullen mogen voortaan over al conserveren, gaan, komen, woonen ende handelen Koopmansgewyze, ende anders, in alle vryheid ende zeekerheid, zo men breeder by de poincten ende Articulen, daar af de Exemplaren sullen uitgegeven werden, verstaan zal; ende men beveeld elke van zyne Majest. ende van den voorsz. Generale Staten wegen, 't geheele inhouden van dezelve Pacificatie te onderhouden ende volkomen, zonder daar tegens te gaan in eeniger manieren, op peyne van gestraft te zyn als overbreekers van dien, ende perturbateurs van de gemeinen welvaart.

By deeze wierd gesloofen datmen niets en zoude attenteeren tegen de *Roomse* Religie, maar de Geloofszaken van wederzyden in haren staat laten, tot dat de Staten der gesamentlyke Landen op 't stuk der Godsdienst, ordre zouden stellen, na het vertrek der vreemde, welke men alle baldadigheit roof en bloedvergieten zach bedryven. Maar de Landen bedrogen zynde van *Don Jan* van *Oostenryk*, en gesplitst door de slinkse kunsten, Anno 1579.
der wederzydse geestlykheyd, verklaarden *Don Jan* vyand, maar raakten te zamen overhoop, en door belyd van den *Prinse* van *Oranjen* gesamentlyk *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Vriesland*, *Uytrecht*, *Overyssel*, en *Groningen*, tot eene algemeyn verbond. Zo omtrent haarer Landen natuyrlyke vrye Vorm van bestier, als de Hanthaving der hervormde Godsdienst: en zulks by resumtie van de Articulen der nader *Unie*. Waar van wy ons werk Anno 1583
ten meerderen deele zullen afbrengen, zonder nochtans uyt te sluyten, die rechten en vrye Keuren welke voor alle deeze bovengemelde sware Landbedervende beweegingen, in de Landen, van yder *Provincie* zyn in gebruyk geweest, by eygen raad uyt de aan en ingeboorene macht, der Staten in yder Land; of na 't verval tot der *Graven* ontsachelyke oppermacht, by gift

van die *Vorsten*. Zodanig als de zelve nu in kracht en practyk zyn : en de eene Provincie den anderen houdende in die vryheeden en voorrechten; en ook diergelyk de Steeden en hooge Collegien het zelve doende in hare Provincien aan elkanderen.

Verhandeling van de

UNIE,

Ofte Eeuwig Verbond ende Eendragt, tusschen de vereenigde Provintien, binnen de Stad Uitrecht geslooten, ende gepubliceert den 29 January Ao. 1579.

ALzo men bevind, dat zedert die Pacificatie tot Gent gemaakt, by den welken genoeg alle die Provincien van deze Nederlanden hun verbonden hebben malkanderen met Lyf ende Goed by te staan, om de Spanjaarden en de andere Uitheemsche Natien met haren aanhank uit deeze Landen te verdryven, de zelve Spanjaarden met Don Jean d'Austrice, ende andere haarluyder Hoofden ende Capitynen allen middelen gezogt hebben en nog dagelyks zoeken om die voorsz. Provincien, zo in 't geheel als ten deel, te brengen onder haar subjectie, Tyrannische Regeeringe ende slavernye: Ende die zelve Provincien zoo met wapenen als practyk van den anderen te scheyden, dismembreren en die Unie by die voorsz. Pacificatie gemaakt, te niet te doen ende te subverteren, tot uitterlyke ruine ende verderffenisse der voorsz. landen en Provincien, gelyk men metterdaad bevind dat zylieden in 't voorsz. voornemen volherden, onlanks eenige Steeden en Quartieren met Brieven gesolliciteert, eenige van den landen van Geldre met wapenen aangegreepen ende overvallen hebben.

ZO IS'T, dat die van den Furstendomme van Gelre en Graafschap Zutphen, die van de Graafschappen ende landen van Holland, Zeeland, Uitrecht ende Vriessche Ommelanden, tusschen te Eems ende Lauwers, geraatzaam gevonden hebben sig naarder ende particulierlyken metten enderen te verbinden ende vereenigen. niet om hun van de voorsz. generale unie by de Pacificatie tot Gent gemaakt te scheiden, maar om deselve nog meer te sterken, en hun zelven te verzien tegens alle inconvenienten daar in zy zoude mogen vallen door eenige practyke, aanslagen, of gewelt van hare Vyanden, om te weten hoe ende in wat manieren de voorsz. Provincien hun in zulken gevalle zullen hebbe te dragen, en tegens 't geweld van hun vyanden konnen beschermen: Ende om vorder separatie van de voorsz. Provintien ende particuliere Leden van dien te schouwen, blyvende anders de voorsz. generale Unie en Pacificatie van Gent in weerden: zyn dienvolgende by de Gedeputeerden van de voorsz. Provincien volkomelyken by den hare respective

tive hier toe geauctoriseert gearresteert ende gesllooten die Poincten ende Articulen hier naarvolgende, zouder in allen gevalle hun by deezen te willen ontrekken van ofte uit den H. Roomschen Ryke.

I.

In den eersten, dat die voorschreeve Provincien zig metten anderen verbinden, confedereren ende verenigen zullen, gelyk zy hun verbinden, confedereren ende vereenigen mitsdezen ten eeuwigen dage by den anderen te blyven, in alle forme ende manieren als oft zy luiden maar een Provintie waren, zonder dat de zelve hun t'eeniger tyde van den anderen zullen scheyden, laaten scheyden ofte separeren by Testamente, Codicile, Donatie, Cessie, Wisselinge, Verkoopinge Tractaten van Peys, van Huwelyk, nog om geen andere oorzaaken hoe culiere datter gebeuren zoude mogen, onvermindert nogtans eens ygelyke Provintie ende die particuliere Steden, Leden ende ingezetenen van dien, haar luider speciale ende particuliere Privilegien, Vryheden, Exemptien, Rechten, Statuten Loffelyke ende wel hergebragte Costumen, Usantien, ende allen anderen haar luyder gerechtigheden, waar inne zy luyden den anderen niet alleen geen prejuditie, hinder, ofte letsel doen zullen, maar zullen den anderen daar inne met alle behoorlyke ende mogelyke middelen, ja met lyf en goet (ist noode) helpen handhouden, styven ende sterken, beschutten ende ook beschermen tegens allen ende een yegelyke wie ende hoedanig die zoude mogen wezen, die hun daar inne eenig datelyke in breeke zoude willen doen: Wel-verstaande, dat die questie die eenige van de voorschreven Provintien, Leden ofte Steden van deeze Unie wezende, met ten anderen hebben ofte namaals zoude mogen krygen, nopende haarluyder particuliere en speciale Privilegien, Vryheden Exemptien, Rechten, Statuten, loffelyke ende wel hergebragte Costuymen, Usantien, ende andere haarlieder gerechtigheden, dat dezelve by ordinaris Justitie, Arbiters, of minnelyke Accoord beslegt zullen worden, zonder dat de andere Landen ofte Provincien, Steden ofte leden van dien (zoo lange zich beide partyen 't Regt submitteren) hun des zullen hebben te bemoeyen, ten ware hun geliefde te intercederen tot Accoort.

II.

Item, dat die voorsz. Provintien, in conformiteit ende tot voltrekkinge van de voorsz. Eenigheid ende Verband, gehouden zullen wezen malkanderen met lijf, goet ende bloet by te staan, tegens alle fortsen ende gewelden die hnn ymand zoude mogen aan doen, uit ende onder 't dexel van de naam van de Koninklyke Majesteit, ofte van zynen 't wegen, het ware ter cause van 't Tractaat van de Peis tot Gent gemaakt, van dat zy die Wapenen tegens *Don Johan d'Austrie* aangenomen den Ertz Hartoge Matthias tot Gouverneur ontfangen hebben, met alle 't geene datter aan kleeft, van dependeert ofte uit gevolgt is, ofte uit volgen zal mogen alwaart ook onder Coleur van de Catholyke Roomsche Religie, met Wapenen te willen restablisseeren, restaureren ofte invoeren, ofte ook van eenige nieuwigheden ofte alteratie die binnen eenige van de voorschreve Provintien, Steden ofte Leden van dien sedert den jare 1558 gebeurt zyn, ofte ook ter cause van deser tegenwoordiger Unie en confederatie, ofte andere diergelyke oorzaaken, ende dit zoo wel in gevalle men die voorsz. fortsen ende gewelden zoude willen gebruiken op een van de voorsz. Provintien, Staten, Steden ofte Leden van dien alleen, als op allen in 't Generaal.

III.

Dat die voorsz Provincien ook gehouden zullen wezen in gelyke maniere malkanderen te assisteeren ende helpen defenderen tegens alle Uitheemsche ende Inheemsche Heeren, Fursten afte Princen, Landen, Provincien, Steden ofte Leden van dien die hun in 't generaal ofte particulier eenige fortsen, gewelden ofte ongelyk zoude willen aandoen, ofte Oorloge maaken:

Behoudelyk dat die assistentie by de Generaliteit van deze Unie gedecerneert zal worden met kennisse ende na gelegentheit van der zaake.

IIII.

Item, ende omme die voorsz. Provincien, Steden ende Leden van dien beter tegens alle magt te mogen verzekeren dat die Frontier-Steden ende ook andere daar men des van node vinden zal, 't zy van wat Provintien die zyn, by advys ende ter ordonnantien van deze Geunieerde Provintien zullen vast gemaakt ende gesterkt worden, tot kosten van de steden ende Provincien daar inne die gelegen zyn, mits hebbende daar toe assistentie van de Generaliteit voor d'een helft: Behoudelyk dat zo verre by de voorsz. Provintien raatsaam bevonden wort, eenige nieuwe Forten ofte Sterkten in eenige van de voorsz. Provincien in 't generaal gedragen zullen worden.

V

Ende omme te verzien tot die kosten die men van noode hebben zal (ingevalle als boven) tot defensie van de voorsz. Provincien, is over komen dat in alle die voorsz. Geunieerde Provincien eenpaarlyk ende op eenen voet, tot gemeen defensie der zelver Provincien, op gestelt, geheven en openbaarlyk den meest daar voorbiedende, van drie Maanden tot drie Maenden, ofte eenige andere bequame tyden, verpagt ofte gecollecteert zullen worden alomme binnen die voorsz. Geunieerde Provincien, Steden ende Leeden van dien, zeekere Imposten op alderhande Wynen, binnen ende buyten gebrouwen Bieren, op 't gemaal van Koorn en Graan; op 't Sout, Gouden, Silveren, Zyden ende Wolle laaken, op de Hoorn Beesten ende bezaeide Landen, op de Beesten die geslagt worden, Peerden, Ossen die verkoft ofte vermangelt worden, op de goeden ter Wage komende, ende alzulke andere als men naarmaals by gemein advys ende consent goet vinden zal, dat men ook hier toe imploijeren zal de inkomen van de Domeinen van de Koninglyke Majesteit, die lasten daar op staande afgetogen.

VI.

Welke middelen by gemeen advyse verhoogt ende verleegt zullen worden na dat die noot ende gelegentheid van der zaake vereysschen zal, ende alleenlyk verstrekt tot die gemeene defensie ende tot 't gene die Generaliteit gehouden zal wezen te dragen, zonder dat dezelve middelen tot eenige andere zaaken zullen mogen worden gekeert.

VII.

Dat die voorsz. Frontier-Steden, ende ook andere als die noot vereysschen zal, 't allen tyden gehouden zullen wezen te ontfangen alzulke Guarnisoenen als dezelve Geunieerde Provincien goet vinden, ende hen luyden by advys van de Gouverneur van de Provincie daar 't Guarnisoen geleyt zal worden, ordonneren zullen, zonder dat zy des zullen mogen weygeren: Welverstaande, dat die voorsz Guarnisoenen by de voorschreven Geunieerde Provintien betaalt zullen worden van haarluyder soldye, ende dat die Capiteynen ende Soldaaten, boven den generaale Eed particulierlyk die Stad ofte Stede ende Provintie daar inne die geleit zullen worden, Eed doen zullen, ende dat 't zelve te dien einde in haar lieder Artykel-brief gesteld zal worden, dat men ook alzulke ordre stellen en discipline onder de Soldaate houden zal, dat die Borgers ende Inwoonders van de Steden ende platten Landen, zoo wel Geestelyk als Wereltlyk, daar by boven die redenen niet beswaart worden, nog eenige overlast lyden zullen, ende en zullen die voorschreve Guarnisoenen van genen Excyns ofte Impost meerder exempt wesen, als die Borgers ende Inwoonders van de plaatse daar die geleit zullen worden, mits dat ook den zelven Borgers ende Inwoonders by de Generaliteit logysgelt verstrekt zal worden, gelyk tot nog toe in Holland gebruikt is.

VIII.

Ende ten eynde men t'allen tyden zal mogen geassisteert wezen van de Inwoon-

ders

ders van den Landen, zullen de Ingezeetenen van elke van deze Geunieerde Provincien, Steden ende platten Landen binnen den tyd van een Maant na date van dezen, ten langsten gemonstert ende opgeschreven worden, te weten, die geene die zyn tusschen agtien en sestig jaren, om die hoofden ende 't getal van die geweeten zynde, daar na ter eerster t'samenkomste van dese Bontgenooten vorder geordonneert te worden, als tot die meeste bescherminge ende verzeekertheid van deze Geunieerde Landen bevonden zal worden te dienen.

IX.

Item, zal men geen Accoort van Bestant ofte Pays maaken, nog Oorloge aanveerden, nog eenige Imposten of Contributie instellen, de Generaliteit van deze verbande aangaande, dan met gemeen advys ende consent van de voorschreve Provintien, maar in andere zaaken 't beleit van dezer consideratie ende 't geene daar van dependeert ende uit volgen zal aangaande, zal men hem reguleren na 't gene geadviseert en geslooten zal worden by meeste stemme van de Provincien in dezen Verbonde begrepen, die gecolligeert zullen worden zulks als men tot nog toe in de Generaliteit van de Staten heeft gebruikt, ende dit by provisie tot dat anders zal worden geordonneert by gemeen advys van de Bondgenooten, behoudelyk dat oft gebeurden dat die Provincien in zaaken van Bestant, Pays, Oorloge, ofte Contributie met den anderen niet accorderen en konden, zal 't geschil gerefereert ende gesubmitteert werden by provisie aan de Heeren Stadhouders van de voorsz. Geunieerde Provintien nu ter tyd wezende, die 't voorsz. geschil tusschen partyen zullen vergelyken ofte daar van uit spreeken, zulks als zyluyden bevinden zullen in der billykheid te behooren. Welverstaande, indien dezelve Heeren Stadhouders daar inne niet en zoude konnen verdragen, zullen tot henluyden nemen en verkiezen alzulke onpartydige Assesseurs ofte Adjoneten, als henluyden goed dunken zal, ende zullen partyen gehouden wezen na te komen 't geene by de voorsz. Heeren Stadhouders, in manieren als booven uit gesprooken zal wezen.

X.

Dat geen van deze voorschreven Provintien, Steden ofte Landen van dien, eenige confederatien ofte verbonden met eenige Nabuyr Heeren ofte Landen mogen maaken zonder consent van de Geunieerde Provincien ende Bondgenooten.

XI.

Des is overkomen, dat zoo verre eenige Nabuyr-Fursten, Heeren, Landen ofte Steeden, zich met deze voorsz. Provintien begeerden te Unieren, ende hun in deze confederatien te begeven, dat zy daar toe by gemeen advys ende consent van deze Provintien ontfangen zullen mogen worden.

XII.

Dat die voorsz Provincien gehouden zullen zyn, sig metten anderen te conformeren in 't stuk van der munte, te weten, in den cours van den Gelde, naar uitwyzen zulke Ordonnantie als men daaar op metten aldereersten maken zal, dewelke d'een zonder d'ander niet en zal mogen veranderen.

XIII.

Ende zo veel 't poinct van de Religie aangaat zullen hem die van Holland ende Zeeland dragen na haarlieder goetdunken, ende de andere Provintien van dezer Unie zullen hun mogen reguleeren na inhoud van de Religions Vreede by de Eerts Hertoge Matthias. Gouverneur ende Capitein Generaal van dezen landen, met die van zynen Rade by advys van de Generale Staten alreede geconcipieert, ofte daar in generalyk ofte particulierlyk ordre stellen als zy tot rust ende welvaart van de Provintien Steeden ende particuliere Leden van dien, ende conservatie van een iegelyk Geestelyk ende Wereldlyk, zyn goet ende geregtigheid dienlyk vinden zullen, zonder dat hem hier inne by eenige andere Provintien eenig hinder ofte belet gedaan zal mogen werden, mits dat een

yder particulier in zyn Religie vry zal mogen blyven, en dat men niemand ter cause van de Religie zal mogen agterhalen ofte onderzoeken, volgende die voorsz Pacificatie tot Gent gemaakt.

XIV.

Item, zal men alle conventualen ende die van de Geestelykheid, volgende de Pacificatie, laten volgen hun goeden die zy in eenige van deze Geunieerde Provintien reciproquelyk hebben leggende, mits dat indien eenige Geestelyke persoonen uit te Provintien die geduurende de Oorloge tusschen die landen van Holland ende Zeeland, tegens die Spanjaarden, stonden onder 't gebied van dezelve Spanjaarden, hem begeeven hadden uit hunne Kloosteren ofte Collegien, onder 't gebied van die van Hollant, ofte Zeeland, dat men die by hun Conventen, ofte Collegien zo doen verzien van behoorlyke Alimentatie ende onderhoud hun leven geduurende, als ook gedaan zal worden die geene, die uit Holland ende Zeeland in eenige van de andere Provintien van deze Unie, vertogen ende hun onthoudende zyn.

XV.

Dat mede den geenen die in eenige Kloosteren ofte Geestelyke Collegien van deze Geunieerde landen zyn ofte geweest hebben, ende die zelve zaken van die Religie ofte andere reedelyke oorzaaken begeeren te verlaaten, ofte verlaten hebben, uit den Inkomst van haren Conventen ofte Collegien haar leven lang geduurende behoorlyke Alimentatie sal worden verstrekt na geleegendheid van de goederen: welverstaande, dat die naar date van dezen hun in eenige Kloosteren zullen begeven, ende dezelven wederom verlaaten, geen Alimentatie verstrekt zal worden, maar zullen tot haaren behoeden naar hen mogen nemen 't gene zy daar inne gebragt hebben. Dat ook die geene, die jegenwoordelyken in de Conventen ofte Collegien zyn, ofte komen zullen, vryheid liberteit van Religie, ende ook van kleeren ende habyt hebben zullen, behoudelyken dat zy luyden den Oversien van den Conventen in alle andere zaaken onderdaanig zullen zyn.

XVI.

Ende of 't gebeurd (dat God verhoeden moet) dat tussen die voorsz. Provintien eenig onverstant, twist ofte twedragt geviele daar inne zy luiden den anderen niet en konde verstaan, dat het zelve (zo verre het eenige van de Provintien in 't particulier aangaat) ter nedergeleid ende beslegt zal worden by den anderen Provintien, of den geenen die zy daar toe deputeren zullen. Ende zo verre die zaake alle de Provintien in 't generaal aangaat, by de Heeren Stad-houders van de Provintien in manieren als boven in 't negende Articul verhaalt, dewelke gehouden zulle zyn parthyen regt te doen, ofte te vergelyken binbinnen een maant (ofte korter, zo verre den nood vander zaake zulks uit eyscht) naar interpellatie ofte verzoek by d'een of d'ander partye daar toe gedaan, ende was by de voorsz andere Provintien ofte haarluyder der Gedeputeerden ofte die voorschreeven Heeren Stad-houders, alzo nitgesprooken word, zal nagelaaten ende agtervolgt worden, zonder dat daar van wyder beroep ofte andere provisie van regten, 't zy van appel, relief, revisie, nulliteit, ofte eenige andere querelen, hoedaanig die zoude mogen wezen, verzogt ofte gebruikt zullen mogen worden.

XVII.

Dat die voorschreve Provintien Steden ende Leden van dien, hun wagten zullen van uitheemsche Fursten, Heeren, Landen ofte Steeden eenige occasie te geven van Oorloge, en zulks om alle alzulke occasien te vermyden zullen die voorschreeven Provintien, Steden ende Leden van dien gehouden wezen zoo wel den uitheemschen als Ingezetenen van de voorschreve Provintien 't administreren goet regt ende Justitie: Ende zo verre ymant van hem daar van in gebreeken blyft, zullen die andere Bontgenoten die hand houden by alle behoorlyke wegen ende middelen dat zulks gedaan zol worde, ende

dat

dat alle abuyzen, daar door zulks belet en de justitie door veragterd zouden mogen worden, gecorrigeert en gereformeert zullen worden, als na regten en vermogen een yder zyn Privilegien, loffelyke ende wel her gebragte Costumen.

XVIII.

Item, en zal d'eene van de Geunieerde Provintien, Steden, ofte Leden van dien tot laste ende prejuditie van de ander, ende zonder gemeen conzent geen Impoften, Convoy geld, nog andere diergelyke lasten mogen opstellen, nog eenige van deze Bontgenooten hooger mogten beswaaren, dan hun eygen Ingezetenen.

XIX.

Item, omme tegens alle opkomende zaaken ende zwarigheden te verzien, zullen de Bontgenooten gehouden wezen op het beschryven van den geene die daar toe geauthorizeert zullen zyn binnen Uitregt te compareren, tot zulken dage als aangeschreven zal wezen, omme op de voorsz zaaken ende swarigheden die men in de Brieven van beschryvinge zal exprimeren. zo verre des mogelyk is, ende die zaake niet secreet en diend gehouden te wezen by gemeen advys ende concent, ofte by de meeste stemmen in manieren voorsz gedelibereert ende gerezolveert te worden, alwaar 't ook dat eenige niet en comdeereerden, in welken gevalle zullen de andere die verschynen sullen evenwel mogen procederen tot sluitinge van 't geene zy bevinden zullen tot het gemene beste van de Geunieerde Landen ende Provintien te dienen, ende zal 't geene alzoo besloten is onderhouden worden ook by de geenen die niet gecompareert zullen wezen, ten waare die saaken seer weinig waren. ende eenig vertrek mogten lyden, in welken gevalle men den genen die niet gecompareert en zullen zyn, andermaal beschryven zal omme te compareeren op zekere andere dage, op 't verbeuren van haar lieden stemme voor die reize, ende wes als dan by den geenen die prezent zyn gesloten wort, zal bondig en van weerden zyn, niet tegenstaande, de abzentie van eenige van de andere Provintien, behoudelyk dat die niet gelegen en zal zyn te compareren, haarlieder opinie schriftelyk over zullen mogen zenden, omme daar op in 't collecteren vander stemmen zulken regart genomen te worden als 't behoort.

XX.

Item, ten einde voorsz zullen allen ende een yeder van de voorsz Bont-genoten gehouden zyn alle zaaken die hem opkomen ende voorvallen ende daar aan zy hem sullen laten dunken 't gemeen wel of qualyk varen van deze Geunieerde Landen ende Bontgenoten gelegen te zyn, den genen die tot die beschryvinge geauthoriseert zullen zyn over te schryven, omme by den zelven daar op de andere Provintien beschreven te worden, in manieren voorsz.

XXI.

Ende zo verre eenige donkerheyt ofte twyffelagtigheid in dezen bevonden worden, daar uit zal de interpretatie van dien staan in 't zeggen van deze Bontgenooten, die daar op by gemeen Advys ende consent ordonneren zullen, zulks zy bevinden zullen te behooren. Ende zo verre zy luiden daar inne niet en konde accorderen, zullen haar recours nemen tot die Heeren Stad houders van den Provintien, in de forme boven verhaalt.

XXII.

Insgelyks, zoo bevonden van noode te zyn de Articulen van deze Unie, Confederatie ofte Verbont in eenige Poincten of articulen te vermeerderen ofte veranderen, zal 't zelve ook gedaan worden by gemeen advys ende consent van de voorsz Bondgenoten, ende anders niet.

XXIII.

Alle welke Poicten ende Articulen, ende een ieder van dien byzonder die voorsz Geunieerde Provintien belooft hebben, ende beloven mits dese na te gaan ende te agtervolgen, doen na gaan ende te agtervolgen, zonder daar jegens te doen, nog gedoge gedaan te worder, directelyk, ofte indirectelyk in eenige wyse ofte manieren:

Ende

Ende zoo verre ietwes by iemant ter contrarie gedaan ofte geattenteert zal worden 't zelve verklaren zyluiden nu als dan uul, geen ende van onweerden, daar onder zy verbinden haarlieder ende alle de Ingezetenen van haarluider respective Provintien, Steden ende Leeden van dien, personen ende goederen, omme dezelve, in gevalle van contraventie voor 't onderhout van deze, met 't geene daar van dependeert, gearresteerd, gehouden, ende bekommert mogen worden t'allen plaatzen, ende by allen Heeren Rechteren ende Gerechten daar men die zal konnen bekomen: Ende vertyen ten dien einde van alle exceptien gratien, privilegien, revelamenten, ende generalyk van alle anderen Benificien van regten, die hen luiden eenigsins ter contrarie van dezen zouden mogen dienen, ende byzonder regten zeggende, generatie renunciatie, geen plaats te hebben, daar en zy eerst speciaal voorgegaan.

XXIIII.

Ende tot meerder vastigheid, zullen de Heeren Stat-houderen van de voorsz Provintien die nu zyn, ofte namaals komen zullen, mitsgaders alle Magistraten ende Hooft-Officiers van yegelyk Provintie, Stad ofte Leden van dien deze Unie, Confederatie, ende een yder Artykel van dien in 't byzonder, by Eede moeten beloven naar te zullen gaan ende onderhouden, doen nagaan ende onderhouden.

XXV.

Insgelyks zullen dezelve by den Eed moeten belooven te onderhouden alle Schutteryen, Broederschappen ende Collegien die in eenige Steden ofte Vlekken van deze Unie zyn.

XXVI.

Ende zullen hier van gemaakt worden Brieven in de behoorlyke forme die by de Heeren, Stad-houders ende die voornaamste Leden Steeden van de Provintien daar toe specialyk by de andere gerequireert, ende verzogt zynde bezegelt ende by haar luider respective Secretarisen ondertekent zullen worden.

Deze voorsz Poincten ende Articulen zyn by de gedeputeerde van den Landschappen Gelre ende Graafschap Zutphen onderschreven, en namentlyk by myn Heere Graaf Johan van Nassouw, Stadhouder van de zelve landen, voor hem zelven, en met de andere Gecommitteerden uitten Naam van de gemeene Ridderschappen van de voorsz Furstendomme van Gelre, Graafschappe Zutphen, mitsgaders by de Gedeputeerden van Holland, Zeeland, Uitrecht ende Ommelanden voorsz binnen Uitrecht vergaderd, ende geauthorizeert als boven, uitterlyke gearresteert ende geslooten: des hebben die voorsz Gedeputeerde van den lande van Gelre ende Graafschappe Zutphen, omme vorder verklaringe van Bander-heren, groot en kleyne Steeden van den voorsz Furstendomme en Graafschappen te doen, dag genomen tot den 9 February toekomende, ende dat binnen der Stad Uitregt aan die Gecommitteerden van de Staten aldaar.

Aldus gedaan t'Uitrecht op den 23 January 1579. *onder die handen van myn genadige Heeren die Stadhouder voorsz ende den voorsz Gedeputeerden ter meerder verzekertheid hier onder gestelt, ende was onderteekent* Johan Graaf zu Nassau Catzen-ellebogen &c. *Van wegen die Ridderschappe des Furstendoms Gelre ende Graafschappe Zutphen*, Alexander van Tellich, Gelis Piek, Joachimi van Liere, Alexander Bentinc: *Van wegen die van Holland*, G. Poelgeest, B. Buys, Reynier Cant. *Van wegen de Staten van Zeeland*, Willen Rœllius, Nicolaas Blancx: Pieter de Rycke, Casper van Vosbergen: *Van wegen de Staten van Uytrecht*, Ausonius van Galana, de Mandato Capituli sui Schore, Jacobus Verhaar, Vicedecanus Sancti Petri, de Mandato Capitulo; *Adriaan van Zuylen*, *Lambertus vander Burg*, Capitulo jubente: *F. de uyten Eng. Reinhart van Azwyne*, *B. van den Waal Nicolaas van Zuylen*, *A. D. Leyden*, *Lubert*

bert van Cleef. Van wegen die Staten der Ommelanden , Egbert Clant , E. Jarges.

Gecollationeert tegens die Originele betekende Unie , in deze Copye bevonden daar me te accorderen.

By my LAMSWEERDE.

Verklaring van't dertiende Artykel.

ALsoo eenige schynen swaarigheid te maken op't dertiende Artykel van de Unie den drieentwintigsten dezer maant gesloten tusschen de Gedeputeerden van de Landen van Geldre en Zutphen , Hollant , Zeeland , Uytregt , ende Ommelanden tusschen die Eems ende Lauwers , als of die meininge ende intentie ware geweest , niemant in de selve Unie te ontfangen , dan die geenen die der Religions vrede by de Erts-Hertoge van Oostenryk ende Raden van Staten nettens hem by advys van de Generale Staten geconcipeert is , of ten minsten die beide die Religien , te weten , die Catolyke Roomsche ende Gereformeerde zoude toelaten. Soo ist , dat die voorsz Gedeputeerden die over de voorsz Unie gestaan ende dezelve gesloten hebben , omme alle misverstant ende wantrouwe weg te nemen , by dezen wel hebben willen verklaren haar lieder meininge ende intentie niet geweest te zyn nog als nog te wesen , eenige Steden ofte Provintien , die sig aan de voorsz Catholyke Roomsche Religie alleene sullen willen houden , ende daar 't getal van de inwoonderen der selver van de Gereformeerde Religie soo groot niet en is , dat sy vermogens die voorsz Religions vreede het excercite van de Gereformeerde Religie soude mogen genieten van de voorsz Unie ende verbintenisse uit te willen sluiten: Nemaar , dat sy des niet tegenstaande bereit sullen wesen alsulke Steden ende Provintien die sig alleen aan de voorsz Roomsche Religie sullen willen houden in dese Unie te ontfangen , by soo verre sy sig anders in de andere Poincten ende Articulen van de voorsz Unie soude willen verbinden ende als goede Patriotten dragen , zoo die meininge niet en is , dat d'een Provincie ofte Stad hem 't feit van de andere in poinct van de Riligie sal onderwinden , ende dit om te meerder Vreede ende Eendragt tusschen die Provintien te houden , ende die principaalste occasie van twist ende tweedragt te vermyden , ende weg te neemen.

Aldus gedaan te Uitregt *den eersten February* 1597.

Amplicatie van't 15. Artykel.

ALzo hier vooren in 't vyftiende Artykel verzien is tot alimentatie ende onderhoud van de Geestelyke persoonen die geweest zyn in eenige Conventen ofte Collegien , ende hun daar uitter cause van de Religie ofte andere redelyke oorzaake begeeven hebben , ofte namaals begeeven zullen , ende dat zeer te dugten is , dat ter oorzaaken van dien eenige processien zoude mogen verryzen gelyk zy verstaan daa alreede verreezen zyn , uit oorzaake dat alzulke persoonen zullen willen pretendeeren geregtigt te syn in de successie van de goeden van hun Ouders , Broederen , Zusteren , ende andere Vrienden ofte Magen metter dood agtergelaten , ofte nog agter te laten , ende ook die geene die zylieden in hun leven by tytel van gifte transporte ofte eenige andere zoude mogen overdraagen , gealieneert ofte ook naar hun dood verzeekerd hebben: Zo ist , dat die voorsz Bont-genoten ; om die zelve Processen ende die swarigheeden die daar uit zoude mogen opstaan, te verhoeden : goed ge

gevonden hebben alle die processen die ter cause voorsz areede geinstitituëert zyn, ende nog na geinstitueert zoude mogen worden, te suspenderen in staate ende surceantie te houden, ter tyd toe anders by de voorsz Bont-genoten ende andere die hen in deze eenigheid ende verbande zullen mogen begeeven generalyk daar op (ook by de authoriteit van de overheid ist nood) geordonneert ende verklaring gedaan zal zyn.

Aldus gedaan by de voorschreven Gedeputeerden op den 1 *Febr.* 1579.

Ende was geteekend.

LAMSWEERDE.

OP huyden den vierden February 1579 zyn in de Vergaderinge van de voorsz Gedeputeerden binnen Uytrecht versaamt, gecompareert dieGedeputeerden van Gent onderschreeven, ende hebben verklaard dat zy luiden gevisiteert hebbende die poincten ende Artykelen van de voorsz Unie, ende 't geene in kragte van dien vorder gebesoigneeert is geweest, 't zelve goet vonden, ende hebben de selve alzulks in kragte van haar luyder brieven van credentie, speciale procuratie ende instructie, gedateert den 27. January 1579. geadvoyeert, geapprobeert ende geratificeert, beloovende als de andere Bont-genoeten dezelve ende yder poinct van dien byzonder te onderhouden naar te gaan ende te agtervolgen: des te oirconden hebben die voorsz Gedeputeerden haar lieder handen hier onder gesteld, ten dage, Maant ende Jaare als, boven, ende was ondertekend van wegen die van Gent, *Adolf de Grutere, Lievin Tayart, Christoffel de le Becque Lucas Majart.*

OP huiden den 7. Marty 1579. zyn in de Vergadering van de voorsz Gedeputeerden binnen Uitrecht vergaderd, gecompareert, die Gedeputeerde van de Gemeine Ridderschappen des Nymweegse Quartiers, mitsgaders van de Stad Nymweegen, ende hebben verklaard dat zy luiden gevisiteert hebben die poincten ende Articulen van de voorsz Unie; ende 't gene in kragt van die vorder is gebesoigneert geweest, 't zelve goetgevonden, ende hebben die zelve alzulks in kragt van haar lieder instructien met des voorz StadNymwegens secreet Zegel bezeegeld in date den 12. February 1579. geadvoyeerd, geapprobeert en geratificeert: advoyeren, &c. mits dezen; beloovende als de andere Bondgenooten dezelve ende yder poinct van dien byzonder te onderhouden, na te gaan ende agtervolgen: des te oirconden hebben de voorsz Gedeputeerden des gemeinen Ridderschaps des Stads ende Nymweegsen Quartiers haar lieder handen hier onder gestelt ten dage, Maant ende Jare als boven, ende was onderteykend *Gillis Piek, Jan Kelfken, Arent van Zeller, Dirk Flemming, Lambert Jansz. Johan van de Have.*

OP huiden den 9 Marty 1579. Is gecompareert in de Vergaderinge van de voorsz Gedeputeerde binnen Uytregt vergadert die Gedeputeerde van de gemeine Ridderschap, hooft ende kleyne Steden des Arnhemsche Quartiers, ende heeft verklaart dat hy gevisiteert heeft die poincten ende Articulen van de vooorsz Unie, ende 't geene in kragte van die vorder is gebesoigneert geweest, 't zelve goet gevonden, ende heeft dezelve alzulks in dakragt van zyne brieven van credentie in date den agtiende, en van zeekere Instructien in date den sestiende February 1579 beide met des stads van Aarhems secreet Zegel bezegelt, na lange ende rype deliberatie geadvoyeert, geapprobeert ende geratificeert, advoyeert, &c. mits dezen, beloovende in qualité als de andere Bondgenooten, de zelve ende yder poinct ook van dien byzonder te onderhouden, na te gaan

gaan ende te agtervolgen: Des te oirconde heeft de voorsz Gedeputeerde des gemeinen Ridddersschaps hooft, ende kleine Steden des Aarnhemsche Quartiers zyn hand hier onder gestelt ten dage Maant ende Jare als boven, ende was onderteikent.

Alexander Bentink.

OP huyden den 13. Marty 1579. zyn gecompareert in de vergaderinge van de voorsz Gedeputeerden van de Geunieerde Provintien binnen Uitregt vergadert, die Gedeputeerden van de Seeden Leeuwerden, Sneck, Franiker, ende van zeekere Grietmans ende Grietenyn, met eenige particuliere Edelen van den Landen van Vriesland, in haar lieder procuratie benoemt: Ende hebben verklaart dat sy gevisiteert hebbende die poincten ende Articulen van de voorsz Unie, ende 't geene in kragten van dien is vorder gebesoingneert geweest, 't zelve goet gevonden: Ende hebben die zelve alzulks in kragte van de voorsz haarlieder procuratie in date den 12. Marty 1579. geadvoyeerd, geapprobeert ende geratificeert: advoyeeren, approberen ende ratificeren mits dezen, belovende als d'ander Bondgenooten die zelve, ende yder poinct van dien byzonder te onderhouden, na te gaan ende te agtervolgen. Des t'oirconde hebben die voorsz Gedeputeerden van de voorsz Steden Leeuwaarden, Sneck, Franiker, ende van zeekere Grietmans ende Grietenyen, met eenige particuliere Edelen van den landen van Vriesland, haarlieder handen hier onder gesteld ten dage, Jaar ende Maant als boven. Ende was onderteekend.

B. Idzaérdá, Jelle Sibesz.

OP huiden den 11. Aprillis 1579. zyn gecompareert in de vergaderinge van de voorsz Gedeputeerden van de Geunieerde Provincien binnen Uitregt vergadert, die Gedeputeerden van de Stadt Venlo, namelyk: *Geraart van Lon, Herman de Laat Cornelissen Schepenen, Jacob Goris Raat, ende Johan de Groot* als Gedeputeerden van de Gemeente aldaar, en hebben verklaart, dat zy gevisiteert hebbende die poincten ende Artykulen van de voorsz Unie, ende 't geene in kragte van dien is vorder gebesoigneert geweest 't zelve goet gevonden, ende hebben die zelve alsulks in kragte van haarlieder Instructie in date den 3 Aprillis 1579 geadvoyeert, geapprobeert ende geratificeert: advoyeeren, approberen ende ratificeren mits dezen, belovende als d'andere Bondgenoten dezelve een yder poinct van die byzonder t'onderhouden, na te gaan ende t'agtervolgen: Dat t'oirconde hebben die voorsz Gedeputeerden van die voorsz Steden van Venlo haarlieder handen hier onder gestelt ten dage, Jare ende Maant als boven: Ende was onderteikent *Geraart van Lon, Herman de Laat Cornelissen, Jacob Goris, Johan de Groot.*

Alsoo zyn Excellentie tot conservatie en hanthoudinge der gemeenen welvaart, Regten ende Vryheden der Nederlanden altyds oorbaarlyk ende nodig bevonden heeft alle goede vrientschap eenigheid ende Eendragt onder die Provincien der zelver Landen ook dier Steden ende byzondere Leden van dien onderhouden te worden, waar deur niet alleenlyk de gemeene Vyant met meerder gewelt, gemeene magt ende onderlinge bystant, weerstaan ende afgeweert: maar hem ook die middelen benomen zoude worden, van tusschen die zelve Provincien Steden ofte Leden van dien eenig onderstant ofte tweedragt te zaayen ofte maken, door oorzake zoo van de onderscheit van de Religie als anders: Soo ist, dat zyn *Excellentie* gezien hebbende zekere Unie en verbont 't Uitregt in Januario lestleden gemaakt ende besloten, tusschen den welgebooren Heere *Graaf Johan van Nassauw* Stadhouder van den Furstendomme Gelre ende Graafschap Zutphen, ook die van Holland, Zeeland, Uitregt ende der Vrieschcher Omlanden tusschen die Eems ende Lau-

wers, de zelve Unie ende Verbondt voor goet heeft bevonden ende toegestaan, dog op dat deselve dies te beter ende met bequamer oorzake ende gelegentheidt mogten der Generaliteit der Provintien van herwaardts over gesteldt worden, om tot een algemeene Vrede, Unie ende eendragtigheid over die gansche Landen met gemeene verwillinge aangenomen en besloten te worden, heeft tot nog toe uitgestelt ende opgehouden van deselve Unie t'onderschryven, ende alzoo nu zyne Hoogheid met een groot deel der voorsz. Provintien, van herrewaarts over verklaart hebben, dat zy voor goet insien ende bevinden raatsaam te wezen, dat een alsodanige Unie zoude geraamt, besloten ende aangenomen worden tot beter belendinge der zaaken onzes gemeene Vaderlants. Soo heeft zyn Excellentie nu ook wel willen verklaren, als dat hy mits dezen verklaard die voorsz. Unie alsse t'Uitregt tusschen de voorsz. Provincien gemaakt ende besloten is geweest, voor goet aannemen ende te houden, alzo hy ze aanneemt ende voor goet hout, als voor zeekere agtende dat in de zelve de Overheit ende de Authoriteit der Hoogheit van de Eerts Hertoge niet vermindert en wort, ende alzoo binnen korten dagen de voorsz. Geunierde haar zullen vergaderen, om voorder over alle particuliere Poincten, ende Artyculen der zelver Unie te ramen ende te besluiten, 't geene tot meerder ende vaste Eendragt der zelver zal moogen dienen. ZOO IST; dat zyn Excellentie ook hier meede verklaart te willen de zelve Articulen ende Poincten aan neemen ende agtervolgen, alzo zy van de voorsz. Provintien van Gelderland, Holland, Zeeland, Uitrecht, ende andere die haar daar mede zullen begeeven, zullen geraamt, geslooten ende voor goed aangenomen worden. Des t'oirconde heeft zyn Excellentie deze met zynen naam onderteekend, ende zyn secreet Zegel daar beneffens laten drukken in placcaat binnen der Stede van Antwerpen op den 3. May 1579.

Onderteekend,

GUILIELM de NASSOU.

Nog lager stont, by beval van zyn Excellentie,

Onderteekend

N. BRUNINCK.

OP huyden den eersten Juny 1579. vergadert zynde die volmagtige van den Steden in 't Clooster van de Jacobynen op ten Lantdag binnen Leeuwaarde, na dat zy huyden de propositie van de Gezanten der naarder Unie van Uitregt aangehoort hadden, ende eenige uit haar lieder volmagtige van de voorsz. Steden tot verzoeke van de voorsz. Gezanten gedeputeert hebben gehad, omme uit aller name naarder met den voorsz. gezanten te communiceeren, ende de poincten ende Articulen van de naarder Unie voorsz. te visiteren, 't welke gedaan zynde ende gehoord hebbende het rapport van hun mede volmagtigen, verklaren alle die volmagtige van de Steeden, die deeze onderteekend hebben uit kragte van haarlieder gegeeven procuratien, die zyluiden geadvoyeerd, geapprobeerd, ende geratificeert hebben alle die voorsz. Poincten ende Articulen van de Unie voorsz. advoyeren, &c. mits dezen, belovende als d'andere Bontgenooten dezelve ende een yder poinct van dien zoo wel van 't gene dat hier inne te vooren gedaan is, ende nog uit kragte van dezelvige gedaan zal worden, by zonder t'onderhouden, na te gaan ende t'agtervolgen: Des t'oirconde hebben die voorsz. volmagtige van de Steeden haar lieder handen geschreven *Julius* van *Bottuya* volmagt van Franicker, *I. Verryen Hendriksz*, volmagt van Franicker, *Hendrik Jarichsz* als

als mede volmagt van Leeuwaarden, *Jan Jansz* als gesubstitueerd van Adye Lammert, die procuratie hadde ende van huys gereist was, *Claas Hotthijsz*, van wegen den Raad der Stede Sneke, *Pieter Lievensz* van wegen de gemeente der Steede Sneke, *Jacob Syvertsz* als volmagt van Bolsweert, *Frans Jacob Frerekesz* van wegen Bolsweert, *Bayne Pietersz* als volmagt van de Borgermeesters de Steede Ylst, *Jaltse* van *Galama* als mede volmagtig van Ylst, *Reinier Olfertsz* van Staveren, *Willem Sippas* volmagt van Sloten, *Johannes Botteg*, Borgermeester van Worcum ons volmagt, *Donne Abbesz* volmagt van Worcum.

Alsoo wy *Georg* van *Lalaing*, Grave tot Runnenberg, Vry ende Banderheere tot Ville, Heere tot Vileroe, Imbrechies Stathouder ende Capitein Generaal over Vrieslant, Over-yssel, Groeningen, den Ommelanden, Drenten, ende Lingen, hooft van zyne Majesteits Finantien, tot conservatien ende handthoudinge der gemeene welvaart, Regten ende Vryheden der Nederlanden, oorbaarlyk ende hoognoodig hebben alle goede Vrientschap, eenigheit ende Eendragt onder den Provintien der zelver Landen, ende onder onzen Gouvernemente, staande ook onder de Steden ende bezondere Leden van dien onderhouden te worden, waar deur niet alleen die gemeene Vyant, met meerder gewelt, gemeine magt ende onderlinge bystant weder gestaan ende afgekeert maar hem ook die middelen benomen zoude worden van tusschen die zelve Provintien, Steden of Leden van dien eenig onverstant ofte tweedragt te zaeien ofte maaken, door oorzake van onderscheit van Religie, als anders in wat manieren 't selve zoude mogen geschien.

SOO IST, dat wy gezien hebbende zeekere Unie ende verbont in verleden Somer tot Arnhem in onze presentie, ende met onze advys geconcipieert ende in Januario laastleden tot Uitregt gemaakt, ende geslooten, tusschen den Welgeboren Heere Grave *Johan* van *Nassau* Stadhouder van den Furstendomme van Geldre ende Graafschappe Zutphen, ook die van Hollant, Zeelant, Uitregt, Vriesche Ommelanden en anderen, mitsgaders zeekere acte van approbatie, ende aanneminge der voorsz. Unie by myn Heere den Prince van Orangien, Lieutenant Generaal van den Eerts-Hartoge *Matthias* Gouverneur Generaal van de voorsz. Nederlanden, in date den derden May 1579. dezelve Unie geratificeert, geapprobeert, geadvoyeert ende aangenomen hebben, ratificeeren, approberen, advoyeren, ende nemen aan mitsdezen voor zeeker agtende ende houdende, dat in de zelve de Overheit ende auctoriteit der Hoogheid van den Eertz Hertoge niet verkort nog verminderd en wort: belooven als de ander Bontgenoten, dezelve en yder poinct van dien t'onderhouden, na te gaan ende agtervolgen: Des t'oirconde zo hebben wy deze met onze hand onderteekend, ende ons secreet Zegel in forme van Placcaat hier beneffens doen drukken.

Actum 't Winse in den Ommelanden den 11, *Juny* 1579.

Onderstond geschreven

GEORG van LALAING.

OP huyden den 10 July 1579 zyn in de vergaderinge van de voorsz. Gedeputeerden binnen Uitregt vergadert, gecompareert die Gedeputeerden van der Steden van Ypren, namentlyk de Heer *Johan van Langvedul* Wethouder, ende *M. Pieter Baalde* Pensionaris der voorsz. Unie, ende 't geene in kragte van dien vorder is gebesoigneert, 't zelve goet gevonden ende hebben die zelve alzulks in kragte van haar luider brieven van credentie ende procuratie in dato den 23. Juny 1579 geadvoyeert geapprobeert, ende geratificeert: advoyeren, &c. by dezen: belovende als d'andere Bondgenooten dezelve ende yder Poinct van dien byzonder t'onderhouden, naar te gaan ende agtervolgen. Des t'oir-

conde hebben de voorſz. Gedeputeerde der Stede van Ypren haar lieder handen hier onder geſtelt ten dage, maant ende Jaare als boven.

Onderteekent

Johan van Langvedul, *M. Pieter* Baalde.

OP huyden den 29 July 1579 zyn in de Vergaderinge van de voorſz. Gedeputeerden der naader Geunieerde Provintien binnen Uitregt vergadert die Gecommitteerde van der Stad van Anwerpen, namentlyk, Heer *Janne van Stralen* buiten Burgemeeſter, Jonker *Philipſen van Schoonhoven*, Heere van Wanroy Schepen, *Johan van* Bregt out Schepen, *Adam verhult* Colonel, *Valerius van Dalen*, en *Ian Gyſſels* Deken, die verklaarden, dat zy geviſiteert hebbende de Poincten en Articulen vande voorſz. Unie, en 't geene in kragte van haare procuratie in date den 22 July, ende brieven van credentie in date den 23 July 1579 geadvoyeert geapprobeert ende geratificeert: advoyeren approberen ende ratificeren mits dezen, beloovende als d'andere Bondgenoten, dezelve een yder Poinct van dien byzonder t'onderhouden, na te gaan ende t'agtervolgen: Des t'oirkonde hebben de voorſchreve Gedeputeerden van de voorſz. Stad Antwerpen haarlieder handen hier onder geſtelt, ten Dage, Maant ende jare als boven.

Ende was onderteekent,

Janne van Stralen, *Philips van Schoonhoven*, *Johan van Bregt*, *Adam Verhult*, *Valerius van Dale*, *Jan Gyſſels.*

OP huyden den 15 Septembris 1579. zyn in de vergaderinge van de voorſchreeve Gedeputeerden binnen Uitregt vergadert, gecompareert die Gedeputeerden van der Stede van Breda, namentlyk, *Godert van Lugtenburg*, Borgermeeſter der zelver Stede, *Godefroy Montens*, Schepen ende Lieutenant van den Colonel, ende ook Colonel, ende ook Capitein ende *Chriſtiaan Bak*, Weesmeeſter, ende *Tienman* die verklaarden dat zy geviſiteert hebbende, die Poincten ende Articulen van de voorſz. Unie ende 't geene in kragte van dien vorder is gebeſoigneert 't ſelve goet gevonden, en hebben deſelve zulks in kragt van hare procuratie in date den 10 September geadvoyeert, geapprobeert ende geratificeert: advoyeren, &c. by dezen, belovende als d'andere Bontgenooten de zelve ende yder poinct van dien byzonder t'onderhouden, na te gaan ende agtervolgen: des t'oirconde hebben de voorſz. Gedeputeerden van de voorſz. Stad van Breda haarlieder handen hier onder geſtelt ten daage Maant en jare als boven.

Onderteekent

Godert van Lugtenberg, *Godert Montens ende Chriſtiaan* Bak *Frans Soone.*

OP Huyden den 1 February 1580. is in de Vergaderinge van de voorſz. Gedeputeerde der naarder Geunieerde Provintien binnen Uitregt vergadert, gecompareert de Heer *Guido du Breuk*: Schepen der Stad van Brugge, dewelke verklaarde dat hy geviſiteert hebbende die Poincten ende Articulen van der voorſz. Unie, ende 't geene van dien vorder is gebeſoigneert, 't zelve goet vond, ende ende heeft over zulks boven alzulke approbatie der zelver by d'Heer *Lieve Steppe*, Schepen, ende *M. Jacob Yman*, Penſiouaris der zelver Stad Brugge, uit kragte van haare bezegeld procuratie in date den 7 Novembris 1579. den 29. der zelver Maandt tot Antwerpen gedaan, uit kragte van hare bezegelde procuratie beide in date den 5 January 1580 de zelve Unie geadvoyeert, ende gera-

geratificeert: advoyeert, &c. by dezen, belovende als de andere Bontgenooten, dezelve ende yder Poinct van dien byzonder t'onderhouden, na te gaan ende agtervolgen: Des t'oirconde heeft de voorsz Gedeputeerden vande voorsz. Stad van Brugge zyn hand hier onder gestelt ten dage, maant ende jare als boven.

Onderteekent

Guido du Breuk.

OP huyden den 1. February 1580. is in de Vergaderinge van de voorsz Gedeputeerde der naarder Geunieerde Provintien binnen Uitregt vergadert, gecompareert jonkheer *Wouter van Hekken* Schepen 's Lands van de Vryen, de welke verklaarde dat hy gevisiteert hebbende die Poincten ende Articulen van de voorsz. Unie ende 't geene in kragte van dien vorder is gebesoigneert 't zelve goet vond, ende heeft over zulks boven alzulke approbatie der zelver by Meester *Ysenbrant Provyn* Pensionaris 's voorsz. Lands van de Vryen uit kragt van zyne bezegelde procuratie in date den 17. Octob, 1579. den 26. Nov. tot Antwerpen gedaan, uit kragte van zyne bezegelde procuratie in date den 23. van Lauwe dezes lopenden jaars, ende brieven van credentie in date den 25. der zelver Maant, de zelve Unie geadvoyeert, geapprobeert ende geratificeert by dezen: Belovende als andere Bontgenoten dezelve ende yder poinct van dien byzonder naar te gaan ende agtervolgen. Des ten oirconde heeft die voorsz. Gedeputeerden des voorsz. Lands van de Vryen, zyn hand hier onder gestelt ten daage, Maant ende jaare als boven.

Onderteekent

WOUTER vander HEKKEN.

Verhandeling gedaan in het 13 Artykel van de Unie aangaande de Religie.

DE Generale Staten der Vereenigde Nederlanden bemerkende de gesteltenisse van haare gemeene zaake, zoo ten opsien van de magt ende listigheid haarder Vyanden, als ook van de veranderinge haarder zaaken 't sedert de toekomste van de handelinge der Françoysen den 17 January 1583. ende de verscheidentheit van de opinien ende gesintheden der Lantzaaten als zelve meede brengende groote bekommernisse ende onzekerheit, ende over zulks meer dan ooyt te voorens vereisschende dat verzien werde op het goet beleit van allen zaaken, insonderheit raakende de Oorloge met des daar aan kleeft, waar in eenige onderlatinge ende stilstant geschapen was te vallen, mits dan den tyt van de voorige regeeringe der Land-Raden was overstreeken, hadden verscheide Vergaderingen gehouden, om op alles voorsien, ende bevinde dat het in deeze tyden meer als ooit te vooren noodig was, om alle vrientschap, eendragt, trouwe, ende correspondentie onder de Provintien te onderhouden, ende niet alleenlyk alle liefde te doen aanwassen ende groeyen, maar ook alle Aliantien ende Verbintenissen onder henluyden opgeregt te vernieuwen, bekragtigen, ende voltrekken: Hadden goet gevonden de naarder Unie in den Jare 1579. opgeregt te resumeeren, waar naar de Gedeputeerde eendragtelyk verklaarden dezelfde zo Christelyk, goet, eerlyk nodig, loslyk en dienstelyk tot een eeuwigduurige Eendragt opgeregt; bevonden, datse onnodig agten eenige nieuwe verbintenisse op te regten: Maar zo de zelfde niet volkomentlyk door de heftigheid der Oorloge en andere impeschementen in eenige poincten niet voltoogen waaren, dat men die behoorde te voltrekken ende zoo daar eenige donkerheit ofte twyffelagtigheit in bevonden mogt worden al 't zelve met al vrientlykheid volgen

gen de de 21. Articule der zelver te besiegten: Over zulks alzo het 13 Articule van de Unie spreekende van de Religie, zulks was gestelt in respecte van dat de Provintien, uitgezondert Hollant en Zeelant de Roomsche Religie doen ter tyd waren exercerende, ende daarom de vryheit door het zelfde Articule geraden bevonden te stipuleren, om die te mogen veranderen, zoo wanneer zy zulks tot ruste ende Welvaart haarder Provintie gerade mogte bevinden, zo was raport genomen of nu niet geraden en was die Articule zulks by gemeen consent te veranderen, dat aangesien alle de Provincien door Godes genade de Euangelische Gereformeerde Religie nu eendragtelyk hadden aangenomen, zy daar by zoude blyven, zonder eenige veranderinge daar inne te mogen doen, als met gemeen consent van alle die Bontgenooten, ende ook den anderen met lyf, goet en bloet daar inne te mainteneeren ende beschermen, om alzo te voorkomen dat in toekomende tyden door veranderinge van Religie geen scheuringe mogt werden gepractizeert ofte te wege gebragt onder de voorsz Provintien, ofte Leden van dien. Welverstaande, dat zo verre eenige Provintien, Leeden ofte Steeden van de Roomsche ofte andere Religie wezende, hen na dezen begeerden in deze Unie te begeeven, dat dezelve daar inne by gemeene consent aangenomen ende ontfangen zouden mogen werden, ende haare vryheid daar inne zouden mogen behouden. Hier op is gerezolveert geweest.

Dat d'Euangelische Gereformeerde Religie daar van d'exercitie openbaarlyk toegelaaten ende aangenomen is gebruikt te worden, ende ook tegenwoordelyk in 't openbaar gepredikt ende geexerceert wort, zoude worden gemainteneert ende beschermt, alomme binnen de Geuneerde Provintien, zonder de openbare Leeringe *ofte Exercitie van eenige andere Religie in de jegenwoordige Geunieerde Provintien toe te laten, ende voorts andere in den Verbonden toe te laten, agtervolgende 't geene voorsz is,*

Dese verbintenis is naderhand door veele andere mede geteekent en leed ondertussen het Vaderland, in *Vriesland*, *Groningerland*, en ontrent *Breda*, veel verscheyde ongemacken, stond door strenge Beleegeringen won, en verloor kleyne Veldslagen; een Vreede van *Keulen* liep te loor, en alles schickte sich meer en meer tot de uytbreyding der Hervormde Godsdienst en vergrooting des Princen van *Oranjen*, wien eyndelyk in *Spanjen*, van den Koning *Philip* de II. alles te last geleyd wierd waar op zyn ban door den Koning volgde tegen de welke den Prince stout en ruyterlyk zig wel verantwoorde: so dat de H: H: Staten Generaal ook zyne verantwoordinge in 't Jaar 1580. voor goed keurden, en aan hem een Cornet Cavallery tot zyne lyfwacht gaf: de zelve was van inhoud.

„ DE Generale Staten onlanghs gesien en gelesen hebbende seker Proscrip-
„ tie, by den vyanden gepubliceert, tegen den Persoon van V. Vor-
„ stel. Gen. waer mede sy deselve willen oplegghen seer leelyke en onbe-
„ hoor-

„hoorlyke *Crimen*, om die ſelve in den haet te brengen, als offe by be-
„hoorlycke middelen, ofte ſlimme wegen en practycken ſoude geuſurpeert
„hebben die ſtede, graedt, digniteyt en Officie, daer in ſy tegenwoorde-
„lyk geſtelt is, mitſgaders poogen ſynen Perſoon, als een roof ten Buyt,
„over te leveren, en deſelve eere te benemen: Geſien hebbende inſgelycks
„de verantwoordinghe van V. Vorſt. Ghen. tegen de voorſchreven Proſcrip-
„tie: Bevinden by 't gene, dat in deſe Landen hem in der waerheyt heeft
„toeghedragen ('t welk eenen yegelycken van de voorſchreven Staten in 't
„byſonder, en voor ſoo veel alſt hem aengaet, kennelyk is en openbaer)
„dat de voorſchreven *Crimen* en laſteringen t'onrechten V. Vorſt. Gen.
„zyn opgeleyt. En belangende de laſten, ſo wel van Luytenant Generael,
„als van de particuliere Gouvernementen, dat na voorgaende Wettelycke
„keure ende electie, V. Vorſt. Gen. deſelve niet en heeft willen aenveer-
„den, dan van ons ernſtelyck daer toe verſocht en ghebeden zynde, in
„dewelcke ſy oock altyts gecontinueert heeft op onſe begeerte ende aen-
„houden, midtsgaders met volkomene vernoeginghe ende contentement
„van den Lande, verſoeckende aen de voorſchreven V. Vorſt. Gen. noch
„voorder in den ſelven te willen volherden ende continueren, ende daer
„beneven belovende alle hulpe ende byſtandt, ſonder te ſparen eenige van
„hare middelen, midtſgaders alle gewilligheyt en gehoorſaemheyt V.
„Vorſt. Gen. te bewyſen. Ende overmidts dat de voorſz Staten wel be-
„kent zyn de getrouwe dienſten by V. Vorſt. Gen. deſe Landen gedaen,
„en de gene dieſe in toekomende tyden noch van haer zyn verwachten-
„de: So iſt datſe deſelve preſenteren tot meerder verſeekertheyt van haren
„Perſoon, te onderhouden een Cornette van Peerde-volck, voor haere
„Lyfgardye, verſoeckende aen V. Vorſt. Ghen. die te willen aennemen
„van wegen der genen, die hen bekennen verobligeert en verbonden te
„weſen, deſelve te bewaren. En ſo veel als de voorſz Staten belangt, die
„hem-ſelven by de voorſz Proſcriptie oock belaſt ende beſchuldight vin-
„den, ſoo verſtaen ſy inſgelycks met den eerſten hen daer van te juſtifi-
„ceren ende verontſchuldigen, alſo ſy ſullen bevinden te behooren. Al-
„dus beſloten in de vergaderinge van myn Heeren de Generale Staten,
„binnen der Stadt van Delft, den 17 dagh in December, Anno 1580.

Ten uytkruckelycken bevele van de voorſchreven Staten.

Gheteeckent

I. HOUFFLIN.

Waar op de vinnigheyd meer verhittende, eyndelyk volgde het afſweeren van den Koning van *Spanjen* door de H: Staten Generaal van alle de vereenigde Provincien, hem verklarende vervallen van alle Souverainiteyt en macht, die hy had over haar en over de *Nederlanden*.

Placcaat van de Staten Generaal der Geunieerde Nederlanden.

By den welken, men verklanrt den Koning van Spangien *vervallen te zyn van de Overheid ende Heerschappye der voorsz Nederlanden, &c.*

DE Staten Generaal der Geunieerde Nederlanden: Allen den geenen die dezen tegenwoordigen zullen zien ofte hooren leezen, Saluit. Alzo een ygelyk kennelyk is, dat een Prince van den lande van Gode gesteld is Hooft over syne Ondersaten, om dezelve te bewaaren ende beschermen van alle ongelyk, overlast ende geweld, gelyk een Herder tot bewarenisse van zyn Schaapen: Ende dat de Onderzaten niet en zyn van Gode geschapen tot behoef van den Prince, om hem in alles wat hy beveelt, weder het Goddelyk ofte ongoddelyk, regt ofte onregt is, onderdanig te weezen, ende als slaven te dienen: Maar den Prince om de onderzaten wille; zonder de welke hy geen Priuce en is, om de zelve met regt ende reden te regeeren, voor te staan, ende lief te hebben als een Vader zyne kinderen, ende een Herder zyne Schaapen, die zyn lyf ende leven zettet om dezelve te bewaren. Ende zo wanneer hy zulks niet en doet, maar in steede van zyn Onderzaten te beschermen, de zelve zoekt te verdrukken, t'overlasten, heure oude vryheid, privilegien ende oude herkomen te beneemen, ende heur te gebieden ende gebruiken, als slaven, moet gehouden worden niet als Prince, maar als een Tyran, ende voor zulks na regt ende reden mag ten minsten van syne Onderzaten, byzonder by deliberatie van de State van den lande, voor geen Prince, meer bekent maar verlaten, ende een ander in zyn stede, tot beschermenissen van henlieden, voor Opper-hooft, zonder misbruiken, gekozen werden; Te meer zo wanneer de Onderzaaten met ootmoedige vertooninge niet en hebben heuren voorsz Prince konnen vermorwen, nog van zyn Tyrannig opzet gekeren, ende alzo geen ander middel en hebben om heure eygene, heurer huysvrouwen, kinderen, ende nakomelingen aangebooren vryheid (daar zy na de wet der natuuren goed ende bloed schuldig zyn voor op te zetten) te bewaren ende beschermen, gelyk tot diverse reyze uit gelyke oorzaken in diversche landen, ende tot diversche tyden geschiet, ende de exempelen genoeg bekent zyn: 't Welk principalyk in deze voorsz landen behoord plaatse te hebben, en stant te grypen, die van allen tyden zyn geregeert geweest, ende hebben ook moeten geregeert worden navolgende den eed by heure Prince en 't heuren aankomen gedaan, na uitwyzen heurer Privilegien, coustumen, ende oude herkomen: hebbende ook meest alle de voorsz Landen haarer Prince ontfangen op conditien, contracten, ende accoorden, dewelke bekende, ook naar regt den Prince van de Heerschappye van den Landen is vervallen. Nu is 't alzo, dat den Koning van Spangien, naar het overlyden van hooger memorie Keyzer Karel de vyfde, van wien hy alle deze Nederlanden ontfangen hadde, vergeetende de diensten die zoo zyn Heer Vader, als hy, van deze Landen ende onderzaten der zelver, hadden ontfangen, deur dewelke bezonder de Coning van Spangien zoo loffelyke victorien tegens zyne Vyanden verkregen hadde, dat zynen naam ende magt alle de werelt deur, daar door vernaamt ende ont-

sien

ſien wert: vergetende ook de vermaninge die de voorſz Keyzerlyke Majeſteyt hem t'anderen tyde ter contrarien hadden gedaan, heeft dien van den Raade van Spangien nevens hem wezende, die deur dien zy in deze Landen en vermogten geen bevel te hebben te gouverneren, ofte de principale Staten te bedienen (gelyk zy in de Koninkryken van Napels, Sicilien, tot Milanen, in Indien, ende andere plaatſen onder des Konings gewelt wezende, deden, kennende den meeſtendeel van hen den rykdom ende macht der zelver, hadden eenen nyt tegens de voorſz landen ende de vryheit der zelver, in hun hert genomen) gehoor en geloof gegeven, welk den Raad van Spangien, of eenige van de principale van dien, den voorſz Koning tot diverſche reizen voor oogen gehouden hebben, dat voor zyn reputatie ende Majeſteit beter was, deeze voorſz landen van nieuws te conqueſteren, om daar over vryelyk ende abſolutelyk te mogen bevelen ('t welk is tyrannizeeren na zyn beliefte) dan onder alzulke conditien ende reſtrictien (als hy hadde in het over neemen van de heerſchappye van de zelve Landen moeten ſweeren) die te regeren. Welke volgende de Koning, ſedert alle middelen gezogt heeft deeze voorſz Landen te brengen uit heure oude vryheid, in ſlavernye onder 't gouvernement van de Spanjaarden; hebbende eerſt, onder het dexel van de Religie, willen in de principaalſte ende magtigſte ſteden ſtellen nieuwe Biſſchoppen, dezelve begiftende en doterende met toevoeginge en incorporatie van de rykſte Abdyen, en hem byzettende de negen Canoniken, die zoude wezen van zynen Rade, waar af de drie zouden beſonderen laſt hebben over d'Inquiſitie: door de welke incorpotatie de zelve Biſſchoppen (die zoude mogen geweeſt hebben zo wel vreemdelingen als ingeborene) zoude hebben gehad de eerſte plaatſen ende voiſen in de vergaderinge van de Staten van de voorſz Landen, ende geweeſt zyn creaturen, ſtaande tot zyn bevele ende devotie: Ende deur de voorſz toegevoegde Canonyken de Spaanſche Inquiſitie in gebrogt, de welke in deze Landen altydt zoo ſchrikkelyk ende odieus, als de uiterſte ſlavernye zelve geweeſt is, zo een ygelyk is kennelyk: Zo dat de voorſz Keyzerlyke Majeſteit dezelve t'anderen tyden de landen voorgeſlaagen hebbende, door die Remonſtrante die men aan zyn Majeſteit daar tegens gedaan heeft, (toonende d'affectie die hy zyne onderzaten was toedraagende) die heeft laten varen: Maar niet tegenſtaande diverſche Remonſtrantien, zo by particuliere Steden ende Provintien, als ook van eenige principale Heeren van den Lande, namentlyk den Heer van Montigny, ende Grave van Egmont, tot dien einde by conſente van de Hartoginne van Parma, doen ter tyd Regente over dezelve landen, by advyze van den Rade van State ende generaliteit na Spangien diſtincte reyzen geſonden, mondelingen gedaan, ende dat ook den voorſz Koning van Spangien deſelve mondelinge goede hope hadde gegeven van navolgende hen verzoek, daar inne te verzien, heeft ter contrarien korts daar na by brieven ſcherpelyk bevolen de voorſz Biſſchoppen, op zyn indignatie, terſtont te ontfangen, ende te ſtellen in de poſſeſſie van haare Biſdommen, en de geincorporeerde Abdyen, de Inquiſitie te werk te ſtellen daar ze te vooren was, ende de Ordonnantien van het Concilie van Trenten (die in veele puncten contrarieerde de Privilegien van de voorſz landen) t'agtervolgen. 't Welk gekomen zynde ter ooren van de Gemeinte, heeft met redenen oorzaake gegeven van een groote beroerten onder haar ende eenen aftrek van de goede affectie die ſy als goede onderſaten den voorſz Coning van Spangien ende zyn voorſaten altyd toegedragen hadden, byzonder aanmerkende dat hy niet alleenlik en zogt te tyranniſeren over hunne perſoonen ende goed, maar ook over heure conſcientien, waar van zy verſtonden niemand, dan aan Gode alleene, gehouden te wezen reekeninge te geven ofte verantwoorden: Waar deur, ende uit medelyden van de voorſz Gemeinte, de princi-

Paalste van den Adel van den lande hebben In den Jare 1566. zeeker Remonstrantie overgegeeven, verzoekende dat, om de Gemeinte te stillen, ende alle oproer te verhoeden, zyne Majesteit zoude de voorsz pointen, ende bezonder nopende de rigoureuze onderzoekinge ende straffe over de Religie willen verzoeten, daar inne toonende de liefde ende affectie die hy tot zyn Onderzaten, als een goedertieren Prince was dragende. Ende om 't zelve al naarder ende met meerder autoriteit den voorschreven Coning van Spangien te kennen te geven, ende te vertoonen hoe noodlyk het was voor het lants welvaren, ende om 't zelve te houden in ruste, zulke nieuwigheden af te doen, ende het rigeur van de contraventie van den Placcate op zaken zan de Religie gemaakt, te verzoete, ter begeerte van de voorsz Gouvernante, Raade van Staaten, ende van de Staaten Generaal van alle de Landen, als Gezanten zyn na Spangien geschikt geweest den Mark-Graave van Bergen ende den voorsz. Heere van Montigny: in stede van de welke gehoor te geeven, ende te voorsien op de inconvenienten die men voor gehouden hadden (die mits het uytstel van daar inne in tyds te remedieeren zoo den noot uiteischte, alreede onder de gemeinte meest in alle de Landen begost waaren hen te openbaren) heeft door opreuyen van de voorsz Spaanschen Raad, de persoonen de voorsz. Remonstrantien gedaan hebbende, doen verklaren rebel, ende schuldig van het *Crima læsæ Majestatis*, ende alzo strafbaar in lyf en goet; Hebbende daar en boven de voorsz. Heeren Gezanten namaals (meinende deze voorsz. Landen deur 't gewelt van den Hertoge van Alve geheelyk gebrogt te hebben onder zyn subjectie ende tyrannye) tegens alle gemeene regten, ook onder de wreedste ende tyrannigste Princen altyd onverbreelyk onderhouden, doen vangen, dooden, ende heure goeden confisqueren. Ende al was 't alzoo dat meest de beroerte in deeze voorsz. Landen, deur toedoen van de voorschreeven Regente ende heure Adherenten in 't voorschreven jaar 1566. opgestaan, was geslist, ende veele die de vryheid des Lands voor stonden, verjaagt, ende de andere verdrukt ende t'onder gebragt, zoo dat den Koning geen oorzaake ter werelt meer en hadde, om de voorschreven Landen met gewelt ende wapenen t'overvallen: nogtans om zulken oorzaake die den voorzeiden Spaanschen Raad langen tyd gezogt ende verwagt hadde (so opentlyk de opgehouden ende geintercipieerde brieven van den Ambassadeur van Spangien Alana, in Vrankryk wezende, aan de Hertoginne van Parma doen ter tyt geschreven, dat uytwysden) om te niete te mogen doen alle des Lands Privilegien, dat na heuren willen by de Spangiaarden wreet te mogen gouverneren, als de Indien, ende nieuwe geconquesteerde Landen, heeft deur ingeven ende raade van dezelve Spangiaarden (toonende de kleine affectie die hy zyne goede Onderzaten was toedragende, contrarie van 't geene hy haar, als haar Prince, beschermer, en goede herder schuldig was te doen) na deze Landen, om de zelve t'overvallen, geschikt met groote heirkracht den Hertog van Alva, vermaart van strafheit ende crudeliteit, een van de zelve Vyanden van de zelve Landen, vergezelschapt, om als Raden neffens hem te weezen, met persoonen van gelyke natuure ende humeuren. Ende al was het zoo dat hy hier in de Landen zonder slag ofte stoot is gekomen, ende met alle reverentie ende eere is ontfangen van de arme Ingezetene, die niet anders en verwagteden dan alle goedertierentheid ende clementie, gelyk den Conink henlieden dikwils ende menigmaal met zyne brieven geveinsdelyk hadde toegezeit: ja dat hy zelfs van meininge was te komen in persoone, om in al tot genoegen van eenen ygelyken ordre te stellen: hebbende ook ten tyden van het vertrek van den Hertoge van Alve na deze Landen een vlote van Schepen in Spangie, om hem te voeren, en een in Zeeland om hem tegens te komen, tot groote excessive kosten van den lande doen toe-reeden, om zyne voorschreeve Onderzaten t'abuseren

ende te beter in 't net te brengen: Heeft niet te min de voorsz. Hertoge van Alva terstond na zyn komste, wezende een vreemdeling, ende niet van den bloede van den voorsz. Coning, verklaart gehad Commissie van den Coning te hebben van opperste Capitein, ende korts daar naar van Gouverneur generaal van den lande, tegens de privilegien ende ouden herkomen deszelfs. Ende openbarende genoeg zyn voornemen, heeft terstond de principale Steden ende Sloten: met volk bezet, Casteelen en sterkten in de principaalste en magtigste steden, om die te houden in subjectie, opgeregt: de principaalste Heeren, onder 't dexel van heuren raad van doen te hebben en te willen employere in den dienst van den lande uit last van den Coning vriendelyk ontboden, die hem gehoor gegeeven hebben, doen vangen, tegens de Privilegien uit Brabant, daarze gevangen waren, gevoert, voor hem zelven (niet wezende haren competenten Regter) doen betigten: ten lesten, zonder hen volkomelyk te hooren, ter doot veroordeelt, ende openbaarlyk ende schandelyk doen dooden. d'Andere, beter kennisse van de geveinstheid der Spangiaarden hebbende, hen uit den Lande houdende, verklaart verbeurt te hebben lyf ende goet, voor zulks hun goet aanveert ende geconfisqueert, om dat de voorschreve arme Ingezeetene hun niet en zouden, ten ware met hare sterkten, of Princen die haare vryheit zouden mogen voorstaan, konnen ofte mogen tegens 't Spaans gewelt behelpen: Behalvens nog ontallyke andere Edelmans ende treffelyke Borgers, die hy, zoo om den hals gebrogt, als verjaagt heeft, om hare goederen te confisqueren. De reste van de goede Ingezetene (boven den overlast die zy in haar wyfs, kinderen ende goederen leden, door gemeene Spaansche Soldaten t'heuren huize in garnizoen leggendo, travaillerende met zoo veele diversche schattinge, zoo mits haar dwingende tot geldinge, tot bouwinge van de nieuwe Casteelen ende Fortificatien van de steden, tot haar eygene verdrukkinge, als het opbrenge van hondertste, twintigste, ende tiende penningen, tot betalinge van de Krijgslieden, soo by hen medegebragt, als die hy hier te Lande opligtede, om te imployeeren tegens haar mede-landsaten, ende die geene die des lands vryheid met perijkel van haar lijf avontuurden voor te staan, op dat de voorschreeve Onderzaten verarmt wesende, geen middel ter wereld zoude overblyven om zijn voorneemen te beletten, en de Instructie hem in Spangien gegeven, van het Lant te Tracteeren als van nieuws geconquesteert, te beter te volbrengen. Tot welken einde hy ook begost heeft in de principale plaatsen d'ordre van Justitie, na de maniere van Spangien (directelyk tegens de Privilegien van den Lande) te veranderen, nieuwe Raden te stellen, ende ten laatsten wezende buyten alle vreese, zoo hem dogte, eenen tienden penning fortselyk willen opregten, op de koopmanschaopen ende handwerken, tot gansche bederffenisse van den Lande, alzo ze geheelyk op de voorsz Koopmanschappen ende hantwerken is staande, niet tegenstaande menigvuldige remonstrantien by elk Land in 't particulier, ende ook by allegader in het Generaal hem ter contrarien gedaan: 't welk hy ook met geweld zoude volbragt hebben, ten ware geweest dat door toedoen van mynen Heere den Prince van Orangien, ende diversche Edelmans, en andere goede Ingeborene, by den voorsz Hertog van Alve uit de lande gebannen, zyne Vorstelyke Genade volgende, ende meest in haren dienst wezende, ende andere goede Ingezetene ende wel geaffectioneerde tot de vryheid van het voorsz Vaderland, Holland ende Zeeland korts daar naar niet meest en hadde hem af gevallen, ende hun begeven onder der de bescherminge van den voorsz Heere Prince, tegens dewelke twee Landen, den voorsz Hertoge van Alve, geduurende zyn gouvernement, ende daar naar den grooten Commandeur, die naar den voorsz Hertog van Alve, niet om te verbeteren, maar om den zelven voet van tyrannye by be-

dekter middelen te vervolgen, den voorsz Koning van Spangien hier te lande geschikt hadden, hebben d'ander lande, die zy met haare Guarnizoenen ende opgeregte Casteelen hielden in de Spaansche subjectie, bedwongen om heur persoonen ende alle haare magt te gebruiken om die te helpen t'onder te brengen, dies niet meer dezelve lande, die zy tot haare assistentie, als voren, imployeerden, verschoonende, dan ofte heur zelfs vyanden waren geweest: latende de Spangiaarden, onder het deksel van gemuytineerd te zyn, ten aanzien van den grooten Commandeur in de Stad van Antwerpen geweldiglyk komen, daar ses weeken lang, tot laste van de Borgeren, naar haare discretie teeren, ende daar-enboven tot betaalinge van haare ge-eyschte soldye, dezelve Borgeren bedwingende binnen middeler tydt (om van het geweld van de spangiaarden ontslagen te wezen) vier hondert duysent guldens op te brenge, hebbende daar naar de voorsz Spaansche soldaten, meerder stoutigheydt ende geweld gebruykende, hen vervordert de wapenen openbaarlyk tegens het Land aan te neemen, meynende eerst de stadt van Brussel in te neemen, ende in stede van de ordinare residentie van den Prince van den Lande, daar wesende; aldaar haren roofnest te houden, 't welk haar niet gelukkende, hebben de stadt van Aalst overweldigt, daar naar de stadt van Maastricht, ende de voorscheven stadt van Antwerpen geweldiglyk overvallen, gesaccageert, gepilleerdt, gemoordt, gebrand, ende zo getracteert dat de tyrannigste ende cruëlste vyanden van den Lande, niet meer ofte erger en zouden konnen gedoen, tot onuytspreekelyke schade niet alleenlyk van de arme Ingezetene, maar ook meest van alle de Natien van de wereldt, die aldaar hadden haare Koopmanschap ende geldt. Ende niet tegenstaande dat de voorschreven Spangiaarden by den Raade van State (by den welken doen ter tyd, mits de doot van den voorsz groten Commandeur te vooren geschied het Gouvernement van den Lande was, uyt laste ende Commissie van den voorsz Kóning van Spangien aanveerd) ten by-zyne van Heronymo de Rhoda, om heur overlast, force ende geweld 't welk zy deeden, verklaard ende gekondigt waren voor vyanden van den Lande, heeft den zelven Rhoda uyt zyne authoriteit (ofte, soo het te presumeren is, uyt kracht van zeekere secrete Instructie die hy van Spangien hebben mogte) aangenomen hoofd te wezen van de voorschreven Spangiaarden ende heure adherenten: ende (zonder aanzien van den voorzeyden Raade van Staaten) te gebruyken den name ende authoriteit van den Koning te contrefeiten zynen zegel, hem openbaarlyk te dragen als Gouverneur ende Lieutenant van den Koning: waar deur de Staten zyn genootsaakt geweest ten zelven tyde met mynen voorschreven Heere den Prince, ende de Staten van Holland ende Zeelandt t'accorderen: welk accoord by den voorsz Raade van State, als wettige Gouverneurs van den Lande, is geapprobeert, ende goed gevonden geweest, om gelykerhand ende eendragtelyk de Spangiaarden, des gemeynen Lands vyanden, te mogen aanvechten, ende uyt den lande verdryven: niet latende nogtans, als goede onderzaaten, binnen middelen tyden by diversche ootmoedige remonstrantien neffens den voorschreven Koning van Spangien, met aller vleit, ende alle bequame middelen mogelyk wesende, te vervolgen, ende bidden dat den Koning, ooge ende regard nemende op de troublen ende inconvenienten die alreede in deeze landen geschied waren, en noch apparentelyk stonden te geschieden, zoude willen de Spangiaarden doen vertrekken uit het land en straffen de geene die oorzaak geweest hadden van het saccageren ende bederven van zyne principale steden, ende onuytspreekelyke overlasten die zyne arme Onderzaten geleden hadden tot een vertroostinge van de geene die 't overkomen was, ende tot een exempel van andere: Maar den Koning, al was 't dat hy met woorden hen geliet oft tegen zynen danke ende wlile het zelve geschied ware, ende dat hy van mey-

meyninge was te ſtraffen de hoofden daar af; ende voortaan op de ruſte van den Lande met alle goedertierentheyd (als een, Prince toebehoord) te willen ordre ſtellen heeft nochtans niet alleenlyk geen Juſtitie ofte ſtraffen over dezelve laten doen, maar ter contrarien genoeg metter daad blyken de, dat met zynen conſente ende voorgaanden Rade van Spangien 't zelve geſchied was, is by opgehouden brieven korts daar naar bevonden, dat aan Rhoda ende andere Capiteynen (oorzake van 't voorſchreven quaad) by den Koning zelve geſchreven word, dat hy niet alleenlyk haar feyt goed vond, maar haar daar af prees, ende beloofde te recompenſeren, bezonder den voorſz Roda, als hem gedaan hebbende eenen zonderlingen dienſt, gelyk hem oock tot zynder wederkomſte in Spangien, ende alle andere (zyne dienaars van de voorſz Tyrannye in deze Lande geweeſt hebbende) met der daad heeft bewezen. Heeft ook ten zelven tyde (meynende des te meer d'oogen van de Onderdanen te verblinden) den Koning in deze Landen gezonden voor Gouverneur zynen baſtard broeder, Don Johan van Ooſtenryk, als weſende van zynen bloede, de welke onder 't dekſel van goed te vinden ende t'approberen t'accoord tot Gent gemaakt, het toezeggen van de Staten voor te ſtaan, de Spangiaarden te doen vertrekken, ende d'auſteurs van de gewelden ende diſordren in deze voorſchreven lande geſchied, te doen ſtraffen ende ordre op de gemeyne ruſte van de Landen ende haare oude vryheid te ſtellen, ſochte de voorſchreven Staaten te ſcheiden, ende 't een Land voor, 't ander naar, t'onder te brengen, zoo korts daar na door de geheugeniſſe Gods (vyand van alle tyrannye) ontdekt is door opgehouden en geintercipieerde brieven, daar by bleek dat hy van den Koning laſt hadden om hem te reguleeren na de Inſtructie ende beſcheet dat hem Roda zoude geven, tot meerder geveinſtheit verbiedende datſe malkanderen niet en zouden zien of ſpreeken, ende dat hy hem zoude neffens de principale Heeren minlyk dragen, ende de zelve winnen, tot der tyd toe dat hy deur haar middel ende aſſiſtentie zoude mogen Holland ende Zeeland in ſyn geweld krygen, om dan voorts met den anderen te doen na zynen wille. Gelyk ook Don Johan, niet tegenſtaande hy de Pacificatie van Gent, ende zeeker accoord tuſſchen hem ende de Staaten van alle de Landen doen gemaakt, hadde ſolemnelyk in preſentie van alle de voorſz Staaten belooft ende bezwooren t'onderhouden, contrarie van dien alle middelen, ſocht om Duytſche Soldaaten, die doen ter tyd alle de principaalſte ſterken ende ſteden hadden in bewaaringe, door middel van hare Colonellen, die hy hadden tot zynen wille ende devotie, met groote beloften te winnen, ende zoo dezelve ſterkten ende ſteden te krygen in zyn gewelt gelyk hy den meeſten deel alreede gewonnen hadde, ende de plaatſen hield voor hem toegedaan, om door dien middel de geene die hen t'zoeken zouden willen maaken, om den voorſz Heer Prince, en die van Holland ende Zeeland oorloge te helpen aan doen, feytelyk daar toe te bedwingen, en alzoo een ſtraffer en cruel der inlandſche oorloge te verwekken, dan ooyt te voren hadde geweeſt: 't Welk (gelyk 't gene dat geveynſdelyk ende tegens de meininge uitwendiglyk gehandeld word, niet lange en kan bedekt blyven) uitbreekende eer hy volkomelyk zyne intentie geëffectueert hadde, heeft het zelve na zyn voornemen niet konnen volbrengen, maar nogtans een nieuwe oorloge in ſteden van vreede (daar hy hem t'zyner komſte af vanteerde) verwekt, noch jegenwoordelyk duerende. Alle het welk ons meer dan genoeg wettige oorzake gegeven heeft om den Koning van Spangien te verlaten, en een ander magtig ende goedertieren Prince, om de voorſchreven Landen te helpen beſchermen en voor te ſtaan te verzoeken: Te meer dat in alzulken disordre ende overlaſt de Landen bet dan twintig jaaren van heuren Koning zyn verlaaten geweeſt, ende getracteert niet als Onderzaten, maar als Vyanden, heur zoekende heur eigen

Heer met kracht van wapene t'onder te brengen; Hebbende ook naar de aflyvigheid van Don Johan, deur den Baron van Selle, onder het dekfel van eenige bequame middelen van accoord voor te houden, genoeg verklaard de Pacificatie van Gent, die Don Johan uit zynen naame bezwoore hadde, niet te willen advoyeeren, ende ende alzoo dagelyks zwaarder conditien voorgeflagen. Dien niet tegenftaande hebben niet willen laaten by fchriftelyke ende ootmoedige Remonftrantien, met interceffie van de principaalfte Prince van Chriftenryk, zouder ophouden te verzoeken met den voorfchreven Coning te concilieren ende accorderen, hebbende ook leftmaal lange tyd onze Gezanten gehad tot Keulen, hopende aldaar, door tuffchen fpreeken van de Keyzerlyke Majefteit, ende de Ceurvorften die daar mede gemoeid waren, te verkrygen eenen verzeekerden pays, met eenige gracelyke vryheid, bezonder van de Religie (de confcientie ende Gode principaalyk raakende) maar hebben by experientie bevonden, dat wy met dezelve Remonftrantien ende handelingen niet en koften yet van den Koning verwerven, maar dat dezelve handelingen ende communicatien alleenlyk voorgeflagen werden, ende dienden om de Landen onderlinge twiftig te maaken, ende te doen fcheiden d'een van den anderen, om des te gevoeglyker de een voor ende d'ander naar onder te brengen, ende heur eerfte voornemen nu met alle rigeur tegens haar te werk te ftellen: 't Welk naderhand wel openbaarlyk gebleecken is by zekere Placcaat van profcriptien by den Koning laten uitgaan, by den welken wy ende alle Officieren ende Ingezetenen van de voorfz Geunieerde landen, ende heure partye volgende (om ons tot meerder difperatie te brengen, alomme odieus te maaken, de traffique ende handelinge te beletten) verklaard worden voor Rebelle, ende over zulks verbeurd te hebben lyf ende goed: zettende daar-en-boven op het lyf van den voorfz Heere Prince, groote fomme van penningen, zoo dat gantfchelyk van alle middelen van reconciliatie wanhopende, ende ook van alle andere remedie ende fecours verlaten wezende, hebben, volgende de wet der natuuren, tot befchermeniffe ende bewaarniffe van onzen ende den anderen Landzaaten, Regten, Privilegien, oude Herkomen ende Vryheden van ons Vaderland, van het leven ende eere, van onze huysvrouwen, kinderen, ende Nakomelingan, op datze niet en zoude vallen in de flavernye van de Spanjaarden, verlatende met regte den Koning van Spangien, andere middelen bedwongen geweeft voor te wenden, die wy tot onze meefte verzeekeringen, ende bewaarniffe van onze Regten, Privilegien, ende Vryheden voorfz, hebben te raade gevonden.

DOEN TE WETEN: dat wy 't gene voorfz overgemerkt, ende door den uiterften noot, als vooren, gedrongen zynde, by gemeinen accoorde, delibeatie ende over-dragen, den Coning van Spangien verklaart hebben, ende verklaren mitsdezen, *ipso jure* vervallen van zyne Heerfchappye, Geregtigheid, ende Erffeniffe van de voorzeide landen: ende voortaan van geene meininge te zyn den zelven te kennen in eenige zaaken den Prince, zyne Hoogheid, Jurifdictie, ende Domeinen van deze voorzeide landen raakende, fynen naam als Overheer meer te gebruiken, of by yemend toe te laten gebruikt te worden: verklaarende ook diensvolgende alle Officiers, Jufticiers, fmalle Heeren, Vaffalen, ende alle andere Ingezetene van den voor-feyden lande, van wat conditie ofte qualiteit die fyn voortaan ontflagen van den eede die zy den Coning van Spangien, als Heere van deze voorfz landen geweeft hebbende, mogen eenigfints gedaan hebben, of in hem gehouden wezen. Ende gemerkt uit oorzaken voorfz den meeftendeel van de Geunieerde landen by gemeine accoorde ende confente van heure leden, hebben hun begeven gehad onder de Heerfchappye ende Gouvernementen van den Doorlugtigen Prince den

Hertog

Hertog van Anjou, op zeekere conditien ende poinĉten met zyne Hoogheid aangegaan ende gesloten: dat ook de Doorlugtigheit van den Erts-Hertoge Matthias het Gouvernement generaal van den lande, in onze handen heeft geresigneert, ende by ons is geaccepteert geweest: Ordonneren ende bevelen allen Jnsticiers, Officiers, ende andere die 't zelve eenigsints aangaan ende raken mag, dat zy voorraan den name, tytel, grote ende kleine zegelen, contre-zegelen, ende cachetten van den Coning van Spangien verlaten, ende niet meer en gebruiken: Ende dat in plaatze van dien, zo lange de Hoogheid van den voorsz Hertog van Anjou, om nodelyke affairen, het welvaren van deze voorsz lande rakende, nog van hier absent is, (voor zo veele de landen met de Hoogheid van den voorsz Hertog van Anjou gecontraĉteert hebbende, aangaat) ende andersints d'andere by maniere van voorraed ende provisie zullen aanneemen ende gebruiken den tytel ende name van 't Hooft ende Land-raad: Ende middelertyd dat 't zelve Hooft ende Raden volkomentlyk ende dadelyk genoemt, beschreven, ende in oeffeningen van hunnen staat getreden zullen zyn, onzen voorsz name. Welverstaande dat men in Holland ende Zeeland zal, als hier voormaals, gebruiken den name van den hoog-gebooren Vorst den Prince van Orangien, ende de Staten van dezelve landen, tot der tyd toe den voorsz Land-raad dadelyk zal ingestelt wezen, ende sullen hun alsdan reguleren agtervolgende de consenten by hen luiden op de Instruĉtie van den Land-raad ende contraĉte met zyne Hoogheid aengegaan. Ende in plaatse van des voorsz Conings zegel, men voortaan gebruiken zal onzen groten zegel, contre-zegel, ende cachetten, in saken rakende de gemeine regeeringe, daar toe den Land-raad, volgende heure Instruĉtie, zal geautorizeert wezen: maar in zaaken raakende de politie, administratie van Justitie, ende andere particuliere, in elk land bezonder, zal gebruikt worden by de Provintiale ende andere Raden den name, tytel ende zegel van den lande respeĉtivelyk; daar 't zelve valt te doen, zonder ander: al op de pœne van nulliteit van de brieven, bescheeden ofte depeschen, die contrarie van 't geene voorsz is, gedaan ofte gezegelt zullen wezen. Ende tot beeter ende zeekerder volkominge ende effeĉtuatie van 't gene voorsz is, hebben geordonneerd ende bevolen, ordonneren ende bevelen mits dezen, dat alle des Conings van Spangiens zegelen, in deze voorsz Geunieerde landen wezende, terstont na de publicatie van dezen, gebragt zullen moeten worden in handen van de Staten van elke van de voorsz landen respeĉtivelyk, ofte den gene die daar toe by dezelve Staten specialyk zullen wezen gecommitteert ende geauthoriseert, op pene van arbitrale correĉtie. Ordonneren ende bevelen daar-en-boven, dat voortaan in geenderhande maniere van de voorsz Geunieerde landen zal geslagen worden den naam, tytel, ofte wapenen van den voorsz Coning van Spangien, maar alzulken slag ende forme als geordonneerd zal worden tot eenen nieuwen gouden ende zilveren penning met zyne gedeelten. Ordonneeren ende bevelen insgelyks den President ende andere Heeren van den secreten Rade, mitsgaders alle andere Canceliers, Presidenten ende Heeren van den Rade Provintiaal, ende alle de Presidenten ofte eerste Reeken-meesters, ende andere van alle de Reeken-kameren in de voorsz landen respeĉtive wezende, ende alle andere Officiers ende Justiciers, dat zy (als heur ontslagen houdende van den eede die zy den Coning van Spangien hebben respeĉtivelyk naar luit heurer Commissien gedaan) schuldig ende gehouden zullen wezen in handen van de Staten des lands daar onder sy respeĉtive resorteren, ofte heure speciale Gecommitteerde, te doen eenen nieuwen eed, daar meede zy ons sweeren getrouwigheid tegens den Coning van Spangien, ende alle zyne aanhangers, alles naarvolgende het formulier daar op by de Generale Staten geraamt. Ende zal men den voorsz Raden, Justiciers, ende Officiers

ciers gezeten onder de landen (met de Hoogheid van den Hertog van Anjou gecontracteert hebbende van onzen 'twegen) geven acte van continuatie in hunne Officien, ende dat by maniere van provisie, tot de aankomste toe van zyne voorsz Hoogheid, in plaatse van nieuwe Commissien inhoudende cassatie van hare voorgaande: Ende de voorsz Raden, Justiciers ende Officiers gezeten in de landen, met zyne voorzeide Hoogheid niet gecontracteert hebbende, nieuwe Commissien onder onzen name ende zegel: 't en ware nogtans dat d'impetranten van hare voorsz eerste Commissien weder sprooken ende agterhaalt werden van contraventie der Privilegien des lands, onbehoorlykheid, ofte andere diergelyke zaken. Ontbieden voorts den President ende luiden van den Secreten Rade, Cancelier van 't Hertogdom van Brabant, mitsgaders den Cancelier van het Vorstendom van Gelre, ende van het Graafschap van Zutphen, President ende luiden van den Rade in Vlaanderen, President en de luiden van den Rade in Holland Rentmeesteren, ofte de Hooge Officieren van beoost ende bewester Scheld van Zeeland, President ende Rade in Vriesland, den Schoutet van Mechelen, President ende luiden van den Rade van Uytrecht, ende alle andere Justicieren en Officieren wien dat aangaan mag, hare Stedehouders, ende een yegelyk van hen lieden byzonder, zo hem toebehooren zal, dat zy deze onze Ordonnantie verkondigen ende uitroepen over alle het bedryf van hare Jurisdictie ende daar men gewoonlyk is publicatie ende uitroepinge te doen, zo dat niemand des cause van ignorantie pretendere en mag: Ende dezelve Ordonnantie doen onderhouden ende agtervolgen onverbrekelyk, ende zonder infractie, daar toe rigoureuselyk bedwingende de overtreeders in de maniere voorsz, zonder verdrag ofte dissimulatie: Want wy tot welvaren van den lande alzo hebben bevonden te behooren. Ende van des te doen, ende wat daar aan kleeft, geven wy u, ende elken van u die 't aangaan mag, volkomen magt, authoriteit ende zonderling bevel. Des t'oirconden, hebben wy onzen Zegel hier aan doen hangen. Gegeven in onze Vergaderingen in 's Graven-Hage, den 6. July Anno 1581.

Op de plyqe stont geschreven

Ter Ordon. van de voornoemde Staten.

Ende geteykent,

J. van ASSELIERS.

Gepubliceert in openbare Consistorie van dezen Rade van Vlaanderen, present de Gecommiteerde van den zelven Hove, Advocaten, Procureurs, ende andere diversche bystanders, dezen 21 Augusti, Anno 1581.

By my

MICH. HEYNS.

Siet daar de grondslag van 't zuyver recht der Souveraine Staten in yder Provincie, en te gelyk de welgegronde stand van alle de Raden, Collegien, en kamers van Raad, Staat, Geld-middelen, Recht of Godsdienst of Koopmanschap, in Vreede of Oorlog. Tot welke wy overgaan en eerstelyk beginnen met het Hertogdom van *Gelder*, en Graafschap *Zutphen*.

Derde

DERDE HOOFDSTUK.

Van der Steeden Regeering en Bestier.

WY zullen tot het gemak der Vreemden, en Inlandze Lezers ons niet onttrekken, van yder Stad, de byzondere bestelling der Regeering te beschryven; maar dewyl deze Stof zeer naauw ziende en ketelig is, zo zal ik voor af laten gaan, de eygene verklaring welke myne Heeren de Staten, der gezamentlyk in een gevlochte Landen, heeft gelust, wereld kundig te maken. Welk zoo uytvoerig en grondig is uytgehaald, en met zo veel wysheyd, door en nagedacht, dat men zonder de alderzotste laatdunkentheyd, niet kan denken, daar yets af, of toe te doen:

Deze publyke verklaring, is door hare Hoogmogende in 't licht gegeeven, wanneer, de Kristenheyd was in deze gestalte.

De macht der Vorsten in *Europa*, lag noch voor een groot deel, onder de fluwele toom, van 't Heylige *Romen*; dien Opperften Priester was boven de Keyzer en Koninglyke Zeetels opgeklautert, zyn drykroonde tulband, verdoofde alle de Kronen. Maar 't was, by de meeste begreepen, uyt den haak, ongerechtig, en doemlyk, ja by de driftigen voor een Antichristen Monarchy gebrandmerkt.

De wetenschappen, heylige en Wereldze straalden door de Drukkery, leverde voor kleyn Geld, aan 't volk Boeken; die niet doorbladerd wierden, als tot vernedering der *Papen*, die hoe bot, echter in 't Land der blinden, voor scherpziende, berucht waren. Door dit Leezen quamen de Verstanden op te helderen, en toe te zien, op haar staat. Die vondenze vervallen, van alle Natuurlyke beginzelen in het Aardsche, en geblindhokt in 't Hemelsche.

De Natuyr had haar vry gemaakt, en de Kerk slaverny geboeyd. De Landen, hoven, tienden, en dagdiensten, hoorden aan de Kloosters, de rest namen de groote Hanzen. Het verval van Europa

Die met *Romen* heulden, maakten haar van Englenburg slaven, om over andere te tyrannizeeren. Van dezen, was de

 Spaanze

Spaansche Mogendheyd de uytsteekendste. Aan die Monarchy waren deze Landen, vervallen. De zeeden van dat barsse volk, zyn alles te wantrouwen, zelfs luy zyn, en bloedig werk van slaven, of verslaafden voor haar onmedoogend te laten doen. Onverbidlyk straf zyn; Onverzadelyk gierig weezen, inslepen van Goude en Silvere schatten, zonder gebruyk. Wraak gierig; onversoenlyk; trots en verachters van alle anderen. Dat hare eygene schryvers getuygen dat de Vreede en de Spangiaard hier niet zamen konden woonen.

Door de Geestlyk-heyd.

De wyd uytgestrekte aangewonne Ryken van *West-Indiën*, hadden het overschot van dit Lichaam, reeds quaad genoeg van stel, voort bedorven: daar meer als Godlyk gehoorzaamd, moesten zy hier echter noch wat omzien naar onze keuren en voorrechten, dat was den Koning *Philip*, onverdraaglyk, en zyne Raden vleyende zyn grootzen aard, deden hem vast stellen, dat de Landen en Steeden, den Vorsten hadden afgeperst de geschonke voorrechten; dat volks bestier, of der besten, vergiftigen pesten voor de Heerlyke glans der Vorsten waren: dat wy 't muyten beminde, en dat men geen acht moest geeven op 't schryen of 't schreeuwen der gemeente, dat die om, en onder de Vorst was, en zulke de beste, die needrigste boog tot de onderwerping.

Door de Hoogste magten.

Byzonder de Spaanze.

Haar harde behandeling der Nederlanders.

Sy zagen hare Soldaten aan, die alom de schrik indrongen, en vergetende onze Dapperheden, beroemden zy zig van alle de overwinninge door *Nederlands* Bloed behaald. Onze overigheyd, onze Burgermeesteren, onze Edelen, stonden by haar te boek, voor zoo veel Hoofden der muytelingen, en onze Schryvers voor de Alarmblazers; behalven de grouwelyke bevatting tegen de hervorming van hare Inquisitie Meesters en Jesuyten, aan de brandpaal gedoemd.

Het geen dan hier, geleerd, en uyt leesen en ingebooren aard, in de Ingezetenen stak, was de kennis, of 't geheugen van de Vryheyd, na ziel en Lichaam.

Vryheyd na de ziel, was door onzen Heylland, in de Heylige bladen nagelaten. Die verloor men niet als met de dood, als bloedgetuygen, tegen de Geestelyke overmagt, welke het volk aan dienst van 't uytterlyke zonder kennis van het ware Godlyk weezen, met allerley vonden, dagelyks zwaarder verbond,

bond. Vryheyd na 't Lichaam bestond, in enkele bespiege ling van een Mensch tegen zyn evenmensch. En die door gron dende, moest blyken, om welke reedenen, en op welke gronden, eenige haar zelver van de Goederen, en Lichamen van anderen bedienden.

Dit Streelde licht de verstanden der welgeboornen, ja zelfs de verslaafden konden zien, dat de aanblik om haar zelven van het jok, nu op hare halzen leggende, te ontdoen, bevallig haar noopte om adem te scheppen. De wackere verstanden, hervormden het begryp der laffen. De loozen en stoute stookten 't vyer op, door allerley Konsten en streeken; de Rhetoricyns, hare kamers, vragen, antwoorden en speelen, dartelden ruyterlyk tegen de slaverny, en die ze op onze vrye halzen leyden. Waar tegen de Geestelyke en Spaansgezinden haar Rol weer uytspeelden; met schryven, pasquilleren, en raaskallen, was alles vervuld. Dit borst uyt met woorden, en bloedvergieten Branden en blaken van de zyde der Spangiaarden, en met Beeldstormen, Kloosterquellen, en Strooperye te water en te Land, van 't graauw ,ende voor 'vluchtigen. Tot dat de gelegentheyd op quam om openbaar te scheuren: waar toe de herten lang geneegen waren. Dit scheuren liep als een buskruytsvier door veele Steeden en Landen te gelyk. De uytgewekene begonnen een zoort van Oorlog, de moord veranderde in geregtigde dooding van zyn tegenparty, het voeten spoelen van de een dwong de ander tot Krygsgebruyk. Yder vlamde, om te zien waar heen zich dit zou wenden; de opgevatte wapenen, tegen een zo machtigen Koning, leeden geen verdrag, verzekerd van bedrog, en aanziende alle minlyke voorslagen als verguld aan de gifpillen: Hoe zeer nu de zaken in wanorder waren, noch Schoktenze op den draf der Aaloude bestier vorm, Edelen en Steeden, staken de Hoofden zamen, en hielden, dan te *Dort*, dan te *Delft*, dan te *Zutphen* en *Leeuwaarden*, zo wel als te *Gent*, of *Brussel*, en *Brugge* vergaderingen: dit schreeuwden men uyt, voor openbaar muyten, en daarom moest dezen Staat, van de Koning, verbannen, en hem afgeswooren hebbende, aan de wereld doen zien, wat zy was, en welk haar regt waar.

Haar Recht was, te blyven zuyvere Souverainen, door 't

Lichaam van 't geheele volk vertoont, die met vrye keur uytpikten, of die uytkeuring gaven aan eenige, 't zy gemeents mannen of Raden, tot zulke mannen welke volks belangen, in een vergadering voorstelden voor de Steeden; en diergelyk spraken de Edele Ridders en Heeren voor de Burgten, Vlecken Dorpen en platte Landen.

Deeze hadden van onheuglyke tyden, zulken recht, en zulken vorm; maar die vorm, was te mets door Graven of Heeren verdraayd, verwrongen en de aangestelde hoofden erflyk geworden, den Landzaat te machtig, en alzoo hadden die grote Bazen al ingepalmt, de jacht, Visschery, Landen, en domeynen, maar ook boven gewone lasten, ingevoerd, die door guyten om hare eyge belangen al swaarder en grover wierden, op der Burgers halsen. Dit leedmen door gewoonten; maar men verstrekte nu en dan den Vorsten Geld, en trok daar voor van haar vry zyn van die lasten, ontheffen van diensten, en los zyn van tollen, dit noemde men Privilegien: zulke deelden de Graven ruym uyt, en daar door wierden hare hovelingen vet, de Collegien, Water-Dyk-Graafschappen, Drostenyen en Ampten verhief men en vergunden aan de een boven den ander rang van Meesterschap en vryheyd, dit noemde men *Onthef*, *Vrykeuren*, of *Charters*, bestelling der bedieningen en Heemeraden, Scheepenen, Leenmannen enz. wierden *Handvesten* gebynaamd:

Men zou deze omse gemackelyker te verstaan, moeten scheyden in twee of dry deelen; de eene door de welke het volk genoot, 't geen anders den Landsheer, of dat gekoren Hoofd zou konnen trekken: het tweede door welk de eene party, Stad, of deel van een Borgery of Boerschap krygt of behoud dat zelve, welk die anders te vooren, waren gewoon, te missen of te geeven: en het derde soort, zyn eerder reglementen, als giften te noemen, maar sluyten dog in, een manier of tyd om de grootste gift de *Vryheid* te behouden.

Onder het eerste behooren de vergunningen, van vry Jagen, Schieten en Visschen, in zeekere Plaatsen, of Parken, welke alvoorens voor den Heer, of byzondere grooten was uyt gehouden.

Het vry gaan en komen van en tot andere plaatsen, zonder arrest of belemmering aan zyn persoon of goederen te lyden.

Niet

Niet onderworpen te zyn de regtbank, van den eerste, die op een Euveldader de hand zou konnen leggen, en uyt kragt van *Præventio Fori*, oordeelen.

Alleen deze of geene voor Rechter te moeten erkennen.

Van 't confisqueeren, vry te zyn, heel of ten deelen.

De afneeming en verminderingen der Boetens en verbeurten.

Voor den Adel en Leenmannen het opzitten, als den Landsheer te eyschen.

Het grof verheerewaden, by overdoen der leenen.

De ampten te ontfangen, Munten en Leenbanken houden en zo voort zonder daar voor te betalen.

Onder het tweede.

Het vergunnen van Tolvryheyd, aan Scheepen, Wagens, Reysigers en driften

Stapelrechten te hebben.

Goederen anders onvry te mogen voeren, uytvoeren of ontfangen; vry te mogen laden over al; of met of voor anderen.

Voorgang in expeditie van rechten.

Kleederen, Treyn, Wapens, en Honneurs te hebben, boven zyn stand onderscheyden.

Voorzitting en voorstemming te houden.

Stemming te hebben op zyne goederen.

Sauvegarde te hebben.

Van schuldeyschers niet te konnen aangepakt werden. En zulke zaken meer.

Onder het derde.

Macht der Gilden, en Broederschappen.

Aanstel van Heemraden Dykgraasschappen en andere Collegien.

Præcys getal der Raden, Borgermeesteren Schepenen of andere Rechters.

Præcyse tyd van die te kiesen, en hoe en waar.

Vryheyd van die zelf te kiezen, zonder onderwerping aan andere hooger machten, van dobbel of meer getal.

De keuren in de Steeden met voordeelen, door gemeentsluyden Raden of andere 't volk vertoonende tot willekeuren bekrachtigd.

Uyt-

Uytſtrek van grond en Juriſdictie.

Veele deezer voorbaten kreegen de Landen en Steeden, om de gewoone ſiektens der grooten, die altyd meer als haar inkomen verteeren; en de Raden in de Steeden, gaven al ruymſchoots van der Borgeren Middelen, op der Prinſen beeden, om daar voor aan te winnen van die Vorſten, allengskens grooter Meeſterſchap over 't volk, en te overſchaduwen de vryheid en magt der Gilden. Tot dat de zelve in de meeſte Steeden de keur van nieuwe Leeden en verkiezing van hoger ampten genoten. En zonder partyſchap onder haar zelven, zouden zy het vrye volk, wel bet hebben verſlaafd, maar de eene op den anderen om 't oppermeeſterſchap loerende, geeft reeden dat de hoofdregels noch in ſtand blyven.

Welkmen in 't vertoog van hare Groot Mog: de Heeren Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland* hier na te toonen in die Provincie kan leezen.

Het eerſte Tafereel vertoonende

GELDERLAND en ZUTPHEN,

Met hare Vorſtendoms vier deelen; als de eerſte van 't groot gemeen beſt der Seevenlanden.

DE Vader der Duytze Stroomgoden, den Rhyn, die van de Alpen zyne wateren afleydende, de zelve met honderd ſpruyten en invloeyende rivieren verrykt, ziet men hier in 't midden van het Tafereel zyn water, vat in twee ſtroomen deelen; dragende tot merkteeken van dien zyn naam en hoofd ſieraad van tweehoornigh te zyn. Hy is niet gewoon, als door de Landen van vrye Volkeren te vloeyen, zonder jok van *Roomzen* of *Franzen*, welk hy gebrooken onder den elboog drukt. Hy zit op de kribben van 's *Gravenwaerd*, daar den manhaften *Schenk* zyn watervat, heerlyk heeft verſterkt. Daar praalt voor hem het ſchild van *Otto*, die eerſt ſich van de voogden van *Gelder*, by Geld en gunſt verhiet tot Vorſt, en de voet gelegt heeft, tot het Hertogdom van *Gelder*, en 't Graafſchap *Zutphen*, zamen te voegen. 't Is den ouden tok, die *Naſſuäas*, de *Naſſouwers* by *Cæzar* al berugt, die uyt het

het Vaderland der *Catten*, met de *Betauwers* hun daar hebben neergeslagen. Die vrye hoofden van vrye helden, hebben op verscheyde namen, afgestuyt, den inval en aanval der Barbaren. Vrienden en Broeders des Roomzen Ryks. Gelykze met hoog geachte ja geduchte dapperheyd en overwinningen, in die naam gebleeven zyn. Het Ryk van *Nymwegen*, der *Bataven* Stadt, sit achter deezen gryzen Vader, pralende met het Keyzerlyke Valkenhof, de Rykstaf in dat Hof zo vaak gevoerd, heeft die preutze Burggravin in haar hand, en voerd in de andere den hamer van haar voorzittende macht, op de Land dagen, van het Vorstendom; haar Keyzerlyken Adelaar blinkt op den beukelaar, als een Ryks vriendinne, begift met allerley voorrechten, binnen en buyten 's Lands. Haar zetel is hoogh verheven, brallende als met een groote reecx van zegenboogen, langs de driftige Waal. Met haar opklimmende tranzen, en prachtige huyzen, die onder haar besproeyende, met dit Vischryk water, 't geen (als een al te sterken voesterkind, het bloed van des Moeders aderen, al te happig na zig haalt) boven, met haar vestingbouw, tot op de kruyn der bergen komen klimmen. Sy heeft het wapen van het Hertogdom en van het Graafschap, die twee ontzachelyke Leeuwen op een schild, met de Vorstelyke armeynen op haar tulband en Kroonmuts omzet. Op een naald die onder de zeeven der zamen vereenigde Landen, de eerste rang beslaat en nu, zeer geerne des Hertogs staf ziet wyken voor de vrye stemmen der Baanderheeren, en voor de bondel-bylen der Borgermeesterschappen in hare Steeden. Gelyk deze Burggravinne met het Ryk van *Nimwegen* aan de Rechter zyde zit van deze Staats wapen naald, zo dekt *Aarnhem* de linker zyde, doch als de laaste der vrye vierdendeelen des Vorstendoms; niet te min naeste gebuyr van 't Burggraafschap, en bewarende het Hof van Rechten, ende Cancelary met het groot Zeegel, zo schyntze niet onweerdig de wederzyde der Vorstelyke Wapens te bewaken; Het Zegel en des Stadhouders staf heeftze nevens des Lands wet en rechtboeken onder hare purpere tabbaard; men ziet haar voorhoofd gecierd als een Priesterze van *Themis*, met het Mytertjen der Goddinne van 't heylig Recht. De heylige banden ziet men naast haar hayrlocken hangen; zy bromt mede met den Arend, en sluyt haar rondas digt aan den Rhyn, die zyn eenen hoorn, zorgvuldig zyn naam bewarende, met den ouden stroom naar *Uytrecht* laat afloopen, zoekende noch een uytgang, langs de rechte weg in Zee, waar by leyder met te veel spruyten is in Duyn gesmoord, en gedwongen geworden, op nieuwe namen, zyn slib na 't *Vlie* te rollen; de beemden der Vrucht ryke *Betuw*, en de luchtige vermaken van de gezonde *Veluw*, zyn haar playsiertochten; de eene zyde van den *Yzel*, door *Drusus* leger spade geholpen, krygt de op en afvoer van zyn behoef, en andere aan de *Zuyder Zee* de Vesten van *Harderwyk*, en 't Jonge *Elburg* houdende, brengt den overvloed van Zee en Yvis op de Heysteeden, den, en ruylt haar overvloedige jacht met de ryke Visscherye. Die *Zuyder Zee*, wie kent zyn Vader, is echter mede van 't bloed des *Rhyns* herkomstig; juyst wil hy zyne kielen over de Sand gronden van *Pampus* in

in 't Y voeren, en laat zyne dryfzanden verplaten, langs de *Gelderse* stranden; anders zou men de overvloed van die Watergod daar sien uytstorten, waar nu de *Gelderse* Pallas in de Zeeduynen wandeld, om de hooge school die zy te *Harderwyk* heeft geërft, berugt te maken. Van die zyde uyt de *Zuyder Zee* opgestapt, ziet men echter, een *Heeren Loo*, door de Groote *Willem* van Nassauw onzen Stadhouder en Koning van het groot *Brittanien*; op gewasschen tot een Koninglyke jacht Paleys; de fonteynen, Konst-werken, Na uyr en schranderheyd hebben om stryd door en tegen elkanderen gestreeden om hier op het dorre van de Heygbergen te doen reyzen, alderley hooge vreemde Bomen, buytenlandze vruchten, steyl gereeze hagen, tempels, en weeswulfsen van onverwelkelyk groen. Behalven de pracht der huyzen, muyren wateleydingen, welhouwers, diergaarden en andere lusthoofs Heerlykheeden. De der ele *Tempe*, die Koninglyke jacht Nymph zit met een beveederde Nachthuyf van *Diana* op hare weelige hayren, zy heeft, de wydklinkende hoorn, met de uytgepickte bloemen tuylen in haar handen, om daar mede het gewricht en 't Hoofd van haar dood gejaagde Hert op te sieren, welke met gantsche kudden, in de Bosschen, Struyvellen, en sombere heesterholen. pleeg te wyden. Nu niet geholpen met de gezwinde rapheyd van zyn loopers, moet het Vorstelyk hoornbeest, den laesten snik afloopen, door de steets op nieuwe vervolgende ramers, die leegers wyze, van hoogte tot hoogte. zyn spooren opvolgen. De grove houthacker, die zyn swynspriet op Wolf en wild Swyn gewoon is te scherpen, offerd het jagt nymphjen, zyn stoute hulp op, hy kapt de wilde Bomen af, en maakt doorzigten, van oneyndige uytspanning, zyn zelven, met vermaak vermoeyende in de Bosschen en verquickende in de laauwe rust by zyne Schapen, met de honing raten, die hem van de beyen, uyt de Natuyrlyke Duynknop gegadert werd; men ziet de grift van *Nymwegen* op *Aernhem*, door de vette beemden heen delven, en zulken werk van *Druzus* als *Corbulo* eevenaren.

Daar by ziet men zitten het welvarend *Zutphen* met hare Gravelyke Kroon boven anderen onderscheyden, zy droeg aalouds de toenaam van de Rykste, als *Nimwegen* van de oudste, *Ruermonde* van de grootste en en *Aarnhem* van de lustigste; die stoute Moeder der *Usipiën* heeft zich tegen *Sueven*, *Cerusceen* en *Buchteren* altyd in de bresse gesteld, en de naam der *Sicambren* met de *Gelderse* en *Kleefse* doen klinken. *Doesburg* *Lochem*, *Brevoort*, en schoon het zich tragt te onttrekken, *Borculo*, overvloeiende voor de Tafel en de Koopmanschap, voeren alles aan *Zutphen* toe, en die Meesteresse, de derde sittende na *Nimwegen* op de Landdagen voor het gemeyne best, brengt alles den *Yssel* af, en betaalt seer licht met haren handel, den arbeyd der Huysluyden, aan welke noch de grond ongelukkig is, maar alleen wederstaat, dat zy liever met bloed, als met slyk en mist besmet wierd, en met meer lust haar stouten Adel volgde op *Engelze*, *Spaanse*, of *Franse* tochten te voet of te paard, als de vollade wagens na de markten. Het hoog en veraanzienlyk

'*s Hee-*

's Heerenberg, en de oud beroemde baanderyen, van *Bronkhorst*, *Baart*, en *Wisch*, zyn zo veel Adelyke panden aan haare Ryke Gratlyke Tabbard; zy houd eevenmoedig de speer in hare strydbaare hand, waar mede zy onder de eerste, voor der Landen vryheyd heeft gestreeden en geleden, als ons het *Castiliaanze* jok te swaar wierd; zy heeft moord, verradery en allerley quaden eeven manmoedig konnen door streeven, tot datze na der *Franzen* overval, eyndelyk weer op haare rust geraakt is; en vernoegt het recht gebruykt van een gansch gestelde natuyrlyke Vryheyd, na der brave voorzaten loflyke voorbeelden, die dit derde zo Heerlyken vierdedeel, dapper en Heldhaftig hebben verdeedigd.

Daar zit by neevens het Ryk van *Nimwegen* die kloeke Amasone aan de *Maas*, die de tweede stem voert in het Hertogdom, zy heeft helaas lang af gescheurd geweest van hare gewenschte Medestanderessen der voorvaderlyke Vryheid; anders hadse zelf de voorrechten van 't Recht-Hof tegen *Aarnhem* te betwisten. Verscheydene zyn hare gevallen geweest, maar een en dezelve onveranderlyke moedigheyd, heeft haar *Borgoens*, *Luyks*, *Brabants*, *Spaans*, en *Frans* geweld, doen lyden en afslaan; zy spoelt haar Roer in de *Maas* en ziet over beyde zyden, der *Maze* wel lustige en gesonde Landsdouwen. Het oudste der aanhoorige deelen van haar groote vierendeel in 't Hertogdom is *Gelder*, die der anderen Moeder zynde in een ontoegankelyken Landstreek haar Vorstelyk Slot van *Pont* heeft bewaard, uyt welk die oudste Graven wel gevreesde Krygstogten gedaan hebben, waar van het schrikdier *Gelre* schreeuwende, in de Fabulen is gesprooten; die fiere Leeuw heeft zyn Roozen zo wel bewaart datse niemant zonder van de doornen te klagen, heeft konnen plukken. En hoe kleyn het nog is, 't is wel waardig, gevreest te werden, eerder uyt te mergelen als te overwinnen. *Stralen*, *Erkelens* en *Wachtendonk*, die zo veel verscheyde Tooneelen in den *Spaanzen* oorlog hebben doen zien, als ballen van de wind des luks geslagen, duyken agter haar, en *Venloo*, met zyn overschansen *Montfoort*, het Graaflyk Slot, en zo veel heerlyke sloten, dekken de over en wederzyde der Mase, en beschermen een deel der *Peellanden* en *Kempen*, alwaar wy eertyts onze nieuwe Bondgenoten de *Quaden*, aan alle kanten om hen gesleept, ten tyden des Keysers *Juliaan* en op zyne voorbeelden inruymden; nog behoudende iets van hare zeeden, schoonse mede zedert schoolen, onder de naam van de *Batavieren*. De *Maas*, van het *Franse* Jok adem scheppende, sit by deze Oorlogs Heldinnen, en laat zyn Riem en Stier zien, met welke zyne Schippers gewoon zyn, hare eygene Koopmanschappen van *Luyk* en *Maastrigt*, op en af te voeren. Oneyndigen Adel beset die Moerassige Heyden, en queekt op tot de School van Mars, de harde en bargewoone onderzaten. Deze zyn van ouds de Medestanders geweest der braven, welker lof alle Eeuwen lichtelyk verduyrt. De Oude *Batavieren*, die zo ze (spyt hare vyanden) nu noch door *Tacitus* pen, zo zuynig op haar roem, als vyanden gewoon zyn, door de weereld draven, men zou den loop van hare overwinningen met een andere wind, in de vlerken der fame zien her

om dragen, hadden zy haar zo op 't zwetſen en vertellen van Heldendaden als op het doen en uytvoeren geſteld. De heerlyke wapenbuyt behaald door alle de *Batauwers* en hare bondgenooten, werden hier by een geſtapeld gezien, dagelyks nog aanwaſſende door 't geen ons *Zanten*, *Winnendaal*, *Ordingen*, en van daar na de *Betauw* en *Velauw* toe werd op gedolven; de Beukelaars van hunne blixemdragende en andere Legioenen, de Arendſtandaarden, de Colonels Vanen, de Beeldſtangen, de Opperveldheerlyke Merkſtaven, hier van *Vitellius* daar van *Veſpaſianus*, de Wapenruſtingen van *Cerealis*, *Hordeonius*, *Vocula* en andere Oorlogen tegen de *Roomſe* magten gevangen of overvallen; de Admiraals Vlaggen en Winpels, van hare Scheepsvlooten, en de Galleryen met de Steevencieraden, ziet men als een Goude Berg op een geſtapeld flikkeren. Die pragtige Oorlogsbuyten, zyn deels aan de Hoofd Abdiſſe van *Badua*, *Velleda*, of andere opgeofferd, deels aan 't Heylige Boſch te bewaren gegeeven. Dit is nog de oudheid en de raſerny der verdelgende Oorlogen ontrukt, en tot een eerwaardig geheugen overgebleeven, 't is nog geen onaanzienlyk Boſch by *Nymegen*, alwaar veele ſombere dieptens de agtbare duyſterheyd der Heylige verborgene hoeken, nog overvloediglyk betuygen; alwaar de nabyheyd van den wyd vermaarden *Claudius Civilis*, die zo veel te kathalſen heeft gehad met binnen Steedſe Kuyperyen tegen zyn neef *Labeo*, en *Briganticus*, in de Stad der *Batavieren*, *Nymegen*: ook meerder nodigt ons oordeel, om het zelve daar te houden, alwaar het nu nog natuyrlyk is, als zodanig een by *Avezaat*, *Tiel*, of *Leyden*, te droomen, welke na die tyd, gantſche Eeuwen zyn onderheevig geweeſt, den invloed der Zeebaren; welke ook van de *Caninefaten* moeſten hebben een behoorlyke afſtand, omme de zelve eerſt van onder en op, aan de uytgangen des *Rhyns*, *Wale Maſe*, *Vlie*, *Yſſel*, en andere ſtroomen, te doen werken, als ridderlyke voorſtanders der vryheyd, tegen de burgten en dwingers door de *Romeynen* onder ſchyn van Arſenalen en Haventoorens opgeworpen, en eerſt daar den hals te breeken aan de Guarniſoenen, van bezettelingen, Zoetelaars Marketenters, en andere ſchachers, met welke te overvallen, verdelgen en verwoeſten zy de grondſlag lyden, onder *Brinio* en andere brave ſtoute Helden, van alle de groote aanſlagen die *Claudius Civilis* als een ſtaatkundig en dapper Veldoverſte had uyt te voeren.

VIERDE

VIERDE HOOFTSTUK.

Van het Hertogdom van
GELDER,
en Graafschap
ZUTFEN.

HEt Hertogdom van *Gelder*, heeft de oorsprong van zyn naam zeer onzeeker ; de meeste letterstryden over de beginselen der Volks of Landnamen, zo wel als der Steeden, zyn schermutselingen by nacht, in de welke veele eerlyke Mans, haaren yver toonen, en wel willen, maar niet wel onderscheyden werd, wie zyn pligt voor 't waar oogwit best heeft voldaan. De *Sicambers*, *Vranken* en *Saliers* zyn de zeekerste om op te gronden, dat zy in *Gelderland* haar woonplaats hebben gehad. De *Sicambren* zeyt *Cluverus* hebben tusschen *Ceulen* en daar de *Rhyn* scheyd , de buytensten oever tot de Zee toe bewoond, een deel van 't overschot der *Bruchters*, en *Bataven*, zyn met deze en de *Quaden*, en *Salien* in een gevloeyd. De Noord Zee, *Holland* zonder Dyken zynde overstolpte tot digt aan *Nimweegen*, en verder ter zyden tot aan *Tongren* de Landen, byzonder wanneer by 't ondergaan van 't *Roomse* Ryk, der *Batavieren* naam, en macht ook in kromp, die haar ontrent *Nimweegen* tegen den overval der *Deenen* en Nooren, groote Zeeluyden, sterk in getal, wreede Rovers , en voor der *Bataviers* gesloopte macht te zwaar, moesten versterken. Der *Vriesen* machten, zyn nu met haar, dan tegen haar, na de voorvallende gelegentheden geweest, waar van het heugteeken tot *Nimweegen* gevonden schynt te spreeken, *Hactenus Regnum Starriæ*. Zy schynen al vroeg *Sicambren* en *Vranken* door malkander gemengt te zyn geweest, en tot aan de Zee haar uytgestrekt te hebben, na de Poeet *Claudiaen*; de een en den ander heeft zich na de toestand

Cluverus.

De zeet van veele verscheyde volkeren.

ſtand des tyds in *Gelderland* vaſt gemaakt, de vrye *Duytſen*, als eerſte ingezeetenen, *Romeynen*, zoo ook de *Bataven*, dan tegen de *Vrieſen*, dan tegen de *Deenen*, *Nooren*, of andere *Cimberſe* volken, die 't *Vlie*, of het *Brielſe* gat invielen en zo den *Yſel*, *Rhyn*, en *Maas* opvoeren, over al voet op 't Land zettende, en alles te vyer en te zwaard ontzeggende. *Julius Cæſar* werd van 't *Valkhof*, tot *Nymwegen*, eerſten Stichter geroemd, en die ſtad ten tyden van *Claudius Civilis*, op de naam van *Oppidum Batavorum*, wyl 't aan 't vaſte Land lag, en tegen *Cerealis* niet houbaar was, in de brand geſteeken, wanneer hy van *Zanten* te rug week. *Rheenen*, *Wageningen*, *Aarnhem*, doenmaals by *Grinnes*, *Vada*, en *Arenacum*, bekent overviel hy daar na, en maakte ook zyn vreede op de oude voet met de *Romeynen*, op de doorgebroken, en door de *Bataven* half afgeworpen Brug over de *Waal*; in *Ptolomæus* tyd, waren die Steeden in ſtand. Den *Keyzer Adrianus*, heeft 'er veele alom bemuyrt, waar onder *Gelduba* volgens een oud affchrift en *Diſpargum*, of *Gelder* en *Duytsberg*: van alle die plaatſen heeft *Nymwegen* meeſt gediend, tot volk overvoering, om hulptroepen te ontfangen of te zenden; om op de vaſten bodem Paardevolk te houden, de *Betuw* ſteeds onderloopende, of om de Vyanden dras leggende, ſtond deze hoogte tegen de *Rhyn* of Zeevloeden: waarom ook nergens meer vreemde oude geheugteekens als tot *Nymwegen*, aan de *Waalkant* en de *Hinnenberg* gevonden werden. De *Vranken* van hier uytgeſpat, en deze *Gelderſe* Landaard tot hoofd hebbende, om dat zy den *Belgen* en *Gallen* naaſt geleegen waren, hebben gantſch *Gallien* afgeloopen, dat Ryk na haar naam genoemd, en zo welkoom zyn de *Gelderſe* onder haar geweeſt, dat *Karel* de *Groote* de Burg tot *Nymwegen* heerlyk heeft opgebouwd, met de naam van *Palatium Publicum*, en de Stad met veele voorrechten begiftigt: en ook de naam van 't Ryk van *Nymwegen* gegeeven, als de eerſte voet des Ryks. Den *Keyzer Otto* heeft aldaar de *Nooren* geſtut, *Hendrik* de VII, hield zich daar op om den overmoed des *Hollandſen* Graafs *Dirk* de Derde te teugelen; liet *Gozelo* van *Lotharingen*, met *Luykze Uyterſe* en andere volkeren, dien Grave beſtooken, maar die wierden alle geſlagen, by *Flandargo*; Eens en tweemaal de Buytenlanders geklopt zynde bleef den *Keyzer Hendrik* de VII daar zyn zeetel en Hof houden, om op de *Holland-*

Voor Chriſti geboorte.

Cæſar.

Anno Chriſti 68.

Ptolomæus

Aur: Victor.

De Gelderſe met de Vranken vermeeſteren Gallien.

Eginhardus.

Heda.

Joannes de Guiſa.

1102,

Ægidius a Leodio.

Monachus Stabulonenſis.

ſe en *Vrieſe* zaken by der hand te zyn, en *Waldebold*, Biſſchop van *Luyk*, te voren deken van de *Uytrechtſe* Kerk in *Vrieſland* zyn Prieſter en Cantſelier te *Staven*; en werd voor Heer van *Gelder* daar genoemd *Windechyn*, die in die ſlag is geweeſt als Bondgenoot. Men ziet uyt deze wynige zaken wat de geſchiedenis van *Gelderland* in de voorige Eeuwen betreft, hoe groote macht in 't wereldſe de Biſſchoppen geſtadig hebben derven oeffenen; in de ſtryden bleeven meerendeels Biſſchoppen Prælaten, Prooſten, en Abten gevangen of gedood; immers zelden minder, als Ridders Schildknapen, of overigheeden der Steeden. Zo datmen moet gelooven, dat die navolgers der Apoſtelen, met de naam, maar met der daad, der Heydenſe Prieſteren, de oorzaak verſchaft hebben van de Vorm des beſtiers door gantſch *Hoog* en *Nederduytsland*.

By de Ouden zietmen de vrye Staatsregeering, beſtaande uyt Edelen en Burgten, die beyde maakten 't volk uyt; en koren zonder gevolg in 't bloed, een hoofd, tot den Oorlogshandel, of voor zyn leeven, of voor een Oorlog, of voor een tocht, dat wierd by vrye meerderheyd van ſtemmen gedaan: elk deed zyn beſt om gekoren te werden; *Labeo* en *Civilis* hadden in de Hoofdſtad der *Batavieren*, daarom verſcheyde party en geſchil de Prieſters wierden maar tot Eed af te neemen, Offeren, en Zeegenen gebruykt; driederly zynde, nam de eene ſoort de Godsdienſt waar, de andere de natuyrlyke en boven natuyrlyke Wysheyd bevordering, de derde het zingen en gedigten maken, als geſchiedenis ſchryvers, der vrome Heldendaden. Gebied hadden zy niet, uytgezonderd by de *Gallen*; maar de Chriſtene Prieſters, *Gotten*, *Nooren*, en ook by Opper en *Nederduytſen* trokken aanſtonts goederen na haar, rieden ja geboden op de Sterfuyren 't bouwen van Klooſters en Kerken, tot welker verryking zy alles inſleepten: deeden ook die uytgepikte plaatſen verſterken, hare Steeden Bemuyren, om dat zy den aanloop der ongeloovigen te beeter zouden uytſtaan. In deze Klooſter, Burgten, en Steeden dan, maakten zy haar vet en meeſter. Drongen alzoo in tot het beſtier der Landzaken, eerſt om de Raden te Zeegenen en Heyligen door haare Gebeeden. Maar in 't korte om haar zelfs de eerſte rang te doen hebben, ja eyndelyk na 't voorbeeld, van haar Heyligen

Aaloud beſtier.

Tacitus.

Door de Biſſchoppen veranderd.

Door welke konſten.

gen Vader te *Roomen*, alleenheerfching over haare Landen te hebben, en fchrik, onderwerping, en fchattingen in anderen.

Daar van zien wy dat de meefte deezer *Provincien*, hebben beftaan uyt, Geeftelyken, Eedelen en Steeden. Doch zo eenigzins geheugende, de achtbare mogentheyd der *Roomfe* Keyzeren, dat zy ook van die, en daar na van de *Duytfe* ontfingen bequame Heeren uyt hare inboorlingen van de Edelfte ftammen welke voor Hoofdregters en Oorlogsvoogden bleeven beftieren en uytvoeren 't geen de Staten der Landen hadden befloten. Deze gekoore Heeren hebben meeft te Hardebollen gehad met de grootheyd der Biffchoppen, die der Landen vryheyd tenemaal wilden inflokken; de Biffchoppen van *Keulen* hebben de jurifdictie van de Kerk van *Utrecht*, aan haar willen trekken die voor de tyden van *Dagobert* een Bifdom is geweeft, zynde met veele hoeven Landeryen en voorrechten wyd en breet door *Clotarius* en *Theobert* verzien. Dezen *Ceulfen* Biffchop hield onder hem 't Ryk van *Nimwegen* en de ftad, het overige was onder die van *Utrecht*. Die alle huwelyks zaken, Heylige Legaten ja de meefte Burgergefchillen onder haar rechtbank trokken; zo heeft dit de Vorm van der Landen beftier zoodanig gekrenkt, dat op 't laatft wederom Hertog *Aarnout* van *Gelder* zig niet heeft gekreunt over het bannen van den Paus, of de macht van dit geeftlyk recht, uyt te geeven een handveft, 1432. *Wy beloven alle Ban en Lading uyt onze Landen te keeren gelyk onze voorvaderen dat ook gedaan en uytgekeert hebben. Wilhelm* van *Gulik*, in 't jaar 1361 en *Herman* van *Cleve* veel vroeger hadden verboden op lyfftraf, dat niemant Aflaat, Ban, Beden, Laden, Gylen, of andere Brieven zou toelaten of aanneemen, in de Landen, zoo hare, als die hare Bondgenooten, warende *Gelderfe* deelen, als met oorlof van den Vorft of der Hoogfte Raden der Landen. Gelyk niet minder den Graaf van *Holland* dede, die de *Uytrechtfe* Biffchop drie jaren te *Yffelmonde* gevangen hiel, en van alle zyne gepractifeerde rechten deed afftaan, hem de befte veeren uyttrekkende. Noch in *Gelderland* noch in *Holland*. *Zeeland*, of *Vriefland*, hebben zy geen lid van de Regeering gemaakt. By de *Gallen*, hadmen alleen de Ridderfchap en de *Druides* of *Clerge*. Maar nergens alzo by de *Duytfen* noch in *Gelder-*

Heda.

Nimwegen onder die van Ceulen en Uytregt.

Tegen gegaan van den Staat van Gelder.

Munfterus.

Gelderland, ja zelf *Cæsar* getuygt dat de *Duytsen* geen *Druides* en hadden: haar hooge regeering bestond by de oversten en de Gemeynte. En zulks blykt ook by *Bataven*, en *Geldersen* gedaan te zyn; maar die naam van Oversten was na yders Lands wyze wat verschillende, eenige eerdenze met de naam van *Koningen* (niet zo men nu die naam neemt) andere met *Voorsten* of *Vorsten* andere met de naam van *Postaat*, of beeld van de hoogste macht, anderen als *Graaf*, andere weederom als *Ruwaard* en veele zo verscheyde namen heeft men over 't een of 't ander Quartier van *Gelderland* gehad, maar het beruchtste is geweest, Hooggeroepen Voorstander *Advoe* of *Advocaat*. De alderhoogste benaming droeg niet meer ontsachelykheyd, als de gemeene; want zy wierden maar gekoorne Hoofden des Volks, die met hare Oversten van Dorpen, Gebuyrten, Burgten, of Vlekken te zamen quamen, en alzo met de aanzienlykste uyt de Aaloude geslachten, die Koningen hier en elders by de schryvers ja in de Bybel vernoemd werden, by een komende op haar Lantdagen, zamen van de zwaarste zaaken handelden en Vreede zo wel als Oorlog slooten, lasten opleyden, en andere dingen afdeeden, als de hoogste macht: latende niet als de kleyne zaken, aan die gekoorne Hoofden: zo dat de oversten van de Natie, en de wakkersten van het gemeyne Volk, maakten vergaderd zynde, het lichaam der Staten van die Landen uyt. Een waarlyk alderbeste Vorm van bestier, alwaar de treffelykste het gezag hebben, met toestemming van het gemeyn; een zamen in de nood een Hoofd kiezen, dat hare goedachtens moet opvolgen, en niet in bloede vervolg heeft; zynde om de verdienste, voor anderen uytgekooren, en met geduyrig raden, en niet gebieden was haar werk. Of zy al na gevolg van het geslacht de voorgaande in bloede bestonden, zo wierden haar doch wetten voorgeleezen, na welke zy hadden te richten en te leeven; zo dat zy maar bevel hadden leens gewys, of Precario. Zoodanig dan is het bestier geweest onder schut van de Keyzer van *Duytsland*. Men heeft in dien ommekreits welke nu beslagen werd met de namen van *Gelderland* en *Zutfen*, eertyds gehad Graven van *Pont*, Graven van *Cleef*, Graven van *Teysterband*, van *Batenburg*, *'sHeerenberg*, *Bronkhorst*, van *Pont*, werd

Cæsar. *Tacitus.* Graven in Gelderland

genoemd *Winbaard*, en zyn broeder *Lupold*, *Arent* 820 en *Boudewyn* 834. Grave van *Cleef* en *Teysterbant*, en zyne drie Zoonen *Lodewyk*, *Everard*, en *Robbert*, *Everd* wierd Grave van *Cleeve*, *Robbert* van *Teysterband*, *Everd* hield Hoff tot *Cranenborg*. *Robbert*, op *Avezaan*, en *Driel*, waar men nu noch overblyfzelen van zyn Hof ziet, en oude resten, van haar gebied welk strekte van de *Lek*, oude *Maas*, *Tiel*, *Bommel*, *Heusden*, *Buuren*, *Cuylenborg*, *Leerdam*, *Asperen*, *Heukelum*, *Altena*, waar van naderhand verscheyde Graven geweest zyn. Zo dat 'er vyftien onderscheydene Graven in 't *Gelderse* zyn getelt geweest op een Tournoy te *Ravensteyn*. Anno 1369. Voorts komt te voren *Anfryd*. die in 't jaar 994 die van *Hoye* en *Teysterband*, Graaf zynde, *Huy*, aan de Kerk van *Luyk*, en *Teysterband*, aan die van *Vytrecht* liet, deelende de rest aan zyne vrienden: ook isser bekent een Grave van *Loo*, die op 's Heeren *Loo* Hof hield. Deze allen quamen als gemagtigden van hare quartieren, doch wierden met verloop van tyd, te raden geworden haare quartieren in een eeuwig verbond by een te trekken, en haar zelven te maaken een deel van 't Ryk; doch daar tegen heeft *Otto* de derde van die naam, gelyk te vooren van anderen was geschied, als Grave van *Gelderland*, in het jaar 1348. volgens de noch voorhanden zynde bewyzen de Stad *Nymwegen*, de *Overbetuw*, met het Ryk en andere gedeelten, uyt handen van Koning *Willem* in pandschap ontfangen. Daar voor aan die Koning en Grave van *Holland*, hebbende geleend twintig duyzend Mark fijn zilver, met dit besprek, indien de Koning hem binnen een gezetten tyd van 10 jaren dit geld met de renten niet wederom af en leyde, dat dan deze Stad met haare aankleevende staat aan den Hertog zoude blyven. En dewyl de Koning *Rudolf*, deze voorwaarden noch eens van waarden had gekent, en het geld niet opgebracht zo is deze staat en heerlykheyd aan het Hertogdom van *Gelder* gehegt. Zo is ook *Zutphen* aan 't Hertogdom *Gelder* vast gehegt geworden Anno 1082 wanneer *Otto* den eersten Grave van *Gelderland* troude met de dogter van *Gerlach* Grave van *Zutphen*. Welk het derde quartier van *Gelderland* maakte, want het geheele lighaam van *Gelderland* bestaat in vier quartieren. Waar van het eerste Quartier is de Hoofdstad *Nimwegen*, welke het recht heeft, van op haar uytschry-

Binardus.

Een uytsteekend hoofd in Gelderland.

Welk zig in 't Ryk inlyft.

Nimwege aan Gelderland.

Ook 't Graafschap Zutfen.

Verdeeling van Gelderland, Anno 1550.

Eerste quartier.

schryven, niet alleen de Ridderschap en Steeden by een te roepen, maar ook van voor te stellen, en te concludeeren, of eyndelyk besluyten over alle de Resolutien in hare Quartierlyke vergaderinge. En in de voorvallen welke dit eerste Quartier verpligten ter vergaderinge van de Edele Mogende Heeren de Staten van *Gelderland* te verschynen, zoo neemt de Burg-Graaf van 't Ryk van *Nymwegen*, de voorzittende plaats.

Het Hoofd van het tweede Quartier van *Gelderland*, is de Stad *Roermonde*. De tweede Hoofdstad van het Hertogdom van *Gelderland*. Tweede.

Het Hoofd van het derde Quartier, is *Zutfen*, de derde Hoofdstad van *Gelderland*, eertyds een Graafschap en de zetel van dien op zyn zelven. Derde.

Het Hoofd van het vierde Quartier van het Hertogdom van *Gelderland* is *Aarnhem*; het Hoofd van de Staat der *Veluw*, buyten deze is 'er een ander lid, als een byvang, zyn de genoemd de *Veluw Zoom*. Vierde.

Gelderlands nader gelegentheyd.

Gelderland is geleegen, boven en onder de scheyding van den *Rhyn*, strekkende zig uyt wederzyds na de laagte ten Westwaart *Holland*, en het *Sticht*, Noordwaarts hebbende *Vriesland*, en tussen beyde zelfs met hooger Land loopende tegen de Zuyder Zee aan. Zuydwaarts heeft het de *Maas*, die het zelve van *Braband* scheyd en Oostwaarts, het Land van *Gulik*, en *Cleeve*.

Het Graafschap *Zutphen*, is met den *Yssel*, en *Veluw*, voorts met de Provincie van *Overyssel*, *Munsterland*, en *Twent*, geslooten.

Den gantschen omtrek, van 't Hertogdom en Graafschap.

Zo dat den omtrek aldus is betuynt en omzet. Aan de Zuyder Zee legt *Harderwyk* en *Elburg*, van de Westzyde voorts tot aan *Beaekamp* en digt onder *Amersfoort* oploopende, aan de Noordooster zyde tot onder *Oosterwolde*, verby *Campen*, aan den *Yssel*, met *Hattum*, waar langs opkruypende, laat eenige ruymte aan *Deventer*, maar sluyt daar den *Yssel*, wederzyds met *Zutphen*, *Lochem*, aan de *Berkel*, *Grol*, en *Breevoort*, en na de Rynkant wendende met *Iselburg*, *Anholt*, en 's *Heerenberg*, verby *Emrik*, *Griethuyzen*, en *Rees*. Maakt van *Schenkenschans* de *Betuw*, en 't Ryk van *Nymwegen* om de *Waal*, zyn uytstrekking langs *Granenborg*, tot aan *Gennep*, op de *Maas*, en de *Graaf*, welke voort zyn Landscheyding bewaart tegen *Ravensteyn*, en *Megen*, over tot aan de *Meyery* van '*s Hertogenbosch*, en langs *Crevecœur*

en St. *Andries* voort zetten, stuyt onder *Loevesteyn*, met de *Bommel*, en *Tielze Weert*, tegen *Holland* westlyk, werd met den *Rhyn* tot *Wageningen* afgeslooten van het stigt van *Uytrecht*.

VYFDE HOOFDSTUK.

Van het bestier en aanwas van Gelderland, *met zyne veranderingen tot het Hertogdom en Graafschap* Zutfen, *in de Unie der Provincien*.

DE grooste gedeeltens van dit *Gelderland* en *Zutfen*, zyn vrienden en Bondgenooten der *Romeynen*, op de naam van *Batavieren*, geworden; de over *Rhynse*, hebben hardnekkig op verscheyde namen alles tegen haar door gestaan, tot dat zy op de naam van *Vranken*, sterk en machtig geworden, alom, haar wapenen hebben verheerlykt met haar eygen naam in *Duytsland*, en *Gallien*, na haar *Vrankryk* genoemd.

Eerste stand en bestier. De enkele Landsheeren, hebben daar in, zo verre uyt de oudste bewyzen blykt, met Vlekken, Burgen, of Steeden, het bestier in twee gelyke deelen gedeeld. Ridderschap en Steeden.

Onder Voogden. Die zyn van de een of d'ander temets overmeesterd, zo dat den Heer van *Gelder*, uytstak boven anderen, die Voogd, of Bewinder, of Voorspraak der Landen voor tytel droeg; Van veele wat onwis zal ik verbygaan, om *Winkhard*, die met zyn Broeder het Kasteel van *Gelder* opmaakte, waar van *Reynoud* van *Pont*, in 't jaar 724. de grootste Toorens had gesticht. Naar *Winkhaard* quam zyn Zoon *Gerlach*, in 't jaar 910. en zeven van den zelven bloede vindmen op de naam van Voogden, hebben malkander in 't bestier gevolgt tot dicht aan Anno 1194. Men vind dat de Keyzer *Henrik*, Anno 1018 om de stoutheyt des Graven van *Holland*, *Dirk* de Vierde, opgerooyt door den Bisschop van *Uytrecht*, en andere Bisschoppen, als *Luyk*; *Trier*, en *Ceulen*, een Heer *Gouter van Gelre*, zond, met *Gozelo* van *Lotringen*, en de zynen, die geslagen wierden aan de *Dortze* en *Bommelen Weerd*, door de *Hollanders*, in een Bosch, *Merwede*. De Keyzer blyvende tot *Nimwegen*, alwaar men herstelt hadde de

Ælius Meginus. Divaus.

schade

ſchade der *Noormannen*, die vyf tochten, *Rhyn* of *Maas* op, tot in *Gelderland*, doorgedrongen waren. Anno 1061 ſloeg den Voogd van *Gelder*, met den Grave van *Kuyk*, den Grave van *Holland* dood, by *Bomlo*, aan *Hemert*. Herſtellende gelukkiglyk haar ontfangen neerlaag. Zedert hebben zy meeſt geſtadig tegen de *Hollanders* geoorlogd, zo zelf als voor den Biſſchop van *Uytrecht*, die nooyt en ruſte, ſchoon hy afſtand van alle zynen Gift en Recht, op *Holland* gedaan had. 1165 zond den Voogd van *Gelder*, *Dirk* van *Batenburg*, tot hulp des Biſſchops in *Uytrecht* die 't zo wel beſchermde, dat de Keyzer *Fredrik* Vrede quam ſluyten, tuſſchen de partyen. 1202, wierd den Graaf van *Zutphen*, door den Vorſt van *Leuven*, en van *Kuyk*, door den Grave van *Holland*, in den Boſch gevangen genomen, die *Tiel* op zyn togt verwoeſte; weynig daar na vluchte *Willem* van *Holland*, voor zyn Broeder de Graaf na *Otto* Grave van *Gelder*, waar door tuſſen *Holland* en *Gelder* Vreede wierd geſlooten, met het Huwelyk van *Hendrik* van *Gelder*, *Ottoos* Zoon, verknocht aan de Dogter van den Grave van *Holland*, na dat *Otto* te *Heymesberg* buyten *Rhenen* was geſlagen geweeſt, en zich onttrok nalatende veel gevangens over den Dyk *Niedam*. Van deze *Adelheit Gelders* Dochter won *Willem* die daar na Grave van *Holland* wierd, *Floris* de Vierde, *Otto* Biſſchop van *Uytrecht*, en *Willem*, de Voogt 1215. Den Grave van *Holland* en van *Gelder* wierden geſlagen van *Rudolf* by *Coeverden*; en Vrede getroffen die zamen op de *Stadingers* in Kruysvaart trokken 1233. met den Grave van *Cleve*. Deze werd nochtans mede Grave geheten, hoe wel niet kragtig blykt, dat voor *Otto* van *Naſſau*, yemand die tytel heeft gehad *Winkhaart* was van de Voogden de laaſte en liet een Dochter na *Aleyd*, geheeten die trouwende aan *Otto*, 't Graafſchaps tytel, kreeg met aangaan der Landen aan hem geſchonken op 't *Valkenhof* van den Keyzer *Henrik* de IV. Na 't afſterven van zyn Vrouw *Aleydis*, troude deeze aan de Graaf *Gerlach* van *Zutfens* Dochter (als boven) welkers Vader verſlagen wierd, in de ſlag boven genoemd van den Grave van *Holland*, wanneer de zelve de Biſſchop *Coenradus* van *Uytrecht*, uyt het Veld joeg. *Otto* liet na *Gerard Hendrik*, en *Otto* gezeyd *Krombeen*; welke *Nimwegen*, als boven beleende en te pand ontfing, en heeft zyn naam groot gemaakt, met bouwen van veſtingen en aankoop van

Gelderland onder Voogden.

Onder Graven.

Landen, buyten de Bisschoppelyke Zeetels was 'er niet veel bemuyrd hy sloot met ringmuuren en Toorens *Roermond*, *Arnhem*, *Harderwyk*, met een steene vyerbaak tegen de *Hollanders*. *Bommel*, en begon ook *Wageningen*, neerwerpende de oude wallen die van de *Noormannen*, noch half verwoest lagen. Na hem quam zyn Zoon *Reynout*. Deze een dapper man in wapenhandel, Tournoy gewonnen hebbende tegen verscheyde Vorsten, wierd Anno 1329 in 't byzyn en ten overstaan van de Koningen van *Vrankryk* en *Engeland*, van den Keyzer *Lodewyk* van *Beyeren*, met den Grave van *Gulik*, verheven tot Hertog; zyn Zoon *Aarnoud* en *Eduard*, deden malkander om 't opper bestier veel ongeleegentheyd aan, en na haar dood leden de Landen meer, tot dat jongste *Isabelle* storf, en *Johanna* alleen Hertogin bleef en haar Zoon *Willem* de Vierde Hertog, die zonder oir stervende quam zyn Broeder *Reynout* van *Gulik*, te gelyk de Vyfde Hertoch te zyn van *Gelderland*.

Onder Hertogen.

Schafnabrugensis.

Du Pont. Van der Hoeven. Manuscript.

Voor dat deze Vorst dood was wyl hy lang ziek lag, quamen de gezamentlyke Edelen en Steden van *Gulik*, *Gelderland*, en *Zutfen*, met malkanderen weegens de voorwaarden welke, zy in geval des Hertogen *Reynonts* Dogter quam te trouwen, en den nieuwen Landsheer zouden voorhouden over een; en zyn geweest, zo men daar nu noch van eenige stukken heeft in parkementen leesbaar overig te *Boechold*.

I. Dat hy geen uytvordering zoude lyden of overdragen van yemant buyten yders Hertogdom of Graafschap aan Geestlyk regt, Pauselyke Stoel. Of andere.

II. Dat hy zou moeten leyden, de vergadering der Landstenden, als het den Edelen en Steden goed dachte Landdag te houden.

III. Dat hy geen Taal in Brieven, beveelen rechtsvordering of anders geeven, of dulden zou gesproken te werden als der Landen eygene Taal.

IV. Dat hy niet als eygene Landzaten, onder haren Ban of Leenheer-*Amman*, of *Drossaart*, zou mogen gebruyken, en zo de noot Buytenlandse eyschte, dat de zelve aan hem en de Landstenden beyde den eed zouden moeten afleggen.

V. Dat de Landen nog verpand, nog vereerd, nog verkogt of anders vervreemd mogen werden.

VI. Dat

VI. Datden Hertog geene giften by Pieuse Legaten van eenige Domeynen mag maken.

VII. Dat 'er geen Ampten van Rechten of Financiën mogen door den Hertog of de zynen verkogt werden.

VIII. Dat 'er geene Ampten als aan de Inboorlingen mogen gegeeven werden.

Deże en noch eenige andere voorwaarden, besloten zy gezamentlyk met de dood van Hertog *Reynout*.

Zyn Dochter troude aan *Aarnout* van *Egmond*, die wierd de zesde Hertog, maar deze leefde na de onbeschofte heerszucht van zyn Zoon te lang; wierd van hem in de Stad Grave gevangen genomen, en op 't Kasteel van *Buyren* gebracht. Daar bleef de Vader zes maanden zitten, tot door Hertog *Karel* de Stoute van *Bourgondien*, de zaak tusschen haar beyde wierd bemiddeld. *Bourgondien* droeg zig als of de Keyzer en de Paus, hem hadden gelast, deze geweldiglyk over de schennis aan zyn Vader te straffen, 't geen *Adolf* bekommerd maakte, die zyn los gelaten Vader, vergezelschappende te *Dourlens*, by Hertog *Karel* de Stoute quam, welke genegen aan *Adolf* de Vader, aanried zyn Zoon *Aarnout* te stellen in het Hertogdom, en dat hy zyn zelven in de stad *Grave* met 3000 gulden Tournoy 's jaarlyks zoude passeeren. Maar dit zelf, mishaagde *Aarnout* die uytbraakte deze gruwelwoorden dat hy liever zyn Vader in een put versmoorde, dat die nu vier en veertig jaaren had geregeerd, en dat het ook eens zyn beurt wierd: dat hy drie duyzent guldens jaarlyks den Vader zou doen betalen, mits dat hy ten Landen uyt trok, zonder daar ooyt weer in te komen.

Petit. *Philippus Commines.*

Godloosheyd van Aarnout tegen Adolf Hertog van Gelderland zyn Vader.

Hertog *Karel*, was te eerlyk om hier op zyn vergrimmen te laten zien, welk *Aarnout* merkende, maakte zig als Varends Gezel uyt het Hof weg, maar ontdekte zyn zelven door een Rozenobel die hy voor veergeld wisselde, waar een *Canonik* van *Namen* hem deed nagaan, en wierd alzo gekreegen en na *Vilvoorden* gebragt. Bleef daar na te *Kortryk* gevangen, tot de dood van *Karel* de Stoute. Wierd voor een stout Krygsman bekent, Hooft der *Gent* en *Bruggenaars*, en van de *Franzen* voor *Doornik* verslagen. Staande zyn Zoons gevangenis verkogt de Vader aan Hertog *Karel* de Stoute, het Hertogdom van *Gelderland*, en 't Graafschap van *Zutfen* Anno 1472. En maakte tot verzee-

De Meeteren. Commines.

verzeekering van die koop den Hertog van *Bourgondien*, zyn Ertgenaam. Hier tegen ſtelden zig de Edelen en Steeden, wyl den Hertog boven al bezwooren had, zyne Landen, aan geene andere machten te vervreemden; maar 't geweld van Hertog *Karel* ging boven recht en reeden en deed het volk der beyde Landen, met dwinglandy, aan hem zweeren Manſchap en Hulde, doch overquam in der minne met den Hertog van *Gulik*, wegens 't recht, dat zyne nakomelingen op *Gelderland*, of *Zutphen*, zouden veſten; en voerde, *Adolfs* Kinderen, na *Vlaanderen*, houdende die zynde een Zoon en Dochter quanſuys uyt zugt voor haar aan zyn Hof, en eygentlyk in bewaring van de zynen. Na zyn dood, *Maximiliaan* des *Duytſen* Keyzers Zoon trouwende met Hertog *Karels* Dochter *Maria*, wederſtonden de Edelen Steden en Landzaten, *Maximiliaan*. Doch deze op de Grenzen en Landpalen met een zwaar heyr verſchynende leiden de Staten haar overmoed neer, hem naderhand erkennende en onderwierpen zich *Karel* uyt de gevangenis der *Franzen* geloſt gewilliglyk. Maar deze brak haaſt met den Aartshertog *Maximiliaan* die hem te water en te land ontzeyde, verdelgende malkanders Landen. Maar *Karel* wierd van veele Edelen verlaten, onder anderen van *Schenk*, dog verliet zyn zelven niet, viel in *Holland* en *Brabant*, Anno 1507.

Hertog Karels opſtand en Oorlogen.

Zyne accoorden.

Zyn onſtandvaſtigheyd.

Karel de Vyfde liet een verdrag tuſſen beyde vloeijen, maar de *Groningers* haar aan Hertog *Karel* overgeevende onfingen den Heer van *Oijen* met 4000 *Gelderſen* waar door geſchil ontſtond dat tot *Vytrecht* Anno 1517. wierd geoeffend, met deze voorwaarden dat *Karel* aan de Hertog van *Gelder* 100000 Ryksdaalders zou betalen, en hy dan eyndelyk van alle recht afſtaan. Maar de Staten van de Landen wraakten, dit verdrag; den Hertog daar mede in zyn ſchik, verbint hem ook met de *Vrieſen*. Maar trof een ſtilſtand 1518. die hy weder brak, met lange *Pier* allerley ſchaden aan de Zuyder Zeehavens toebrengende, *Hoorn* overvallen, *Enkhuyzen* beſtormt, en veele Scheepen genomen, de maats verdronken, maakten een nieuwe Oorlog; de Stichtſe vallen op de *Gelderſe*, en *Vrieſen*, brandende alom. *Schenk* rancoeneerde *Teſſel* en 't *Vlie*, maar wierd van de *Gelderſe* geſlagen en gequetſt voor *Dokkum*, doch wierd van 't meeſte *Vrieſland* meeſter terwyl de *Gelderſe*, *Groningen* zeer quelden, en *Vytrecht* in

Guiccardyn.

De Meteren.

in haar beschut namen maar verloren in *Overyssel*, de *Veluw*, en elders meest alle haar plaatsen: wierden in de *Meijery* door *Batenburg* geslagen, en verloren *Zutphen*, *Tiel*, *Hattem*, en *Megen*, maar noch arger voeren zy in *Uytrecht* alwaar de Grave van *Meurs* en andere door den Bisschop die de Stad verraschte gevangen wierd. *Ubbo Emmius.*

Daar op sloot eyndelyk *Karel* de Vyfde, in de Stadt *Grave* een Vrede, by welke den Hertog *Karel*, by zyn leven zou behouden tytels macht en inkomen van zyne Landen, maar zonder kinderen stervende, alles aan *Bourgondien* laten Anno 1536, maar den Hertog ruste noch niet, troulooslyk op *Enkhuizen* dog te vergeefs toeleggende. Maar miste niet min, door de wysheyd van zyne Landstenden, die de overgave der Landen aan *Vrankrijk* niet alleen weerstonden, maar ook de dwingers, of Kasteelen, waar in de Guarnizoenen, van den Hertog haar verhielden afbraken. Nader accoord. En verbroken.

De Edelen en Steeden weygerden hem, om zyn quade gangen en ongerustheyd, meest ongelukkig uytvallende, manschap hulde en geld, tot dat hy zyn Krygsvolk afgedankt had.

By een zynde tot *Aarnhem* vergaderd, slooten zy met den Hertog dit verdrag. 1536. den 26 December:

I. Dat den Hertog noyt haar zou mogen dwingen, om te ontfangen een vreemd Heer, of aan eenig Heer hulde of trouw te zweeren, als hy zelf noch was in leevende lyve. Voorwaarden tussen den Hertog en zyne Landstenden.

II. Dat den Hertog niet zou vermogen, te doen maken of bouwen eenige sterktens, Kasteelen noch Burgten, om vaarten of Steden, daar mede aan een band te leggen en na zyn zin te dwingen.

III. Dat hy noyt in eenige der zelver Steden of Plaatsen zal mogen inkomen, met eenige macht van volk, maar alleen vergezelschapt met zyne gewoone Hofstoet en bedienden en zyn dagelyks gevolg.

IV. Dat hy geen Oorlog zoude mogen maken, noch eenige Soldaten te voet of te paard werven, als met kennis en toestemming van zyne stenden, de Edelen en de Steeden.

V. Dat hy ook geen vreemd volk in zyne Landen zal mogen ontfangen, zonder mede weten, en voor af kennis der Stenden.

VI. Dat hy aanstonts zal moeten afdanken en buyten de landen wegzenden, alle Buytenlandse Soldaaten of Manschap.

VII. Dat de Stenden Edelen en Steden, aan den Hertog *Karel*, jaarlyks eenmaal zullen betalen veertig duyzent guldens alle jaren de zelve ſomme tot zyn dood toe.

VIII. Dat zich den Hertog daar mede zal moeten te vreeden houden zonder by beeden of anders ooyt meerder te vergen.

IX. Dat hy daarom werd gehouden buyten alle macht om eenige laſten in te voeren of op de landen te leggen, eenige ſchattingen, maar alles laten, zoo als nu de zaken van die natuer zyn, buyten hem.

Zyn dood en ruſt.

En zo quamen de Landen in ruſt tot zyn dood toe. Alleen ſloofde den Vorſt van *Cleef* en *Gulik*, 'tonvreede over deze Ruſt, met de Koning van *Vrankryk*, *Marten* van *Roſſem*, gebruykende die Veldmarſchalk van *Gelderland* was. Hy ſloeg de *Keyzeſe* dicht by *Roermonde*, daar ze 't veroverd Kanon in brachten. Maar door een accoord ſtapte *Cleef*, *Vrankryk* af en hield zich by *Karel* de Vyfde. Den Hertog *Karel* ſtorf in 't jaar 1538 zonder Kinderen en alzo quamen volgens het gehouden verdrag de Landen van *Gelderland* en *Zutphen*, met eenig recht in Keyzer *Karel* de Vyfdes handen.

Nieuwe ongeruſtheyd door de Vorſt van Cleeve en Gulik.

Doch dewyl de Hertog van *Cleeve* en *Gulik*, meynde op de Landen recht te hebben, ondanks zyn afgegaan recht, zo heeft het *Gelderſe* volk zyn Zoone, zynde *Wilhem* de Zoon van *Jan* van *Cleve*, in alle bereydwilligheyd ontfangen, en bezworen als haaren *Landvorſt*, en na zyn Vaders dood Anno 1539 ook beveſtigd: dewelke neemende hoop van te beſtaan, om de quade tydingen van *Karel* de Vyfdes miſlukte togt op *Argile* in *Barbaryen*, zich met *Vrankryk* verbond, 1542. en beſtond des Keyzers andere Landen aan te vallen; maar hy gaf haaſt koop, als de Keyzer een machtig Heyr op zyn Grenzen bragt, en ſtond van alles af, zo dat de Staten Edelen en Steden den Keyzer voor haren Heere erwaalden en trouw zworen Anno 1543. en daar na den Zoon van *Karel* de Vyfde *Philips* Koning van *Spangien*, 1549. wien zy getrouw aan bleeven hangen tot dat zy haar verdrukte vryheid aan lyf en ziel verbonden te verdeedigen tegen zyne dwinglandy, in de Unie van *Uytrecht* met de andere Provincien.

Eyndelyke verdrag.

ZESDE

ZESDE HOOFDSTUK.

Verder van het bestier des Hertogdoms van Gelderland *ende des Graafschap van* Zutphen.

HEt Hertogdom van *Gelder* en het Graafschap van *Zutphen*, behoud maar die tytel van *Hertog* en *Graaf*, van tyd tot tyd meer misbruykt, en gedreven tot Vormen van eenhoofdige Heerschappyen; maar is eygentlyk het Gemeyne best der *Gelderse* en *Zutfense*, Edelen Steden en Landzaten: en gantschelyk, gevryd gebleeven, van de dwingelandy, der grove Meesters. Door de inlyving voor een zevende Deel der Vrye verbonde Landen in het *Uytrechtse* verbond tot gemeene scherm der vryheyd en der Godsdienst zamen gesmolten; Dezer Landen gemeyne best is het Hoofd van die zeeven gemeyne besten,

Gelderland en *Zutphen*,
Holland en *Westvriesland*,
Zeeland,
Uytrecht.
Vriesland,
Overyssel,
Groeningen en *Ommelanden*.

In dit Hertogdom leggen vier Graafschappen,

Buyren,
Cuylenburg,
's Heerenberg,
Bronkhorst.

De Souverainiteyt, of oppermacht werd bewaard, geoeffend, en blykt by de Ridderschappen en Steeden. Welke beyde leeden het volk van *Gelderland* uytmaken, waar van zy beyde het hoofd zyn.

De vergadering van deze maakt het beeld van die Souverainiteyt uyt, welke daar door werd gerepræsenteerd: zonder dat

yemant van deze Leeden, alleen in zyn zelven Souverain is, maar yder daar toe gekoren, is een vry geheel lid, bequaam om een lichaam van Souverainiteyt uyt te leeveren.

Zoodanige vergadering, is zamenvloeijende uyt de vergaderingen der Quartieren, en werd den Landdag genoemd; welke werd beschreeven door de Stadhouder, Cancelier, en de Raden.

Deze Landdag duyrende, werden de gemeyne zaken door de Heeren Gedeputeerden, meerendeels behandeld, en als dan in een yders Quartier over en thuys gebracht.

In die Quartieren gelyk als in de Hoofdstad, werd de voorzittende plaats noch stem niet aan de Hoofdstad, noch de vier Hoofdsteden gegeven, maar als boven aan geroerd in *Nymwegen*, aan de eerste Officier.

De vier Hoofdsteeden *Nymwegen*, *Ruermonde*, *Zutphen*, en *Aarnhem*, hebben aldus de macht om hare vier Quartieren te beschryven en aan haar de propositie gedaan, en ook Conclusie genomen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad en 't Ryk van Nymwegen.

Sleidanus. d'Ulloa. Van Zomeren.

NYmwegen draagt boven andere den beroemden tytel van Hoofdstad. Erkent van Keyzer *Karel* de Vyfde, wanneer zyne Majesteyt, Anno 1549 tot *Augsburg*, een eeuwig verdrag sluyten zou, met de Ryks en *Keurvorsten*, alwaar die Keyzer verscheen als Lands Heer van *Nederland* en *Bourgondien*; zoo moesten tot die bezeegeling van dit Accoord vier der voornaamsten uyt de *Vorsten*, nevens vier der alderhoogweerdigstenuyt de Geestelyken, ook vier van de voortreffelykste steeden, beschreeven werden. In dit heerlyk geval, bekent de Keyzer zelve, dat hy *Nymwegen* acht en keurt als een van de vier voornaamste Steeden.

Regino.

Die Stad draagt de naam van een Ryk om dat *Karel* de Groote, drie Opperhoofden, had gegrondvest, welke Hof hielden voor den Keyzer in *Nymwegen*, *Aken*, en *Theonville*, of *Diedenhooven*. Gelyk voor en na die Keyzer, veele, eenige honderd jaren

ren aldaar Hof gehouden hebben. Na 't verbranden van *Civilis*, tot een nieuwe Stad gemaak, en daar uyt de naam dragende van *Nymagen* of Nieuw *Megen*, want *Mage* of *Megen*, beteekend in onze oude taal een Hofstaft, en is *Magum* by de *Romeynen* daar uyt gevolgd, als men in *Rothomagum*, *Rigomagum*, en *Druzomagum*, kan zien: *Megen*, is noch by de *Friesen*, Huys en Hof houden te zeggen, die om te beteekenen haar vriendelyk verblyf alze by iemand huyshouden dat noemen te *Winter* of *Zomermegen*.

De Stad leyd op den Oever van de *Waal*, de sterkste Arm des *Rhyns*, zo als *Keulen*, *Straatsburg*, *Ments*, en andere *Duitse* Steeden; de *Waal* is voor die Stad zeer diep en wyd met een konstige Gierbrug door een der Burgers uytgevonden boven *Knodsenburg*, aan de *Betuw*, overgaande. In haar ommekrits is het zeer oud Kasteel *Hesselborg*, *Mons Hassorum*, of *Cattorum*, welkers stichting veele *Cæsar* toeschryven, door *Karel* de Groote, en *Frederik* Keyzers, pragtig verbeeterd. Ook steekt dit slot boven de gantsche Stad, in hoogte uyt, en leeverd in 't geheel van de overzyde een wonderbaarlyk schoon gezicht uyt; wyl de Stad van de kant van de *Waal* haar Koopmans *Kaay*, gelykelyk met schoone Huyzen in een schoone hoogte boven malkander opklimt. Dat zy 't verblyf van veele beruchte *Romeynen* en andere geweest is blykt aan de schoone overblyffelen die van veele brave liefhebbers gevonden verzameld en bewaard werden en van de Heer *Iohan Swetius*, voortreffelyk zyn opgehelderd. *Hendrik* de Zevenden van die naam Keyzer had ontworpen de vaart en doorsnee op *Aarnhem*, als de *Fossa*, *Drusiana*, aan de andere kant, maar die is door eenen *Grameys* aandringen 2800 roeden 16 voet voor een roede, gegraven binnen de Dyken, tot op een vierendeel uurs aan *Aarnhem*. Anno 1608 wierd de vaart geschooten van *Nimwegen* op *Aarnhem*. Tussen den *Rhyn* en *Waal*, door de Dorpen van *Lent*, *Alst*, *Edde*, door de Opperbetuwe tot kosten dezer twee Steeden.

Het Valkhoff of Vorstendoms Burgt. *Heda.*

Op een Generale Landdag voert de Burggraaf des Ryks van *Nimwegen*, de eerste stem en opent de Lantdag.

De twee Steeden van *Tiel* en *Bommel*, resorteeren onder deze als ook te vooren deeden de Stad *Grave*, *Leerdam*, en *Buuren*.

Deze geeven hare stemmen en de zelve werden van den Burg-

 gra-

grave ingenomen, en de Hooftstad zelve besluyt ook. Dit is zelf de eenigste plaats in de Vereenigde Landen waar men zulken gezag kan oeffenen; want op andere plaatzen en in de andere Provincien, komt een ygelyk als eeven Meester in de vergaderingen, maar *Gelderland*, de eerste der vereenigde gemeyne besten, verschild daar in zo veel, dat hare Hoofdstad het recht heeft en houd, van niet alleen de Edelen en Steden by een te roepen, maar stelt ook voor, en neemt besluyt op de Landdagen, op welke den Burggrave van *Nimwegen*, altyd als eerste Land Richter, de voorzittende plaats en rang heeft, met den tytel van Burggrave van 't Ryk van *Nimwegen*, en eerste Hoofd officier van *Gelderland*.

Nimwegen is van ouds met heerlyke voorrechten begiftigd. Alle de Keyzers behagende; *Constantyn* heeft die op een penning tegen zyn beeltenis aan doen pralen. *Prutingers* kaarte in die tyd geteekent, zegt 'er van, dat van *Nimwegen*, alle gelukkige togten konnen aanvangen en ook daar eyndigen.

Prutinger.

'Zy genoot naast *Romen* en *Aken*, de zelve voorbaten en Vrykeuren boven alle andere ryksteeden. Blykende by 't Privilegie van *Hendrik* de VII *Rooms Konink*, tot *Wisenburg*, Anno 1230. en van *Richard* tot *Aken* 1258 gegeeven. De verder verzeekering der zelven is door *Rudolf* den I Anno 1282 en noch nader van *Albert* tot *Ceulen*, 1304 versterkt: deze beyde houden in, *Dat die Vorsten beyde, uyt Rooms Koninklyke macht en gezag, na de voorbeelden van hare doorluchte voorzaten, van Heerlyker gedachtenis den Koning Henrik en Keizer Frederik, hare voorzaten toestaan, en voor altyd vergunnen alle die voorrechten, vryheeden, voorbaten, en voordeelen, welke aan de Nimwegers op hare verzoeken geerne gegeeven, en geschonken zyn.*'

Oude Privilegien.

Daar en mocht niet geappelleert werden van het Gericht van *Nimwegen*, aan het Landvorstelyke Hof tot *Aarnhem*, maar alleen aan het Scheepen Gerecht der Keyzerlyke Stad *Aken*; welke hooge bank van *Aken* wel uitdrukkelyk en scherpelyk is geboden, te achtervolgen, in hare gedingen. en pleydooyen, alle de Willekeuren en Handfesten, van de Stad en het Scheependom van *Nimwegen*. Op straffe van des Keyzers ontwaardiging, en in gevalle die van *Aken*, daar op indragt maakten dat men, op zulken vonnissen geene uytvoering noch

Van Zomeren.

noch recht zal mogen doen; dewelke haar nu om de onnodige koſten voor te komen door een gezworen Bode toegezeegeld werden overhandigd.

Maar van Halszaken, en zoodanige Crimineele Hooftvonniſſen, door het gerichte van *Nimwegen*, uytgeſproken, valt geen Appel.

Noch ook van boetens, of minder geſchilzaken, die niet en klimmen boven de waarde van honderd en vyftig goud guldens: veel minder mag men beroepen van zaken die de waarde van deze ſomme niet en halen.

De Keyzer *Frederik* heeft den Borgeren van *Nimwegen*, Anno 1442. gegeeven het voorrecht, dat men haar noch hare zaken niet en kan trekken voor het Hof gerecht van *Spiers*.

De Stad *Nimwegen* heeft van den Hertog *Arnold*, ontfangen in pandſchap, haar eygene Stads Tol met zyn aanhang. Anno 1425, zo 't ſchynt voor vyf en twintig duyzend guldens geleend in zilver: 't welk niet weder gegeeven zynde is in dit bezit gebleeven.

Een diergelyk Anno 1614. ontfangen van de Staten der Provincie het recht, om een Amptman en een Schryver te ſtellen, over het Ampt tuſſchen *Maas* en *Waal*. En de Schouten over die Dorpen.

De Stad hoeft niet te lyden, dat 'er eenige ongelden of ſchattingen werden geheeven, of opgezet, over 't Ryk van *Nimwegen*, de *Overbetuwe*, *Maas*, en *Waal*, als met haar eygene bewilliging en goed keuren daar toe van te voren verzocht, door den Burg Grave en de Amptmannen, die zulks aan des Stads afgeſchikte of gedeputeerden dan voor ſtellen. Deze verkieſt een in de *Overbetuw*, en in 't Ryk van *Nimwegen* twee Heymraden. Byzondere voorrechten.

De Stad, heeft zeer veele giften en Vryheden verworwen van Tollen, Veeren, en andere laſten, uyt de milde genegentheyd van verſcheyde *Keyzers*, *Koningen*, *Princen*, *Vorſten*, en *Vorſtinnen*. Niet alleen over den Bodem van het *Duitze* Ryk maar ook in *Brabant*, *Kleefſland*, *Holland*, *Zeeland*, *Cuik*, *Batenborg*, *Luik*, en *Namen*, ja zelf tot *Mazieres* in *Vrankrijk* toe, langs de geheele *Maze*.

De Stad heeft het hooge voorrecht, welk men in *Vrankrijk* noemt

noemt, *le droit d'Aubeine*, dat is zoo daar eenige Perſoonen komen te ſterven, die geen bekende Erfgenamen en hebben, in zulken geval, die goederen aan de voorſz. Stad komen te vervallen.

De Stad verleent uyt hare eygene macht, aan zodanige perſoonen als haar Ed: zouden mogen goed vinden, *Seurete du corps, en ſauf conduit*, en d'aarde tot landwinning.

De Stad verleent, aan die het verzoeken, Acte van Beneficie van Inventaris.

De Stad heeft in hare vrije diſpoſitie om zodanige wetten en keuren te mogen maken als haar E: mogen goed vinden, en kan ook de zelve t'elkens na haar E: goed vinden veranderen.

De Stad heeft het recht van de Munt en het ſlaan van allerley geld, met haar eygen wapen en opſchrift.

De Stad heeft een *Merum*, en *Mixtum Imperium*, in alle manieren zodanig, als eenige Ryksſteeden, door geheel *Duitsland*, zouden konnen hebben.

Om welke groote voorrechten en vryheden, de Stad *Nimwegen*, niet en is toegetreeden, Anno 1579 in de nader Unie met de andere Bondgenooten, als onder verzeekering van een expres Renverſaal, van de Bondgenooten, by welke zy alle deze en andere Præminentien en Privilegien ongekreukt en ongekrenkt zoude behouden.

De Stad draagt als gezeyt is de tytel van Hoofdſtad; en hoewel die Stad met het Ryk van *Nimwegen*, 1247 is verpand aan *Otto* de derde Grave van *Gelder*, zo heeft zulks haren luyſter niet benomen, maar zelf zo veel vermeerderd, dat de aanzienlykſte en aanmerkelykſte behandelingen overkomſten, en verdrag brieven van dien Grave door de zelve Stad zyn bezeegeld, waarom ook de Keyzer *Rudolf*, in den jare 1272 om dat de zelve verpanding niet en zoude tot nadeel dezer Stede konnen geduyd werden, haaren luyſter noch heerlyker heeft opgehelderd; en om hare Privilegien met praal te bewaren heeft vergunt deze navolgende *Acte*.

„ *Rudolf* by Gods genade *Rooms* Koning altyd vermeerderaar des „ Ryks, wenſcht alle die deze zullen zien en leezen als zyne ge- „ trouwe Ryks Landzaten, alle heyl en belooft haar zyne gena- „ de. Nadien onze zeer wel beminde Borgers van *Nimwegen*,

aan

„ aan ons en het Ryk byzonder haar vast houdende, niet en moe- „ ten noch behooren, uyt aanzien en hoofde des aanzienlykſten „ Man, den Heer Grave van *Gelder*, ofte yemand anders, veron- „ derpand te werden, of op eenige wyze vast gehouden en geär- „ resteerd; zo gebieden wy wel ſcherpelyk by dezen aan allen en „ een ygelyk, en willen dat niemant een der zelve Borgers, op wat „ gelegentheyd by forme van pand, of arreſt aanhoude, noch te ly- „ den dat zodanige arreſten verpandſchapping of ander ongemak „ door anderen aan deze zal geſchieden, in de plaatzen uwe zor- „ gen en uw beſtier aanbevolen, nadien wy haar als onze eygene „ Borgers by alle haar vryheden en voorrechten willen bewaart „ hebben. Gegeeven te *Bopperd*, de elfde Judictie Anno 1272. in „ 't negende jaar onzer regeering.

Deze Stad heeft zo wakker acht geſlagen op hare vryheid en op hare gerechtigheeden, dat zy zelf het af en aanſtellen der Vorſten, opentlyk getoond heeft aan de E: Mog: Heeren Sta- *Pontanus.* ten, en yder der zelver Quartieren van *Gelderland*, te behoren. Want in het jaar 1316. ontſlaat zy zich van den Eed aan *Reynoud* van *Gelder*, haar Grave, gedaan, en zend hem toe een korte Brief, maar wel ſcherp, waar van den inhoud is.

„Aan den uytſteekenſte Man den Doorluchtigſten Heere haren „Heere *Reynoud* Grave van *Geldre*, eer achting en gedienſtigheyd „van wegen hare Scheepenen en Borgermeeſteren, en de gant- „Inwoonderſchap en Borgerye van *Nimwegen*. Uwe Heerelyk- „heyd zy kennelyk dat wy U by dezen verklaren, vry en los te „houden, van alle Eed en Trouwe, met welke uwe D: zyt ver- „bonden geweeſt, ten aanzien van het Ryk van *Nimwegen*. Hier „ mede openbarende dat wy van nu aanſtonts af, ons niet meer „houden onder uw gebied noch beſcherminge. En wy bedanken „uwe Doorluchtigheyd by dezen dat gy te voren onze Lands „ heer en getrouw zyt geweeſt. Tot getuygenis dezer waar- „ heyd is hier aan deze tegenwoordige aangehangen ons eygen „Zegel. Gegeven Anno 1316. op de Vigilie van aller Heyligen. Stoute brief van Nimwegen.

Gelderland, heeft dan vier Quartieren beſtaande uyt deze. *Nimwegen*, *Ruermond*, *Zutphen*, en *Aarnhem*, welke zamen uytmaken het gantze Landſchap, dat beſchreven werd door den Stadhouder, en als 'er die niet en is, door de Cancelier en Raden, en dit noemt men de Landdag. Dry van deze leeden maken den

Staat van 't Land, uyt de Baanderheeren; de Ridderschap Edelen, en de Steeden: de Baanderheeren zyn van ouds vier geweest, van *Bronkhorst*, *'sHeerenberg*, *Baar* en *Wisch*. De Ridderschap en Edelen zyn menigerley, zamen verbonden aan der Staten besluyt. En elk vierdeel aan de keur en wetten des Lands: de lage overigheyt der vier Hoofdsteeden, heeft de agterste stem en plaats maar 't grootste vermogen: zy behandelen alles maar met rugspraak tot die, haar afzenden. Yder Stad kan zo veel Hoofden op de vergadering afzenden als ze wil, dog alle die Hoofden hebben maar een stem.

Gantsche vorm van Staatshandel.

De gemeyne zaak behandeld op de Landdag werd in yders vierdeel gebragt; de Burggraaf als gezegt is zit in *Nimwegen*, voor, de Landdrosten, in *Zutfen*, en *Aarnhem*. De Jonkers zyn haar eygen meesters, en spreken na haar eygen wil. Die by eenkomst werd door afgezonde brieven beschreeven, buyten nood, best op de tyden, als het den Drosten kan beuren; alle jaren wisseld de vergadering van plaats, met beurten van het eene vierdeels Hoofdplaats, na 't ander vervarende, en zou ook zo *Ruermond*, aan den Staat mag blyven, daar op zyn beurt gehouden werden. Deze vergadering of Lantdag is niet van een steets duyrend gezelschap, als in *Holland*, of het Sticht; maar zy behandelt echter als boven alles, zelfs de keur van Stadhouder, Cancelier en Raden. By haar moet ook alle jaren verzocht werden, de continuatie der afgezondenen na den Hage. Eenige werden voor af gezonden om de zaken maklyker en handelbaarder te maken; alle zaken zyn nu het oordeel der Staten van den Landdag, en (is 'er het recht sterk mee gemengt,) het Hof van *Aarnhem*, te zamen onderworpen: wyl 't geestelyk recht, Vorst en Stadhouders macht ophouden. In dezer Heeren handen is de macht groter als eertyds by de Vorsten des Lands, welke van tyd tot tyd, al gesnuykt zyn als uyt de Graven en Hertogen blykt.

'tRyk van *NYMWEGEN*, heeft dry Steeden

Nimwegen. *Tiel*, en *Bommel*.

Grave, *Leerdam*, en *Buyren*, zyn daar af gescheurt en *Gent*, vry verklaart.

De Ampten van *Nimwegen*, zyn

't Ryk. *Maas* en *Waal*. *Overbetuw*. *Nederbetuw*. *Tielerweerd*, *Beest* en *Renoy*.

Daar

Daar in leggen deze ridderlyke Huyzen, Sloten en Ampten.
Oy, Persingen, Ubbergen, Groesbeek, en daar aan Heumen, Malden en Beek. Doddendaal, Batenburg, en daar aan Hoesum, Lieren en Leus, Oyen en Dieden, Balgooy, Gent, Homoet, Milligen en Paanderen, Loenen, Meynerswyk en Wolferen, Rossem en Heezelt, Leede en Linde, in Doornik, Daalhem, strekkende tot in Gorcum, Poudroyen, Nederhemert, Ameroyen en wel, Hedels by Crevecœur, Brakel.

Het tweede quartier, is *RUERMONDE*, aan de Rivier de *Maas*, en een andere uyt het naby geleegen Land, gesprooten, aan de kant van de Stad, zeer bekoorlyk en fris komt aflaten als een Cascade in de *Maas*.

Onder deze Hoofdstad *Ruermond*, die de tweede in rang van het tweede vierdedeel, van het Hertogdom *Geldere*, zelf boven de Stad van die naam, uytblyft steeken staan, zes smalle Steeden, met die voorzittende Hoofdstad te zamen.

Ruermonde, voorzittend' Hoogste en eerste Stad van het tweede vierdendeel van *Gelderland* en *Zutfen*.

Gelder, Venlo, Stralen, Wachtendonk, Montfort, nu tot een Graafschap verheven, en *Erkelens*.

Deze eerste verdeeling, draagt acht groote Amptmanschappen, ten platten Lande, die nu en dan Stadsregten gehad, en weer quyt geraakt zyn. Namentlyk

Kessel. Montfoort, Stralen, Erkelens.
Gelre. Kreikenbeek, Wachtendonk, Middelaar.

De tweede verdeelinge draagt achtien minder Amptmanschappen; Welke deze navolgende zyn

Vierssen, Horst, Lenth, Wel, Afferden, Blydenbeek, Walbeek, Aarssen, Gribenforst, Blitterwyk, Bronkhuyzen, Mirloo, Elmpt, Stevensweerd, Hillenrade, Swalmen, Assel, Geisteren.

De derde verdeeling erkent voor Hoofdstad en voorzittende stemme, *ZUTPHEN*; die 't meesterschap op de Landdag voert, over vier smalle Steeden. Alle stemme dragende, en by tussen tyden streng zyn versterkt geweest, door, voor en tegen ons.

Zynde *Doesburg, Doetichem, Lochem, Grolle*;

Het *Land-Drossaarts* Ampt, is de Voorzittende stem van de Landthoofdbank van het Graafschap *Zutfen*, en deze Landthoofdbank aldus

1 Het Droſt Ampt, of Land Droſt Ampt van *Zutphen.*
2 En daar onder volgt het Schout Ampt van *Zutphen.*
3 Het Richters-Ampt van *Doesburg.*
4 Het Schout-Ampt, van *Lochem.*
5 En het Droſt-Ampt, van *Breedevoort.*

De vier Baronnyen zyn,

I. *BERGEN*, eertyds Wel-Burgen, dicht tot aan de Stad *Emmerik*, uytloopende, waar onder reſorteertt, het Steedeken van dēs *Heerenberge.*
II. *BRONKHORST.*
III. *BAART.*
IV. *WISCH.*

Tot noch toe en is niet voorzeeker getermineerd, of men de Erf Ampten, van *Borkeloo*, en van *Anholt*, moet verknocht en onafſcheydelyk houden van het oude Graafſchap *Zutphen*, of te niet. Van welke en meer diergelyke noch wel ſtaat aangetrokken te werden.

Het vierde en het laatſte Quartier is *AARNHEM.*

Waar van *Aarnhem*, zelf gelegen op den *Rhyn*, de Hertoglyke Hofſtad is, en die de ware Hofſtad van *Gelder* is te noemen, alwaar de Cancelarye, de Voorſtelyke bedienden, en Raden, van het Hoff van Juſtitiën, hare reſidentiën hebben. Zy is een brave wel bebouwde Stad; het Hooft van de *Veluwe.*
Zy reekent haar zelven met een naam, alzins doorklinkende, het hoofd, de voorzittende ſtemme voordragende en beſluytende, na het innemen der vier ſtemmen, van de vier ſmalle Steeden, welke zyn,

1. *Harderwyk*, gelegen aan de Zuyder Zee. Nu met een braaf beruchte Academie pralende. Eertyds van een ſterk ſlot verzien, waar uyt zy te water en te land, ontzachelyk waren.
2. *Elburg*, veel lager aan de Zuyder Zee.
3. *Wageningen*, aan den *Rhyn.*
4. *Hattem*, eertyts wel beveſtigt met een ſterk ſlot.

Deze

Deze vier Tetrarchien

Zyn van Ouds en mogelyk nu noch, als van Ouds geacht.

NYMEGEN, de Oudfte.
RVREMONDE, de Grootfte.
ZUTPHEN, de Rykfte.
ARNHEM, de Luchtigfte.

Dit laatfte vierdedeel, heeft twee groote Amptmanfchappen.
Het eerfte is het Droft Ampt van de *Veluwe*.
Het twede is het Richter Ampt van de *Veluwe Zoom*.

De twee mindere of fmalle Amptmanfchappen zyn, eerftelyk dat van *Oldenbrouk*, en ten tweeden dat van *Nyebrouk*.

Deze twee Amptmanfchappen hebben in hare Dorpen en Diftricten, en Crimineele en Civile Jurisdictie. Als eerft den *Doorenwaard*, en dan *Roofendaal*.

Deze twee Amptmanfchappen en hebben niet meer als Civile Jurisdictie alleen, zynde de eerfte *Scherpezeel* en de tweede *Hoevelaken*.

De Geeftelyke Jurisdictie, door den Biffchop van *Ceulen*, binnen *Nimwegen*, in de Stad zelf waargenomen, en door die van *Vytrecht*, in de quartieren van *Nimwegen* en *Aarnhem*, door den Biffchop van *Luyk*, in het quartier van *Ruremonde*. En eyndelyk door den Biffchop van *Munfter*, in het Graaffchap van *Zutphen*, is uyt het behoef van deze kennis alhier geftelt. Want de Superioriteyt der *Roomfche* Staat is door myne Heeren de Staten van *Gelder*, met alle de Paufelyke Authoriteyt, benevens alle Ceremonien, en 't gantfche Geeftelyk recht weggenomen.

En het Hof Provinciaal, neemt uyt hare eygene qualiteyt kennis van alle zaken, welke zy vermeynden aan dit Geeftlyk recht te behooren. Bloedverwanfchaps Ergernis, in vermengeling der Huwelyken. Kenniffe te neemen van Pieufe legaten, Geeftelyke gereferveerde Potjens, of *Olla Sacra*. Prebenden van Frelles, Heeren of Vrouwen, rechten of queftien onder de Geeftelyken. Heymelyken wegmakingen aan Kloofters of Papen buyten 's Lands. Tot alle en diergelyke zaken gebruikt het Hoff Provinciaal tot *Aarnhem*, zyne eygene vrye

magt, na de voorgeschrevene goedachtens, der gehoudene Landdagen, met groote wysheyd en couragie der Baanderheeren der Ridderschappen en Steden, tot herstelling der vryheden aan de Zielen en Lichamen der Ingezetenen van *Gelderland* en *Zutfen*.

Maar eens voor al; en is dit voorgeroerde na oude onheuglyke tyden wanneer men *Gelderland*, een naauwer dan een wyder ommekrits gaf. Dewyl wy alleen beezig zyn met het zelve Hertogdomme *Geldre* en zo verre de *Gelderse* naam, zo over de *Wale* tot aan de *Maze*, als over den *Ysel* ofte *Rhyn*, daar nu *Zutphen* gelegt werd gehoord. De rechten die *Gelderland* noch met krachtige gronden kan billyken, zalmen na 't afdoen van gantsch *Gelderland* zien.

AGTSTE HOOFDSTUK.

Doende vertoog van de Vorm van het bestier, in de Stad en het Ryk van Nymwegen.

DE Overigheyd bestaat uyt vierentwintig leeden, hoewel de Stad dikmaals een minder getal heeft; Een Erfraad onder de welke zyn 12 Schepens en onder de zelve zyn twaalf regerende Borgermeesters, die tot onderscheyd van hare achtbaarheid gevolgd werden van vier Helbardiers. Deze bekleeden mede het Schepenschap; de andere geen regeerende Burgermeesteren, noch Scheepens zynde, dienen tot het waarneemen van alle Land en Stadzaken, zynde Raden of Raadsvrinden genaamd; deze nemen ook de gerichtzaken waar: alle zaken van bezittingen, en straffen, werden door dezen Raad afgedaan, met een onwraaklyk vonnis.

Maar Landpachten, huyshuur, kooppenningen van erf of goed, Crediten schuldkennis zonder renten enz: komen voor die twee Borgermeesteren, van welker gewysde, die bezwaard is, kan appelleeren aan den Raad. Deze werden den 2 January, gekoren met vrye stemmen; zes Heeren houden ordinair de waardigheyd van 't Burgermeesterschap, twee jaarlyks gebiedende, verwachten de andere haar tour. De afgegane hebben

ben 't naaste jaar, bevel over de Vaandelen Borgers, en kiezen uyt den overigen Raad, twee Scheepenen, welke haar eed afgeleyd hebbende, twee andere kiezen, en dan werden 'er twee gekooren, van de gezworene, en zo vervolgens tot het getal van twaalf, welke de Compleete Bank van Schepenen maken. Burgermeesteren hebben hooge en laage Jurisdictie, in de Stad en Stadsban, straffen aan 't lyf en den hals, mits dat haar aanklacht gestaaft werd, door der Scheepenen kennis en vonnis, zonder ymand verder te beraden. De Heeren Schepenen, nemen kennis van alle hals zaken in 't Ryk van *Nimwegen*, niet alleen der zaken hare Burgers betreffende, maar ook der Buytenluyden, gezeeten, in *Hees*, *Neerbos*, den *Hatert*, *Hoogeveld*, en *Ooy* en *Lent*, voor een deel, op de aanklachte van den Burggrave; het deel van *Ooy* en *Lent*, en de rest werd daar om het Schependom van *Nimwegen* genoemd. De volgende zyn inseparabel nu en altyd geweest van de Stad als *Persingen*, *Ubbergen*, *Groesbeek*, *Aart*, en *Herwen* in *Overbetuw*, *Oyen* en *Dieden* over de *Maas*, de *Vierbank* in *Tiel* en *Bommelerweerd*, en de Bank van *Saltbommel*, moetende haar Hoeftvaart, of recht aan der Scheepenen Stoel tot *Nimwegen* halen: Twee en dertig Gemeyntsluyden zynder over des Stads Wyken, zonder welker kennis geen nieuwe Wetten gemaakt, oude veranderd, of nieuwe lasten ingevoert mogen werden. In halszaken, in 't Ryk van *Nimwegen* vallende, doen de 12 Scheepenen op aanklachte des E: Hr: Burggraaf recht, zonder dat daar op valt hervorming of verklaring; *Wychen* en *Boeningen*, doen Rechtbank spannen op den Burgt tot *Nimwegen*, in dagelykse zaken.

Privilegie van Hertog Aarnout 1449.

Niemand kan Burggrave zyn, of het Richters Ampt bedienen ten zy dat hy zyn Burgerrecht heeft gewonnen en zyn eed gedaan aan den Raad; Den Burggrave noch de Richters hebben eenig deel aan het burgerlyk bewind, uytgezondert in 't grypen der vreemdelingen, mits dat die door haar aanstonts werden overgeleeverd in des stads gevangenis. Ook kan den Burggrave zelve, door de Burgermeesteren werden aangeklaagt, aan de bank der Scheepenen. En dien Heer verpligt zyn zelf met eeden om de gewysdens der hooge bank van *Nimwegen*, zonder uytstel, uyt te voeren. De Richter heeft noch dieflyders, noch deurwaarders, noch trouwanten, maar anders niet

te

te doen, als de bank te ſpannen. En niemand als de regeerende Borgermeeſters heeft magt van de poorters, of verdaagde inwoonders aan te grypen, en geenzins den Richter, ten zy by voorgaande Scheepens vonnis zyn verweezen.

Hoewel (om de Juſtitie niet te ſtremmen) yder Raadsheer in 't afwezen der Burgermeeſteren, den quaddoender daar *periculum in morâ* is, mag doen vaſt houden.

Den Burggrave en Richter dragen op Paaſchdag de Kovel, zynde een lap rood en zwart laken met zilvere doppen, zo gaan dan ook de Burgermeeſters gevolgd van de roeydragende Bodens en ſtads bedienden. Van de wysdommen des gerichts van *Nimwegen* werd geen beroep toegelaten, aan het landvorſtelyk Hof tot *Aarnhem*; maar als een ryk ſtad, was de gewoonte naar *Aken* te zenden, welkers Schependom ſcherpelyk gelaſt is, de handveſten en willekeuren van *Nimwegen*, ſtrik op te volgen. Een gezwooren Boode brengt nu toegezeegeld zulks derwaart en brengt het eynd oordeel van *Aken* ook te rug. Maar halszaken en boetens of andere zaken onder de honderd en vyftig goudguldens lyden geen beroep; na *Spiers* zyn de *Nimwegers* noyt beroepen.

Privilegie van Keyzer Fredrik 1442.

De ſtad heeft de zelve voorbaten in 't ryk als *Aken*. De ſtads *Tol*, heeft zy in pand ontfangen van Hertog *Aarnout* 1425. en het recht om een Amptman en ſchryver te zetten, van de Staten van *Gelderland* ontfangen, over 't Ampt tuſſen *Maas* en *Waal*, als mede Schouten over de Dorpen; de ongelden over 't ryk van *Nimwegen*, *Overbetuw*, of *Maas* en *Waal* moeten eerſt by de ſtad toegeſtemt werden of mogen niet geheeven werden, en geſchied zulks op 't voorgaande verzoek, des Burggraafs en Amptmannen, gelyk de zelve een Heemraad verkieſt in de *Overbetuw* en 't ryk van *Nimwegen*. De ſtad heeft het recht van ſchattingen en ongelden op wyn en bier in te voeren, voert galg en rad, en hout haar eygen Beul. Zy kan ook pardon geven, lombaard houden, en leentafel houders aanſtellen; nieuwe veſtingen maken, vry geleyde vergunnen, voorzitting en omvraag op den Landdag, en 't recht van haar vierdeel ter gemeyne dagvaard te verſchynen is boven gezegt haar toe te komen, ſlaat goude en zilvere munt. Doch zulks belet niet dat het Vorſtendom zyne hoogheyd en oppergezag houd, welke

op

op der Staten naam aldaar doen munten. Vry jagen en visschen houden de Borgers als een voorrecht door geen Heer te bekommeren, en konnen niet getrokken werden ergens voor recht als voor haar Schependom tot *Nimwegen*, al schoon zy ook in een anders gericht hadden misdaan. Deze Stad is na *Batenburg* de oudste der *Nederlanden*, heeft altyd gediend voor een Bolwerk in den oorlog; in *Claudius Civilis* tyd wierdse in de brand gesteeken, om dat de *Bataven* op de *Rhyn* en *Waal*, meester te water, dan zonder Schipbrug niet hadden van de *Roomse* magt te vreezen; daar is ook de vrede met de *Romeynen* op 't rest der gebrooken brug geslooten. *Schenk* heeft haar getracht vergeefs in te nemen, alwaar eenige vrouwen haar by uytstek queeten Prins *Maurits*, deedse in der Staten magt en verbond komen, door *Knodsenburg*, de schans daar tegen over, waar van doenmaals zeer gequeld, nu gedekt zynde. De *Franzen* vonden nergens dapperder wederstand in 't jaar 1672 als daar, maar 't geluk bewaarde die Stad van de verdelging, wanneer in 't jaar 1702 de verradery en achteloosheyd door een verwanhoopte verdeediging der brave Borgery, belet wierden die sleutel des Vaderlands te zien verlooren gaan; want geleegen op de *Waal*, kan men uyt haar boezem storten met zyne magten op welker deel der vereenigde landen dat men begeert, behalven dat men tot aan die stad met allerley carroy, krygsbehoef, bagagie en ruytery, zeer onbelemmert tussen *Maas* en *Waal*, kan afkomen. Zy heeft de eer van by den wyzen en kundigen schryver, den Afgezant *Temple* te zyn onderscheiden boven andere *Nederlanders*, want dien Heer zegt van haar, dat zy nu en altyd tevoren in dapperheyd en krygsmoed ver boven alle hare landsgenoten uytstaken en noch overal boven anderen uytmunten. Haar korte historie.

Thiel, mogelyk van *Tyl* of *Tol*, want daar een blok of Tolhuys met dit opschrift van *Tyla Lapidea*, tot aan het jaar 1336 heeft gestaan. Temets zyn daar rondom weder meer en meer landzaten neer gezet, als eertyts wanneer het de eerste zeet der *Bataven* wierd, in de *Betuw* zonder naam verandering. Het hoofd vier uuren van *Nimwegen*, en twee van *Saltbommel* en *Buyren* afgelegen, strekkende met een gedeelte van de voorstad noordwaarts in 't gezicht van *Zandwyk*, om zyn lage gelegentheyd en goede buytenwerken vry vast; gezond van lucht in een scho- De Stad Thiel. Gelegentheid.

ne Landsdouw. *Rhyn*, *Waal*, *Maas* en *Yssel*, maken hier een gedurige neering met haar op en afvarende ſcheepvaart, voor de welke de ſtad ook twee geryflyke Havens heeft, om tegen te ſtormen of ysgang gedekt te zyn. De boven aangeroerde Stromen en de Ling leveren daar een zeer lekkere vismarkt, gelyk de omleggende Graanlanden en hoven, uytgepikt fruyt, en korenhandel. Zo dat men daar alle weeken drie markt dagen heeft, maandags, woensdags en vrydags; veelerley aanvallen heeftſe van ouds doorgeſtaan, zy is in het zo beruchte Graafſchap *Tyſterband*, en daar van de hoofdſtad geweeſt. Graaf *Walger* Broeder van *Dirk* van *Holland*, die onder de Graven werd geſteld 902 heeft by *Thiel* tot *Avezaat*, of zitplaats der ouden, Hof gehouden, 't heeft nu aan *Holland*, dan aan *Braband*, maar eyndelyk onafſcheidelyk aan *Gelderland* blyven toebehooren. Tuſſen de *Heekereſſe* en *Bronkhorſten* party neemende, heeft zy veel gedaan en veel geleeden. Roemryk heeft zy afgeſlagen, de nachtſtorm van de Graaf van *Buyren* en *Boſichem*. En noch met meerder luyſter 't beleg der *Borgoenſen* onder Keyzer *Karel* 1528. Aan de rey der verbondene Landſchappen zynde gekomen, heeft zy in den jare 1579 onder den Heer *Vyg* van *Zoelen*, Amptman van de *Nederbetauw*, *Thiel*, en *Thielerweerd*, *Parma* zo met het Voſſen als Leeuwen vel, aan haar tornende, met glorie afgehouden, en in den *Spaanſen* oorlog de *Nederbetuw* zuyver gehouden. Zy is de tweede ſtad van 't *Nimweegſe*, zynde van *Gelderland* het eerſte vierdendeel. Deze ſtad geniet zeer goede en groote vryheeden op de tollen en ſtroomen, niet alleen door geheel *Gelderland*, maar ook in landen van *Uytrecht*, *Overyſſel*, *Brabant*, *Gulik*, *Cleeve*, en elders; heeft mede in het verbond der Hanzee ſteeden geweeſt, gelyk *Nimwegen*, en andere grooter, in alle gelykheyd. De ſtad heeft hare eygene vrye gekorene afgezanten, in het ſtuk van Landzaken, en in het betreden van hooge vergaderingen, in de afzendingen na den Landdag, na den *Hage*, of ontrent het behandelen der burgerlyke of oorlogs Ampten, in 't noemen en vergeven der zelve op haar beurt eeven zo als *Nimwegen*, uytgezonderd de voorzittende en concluderende ſtem, gelyk als *Saltbommel*. Zy heeft over haar diſtrict hooge en lage Juriſdictie, haren Raden en gemeenmannen maken keuren, inzettingen, placaten, en breuken met

Hiſtorie.

volle

volle ongekreukte magt. Zy zetten op na hare convenientie, schattingen en ongelden, niet alleen over hare Borgers en ingezeetenen, maar ook over die van *Zandwyk*; hare Borgers behoeven voor niemant te recht te staan, als voor hare eygene scheepenen, van welker vonnissen in het crimineel geen beroep en valt nog appel; dog in civile zaken, zynze gehouden, herziening en wederproeving te moeten ondergaan by appel aan de zeeven scheepen der Steeden gerechten, onder de welke dan ook noodzaakelyk een schepen van *Thiel* en een van *Zandwyk*, van welke nu de somme competent zynde, appel is aan 't Hof provinciaal van *Aarnhem. Buuren*, *Kuylenburg*, en alle de dorp en van de *Nederbetuw* en *Thielerweerd*, 72 zamen zyn gehouden zes weeken lang te komen burgwerken aan de vesten van *Thiel.* Maar die dienstbaarheid werd van haar te zamen alle zevenjaren afgekogt, tot believen van de Heeren van de wet van *Thiel*. Die schatting penningen zyn genaamd om de tyd, zevenjaars geld, en werd zulks nog precys alzo in der minnen met een brave penning afgeloft, dit privilegie is van den jare 1433.

In het zelfde oude Graafschap van *Tysterband*, leyt ook *Bommel*, nevens *Heusden*, *Buuren*, *Kuylenburg*, en *Vyanen*; de *Duytse* ordre der *Joänniters*, heeft daar in noch een voortreffelyke commandery. Bommel.

Deze Stad is in 't afgaan en eyndigen van de *Waalstroom* aan de linkerboord van de zelve rivier, twee mylen geleegen van *'sHertogenbosch*, en byna eeven veel van *Thiel*. De Stad is gelegen in een Eyland, omvangen van een gedeelte van den arm des *Rhyns*, de *Waal*, te zamen met de *Maas*. Deze plaats werd by zommige geacht te zyn het ware en oorspronkelyke *Batavien*, vermits aan het begin van het zelve de *Rhyn* en *Maas* zamen komen, en straks daar op haar scheydende, aan 't eynd van 't zelve Eyland, nu met het sterke slot, het huys te *Loevesteyn* bezet, zich wederom vermengen, en aldaar andere namen latende varen met de naam van de *Maas* voortgaat en na 't verby gaan van veele andere Eylanden by den *Briel* en *Goeree*, in Zee loopt, dit schynt na *Cesars* schryven zeer naakt waar te zyn. *Bommel* is tweederley, *Maas Bommel*, welk zich voor doet vyf uuren hooger Haar gelegentheyd. *Julius Cesar.*

hooger aan de *Maas*, in 't Ampt tuffen *Maas* en *Waal*, en ftads gerechtigheeden pleeg te hebben en nu noch zyn eygen geregt heeft. Maar deze *Saltbommel*, of de hang van *Bommel*, en meeft enkel *Bommel* geheeten, is het hoofd van de *Bommelerwaard*, een heerlyke en bloeyende landftreek, ontfangende van de Stad zyn toenaam; deze *Waard* ftrekt zig uyt van de fchanfen, de *Voorn*, en St. *Andries*, tot aan *Workum*, zynde aan de rechterhand met de *Waal*, en aan de linken met de *Maas* geflooten van boven tot beneden. De Biffchoppen van *Uytrecht* hebben geduurige poog gedaan, om deze plaats dus of zoo aan haar te hebben, gelyk men aan den oorlog der zelven tegen de eerfte Grave van *Holland* heeft gezien.

Otto van *Naffau* heeft *Bommel* tot een Stad gemaakt, met fteene muuren omringd, die naderhand in de *Spaanfen* oorlog, met fterkte in fchoone veftingbouw van aarde wallen is veranderd. Deze Stad heeft geftadig in de wapens geftaan, zynde onophoudelyk van den *Bofch* en anderen, hoewel vergeefs gedreygt. Zy is met de fchanfen van St. *Andries*, en *Naffau*, de eerfte ontrent *Herwaarden* gedekt; dit dorp is de geboorte plaats van den ftouten oorlogs Held *Marten* van *Roffem*, in wiens Kerk hy ook begraven legt: eertyts was de Stad met een blokhuys in hare veften gedwongen, maar is van de Borgers 1537 gerazeerd, hier is een oude en nieuwe haven, beyde groot gemak aan de fcheepen geevende en een binnen grift door den *Thielerwaard* na

Haarbe-
rier.

Kuylenburg, tot groot geryf van hare Borgers en ryzigers. De Stad heeft van ouds hooge gerechtigheyd, en daar by eygen munt, bank, tol, en 't recht van accyfen op te ftellen; de

Privilegie van Keyzer Otto 998. beveftigt van Henrik de II. 1013.

Eening, alzo noemt men de hoogen rechtbank van de Stad, of des Stads hooge gericht, heeft geftaan aan feftien fcheepenen waar van de helft van des Stads gekoornen wierden verkooren en de andere helft uyt het Land; voor deze gepleyt zynde, is het vonnis zonder eenige tegenfpraak, maar nu is de Burger-

Privilegie van Reynolds 1337

lyke Scheepensbank van die van het platte Land afgefplift. En werden nevens het gericht van *Bommel*, noch vier andere gerechten aangefteld, welke met malkander hebben alleen te beraden, zonder buyten wyfenis, uytfprekende insgelyks onwederfprekelyk vonnis. Alleen is halsgerecht ter dood, over de gantfche Eening en Ban van *Bommel*, aan des Stads Hooft-gericht

en

en bank verbleeven. De Stad heeft hare vrye munt, die noch onlangs gang heeft gehad. De Stad is mede onder de alliantie der Hansee Steden, en heeft ook aanmerkelyke voorrechten en vryheden aan tollen en ſtroomen, zo binnen als buyten 't Landſchap. Eertyts hadſe ook het vorrecht van geen Bieren in de Waard als de *Bommelſe* te laten drinken, maar is nu ook aan *Driel* en andere vry. Hare Borgers zyn ten platten lande niet ſchatbaar over hunne erven, dan alleen gehouden te laſten de gewoonte der nabuuren in 't maken van wegen, dyken, en ſloten, waar toe de Stad de Poldermeeſters kieſt. Maar de Stad mag keuren en ongelden zetten op hare ingezeetenen volgens het privilegie van Graaf *Reynold*, Anno 1327.

De Stad heeft na veele dwerſe en voordeelige drayen van 't luk in oude tyden, haar zelven vroeg in de gemeene opſtand voor de vryheyd en godsdienſt, met de verbondene Staten ingelaaten. *Requeſens* den groot Commandeur, heeft haar met allerley geweld getracht, van die Edelmoedige weg af te trekken, maar te vergeefs haar trouw gebeukt, zy heeft haar met *Holland* en *Zeeland*, verbonden gehouden, en de eer gehad van in alle, zo buyten als binnenlandſe handelingen, als vry medelid begrepen te worden. *Mendoſa* heeft haar beleg ſchandelyk moeten opbreeken. Is door bewerking van onzen Stadhouder Prins *Maurits* van *Naſſau*, in een zamenkomſt, der gedeputeerden van *Gelderland* met de Stad, in de nader Reunie, verklaard geen hinder te zullen lyden, maar te blyven behouden de voordeelen van het verbond eertyts met *Holland* en *Zeeland*, ingegaan, en haare vonniſſen kreegen inmiddels de kracht, om zonder verbeetering of wederzeggen van yemand, ſtand te grypen. En deze Stad, de macht van niet minder te zeggen te hebben, rakende het beſtier der Landzaken, als de Stad *Nimwegen*, en is ook zedert by die voordeelen gebleeven. Gelyk zulks blykt, by het daaglyks leevend gebruyk, en de handveſten.

Haar hiſtorie.

Ao. 1574

Ao. 1599.

Ao. 1602.

Is *Nimwegen* in publyke behandelingen gelykvormig geworden.

Pouderoijen en de andere veſtingen zyn meeſt aan haren zorg bevolen geweeſt. Gelyk *Schenkeſchans*, *Knodſenburg*, *Tolhuys*, enz. aan *Nimwegen*. De Stad *Grave*, de heerlykheyd van *Gent*, en *Maas Bommel*, hebben nu geen deel meer in het bedryf van *Nimwegen*, *Wyk* te *Duurſteden*, *Buuren* met zyne vlekken, en

Kuylenburg aan de *Lek*, deze plaatzen hebben meest haare heeren, Drossaarden, een of twee Borgermeesters, vyf, zeven, of meer Schepens en een Schout, maar by zware zaken moeten de meeste na 't Hof tot *Aarnhem* gaan. In de laaste plaats is de voornaamste vryheyd, dat bankroetiers of euveldaders daar haar vryvlucht hebben, mits dat zulks met kennis van den Graaf geschiet, wiens Secretaris daar van vry geley brieven uytleeverd en veel voordeel trekt.

Ao. 1570. Eertyts leenen van *Gelderland* geweest zynde, doch gevryd, zyn door Koning *Philip* van *Castilien*, weer vervallen geoordeeld aan het Vorstendom, nu zyn de laaste onder 't huys van *Waldek*.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van het tweede vierdeel des Hertogdoms van Gelder RUERMONDE.

Haar gelegentheyd. DEze Stad is de tweede in waardigheyd; onder de vier Hooftsteeden van het Hertogdom *Gelder* en *Zutphen*. Zy de grootste van alle, leggende over de *Maas*, welke aan deze Stad ontfangt twee rivieren uit *Gulikerland* afstromende, de *Swalm* en de *Roer*, zy toont haar naam uyt de stand. De Stad beslaat de uiterste palen van *Gelderland*, makende een open deur na *Luyk* en *Namen*, heeft *Ceulen* oostwaarts, en *Luyk* zuydwaarts, westwaard den *Bosch*, en ten noorden *Nimwegen*, waar van het 15 uuren af geleegen is; een schoone Brug hout de voorstad over de *Roer*, aan de Stad. De voordeelen van den Tol alhier zyn zeer groot, van de op en afgaande *Maas* schepen. Zy heeft tot deze laasten overgaaf 1703. haar Bisschop gehad en behouden. Hoedanig de zaken van deze Stad zullen geregu-

Bestier. leert blyven, is by deze tyd onzeeker. Maar den Koning van *Spanjen* pleeg hier te houden een stadhouder, de Raden van een leenkamer, de Raden van een Reekenkamer met hare Audientien, een Cancelier, en hooft gerichts Raden, aan de welke de lagere gerichten, haar mogen ja moeten beroepen. Hier aan hoord een Zonnenleen *Aarssens* toekomende den H: E: *Reynier* van *Gelder*.

Onder

Onder deze Stad behooren agt Ampten, waar onder de andere Dorpen behooren, zynde, *Gelder*, *Keſſel*, *Montfoort*, *Kriekenbeek*, *Stralen*, *Wachtendonk*, *Erkelens*, en *Middelaar*; welker Hooft Officierſchap meeſt erflyk toebehooren aan de vryheeren in of by die plaatzen op haar Kaſteelen woonende. Aan deze Hoofdofficieren betreffen alle de landgebieden.

Venloo, is na *Ruermonde*, de grootſte en rykſte der Steeden van het tweede vierdeel van *Gelderland*, deze Stad leid in 't gebied van *Kriekenbeek*, de Stad leyd aan de *Maas*, met een fort aan de overzyde gedekt en vry ſterk, met hoogland aan de zyde, dat koorn in overvloed uytleeverd. Het hoofd Schoutſchap is erflyk aan den Heer van *Makke*, die dicht daar by zyn Slot heeft; de tol die hier mede moet betaalt werden is van groote ſommen, wegens de koolen, yzer, ſteen, koper, en anders, dat van boven uyt *Luyk* en hoger afgebracht werd; de Haven is vylig in de winter achter de *Waard*, dewyl deze ſtad, ook nieuwlinks door de wapenen van den Staat van de *Franſen* verloſt is, kanmen van 't beſtier niet zeeker ſpreeken. Venloo. Gelegentheyd. Beſtier.

Gelder aan de *Niers*, die verby *Nyklooſter* en *Goch* by *Gennip* in de *Maas* loopt, is ſterk, nu ook door uythongeren aan de verbondene tegen *Vrankryk* geraakt, heerlyk om zyn oudheyd, het ſlot is de woon en roofplaats geweeſt voor de Graven van *Pont*. Gelder.

Stralen is mede een voogdy als *Gelder*, voorts in hoog droog land en gering. De voogd voor een hoofddeel erflyk is de vryheer de *Loe*, Baron van *Wiſſen*. *Wachtendonk*, een zoet Steedeken aan de *Niers*, van ouds aan de edelen ſtam van *Wachtendonk*, die noch het Droſt Ampt behouden eygen; de burgt en Stads inkomen, is voor de helft vergunt den *Gelderſen* rechten te hebben, nu heeft het den H: E: *Huyn* van *Amſtenrayd* in pandſchap, de Droſt kieſt alleen daar de Borgermeeſteren en Schepenen, en de zelfkeur is de Stad benomen door Hertog *Karel*. Stralen. Wachtendonk. Ao. 1537.

Erkelens leyd rondom in *Gulikerland*, maar is zelf *Gelders*, by *Wachtendonk* 5 uuren van *Ruermonde*. Erkelens.

Nieuſtad, is van muuren en wallen ontbloot water ryk en genoeglyk van ſtand; *Keſſel* is een trots dorp en Droſſaarts Ampt, met een vaſte burgt bewaard, onder dit Droſt Ampt ſtaan, *Rade*, *Helde*, *Sevenhem*, *Brey*, *Bleuk*, *Swolgem*, *Broekhuyſerſurſt*, Nieuſtad. Keſſel.

Ruer-

Ruerloo, *Wanlum* en *Lothum*, het *Bosch*, *Echterwald*, en *Maas Bracht*.

Mont-foord. *Montfoord*, de vermakelyke Burg en Hofstad der *Gelderse* Vorsten, hoort den Prins van *Oranjen*; *Nieustad*, *Vlodorp*, *Biessel*, *Belfel*, *Pesterholt*, *Linnenberge*, *Swalmen*, *Assel* en *Elmpt*, meest vlekken zyn daar aan onderhoorig: *Kriekenbeek*, *Middelaar*, *Blyenbeek*, aan de Heer *Schenk* en zyn slot, nevens meer sloten cieren het platte Land.

THIENDE HOOFDSTUK.

Van het derde vierdeel zynde het Graafschap
ZUTPHEN.

Haar gelegentheyd. ZUtphen, de zeet eertyts der *Usipiers*, aan den *Ysel*, of grift van *Drusus* geboud, heerlyk en behaaglyk in en om zyn zelve; het is een der 17 vrye *Neederlanden* lang geweest

Ao. 1280. een Graafschap voor dat *Gelderland* een voogdy was; en van uytmuntende wyd uytgestrektheyd, zo dat het *Gooyland*, eer het aan de Grave van *Holland* verkocht wierd, door de Abdisse van *Elten*, *Cleefsland*, voor een deel, *'sHeerenberg*, *Lymers*, *Goch*, enz. onder zich had.

Het werd door den ouden en nieuwen *Yssel* afgezonderd van de *Veluw*, en door de schipbrug van *Overyssel*, een nieuwe grift van *Helbergen* tot de *Steenekamer*, door een schoone brug gehouden: houd het Schependom vast, en doet het oude strand weer in den *Yssel* scheppen, die dan voort lanks *Deventer*, *Hattum* en *Kampen*, in de Zuyder Zee valt. Stads gebied loopt ver in de *Veluw*, met een lange paalbrug daar aan hechtende; oostwaard, raakt het *Westfalen*, noordwaarts *Overyssel*, zuydwaarts aan den *Rhyn*, en 't land van *Cleef*; de *Brunsberg*, sluyt het aan de *Rhyn* zyde af van het Schouts Ampt, de Stad leyt vier uuren van *Aarnhem*, zes van *Nimwegen*, anderhalf van *Doesburg*, De *Berkel* een vliet uyt *Westphalen*, nu vaar ja zylbaar gemaakt, loopt by haar vesten langs in den *Yssel*; den *Oldenyssel*, ziet men in de *Veluw* daar tegen over loopen, Stadhuys, Boekzaal, Wynhuys, de Paleyzen van *Bronkhorst*, *Heekeren* en *Wisch*, vercieren

de

de Stad zeer beneffens veele andere gebouwen; behalven een zonderlinge kopere Font of Doopvat.

Haar regeering is beſtaande in twaalf Scheepenen, die alle by de Borgers werden Borgermeeſters genoemd, en te zamen waarnemen 't geen van 't welvaren der Stad, en de Landzaken betreft; maar onder de zelve ſteeken uyt de twee oudſte Heeren, welke ook met een byzonderen naam werden Zeegelaars genaamd. Deze verkiezen met volle Meeſterſchap en vryheid, nieuwe Raads genooten, in de plaats der verſtorvenen, maar moet zulks zonder overſtemminge geſchieden, want de keur zou niet doorgaan, indien 'er een ſtem aan ontbrak; zulken vervulling geſchiet juyſt niet jaarlyks, maar als zy het nodig vinden, en dat altyd en precys op de vrydag voor *St. Petri ad Cathedram* in February, ten negen uuren voor de middag, met zulken naauwen verbintenis aan die ſcherp geſtelde tyd en ſtonde, dat zy de klok op ſchorten, indien dan juyſt niet de gezamentlyke Raadsgenooten, op het Stadhuys en by der hand zyn. Haar bericht.

De overige Stoelbroeders (zo genoemd) zyn gehouden haar zelven alle dagen, 14 dagen lang voor St. *Peters* dag te vertonen op het Raadhuys ten ware bed ziekte of aldergrootſte nood zulks belette.

Dit Ampt is *ad Vitam*, ten ware yemand het van zelf wilde afgaan, of zig dat onwaardig maakte door oneerlyken handel of wandel.

Op een gezetten dag werd by haar geloot, alle jaren, welke Heeren uyt haar lichaam de vierſchaar by beurten zullen houden, en wie in die te bekleeden zal voor aanzitten.

Hier toe werden 'er twee gevolmagtigd, een uyt de oudſten en een uyt de jongſten der Scheepenen, op gelyke deelen van het jaar.

Deze dragen de naam dan van Richters, en hebben de magt om ook buyten ordinair den Raad te doen vergaderen.

Deze overigheyt kieſt uyt de Burgery twaalf gemeentsluyden, de twee eerſte en oudſten werden onderſcheyden met de naam van Kerkmeeſters. Deze hebben wel een advizeerende ſtem, en werden wel raad gevraagt, maar concluderen niet. Haar gezamentlyk gezag is zoo groot, dat zy onbeſnoeyt regt ſpreeken, zonder Amptman, Droſſaart, Schout of Richter

te kennen, die ook zonder haar believen niet en konnen werden aangesteld, welke alle, als mede den Landdrost des Graafschaps, aan haar E: moeten den eed afleggen, en door gemagtigde van *Zutphen*, in andere Steden van zyn Ampt werd ingesteld, en zo men 't daar noemd ingeheerd; haar gebied strekt zig uyt over dat deel van het Graafschap welkmen Scholt Ampt van *Zutveen* noemt waar onder al veele dorpen staan. Maar de Schoutet houd in de Stad zyn byzondere Rechtbank, doch de zelve werd niet bekleed als van twee uyt des Stads Scheepenen, die anstonts recht spreeken in gemeene en dagelykse zaken maar zo de zaken zwaarwigtig zyn, hebben zy de gewoonte, dat op kosten van ongelyk, door een oordeeldrager vonnis werd afgevraagt van eenige der beste Rechts geleerden. De Scheepen Richters doen *Ilico* het eerste onderzoek op een vreemdeling die gegreepen is. Deze leeveren den gevangen zo 't vermoeden gegrond schynt over in de handen van den Schoutet, ofte zyn Steedehouder. Deze ondervragen dan, ja gaan ter scherper examen, in 't bywezen der zelve twee Heeren Scheepenen; welke naauw en meermaals geexamineert hebbende, alle de punten van belasting naar het Hof van *Gelderland* moeten overzenden.

Haar groot aanzien in rechten.

De E: Heeren Scheepenen, wyzen vonnis na haar eygene rechten en willekeuren, zonder dat daar op appel valt. Aan welke gewoonten zelf *Emmerik*, zo wel als kleynder Steeden van 't Graafschap zich moeten verbinden, hebbende byna alle maar in de vorm van Rechten, dezes Stads voorbeeld na te volgen verkreegen. Zo dat de wysdommen van *Zutveen*, in de meeste andere zo Steeden als Dorpen in zwang gaan, gelyk zy meest alle ook hare zaken door een Bode en Procureur gezegeld, aan die Scheepensbank overbrengen, welk in alle die Steeden, genoemd werd Hoffaard gaan, alwaar dan die zaken wel werden getoetst, en kragt van gewysde ontfangen, na de rechten en practyk aldaar gerecipieerd: met dit beleefde voor afschrift op de voorgestelde zaak. *Indien deze zaak in Zutveen was voorgevallen, zoude by ons zyn begreepen en geoordeeld als volgt.* De zaken in de Ampten voorgevallen of geweezen, moeten ook voor deze bank komen, en de stukken in 14 dagen of drie weeken op peene van verstek werden overgezonden; zelden gunt het

Land-

Landrecht hier op relief: welke zaken zwaarwigtig zynde, zo is in practyk, dat uyt het hooge Hof, voor aan zitten uyt hare waarde en hoogheyd, die landvorstelyke tytel heeft. En daar by gevoegt werden bequame mannen uyt het Graafschap, alle tegen een bestemde dag beschreeven. Die van *Gent* in *Overbetuw* moeten ook voor deze Rechtbank komen, die zo grooten aanzien behoud, dat haar gewysde voor anderen als richtsnoer diend. Maar door te grooten aanval en last van buyten heeft zy zich veele zaken onttrokken en doet de minder Rechters eerst zweeren, dat zy by haar zelven de zaken niet wys genoeg en waren.

Boven dit alles heeft *Zutveen* het voorrecht, dat 'er geene zaken daar voor die bank hangende, van andere Richters konnen werden afgehaald of gewraakt. Privilegie van Arnold 1432.

De stad is het Hof, en het Hoofd van 't Graafschap, en daarom moeten de leenzaken, na de *Zutveense* Rechten daar behandeld werden. Zy werden na een onheuglyke wyze der oude eeuwen, onder den blaauwen Hemel, ontrent *'s Grevenhof*, onder een eykeboom gevestigd. De stoel van de Richter de bank van ouds gewoon te spannen werd ook tot eeuwiger memorie bewaard.

Over de Laatengoederen, zo genoemd, werd recht gesproken dicht daar by onder een Linde.

Doch wanneer gemeene Landszaaken te verhandelen zyn ontbied de overigheyd, alle die Heeren welke na de wyze van *Gelderland*, op den dagvaart verscheynen, en bescheyd die van de mindere Steeden, door brieven. Alwaar dan de regeerende Richters voor aan zitten, de zaken dirigeeren, opening der zelven doende, en omvragende de stemmen van den Adel en der Steden. Maar op de Landdagen buyten *Zutveen*, voorvallende, heeft de Landdrost het recht, om de Ridderschap het woord af te halen; welke indien zy met de Steeden conformeeren zo werd het gerezolveerde, door des Stads schryver in 't net gebracht, en geprothocolleert; de vierdeels dagen hier, verschillen dan van de *Nimweegse* en *Aarnhemse* alleen daar in.

Dat in de *Zutphense*, de overigheyd der Steden, aan 't hoger eynd voorzit, en in de anderen, de Heer Burggrave van *Nimwegen*, of de Landdrost van de *Veluw*.

De Stad geeft nergens in 't Vorstendom of te *Lobeek* Tol; is mede ontslagen van alle lasten en ongelden, behalven zulke welke van de gezamentlyke Staten des Lands, voor 't gemeene best geaccordeert werden, te moeten geheeven werden. Zy is mede onder de Hansseesteeden getelt en met veel heerlyke oude brieven verzien, zy heeft twee jaar en paarden markten van *'s Vit* en *'s Modest*: en twee anderen op den 10 Mey en op *Bartholomeus* dag: eygen munt slaatse die in zwang noch gaat; hoewel om cours na de intriusique valeur van de muntmeesters generaal te houden, aan *Zutpheen* voor 't stilstaan nu geld werd uytgekeert.

Doesburg. *Doesburg* is een Stad geleegen tussen de Oude en nieuwe *Yssel*; van *Drusus*, voor, of op *Christus* geboorte, is den ouden *Yssel* van *Ysseloort* tot aan *Doesburg*, geleyd, lopende verby *Zutveen* en verder na, en in de Zuyder Zee: dezen ouden *Yssel* boven *Wezel* al heen lopende werd in *Westfalen* de *Aa* geheeten, waar aan de Heeren Staten van *Gelderland*, hebben verwilligd een vrye vaart na *Munster*. Alzo kanmen van ver om hoog hier langs af alles maklyk voeren naar *Holland*, *Vriesland*, enz. de Stad hoort mede onder de Hanssee-steeden. Deze Stad is byzonder begift ontrent de koop van gestole goet door de Borgers; want, zo een Borger by genoegzame getuygen zulks tussen op en ondergang der Zon heeft gekogt, geeft dat niet aan den beweezen eygenaar wederom als voor zyn uytgeleyde geld; ook zyn de Burgers bevryd van arresten, noch schuldig elders binnen den landen te recht te staan. Zy zyn vry van alle Tollen, behalven die van *Lobeek*; alle euveldaders of valse maatbruykers, werden na de willekeuren der Stad uytgejaagt. Hier is van ouds het Richterampt aangehegt, van *Angerlove*, *Drempt* en *Oldeheppel*, deze Richter is de derde in rang, van de vier hooftluyden des Graafschaps.

Meymaal. Privilegien van Otto 1231 en 1237.

De Scheepenen van deze stad moeten eerst aan zyn E: vergunnen, aard en plaats om op het Raadhuys zyn bank te spannen, in de welke dan zitting te gelyk neemen twee van des stads Scheepenen, die het recht na de oude keuren en brieven waarneemen. Gelyk mede den Landdrost van 't Graafschap als hy binnen de stad het hooge gerecht van *Steenre* en zyn aankleven voor den Heer hier zal waarnemen. De Scheepenen neemen

Hare voorrechten.

men de de Amptluyden alvoorens dezen eed af,

Dat zy Drost of Richter de hoogheyd des Lands en dezer Stad houden en hare rechten en gewoonten, en recht zullen doen, na hare conscientien, en zulks om geenderhande zaken laten.

De Scheepenen komt toe de eygene verkiezing, en het bewind over de stad, welke alle jaarlyks doen verkondigen, de Willekeuren, van den Raad en de gemeente, nevens de gewoonten der Stad *Doesburg*, maar om dat dit Schependom te grooter aanzien in heerlykheid zoude hebben, zo is 'er een wet onder andere van dezen inhoud.

Indien eenig Borger een Ampt of dienst in deze Stad begeerde, of breuke verbeurt had en den Landsheer, en andere Heeren of Ridders baden voor hem, zo zal die Borger onbequaam zyn, daarom zelf, om op zyne, of andere beeden verhoort te werden, want anders zouden de Scheepenen moeten meyneedig werden, en geen magt hebben over de Ampten diensten of breuken. De Stad heeft al veel geleden zo van ouds als in 't jaar 1672. Byzondere keur.

Deutekom op den ouden *Yssel*, is geleegen een myl van *Doesburg*, volgt de wetten en gewoonten van de voorige Steeden. Deutekom.

Lochem aan de *Berkelstroom*, twee myl van *Zutveen*, op de zelve manier van Rechten, in de Bisschoplyken oorlog en te vooren door beleegeringen berucht, de voorrechts brieven zyn meest verbrand. Lochem.

Grol is zeer sterk geweest, en heeft verscheyde gevallen doorgestaan. Grol.

Alle de plaatsen van 't Graafschap *Zutveen*, scheelen veel van een, in aanzien en recht. Eenige zyn Baanderyen, of Burgten en Stedekens onder vrye Baanderheeren staande; andere voor Steden; andere voor Ampten; andere voor heerlykheden. De naam der Baanderheeren is noch, ondanks veele strubbeling in staat gebleeven; als *Bronkhorst*, *Berg*, *Wisch*, *Baar*, en *Batenborg*. *Bronkhorst*, had van de vier de voorzittende stem. Het Graafschap zelf is een zonnenleen, doch moet echter de hoogheyd der Staten erkennen.

Van deze Baanderyen zegt men: dat die van
BERG, zyn de Rykste.
BRONKHORST, de Edelste.

BAAR, de Oudste.
WISCH, de Stoutste.

'sHeeren-berg. *'s Heerenberg* heeft een over fraay slot, is een Graafschap aan Graaf *Oswald* van den *Berg* hoorende; deze Stad wyst mede zonder beroep; is ongemeen schoon gelegen. Daar onder hooren, de Kerspelen en Ampten van *Gendringen*, *Etten*, *Ledden*, *Netterden*, *Didam*, *Westervoort* en *Dieren*. De jachtplaats en Diergaarden eertyts van de Prinsen van *Oranjen* van *HL. M.* de verdere voorrechten van *Berg* loopen zeer veer heen.

Ao. 1631. Is goed gevonden dat de meeste zaken na gehoudene dingtalen in de baanderyen en Ampten, zullen regtpleeging tot *Zutveen* hebben. Voor den Landdrost of Steedehouder, blyvende de Hoofdzaken, na dat zy volschreeven waren te *Zutveen*, aan de Landbank van den Drost om daar uytgesprooken te werden.

Breevoort. *Breevoort* is een Ampt op zyn eygen hand, het Richter Ampt van *Doesburg*, *Anholt*, *Borkeloo*, hebben haare byzondere banken.

ELFDE HOOFDSTUK.

Vervattende het vierde of laatste vierdeel van Gelderland AARNHEM.

De stand. VAn velen *Avenheym*, van *Tacitus* licht *Avenacum* genaamd is de Moeder of hoofdstad des laatste vierdeels van *Gelderland*, de Hoofdstad van de *Veluw*, de stoel van 't opperste Hoff, en de reekenkamer, als mede de leenkamer van het Vorstendom; is in 't hert van *Gelderland* geleegen tussen *Nimwegen* en *Zutveen*, een half uur van *Ysseloord*, aan den *Rhyn*, is van buyten zeer cierlyk op 't oog, vol betimmerd en van een gezonde lucht, van *Bergen*, aan de noordzyde bezet, waaromse der Vorsten, verblyfplaats meest is geweest: aan de Zuyd zyde is zy van den *Rhyn* bespoeld, met menigvuldige beeken, springwateren en beemden wel verzien. Dicht aan de *Zantberg*, die een wonder gezicht geeft met de nabuurige wildbaan, *Monnikhuyzen* en *Rozendaal* overaangenaam gemaakt. Waarom de Ridders van *Malta*, en de *Duytze* ordre, hier pragtige Paleyzen gehad hebben.

De

De Stad heeft een Richter, die niet alleen in de Stad maar ook in de *Veluwe Zoom*, het hoofd is van de uytvoeringe der Borgerlyke zo wel als halszaaks gerichten; gelyk hy mede het hoofd is, over de zaken tuſſen twee buytenluyden, of tuſſen poorters en buytenluyden, en ten zynen overſtaan by de lager banken werden afgedaan. Dezen Richter werd genomineert en voorgedragen, van het vierdeel maar alleen, by den Stadhouder en hoogen Raad van *Gelderland* gekooren, daar nevens zyn 'er twee Borgermeeſters welke door twaalf erffelyke Scheepenen met vrye onbedwonge ſtemmen, uyt het midden van hun eygen getal en lichaam werden uytgeleezen, zonder eenige vorſtelyke Raden, en zulks precys en onverzetlyk nu op den eerſten dag van Mey, gelyk altyd te vooren op den Vierdag van *Paulus* bekeering. Beſtier.

Deze neemen neffens thien Scheepenen om die vierſchaar te bekleeden, waar, alles wat tot de ruſt of welſtand der gemeene zaak dient, zien alle de publyke reekeningen na, en bezorgen gantſchelyk des Stads welvaren; by het affterven van een der zelven, werd door het gezamentlyk lichaam van de anderen, des overledene plaatze vervuld. Buyten deze Heeren heeft de Stad, zes Gildemeeſters of Raadsheeren, welke van de Burgermeeſteren gelaſt is, op alles acht te geeven, wat de gezworene Burgers betreft, zo wel in het burgerlyk bewind, als in het toeſtaan of heffen van ſchattingen, en zo wel van de gantſche gemeynte, als van de Stad in 't byzonder, zonder deze te zamen kan 'er noyt iets van de Stad bezwaard, veel minder vervreemd werden: en de inkomſten moeten aan haar werden verantwoord. Deze werden voor geſteld van de Gildemeeſters en Gemeentsmannen, maar uytgekooren door de Burgermeeſters en Scheepenen. Behalven deze zes Gildebaſen, zyn hier ook achtenveertig beeëdigde Borgers, die men noemt *de gezwooren gemeente*. Welke ook op de voorzeyde manier werden gekoozen. Privilegie van Graaf Otto van Naſſau.

Dezer aller functie en charge is toeſtemmen of afwyzen in gemeyne laſten, zoo van het vierdeel als van de Stad; te verbeeteren het geen 'er in de Burgery of haar nut, minder wel gevonden werd; den oudſten Gildemeeſter, heeft de macht om haar ſtemmen af te vragen en op te neemen. Alles wat deze doen in deze of 's Lands middelen, moeten daar na door de

Gil-

Gildemeesters aan den Raad werden aangediend; zo wyd beroemd is dit gericht geweest, dat van alle kanten, als *Kuylenburg* en *Buyren*, aldaar raad geeving en uytspraak plegen te verzoeken.

Voorrechten. De Borgers zyn vry door 't gansche Vorstendom en Graafschap zo wel als te *Lobed* van Tol, en niet arrestabel door de geheele *Betuw* tot *Wageningen*, te *Heussen*, *Emmerik*, *Zevenaar*, en in de *Lymers*. De processen konnen van die Rechthank niet afgehaald werden. De Stad heeft dry vrye Jaarmarkten, een Veemarkt, en twee Leermarkten, zy heeft het recht van munt, en *Aarnhemse* goudguldens plegen zeer gewild te zyn.

Privilegie van Reynold 1282.

Harderwyk. *Harderwyk*, mogelyk van *Herderswyk*, de voornaamste der *Veluwse* Steeden aan de Zuyder Zee, die zy ten zuyden heeft en zeer verplaat strand maakt, zo dat men naauwlyks met veerschepen op een quartier uurs daar aan kan komen; te vooren hadse een schoone haven, gelyk ze Hanssee stad is, en van de Koning van *Deenmarken*, veel voordeelen heeft ontfangen, dewelke door haar Hoog Mog: in een negotiatie met die Kroon zyn aangeroerd en hersteld. Haar wagens en karrooy, bevaart alle de Steeden die aan den *Yssel*, *Rhyn* of *Veluw*, boorden; de Stad heeft alle haar vryheeden eerst verlooren door een oproer 1518. en naeulyks is door veel bidden des Stads Raad en de Stad, in haar voorige rechten en glans hersteld. Twee Borgermeesters en tien Scheepenen met Gildemeesters enz. als boven voeren 't bewind; de Academie aldaar is in een goed aanzien en de Bibliotheek werd door de E. Heeren Curatoren, zo uyt de Ridderschap, als Raden van 't Hof Provinciaal en Burgermeesteren bestaande heerlyker alle dagen.

Gelegentheyd.

Bewind.

Wageningen. *Wageningen*, *Vada*, van ouds in de tyden van *Claudius Civilis*, heeft na *Aarnhem* en *Harderwyk*, gemeenschap van stem en zitting zo op de Land als vierdeels dagen, als mede op de Landgerichten van de *Veluwe*, en de *Veluwen Zoom*, gelyk zy ook heeft als de bovenstaande haar aantree, by beurten in haare Hoog Mog: vergadering van 't vrye *Needeland*. Zy legt drie uuren van *Aarnhem* en van *Nimwegen*, een musquet schoot van den *Rhyn*. Hier is een schoon slot by den *Drossaart* bewoond; de Tabak planting en Graan zyn hier het bestaan der Borgers, de Stad heeft erflyk *Laakmond*, *Harten*, in 't Richter Ampt van de

de *Veluw Zoom*, en 't bosch te *Must*. En haar Scheependom strekt zig over alle deze plaatsen uyt, de Stad vaart tolvry op veele plaatsen, is onder de Hanzee Steeden geweest. Zy heeft een willekeur op haar zelven, 1392 gemaakt, door de Richter en Scheepenen; en velt mede zonder appel vonnis, uytgezonderd over oeffeninge van hals gericht, want dat werd noch van het Hof Provinciaal gedisputeerd: vier gilden maken hier de verkiezinge, buyten *Harderwyk* en *Elburg*, zyn de Borgers aan haar lyf niet arrestabel, over de gantsche *Veluw*. Haar Raads genooten werden gekoren op St. *Peter* in de zomer met vrye stemmen, die bestendig vonnis in civile en crimineele zaken uytspreeken.

Privilegie van Adolf 1465.

Bestier.

Hattem dicht aan de linker zyde des *Yssels*, geraakt van de grift de nieuwe oude en *Terwoldse Weteringen*; *Homoet*, is aan deze Borgery geschonken; voorts is zy als

Hattem.

Elburg de voorgaande Steeden in manier van bewind volgende, is aan de zuyder zee gelegen tussen *Harderwyk* en *Campen*.

Elburg.

Nykerk heeft een groot Schependom rondom zich, de Scheepenen zyn 12 in getal; en houden hare vestenaars vry tegen den drost in breuken. De plaats strekt uyt boven alle zyne buuren.

De *Veluw* is een Eyland door de *Rhyn*, *Vecht*, *Yssel* en Zuyder zee, afgeslooten van het land; hoog houtdragende, vol trotse Slooten, Molens, Plantagien, met Konings Loo, genoeg berucht door des grooten *Willem* van *Nassau*, Koning van Groot *Brittanniens*, heerlyke en pragtige jagthof, *Dieren*, *Dorenweerd*, *Rosendaal*, en andere. De *Betuw* laag en Vlak; 't was wel eerst het land der *Marsen*; waar van oneyndige namen overschieten: de *Veluw* waar op ook *Staverden*, *Voorst*, *Kannenburg*, *Middagsen*, *Eerdbeek*, *Puttensteyn*, *Marssen*, *Leer*, *Hersseloo*, *Kernheym*, *Presikhaven*, en *Hel*, met *Schoonderbeek*, behalven de wonderlykste gezichten van *Bergen*, en gezichten leggen, heeft een Landdrost, Ampt, en het Richter Ampt van de *Veluwzoom*. Den *Overveluw* grenzende aan den *Ysselstroom* heeft vyf Schoutampten, door Schoutetten of Pynders bekleed, *Doornspyk*, *Bosterwold*, *Heerde*, *Veezen* en *Vorchten*, *Eep*, *Vaassen*, *Oen*, *Appeltoren* en *Bekbergen*, *Loenen*, *Voorst*, *Wilp*, *Twel* en *Terwolde*.

Veluw.

De *Nederveluw* heeft 'er vyf, *Eede* met het *Veen*, *Bennekum*,

Linteren, *Otterloo*, *Barnveld*, *Kootwyk*, *Voorthuyzen* en *Garder* en *Ermelo*. Een deel van 't reense *Veen*.

Veluw Zoom. Het Richter Ampt van *Veluw Zoom*, langs den *Oever* van den *Rhyn* en *Yssel*, heeft onder zyn Ampt, de banken en Schoutampten, *Brummen*, *Hal*, *Rheden*, *Velp*, *Ellechem*, *Dieren*, *Spankeren*, *Renkum* en *Oosterbeek*; *Renkum* was eertyts een Graafschap en 't Hoofd van den *Veluw*, waar van den *Doornweerd* overig is, *Hollanderbroek*, *Hoevelaken* en *Scherpenzeel*. Die twee groote Ampten, hebben hare byzondere rechtbanken, rechtspleeging en willekeuren, van deze vonnissen kan men doen herklaren aan 't *Engelander Holt*, in 't hert van de *Veluw*.

Doorenweerd. De *Doorenweerd*, de grootste heerlykheid van de *Veluw*, het slot en alles is noch vry heerlyk; aan deze heerlykheyd zyn leenroerig veele thienden en Hofsteeden, heeft hoog en laag gericht. Rozendaal. *Rozendaal* mede tot een hals heerlykheid, by 't Hof van *Gelderland* erkent, een pronkjuweel van vermaak met zware natuurlyke watersprongen, wellen, plantagien, &c.

De hooge Regeering, de Ridderschap en Adel hier te noemen, is myn oogwit niet, ze is heerlyk stout en berucht van dapperheyd, en heeft, dat nu nog in de slag van *Judoigne*, tot neerlaag van gantsch *Vrankryk* getoont: al zyn daar Graven onder zo komen zy dog op de Landdag niet in die waardigheyd, maar als Baanderheeren; de Baanderheeren, den Adel, en Steeden, maken de Souverainen van 't Hertogdom. Maar al zyn de Steeden de laatsten in rang, zo zyn die nogtans, in vermogen wel zo groot als de andere. Maar de Steeden spreeken, als afgezondene en gemagtigde, en daar tegen den Adel, uyt haar eygen magt en aanzien.

In de vergadering van het Hoff zit de Cancelier voor aan, twaalf of meer Raadsheeren, daar nevens, eens deels ingeboore Edelluyden, eens deels Rechtsgeleerden, van de welke drie, uyt elk vierdeel by dubbeld getal genomineerd, en door den Stadhouder, of nu door de overige Raden verkozen. Deze Heeren mogen te *Thiel* en *Grol*, de Heeren van de wet, alle jaren verzetten.

Hier moeten zelf te regt staan, de Stadhouder, de Cancelier, de Raden, drie luyden van de reekening, den Auditeur, en Schryver met al het Hofs gevolg, alle de besluyten en handelin-

delingen van reekenmeesters zyn de proefsteen van 't Hof, onderworpen. Alle bezwaringen, calumnien, leenen, bezittingen en andere, nevens verschillen van Steden, mede gelyk ook de klagten van of tegen de Drosten en Amptluyden.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de byzondere Rechten van Gelderland *en* Zutphen.

GElderland heeft eenige afzonderlyke Rechten, eenige min eenige meer met *Roomse* en andere landen over eenkomende, welke alle van plaats tot plaats te verhandelen van geen een boek zou zyn, waaromme dan maar de uytsteekenste zal aanraken.

Die met zyn misdaad de dood heeft verdient, is op veele plaatsen strafbaar aan lyf en goed, maar raakt hier vry met het een of het ander te verbeuren; want die met zyne goederen het quaad van euveldaad quyt raakt behoud zyn leeven, en die zyn leven quyt raakt, behoud zyn goed.

De kinderen meerderjarig zynde geworden, of vroeger getrouwt (welk haar hier mondig maakt) mogen hunne eygen goederen vervreemden, wegschenken of verkoopen, zonder toestaan en buyten raad van hunne ouders.

De boeren, huysluyden, of pagthoeveniers, zyn hier eenige hofhoorige, eenige eygenhoorige, andere volschuldige vryeluyden genoemd; zy mogen hare Zoolweren, zo men 't noemd, of bouwhoven, vry verbeeteren; mits dat den Heer bescheeren mag na de bouwers overlyden, zyn nalatenschap en boedel en het beste pand, dat hem aanstaat uyt de boedel na hem halen, 't geen men in *Vlaanderen* noemt, het beste hoofd uyt het huys weg halen, zo de dienstbaarheyd niet tydig werd afgekocht.

De *Geldersen* zyn in 't *Sticht* en elders keurmoedig, dat is vry van het recht van *Aubeine*, en vreemdelingen zyn 't ook by haar, dat is dat stervende haar goed niet aan den staat vervald zo 'er geen erfgenaam van 't bloed is.

Daar word geen vonnis elders gevonnist of aangenomen of

uytgevoerd, indien den hoogen Raad van 't Hof Provinciaal niet alvorens die op nieuws heeft overgezien, en op nieuws bekragtigt; buyten huwelyk kan men geen kinderen legitimeeren of wettigen als door gunſt en placaten van de hooge overigheyd.

Hier heeft nog *adoptie* nog *emancipatie* plaats, nog het regt van naaſting of *jus retractus*.

De Teſtamentaire diſpoſitien zyn hier naau ingebonden, en gaan niet als over roerende goederen en leengoederen maar niet als met believen van de leenheer.

Zuſters en Broeders kinderen mogen zamen niet trouwen en wie buyten ouders toeſtaan trout, kan ſchier onterft werden. Tuſſen man en vrouw is gemeenſchap van goed, aangebragt aangeſtorven, geſchonken, of anders gewonnen, zo by houwlyks voorwaarden niet contrary is geſtipuleerd.

De vrouw, als voornaamſte debitrice, is aan alle des mans ſchulden medegehouden zonder zig met de exceptie der *Vellejaniſe* Raadkeur te konnen behelpen.

Wie onder 't vierdeel van *Ruermond* zyn tweede vrouw of man trouwt, moet al zyn eygendom aan zyne voorkinderen overlaten.

Regt van aanwas ſtrekt hier zo wyd, als men met een bevragte wagen van zyn land af kan beryden, zo men daar aanſtonts de openſtaande plaats met bomen bepoot of met rys werk bezet, en eygen bezit fondeert.

Na de verſcheydenheyd van zaken zyn hier ook verſcheydene Regtbanken; gelyk eertyts de Geeſtelyke, Landvorſtelyke, Hoflyke, Leenregten, Dykregten, Water, Thins en Laten regten.

Geeſtlyk recht is 'er nu niet.

De makingen van Godshuyzen werden voor de gewoone regtbanken vervolgt.

En zyn als andere zaken beroep aan 't oordeel der Staten van 't *Aarnhemſe* Hoff onderworpen.

Gelyk men by bewilling of *ex clauſulâ ſubmiſſionis* ten wederzyden alles aan dat Hof kan bankvaſt maken.

In alle ſtand en landgerichten zyn Droſten, Richters of Schouten maar mogen niet als boeten eyſſchen zonder kennis van zaken te nemen. Alle jaren moeten de Scheepenen in alle banken

ken den eed vernieuwen, hier en daar doet den Amptman met keurnoten wel zaken af maar zo dat hy ze gezegeld eerst zend, door een gerechtsboode na twee of meer beruchte Advocaten, en geeftse dan over om ontzegeld te werden in de advyzen in 't by zyn van partyen.

Aan de Staten van *Gelderland* en *Zutphen* schryftmen

Aan de EDELE MOGENDE HEEREN
RIDDERSCHAP en STEDEGEZANTEN
Vertonende de Staten des Vorstendoms
GELDER EN GRAAFSCHAPS ZUTPHEN.

Aan 't Hof Provinciaal

AAN DE EDELE MOGENDE GESTRENGE HEEREN
DE RADEN VAN 'T HOFF
PROVINCIAAL VAN GELDERLAND,
ZUTPHEN &c.

Aan de Staten van een Vierdeel.

AAN DE EDELE MOGENDE HEEREN
DE RIDDERSCHAP EN STEDEN:
(als by voorbeeld) NYMWEGEN TIEL ZALTBOMMEL
DE STATEN DES NYMWEEGSE QUARTIERS.
Voorts EDELE MOGENDE HEEREN.

Aan de E: Barons

AAN ZYNE HOOG ED: GEB: GENADE &c.
VRYHEER.

Aan den Heer Burggraaf

AAN DEN HOOG ED: ZEER GESTRENGEN HEER.
BURGGRAVE DES RYKS VAN NYMWEGEN.
VOORZITTEND HEER VAN 'T
VORSTENDOM VAN GELDER
EN GRAAFSCHAP ZUTPHEN, &c.

Aan de Burgermeesteren

AAN HAAR ED: ACHTBARE, DE WYZE, EN HOOG GEEERDE HEEREN BORGERMEESTEREN EN REGEERDERS DER STAD, &c.

Eynde van 't Vorstendom *Gelderland* en 't Graafschap *Zutphen.*

Verklaring van het tweede Tafereel

HOLLAND en WESTVRIESLAND,

vertoonende.

IN 't midden van een Paleys van *Amphitrite*, op een schorre, tussen de Zeebaren, en overvloeyende vloeden zo net als pragtig opgebouwd, zit de Ridderschap van het bloeyende *Holland*. Dit gebouw is van strand schelpen, en sloot scheppers, met allerley horentjes van aanspoel op den Oever, na de konst gedekt, de kleyne zaathoorens en alykruyken, somberen de bruyne deelen, welke in 't midden met Peerlen, Kinkhoornen, en peerlemoer schelpen, opgetooyd, en verhelderd, met veele poorten om op 't strang en de zeebanken uyt te gaan. Boven de welke de oude Oester schelpen gevoegd zyn, die de uytgangen en zeegaten als de uytloop der stroomen toonen, voor de *Rhyn* en *Maas*, de *Helius* en *Flevus*; welke met onophoudelyk uyt en in vallen, op en afvaren, die wateren uyt hare kruyken, van vaartuygen en scheepen zien grimmelen.

Deze Ridderschap, de stoutste onder de oude *Amazonen*, en de beroemde nieuwe Heldinnen, brald met een belauwerde Helm waar op haar verschriklyke Leeuw, schynt te brullen. Het fier gelaat doet wel zien, dat zy door geen magt hoe zwaar of verschriklyk kan verslaafd werden. Haar Borst stuk waar langs men de blonde hairlokken golvende ziet afdartelen, is tot Zee en Land oorlog gereed. Zy beschermt met haar Lans en Dagge, de heylige huysraden, die ze uyt de brand gehaald heeft, met een trotse Veldrok, en Heyrstaf opgeheeven boven de Steeden, om dat zy de wapenhandel gewoon, tot de hoofd eerampten, van 't gebieden gebooren schynd. Zy zit op een *Sella Curulis*, als opper Richtstoel, welk zy bekleed in de regtbanken.

'T geen zy met hulp der Steeden verdeedigt, leyt in 't midden van dit Hof; zynde het geopende boek van Gods heylig Woord, waar van de openbaare leer en prediking, door de ontsteeken Keers op de Kandelaar getoond werd; de vryheyd, en den overvloed van het Burgerlyk welvaren, met de schaal van Geregtigheyd en Vreede, die zy zoekt te bewaren, leggen daar gestadig voor hare oogen; de geweldenaars dommekragt, de knods en 't jok der dwinglandy zyn gebrooken en verbryseld, door haar hardnekkige dapperheyd. Zy zit tusschen een trotse naald met het Wapenschild der *Hollandse* Leeuw verheerlykt, en een andere van de ongetemde Leeuwen, op 't Wapenschild van *Westvriesland*: die van *Holland*, heeft zyn klaauwen doen voelen aan de *Romeynen* aan de *Duytse*, *Luykse*, *Stichtse* en *Vlamingen*, *Nooren* en *Deenen*, van ouds; en de *Westvriesen*, hebben hare brokskens Land wel fier verdeedigd tegen alle die haar quamen tornen.

Zy

So Sietmen Holl vinglandy van Romen.
Verheerlyken, vol een, noch Castiljaan te schromen.

Zo Sietmen Hollands Volk de oud Bataafsche glans
Vermeerrijken, vol roem, de vryheyd op haar lans,
Verdeedigen; in Spyt der dwinglandy van Romen.
Zy hoefd voor Noor, noch Deen, noch Castiljaan te Schromen.

Zy hebben, op de naam der *Caninefaten*, *Frisiabonen*, *Sturien*, *Marsen*, en andere uytgediende volk schiftingen, alle inval en aanval afgestaan, den *Romeyn* te water en te land afgemaakt, *Deens* en ander geweld buyten gekeerd, en lang getwyfeld om de in een vloeijing in *Hollands* naam, voor gestadig kathalsen te ruylen.

Ter regterhand van deze aaloude Krygsheldin zit de Maagt van *Dort* in een bentnaam van eer, de voorzittende Stad *Dordrecht*, met een borstlyf gelyk de Steeden hare Susters en Gebuurinnen, waar op men haar verbeeld ziet. Zy is na hare oude trant van een lichten helm gedekt, hebbende by haar de heerlyke voorrechten, met welke zy prykt boven de anderen. Haar heeft de *Keulenaar* en *Luykenaar* vergeefs belaagd. En wie gedongen heeft, na 't overmeesteren van hare vesten, heeft met verlies van zyn magt en bloed, de overmoed betaald. Zy draagt nu beknopter sleep, als wel eer voor dat de schrikkelyke vloed, van *Elisabets* nagt, haar afscheurde, als een afgekapt hoofd van haar lichaam, van de anderen deelen, van *Holland*: zy als de Moeder van *Zuydholland*, heeft het reekenmeesterschap van het zelve, en die beurs by haar, de voorzit stoel is haar rustplaats, zy toont met haar vinger de scheepskroon der *Maas* Aken, en heeft de munt van gantsch *Holland* by haar, die zy als opper Waardyne bestierd, de stempels van allerley oude en zilvere penningen, heeft zy in haar rechter hand, en houd de eer van onbesprooke munt slag buyten en binnen 's Lands, de zilvere baren, goude staven, en kopere schyven ontfangt zy in haar schoot, om ze in gangbaar goed geld te ruylen.

Aan de linkerzyde, zit de oude en dappere Moeder der *Kennemers* de *Canicefaatse* oorlogs Vrouw, die op de schoonen Oort aan 't Konyn ryk Duyn, en hofryke Beemden, met een lustig Hout geleegen, heeft de Klokken van *Damiaten*, door de Kielzaag van hare koene voorzaten gewonnen, en 't blinkend Zwaard, met Sterren voor haar kruysvaart gevoerd, en daar tot een Wapen roemryk gehaald, in de schoot en voor de borst; over de weereld roemruchtig om veele schoone, maar boven al een voordeelige uytvinding der Drukkonst: de naam van deze *Hollandse Cadmus*, de onvolpreesen *Laurens Koster*, was haar Borger, ende Yken en Boukenschorsen, in den *Haarlemsen* houd, dienden voor de eerste vormen, van die godlyke konst, die niemand haar kan ontvreemden, of de nyd *China* en de diefstal, *Ments* zoekt in die eerplaats in te dringen: de veelvoudige, luchtige blomstoffen, maken haar tabbaard, de fijne twyn haar kant en linnen tooysel. Zy is de Min of Moeder van *Flora*; en doet, al de alomleggende ryken met hare queekery, de hoven fieren.

Daar op volgt *Delft*, die ingetoogene zeeden bewaarster, zy heeft een porceleyn in de schoot met welke ze *Japan* en *China*, wil uytdagen; ryk van schoone landen rondom haar, gelyk *Dort* de bannier voerde van *Zuydholland*, *Haarlem*, van *Kennemerland*, draagt zy die van *Delfland*; van brouwen pleeg zy de krans op te hangen; en hoewel zy van de gebulte dwingeland is aan geleyd, zo heeft ze die haatlyk weggenomen, met zo groote *Nassauwers* dood, bewaard, en andere in 't leven eerst gezien te hebben.

By haar zit *Leyden*, als de Godin *Minerva*, welkers hoedanigheeden, wetenschappen en konsten zy by uytneementheyd, draagt. Want indien zy het

schild van *Medusa* beweegt of de vrye speer doet drillen, zy heeft het een en 't ander wel gebruykt, om de Beulen der *Spaanse* dwinglandy van hare wallen te keeren, en de vryheyd des Vaderlands te verdeedigen. Is die Godin de Moeder der wysheyd, zy heeft oneyndige Lievelingen en voester kinderen aan en opgequeekt, die over *Europa* met allerley lof zyn uytgebazuynd, en ze heeft nog een bloeyend getal queekelingen, die dagelyks die zelve lof staande houde. Wil de Godin tegen haar weeven, zy zou mogelyk het zo gemakkelyk van haar niet winnen als van *Arachne*.

Daar na ziet men op de voorgrond zittende, de pragtige Zuster en Vrouw van *Jupiter*, die Godin der Koninkryken, welke de vest braveerende met haar Keyzerlyke kroon, als een wel gevoede, en sterk welvarende Vrouw Moeder de noodvriendin van 't Vaderland, toont te zyn; zo was zy te vooren der Vorsten. Waarom haar den Keyzer *Maximiliaan*, zyn Keyzerlyke Kroon op zette en 't oude wapen der *Amstels*, zo vinnig door de wraak der *Hollandse* Graven, behandeld, de drie Zilvere Kruyzen, zo veel eer aan deed. Die ryke en wakkere Basinne, zit op de yzere geldkist van *Holland* van *Europa*, van de weereld, ja van hare Vyanden. Daar namentlyk in haare Wisselbank, heeft men in dezen oorlog tegen de *Franse* dwinglandy, het gesloken geld van die ingezeetenen zien bergen om haar laaste plegtanker, uyt de klaauwen van hare Monarch en zyn harpyen te bergen, daar zy het meenden veylig te zyn. De weereld, zo wel de nieuwe als de oude, rust in hare Comptoiren, zy waagt op Zee, onnoemelyke schatten, om de waren te wisselen; haar boeken houden bordereel en blaffaart van alles wat 'er elders om gaat, en God zy gedankt, dat die ongerust en stookebrand, die *Europa* zo lang heeft gefolterd, met een of twee veldslagen, door de heldendeugt van onze braven, verleerd is, de Wet te stellen, aan yeder, de waarde te zetten op hare goederen, en elk te doen dansen, na 't stryken van zyne snaren, nu zal zyn krytertje niet gerugt genoeg maken, om 'er andere na te doen bewegen. Zy is geworden het Pakhuys, de Korenschuur, de Evenaar van alle Steeden en Ryken, en zittende in een poel van slibbe, en daaryzand, is zy zo vast geheyd, met zo kostelyken mastgrond van onderen, dat zy daar op als de Tempel van *Ephesen* in *Delphos*, geen aardbeevingen vreezende, de heerlykste burger en vestingbouw doet zien, met zo veel stout geweld tegen de inzwalpende en opdringende golven aan den Ocean, dat zy de grootste vloeden buyten keerd, en hare *Benthemse* Geevels, marmere binnenwerken, en de zamengezogte pragt van bouwcieraad, in haar Raadhuys Kerken en huisen doet uytbazuynen. Behalven een nettigheyd en praal van *China* en *Japanse* kostelykheeden, *Italiaanse* en eygene konst stukken, langs oneyndige grasten en als in aangename Hof bosschen, op wel geplaveyde straten doet roemen van alle vreemdelingen; veylig, gerust, woelende, pragtig, dartel, neerstig, en alles te gelyk zynde, verlokt elks hert om haar grootheyd te helpen vermeerderen: van wapenplaatzen, scheepswerven, en al wat *Mavors* winkel eyscht te water en te land overladen.

Gouda volgt tegen haar over met vlasschen heekelen, en landwinst bezig; pypen, en andere snuysteryen, zetse by hare steen bakkeryen, van den *Yssel* bespoeld en bewaardster van *Holland* tegen den invloed van boven op de voorgrond

grond aan de linker zyde, bromt *Rotterdam*, die de *Maas* met zo veel *Franse Engelze* en *Schotse* Scheepen doet krioelen; die stoute Heldin, stort een overladen hoorn van alles wat de gebuurige Ryken werken en queeken in haar schoot; zy werd vetter en welvarender van dag tot dag, zo dat men haar ziet de zwaaarste steeden na de kroon steeken, zo behaaglyk van buyten, als pragtig van binnen: de opperste Admiraals vlag ziet men aan haar zyde uytgewonden, vol lof van de eerlyke overwinningen al om behaald.

Gorcum, is minder hier in het Tafereel aanmerkelyk, alhoewel die schoone en behaagelyke, met *Schoonhoven*, ook tot de vrye leeden van het gemeyne best behooren; maar *Schiedam* het hoofd eertyts van *Schieland*, en het oude *Vladertinga* naast gelegen, ziet men noest beezig met haar Buyswand gereed te maken, en den *Briel* met het kooken en gereed maken van haar Mee Krap, doet zig als de eerste wieg van 's lands vryheyd op, alwaar den stouten Grave van der *Mark*, met zyne watergeuzen, de eerste 't lemmer uyt de schee trok tegen de gedugte overmagt der *Spaanse* dwingelanden; zy heeft een Dorp Vaandel by haar welk negen penningen tot een heug wapen voerd, maar de thiende, op de punt van de deegen heeft, om dien die ze daar lust af te halen, te grieven. *Helvoetsluys* ziet zy by haar opgroeijen, tot een dok van oorlogs vlooten, en werd zy benaaud, door platen van de *Maas* drumpel, zo krygtse van agteren te ruymer lugt door 't *Goereese* gat; dat noodloot, hebben veele Steeden en veele onzer havens, dat ze haar welstand en ruymte te mets ruylen, hoewel ze nu alle ruymer lugt en mogelyk te groven invloed krygen.

By *Leyden* ziet men het bekoorlyke *Hage*, van ouds en nog *'sGravenhage*: dertel en kostelyk is haar Edel hoofd getooyd. Zy pronkt met het Hoff, van *Hollands* hoogste vierschaar en de vergadering van hare Staten met de verknogte bondgenooten haar afgezondene magten.

Met de Granaat appel in haare handen toont zy dat ze de eer heeft van de wysheyd der Landen, in haar Hoff te zien, beraden over de algemeyne welstand, van dit gezeegent Gemeene best. Deze vrygehoude Hofstad, de Koninginne der Vlekken, is de *Termophylæ*, der *Amphictionen* onder de *Griekse* verbondelingen zo ver verby in glans van alle heerlykheyd, als het bloeyend graan 't gedooke riet; alwaar de Zee, Duynen, Beemden, Hofsteeden, Paleyzen, en Hoven, om strydzamen loopen, tot het ophoopen, der onnavolgelyke behagelykheyd, van alle vreemden met verbaastheyd beschouwt. Buyten in de transen wandelen *Geertruydenberg*, *Heusden*, *Leerdam*, *Willemstad*, de *Klundert* en diergelyke als vrolyke Landmeysjens, of stoute Helleveegen, om af te keeren die de drempel van *Holland* oneerbiediglyk zouden willen naderen.

Maar ziet men eens ter zyde van de Ridderschap, die Heldinnen van het Noorder quartier, dat Ryk van *Radbod*, die de vryen hals tot in het minste dorp hebben opgesteeken, tegen alle geweldenaars; daar komt het manmoedig *Alkmaar* zyn hoflyke bosch en gelukkige landsdouwen op het tooneel zetten, zy praald met alle de vrugten van haar droog gemale meyren, nu zo veel puyk juweelen van beestryke landen en gezeegende weyden: zy heeft haar jagtprooy van Hazen en Konynen, voor haare voeten leggen, toonende, met haar onvermande burgt, hoe zy pal stond tegen het oud *Veronen*, van wiens gesloop-

te puynhoopen zy haare veſten opgebouwd heeft, met dewelke zy de verſchrikkelyke ſtormen, der eertyts ontzachelyke *Spaanſe* legers heeft afgeſlagen, en na haar voorbeeld doen yveren, de ſtoute dorpers, rondom haar langs de *Zaan* en *Kinhem*; hare meyren wierden gevuld van der dwingelanden lyken, en haare dyken, waren de regtſchoolen, der vryheyd tegen des oorlogs- moordbrandſtigting. Waar in nu die manſchap woont die men twyfelen kan als eertyds van *Glaucus*, of ze Zee of landſchepſels zyn, die zomers tuſſen 't Ys de Walviſſen van 't Noorder aſchpunt harpoenen, en 's winters boter en kaas binnen hare ſchuuren even noeſt bearbeyden.

Hoorn wiens rokken van 't vlaggedoek van *Boſſu*, die zyn Admiraals Schip met zo veel anderen, op 't Hoorner Hop, in haar handen viel. Dit is de wieg van de *Hollandſe* vryheyd daarom te noemen, zy pronkt met de eerſte Charter van Fluyten, en 't nieuwe gevonde Want voor de Haringvangſt: haar hoorn is van zee en land lekkerny opgevuld. Zy heeft de mond van *Alba* gebrooken, en hem verwanhoopt na al zyn Beuldery na *Spanjen* doen keeren.

Enkhuyzen, wiens maagdom onverkragt tegen de *Deenen*, *Vrieſen* en *Gelderſe*, zo wel als de *Spaanſe* heeft geſtaan, is zuyver ſtaande gebleeven; hoe zeer haar onderkleeren van 't Zeewater lyden, zo heeft zy het genoeg in het ryglyf over gehouden om meeſtereſſe der groote viſſchery te blyven, waar in zy nagt en dag onledig is met Touw ſlaan Nettenbreyen kuypen en inzouten, niet min als *Hoorn*. Op het zout halen en de *Ooſterſe* zo wel als de *Noordſe* togten vlytig. *Medenblik* kan nog hoewel min in luyſter als te vooren wanneer ze met *Radbods*, Hofſlot praalde op haar alderbeſt geleegen haven roemen, haar goede ſtand en gelegentheyd doet haar niet te min op hare herſtelling hoopen; de Munt bezit zy beurtelings met hare Suſters en is voor ſcheepsbouw zo gereed als bequaam, werkende altyd om haare Zeedyken met Wier te bebolwerken tegen de verbolge golven die door het ruyme gat van *Texel* in ſtorten.

Munnikendam, met het gulde vlies van den Admiraal *Boſſu* om den hals, en *Edam* bryen hare zyde netten om uyt de Zuyder Zee de beſte Bott te halen, Haring te droogen en rooken, terwylſe aan de landkant beyde niet minder met hare kazen bezig is, die ze van *Hoorn* over geheele de wereld zenden; deze is de Moeder der *Friſiabonen*, en nemen beyde de wyze zorg der vyerbaken, voor de Schepryke Zuider Zee onvermoeyd waar.

Purmerend, in 't midden der meyren eertyds gedooken, is nu de zoogſter, der godinnen, *Pales*, *Pomena* en *Flora*, welke in de bedykte polders van *Beemſter* en *Purmer* huyſveſten, zamen ſtrydende wie het *Tempe* van *Holland* met meer regt kan genoemd werden.

De dorpen rondom haar zyn trots Steden, in groote, volk rykheid, magt en Scheepsbouw; men vind daar die landluy als geborene wiskunſtenaars, met oneindige Molens en andere beezigheden vol zinryke en voordeelige uytvindingen, ryk, weelig, loos, gaauw, en neerſtig tot voorbeeld der opgewaſſche jeugd in de Steeden.

Woerden, *Naarden*, *Muyden*, *Weſop* en andere maagdekens zwieren buyten het paleys, herom; *'s Gravenland*, 't *Geyn*, de *Beylemer* Meer, nu zo vrolyk en heerlyk

heerlyk getooyd maken de cieraden van haar gewaden: zy doen te *Muyden*, het Slot zien, waar op de wraak van de Preutse *Velsen* geoffend is, en de groote *Hooft* als Droſt gezeten was, nu van geen minder *Hooft* verheerlyk alom; zo als *Woerden* op haar Slot der oude Graven van *Bodegraven* door een ander Hoofd haar omtrek ziet verheerlyken; deze en *Naarden*, zullen haaſt als zo veel bolwerken van de *Hollandſe* veyligheyd met de uytmuntentſte veſtingbouw boogen, en op hare Beukelaars af konnen ſtuyten het buytenlands geweld, zo 't noodlot, *Holland* weer een tuymel luk bereyd heeft.

DARTIENDE HOOFDSTUK.

Van het Graafſchap

HOLLAND,

EN

WEST-VRIESLAND.

DIt Land is van ouds op de naam der *Batavieren* en *Caninefaten*, wat breed bevat; deze namentlyk *Bataven*, om datze met die volks naam van de *Catten* in *Duytſland*, ontrent *Baden*, 't zwarte *Wald*, *Heſſel* en *Waldek*, woonende, geſcheyden waren, hebben de oude naam voor een algemeene beſt naam bewaard, en begreepen onder de zelve veel dappere ſoorten van volk; de *Mattiſe Caninefaten*, *Taxanders*, *Sicambers*, *Marſen*, *Friſiabonen*, *Sturien*, *Chamaven*, *Uſipien*, *Tenkteren*, en *Frieſen*, die verder en mogelyk de oudſte zeetels hebbende, naderhand der *Bataven* naam overſchaduwd hebben. *Fladertinge* voor *Holland* latende, maar onder veele richters, de Graven van *Stryen*, *Teyſterband*, *Flaardingen*, *Kennemerland*, *Texel*, *Bodegraven*, *Batenburg* en andere. Na de opgevatte oorlog voor de vryheid tegen de geveinsde vriendſchap der *Romeynen*, roemrugtig uytgevoerd door *Civilis*, zyn deze *Bataven*, en met alle teekenen van eer, met de zelve *Romeynen* als broeders vereend geblee-

Geleegentheyd.

Cæſar.

Strabo.

Hiſtorien. *Tacitus.*

 ven,

ven, zo dat *Civilis*, na-neef in *Londen*, voor Stadhouder van haar bleef: de naam der zelve *Bataven* heeft gestaan, lang na den Keyzer *Juliaan*, die haar bad de *Quaden* en *Salien* in hun gemeene best, in te neemen, gelyk die met der *Bataven* naam een volk wierden. De *Britten* van ons beschermt, in *Engelse* of *Engelsaxen* veranderd, wierden door de *Deenen*, *Nooren*, en *Oostvriesen*, aan en in gevallen, de *Romeynen* te zwak uyt die ryken gesmeeten, en wy weeken met eenige *Britten* ons gewoon, met hare schatten na onze oude vaderlands stranden. Deze zetten zig hier neer en met een de eerste preekers des Evangeliums, welke grooten ingang makende, haar vrienden zogten groot te maken; na zware aanvallen en overstromingen, ja martelingen der *Deenen*, preekten die leeraars zig meesters van *Uytrecht*, sleepten quansuys tot heilige diensten veel eygendommen van onzen Adel in, en ziende, dat die zulks euvel droeg, wenden zy 't oog na die eertyts ingeweekene die uyt *Engeland*, waren overgekomen: dezer was'er een Broer van een Bisschop van *Trier*, veelen werden 'er onzeeker geteld, als Graven. Maar *Dirk*, de eerste en tweede met de grilbrieven van *Karel de Cale* en andere onzeeker latende, wierden de andere na veele sporrelingen, *Hollandse* Graven, en zelfs meesterschap proevende vyanden van de *Uytrechse* Bisschoppen, die eyndelyk die Graaf, moest vry erkennen, waar op zig een *Graaf van Holland* liet noemen, en de volgende wyd lustig oorlogende, *Zeeland*, *Westvriesland*, ja *Vriesland*, of onder bragten of anders aan haar verbonden. Het bestier bleef by den Adel en de Steeden die zulks by de dood, ziekte of dulheid der Graven toonden, maar zy te hoog trouwende, stapten hoe langs hoe meer af van de gronden des gemeynen beste, en van *Holland*, op *Henegouwen*, *Beyeren*, *Borgondien* en *Castilien* verwandelende, telde Koningen en Keyzers onder hare Graven; die altyd in groote oorlogen, onze dapperheyd, onzer heldenbloed, en der Borgers gelden wel noodig hadden: de groote glans van die naam als *Karel* de V Keyzer, Koning der *Hispanien* en *Indien*, Grave van *Holland*, en die alle de 17 Provincien en zo veel andere onder de knie had, deed al zonder gevoel den Adel en borger de geweldenary en dwingelandy, tegen de grondwetten van onze vryheyd verdragen; maar wanneer de *Roomse* Pauswaardigheyd, zo lang alom *Europe* had uytgeplug-gert,

Ammianus Marcellinus.

Plinius.

Graven Schriverius.

gert, en de geestlyke hoovaardy en luyheyd al te ergelyk was geworden aan grooten en kleynen, is by veele nu en dan, die geestelyke wanschik en dwingelandy, met schriften, ja ook met wapenen tegen gegaan; in *Savoyen*, *Vrankryk*, *Bohemen*, en elders. De kruysvaarten, tegen deze onroomsen, vermelden hare byeenkomsten, en der *Dominicanen* felheyd doemde oneyndige bloedgetuygen ten vyere; dit bloed, het zaad der ware kerk zynde, deed driftiger onderzoeken, de moord en brandpalen verachten, en de belging van de wyzen, vergrootende de Drukkery, met de opgewekte geleerdheyd, taalkunde, en wysheyd, toonde aan de Vorsten en het volk, de grove luye en dertele onwetenheyd in de welke, de ruyterlyke geestelykheyd verzoopen lag. Die in de plaats van reedenwisseling, (waar in ze bezweecken) door opperontsag boven en tegen reeden, van 't Pauselyk Hof en Hoofd, met moord en brand, hun stand staafden. *Luther*, *Calvyn*, en andere berugte Mannen, weerstonden dit, de Vorsten stapten hier en daar over tot de Hervorming (die zelf van eenige groote Rooms niet Pausgezinde wierd nodig geoordeeld) door *Karel* de V. mishandeld, en van andere fel gewrooken. Hervorming.

In alle deze bewegingen, waren om de Vryheid der grondwetten en de koopmanschap alhier en door gantsch *Neerland* veel hervorming voorstanders, te vooren voor *Vaudoisen* en tovenaars verbrand; deze leerden haast, aan de leergierige *Hollanders*, 't geen hun de Papen op het vyer en de hel verboden; de Heylige schriften zelf te leezen, de eerste eenvoudigheyd en vryheyd der Christelyke Kerk doorzoeken, en uyt die tegenstelling, 't verval, en de geestelyke dwingelandy en hovaardy te schiften, de ontzachelyke Paus naam niet boven zyn waarde, en zyne beveelen menschelyk te houden. Zulks wilde *Karel* de V. met bloed placcaten dempen, om hier quansuys goed te maken, 't gevangen nemen van den Paus in *Engelenburg* met het geplunderde *Romen*. Dit maakten een zwaar morren, 't welk door zyn Zoon *Philip* van *Castilien*, &c. onzen laatsten Graaf, sterk wierd aangezet, wyl die zelf dat morren tot muyten zogt te brengen, om een rechtveerdige reden te hebben, van alle onze Vorm van aloud bestier te verdelgen, en eenhoofdig den Adel en 't Volk te verslaven; hy belgde dan onbekreund, grooten en kleyne

geestelyke en wereldlyke leeden van Staat. Zulks trokken zig onze oude geslagten, van uytsteekensten Adel aan; *Egmond*, *Breederoo*, *Batenburg*, *Kuylenburg*, *Bergen*, en andere waagden met verzoek schriften, dit in den Koning om te zetten, welk hare Hoofden op schavotten deed om wraak schreeuwen; *Nassau*, de oudste der *Duytze* ja oude *Catten* stam, was in *Gelder* lang gewoon, in *Braband* magtig; *Wilhem* de eerste van die stam Prins van *Oranjen*, door zyne schranderheid, de *Spaansen* raad gewoogen, trok reeds hier Stadhouder al de oogen op hem, hy waagt zyner broederen bloed, en verpand al zyn goed, werft volk, en komt af eens en tweemaal ongelukkig de verdrukten te hulp. Ondertussen werkte de *Spaansen* bloeddorst, en den ware bloedhond den Hertog van *Alba*, alom uyt de wanhoop der landzaten, die de steeden verbrand, haar huyzen geplunderd, haar bloed op de schavotten ziende, in bosschen en moerasschen, over Zee en elders heen komen zochten. Waar van den Grave van der *Mark*, en andere Hoofden den *Briel* innamen, en hielden, sleepende in een korte torn na die zeegen in de zelve hals-waging *Westvriesland*, *Vlissingen*, en andere 't geen de twyfelagtige Steeden deed overslaan en in *Holland*, na de nood der zaken, volgens de ware vorm van haar aaloud bestier, de Staten, zynde de *Hollandse* Ridderschap, Eedelen en Steeden tot *Dordrecht*, de voorzittende Stad by een komen. Deze zo plegtelyk vergaderd, stellen order op haar zaken, verbinden zig met *Zeeland* en te mets met andere, staan ongemeene zwaarigheeden met een meer als menschelyke standvastigheyd uyt, wagen, doen, en lyden alles, te water en te land, en dwingen eyndelyk in *Holland*, *Amsterdam*, en in *Zeeland*, *Middelburg*, over te gaan tot het gemeene verbond voor de vryheyd worstelende neevens den Prince *Willem* van *Oranjen*, met armoe, neerlagen, en alderley onheylen, maar hardvogtig en eendragtig alles doorstaande, wierden van dag tot dag, gezegend en in staat gesteld.

Verandering.

Den Grave *Philips* de II. Koning van *Spanjen*, vleyde nu of dan, maar liet gestadig zien, waar op hy 't gemunt had; namentlyk 't geen hem de pesten van oorblazers inboezemden, dat het schandelyk voor zulken Monarch was met beden, hier te werk te gaan, die elders als een God wierd gehoorzaamd; zyn legers oude Soldaten, zyne Veldoverstens geoeffende hoofden,

tornen

tornen op *Haarlem*, met de bloedſtorting van zeshonderd of onthalsde of verdronke Borgers, met de moord van *Rotterdam*, *Naarden*, en meer plaatſen, moetende wyken van *Leyden* en ſchandelyker van *Alkmaar*. *Requeſens* na den Hertog van *Alba* komende tolde al op een voet, *Don Ian*, zag de pacificatie van *Gent*, en bedroog de Staten, met zyn geveynsde toeſtemming op 't uytwerpen der *Spaanſe*, *Italiaanſe* en *Duytſe* Soldaten; bekuypte de *Malcontenten*, en bragt deze zeven provincien tot de vereeniging, en 't wagen van goed en bloed in een verbond tot *Vytrecht*, na dat den Prins van *Oranjen* eerſt had aangeraden, een geduurige Raad van Staten, en Rekenkamer, en andere Collegien, doenmaals tot het ſtaven van dit gemeene beſt te doen verkiezen, door de vergadering van de E: Heeren Staten. Ao. 1576.

Daar na zyn de zeven Provincien in de Unie van *Uytrecht* met een verbond, over de gantſche weereld berucht, in een verknogt. Welke Unie, en nader Unie, zyn aangeroerd; heerlyk, manmoedig en trouwhertig gebleven zonder afwyken tot dezen dag. Als alleen dat men een nader Unie ten aanzien der hervormde Godsdienſt, en noch een toegift in andere deelen in 't jaar 1651 daar by heeft gebragt. By de eerſte vereeniging voegden zig veele Steeden, Landen, Stadhouders en Ridderſchap. Ao. 1579. Ao. 1651.

De Koning *Philip* de II. doet den Stadhouder, den Prince *Wilhem* in den ban, en werd wederom van de Provincien afgezworen. De vergadering der H: Staten Generaal vloeyde uyt deze vereeniging en het behandelen der zaken van het herſtelde gemeene beſt, met buytenlandſe Vorſten, legers, vlooten, enz. kreeg ſtand en gang, maar dewyl veele onze rechtveerdige wapenen, voor muytery uytkreeten, luſte het hare groot Mogende myne Heeren de Staten van *Holland* een zeer bondige en wel door arrebeyde afbeelding aan de weereld, kundig te maken; in de welke de ware aaloude Vorm van haar Staat en zyn beſtier, voor de aangeboore Vryheyd, kragtig wierd verdedigd en bewezen de zelve te zyn, die doenmaals herleefde: rakende alle deelen van haar hoogloffelyke regeering, en de vrye oppermagt van hare ſouveraine beſtelling der zaken van ſtant en regt, als mede de manier dewelke daar in zat, te weeten de aldervolmaakſte van de oude Staatkundige *Grieken* of *Ro-*

meynen

meynen, wanneerse der vryheyd meester waren, en een gemeene best bestier vormden, kragtig en welverkooren, de weereld kundig maakten.

Deeze zo heerlyke voor oogen legginge der regeering over de Provincie (zo men 't noemd) van *Holland*, is nodig en dienstig dat vreemden kennen, en inboorlingen hare kinderen, nevens het onderwys der Godsdienst doen leeren, om met de melk in te zuygen de agting met behoorlyk onderscheyd, der hoogste opperregeering, om niet door namen, glimp, daden, verdiensten of gewoonten te vervallen, tot de misgreep in de Souverain, en den aangestelde, door de Souverainen, te ontzien, boven of neffens zyne magtgeevers, van welke zyn magt afhankelyk blyft.

Korte Vertooninge van het Recht, by den Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt *ende* Westvriesland, *van allen ouden tyden in den voorsz. Lande gebruykt, tot behoudenisse vande Vryheden, gerechtigheden, Privilegien, ende loffelyke gebruyken van den zelven Lande.*

DE Ridderschap, Edelen ende Steden van *Holland* ende *Westvriesland*, representerende de Staten van den zelven Lande, wel ende rypelyken, na voorgaande communicatie, deliberatie ende rapport, onder den Edelen, ende in de Vroetschappen vande Steden gehouden, ende gedaan, op den jewoordigen staat dezer Landen. Hebben volgende haren Eedt ende pligt, nodig geagt, den wettigen Staat der Landen van *Holland* ende *Westvriesland*, by dezen te openen, op vast vertrouwen, dat een ygelyk die deze zal zien, daar van zal oordeelen zo onpartydelyken ende vreedzamelyken, als den bedroefden Staat dezer Landen is vereyschende.

I.

Het is kennelyk, dat de Landen van *Holland* met *Westvriesland* ende *Zeeland*, zyn, t'sedert den tyd van agthondert Jaren herwaarts, geregeert ende beregt geweest, by *Graven* ende *Gravinnen*, den welken by den Ridderschap, Edelen ende Steden, representerende de Staten van den zelven Lande, de Heerschappye ende de Souverainiteit der zelver Landen wettelyk is opgedragen, ende gedefereert geweest: die ook met zulke discretie ende matigheyt, hen gedragen hebben in hare Regeringe, dat de zelve noyt hebben gedisponeert van Oorloge aan te nemen, ofte pays te maken, schattinge ofte Contributien over den Landen te heffen, ofte van eenige andere zaken, den Staat van den Lande betreffende, (Hoewel de zelve nogtans van goeden Raadt van den Edelen ende ingeboornen van den Lande, ordinaire waren verzien) zonder advys ende Consent van de Edelen ende Steden van den Lande, die telken daar op wierden beschreven ende vergadert, ende hebben

ben boven de voorsz. Raadt, d'Edelen ende Steden van den Lande, t'allen tyden ende inalle zaken gegeven favorable audientie, volkomen geloof, ende goede resolutie, op alle 't gene de zelve immermeer hadden te vertonen, den Staat ende welvaren van den Lande eenigsints betreffende.

II.

't Welk als geweest zynde een gansch wettige Regeringe, zo zeer als oyt eenige andere is bevonden, heeft voortgebragt Vrugten die merkelyk, ende zonderlinge ter eere ende reputatie van den voorsz. *Graven*, mitsgaders welvaart der voorsz. Landen, ende van de Ingezetenen der zelver hebben gestrekt; als boven alle anderen, dat de *Graven* van *Holland*, *Zeeland* ende *Vriesland* op de Heerschappye van zo kleynen begryp, zyn geweest, by alle Princen ende Potentaten van 't Christenryk, niet alleen in zonderlinge respect, eere ende reputatie, als blykt by de Hooge alliantien van Houwelyken, die zy hebben gemaakt, by na met alle de magtigste Koningen ende Potentaten van 't Christenryk, ende dat in den Jare 1247 *Koning Willem den tweeden* van dien naam is gekoren geweest *Rooms Keyzer*, maar ook dat de zelve by na altyt zyn geweest Victorieus over hare Vyanden, de palen van dezelve landen, zekerlyk tegen alle hare Vyanden, hoe magtig die waren, hebben beschermt, waar door de zelve niet weynig zyn gerespecteert, ende ontzien geweest, by hare nagebuuren: immers mogen wy met de waarheyt zeggen, dat den Staat der *Landen van Holland ende Zeeland*, binnen den tyd van agthondert Jaren, noyt met den zwaarde en is geconquesteert, ofte onderbrogt geweest, nog by uytheemsche, nog by inlantsche Oorlogen: 't welk wy niet en weten, oft van eenige andere ryken, (ten ware van de *Republyque van Venegien*) tegenwoordelyk zoude mogen worden gezeyt, zonder datmen hier van eenige andere redenen zoude konnen geven, dan dat altyd goede eendragt, liefde ende verstant is geweest tusschen den *Prince* ende de Staten van den zelven lande, dewyle dog de *Princen*, (die by hen zelven geen magt en hadden) zonder den Edelen, ende Steden van den lande, gantsch niet en vermogten, als ordinaire geen middelen hebbende, dan het inkomen van de Domeynen, tot vervallinge van de kosten haarder Hofhoudinge, ende betalinge van de ordinaris Officiers:

III.

Men bevint ook wat authoriteyt den Staten van den zelven lande hebben gehadt, omme den *Princen* (als zy door quaden raat waren tot nadeel van den lande misleyt) te brengen tot regt ende redelykheyt, niet alleen met remonstrantien ende verzoeken, maar ook als hier op niet en werde behoorlik verzien, metter daat procederende, ook strengelyk tot straffe van den genen, die der *Princen* authoriteyt hadden misleyt, mishandelt, ofte onbehoorlyk misbruykt, gelyk daar van de exemplen zyn vele, ende menigvuldig.

IV.

Ook mede bevintmen klaarlyk, dat der Staten van de voorsz. landen officie is geweest, den minder jarigen *Prince*, te verzien met wettige Voogden, momboirs ende Gardenobels, gelyk ook is geschiet aan *Grave Willem de vyfde* van dien name, tot krankzinnigheyt gekomen zynde.

V.

Eyndelyk is buyten twyffel, dat de administratie van de Souverainiteyt van de landen, t'allen tyden wettig is aangenomen geweest, by den Staten der zelver, zoo wanneer door aflyvigheyt, minderjarigheyt, krankzinnigheyt, misverstant, ofte eenige andere inconvenientien, de Landen verlaten zyn geweest, van de wettelyke bedieninge der *Prince*, die over zulks dikmaals een Hooft hebben gekoren, die men Voogt ofte Ruwaart noemde, 't welk ook nog zulks is geobserveert geweest ten tyde van den *Huyze van Bourgondien*, als ma[] het overlyde van *Hertog Caarle*, ende *Hertoginne Marie* zyn Dogter, ten welken tyde *Hertoge Maximiliaan*, willende met

met gewelt contrarie invoeren, tegen die authoriteyt van den Staten, den geheelen Staat van den Lande bragt in 't uyterste gevaar ende perykel, ende *Keyzer Kaarle* zelve, is, geduurende zyner minderjarigheyt, door d'authoriteyt van den Staten, verzien met Voogden, ende het Landt van behoorlyke Regeerders, die altyt den Staten van den Lande, (hoewel in vele zaken de Vryheyt, geduurende de Heerschappye van den *Huyze van Bourgondien*, is vermindert) grootelyks heeft gerespecteert, als ligtelyk bemerkende, zyn Staat door geen ander middel verzekert te konnen wezen: heeft over zulks zynen Zoone den *Koning van Spanjen*, met verscheyde aanmaningen, tot gelyke consideratie ende discretie, gezogt te bewegen, met expresse verklaringe, dat hy zynen Staat zouden zien in perykel, zoo haast als hy de Staten van dezen Landen zoude hebben in kleyn agtinge, gelyk hy ook metter daat bevint, grootelyks tot zyne ende der Landen schade, zonder dat men den oorspronk dezer oorloge, ander oorzaak zoude konnen geven, (wat daar van discoureert) dan dat hy deze Landen met gewelt, van *Spaansch* ende ander uytheemsch Krygsvolk, heeft willen dwingen te doen, 't geen zy luyden Staatsgewyze niet en hebben goetgevonden, in zaken betreffende den Staat van den Lande.

VI.

Alle 't welke, hoewel wy zeker agten, genoeg buyten dispute te wezen, hebben nohtans nodig bevonden hier te verhalen, overmits vele persoonen hier van zeer onzekerlyk, ende verscheydelyk gevoelen; de vergaderinge van de Staten anders niet respecterende, dan na het hen goetdunkt, de pualiteyt van de persoonen, op de Vergaderinge comparerende, te meriteren, ende van alle zaken, die aldaar worden gehandelt, oordeelende in allen schyne, of die voorsz persoonen, die uyt den Edelen, ende by den Steden worden gedeputeerd, op de Vergaderinge van den Staten, hen zelven waren dragende, als zynde de Staten, ende over zulks als hebbende de Souverainiteyt ende hoogste magt van den Lande, na haren welgevallen van alle zaken, den Staat van de Lande betreffende, waren disponerende, retorquerende over zulks alle de handelingen tot haren particulieren last, haat ende nyt: maar die gene die nader inziet, 't gene voren verhaalt is, ende andere groote zaken, by den *Princen van den Lande*, met hulpe van de Staten te wege gebrogt, ende inzonderheyt 't gene, t'sedert den tydt van vyftien jaren herwaarts, in den *Landen van Holland met Westvriesland ende Zeeland* is gepasseert kan ligtelyk bemerken, dat d'authoriteyt van den Staten niet en bestaat in 't beleyt, auctoriteyt ofte magt, van dertig of veertig personen, min of meer, die op hare Vergaderingen zyn comparerende: ende de agenten van den K*oning van Spanjen* zelfs, die met dusdanige argumenten, tegen onze zaken altyt hebben gemineert, ende gezogt te brengen in kleyn agtinge d'authoriteyt van de Staten, hebben metter daat nu wel bevonden, hoe grootelyks zy in alzulke opinie zyn geabuseert ende misleyt geweest.

VII.

Om dan te ontdekken, waar uyt de authoriteyt van den Staten is spruytende, zoo staat te considereren, dat de *Princen* die oyt wettelyken hebben geregeert, niet alleen hare Regeringe, met delatie, consent ende believen van den Lantsaten hebben begonnen, maar ook zulks vervolgt, dat alle de Leden van de Lichamen daar van zy tot Hooft zyn gesteld, zyn gebleven ongevioleert, onverkort ende onvermindert: d'welke niet en heeft konnen worden verhaalt, (dewyle de P*rincen* by schalke ende ambitieuse Luyden ligtelyk worden gecircumvenieert) ten ware de Landzaten middel hadden, om hen met goede ordre, ende beleyt, t'allen tyden tegen alle quade practiquen te opposeren ende den *Prince* van de behoudenisse hare Vryheyt, ende Welvaren, uyt den naam va-

van alle de Leden, niet alleen t'allen tyden te vermanen, maar ook, om zo wanneer de zelve hen tot Tirannye zoude laten misleyden, met de middelen van den Lande hen daar tegens t'opposeren: tot dezen eynde, zyn de Lantzaten van den voorsz. Landen gedeelt, in twederley Staten, te weten, *d'Edelen* ende *Steden*.

VIII.

d'Edelen worden gehouden voor een Lidt, ten opziene van de digniteyt haarder afkompsten, (die zonder beroemen wel zulke is, ende zo oudt, als men in eenige andere Landen zoude vinden;) ende van de Heerlykheden, die de zelve binnen deze Landen zyn bezittende, van welke Heerlykheden, zy luyden meest al hebben, ende gebruyken, Hoge, middele ende laage Jurisdictien, de welke op alle occurentien, met malkanderen delibereren op den Staat van den Lande, ende ter vergaderinde comparerende, adviseren op alles, neffens de Gedeputeerde van de Steden.

IX.

De *Steden* hebben meest al een form van Regeringe, te weten, een Collegie van Raden, ende Vroetschappen, geconstitueert zynde van de notabelste uytten midden van de gansche Burgerye, deze zyn in zommige Steden van 40. in andere van 36. in andere van 32. 28. 26. ofte 20. persoonen; ende zyn de Collegien van de Steden, ofte immers dat gene Memorie en is van hare beginselen, de persoonen eens verkoren zynde, dienen haar leven, of poorterschap lange geduirende, in plaatse van den genen die sterven, ofte haar poorterschappen verlaten, worden by 't zelve Collegie, tot haren gelieven, gekoren andere persoonen uyt t'middel der Burgeren, tot vervullinge van 't getal: by deze Collegien alleen is magt om te adadviseren, resolveren, ende disponeren, van alle zaken, concernerende den staat van den Lande, ende der Steden, ende wat 't zelve Collegie adviseert, resolveert ende disponeert, wert by de gansche Burgerye gevolgt, daar tegens noyt eenige inbrek ofte oppositie van de Burgeren is gevallen.

X.

By deze Collegien worden Jaarlyks gekoren de ordinarissen Magistraten, te weten, vier, drie ofte twee Burgermeesters, ende zeven ofte meer Schepenen, om te dienen voor een Jaar, in zommige Steden geschieden deze electien absolutelyk; in de zommige by nominatie van dobbel getal, daar uyt by den Stadthouder de verkiezinge van 't gewoonlyk getal wert gedaan.

XI.

Der Burgermeesters officie is bevolen het ordinaris beleyt ende gebiet in polityke zaken, zo wel de administratie van Stadsgoederen ende inkomen, als den welstant ende bewaringe der Steden betreffende.

XII.

De Collegien van de Schepenen, vaceren ordinarie tot d'administratie van de justitie, zo in alle criminele als civile zaken, ende hebben ende exerceren alle hooge, middele ende lage jurisdictien.

XIII.

By deze Collegien van Magistraten, worden absolutelyk berigt de Regeringe der *Steden van Hollant*, *Westvrieslant* ende *Zeelant*, meest al genoeg op eenen voet, zonder dat den *Princen van den Landen*, hen de Regeringe van de Steden eenigsints hebben onderwonden, anders dan in 't stellen van eenen Officier, die op haren name de justitie heeft gevordert: Dit is in 't korte de ware gelegentheyt van de Regeringe der *Steden van Hollant ende Zeelant*.

XIV.

Waar uyt goet te verstaan is, dat deze Collegien van de Magistraten, ende Raden van de Steden, gevoegt by de vergaderinge van den Edelen, ontwyffeliken representeren den ganschen Staat ende 't geheele Lichaam van de Landtsaten: ende en kan niet bedagt worden, eenige forme van Regeringe, die met zekerder kennisse, van alle gelegentheden van den Lande, zoude

zoude konnen resolveren, ofte hare resolutien, met meerder eendragt, authoriteyt ofte gevolg zoude konnen executeren; over zulks en is niet te verwonderen, dat den Staat dezer Lande, is geweest onveranderlyk, ende zo geduurig als eenig Staat ter Werelt zoude mogen wezen: om nu de Collegien van den Edelen ende Steden, te brengen in eene Vergaderinge, en kan niet geschieden dan by Gedeputeerde van de zelve: overzulks als om cenige merkelyke zaken te beraatslagen, van nooden is, de zelve te vergaderen, zo worden die beschreven, met insertie van de principaalste poincten, die by de Collegien in deliberatie geleydt, ende daar op geresolveert zynde, worden afgezonden alzulke gecommiteerden, als zy vertrouwen, ende met alzulken last ende resolutie, als zy bevinden ten dienste van den *Lande* te behoren: d'Edelen compareren in competenten getale, ende de Steden zenden een Burgermeester met eenige Raden, al tot zulken getale, als zy luyden goet vinden, na de importantie van der zaken: Ende boven dien zyn de Gecommiteerde, geduirende d'Oorloge, (overmits de menigvuldigheyt van de occurienten) altydt generalyk gelast geweest, om alle zaken, de welvaart ende conservatie van den Staat van den Lande betreffende, te adviseren ende resolveren, zulks zy luyden ten meesten dienste van den Lande, bevinden te behooren, ende bezonder om de Rechten, Vryheden ende Privilegien van den Lande te maintineren, ende alle inbreken te weeren ende wederstaan: Ende deze gecommitteerden, alzulks by den anderen vergaderende, representeren de Staten van den zelven Lande, niet dat zy luyden in hare personen, of uyt hare authoriteyt, de Staten zyn, maar alleen uyt kragte van de Commissie van hare principalen, zonder dat te presumeren staat, dat yemant zig zelven uyt ambitie, ende Vyandt is van alle ambitieusen, zoo en staat 't zelve niet te presumeren in zoo vrye electie, ende veel min dat yemant in deze tegenspoet, die Godt almagtig den Lande gelieft te overzenden, zoude begeerig wezen, om de zaken van den Lande te handelen, daar niet dan zwarigheyt in is te zien, niet dan Vyantschap ende misgunst van den Vyanden onzer zaken (die, ook de gequalificeerste, ende vele getrouwe persoonen, met valsch aangeven abuserende, dikwils quade opinien, van vele goede Dienaars van den Lande, hebben verwekt) staat te verwagten, zonder eenig profyt: Overzulks heeftmen het aannemen van de voorsz. Commissien moeten dirigeren, *inter munera necessaria*, ende alle die gene, die eenig beleyt dezer Landen hebben gezien, konnen tuygen, wat zwarigheden ende Constrictien zyn gevallen, ende gebruykt omme de Gecommitteerde, verzogte, ende gebruykte persoonen, tot de opgeleyde Lasten te bewilligen.

XV.

Ende zyn de zelve Gecommitteerden gehouden, wederkerende, hare principalen te doen van alles goet rapport.

XVI.

Dit ist fondament van de Regeringe dezer *Landen*, *van Hollant met Westvriesland ende Zeelant*, daar op den Staat der zelver Landen, den tyt van Vyf, Ses, Seven hondert Jaren, ende zoo lange als de oudste monumenten strekkende zyn, heeft berust. Dit is ook (naast de hulpe van God Almagtig) 't gene dat de zelve in dit gevaarlyk Oorlog, tegen zoo magtigen Vyant, heeft gehouden in goede kloekmoedigheyt, ende eendragt, zulks dat geduirende dezen Oorloge, noyt lidt van de voorsz Landen, anders dan met t'uyttersten gewelt, van ons is gescheurt, noyt Burgerye oproerig, noyt gemuytineerde Soldaten, in den *Lande van Hollant ofte Zeelant* zyn bevonden: daar van wy naast Godts almagtige hant, geen andere redenen zouden konnen geven, dan dat in alles opregtelyk, vrymoedelyk, rypelyk ende met open deure is gehandelt; tot welken eynde is gebeurt, dat vele van de kleyne Steden, ook diemen van ouden tyden, ter Vergaderinge van de Staten niet

plag

plag te beschryven (immers alle die gene die zulks begeert hebben) inde Vergaderinge van de Staten, vrye sessie ende stemme is gegunt, op dat een yegelyk 't beleyt der gemeyne Landts zaken kennelyk zynde, de lasten die anders onverdraaglyk schynen met goetwilligheyt gedragen, ende de eenigheyt onverbrekelyk onderhouden zoude werden, tot welken eynde *d'Edelen* ende *Steden* ook vry gestaan heeft, met zulken getalle ende personen, van het Lichaam van de Vroetschappen, te compareren, als hen goet dogte, behoudelyk dat de persoonen by de privilegien van de Landen niet en worden uytgesloten.

XVII.

Ingevalle nu yemant zoude konnen bewyzen, dat onder den Edelen, ofte onder den genen, die als Gedeputeerde van den Steden, ofte Vergaderinge van de Staten zyn verschreven, yemant yet zoude gehandelt hebben (des wy niet en weten) anders dan in der voegen als voorschreven is, ende in conformite van zynen Last ende Commissie, den zelven zoude gehouden zyn, t'allen tyden daar van voor zyne Principalen te verantwoorden, ende by gebrek van dien strafbaar zyn, als na regten: Ende de gene die ter goede trouwen arbeyden om zulks te openbaren, agten wy voor goede liefhebbers des Vaderlants.

XVIII.

Maar die gene, die de Staten van den Lande, veragtende ende beschimpende hare actien, calumineren, abuseren hen grootelyks, indien zy verstaan te doen te hebben, met de personen van de Edelen, ende gecommitteerde van de Steden, in haar particulier, ingevalle zy niet met eenen en bewyzen, dat yemant van de zelve yet zonder last zoude hebben gedaan, ofte zyne Commissie geexcedeert: Ende alhoewel vele persoonen, zulks uyt onwetenheyt ende simpelheyt doende 't zelve niet op 't zwaarste en wort afgenomen, zo is nogtans zeker, dat die gene, die zulks doen, met goede kennisse ende wetenschap, zyn Vyanden van den *Staat* ende Republyque dezer Landen, ende dat de zelve daar mede niet anders en konnen voor hebben, dan te ondergraven de fundamenten van den Huyze, om 't zelve te doen storten, ende vervallen, zo wel ten opzien van den *Prince*, als van de Gemeente. Want was is de magt van een *Prince*, zonder goede correspondentie van zyne onderzaten? wat correspondentie zal hy met hen houden, wat onderstant zal hy van hen trekken, indien hy hem daar toe laat brengen, dat hy Partyschap aanneemt tegens de Staten, die de gemeente representeren, ofte om eygentlyker te spreken, tegen zyn Volk? ten anderen, hoe kan den Staat van den Lande bestaan, indien het geschieden konde, dat de gemeente zo verre werde gebragt, dat de zelve partyschap aannemen tegende Staten dat is tegens de Edelen, Magistraten en de Vroetschappen van de Steden, die haar Voorstanders ende wettelyke Magistraten zyn, die tot voorstandt van de Gemeente, ook den ondank van de *Princen*, ende *Gouverneurs*, dikwils in 't particulier moeten dragen, daarom zullen alle redelyke menschen klaarlyk verstaan, dat den gemeenen Staat van den Lande, geen zwaarder, schadelyker, nog dootlyker Vyanden zouden mogen hebben, dan den genen, die zig zouden formalizeren tegen den Staten van den Lande in 't generaal: maar zulks en verstaan wy niet te wezen de gene, die zouden konnen bewyzen tegen iemanden particulierlyken, dat hy de Commissie van zyne principalen, op de Vergaderinge van de Staten comparerende, zoude hebben geexcedeert, als voorsz is, ofte ook anderzints hen zoude hebben ontgaan.

XIX.

Hierom zal een iegelyk gelieven te verstaan, dat die gene, verklaren de Souverainiteyt der Landen te wezen by den Staten, zy niet en verstaan daar mede te spreken van eenige particuliere persoonen ofte gecommitteerde in 't particulier, maar van hare principalen, te weten, die

Edelen ende Steden van den Lande, die zy uyt kragte van hare Commissien representeren, 't welk verscheyden *Princen ende Potentaten*, ende ook hare *Majesteyt van Engelant*, met de Generale Staten tracterende, ende zyne *Excellentie*, de Commissie als Gouverneur Generaal van den zelven ontfangende, zulks hebben verstaan, ende by niemanden ter Werelt gecontroverteert mag worden.

XX.

Zonder dat wy konnen gelooven, dat yemant meent met goet fondament anders als nu te kunnen sustineren, ofte zoude moeten volgen, dat d'Edelen Magistraten ende Vroetschappen van den Steden, nu niet dezelve magt en hadden op de exercitie van de Souverainiteyt, die de zelve hebben gehadt in voorleden tyden, als vooren bewezen is, ende ook hadden in 't tracteren met hare *Majesteyt*, ende constitueren van 't Gouvernement van zyne *Excellentie*, ofte anderzints zoude moeten in controversie getrokken worden, niet alleen de bestendigheyt van de Tractaten met hare *Majesteyt*; Commissie ende Gouvernement van zyne *Excellentie*, maar alle 't gene de Staten t'sedert den tyt van vyftien Jaren tot hare defentie hebben gedaan, 't welk alleen 't werk is van der Landen Vyanden.

XXI.

Mets allen 't welke wy klaarlyk ende genoegzaam agten bewezen te zyn, hoe nodig d'authoriteyt van den Staten dient geconserveert, als wezende 't fundament daar op den gemeenen Stant van den Lande is berustende; 't welke zonder de ruine van de gemeene zake niet en mag werden gekrenkt, ende de Souverainiteyt van den Lande is by den Staten in allen zaken niet min, als die geweest is by de voorgaande *Princen dezer Landen*. Aldus gearresteert in den *Hage* den 16 *July*, ende is nog geresolveert, dat daar van overlevering zal werden gedaan: gedaan tot *Haarlem* den 16. *Octobris* XV^c. *zevenentagtig*, onderstont geschreven Ter Ordonantie van den Staten van *Hollandt* onderteykent.

C. de Rechtere.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Provincie van Holland, *hun stand en verdeeling met de Steden, enz.*

Naam. HOlland, is eertyds gelyk nu *Zuyd* en *Noordholland* genaamd. Maar niet op de zelve wyze, want nu is men gewoon in een naam van *Zuydholland* te verstaan alle de plaatzen welke van *Heusden*, *Geertruydenberg*, *Clundert*, *Willemstad*, en de voor Eylanden tot aan *Amsterdam* en *Haarlem* uytloopen. En daar tegen neemt men nu voor *Noordholland*, al het hoog Eyland van *Westvriesland*, van de naauwte *Beverwyk* af met de Zuyder Zee, Y. De Eylanden van *Tessel* en *Vlieland*, en de Noord-Zee geslooten.

Deelen eertyts. Maar *Zuydholland*, waar in *Holland* schynt begonnen te hebben bevatten eertyts *Dordrecht*, *Gorcum*, *Schoonhoven*, *Worcum*, *Heusden*. Met de Graafschappen van *Stryen*, *Teysterband* enz.

Met

Welk ook nu nog onder een Rentmeester is, in alle oude schriften met de naam, van het Rentmeesterschap van *Zuydholland* onderscheyden.

Waar tegen *Noordholland* begreepen wierd van deeze zyde van de *Maas*, en *Yssel*, voorts *Woerden*, *Gooyland*, *Amsterdam*, *Haarlem* en *Alkmaar*, en wat 'er voor Steeden tussen de Noord Zee, het gat van *Goere* en deze begreepen, wierd voor een aanwinst en overheerde Landstreek of Provincie, gehouden.

Zo dat het nu kan genoemd werden, *Zuyd* en *Noordholland*, met *Westvriesland*; Al te zamen meer *Holland* genoemd als anders; hoewel *Holland* en *Westvriesland* ook zeer in gebruyk is, en *Westvriesland*, zeer veele gewigtige Collegien op zyn zelven heeft en hare afzonderlyke geld middelen, munt en anders bestiert en reegeld.

Het gantsche land werd bespoeld van de Noord Zee, heeft *Zeeland* ten westen, het *Vlie* en een deel der Zuyder Zee in 't Noorden, ziet oostelyk tegen de *Vriese* kusten aan, het *Hoorner* Hop en Goud Zee, met de Zuyder Zee; heeft na 't Zuyden, het Sticht van *Uytrecht* met zeker gedeelte van *Gelderland*. Geleegentheyd.

De hooge Overigheyd en Souverainiteyt des Lands, is by de Ridderschap Edelen en Steden, als die te zamen, of 't grootste deel, by nood, Staats gewyze vergaderd zyn. Welker gewoone vergader plaats is in den *Hage* op het Hoff, na 's *Gravenlande*, van ouds de uytgekoorene plaats ter by eenkomst van des Lands beschreevene vaders; gelyk *Aarnhem* is voor *Gelderland*; *Middelburg* voor *Zeeland*; *Uytrecht* voor *Nedersticht*; *Leeuwaarden* voor *Vriesland*; *Deventer* voor 't *Oversticht* van *Overyssel*; *Groningen* voor *Groningen* en de *Ommelanden*. Hoog bestier. Vergadering.

Al de regeering is of Staats gewys of by Ampten, buyten de Steeden.

De Ridderschap bedient meerendeels de hoogste Ampten. En heeft in alle de Collegien, waar zy blyft de voorzittende plaats. Geestelyke magt heeft noyt in *Holland* stem gehad. Zoo dat altyd, als in de tyden van voor en na *Christi* geboorte overouds, de opperste magt is gebleeven in de uytsteekenste van Edele Stam, ende besten van het Volk. *Cæsar en Tacitus.*

De

De ouden *Hollandſen* Adel is door de Borgerlyke oorlogen zeer gedunt, maar op deze en geene wyze zyn de al te wynige overblyffels onderſteunt met hogen Adel der Bondgenoten, in *Holland*, Riddermatige goederen bezittende; den Staat zelfs kan ook veraadelen, en is zulks in de Heer *Aarſſen* in den *Hage* geſchied met openbare plegtelykheyd: de *Waſſenaars*, *Boetſelaars*, *Woerden*, *Does*, van *Duyn*, van *Lier*, *Teylingen*, *Schagen*, *Foreeſt*, *Nieuburg*, *Benting*, *Voorſt*, *Keppel*, en andere zyn nu nog meeſt in bloejende ſtand. *Egmont*, de Prins van *Gaveren*, de Prins de *Ligue* en andere buyten den Landen. Veele zeer hoog geagte zyn *Rooms*, en veele ook in korte tyd uyt geraakt, waar onder *Bronkhorſt*, *Wyngaarden*, *Mateneſſe*, *Raaphorſt*, *Treſlom*, van der *Myl*, en die zeer uytſtak *Brederode*, en andere meer.

Ridderſchap.

Hare Hoog E: vergadering ſterker of minder in getal, heeft te zamen een ſtem. Doch yder van haar ſpreekt gedekt, Wy . . . en dit is de voorzittende ſtem van *Holland*, En 't eerſte Lid.

Steden.

De Steeden het tweede lid, zyn *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leyden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Gornichem*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, den *Briel*, deze zyn in *Holland*; en die van *Weſtvrieſland*, ke mede geheele leeden zyn van de vergadering der Staten, zyn *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuyzen*, *Edam*, *Munnikkendam*, *Medenblik*, *Purmerend*.

Deze Steeden met de Ridderſchap, maken de volle vergadering van den Staat uyt behandelende de zaken zo buyten als binnens Lands.

Groote vergadering.

Doch als 'er, van zware belaſtingen, vreede, of 't veranderen van de vorm van het beſtier, te beraadſlagen is, werden ook wel, de minder Steeden geroepen, 't geen eertyds niet pleeg te geſchieden, om dat zy gezamentlyk de laſten toegeſtaan hebbende te liever zouden dragen, of ongeſchondener by 't verbond blyven; deze zyn *Woerden*, *Geertruydenberg*, *Naarden*, *Muyden*, *Oudewater*, *Heusden*, *Weſop*, *Worcum*.

Ordre.

Om deze vergadering wel te beſtieren, werd de groote Raadsman *Aſſeſſor*, en by een uytgekipt woord het Ampt paſſende, des Lands voorſpraak, of *Raad Penſionaris* gebruykt. Deze houd zyn huys, altyd in den *Haag*, en men kan wel van den tegenwoordigen den Heer *Heynſius* zeggen, ook zyn perſoon; want zyn E. Geſt: daar ſtip blyft en altyd te vinden is. Aan nie-

niemand verpligt, en aan alle de Leeden even na. Bedient ook geen ander Ampt als dat, binnen of buyten *Holland*, uytgezonderd 't geen daar aan wel ſchikt, het groot Zeegel en de Leenen. Zyn pligt is te bezorgen, zo verre in hem is, dat 'er van niemand indracht geleden werd, op de rechten, voorrechten, gewoonten en keuren, van den Lande, en boven al op de agtbaarheyd der Souverainen. Ook moet hy gezond zynde, in alle de vergaderingen by zyn. Raad penſionaris.

Wanneer de Heeren Staten vergaderd zyn, zo zit den Heer Raad Penſionarus, of den grooten Penſionarus, den eerſten dag van de vergadering, alleen aan een Tafel, met ontdekte hoofde, en doet opening, der reedenen waarom de Heeren Staten zyn by een beſchreeven; legt open de ſtaat en aard der zaken van de welke men zal moeten handelen, en doet zulks, meerendeels mondeling met ordre en welſpreekentheyd: dog zo der zaken ommeloop en hare deelen en omſtandigheeden te wyd uytſtrekken, leeſt hy de byzonderheeden uyt op geſtelde Memorien. Manier in de vergadering.

Welk aldus open geleyd zynde, zegt de Ridderſchap daar op haar welgevallen: waar na de gevolmagtigden der Steden, elk op haar rang uyten het goed achten van hare Meeſters, de Vroedſchappen der Steeden. Doch werd in deze vergadering niemand toegelaten, voor dat hy zyn trouw en ſtilzwygen alvoorens by dieren eede heeft belooft, maar die eed eens afgeleyd hebbende, kan ook een lid van een Stads regeering, toevallig in den *Haag* zynde, zonder gemagtigt te zyn, de vrye ingang in die vergadering hebben maar geen ſtem.

Yder Stad heeft een ſtem, deze hare ſtemmen gegeeven hebbende, zo vergaderd den Raad Penſionarus de ſtemmen, en licht en reddert de betwiſte zaken, uytſprekende eyndelyk, het overweegende goedachten der meeſten, uytgezonderd in nieuwe laſten en ongelden, oorlog aan te gaan, of vreede te maken, nieuwe verbonden aan te gaan, of diergelyke aldergewigtigſte zaken, maar byzonder nieuwe belaſten. Want in deeze allen, is het niet, met meerderheyd van ſtemmen te doen, maar werd vereyſcht, dat alle de leeden de Ridderſchap en alle de Steden, elk toeſtaan en overeenkomen.

Ook werden zommige zaken wel overgenomen, door deze

of die Stads gemagtigden, waar door de voortgang ſtremt, en zwaarlyk gang vat, op de laaſte tyd van deze vergadering werden gemeenlyk de minder collegien uytgekoren, die met dobbel getal aan de vergadering werden gepreſenteerd; ook requeſten, octrooijen en diergelyk onderſocht.

Den Heer Raad Penſionaris, is gewoon van het verhandelde te maken een by een ſtelling, en de Copyen daar van (zo men 't noemt) acht dagen daar na aan de Ridderſchap en de Steeden toe te ſchikken; op dat yder lid der Vroedſchappen, van de welke de Souverainiteyt beſtaat, van alle de verhandelde zaken altyd kennis mag en kan hebben.

Den Heer Raad Penſionaris, ingenomen hebbende de gedachten en de meyninge der Ridderſchap en Edelen, is gewoon die, wel gerangeerd te uyten; en diergelyk doen de Penſionariſſen van de Steeden, of de *Premier* in de Commiſſie of dagvaard, als Penſionarus zich dragende. Indien 'er eenige zaken wat rugſpraak behandeling, en onderhout met byzondere luyden, die zulken aan de hand geeven, of de voorgeſtelde willen ophelderenvereyſchen, zo werden eenige Leden of Penſionariſſen daar toe gelaſt of verzocht, en deze beeſigheeden werden *beſoignes* genaamd; maar zo tuſſen beyde zaken ſtaande, deze, of tuſſchen deze vergaderingen in, voorvallen, zo bewaart men de zelve tot de naaſte vergadering.

't Groot zegel is by een der Ridderſchap of den Raad Penſionaris bewaard, welk men tot verbonden en zware zaken gebruykt, maar het dagelyks Lands Zegel by den Secretaris van Staat. Myne Heeren hare Grootmogende de Staten van *Hol-*
Ao. 1643. *land* en *Weſtvrieſland*, heeft het belieft in Maart, aan hare Hoogmogende dit voorgeſtelde reglement te doen vertoonen.

Eerſtelyk.

Caſius. Men zal alleen zenden, tot de vergadering der Staten Generaal, uyt *Holland* en *Weſtvrieſland*, zodanige heeren, welke tot die bediening meeſt bequaam zyn en nog door eeden, nog penſioenen aan eenige anderen als aan deze landſtreek alleen verbonden zyn.

Ten tweeden.

Niemant zal in de uytvoeringen van zyne bedieninge mogen gaan buyten de palen van de vereeniging tot *Uuytrecht* noch tegen gaan eenige ordonnantien van myne Heeren de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland*; maar zullen hebben te voorzorgen, dat 'er niets en werde gedaan noch van ouds

vaſt

vaſt gehoudene gewoontens, der voorouderen, zonder byzondere en uytdrukkelyke laſt en bevel der zelve Heeren Staten.

Ten Derden.

't En zal niet vry ſtaan, aau die gemagtigden, in de zelve Hoog Mog: vergadering, of buyten de zelve, met andere magten of Vorſten, yets te handelen, van vrede, ſtilſtant van wapenen, oorlog, of andere zaken van die gewigten. Nog met andere Steeden of gemeene beſten of toeſtaan en inſchikke van placaten, verboden, of vryheden, welke tot ſchade van *Holland* en *Weſtvrieſland*, zouden konnen ſtrekken; gelyk mede, in 't doen werven, of afdanken van Soldaten, veranderingen van de munten, opleggen van laſten, vergifniſſen van misdaden tegen den Staat van 't Vaderland, begaan Wanneer zulke zaken voorkomen mogten, daar van aanſtonts zullen kennis geeven aan hare Groot Mog: of myne Heeren de Raden van Staten.

Ten Vierden.

Zullen de zelve Heeren niet vermogen, te verkopen of vervreemden, goederen, heerlykheden, rechten, of privilegien, aan het gemeene beſt, der verbonde Landen toebehoorende, uyt kragte, van het algemeen verbond; zonder expreſſe toeſtemming en bewilliging van alle de verbonde provincien zamen.

Ten Vyfden.

Alle de inkomens, voordeelen, baten, en winſten, tot de zamen verbondene Gemeenebeſten, uyt kragte van eenige tractaten, en verbonden met buytenlandſe Vorſten en gemeene beſten, moeten gekeert werden ten profyte en voordeelen van het algemeen verbond, en overgeleverd in de handen van den ontfanger generaal, doch van deze gelden en zullen myne Heeren de Staten Generaal niet mogen diſponeeren, maar de Raad van Staaten.

Ten Zesden.

Zy zullen geen jurisdictie oeffenen nog door haar zelven, nog door anderen, gevolmagtigden, in eenige twiſt zaken of geſchillen; maar de ſtrydige partyen ſtieren of na den Raad van Staten, of na de Collegien der Admiraliteyt, na de natuyr der zaken; maar het zal haar vryſtaan, vonnis te ſpreeken en haar meening te uyten, over zaken, welke reviſie onderworpen zyn.

Ten Zevenden.

En werd haar in 't minſt niet toegelaten, op te houden door haar ontſlag de uytvoering, van eenig uytgeſprooken vonnis, 't zy in crimineele 't zy in civile zaken, van welken Regtbank, Collegie of Raadhuys de zelve mogen zyn.

Ten Achtſten.

Ook zullen de zelve gehouden zyn, alle hare beradingen, en de genomene concluſien, door de H: Mog: Heeren Staten generaal gedaan, aanſtonts open te leggen, voor hare Gr: Mog: myne Heeren de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland*, zo dra als de vergadering begonnen is.

Ten Negenden.

Wyders zullen zy niemand vermogen, opening te geeven van den ſtaat des Vaderlands. Als aan myne Heeren hare Gr. Mog: de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland*, of zo de zelve niet en zyn vergaderd aan den Raad van Staten. Maar zo 'er yets merkelyks voorvalt, welk *Noordholland* betreft, zo moeten zy daar van kennis geeven, aan de Heeren Gedeputeerden van dat quartier, welke in den Raad van Staat, zitten.

Ten Tienden

Zy zullen den Raad van Staat, en de Collegien ter Admiraliteyt laten, by haar voorſchrift en gemaakte ordonantien, zonder in de zelve eenige verandering te maaken, welke zy nog zelve daar in zullen invoeren, nog lyden dat van ymant anders ingevoert werden, zorg dragende, dat den Raad van Staat, zo wel als de Collegien ter Admiraliteyt, naaukeurig opvolgen hare inſtructien.

Ten Elfden.

Ook zullen zy de voornaamſte krygs of Staats Ampten, op niemant mogen brengen, nog aan ymand begeeven, zonder byzondere toeſtant en de bewilliging der Staten van *Holland*; even zo weynig als zeer hooglopende, en zwaarwaardige giften, door welke de Staat van oorlog veel zoude verzwakken, of de inkomſten der Bondgenooten te veel verminderen.

Ten Twaalfden.

Werd aan gemelde Heeren vier guldens voor dag geld vaſt geſteld.

Ten Dartienden.

Op deeze voorgeſchreevene Artykelen, van welke de breeder verklaringe en oploſſing by betwiſting, myne Heeren de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland*, aan haar zelven behouden, zullen de Heeren welke gedeputeerd werden in de Staten Generaal gehouden zyn den eed te doen.

Ten Veertienden.

Het formulier van den Eed is van dezen inhoud.

Ik beloove en zweere, geduurige getrouwigheyd, aan myne Heeren de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland*, als de ware Souverainen van dat Land; en daar voor niemand als haar erkennende, en dat ik, met raad noch daad zal helpen in eenige gevallen waar inne, de hoog agtbaarheyt van dit voorſeyde Land, eenig gevaar kan lyden, ofte waar eenige ſchaden door mogten geleeden werden van eenige des zelfs inwoonders. Maar waar ik diergelyk yets gewaar mogt werden, zulks zal verhinderen, en aanſtonts het zelve aan de gezeyde Heeren Staten, of in der zelver af zyn, aan de Raden van Staat, die 'er dan zyn, zal aangeeven; als mede dat met alle kraft, zal bewaren de voorrechten, eer en roem, van het zelve Land, eeven als de hervormde Godsdienſt, gelyk de zelve nu in deze Landen openbaar geleert werd; Vorders dat ik in de vergadering der H: Staten Generaal, en buyten die vergadering, alle zaken welke tot voordeel van *Holland* en *Weſtvrieſland* konnen dienen, en tot gemak van alle de met ons vereenigde Provincien volgens het verbond, kan ſchynen te ſtrekken, zal helpen bevorderen uyt al myn kragt en vermogen; en dat ik

ik wel zal blyven verzwygen, de zaken welke gesecreteert moeten zyn, nogte geene giften of gaven!, volgens dit voorgeschreven reglement verboden, zal annemen, en alle zaken doen en uytvoeren zodanig als den inhoud luyt der Artykelen, aan myn Ampt voorgeschreeven, voorbepaald, of in het toekomende voor te schryven en te bepalen.

VYFTIENDE HOOFDSTUK.

Verdeeling van de hoogste Ampten in Holland *en* West-vriesland, *buyten de Steeden.*

DIt Land van ouds, door het quaad strant, steeds verlopende Zeegaten, watten, platen, en ondiepten voor dry Provincien beveyligd zynde tegen de uytheemse Vyanden, heeft byzonder *Holland*, door de uytzetting der *Rhyn*, en de daaglykse ontgronding veel binnenlandse zware meyren en de Zuyder Zee in den boesem, zo wel als den *Biesbosch* en de vergroote uytstromingen van de *Maas* en noch eenige bystroomen; gelyk de *Haarlemmer* en *Leydse* Meer, *Wyker* Meer, het Y, *Goud Zee*, *Hoorner hop*, rondom *Wieringen*, *Marken*, en andere overgeschotene brokken, waar tegen de ingezeeten byzonder in *Westvriesland*, en aan *Waterland*, weer veele meyren tot volmaakte Plantagien en Polders, hebben gemaakt; als *Beemster*, *Purmers*, *Schermer*, *Zyp*, en anderen. Zo heeft het van ouds de Staten van den Landen, op het hert gelegen, tegen den voortgang der inbreuken, op alle manieren bedagt te zyn. Welke door de Graven deeden instellen verscheyde hooge Ampten, daar op uytziende, met de namen van Dykgraven, welke meerendeels van des Lands Adel bediend zynde, tegelyk voerden, Drossaarden, of Bailluws Ampten:

Deze zyn te gelyk eertyds Hoofden en Bevelhebbers geweest der benden van ordinantien, of Leenmannen met hare onderhoorige Mannen of Riemen. Elk trekkende onder hare Bannieren, van welk, de loze Keyzer *Karel* de V. de Edelen meest ontsloeg als of 't een last was, om daar door deze dapperste Landaard, laf te maken, en den koenen Adel, haar fierheyt te ontzenuwen; waar van men voor 't huys te *Teylingen*, een Ridder vond gemaald te Paard, met een Valk op de hand:

Met dit byſchrift,

Ik mag ryden, ik mag vliegen, ik mag gaan
Ik behoef niemant met myn leen ten d.·nſt te ſtaan.

Dordrecht voerde de banier van *Zuydholland.*
Haarlem van *Kennemerland* en *Kennemergevolg*,
Leyden van *Rhynland.*
Delft van *Delfland.*
Rotterdam van *Schieland.*

De Heer van *Naaldwyk*, als Marſchalk van *Holland* } hare byzaken.
De Droſt van *Woerden* van 't Waterſchap. }
en andere diergelyk:

Men vind ook *Amſtelland* en *Waterland*, zo zeer niet geſcheyden, onder *Amſtels* Banieren.

Het Bailluwſchap van *Zuydholland*, aan de *Mourkant*, *Mourkerkerland*, *Crimperwaard*, *Ryderwaard*, de ondergelopene Dorpen, &c. behalven de hoog heerlykheden in *Alblaſſerwaard.*

Het Bailluwſchap van *Kermerland* en *Kermergevolg.*

Het Bailluwſchap van *Rhynland.*

Het Bailluwſchap van *Delfland.* mede de Bailluwſchappen van *Schieland*, *Delfland*, *Beverwyk*, *Brederode*, *Egmont*, *Aſſendelft*, onder *Hoorn*; *Spanbrouk*, *Nieuburg*, *Amſterland*, *Waterland*, *Zeevank*, *Gooyland*, *Loosdrecht*. *Woerd·n*, *Linſchoten*, *Waſſenaar*, *Noorwyk*, *Schoonhoven*, Droſt Ampt van *Arkel*, Droſt Ampt van *Heusden*, en de vier heerlykheden in 't Land van *Heusden*, *Schager Cogge*, *Nyedorper Cogge*, den *Haag*, en daar by eenige mindere Bailluwſchap van *Voorn*, van *Stryen*, *Roon*, *Flakkee*, Ruwaartſchap van *Putten.*

Eenige van deze hebben ook te gelyk Dykgraafſchappen en Heemraden, behalven hare Scheepenen en Leenmannen, waar van eenige Heemraden, Hoogheemraden getituleert werden: In *Haarlem* is de gerichtplaats van *Kermerland*, in *Leyden* van *Rhynland*, in *Rotterdam* van *Schieland*, in *Delft* van *Delfland*; de Heeren Bailluwen nomineeren meeſt een dobbel getal alle jaren van Schepens van hare gerechten, of Leemannen, en dan verkiezen daar uyt hare Grootmog: zeven. Maar *Woerden*, kieſt zelf half uyt *Holland*, half uyt het ſticht van *Vytrecht.*

De Dorpen. De meeſte Dorpen hebben hare Scheepenen of welgebooren Mannen, een Schout en Secretaris, die meeſt ook Pondgaarder is, maar

maar zy hebben onder Bailluwen, zynde van zeer kleine macht, en hebben geen grooter breuken, als ter waarde van dry vier of vyf gulden, ja minder, zynde haar gericht aanftonts verplicht, de Bailluw, Droft of Amptman, ofte wel zyn Steedehouder, gelyk zy meerendeels hebben, kennis te geeven van de bedreevene quaden: en mogen wel aanftonts vangen, maar moeten den gevangen overgeeven aan den Steedehouder, om te brengen in hechtenis van den hoog Bailluw, welke bank fpant met zyn Leenmannen, en zyn eyfch hooren, de zaken onderzoeken, en vonnis fpreeken, maar van zulken vonniffen kan den gedoemde appelleeren aan 't Hof van Juftitie in den H*aag*, werwaarts hy dan vervoerd werd. Maar de Schout en Scheepenen op de Dorpen, brengen veele breuken, voor haar op de naam van Polder en Dykmeefters, en veele hebben verkregen, daar op te mogen na haar onderzoek, recht doen; in fchulden en alle civile zaken, fpreeken de Scheepenen der Dorpen vonnis, maar die zich daar by gegraveerd vind, kan zyn keur vol- Haarbe-ftier. doen; dat is die kan, op de meefte plaatfen het gerichte van Leenmannen of welgeboorene Mannen en den Droffaard of Baillluw verby gaan, en zyn triumpherende party ten eerften doen overdragen na het Hof Provinciaal in den *Haag*, of hy kan den zelven roepen eerft van des Bailluws rechtbank, van waar wederom geappelleerd kan werden aan het Hoff.

Maar Dykgraven of Hoogheemraden recht over de bekeuringen en zulke breuken, van de zelve en valt geen overdaging noch appel. De Dorpen in H*olland* en *Weftvriefland*, zyn zeer machtig geworden, ja zo dat zy in middelen en machtige ingezetenen verre de Steden, van *Purmerend*, *Edam*, *Munnikkendam*, ja *Medenblik* te boven gaan, waar door zy zeer hovaardiglyk haar zaken behandelen;en lichtveerdiglyk, een gemeene beurs makende, tegen de Bailluwen plyten, die nu en dan, al wat van hare ontzachlykheyd al zoo laten glippen: zelfs zoudenfe niet ontzien, de voorrechten der Hooftfteden te quetfen gelyk nu noch vers een voorbeelt van *Ooftzaan*, ontrent de boedel van eenen *Daalder* tegen de Stad *Haarlem* is voorgevallen, alwaar de Dorp Scheepens, een curateur ingeftelt hadden, en zo meynden voort te gaan, ten ware dat de Stad, met de uyterfte vigeur zulks hadde tegen gegaan, en haar doen condemneeren:

de

de Dorpsgericht banken, voor en al eer uyt te spreeken, zyn gewoon, ('t geen wel is) by twee of meer groote Rechtgeleerden te gaan overleggen 't geen zy zullen voor uytspraak geven; maar tot kosten der pleytende.

De meeste van deze Dorpen lyden zeer onverduldig, dat hare predikanten te kiezen, onderworpen is de goedkeuring der Steeden, Heeren Bailluwen, of wel des Gravelykheyts Rekenkamer, welke ook op alle, die, welke aan haar H. E. vervallen, Schouten, Secretarissen, &c. stellen; en meest hebben, zodanig de keur der leeraars, dat dien Heer die 't recht heeft van approbeeren, kan als 't hem lust reproberen, zonder tot reedenen gehouden te zyn. Haar steunsel is in de Ridderschap, welke de Steeden, wel wat wil zien eevenaren door de Dorpen. Maar haar welvaren doet het meest, 't geen zy zeeker door hare neerstigheyd, zuynigheyd en schranderheyd verdienen, byzonder in *Waterland*, meest zynde snelle koopluy, bevarende en te gelyk bevrachtende haar eygene Scheepen, de groote in compagnie, de kleynen yder voor haar zelven, waar mede zy alle stromen plat varen, allerley koopmanschappen voerende, ruylen handelen, en winnen op alle manieren, zelfs niet verteerende; waar by komt de groote geleegentheyt tot sluyken, 't geen zy de ziel van de koopmanschap noemen: hare *Groenlands* vaarders, Buyzen, Hoekers en diergelyke vullen de Zee, hare Molens, Kokeryen, Branderyen, en Scheepswerven, het land; meest wyl de vrou het landwerk waarneemen terwyl zy scheep varen dubbelde winsten doen.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Van DORDRECHT.

DOrdrecht, van ouds *Thuredrecht*, altyd in de *Dortsen* Waard gelegen, voor 't meeste met de *Merwerde* omcingeld en doorstroomd, niet van het overig *Holland* afgescheurd, als andere meynen; de *Maas*, *Waal* en *Linge*, plegen mede daar
Ao. 1220. om te loopen. De Stad is van steene muyren die ze noch tegen de rivierzyde houd, tot aarde wal vesting veranderd. Heeft

de

de Zetel der eerſte Graven geweeſt, en was mogelyk op 't ſlot te *Merwe* wel na 't zeggen van velen een *Frankiſe* Vorſten Hof. De vorm der Stadt is langwerpig als een Galey; zy is een overvloedige Spyskamer, en Winkel, van alle lyfbehoeften en Koopmanſchappen; haar omleggend land is van zware en vette kley, tot vrucht bomen, en hoven zeer dienſtig; de room, en 't geen daar van gewonnen werd, is byzonder vet; hare pakhuyzen en wynkelders, nergens beter; van oude ſtamhuyzen heerlyk; zy heeft een voorrecht der Stapel, welk zy hardnekkig heeft verdeedigd, van Keyzer *Karel*, tegen middelaars uytſpraak geſtyft. Door dit recht houd zy op, de vreemde waren, die den *Duytzen* of *Luykze* Koopman in brengt, op dat zy daar geſtapeld werd, en blyven, tot dat zy daar verkocht werden, hoe de markt mag zyn, ten zy de Schipper of Koopman, riekende een hooger markt weerom wil varen, 't welk hem vry ſtaat zonder tol te betalen: zo van die waren eenige gekocht werden, zo moet dat goed in hare Borgers ſchepen vervoerd werden. Wynen van *Duytſland*, Graan, Hout, Kolen, Yzer en andere waren zyn dit onderheevig.

Gelegentheyd.

Voorrechten.

Deze Stad heeft van ouds des Lands munt, de oudſte penningen bekent, zyn van Graaf *Dirk*, de zevende, aan de eene zyde, een kruys met *Pax* vertoonende, en aan d'ander zyde daar by *Theodoric.* met *Mon Hollan.* Deze munt heeft veel voorrechten van *Albrecht* van *Beyeren*; als haar eygene werkluyden, vry met haar goederen, van tol, en arreſten, ſtaande te recht voor de provooſt van de munt, vryheyd van waken, monſteren, en uyt trekken van den derde man. Excyſen van Bier, Wyn, Brood, Vleeſch, enz; alles wat haar alzo vergund is, is wederom aan de zelve door de Heeren Staten toegeſtaan.

Privilegie van Keyzer Henrik de IV.

Den 17 October 1672.

Zy is de voorzittende ſtem der Steden van *Holland*, en ſpreekt na de Ridderſchap, in hare Groot Mog. vergadering.

Overmatig veel Dorpen, quamen onder haar, voor dat 'er twee en zeventig Dorpen, behalven de Landhoeven en Kaſteelen ondergingen, in 't jaar 1421 met een ſchrikkelyke nederlaag van Menſchen, Vee en Landen; op St. *Eliſabets* nacht.

De Stad heeft veel aanſtoot by de eerſte Graven tyden geleden, maar is nooyt overmand; haar Banier wierd van de Steden van *Zuydholland* gevolgt, en haar Borgermeeſter trok met

de Vaandels van twee en dertig Gildens onder hare Deekens uyt; welke van tyd tot tyd, daar mogelyk met wat te veel vryheyd der zelve is opgewasſchen.

De Stad de opper Rechterſtoel van de grooten Waard, de Baanderye van *Merwede*, met zynen agterleenen, en werd die Baanderheerſchappy bekleed by repreſentatie door de Ed. Agtb: Heeren Borgermeeſteren van *Dordrecht*, na de Hulde, als *Hollands* Leen, ſtellende daar den Dykgraaf, Penningmeeſteren, zo mede in de heerlykheyd eertyds van *Ried*, *Nieukerken*, *Huyzingen*, *Dorsmond*, *Tolloyſen*, en andere meer. Haar Borgers zyn niet arreſtabel in *Zuydholland*. De Bailluw van *Zuydholland*, moet onder anderen zweeren, dat hy de Stad van *Dordrecht* zal helpen houden by hare Privilegien; de afleyding van de Stad *Dordrecht* gehoorzaam zyn, en zyne gevangen nergens ſluyten als aldaar. Vier Borgermeeſteren, hebben 't beſtier der Stads zaken, waar van drie, den Stadhouder zynde in leeven, by dobbel getal genomineerd, by den oud Raad, en Mannen van Agten, door den zelven geëligeerd wierden; blyvende den oud Raad en en goede luyden van Achten: verkiezen de vierde Burgermeeſter, mits dat de goede luyden van Achten daar toe uytbrengen twaalf keuren. Twee jaren na den anderen konnen deze Burgermeeſter Ampten waargenomen werden, by beurten alle drie maanden omgaande de Voorzitters plaats, die met expiratie van die tyd eerſt reekening doet. Zo lang zy Borgermeeſters zyn, genieten zy de voorrang in de ouden Raad, maar die het Burgermeeſter Ampt van de gemeente is geweeſt, behoud altyd de rang boven de andere Raden. Voor en al eer daar toe te konnen gekooren werden, moet in het een en dertigſte jaar getreeden, en binnen *Dordrecht* of de vryheyd van dien gebooren zyn. De gerechtbank beſtaat uyt negen Scheepenen, welke op alle vergaderingen van den oud Raad mede moeten werden geroepen; en na haar rang ſtem hebben, van welke het eene jaar vyf, het andere jaar vier afgaan moeten. De Veertigen maakten hier toe een dobbel getal in des Stadhouders tyd. Eenige dagen voor St. *Michiels*, het eene jaar thien, het ander jaar acht; welke zy by beſloote biljetten formeeren. Doch by 't afſterven van eenige uyt den oud Raad voor die tyd, zo moeten die plaatſen werden hervuld of wel

Haar beſtier.

daar

daar toe genomen zo veel der beste Borgers daar geboren, of door de Vrouw zo gereekend, in hun zes en twintigste jaar getreeden, gereformeerd, en ten minsten op tien duyzend guldens gequotiseerd zyn; deze genomineerd zynde moeten eerst by den Burgermeester der gemeente, of het gerechte werden geexamineerd; doch om dat in den bloede of affiniteyt niet zou werden gerust, zo moeten Secretarissen, acht dagen te voren een lyst formeeren, en in de groote Zaal ophangen, houdende de namen van den oud Raad, die als dan Nominabel en Eligibel zyn.

De Mannen van Achten werden genomineerd by de Deekens van de Gilden. Maar in haar werden ook die hoedanigheden vereyscht; zy brengen uyt twaalf stemmen, tot het verkiezen der Burgermeester van de gemeente; en doen zulks met den oud Raad.

De Veertigen moeten voorze tot de nominatie der Schepenen treden, hare vacante plaatsen by besloote biljetten vervullen.

Burgermeesteren, Scheepenen, Mannen van Achten, en veertigen, moeten alle telkens voor de bediening beëedigd werden.

De oud Raad en de veertigen hebben rang na hare tyd van bediening, de Gilden en Mannen van Achten verkiezen den Thesaurier, die suffisante cautie moet stellen en beëedigen, daar niet om te hebben gesolliciteert. Op den dag van drie *Koningen* verkiest men deze Ampten, waarom de Commissien van Staten Generaal, Raad van Staten, gecommitteerde Raad, Admiraliteyten Generaliteyts Rekenkamer, blyven met besloote biljetten van den oud Raad gekoren, en moeten mede zweeren daar niet om te hebben gesolliciteert. Rekenkamer van de Graaflykheyd.

Niemant is nominabel van afgegaane Heeren, als na twee jaren stil gestaan te hebben na zyn Ampt.

Vader en een Zoon, ook twee broeders konnen in den oud Raad zyn, het *Præsidium* van den eersten Burgermeester begint den 1 April, en duurt drie maanden, zyn die van de gemeente.

Daar is in de Stad een Schoutschap van acht dagen; den 5 Juny geeft de Heer Schout over aan den Heer Borgermeester van *Dordrecht* repræsenteerende, de Baron en Heer van *Merwe*, Schoutschap van 8 dagen.

aan de roode *Toorn*, de Roede van justitie over, daar by zeggende dat hy den zelven over acht dagen moet weder ontfangen; waar op den Burgermeester zegt die aan te neemen, voor de Stad *Dordrecht*, als Heer van *Merwe*, en dat volgens de resolutie en auctorisatie van den Ed. Gerechte, oud Raad en Mannen van Achten der zelver Steede; en Hr: *Daniels* markt, 8 dagen duurende uyt zynde, levert den Heer Burgermeester die Roede van justitie wederom over aan den Heer Schout, Heer *Daniels* markt eyndigt 's daags na St. *Odulph*.

Reekeningen.

In *Dordrecht* moeten de reekeningen gedaan werden van de *Zydewy*, *Barendrecht*, 't Noordse *Zomerland*, myn 's Heeren Land, *Zomerdyk*, *Merwer* Polder, *Elsch*, *Swindrechse* Waard, *Eendragt* Polder, *Myl* Polder, *Gravendeel*, *Alblassenwaard*, *Nieubeyerland*, *Oudbeyerland*, nieuwe *Altenaas* Polder, oud *Dubbeldam*, *Noorder Zomerland*, *Heynen Oord*, Zuydpolder van *Barendrecht*, *Ryerkerk*, *Maas*, *Nieuland*, *Oudland*, *van Stryen*, *Kromstryen*, *Wieldrechtse* Polder, *Godschalks Oord*, *Nieu Bonaventura*, *Alloyssen* Polder, *Striensen* Polder, *Heel*, *Haaks*, *Krimperwaard*, de Leenen van *Merwe*, *St. Antonis* Polder.

Regtspraak.

De eerste Rechtdag na Kersmis is Dingsdag of Donderdag, na Nieuwejaarsdag.

De eerste Rechtdag van geding is 's Maandags na de eerste Zondag in de Vasten, en zitten dan drie Scheepenen, welker tourbeurt het is.

De tweede, Vrydags daar aan, met de volgende H: Scheepenen, 's Maandags daar aan de derde, en wederom Vrydags de vierde, en voorts zo Maandags en Vrydags tot tien toe; en is de laatste Vrydag voor Palm Zondag, maar Donderdags na half Vasten, zegeld den Heer Burgermeester de daagbrieven, van buyten of binnen processen. Saturdag voor Palm Zondag is hier een slechting der Buurgeschillen, *Paying* genoemt; de verschillende Buuren, die wel eer by openbaare Vierschaar wierden gehoord, onder de Vuylpoort, werden nu gehoort op de plaatse *contentieus*, en daar doet men op staande voet recht, of moeten op 't Stadhuys bescheyden werden; dit geschiet met een zeer plechtelyke processie, van den Hr. Schout, Borgermeester, Scheepenen, Thresorier en Mannen van Achten, voor deze gaan Bodens, Secretarissen, Pensionaris, en volgen de onder Schout en Fabryk, zeer statiglyk.

De

De Stad reguleert zich meest na hare Keuren en beschreeve Rechten; in het Crimineel is geen appel.

Ontrent de sucessien werd onderhouden, *Zuydhollands* Recht zynde Schependoms Recht; en heeft daar de repræsentatie plaats in *infinitum*, zo in rechte als collaterale linie, en dat in stammen niet in hoofden.

Een Crediteur heeft in zyn optie, wie hy wil executeeren, als 'er drie, vier, of meer voor Schepenen haar hebben verbonden, en van de eene deels betaalt zynde, mag de rest op andere vinden.

Die bewaring van Wynen, met de sleutel der Kelders heeft, mag de zelve verkopen, en den Eygenaar moet de koop van waarden houden.

Openbare koopluy, Vrouwen mogen kopen, verkopen, in rechten ageeren als Mans, maar wederom, haar zelven niet behelpen met de *Vellejaanse* exceptie, anders den Vrouwen na rechten competeerende.

Contracten op Vierdagen zyn krachteloos.

Naasting in de zes weeken heeft hier plaats.

Dry ordinarie gedingen zyn daar voor de Poorters en *Zuydhollanders*. De eerste, Zondag in de Vasten; de tweede, na St. *Jan* in de zomer; de derde, na St. *Marten*: zo wel om te roepen, als wel in personele als Hypothecare Acten.

Van Huyshuuren of Arbeydsloonen mag men geen pand wyzen, maar men moet betalen of in gevangenis gaan.

Sommatie gedaan zynde en de tyd verstreeken, moet de gecondemneerde in gyzeling gaan.

Van 't water Recht heeft men appel tot de kamer van *Dordrecht*.

Die van den gerechten (buyten veele andere particuliere Rechten) ofte de kamer van *Dordrecht* maken en doen publiceeren zulke Statuten, Keuren, en Ordonnantien in de Policie, en stellen zulke pœnen op misgreepen, als zy vinden te behooren.

Een Hypotheecq als was 't in de derde hand, moet eerst geexecuteert zyn, eer men de borg betrekt.

Man of Vrouw langst leevende moet beëedigde inventaris geven van de heelen boedel, en deelt half en half met de Erfgenamen of kinderen van den eerst overleedenen.

In deeling van goederen moeten de kinderen inbrengen, 't geen zy te voren in huwelyk of by donatie of tot ſtudien en reyzen hebben gehad.

De naaſte in 't bloed is Voogd der Wezen, en de kamer Oppervoogd.

De Moeders maken geen Baſtaards, maar de kinderen ſucceedeeren in haar Moeders goederen, hoedanig van haar gewonnen.

Die van den gerechten verleenen Ceſſie aan arme gemeene Borgers, zonder te hebben, brieven van 't Hof of Souverain; mits horende de Crediteuren.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad HAARLEM.

Naam. Anno 506. HAarlem, van zeer onzeekere oorſprong ontrent de naam, om de oudheyd, van zeeker ſlot herkomen; aan een der afzetſels der *Vrieſe* Koningen, eertyts eygen aan de kant van de *Kinhem*, die eertyds na *Egmond*, en van daar met een ſloof in Zee liep gelegen, niet verre van *Heemskerk*, welk ſlot verwoeſt zynde, de reeden mogelyk heeft gegeeven om de onderhorige Landzaten, door 't *Sparen* gedekt, hier met een Burgt te beveyligen, en aan de zelve de aaloude naam over te zetten. Heeft de eer der tweede ſtemme onder *Hollands* groote Steeden. Stand. Van gelegentheyd boven alle plaatſen wonder behaaglyk, verzien zynde van jachtryke Duynen, viſchryke Wateren, de beſte grond voor hoven die men kan wenſchen, zo dat de keurlykſte bloemen, verarmt elders, daar te min moeten komen; doorvloeyt door 't ſchipryk *Sparen*, door welk alle de ſcheepvaart, na *Zeelant*, *Vlaanderen*, *Brabant*, en wederom *Vrieſland*, *Groningen*, *Embderland*, danks of ondanks paſſeeren moeten; van outs een ſpruyt des *Rhyns*, uyt het zamen gevloeyde van de Meere by *Leyden*, de *Bordon*, en veele toegezette ſtroompjens, allenks tot *Leydſe* en *Haarlemmer* Meer uytgeborſten.

En 't zelve *Sparen* werd weer ontfangen van het nu zo uytgezwollen Y, en de *Wyker* Meer, boven over tuſſen de Duynen

nen en hare ſchoonſte beemden, nu de beſte Bleyken, van de Wereld, liep de *Rhyn* by *Catwyk* verſpart, waar van noch een overſchot is maar kleyn, en ook mogelyk de Beek, door de Stad lopende. Aan deze *Rhyn* lagen *Albrechts* Berg, ('t Hof van *Holland*) 't ſlot te *Kleeve*, *Breederoo*, *Velzen*, *Rinichom*, en meer andere als *Aſſenburg*, *Heemskerk*, *Devere*, *Zanen*, *Foreeſt*, *Adrichem*, *Colſter*, *Cronenburg*, &c. De Stad aan *Bachus* om de naam van *Bakenes* op te offeren, heeft by my geen ingang. De Stad is van alle geheugenis groot na 't Land geweeſt; heeft veele heerlyke zaken verricht, en ook veel uytgeſtaan: men kan niet tegen ſpreeken, dat ze de hooftſtoel der *Kennemers*, of *Caninefaten*, geweeſt is, en blyft berugt van ouds, en ſtout ter hand, de dood voor de ſlaverny keurende; zy heeft der *Vrieſen* tornen veelvoudig afgeſtaan; dappere oorlogsroem, binnen onze Landen alom behaald, en is buyten in de kruysvaart, van Keyzer *Frederik*, om de overwinning van *Damiaten*, met verandering van 't wapen dat eertyts, van twaalf meerlen ongepoot met een kruis volgens een zegelring, en twee andere by na diergelyken noch te bewyzen, beſtont, om de ſtand der Stad te betekenen aan een boſch of hout geplant, met een dorre boom alleen; want zulken vergrypen is alleen ontſtaan uyt de ongeoeffentheyd der konſtſnyders en beeldhouwers, gelyk men diergelyk ziet in al de oudſte tinne platen. Geſchiedeniſſen.

Zy telt op de dunne ſtrook Lands tuſſen de Duynen en 't *Sparen* in, op twee uuren langte, 80 Hofſteeden waar van geen in dertig jaar onder 4000 guldens is verkoft, zonder de oneyndige thuynen en minder hoven te reekenen. De keurlykſte Zeevis, van ſtrand gedragen, wyl 't naauwlyks een uur van de Stad afleyd, maakt geen kleyn deel van de ſmakelyke tafels; waar op uyt het *Sparen*, en de Meeren de Rivier, en brakke vis volgt tot nyd van andere ſchoon: Om die vermaken, nevens den ſchoonen Hout, was *Haarlem*, der Graven Hof; *Willem* den *Roomſen* Koning wierd daar geboren, en boude daar ook 't Prinſenhof, met eenige deelen van 't Raadhuys: Vleeſch is nergens in *Holland* ſchoonder, en de weyden zo grasryk, dat men 'er veele twee maal 's jaars hooyt. Voordelen.

De uytmuntentheyd van konſtenaars is by uytſtek hier groot, zy was van *Goltius*, Mr. *Cornelis*, *Saanredam*, *Hals*, *Matham*,

Viſſcher,

Visscher, en oneyndige Konst schilders, Moeder en Voester; zy kan niet op tellen de meenigte geleerde Mannen van haar voort gesprooten; *Laurens Koster*, van de Drukkonst, *Frisius* van t'*Etsen*, *Daniel* de *Hooge*, van de zwarte Konst, buyten alle vindingen in Tapyt, Damast, Zywerk en weef konst zyn gene bekent voor de haren; Onder hare Banniere moest gantsch *Kennemerland* en *Kennemergevolg*, op trekken; eertyts op de naam van Graven, ten heyre geleyd, die nu in Bailluws naam, veranderd is welke in die Stad, zyn huys mag gebruyken *pro interum* voor een gevangenis. Hoofdrang heeft over al, en zyn Vierschaar voor zich en zyne E. Leenmannen, op het Raadhuys. Het Rentmeesterschap werd ook daar van in de Stad gehouden, en moeten aldaar alle de Dorpen hare wyzenis halen, of beroepen werden, uytgezonderd geringe boeten van 10 *Kennemer* ponden.

De Stad is dikmaals, behalven met zo veelvoudige verwoestingen aan de sloten buyten, welkers Heeren meest haar in de Stad ophielden gedrukt geweest; ze is van de *Vriesen* van 't *Kasenbrootsspel*, en anders gantsch *Kennemerland* veel gebrand en ge-
Ao. 1347. blaakt; *Haarlem* de eerste afgekeert hebbende; De brand in dit jaar leyde by na de gantse Stad in assche, dat 'er wynig over
Ao. 1493. was. Wederom met verwoesting van veele Huyzen; de *Kennemers* tegen de Eedelen door *Amstel* opgeruyt, wierden van de Edelen en Borgers wel afgeslagen maar buyten alles zo ver-
Ao. 1132. woest als te voren door *Floris* de zwarte met de *Vriesen*. Vrou *Jacoba* wierd met verlies van haar hout dieze zelf omkapten buy-
Ao. 1436. ten gekeert. De Stad wierd daar na van *Albert* van *Saxen*, wredelyk behandeld, rakende behalven haar geld, alle de Privile-
Ao. 1575. gien quyt, die Keyzer *Carel* de Vyfde haar wedergaf; en na 't *Spaanse* beleg, tegen den inbreuk van 't opdringend Zee water heeftse ook zeer geworsteld, waar tegen de Heeren Heemraden, van *Rhynland* zyn ingesteld van Koning *Wilhem* en wel begiftigd, Welker magt eerst over den Dyk van *Velsen* midden door *Kennemerland* tot *Amsterdam* toe ging, maar nu veel ruymer uytstrekt, en door Heeren Edelen en de besten uyt *Haarlem*, *Leyden* en *Amsterdams* overigheden, zeer aanzienlyk werd waargenomen; gevende hare keuren, met haar H: E: Heer Dykgrave, zonder eenig vervolg te lyden, van die geenen welke binnen hare

schouwe

ſchouwe gezeten zyn, waar toe, een alderprachtigſte huys op *Swanenburg*, een te *Sparendam*, en het derde te *Leyden* gebouwt zyn. Door den wyzen Raad van *Nicolaas* van der *Laan*, welke Ao. 1576. door veel welſpreekentheyd, de E: H: Hoog Heemraden, waar van 'er altyd twee uyt *Haarlem* zyn en andere, daar toe bracht dat de oude ſluys moetende verleyt werden, deze nieuwe dubbelde ſluys, met allerley zorg wel geheyd, met blaauwe ſteenen gemetzeld, heerlyk voleynd is. Door het welk nu, *Groenlandsvaarders*, Korenſchepen, en andere in de boezem van de Stad werden gebracht; waarlyk de grondſlag van des Stads welvaren is doenmaals geleyd, en die doorvaard, ſtreng gemaintineerd, van *Maximiliaan* vergund, en van den Hr. *Koppier* eens ondermynd met het breken van *Billerdam*, als Heer van *Kalſlagen*, dit wanende te mogen doen, en aangezet, van andere Steden, is in al de koſten verweezen van 't Hoff. De Graven Ao. 1529. van *Kennemerland*, als *Brinio* eertyts, wierden op een heuvel tuſſen *Alkmaar* en *Haarlem*, gehuld; ook gelyk daar na veele Graven van *Holland*, op den zelven oort, by *Heemskerk*. Haar Hout was wel eer zo aanmerkelyk dat den Houtveſter van *Holland*, Houtveſter van *Haarlem* wierd genoemd: zut of zoet *Haarlem* is 't overouds geboekt, en een *Paradys* van *Cornelius Aurellius* genaamd; waar men een hooge ſchool en opperbisdom wilde veſten. Zy was de vergaderplaats der H: Staten: hare naaſtaanpalende, Ao. 1572. Dorpen zyn, buyten de *Beverwyk* een Stads Vlek, St. *Achtenkerk* 1063 genaamd, *Wyk* op Zee, *Tetroode*, *Albrechtsberg*, *Voglezang*, *Velſen*, *Zantpoort*, *Heemskerk*, *Poelenburg*, *Akendam*, *Schoterboſch*, *Schooter*, *Vlieland*, *Heemſtede*, *Bennebroek*, *Berkenrode*, *Sparendam*, *Spaarwou*, *Hofambacht*, *Houtryken*, *Polonen*, *Sloten*, *Osdorp*, *Sloterdyk*, *Raasdorp*, *Rietwyk*, *Haarlemer Liede*, *Nieuwerkerk*, *Schalkwyk*, *Vyfhuyzen*, *Ryken*, *Rykeroord*, *Rolland*, *Cleeve*, meeſt onder *Kennemerland* reſorteerende, dat tot aan *Wieringen* en verder pleeg te gaan; 't Hoofd van haar was *Akerſloot*, het tweede *Limmen*, *Velzen*, *Schorel*, *Groed*, *Camp*, *Heylloo*, *Caſtricum*, *Wormeer*, *Jiſp*, *Ooſtzaan*, *Saardam*, tot de ſluys; *Heemskerk*, *Sparendam*, *Sloten*, *Sloterdyk*, den *Overtoom*, *Aalſmeer*, *Ryk*, *Nieuwerkerk*, *Heemſtee*, *Bennnebroek*, *Schotergeeſt*: maar de Bailluage van *Blois* of *Beverwyk*, heeft *Wyk* op Zee, *Wyk* aan Duyn, *Spaarwou*, *Catwouw*, *Weſtzaan* en *Crommeny*, gaande in de *Beverwyk* daar

zich den Bailluw hout te vierschaar. Het Bailluwschap van *Breederode*, heeft *Tetrode*, *Aalbrechtsberg*; de welgebooren luyden van *Velsen*, de Boeren van *Velsen*, *Schorel* met *Campen*, *Zantvoort*, *Bergen*, tog zynde nu endan van *Kennemerland*, eenige deelen door deze beyde ingehaald; haar vierschaar is in *Haarlem*: en ook de verpachting en betaling der gemeene Lands middelen, van de welke de Agtb: Heeren Scheepen van *Haarlem* zyn Commissarissen en Rechters, hoewel zy appelleeren konnen aan de Edele Mogende Heeren Gecommitteerde Raden. Den Hr. ontfanger van *Haarlem*, heeft ook den ontfang en verantwoording der zelver; alle de geestelyke goederen, van der zelver destricten, werden ook in die Stad, aan een ontfanger verreekend, en verantwoord; de goederen der commanderyen, van St. *Jan* van *Malta*, en de *Duytse* ordre van St. *Maria*, en St. *Joris*, werden ook afzonderlyk daar behandeld.

Bestier. De Stad heeft twee en dertig Vroedschappen ofte Raden, welke de plaats van een overledene, uyt het lichaam der Borgery zelve vervullen, zonder dat de Gilden, daar in eenige magt hebben gehouden, om welke te aanzienlyker te doen bestaan, is gebruykelyk, dat 'er geene Ampten van eer of profytelyke Commissien en werden gegeeven, als aan der zelver leeden; zelfs niet in de Oost of Westindische Compagnie, en meerendeels werden de Kinderen der overleedene Raden, met de tyd en geleegentheyd in de waardigheeden der voorvaders gesteld, welk in eenige een brave prikkel van eer maakt, om haar zelven daar toe te bequamen, en in andere laffe luye Hovaardy brengt, echter met een goet oogwit ingestelt schynt.

Daar werd vereyscht dat een Raad zy geboren *Hollander*; dat hy acht of thien jaren Borger geweest zy, en bekent sta voor Capitalist, Raad zynde geweest acht jaren ten minsten, meest thien, en zes en dertig jaren oud zynde konnen tot Borgermeester Ampt gekoren werden, mits dat geen al te na maagschap haar belet, of regeerend Scheepens Ampt. Deze Raden verkiezen hare Stads Burgermeesters den zevenden September; en daar na werden Scheepenen van haar gekoren afgaande, zo wel van Burgermeesteren als Scheepenen, dit twee jaar gedient hebben die vroeger Borgermeester is gekoren als zyne mederaden, wint zo veel in de rang der Vroedschap, alwaar de Præsideerende

rende Borgermeester Præsideert, boven alle en zyne Collegen mede regeerende na hem. Het præsidium, is twee jaren lang aan die Borgermeester, welke voor de anderen in tyd is Burgermeester gekoren geweest, doch zo op het tweede jaar een ouder Borgermeester voor de afgegane werd gekoren, zo gaat het præsidium, tot den zelven als ouder Borgermeester over. De Heeren Scheepenen zyn zeven, van ouds zo wys geacht dat men de *Amsterdammers* verbond om de wyzenis daar te doen doorzoeken en te staven, gelyk ook haar magt boven de andere was; want als *Gysbrecht* van *Amstel*, *Amsterdam*, met houten bruggen, torens en vesten wilde sterken, is hy door die van *Haarlem* verjaagt en verdreeven, zyn vesting gesloopt, en in de assche geleyd. Die Stad aldus niet gedekt als met een gracht rondom die 't als een Vlek afsloot, heeft *Haarlem* op haar bede toegestaan onder last en verband, dat *Amsterdam* met Toorens en Muuren omcingeld wierd.

Ao. 1482.

Ao. 1300.

Zy verkiezen haar eygen Schout, die meest voor drie of vyf jaren aangestelt werd; haar Pensionarisschap is aanzienlyker om dat de Hoofdzaken van Rechten in den Staat, aan *Haarlem*, eerst, onderworpen zyn. Den Hr. Pensionaris, heeft mede zitting in Borgermeesteren kamer. Zy hebben vier Secretarissen behalven die der Weeskameren, eenige oud Borgermeesteren met regeerende en zomtyds eenige Scheepenen gevoegt, maken de Wet uyt, waar by Stads keuren gestelt werden.

In de plaats van de paijing te *Dordrecht*, is alhier een minder bank van justitie over krakeelen, en zaken onder de 150 guldens, met appel aan de Ed. Achtb: Heeren Scheepenen, mits dat de gecondemneerde zyn geld consigneert onder de Secretaris van deze bank, welke uyt vyf personen, meest jongen, bestaat; driemaal 's weeks zit die bank, Dingsdags, Donderdags en Zaturdags; Zomers ten 9 uuren, 's Winters ten tienen 's morgens.

Wanneer een Vrouw in de kraam valt is 'er opschorting voor zes weeken van executie aan dat Huys.

Wie zestig jaren oud is werd in de krygsraad der Stad, noch Borgerye niet verplicht te komen of te blyven. De Colonels Fiscaal, Capiteyns, Luytenants en Vaandrigs, zyn of Heeren van de Vroedschap of hare naastbestaande, ook moeten alle Dekens

kens van Gilden en Meesters de zelve meest alle jaren van de E. Gr: Heeren Borgermeesteren werden geeligeerd of gecontinueerd.

De bank der E. A: Scheepenen, zit meer na eysch van zaken, welke altyd twee Heeren uyt de haren tot Commissarissen houden, om eeden, interregatorien, verley brieven, brieven, als anders te expedieren; haar verandering is na der E. Gr: A: Heeren Borgermeesters welke in 't eerste van October die kleyne bank, en alle de Godshuysen beeedigen, de Gecommitteerde ter dagvaart verkiezen, waar by op beurten steeds een regeerend Borgermeester gaat; de Thresauriers, Kerkmeesters en andere werden dan ook gesteld, maar den opper Fabryk, en de hooge buytenstadse Commissien meest ontrent Kerstyd. Als in de Vroedschap yemand is komen te overlyden, zo moet die Vacante plaats in zes weeken weder gesuppleert zyn, en gaan daar toe aan elk der leeden van de Vroedschap, biljetten uyt, acht dagen te vooren: indien de verkiezing der Ed. Gr: Achtbare Heeren Borgermeesteren moet geschieden, zo is practicabel dat men eerst de Vroedschap, heeft vervuld met een of twee leeden, zo dat Ed: Achtb: Collegie, dezelve gestorven waren. De zelve uyt geeving van biljetten geschied over alle de Ampten van des Stads Vroedschap dependerende. De rapporten der Gedeputeerde Heeren ter Dagvaard, in de vergadering van hare Grootmogende, werden meerendeels, Zondag voor de middag gedaan, en 's Maandag zo 't dienstig is wederom op de nieuwe ingevallene zaken, Vroedschap gehouden. Vacantie aan de Rechtbanken is hier zeer weynig.

De Borgers hebben veele Voorregten, maar byzonder, datmen haar voor Schepenen niet kan dagen, voor de vierschaar tyd. Dat zy om wat delicten goed en lyf niet zamen verbeuren; dat zy op alle plaatzen mogen varen, vry lossen, en zonder aanzien van Gildens of anders vry laden mogen, 't geen de Stad *Haarlem*, zeer ernstig blyft handhaven; dat zy op Hertjensdag vrye jagt hebben, en op veele plaatzen van tollen en arresten vry zyn, hoewel zulks te mets uytraakt; *Haarlem* en gantsch *Kennemerland*, heeft Aasdomsrecht, 't welk van zeer redelyken billykheyd na Rechten is dan vreemd van oorspronk. De Steden gehuchten en Dorpen, om haar tegen de dwang van Drosten of Bailluwen

Aasdoms Regt.

luwen beeter te ſtellen, meeſt Edelen zynde leeden niet dat 'er Recht uytgeſproken wierde als in 't byzyn van den Aazing welk was, een welgeboren man, die zwoer, dat geen Edelman, hem tot in 't vierde lit beſtond; om welke te onderſcheyden hy maar met een ſpoor mocht ryden: dit Recht is by de H: Staten herſteld en blyft 1599. Met Aasdoms recht heeft repreſentatie geen plaats, maar de ouders ſuccederen hare kinderen. Zulks dat de naaſte vriend, van den dooden, neemt roerende en onroerende goederen onder Aasdoms Recht leggende, zonder eenige acht te geeven, of die van Vaders of Moeders zyde aangekomen zyn. Sterft iemand onder Asdoms Recht, zo moeten zelf de goederen onder Schependoms recht leggende, naar Aasdomsrecht gaan, of huwelyks voorwaarden of Teſtamenten moeſten dit contrarieeren. Parten Scheeps, buyzen, &c. met de behoefte tot die reedery ſuccedeeren na Schependoms recht, hoewel de zelve arriveeren in plaatſen daar men Asdoms recht uſeert. Het woord Aasdom is zeer oud en werd gevonden in *Rhyn* en *Gooyland*, voor Anno 700 aldus, wy Schout, Azing en buuren. Werd meeſt *Noordhollands* recht genoemd.

De Stad heeft een eygen Scherprechter, wiens wedden en daggelden betaald werden van den Rentmeeſter van *Kennemerland*, of van den Schout van *Haarlem*, brengende de zelve de Graaflykheyd in reekening; hy recht van *Texel* af tot *Naarden* en de *Maas* toe, heeft vrye jacht en werd in een placaat van Keyzer *Karel* genoemd, Meeſter van den ſcherpen Swaarde. De Stad heeft Heeren Commiſſariſſen uyt de Vroedſchap van de weg en trekvaart op *Amſterdam* en *Leyden*, die zetten by tourbeurt met die van *Leyden* haar Caſteleyn op 't Huys halfwegen *Leyden* en *Haarlem*; en haar tollenaar op de zyde van *Haarlem*, aan 't hek van de vaart na *Amſterdam*. Ao. 1522.

De Stad is van ouds alleen aan de eene zyde van 't *Sparen* gelegen geweeſt, en men heeft de Scheepmakeryen buyten gehad maar dat deel is zedert met zeer profitabele bruggen aan de reſt gehecht, en verder met een nader en laatſte vergrooting zeer ruym van omtrek geworden; waar van de prachtigſte Huyzen ſtaan op de gebeukte muuren en op de puyn der breſſen in de *Spaanſe* belegering gemaakt, met zo behaaglyke grachten, ſchoone bomen, ryne ſtraten, en warelyk paleyzen van pragt,

dat men de Duynen voor uyt en de Scheepen van 't *Sparen* van achteren hebbende, Duynwater dat de ververſching van drie ſchuttingen van *Sparendam* daags ontfangt, moet bekennen nergens zo behaaglyk te konnen gezet werden: het brouwers gild wel eer de hoofdneering en nu noch al wel geacht, heeft aan Duyn een wonder ſchoone kom en brouw vyver doen maken; en aan den Hout is zo grootſe verandering als aanwas gemaakt, dat men de Stad buyten en binnen aanmerkende de getuygenis van Koning *William*, en de Prince *Louis* van *Baden*, moet waar en gegrond houden, welke beyde, te gelyk ſchreven, dat zy voor haar keur Borgers zynde, *Haarlem* tot woonplaats zouden wenſchen.

't gezicht langs het *Sparen* is ook verwonderlyk; en alles wat 'er noch binnen of buyten kan verheerlykt werden, ziet men de welvarende Borgerſchap, te gelyk met de ruſtige overheyd onderneemen en uytvoeren. Ik weet niet van waar de gewoonte mag zyn, die *Haarlem* heeft, van alle drie maanden de trommelſlagers van alle de Borgers Vaandelen, door de Stad te doen omſlaan, om daar mede een ygelyk het betalen van zyn huuren enz. indachtig te maken. Hier zyn by uytſtek veele doopsgezinden, en niet weynig *Roomſen*, welker Clergę vry en onafhankelyk is, uytgezonderd van de *Roomſe* ſtoel. De *Roomſen* betalen voor de vryheyd der Kerken jaarlyks aan de Stad 3000 guldens, waar voor die hare armen en de kinderen ook onderhoud.

Men heeft hier yets byzonders, zynde een gift van een groot veld, nu dicht onder des Stads wallen, en den hout, door den Grave aan des Stads jongens om te ſpeelen verleend.

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad DELFT.

Naam. DE Stad *Delft*, welke de eer heeft van te zyn de derde Stad onder de groote Steeden van *Holland* in ordening, ſtem, en zitplaatſe, heeft zyn naam van het *Delven*, dewyl haar ſtand niet zo zeer aan de Natuur, als aan de Konſt en arbeyd is verſchuldigd; zy erkent, *Govaard* Hertog van *Lotharingen*

haringen voor haar grondlegger, en opvoerder. Welken Hertog van ouds gebeeten om de neerlaag, die *Lotharingen* met de Bisschoppen van *Ceulen*, *Luyk*, en *Uytrecht* leeden, wanneer die van *Uytrecht* den Keyzer *Hendrik*, als of hy 's Lands Eygenaar was, oprooyde, om de Graaf van *Holland*, aan den *Dortsen* Waard, genesteld, en zich te veel vergrootende, met gunst of macht tegen de andere Graven of Lands Heeren, als die van *Vlaardingen*, *Stryen*, *Teysterbant*, *Kennemerland*, *Texel*, en andere, te dempen. De Munnikken Historien zyn hier zeer slecht ja vals, om dat dien Grave, zeer wel de lage Landen kundig en van Schepen voorzien, mogelyk ook van de *Zeeuwen*, zyn Neefs Landzaten geholpen, zo schielyk en dapper dat zaamgehaalde heyr op den hals quam, dat ze met een schandelyke vlucht de helft naau salveerden: 't zedert wrokten deze tegen *Holland*, die ondertussen met wapens en huwelyken zich zo vergroote dat zy eyndelyk 't Land der *Bataven* en *Caninefaten*, *Holland* noemden, en haar zelven daar van als Heeren droegen. *Dirk* de vierde moest ook tegen haar slaan en verwinnaar, 's morgens door een vergifte pyl te *Dordregt* omkomen. *Floris* wederom verwinnaar, sneuvelde te *Hemert*, tegen de zelven. Maar de Landsheeren het meest met den *Uytersen* Bisschop houdende, om dat de Graaf van *Holland* te veel de vryheyd drukte, deden *Govaard* van *Lotharingen* afkomen, die Vrouw *Geertruyd*, en haar Zoon *Dirk* met zyn Voogd *Robbert* de *Vries*, de Landen uytdreef, en zelf daar daar in geweldelyk baas bleef. Deze deed alle de Frontieren tegen de gevlugte Graaf, en zyn voogd sterk maken, maar om dat hy in 't midden des Lands zoud de meester konnen speelen; ontworp hy een legerplaats tussen *Ryswyk* en *Ouwerschie*, alwaar hy een sterkte opwierp, en alle voordeelen gevende, aan die daar onder zich neersloegen wierd dit haast tot een Stad. Delvende dat aflopend duynwater, tot een waterpas linie door de Stad, welke hy na 't graven *Delft* noemde: de Haven van de Stad, aan de *Maas* uytkomende welk met een zware Sluys uytgekeert, wierd, want doenmaals de oude dyk van de *Maas*, by 't slot *Honingen*, langs *Crooswyk* en *Overschie*, en zo na *Schiedam* liep, wierd hier na genoemd, welke voor zyn Schepen zeer dienstig quam, om de *Maas* of *Zeeuwse* stromen op te brengen tegen het geweld van buytenlanders. Hy bezat *Holland* met geweld vier jaren;

Oorsprong.

Ao. 1070.

ren; tot dat hy te water geslagen van *Jonker Dirk* den Grave en *Robbert* de *Vries*; en afgemaakt wierd door een Edelman van
Ao. 1075. *Dirk*, die zyn Vaderland van dien geweldigen Bultenaar tot *Antwerpen* verloste. *Rhynsburg* en *Flaardingen*, eertyts sterk van Vesten zyn tot den Muurbouw van *Delft*, meest gebruykt. De Stad heeft stoutelyk voor de Privilegien van *Dordrecht* haar getoond, wanneer Heer *Willem* van *Borsselen*, die de jonge Graaf *Jan*, de Zoon van de vermoorde Graaf *Floris*, regeerde *Dordrecht* dede ontzeggen, en beleegeren; *Witte* van *Haamstede* lag op 't Huys te *Putten*, *Cats* te *Alblasserdam*, en *Aloud* Baillluw van *Dordrecht* te *Slydrecht*. De Grave schreef aan de andere Steden dat zy haar daar niet mede hadden te moeyen, maar de Steden, diergelyk vreezende, togen op, waar door den Heer van *Borsselen*, over *Schiedam* meende na *Zeeland* te wyken, maar de *Delvenaars* daar van verkundschapt, onderhaalden den Grave en van *Borsselen* met kleyne Schepen op de *Maas*; brachten geweldiglyk die binnen *Delft*, leyden den Heer van *Borsselen*, op een groot steenen huys achter de oude Kerk, de Borgers stonden gewapend voor dat huys uyt wiens vensteren den Heer van *Borsselen* wierd gesmeeten, zo dat hy dood geslagen wierd; 't welk echter den Grave moest ongewroken laten doorgaan, waarom veel twist tussen *Hollandze* en *Zeeuwze* Heeren ontstond Anno 1298.

De Stad vry bloeynde is in ongenade van *Albert* Hertog van
Ao. 1390. *Beyeren*, en Grave van *Holland*, gevallen die de zelve van alle Privilegien, ja Muuren, Torens en Poorten heeft berooft alles
Ao. 1536. afwerpende. Daar van eenigzins herstelt is op den derden dag
Historie. van Mey een schrikkelyke brand ontstaan, die by geval uyt heete asch van de wind verstrooyt is opgekomen, en de Stad in gevaar bracht van geheel in de asch geleyd te werden. Maar de Stad, om haar welgelegentheyd, en oude ryke geslachten welke daar als in 't midden van *Holland*, stil en nochtans zo dicht aan het Hof wonen, is aanstonds dat quaad te boven gekomen; gelyk het goud door 't vyer schoonder werd,
Voordelen. met grooter pracht van gebouwen. De Stad heeft nu al de publyke gebouwen zeer groot en heerlyk; het Raadhuys met een schoone rondom gaande markt, een groote en andere minder Kerken, Vleeshal, Godshuyzen, maar boven al de poorten

ten zeer prachtig, zy heeft het 's Lands Groot Arsenaal of Magazyn, in haaren ommekrits, waar in een meer als Koninglyken overvloed is, van alles wat den tegenwoordigen Krygshandel vereischt; waar van het onderste Deel, onlangs prachtig en ruym is vergroot, welk by oorlogstyden een groote beweging en welvaart van Werkluy en Schippers uytlevert. Waar by komt dat deze Stadt, een der Kameren is van de Generale Geoctroyeerde Oost-Indische Compapnie; op den *Delf* heeft men het Oost-Indisch Huys, met zyne Pakhuyzen, en de bouw voor haar aandeel van des Kompagnies Schepen in *Delfshaven*, alwaar de Compagnie haare Werven en toerusting, Banen, en zo voorts, heeft; met een wel berugt Scheeps Bouwmeester. Daar nevens is in die Stad het Hoogheymraadschap van *Delfland*, uyt vyf Leeden bestaande, buyten den Heer Dykgraaf en Bailluw, welke wel eer de Bannier van *Delfland* droeg, en in 't Land van *Arkel*, *Vytrecht*, en tegen *Brederode* die *Rotterdam* overrompelt had, veel dappere zaken heeft verricht. De Stad heeft een Haven die men steeds vol Jachten en Scheepen ziet, en haare Schippers achting, is zo groot, dat *Brabanders*, *Vlamingen* en andere haare Schippers voorby gaande, na de *Delfse* Schippers wachten, en daar in laden. De Brouweryen blyven in de Stad de hoofdneering, en daar toe werkt de Overigheyt om dezelve te doen blyven en bloeijen, want waar een Brouwery werd verkogt, daar moet de Koper borg stellen, van het Perceel tot een Brouwery te houden; daar tot *Haarlem*, in tegendeel, het Gild veel open vallende Brouweryen koopt om die te slopen. Haare Stof- en Wolweverye gaat met goet gevolg; en haare Porcelyn-werken winnen in ware konst van Teekenen, 't geen zy toegeven moeten, aan de fyne Aard van *China*, hoewel ik niet en twyfel, of zy zullen de *Chineesen* en *Japanders* wel in 't kort gelyk zyn, indien door te veel Porceleyn de lust niet verkropt, en de achting niet te kleyn werd.

De Stad heeft vier Burgermeesters en zeven Schepenen, met een Schout als de meeste *Hollandse* Steeden, voor drie jaren en nu en dan van de Vroedschap gecontinueerd, voorts haer Pensionaris en Secrtarissen; ook heeft de stad het Groot Geestelyke Comptoir alwaar de Predicanten werden betaald, en zo zulks in andere Steeden Bestier.

om gevoegs wil geschied, werd van die Ontfangers met haar Geestelyke Rentmeester verreekend; welke Ontfangers de betaling voor dien Rentmeester doen uyt beleeftheyt, om de Leeraars van de moeyten en reyskosten na *Delft* af te houden. De Stad heeft zeer schoone Jaar-Markten, behalven haar Botermarkt, Boterhuys en Kalvermarkt, gelyk men gevolgelyk moet oordeelen uyt de heerlyke Landen en Dorpen, waar van de Wethouders der Stadt *Delft* Ambachtsheeren zyn; als *Voorburg*, 't Hof van *Delft*; *Maasland*, *Noortdorp*, *Berkel*, *Pynacker*, *'t Wout*, *Harnas*, *Ketel* nu aan *Schiedam*, Hodenpyl, *Zouteveen*, *Ruyven*, *Vryeban*, *Absrecht Dorp*, met zeer veel schoone Slooten omringt, in *Delfland*, als 't Huys te *Ryswyk*. *Werve*, Honslaardyk, *Keenenburg in Schipluy*, *Dorp Uyt te Lier*, *Polanen tot Monster Wateringen*, waar van
A. 1573. den Heer doorstooten wierd van den dollen Graaf *Wilhem*, zedert een Munniks Klooster : maar verwoest. *Spieringshoek*, *Ro-*
A. 1573. *denrys*, *Groeneveld*. *Altena*, door die van *Delft* in brand gesteeken, en daar na herboud.

Des Stads Inwoonders zyn somber. stil en zeedig, en mogelyk houden zig nergens de Regenten meer van de andere Borgers af. Die ook geen Stads hooge Ampten, als Schout Burgermeester, Scheepen of Raden, mogen besolliciteeren, of direct of indirect ambieren, waarom zy haar ook alvoorens tot eenige verkiezingen te komen, met een Eed van zuyvering, moeten expurgeren. Men houd in dezelve Stad een maxime die niet verwerperlyk is, dat men de Heeren te oud geworden zynde, byzonder zo ze zeventig Jaaren bereykt hebben, uyt de Ampten hout, maar als oude Leeden van de Wet in voorvallen raad vraagt.

Ze heeft met den Haag een zeer schoone Ryweg opgemaakt; door wederzyds Commissarissen onderhouden, en den Tol tot beyder remboursement.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad LEYDEN.

Stand. IS de vierde Hoofdstad van *Holland*, zo in ordening, stem als zittinge; het Hoofd en van over oud de Hoofdstad en bannier-

nierdraagſter van gantſch *Rhynland*; lynrecht gemeeten legt zy op den *Rhyn*, en een zyner Armen de *Maare*, 2260 *Rynlandſe* roeden van de *Noort-Zee* af; buyten den *Rhyn* en *Maare*, heeft zy ook de *Does*, de *Zyl* en de *Vliet*, van welk zeer Edele Geſlachten de Naam voeren, en welker Slooten de Hoeks en Cabeljaauwſe Borgerkryg, en de *Spaanſe* bloeddorſt verwoeſt hebben. De Stad is groot, met goede aarde Wallen, Bolwerken en ſchoone Poorten verzeekerd; met een ruyme Graft en zeer vermakelyke Cingels; zy behoeft in klaarheyd, ſchoonheyt en pracht van Gebouwen, geene in de Provincien, na *Amſterdam* te wyken. Haar naam acht ik van de *Romynen* en *Grieken* gerabraakt te zyn, *Lugdivina*; echter is om de ſtand na 't Reysboek van *Antonius*, Geographie van *Strabo*, *Ptolomeus*. *Byſantius* en *Tacitus*, het zelve welk nu *Leyden* is. De naam zou ik derven denken om de doorlopende *Rhyn* na Zee, door de *Duynen*, gemaakt te zyn, van *Log* in 't oud *Duits* een gat, en *Duynen*, (*Logduinen*) om dat deze benaming beter als *Luykduynen*, met het oud *Duits* over een komt. De raadzels van *Wilten*, *Slaven*, *Hunnen*, en al zulke ſtroopende en wilde Volkeren zyn by veele gewild, maar ik weet niet wat de wysneuſen dryft, om dit vrye Vaderland, zo veel ruygte onderworpen te maken; de Munniken ſchreeven, ze waren luy en bot, uytgenomen in hare renten en tienden, deze fabelden op vertellingen al voort. Ondertuſſen is baarblykelyk dat onze Ridders en Landzaten hartnekkig tegen alle hebben uytgehouwen, nu ten minſten 2000 Jaaren dezelve vorm van Beſtier, welk ik in dit Boek by de Graven van *Holland* en voor die, aangewezen heb; en die wysheyt in dezelve ſtand bewaard, in dewelke zy noch ſtaat en nu niet minder beroemd, als ooyt, na 't ſlaan, drymaal in *Duytsland*, *Vlaanderen* en *Spangien*, van al de *Franſe* Legers, en 't herſtellen van zo veele nabuurige Landen en Ryken. Naam.

Hier door van *Kal* of *Kaligulaas* Toren, nu in Zee, en 't Huis te *Britten* op ons ſtrand, wierden de Legioenen, krygs- en levensmiddelen, zeer wel om de vlakte van 't ſtrand, en de zacht uytloopende *Rhyn* uyt *Brittannien* toegevoerd; welk ook een der redenen was, waarom dat *Romen* ons zo vleyde, want in onze weerwil, eens zo van *Civilis* en *Brinio* gehavent zynde, dorſtenze noch kondenze niet: de *Maasgaten* en de *Helius* waren

te ongestuymig en verliepen te licht, en de *Vliegaten* of *Flevus* te dicht onder de *Vriesen* en *Cheruscen* of *Emders*. By de Stad leggen veele Plaatzen, als *Romenburg*, *Alphen* en andere, maar die zyn van onze Mannen of overwinningen zo genoemd, en niet van haare Legioenen of Sterktens; wy waren eens geleerd en te jalours uyt de natuur op de Vryheyt om ze weer te wagen. De Burg een ronde Vesting, op gewelfde boogen, nu zonder Wooningen van binnen, is eertyds met Vestingwerk van buyten bequaam genoeg geweest, om de stormen van *Vriesen*, *Deenen* en anderen af te slaan, gelyk het *Kasenbrootspel* ook daar aan 't hoofd stiet; maar waar door des Burggraafs Slot nu zonder eenige Wooningen vau binnen is, blykt niet dat de buyten sterkte, die de Stad maakte, met aantimmeren en uytleggen is weg geraakt, dat uyt veele groote Metzelsteenen die men uyt de naaste gronden haald te zien is.

Van dezen Burg hebben haar vermaarde naam de Burggraven, eertyds machtige Baanderheeren, en Vryheeren van *Leyden*, welk gebied en recht aan de stam van *Wassenaar* gebleven is, met bezit van 't meeste *Rhynland*, en de Tollen tot het Jaar A. 1251. 1251. Als *Jacob van Wassenaar* gestorven was, wanneer zyn Dochter *Christiana*, Vrouwlyn des Burggraafschap, is beroofd geworden door den Grave, die de Voogdye over hare H: Ed: Goederen aan zich had genomen, en lang de macht van deze en diergelyke Ridders te groot in 't oog stak. De bezitting van dit Burggraafschap, wyl de Grave haare bewyzen en Brieven had gescheurd en weg geholpen, onder voorgeven van eenig ongelyk, zyn wederom door Vrouw *Iacoba* tot het rechte Huys te recht gebracht: maar *Philip van Bourgondien* heeft daar wederom zyn handen aangeslagen, en alhoewel hy ruyterlyk daar over op een Ryksdag wierd aangesproken, zo heeft hy doch aan Jonker *Iacob*, den Zoon van Heer *Hendrik van Wassenaar*, weynig wederom gegeven, van de bezitting van zyn Heer Grootvader.

In de Stad woonden eertyds veele Edelen. Ze heeft veele groote Kerken, waar van de eene aan St. *Pancras*, de andere aan St. *Pieter* toegeheyligd is geweest. Hier staat noch dicht aan de Vischmarkt, in een voorgevel een heugteeken van *Hoeks* en *Cabeljaus*, waar van de Stad zeer veel geleden heeft. De Stad heeft

heeft haar Wapen van twee Sleutels gehad; na reden schyn, om dat alle de Cancelerye en Heugbrieven van den Grave daar plegen als in haar veyligste Hofslot bewaard te worden. Van deze Stad is de Wederdopers Koning te *Munster*, een Kleermaker, maar loos en stout, en met des Stads naam *Ian van Leyden* onderscheyden, herkomstig: Die als hy alle Godloosheyd en wellust een Jaar lang den dulle en losse toom gegeeven had, zyn verdiende loon, in een yzere Kooy aan de Tooren van die Stad opgehangen, heeft laten zien.

De Stad heeft onder haar Banier van *Rhynland* zo buyten als binnen 's Lands veel heerlyke dingen verrigt, zy is in het Verbond voor de Vryheyd tegen *Spanjen* getreeden; fel belegerd geweest van *Fredrik de Toledo*, Zoon van den bloedgierigen Hertog van *Alba*, en heeft in die belegering buyten de aanvallen van het *Spaanse* Krygsvolk, honger, pest en binnenstadse oproer doorgestaan; waar door 7000 menschen gestorven zyn. Doch na de Stads muur ingestort, en alles op het uyterste gebracht was, door Gods genade wonderlyk verlost; met Scheepjes over het Zeewater door *Boysot* ontzet, welk met de *Maasdyk* door te steeken, alle de Forten der *Spaansen* overvloeide, en na 't ontzet, wonder snel weer afgezet wierd; in *Lycesters* tyd leed zy een swaare beweeging, en bloediger in de tyd der Remonstrantse opstand. In de Stad zyn twintig Bonnen, en yder Bon heeft zyn eygen Bouwmeester. A. 1574.

De Stad heeft veele Heerlykheden waar van zy eenige als Ambachtsheer en anders bezit, rondom haar; zynde *Voorschoten*, *Wassenaar*, *Catwyk* binnen en op Zee, *Valkenburg*, *Rynsburg*, *Noordwyk* binnen en op Zee, *Langeveld*, *Noordwykerhoud*, *Lis*, *Sassom*, *Voorhout*, *Warmond*, *Vry en laag Boekhorst*, *Alkemade*, *Oestgeest*, *Leyderdorp*, de *Leydsen Dam*, *Homade*, *Koukerk*, *Alphen*, *Oudshoorn*, *Swammerdam*, *Esselykerwou*, *Rynsaterwou*, *Leymuyden*, *Calslagen*, *Cudelstaart*, de *Koog*, *Langer en Korter Aer*, *Aerlerveen*, *Nieuveen*, *Achtienhoven*, *Sevenhoven*, *Vriesekoop*, *Benthorn*, *Schoot*, *Haserswou*, *Hoogeveen*, *Soeterwou*, *Benthuysen*, *Soetermeer*, *Segwaart*, *Stompwyk*, *Wilsveen*, *de Vrye Hoef*, &c. Deze Stad houd Aasdoms of *Noordhollands* recht. De rest der Wetten is licht elders te vinden.

De Stad is gelyk alle andere Steeden van *Holland* en *West-Vriesland*, van aan beginne en als noch onbemuurt; en maar een gehucht Het Bestier der Stad Leyden.

hucht zynde onder de Burgt, altyd geregeerd geweeſt van de
A. 1449. aanſienlykſte der Burgerye, welke, door *Philip* van *Burgundiën*,
A. 1519. tot een getal van veertig zyn vaſt geſteld; doch t'elkens tot
den 21 Juny. weerſeggens toe, tot dat *Karel* de vyfde de zelve niet alleen vervallen zynde heeft herſteld, maar ook aan de voorſz: veertig gegeeven de macht, om uyt den alderbeſten en nobelſten Borgers te herkieſen, de geene welke voor de aflyvigen of uyt de Stad getrokkene moet of moeten invallen, tot vervulling van haar getal, welke gelyk zy alle aan den Schout den Eed moeten afleggen. By deezen is het opperſte gebied in de Stad, en de Repreſentatie van het gemeene beſt van *Leyden*, in de vergadering van hare Groot Mogende, bekleedende de vyfde Plaats in de zelve, zynde de vierde Stad. Zy hebben van harent wegen de macht om te zenden en te Comitteeren, die Perſoonen, die in het Ed. Mog: Collegie der Gecommitteerde Raden van *Holland*, of in 't Collegie ter Admiraliteyt tot *Amſterdam* zullen reſideeren; en by hare Tourbeurten ſenden ook de zelve hare Gecommitteerde tot de ſeſſien in den Raad van Staten, de Reekenkamer van de Staten Generaal, in Haare Hoogm: Coll: der H: StatenGeneraal, of de Reekenkamer van *Holland*, voor den tyd van drie achter een volgende Jaaren: In deze veertig en kan niemand gekooren werden, of hy moet acht-entwintig jaren gepaſſeert en tuſſen *Maas* en *Zyp* gebooren zyn; mogende Vader, Broeder, noch Kind zyn van eenige der veertige. By de zelve veertig werden abſolutelyk gekoren de vier Burgermeeſteren, en zeſtien Perſoonen, waar uyt den Stadhouder pleeg acht Scheepenen te verkiezen of de Provincialen Raad van 't Hof, en haar E: M: Præſident; deze kiezen ook de Threſaurier Ordinaris en fabryk, en de Royeer-Meeſters zynde geſteld om te ſtaan over 't horen en ſluyten der Stads en Pachtreekeningen en uytgitten. Ook verkiezen zy de Penſionaris, Secretaris, Griffier en onder Secretaris. Daar en kan noch los noch lyfrenten werden voor de Stad genegotieerd, als op deze Heeren hare order, noch remiſſien buyten haar aan Pachters of andere vergund werden.

Burgermeeſteren doen de zelve vergaderen, zo dikmaals zy dat noodig achten, mits dat de aanzegging geſchiede 24 uuren te vooren, alwaar geen laſten, als by meerderheid van ſtemmen konnen op de Stad gelegt werden.

Eertyts wierd de Stad by acht Geswoorenen en den Richter of Schout geregeerd; nu werd tot het Schout Ampt een drytal overgeleeverd, door de Vroedschap aan hare Groot Mog: welke een tot Schout kiezen, en den zelven aan de Heeren van de Reekenkamer der Gravelyke Domainen senden, om den Eed te doen, en de pacht jaarlyks te beloven, met belofte van præcyse jaarlykse reekening te doen. Gelyk den zelven vol- A. 1582.
gens een Burgerlyke keure, alle vierendeel Jaars aan de Burgermeester in den tyd, een Cedul van zyne boeten moet overgeeven, en binnen de maand na 't Jaar, van alles voor de Royeermeesters reekening doen: buyten Vacantiën, moet de zelve alle Maandagen en Vrydagen Vierschaar houden, en over de zaaken die boven getrokken werden, alle Woensdagen op der Heeren Scheepenen kamer. Hy kan by ziekte zyn roede overgeeven, aan yemand voor twee Heeren Scheepenen, en kan recht doen met acht Scheepenen, zonder den Bailluw van *Rhynland* daar over te roepen; hy heeft macht om voor siek of van huys zynde Scheepenen, andere te neemen, met die zelve macht als de Scheepenen op *St. Jacobs* dag tot Scheepenen geset werden; hy kan gebannene buyten de Stad vindende waar 't is onder *Rhynland* of den *Hage* de zelve in *Leyden* voeren, om recht daar over te doen. Ook is hy Officier van de Universiteyt, tegen de Studenten en leden der Academie. Die van den Gerechte, Schout, Scheepenen en andere der veertigen kiesen op Sinte *Martyns* avond, drie nieuwe, en continueeren een der Regeerende Burgermeesteren, die den zelven dagen in openbare Vierschaar by den Heer Schout de Eed afgenomen werd; van de afgegane Heeren kan niemand binnen de twee jaren weder genomineerd werden, en komter een te overlyden, zo moeten in veertien dagen, op de zelve wyse een ander in des overleedenen plaats gekoren werden. Men mag deze Ampten niet weygeren of zyn Poorterrecht ten dien eynde opzeggen, of men verbeurt den thiende penning voor het recht van Issue. Burgermeesteren regeeren des Stads goederen, doen de Stads Excynsen verpachten, verhuyren Landen en andere Stads effecten, geeven Ordinantien op den Thesaurier ordinaris: zy repræsenteeren alle de Ambachts Heerlykheeden, als *Leyderdorp*, *Soeterwou*, *Stompwyk*, *Wilsveen*, den *Dam*, *Tedinger-*

ger Broek en *Oestgeest* , alwaarze om dat hoge jurisdictie heest een Secretaris stellen , aan de Regenten der zelver Dorpen. Provisie en Ammunitie werden by haar E. Gr. Achtb. ook bezorgt, zy zyn superintendenten in de Krygsraad, hebben met de H. E. Heeren Curateuren ook beleyd over de Academie, en het *Duyts* en *Frans* Theologie Collegie, stellen in de zelven Regent, Subregent en Oeconomis: zy zitten met de Rector Magnificus en Senatus Academicus spreekende Recht uyt zonder Appel.

De Collegien van Scheepenen vaceren ordinarie tot administratie van de Justitie, zo in crimineele als civile zaken, en hebben alle hoge, lage, en middelbare justitie, zy bannen te gelyk uyt *Rhynland*, den *Hage*, en *Haag* ambacht.

Justitie.

In civile zaken, doen Schepenen Recht, zo in geschreevene als verbale processen, naar de wetten en keuren, houdende buyten de ordinare en extraordinaire Vacantien, in openbare vierschaare twee Rechtdagen ter weeke, 's Maandags en Vrydags, en zaken, als de Schout die boven geroepen werden 's Woensdags.

De Vonnissen, zo by de Heeren Schepenen gewezen, hebben kragt van gewysde en werden geexecuteert, onder cautie de restituendo, zo zulks bevonden werd te behoren, ondanks Appel, ter somme van hondert en twintig gulden; gelyk de groote Steden van *Holland* alle zyn geprivilegieerd.

Twee Commissarissen der zelver E. Achtb: zyn alle Maandagen, Woensdagen, Donderdagen en Vrydagen, beezig om verley te passeeren, cautien, verklaringen onder eeden recollementen &c. te expedieren, 's morgens ten halfnegenen.

Quæstien van gronden, servituten, en oculaire inspectien nemen zy waar, onderzoeken ook frauden in pachten, en mogen partyen niet gehoort werden by de Ed. Mog: Gecommitteerde Raden, voor en aleer die voor de Heeren Scheepenen Commissarissen gedient hebben, waar toe die Heeren vaceeren Saturdags 's namiddags ten twee uuren, vervolgende de Rolle by ordre, ten zy partyen te veel empresseeren, maar zyn appellabel.

En procedure.

Scheepenen met de Schont keuren en ordineeren wat tot gemeenen profyte aan Straten, werven, platingen of anders aan den *Rhyn* te doen is.

Yemand van de acht Schepenen stervende moet de plaats aanstonts

ſtonts by dubbeld getal gevuld werden door de veertigen; om me die te præſenteren door den Schout en twee Burgermeeſteren als vooren.

Het Collegie van den gerechte beſtaat uyt den Hoog Schout vier Borgermeeſteren en acht Scheepenen; men moet daar geboren Borger zyn, of zeven achter een volgende jaren Borgerſchap gehad en daar gewoont hebben, om nominabel te wezen.

Alle Jaren werden op St. *Martyns* avond, zo dra als Burgermeeſteren zyn verkoren, werden ook de andere ampten van Kerk Gaſthuys of Heyligen Geeſt meeſters aangeſteld, en op den 9 November werd ook, om by tourbeurten om te gaan, 't Collegie van Vrede maken aangeſteld, beſtaande in een Borgermeeſter en twee Schepenen: geen civile zaken, Rechtsvorderingen, noch inſtantien, mogen voor de ordinarie vierſchaar der Stad komen, dan na dat partyen, daar zyn gehoord; en moeten daar de Arreſten, op Perſonen, of goederen, beklaagd, en cautie geſteld werden, ontrent fraudatien, die daar ook behandeld werden: de Schout moet de aanklachte doen ſchriftelyk of mondeling: in zaken van Correctien, moet aan den gedaagde eyſch by geſchrifte, en 24 uuren tyd verleend werden, om ook ſchriftelyk te antwoorden, en daar op mondeling replyque en duplyque gehoor, midsgaders 't geen wederzyds kan werden gedongen en overgleverd, en dan voorts gevaren tot afdoening van de zaak; zo de Schout, zaken over 't jaar, laat verloopen, zo werden de zelve voor gepræſcribeert gehouden.

Theſauriers, ordinair en extraordinair, wierden hier Poort en Veſt Meeſters eertyds genoemd, en zyn van alles jaarlyks rekening te doen, zeer ſtreng verplicht; zy werden van de veertige en Vroedſchap der Steede gekoren, zo zy zes maanden aan haar reekening manqueren, verbeuren zy twee gulden daags; de Extraordinaris Theſauriers naam is geceſſeerd, 1638.

De Raad Penſionaris van de Stad is ordinaris Secretaris van de E. Heeren Curateurs van de Academie, om in te ſtellen acten en reſolutien der zelven.

Voorts is 'er een Vroonmeeſter, die 't verhuuren der Stads Vroon wateren waar neemt, het Viſſchen met vuyken, en alles wat viſſchen betreft.

Alle jaren werden noch Hoofdmannen by Borgermeesters gesteld, maar geene Deekens, welk ampt Borgermeesteren representeeren.

Eyndelyk heeft men in *Leyden* Commissarissen tot de Echtzaken, welke ten minsten twee in getal, Saturdags namiddags vaceren, omme aan te tekenen, de geboden der geenen die trouwen willen.

Gelegentheyd en vermaak. De Borgers hebben alhier voor alle fabryken, en anderzins veele schoone privilegien; ook is de Stad vry prachtig van gebouwen, en heeft buyten die den *Rhyn* en schoone graften, zeer playsante cingels, oneyndig veel Thuynen en Hofsteeden, en van binnen een oude Burgt, de wykplaats wel eer voor de Landzaten by overvallen der vreemden *Vriezen* of *Kennemers*, welke zeer schoon, rond, ruym en genoeglyk is voorzien, van een seer schone Put, welke Burgt, op zo hogen terp, door zyn Putwater ook eertyts diende, tot onderhoud en verwatering van 't Veeder in en aanwoonders, opkramende voor de vyand of de Zeevloeden. De Academie, zyn Bibliotheeq, Anatomie, en Snykamer, met de Hortus Botanicus, of Medicus, geven alle zeer groot vermaak aan de vreemdeling; gelyk de achting der geleerde Mannen geweest, of levende, een zonderlingen eerbied indrukt: behalven dat de Stad, Moeder van *Lucas* van *Leyden*, zeer veele wakkere Konstenaars heeft, en gehad heeft.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad AMSTERDAM.

Naam. DEze Stad heeft zyn Naam van de Rivier den *Amstel* uyt de *Vecht* en oude *Bordon*, uytvloeyende, en onwinbaar makende, het Slot van dat Aaloude geslacht, van de *Amstels*, waar van, na veele wakkere Helden voor de vryheyd, *Gysbert* een der meest gebeetene op Graaf *Floris*, en die ook zwaar van hem was verongelykt in den Zoon met den Bisschop, daar om te lichter kon vallen in de zamenzweering tegen dien Graaf, welks vangen en af maken, zo veel *Hollandse* en *Zeeuwse* Lands Heeren 't leven en welvaren gekost heeft. 't Is die streek der

Cani-

Caninefaten en *Bataven*, die de naam van *Marsen* en *Frisiabonen*, gedragen heeft, gantsch anders, eertyds in stand van 't omleggende land, als nu; ja zo verschillende, dat men naaulyks denkbeeld vormen kan van de oude Historien, om haar evenmaat te passen op ons. Deze met *Linden*, *Cronenburg*, *Velsen*, *Woerden*, en andere *Gooyse* Heeren, hoe wel die naam noch onbekend was; stonden styf en pal, tegen de twee al te groote inslokkers, en dwingelanden, den *Uytrechtsen* Bisschop, en *Hollandsen* Graaf.

Het Y, nu zulken stouten stroom, de Zuyder Zee, de *Haarlemmer*, *Leydse* en *Wyker* Meyren, zyn meest breede sloten geweest, by zomertyd; uytgezonderd daar de *Vlieter* mag beginnen, waar na, de *Flevus* zich begon, in den *Yssel* te mengen, van de graft van *Drusus* geholpen, welk alles nu ons wit niet is te toonen. Stand.

De Stad leyd op 25 graden 4 minuten breedte, en 26 graden 44 minuten lengte; begonnen eenige malen, en uyt nyd, der *Kennemers* en *Vriesen* van die nu *Noordholland* en *Waterland* beslaan, en door opruying der Graven weer verdelgd, maar niet gedempt; in 't begin was 'er een uytwatering sluys aan den Dam, en 't Slot, werd in een geschreven boekjen van *Jan Reekalf*, een overgroot Vader van myn Moeder zaliger, gezet, daar nu de Reguliers Toorn staat, met vyf Toorens, voor de derdemaal zeyt hy, om ver geworpen en herboud: de rest van de Stad is opgerezen uyt die asschen, als men van de Phænix praat, zoo veel dagelyks heerlyker Den Heer van *Amstel* heeft de *Uytrechtse* al wel betaalt gezet, wanneer hy aan 't Hoofd, der misnoegde *Waterlanders* en *Kennemers*, zo veel Sloten van zynen voorzaten Vyanden afwierp, *Uytrecht* innam, en 't ganse sticht doorliep, alles afplunderende, zo als ik in 't voorste deel van de Vorm van *Hollands* aaloud bestier heb getoont, waar door de vinnigheyd der *Haarlemmers* en des Graven, meer tegen haar wierd, ontsteeken, dien 't licht viel na Graaf *Jans* dood, de opgeboude torens en vesten van hout af te werpen en te verwoesten. Maar naderhand heeft men voorzichtiglyk tykavelende, van de *Haarlemmers*, *Kennemers* en *Waterlanders*, verkregen de Stad met muyren en Torens te sterken, met graften omgraven, en met poorten te verzekeren, van welke tyd, de zelve toeneemende, van rys tot reys is vergroot, ende laatste van 't jaar 1655 by jaar na de voorige Ao. 1480. Historien

Stad ophalende, is in vyftig jaren, op de ongelooflykste manier, in pracht van publyke gebouwen, Sluysen, en Borgers Huyzen uytgezet. Zo het de gantsche werelt niet na zig trok, om te verwonderen met verbaastheyd, de heerlykheyd van het Raadhuys, de Beurs, de kerken en Godshuyzen, de wallen, alle geheyd en in de grond van zo veel kosten aan palen, massten en arbeydsloon, als elders de gebouwen in 't geheel kosten. Dry banken of riffen zynder in de Stad, waar men op kan gronden zonder heyen, die eertyds onder de onderlopende Winterwaters als zandplaten uytstaken, gelyk zeer verre van onze stranden binnenwaarts alom als in *Vriesland* en *Zeeland* gebeurde, eer het Land zo machtig was dat het zich met Dyken en sluyzen kon dekken, waar van die grote veranderingen, en verlopen van stromen, inhalen van Landen, breuken van grondbraakzels en anders ontstonden, en die bedwongen zynde, moesten 'er meyren en zeen binnenlands uyt ontstaan.

Op zulke slibgronden, staat het oog van de wereld; de Perel van *Europa*; het koren en voorraadhuys van alle Landen. Zeer dikmaals heeft ze van buyten door de *Oosterlingen* en *Fransen*, door binnenlandse oorlogen in hare scheepen groot nadeel geleden, en nog weer haar eer en schade hersteld; den Admiraals vlag van *Vrankryk* zeegenvyerend ingebracht, en de *Belt* vlooten met de *Deense* en *Hamborgers* gekielhaalt. De yverige zuynigheyd der Borgers heeft haar alles doen te boven komen, en geld gereed hebben in de nood voor de *Borgoenze* en *Oostenrykze* Graven, waar van *Maximiliaan*, haar oud wapen van *Amstel* in de vlaggen van een stierloose Hulk, met de geweken ballingen; door de Keyzers Kroon en fiere Leeuwen is veranderd, welker nazaten, de Stad ook langst aanhing, haar schepen, koopvaard, ja eyndelyk haar Admiraals Schip, tegen de *Westvriezen* op 't *Hoorner* Hop verliezende. Zy was de laatste rugsteun der *Roomse* en *Spaanse*, en met
Ao. 1570. de verbonden staat ingescheept zynde, deedse van kant of aan, de dwingelandy der *Castilianen*, *Holland* en meerder ruymen; *Lissabon*, *Venetien*, *Antwerpen*, en *Genua* hadden de kracht der *Africaanse* en *Asiatise* waren, wissel, en *Oosterse* vaart, zo wel als de *Engelse* en *Spaanse*, en te gelyk de *Americaanse* winsten; de beste van dezen zakten in haare schoot, byzonder wanneer de *Spaanse* Raad haar meende te dempen, met verbot van den handel, der spe-

ſpeceryen en andere zaken, op hare havens, en uyt hare ryken, en zy het hoofd wierd der maatſchappyen na de Ooſt en Weſt-indiens. De boze drift der *Roomſe* geloofsdwang, drong de ingezetenen in *Vlaanderen*, *Brabant*, en elders uyt hare zeet en Steden; de oorlogen burgerlyk als anders, deed veele uyt *Vrankryk* en *Duytſland* wyken, en hare konſten, ambachten en neeringen in *Holland*, en in *Amſterdam* neerzetten; den oorlog tegen *Spanjen* was wel der Landen ſchatkiſt bezwaarlyk, maar tot den aanwas der ingezeten wonder vorderlyk; de buyten van alle kanten inkomende, de roem der *Batavieren* herlevende, en de palen der verbonde gemeyne beſten, met nieuwe Steden, vergrotende, maakten in deze gelyk andere Steden, de toevlugt der verdrevene of ontwykende; de vryheyd der Godsdienſt, de voorzichtige welwakende overigheyd, de bloeynde handel, de barmhertigheyd aan de behoeftigen, haalde Joden, Doopsgezinden, en alle vreemde dryveryen in, ſchot en lot betalende, warenze welkom onder de goede wetten, en borgerlyke ommegang; zonder onderſcheyd leefde elk geruſt, en de *Nederſaxiſe Creyts*, de verdere ja verſt afgelegene Landzaten vlamden 'er op, om hier arm komende geld te winnen; en vele van die vreemden wierden zo groot, dat zy 't lok aas, gelyk noch dagelyks van meer andere waren; wierden met 'er tyd ryk, prachtig, heerlyk, en de kinderen, of nazaten, op 't kuſſen krygende, maakten t'elkens de wallen te kleyn: in de *Arminiaanſe* haſpeling en de gedreygde overval, wierdſe wel wat van de Stadhouders gekneveld, maar wikkende wel hare Raad na de tyd, heeft ze van alle die quaden, en de gevaren der *Franzen* inval, zo wel als de grootheyd van Koning *William*, van hoogſtloffelyk nadenken, vry geweeſt, voor een weinig ſchrik, zonder ſchade. Ao. 1650. A. 1672.

De Stad is eertyds onder een Bailluw en Scheepens geweeſt; deze Bailluw was te gelyk van *Amſtelland*, maar wyl dit overſchot van 't geſlacht van *Amſtel* was, en de Stad te meer aanzienlyker, zo heeftſe haar Raden eerſt min, daar na meerder, en eyndelyk, zes en dertig, gehad: eertyts door de borger hopluy en Gildens gekoren, maar tot groot middel van ruſt, hebben deze Raden verkregen, in de open vallende plaatſen van hare Vroedſchap te zetten, die zy zelve uyt de beſte geſlachten en de rykſte en rekkelykſte der Borgerye verkiezen; veel acht Beſtier.

 geeven-

gevende, als de hoedanigheden dat niet en ontraden op de oude ſtammen, welk ook de Zoons der regeerende Heeren doet yveren, om haar goeden naam te vergroten, met geſchikt leven, en minlyke omreyzen bequaam te maken, en daar in weldoende, miſt haar zelden groote middelen uyt andere geſlachten te behouwlyken, om haar ſtaat en ampten waardiglyk te houden en te bedienen; welk zo veel te lichter te doen is, om dat 'er (God dank) noch wyze Mannen genoeg overſchieten, die haar in een zuynige dis, en zedige huyshouding voorgaan, en op den ondergang der wildwayige die te breed ſlempen, dobbelen, en treynhouden, doen letten.

Deze zes en dertig Raden, zyn die, zonder welke, Keuren, Wetten, Laſten noch andere zaken konnen gedaan werden; haar jaren moeten 28 zyn gelyk de Borgermeeſterlyke veertig, maar deze hoedanigheyd en is niet nodig om Scheepen of Burgermeeſter te werden, wyl 'er veele Broeders en Zwagers, maar niet gelyk, zyn Borgermeeſter geweeſt, daar nochtans die na by trap, in 't bloed, in den Raad niet geleden en kan werden; zy moeten de hervormde Godsdienſt niet ongenegen zyn, doch zyn om te minder van kerken leeraars af te hangen, niet tot litmaat, Diaken of Ouderlings ſtand verbonden: een deel van deze zes en dertig zyn in 't beſtier der Stads en Burgery regeering, een ander deel in zaken van rechten bezig. Laſten, Excynſen, en alles wat men diergelyk op de gemeynte laden kan, kan niet zonder haar toeſtemming en wil geſchieden, waaromme die leden, ook wel opmerken, om niet goed te keuren, als dat dragelyk voor den Burger is, na de vereyſchte nood van den Staat. Deze Staat van waardigheyd leyd niemant af, als met zyn laatſte hemd, en beurt 'er wat anders, dat is dwinglandy.

Men kan dit beſtier niet wel anders als *Oligarchie* noemen, en geen *Democratie*, want de Borgers nemen, geen deel in het maken van hare Regenten; 't geen te *Dordrecht* al wat veel verſchild.

De Burgermeeſteren zyn vier, waar van alle jaren, een over blyft zitten, die twee jaar regeerende van 't geen 's jaars te voren is verhandeld en onafgedaan gebleven, zyn mede Regenten kan informeeren; deze werden op *Vrouw Lichtmis* gekoren, en daar toe geven hare ſtemmen alle die ooyt zyn Scheepens geweeſt

weeſt of hoger, deze zo gekoren zynde, diſponeeren van alle de onderhorige beneficien en officien, die in haar tyd open komen te vallen; en waar onder zeer voordelige zyn, als Secretariſſen Poſtmeeſterſchappen en diergelyken. De zelve behandelen ook Stads ſchatkiſt, en geven ordinantien, op de Heeren Threſauriers, meerendeels zelfs zynde afgegane Borgermeeſters, gelyk ook de Heeren Weesmeeſters; de ſleutels van de Wiſſelbank zyn in hare Ed: Gr: Achtbare bewaring, die, zynde de geld en ſchatkamer van zo veele volkeren niet mach opgedaan werden als in de tegenwoordigheyd van een der Burgermeeſteren. Zy ordonneren alle des Stads werken, zo aan de ſterkte als cierlykheyd, en men ziet geen zo groote onderneming of ze werd uytgevoerd, zo groots als ze na evenmaat van die grote Stad paſt.

De weddens van 't Borgermeeſter ampt, by na niets waard zynde, zo waſcht daar uyt zelf het aanzien der zelven; hoewel het de kinders en naaſte bloed vry veel by toevallende tyd kan aan leveren. Zy werden by zware brand, nood van water, in de tyd van gerecht oeffening ter dood, met zwarte tabbaarden en zilvere kruyſſen op roode voering onderſcheyden, anders ſtaat het haar voortreffelyk, zonder de praal van Hellebardiers, Boden, of gevolg, in een zwart lakens kleed, van alle de Borgers zo eerbiedig te zien, onderſcheyden: de ſleutels der Stads poorten zyn op 'tStadhuys bewaard, en de Hooftſleutel by den voorzittende Heer.

Zy ſtappen uyt dat Ampt over in de vergadering der Raden van Staten, Staten Generaal, Gecommitteerde Raden of Admiraliteyten; op den dagvaard gaat ordinaris een der zelver, en na eyſch van zaken meer Vroedſchappen, met de Penſionaris, die en *chef* is, de tweede Penſionaris tot waarnemen der zaken in de Stad blyvende, zy hebbe geen van beyde zitting in der E: Gr: Achtbare Borgermeeſteren kamer.

Men heeft ſtaande de Unie geen exempel dat 'er eenig Borgermeeſter zyn zelven ontrouw of oneerlyk heeft gedragen; de zelve dragen geene koſten van eenige onthalingen van vreemde Vorſten, Heeren of Gezanten, maar zyn alom gediend, van luyden in Stads dienſt, en zetten alle die koſten van gaſtmalen in de Stad, in de jachten, op buytentochten en elders, gelykt reedelyk is, op Stads reekening.

De

De Ed: Achtbare Scheepenen, zyn negen ſterk, waar van zevenjaarlyks nieuwgekoren werden, ook ontrent de zelve tyd Borgermeeſteren of weynig voor, en by twee die overblyven gevoegt; de nieuwe zyn van Burgermeeſteren, met dobbel getal wel eer aan den Grave of zyn Raad, naderhand aan den Stadhouder gezonden: doch nu by de afgaande Burgermeeſteren zelve gekoozen.

Crimineele zaken werden by haar E. Achtbare afgedaan, zonder beroep, en zy gebruyken ook alles, ja 't ſcherpſte examen en torture, zonder appel, gelyk de zelve ook in Civile zaken tot zekere ſommen, volgens 't Privilegie der groote Steden in 't laaſte reſort vonnis ſpreken, en doen executeeren. Haar zittingen zyn Dingsdags, Woensdags, Donderdags en Vrydags, ook houden de zelve een kamer met de titul van Scheepenen extraordinaris, die zaken van den Hoofd Officier, als mede de interrogatorien, beëdiging en diergelyken waarnemen; maar ter dood en doemen zy niet zonder kennis te geven en licht in de zaken aan de E: Gr: Achtbare Heeren Borgermeeſteren; dat meer formaliteyt is, als van nadruk, want die Heeren gaan dog door, met hare meyningen, na rechten.

De Stad heeft eertyts gekocht het voordeel van haren eygen Hoofd Officier of opperſchout aan te ſtellen; die aan de Raad den eed afleyd, en andere wederom beeedigd; deze heeft dry Schouten onder hem, en meerendeels een eygen klerk.

De Secretary eyſcht vele Secretariſſen, en buyten die, iſſer in yder groot Collegie noch een; als ter Weeskamer, Theſaurie Commiſſariſſen van kleyne zaken, Deſolate Boedel, Aſſurantie en elders; als by de Krakeel en Houwelyk zaken.

De Theſaurie en Weeskamer werd van oud Burgermeeſteren als gezeyt is bediend, en een oud Schepen præſideert, of wel meer als een in de andere Collegien, tot welke geen Raads plaats werd vereyſcht; ook zyn de meeſte, geen Vroedſchappen, dewelke in die Collegien zitten.

By deze Kamers heeft een der Bodens de rolle der geintereſſeerd partyen, die van zulken Bode welke die kamer oppaſt, werden uyt geroepen; Zaturdag, Zondag en Maandag zitten ze niet anders tegen negen of thien uyren 's morgens: die der krakeelen, doet de geſchillen tuſſen Meeſter en knecht en diergelyken af

En de Bank der kleyne zaken de geld of credit zaken tot de somme van vyfhondert guldens toe, doch van haar Ed: vonnis is appel aan de kamer der E. Achtbare Heeren Scheepenen, gelyk van haar Ed: Achtbare aan 't Hof van Justitie.

De mandementen van Cessie, stellen van Curateurs, en herstelling of rehabilitatie der debiteurs, hoort aan de Desolate Boedels kamer; schutten van geboden, aantekenen der verloofden, en zwarigheden, trouwen betreffende, doen de Heeren Commissarissen der Huwelyk zaken; de Heeren Commissarissen van de Wisselbank, die van de Lombaard, van de Stads verpondingen, Personeele quohieren, en andere meest oude Schepenen, over de Artillery en Koren magazynen, meest oude Burgermeesteren.

In de Vroedschap blyft de rang aan de oudste der Raden in tyd. Alle jaren werd 'er in de Vierschaar, van den uytgift tot des Stads behoef of eer rekening gedaan, waar elk mag debat maken, maar het geschiet by na nooyt: de Doelens zyn met hare liefhebbers, uytgezondert wynige brave Borgers, die in 't wit schieten meest uyt.

Men heeft in deze Stad, zelden een Fabryk, noch ordinair noch extraordinair, en nochtans werden'er zo wonderlyke Sluyzen tot schuering of waterkeeringen, als steene bruggen, en publyke gebouwen gemaakt en onderhouden.

De Latynse Scholen plegen meer en niet minder geacht te zyn als ze nu zyn; en twee Burgermeesteren, een Predikant, en somtyts een of twee der Raden, waren, of zyn ook nu Scholarchen en Curateurs van des Stads Illustre Schole, die eertyts *Vossius*, *Barlæus* en andere groote Mannen leverden. Maar om regt uyt te spreeken, buyten de Stadshuys ampten, koopmanschap en fabryken, is hier geleerdheyd, konst of wetenschap gering geacht; en een opgeblazen vreemde hans, op alle manieren geschachert hebbende, acht alle de konstenaars min als niet; en een ryk geschraapte geestdryver wil dat al zyn geluk of bedriegery aan zyn verstand toegewezen werd. Echter ziet men daar zulken zwerm, door malkander in die byekorf op de Beurs smiddags by een, zo verschillend van Natie, Geloof, Manieren en drift en zonder Hoofden van Broederschappen of Gilden, hare winst dryven: zonder bewegingen van oproer onder die talryke menigte, en de kleyne gemeynte van Slepers, Korendragers, Schuytevoerders, en andere zyn van de overheyd, die hare kostwin-

ning als een beneficie geeft afhankelyk, gelyk de Borgers van hare Capiteyns en Colonels die zelden hoewel tegen de oude herkomens buiten den Raad of hare naaste vrienden zyn.

Oostindisch huys. Het *Oostindis* Huys, zyn Werf, Pakhuyzen en Magazynen, zyn byna zo verwonderlyk groots en voortreffelyk als die van het Ed. Mogende Collegie ter Adwiraliteyt; geen zwaar bosch haalt tegen het mastryk Y, en de gantsche wereld wykt voor de Beurs van de *Amsterdamse* Beurs. Vyf of zes zwaar gelade Schepen uyt de *Levant*, en twee van *Westindien*, 160 uyt de Oostzee, en andere heb ik in een tyd van 10 dagen de ladingen zien verkopen, terwyl de *Oostindische* Compagnie verkogt; welk by na alles in de Bank werd betaald. Welke Bank, zo berugt over de wereld, en de grootste Wisselbank, die bekent is, onder in 't Stadhuys is, welk deel gewulft is, wel van poorten sloten, en alle beveylinge voorzien; zo dikmaals yemant die gaat zien, zal hy vinden dat men moet geloven dat daar een onbevatlyk geweld van baren, largots en gemunt zilver in is, zo wel als van stof en staafgoud: maar wyl niemand als de E: Gr: Achtbare Heeren Borgermeesteren, daar van 't bestier hebben, en niemant daar van byzondere rekening houd, is 't ondoenlyk net te weten, hoeveel schatten dat 'er wezentlyk in de Bank zyn, zo dat de zekerheyd van de Bank, niet alleen en bestaat in 't zilver en goud dat daar in is, maar ook in de staat, stand, en macht van *Amsterdam*, dat wel van inkomsten met Koningryken gelyk staat. De Stad is sterker, als eenige andere, want batteryen maken approcheeren, sappeeren of water aftappen kan de grond niet lyden, en geen Koning kan met zo veel magt opkomen, om haar van 't Y kant met vuur of bomben te quellen, wylze meer weerbare Schepen alleen, als eenig Koningryk, aan hare palen heeft; manschap en Artillery overvloedig, de Zeedyken doorstekende kan ze tot onder *Uytrecht* alles onderzetten, en 't Land of verdronken of dras houden; koren is 'er zo wel overvloedig als geld, en een Borgery, ja zelfs haar inwonende *Joden*, aan de overigheyd zeer genegen en met de uyterste eerbied en bereydwilligheyd zeer gehoorzaam. Ook hebben de *Joden* daar uytmuntend en onverdiend onthaal, grote Koopluy zynde, op de *Middellandse* Zee, de *Levant*, *Spanjen*,

Portu-

Portugaal, gantſch *Azia* en *America*. Zy hebben daar in twee trotſe Kerken, zo voorde *Spaanſe* als *Portugeſche*, en goede Hebreeuſe Scholen, en veel beſchik na de wetten van haar Sanhedrin, zynde zeer goede patriotten.

In geen Stad van de gantſche Wereld, is zo veel Credyt, handel, en contant geld; nergens ook beter middel voor Renteniers, om by belegeringen, actien in beyde de Compagnien, Wiſſel, handel met obligatien en brieven, hare gelden te beleggen, en alles quyt te werden, aanſtonts Makelaars fyn en arg, maar wat te licentieus en byna meeſters van de Beurs. De betalingen geſchieden meeſt in Bankgeld by afſchryven, ook is 'er nergens zo gereede Aſſurantie. Men kan zeggen, wyl zo vele vreemden daar geld en reekening in de Bank hebben, dat zy is de ſchatkamer der volkeren. Men acht ook het geld, daar beter als in zyn eygene koffers bewaard, en 't iſſer zo verre van daan, dat die bank intereſt van de gelden zou geven, dat in tegendeel die daar geld in heeft, zomtyts 2 a 3 per cent zyn geld hoger waard is als in zyne kas, want daar werd niet als met het beſte en bekentſte geld betaald. De Stads voordeelen, zyn, buyten die van de Lombaard, en de avances met de Renten, die ze uyt de bank kan doen, uyt hare Excynſen, en van de in en uytgaande waren, en veele Huyzen de Stad eygen, nevens de achtſte penning of verpondingen der goederen, en van het waal Ridderſchap. Van alle deze gelden werd een generale fonds voor de heele Stad, en niet als in *Londen* by *Parochiën* byzonder, gehouden; ook geeft de Stad in de algemeene Unie verdeeld voor haar aandeel in *Holland* zo veel, dat men hare Regenten daar om veele voordeelen inſchikt: de nettigheyd is wonderlyk tegen de groote toevloed op de Straten en Graften, maar dit alles is 't werk van gantſche boeken; gelyk hare goede keuren en wetten op alles, ik zal 'er maar twee dingen van zeggen: Generaal verband gaat hier voor ſpeciaal, en Scheepenen en Commiſſariſſen reguleeren haar na 't *Noordhollands* of Aasdoms Recht.

Want van Aſſeurantie, bodemery, reederye, Wiſſel en anders de keuren en wetten op te zetten, is van al te wydlopigen omſlag, en daar toe overvloedige boeken en gedrukte reglementen.

De Stad heeft tot in het *Texel* Lootsrecht, en der Lootsluyden examen in de Haringpakkers Tooren.

Zy heeft *Urk* en *Ens*, onder haar opzicht; voorts de Ambachts heerlykheyd van *Slooten*, en *Slooterdyk*, *Ooſtdorp*, Schoutſchap en Scheependom van de *Diemermeer*, *Diemen*, *Diemerdam*, *Amſterveen*, *Legmeer*, *Ouwerkerk*, *Waardhuyzen*, *Duyvendrecht*, *Boxtel*, *de Ruyge Willens*, *Waveren*, *Waverveen*, *Loenen*, *Minden*, beyde onder Jonkheer van *Linden*, gelyk *Loosdrecht*.

Dewyl zo veele vreemdelingen aangelegentheyd hebben in de Wiſſelbank der Stad *Amſterdam*, en de actien der twee generale Geoctroyeerde Ooſt en Weſtindiſche Compagnien, heeft men nodig geacht de informatien daar toe ſpecteerende op het korſte by te voegen.

Vertoog der aanmerkingen ontrent de Actien van, op, en in, de Generale Geoctroyeerde Ooſt en Weſtindiſche Compagnien.

Wegens de Staat van deze beyde zo bloeyende Maatſchappy zal den Lezer, hier na onderrichting tot voldoening ontfangen, maar 't heeft ons nodig geacht eenige weynige zaken te zeggen, rakende het behandelen, handelen en verwandelen der zelver Actien, ten dienſte der onkundige Borgers en vreemden.

Ymant genegen zynde om participant te zyn in de Ooſt-Indiſche Compagnie ter Kamer van *Amſterdam*, addreſſeert zich aan een Makelaar, die in Actien doet, welke daar veel op de Beurs zyn; die dan voor hem koopt een Actie van £ 500 Vlaams of f 3000 gulden Kapitaal, en zedert door de Compagnie uytgedeelt, tot dato, van 500 £ of 1925⅛ gl. nu omtrent 580 perc[t] waardig, of 17400 gl. Bankgelt, die den Verkoper op de Rekening van den Kooper doet tranſporteeren en quiteren, ten overſtaan van twee of meer Bewinthebberen van de Compagnie: welke aldus op des Koopers Rekening geſteld zynde, dezelve eygen werd, die deze dan weder kan Verkoopen na zyn welgevallen, tot meerder of zomtyds tot minder prys, als hy die zelf heeft doen inkoopen, op dezelve manier door een Makelaar en tranſport, als boven. En wanneer 'er uitdeeling gedaan werd, dat gemeenlyk alle Jaaren ge-

geschied, heeft men by diverse uytdelinge gegeven 33⅓ a 40 per cent; dus trekt men dan van zyn uytgegeven Capitaals Actie van 500 £ of 3000 gl. Capitaal die hem 17400 gl. heeft gekost, be bovengenoemde som. En in cas van Oorlog moet den 100ste Penning daar van betaalt werden, tegens 4 Capitaalen of f 12000.

Belangende de Actien in de Westindische Compagnie dezelve, zyn eens onder gestooken ten aanzien der eerste inlaag, van 500 pond. Vlaams of f3000; deze zyn tegenwoordig ter Beurs waardig 80 £ of 2400 gl, zynde minder waardig 20 percent beneden het kapitaal, en hebben uytgedeelt zedert de nieuwe inleg 76 per cent.

Vertoog der aanmerkelykste waarneming ontrent de gelden in de Wisselbank.

Ymant geld willende in de Bank hebben, koopt zo veel Bank geld als begeert, by een Kassier of Koopman, die dan met hem in de Bank gaat, en laat de Party op zyn reekening stellen; maar moet weten dat van het geld, dat op zyn reekening komt, de Heeren Commissarissen trekken voor het gegeve Folio 10 gl. Banco, en van alle afgeschreve Assignatien op het eynde van 't half jaar, of als de rest gevraagd word, 1 st. Banco, en als hy wil afschryven moet hy assignatie maaken van dezen inhoud: De Heeren Commissarissen van de Bank gelieve te betaalen aan N N en stellen in margine zyn Folio.

Hy moet verdacht zyn, dat alle Jaaren op de Maanden Februa-ry en Augusty in de Bank nieuwe Boeken werden gemaakt, en dan moet men binnen 6 weeken na het openen van de Bank zyn rest komen vragen of die accordeert, by de Heeren Commissarissen van de Bank, op de boete van 1 gl. voor den Armen.

Den Leser moet weten dat hy van het gelt op zyn Reekening van daag gekomen, niet mag disponeeren voor 's anderen daags.

Zo men wil Realen van Agten in de Bank brengen, gaat men by de Commissarissen die u dan de waarde daar van op u Reekening stellen. Ook het zelve van het Goud in Baaren of in Poeder, die dan gesmolten en geassayeert werden. dit Geld op u Reekening kan alle uuren verkocht werden, zo gy Cas geld voor u Bankgeld begeert,

NB, Maar als ymant in Banco brengt 100 of 200 Ducatons of meerder quantiteit, aan den Ontfanger van de Bank, krygt hy een gedrukte Brief en geteekent; de Ducatons worden in Banco goet gedaan tegens 3 gl., dat voor de tyd van ſes maanden, mits betalende aan de Bank ⅛ per cent, van deze ingebrachte Ducatons kan men terſtont diſponeren; en om te zeggen waarom de Ducatons in Banco worden gebracht, is de reden, als het Bankgelddoet 5½ opgeldt, dan brengt men de Ducatons in Banco, en de lager lopende in de tyd van ſes maanden, daar men de ⅛ moet miſſen aan de Bank, dan ſchryft men de Heeren van de Bank gelieven te betalen aan myn zelve 100 Ducatons of 300 gl. dan ontfang ik de 100 Ducatons wederom uyt de Bank of meerder ſomma als men in de Bank mogt hebben op 4½ percent, dan kom ik het reſtant van 4½ tot 5 percent of meerder te profiteeren.

Zoo gy Largotte, dat zyn ſtukken zilver voor de Draattrekkers begeert, kan men in de Bank gerieft werden, en men doet die wegen en Aſſayeren door den geſwooren Aſſayeur van de Bank, die u dan zegt met een Aſſaybriefjen hoe veel gy daar voor moet afſchryven, en de Heeren Commiſſariſſen van de Bank op het Boek vindende dat het afgeſchreven is, zo werden de Largotte ter hand geſteld, die ordinary ontrent 800 gl. bedragen.

Het zelve geſchiet ook met de Baaren Zilver, dat zyn klompen of Blokke zilver van diverſe ſwaarte, van 25 tot twee hondert Mark weegende.

Den Eſſay werd mede onder in het Stadhuys aan de Wiſſelbank anex gedaan, den Eſſayeur ontfangt het goud of zilver, welk dry a vier ſoorten begrypt, doet met ſmelten daar van zyne præcyſe Proef en uyt reekening, en doet de nette proveur der ſomme, zo als de intriuſique valeur, by hem werd ondervonden, op rekening van dien Koopman, die de baren, largots, ſtaafjens, ſtof goud, of ſtukken van achten aan hem heeft overhandigd: by betalinge van 't Vaderland in nood, by 200ſte penningen, of Stads koſten, als des Stads ſluyſen, tot Zee noden, enz. geeft dit geld in de bank een groote winſt.

Men heeft myn willen doen geloven dat de tractementen en ſalariſen, in de Wiſſelbank, door en van wegens de Lombaard werden betaald.

EEN-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad GOUDA.

GOuda, de zesde Hoofdſtad in rang, ſtem en zitplaats onder de ſtemmende groote Steeden van *Holland*, en alzo de zevende in het Gemeene beſt, leyd aan den *Yſel*, doch niet die *Yſel* of ouden *Yſel*, die uyt den *Rhyn* als een arm loopt, waar op *Zutphen*, *Campen*, en hare buurſteeden leggen, van *Druſus* eertyts aangegraven; maar dezen *Yſel* is daar tegen veel eer een verlaat of Rioel, geleyd uyt de gracht, welke door *Uytrecht* na *Vyanen* loopende, eerſt komt aan *Yſelſteyn*, van daar na *Montfoort* en door *Oudewater* gaande, loopt voorby der *Goude*, met een ſchoone brug beſlagen, ontfangende en ſtuytende veel water en zyn eygen door een ſchoone ſluys van die Stad; waar verby geſtroomt, werdeen matelyke te mets een kloeke rivier, en grooter eyndigt in de *Merwede*, over 't Dorp en 't ſlot van *Yſelmonde*, tot dat ze door de vloed der zee ſterker werd, en eb en vloed leyd. De Stad leyt rondom in lage, maar ſchoone Landen, en ryk van ſlib in de *Yſelkribben*, queekt veele ſteenbakkeryen langs de wederzydze Dyken; men geeft de naam aan de Stad van een ſtroomtjen de *Gouw* of *Gauw*, als een oud woord, dat laag en vet Land beteekende, als *Brisgauw*, *Henegouw*, *Ooſtergauw*, en meer *Duytſe* Land grondwoorden; eenige brengen 't af van de vergulde cieraden, weerhanen, en vergulde dakleyen waar mede den Toorn eertyds is gedekt geweeſt. De Stad is overvloedig van alles voorzien wat men van lyftocht, of Koopmanſchappen van noden heeft, na dien de meeſte Scheepen van *Vrieſland* en *Holland*, na *Zeeland* en *Braband*, door de Stad op de Veſt, Graft, en alzo de aangeroerde ſluys moeten paſſeeren, in 't heen en weervaren. De Stad is den aanwas van haar Borgery verſchuldigd, zo men vaſt ſteld, aan *Jan* Grave van *Bulos*, en *Jan* Grave van *Henegouwen* en *Hollands* Zoon, welke veele Kinderen had: *Jan zonder genaden*, Graaf van *Ooſtervand*, die te *Cortryk* wierd verſlagen, *Wilhem* die Graaf wierd, en deze Grave van *Beaumont* en *Bulos* of *Bolloys*, &c. dit Graafſchap *Bulos* was tuſſen

Stand. De naam. Oorſpronk.

der

der *Goude*, *Schoonhoven* en *Haaftrecht*, eertyds een Stad, gelegen, alle den Grave toebehorende, van welke ter *Goude*, de Graven van Marmer in een Capel met yzere tralien bezet konnen gezien werden.

Dezen Graaf boude daar een Kasteel en zetten Tolhuyzen, was Heer van der *Goude*, *Schoonhoven*, *Tessel*, en ter *Tholen*; sterk en welgebouwt zynde, diende het zelve tot een schuyl en vryplaats tegen *Uytrecht*, *Cuyk*, *Arkel*, en anderen, zo dat de Heeren Staten van *Holland* aldaar hare archiven en Privilegien bewaarden die zy van de Graven hadden ontfangen; ruymer Kerk weet ik niet, en nergens zo trotse geschilderde glazen. Deze Stad heeft een ruyme en groote markt, het fatzoen daar van is ovaal, immers by na; en heeft het voordeel dat by na alle hare Huyzen een water of canaal voor hare deuren hebben: Pypen maken, touwslaan, heekelen en boom queeken, zyn de Hoofd beezigheden, behalven dat ze, hoewel meer een Landstad schynende, veele brave Zeeluyden en daar onder hooge gezaghebbers uytleverd. Deze Stad heeft veele trouw aan hare Gravin *Iacoba* beweezen, en ook veele tornen uytgestaan.

Bestier. Deze Stad is gelyk de andere Steeden in de Regeering verzien, met een Bailluw, een Schout, vier Borgermeesteren, en zeven Scheepenen, welke van de Heeren van de Vroedschappen werden gekoren en in 't openbaar door den Bailluw den eed werd afgenomen; een Pensionaris, Secretaris, en Opperklerk; by de Heeren Borgermeesteren is de regeering van de Stad en de Policie meest gedirigeerd, en de Justitie 't zy in Civile 't zy in Crimineele zaken zo als de Keuren, wetten, statuten en ordonnantien leggen. Alle jaren in Januario verkiezen de Heeren Schout, Burgermeesteren en Scheepenen, dry persoonen onder de tytel van Policiemeesters of Vredemakers, die gedient werden van een vigilant en bequaam Klerk uyt des Stads Secretarye, met acte van surrogatie. en een der ordinari Boden of Roedragers, wiens werk het niet en is, de kamer op 't Raadhuys waar te neemen, in 't H: Geesthuys in een kamer 's Maandags, Woensdags en Vrydags rolle houdende, van negen tot elf uuren.

Die yemant daar voor daagt betaalt vyf stuyvers in haar bos, op kosten van ongelyk, alle zaken tot zes gulden en minder komende,

men, de quæstien, injurien en kyvagien; Meester en Knechts en Gildens disputen komen voor haar. Maar geen arresten, noch frauden tegen gemeene Landsmiddelen; hier moeten de partyen in persoon verschynen, zonder Advocaat of Procureur, behalven de Vrouwen, minderjarige of zieken, die door ymant die geen Rechtgeleerde is zulks konnen doen waarnemen: men appelleert van deze Bank aan Scheepenen binnen tyd van tien dagen, betalende acht stuyvers; aan dit Collegie moeten de Deekens van de Gildens hare reekening doen binnen zes weeken na 't Jaar. Van alles wat hier verhandeld werd moet aan de Bailluw of Magistraat of Borgermeesters werden opening gegeven. Rechtsvordering.

Stads Klok kan niet geklept werden, als by bevel van den Schout en een der Borgermeesteren. Den oudsten Borgermeester doet Schepenen vergaderen, en ook de Vroedschap als 't nodig is, stelt de materien in deliberatien, vergadert de stemmen en sluyt, pronuncieert de appoinctementen in de kamer, en vordert de Sententien; en de Burgermeesteren zamen, moeten beletten het bezeegelen van eenige brieven in haar vrydom, by Bailluwen of Scheepens ten platte Lande, en op behoorlyke tyden en dagen op 't Stadhuys zyn, om alle klachten te hooren die partyen zouden willen doen, die appoincteeren by zeggen van Scheepenen, en bevinden eenige difficulteryten, de zelve overdragen ter naaster Vroedschap.

Burgermeesteren met Scheepenen hebben kennis, judicature en berecht van alle zaken de poorters aangaande, zy stellen de correctie der misdaden in de Stad begaan, en den Schout (uyt de naam der Graaflykheyt) doet de executie. Zy maken zamen statuten en ordinantien; hebben kennis van alle civile en criminele zaken, hoe die zyn, mits præventie.

Burgermeesteren en Scheepenen mogen bannen en uyt zetten die zy meynende Stad onnut de zyn. Scheepenen doen executeren alle hare vonnissen zo wel interlocutoire als definitiven die onder 20 pond vlaams zyn, en reparabel by de definitive, niet tegenstaande appellatie, maar van *crimen Lazæ Majestates*, valze, eeden, razuren in mandamenten van 't Hof, die moeten zy ten Hove Provinciaal overzenden: Scheepenen mogen geen vonnissen termineeren van reänditie zonder Borgermeesteren, noch zonder

den Schout eed ontfangen, zy mogen ook zelfs niet interpreteeren hare eygene privilegien, of ordonnantien der Heeren Staten.

Van definitive Sententien is niet te veranderen by Scheepenen als ſtaande vierſchaar, en daar na by de Heeren van den gerechte.

De Schout kan niemant ter bank vorderen, als met vonnis van Scheepenen, en is 't een poorter of poortereſſe, zo mogen Scheepenen daar in niet doen zonder de præſentie van Borgermeeſteren.

De Kamer van Borgermeeſteren doet geen zaken als Dingsdaags en Saturdaags, of 't moeſt zyn by verderflyke goederen, want dan konnen partyen zelfs in de Vacantien, Schout en Schepenen doen vergaren, betalende voor elk termyn 54 ſtuyvers, en moeten Schepenen ten minſten dry ſterk verſchynen.

Vacantien. Vaſtenavonds week, Vaſtensmarkt, *Kiliani* drie dagen, zes dagen van St. *Jacobs* Markt, St. *Matheus* markt, is 't Vacantie, ook dry dagen voor en na Paaſch, Pinxter en Kersmis, ook op Crimineele Rechtdagen, en als de Vroedſchap vergaderd.

Schippers zyn ontfanklyk in Rechten voor haar Meeſters, zonder procuratie, ook Caſteleynen, Bailluwen, Rentmeeſters en Curateurs.

Den eyſcher door een eed zyn eyſch ſterkende, werd de gedaagde gecondemneerd.

Schout en Scheepenen ſchiften en ſcheyden, na het tweede defaut der gedaagde; in ſterfhuys onder de twee en zeventig guldens, moet de gedaagde terſtond by monde antwoorden, den eyſſcher repliceeren, de verweerder dupliceeren, en niet te min, de dingtalen ter rolle doen tekenen, de concluſien moeten procureurs voor Gecommitteerde Scheepenen laten teekenen, en zelfs voor de pleydooy dicteeren. In zaken boven 72 guldens werd den gedaagde tyd van acht dagen gegund, om ſchriftelyk te antwoorden, en diergelyke tyd voor replyk en duplyk, alles pereintoir op peene van verſtek, doch die mondeling haare zaken voldingen, mogen 't doen, en daar op werd even zo recht gedaan.

In eyſch van reconventie, moet party onverdaagt, *hinc*, in de antwoorden. Teffens moeten de Procureurs alle hare exceptien proponeeren.

Daar

Daar werd geen recht gesproken op Certificatien of Attestatien als gerecoleerde. Schepenen moeten pronuncieeren veertien dagen, na 't proces is gefurneerd.

Alle Sententien, definitive en provisionele, onder 120 guldens hebben hare executie, ondanks appel of verleende prohibitie van 't Hoff in tien dagen zelfs interlocutoire.

De Bode, die executeert, moet sommeeren den gecondemneerde in 24 uuren te betalen, die, verstreken zynde, verzoekt hy 't zelfde noch andermaal. Executien.

De gecondemneerde niet betalende, de zaken onder 6 gulden mag zelf alleen in arrest nemen, de meublen en Goederen der gecondemneerde voor den triumphant; van 6 tot 72 ten overstaan van den Stedehouder en noch een Bode, en boven 72 guldens, in 't byzyn van twee Schepenen en een Secretaris.

Uytgezondert de meublen, waar mede den gecondemneerde zyn ambacht doet om van te leven, de instrumenten niet excedeerende de somme van 50 Guldens, ter discretie van Schepenen. Waar andere goederen versteeken werden, zynse executabel, en die dezelve bergt, verbeurt vyf en twintig guldens.

De roerende niet genoeg zynde, neemt men in arrest de onroerende Erfpachten, Leenen en Lyfrenten, welke by decreet na vier Markt daagse geboden, verkocht werden, en dan te kort blyvende, zet men de gecondemneerde in gevanknis op dry stuyvers daags.

Het appel moet in tien dagen aangetekent zyn ter Secretarye voor Scheepenen.

De declaratie van kosten moet gerechtelyk geverifieert werden.

De schuldenaars hout men desolaat zoze cessie verzoeken, latiteeren of goed versteeken, en dan zet de Magistraat curateurs, hebbende de crediteurs gehoord, en werd alles dan gerechtelyk geinventarizeerd.

Generaal verbond gaat hier voor speciaal, en præferentie na den rang van tyd: na 's Lands en Stads lasten, Weeskamer nodige reparatie, huyshuur en pand.

Schouts boeten werden gepostponeert na alle Crediteuren. Renten hebben twee jaren præferentie, en ook custing brieven en de penningen niet gelicht als onder cautie, of yemant beter recht hebbende, opquam.

Hier heeft geen naasting plaats, als in geval yemant Rentbrieven had gekocht, die mag hy hebben voor de koop, zoze gedaan is, maar moet in acht dagen genaast werden.

Dewyl de Stad door heeklen, pypebakkeryen, enz. veel gevaar van brand heeft, zyn aldaar ingesteld vier Vyerschouwers, in elk der 27 Stads quartieren; en moeten ook alle de slapers houders, na den eersten nacht aan den Heer Officier of zyn Stedehouder, de namen aangeven der geener die zy logeeren.

De Bakkers moeten in deze Stad een eed doen, van de keuren te zullen volgen.

In de Stad domineert Aasdomsrecht, maar niet in *Wadinxveen*, *Blommendaal*, *Middelborg*, met de appendentien van dien, zo wel aan de oost als westzyde van de *Gouwe*.

Gouderak en 946 morgen van *Stolwyk*, horen onder 't Bailluwschap van *Gouda*. Heeft rondom zig leggen zeer schone Landen, waar in *Vryhouve* en *Kalversbroek*, *Haastrecht*, *Bloemendaal*, 't Land van *Steynkort*, *Haarlem*, *Willes*, *Broekthuylentweegjen*, *Moordrecht*, *Bronkhuyzen*, *Nieuwerkerk*, *Sluypwyk*, *Waddinxveen*, *Boskoop*, *Zuydwyk*, *Middelborg*, *Reewyk*.

Heeft zeer groote voordeelen van de steenweg op *Rotterdam*, en 't veer van *Amsterdam*, en daar toe Heeren Commissarissen.

TWEEENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad ROTTERDAM.

Haar naam, DEze zo heerlyk bloeyende Koopstad, neemt geen voordeel uyt de dromen van *Robertus Cenalis*, en die van *Trithenius*, *Gebwiler*, en diergelyke, dewelke haar willen vlyen met een stichter die ze uyt de Koningen der *Gallen*, leend, *Ruther* of *Rotherius* genaamd, de zevende van de *Gallische* Kroondragers, twee en veertig jaren na *Christi* menschwerding; dit slot noch grond hebbende, werd een glimp gegeven met daar toe een graft, waar in het gebeente van deze *Roterius*, als dat van een *Reus*, gevonden wierd, te versieren. Het lichtgelovig volk bemint zulken beuzelkraam, en geeft ligt stem aan *Troyen*, *Reuzen*, en andere vreemde oudheden, ontrent de opkomst van

hare

hare Steden. Veele van 't graauw, Ryk geworden, verdichten ook zo yets van haar eygene opkomst en dromen van voorzaten, uyt de namen die zy in Historien ontmoeten, vrezende dat men 't haar tot verachting zou toereekenen, zo men of haar zelf of hunne Vaders, makers van hun geluk maakten, door hunne neerstigheyd en zuynigheyd.

Die zo wel gezegende en wel gelegene plaats, is de zevende der *Hollandze* Steeden, welke na de Ridderschap op die rang haar stem wel doet gelden. Zy heeft van de *Rotte* een rivier of vliet, even zo de naam, als *Amsterdam* van den *Amstel*, *Schiedam* van de *Schie*, en diergelyke, by de *Hollanders* overgemeen zynde, Dam, voor een Sluys of verlaat, door welk een Beek, Vliet, of Stroom, in Zee, uytgelaten werd, te neemen, en zulken naam aan de daarzamenvloeyende Huyzen te geeven, 't zy die tot Dorpen, Vlekken, of Steden uyt wassen, als *Sparendam*, *Saanredam*, *Edam* of *Ydam*, en diergelyke meer; twee mylen van *Delft*, dry van *Goude*, een van *Schiedam* afgelegen.

Na de getuygenis der oude schryvers *Cæsar* en *Tacitus*, is altyd *Batavien*, dat zo genoemde wyd en zyd beruchte Eyland, gelegen geweest, tussen Duynen, Zeegaten en Wadden, byzonder getuygen zy dat 'er veele Gorssingen of Grossingen, hoog uytdobberende Landen, aan den uytvloed der *Maze* lagen, welke de naam, *Hel*, om de diepte, luchtigheyd en klaarheyd, noch in de naam van den *Briel* of breede *Helius*, *Hellevoet* en zo overschiet, van de Landzaten, ontfing; die breede uytwatering, wyl het alles onbedykt was, liep van September tot April over de Landen van *Voorne*, *Putten*, *Stryen*, *Vlaardingen* en *Witte*, waar van het laaste ingezwolgen is van de golven; en droeg verscheyde namen, de *Widele*, de *Maas*, de *Bornissen*, *Vernoutzee*, en meer diergelyken. Onze inlandse platboomde Scheepen, bleven daar op licht zitten, als vloed en wind tegen liep, en de uytheemse quamen 'er licht te stranden, en te vergaan; tweemaal bevloeyd werdende met de Noordzee, tussen de twee opgangen der Maan, en tweemaal vry van 't Zeewater door de Eb in vier en twintig uuren. Vast, wis, en geuwig duurende is 't hoog water by volle of nieuwe Maan, ten twee uuren en een half in den *Briel*, ten drijen tot *Amsterdam* en *Rotterdam*, ten zessen ter *Goude*, aan de *Eems* ten tienen, aan de *Elve* ten twaal- **Gelegentheid.**

twaalven; by 't Ebben ſtaken veele Landen als Gorſſingen hoogtens en droogtens uyt, en leverde den ſtrand en wad-man, veel verſnapering van viſſchery, maar by ſprink vloed, vereenigd alles tot een wyd uitgeſtrekte Zee, zo 't niet en is bedykt, welke de koſtlyke neerſtigheyd, nu wel in de vrugtbaarſte wyden en bouwlanden heeft veranderd. Op zulken grond is *Rotterdam*, zo aangenaam en heerlyk, èn zeker noch niet van vele eeuwen herrewaarts geſtigt; het ſchynt dat die twee koſtelyke takken aan *lands* Kroon, door de tyd wat later bewaard wierden, om tot verbaaſtheyd, beyde van de inwoonders en vreemdelingen, te doen uytſteken, hoe heerlyke vruchten de onvermoeyde Koopmanſchap voortbrengt, daarze in een vry land, wel gehandhaafd werd, en de Beurs veylig draagt.

De *Maas*, van daar hy dichſt aan den *Rhyn* komt by *Mook*, heeft zo wel als den *Rhyn* zeer veel van zyn ouden loop veranderd, dertelende met vele ſlangswyze bogten, houd die ſchone vloed zyn naam tot aan de *Weſtmaas* toe, alwaarze bedykt is, met *Weſtmazer Nieuwland*, tot aan de grond van *Putten*, eertyds het diep van *Stryenmonde*, nu *Beyerland*; van daar tot in het diep lopende houd de naam van de oude *Maze*, verby *Geervliet*, en *Heenvliet* na den *Briel*; alwaar die rivier, die *Merwede*, *Lek*, *Yſſel*, en andere mee neemt, in het diepwater valt, zynde de rechte naam der Zeegolven tuſſen Doggerſſand en de Hoofden. Zo dat de groote Rivier de nieuwe *Maze*, nu ſtromende voorby *Rotterdam*, *Delfshaven*, *Schiedam* en *Vlaardingen*, aan *Maas* ſluys in de oude *Maas* vereend, eygentlyk niet en is, als een deel van de *Merwede*, van *Woudrichem* of *Worcom* neervlietende, verby *Gornichem* of *Gorcum*, lopende verby *Dordrecht*, tegen den *Yſſel* aan, en voor by *Rotterdam*, alwaar de *Rotte* in de zelve ontfangen werd, die de naam aan de Stad geeft, uyt de ſlibberige Velden van *Benthuyzen*, eerſt opkomende, van het ſlot *Honingen*, door *Crooswyk*, naar *Overſchie*. Den Zeedyk liep eertyds op de Stad *Schiedam*, en men bevint die Stad van *Schiedam*, als een grote Koopſtad be-
Ao. 1406. ſchreeven, en daar by, dat niet verre van die Stad, het Stedeken *Rotterdam* lag, en men ziet in de aantekening van *Rinsher*,
Ao. 1410. die met *Wilhem* van *Beyeren*, hier in de Landen heeft geweeſt, dat het ſlot van *Bolgerſteyn* lag op de Landen die by winter water vaak onder liepen, en dat aldaar vele viſſchers ontrent woonden.

Maar die *Holland* een zegen van de *Rhyn*, en gift van de Noordweste wind noemen hebben niet al mis, want zonder de zware stormen, zag *Amsterdam* geen zware kielen, noch *Haarlem* Zeebouwende Scheepen, even als *Rotterdam*, en zou *Medenblik*, en *Dokkum*, aan de Noordoost zyde, *Geervliet* en *Flaardingen*, alleen die voordelen gehouden hebben aan 't Zuydwesten. *Goverd* Hertog van *Lotheringen*, den Bultenaar genaamd, zou geen slot te *Delft* gestigt, en zo verre hem doenlyk was, de Burgzaten tot welvarende Burgers gemaakt hebben, daar by doende een grift trekken, tot op de *Maas*, die *Delfs* of de nieuwe grifts Haven wierd genoemd, had hy tot zyn gemak *Rotterdam* gevonden. Die trotse stads gronden, lagen, als die van de *Nieuwe*, *Wyn* en *Leuvenhaven*, het *Harinkvliet* de eerste, en nu laaste *Boompjens*, met zo ruyme Dokken, Werven, en betoverende Hoven, die aan de Rivier zo scheepryk, fris, en schoon, en aan de binnenkant zo vet en vruchtbaar en ruym, met de uytnemenste pragtprieelen, verwonderlyke Hagen, buytenlandse vruchten met zomer en winter groene bomen nog woest, welke nu alle dagen voortreffelyker werden, 't zedert de schriklyke moord der *Spanjaarden*, en een grote brand, dat men met reden mag geloven, dat de zelve Stad, wel haast zo aanzienlyk buyten als binnen haren omkrits zal wezen.

Het eerste dat men vind is van *Floris* van *Bolkensteyn*, op de naam der Tournoy Edelen, te *Beauvois* in het Landschap *Beauvoizin*, met de Zoon van Graaf *Willem*, die Grave was van *Oosterbant*, en dat zyne Burgzaten in de Kruysvaart tegen de *Russen*, den Grave van *Holland*, verzellende, veel eer in leyden. Deze *Floris* bleef in *Vriesland*, met den Grave verslagen. De nazaat was vermaagschapt aan *Gautier* van *Heemskerk*, die door de *Delvenaars* geweldiglyk uyt de *Haagze* gevangenis wierd gelost, en hielp mede tot die verlossing, welk veel de beginselen in der Burgzaten geluk, tegenstond; tot in de andere eeuw, kroop de gang voort, wanneer den Heer van *Arkel* de *Lek* gepasseerd zynde, van de *Dortenaars*, *Rotterdammers* en *Schoonhovers* by *Nieupoort* wierd aangetast, alwaar *Adriaan Wittens*, en *Gerrit Mobbout* dood bleven. Zeven dagen daar na, namen die van *Rotterdam* en *Schiedam*, met de Bannier van *Schieland* hare weerwraak, alles in 't Land van *Arkel* berovende, en keerde wederom met grote buyt. En daar na togen zy op met de gemene Vaandelen en Bannieren van *Kennemer*,

Hare gevallen.
Ao. 1342.
Ao. 1345.
Ao. 1402.

Ao. 1417. *nemer*, *Rhyn*, en *Delfland*, onder den Burg-grave van *Leyden*, met
ordre van alles te verwoeſten, *Hageſteyn* belegerende; kort daar na
vochten de zelve Burgers (want zy waren al met Stads voor-
rechten begunſtigd) in *Gorichom*, alwaar zy de Stad en 't Slot
van *Arkel* vermeeſterden, met de dood van den Heer van *Arkel*
en zeer vele *Gelderſe* en andere Heeren. De Borgerlyke oorlo-
Ao. 1418. gen en zydigheden het Land verdelgende, wierd 'er tuſſen *Jan*
van *Beyeren*, en de Gravinne *Jaqueline*, een verdrag getroffen,
van inhoud, dat *Dordrecht*, *Gorcom*, 't Land van *Arkel*, *Leerdam*,
Schonerwoerd, den *Briel*, *Rotter dam*, de Landen van *Voorn*, en *Woerden*
zoude blyven aan *Jan* van *Beyeren* erflyk, om te leen te houden van
den Hertog van *Braband*, met het Lieutenantſchap over *Hollands*
overigheden; en dit verdrag is met wil der Steden geſchied en
Ao. 1425. van allen ondertekend. Weynig daar na, belegerde den Heer van
Gaasbeek, *Schoonhoven*, welke plaats van vele Borgers van *Hol-
land*, ſtreng wierd aangetaſt, maar de belegerden wel onderſteund
deden zeer gelukkige uytvallen, ſlaande een der quartieren, en
zetten zelf door tot voor *Rotterdam*, welke Burgers met ontwon-
de Bannieren, de buyt uyt hare Schepen gehaald, willende lie-
ver alles wagen, als haar goed verliezen, en de oneer leyden dat
zy van die belegerden, in plaats van zege vyeren, ſlagen zou-
den wegdragen; zy vochten dan om 't hebben en 't houden en
te gelyk om den oorlogsroem, maar wierden eyndlyk gedron-
Ao. 1426. gen te rug te keeren. Met meer geluk vochten die ſteedelin-
gen onder den Hertog *Philip* van *Bourgogne*, wanneer zy onder
Brouwershaven, tegen den Hertog van *Gloceſter* Man, van Vrouw
Iacoba met haar macht onder de *Engelſen*, gemengeld vochten;
Ao. 1438. alwaar eenige van de *Dortze*, *Delfze* en *Rotterdamze*, zyn achter-
hoede uytmakende, Ridders wierden.

Niet minder roem verdienden zy in de Zeetochten op de *Ooſter-
lingen*, wanneer ze met haar kleyne Hulken, maar grote Mannen,
dry van hunner vyanden *Karaquen* en vierentwintig ſtoute Fluy-
ten vol Koopmanſchap, met een Galeas van *Venetien* namen:
Ao. 1479. daar na namen zy *Pieter Brand*, Admiraal van *Lubek*, en eyndig-
den alzo dien oorlog met een beroemde Vrede. Ondertuſſen
wieſch de Stad in grote en aanzien met Torens en Wallen, en
ſloot zich vaſter op de openſtaande ſlibgronden, die ook tegen
haar over bedykt wierden, als *Beyerland* van de *Beyervorſt*, en
Charolois van *Carel* de Stoute van *Bourgogne*; wel te wel was den
Vor-

Vorsten bekent, de aangelegentheyd van de inval der *Maas* en de aangenaamste behagelykheyd der Landsdouwen daar rondom, om zich daar niet te vesten, door welk plaisier de Vorsten ook vele voorregten aan deze Stad schonken. Om welke reden zy ook ligt die Stad in hare belangen wikkelden, gelyk den Heer van der *Veer* Stadhouder van *Holland* in *Rotterdam*, de Heeren Staten van *Holland* en *Westvriesland* beriep, maar die vergadering wierd verstroyd, door *Ian* van *Romerswaal*, des Stads Hoofdschout, die voor de *Cabeljaause* party was; waar door de tegenparty gaande en de Burgerlyken oorlog aan 't hervatten quam. *Dort*, *Goude*, *Rotterdam* en *Schoonhoven*, te zamen overrompelden *Oudewater*; dit wierd uytgevoerd met de baniere van *Rotterdam*, en de Vaandels der Gilden, genoemd de bezworene Broeders, waar uyt men des Stads macht wel kan afmeeten; gelyk zy ook kort daar op met andere het Hof in den *Haag* plunderden en innamen. Van der *Veer* meende met zeven duyzend Man en veel Adel dit te wreeken, quam ook in den *Haag*, van *Vlaardingen* over 's *Gravezande* en *Naaldwyk*, den Heer van der *Veer* voor de *Hoekze* party zynde, om die der *Cabeljaauwze* in te teugelen, quam te *Rotterdam*, waar ze meest *Cabeljaauws* waren, maar most kort vertrekken, latende de Stad aan de Heer *Ioris Bastaard* van *Brederode*; den Aartshertog quam zelver in *Rotterdam*, met vele Heeren, en ontfing aldaar veel berouwhebbende Steden. Maar in het Jaar 1489 de Stad over 't ys, door *Frans* van *Brederode*, ingenomen zynde, wierd godloos geplonderd door zyn ballingen en knegten, zynde om de sterke winter vol Koopmanschap en waren. Op *Schoonhoven* liepen ze te vergeefs, maar verbranden *Delfshaven*, met eenige buyssen, 't geen den *Roomsen* Koning *Wilhem* dwong, al de leenlieden op te doen zitten, en een Heyrvaart tegen *Rotterdam* uyt te schryven, die ook haar zelven niet vergat, maar de overzyde der *Maas*, in *Charolois* brandschatte, alwaarze van de *Schiedammers* onder *Wittenhorst*, schade leden; daar de Borgers van *Leyden* en *Haarlem* met hare bannieren quamen, dagelyks schermutselende, tot dat de *Rotterdammers*, de Landknechten te *Schiedam* omkochten, en 't scheelde zo weynig of zy hadden, zo *Boshuyzen* de rest niet ontzet had, al de benden des Graven afgemaakt, doch haar moed plooyde voor 't getal, en *Brederode* met *Lepeltak*, bleven gevangen. De

Ao. 1480.

Stedelingen namen hunne wraak wel aan de *Schiedammers* en *Delvenaars*, in de sterkte tot *Ouderschie* opgeworpen, en verbranden alle de voorburgten van *Delft*, brantschattende *Maasland*, *Delfland*, en den *Haag* zelfs, waar door de Stad van *Rotterdam*, zo machtig wierd dat ze *Geertruydenberg* innam en de Baronny van *Breda* deed geld opbrengen. Maar 't lukte minder te water, want hare Schepen wierden door de overmagt harer vyanden geslagen, met achterlaten van veertien kleyne en zes grote, die in de grond geboort wierden, waar op *Egmond* des Stads Haven en zyn sterkte meynde aan te vallen, maar vond de Borgery zoo wel gemoed, dat hy 'er veel volk en twee Scheepen liet zitten.

Maar de Stad wierd dit haspelen moede, en bevredigden met den Groot Stalmeester van den *Rooms* Koning, na dat zy tot aan de Poorten van der *Goude* alles hadden afgebrand, en men liet stil passeeren en uyt de Stad wyken die van de driftigste tegenpartyders waren. De Stad heeft zedert noch al deel in de Burgerlyke oorlogsrampen gehad, maar is om de schoone stand echter door gebroken: het blykt dat de plaats daar nu de welvaart van de Stad staat, op en afloping, eb en vloed, der Zee is onderhavig geweest, buyten de dyken van de *Maas*, van welk men voortyds een zeker bescheyd zag, in de overgeblevene tekenen van den ouden dyk, die nu niet meer gezien werden; zynde de buytenste wel genoeg

Maar staat. bestand tegen de Zee, ook blykt het uyt de diepten dewelke den doorgebroken dyk gelaten heeft. Nu bezet de Stad met een alder-vermaakelykste nieuwen Dyk de oude *Schiedamse* Dyk, en wyl de zelve zo bloeyende welvaart laat zien, in alle des Stads, en der Burgers gebouwen, is 't gelooflyk dat zy na 't voorbeeld der Stad *Amsterdam*, de rest der Havens met Zeesluyzen zal voorzien. Nu heeft men behalven de grote Kerk van St. *Laurens* en eenige andere oude, vele nieuwe byzonder de *Schotze*, *Engelze*, *Episcopale*, *Franze* en andere Kerken, heerlyk gebouwd; de Wisselbank, de Waag, de Beurs en alle de Poorten, nevens de prachtige Doelen en andere gestichten opgerecht.

Hare Timmerwerven, binnen-Stadse-Havens, Oostindisch Admiraliteyts en andere Huyzen en Werven, gevoegt by de macht van zo veel Jagten, Fregatten, Kitzen, Hoekers, Buyzen, in de graften, en zo veel Oorlogschepen op de reede, waar van hare Admiraliteyt de eer heeft van de Vlag des opperften Zee

Zeevoogts te voeren, tonen meer Vorstelyk Hoven te wezen als 't gezicht van eene Stad, wiens inwoonders grimmelen, krioelen en draven, langs de Kayen in Winkels en de Pakhuyzen.

Deze Stad heeft nu vier en twintig Raden ofte Vroedschappen by de welke het opperste welzyn van dat gemene best werd waargenoomen, beschikt, bestierd en uytgevoerd. Der zelver getal is van lange jaaren volgens de Privilegien en handvesten van verscheyde Graven geapprobeerd: hoe verre voortyds hier in de Mannen uyt de Krygsraad, Gilden, of Burger wykmeesters invloeijing hadden, werd daar en elders te veel mogelyk opgewroet, en is die stoffe wel niet onnut voor Historien, en de regerende Heeren die het nasporen, en het doorzien aan de Pensionarissen geerne aanbevelen, maar minder tot nut der in en uytheemse voor hare welvaart en zaken; de snuffelaars in die parkementen zyn te veel stokebranden van 't vyer van onrust en oproer, waar toe de afgezette geslachten, de nieuw ryk gewordene, en de bekommerden in haar kas, gereder zyn, als 't behoord. Wanneer een dezer vier en twintig Raden, door sterven open valt, zo vervullen de overige, die plaatzen met een nieuwe, die zy uyt de beste Borgers kiezen, behoudens datse vyf en twintig jaren 't Burgerschap hebben gehad, met ware inwoning, en binnen *Holland* geboren zyn; hoewel nu en dan zomtyds, wel wat by inschikking, daar van afgetreden werd. Alle jaren regeeren vier Borgermeesteren, welker verkiezing is, op den 29 April, om met den 1 May haar Ampten te bedienen. Maar nadien in deze Stad het gebruyk van Bonen te gebruyken, in de verkiezing der zelve, is het de moeyte waard, de manier van dit Bonen, wat omstandiger aan te raken.

Regeering.

Bestel der zelven.

Men gebruykt daar toe wit en zwart geëmalieerde Bonen, gelyk op andere plaatsen buyten 's Lands, bollekens, keysteentjens, of penningen. Den præsiderende Burgermeester doet door biljetten, aan zeggen aan de gezamentlyke Heeren Vroedschappen vier en twintig uyren voor de tyd der byeenkomst, tot de verkiezing, dat men 's anderdaags zal treden, tot het aanstellen der regering voor het aanstaande Jaar, en werd zulks genoemd een *Overnagtse Weet*; ten eynde dat niemand der leden zou onkundig zyn, ofte schielyk overvallen werden.

Alhoewel men zelden vind, dat de Heeren die by deze Boon-

keur als Raden, moeten verschynen, haar absenteren, zo werd nochtans deze vergadering tegens vyf en twintig guldens boete aangezegt.

Manier van boontrekken.

De zelven begint te negenen, en is te noteren, dat op dien zelven tyd, echter ook andere zaken, in die zelve Vroedschaps vergadering behandeld en afgedaan werden; niet als in andere Steden, alwaar merendeels de verkiezing met uytsluyting van alle andere zaken geschied.

Alle gezeten zynde, op haar rang, in de Vroedschaps Kamer in dry banken, met devier, dan noch regerende Borgermeesters, in 't midden aan een tafel, waar op de doos met Bonen staat, en by haar den Pensionaris en Secretaris van Borgermeesters kamer, met ontdekten hoofde, zo leest den Secretaris voor aan, de nieuwe Vroedschappen, de meeste macht der resolutien, en men vraagt de præsente Heeren, of zy haar met de zelve conformeren, waar op meest met stilzwygen werd geantwoord voor toestemming.

Dan zegt de voorzittende Borgermeester de reden dezer vergadering, en de Secretaris legt vyf zwarte Bonen in een dekzel van zyn doos, en telt daar by zo veel wit geemallieerden, als 'er voor alle de overige Vroedschappen nodig zyn, exempt de twee aanblyvende Borgermeesters, welke nog witte nog zwarte Bonen trekken; zo dat byna altyd zeventien witte Bonen by de vyf zwarte geemailleerde werden gevoegd.

Daar op doet de Secretaris, aan de tegenwoordige Raden, Heer voor Heer, deze Bonen wel distinctelyk zien, aan welkede zelve net getoond zynde, werd een ouder wetze fluwele muts gebracht, in de zyde met een splitse en opening gemaakt om de hand door te steken; de Secretaris mengeld de Bonen door malkander in die muts, toenypende, de boven omgekeerde fronsboord, en præsenteert alzo de toegenepen muts, aan de twee afgaande Heeren Borgermeesteren eerst, en gaat daar van, aan de banken der verdere Heeren van de Vroedschap, welke alle getrokken hebbende, zo blykt aanstonts welke vyf Heeren de zwarte Bonen hebben getrokken, welke dan de vyf Boon Heeren zyn, die alleen in de Vroedschaps kamer blyven, uytgaande alle de andere, Borgermeesteren, Raden, Pensionaris en Secretaris.

Voor Burgermeesteren.

Deze vyf Heeren gezeten aan de Tafel, verkiezen by meer-

der-

derheyd van ſtemmen het dubbeld getal voor de twee afgaande Borgermeeſters, en denuncieeren met levendige ſtemme, welke vier zy hebben genomineerd.

Waar op acht Bonen in de muts gelegt werden van den Secretaris, twee witte, en twee zwarten.

Tot welke toetredende, trekt yder van de genomineerde Heeren een Boon; die, welke de zwarten getrokken hebben, zyn daar op, zonder eenige verdere *formalia* Borgermeeſters, zittende dat jaar; met de twee overgeblevene Heeren Borgermeeſters hare Collegen, en 't jaar daar aan over blyvende: waar op Borgermeeſteren alzo gekoren, twee jaren regeren, zo dat de zaken van het voorige jaar, die op 't tapyt zyn gebragt, van die vier wel konnen behandeld werden, wyl de twee zitten blyvende kennis van alle de voorvallen hebben. Van deze zitten blyvende Heeren Borgermeeſteren, is de oudſte in de regering voorzittende voor zyne maanden. Zy hebben gene zonderlinge wedde, maar dewyl de Stad dagelyks groter en welvarender werd, en de Stad tien Dorpen als Ambachtsheer bezit, hebben zy zeer importante ampten te begeven, de poſteryen zyn daar nu voor des Stads finantien vaſt geſteld.

Wanneer aldus de Borgermeeſteren zyn verkoren, gaan de zelve Boon-Heeren voort, en zitten wederom aan de zelve tafel, en maken zes of acht nieuwe Heeren Schepenen, waar van het getal altyd is zeven, maar op het eene jaar doet men der zelver dry, op 't jaar daar aan vier afgaan, weshalven de Boon-Heeren het dobbel getal, tot zodanige dry of vier nieuwe Schepenen nomineren. Tot Schepenen.

Welke genomineert zynde, zo werd de jongſte der Boon-Heeren verzogt voor de Heeren genomineerde tot het Schependom te willen toetreden, en voor de zelve, wyl ze niet tegenwoordig en zyn, te trekken, uyt dit dobbel getal, waar van de helft wit is, en zo veel zwarte getrokken hebbende, als 't jaar vereyſcht, zo werden aanſtonts die Heeren door bodens gehaald, en door den Heer Hoofd Officier der Stad haar den eed afgenomen.

De Heeren Schepenen zyn zeer lang, meeſt voor en namiddag vergaderd, behalven dat echter twee de *Extraordinaire beſoignes* het beëedigen, interrogatorien, trouwen, en andere zaken waar

nemen; zulks dat het Schependom zeer werklyk en lastig is, waar door te mets de Ed. Achbare Heeren van de Vroedschap haar die last hebben onttrokken; zo zeer, dat men langer gene der Vroedschappen ziet die Schepens zyn, welk echter in vele gevallen niet pryselyk en is, om dat 'er vele gevallen exteeren uyt welke tot gemeyn nut der Borgery wel zaken mochten in de Vroedschap gebracht werden.

De Wet, by welke de willekeuren en wetten gemaakt en byzonder gestaaft werden, bestaat uyt den Heer Hoofd Officier of Stads Opperschout, met vier Borgermeesteren en zeven Schepenen, makende gelyk op meer plaatsen een Collegie van twaalf personen; doch al eer de zelve yets aanmerkelyks ter uytvoering brengen werd zulks meerendeels in de Vroedschap gebragt, en alzo met kennis der Raad gedaan. Men deelt aan de Vroedschap tot *Rotterdam*, gelyk tot *Haarlem*, *Goude* en meer Plaatsen, 't elkens op yder vergader tyd een Vroedschaps penning van zilver ter waarde omtrent van een gulden vyf stuyvers.

Tot Vredemakers.

Maar in deze Stad is eene loflykke bestelling van het kleyne recht, onder de tytel van de Vredemakers kamer.

Acht dagen na den eersten Mey, werd de Vroedschap by een geroepen, en dan in en door de zelve gemaakt, het getal welk nodig is, tot vervulling der Heeren Vredemakers.

Deze Kamer bestaat uyt vyf Heeren, zynde een, welke de voorzittende Heer blyft, een oud Borgermeester, en deze heeft tot zyne Raden en byzitters of assessoren, twee oud Schepenen, en by deze dry werden gevoegd uyt de beste der Borgery, twee brave Mannen.

Deze zitten gelyk elders viermaal 's weeks, alle Borgers krakeelen en geschillen, werden voor deze Kamer van Vredemakers afgedaan, zo van schulden, actien, gerechtigheden en erfnissen, als tweedrachten in compagnien, tussen Meester en Knegt, Vrouw en Meyd, meer en min.

Mits dat de somme niet en gaat boven de dry honderd guldens, want boven die somme spreekt de Vredemakers kamer geen vonnis. Men appelleerd van wat somme dat het is van deze Kamer, tot die der Heeren Schepenen, en van deze, uytgezondert in Crimineele zaken, van alles wat niet onder de som-

ſomme is, van 't Hoff, de grote Steden toegeſtaan, onder welke nu *Rotterdam* wel rykelyk is te rekenen, ſchoonmen in voortyden, maar zes groote Steden noemde, en de reſt hiel voor bylopers; die van geen gewicht of nadruk en waren.

De Stad kieſt door hare Vroedſchap zelfs haar eygen Schout of Hoofd Officier.

Gelyk mede den E. Heer Dykgraaf of Hoog Bailluw van *Schieland*.

Zy kieſt ook met den Dykgraaf de Schepenen van *Schieland*, welke op het Stadhuys hare vierſchaar houden, met welgebooren Mannen; gelyk Schepenen van *Cool* en *Beukelsdyk* op den Doelen.

De Stad committeerd in den Raad van Staten, Staten Generaal, Gecommitteerde Raden, en de Admiraliteyten van de *Maas* en *Zeeland*, als mede de andere Collegien, als Generaliteyts Rekenkamer &c. Zy heeft twee Theſauriers, en vyf Rekenmeeſters die zeer ſcherp des Stads voordeelen behandelen.

Dry fabryken, meeſt oud Borgermeeſteren; deze dry Heeren bezorgen het opſieren en verheerlyken der Stads gebouwen, als mede der Plantagien. Ook zyn in de Stad 't geen men minder in andere Steden vind, vier Commiſſariſſen van de Wyken, by en aan welke alle des Stads Buyrtmeeſters, of Dekens en Vinders der Buyrten moeten kennis geven, van de vreemdelingen die in de Stad komen neſtelen, en de deſordres van quade huyshoudingen welke in yders quartier mogen opkomen.

Een Penſionaris, tot de welken de Stad al eenige tyt een adjunct of ſubſtituyt Penſionaris heeft gehad, en dry Secretariſſen, buyten die van de Weeskamer en dry ſubſtituyt Secretariſſen.

Om de ſterke negotie, zyn hier vyf Commiſſariſſen der Zeezaken, en Hoofd opzienders der Wynkopers, onder haar ſuperintendent; den *Levantſen* Handel en Lakenhal, &c. is niet zeer important, hoewel men te *Rotterdam* als te *Haarlem*, al veel waardyns hout; de Wiſſelbank die conſiderabel werd, heeft een Boekhouder, Contrerolleur en twee Kaſſiers, de meeſte wetten en keuren der Wiſſelbank en Waterrecht zyn met de *Amſterdamſe* gelyk, die de hare meeſt na die der *Ooſterlingen*, gelyk zy de haren, na die van *Wisbuy* hebben geformeerd.

Yemand

Yemand tot Vredemaker aangesteld zynde, in *Rotterdam*, gelyk als ook tot *Haarlem* Commissaris werdende van kleyne zaken, heeft vele moeyten om keuren en handvesten van die Steden machtig te werden, zynde niet met ordre daar toe gedrukt, zo dat men zich aan de substituyt Secretarissen, moet addresseeren, om van de zelve zommige schriftelyk en andere gedrukt te krygen, 't geen en voor de rechter, en voor partyen beyde zeer twyfelachtig werk maakt.

De Stad gebruykt Schepensdoms, of *Zuydhollands* recht, want alhoewel wezentlyk na de registerboeken van de Rentmeesters, *Rotterdam* in *Noordhollant* legt, zo is die naam veranderd en uyt het gebruyk geweest, lang te voren, eer myne Heeren de Staten van *Holland* hare declaratie over Schependoms en Aasdoms Recht deden, en *Rotterdam*, ja *Leyden* en *Haarlem* zelf, onder *Zuydhollands* Tytel geschikt; de Stad behoeft niet van ons, wegens *Erasmus* wieg, uytgebazuynt te werden, zulks is by een halve wereld van digters en andere gedaan, met zo veel als yder kon by een halen; gelyk zy veel meer brave Mannen heeft aangequeekt, zelfs voor *Erasmus*; als *Johannes Masanus*, die van 't begin van *Rotterdam*, latynze verzen heeft nagelaten, welks begin hy stelt op 't jaar 1270. zo men van een Stad noemen kan. De Stad heeft rondom haar, in leggende, zeer schone Dorpen, als

Charolois,	*De Hill*,	*Cralingen*,
Dirk Smeetjens Land,	*Catendrecht*,	*Crooswyk*,
Scharloo,	*Beukelsdyk*,	*Wildeveenen*,
Robbenoyt Plomp,	*Kool*,	*Capel*,
Carnemelksland,	*Schiebroek*,	*Blyswyk*,
	Hillegersberg,	

Van welke wel tien onder hare dispositie zyn.

In de oudste aantekeningen vintmen geen *Rotterdam*, maar wel *Agrorum & annis Rottæ*, de Dyken of vloed van de Rotte, maar dat die plaats op de naam van *Rotterdam*, is versterkt geweest, voor het jaar 1300, en van de *Vlamingen* vinnig aangetast
Ao.1303. en bestormt 1303. hoewel daar van by *Stoks Cronyk* niet en blykt die deze *Vlaamsen* oorlog heeft breed berymt, *Buxhorn* heeft daar toe echter bewys gehad. *Floris* de V. heeft het Schoutschap der *Rotte* in zyn Privilegie Anno 1281 aangeroerd, alwaar *Roderisen* ook werd vermeld gelyk *Beukelsdyk*, *Cralingen*, &c.

Van de Handveſten ontrent deze Regering zyn de volgende de voornaamſte :

Hertog *Aalbrecht* geeft aan de Stad *Rotterdam*, een Privilegie, dat niemand aldaar mag Schepen of Raad gemaakt werden, ten zy hy eerſt vyf jaren poorter geweeſt zy, en agter den anderen aldaar gewoont heeft, in dato 13 Maart 1382.

De Privilegien en Handveſten der Stad Rotterdam.

In 't Jaar 1439 geeft *Philips* Hertog van *Bourgondien*, aan die van *Rotterdam*, een Octroy, waar by geſtatueert word dat alle jaar twee Burgermeeſters en zeven Schepenen moeten werden gekoren op Mey præcys: dat ook niemand in 't Geregt mag zitten als 27 jaar compleet oud; dat in Schepens bank niet mogen zitten, Vader en Kind, twee Zuſters ofte Broeders Kinderen, nog twee agter Zuſters Kinderen.

Volgens het Privilegie van Vrou *Maria* van *Bourgondien*, in dato den 14 Maart 1479 mag niemand in *Holland*, *Zeeland* of *Vriesland*, Raad, of Hooft van den Rade, Griffier, Rentmeeſter, Droſſaart, Caſteleyn, Threſorier, Dykgraaf, Bailluw of Schout zyn; nog geenderhande officien bekleden, nog dienſten klein of groot hoedanig die zouden mogen wezen doen, dan die van den voorſz. Landen geboren zullen zyn, en niet van vreemden Landen: vide groot Plack: Boek: 2 D. Colom: 660.

Nog een Handveſt van *Maximiliaan*, en *Maria* Hertog en Hertoginne van *Beyeren*, waar by geſtatueert word, by het trekken der Boonen, zeven tot Boonheeren aan te ſtellen, die vier dagen voor Meydag dobbel getal van Borgermeeſters en Schepenen maken: en de electie daar uit by den Grave of des zelfs Stadhouder binnen vier dagen geſchieden, en geen electie gedaan zynde, zullen de eerſte twee genoemt tot Borgermeeſters, en de eerſte zeven genoemt, tot Schepenen, dat jaar Borgermeeſters en Schepenen zyn, in dato 18 April 1479.

Op den 15 November 1524 is gegeven een Privilegie van *Carolus Quintus*, waar by 't getal van veertig Raden word gereduceert tot vier en twintig, na dat het zelve eerſt nog eens was geſtelt op zeſtien, en geordoneert, dat een der Raden overleden zynde, binnen zes weken een andere nominatie van drie te maken.

Octroy van de Staten van *Holland* ten fine voorſz. met conſent, van niet alleen een nominatie binnen de ordinaire tyt, maar volkomen electie te doen in des overledens plaats. in dato 17 September 1615.

By Octroy van de Heeren Staten van *Holland*, in dato 14 Maart 1658, mag niemant Vroedschap zyn, ten zy hy effective 27 jaar heeft gecompleteert: en alle Vacante Vroedschaps plaatsen, moeten gesuppleert werden binnen den tyd van zes weken, na den dag van het overlyden.

Veele andere zaken, Gilden of Burgers voorrechten, nevens de byzondere Wetten, zouden te lang en meenigvuldig van stof zyn om in dit boek gestel: te werden, en eenige meer dienen tot ketelige onrust, als dienst tussen de regeerende Heeren, en onder de Burgers.

DRIE-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad GORNICHEM, *of* GORCUM, *de tweede der minder of kleyne Steeden van* HOLLAND; *en alzo de negende stem in den Staat.*

De Naam

DE Naam, werd gelooft gegeven te zyn aan de Stad, als een vergaderplaats van geringe Visschers, welke aldaar aan de Kreeken, zedert zwaar en schoon bedykt, gelyk de nood, byzonder by wintertyd wel eyscht.

Deze Visschers hadden hare Hutten aan een Rivierken de *Linge* genaamd, een langzaam, flaauw lopende, maar geringe doch zeer vischryke Rivier; daar uytloopende, alwaar de *Maas* en de *Waal* in een lopen: aan de rechter hand van deze *Linge*, is niet verre van *Gornichem*, nochoverig, de Naam van *Arkel*, in zeker oud Slot, van het zelve heerlyke geslachts naam. Eertyds *Arclo*, in de Brieven van den Keyzer *Otto* de III. en *Henrik* de II., is gelegen in 't oude Graafschap van *Teysterbant*, welk aan St. *Marten*, of *Uytrechts* Bisdom gegeven zynde, allengs is van een gescheurt, en in het jaar van 1290 aan de *Hollandse* Graven leenroerig geworden, welker Historie niet stilzwygens kan verby gestapt worden.

Arkel.

De heerlykheyd van *Arkel* tussen de *Lek* en *Merwe*, in een schoone Landsdouwe aan *Gelderland*, *Holland*, *'t Sticht* en *Braband*, eertyds vast, doorlopen met de *Linge*. Het Land van *Arkel* bevatte, *Heuklum*, *Asperen*, *Leerdam*, *Hagesteyn*, *Haastrecht*, *Schoner-*

nerwoerd, met de Sloten, *Everſteyn*, *Ryneſteyn*, *Heer*, *Aarsberg*, *Soelen* en *Ooſterwyk*; met verloop van tyd, zo door geweld van Wapenen, als door Koop van Hertog *Willem* van *Beyeren* aan *Holland* gebracht, met de Stad *Gorcum*; de eerſte naam van de *Arkels*, was Heeren van *Toornen*.

Jan is van *Dagoberd* der *Vranken* Koning, om 't winnen van *Wiltenburg* aan *Uytrecht*, op de *Deenen*, met *Arkel Hoornaar* en *Hageſteyn* begift. Ao. 642.

Heyman, de Vader van *Dodo* en *Poppo* beyde veele Dorpen geſticht hebbende, ſtonden ſtout, en het Slot *Arkel* wierd van den laaſten herbouwd. Ao. 996.

Jan, ſprong den Grave *Dirk* by, tegen den Biſſchop van *Uytrecht*, en in 't beloofde Land. Ao. 1036.

Jan de tweede voor *Yſſelmonde* gebleven. Ao. 1076.

Ian de derde in een tournoy te *Nimwegen*, gequeſt en daar van geſtorven.

Ian de vierde bygenaamd de *Reus* geſtorven, 1112.

Ian de vyfde, heeft met zyn Broeder *Hugo Boter*, tegen de *Vrieſen* ſtout geholpen, en den Biſſchop van *Uytrecht* tegen de *Twentenaars*. Ao. 1134.

Ian de vyfde en zesde, zyn van geene daden bekent.

Ian de zevende, bleef tegen *Rudolf* van *Coeverden* verſlagen. Ao. 1216.

Ian den achtſte, ſtichte *Gornichem*, met het nu vernielde ſlot ſtaande buyten de Burgpoort, hebbende elf dikke Toornen, alwaar hy zyn maalſtede hield, dagelyks het zelve met Veſten en Graften meer verſterkende.

Ian de negende, zo ſterk uytgekreten dat hy opgezeten zynde, zyn armen om een balk ſloeg, en zyn Paard, met de dyen ophief van der aarde, dat het beeſt van pyn kreet, zo men hem noch op ſteenen vertoond ziet. Ao. 1234.

Ian de tiende met zyn Vader ontſnapte de boosheyd van *Volpert* van *Leerdam*, die zyn zelf daar na vermoorde, en de naam had, van te zyn weggevoerd van de Duyvel. Hy droeg ʒig zo Ridderlyk, tegen de *Vrieſen* met Hertog *Ian* van *Braband*, onzen Grave *Floris* zyn Vader, Koning *Willems* dood helpende wreeken, dat hy zyn inwoonders tot erkentenis tolvry door *Braband*, *Holland* en *Zeeland* maakte, en bleef by *Veronen* tegen de *Vrieſen*. Ao. 1297.

Huyg, *Boter* en de regeerende Heer van *Arkel* vochten by *Cortwyk*, Ao. 1302.

ryk, met groote roem tegen de *Franzen*, hielp den Grave van *Holland* tegen *Braband*.

Ao. 1315. *Ian* de twaalfde en zyn Zoons vochten loflyk tegen de *Luykenaars*, 1344.

Otto de dertiende Heer van *Arkel*, bevreedigde de *Hoekze* en *Cabeljaune* op een steekspel tot *Gorcum*.

Ao. 1395. De Heeren van *Arkel*, vochten met roem tegen '*Holland* en verbranden zes jaren daar na *Nieupoort*, de *Crimper* en *Alblassenwaarden*, en wierd belegerd in de Stad en de Burgt, dat noch tot eer voor *Arkel*, verlaten wierd; maar *Asperen* en *Eversteyn*, wierden geslecht, en de Stad *Gorcum* zo wel als
Ao. 1405. andere plaatsen door den Hertog *Willem* af handig gemaakt, door omkoping van negen verraders, door *Brederode* gemuyert, voor 80000 kroonen; de Stad wierd door *Arkel* weer gewonnen, tot dat *Gorcum* aan Hartog *Wilhem* met volle afstand wierd verkogt; het Land van *Arkel*, *Leerdam*, en *Schoonderwoerd*, uytgezonderd.

Ao. 1412. Hier op wierd Hertog *Willem* tot *Gornichem* gehuldigd, die den Steedelingen veele Privilegien gaf; waar op het Slot tot een Klooster wierd veranderd, en Hertog *Willem* deed de Burgt sloopen, de Toorens door vyer in de graften neerstorten, en Zuydwaarts aan de Stad, een vastbegryp maken, van een nieuwe woning op de *Merwe*, om aldaar by nagt en dag in te komen. Vrouw *Iacoba*, deed haar volk, de verraders, die de Burgt inhielden zo als ze was, byspringen, die na zwaar schermutselen, Jonker van *Arkel* met zeer vele zyner Ridderen dood sloegen; en eyndelyk den ouden Heer van *Gulik* en *Gelder* ontvoogd, ook zynde van kant geraakt, wierd *Carel* de Stoute van zyn Vader, Hertog *Philips* van *Bourgondien*, voor Heer van *Arkel* en *Gornichem*, aldaar voor 't Stadhuys gehuldigd. En met
Ao. 1459. voortgang van tyd, kreeg de zelve de rest der Landen en heerlykheden, als *Heuklum*, *Schonerwoerd*, enz. en zo is ook na hem *Maximiliaan*, meester gebleven, en alles aan *Bourgondiens* stam, tot dat de Landen afvielen van *Spanjen*, en deze Stad mede een vry lid van het gemeyne best van *Holland* wierd; zynde wel een zeer schone frontier Stad, waarom zy ook hare muyren, van *Wolfarts* puyn gebouwt, die wel geveste Toornen, en op vele plaatzen dobble timmer had, heeft verwisseld met een zeer net-

te

te aarde vesting van eenige goede Bolwerken, met schoone gordynen; boven op de wal met zeer schoone boomen en aan de barmte een Fausebraye van dichte Hagedoorn, met vry ruyme en diepe graften en schoone cingels tot een bedekte weg. De Dyk met een schoon Hoofd voorzien, ontfangt de op en afkomende schepen, om daar te vertollen, welk Tollenaarschap een vry profytelyk Ampt is, door die van *Dordrecht* meest gesteld. De Dyk is na de beemden en de Stad, zeer hoog, maar doet 'swinters de menschen yzen, als 't ys by Schorsen tegen malkander opstaat, en om de Zantplaat tussen *Worcum* leggende met de meeste drift tegen die Dyk aan des Stads zyde, aandringt. Dry uuren leyd zy van *Schoonhoven*, hebbende *Louvesteyn* en *Worcum* voor hare oogen; haar markt is zeer groot en overvloeyende van alle eetwaren, van landvruchten lekkernyen, visschen, Vee en Vogelen vol op, waar van onophoudelyk na *Dort*, den *Haag* en *Rotterdam* vervoerd en veel geld ingezameld werd. Van het opperste van des Stads Kloktooren ziet men twee en twintig bemuurde Steden, behalven de ontelbare Dorpen en Hoeven; de Borgers zyn daar meest Koopluyden en Schippers gelyk: zy bezet de rechterzyde van de *Waal*, daarze veranderd temets in de *Merwe*. Men vind 'er die geweldelyk willen de naam van *Arkel* doen afdalen van den *Duytzen Hercules*, maar ik weet niet waarom men hier de *Griekze* vercierselen en namen zou trachten gangbaar te maken. Haar stand.

Dit geslacht heeft daar uit ('t geen al zo ongegrond in minder stammen beurt) zo veel wind opgevat, dat te gelyk de omleggende machten *Arkel* hebben ontleed. *Fredrik* de Bisschop van *Uytrecht* nam *Gasperden*, *Hagesteyn* en *Eversteyn*; de Heer van *Vyanen*, *Brederode*, nam *Rynesteyn*; *Aarnout* van *Gelder*, nam *Leerdam* en *Stenevord*; *Albert* den Hertog van *Beyeren*, en Grave van *Holland* nam *Haastrecht* en *Gorcum*; alwaar in de Stad *Ian* den laastens Zoon, tegen *Vrou Iacoba* dood bleef, die 's jaars over de 33000 Angelotten, styf 100000 gulden makende, inkomen hadde: zo verre heeft hun de geslachtreekening van *Troyen* en *Hercules* gedient, om opgeblazen, dol, onverdragelyk, en arm te werden. Heeren van de *Toornen* genoemd, welk zy op hunne zilvere schilden rood geverruwd droegen, en naderhand met vierkante uytstekken veranderden; die daar by droomden, dat een hunner voor-

 zaten

Zaten, door leyding van een Zwaan, in *Pepyns* tyd, (een vrugtbaare eeuw voor *Turpyns Romans*) welke voor hem heen zwom, en gevolgd zynde, daar aan de *Waal*, een eynde van zyn dooling maakte; op welke grond hy zyn legerplaats floeg, *Castra Herculana* of *Herculea* benaamde, en een Burgt ontworp, met dien tytel ter eeren van zyn Voorvaders geflagtroem, *Hercules Alemannicus*, aan de *Linge*, die hy van roveren zou vryden, welke diep uyt de *Overbetuw* zyn oorfprong nam; twee myl boven *Lobeek*, achter *Angeren* en *Doornenburg*, en daar fterker door meerder toevloed, aan *Huyffen*, een bevaarbare ftroom werd, lopende verby *Buyren*, *Afperen*, *Heuklom*, *Leerdam*, alwaar zy den naam van *Amoi* aanneemt en loopt dan na *Gornichem*, alwaar die ftroom met de *Waal* en *Maas* zamen vloeijende onder de naam van *Merwede*, welke twyfelachtig met wat naam lager na Zee loopt. In *Gornichem* heeft men een ftreng en groot voorbeeld van recht
Ao. 1364. gezien, door Heer *Otto* van *Arkel*, welk een zeer ryk Jongman, om dat hy onder trouwbelofte veele meysjens had mifleyd, deed het hoofd afflaan, anderen tot exempel, om niet te misbruyken, den mantel van het Huwelyk tot fchelmftukken.

Recht. De Stad *Gornichem* en 't Land van *Arkel* gebruykt Schependoms recht, houdende dat zo yemand zonder Kinderen, Vader of Moeder fterft, zo gaat zyn goed aan elke zyde, aan de naafte Vrienden en magen; maar twee poincten verfchillen in *Arkels* of *Gorcums* recht, van het *Zuythollands* of Schependoms recht.

Het eerfte is, zo wanneer Vader of Moeder fterft, een Kind achterlatende, en daar na het Kind, zonder Kinderen komt te overlyden, by 't leven, van zyn behouwd, Vader of Moeder, zo deelt die, welke van de ouders in leven blyft, de helft van 't voorfz. Kinds goed, en de andere helft alleen, gaat over, tot den Erfgenamen, van de zyde, waar van de goederen gekomen zyn.

Het tweede is, wanneer het bedde gefcheurt is, en vele Kinderen achter gelaten werden, zo werden de goederen gedeyld, half en half, als in *Zuydholland.* Maar een van de Kinderen overlydende, werd als dan half gedeeld by de Vader ofte Moeder in levende lyve zynde, het welk in *Zuydholland* niet en gefchiet; maar het bedde gefcheurt zynde, zo erven de Broeders en Zu-

fters

ſters van malkanderen, en niet, Vader en Moeder in't leven zynde.

De Droſſaart pleeg de regeering hier te kiezen, maar Anno 1652 hiel die macht op, en verkoren op order van haare Groot Mogende hun zelven; zynde, twee Burgermeeſters, twintig Vroedſchappen, een Schout, zeven Schepenen, een Theſaurier, een Fabryk, een Penſionaris, twee Secretariſſen. De hoog Heemraden van *Arkel*, zitten in de Stad, die daar in ook de meeſte nomineert, zynde eertyds tweederly Hooge Heemraden 's Lands van *Arkel* boven de *Zydwynd*, en Hooge Heemraden, des Lands van der *Lede*, welker keuren meeſt beginnen met Droſſaard, Dykgrave, en die tweederly Heemraden, ook Heemraden en Dykgraaf van de *Linge*. Niemand kan eenige der bovenſtaande Ampten bedienen, als na 't poorterſchap van twee achter een volgende jaren; en niemant meer als twee officien bedienen. Alle jaren in de verkiezing tyd, leggen de Boden haar Roeden neer, en nemen die niet weer op zonder bevel van de nieuwe Heeren. Het beſtier van Gorcum.

Burgermeeſters moeten jaarlyks precys rekening doen van Stads goederen, voor Raden en Schepenen, als eertyts voor den Droſt, en daar toe hebben ook quailficatie, alle die oyt Schepenen geweeſt zyn. Het goed onder 't Schependom van *Gorcum* leggende, mag men elders niet afwinnen, daar aan horen *Arkel* en *Rietvelt*, *Schelluynen*, *Nieuwland*, *Hoornaar*, *Hoogblokland*, *Leerbroek*, *Reyerskoop*, *Middelkoop*, *Ooſterwyk*, *Kedichem*, *Nederend van Spyk*, &c.

Doch wyl de andere Stedekens van den Lande van *Arkel* van geen groot gewigt zyn, is dit *Aanhangzel*, daar van onder 't zelve Hoofſtuk getrokken.

De gevallen van 't Huys en machtig geſlacht van *Arkel* zyn wat ruymer behandeld, om dat de zelve Landsheeren te gelyk zyn geweeſt, van het Graafſchap en de Stad *Leerdam*, een zoet en vrolyk Stedeken, leggende op de *Linge*, waar onder zyn *Schoonderwoerd*, *Beuskoop* en *Arkoy*, twee uyren van *Gorcum* door de *Gelderſe* met zyn Kaſteel overrompeld, maar wierd zo ſtreng ingeſloten en geblocqueerd, dat de Stad en het ſlot, weer aan *Holland* overging; en *Tienhoven* kan hier by gerekent werden. Leerdam. Ao. 1494.

Aſperen, de heerlykheyd, met zyn Slot, in het Stedeken gelegen, is van 't begin der Graven van *Holland*, lang voor de zelve- Aſperen.

ve Anno 679 al berucht met de naam van *Asperna*, is als in de aangeroerde Historie blykt aan *Holland* gebragt; heeft lang gedeeld geweest aan twee deelen, leeft meest van Landvruchten en stillen handel, waar by het Huys van *Hagesteyn*, meerendeels Drostamptens naam aannemende, en *Eversteyn* gelegen zyn, welke twee Sloten, inden jare 1405 zyn afgeworpen en tot de grond vernietigd.

Hagesteyn.

Graaf *Wilhem*, om de trots van de *Arkelens* te breken die *Worcum*, brekende haar gemaakte Vrede, verbrand en beroofd had, nam *Asperen* in met ladders, en stak het nevens 't Kasteel van *Hagesteyn* in de brand, en deed het verwoesten en tot de grond af breken, beneffens *Eversteyn*, welke beyde Sloten, den Bisschop van *Uytrecht* en den Grave lang in de weg gelegen hadden; *Gorcum* wierd, gewonnen en verloren, als ook *Leerdam*, daar na aan *Gelder* overgedaan, maar daar na aan *Holland* afgestaan, al het recht, dat *Gelder* op *Gorcum*, en zyne onderhoorigheyd, hadde; waar voor den Heer van *Arkel*, *Born*, *Oyen*, en 7 Dorpen zou ontfangen, welken Heer, daar op ook den overdragt van de Stad met de Landen van *Arkel*, ondertekende. Deze plaatsen leveren uyt buyten haar Drossaart of Bailluwichap, vry goede Rentmeester en Heemraadsschappen, en hebben meerendeels Tollen van belang. De winsten bestaan uyt Landvruchten.

Ao. 1412.

Heuklum.

De Heerlykheyd en het Drost Ampt van *Heukelum*, met het Stedeken mede aan de *Linge* gelegen, een der alderoudste Slooten van deze Landen, en het Slot van *Leyenburg*. Alle deze Steden hebben meest twee Borgermeesters en Schepenen, die met den Drost, de rechtbank waarnemen; dit slot van *Heuklum*, was jaren lang voor den Heere van *Kuylenburg* en *Arkel* een roofnest, maar ging door *Kuylenburg* en *Otto* van *Heuklum* over aan *Carel* van *Bourgondien*; wierd met een machtig Blokhuys voorzien, tegen *Leerdam*, waar van Stad en Slot van de *Geldersen* was ingenomen, waar door de *Geldersen* haar aan Hertog *Albert van Saxen* moesten opgeven, zo als die van *Heuklum* even haar handvest hadden, zynde meest, dat de schulden aan den Heer niet verjaren. Niemand mag een ander zittende houden, met oude brieven, verder dan de schuld beloopt. Schepenen mogen niet staan over giften van kranke luyden; die Krank te bed Testament wil maken, moet zulks ten overstaan van Schepenen doen, om te oordeelen, of de Kranke kloek genoeg van verstand is of niet. Yder mag zyn gestolen

Ao. 1399. 30 September.

len goed, binnen de heerlykheyd weer halen, zonder verbeuren met kennis van de Schout. Met vechten verbeurd men niet als penning breuken, uytgezonderd dood ſlag. Den Heer zal geen geley geven van zyne onderzaten ſchulden, ten waar belofte van dien, om mee te ſpreken was voorgegaan.

Yemand onmondige Kinderen nalatende, zo beſteedſe den Heer als voogd voor de minſte penning, jaar voor jaar. De Mombery heeft voor keur, tot dat de Kinderen 15 jaren oud zyn; en trout een dochter voor 15 jaar zo is de voogdy uyt.

Die in 't Gaſthuys te *Heuklum* ſterft, al 't goed roerend en onroerend komt den Heer, mits de Gaſthuys meeſter hem eerlyk doe begraven.

Die bankrot of achter uytvaart uyt de heerlykheyd, en ymand bergde van zyn goed of hulp hem, die zal al des gevlugten ſchulden betalen.

Alle jaren op St. *Pontiaans* dag den 14 van Loumaand, of op den eerſten Rechtdag daar aan, moetmen 't halve gerecht verzetten, 't een jaar drie, het ander jaar vier Schepenen; of meer zo 't den Heer believen zal.

Deze Schepenen mogen niet ſtaan over belening van Landen, daar de beleender boete, verband, of wiſſe tyd op wil zetten, zonder wil van den Heer; zy mogen geen vonnis wyzen ten zy eerſt by den ſchryver in 't Regiſter de zaak geſchreven ſtaat, en dan daar op geconſuleerd is.

Schepenen kenniſſen zo daar op recht werd verzocht, ſtaan zy het toe, en leggen de eerſte 14 dagen Koopdag aan, mits weet doende.

Yſelſteyn aan den *Yſſel* is nu aan *Gelder*, dan aan het *Sticht*, leenroerig geweeſt, heef ook van zyn zelven vry beſtaan, een zeer vermakelyke Landſtad, en een ſchoon Slot en ſtamhuys van zeer oud herkomen, nu een Droſt Ampt: Graaf *Jan* van *Henegouwen* en *Holland*, om de hardnekkige vinnigheyd des Biſſchops, die geſtadig de *Vriesen* tegen hem oprooyde, tweemaal den Biſſchop met de *Vriesen* geſlagen hebbende, eens by *Verone* aan *Alkmaar*, en de tweede maal by *Monnikke-dam*, te water; wilde wraak nemen van den Biſſchop, die den Grave had verbanne, en aflaat doen preken, over al voor die geene, welke tegen *Holland* opzaten. Den Grave verzogt van Heer *Gysbert*

Yſelſteyn.

Ao. 1297.

van *Yſſelſteyn* vrye doortocht, voor zyn Krygsmagt om in het Sticht te vallen, maar den Heer niet luſtende tegen den Biſſchop, weygerde 't verzoek; den Grave deed op hem toeleggen. en kreeg den Heer liſtiglyk gevangen, Vrouw *Bartrade* verweerde zich dapper, maar moeſt by mangel van leeftogt, het Slot opgeven; de helft der bezettettelinge wierd onthalſt, het Slot aan den Heer *Wolpherd van der Veer* geſchonken, als een Leen van *Holland*, en wierd alzo *Holland* eygen. Maar door den Heer de Stad hernomen, wierd van Vrou *Jacoba* belegerd, en gedwongen zich over te geven, de Ballingen van *Uytrecht* 't leven behoudende, waar op de Gravinne alle de Borgery aan haar den eed
Ao. 1417. van trouw deed zweeren. De Stad, van de *Uytrechtſen* verzocht zynde tot haar verdoen, wierd lichtveerdelyk weg geſchonken; waar op die van *Uytrecht* eerſt Torens en Poorten, daar na de Muuren ſloopten, en verbranden alle de Huyzen uytgezonderd de Kerk en twee Kloofters, 't geen de Stad niet weer heeft konnen te boven komen, tot *Fredrik* van *Yſelſteyn*, Grave van *Buyren*, vryheyd kreeg om de Stad te herbouwen, gelyk hy 't Slot
Ao. 1482. ook herſtelde. Daar na meende de *Cleefſe* en *Stichtſe* de Stad en 't Slot wederom te vernielen, maar den Heer van *Lalain*, als Stadhouder van *Borgondien*, deed haar opruymen en de *Yſelſteynſe* haalden het geſchut en toeſtel van beyde haar Vyanden in haar Stad, tot buyt; zedert is de plaats onder *Holland* gebleven, geeft vryheyd aan eenige ſchuldenaars en misdoenders.

VIER-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de verdere Grensplaatſen in en aan ZUYDHOLLAND.

EEr dat wy afſcheyden van het Hoofſtuk van de Landen en Heerlykheden van *Arkel* en haar ſchoone Hoofdſtad *Gornichem*, zo zullen wy (hoewel de rang der Steden ons elders roept) eerſt de naaſte plaatſen, daar aan gelegen beſchryven, en voor af laten gaan een nader aanmerking over *Zuydholland*, waar aan de volgende plaatſen onderhorig zyn of grenzen. *Zuydholland*, is dat Zuyderlykſte deel van *Holland*, hoorende onder den

den Hove en hoge Vierschaar van de Hoofdstad *Dordrecht*, en zyn Bailluw, en Mans mannen van *Zuydholland*; de paal scheyding is tegen 't oud *Noordholland*, maar nu mede *Zuydholland* door 't gebruyk genoemd; *Gelder*, het *Sticht*, *Zeeland* en *Braband*. Het zelve als den oorsprong der rest, en meer als vermoedlyk het eygen patrimonie, des eersten *Hollandsen* Graaf, temets tot zulken grote uytgewassen, door huwelyken buiten 's Lands en loosheyd zo wel als dapperheyd binnen 's Lands, krakende den Lands Heeren de een voor en den ander na, vermeesterende den *Uuytrechtsen* Bisschop, en stadig afmattende de *Vriesen*, byzonder die, welke men nu *Noordhollanders* noemt.

Den Bailluw moet zyn, echt geboren, en Poorter tot *Dordrecht*; de Hooge Vierschaar bestaat uyt elf Mans mannen, acht van *Dort* zelfs, en dry van 't platte Land, en haar Secretaris

Daar in hoorende of naast aangrenzende zyn buyten de Stad *Dordrecht*,

St. Geertruydenberg.
Heusden,
Worcum,
Willemstad,
Clundert,
Zevenbergen,
Stryen,
Loevesteyn,
Beyerland,
Roon,
Putten,
Dortsmonde.

Verdere Ambachts heerlykheden zyn over de dong by *Geertruydenberg*.
de hoge en de lage Swaluwe.
Den *Hoekzenwaart* en daar in
Godschalksoort.
den *Riederwaard.*
den *Swyndrechtsenwaard.*
den *Alblasserwaard*, en daar in
Papendrecht,
Hofwegen,
Wyngaarden,
Giesen Nieukerk,
Hardinxveld.
den *Crimperewaard*, en daar in
Berg Ambacht,
Kleyn *Ammers.*

De Sloten eenige verdronken of verdelgt en eenige nog overgebleven.

Merwede,
Krayesteyn,

de reſt is onder geraakt doch met 'er tyd weer op gekomen.

Riede,
Almſteyn,
Werkdam.
Duſſen,
Beſoyen,
Putteuſteyn,
Meerdervoort,
Neerhoven,
Heer *Jansdam*,
Develſteyn,
Bouquet,
Woude,
Donk,
Yſelmonde,
Souburg,
Gieſenburg;
Quartier.

Raamsdonk,
Puttershoek,
Weede en Weedenbroek,
de Noord en Zuyd *Kavel* van den *Brouk*;
Mookhoek en *Trekdam*, *Stryen*,
St. Antonis Polder,
H*einoort*,
Riede,
Nieukerk.
Ooſt Barendrecht,
Weſt Barendrecht,
Carmis,
Pendrecht.

Dit en is nooyt onder andere Heeren of Vorſten geweeſt, en den eed der Graven, is wegens meer deelen, Steden en heerlykheden, hier byzonder geweeſt, van de zelve niet te mogen vervreemden, en eens maar, om meer rampen te verhoeden, Ao. 1418. aan *Johan* van *Beyeren*, te voren geeſtlyk en Biſſchop van *Luyk*, by accoord tegens Vrouw *Iacoba*, der Landen Gravinne, toegeſtaan *Dordrecht*, *Zuydholland* en *Rotterdam*, met het Land van *Voorne* te Leen.

De meeſte deelen van het Quartier, tonen ook byzondere merktekenen van een zonderlinge oirçonde vryheyd; want hunne Landen zyn meeſt allodiaal, en men vind weynig leenen onder de zelve, of Erfpachten: zy zyn geen naaſting van maagtalen onderworpen, of nakoop van redimeeren, van Jagen, Vliegen, en Viſſchen, 't zy Edelen of Onedelen volle vrydom mits datze honderd ponden, te goed zyn, zo ergens tienden vallen, zo konnen zy beſtaan met het elfde Lam, elfde Schoof en diergelyk.

De Dyken onderhouden zy wel, maar zo 'er een inbreuk valt, zo verliezen zy haar grond niet als anderen elders, maar behouden

den daar van den eygendom, tot bevissen, bevogelen, of anderen acten over 't zelve Land te doen; zy kennen ook geen boezem recht, 't welk van deze natuur is. Indien yemand eenig Land in den Ring van een Dykagie heeft leggen, welk onderhouden moet, Hoofden, of Krebben, zo mag yemant de zelve niet verlaten, of van die spa steken, of hy verliest en verbeurt te gelyk zyne vordere voordelen en goederen onder die Ring behorende ja renten en lastbrieven; 't welk by den *Zuydhollanders* geenzins en is. Men heeft daar ook nooyt Asings gekent, en van haar komt de tegenstelling; Schependoms of *Zuydhollands* recht, welk zy gebruyken.

Geertruydenberg, is een zeer sterk Stedeken, een importante frontierplaats, leggende bezuyden aan de oude *Mase*, zo vermaard van oudheyd als eenige in het gantsche *Holland*; zy draagt de naam van St. *Geertruyd*, is echter veel malen maar den *Berg* of *Bergen* geheten. Dit was haar, als Vaderlyk goed en wettig erf, *Pepin des Landes*, Ridder van den Koning van *Vrankryk*, had een Dochter van *Teysterbant* getroud, en had aldus dit goed gekregen, en was haar Vader, volgens een oude Latynse brief van *Hilsewyd* Gravinne van *Strijen*, Abdis van *Thoor* by *Weert* in de *Peelkempen*: van inhoud Geertruydenberg. Ao. 992.

Ik heb dit goed van Suentenbolg, den Koning aan my geschonken, aan de Kerk gebragt te weeten, de Kerk van Strien, en de Berg, waar de Kerk van de heylige Geertruyd vleeschlyk gewoont heeft, enz.

Geertruydenberg, is met een sterk Slot verzekerd; om de groote aangelegentheyd dry of meer honderd jaren is om die plaats met verscheyde fortuynen gevochten, van de *Brabanders* en *Hollanders* om te hebben, of weer te krygen. Ao. 1321.

Want wederzyds, deden die Vorsten een eed, om die plaats te krygen of te behouden; ook zyn 'er veele voorbeelden, dat myne Heeren, de Staaten van *Holland*, haare Graven tot daar toe uyt leyden, en brachtense ook wederom tot daar en toe, zo na *Henegouwen* als *Beyeren*; De *Made* behoort hier van ouds onder. De ouderdom van deze Stad blykt uyt een handvest van Keyzer *Otto* de II, waar gezegt werd, in de plaats dicht by de *Schelde*, *Bergen*, de *Hoeven*, met zyne dry Eylanden, *Sprange*, *Wateringe*, *Steninge*, de Kerk en het Tolhuys, in 't Dorp *Strien*, in 't erfgoed van de uytverkore Maagd, den Ao. 1001.

Berg met zyn onderhevige eygendommen, *Drimmelen*, *Sturna-*
hem, en al de Viſſchery aan de *Maas*.

Ao. 1420. De *Gelderſen* Meeſter werdende van de Stad, zo week de Heer
Dirk van *Merwede*, den Bailluw van *Zuydholland*, (voor Hertog
Jan van *Beyeren*, de Stad ingenomen zynde) op het Slot, en
ſchoot Vrouw *Iacoba* het vyer in de Stad, en deed het grootſte
gedeelte der Stad en de Hoofdkerk deerlyk verbranden, wyl hy
als Kaſteleyn het Slot moeſt beſchermen, doch eyndelyk over
gaf.

Ao. 1489. De Stad wierd, by ſchielyken overval door de *Dortenaars* on-
der de Heer van *Naaldwyk*, na weynig tegenweer, overrom-
peld, die de zelve zeer verſterkt heeft, van daar de Baronny
van *Breda* ſterk brand ſchattende, tot dat hy met zyne Krygs-
magt, door die van *Breda*, daar uyt gekogt wierd; en met gro-
Ao. 1573. te buyt te rug toog na *Dordrecht*. Na verſcheyde kleyne gevallen,
en 't worſtelen tegen de rampzalige onderloping van den *Biesbos*,
is de Stad mede verzekert voor de opſtand der *Spaanſe* dwing-
landy door *Poyet* met een overval door Ladders voor Prins *Wil-*
Ao. 1589. *lem* de eerſte van *Oranjen* haar Heer ingenomen, doch weer ver-
raderlyk door 't *Schots* en *Yrs* guarniſoen, aan de Prins van *Par-*
ma verkogt; maar den Prins *Maurits*, zyn Zoon, heeft de zel-
Ao. 1593. ven om zyn aangelegentheyd, en een vaſten voet op *Braband* te
hebben, den *Spanjaarden* in 't gezicht van haar Leger weer afge-
wonnen. De *Merwe* levert hier ſchoone Viſſcherey byzonder van
Zalm en Elft, maar ſcheelt veel van de krachtigen overvloed
der zelven eertyds, want men vind op de rekenboeken der Prin-
ſen van *Oranjen*, dat aldaar verantwoord zyn op een dag achtien
duyzend Elften en Zalmen, met netten gevangen: zo werd 'er
ook noch Steur gevangen.

De Ed. Mog: Raden, des Prinſen van *Oranjen* en *Naſſau*, ver-
geven alle deze plaatſen, haar Vacante Rentmeeſterſchappen,
Droſſaardſchappen, Schout, Secretaris en andere plaatſen, zet-
ten ook in alle de Stedekens, als *Yſelſteyn*, deze Stad, *Willemſtad*,
Clundert en hare Ambachts heerlykheden en Dorpen, zo wel als
in *Breda*, de regering aan, als mede de Predicanten met het
hoogſte *jus patronatus*. De Stad heeft meeſt gehad een Bailluw
twee Borgermeeſters, zeven Schepenen en twintig Raden, het
recht is als gezegd is.

HEUS-

HEUSDEN.

HEusden is de *Maas* onttrokken en door *Hemert* gebragt, door contract met 's *Hertogenbosch*, en de Heer van *Heusden*. Deze Stad is een der aangelegenste sterktens van *Holland* dicht by de *Waal* of oude *Maas*, die met een goede schans haar dekt om niet van de stroom gescheyden te werden; de Stad is kleyn maar in een schone Landsdouw gelegen, zy heeft een schoon Slot, waar op den Drossaart of Bailluw zich meest houd, wiens jurisdictie over vele Dorpen en Landen gaat. De Stad is veel haspelens onderworpen geweest, al te na aan *Holland* en *Braband* gelegen om als die Vorsten geschil hadden in rust te blyven. Zy heeft zeer beruchte Heeren gehad, de eerst bekende is *Robbert* van *Heusden*; van welke tot *Ian* de negende twintig Heeren zyn, vervolgens in staat gebleven, deze laatste zonder oir, verkogt de Stad het Slot en de heerlykheyd aan Hertog *Ian* van *Braband*. De Grave van *Saffenburg* aan *Ian* den achtsten eenige Dochter gehouwt, dit euvel neemende, veild zyn recht aan den Grave van *Holland*, *Wilhem* de goede op; die deze koop toe sloeg, als van ouds een lid en leen van *Teysterband*; deze onmin tot Oorlog uytgeborsten, wierd door *Vrankryk* gegadingd, maar men deed *Holland* afleggen zyn recht op *Heusden*, zo dat *Braband* echter daar in meester bleef. Die 't Slot en de Stad had ingenomen lang te vooren; en een trotse aanbouw en verbeetering aan 't Slot dede. *Heusden* is van de *Hollanders* zedert vermeesterd en behouden; en haar Gouverneur *Ian Cronenburg* heeft zeer stoutelyk een neerlaag onder de *Geldersen* gemaakt, hebbende in der yl wat manschap by een gerukt, viel hy die, by een donkere lugt zo stortling op 't lyf, en *Heekhuizen* en meer Dorpen verbranden de, met zo groten gedruys als moedigheyd, dat hy door schrik de meeste in de *Maas* deed verdrinken, en tweemaal zo veel gevangens inbracht, als zyn eygen macht was; *Holland* heeft deze plaats in alle overvallen, als der *Spaansen* op de *Veluw*, en der *Fransen* 1672, met *Haarlemsen* Borgers, aanstonds verzekerd.

Ao. 1481
Ao. 857.
Ao. 1332.
Ao. 1340.
Ao. 1407.

Borgermeesters zyn daar, dan twee dan meer gekoren, Schepenen zeven, en Raden twintig of Buyrtraden; de Stad legt dicht aan den *Bosch* en *Geertruidenberg*, twee uuren van *Worcum*, en

Loe-

Loevestein, heeft onder haar oud *Heusden*, *Elshout*, *Hullen*, *Herpt*, *Heesbeen*, *Baartwyk*, *Vlymen*, *Douvren*, *Engelen*, *Drongelen*, *Hedichuizen*, *Genderen*, *Babilonienbroek*, *Ousenoort*, *Wyk*, *Aalsburg*, *Veen*, *Etten*, *Meeuwen*, die alle veel graan winnen, schone Boekwyt en Hop gaderen. Zy houden Vierschaar by den Drossaard; in *Heusden*, met Mannen van de Stad, en 't Land tot rechters: Appel als alom by de plaatsen van 't Huys van *Nassau*, aan de Raden van crimineele en civile zaken, maar eenige aan 't Hof Provinciaal.

Op deze Dorpen is een wet, dat welke Vrouw, voor de negende maand haar eerste Kind krygt, moet na proportie der maanden aan de Schout van de plaats boeten betalen.

En houden voorts een oude gewoonte, die over de Meyery alom mede is verspreyd, welke is, zo Man en Vrouw quaad huyshouden, en een van beyde uyt den huys geslagen werd, zo vallen al de Dorpluy, Jongens, Mannen en Wyven, op dat huys ende thuyn, en halen alles overhoop en omver, zonder dat zich zulks Schout of Drost aantrekt.

LOEVESTEYN.

IS dat wel beruchte Slot, de Gevangenis van verscheyde *Hollandsen* Groten en aanzienlyke Vyandlyke gevangene Admiraals of Generaals, zeer sterk van gelegentheyd, op de punt van de *Bommelerweerd*, waar uyt de *Geldersen*, wel oyt grote schade den *Hollanders* toebrachten, daar na van de *Hollanders* gewonnen, op nieuw versterkt, en daar aan gebleven, leyt zeer playsant in schoon ruym water, met *Gorcum* en *Worcum* in 't gezicht.

Ao. 1425. Hertog *Philips* van *Bourgondien*, heeft van deze plaatsen een Handvest gegeven, dat hy noch de zynen, ooyt zouden mogen overgeven aan yemant anders, de Stad *Gorcum* met het huys aldaar, het Slot van *Loevesteyn* de Steden van *Heusden* en *Geertruidenberg* met hare Sloten, en anders alle haar toebehooren, dat zy noyt vervreemd mogen werden van *Zuydholland* of *Dordregt*.

WAL-

WALRICHESHEM, WOUDRICHEM, WORCUM.

LEgt aan de linkerzyde van de *Waal* tegen over *Louvesteyn* en *Gorcum* op de *Merwede*, twee mylen van *Heusden*; heeft van ouds een vrye Heerlykheyd geweest, het geslagt van *Hornes* toebehorende, waar van de laaste door Duc *d'Alba* te *Brussel* onthalst zynde, zo heeft de Weduwe deze haar heerlykheyd verkogt aan *Holland*. 't Was eertyds Leenroerig aan 't Hertogdom van *Cleef*, maar is door *Cleef* verkocht, aan *Willem* de goede van *Holland*, en wierd alzo een *Hollands* leen, de verkoping is aan hare Groot Mog: gedaan. De Stad is meermaal overvallen; zy is het Hoofd der Landen van *Altena*, van welk Slot men nog eenig overschot ziet. De naam was eerst *Holtena*; de zaamgezworene deelgenoten aan de moord van *Alyd* van *Poelgeest*, Matres van Hertog *Albert* van *Beyeren*, en *Cuyzer* haar Hofjonker, vluchten met des Hertogen Zoon, op dit Slot van *Altena*, alwaar te naauw benepen, accoord onder *Wilhems* voorbede maakten, en vergifnis kregen; maar 't Slot verloor daar by zyn twee schoonste blaauwe steene Torens. Het Keyzerlyk Slot van de *Arkels* te *Gorcum*, dit schoon Slot te *Worcum*, en 't Slot van *Loevesteyn*, maakten aan de *Merwe* een wonder schoon gezicht. De Stad als Burgzate te voren, wierd met wallen, Bolwerken en Poorten tot een Stad gemaakt, waar by zy ontfing vele schone Privilegien, alle daar na van Vrouw *Maria* van *Bourgondien* goed gekeurt. Het Eyland van *Altena* is groot twee myl, en een breed. *Jacob* Grave van *Hoorn*, heeft geordineerd op 't verzoek der treffelykste ingelanden, een gerecht in *Worcum* van negen Schepens elk gegoed tot 500 *Beyerse* guldens, waar van vyf in de Stad, en vier in het Land van *Altena* moeten wonen, beneffens twee Borgermeesters; welke alle niet mogen onder de haren vinden, Vader, en Kind of Broeders.

Stand. Ao. 1332. Ao. 1600. Ao. 1460. Ao. 1767. Ao. 1452.

Alle weeken moeten zy twee rechtdagen houden, Woensdags en Saturdags; deze Ampten mag niemant weygeren op de boete van 100 *Engelse* nobels: voorts heeft de Stad voor Raden, Amptluyden; die zo een van deze negen Scheepens manqueert in geding van hals zaken, de manqueerende plaats met een andere moeten vullen.

De Ampten beëedigen de Schepenen, die over haar bloed niet zitten mogen, en zweeren moeten dat zy om Ampten te krygen, bidden, beloven noch geven zullen; en 't minder deel moet de ſtemmen van het meerder volgen. Op arreſten van vreemden moeten zy altyd recht doen tot 3 pond vlaams by twee Schepenen, dat daar boven gaat moeten vyf Schepenen afdoen, en de zaak brengen ter naaſter rechtdage

Borgermeeſteren moeten gezworen reekening doen; by procuratie kan elk eyſen of verweeren, maar den eed om den eyſch te ontgaan, moet yder zelf komen doen : viermaal 's jaars moeten Poorters te recht ſtaan. Dry dagen t'elkens voor Palmzondag, Sacraments, *St. Bavo* en *St. Thomas* dag; op 't Land werden de kleene zaken tot 50 ſtuyvers met Schout en Heemraden afgedaan, die in elken Ban vyf moeten zyn, en meer diergelyke keuren. Baſtaarden mogen niet erven; Man en Wyf mogen malkander voor 't gerecht duarien, &c. in 't Land van *Altena* zyn

Sleewyk,
Werken,
Almkerken,
Emmikhoven,
Waarthuyzen,
Uytwyk,
Hille,
Audel,
Gyſſen,
Ryswyk,

Het Burggraafſchap van *Werkendam*.
Duſſen, *Monſter* en *Muylkerk*,
met het Slot van der *Duſſen*.

KLUNDERT *eertyds gezeyd de nieuwer Vaart.*

HEt legt in 't oude Graafſchap van *Stryen*, in 't Eyland van den *Ruygenhil*, eertyds een groot Tolhuys, der Graven van *Holland*, maar daar na door de zware zondvloet van *Eliſabeths* nacht, en door den overvloed der Zouten waard, geweldig gedrukt, heeft hare nieuwe Vaart deſſelfs voornaamſte welvaart moeten miſſen, Ao. 1421. als op verſcheyde plaatſen geſtopt zynde, behalven dat de Stad 's jaars te voren was verbrand; ze is ſchoon geſterkt, hoort aan 't Huys van *Naſſau*, heeft een wel en ruym gelegen Stadhuys, en een ſchoone Kerk en Toren, de Kene of Roo vaart, loopt 'er voor

voor by aan d'over zyde met een tong en Hoornwerk; verzekerd de *Kreek* een landvliet loopt 'er door, is meer voor Soldaten en Land bouwery, als anders, heeft een ſchoon Magazyn: daar zyn acht Regtsmannen, twee Borgermeeſters, een Bailluw, Recht dag eens weeks, Donderdags voor hoge Waardluyden.

WILLEMSTAD.

DEze Stad is gelegen als de *Klundert* op de *Ruygenhil*, is een wel geſterkte kleyne Stad, van grote aangelegentheyd voor *Holland* om de *Brabantſen* Bodem aan te doen; is van den Prinſe *Willem* de eerſte van *Oranjen* en *Naſſau*, als geſticht. Daar heeft eertyts een oud Slotjen gelegen, aan den Heer of Grave van *Stryen* horende; de Dintel ſcheyd het af van 't Princen Land, en zyn Eylanden. *Hollands* diep ſtroomt zo geweldig daar voor, dat het by geringe ſtorm vlagen een geweldig kwaad water maakt maar is weer wonderlyk gelegen om Paardevolk uyt de *Maas* op en af te voeren, ende Paarden te verfriſſen en herſtellen, als in den overtocht van Prins *Willem* de III naderhand Koning van Groot *Brittannien* is gebleken, wanneer de Vloot aan die Vorſt vertrout, zo gehavend van ſtorm na 't eerſte uytlopen naar *Engeland*, zo qualyk inviel, en daar alle de Paarden, ontſcheept en verquikt wierden; de plaats is meermaal voor zulke benden gebruykt. Zy draagt de naam van *Willem*, haar ſtichter, heeft een Commandeur met de *Clundert*, een hoog Droſſaart en Rechtbank van Mansmannen, weynig eygene wetten, of keuren, volgende byna de geheel *Zuydhollandſe* rechten, met Droſt en Heemraden vierſchaar.

't Heeft rondom zich zeer ſchoone Dorpen en Polders, den *Finaart*, *Heyningen Hil*, tegen over de Schans *Noordam* berucht in onze *Spaanze* oorlogen.

ZEVENBERGEN.

IS een oude Stad en heerlykheyd, meerendeels vry van ouds, maar gebragt aan *Stryen*, en gehecht aan dat Graafſchap, is door de *Hollandſe* haar naaſte Buyren gedempt zynde, aan *Holland* getrokken; het Steedje is door een goed Slot

beschermt geweest en hadden het zelve sterk gemaakt tegen den
Ao. 1382. aanloop der *Brabanders.* Door ontgrondig en *Cornecoten* wierd het zeer verzwakt, zo dat'er gevaar geoordeeld wierd, als blykt dat *Huyeman* van *Stryen*, daar over aangesproken met Hertog *Albert* van *Beyeren* o-
Ao. 1426. ver zyne heerlykheyd heeft toegestaan niet meer te *Cornecoten* of ontgronden; de *Hoekze* en *Cabeljaauwse* malkander vernielende, had Vrouw *Iacoba*, in dezen hoek sterk bemind, den Heer van *Zevenbergen* aan haar zyde; den Hertog van *Bourgondien* wyl zyn zaken wel gingen, liet door den Heer van *Gaasbeek*, vragen aan *Zevenbergen*, of hy zig in dezen oorlog neutraal wilde houden dat hy zyn Soldaten dan te rug zou trekken en een goede somme gelds aan hem geven, maar dat hy de vryheyd zou hebben van in geval van een veldslag zulken party te kiezen, als 't hem zou lusten. Maar dien Heer verklaarde zich voor zyn Landsvrouw, waar door den Hertog na de stilstand aan *Zevenbergen* vergund zo streng de Stad en 't Slot beleyde dat 'er niets in noch uyt en kon, maar de *Zevenbergse* Borgery de ellende van de belegering moede en gram dat haar Heer de neutraliteyt had verworpen, gaven de Stad, ondanks haren Heer over, waar door ook eyndelyk den Heer het Slot overgeven moest, alles quytrakenke, en trok van zyn trouw geen ander loon, als armoe in Ballingschap. 't Is nu een schone heerlykheyd mede aan *Nassau*, waar zich een Drossaard houd met eenige Schepens, twee Burgermeesters en Heemraden de zaken bedienende in rechten. Het is gelegen meer neerwaarts op de *Merwe*, dry mylen van *Breda* en even verre van *Geertruydenberg*, is ook in de handen der Graven van den *Berg* en *Arenberg*; by de laaste oorlogen is de Stad en 't Kasteel een roofnest voor de *Spanjaarts* geweest, door *Parma* overvallen zynde, waarom de *Hollanders* de Stad en 't Slot geweldelyk bemachtigden, om den onlydelyken overlast die haer en de *Zeeuwse* Schepen leden: en om het te beter te bewaren, deed men op de Haven een sterkte bouwen, waar voor Graaf *Karel* van *Mansveld* styf duyzend Man vergeefs liet zitten, door de Capiteyn *Mathys Helt* ridderlyk afgeslagen.

STRYEN

STRYEN *en* PUTTEN.

EErtyds een Graaffchap, en vroeger als dat van *Holland* bekent, onder *Dordrecht* gelegen tusfchen den *Maas* en *Waal*, waar aan het *Suentbole* van *Austrasien* en daar na aan St. *Geertruydenberg* en andere plaatfen hechten deed, en gaf die aan zyn Dogter *Hilsewyd* boven aangeroerd. Het Hof is noch overig, en alles nu onder een *Ruwaart*, in de *Salise* wetten is 't al bekent met de naam van *Strenæ*, waar op vele fchone Dorpen leggen; *Putten* is daar aan als vast, *Portegaal*, *Roon*, en *Yſſelmondes* Landen met de *Dortsenwaard* fluyten dit, latende de rest af knagen van 't *Haringvliet*: veel van dit *Stryen* is nu en dan ondergelopen en weer op gedobbert, is om 't recht te noemen te zamen met het Land van *Voorn* maar een Yland, waar aan *Blankenburg* en *Rosenburg* eertyts mede vast waren, daar nu de *Maas* omloopt aan alle kanten, deze plaatfen zyn zeer fchoon, heerlyk en oud. Vindmen *Chidinga* op de *Oustrocte* Ao. 726. eertyds *Outstrit* in de boeken van St. *Marten* bekent, daar na *Stryermonde*, alwaar de Tol zo genaamd werd.

Deze onftrote, met 't Land van *Stryen*, was 't zelve dat nu de *Donge* of *Dungena* is, door het Brouk te *Oosterhout* lopende, en *Holland* van *Braband* fcheydende, het Huys te *Putten* van ouds te *Pitte*, op de linkerzyde van de *Waal*, weynig boven de plaats van het tegenwoordig *Geervliet*, daar des Heeren *Ruwaards* Hof is. Dezen hoek droeg van ouds de naam van *Confluentes* om dat aldaar de *Maas* en *Waal* in een vloeyden; fchuyns tegen over de *Rotte*, waar die in de *Maas* vloeyd en de *Gye*, zo ze in de Handvest van Graaf *Floris* de V. met *Tiezelineskerk* nu *Ryderkerk*; aan St. *Maarten* gegeven, gelegen aan en met (als boven gezeid is) *Voorn* Ao. 1105. is dat deel van *Holland* dat van ouds Ee of Eyland is genaamd geweeft, alwaar om de Voogdy over Jonker *Floris* zo ftreng ge- Ao. 1260. vochten wierd; en *Jan* de tweede Graaf van *Holland* niet minder Ao. 1300. te water heeft geflagen:

Aan de *Geervliet*, is de *Widele* te verftaan, van de oude fchryvers *Hel* of *Helius* waar die op zyn wydfte of breedfte was, met die naam in onze *Rym Cronyk* bekent, in de tyd van *Ian* de twee de boven genoemt Grave van *Holland* en *Henegouwen*. De dromen van *Wilten* en *Slaven* die hier neergezeten zouden hebben, en Burg-

ten gemaakt hebben, zyn van wyzer luyden nu zo overtuygende tegen gesproken, dat men daar aan weinig meer heeft te tillen. Om van deze alle af te scheyden en haar naaste buyren *Schiedam* en den *Briel* op haar rang te zien zitten na *Gorcum*, rest 'er niet als noch twee woorden van *Zuydholland*; 't is dan bekent by 't Land aan beyde de zyden van de *Waal*, die de eb en vloed voelende, dan eens de naam van *Merwede* dan wederom, die van *Hel* heeft gedragen; het onderste deel des Graafschaps *Teysterbant*, aan 't Noorden met den *Yssel*, aan 't Zuyden met de *Maa* omgevloeyd en besproeyd. Dit wierd door gift aan *Stryen* weg geschonken door een der *Keyzers*, en het onderlopende over vloeyend deel onbedykt en met geen Burgten eerst gesterkt, aan St. *Maarten* van *Uytrecht*, een deel der Landstreek was *Olland* of *Holland*, waar van *Dirk* den Grave zich meester vindende, den Bisschop zeer ontrusten, en daar *Dirk* de vierde Grave, den *Keyzer* en de Bondgenoten des Bisschops wel grof sloeg, uyt de verdronkene Landen opstuyvende, op de machten die, onbedacht voortgingen. Hoewel de slag en de daden van de Klooster Historie schier niet of verdraayd voort getogen werd: ten is no niet van anderen aard als doenmaals te denken, zo de dyke zulks niet beletten, namentlyk als een half moerassig Land, vo heesters, struvellen, biezen en diergelyk, zoodanig was het daa de Bisschoppen, en Prelaten, uyt jagen schieten en vissche liepen, haar Jacht en Vogelhuyzen hadden, en zulk Heylig goe mocht niemand raken, waarom de *Keulse*, *Luykze* en *Trierze* Pre laten, den *Uytrechtse* bysprongen, altyd de *Keyzers*, die te die tyd van haar hand afvlogen, gereed vindende tot schenkbrieve van dit broksken. Dus heeft *Dirk* zyn aanwas verder uytgezet, m wakkere Mans geholpen, den *Stichtsen* Bisschop, *Adelbolt* vi ingeteugeld, andere Graven van des Bisschops meesterschap ve lossende, om de zelve de zynen op den hals te leggen; gelyk h aan den Grave van *Stryen*, *Okkene*, *Fladirtinge*, *Kennemerland*, *T fel* en *Bodegrave* heeft getoond: en tot het overgaan van ons u de dwinglandy van *Spanjen* tot de verste vryheyd, is al der Gr ven geschiedenis niet als een keten van inslokking der goeder aan vrye Heeren horende, de een met geweld de ander met gel, van onze onnosele koppigheyd zich bedienende, die zo dul w ren, dat wy aller Lands vryheeren Sloten en de machten er

Ao. 900. en niet vroeger.

Si-

Steden en Dorpen, in *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland* vernielden, door onze partyschappen om dat der Graven dwinglandy ons te wisser zou konnen verslaven en onderdrukken.

VYF-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad SCHOONHOVEN.

NA de Stad *Schiedam*, volgt de Stad *Schoonhoven* de vierde in rang, der zoo genoemde kleyne Steden van *Holland*: men blyft twyfelen, of men de naam van Ouwen, (beemden) Hoven, Haven, of Hof, behoord te doen afdalen, immers het bevallig woord *Schoon* is 'er aan gevoegd, om dat zy Haven, Hoven, en Hof behaaglyk heeft. *Beka* melt 'er van dat ze in 't leven van den Bisschop *Otto* veel geleden heeft; zy leyd omringt met oneyndige Boomgaarden en vermakelyk goed Land aan de linker zyde van den oever, die de schone en Zalmryke rivier de *Lek* maakt, hoewel die Zalmvangst te voren onder het Slot van *Liesveld* en *Lekkerkerk*, zo uytnemende, in weinig jaren, zeer sterk, heeft beginnen af te nemen. Zy is groot geworden van de ruynen en ondergang van *Nieupoort*. Door deze Stad loopt een overvloedig Canaal, de *Vliet* uyt den *Yssel* eerst afgeleyd; welk aan de stedelingen een zeer groot gemak geeft, het eene water door, en 't andere daar voorby stromende. Het Hof dat hier eertyds is geweest is lang in een doelen veranderd, echter draagt de Stadt noch by *Beka* de naam van *Bella Curia*, maar by *Cornelius* van der *Goude*, *Belloportus*; de Stad eertyds veel aanstoot gehad hebbende, wierd van Graaf *Floris* zo behaaglyk gevonden, dat hy aldaar veelmaals verblyf nam en uyt Edelmoedigheyd, van *Amerongen* in 't *Sticht* een Dyk deed maken op zyne kosten tot in *Holland* aan *Schoonhovens* overzyde, de rechter oever van de *Lek*, welke met een sluys werd geschut van 't binnen water. De Stad heeft van ouds gehoort onder 't Graafschap van *Bulois*, waar onder ook *Haastrecht*, eertyds een Stad met drie sterke Castelen, Gasthuyzen, &c. voorzien tussen *Goude* en *Schoonhoven*, in 't midden van dat Graafschap gelegen. Van deze Graven ziet men noch ter *Goude* in een Kapelleken met yzere tralien bezet, de

Naam.

Ao. 1232.

Haar stand.

Ao. 1231.

Haar gevallen.

Mar-

Ao. 1304. Marmere Graftsteenen; den Zone des Graven van *Vlaanderen Guy*, heeft het Kasteel van *Schoonhoven*, door den *Zeeuwse* Ridder *Claas* van *Cats* doen versterken, en daar by een goed guarnizoen gelaten, maar een ander *Zeeuws* Ridder, Heer *Witte* van *Haamstede*, belegerde 't zelve aanstonds. De Borgers vyanden der *Vlaamsen* namen *Cats*, om de Stad te bezichtigen van 't Slot gekomen gevangen, waar op het Slot zich moest ovegeven. *Guy* dit ongeluk horende, liet *Reresse*, stokebrand van 't werk, in de Stad *Uytrecht*, want hy had schier alles vermeesterd, en meende de Stad en 't Slot te herwinnen, maar wierd van de *Dortenaars* voor *Ysselmonde*, gants verslagen, naauwlyks het over-
Ao. 1312. schot na *Zeeland* konnende bergen. Graaf *Jan* van *Henegouwen* deed het Slot welk vervallen was, wederom heerlyk opmaken, van de steenen en gesloopte cieraden van het Stedeken *Nieupoort*, daar tegen over gelegen en van de *Geldersen* byna tot de grond
Ao. 1359. toe vernield, en 't scheelde weynig of 't zelfde was aan *Schoonhoven* gebeurd, door den Bisschop van *Uytrecht*, *Jan* van *Arkel*, wanneer hy tegen die van *Schoonhoven* sloeg en zy de neerlaag kregen, alwaar vele van hare alderaanzienlykste Ridders, knapen en Borgers dood en gevangen bleven, waar op de schrik-
Ao. 1375. lyke brand volgde, welke de gantsche Stad, met het *Carmelyten* Klooster 40 jaren te voren getimmert zeer schielyk in kolen zette.

Ao. 1424. Vrouw *Jacoba* in *Henegouwen* zynde liet ordre afgaan aan *Floris* van *Kyfhoek*, wyl *Ian* van *Braband* in *Holland* was ingehaald en zig allommer had doen huldigen, om *Schoonhoven* voor haar te verzeren. De Borgers hare Landsvrouwe niet ongenegen, leveren de Stad over, de zwarigheyt was hoe men 't Slot zouden dwingen *Coulster* en *Beyling* waren daar in bevelhebbers en hadden tot bezetting vyftig Soldaten. Deze deden al wat de plicht van Soldaatschap eyschten tot bescherming en verweering, maar met verlang van tyd geprangd moesten 't overgeven, gebrek van alles hebbende, met beding van behoudens lyf en goed uyt te gaan *Beyling* bleef daar buyten gesloten, *Iacoba* zegt hem de dood aan hy verzoekt daar op een maand tyds om zyne vrienden te bezoeken en zyne goederen; komt ter gezette tyd wederom; en wierd levendig begraven; zo grooten voorbeeld ten minsten na latende van zyn onverschrikt gemoed tegen de dood, als *Regulus*

b

by der *Romeynen*, gelyk *Jacoba* aan hem een *Kruyf* van *Hoorn* naliet: woeste vinnigheyd van der Vrouwen, onbezonnen verstand. 't Jaar daar aan zont Hertog *Ian* van *Braband*, *Iacob* den Heer van *Gaasbeek*, met vry wat Krygsmagt om *Schoonhoven* te belegeren, maar de Borgers weerden haar zo braaf, dat hy na een zes maandse belegering de Stad schandelyk moest verlaten. Der *Rotterdammers* Vaandelen, Bannier en beste Manschap hebben zy ook met veel roem in haar Stad Zegevyerend ingebracht, wanneer de *Rotterdammers* hun najoegen, om haar gehaalde buyt te ontzetten; zy hadden ook groot deel, in de overwinning behaald by die van der *Goude*, wanneer de Bannieren van *Haarlem*, *Leyden* en *Amsterdam*, tegen Vrouw *Iaçoba* ingespannen, ter *Goude* ingebracht wierden. Ao. 1425.

De Stad heeft drie Burgermeesteren, en zomtyds een der Heeren voor Pensionaris, zeven Schepenen,

Voorts vele Ampten der Dorpen daar naast aanleggende, en hare Commissien zyn eenige by beurten met die van *Gorcum*, en zenden ook by beurten yemant in de Admiraliteyt tot *Harlingen* in *Vriesland*, *Schoonhoven* heeft een Bailluw, onder wien staan *Haastrecht*, *Heer*, *Aartsbergen*, *Vlist*, *Bon repas*, *Cabau*, en de helft van de Stad; het Kasteel is gantsch weg van *Nieupoort*, *Polsbroek*, in twee deelen; *Iaarsveld*, *Berg* Ambacht, het benedenste deel van *Heer*, *Aartsbergen*, *Berkouw*, *Lekkerkerk*, *Crimpen* op de *Lek*, *Ouderkerk* op den *Yjel*, *Crimpen* op den *Ysel*, de Stormpolder *Stolwyk*.

De Barronny van *Liesveld* waar onder ook half *Nieupoort* hoort, legt in 't gezicht van de Stad zeer aangenaam.

De *Crimperwaard*, bevat van de bovenstaande eenige als *Berg* Ambacht, *Lekkerkerk*, *Crimpen* op de *Lek*, *Crimpen* op den *Ysel*, *Cralinger* Polder, *Ouderkerk*, *Stolwyk* en *Bercom*.

Het staat in 't geheel onder 't Balliuwschap van *Zuydholland*.

OUDEWATER.

LEgt aan den *Yssel*, de Naam werd gehouden veranderd te zyn van *Oudewaard*, om dat het onder de oudstbekende streken die door *Bataven* zyn bewoond, wel mag gerekent werden; het legt tussen *Gouda*, *Woerden* en *Schoonhoven* in, dicht by haar leyd Naam en stand.

Batesteyn, het oudste der *Hollandse* Sloten, en der *Bataven* naam dragende: de *Linschoter* Dyk dekt haar tegen het winter water, en den *Yssel* Dyk aan d'andere zyde, met de *Papekoker*; leyt in een zeer lustige vruchtbare Landsdouwe, is op de frontieren van 't *Sticht*, waarom daar *Batensteyn*, zo vasten Slot eertyts tegen *Harmelen* is versterkt, de naam van *Oudewaart* kan te lichter ingang vinden om dat de *Nieuwewaard* daar by leyt.

Ao. 1349. Den Bisschop van *Vytrecht*, *Ian* van *Arkel*, benaauwt om zyn schulden, en ('t geen wel te noteren is) als Bisschop geern verwoestende de Steden en Plaatsen aan 't Land van *Arkel* aangelegen, overviel *Oudewater*, maar miste in zyn meening van overrompelen en kreeg de Stad in, na een belegering in welke hy
Ao. 1480. veel Volk en Ridders verloor. Doch verwoeste door 't vyer en plunderen een groot deel; daar na adem geschept hebbende wierd de Stad overvallen door de *Cabeljauwse*, door *Dordrecht*, *Goude* en *Schoonhoven*, om dat den Heer van *Montfoort* daar in te veel hanteerde, en na eenige schermutseling van binnen, voor die party ingehouden.

Ao. 1575. Maar de alderquaadste stoot is geweest, de grouwlyke wreedheyd der *Spanjaarden*, onder *Lancelot* van *Barlemont*, die de Stad belegerd hebbende, de oude muyren omver geschoten zynde, stormenderhand innam, en om de brave wederstand der Borgerye, verbitterd, behalven dat ze over al onze ingezetenen rekenden alles verbeurt te hebben en ten prooy gegeven te zyn, zo vielen zy tot alle grouwel en wreedheyd; het bloed vergieten, Vrouwe schenden, Kinderen moorden en branden, was zonder weergade, zo dat 'er van de Mans geen overbleven, en de zo arm tot een puynhoop gebracht wierd, dat hoe lang zy in Vrede zat, die ramp niet overgehaalt kon werden. Men leeft daar zeer stil meest van Landvruchten, en geringe Handwerken, de Stad heeft in de *Franze* tyd van 1672 en 1673 ook al vry wat van buyten geleden; heeft twee Borgermeesters, achtien Raden, en zeven Schepens, eenige kleyne Ampten van de aanleggende Dyken, Rivieren en Dorpen: het Landrecht is met het Stadtrecht gemeen; tweemaal 's weeks zit een Borgermeester of twee om kleyne geschillen af te doen, eens weeks de Schepenen of men moetse de zitdach betalen, *Vliet*, *Hekendorp* en *Lindschoten*, komen daar haar recht halen.

VYANEN.

EEn vierkante fraaye maar kleyne Stad, de vluchtplaats van vele die eenige ongelukken in de Beurs of met quetsen van anderen hebben gekregen, waarom veel lekker wilt en gevogeld hier vertierd werd, gelyk de Banqueroetiers licht aan 't geld komen, geen eer behouden, en quisten meest zyn gewoon, doen zy zulks aldaar niet min. De Heerlykheyt van ouds aan den E. huyze van *Brederode* gehoort, is nu gedaalt op den Grave van *Dona* wiens Secretaris en Bailluw, met de Banqueroetiers en andere wegens de protectie licht accordeeren. Eertyds aan de Stam der Graven van *Businchem*, of *Bosichem*, welke van den Bisschop van *Uytrecht*, verkregen hare twee Jaarmerkten, deze heeft het ook tot een Stad gemaakt, die veel by tyden heeft uytgestaan: Het Kasteel *Batesteyn* heeft een groote Toorn, *St. Pauli* Toorn genoemt, gesticht van *Gysbert van Vyanen*, van het rancoen dat hy ontfing van den Grave van *St. Pauli*, die hy in *Artoys* in een veldslag gevangen kreeg. Het licht op de slinker zyde van de *Lek* en laat noch in twyfel of 't *Hollands* of anders Landschaps recht is; de heerlykheyd, is van haar eygen recht geweest gelyk alle onze Landsheerlykheden, maar de rest is met *Vyanen* wat vroeger aan den Grave onderdanig gemaakt, om dat aan *Brederode*, 's Graven Zoon toehoorde. 't Kasteel van de alderoudste heerlykheyd, nu 't Huys van *Brederode* genaamd, heeft de naam der *Batavieren* noch in alle de oude Boeken, hoewel ik van *Civilis* Huys op de ley zet, nadien die met *Labeo* meer te *Nimwegen*, haar Borgerlyke tweedracht schynen gehad te heb ben. De oude ruynen van dit Slot, aan welk noch groot gebied vast is, houden de naam *Batoonborg*, *Baduenborg* en diergelyk; onder dit Bailluwschap behooren, Stand. Ao. 1272.

't Slot *Amelsteyn* aan *Meerkerk*, *Lakerveld*, *Heikoop*, *Lexmonde*, *Ameyde*, *Thienhoven*, &c. 't Proces hangt nog onafgedaan te *Mechelen**, tussen den Koning *Philips* en *Brederode*, wegens de vrye en onafhankelykheyd van *Vyanen*. De naam is niet wel 't huys te brengen, maar zy is tot een Stad geworden, door *Zweder*, den Broeder van *Ian*, Grave van *Cuylenburg*, en *Bosichem*, die eertyds naam van Koningen droegen, maar dat moetmen reke- Ao. 171.

nen als alle de naamen der Koningen in *Nederduytsland*, namentlyk Hoofden van de Ridderschap en 't Volk, welke plaats zo wel als *Buyren*, Graafschappen en Heerlykheden zyn, van de zelve natuyr welker recht wy ook liever aan de Kamer van *Mechelen*, laten als daar van decideren: die wel uyt schrik voor des Konings macht en zyn bloeddorstigen Beul den Hertog van *Alba*, deze goederen en de personen meenden te verdelgen, verklarende de goederen verbeurt, en de lighamen voor al, tegen de keuren en Privilegien eertyts zo vaak gegeven, waar tegen den Staat heeft gezorgt, met een nader Privilegie, van *Oldenbarne-*
Ao. 1530. *velts* concept, in den *Hage* gegeven getekent *C. de Rechtere.*

Dat niemant van de Edelen, uyt eenige zaken, breuken of delicten hoedanig die zouden mogen wezen, uytgezondert alleen, die welke men naar dispositie van de beschrevene wetten, houd voor *Crimina læzæ Majestatis*, tegens den Staat of hooge overigheyd van *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, meer en zal verbeuren als zyn lyf en de somme van tachtig ponden van 40 groten 't pond, eens weg, uyt alle zyne goederen.

Buyren. *Buyren* is met een heerlyk Slot voorzien dat ondanks alle de Borger, krygen, prachtig en ongeschonden is gebleven, *Gelderland* houd nu deze Graafschappen als onder haar gemeene best.

Cuylenburg. Onder *Cuylenburg* dat men ouds *Civilenburg* genaamd ziet, horen *Everdingen*, *Zyderveld*; *Goolberdingen*, onder *Buyren*: des Stads Schoutschap zyn twee Dorpen en een Buyrtschap onder 't Graafschap zes, die een Drossaard en drie Schouten hebben. Dit *Cuylenburg*, geeft ook vryheyd als *Vyanen*.

Asch en de *Buyrt* achter den *Haag*,	*Beusichem*,
Malsen en *Tricht*,	*Soelmont*,
Erichem,	*Water Beusichem*.

WOERDEN.

De naam. WOerden, de naam eertyds hebbende van *Worthen*, is een Stedeken met een sterk en heerlyk Slot, waar van het voortreffelyk geslacht van *Woerden*, aan de *Amstels*, *Velzen* en andere vrye Heeren, glans gaf en vermogen in de maagschap, gelyk in
Ao. 1231. vele placaten en Handvesten blykt. Den Bisschop *Govert* die
Ao. 1165. Anno 1178. stierf heeft deze plaats vast gemaakt, zynde van ouds

ouds onder 't Graafschap van *Bodegraven*, welk 's *Gravenbodem* genoemt wierd, om daar door de Stedelingen van *Uytrecht* in ordre te houden, en dit zyn leen tegen *Holland* te beter te verweeren; de voorwaarden van vereeniging van *Woerden* met de bovengenoemde Heeren, moesten zy opkroppen, om den Bisschopen den Graaf, doenmaals, in een hartelyke maag en vriendschap. Welk inhield onder anderen, dat *Woerden* zyn Dogter niet als met wil des Graven mocht uyttrouwen; enz: waar uyt *Velzen* die haar vryde, en de andere, ja veel meer als liet blyken, der Landsheeren zamenzwoeren, die alle wel zagen, waar op *Floris* den Grave toeley, met zyn veertig nieuwe Ridders (die zy *le Dieu des pelées* noemden, of God der schootsvellen) namentlyk om haar te snuyken, en de Ampten en 't aanzien af te neemen.

Ao. 1228.

Ao. 1284.

Woerden dan mede aan die moord brouwden vast zyn Slot en Stad zo wel als zyn zelf de ondergang. Tot *Wolfaard* van *Borselen* het Slot met alle de heerlyke Landen kreeg, die te voren gekonfisqueerd waren, om de bovengezeyde misslag, deze vermaakte het Slot, niet minder heerlyk als het was geweest. De plaats wierd zo sterk, datse met veel roem afsloeg de strenge belegering van die van *Uytrecht* welke niet konnende haar oogwit bereyken, uyt arremoede, de Voorstad gantsch afbranden. Heer *Jan* van *Montfoort*, heymlyk verstand met de Burgers hebbende met ladders de Stad beklom, van de wachten geholpen; en alzo deed ook den zelven Burggrave met het Slot, aan welk men den tytel gaf van de sleutel van *Holland* te zyn, doch wierd, by verdrag aan *Holland* weer overgegeven, en daar na aan *Erik* van *Brunswyk* om zyne achterstallen, der verdiensten in den oorlog, te pande gegeven. Men weet de zware aangelegentheyd van deze Stad, uyt het nadeel dat den Staat ontfing, in der *Fransen* inval, zo dat de plaats belegerd wierd, met neerlaag verlaten, en meer aangetornt door *Willem* de III. Prince van *Oranjen*, onzen Stadhouder, voor zyn proefstuk. Eyndelyk door haar verlaten na dat zy grouwlyk gehuyst hadden in *Swammerdam* en *Bodegraven*, welk schoon dorp onder *Woerden* staat, waar van een *Theodoricus Bari* Graaf was, die van *Adelbold* den Bisschop van *Uytrecht*, wierd gebruykt, om dagelyks *Dirk* den Grave van *Holland* te beoorlogen, en ook op 't laast door *Holland* geslagen wierd, dat den

Haar gevallen.

Ao. 1372.

Ao. 1480.

Ao. 1581.

Ao. 1672.

Ao. 1017

Hollander door die veldflagen, zyne Landen van leenroerigheyd bevryden, daar de Biffchoppen altyd om gewurmt hebben.

Die *Bodegravers*, om hare ftoutheyd wierden met de naam van Baganden, Straatrovers of bandyten berucht, en haar naam quam zo in der geeftlyken boeken.

Nu werd de Stad een nieuwe fchoone vefting. Haar Droffaard die 't gebied voerd over het gantfche waterfchap heeft een ongemeene aanzienlyke macht, om zyne Heemraden, die hoog Heemraden getituleert werden, zelf, zonder iemands invloed te kiezen, mits dat zy zyn, *Hollandfe* of *Stichtfe* Leenen bezittende, want dat aanzienlyk Collegie van beyde beftaat. Het Aasdoms recht op de fuceffi *ab inteftato* blykt by 't Placcaat van den 18 December 1599. te *Woerden* onder haar refort te behoren. Hier zyn twee regeerende Burgermeefteren, zeven Schepenen en vyftien Vroedfchappen.

Haar beftier.

Onder 't Bailluwfchap van *Woerden* zyn

Bodegraven,	*Waarden*,
Indyk,	*Ekkendorp*,

en *Lynfchoten* dat noch een Bailluw op zyn zelfs heeft.

Cafteleynfchap van Woerden.

Het Cafteleynfchap en Bailluwfchap van *Woerden*, leyt aan den ouden *Rhyn*.

Het Kafteel is Anno 1169 gebouwt door den Biffchop van *Uytrecht*, omme zyn Leenheeren, en den Grave van *Bodegraven* te dienen, tot een beveyligde wyk tegen den aanloop der *Hollanders*, met welke den Biffchoppen van *Adelbold* af, (te voren meer genoemd) altyd byna lufte gefchil te maken, of oorlog te voeren, altyd dromende van hare giftbrieven, de *Keyzers* en andere afgepracht; die 'er evenveel geven, als de Biffchop recht aan hadden. Hier by zyn Burgzaten vergaderd, en die tot een Stad geworden, 't is een ftamhuys geweeft, maar moeft, van *Uytrecht* of *Holland*, fteeds beknibbeld werden, daar onder horen *Bodegraven*, *Woerden*, *Indyk* en *Tekkoop*.

In gevalle datter tweedraagt viel in den *Haag* in den Staat van *Holland* en *Weftvriefland*, over te dragene laften, of vrede of oorlog of diergelyke zware gevallen, zo is boven aangeroerd, dat men dan deze navolgende minder Steden mede beroept, die aldus

has

haar rang hebben

Woerden, *Oudewater*, *Geertruydenberg*, *Heusden*, *Naarden*, *Wesop*, *Muyden*, *Worcum*.

ZES-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van SCHIEDAM.

DE Stad *Schiedam* legd op de uytloop der *Mase*, op een vlietend Water, de *Schie* genaamd, tussen *Delfshaven* en *Vlaardingen*, een kleyn uur van den een en den ander af gelegen; het verloop der tyden heeft hier gelyk, aan veele plaatsen aan den uytloop der rivieren gelegen, gemeen is veel verandering aangebracht, is onder de kleyne Steeden van *Holland* de derde. Stand.

De ordre en rang der Steden is zonder merkelyke betwisting in 't weder aanstellen van de vervallene oude vorm van *Hollands* bestier toegegaan.

Eertyds waren van *Holland*, Steden welke met de Ridderschap de vrye oppermacht des Land verbeelden; als *Nymegen*, *Batenburg*, *Reenen*, *Wyk* te *Duurstede*, *Avezaat*, *Dordrecht*; voor *Batavien*; waar by ook eenige *Schoonhoven* willen voegen voor *Kaninefaten* op *Kermerland*, *Witla*, boven den *Briel*, *Fladertinga*, *Leithem*, *Herlem*, *Almere*;

Daar na de Historien tussen *Tacitus*, *Dion Cassius*, *Plinius*, en *Marcellinus*, tot aan de Graven zonder klem zynde, zyn de eerste Steden van *Noord* en *Zuydholland*, maar vier groten gelyk in *Joannes a Leydis*, te zien is *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* en *Leyden*. Die rang gaven de Eedlen aan *Dordrecht*, als de zetel der Graven, die ook daar zyn Hof hield. Naderhand het Hof te *Haarlem* zynde, kreeg die ook zeet van den Grave een macht om voor een stemmende Stad in de vergaderde Staten te spreeken, *Deflt* hier na, om dat 'er *Govert* met de Bult tot die zeetel, de pracht en heerlykheyd had by een gebracht in 't middelpunt van *Zuyd* en *Noordholland*; eyndlyk *Leyden*, om dat de sterkte van de Burgt, en de glorie van des Graven Cancelary daar in zekerheyd te hebben met zyn schatkist, waarom hy deze Stad schonk, de Sleu-

Rang der Steden en waar uyt.

tels

tels tot een wapen; is de vierde daar voor erkent; *Amsterdam* is voor de vyfde daar na ingekomen, om de geldleening aan de Princen, en haar Zeeroem door 't vermeesteren des *Fransen* Admiraals. Eyndelyk *Gouda*, om de zeetel van Vrou *Jacoba*, maar zeker, *Rotterdam*, zal metter tyd wel met eene dezer mogen ruylen: de minder Steden zo wel als de groter smeetmen wel eens om een opgevat geschil de muuren en Poorten af, om dat de schachers der Graven, namentlyk hare Stadhouders en gunstelingen, weer nieu geld uyt de Burgers zouden pluggeren; als men dadingde tussen de Graaf en de lydende Steden, zamenkomende in een verbond voor hare vryheyd, zynse zo eedelmoedig geweest, datse twist van rang, niet, maar 't gemeen welvaren behartigden: en malkander uyt de nood hielpen.

De platte Landen hebben onder de Steden niet gestaan, maar de Steden waren de ontfang en blaffaardplasen der lasten op de Landen, aan haar naastgelegen; en de Hoefslag, der Leenmannen met hare opgeleyde manschap of riemen, in den oorlog, en wierd, elk onder zyn Bannier geleyd, van die Dykgraaf, of Heer die in zulken Stad, zyn vierschaar hield; dat van ouds zynde Graven van *Holland* lang berucht waren, als *Teysterbant*, *Fladirting*, *Kennemerland*, *Texel*, *Stryen*, *Bodegrave*, en zo voort.

Wat de steden eertyts waren.

Ook hoorde men maar voortyds van *Kennemerland*, *Rhynland*, *Maasland* en *Dordrechterland*, of *Thurindrechterland*;

't Zedert is *Schieland* half geboren, *Delfland* opgekomen, en andere smaldeeling ingebroken.

Tot 's *Gravezande*, hield de Grave van *Flatirdingen* Hof, waar van noch voetstappen overig zyn: dezer gebied was tot aan de *Maas* mond, *Bree* of *Wideheel*, 't rivierken de *Liora* en *Isla*, tot dicht aan *Goude*; deze versterkten tegen de *Vlamingen*, *Noren* en en andere, haar Zee oever, van welke vry goede Sloten in dit Quartier rondom *Schiedam* gelegen hebben, welke tot de geboorte der Steden oorzaak gaven; de Burgten of Sloten wierden by de rivieren en meest daarse dryhoeks bespoeld wierden, alwaar de eene rivier in den anderen viel, gesticht; De *Schie*, die met de *Gouw* het omleggende *Schieland* de naam geeft, zo dat het we een Eyland kan genoemd werden, loopt hier door een verlaa of sluys in de *Maas* loopt. Nu de nieuwe *Maas* genoemd en eygentlyk een gedeelte van *Merwede*, lopende verby *Rotterdam*

Stand.

Schie

Schiedam en *Vlaardingen*, en valt een wynig westwaard in de oude *Mase*, welke oude *Maas* eertyts heel anders heeft gelopen, wanneer *Thurendrecht* in 't midden van *Holland* ley. Aan deze *Schiedam*, stichtemen het Kasteel *Revier* aan de stam van *Matenesse* door de Graven van *Holland* geschonken, waarom ook de *Schiedammers* in een Privilegie der Graven van *Holland*, inwoonders des *Reviers* genoemd werden. Deze Burgt wierd door twee andere Sloten versterkt en *Spaan* en *Spieringshoek*, in de dolle Borgerkryg van *Hoeks* en *Cabeljaauws* verdelgt.

Kralingen of *Honingen*, eertyds aan de *Meerdyk*, een Dyk van daar op *Schiedam* over *Ouderschie*, *Caspel*, *Bulgersteyn*, *Spangen*, *Hodenpyl*, *Sterrenburg*, *Duyn* en eenige die op de rand der *Mase* gestaan hebben lopende, maar door aanwasch van 't Land, ons nu abuseren met hare puynhopen, want nu eenige 300, andere 500, andere 1000 treden van de *Maas* afleggen. Kralingen.

De Dorpen daar om gelegen zyn *Ouderschie*, *Schiebrouk*, *Hillegaartsberg*, *Zevenhuyzen*, het Dorp *Kralingen*, *Schoonderloo*, *Moerdrecht*, de *Keetel*, oud *Mathenes*, *Nieuwerkerk*, 't Dorp *Capel*, deze zyn meerendeels met twyfelstroomen besproeyd, want den *Yssel*, by *Capel* met de *Merwede* of veranderde *Maaswaal* mengeld, die aan *Dordrecht*, zich in twee strengen verdeeld, schietende met de slinker na *Geervliet*, maar met de rechter voorby *Rotterdam*, *Schiedam*, *Vlaardingen*, en zo na den *Briel*, stroomt over den drumpel van de *Maas* door de put; den aam van de *Maas* noch de meester spelende, die van *Maas* tot *Beyerland*, en van daar by 't oosten van *Puttesteyn*, ook aan den *Briel* mengelende met malkander in de Zee raakt, voor *Witla* of *Wittem*, eertyts door de *Noordse* Zeerovers verdelgt.

Hendrik de Keyzer heeft hier aan de *Schie* geslagen tegen *Goverd* en *Dirk*, Rechters of Graven van *Maasland* en *Vlaardingen*, en nam *Runersberg* en *Vlaardingen* in, deze wierden doen *Vriesen* genoemd (zynde nochtans *Kennemaars*) om dat dit Volk doenmaals in 't verbond het grootste was. Zo wierdense alle van de *Elf* tot *Oostende*, *Phrasen* of *Vrysen* genoemd. De inwoonders van de *Revier*, met *Jan* van de *Revier*, drost aan de *Schie*, volgden den Grave na *Sluys* in *Vlaanderen*, met hare Schepen en vielen in *Catsand*, slaande met veel roem onder *Jan* van *Renesse*, de *Vlamingen* en keerden met veel buyt te water in *Holland*, waar van *Hodenpyl* en

Ao. 1047. Ao. 1290. Ao. 1296.

twee ryke inwoonders aan de *Schie* Edelen wierden, maar *Renesse* wierd daar na vinnig dryver, tegen den Grave *Jan*, die zyn Slot van *Moermont* tot de grond toe afwierp, door welke drift en andere, des Graven, Raadsheer en Voogt den Heer van der *Veer*, zo zeer begon qualyk te ſtaan by grooten en kleynen, dat de Borgers hem aanpakten in den *Haag* roepende, daar is onze gemeene Vyand; zo ſterk op hem toezettende, ontweek hy den aanſtoot, en vluchte 's anderedaag 's morgens met den Grave na *Schiedam*, dat nu al aanzienlyk was in Scheepvaart, ten eynde daar over de *Maas* in *Zeeland* te raken; maar de *Hollanders* dit gewaar geworden zynde, (die hem zonder des Graven byzyn zouden gematſt hebben) zich van de *Schiedamse* Schepen dienende, haalden hem in en brachten beyde den Grave en *Wolferd* van der *Veere* door *Delfshaven*, na *Delft*, alwaar de byzynde Hovelingen den Heer van der *Veer*, uyt vrees voor haar eygen huyd, ten venſter uyt wierpen, zynde op 't eynde der Choorſtraat, wiens lyf met groote felheyd in ſtukken wierd gehouwen; en *Alland* de Schout van *Dort*, met zyn Broeder aldaar vermoord, uytkomende vryborſtig onder zyne Vyanden uyt *Krajeſteyn*. Die van
Ao. 1304. *Schiedam* droegen haar zeer wel in het Zeegevegt met de *Fran-*
Ao. 1351. *ſen* tegen de *Vlamingen* voor *Zierikzee*. Men vogt niet minder fel in den oorlog van Jonker *Willem* daar na Grave van *Holland* tegen zyn Moeder de Keyzerin, vlak voor *Schiedam*, in welke bloedige ſlag de Stad *Schiedam* geen klyn gewicht aan des Graven overwinning toebragt met verſch Volk door hare Schepen den Grave toe te ſchikken. Het Land leed om *Schiedam* veel,
Ao. 1393. om dat den Heer *Hodenpyl* en eenige *Schiedammers* met des Graven Zoon verbannen waren, met alle de Ridders en Knapen, die men aan de dood van *Aleyd* van *Poelgeeſt* ſchuldig hiel, want den Grave was onverzoenlyk over de moord aan zyne Hofpop; en *Kuyzer* nam zeer fel daar over de wraak, om dat hy 'er zyn Zoon by verloren had, die vergeefs haar trachte te beſchutten. *Arkel*
Ao. 1401. zich met den Grave in heeten haat ingelaten hebbende, ſloeg voordeelig tegen de *Dortenaars* die hem de buyt uyt de *Krimperwaard* meenden te ontzetten, maar de Stad *Schiedam* en *Rotterdam* viel met zulken moed en vyer in de Landen van *Arkel*, dat zy alom brandſchattende ſchoonen roof thuys brachten. Op en af liep des
Ao. 1489. Stads welvaart na de voor en nadeelen der partyſchappen. De weer-

weerspannigen; de *Vlaamsen* Steden tegen *Borgongien*, hadden *Rotterdam*, door *Brederede*, en eenige Ballingen in haar bande gestapt, ingenomen, van deze plaats liepen zy met partyen alom uyt, zo dat den Hertog met de Bannieren der Steden, rondom haar legeren moest, in de Stad *Schiedam*, lag *Wittenhorst* met zyn knegten, en daar wierden de Burgers van *Leyden* en *Haarlem*, by geplaatst. De Knegten en Borgers hadden (als meest beurt) geen goed oog op malkanderen, zo dat zy hun lieten omkopen om de Borgers te overvallen, en aan de *Rotterdammers* te leveren. Maar de bespronge Borgers weerden haar zo wel, dat zy de Soldaten *Schiedam* uitdreven, en *Brederode* met *Lepeltak* gevangen te rug brachten, die na 't overgaan van *Rotterdam*, in *Delft* onthalst wierden. De Stad heeft zedert uytgezondert van brand geen zonderlinge rampen gehad, als 't groot werden van *Delft*, door *Delfshaven*, waar door zy al de voordelen miste van den overvaart na *Zeeland* en *Braband*, en de heerlyke aanwas van *Rotterdam*, welk haar de Zee 'er visch winst verdunt heeft, en de verwoesting van eenige omleggende Sloten, *Wateringen*, Slot en Klooster gerazeerd, *Groeneveld*, *Kenenburg*, in *Schipluy* herbouwd. Het alderoudste Kasteel en de Stad *Fladertinge*, hebbende gelegen op de *Wateringen* van de *Matlinge* en *Theurlede*, leyd vry verre van het tegenwoordige *Vlaardingen* verslonden, in de Zee en *Maaswateren*, de *Fossa Corbulonis*, heeft tot aan *Schiedam* gelopen, en tot aan *Geervliet* en dat met bochten van den *Ryn* af, tot de hoger Duynen, die met dezen Dyk de vloed tegen konden staan, maar de zamen vloed en uytloop der *Maas*, is oorzaak dat ons nu zuks vreemd voor komt.

Haar welvaren bestaat nu, uyt Lyndrayen en Banen, Netten brayen, Haringvangst, en redery tot Hoekers die versjagers zyn, om op de neering de Haring eerst op te kopen zo wel als te vangen, en dan na de bocht van *Vrankryk* gaan, om wynen en vruchten. Daar en is geen groot leven noch bedryf, maar de Borgers en omleggende Landzaten zyn doch welgemaakte wakkere manschap. Haar regeering bestaat uyt drie Burgermeesters, zeven Schepenen, vierentwintig Vroedschappen, die binnen *Maas* en *Zyp* moeten geboren zyn, zes jaren Poorter en Burger recht hebben gehad, en malkander niet te na in bloede bestaan: de verkiezing geschiet op Mey. Men heeft het Ambacht van *Scye* ge-

Haar neering.

Haar bestier.

Ao. 1282. gevonden na de boeken van St. *Maarten* tot *Uytrecht*, in 't placcaat van Graaf *Floris* de vyfde, sprekende aldus, „ wy hebben toe„ gelaten met raad van wyze personen dat onze Mannen wonen„ de in de Ambachten van *Zevenhuyzen*, *Blyswyk*, *Rotte*, *Scije*, en „ in 't Ambacht van Heer *Aldewyn* van *Roderisen*, den Heer *Arnest* „ van *Wulven*. Waar na op 't vermaken der Dyken volgt alleenlyk, „ ons Ambacht en Bailluwschap van *Scye*, zal uyt dit Privilegie „ profyt en gemak weerbrengen,en genieten. In dit Bailluwschap
Ao. 1437. dicht aan 't Slot van *Matenes* heeft St. *Lidvyt* gewoond, zo Heylig berucht dat *Thomas a Kempis* haar leven heeft beschreven, en haar gebeente na *Brussel* vervoerd is. De Stads wetten zyn meest conform, de wetten van *Schieland*, welke met andere, hier na zullen volgen, de Stad heeft een Hoofd-Schout welk een aanzienlyk Ampt is. De Heer *Braauw*, heeft zyn Zoon, Jonker *Braauw*, zyn heerlykheyd van de *Ketel* doen resiqueeren aan de Stad, voor dit Schout Ampt. Het oud Slot *Revier* heeft aan de Rivier de *Maas* waar in het gestaan heeft, de naam gehad, was der Graven eygen goed, gelyk men ziet boven in 't schryven van ons Ambacht, maar wierd weg geschonken aan de E: Stam van *Matenes*, waar noch rest een ouden vierkanten Toorn, en eenige onderbrokken.

De Stad *Schiedam* deelt by beurten met de Stad *Briel*, eenige hoge Commissien, als der E: Mog: gecommitteerde Raden, en van des Admiraliteyt tot *Rotterdam*; heeft meerendeel een of twee Heeren hoog Heemraden van *Schieland*.

FLADIRTINGE, VLAARDINGEN.

Nu een gesloopte overschot van een eertyds wel grote en sterke Stad, en een gering buyten Burgt of voorstad van het oude *Fladertinga*, dat zo groot en aanzienlyk was dat men den Markgrave, van die Stad en zyn onderhorige dikmaals Grave genoemd heeft, gebruykt in de oude Historien voor het aanzienlykste Hoofd, als Grave van *Holland*. De *Maas* heeft de oude Stad ingezwolgen, van 't oud Graaflyk of Markgraven Hof, zyn aan en in de *Breedevoort* noch de naam en steengronden, en de Visschers die 'er nu meer als andere wonen getuygen, van diep in de *Maas* vele oude gronden van muuren te vinden. *Flerdin*

staat

ſtaatſe in vele oude placcaten gemeld, daar blyft niet over als de naam in de oude brieven des Kloosters van *Egmond*, van 't water *Flardinc* waar op zy heeft gelegen; en de naam aan de Stad gegeven: in de (mogelykſt verſierde) brief van de donatie van Keyzer *Henrik*, aan den Biſſchop van *Uytrecht*, ſtaat gemeld, de Kerk in *Vlaardingen* met der Kapellen, blykt de naam lang zo geweeſt te zyn, maar de *Flerding*, de *Liora*, en *Breedevaart*, ſchynen wis het zelve te zyn, ſpruytende uyt de Duynen by *Monſter* en *Loosduynen*, waar *Polanen*, *Lierdorp*, *Kenenburg* en *Naaldwyk*, van ouds het Maarſchalks gebied, over de opgezete benden van Leenen of ordinantien voerende, zyn ingelegen, die eerſt, van de Grave van *Holland* zyn ondermynd, naderhand zyne vaſſalen, geworden en ſtrenge Ridders onder haren Heeren hebben uytgeleverd. *Holy* is van zo ouden tyd dat men in een wetering 75 jaar geleden een ſteen vond met de naam *Oly* en *Flard*: de Klooſter Hiſtorien, verdrajende de vertelling der nederlaag van Biſſchop *Adelbold* tegen de Graaf, zetten alleen de wraak die Keyzer *Hendrik* tegen *Goverd* en zyn Broeder *Dirk* nam, en dat hy innam *Rinesburg* en *Flerdingen*, twee zeer ſterke Steden, ook werd die Stad in de ravagie der *Noormannen* te voren aangeroerd: deze *Dirk* de vierde werd Markgrave van *Flardingen* geheeten, en Graaf *Willem* met andere ten Kruysvaart uytgeruſt, vergaderde te *Flerdingen* op de Edelſte der Rivieren des Lands de *Maſe*, zeyt *Gedefried*, Monnik van *St. Pantaleon*. De Stad had zo oud zynde ſchone voorrechten, maar is dier veele met zyne ſterkte en muyren quytgeraakt, daar zynder die ze verdingen na zeker tol den huyze der E. Stamme van *Waſſenaar* noch onlangs eygen, te noemen. Dit is noch beter in te ſchikken, als de gedroomde volkplanting van Reuſen uyt *Albion*, *Wilten* of *Slaven*, daar vele hare pennen mee gemoeyd hebben zonder eenige grond.

De naam 1054.

Ao. 1046.

Ao. 883.

MAASLANDSLUYS.

IS nu een ſchoon Vlek, alwaar de meeſten overvaard geſchied, op den *Briel*, welk zedert den Koning *William* III van Groot *Brittanniens*, Stadhonderſchap, zeer groot is geworden, om den overtocht naar *Engeland*. 't Is een plaats die de naam van

 Maſa-

Masalandia eertyds noch met de Sluys bewaard, en welvaart ter visschery begint toe te rusten.

's GRAVESANDE.

SChynt aan vele overblyffelen, een groote plaats geweest te zyn, is noch een zeer bloeyend Vlek, om zyne uytsteekende Kazen berucht; men vind daar noch behalven vele oude steengronden, de Hof weg, de Hof laan, en *'s Graven* Hout, welk met de naam van *'s Gravensande*, dewyl 't woord *zand*, gerichtplaats schynt te betekenen, zamen reden hebben gegeven tot de waan, van dat aldaar den Grave van *Holland* over het gemeene best meester geworden zynde, zou Hofplaats gehouden hebben, maar zulks zou by eenige placcaten of Privilegien blyken, zo dat maar te denken is dat deze plaats een Graven Hof is geweest van *Masalandia*. Daar is nogtans ook over een Konings straat, en een Akker, Hofland genaamd, ja de Keuken, van het Paleys zegt men te zyn het Huys der Pastory, maar zo 't al yets van Koning *Willem* heeft, (die zo veel op zyn reekening heeft en zo jong gestorven is) zo is te geloven dat hy hier, als onze Stadhouders te *Honselardyk* een Jacht of plaisier Hof, als dicht by den *Haag* heeft gehad. De Kerk heeft een zeer hogen Toorn die verre in Zee gezien werd: waar van eertyts gereguleerde Klooster Canoniken geweest zyn.

Alle deze Vlekken hebben Schependoms recht, en werden by Schouten en Heemraden of Leenmannen bedient na *Schielands* of *Delflands* keuren, van welke hier na.

ZEVEN-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad BRIEL.

Naam. DEze Stad heeft byna ontwyfelbaar den naam van *Breede Heel*, of *Hel*, gelyk *Hellevoet*, ook daar by noch leyt en *Widebel*, *Witla*, in de Brieven van St. *Maarten* genoemd, dat nu in de Zee legt zamen bewyzen. *Hel* of *Heel*, was de naam die de *Bataven* en *Caninefaten*, aan de *Maas* gaven, die by de *Fransen*

en en *Latynen Mosa* of *Meuse* en lager *Maas* wierd genoemd. De naam van *Brillis* werd in de oude placcaten gevonden; alles te zamen dwingt ons te geloven dat men onvervalst, zuyver *Bataafs* de namen hier heeft bewaard: want *Breehel*, *Wydhel*, *Helvoet*, *Voren*, *Vlak Ee*, *Goeree*, *Pitt*, *Stryen*, zyn alle byeen betekenende 't geen de zaken is

Briel of *Breehel*, om de breete uyt de uytstroming der *Hel*; of klare stroom

Widehel: om dat de *Hel* daar met de Zeemengende gantsch wyd was.

Helvoet het onderste gat van de *Hel*,

Voren het eerste Land van *Holland*: en alzo voren aanleggende

Vlak Ee: plat vlak en goed Land.

Pit het merg en 't beste deel.

Stryen, om dat daar op alle stromen stormden;

Van al deze streek is den *Briel* de Hoofdstad, alwaar de Rechtdagen en Vierschaar gehouden werden, van den Dykgrave van de Landen van *Voorn*, is nu aan een, waar van *Putten* en *Stryen*, heeft 120 leenmannen om zyne rechters uyt te kiezen:

De Stad *Briel*, werd nu een nieuwer vesting, gelyk *Hellevoetsluys* niet minder nu met schoone werken, aan de Haven een trots Magazyn, Dock tot Schepen, en anders voorzien.

In de Stads regeering, zyn twee Borgermeesters zeven Schepens, twintig Vroedschappen, welke Borgermeesters en Schepen op *Bamis* verkoren werden, en recht doen na des Stads en der Landen van *Voorne* rechten en willekeuren, die hier na zullen volgen. De heerlykheid van *Heenvliet*, de Hofplaats van den Ed. Dykgrave legt vlak tegen over *Geervliet*, de Hofplaats des Ed. Ruwaarts of Drossaards, 't geen, beyde Dorpen zyn, die Steden waard zyn en geweest zyn, geen gering vermaak opgevert; het oude Slot van *Heenvliet*, legt nu als een geestige ruine in den Hof van den Ed. Heer Dykgraaf, alle de Dorpen zyn welvarend: en zyn zestien in getal welke onder *Voorn* en *Vlakke* horen als

Oostvoorn een schoon Kasteel eertyds, nu vervallen, was 't Hof van *Voorn*. Hier was ook de Parochie Capel zo berucht van *Voorn*. *Rugge*, *Rukanje*, Ouden *Horen*, Nieuwen *Horen*.

Nieuw

Ao. 785. Nieuw *Hellevoet*, alwaar op 't jaar 1621 gevonden wierd de grond van het oude Kasteel van den *Helius* waar van men in *Carsten Smedeker*, de verwoesting leest door de *Noormannen*; *Plinius* sprekende van den *Rhyn*, zegt in die stroom zelf 100000 treeden lang ontrent hebbende gevloeyd, is dat zeer edel Eyland der *Bataven*, wiens armen eyndelyk in Zee lopende verwyden, in den uytloop van den *Helius* en *Flevius*, want zo werden de monden van die stromen genoemd.

Swarte *Waal*, Dorpen over *Vlakkee* of *Blakkee* mede onder 't Bail-
Nieuw *Waal*, luwschap van *Voorn* en de zelve Vierschaar.
Outdorp, Oude *Tonge*,
Dirxland, Nieuwe *Tonge*,
Melissand, *Bommenee*, meest weg.
Herkinge, *Reuxenisse*.

Onder 't Land van *Voorn* horen ook de heerlykheyt van *Heenvliet* en *Abbenbroek*.

Zo groot was de heerlykheyd van *Voorn* geacht, dat dien Heer byna altyd Burggraaf van *Zeeland* was of opper voorspraak. Het heeft van 't jaar 1140 tot het jaar 1351 altyd zyne eygene vrye Heeren gehad. *Goeree* is wat gebeterd met de verbetering van de Rede, want dag voor dag werd het *Goereesche* Gat groter en bequamer. Zo dat men moeyte heeft te raden, wat meer is te vrezen, of te wenschen, 't geweld der stromen en Zeebaren, want aan de eene zyde is grouwelyk en verschriklyk 't gevaar van ingezwolgen te werden; aan de andere zyde is de grond van *Zeelands* welvaren zo wel als *Hollands*, van de overmaat der wateren gekomen.

Onder 't Ruwaardschap van *Putten* horen
Gheervliet het Hof,
Blinkvliet,
Spykenes *Schuddeleurs*,
Heekeling, en *Vriesland*,
Symonshaven.
Biert, de *Stompaart*,
De *Korendyk*, *Velgersdyk*,
Piershil, *Westenryk*,
Poortegaal, *Zuydland*,
De *Stad*, En den *Bommel*,

Putten

Putten en *Stryen* hebben zo wel als *Voorn*, alle dry verscheydene en byzondere Heeren gehad.

Het Land van *Voorn* heeft eertyts de naam van *Widele* gehad, als blykt by de paalscheyding gemaakt Anno 1314. tussen *Voorne*, *Putten*, *Stryen* en *Braband*.

Daar staat,

Item van *Zanthoofde*, te halven diepen, tot *Abenbroeke* op *Widele*.

Is by 't sterven van *Gerard* van *Voorn* en laast van allen zyn Dogter *Machtelt*, de Stad van den *Briel*, met het Land van *Voorn* aan de Graven van *Holland* gekomen; deze *Machtelt* van *Voorn* heeft vele schone Privilegien aan die van den *Briel* gegeven. Ao. 1372.

Hertog *Jan* van *Beyeren* heeft den *Briel* ingenomen, en in die plaats een sterk guarnizoen geleyd, daar mede hy het grootste gedeelte van *Holland* heeft afgeloopen en ten platten Landen zo wel als in de Steden, zyn tegenparty zynde hard gehandeld. Ao. 1417.

Rondom deze Stad zyn vele zware ontmoetingen geweest van de *Hoekze* en *Cabeljaauwse* Hoofden tegen malkanderen, en veel beweging te water; maar eenige Zeerovers, welkers ongemakken over twee honderd en meer jaren, oneyndig groot ter Zee varen, hadden zich in den *Briel* begeven, in Koopmans habyt verkleed, deze gasten hielden haar vaartuyg buyten de Stad, om ergens een goede buyt te maken, doch wierden ontdekt, bejent, by de kop gevat en na den *Haag* gevoerd, alwaar men haar proces maakte, ter dood verwees, en strafte. Ao. 1472.

Deze Stad, is danks of ondanks, geworden, de wieg der opgewekte vryheyd, tegen de wreede handeling en slaverny van onsen Grave die te groten Koning was. Want de Grave van der *Mark*, met commissie van *Willem* de I. Prins van *Oranjen*, had een soort van Roofvloot in *Engeland*, met oogluyking toegerust, met deze steekt hy af van *Douvres*, de wind smeet de Schepen in 't gat van de *Maas* die 't op *Tessel* gemunt hadden. Men vormt de Raad na de stand, en de moed by nood gevoegd, doet haar aan Land stappen, beklimmen met ladders aan de Noordpoort de Stad, die in brand gesteken de Borgers deed vertzagen, waar by quam dat vele den *Spanjaard* wars waren, de Stad werd ingenomen en niemand beledigd; Den Hartog van *Alba* ziende de hoge aangelegentheyd en dat het gantsche Land opstond, gelyk *Abbenbrouk*, noch in 't Wapen, Ao. 1572.

de tiende penning op de punt van de degen draagt, zend onder *Bossu* 's Koninks Admiraal, twee Vaandelen *Spanjaarts* in *Voorn*, die al zo ras als ze geland waren, overvallen wierden, en wyl hare Schepen in de brand gestoken waren, vele verdronken en de rest met zwemmen haar behoudenis vonde.

De Stad heeft nu een vry welvarende stand, door het over en weergaan van, zo veel Vloten, van en naar *Engeland*, zo dat men dikmaals drie of vier hondert Schepen daar voor op de ree ziet, de wind wagtende, welk veel leven aan de Stad geeft die een schoone handel in *Meekrap* dryft, waar toe een groot geveert gesticht is. Behalven alle de andere Ampten is daar een voordeelig Postmeesterschap, met het Pacquetboot heen en weer 's Woensdags en Saturdags, dienende tot de brieven zo wel als transport van Reysigers: de Male werd van daar op *Maaslandsluis* gezonden, en gebragt tot *Alphen* aan den *Rhyn*, en aldaar geopent, en met gelyk voordeel voor *Rotterdam* en *Amsterdam* de brieven afgezonden, als mede na de andere Steden.

Buyten de *Meekrap*, brengt het Land ook schone tarruw voort, en heeft zyn Duynen zeer overvloedig met helm voorzien, welk de brem gelykt, en met zorg der Hoogheemraden op alle Duynen aangequeekt werd tegen 't verstuyven.

De *Mee* aanstonds aangeroerd valt hier zeer goed, zy werd gezet en geplant op wel bereyd Land, daar menig arm mensch, Kinderen, Mannen en Vrouwen de kost aan winnen; welke na datse tot perfectie is gebracht, van vele schamele menschen gedolven werd; na datse gedolven is, werdse in stoven gebracht het welk zeer ruyme en hoge pak en werkhuyzen zyn, met de stoven daar in, om de zelve verders te beryden en te drogen maar zynde van groote kosten eerse gantscht bereyd, en van zeer op en aflopende markt, kanse wel ryken en armen; 't is een kruyd dat niet onbehaaglyk purper blom draagt.

Maar 't gevaar in die handel blykt uyt het oud spreekwoord der *Zuydhollanders*.

Meet niet
noch
Reed niet,
Weest voogd noch borg,
Zo leeft gy zonder zorg.

He

Het Eyland van *Goeree*, van vele aan *Zeeland* eygen geoordeeld draagt de naam met het Stedeken van de *Goede Rede*, die 't *Goereese* gat maakt.

Noch isser een Eyland *Zomersdyk*: welk ook *Voorn* by vele genaamd werd.

Corendyk en *Piershille* maken het vierde en vyfde Eyland, zy hebben haar zelven by accoord begeven onder de Staten van *Holland*.

Aan den *Briel* kan men noemen te behoren

Oostvoorn,	*Nieuwe Goote*,
Cleyn Oosterland,	*Nieuhelvoet*,
Stuysakker,	*St. Amen* Polder,
Zwarte Waal,	*Vierpolders*,
Stryp Lodderland,	*Naters en Pankras Gors*,
Quak en Tweergom,	*Middelhernisse*,
Duyvenwaart,	*Oeltgensplaat*.

Bommenee nu weg, pleeg het Slot te zyn dat *Asclоha* genoemd wierd, of *Haslou*; met een vertoog van zyn sterkte en toestand in de woorden van *Moles Castrensis*: het groot geveert dat als een legerplaats uytstak. Ao. 882.

Het water welk *Heenvliet* en *Geervliet* scheyde, pleeg zo wyd en groot, als de *Merwede* voor *Dordrecht* te zyn, is verzand en verland, nu met een houte brug aan malkander gehecht.

ACHT-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van 's GRAVENHAGEN.

ZOnder inbreuk op de rang der Steden van *Holland*, zullen wy de Lezer, van *Voorn*, aan 't vaste van *Hollands* eynd aangekomen, eerst in *'s Gravenhage* doen rusten, voor dat wy hem lyden naar de Steden van *Noordholland* of *Westvriesland*: En zeker dat is wel een der alderaangenaamste Rustplaats die de Wereld kent. Daar zit by een vergaderd in haar Zaal, de Prinselykheyd der Landen; niet als 't Capitool der *Roomse*, of *Serrail* der *Turkze* Keyzers; geen *Versailles* der *Franzen*, neen, 't en is geen Hoerenkuf, noch Rovers of Pluymstrykers nest: geen Burgt voor de Dwinglandy, geen schuylplaats voor opgesmokte uyt-

zuypers en Vyanden, der zeedigheyd, zuynigheyd, en eerlykheyd. 't Is de byeenkomst van *Hollands* beschrevene Vaders, de Broederlyke zamenkomst der Edele Ridderschap, en de Overheyd der vrye Steden; welke daar elk een gedurige woonplaats houden, in den Edelmogende Raad, van hare Grootmogende, en steeds af en aan onderhoud den Raad van Staten, en de grootsche verzameling van hare Hoog Mogende; by welke de uytvoering van yders Landsschaps goed achten, en de zamen beraadslaging der voornemens in rype wysheyd getroud schynt, aan de Hoogst aanzienlyke oppermacht, van ons zo bloeyend gemeene best: Vrede, Oorlog, verbonden, Munt, magt over Benden en Scharen van alle de Heyrkrachten, bevel over de Zeevloten zyn in deze handen; zonder eenige afhankelykheyd als van God, en hare Lands vrye Staten. Hier houden zich op, in 't midden van zo vele hoog aanzienlyke leden van onze Rechts Hoven, de Afgezanten van zo vele gekroonde Hoofden, in een plaats die de berugtste Steden evenaart, en de Koningin is der onbemuyrde Borgeryen. Stad, Vlek, Hof en meer in een gesmolten, met een woord *'s Graven Hage*; met een sprekende naam,
Naam.
als 't Hof van Grave: die opperhoofden van ons oud gemeene best, hebben daar hare schatkisten, en Grond-Wet-brieven vertroud, gelyk 'er nu de ontfangers van de verbonde Landen van *Holland* wonen. Wie weet het begin van deze plaats, zy is 'er voor de Graven lang geweest en wel-bekent, hoewel *Stoke* in de Vrouw van *Floris* den Veerst, haar naam gedenkt, zo is ze by
Ao. 1296 *Floris* de II. al lang voor zyn Hof gebruykt, en daar gegeven ver-
Ao. 1097. scheyde Handvesten; die *Hage*, staatse in de *Rym Cronyk* vermeld. Koning *Willem*, die veel geld vertimmerde heeft hier de oude tranzen in een nieuw Hof veranderd. De Graven uyt den hoek van *Olland*, in *Teysterband* uytgestoeld, en overwinnende wapenen op de *Westvriesen* omvoerende, waren hier best als in een middelpunt gevest, om tegen der Bisschoppen geduyrige lagen, der *Vlamingen* geweld, en der *Vriesen* onrust, gereed te zyn.

Men vint 'er, die 't Heylig Bos der *Bataven* daar hebben geplaast, om de naam *Hage*, en 't *Schakerbosch* met *Nemtis sacrum* in een doet hotten. Die de vergadering der Edelen Staten, van die tyd af al in den *Haag* plaatsen, waar de koene voorvaders hare zamenzweering tegen de *Roomse* dwinglandy aangaan, dat doen

maal

maals gelyk in 't uytgraven blykt, vele zware bomen, ja Bosschen daar stonden waar nu Duynen leggen die inwaards deze landen over stoven hebben, dewyl aan de stranden zelfs veel wortels, Netten en Ankers opgedolven werden, dat het Eyland der *Bataven* van *Schenkenschans* begonnen daar en verder na *Alkmaar* in Zee vloeyde, en hoewel 't Graafschap van *Kermerland*, naderhand tot aan *Voorn* liep, zulks haar loop langs 't strand bleef, 't zedert zy van 't Vlie af tot *Hollands* eynd, de Zee Burgten der *Romeynen* overmanden: dat en meer andere twyfelachtige oudheyds ranken, zullen wy niet na sporen, maar de verlustiging nemen in den *Haag* zelf zo als die nu is, zonder te zwygen dat *Karsten Smedeken* zegt, dat in 't verbranden van *Rinesburg* en *Heksmond*, de *Vlerdigers* in haar groot Bosch, aan de uytloop der *Ryn* hare schatten en beesten bergden, en daar uyt op de *Noormannen* uytval deden met grote bloedstorting. Ao. 827.

De lustigheyd en gelegentheyd dan, te voren den Adel en Steden daar hebbende doen by een komen, deed na *Snoyus* woorden, Koning *Wilhem* aldaar bouwen een zeer heerlyk en pragtig Paleys, tot welk hy van 's *Gravenzande*, heeft overgevoerd, de Vierschaar en Gedinge van *Holland*; hy bouwde dit meer tot schoonheyd en lustigheyd, als tot sterkte, namentlyk met een grote Vyver, een groene Cingel en boord, ook beplant met groene Eekeboomen, hebbende naar by een Bosch, bequaam om te wandelen en te jagen. Ao. 1250.

Dit Hof heeft ook in deze tyd, waar in men de *Gothise* bouw verachten kan, nog genoegzame groote pracht en deftigheyd. Het is getimmert van en voor een Koning; de ruyme zaal, de groote plaats, het aanzien van buyten, al heeft het van de *Delvenaars*, *Marten* van *Rossem* en anderzins veel geleden, bewyzen noch een zeer groote wydluftige deftigheyd; de balken werden van geen wormsteken noch verrotting vernield, en de Solders blyven vry van 't vervuylen der Spinnewebben. De Timmeragie is al vry verwonderlyk, zo wyd en breed zynde, is ze niet met balken zamen gevoegd, maar werd alleen door het gespan van de Solder, welk een uytgenomen werk is, onderhouden: de stoffe is van hout uyt *Yerland*, geschonken aan Koning *Willem* door den Koning van *Engeland*. Die Koning stichte ook daar een *Capel*, en de Ridders timmerden alle, daar hare Paleyzen. Gelyk 'er Hertog *Albert* van *Beyeren*, in 's *Gravenhage*, de Parochie Kerk stichte; Ao. 1399.

en zyn Vrouw de Klooster Kerk. Gelyk hier de Graven haar Hof hielden, beminden ook deze overaangename plaats de Prince van *Oranjen*, onze loflykste Stadhouders. Daar is, geboren 8 dagen na zyn Vaders dood, die grote *Willem* van *Nassau*, Prince van *Oranjen*; de derde van die naam, Koning van Groot *Brittannien*, aan wien *Engeland*, *Schotland* en *Yerland*, zyne herstelling schuldig is. *Spanjen* zynen rechten Heer, en *Europa*, haar vryheyd, tegen de geweldenary van *Vrankryk*: die de vereeniging van *Engeland* met *Schotland*, het bewaren van het *Duytse* Ryk, de zeegevyerende verzekering onzer scheypalen, noch knars tandende aanziet; als de voortgeteelde vruchten van het goede zaad van zyn verstand en beleyd, als of die Vorst noch by Testament het algemeen en ons welvaren bezorgt had, aan wiens geheugen (wyl zyn Graf, by de andere Koningen in *Engeland* is) wyl dagelyks (God lof) zien opofferen, de Vaandels, Standaarden en Keteltrommen, van de *Franse* puykbenden, zyn gevangene Oppergezag en andere Bevelhebbers, de geslage Legers, en zo wyd uytgestrekte Landen en Ryken, van haar druk bevryd, en verlost van zyne ketens.

Dagelyks wascht deze heerlyke Lusthof van Staat en Recht, zo in grote dat mense vergeefs ziet prenten, t'elkens nieuwen omtrek eysschende.

Men kan aan deze memorie eens zien hoe grote Hoven hier zyn gebouwt en meest noch in staat.

	Het Konings Hof,	Daar dicht onder
	Het Stadhouders Hof,	*Westerbeek*,
	't Hof van *Breederode*,	*Binkhorst*,
	't Huys van *Brunswyk*,	*Perzyn*.
Item	*Egmond*,	en vele andere daar rondom.
	Wassenaar,	*Bronkhorst*,
	Aardenburg,	*Baartwyk*,
	den Præsidents *Huys*.	*Brantwyk*,
	den Abt van *Egmond*.	*Uytwyk*,
	Oosterwyk,	*Kenenburg*,
	Borsselen,	*Assendelft*,
	Cabau,	*Sprang*,
	Seraarts,	*Helmont*,
	Sasbout,	*Hoogwoud*,

Cobel,

Cobel, *Perzyn*,
Ketel, *Moriaan*,
Benthuyzen, *Foreeſt*,
Schagen, *Blois* en *Treſlong*,
Drogendyk, van der *Hoge*.

De plaats gaat met een ſterke, maar voortreffelyken aanbouw van Paleyzen voort, en heeft zedert deze oude, zeer heerlyke nieuwe zien ſtichten; gelyk de Vorſt *Maurits*, een ſchoon en pragtig gebouw met vele onderaardſe gangen, Grotten, Fonteynen en vreemdigheden aldaar naliet, welk door een onverzichtige brand, onder de voet is geraakt, heeft men 'er van *Zommelsdyk* nu *Portland*, *Tromp* nu *Suaſſo*, en 't gantſche voorhout met de Vyverberg. Behalven zo veel heerlyke Straten, de Prinſe Graft, en alle de buyten omtrek, dag voor dag koſtlyker gemaakt. Prins *Maurits* van *Oranjen* had in 't ſtof al gebouwt; *Henrik*, was zelf van gedachten, een legerplaats van Paleyzen daar rondom te zetten, en aan te moedigen behalven onze Ridderſchap, alle de grote legerhoofden, de hoog beampte Dienaars van den Staat; en *Hollands* gemeene beſt om op een gelyke vorm te bouwen, het Paleys, 't oude Hof is prachtig van hem, gelyk het Huys in 't *Boſch* en *Ryswyk* opgevoerd; en de Hoven daar van zo ſchoon en behagelyk, als de Paleyzen, dartel; waar by 't Hoff van den Stadhouder van *Vrieſland*, en andere aanſtonts haar luſt toonden. De Pleythoven, zouden aan de vleugel haar behoef en bedienden hebben geplaatſt, en de ſtemmende ſteden hare intrek Hoven daar by zamen hebben gevoegt, welk van een zeer wydluftige ordinantie was, en de grootheyd van ons gemeene beſt waarlig; echter is 't door verſcheyde aanmerkingen achter gebleven. Maar de Zaal der vergaderde Staten, hare Grootmogende, en die der Gecommiteerde Raden, hare Edelmogende, zyn nevens de nieuwe, der Generaliteyt, hare Hoogmogende en den Raad van Staten, zeer bequaam en niet onbehaaglyk uytgevoerd.

De Munt en de vergaderplaats der Muntmeeſters generaal, zyn daar al mede aangevoerd, en de vertrekken van den Stadhouder en zyn eerſte geheymraad, meeſt prachtig vernieuwd: welke elk voor haar zelven ſchoon zynde, zamen werden geholpen, door een heerlyke en wel uytgevoerde wech lyn recht op

de

de Zee, wel bepoot, gelyk, en effen voor Karossen, Koetzen, Wagens en Voetgangers, op het Zeedorp, *Schevelingen*, uyteyndende. Het Bosch en alle de andere zamen gevloeyde vermaken, dwingen de vreemdeling tot een verbaasde verwondering; en boven al wanneer zy zien en beproeven, dat het alom veylig is by dag en nagt, dat het aldaar overvloeyd van alle uytgepikte lyftocht, van Vleesch, Wild, Zee en Riviervisch, dat alle kostelykheyd daar flikkert in de winkels; en dat dit alder hovaardigste Hofvlek trots de Steden, in Koopmanschap bloeyt, nu waardiger als ooyt, onder de bemuyrde Steden te rekenen. De Regering aldaar heeft zomtyts een zomtyts twee Burgermeesters gehad, nu zyn 'er dry, en haar Schepensbank bestaat uyt zeven Schepenen; de Vroedschappen zyn twaalf; de plaats houd een Pensionaris, en een Hoofd Secretaris, Bailluw en onder Schout. Maar in den *Haag* zyn drie onderscheyde Gerechten of Vryheden.

Eene van de Heeren der pleytzaken, welke hare bedienden en de Advocaten en Procureurs beschermen; mits dat de Advocaten, op den derthienden of diergelyk Koppertjens maandag na nieuwe jaar, aan het Hof haren Eed vernieuwen, en zulken maintiën werd met genoegzame nette jalourse opmerking, gehouden.

Eene welke genoemd werd de jurisdictie van de Societeyt, welke zyne byzondere bepaling en eygen destrict wederom hout, om eenige Hoofddeelen der naast aanleggende plaatsen als 't Hof Cingel, Vyverberg, en anders in zyne bestier te houden.

Het Hof heeft zyn Drossaart, &c. waar van hier na zal breder gehandeld werden.

Deze dan zo heerlyke machtige en vermakelyke vryheyd, hebbende Stadsrecht, heeft onder haar, 't geen genoemd werd:

Haag Ambacht:

Schevelingen, *Eykenduynen*,
Luysduynen, Half *Loosduynen*.

De andere helft leyt onder het Heemraadschap van *Delfland*.

De zelve aangename plaats, door veler Princen Privilegien begiftigd, der Graven en Hofraden Hof, en warande heeft al evenwel eenige zeer onaangename gevallen geleden. *Blauwesteyn* afgezet van 't Bailluwschap van *Kermerland*, en *Brederode* door Her- Ao. 1369.

tog

tog *Albert* van *Beyeren*, zynde in zyn plaats gezet, zo namen dit de *Hoekzen* zo euvel op, datze lagen aan den H. E: Hr: Hoogbailluw leyden, by *Castricum* hem aanvielen, drie van zyn gevolg dooden, en hy, zich moeyte had te salveren; 't Hoofd dezer aanleg was *Heemskerk*, waarom de handdadige op zyn Slot vluchten, en de rest na *Delft*. *Heemskerk* wierd belegerd en gaf eyndelyk zyn Slot over in handen van *Polanen*; den Hertog wilde de rest op *Delft* wreeken, deze vallen in den *Haag*, na datse *Polanen* en *Binkhorst* verdelgt hadden, daar braken de *Delvenaars* de gevangenis op, schonden en vernielden in den *Haag* wat haar tegen was, vryden al de gevangens, en namen die in haar Stad. Haar is noch eens veel arger in die partyschappen overgekomen, wanneer het Hof, Cancelary, en Schatkamer wierd beroofd en meest om ver gehaald; maar 't quaadste geschiede in die stoute inval van den groote Soldaat *Marten* van *Rossem*, die 't grootste en beste van *Holland*, en boven al den *Haag* afliep; beplunderde, verbrande, en brandschatte, tot verbaastheyd der ingezetenen, die van vreemde Stadhouders bediend, meer die uytlanse Hanzen zagen wegsleepen uyt de Landen, als op te zitten voor hare bewaring.

De *Spaanse* beroertens tyd heeft den *Haag* ook al veel beschadigd; en myne Heeren, de welmeenende en hertige leden der H: Staten, vonden haar op die gewone vergaderplaats niet veylig, maar gedrongen in de scherpe beginzelen der opluykende vryheyd, te *Dort*, *Delft*, *Haarlem* en elders te vergaderen: het jaar van der *Fransen* inval in onze Landschappen, zag die plaats de Heeren de *Wit* van hare Borgers doden, en het Graauw mishandelen, als of men van den *Hollandsen* inborst vervreemd, en verbasterd, ja verduyveld was geworden. Men moet het scheuren van die harpyen zwygen, om 't geheugen te vernietigen, dat onweers quaad, is overgewaayd; zy waren de natuyr, sterven schuldig, en men zag de vinnnigheyd in medelyden, de boosheyd en quaad vermoeden, in achting, en eerbied, voor haar namen veranderd; welke in de gemoederen der vroomen met hogen lof zullen blyven. Ao. 1672.

Het grootste van zyne rampen, is den *Haag* ontkomen, door een gelukkige dooy in de winter op Kerstyd, wanneer de *Fransen* onder *Luxembourg* een inbreuk langs den *Rhyn* deeden; zy

hadden 't op den *Haag* en 't overschot der *Hollandse* Steden gemunt, en daar in door 't weder verzet zynde, lieten zy niet na de alderverwaanste vervloekingen tegen God zyn geheyligde naam, luchten weder uit te blixemen: en lieten de schandelykste en afschouwelykste merken, van onbeteugeldehelsche grouwelstukken, moorden, schenden, pletteren van Mannen, Vrouwen en Kinders, branden, blaken, roven, en verdelgen van de Huyzen Schuuren, Hoven en Kerken na; dit was nog te gering voor hare onmenschelykheyd, de dulheyd vervoerde de vervloekte Soldaat, zo ver, dat die verwanhoopte booswichten hunne eygene bevelhebbers mishandelden; en haar zelven niet bevoordeelden als met de verdiende namen, van ontmenschte Tygers, en vleeschelyke Duyvels gebrandmerkt te staan, in hare eygene Historyschryvers.

In den *Haag* zyn nu, om het in 't kort by een te vertonen,

De Vergaderplaats van hare Groot Mogende.

De Logementen, of intrek der Gedeputeerde Heeren van yder stemmende Stad, want de Hoven der Ridderschap en Edelen zyn lang geweest.

De Huyzen der Ed: Mog: Heeren Gecommitteerde Raden; Raden van Staat en der Hoogmog: Heeren Staten Generaal.

Hare Secretarissen, en de ontfangers van *Holland*, en de Generaliteyt.

De Ed. G: A: Heeren van den Hoogen Raad. } de Pleythoven.
De Ed. G: A: Heeren van 't Hof van *Holland* &c. }

De Huyzen van de Ed: Mog: Heeren van de Graaflykheyds Rekenkamer en Leenkamer, met hare E. bedienden.

Item

Van de Auditie van de Gemeene Lands Rekeningen van *Holland*.

Van het Houtvesterschap en Jachthof, met de E. Heeren Meesterknapen.

Van de Societeyt.

Van den Hoge Krygsraad, haar Fiscaal, en Griffier.

Van de Generaliteyts Muntkamer, de Essay, &c.

Voorts van de Finantien en andere meer, welk een grote gelegentheyd geeft, om zeer schoone Huyzen aldaar te verhuyren tot profyt der Eygenaars.

NEGEN-

NEGEN-ENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de kleyne Steeden NAARDEN, MUYDEN *en* WESOP.

N*Aarden* is een kleyne, maar nu zeer ſterk gemaakte Stad, aan welke door 't afgraven der Duynen, tegen de Zuyder Zee leggende, de verzeekering tot onwinlykheyd ſtaat groot te werden; zy is het Hoofd van *Gooyland*; welk eertyds van den Keyzer *Otto* den eerſten, voor zo verre als doenmaals zyn macht ſtrekte, aan een andere Abdiſſe, en door den Keyzer *Otto* de tweede aan de Abdiſſe *Goedela*, welke op den *Elterenberg* haar Klooſter heeft, en eertyts lager op de naam van *Althenae*, is gegeven, en met die naam van *Goedelaland*, te mets *Goeyland* nu *Gooyland* bekent. *Nardingerland*, eertyds, van welk deze plaats de ſterkte maakte, door een der Biſſchoppen van *Vytrecht*, vermoedelyk van *Arkel*, verwoeſt, en van dat oud *Naardens* puynhopen, quam niet als een Monnikken woning, en de naam nu aan een gehucht overgebleven van oud *Naarden*; is de eerſte gift van de eerſte *Otto*, is buyten den *Yſſel* tol ook *Nardengerland* geſchonken. Daar na gaf *Otto* de tweede van die naam, dit omliggend Land, op de naam van Graafſchap van *Nardinkland*, en *Hameland*, na de zyde van *Amersfoort* lopende, en 't Land van *Urk*, aan 't zelve Klooſter van *Althena*, met de Viſſeryen in 't Dorp *Salen*; en de *Katentol*. Naderhand is van *Gredelende* Abdis van *Elten*, *Naardinkland*, met al zyn rechten en toebehoren aan Graaf *Floris*, Zoon van Graaf *Jan* overgedaan, mits betalende aan die Abdiſſe, (gelyk nu noch door den E. Heer Rentmeeſter van *Kermerland* en *Kermerlands* gevolg betaalt werd) 20 ponden *Vytrechts*. De oude Stad en plaats verlaten zynde, is het tegenwoordig *Naarden*, op ordre en Handveſt van Hertog *Willem* van *Beyeren*, weer geveſt, waar toe de omleggende Landzaten wierden gelaſt; en dat zegt het Handveſt, *om dat de luyden, en zyne Landen wel gezlooten zullen wezen*. De oude *Naardenaars* toonden hare trouw en dapperheyd aan Graaf *Floris*, als zy de zaamgezworene tot zyn moord, onderſchepten, en dwon-

Naam. Ao. 904. Ao. 1350. Gevallen. Ao. 703. Ao. 1468. Ao. 1350

gen door omwegen te vluchten, waar in *Floris* meynende te ont-
Ao. 1355. komen op een flecht paard gekneveld, in een Sloot bedremt bleef, en door *Velzen* met veele steeken omgebracht wierd. De nieuwe Stad gemaakt zynde, ontfing grote voorrechten van den zelven Hertog *Willem* van *Beyeren*, in uytstrekking op het Ye, vryheyd van tollen, en arresten op hare goederen, haar eygen recht-
Ao. 1357. bank en Schepens, hare eygene keuren maken. Kort daar na verkregen zy het Stapelrecht, wederom by Grave *Willem* van *Henegouwen*, &c. eertyts gegeven, op de visscheryen, van die Visschen die men landen zal in *Holland*, *Kennemerland* en *Vriesland*; zynde 's jaars na dat zy een brave overwinning op die van *Amers-*
Ao. 1380. *foort* met veel buyt behaald hadden. De Stad aanwasschende, wierd
Ao. 1403. de Kerk gesticht, en niet lange daar na een nieuwe Haven; toestaande dat hare Borgermeesteren en Schepenen die zullen doen delven uyt de Zee, en die zo verre in de Stad leyden, als het haar oorbaar dunkt, en dat de twee nieuwe Borgermeesteren een van
Ao. 1407. die twee ouden zullen kiezen om een jaar Burgermeesters te zyn. Hertog *Jan* van *Beyeren*, heeft haar de heyrvaarten, tochten en 's Lands lasten, als mede dat 't van haar dienst is Sluyzen te leggen vergund; waar by *Philips* van *Bourgondien*, haar heeft gegeven twaalf luyden te kiezen als hunne raden, om tegen de vreemden
Ao. 1459. op te waken, en *Carel* van *Bourgondien*, haar verzekert dat het geheel *Gooyland*, van den Landen van *Holland* nooyt zal gescheyden
Ao. 1481. den werden; maar de *Vytrechtse* de *Hollanders* geslagen hebbende, meynden met list deze Stad in te nemen, als Dorp wyven de Poorten vermeesterende, en zouden de Stad verbrand hebben was men haar met uytkoop niet te gemoet gekomen; waar van zy haar hayr wel weer haalden, 't jaar daar aan, de Sloten van *Emmenes* en *Westbroek* verdelgende, met de neerlaag van 1500 *Vytrechtse* en zo veel buyt dat ze daar van een Toren stichten, de Victorie vertonende, met byvoeging van

Zwygt *Vytrecht*.

Ao. 1491. In het Jaar 1486. isser zo groten brand geweest dat de meeste Stad vernield wierd, waarom de Dorpen daar rondom belast wierd de wallen, Muyren en Vesten van de Stad weer op te helpen maken, op halve kosten.

Ao. 1572. Doch die zoete Stad is van de Zoon des Hertogen van *Alba*, na de schending van *Zutphen*, grouwelyk tegen recht en reden

mis-

mishandeld, want de *Spanjaarts* van de Burgers wel onthaald, zyn in de Kerk by een geroepen, en alle vermoord, voorts alle grouwel, moord, en schennis op de overige Vrouwen en Kinderen uytgestort, en de Stad alzo gantschelyk verdelgt. Zy heeft zedert moeyten gehad haar vorige stand te herhalen; van de *Franssen* ingenomen, en daar na wederom aan den Staat gebracht, als 't proefstuk van Prins *Willem* de III van *Oranjen*, die terwyl de *Franzen* haar magt in het sticht hadden, die sterkte heeft in haar gezicht veroverd; en zedert hare versterking aan de Gr: Mog: Heeren Staten zeer ernstig aanbevolen: Van ouds pleeg de Vroedschad in de drie Steden van *Gooyland*, veertien tot het dobbel getal der Schepenen te nomineeren, en tydlyk aan den H: E: Hr. Drossaard over te zenden, om daar uyt zeven Schepenen te verkiezen, die dan tot *Wesop* op Vrouwendag, elders op een anderen dag, uytquamen, en den Eed afleyden in handen van den H: Ed: Hr. Drossaard, waar na deze aanstonts verkoren drie Burgermeesteren van welke aanstonts den eed wierd afgenomen; maar den Stadhouder den Koning van Groot *Britannien* heeft aan H: E: Hr. Drossaard gedefereert, dat by hem de nominatie van veertien zou gemaakt, en aan den Stadhouder overgezonden werden, die dan daar uyt zeven Schepenen verkoos, en na de dood des Konings is die nominatie tot noch toe aan de Gr: Mog: gezonden en zo bevestigd. Ao. 1672.

Dus bestaat nu de Regeering, uit den wel Ed: Gestrengen Hr. Drossaard van *Muyden*, als Bailluw over *Naarden* en *Gooyland*. Zyn wel Ed: Stedehouder die het Schoutampt ook mede vervuld. Drie regerende Borgermeesteren, Zeven Schepenen; die gemeenlyk vergaderen, Woensdag voor de middag ten half tien uuren. De Vroetschap bestaat uyt Burgermeesteren, Schepenen, en twaalf notable Mannen. Weesmeesteren, Thesaurier, een Ontfanger, Kerkmeesteren, twee Secretarissen, een van de Policie, en d'ander van de Justitie. De verkiezinge of verandering geschied op den 2 Februari.

MUYDEN.

IS een Stedeken aan de *Vecht* en het Y, gelegen, bewaart door een sterke Sluys door welke de *Vecht* in het Y stort, en 't Zeewater uytgekeert blyft. 't Werd bewaard, door een Sterk en oud

Slot, op het welk de zamengezworene Vadermoorders Graaf
Ao. 1296. *Floris* hadden gebracht, wanneerse aan hem buyten *Uytrecht* de handen sloegen; zy meynden hem van daar na *Engeland* over te voeren, of 't geen waarschynlyker is, daar van kant te helpen; zyn Zoon in *Engeland* zynde buyten te houden, en hare eygene oude vryheden weer te herstellen, waar onder vele *Zeeuwen*, ja buytenlandsche roeyden. Zy kreeg hare voorrechten van Her-
Ao. 1403. tog *Albrecht* van *Beyeren*, wierd telkens met *Naarden* gelyk mishandeld.

Ao. 1356. Door de inval van *Uytrecht* leedse veel, en moest na eenige
Ao. 1374. herstelling het zelve lot nog eens uitstaan; maar van de *Geldersen*
Ao. 1505. inbreuk leed de Stad veel groter quaad. Zy heeft op haar Slot de Hofplaats van den Drossaard van de drie Steeden, en *Gooyland*; en is gebleven een Voorburg voor de Stad van *Amsterdam*, in de *Franzen* oorlog, wyl de Landen dras wierden gesteken, voor en om haar, tot aan *Muyderberg*, een begin van 't herde Land. Haar Haven is vry goed, en de welvaart matig, de Brug over de *Vecht* draagt een schoone Tol. Is even verre by na van *Naarden* als *Wesop* afgelegen, en twee uuren van *Amsterdam*, die haar werkvolk en Visschers meest onderhouden; de aarde wallen zyn om 't Slot en de Stad nu vry wel na de tegenwoordige Krygsbouw geregeld; de Dyk tegen 't Zeewater geeft haar volk eenige last maar meer winning.

De Stad werd geregeerd door den wel Ed: Gestrengen Hr. Drossaard en Casteleyn. Den Stedehouder van den Heer Drossaard die mede het Schoutsampt vervuld. Twee regerende Burgermeesteren. vyf Schepenen die van veertien dagen tot veertien dagen regtdag houden, des Donderdags voor de middag, des Zomers ten negen uuren des winters ten half tien uuren. De Vroetschappen bestaan uyt den Heer Drossaard, oude en nieuwe Burgermeesteren, oude en nieuw Schepenen, regerende Weesmeesteren, behalven de Jongste een Kerkmeester, een Arm Meester. Drie Weesmeesteren zittende om de maand Donderdags na de middag. Een Thesaurier, een Ontfanger, een Kerkmeester. Twee Regenten van het Weeshuys. Twee Secretarissen, een van de Policie en d'ander van de Justitie. Een Waasman in het Hoog Heemraadschap van den zouten *Zeeburg* en *Diemerdyk*. De verandering geschied op den tweede February.

WE

WESOP.

DEze Stad is aan de eene zyde met een muur omringd, heeft aan de andere zyde de *Vecht*, een spruyt van den *Rhyn*, die zeer aanzienlyk is, uyt welke zy hare gezonde Bieren Brouwt, de inwoonders te voren met lakenwerken verrykt, zyn door de Brouweryen noch veel magtiger geworden, en byzonder met het stoken van Brandewynen, en diergelyke wateren; heeft fraye Huyzen, en is zeer behaaglyk en niet onzindelyk in zyn zelf, schoonse daar meer als elders veel zwynen mesten, door de stokeryen. De Stad legt dicht aan *Muyden*, anderhalf uur van *Naarden* en twee van *Amsterdam*. De laatste Hertog *Carel* van *Gelder*, heeft zyn moord branders toortsen in de rietdaken gesteken, Ao. 505. en de Stad aan de vlam opgeofferd; zo was zy te voren van de *Stichtse* verstoord. In de oude brieven noemt mense *Wesepe*, zy heeft lang hare eygene vrye Heeren gehad, gelyk uyt de brieven aan de Abdisse van *Rynsburg* blykt, daar zeker Heer *Menso* van *Wesepe* bekent staat, zy kan haar zelven dekken met water in de overval der Vyanden.

Onder *Gooyland* hoort, *Huyssem*, *Larum*, *Blaricum*, *Hilversum*, *Muyderberg*, de gemeente van *Gooyland*, de Sloten van *Kroonesteyn*, van *Muyden*, oud *Amstel*, met *Weesper Carspel*, het Slot ten *Bosch*, het *Kasteel* van *Kronenburg* van der *Linden*.

Deze drie Steden werden als meer gezegt is, mede ter vergavan Hare Grootm: geroepen, als 'er ongemeene veranderingen of zwarigheden voorvallen.

Zy werd mede geregeerd, door den welEd: Gestrengen Hr. Drossaard van *Muyden*, als Hooft Officier over *Weesp*, *Weesper-Carspel*, Hoog *Beylemer*, en *Beylemerbroek*. Den Stedehouder van den Heer Drossaard, die het Schout Ampt mede vervuld. Drie regerende Burgermeesteren, die des Dindags en Donderdags 's naarmiddags ten drie uuren gemenelyk vergaderen. Zeven Schepenen, die des Dingsdags 's morgens ten half tien uuren ordinaire regtdag houden, ende Vrydags 's morgens Commissaris regt van des gemene Lands middelen. Eenentwintig Raden of Vroetschappen, waar inne presideren de drie regerende Burgermeesteren, uyt wiens name dezelve vergaderinge word beleyd. Zeven Schepenen, van en uyt de ingelanden van het

het *Weesper Carspel*, die vergaderende hunne ordinaire regtdag, houden binnen de Stad op het stedehuys, 's Woensdags of Saturdag voormiddag. Vyf Schepenen van de Hoog *Beylemer* en *Beylemerbroek* die hunne vergadering houden op een regthuys in de voorsz. Hoog *Beylemer*, gemenelyk des Saturdags voormiddag. Drie Weesmeesteren zittende Saturdags 's morgens. Drie Thesauriers zittende Woensdag of Donderdag 's morgens. Drie ontfangers, zittende Dingsdag, Woensdag en Donderdag, van 's morgens ten negen tot twaalf uuren. Drie Kerkmeesteren zittende gemenelyk Woensdag naarmiddag. Drie Gasthuysmeesteren zittende als voren. Drie Regenten van 't Burgerweeshuys zittende Zaturdags. Vier Regenten van 't arme Weeshuys zittende gemenelyk Donderdags na de middag. Twee Secretarissen van de voorsz. vergaderingen de eene van de Policie, en de andere van de Justitie. Vier Commissarissen van de Huwelyks zaken die over zaken in kas Matrimonieel vonnissen, behoudens het Appel van Schepenen. Een Waasman in het Hoog Heemraadschap van den *Zouten Zeeburg*, en *Diemerdyk*. De veranderinge geschied in gevolge van het Privilegie in dato den 2 December 1445 de Stad by Hartog *Philips* van *Bourgondien* als Graaf van *Holland* gegund, Jaarlyks op den 2 Februari.

DARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van BEVERWYK *en* EGMOND.

DE *Caninefaten* of *Kennemers* hebben (hoe onzeker men die bepaald) schynbaarlykst, de Zee zoom van *Holland*, bewoond, tot daar der *Vriesen* Landen begonnen, waar van de oudste geheugenis wel melden, maar den oorsprong niet kennen. Zy hebben in *Tacitus* beschryving, een beschryving op welke men haar zou moeten oordeelen van *Catwyk*, strand langs, tussen de *Merwe*, een sprokkel van den *Ryn*, *Sparen* en *Zaan* tot *Alkmaar* aan de *Kinnem* haar zeet gehad te hebben; by andere schryvers zyn ze tot het gat van den *Briel*, ter eene, en ter andere tot aan *Gooyland* uytgestrekt. De zekerheyd is door de oudheyd weg, en de twyfeling door de fyne naam zifters, en naspoorder

ders vergroot, heeft evenwel tuſſen vele onzekerheden, vele ſraye oudheden opgedolven. De *Beek* nu door *Haarlem* lopende, is by eenigen ook haar paal geweeſt, wy laten die palen tot datſe moede zyn, die 't luſt, betwiſten; 't zal genoeg zyn dat wy nu de bepaling daar van weeten; welke wy by de Hooftkeuren van *Kennemerland* en *Kermer* gevolg zullen voor en ten toon ſtellen.

De *Marſen*, en *Tuſen*, door de tyd zoek geraakt, konnen mogelyk met *Friſiabonen* daar al aan gerekent zyn geweeſt, maar die tyd, en alle de Doolhof der onnutte beſpiegelingen, raakt ons oogwit niet.

Haarlem is 'er gewis de Hoofdſtad van, en nu en immer geweeſt, *Alkmaar* en *Beverwyk*, heeft 'er in gelegen, en 't is gelooflyk dat het zo veel groter wierd, als het meer van de *Vrieſen* afwon. Waar by men zich moet verbeelden, de ſtand des Lands en vloed der ſtroomen, eertyts, wanneer de *Zaan* vloeyende voorby *Lis*, *Heemſtede* en *Nieuwerkerk* by *Polanen* in 't Y viel, en daar mede zamenvloeyende, weer liep, na *Zaanden* de *Coog*, en voort langs de *Schermer* voorby *Akerſloot* en *Heyloo*, boven *Alkmaar* langs *Verone*, *Koedyk*, *Schorldam*, en *Zaangraft* tot *Petten*, in Zee loosde; van daar tot *Kalstooren*, en 't Huys te *Britten*: 't welk was onder den Grave daar na Bailluw van *Kermerland*. Maar als by overwinning, Huwelyk, gift of koop, daar by voor den Grave van *Holland*, aanwaſch van Landen quam, zo vergrote ſtadig die Bailluagien, en quam mede onder die vierſchaar, die ook zelfs tot *Vlieland* toe zich uytſtrekte, en onder deze Eylanden en *Gooyland*, met meer anderen rekende. Doch wanneer t'*Hoogwouder*, met het *Geeſtmer*, *Nieuwdorper* en *Drechter* Ambacht, zich met de ondergang van *Veronen*, moeſten onderwerpen, en van dag tot dag de grenzen van *Holland* verder uytſtrekten, wierden de kleynder Bailluagien, van en in deze grote geſcheyden; en die van *Brederode*, en van *Blooys* hielden hare Leenmannen en Vierſchaar elk op haar zelven; en veel meer deelen zyn daar van afgeſcheurt, zo wel door dit ſmaldeelen, als door den inbreuk der wateren, en meyren, die tot *Haarlemmer*, *Leyden*, *Wyker* en andere in het Y zamen vloeyden, en daar met een wyde mond na de Zuyder Zee voeren.

Van die afgeſcheurde van *Kermerlands* Bailluagien, en Vierſchaar is de aanmerklykſte.

BEVERWYK *een Merktvlek de derde Stad van* KENNEMERLAND.

Zy wierd eertyts *St Agatenkerk* genoemd, en daar van schieten noch over, de *St. Aachten* weg, en *Aachten* Duyn of Tolduyn. Zy heeft de Naam van *Bevaardenwyk*, zo eenige het uytvinden; ik zou eerder denken, dat het van der *Bavaren* of *Beyersen* wyk, in Hertog *Alberts* tyd zo genoemd is, maar zy staat *Agatenkirk* in des Bisschops brief. *Jan* eerste van die naam Graaf van *Holland* gaf haar de groote voordeelen, en voorrechten op het verzoek van den Ridder *Wolphaard* van *Borsselen*, Heer van *Zandenburg*, doenmaals daar in bezittende een soort van eygene Heerlykheyd, wyl hem het derde der boeten werd toegezet. Daar na heeft den Grave van *Loos* getroud aan Vrouw *Ada*, de Dochter van *Diderik* Grave van *Holland*, de *Beverwyk* verbrand, maar is door de Heeren weer kortelyk, hersteld en daar na aan *Jan* de derde, Zoon van Graaf *Jan* van *Henegouwen* en *Holland*, die uyt de ongelukkige slag, waar Graaf *Willem* tegen de *Oostvriezen* bleef, ontquam, en den tytel van *Beaumont*, *Bloys*, en *Suisse* dragende, gaf hy aan dit deel van *Kermerland*, de tytel van *Bloys*, gelyk zyn twee Broeders: die naam gaf hy aan de Bailluage, om dat zyn Broeder *Guy* van *Blois*, dat Graafschap met *Soissons*, aan *Louis* van *Orleans* had verkocht. Deze en eenige nazaten begunstigde deze Landstreek en de Steden van *Beverwyk* wel, maar *Albert* Hertog van *Saxen*, trekkende met zyn heyrkracht, tegen de oproerige *Kennemers* ten platte Lande, stak deze plaats ook in de brand, met verscheyde Sloten welke daar rondom stonden. De schone behaaglykheyd heeft echter de plaats weer zeer aanzienlyk gemaakt, hoe welze noch in de *Spaansen* oorlog een Schans in haar ommekrits heeft zien oprechten, en lang na de belegering van *Haarlem* de roofplaats en hoefslag derzelve *Spanjaarden* bleef, die daar uyt in de winter tot dicht aan *Hoorn*, *Alkmaar* en elders liepen.

Naam. — Ao. 1063. — Ao. 1298. — Ao. 1303. — Ao. 1344. — Ao. 1391. — Ao. 1485.

Beverwyk heeft twee vermaarde Leermarkten, Verkenmarkt, en andere voordeelen; de Haven die goed pleeg te zyn verplaat wat meerder, maar dit werd eenigzins van buyten door zo veel Hofsteden van *Amsterdamse* en andere Heeren vergoed; zy is de

Hoofd

Hoofdstad en spant de Vierschaar over de Dorpen *Wyk* op Zee, *Wyk* aan de Duynen, *Spaarwouw*, *Catswoude*, *Westzanen*, *Krommeney* en *Zaandam* tot aan de grote Sluys; het Bailluwschap van *Bloys* genaamt.

De verkiezing is den 12 Maart, twee Borgermeesteren en zeven Scheepens, die zamen boven komende, daar op 't Stadhuys hare Sleutels neerleggen, zynde meest altyd (doch met haar eygen vrye wil) van de Schout van *Beverwyk* vergezelschapt; welke te gelyk Bailluw is van *Bloys*, of de Landen om en aan *Beverwyk*, en ook twee onderscheyde actens heeft, de eene als Bailluw, de andere als Schout van *Beverwyk*, deze dan tien sterk, maken uyt de Borgers zeven Kiesheeren, die aanstonds boven werden ontboden, ten welke eynde ook aan alle de Borgers op die tyd gelast werd, in de Stad te blyven; zo als deze boven zyn, gaan de Heeren af, en is voor die tyd de macht in der Kiezers handen, welke dan met de Schout, zeven Schepenen maken, die aanstonts boven ontboden, den Eed afleggen, en twee Borgermeesters wederom verkiezen, en dan gezamentlyk bestellen de Weesmeesters en Arme voogden, &c.

EGMOND.

WY stappen voorby *Adrichem*, *Limmen*, *Uytgeest*, *Velsen*: &c. *Kermer* Dorpen op haren rang, wyl zommige wech andere onder bestier zyn; hoe machtig deze Dorpen en byzonder *Westzaan*, *Saandam* en diergelyke zyn, datze in Scheepsbouw, Rederey, Molenwerk, en alderley Koophandel, elk boven grote Steden uytsteken, zo is 't nochtans niet van ons wit, daar van breed te gaan weyden; wy zullen *Velsen*, *Zaanden* en zo veel Sloten, om de moord van Graaf *Floris* vernield, of in het *Kasenbrootsspel* verwoest, of in de *Hoekzen* en *Cabeljaauwse* Broedermoord vervolgt, of in de *Spaansen* oorlog verbrand, niet ophalen. Maar *Egmond*, is zo wyd berucht, die stam noch in stand, en alle Hoogheden waardig, doet ons de heerlykheyd van 't oude aanraken. *Hæc Munda* of andere raadselen van de naam zyn te mager, om er ons aan te wryven; 't is eerst een Klooster geweest, Abdy geworden, tot een Graafschap opgevoerd, en eertyds *Halcen* genaamd. In zyn bloeyendste stand, zamen zynde, is het A°. 1315.

van de *Vriesen* verbrand, Slot en Hof tot de grond toe afgebroken, waar door de Ridderschap daar om wonende meest eldser heen week. *Jan* Heer van *Egmond* de eerste van die naam heeft het herboud, en *Jan* de derde, den tytel van Grave ontfangen. Waar van de vierde Graaf *Lamoraal* van *Egmond*, door den bloeddorstigen *Alba*, te *Brussel* is onthalst. Heer *Radbod* bouwde 't Huys van *Egmond* op den *Hoef*, door *Sonoys* volk wierden der Graven van *Hollands* tronyen verbrand; hoe wel ik van die Schilderyen niet meer en denk, als van die op 't Stadhuys van *Haarlem*, welke onder Borgtocht van na 't leven gedaan te zyn, maar aangenomen konnen werden. Den Grave van *Loon* heeft *Wouters* Huys verbrand, die den Abt verdreven had, gevangen wierd en op *Heemskerk* bewaard, van vier Broeders gered zynde, maakten ze Edelen met de namen van, van der *Kamer*, van de *Byl*, *Klopper* en *Kodde*, geslachten, noch in stand en staat, en haar voorvaders waardig.

De Abdye was eerst een houten Klooster van Graaf *Dirk* der eersten, en zyn Wyf getimmerd, door de *Vriesen* verbrand, doo: *Dirk* de tweede, van steen herboud; de Graven zyn daar veel begraven van Anno 902 tot 993.

De Abten op de Bisschoppen van *Uytrecht* stout, en daaglyk machtiger werdende, op haar zelven, waayden oorlog tegen d Heeren van *Egmond*, begeerden van die Heeren gelyk de Bis schoppen van de Graven *Hulde*, maar van de zelve zynde geslagen moesten zy van alle haar ingebeelde rechten afstaan, en de Hee ren met hare Landen vry erkennen. De laatste der Abten wa *Govert* van *Mierlo*. In dezes tyd is de rest van 't Hofslot, en de Ab dye, vernietigd zo dat 'er nu noch eenige wynige overblyffe van muyren en kopere Beeltenissen overschieten: ook wierde doenmaals, gelyk den Staat uytgezondert in 't sticht generaly deed, al de inkomen van die zo ryke Abdyen, gekeert tot ander gebruyken, waar door dan ophiel de ryke uytdeling die men a daar deede van aalmoessen weeklyk aan arme *Westvriesen*, die 't op luyaarden, en den Bedelzak trouwden. Deze behoeftigen ziende dat het aan de Abdy tap toe was, wierden om een goe heenkomen gedrongen; de buyk dwong de handen, en 't zeder die tyd vond men min armen, en de meeste Landen eertyds ong bouwd, nu in zo braven stand, en de Meyren die overvloedig w

re

ren gedroogt, zyn geraakt. Zo dat de bedelary heeft opgehouden, en zo zeer in affchouwelykheyd gekomen, dat men in *Noordholland*, liever in fterk zweet droog brood, met genoegen eet, als gegeven brokken in laffe dartelheyd.

Wallinger, Heer van *Egmond*, liet *Egmond* op Zee, met Visfchers huyzen beginnen, mits zy de tiende Vifch aan de Abdye afgaven.

Onder de Bailluagie van *Egmond* behoren zeer vele heerlyke Sloten van outs, maar de meefte zyn door de Borgerlyke oorlogen gefloopt.

AANHANGZEL,

Wegens de Magiftraat beftellinge van SCHOONHOVEN en den BRIEL.

Blykt by een extract uyt de refolutie van haar Ed. Groot Mog: in dato 23 January 1651, dat de Stad *Schoonhoven*, heeft zeven en twintig *Electeurs*, luydende de woorden verder; dat in het toekomende de voorfz. zeven en twintig goede of notabile perfonen, nu gemeenlyk genaamt *Electeurs*, abfolutelyk zullen kiezen, (noteer dat van te voren maar een dobbel getal maakte, doen de Stadhouder de electie deed) op den vierden November van jaar tot jaar, twee Borgermeefters en zeven Schepenen, dewelke niet langer zullen mogen dienen, als drie jaren achter den anderen, te beëedigen door den Bailluw; en de by deffelfs dood of abfentie, door den ouden afgaanden Burgermeefter, op den 10 der zelve maand; volgens de Privilegien gegoet, zynde Poorters der zelve Stede geweeft, den tyd van zes jaren, ende aldaar hare woninge gehad hebbende, doende profeffie van de ware gereformeerde Religie, &c. en de inboorlingen van dezen ftaat.

Der zelver Ed. Groot Mog: Refolutie in dato 14 July 1651 brengt mede, dat in de Stad *Briele*, op den eerften dag van October, alle jaar, by die van de Vroedfchap der voorfz. Stede, in conformite van den ouden en gewonelyken Eed, tot nog toe geobferveert, zullen werden genomineert veertien Perfonen, den anderen in confanguiniteyt of affiniteyt, niet beftaande,

omme daar uyt terstont, na de voorsz. nominatie, te kiezen (*ubi ego suo intelligo, per eundem senatum*) zeven Personen tot Schepenen: (hier volgt een formulier van eed, die Vroedschappen, al vorens tot deze verkiezing te treden, doen moeten)

Dat voorts, de voorsz. Schepenen alzo gestelt zynde, terstont daar aan zullen kiezen twee oud Schepenen, het voorlede jaar gediend hebben, en dat de zelve negen Schepenen als dan, uit de hare, zullen kiezen een Borgermeester in de rechtbank: mitsgaders een Borgermeester, Thresaurier, en twee Raden uyt de Vroedschap of Poorterschap der voorsz. Stede; uyt welke twaalf Perzonen, de wet of Magistraat voor dat jaar zal bestaan.

Item dat by versterf of vertrek van een of meer Personen uyt de voornoemde Wet, by de overige van de voorsz Wet wederom, in der zelver plaats, andere zullen werden verkoren, zulks als voor dezen is geschiet.

Dezelve moeten zyn ingeborene: Poorters, die haar Poorterschap, of door Huwelyk, of door Koop, ofte gift hebben verkregen, en 't zelve door woninge, ten minste van drie jaren, hebben bekleed, doende Professie, &c. *ut ante.*

Westvriesland. NU zal ons de ordre der Steden verbinden voort te gaan, na een schoon deel van *Holland*, zynde het derde Deel, tegenwoordig *Westvriesland* benoemd. De *Rhyn* in vier deelen gekloofd valt met het eene door de *Merwede* en *Maas* in de Noordzee, met het andere na *Catwyk*, eertyts, nu in de *Leydse* en *Haarlemmer* Meer ververscht, voorby de *Wyk* en elders, met veranderde namen lopende, een groot deel van *Westvriesland*, gelyk een deel door *Kennemerland* by *Putten* in dezelve Zee liep; de derde is de *Vecht*, in de Zuyder Zee, aan 't Y zich uytstortende, en de laaste den *Ysel* aan 't zwarte Water, en zo gaan nu drie spruchtels na de Noordzee door de gaten van het *Vlie* en *Texel*, gelyk de eerste door de gaten van den *Briel* en *Goeree*.

Verdeling des Rhyns.

Die na *Petten* liep, en nu schier verduynt en verdroogt, niet meer als in den *Delf* by 't Huys te *Kleef* kenlyk is, begon by 't oude Slot *Roomburg*, der *Romeynen* Wapen Magazyn. Wierd de *Zaan* of *Kinheym*, op welke vier Burgten tegen *Verone* en de *Westvriesen* gebouwd zyn. In deze *Kinheyms* mond, vielen de *Nooren* in, om verder op te roven en te ruyten; *Wilfrid* was 'er ingekomen,

Ao. 884.

men, en daar opgehouden; in *Iuliaans* tyd predikte de Christelyke Godsdienst in het *Heydendom*. De 11000 maagden van St. *Vrsel* werden hier mede ingebracht ('t geen wy laten aan yders oordeel) om te geloven of te verwerpen. De Meyren aan deze *Kinkeym*, en zelfs aan den *Rhyn* leggende, liepen zonder sluyzen of dyken die laat begonnen zyn, met de Zee gemeen, op en af en byzonder kon zulks by *Petten*, en na de verwoesting van *Veronen*, als daar het Oorlogstoneel tussen *Holland* en kleyn *Vriesland* bleef, licht de tegenweer ophoudende, de Noordwestewind alles overlopen, die dan ryzende boven maten, maakte van stromen Land, en van Land stromen, maar scheyde zelden zonder merktekenen van doorbraak te laten. Die zyn in dit *Westvriesland* zeer veel, en meyren genoemd geweest, welke de rykdom aanwasschende neerstiglyk heeft doen indyken, uytmalen en drogen. De *Zyp*, *Broek*, de vyf *Carspel* Meyren, de *Boekelermeer*, de *Schermer*, de *Waart*, de *Wogmeer*, *Beemster*, *Wormer*, *Purmer*, *Buiksloter*, en *Broeker* Meyren. Behalven de zamenvloed en inbrekende raveling van 't Y, de *Goud* Zee, *Hoorner* Hop, *Vlaak*, en Zuyder Zee. Deze Meyren maakten het Land der *Westvriesen*, en *Waterlanders* natuurlyk sterk, en wyl zy van *Kogge*, tot *Kogge*, als afgeslote sterktens haar zelven met de Meyren als graffen omringt vonden, waagden zy t'elken tegen *Romeinen*, *Hollandse* Graven, *Spanjaarts* en anderen, de vryen hals liever als die onder het jok te bukken, tot dat zy vereend met anderen, en ionstig aangehitst, voor haar welstand, door eenige Waaghalzen opgezet wierden, die de bewegende brieven van den Prins *Willem* de I van *Oranjen*, met prediken tegen de *Roomse* geestlykheyd zo wel wisten te gebruyken; en 't mandjen den boom in smeeten, zonder raad, reden of hoop, op goed geluk aan, de *Spanjaarts* uytjoegen, van hare wallen afsloegen, en in Zeeslagen verwonnen, van ouds zo gelukkig dat hare oplopentheyd, voor de vryheyd, zonder de straf der Drukkers, is gebleven niet alleen vry, maar ook gelukkig. Ao. 698.

Deze brave dan, die men de helft van *Holland*, om de scheyding in eenige Hoofdzaken als eygene gecommitteerde Raden financien, en anders kan noemen, zullen de stof voor onze moeyten zyn.

Holland was niet oneffen in vieren gedeeld aldus.

Zuyd-

Zuytholland al het Land van *Heusden*, *Zevenbergen*, de zoom van *Braband*, Land van *Arkel*, *Altena*, *Schoonhoven* en *Dort* bevat.

Het Land van *Voren* waar in *Putten*, *Strijen*, *Voorn*, *Goeree* met de andere Eylanden, leggen met *Beijerland*, *Roon*, *Portugaal* en den *Dortſenwaard* aan die zyde.

Noordholland omvangende *Schiedam*, *Rotterdam*, *Goude*, *Delft*, *Leyden*, *Haarlem*, *Amſterdam* en *Gooyland* en 't waterſchap van *Woerden*.

Weſtvrieſland, van *Alkmaar* tot uyt *Vlieland*, met alle de Steden aan de Zuyder Zee, *Purmerend* en *Waterland*: *Marken*, *Urk*, *Ens* en *Wieringen*.

Van dit laaſte deel is

De eerſte *Alkmaar*, de tweede *Hoorn*, voorts *Enkhuizen*, *Edam*, *Munnikkendam*, *Medenblik*, *Purmerend*, alle onder de kleyne Steden van *Holland* gerekend, in de vergadering van hare Groot Mogende, en in gelyke trap van Meeſterſchap en vryheyd, als de aldermachtigſte van *Zuydholland*, die met de namen van de groote Steden pralen. Elke Stad zynde een vry geheel, en zuyver Lit der Souverainiteyt en ontzachelyke heerlykheyd van *Hollands* gemeenebeſt. Zendende in de vergadering der Gr: Mog: Heeren Staten van *Holland*, in den Raad van Staten, in de Generaliteyt, Generaliteyts Rekenkamer en diergelyke, hare afgezonde Leden, door hare Raden en Vroedſchadpen verkoren, gelyk zy ook doen in de Admiraliteyten der buyten quartieren.

EEN-EN-DARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad ALKMAAR *en* VROONEN.

NA dat de *Weſtvrieſen* lang gevochten hadden, tegen de overmacht der Graven van *Holland*, begon zy den ſtouten nek onder Graaf *Floris* de vyfde, welke door zyn Veldmaarſchalk en te gelyk Admiraal *Dirk* de II, Heer van *Brederode*, met Roeyjachten en Kogſchepen, de *Vroon* Landen en *Woudkuſten* met zyn *Kennemers* overviel, op te beuren. Terwyl zy van een geſcheurt door een zwaren inbreuk van een Zeevloed, hare Vaandelen (liever dood als onvry) niet konden zamen voegen; hy zette dit fier Paard een caprecon op de neus, aan de *Zaan* onder *Vroonen*, ſtich-

ſtichtende *Eenigenburg*, *Middenburg*, *Toornenburg*, *Nieuwburg*, en herſterkende 't Slot van *Radtbod* te *Medenbük*. De Graaf ontfing haar onderwerping met de tiende van 't Koorn, de *Vroonſchouw*, en de Heyrvaard, die zy beloofden, waar op dien Graaf haar Ka en buyten Dyken verbeterde, en de grond deed leggen der Steden die op Dam eyndigen, zo wel als andere minder plaatzen, als *Edam*, *Munnikkendam*, *Uytdam*, *Durkerdam*, *Saandam*, *Sparendam*, *Noortdam*, en ook *Amſterdam*, *Nieuwendam*, *Knollendam*; want het woord Dam, voor Dyk, met Sluys of verlaat werk, in die tyd, in placaten, als anders, aldereerſt bekent werd. In den tyd van *Jan*, de Zoon van de vermoorde Graaf *Floris*, bediende zich de *Vrieſen* van de ſcheuring der heerlykheden van de Graaf, en wierpen *Wydenes* en *Nieuwendoorn* met *Eenigenburg* wederom af, om *Vroonens* Haven vry te hebben; dit maakte weer geſtadig oorlog, en *Alkmaar* van de zyde der *Hollanders*, *Vroonen* van de kant der *Vrieſen*, tot een ſtoel des krygs: dagelyks tegen malkander ſtrydende, om de voordeelen van de Haven, die by *Petten* in de Noord Zee viel. By de Landzaten *Kinhem* en *Zaan*, by vreemden den *Rhyn*, gelyk het van de groote Rivier een ſpruchtel was, genaamd; ja zelf in 't begin by onze Graven, want *Arnout* de derde Graaf van *Holland*, ſprekende van *Bergen* by *Alkmaar*, zegt het Dorp *Bergen* ten weſten, de *Rhyn*; en by *Karel* de Stoutens tyd zelve, noemt *Philip* de *Comines*, Koning *Eduard*, *Karels* zwager, zyn aankomſt by *Alkmaar* in den *Rhyn*, en ankerde zo na met zyn drie Scheepen aan de Stad als men konde, wyl de Schepen door 't laag water in de Haven niet in komen konden. Die Haven, heeft (na veler meyning) van *Corbulo*, ook gebruykt geweeſt om er te ankeren, en de *Vrieſen* te bevredigen; *Vroonen*, *Vroonegeeſt*, eertyts *Vroon*, in 't *Vries* vrygeboornen betekenende, houd beter proef, als andere raadſelen; *Vroonſchouw*, *Vroontienden*, *Vroonlanden*, *Vroonvis*, en zulke oude Placcaat woorden meer, blyken hier aan naaſt; deze Stad moeſt ondergaan, of de *Vrieſen* ſtaken t'elkens de ooren op: Graaf *Jan* van *Henegouwen*, ziende hoe de *Vrieſen* haar in de bovengeroerde tyd, daar weer verſterkten, en uytgezondert *Nieuw* en *Middenburg*, alle de Slooten verwoeſt hadden, is met groot geweld voor die Stad gekomen, heeftſe ingenomen (zo zommige wille door haar Borgermeeſter *Fop* verraden zynde) en tot de grond toe verdelgt, verbrand, en ver-

Vroonen. De Naam. Ondergang. Ao. 1297.

Ao. 1303. woest, van welken ondergang 't jaar getal overig is

eCCe CadIt Mater frIsIa.

Dat is:

Zie daar, leyd de Moeder van Vriesland.

Campi Veronenses, de *Vroonlanden*, *Verona*, in veel brave Schryvers en Poëten, getuygen haar stand en ondergang; de verdere overblyffels zyn, een Toorn in de grond, het Kerkhof, de holte van de Haven, een Klok daar gegoten, in *Londen* overgebragt door de *Engelse*, die met Graaf *Ian*, *Floris* Zoon, waren overgekomen, en een ander noch te *Valkenooge*, beyde in *Verona* gegoten zynde, en 't wapen der Stad op haar Zegel stempel zynde een Arend, (waar van alle de *Vriesen* werk maakten) met een zwaard in de klaauwen, hebbende de Vleugelen uytgestrekt gelyk Keyzers *Vraonen*, ook lang geschil heeft gemaakt, van vry te zyn.

Alkmaar. Den ondergang van deze zo twyfelachtig heerlyke Stad *Vroon* deed *Alkmaar* opgaan, en dagelyks grooter en heerlyker worde.

Naam. De Naam van deze Stad als boven geraakt is onzeker; *Adelgild*, *Altena*, *Alecmeer*, en andere vindingen zyn zo veel waard als *Alk* in 't oud *Neerlands* oud hoog genoemd, en maar als beschermer, gelyk *Alkmade*, en meer andere bewyzen; maar alle even los: 't is immers zeker dat zy de oudste der *Hollandse* Steden evenaard, gelegen in het alderlieflykste en beste Land, dat vogel overvliegen mach, met een schone Haven aan het deel de

Gelegentheyd. dronken of verdronken oort, die zeer bequaam naar *Haarlem*, *Amsterdam*, *Hoorn* en elders afscheept; vier uyren van *Haarlem*, twee van *Beverwyk*, vier van *Hoorn*, en wat meer van *Medenblik* afgelegen.

Op St. *Maartens* Rentboeken, en in de oude brieven van *Egmond*, om de veelheyd der Meeren rondom haar *Almere* genaamd.

Zy is meermaalen aangetast, ja gebrand en neer geworpen; ten tyde

Hare gevallen. van Graaf *Dirk* de tweede door de *Vriesen*, daar na is *Holland* door toedoen van den Bisschop van *Uytrecht* overvallen, door *G*-

Ao. 1071. *uend* met de Bult, in de jonkheyd van Graaf *Dirk*, en die gewedenaar, zyne dwingelandy voortzettende, meynde zo in de zelve

loc-

loop de *Vriesen* ook te dempen. Maar die met eenige geweeke *Hollanders* bestookten hem zo in *Alkmaar*, dat hy en zyn buyt in de loop zouden gebleven zyn, hadden de Borgers van *Alkmaar*, geen twee maandse belegering doorgestaan, en den Bisschop met Kruysvaart hem te hulp was gekomen. Naderhand moest de Stad *Alkmaar*, de vernielende wraak der *Vriesen* onder *Floris* de *Swarte*, wel streng proeven. Korts daar na is de zelve wederom belegerd, maar sloegen de *Vriesen* ridderlyk af. Die echter meermaals, die zelve tornen hebben hervat, en de Stad met de omleggende Landen, Sloten en gehuchten veel doen lyden. Koning *Willem* boude of herbowde *Toornenburg*, en gaf de Stad veel schoone Privilegien. *Floris* de vyfde, deed een groote Dyk leggen die hy sterkte, als gezeyd is. Daar na deed *Aarnoud* van *Yselsteyn*, een graft van *Alkmaar* na *Egmond* leyden, en begon des Stads welvaren te bloeijen. Doch een onvoorziene brand, deed de Stad en Kerk tot een aschhoop werden, die zestig jaar daar na wederom opgebouwt wierd, en alzo twee Kerken, van St. *Matthys* en St. *Laurens* aan een gehecht. Maar de Toren te zwaar gevat viel in. Daar na wierd een kostelyke nieuwe Kerk uyt den afbrek van twee ouden gemaakt. Doch zy leed veel van het *Kasenbroodspel*, en veel meer, van Hertog *Albert* van *Saxen*, die onder voorwenden van dien oproerigen hoop te straffen, de Stad behalven hare vryheden en sterkte, de laaste middelen afperste. En niet minder schriklyk heeftze geleden van den inval van *Marten* van *Rossum*, die acht dagen lang alle de goederen der Borgers beroofde, en een kaal nest overliet; waar mede nog de standvastige moed der Borgers niet en was gekrenkt, ten minsten, niet weg genomen, want zy verkregen de vryheyd van nieuwe Wallen en Bolwerken op te rechten, gelyk zy deden; het Stadhuys herstelden, en hare Kerken herbouwden: ja zy bezuynigden hare nieuwe welvaart zo wel, datze de Stad vergroten, en met nieuwe Bolwerken deden versterken; en deze bloeijende voortgang wierd in zyn vaart niet gestuyt, als door de stoute en dapperlyk opgevatte wapenen, voor de vryheyd van ziel en lyf, tegen de onverdragelyke dwinglandy der *Castiliaanen*. Dit deel van *Holland*, had overlang *Saskerides* en andere hervormers, der *Roomse* ongebondenheyd in leer en leven der geestelyken zien aanvallen; en daar was in dit vry volk een beryd gemoed, om dit blind en

Ao. 1132 · Ao. 1307. · Ao. 1327 · Ao. 1468. · Ao. 1490. · Ao. 1491. · Ao. 1517. · Ao. 1522.

Ao. 1572. prangend jok af te ſmyten; op den eerſte dag van April verloor Duc *d'Alf* zyn bril, na 't oude ſpreekwoord, waar op de *Zeeuwſe* Steden meeſt volgden, en de *Noordhollandſe* zamenſpanden. Zo dat deze Stad haar met de Steden van *Enkhuyzen*, *Hoorn*, *Medenblik*, *Edam*, *Munnikendam*, en *Purmerend*, verbond, om haar te vervoegen by de meeſte Steden van *Zuydholland*, uytgezonderd *Amſterdam*, welke Stad in die tyd wel niet onvoorzichtig deed; maar hadſe vroeger toegetreden, tot de algemeene vryheyd, zy had vele ſchaden die ze op 't Ye leed, en de oneer van haar Admiraals Schip, de *Inquiſitie*, en de verdere Vloot te verliezen, nevens *Boſſu* den Admiraal, voorgekomen; en niet minder had die Stad belet het Borger bloed van *Haarlem* te ſtorten, dat zich

Ao. 1573. den 12. July. eyndelyk aan *Frederik de Toledo*, Duc *d'Albas* Zoon overgaf, waar op de *Spanjaard* met opgeblazen hert de laaſte hand meende te ſlaan, aan 't dempen en uytroeyen der oproerige beeldſtormers (zo zy ze noemden) en Ketters. Waar op aan de *Zaan* en de Meyren, wederzyds Schanſen, opgeworpen wierden, en *Alkmaar* maar laat genoeg verſterkt wierd; daar *Kabeljauw* in de Stad, ontrent 1300 weerbare Mannen, en 600 Soldaten tot zyn bevelen had, maar eenige ſlaauhertige dreygden daar uyt te vlugten, 't geen de Vyand belette, welke door vele Schanſen van *Sonoy*, van 's Prinſen van *Oranjens* wegen oppergezag voerende, zeer bedremt wierd, door 't opwerpen van meerder Schanſen. Zeſtien duyzend oude *Spanjaarts*, *Duytſen* en *Walen* omringden *Alkmaar*,

Belegering van de Stad. wierpen vele Batteryen op, openden hare naderniſſen, en kropen tot dicht onder de Stad voort, dwingende dry honderd gevange *Haarlemer* borgers in de ſpits te delven, waar mede klaar zynde, eyſchte *Don Fredrik* de Stad op; maar de Prins van *Oranyen*, *Sonoy*, en *Cabeljauw*, hadden door brieven, vermaningen en aanſpraak, de Borgers zo hard en moedig gemaakt, dat zy op 't voorbeeld van haare ſtandvaſtige Borgermeeſters, de vleyende offers affloegen, en den ontrouwen Vyand, die den Ketteren geen woord hoefde te houden, liever openbaar wilden afwachten, als haar als beeſten bedrogen te zien ſlachten. De *Spangiaart* beukt de Stad met ſwaar en veel geſchut; ſchiet Bres met zyn Kartouwen in de muyren, waar op zy drie uuren lang van den *Rooden Toren*, en aan de *Vrieſſe* Poort ſtormen. Maar zy wierden met zulken Heldhaftigen moed afgeſlagen, dat men in *Bentivoglio*

voglio, *Strada*, en andere *Roomze*, ja *Spaanze* Schryvers, over al vind een onvergankelyke lof voor de Mans, en Vrouwen; de eene pal ſtaande tegen alle de hervatte tornen, al het donderend vyer, der beuk en hand buſſen; de andere kunne, met werpen van Vierhoepen, Pekkranzen, kookend Kalkwater, balken en ſteenen, te rollen en ſmyten op de aanvallers: drymaal ſtormde *Don Fredrik* met verſch volk, maar de laaſte wierden bet als de eerſte gehavend. Zo geſtuyt, takeldeze een ſtormbrug toe op Wynvaten, die voerenze aan op de Rooden Toorn, en de heevigheyd der beſpringers was zo fel, dat ze reeds hunne Bourgoenze Kruyzen in de Vaandels, op de Muyr planten, maar A. 1573. zo vinnig de tegenweer, dat zy de ſtormbrug en duyzend dooden in de Graft lieten; 't Geſchut van de Stadt bonſde dry andere ſtormkatten overhoop, en haalden 'er een binnen; ter zyden belemmerdeze met vyerroers de aanvallers mede, maar 't vyer der Vrouwen, de wakkerheyd der Mannen, de ſtandvaſtigheyd der Soldaten, deeden *Toledo* dul van ſpyt, vreezende dat men zyn volk Zeewater zou doen drinken, op kramen; en quam druypſtaartende by den ouden bloedhond, tot *Amſterdam*. Die ziende, dat dit volk geweld en vlyen eeven wynig achte, en hy daar ten prooy van de getergde landzaat zou blyven, om zyn euveldaden met ſtrop en vyer te betalen, ſloop ten landen uyt, van alle vervloekingen overladen, alle ſtraf van zyn Koning waardig, om dat hy meer Beul, als Veldheer zo veel Edel bloed had vergoten, en zulke Peerlen van zyn Kroon, als de *Nederlanden*, deed vallen. Alle haat en wraakverdienende van zo veel vernielde, verwoeſte, en verbrande Steeden, bedorve Landen, en over al noch ſtaande Galgen en Brandpalen, voor de onnoozelheyd en Gods dienſt. De Stad bleef 't zedert buyten eenige branden veylig, voortgang en aanwaſch, in alle maniere ontfangende, zo dat men niet kan zeggen dat 'er netter Stad binnen en buyten, ergers te vinden is; ja zelfs dat de nettigheyd in hare lieflyken Hout, en elders eerder 't vrye van de Natuur ſchynt te belgen, als te behagen. De Gebouwen zyn ook zo van Edelen als Borgers zeer proper en koſtelyk; de Stad is zoſtil, zeedig, en geruſt, dat men 'er geen nacht wacht tot laſt der Borgers hout, zelden ſchavot ziet op geregt, en by na zonder van Dieſtal of euveldaad te horen, jaren lang

 haaren

haren handel en neering oeffend, voorzien zynde van een Kaasmarkt by uytstek overvloejende, Beeste, Paarde, en andere markten meermaals jaars; en alle met grooten aandrang van Vremdelingen, vol ryke Renteniers, die Zee, Stroom en Land lekkernyen goedkoop op haar dis zien. Sout keeten, Brouweryen en Kooren handel gaan daar voorspoedig, met een by na gelyk welvaren in Vreede als in Oorlog; zy is den *Haag* van Noordholland: Hoflyk met zeedigheyt, en zuynig met eergierigheyd: Zy heeft heeft al brave mannen uytgeleeverd, veele voorrechten en vryheeden verkreegen, die door 't *Kasenbroodspel*, veel te rug gezet zyn.

Haar bestier. De Stad heeft een Hoofd-Officier of Schout.

Vier Borgermeesteren, by de Vroedschappen der Stad gekooren, en van de Schout beëdigd. Seeven scheepenen.

Vier en twintig vroedschappen, dewelke by 't Afsterven van een harer leeden, een ander na de ordinaire wetten van ons Gemeyne best kiezen, namentlyk in *Holland* gebooren, van de rykste, geachtste en eerlykste Borgers. Uyt welke zy Committeeren een Heer, die in de Gecommitteerde Raad van de Heeren Staten van Holland en *Westvriesland* tot *Hoorn*, altyd voorzittend Heer is; zynde een voorrecht welk die Stad heeft bedongen en wel hand haaft. Op des Stads beurte heeft zy een der Heeren in de Generaliteyt, Raad van Staten, etc:

Altyd een der zelve Heeren in het Edel: Mog: Collegie ter Admiraliteyt nu tot *Enkhuyzen*, voor *Westvriesland* en 't Noorderquartier.

Gelyk een ter Auditie van des gemeyne Lands Reekeningen van *Westvriesland* en het Noorderquartier.

Haar ontfanger der gemeene Lands middelen, en haar Stads Thezaurie. Nevens een Bewinthebber in de Oost en *West-Indische* Compagnie, Weesmeesters, Fabryken, en diergelyken:

Verders Dykgraaf en eenige Heemraden van de uitwaterende Sluizen: Dykgraaf en Heemraden van de oude *Zype*, als mede Dykgraven en Heemraden van de Heer *Huygenwaard* en hare Scheepenen, gelyk mede den Dykgraaf, Schepenen en Heemraden van de *Wieringerwaard*, en Dykgraaf van de *Schermeer* en daar in twee Heemraden van *Alkmaar*. De reekeningen van deze Collegien worden meest in die Stad gedaan, en daar woonen ook meestde Penningmeesters, Zecretarissen, Bodens en minder

der bedienden, dewyl de Dykgraven te gelyk Bailluwen zyn; en eyndelyk den Baillauw en Leenmannen van der *Nieuburg* met haar Secretaris.

De Stad heeft op 't versterf recht, het *Noordholland* of Aasingdoms recht: vorders rechten en keuren die men achter zal gedrukt vinden. Aldaar is een zeer schoon Orgel in de Kerk, behalven de zonderlinge oudheeden rondom de Stad, van veele oude Slooten en veronen, zo zyn by die van de *Roomze* Godsdienst de geheugteekens van *St. Willebord*, zyn Put te *Heyloo*, de grond der Kapel van de lieve Vrouw te *Runksputten*, en te *Oesdum* of *Oesduyn* geerne bezocht.

Men teld aan en onder Alkmaar.

Carsticum, Limmen, Akersloot, Boekelmeer, Heyloo, Oesdum, Backum, Egmond Binnen, en den Hoef, Egmonder meer, Wimmenum, Bergen, Bergermeer, Schorel, Camp, Groot, Petten, Nolmerban, Calandsoog, Abstee, Huysduren, Outduynen, Otterleek, Vrzem, Veenhuyzen, Koedyk, Huyswaard, St. Pancras, Brouk, Zuyd-Scherwoude, Noord-Scherwoude, oud Carspel, Haring-Carspel, warmenhuyzen, Emgenburg, S. Maarten, Volken, Cogge, Schagen, Burg, Horn, Barsinger, Hom, Colhoren, Haringhuyzen, Nieuw Niedorp, Winkel Graft, Ryp, Suyd Schermeer. Noordschermeer, Wieringerwaard, Zype en Hazepolder.

TWEE-ENDARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad HOORN.

Deze Stad heeft zyn naam ontwyfelbaar van zyn stands gestalte; zy is gelegen twee myl van *Enkhuyzen*, en by na zo veel van *Edam*, vier klyne van *Alkmaar*. De Haven is krom en zeer lang; de Zeedyk gaf aan een verlaat, de eerste beginselen aan deze Stad, door herbergen aan de kuyl, alwaar de *Lubekkers* en andere *Oosterlingen*, haar gemakvonden, als zy hare waren, en Bieren, en de *Holsteynse* hare Ossen, daar uyt scheepten, en tegen geld, of *Hollanse* waren ruylden. Dit Huys oud en van dikke muyren voorzien, heeft noch zeer onlangs, op 't midden van de Mark gestaan. De ruyterlyke Manmoedigheyd, Naam.

heeft

heeft ook tot haar Krygshoren, het Stads Wapen zynde, wat toegebracht; hoewel 'er zyn die zulks meer naderhand vast stellen gevormt te zyn, als een sprekend wapen, *Horn* of *Horen*, voor een kromte met een *Krygs* of *Toethoorn* zamenstortende. *Dampter Horn* vind men in de oudste heugtekens, *Dampten* in Zee
Gevallen. verzwolgen zynde, is *Dampter* te mets achter, en *Horn* of *Hoorn*
Ao. 1323. de naam, gebleven. Het eerste dat men bewyslyk voor een grote
Ao. 1341. te zamenvloeijing van inwoonders heeft, is het stichten van een houten Kerk met riet gedekt, doch groot, aan de Westzyde buytendyks, St. *Cyriacus* toegeeygend, die ook kort daar na van een blixem vyer aangesteken en vernielt wierd; zy wierd met een voordyk het buyten rietland in sluytende, tot beter Haven der vreemden, en zou al sterk in welvaren opgeklommen hebben, had Vrouw *Margareta*, in 't begin der *Hoekze* en *Cabeljause* factie,
Voorrecht van Hertog Willem van Ao. 1353. deze en andere plaatsen niet verongemacht. 'Zy wierd onder anderen mede van de *Hoornse* tegen gestaan, waarom den Hertog haar Zoon meester blyvende, de Stad zeer gunstig was. Hy gaf
Ao. 1369. Ao. 1383. haar de zelve rechten van *Medenblik*; en, datse geen Poorters on-
Ao. 1396. danks hoefde te ontfangen, Tolvry tappen, Poorters maken door goed of Huwelyk, in de Heyrvaart bestaan met twaalf Man, en schonk aan de Stad den ommekrits van hare vryheyd, &c. welke den Hertog des zelven jaars vermeerderde, en 't jaar daar aan noch verbeterde, gelyk de Borgers ook hare Stad deden: de verbrande Kerk binnens dyk, *St. Jan* en *Cyriacus* opofferende, zynde de plaatse alwaar nu noch de grote Kerk staat op een aangevulde Poel, waar op de Borgers verzochten hare Borgery te vergroten, en wierd haar toegestaan van den Hertog *Albert* Poorters van alle oorden te mogen inneemen. Dezelve vergrote ook des Stads ban en vryheyd, en gaderde aldaar tot 1500 zeylen waar mede hy na de *Oostvriesen* overstak, te *Slooten*, en by *Staveren* haar sloeg, en veel plat land zich onderworp, in welke tog van 1398 de *Hoornse* haar zeer braaf queeten, en *Gerrit Heemskerk* verloren, van wien men Heer *Gerrits* Land noch in de Stad kent, deze schade met eenige voorrechten van Tolvry, *Sparendam*, *Heusden*, en de nieuw aangewonne plaatzen in *Oostvriesland*
Ao. 1408. te bevaren, nevens haar bestier en gyzelvry te zyn, boete. Kort daar op, schonk haar *Willem* van *Beyeren*, die de Stad zeer genegen was vry te zyn, van 't Bailluwschap van *Medenblik*, met alle de Dorpen

pen, die zamen de *Veenhop* wierden genaamt; zynde *Berkhout*, de *Goren*, *Avenhorn*, *Mysen*, den *Oudendyk*, *Scharwouw*, *Beets*, *Grosthuyzen*, een deel van *Schardam*, de *Leerk* en *Meerbuyrt*. Dien Hertog onze Graaf, vernieuwde, dat niemand Schout, Schepen of Raad, in *Hoorn* mocht zyn, of moest daar drie Jaar gewoont hebben. De Borgers sloegen de *Stichtse* Soldaten uyt *Kampen* en elders op *Marken* gestort, dat se branden en plonderden. Waarom zy van Hertog *Jan* van *Beyeren* al meerder Privilegien kregen, inzonderheid van haar Magistraats bestel. Zy stelden haar hevig tegen Vrouw *Iacoba*, om dat de zelve Godloosſlyk een zeer eerlyk Mans Zoon, *Ian Cruyf* deed onthalzen; de Vader die alles voor zyn Zoon uytloofde, bedriegende, welke op de slag uytborst, nu zult gy noyt Vrouw van den Lande werden. Deze quam in *Hoorn*, en verbitterde zo zeer de Borgery en overigheyd dat zy de penningen ontfangende tot den Oorlog die de Vader voor des Zoons leven had uytgeloofd, haar Stad bewalden en tegen *Iacoba* in den Burgerkryg stapten. De *Kermers* onder *Willem Nagel* stroopten over heel *Westvriesland*, sloegen die van *Hoorn* op den ouden Dyk, belegerden de Stad, maar wierden verzet, door 't zien der Vrouwen, op den Dyk, die zy voor nieuwe hulpbenden aanzagen; doch gesterkt met ander versch volk, sloegen tegen de *Hoornsen* die 500 Mannen, en *Lisle Adam*, met de bastaard van *St. Pol*, in gekregen hadden: by een plaats op den ouden Dyk, wierden ze van de Borgers geslagen, die na hevig stryden zeegevyerende met de *Kermers* Vaandelen, en Bannieren te rug quamen; *Nagel* en zeer vele anderen hebbende gedood.

Ao. 1412. Ao. 1422. Ao. 1426.

't Jaar daar aan overviel Vrouw *Jacobaas* volk *Enkhuyzen*, en wierden over de honderd der aanzienlykste Borgers gedood, maar die Vogels onder *Brederode* ter Zee geslagen, moesten 't ook met den hals tot 70 toe boeten; en 't liep 'er hard na toe, om Heer *Willem* van *Brederode* tot weer wraak ook de kop af te smyten. Ao. 1436.
Hier na gaf *Philips* van *Bourgondien* aan de Stad, de Dorpen van *Woggenum*, *Nuboxwoude*, *Oudebocxwoude*, en *Wadwayde*, om Schout en Vredemakers te zetten. Ao. 1441.

Die van *Hoorn*, bevochten op de *Oosterlingen* en *Pruyssers* twee grote overwinningen.

Philips gaf de Stad een Handvest, der vier Burgermeesteren; en daar na een tegen de dobbelaars en *Trierinx*. Onderwylen ging Ao. 1452.

des Sads welvaart vry wel, en wierden de eerste Karaveels daar getimmerd; zo groot was in die tyden der Steden vryheyd dat men aan Hertog *Carel* de stoute, wygerden een kostersplaats die hy verzocht, en zyne goederen in arrest nam, om daar aan te verhalen, de kosten van zekeren Os, door een Borger aan zyn dispencier verkocht en onbetaald. Maar de balstuyrigheyd
Ao. 1471. der kleyne Borgers om den Excyns op 't bier, uytgeborsten tot alle moedwil, beroving van des Secretaris huys, en scheuring van Brieven en Handvesten, wierd met de dood van eenige der Belhamels gestraft en beteugeld. Een dezer *Hoornse* Borgers ter Heyrvaart voor *Nuyts*, stak of sloeg Hartog *Carel* by nacht stille ronde doende van 't Paard af, en wierd des wegen van den Hertog geprezen en niet gestraft, gelyk recht was. Meer als den handel voor den Hoofdschout van *Velaar* gehouden, die vele goede Borgers ballingen maakte, en kort daar van na de Stad met hulp van twee *Vriese* Hopluyden, meester wierd, en anderen weer knevelden. Maar de Stad wierd door den Stadhouder des Hertogen met veel bloedstorting (na dat *Velaar* in de derde storm was gesneuveld) herwonnen, stormenderhand; de Schout wierd onthoofd en andere, zelfs Raden, op een rad gezet. De Stad wierd lelyk mishandeld, en door een Kasteels wyze sterkte bedwongen, welk daar na in den oproer tegen 't Ruyter geld,
Ao. 1419. wierd afgebroken, waar op door armoede het *Kasenbroodspel* ontstond, tot straf van welk den *Saxisen* Stadhouder, bozer als de oproermakers, de *Kermers* en de *Westvriese* Steden, alle de huyd afstroopte, en *Zeeburg* tot een nieuwe dwinger stichte.

Ao. 1508. Met zulke ongemakken worstelde *Hoorn*, en meer Steden, tot dat ze haar zelven weer versterkten, en de Stad gantschelyk bewalden,
Ao. 1534. met Toornen, Poorten, en anders sterktens, cierlyk en vast maakten; en daar na met een nieuwen Haven verrykten, daar na de Toren op 't Stadhuys, en een stenen muyr tussen des Stads Wester en Noorderpoort.

Zo heest de Stad getobt met voor en tegenspoed, tot datse haar uyt het *Spaanse* jok redde en voor de vryheyd haar beruchte lemmer trok. Zy meyde het Beeldestormen, en deed alles met veel omzicht; maar de zaak lag zo, dat men zyde kiezen moest, zy komen dan zamen over met de verbonde Edelen, en spreken met *Brederode*, wiens Soldaten de beelden bestonden te stormen, maar

uy

uyt de Stad moeften wyken, van *Megen* wierden geflagen, de Capiteyns onthalft, en zelver verftrooyt raakten. Maar in haar plaats quamen de verbondelingen als vrybuyters op de Zuyder Zee, en de *Spanjaarts* in de Stad, die haar daar meenden te verfterken, maar met de Burgermeefters vluchten moeften, waar op den eed aan de Prince van *Oranjen* wierd gedaan, en de Stad de hervorming en vryheyd aanhing, waar na dezelve zeer heerlyke en ftoute zaken te water tegen de *Amfterdamfe* Zeemacht uytvoerde. Zy zetten voet op 't Land, namen *Diemerdam*, *Ouwerkerk* en meer Poften in, en kregen een uytftekende zegen door hare Vloot op de *Spaanfe*; namen het Admiraal fchip, en den Admiraal *Boffu* zelf gevangen, wiens grote Vlag tot geheugteken zeegevierende wierd opgehangen. De reft der Schepen buyten het gallioen de *Inquifitie* genaamd wierd genomen of verbrand; en bracht *Amfterdam* in noot en fchande, waar op ook de verandering volgde. De Stad wierd dry jaar daar na weer vergroot, 't zedert heeftfe deel in den Oorlog en Vreede met de overige *Noordhollandfe* Steden in de Beurs gehad, maar nooyt Vyandlyken aanftoot; alleen zyn hare Borger in den noot wel gebruykt na eenige buytenfte poften van *Holland*, en daar door vry wat minder fors: op Koopmanfchap, Redery en Viffchery yverig lettende, en fterk in de Zouthandel, en om de ongemeyne vetheyd der Landen daar de Stad aan de Landkant leyd, fteektfe uyt in Kaashandel; Ao. 1570. Ao. 1573.

Zy is gelegen aan een inham van de Zuyder Zee, het *Hoorner* Hop genaamd, met zeer fchone ruyme Havens van binnen; het Huys der Ed: Mog. Heeren gecommitteerde Raden, is hier, en een fchoon Huys voor de Ooft-Indifche Compagnie. De Munt, en vele brave Heeren huyzen maken de Stad cierlyk, die doch Borgers heeft die zeer net zyn. De Admiraliteyts werf is daar met groot nut, want haar Scheepsbouw is van ouds berucht, zy hebben de eerfte Karaveels gemaakt; en de eerfte Fluyten, met groot voordeel na de *Belt* gezonden, hare meefte grote Scheepen varen nu om vrachten, voor of met *Amfterdammers*.

De Stad bedient haar van Aafingdoms recht, haar befchreeve wetten en keuren, en heeft aan haar vele fchone plaatfen, maar wy zullen des Stads beftier laten voorgaan.

Haar beſtier.

De Regering beſtaat in twintig Vroetſchappen of Raden, de welke over zaken van gewigt, Stadt of Staat rakende, met den anderen vergaderen en delibereren. Door deze Raden werden gekoren, omtrent een getal van tegen de hondert Boon-luyden, uyt de voornaamſte en beſtgegoede Burgers, de welke zulks blyven voor al haar leven, en eenige verſtorven zynde, werden door die Raden, weder anderen in de plaats gekoren.

Deze Boon-luyden werden alle genodigt daags voor goede Vrydag, om op goede Vrydag, des middags te komen Boonen trekken, dewelke dan vergaderd zynde werden getelt, en onder dat getal van Bonen, zo veel 'er dan Boongangers zyn, werden gedaan negen zwarte Bonen; die deze zwarte Boonen dan trekt, die zyn dat jaar Keurmannen, en die gaan na 't trekken uyt 't Koor van de grote Kerk, (daar 't trekken geſchiet) ten eerſten in de Kerken-kamer, vergezelſchapt met een van de Stads Secretariſſen, en kiezen daar vier Borgermeeſteren, waar van een moet zyn uyt de drie, die 't jaar te voren zyn aangekomen, de welke dan is de voorzittende of *primier*; en dan nog drie, ordinaar, uyt de voornoemde twintig Raden, welke vier dat jaar dan te zamen regeren; maar een van deze ſtervende, zoo komen die negen Keurmannen weder ter plaatze als voren by malkanderen, en kiezen weer een in des overledens plaatſe; en als 't komt te gebeuren, dat ook een of meer van deze Keurmannen is overleden, zo moet 't gehele corps weder te Boon gaan, en trekken na zo veel zwarte Bonen, als daar dan manqueeren, om 't getal van negen weder te vervullen.

Na 't kiezen van deze vier Burgermeeſteren, zo maken deze negen Keurmannen ook een nominatie of driedubbelt getal van Schepenen, uyt welke de Heer Officier, en Burgermeeſteren kiezen zeven Schepenen, die dat jaar met den Heer Officier moeten regt doen.

Ook is hier nog een minder Regtbank, beſtaande uyt vyf Commiſſariſſen, die gekoren werden van den Heer Officier, Burgermeeſteren en Schepenen, voor welke werden afgedaan alle civile zaken, beneden de vyftig guldens.

Hier werd ook door de voorgenoemde twintig Raden, een uyt de haren verkozen, de welke drie jaren in de Staaten Generaal, drie Jaar in de Raadt van Staten, en drie jaar in de Generali-

teyt

teys, Rekenkamer in den Haag zit, en zoo vervolgens; maar heeft gelyk die van *Alckmaar* en *Enckhuyzen*, &c. by poozen een tyd van drie Jaaren dat zy geen Seſſie hebben.

In deze Stadt is de Vergaderplaats van de Ed: Mog: Heeren Gecommitteerde Raden van de Staten van *Hollant* ende *Weſtvrieſlant*, in *Weſtvrieſland*, en 't Noorder-quartier; in de welke ordinaar om de veertien dagen de Vergadering van de zeven Steden, drie dagen wert gehouden, waar van tot *Hooren*, een uyt de twintig Raden wert verkoren, de welke ordinaar in die bediening twee Jaren continueert.

Ook wert in 't zelve Collegie gehouden de Vergaderplaats van de Heeren Rekenmeeſteren, van de Gemeene-Lants-Rekeninge van de zeven Steden, waar in ook een uyt de Raden voornoemt wert verkooren, en twee Jaren als de voorige continueert.

Hier wert ook uyt de twintig Raaden, een verkooren, tot Gecommitteerde Raad ter Admiraliteyt van *Weſtvrieſland*, en 't Noorder-quartier, dewelke mede twee Jaren continueert, wiens Vergadering wert gehouden tot *Hooren* en *Enckhuyzen*, op 't Prince Hof.

Een Fiſcaal tot dat Collegie ter Admiraliteyt behoorende, dewelke continueert voor al zyn leven. Een Commis Generaal van de Convoyen en Licenten, die ook voor al zyn leven continueert. Ook heeft de Stadt drie Secretariſſen, die voor al haar leven continueren.

Horen heeft een Dykgraaf, die zyn leven lang continueert, en nevens de Dykgraven van *Enckhuyzen* en *Medenblik* de Noorderlantze Dyken moet bezorgen.

Deze Stadt heeft mede een Tourbeurt van de Munt van *Weſtvrieſland*, dewelke om de tien Jaren wert verplaatſt, tot *Hooren*, *Enckhuyzen* en *Medenblik*.

De voornaamſte handel, is in Hout, Zout, Zaat en Kaas, welke laaſte van hier na veel Plaatzen werd verzonden.

De meeſte Scheepvaart, is *St. Ubes*, de Ooſtzee, *Vrankryk* en *Noorwegen*.

Hier is een Poſtcomptoir, daar alle dagen Komt en gaan, een Poſt van en op *Enckhuyzen*, en een van en op *Alkmaar*, *Haarlem*, *Leyden*, *Delft*, den *Haag*, &c.

Ook zyn hier zeer voorname vette en Magere Beestemarkten, ten; twee Jaarmarkten; alle Saturdagen een Marktdag, op welke de Huysluyden uyt 't Lant met alle waren te markt komen, ook voorname *Lammeren* en *Varkenmarckten.*

Hier varen tot gerief van de Reyzigers des Somers en Winters alle dagen acht a negen Schuyten op *Amsterdam*, over de Steden *Edam Monnikendam*, *Purmerent*, ook alle dagen diergyeke Trek-schuyten naar advenant op *Alkmaar*, nevens ook alle dagen buyten om veerluyden, binnen deur Vracht-schuyten, en alle dagen driemaal Sacken met Brieven en gelt voor de Coopluyden, na *Amsterdam*; ook Vracht-Schuyten op *Enckhuyzen* en *Medenblik*, tot gerief der Passagiers, wagens, op de twee laast genoemde Steden.

Haar Jurisdictie en aanleggende Dorpen.

Hier is een Schout Ampt in deze omleggende plaatsen

Den ban van *Hoorn*,	*d'Ampten*,	*d'Vyterdyken*,
Zwaag,	*West en Oosterblokkaart*,	*Binnenwyzem*,
Westwouw, en *Oudyk*,	*Ouddyk*,	*Schellinghout* met de *Vyterdyken.*

Wydenisse, waar in 't Huys te *Wydenisse* of 't Hof van *Drechterland* leyt

Oosterleek,	*Berkhout*,	*Scharwouw*,
Schardam,	*Groothuyzen*,	*Avenhorn*,
Oudendyk,	*Beets*,	*Oosthuyzen*,
Hauwerdt,	*Nubikswou*,	*Woggenum*,
Watwey,	*Spanbrouk*,	*Opmeer*,
Opdam,	*Heusbroek*,	*Wogmeer* of *Opdammermeer*,
Baarsdorp of *Woggenommermeer.*		

DRIE-ENDARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad ENKHUYSEN.

Naam. DE Naam schynt van de bekrompenheyd der plaats, di[e] laat is uytgeleyd, en vroeg welvarend geweest, genome[n] te zyn, en niet van het tegendeel, of men moest *Enkelhuyzen*, nemen voor den hoek, daar niet als *Huyzen* en stonden; ge[lyk] lyk uyt de oude brieven blykt, dat men *Enghuyzen*, *Enkelhuyze[n]* *Horn*

Horn,geſchreven vond.'t Is eenStad,gelegen op een uitſtek van *Holland*, tegen de Zuyder Zee, die wel twee deelen van die Stad geduyrig blyft aanvallen; zeer ſterk door de natuur en de gelegentheyd van zyn verkoren plaats, pal ſtaande tegen de bulderende Zeegolven, die dagelyks ſterker, het *Texelſe* en *Vlieſe* gat invallen. Stand.

Zy is de Hoofdſtad der *Drechtſe Vrieſen* geweeſt, welke *Drechterlanders* genaamd, ontrent de ſtreek, rondom *Enkhuyzen* en *Schagen*, haar zeet hadden; *Drechters*, of overtochts Volk genoemt, van 't oud woord *Drecht*, om dat wel altyd een zware ſleuf tuſſen *Stavoren* en *Enkhuyzen* door vloeyde, het *Vlie* of *Flevus* genaamd, want de *Rhyn* arm, die men *Yſſel* noemde, en van *Druſus* met zyn graft voortgezet wierd, na 't zwart water, moeſt in die *Flevus* vallen, en dat water, met die van de Vecht en Ye in Zee loozen, maar over die ſleuf bleef op *Enckhuyzen* den overtocht die 'er ook noch is. Deeze halsſterke voorſtanders der vryheyd, na de Heerlyke zaken tegen de *Romeynen* verricht welke zy, tot drie en vier reyzen achter een ſteeds nieuw volk afſloegen, na de togten, met andere *Vriezen*, die wy *Ooſtvriezen* tegen deze *Weſt-Vriezen* noemden, gedaan onder Koningen namen, doch maar Veldoverſtens van onheuglyke tyden, met roem uytgevoert hebben geſtadig *Holland* in wapenkreet gehouden; op de *Kennemers*, en die op haar fel gebeeten. De *Rhym Cronyk* van *Melis Stooke* zegt dat ze in 't Jaat elf hondert vyf en vyftig alle *Kennemer*, en *Zaandorpen*, in kolen leiden tot aan *Ruygoort* nu in 't Ye, en daar, door de *Haarlemers* en *Okesdorpers* nu *Osdorpers* by *Polanen*, naauwlyks geſtuyt wierden; maar de hulpbenden der *Haarlemers* aangroeyende wierden zy overladen van de buyt, zwaar geſlagen, latende negen hondert man in de pan; t'welk haar macht zeer brak ja zoo, dat zy zes Jaren daar na, haar aan *Floris*, de zeſte Graaf van *Holland* na een dertig jarigen Oorlog moeſten onder werpen. Te mets, hebben zy weer, ja telkens de Slaafſe boejen afgeſchut, beſchreyelyke verwoeſtingen aan de *Hollanders* toegebracht, den *Roomzen* Koning *Wilhem* is van haar in 't ys ſteeken blyvende, gedood, met ſchande en neerlaag van het *Hollands* heyr, en in een ſlecht huysjen begraven, uyt wrok der *Vriezen*, om dat zy hem voor *Aken* te veel dienſt gedaan hadden, om van hem beplunderd te worden, als van zyn eygene hand

Hare gevallen. Ao. 1155. Ao. 1251 Ao. 2056.

hand blykt onder een zyner brieven. 1254. in 't Leeger ten tyde der verwoestinge van *Westvriesland*. Daar na liepen zy met de
Ao. 1268. *Waterlanders* en *Kermers* alle de Slooten, en Kasteelen der Eedelen, welke zich in *Haarlem* tegen hen versterkten af, waarom zy van die kant af naar *Amstelland* wenden; *Gysbert* van *Amstel*, noyt groen op den Grave van *Holland*, en den Bisschop, wierd haar opperhoofd. Deze zyne macht zo groot ziende, wierp de sloten van zyne Vyanden af, bestook *Vreeland*, bracht 'er zyn volk voor, en met de Borgery zamen spannende in *Vytrecht*, verzette de overigheyd, en deeden zamen wat ze wilden, *Aamsland* en *Amesboort* vielen haar toe. Den Bisschop den Hertog van *Gelder*, en anderen dorsten haar niet aan, om haar groot getal. So dat zy *Gysbrecht* en haar buyt meest 't huys brachten. Wanneerze te rug trokken, waren de laaste zo stout datze *Haarlem* aantasten, maar zy wierden van die, onder den Heer van *Perzyn* geslagen; *Jan* van Arkel, overviel *Enckhuyzen* wel
Ao. 1279. Stads grote maar geen muyren hebbende, en verbrande de Stad;
Ao. 1282. zy sloegen de *Hollanders* by *Vroonen* veel Ridders en 500 Man af, de *Hollanders* sloegen daar na de *Drechters* by *Schellinghoud* en *Hoogwoud*, en kregen Koning *Willems* Lyk wederom, zy bouden een Casteel tot *Wydenisse* maar moesten bukken voor de macht van den *Hollandzen* Graaf onder *Brederode*, die haar overstroomd van 't Zeewater, en van een gescheurt, alle onder bracht.

De Stad verloor in deze ongelukkige tyden niets van hare welvaart, zy maakte haare Wallen, Muyren en Poorten, en ver-
Ao. 1354. groote haar Haven, waar in Hertog *Albrecht* 3000 Scheepen
Ao. 1416. verzamelde, om zyn Leeger in *Oost-vriesland* over te voeren. Wederom opstaande tegen den Grave wierdenze van de *Kennemers* overvallen en vermand. Maar 't volk van *Jacoba*, geholpen van eeniger haarer gunstelingen, viel zeer onverwacht in de Stad, op den klaren middag, en sloegen meer als honderd der
Ao. 1514. beste Borgers dood, in de huyzen vallende, daar de zelve der beroerte onbewust aan tafel zaten. Welke kwaden van binnenlandze kryg ophoudende, overviel haar een zwaare Zee storm, met zeer hooge vloed, die op *St. Hieronimus* dag
Ao. 1537. een groot deel van des Stads vesten en Huizen onder de voet hielp, en verdelgde. Welke ramp van veel zwaarder zou gevolgd zyn geweest, hadden de *Gelderzen* haren aanslag volbragt

die

die deze Haven als de bequaamste meenden te overrompelen, om daar uyt *Holland* te bestoken. Zy beraamden de tyd, op welke de kracht der Manschap ten Haring of anders op de Vaart was, bemanden twee Scheepen met Soldaten; deze waaghalzen zouden aan de anderen de weg banen, die na het zeyn, in de Zuyder Zee bleven wachten, onraad vernomen zynde, en de inwoonders te wapen, by 't ontvallen van 't Water deed de toeleg mislukken, waar van zy noch in de Tooren aan de Haven heugnis houden, in een Latyns tydvaars, by de Dreggen die de *Geldersen* in de loop lieten. De Stad is 't zedert heerlyk vergroot en met Zoutketen, Zoutmaken, en halen, sterk reden, en Haringvangst zeer verrykt, zo datse de moedigheyd had, de slaverny van *Castilien* voorbeeldelyk af te schudden, zynde vast, dat den *Briel*, *Vlissingen* en *Enkhuyzen*, de ware grond tot ons geheel gemeene best hebben geleyd. *Alba* meynden door een Scheepsvloot den *Briel* in zyn gewelt te krygen, die zou men wyl *Zeeland* mede opstond, tot *Amsterdam* en daar rondom toerusten; onder dit dekzel meende de Schout by nagt *Schuylenburg* in *Enkhuyzen* Volk te smyten, en de morrende Borgery te dempen, waar toe de Borgermeesters de hand leenden, maar een der braafste Borgers *Rietlutz*, zette zig tegen dezen aanleg, en de zelve t'elkens anders ondernomen, liep t'elkens vruchteloos af. *Quikel* looslyk Soldaten met geweer in de Stad, gekregen hebbende, moest hol over bol, daar uyt; den Drost van *Muyden* lukte 't niet beter, het Koorn en veel *Spaanse* Borgers goederen voerdemen de Stad uyt, de partyschap van binnen groeyde aan, de *Paapse* en Prinse party malkander verschalkende, maar hoewel de vervreemding al zo ver was gegaan, dat de Regenten en Borgers malkander van den eed ontsloegen, deze op *Bossu*, de andere op *Oranjen* steunende, zo wierd nochtans alles zeer wyslyk buyten bloedbad gehouden. De Borgers wierden echter 't werk meester, bewaarden de Burgermeesters op de Keetpoort, zetten 't geschut op de wal, en lieten de Prinse vlag waijen; ruylden de gevangene Borgermeesters, tegen gevangene Borgers, die *Bossuyzen* op zyn Schip had, en namen *Sonoy* voor Gouverneur in de Stad, en waren oorzaak dat *Hoorn*, *Medenblik*, *Alkmaar*, en alles in *Holland* uytgezonderd *Amsterdam* en *Schoonhoven*, 't Harnas aangespte tegen de *Spaanse* dwinglandy.

Ao. 1537 (margin, line 1) — Ao. 1572 (margin, beside "Scheepsvloot")

De Stad maakte veel buyt op de *Amsterdammers*, en heeft staande dien tachtig jarigen oorlog veel heerlyke daden van hare Borgers ter Zee, over 't Vaderland zien uytgalmen. Haren handel vermeerderde, Oost en West, en de achting die Keyzer *Karel* de vyfde, en Koning *Philips* voor haar gehad hadden, van aan niemant haren overtocht naar *Spanjen* toe te vertrouwen, als hare Schippers en Stierluy, is met meerder roem alom aangegroeyd, en zal ook, na oogenschyn niet slenken.

Recht. De Stad heeft vele Privilegien, en vele plaatsen om haar leggen, waar van de Rechtbank aldaar werd gehouden, en eerst het geene resorteert onder 't Schoutampt van *Enkhuyzen*, welk met *Gommerkerspel* een Vryheyd en Poorter recht geniet, strekkende ten Noorden, Oost, en Zuyden, tot in Zee, en Westelyk, tot in den ban van *Bovencarspel*, na het Handvest daar van gegeven: en een ander Handvest van veel later tyd, waar by de Vryheyd en het Schout Ampt van de Stad strekt, een myle waters lang en breet in de Zuyder Zee omgaande, (zo zyn de woorden) der zelver Stede te water, en datse daar mogen doen en rechten als in de Stad *Enkhuyzen*. Het Bailluwschap van de *Streek* of *Langestreek*. Waar onder

Privilegie van 1355. en 1497.

Westeynde, *Bovenkarspel*, *Grootebrouk*, *Lutkebrouk*, *Hoogkarspel*.

In de Zuyder Zee, zyn vele schone plaatzen verdronken, waar onder de oudste en beruchtste is het oude Kasteel van *Cruptorix*. *Villa Cruptoricis*, nu genaamt, de *Crupel* plaat, waar op zo vee honderd *Romeynen* na 't ophangen van *Ollennius* Bloedzuygers, Tollenaars, en Schachers, dood geslagen zyn. Maar *Vlieland* oosteynd, en *Vlieland* westeynd, *Hem*, met *Veenhuyzen* zyn nog in goede stand, alle dezer Dorpen goederen, en de Markten zyn door de heerlykheyd van des Stads brede Haven wel braa gediend. Ze heeft 'er een zeer ruym voor de Buyzen; een schone Ossemarkt, de Admiraliteyt, Munt en Giethuys, en heef nieuws gesticht een zeer schoon Stadhuys, welk van binnen e buyten wel prachtig is.

Stads bestier. Het Asingdoms recht is hier van over ouds gebruyklyk. De Stadt *Enckhuyzen* wort bestiert door twintig Raden, oft Vroedschappen. Uit welke gekooren worden vier Burgermeesteren regeerende een Jaar.

D

De Hoofd Officier ontfangt zyn Commiſſie van de Graafe-lykheids rekenkamer en duurt drie jaren, als wanneer dezelve vernieut wort, en hy Continueert gemeenelyk *ad Vitam*. De verandering der regeering geſchiet op den I. January.

Op den laatſten December gaat den *Premier* Burgermeeſter met de twee Secretariſſen verzelt, en kiezen uit de tien Com-parerende Burgerſchutten, (welke oulinx in twee-en-zeventig Homanſchappen verdeelt waren.) twee hondert en zestien na-men, van Burgers, welke alle bekent ſtaan te zyn, Luiden, de Gereformeerden Gods-dienſt toegedaan.

Deze 216 namen, werden geſchreven op twee-en-zeventig Billetten, ſtaande alzo op ider Billet, drie Perzonen. Alle wel-ke Billetten, die Nagt blyven opgeſloten in de kamer van Bur-germeeſteren.

Op den I. January komen de zeven, af te gane Schepenen, op Clok-ſlag van 12 uuren op 't Raadhuis, ter breuke van 15 Ponden tot 10 grooten yder.

Vergadert zynde, trekken zy, uit de Buſſen, waar in de Bil-letten omgehutzelt zyn, ieder een Billet. Maken dus te zamen zeven Billetten, op elk, drie Perzonen, zynde zo in 't geheel, een-en-twintig Perzonen.

Na welkers huizing aanſtonds de Stadts Bodens werden af-gezonden, om hun uit naam der Heeren Groot agtbare Bur-germeeſteren, zonder vertoeven, op het Raadhuis te ver-voegen.

Deze Burgers worden gemeenlyk Keurvorſten, ofte Kie-zers genaamt; op 't Raadhuis gekomen zynde, wort ieder een Lyſt overbehandigt der 16 te keurene Raden, (alzo 'er vier Bur-germeeſters zyn.) Deze Lyſt is tuſſchen ider naam ter breette van een Stroo doorgeknipt. Nu moet den kiezer uyt de-ze Lyſten, zodanige drie Raden uit keuren, als hy beſt oor-deelt, 't ampt van Burgermeeſteren aanſtaande Jaar te bekleden. (Den *Premier* Burgermeeſter wort door de nieu aangeſtelde, uit een der drie afgaande, gekooren; zynde den Prezident van 't voorleden jaar, daar toe niet verkiesbaar.) Ieder kiezer wort by beurten, een kamer aangewezen, alwaar in eenzaamheid zo-danige drie Raden kan uitkeuren als hem goed dunkt, 't welk gedaan zynde, rolt hy die namen in een; welverſtaande ieder

 apart,

apart. De overige dertien namen worden door hem geborgen; waar na den Kiezer in 't vertrek gaat daar den Hoofd-Officier nevens de afgaande Burgermeesteren en Schepenen te zamen zyn. Hier leyt hy zyn drie opgerolde op een schoon vel papier 't welk den Hoofd Officier hem toereikt, welke dezelve dan in een porcelyne Cop overstort. Op deze wyze de namen ingegadert zynde, worden door den Hoofd Officier in 't bywezen van Burgermeesters, Schepenen en Kiezers na getelt. Het juste getal, namentlyk 63 Billetten gevonden wordende, zo opent den Hoofd-Officier dezelve een voor een, lezende met heldere stemme de naam der gener welke in 't opgerolde Biljet staat, de drie Heeren Raden, die dan de meeste stemme hebben, zyn voor dat jaar Borgermeesteren.

Bevorens deze verkiezing, maken Burgermeesteren in der tyd een dubbelt getal, zynde een lyst van veertien Perzonen, om daar Schepenen uyt te doen aanstellen. De nieuw verkoorne drie Burgermeesteren hebben deze Electie, en wort ook op den 1ste January bestelt en de zeven Schepenen door hun aanstonds gekozen.

Daar na stellen zy een oud Burgermeester aan, uyt de drie der afgegane, zynde als gezeyt is, den *premier* van het voorleden jaar daar niet toebevoegt. Veeltyts wort die het eerampt van Gecommitteerde Raad, in *Westvriesland* ende het Noorderquartier toegevoegt, 't welk hy twee jaren moet bekleden, indien hy 't volgende jaar niet weder tot Burgermeester verkoren word.

De commissie van een Gecommitteerde in de Raad van Staten, duurt drie jaren, en is meest altyd een der Heeren twintig Vroedschappen.

Zo is mede den gecommitteerde in de Raad ter Admiraliteyt, welkers commissie twee jaren duurt, gelyk ook den Rekenmeester, ter auditie van de gemene Lands Rekeninge in *Westvriesland*, ende het Noorderquartier, uyt het Lichaam der Vroedschap voor twee jaren gecommitteert word.

Den Stadts Thesaurier, door de Vroedschap *ad Vitam* aangestelt, heeft zorge over Stads inkomsten, betaalt de weddens, der Stads beampten, als mede de dag gelden, der Stads werkluyden.

Den Ontfanger van des gemene Lands middelen over 't Quartier

tier tot pkhuyzen, wort aangestelt als boven; betaalt zodanige Los, en lyf-renten als ten laste van zyn Comptoir zyn lopende

Aan de twee Thesauriers extraordinair worden de Verpondingen der Huyzen betaalt, en zy als boven, aangestelt.

Twee Leeden der Vroedschap, werden uyt die vergadering, tot Pennigmeesteren der groote Visschery aangestelt; deze bezorgent interest der Haringvaart, ontfangen 't lastgeld der uytvarende Buyzen, bezorgen 't Convoy dat van Stads wegen na die Visschery geschikt wort, betalen de Manschap, en vorders wat tot dat Convoy behoort.

Vyf Weesmeesters hebben 't bestier over al zodanige Penningen als voor onmondige, by overlyden van ouders of Vrinden, ter Weeskamer beschikt worden.

Vyf Commissarissen van kleine geregtzaken, werden in 't begin van January, door Schout, Burgermeesteren en Schepens, voor een jaar aangestelt, hebben judicature over verschillen, de 60 gulden niet surpasserende, dog zo, dat den gecondemneerden van 't gewysde, aan Schepenen kan appelleeren.

Twee Secretarissen zyn ten dienste van Burgermeesteren, Schepenen, Weesmeesteren, en Commissarissen van kleyne zaken, dog by absentie, ofte als meerder dan twee Collegien gelyk vergadert zyn, zo wort den beëdigden Clerq verordent, tot het Schryven der vereischte notulen, welkers pligt anderzins is om des morgens van 9 tot 11, en 's namiddags van 1 tot 3 uuren ter Secretarie te vaçeren.

Vyf Commissarissen van den Egtenstaat worden door Schout, Burgermeesteren en Schepenen aangesteld; de geene welke belust zyn in den Egt te treden, werden door hun ingetekent by naam, toenaam, en woonplaatze, om na drie Kerkelyke voorstellen geen verhinderinge opgekomen zynde, aan elkander gekoppelt te worden; Deze Heeren hebben hun eygen geheymschryver by Burgermeesteren aan te stellen *ad Vitam*.

Vier Kerkmeesteren, zyn 't bestier der Kerken en der zelver inkomen aanbevolen;

Vier Aalmoessenjers Voogden; Agt Weeshuys Voogden; Agt Proven-huys Voogden; Agt Gasthuys Voogden; Zes Bezorgers van 't Ambagt; en vier Leprosenhuys Voogden.

Deze zyn alle Heeren uyt de Magistraat, en aanzienlyke Burgeren

 door

door Burgermeesteren aan te stellen, en de zorge aan bezondere Godtshuyzen toebetrout.

Enkhuyzen heeft zes Bewindhebberen van de *Oost-Indische* Compagnie; een der zelve stervende, komen de Hoofd-participanten ter beschreven dage by een, kiezende uyt hun lichaam een getal van drie Personen, waar mede twee uyt hun vergadering gelastigt werden voor Burgermeesteren te gaan, welke Electie hebben, en uyt dit drie tal een Bewindhebber maken.

De Maatschappy der *West-Indien*, hebben hier twee Bewindhebbers, de vacante plaats wert vervult op die wyze als by de Oost, gezeyt is, alleen verscheelt het dat de nominatie uyt twee Hoofd participanten bestaat.

De Heeren Burgermeesteren der Steden *Hoorn*, *Enkhuyzen* en *Medenblik*, zyn de opper gezaghebbers over *Westvrieslandts* Munt, welke zeven Jaren in een van deze Steden blyft, en zo by beurten van Stadt tot Stadt verhuyst.

Door dezelve werden aangestelt alle der zelver bedienden als een Griffier, Waardeyn, Muntmeester, Assayeur, Stempel snyder, en Smit Meester, &c.

De Dykgraaf van *Dregterland* alhier, heeft zyn Commissie *ad Vitam*. Deze vigileert over de Dyken en der zelver reparatie en behouding, zo wegens Wier, als Paalwerk, verhoging en wat dies meer is.

Een Heemraad, twee Vredemakers, twee Hoofd Ingelanden hebben nevens hem verder toezigt wegens de Dykagie.

De Collecten en Imposten zyn hier als in andere Steden gereguleert, dog worden de Collecteurs, van de gecommitteerde Raden (en niet van Pagters) *ad Vitam* aangestelt.

Lyste der Heeren waar door *Enkhuyzen* geregeert word.

Twintig Raden ofte Vroedschappen; Een Hoofd-Officier; Vier Burgermeesteren; Zeven Schepenen; Een gecommitteerde Raad in *Westvriesland* ende het Noorderquartier; Een gecommitteerde in de Raad van Staten; Een gecommitteerde in de Raad ter Admiraliteyt; Een Rekenmeester in *Westvriesland* ende het Noorderquartier; Een Thesaurier; Een Ontfanger van des gemene Lands middelen over 't Quartier tot *Enkhuyzen*; Twee Thesauriers Extraordinaris; Twee Pennigmeesters van de grote Visschery; Vyf Weesmesteers; Vyf Commissarissen van de klei
ne

ne geregtsken; Twee Secretariſſen; Een beëdigt Clerq; Vyf Commiſſariſſen van den Egtenſtaat; Vier Kerkmeeſteren; Vier Aalmoeſeniers Voogden; Agt Weeshuys Voogden; Zes Bezorger van 't Ambagt; Agt Provenhuys Voogden; Agt Gaſthuys Voogden; Tien Burgerſchutters; Zes Bewindhebberen der *Ooſt-Indiſche* Compagnie; Twee dito van de *Weſt-Indiſche*; Een Dykgraaf van *Dregterland*.

VIER-EN-DARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van EDAM *en* MONNIKENDAM.

EDam werd by de meeſte gelooft de naam van verlaat in den Dyk aan den Uytloop van het Ye te hebben, *Jedam* in eenige brieven gemeld. By ons is elders aangeroerd, met veel ſtroom verſparringen, en daar tegen wederom uytlooingen die de tyd, en Oorlog in *Holland* hebben gemaakt, om genak te vinden, of zwaarder inbreuken voor te komen; Dit ſtroompjen Ye, eertyds, en nu de Princeſſe der ſtroomen, dat ſcheepryk en Goudryk Ye 't welk de machtigſte Stad *Amſterdam* voorby en inſpoeld, quam uyt de *Zaan*, lopende vry dicht na de Waterlandze kuſten, maakte de ſchyding der *Marſen Friziabonen*, en *Tuziers*, welker land wel eer, veel met Meyren van binnen, nu door Ye en *Goud* Zee met 't *Hoorner* Hop bewaart wierd. Men ziet dat deze, op de groote naam van *Vriezen*, lang hebben bekent geweeſt, 't is noch als van ouds, byzonder de Waterlanders, ſchrander in gereedſchappen, Scheepsbouw, Oorlogstuyg, Sluyzen, en Molens te maken. So gebruikte haar *Civilis* in de Beleggering van *Zante*; en *Fredrik Barbaroſſa* in 't geloofde land; *Vrankryk* heeft noch tot het maken van 't Canaal van *Narbonne*, deze luyden met veele beloften gelokt, en ſchandelyk onbetaald laten loopen; na der *Franzen* gewoonte, die als 't quade over is, met den Heylig ſpotten. Tegen deze moeſten zich de *Romeynen* door onze toelating in *Uytrecht* wapenen, waar zy den *Rhyn* met een vaſte brug beſloegen, om op haar in te konnen vallen, de *Tuſſu* of *Tuſſchenlanders* zyn na de *Vermers* en *Weſtvriezen* wat dieper aan de *Binnen Zee* geplaaſt, of 'er

Naam. *Tacitus.* *Plinius.*

of 'er *Opperdoes* noch van is, zou ik twyfelen. Deze volkeren besloegen al reedlyk groot land, van de rechte *Vriezen* door de *Vlieter, Vliestroom* of *Flevis* waar in de graft van *Druzus* of *Yssel* loosde en te gelyk in Zee liepen, afgescheyden; meest Bosschachtig en hoekig, door den inbreuk der Zee vloeden, tot een middellandze Zee uytgeborsten, de Zuyder Zee genaamd, gevaarlyk, om 't vergrooten der Zee gaten. Hier aan leyd *Edam*, een zoet en uyt de natuyr sterk Stedeken, 't welk tegen de *Vriezen*, *Gelderzen* en *Stichtzen* bebolwerkt moest werden: het kreeg zyne eerste
Ao. 1323. Toorens en Poorten, waar door het van vooren met de Zuyder Zee gedekt, en van achteren veylig door het Purmeyr, nu zoo schoon en weeligen polder, bedykt met zo vasten Dyk, als meer andere Meyren, dat men zou derven gelooven, dat desselfs Dyken (in geval van doorbreeken der Zeedyken) zoude konnen bestaan, en haare ryke Polders als Eylanden bewaren. Deze Stad heeft in de Borger krygen, nu en dan, de party die meester was in *Hoorn* of *Amsterdam*, moeten volgen, en dan lyden na de gevallen. Zy hebben wel het selste quaad geleden van de *Drechter Vriesen*, hare naaste buyren, om dat zy vroeg als *Kermerlands* gevolg, door de *Hollandse* macht, den Grave onderworpen wierden; zy wierden ook sterk gepraamd, door riemen en Manschap ter heyrvaart, onder de bannier van *Haarlem*, men ziet daar van tot *Edam* noch de getuygenis, by 't wapen der *Stier*, alwaar pleeg te staan, die van *Edam* als trouwe onderzaten, quamen die van *Haarlem* te baaten, &c: Als een verwoede stier; waar van de Stadt haar Wapen voorwent gekreegen te hebben. Door deze veelvuldige heyrvaarten, en uytmergelingen, vatten zy met de Waterlanders in 't gemeyn, *Kennemervolgers* en *Amstellanders*, de tocht op tegen de Drosten en Edelen, alle Sloten tot aan *Haarlem* onder de voet halende. Verkoren *Gysbert* van *Amstel* tot Hoofd, haalden ook de *Drechters* aan haar snoer, en wierden meester tot in *Uytrecht*, als boven gezeyd is.

De Stad wierd in de tyd dat *Nagel* de *Kennemers* aanvoerde, mede te voren aangeroerd, door de zelve ingenomen, meynende
Ao. 1426. de *Hoorn* met beleg in te nemen. Voorts reede en boude
Ao. 1572. vischte, en voer, met zoete voorspoed; bewakende tegende *Gelderze* hare Zeedyken, die zy, *Marken* afgebrand hebbende, sloegen. Tot dat zy als een lid der vereenigde Steeden van *West*

vrieslan

Vriesland, tegen de dwinglandy van *Spanjen* in tekenden; en een der stemmende Steden van *Holland* bleven.

De Scheepstimmering, Kaashandel, varen, op de grote en kleyne Visschery, en het Visschen op de Zuyder Zee, zyn der Mannen beezigheden; de Vrouwen kloppen Werk (Braauzel genaamd) van oud touw; breyen Netten, spoelen Zyde voor *Amsterdamse* Koopluyden, en geneeren haar daar mede, te laf of te net, tot behoorlyke huyshouding van een goede tafel. en zeker 't is te verwonderen gelyk *Tacitus* van de *Duytsen* eertyts zeyde, waar die sterke lichamen en haar Heldenmoed van daan komt, nadien zy 's avonds alle op de stoepen, maar Melk eeten, en 's middags meest Vis, van slechte soort, gedroogd, gezouten, of anders met Garnaat greetig schaffen; van Vlees zo weynig voorzien, want alles gaat uyt de *Purmer* na *Amsterdam*, zo dat men laat omklinken, als 'er een Schaap geslacht werd.

Edam is een Schout Ampt van aanzienlyk gevolg, hier by horen *Midlye*, *Quadyk*, *Waarden*, *Oosthuyzen*, *Etersem*, de *Purmer*; maar is nu zeer schoon bedykt; een Dykgraaf en Heemraadschap en een brave Bailluage, groot zynde 3000 Morgen. Of hier in een Meyr zynde, oyt een Zeevrouw gevangen is, laat ik elk vry te geloven, of niet, my komen de byvoegzels ten minsten versierd voor, van spreken, spinnen, &c.

Het bestier der Stad bestaat uyt

Een en dartig Vroetschappen; maar sterft uyt tot twintig. Een Hooft Schout, vier Burgermeesten, zeven Schepenen. Om de een en twintig jaar, een Gecommitteerde voor drie jaar in de Generaliteyts Rekenkamer. Een Gecommitteerde Raad tot *Hoorn*. Een Rekenmeester. Een Admiraliteyts Heer, tot *Amsterdam*, en eenige Ampten over de *Purmer*, de Zeedyken ontrent de Stadt, over de Bakens en Vyeren op dezelve, en aan hare Haven. Haar bestier

De verandering der Regering, is als tot *Hoorn*, op goede Vrydag.

MONNIKENDAM.

Draagd zyn naam van de *Monnik* een watertjen dat door de Stad loopt; men heeft reden te denken, wyl het vermeld Naam.

werd in de Boeken van *St. Maarten* tot *Vytrecht*, dat S'te *Hildegards*, en een *Carthuyzers* Kloofter, hier zyn gefticht geweeft, al vry vroeg in der Kriftenen opkomft, en dat dit watertjen daar van de naam heeft behouden; te weten van de *Monniken*. Men ziet in dit deel van *Holland*, welk *Weftvrieflands* naam nog behoud, vele oude rode fteenen graven, en daar by zeer oude merktekens in de fchriften; onder anderen een buyten *Monnikendam*, aan 't *Monniken* Meer uytgegraven, van Ao: Chrifti 570 en in *Weftwoud*, het jaartal van 300; men heeft ook eenige fteenen aan 't zelve Meyr opgehaald, die *Zifrid*, en *Poteftaat* met haar halve Griekze letteren willen verbeelden, zonder jaartal. Alle deze Landen kregen ruft, als *Veronen* of *Vronlageift* ondergingj; want hare te groote liefde, voor een koppige gril, van eygen Meefterfchap (die niet verweeren kon) deed haar t'elkens brand en blaken, doodflag en verwoefting doorftaan, daar in tegendeel, het inlyven aan 't lichaam van *Holland*, haar oorlog en Zee vry maakte, door de Dammen en Sluyzen als voor is aangeroerd. De Stad lag bequaam om *Drechters* en andere *Vriefen* te die-
Ao. 1297 nen voor Hoefflag, Wapenplaats en Haven, om van daar uyt te fpatten, en den Biffchop, meeft *Hollands* Vyand, by te fpringen; alwaar den Biffchop *Willem Bertold*, door de *Waterlanders* en *Haarlem mers*, zo geflagen wierd, dat hy zig naaulyks met een fchandelyke vlucht in *Overyffel* bergde, door een kleyne Sloep ge-
Hare gevallen. bracht uyt de Zeeflag, als die met *Holland* zaamen ftond. In Graaf *Floris* tyd, wroktenfe weer, zodanig tegen hem, dat zy over 't Ye, onder *Gysbrecht* van *Amftel*, in 't *Sticht* vielen, de Stad met Borgeren overkomft verzekerden, en 't gantfe *Sticht* by na
Ao. 1426. omkeerden. Na die tocht is de zelve Stad van de *Kermers*, voor Vrouw *Iacoba* ftreng trekkende, ingenomen. Kreeg om dat ze veel geleden had, van 't Huys van *Borgondien* fraye voorrechten;
Ao. 1499. zy leed een fchrikkelyke brand door een onvoorzien ongeluk van een Haringdroger, zo men fchryft, zo dat 'er naaulyks tachtig Huyzen over fchoten; en dit quaad was noch niet vermee-
Ao. 1515. fterd, als de zelve ramp haar trof, met in kolen te zetten, byna alle Burger en Stads gebouwen, zo dat alleen de Kerk en het *Carthuyzer* Kloofter behouden bleven.

Haar ftand. De Stad leyd een uyr van *Edam*, is als 't Hoofd van *Waterland* met ftille maar neerftige Borgers voorzien, die ter Zee varen

Viffer

Viſſen en Landbouwen. Haar Haven tot Buyzen, Hoekers en andere Viſſchers is veylig, de *Goud* Zee loopt voor de Haven voorby, wiens vyerbaak zeer nodig is om het Eyland van *Marken*, te myden; welker inwoonders (die geene vreemdelingen ontfangen) door dapperheyd der *Munnikendammers* en hare buyren tegen de *Stichtze* en *Overyſſelze* wel gewroken zyn. Dit Eyland noemen eenige *Markzem*, maar de oudſte Brieven en geſchriften, noemen 't *Marskenhem*, van de oude *Marſen*, gelyk *Marſen*, *Marſenveen*, en meer plaatzen geheugen dragen.

De Stad ging tot het gemeen verbond over met de andere Steden van *Noordholland*; en hielden haar vromelyk in de ſlag op 't *Hoorner* Hop, tegen de Vloot van Duc *d'Alba*. Op 't Raadhuys dezer Stede, werd tot een ſchoon geheugteken noch bewaard, het Gulde *Vlies* van *Boſſu*, den Admiraal van de Vloot; die van den Admiraal der verbonde Steden, *Cornelis Dirkzen* van *Munnikkendam*, hem wierd afgenomen, en tot vereeuwiging des Helden ſtuks, voerd het brave geſlacht der hoogwyzen Heeren, de naam van *Admiraal*; na die voorſtander der Vryheyd, die zo fier en hertvochtig was, dat hy gequeſt, niet uyt de ſtryd wilde blyven. Zeer brave verſtanden in rechten als anders heeft dit Stedeken uytgeleverd.

De Dykgraven en Heemraden, van *Waterland* en zyne Dyken zyn meeſt ook aldaar, om hare rekening en inſpectie te doen, van de nood die de Landen lyden, welke eertyts zeer veylig in 't midden van anderen inlagen, wanneer men de Zee buyten ſloot, en den Ocean geen vermenging met de Zuyder Zee had. De uytvloeijing van de graft van *Druſus* liep in die tyd voorby de Landen *Urk* en *Ens*, al vaſt zynde; de *Zaan* liep voorby *Amſtelland* en *Zeevank*, die alle met de Meeren nu *Goud* Zee *Ganzorde* en *Hoorner* Hop genoemd, zyn veranderd in een Zee, wiens Schipvaart over al berucht is, en die ontfangt *Yſel*, *Eems*, *Vecht*, *Ye*, de *Zaan*, van onder, met het zwarte Water, van boven *Yperſloot* en *Durkendams* water. Dit *Waterland* beſchermen deze Dyken, van welk Landſchap na deze Stad *Ransdorp* het Hoofd is, en daar na *Schellingwoude*, *Buykſloot*, *Lansmeer*, *Nieuwendam*, *Broek*, *Watergang*, *Zunderdorp* en *Durgerdam*. *Munnikendam*, is ook een Schout Ampt op zyn zelven, en *Urk*, *Ens* en *Emeloor* een Bailuage; de *Voolwyk*, *Monnekenbroek*, *Rietbrouk*, *Cattwoude*, *Marken*, het Eyland

en Dorp *Oostzanen*; ten deel *Broukermeer*, *Belemermeer*, *Buykslotermeer*. De Stadt wert bestiert door

Een en twintig Vroedschappen, waar onder zyn, vier Burgermeesteren, zeven Schepenen, en drie Secretarissen. Den Officier of Schout, mag volgens octroy van den Staat niet in de Vroetschap zyn, alhoewel 'er nu in is, maar zal by versterf in 't toekomende niet mogen zyn. Om de een en twintig jaar een gecommitteerde voor drie jaar in de Generaliteyts Rekenkamer. Een Raad in de gecommitteerde Raden van 't Noorderquartier. Een Raad in de Admiraliteyt van 't zelve Quartier. Een Reekenmeester ter Auditie van des gemene Lants Rekenkamer van 't zelve Quartier. Burgermeesteren zyn Hooft ingelanden, van de *Purmer*, *Wormer*, en *Waterland*. Een Heemraad in *Waterland*, een dito in de *Purmer*, een dito in de *Waterlands* Meeren. Den Bailliuw en Dykgraaf van *Waterland*, *Catwoud*, en 't Eyland van *Marken*, moet zyn een *Monnikendammer*, de Secretarissen, *ad Idem*.

Den Dykgraaf van de *Waterlandse* Meeren, als mede den Secretaris, mede als voren. Een Bewinthebber van de *West-Indische* Compagnie in 't Noorderquartier. Een Secretaris van de grote Visschery.

De verandering van de Regering geschiet op den 9 Augusti daags voor *St. Laurens*.

VYF-EN-DARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van MEDENBLIK.

Naam. DE Stads naam is zeer onzeeker, maar de oudheyd van haar Slot is boven alle plaatzen uytmuntend; zy heeft de Zeetel niet duyster geweest der oude *Vrieze* Koningen, welke aan de Revier *Medemalacha*, nu niet te vinden, maar zeer klaar en onderscheyden vermeld, in de handvestbrief van den
Ao. 985. *Keyzer Otto* gegeeven; deze plaats is zeer wydberoemd geweest in voorige tyden, maar naauwelyks een haven voor scheepen zynde, die de mont van *Vlevus* welke aan beyde kanten van *Texel* loosde,
Ao. 1118. en op de zyde van *Grebbe* boven *Huysduynen* geleegen in Zee viel. Den Bisschop *Godwald* schonk de Kerk van *Medenblik*, die hy noemt

noemd de Kerk in de Stad *Medenblik* aan St. *Maarten* tot *Uytrecht* voor de *Canoniken*, met al het geld der *Circatores* of Kerkbezoekers en *Chynzen*. Die stichtze Geestelyke schreeven ook al lang haar zelven toe, de Koninglyke thienden in *Medemelake* op den inventaris of blaffaart van hare goederen; de Rivier boven genoemd is van een zamenloop der Meyren by de *Vriezen*, *Meden* genaamd, afgebracht voor de naam. Haar Stads Schout had een Bailluwschap over alle de *Westvriezen* Dorpen en Steeden welke haar na *Vroonens* ondergang onder *Holland* vleyden Graaf *Floris* de vyfde heeft het oud Slot Heerlyk hersteld en aldaar een Burggrave ingezet, met een zwaare bezetting om den aanloop en inval der *Vriezen* te teugelen, gelyk hy dat jaar daar aan haar na de Zeevloeden, door *Breederoden* had ondergebragt, die te vooren zyn Vader Koning *Wilhem* in 't Ys gedood hadden. Graaf *Jan* zyn zoon sloeg de *Vriezen* voor 't Slot ende sterktens van *Medenblik*, en daar na in een Veldslag by *Vroonen*; op 't slot te *Medenblik* wierden de verdrag punten der onderworpe *Vriezen* na dien slag geteekend, van *Hoogtwouder*, *Nieuwerdorper*, *Drechter* en *Geestmans* Ambacht; den dag na Alderheyligen 1299. en stelden daar de *Vriezen* haar zelven in bescheydenheyd van den Vorst *Jan* van *Avesnes* van *Henegouwen*.

Ao. 1287.

Ao. 1297.

De party voor *Jacoba* liep onder *Brederoden* by na *Noord* en *Zuydholland* af, en nam *Medenblik* in. Maar zyn Scheepen wierden van de tegenparty, van *Haarlem*, *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enckhuyzen* en *Medenblik* by *Wieringen* geslagen. Waar na het land van *Westvriesland*, uytgezonderd van de *Gelderzen*, zonder onrust is gebleven, tot de onrust tegen de *Spaanze* dwingelandy. De Stad wierd met brave vesten omcingeld intrekkende die op de helft der Stadstonden, want zy wierd meer als een groot derde uytgeleyd; en ontfing op St. *Alberts* berg, in 't Jaar 1288 van *Floris* de vyfde zeer schoone voorregten en vryheeden. In 't midden van hare welvaart quam een zware party *Gelderzen*, die haar zelven de naam gaven van de *Zwarte Benden*, welke van de water en land zyde de Stad beklommen en stormderhand in namen, zy moorden en branden 't alles uyt en af, maar de Borgers en eenige brave Eedelen, op het Slot wederstonden al haar geweld, en *Justus* Grave van *Buyren* sloeg Ridderlyk hare stormen af, dempte haar vyerwerken, en sloeg in een uytval, veel

Ao. 1417.

Ao. 1517.

Ao. 1547.

volk dood en deedze opruymen : maar 't vyer van een ſchrikkelyke brand verdorf zeer veele huyzen. De Stad heeft nu de beſte haven van *Holland*, maar zeer weynig handel of welvaart; de Banen, Scheepswerven, keeten, en reederyen zyn ſterk geminderd ; Die plaats zou uytmuntend bequaam zyn voor een Dok tot zware Oorlogſchepen, men kanze daar wel havenen en bergen. De Dyken werden nu zeer wel waargenomen, het recht en Reekenhuys is aldaar; het *Wier* is by een groote genade van God, daar zeer overvloedig, en noodzakelyk aan de Dyken, overtreffende allerley ſtof tegen de ongeweerten der bulderende Zuyder Zee golven, die dagelyks door 't vergrooten der gaten van *Texel*, *Vlie*, en *Schelling* zwaarder werden.

Men ziet in de Privilegien, de Steeden van *Hooren* en *Enkhuyzen* gegunt dat de Stad, hoewelze noch machtig by geheug onzer ſchryvers is geweeſt, een zeer wyd uytgeſtrekt gebied heeft gehad. *Hoorn*, *Enkhuyzen* en de dorpen wyd en breed zyn onder haar Schout of Bailluw geweeſt : nu hoort daar aan en meeſt onder, *Wabershoven*, *Opperdoes*, *Ooſtwoud*, *Twiſch Lamberſchaach* en 't Schout Ampt eertyts van *Abbekerk*; Het Bailluwſchap *Hoogtwoud*, en *Eerſtwoud*, *Wieringen*, oud en nieuw ofte *Wieringerwoerd*, en *Sybecarſpel* zyn Schout Ampten, *Benninksbroek*, *Schelling* en *Grient* twee Eylanden.

De Stad leyt twee grote uuren van *Enkhuyzen*, meeſt in de Zuyder Zee; zy voert om de oudheyd van hare rederyen en ſchone Haven een Schip in haar Wapen. *Schagen* een vrye Heerlykheyd is van ouds *Zee Hagen* genoemd geweeſt, om dat aldaar een Boſch was, dry myl van *Alkmaar*, en by na zo veel van *Medenblik* afgelegen. Hertog *Albert* ſchonk dit aan zyn natuyrlyke Soon *Wilhem*, gelegitimeerd door den Paus *Nicolaas*. Die Heeren hebben veel plaatzen by *Nieuland* en *Rype* ingedykt; deze heerlykheyd heeft Stads vryheden ontfangen van Graaf *Willem* van *Henegouwen*, en de Heeren zyn altyd in de *Hollandſe* Ridderſchap gezeten geweeſt, 't is het vetſte en zwaarſte Land der Provincie en wel met ſnelle en verſtandige inwoonders voorzien : Deze vrye heerlykheyd en anderen hebben van de jurisdictie der Bailluage van *Medenblik* veel afgeneepen. Anno 1572 is de regering van *Medenblik* mede in 't gemeen verbond getreden.

Ao. 1415.

De Stats Jurisdictie ſtrekt ſigh uyt ten Suyd-Ooſten tot *Wan*

naar

naarshoef ingesloten, dan *Swaaghdyk*, langs het Oosteynde van *Houtvert* tot de Banschyding van *Hoorn*, van daar Noord op, begrypt *Ooostwoudt*, het Oosteynde van *Twizk* en het Dorp *Opperdoes*.

Medenblik heeft zestien Raden, uytmakende de Vroetschap: een of meerder Leden ontbrekende, maken d'overige, nieuwe Raden in hare plaats. Haar bestier.

Uyt het voorschreve getal, zyn drie Burgermeesteren, welke Jaarlyks op Nieuwe jaars avont, dat is den laatsten December werden verandert in volgende maniere:

Behalven de zestien Raden zyn 'er nogh vierenveertig uyt de Gemeente of Burgery, uytmakende 't zamen 't getal van 't zestigh, welke zestig Stemmers genaamt worden, en de verkiezinge doen van twee Burgermeesteren. Dit getal van zestig, moet altyt tegens de verkiezinge volkomen zyn, want by versterf of anders, wert by de Regeering een ander aangestelt.

Daags voor Nieuw Jaar ontrent de middag zyn de zestig namen geschreven yder op een briefje: uyt welke briefjes toegevouwen, en in een ouderwetze hooge Hoet onder malkander vermengd zynde, door den Schout, Burgermeesteren en Schepenen werden getrokken, drie onderscheyden reyzen, dertig namen; met dit onderscheyd, dat den eerste Burgermeester niet mede trekt: deze dertig worden door de Boden in de Stadt opgezogt en gevonden zynde, verzoght om voor 't luyde van de Poort klok, op het Raathuys te verscheynen tot electie van Burgermeesteren: ymant van de getrokken dertig Stemmers uyt de Stadt zynde, wert een ander in die plaats getrokken: dogh door ziekte belet, wert den Schout met twee Schepenen en een Secretaris afgezonden om die stem te haalen. De Stemmers verschynen een voor een, in de kamer van de Vroetschap pen voor Schout, Burgermeesteren, Schepenen, neffens den Secretaris; op de vrage van den eerste Burgermeester, noemt yder twee uyt de Vroetschap, om in 't aanstaande Jaar Burgermeester te zyn: de stemmen werden aangetekend en by meerderheyt, van dien gaat de verkiezinge deur. De stemmen opgenomen zynde, wert zulks aanstonds aan de dertig Stemmers (die gewoonlyk in Schepens Kamer dien Avont van Stadswegen werden onthaalt) door den Secretaris bekent gemaakt, en de twee

nieuwe

nieuwe Burgermeesteren geluk gewenst: daar op vertrekken deze nieuw gekoorne in Burgermeesters kamer, en maken met hun tweën uyt het twee getal, dat jaars te voren aangekomen was, een oud Burgermeester. Alzo den eerste Burgermeester van't verloopen Jaar altyt afgaat, en niemant langer als twee Jaaren regeert.

De verkiezinge gedaan zynde, werden drie brandende kaarzen gestelt in Schepens kamer voor de Glazen, aan de straat, tot een teken voor de Burgery.

Burgermeesteren verschynen in de vergadering van d'Edele groot Mogende Heeren Staten van *Hollant* en *Westvrieslant*, of zelfs, of door hunne gemagtigde.

Burgermeesteren vergaderen gemeenlyk des Dingsdags voor, en Saturdags na de middag; stellen twee Molenmeesters van de Polders genaamt *Braakenspoel*, *Wymers* en *Ligtewater*. Op Nieuwe Jaars dag worden Schepenen gekozen, Onder voorgemelte zestig Stemmers zyn veertig die de verkiezinge mogen doen; welke genaamt worden Veertigen en 't Zestigen, de Raaden zyn altyt zulks te gelyk.

In de opgenoemde Hoet, worden onder den anderen omgeschut veertig zilvere (voor deze maar gemeene) boontjes, altemaal wit gekookt, uytgenomen zeven, die bruyn of zwart zyn; de Veertigen trekken yder een boontje; die de zeven zwarten getrokken hebben Stellen een dubbelt getal van Scheepenen op, tot eenenveertig ingesloten; waar onder geen Susterlingen of nadere vrinden geleden worden. Schout en Burgermeesteren maken nu (eertyts den overleden Koning van Engelant Hooglostelyker geheugenisse) 't enkelt getal. Schepenen houden gewoonlyk Regtdag alle dingsdagen 's morgens.

Den Schout ofte Bailluw ontfangt zyn Geloofsbrieve van de Kamer van Rekening: voorts als in andere Steden.

De Vroetschap zend uyt hun een Lid, ter vergadering van de de Ed: Mog: Heeren, de Gecommitteerde Raden van de Staten van *Holland*, en *Westvrieslandt* in *Westvriesland* en het Noorder quartier, als mede een in den Raadt ter Admiraliteyt, op gelyke wyzen als andere Steden: gemeenlyk hier voor twee Jaaren.

De zelve zendt ook een uyt hun ter gehoor van des gemeene Lants

Lants Reekeningen, dan voor een dan voor twee Jaaren.

Uyt de benaminge van de Vroetſchap kiezen haar Edele: Mogende voornoemt, een ontfanger van des gemeene Lants-middelen over deze Stadt en 't rezort van dien: *ad Vitam.* Een Schotvanger. Den Theſaurier. Ontfanger van de twee honderſte penning. Twee Secretariſſen, werden by de Vroedſchap aangeſtelt *ad Vitam.*

De Regenten of Voogden over de Godtshuyzen werden in den aanvank des jaars by Schout, Burgermeeſteren en Sehepenen, of gecontinueert, of de *novo* aangeſtelt.

't Collegie van Weesmeeſteren beſtaat uyt drie Raden, een out Burgermeeſter; vergadert alle Maandagen 's morgens.

De Secretariſſen van de Stad verſchynen aldaar, alzo de Weeskamer geen byzondere Secretaris heeft. De Weeskamer is gepriviligieert by den Souverein in den Jare 1615. den 10 July.

Hier worden alle zaken der Weezen en elendige (als de Weeskamer by uytterſte wil niet is uytgeſloten) afgehandelt, blyvende het hoger beroep eerſt aan Schepenen, en dan voort ten Hove.

Kerkmeeſteren. Gaſthuys Voogden. Oude Weeshuys Voogden. Arme Voogden. Nieuwe Weeshuys Voogden. Memorie Voogden. Deze worden geſtelt zo uyt de Regering als Burgery.

Drie Commiſſariſſen van Huwelykze zaken, neffens hun Secretaris vergaderen alle Saturdagen s'avonts, tot d'intekeninge van huwelykze geboden: voor de zelve worden in d'eerſte inſtantie bepleyt en afgedaan, de zaken in geval van trouw beloften, ſchutten van geboden en zo voorts: 't hoger beroep als boven ten opzigte van de Weeskamer is gemelt.

De Schuttery beſtaat in vier Vaandels, onder hunne Hooftluyden: 't Groene, Witte, Blaauwe en Orangie Vaandel.

De Krygsraat vergadert op Hemelvaartsdag.

De Vlieten en Stats wateren worden Jaarlyks opentlyk verpaght.

Alhier is een Bewinthebber van de *Weſt-Indiſe* Compagnie: neffens een directeur van de Middelantze Zee.

De Raadt ter Admiraliteyt ſtelt alhier een Convoymeeſter, Boekhouder, en hoogbootsman, nevens twee Commizen ter Recherge.

Ook rezideert alhier een geauthorizeerde wegens Eetſtuk van

de pilotage, welke gemeenlyk is ymant uyt de Regeeringe: van gelyken een Heemraat van den Houtbosse tot Petten

Volgens Privilegie woont ook in deze Stadt den Dykgraaf van 't Ooster Bailluwschap van *Westvriesland* genaamt *Medenblik* en de vier noorder Coggen, wiens geloof brief (*Commissie*) als die der Schouten wert verleent.

Den Secretaris woont mede alhier } beyde *ad Vitam.*

De Stad heeft ook in de vergadering over de Dykagie, een Heemraad. Een Dykhooftman. Een Coggemeester: zomtyds op haar beurt een Hooftingelandt; deze regeeren gemeenlyk een Jaar.

De vergadering werd binnen deze Stad gehouden in een aanzienlyk Huys genaamt het Cogge Huys.

De generale rekening wert jaarlyks ten overstaan van Gecommitteerde uyt de Steden alhier op het Raathuys gedaan.

De *Westvriesche* Munt is met deze Stadt, *Hoorn* en *Enkhuyzen* gemeen, en alzo *Ambulatoir* De Collecten hier als in andere Steden.

Zomers ryd alle morgens ten half zeven, en in de nazomer ten halfagt een Post wagen op *Hoorn.*

Dingsdags en Vrydags 'smorgens vaart een trekschuyt op *Alkmaar.*

Zomers vaart daags een, en 'swinters twee Schuyten op *Hoorn* en *Enkhuyzen.*

De Beurtman op *Amsterdam* vaart driemaal 's weeks.

ZES-ENDARTIGSTE HOOFDSTUK.

Van PURMEREND *en de* EYLANDEN.

Naam. DE Stad heeft ontwyfelbaar de naam van het Meyr de *Purmer*, een Meyr van aanmerkelyke groote, zynde nu als gezegt is, bedykt zynde, tot een Polder groot 30[00] Morgen. Deze plaats is te voren niet veel bekent geweest, want men zegt nu nog daar en rondom de *Beemster* Mey, nu ook zo wonder schoon bedykt geworden, en aan de *Schermer* Eylanders

een

een byzondere taal overig te zyn, welke eenige nog om *Purmerland*, en na de kant der *Schermer* onderhouden. In dit Stedeken, zegt men die Meerminne in 't Meyr opgevangen, te zyn gebragt geweest. De Stad leyd aan de *Beemster* Dyk by na vast, heeft ook uyt de Rykdom der Hoffsteden bewoonders, van dit *Westvriese* Lust-hof, veel welvaren; dezen Hoek leverden de eerste razende Landluyden uyt die men *Kaas en broods* volk noemden, en *Kaas en brood* in hare Vaandelen voerden, 't geense deerlyk daar na bezuyrt hebben, zo wel als hare eerlykheyd voor Vrouw *Jacoba*, hare Landsvrouwe, daar in zy zo wel, als de Landsvrouw, wel meer recht, maar *Borgonjen* meer magt hadden. Hare zeden, byzonder de inhalingen met Pypen en Trommelen, vliegende Vaandels en ander gespel op de Bruyloften, en de slempen op de doodmalen, hebben de Drosten of Bailluwen zestig jaren geleden, met de overigheden, uyt gebruyk gebragt; manieren van dansen met holsters en klompen, by *Tacitus*, den ouden *Duytzen* eygen, zyn noch al niet heel weg. Maar alle woestheyd werd hand over-hand tot netheyd, en orden by uytnemendheyd gebracht, en de Scheepvaart en Landbouw, Beesten en Paarden, aan queeken zeer naarstig waargenomen, waar van ook de Stad en de *Beemster* zeer schone Markten heeft. Gevallen. In den tyd van Hertog *Albert* van *Beyeren*, Grave van *Holland*, was in deze streek, een zeer wel Ao. 1408. gegoed Heer, die eenige zeggen met den Hertog overgekomen te zyn, *Willem Eggart*, Schildknaap. Deze was zo 't uyt eenige overige aantekeningen blykt, Bailluw van *Waterland*, en had zyn Landhuys by *Ilpendam*, alwaar nu het Hof van *Purmerland*, eygen aan den wel Edele Heer, de *Graaf* staat, maar zyn woning in *Amsterdam*; *Willem* 's Graven Zoon, was in ongenade zyns Vaders, en onthield zig by Heer *Eggart* in *Westvriesland*; de Jonker had veel van noden, en spilde wel, 't geen Heer *Eggart* uyt zyn beurs gaande hiel, zelf tot in *Deenmarken*. *Willem* naderhand zelf Graaf van *Holland* geworden, erkende die weldaden, en uyt Heer *Eggarts* gedrag weetende, dat hy geldhandel verstond, en niet kaal aan 's Lands Schatkist zou komen drong hem het Thesaurierschap van *Holland* op. Dit Ampt, nam uyt den Heer *Eggart* niet weg, het aangenaam geheugen van de *Purmer*, hy vergadert dan de Boerschappen en Buyrten, aan een plaats daar de *Weer* en *Gouw* uyt de *Beemster* spruytende omliepen, daar deed hy het Kasteel

waar op nu den E. Heer *Casteleyn* woont, die Bailluw in des Stads Ban en *Purmer* is, bouwen, en een ommekrits met Hagen sterken voor de Burgzaten, met de naam te voren bekent van *Purmerend*, waar by hy voegde zyn Slot van *Purmerland*, *Nek*, en
Ao. 1414. *Ilpendam*, t'welk hem Graaf *Willem* vry schonk, als een goed leen van *Holland*, tot nydigheyd der Landsheeren, wyl hy geen Ridder was. Dezen Heer *Eggard* alom goed doende, (gelyk men tot *Amsterdam* op een balk in de nieuwe Kerk, daar van een schoon heugteken doet zien) bleef niet lang leven na 's Graven dood, maar trok die zo ter herten, dat hy zyn Meester in dry dagen volgde, op 't Slot van *Purmerende* stervende, en liet na zyn Zoon *Jan Eggart*, en twee Dochters; *Alix* troude aan Heer *Gerrit* van *Zyl*, en *Janne* aan *Reynoud* van *Brakel*. De Zoon aanmerkende de Burgerlyke ongemakken van *Hoeks* en *Cabeljaus*, en stille rust nemende, verkogt eenige goederen aan andere, maar *Purmerend*, *Purmerland*, *Nek* en *Ilpendam*, aan Heer *Gerrit* zyn Zwager, ging te *Gent* wonen; waar van men meynd dat zyne voorzaten herkomstig waren. Den Heer *Gerard* van *Zyl* verkogt deze heerlykheden wederom aan *Ian*, den Burggrave van *Montfoort*, die zyn zelve in de *Hoekze* en *Cabeljause* party, sterk liet zien, en wiens na neef, met den Hertog van *Gelder* wurmende, zo ver in ongenade van den Aartshertog *Maximiliaan* verviel, dat alle deze goederen geconfisqueert wierden, en geschonken
Ao. 1486. aan *Balthazar* van *Volkensteyn*, de Veldoverste; deze verkogt wederom de Heerlykheden aan Graaf *Ian* de eerste van *Egmond*, waar na de zelve van hare Groot Mog: zyn gekogt en onder *Hol-*
Ao. 1590. *lands* heerlykheden gebleven. De Stad teekende in het gemeen
Ao. 1573. verbond met de andere *Westvriese* Steden; waar op zy van een open Burgzaten Vlek tot een Stad met wallen en Graften veranderde, om een haastigen inval te weerstaan, waar toe alle de omleggende Dorpen volk moesten schikken, om te arbeyden, welk werk te mets frayer en beter is geworden, nu voor een binnenstad genoeg bestaande.

De regeering van *Purmerend* bestaat uyt agtien Raden of Vroedschappen; door hare eygen lichaam, zo 'er yemand komt te sterven uyt de beste der Burgery aangevuld.

Een Hoofd Officier. Dry Burgermeesteren, waar van den Hoofd Officier te gelyk een mag zyn. Zeven Scheepenen.

By

By tourbeurt van dry tot dry jaren is 'er van die Stad een gecommitteerde ter Admiraliteyt, tegen een van *Schoonhoven*, en is nu van *Schoonhoven* tot 1708.

Een gecommitteerde Raad in 't Collegie van hare Groot Mog: de Staten van *Holland* en *Weſtvrieſland* in 't Noorderquartier.

Een gecommitteerde Raad ter Auditie van des gemene Lands Reekeningen in *Weſtvrieſland* en 't Noorderquartier.

Een Ontfanger, van 't gemene Land, en een Theſaurier.

Een Heemraad van de *Purmer*. Twee Heemraden van de wyde *Wormer* en een van de *Enge*. Een Penſionaris.

Voorts Weesmeeſters, Armenvoogden, &c. nevens eenige Poldermeeſters; zy is de alderlaaſte der *Hollandſe* ſtemmende Steden: zy leyd een groote myl van *Munnekendam*, en wat meer van *Edam*, heeft by haar leggen de vrye heerlykheyd van *Purmerland* en *Ilpendam*.

De *Beemſter*, nu verdeeld in Zuyd, Weſt, Middel, Noord en Ooſt *Beemſter* heeft in zyn bedykinge 7500 Morgens, de Sloten en wegen die wonder playzant zyn, daar niet onder gerekend.

Wormermeer groot over de 4000 Morgen.

Aſſendelft een vrye heerlykheyd en Bailluwſchap *Crommeny* en *Crommenysdyk*.

Het TEXEL.

DIt was eertyds een Graafſchap, en dien Graaf is lang voor de Graven van *Holland* bekent; 't *Marsdiep* was naauwlyks te voren een ſleuf door lage Duynen in Zee lopende: men had de *Vlieſtroom* of *Flevus* die door *Onkelſtroom*, en andere vaarten tot gemak van de *Ooſter* en *Weſtvrieſen* en tot veel meer invloed daar in gebragt, maar in 't kort braken de Gaten van *Texel* en *Vlie* grooter en wyder door, welke veel overgebleven Land tuſſen *Medenblik* en *Enkhuyzen* onderhaalde, dat 'er *Wieringer* en eenige brokken van 't *Teſſelſe* gat tot *Hondsboſch* met ſchriklyke laſt en koſten naauwelyks gehouden wierden. Nu is 't een Eyland afgeſcheyden door 't *Spanjaarts* gat en *Marsdiep*, waar voor men veel wortels van Bomen nu en dan ophaald, waar in de Ankers warren, tot teken der Boſſen, die daar eertyts ſtonden, en nu onder de Zee- Ao. 1399.

golven duyken met de grondpuyn der Zeeburgten, die *Brinio* en zyne *Kermers* of *Caninefaten* alle innam, van de *Romeynen* en verbrandese. Onder dit resort behoort

Ao. 1544. *Texel* 't oude Land, een Schout Ampt geworden.

Waal, *Oostereynd*, de *Koog*, den *Hoorn*, de *Westen*, den *Burg*.

Hier is een reedlyke sterkte, en tot *Huysduynen*, aan de *Helder* waar 't Land nog gestadig afneemt, heeft men ook een Schans gehad, hier zyn Schout of Bailluw, en twee mannen die recht doen; heeft een profitabel Commissarisschap, eenige Ampten 't Loots en Tonnenrecht rakende, en nu een Postery op *Amsterdam*.

Eynde van het eerste Deel.

SPIEGEL van STAAT

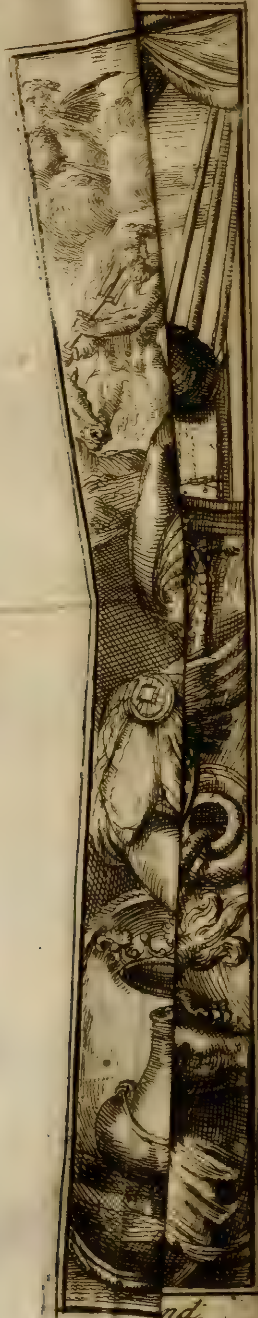
DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

TWEEDE DEEL.

Het Koene Zeeland, met haar Steeden uyt de golven.
Der Noordse Oceaan, van gorssen op gedolven.
Toont, hoe haar Water Leeuw, de Vlaming heeft getand.
Het Spaans jok afgeschut, en Vryheyd houd te pand.

nd.

SPIEGEL van STAAT
DER
VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Uytlegging des derden Tafereels

Zynde van

ZEELAND.

E Godinne *Venus*, kan uyt de golven niet heerlyker opgehaald zyn als deze Zee Vrouw, die men behoorde te vertoonen, als de halfvisch Meyrmin van *Purmereynd*, (zo verre ze geloof verdiend) ons verbeeld werd. Deze *Zeelandia*, is *Dagons* beeld, maar met de Arke van Gods verbond verknocht, en door de *Spaanse* geloofsdwang, in 't spytig knarstanden van den groten Veldoversten van *Alba*, die zyn neef *Pacieco*, van de *Vlissingers* zag hangen, en van de gemeene *Zeeuwse* waaghalzen voor de opluykende ryheyd en aanblikkende waarheyd der openbare leere *Christi*, zyne Vlooten verdelen. Die ontzachelyke Waterheldin, heeft haren Zetel vast gezet, op de vetste Lanen van *Europa*, Neptuyns overstroomend geweld ontwrongen, en met geuyria bewaakte Dyken beveyligd. Zy laat hare ontzachelyke macht zien, in are Ridderschap, die van ouds, groots, ryk, stout, breed vermaagschapt, en oorlugtig was; maar nu, door de partyschap der Godsdienst, de *Roomse* aangekleefd en tegen *Castilien* niet ingestapt, buyten 's lands vervallen, of meest uytgebloeyd is, zo ziet men nu voor de *Borselens*, *Renessens*, *Haamstedens*, enz: weynig overschot der Aalouden, en de vertoning der zelver, gelyk van haren grooten Abt, in de persoon van de eersten of Hoofd Edelman, *premier Noble* voorgedragen. De rusting van Zeeschelpen, koppen van Dolfyns, en andere strand zieraad zamen gesteld; zy houd de Kroon van *premier Noble* in de linker

en haar vryheyds Standaard met de vervarelyke twyffellukken diefe ten beften heeft gekeerd, op de Vaan, zynde een Leeuw uyt de Zeebaren met de bywoorden, *Ik worſtel en ontzwem*; dat onverwonnen Lemmer, datfe op haare zyde voerd, heeft de *Deenen* en *Nooren* geftuyt, de *Vlamingen* te fchande gemaakt, de *Spanjaards*, over hondert veertig jaar hare eylanden uytgefmeten, en nu de zelve van 't *Franze* jok helpen redden. Het fchild pleeg met des Grooten *Wilhems* Stamwapen te pralen; nu heeft zy 't gladde ftaal gepolyft, om als 't haar luft, diergelyk 'er op te doen drillen. Het hoog achtbaar gezelfchap van deze Heldinne, van het oude *Weſtkappel*, *Domburg*, en 't fterke *Rammekens*, met het Scheepryk *Arnemuyden*, hebben haar Hulfel en Sieraad verloren, maar onder de oudfte Vrindinnen hoort *Middelburg*, door de beveyliging van *Walcheren*, als den *Burg* en *Vrywyk* in 't hert van 't Eyland, zo ze met haar Wapenfchild bewyft, zo genaamd; en niet aan *Roomſe Metellen*, of andere haar ftichting fchuldig: die Burg ftaat noch by de naam in de Stad, zy was der Graven Zetel, moedig op een voortreffelykfte Abdye. In haar wel onderhouden Haven, ontfangtze het meeft, welk *Brugge*, *Sluys*, *Arnemuyden* en *Steenbergen*, eertyds op haar rede zagen; waar van de Haven zelf, van *Middelburg* is geworden het nieuw *Arnemuyden*; haar Raads-Heerlyke tabbaard, van het wel gehulde hoofdhayr afvloeyende bewyft de vergaderplaats der Staten, in haar Abdye, en 't Raads Hof van *Vlaanderen*. Zy drinkt het welvaren der dryvende gemeynte, toe, aan de Ridderfchap, met de lekkerfte *Franſe* wyn, waar van ze de ftapel heeft, en kan haar aangename dis met de befte vruchten, waar van het Eyland overladen is, dobbel ftoffeeren; den Hoorn van overvloed fluyt zy in haar Pakhuyzen, Hoven en Landhuyzen, van alle koopmanfchap, voorraad, Ooft en Landvruchten; zy als de voorzittende ftemme der Steden, fluyt des Ridderfchaps rechter zyde, gelyk de flinker met een noyt verkragten Maagd. *Zierikzee* is gedekt; deze Krygsheldin heeft uitgelachen, het hardnekkig geweld van *Guye* van *Vlaanderen*, hare Borgery heeft gepronkt, met al de Legerbuyten der Heyrkragten die 't op haar gemunt hadden; trouw aan hare gekorene Graven, tot hongersnood en al het uyterfte, zy heeft haar ftoel geopperd, van Darrinkmoer uit de fchorren gehaald, welke kluyten verbrand, en tot affe gebragt, gekookt en tot fchoon wit Zout gemaakt werden. Haar vederbos, met bloemetuylen verfraayd, doet ons te meer verwonderen over haar Helden aard, om datfe in zo lieven Landsdouw op *Schouwen* leggende, door de lekkerny niet is la[f] geworden, nog ontaard van de ongekreukte koenheyd der voorzaten.

De Leeuw die fe op haar fchild voerd, met het vierkante reduyt werk om de Kerk, waar van men de Naam afhaald, tonen die fieren imborft voor de goede zaak; men ziet meer befcheiden van hare oudheyd en Heldendeugd, al van hare beginfelen, zynde altyd van de *Hollandſe* Graven geacht, voor de fterkte van *Zeeland*: des Graven Hoff, is meeft om de veyligheyd, in haar ommekrits geweeft, zy heeft de Zeevaard en Viffcherye, de andere als School Meeftereffe geleerd, hare Havens waren te weynig voor de toevloed, hoewel zy 't drie telde, oud *Dreyſchere*, *Weſtenſchouwen*, en *Bordendam*, nog doetfe veel in de Viffchery, en queekt de Oefters in haar eygene houwers, binnens Huys op zout, droogd, en verzend wyd en zyd, hare grote Viffchery; zy kan aan de pra[...]

vi[...]

van hare Kerken en andere gebouwen wel doen blyken, hare oude deftigheyd. De derde zietmen zitten ter *Tholen*, over 't *Schelde*, met het verlorene *Roemerswaal*, *Duyveland* en *Orizant* gezeten, met een Meekraps krans om, en een rykelyke Paander met vrugten op haar Hoofd, een Korenschoof in den Arm, en tot een teken van hare Schipvaard, heeftse een Hulk op haar Beukelaar, met de Leeuwen van *Holland*, *Henegouwen*, *Boloys*, en *Vlaanderen*; Haar kleed is van Robben en Zeehonden vellen opgeguurd, en ze draagd om haar hals een Karkantwerk van fyn gepolyste Mosselschelpjens; zynde volmaakt gelegen, voor de lust der stroombereyzers na *Braband* en *Vlaanderen*. Tegen over deze, zietmen de welgevoede bolle zuster *Goesa* gezeten, die mede, maar veel overvloediger van Granen, Land en Hofvrugten, is overladen: zy is zo noest bezig met Zoutketen, Meestoven, en Korenhandel, datze naauwlyks om op haar beginzel of stichter te denken tyd heeft: men ziet in haar Wapen dat ze niet alleen van zulke vier Leeuwen als ter *Tholen*, mag bogen, maar dat zy als een bewaardster tegen de buytenlanders, *Vlamingen*, *Toornhouters*, en andere Heyknapen, een Slot of Burgt zag voor de Hertogen van *Beyeren*, als Graven der Landen, op haar grond, en daarom pronktse met haar wapen, die daar by een Gans hebben gevoegd, niet om dat der *Goes* zo veele Gansen queekte, maar om dat de Gans van wakkerheyd het zinnebeeld was, welken eertyts dezelve in 't *Capitool* van *Romen* verdienden; en deze Burgt met de Burgzaten, doenmaals niet min waakten voor 't bewaren van hare vryheyd, als ze deeden by deezen tyd, wanneerze voor de zelve een beklaaglyk baken wierd, om tegen de overmacht te wagen, welke Gans, wel zo heerlyke afleyding heeft als ter *Tholen* van den Tol. Hier zit op de voorgrond een stoute Markgravinne van Keyzer *Karel*, en zyn voorzaat *Philippus*, de Koninginne der Zee genoemd; die preutse en stoute ter Wapen, heeft Hoofd en borst met Zeeschelpen getooyd, haar kleed is Bootsmanagtig, de schouderstrikken zyn Scheeps Marsen, de flodder Linten, zyn Zeyldoektuyg, haar Zeerusting is met een Reeband vast om de middel geslooten; zy laat ons zien, de strop met welk des bloedhonds neef op hare wallen wierd opgeknoopt, wanneer 't hare stoute Borgerschap op haren en snaren zetten, willende vergaan of vry zyn. De poignaarts of dolken van *Brutus* tegen de dwingelanden zyn in haar schoot gescherpt. Zy zou *Tarquynen* uytsmyten en *Cæsars* van kant helpen; zo *Willebrord*, den *Britsen* Evangely preeker hier zyn heylige Vles heeft vergeten, zo zou de Stad tegen haar Wapen al een eeuw of twee te kort schieten. Want die zelve brave Heldin is van een Visschers Hieken, een Borgt geworden, lang daar na, om 't Veer op *Vlaanderen* te dekken, en na 't verminderen van *Westkappel*, is den Hond, een deel van *Ottoos* grift, zo diep geworden, dat 'er nu voor die Stad, zo fellen water is, als ergens in alle de Havens der *Nederlandse* Provincien, en daar door de Haven tot de Koopvaardy en Oorlogsschepen even gereed. Haar vesten zyn geen lange eeuwen geleden van *Adolf* van *Bourgondien*, Heer van *Beveren* en *Veere* gesticht, maar zy met zo dappere Manschap zou zonder wallen haar Scheepskroon genoeg beschermen, zo ze maar tegen de razende Noorder golven kon bestaan; zy sluyt haar benen dicht in een, en heeft de slippen van haar gekamelotte rok, nat van 't Zoutwater, welk over 't Hoofd van

haar Haven komt stuyven. Zy ziet met groot vermaak haare stoute Avonturiers, 't huys komen, die de schrik der *Maloniers*, *Oostendenaars* en *Duynkerkers* zyn en wyd en zyd alle Zeen doorkruyzen, gelyk hare welbezeylde Enterlopers, ter Koopvaardy te gelyk en te Kaap wel uytgerust, die de *Africaanse* en *Americaanse* kusten langs tot in de vreedzame Zuyd Zee doordringen en welgezegend thuys komen. De laaste tegen haar over zittende is de brave Zeeheldin, die mede op *Walcheren* haar stand heeft gevest, ter *Veer* nu om de kortheyd genoemd: Tevoren was ze een Huysmans of Visschers Dochter, en droeg haar naam van *Kampen* in *Noordbeeveland* wel eer gehuysvest, maar in 't Jaar 1530, vergingen door een zware Watervloed, haar huyzen, en zy plaatste zig op dit Heerlyk Eyland, van *Walcheren*; zy nam de naam van *Kampveer* aan, en zat weer op een grooten uytstek, over *Schouwen*, en *Nordbeeveland*; zo dat 'er tussen die Landen en haar maar een kleyn overzet veer was. Zy zat egter op een sprong, en lag met al dat uytstek op een schorre, onbepolderd, tot den H. E. Heer *Wolfsaard* van *Borzelen* het Land bedykte, en een Kasteel tot beveyling van hare erven, *Zandenberg* daar op stigte, waar van nu nog beweent werden, de overgelatene zalen, en een hoge Zandberg, als ze uyt het water 't Hoofd opsteeken. Hier zette zig die brave deerne neder aan een weelken, Visschende, en deed haar gebeden in *Kykgan*, een Capelleken: zo wiesch haar goed aan tot een Dorp waar in een Parochy Kerk, wierd getimmerd Anno 1332: in weynig jaren klomse op tot een Stads waarde, en wierd met Poorten, Torens en Muren gesterkt tot datze de Markgravinne Kroon droegen aan *Oranjen* eygen wierd. Zy toont haar avontuyr door haar Wapen ontfangende tussen twee Wagt Torens een wel geladene Hulk.

Deze zes Voorstanders van 's Lands Vryheyd de bewaardster der goed Rond, goed *Zeeuwse* vryborstigheyd, de wieg der hervormde Preekstoel, houden met handen en tanden, hare dyken tegen de bulderende Noord en Wester storm vloeden, die als Harpyen van binnen niet konnen de randen beknabbelen, haar dik geparste drang van wolken zet tot nu toe vergeefs op die wel onderhoude Dyken. De grondbraakzels van *Neptuyn* beroerd, bewegen zig vergeefs, en de punten van zyn Drytand, de golven der *Schotse*, *Spaanse*, en St. *Joris* Zee, stuyt zy op de onvermoeyde Schup en Spa; houdende staan de Baken-naald van die Zeegodin *Zeelandia*, wiens ontworstelde Leeuw, nu met wel gekrulde hayren, en aangescherpte klaauwen, in de wateren vry en weelig darteld, uytlachende met uytgesteken tong, de lagen, en 't bogen der *Franze* dwinglandy, waar van zy de kragten dagelyks in haar overbuyrt van *Vlaanderen* ontzenuwt. De winsten en lekkernyen der Visscheryen in Zee, proeftse in haar Beurs en op haar tafelen, waar op ze de keurlykste Wynen van *Vrankryk* legt, hare Dyken vermeerderen dagelyks door de hertelykheyd der nieuwe bedykers; *Cortgene* zo bekoorlyk eertyds heeft weynig van die luyster, door de grondbraken gehouden, en is met de *Aaloude* Steeden van *Cats*, *Romerswale*, *Bommene*, *Domenburg*, en zo veel andere op de gronden gaan Huyshouden, met de andere Najaden, nu en dan eens de Hoofdhayren uyt de Mosselkreeken opstekende, maar op 't gedruys der drieste Neptuyn, de Hoofden gewoon weder onder te halen. Zy beklagen egter, dier tyden Burgerkrygen onmacht, wanneer haar lot van afgescheurt van hare Zusters en aan het

het Zeemonster opgeofferd te werden vervuld was, mogelyk zou men ze nu, met geweld om hoog gehaald hebben, en op de schorren doen bekomen, als 't geluk van anderen is, die al meer als eens tegen de vergetelheyd en de verzwelgende golven hebben gekampt. Oud *Westkappel*, oud *Arnemuyden*, en het *Klooster* te *Mortieren*, *Zuydkerken*, *Dreysschere*, de *Piet*, waren al te afgeleefde Water Godinnekens om langer de hervatte beukeryen der woedende Zee tegen te staan, zy waren op duyn of dyk gewoon te zitten maar de gronden van hare Zeetels wierden ondermynd, en de onder aardze Kolken worstelende tegen de barstwinde, en het stormende Zeegeweld deed de waggelende stoelen, eyndelyk omstorten en te gronde gaan. Sy vervloeken de Naam en geheugenis van den Keyzer *Otto*, die de Graft, welke om zyne Zeeho den en zyn boos getier den *Hond* of de *Scheldende* Stroom hiet, deed graven; ende Ruymen invloet aan de Wielingen maakte, om alle de beminstroomen geweld te doen leyden. Sy doen haar aan de Visschers en Schippers zien, en weeren de *Remoraas* af van de roeren, der vlugge Koopvaardy en Kaapscheepen.

Die Reyne neering van ouds haar handwerk, is verbeeld, door een rappe Maat Zeeuw, wiens Zeeschelp-Helm met een Kokmeeuw is gedekt, om van boven uyt te kyken, waar ze opvallen moet, ziet men die scharpe Vogel zwieren met zyn ingedoopte Vlerken, op die schelp die 't Zeemanschap en de Zeylagie door zyn vlies der Strandluyden leerde. Syn lichte Schelpharnas met korte daggen, zyn op gestroopte armen, met de buyt der Vyanden beladen, en zyn lugtig Zyldoeks broekjen, toonen zyn gezwinde rasheyd, om in zyn boord te vallen, en te enteren, die Kabeljaauwe Koordedanzers, wippen uyt haar want, in der Vyanden Touwerk, vlugger als Meeuwen zelf; men ziet de Kapery sleuren by 't hayr de Zeerovers der *Franze* dwingelands, om hun het verstooren der groote en kleyne Visschery te verleeren; het opgebrogte Schip, met zyn nasleepende pryzen, aan het *Vlissingze* Hoofd, en deet maar steeds na nieuwe buyten doelen; deze zyn 't die de Goud mynen voor *Kastilien* in *Amerika* en *Afrika* opmogten die de teere en naakte vryheyd van lyf en gemoed, die zo lang agter land had moeten zwerven, tot ryklykheyd toe kleeden konden; die zonder naam, hoofd, of raad elken Schip bemanden als een gemeene beste en den *Albaanze* bloedhond, radeloos maakten. Dank heb die stoute forze verwanhoopten, die 't zoo uyt de grond ophaalden, de tyd nog de Zee, zal hare beroemd geheugen niet knagen.

De Edele Jachtgodin te paard gesteegen, streeft langs de Duynen om de Haazen die ze zo overvloedig vind, in hare vlaktens te jagen, om 'er de vermakelyke raamen van te zien, haar knapen zyn met polzen beezig, om alle slooten over, het wild te volgen. Den overvloed van alle Visschery, voor hare eygene Borgers, en de vastende Kloosters der nabuyren, ziet men in de spartelende Schelvissen, Tarbotten, Tongen, Kabeljauwen en andere diergelyke zoorten op het hoofd der Strandman gedragen.

Men ziet het net bewerken van hare gloyende Dyken, van de eene en de andere zyde van het Tafereel, met de puntige toornen der nieuw bedykte Dorpen; zo de eene zyde wat adem schynt te scheppen en eenige rust poozen te treffen, de andere Klept de Brandklok, daar ziet men schop en spade, hou-

ten en touwen, Steenen en Balken op een ſtapelen om de dulle Zee Voſſen van *Nereus* in hun volle ren te doen ſtil ſtaan; zy brieſchen, ſtampen, en hinneken als uytgelaten, haar opgezette neusgaten en opgeſparde muylen blazen niet als dreygend verderf uyt en drygent alles in te zwelgen; moedig op de zo dikmaals (helaas!) gelukte aanvallen, wanneerze hier Dorpen, daar Steden, onder de Klaauwen kreegen: de Ebbe, de Vloed, de grond baakzels, zyn de Tritons, die voor dien dullen God heen en weer zwatelen, om weer een dag van zint *Felix* te hebben, die in 't Jaar 1530 by na de gantze Provincie deed duyken.

HET EERSTE HOOFDSTUK

Van de Provincie van ZEELAND.

ZEELAND is een Landſchap van zeer lage grond, uit de einden en de Moeraſſen van *Gallien* opgerezen, van Godt en de Natuur in de Schepping met zware Duynen tegen het woeden der Zeegolven beſchermt, welkers wateren, by hooge vloeden, door de Zeegaten Slym en Slik daar op bragten, nevens d'afſtroomende Rivieren, waar door de hoogten in deze Moeraſſen allenxkens aangewaſſen en Eylanden geworden zyn; wanneer de wateren, zig niet meer zoo wyd uitbreyden konnende, diepten en ſtroomen daar rontom gemaakt hebben, waar door het Landſchap, na zynen aart, den naam van *Zeeland* verkregen heeft als uit Zee en Land beſtaande.

Het gantſche *Zeeland* is by de ouden begreepen te zyn een overblyvend Geenland tuſſen eenige ſleuven van de *Rhyn* veranderd in de *Waal*, van de *Maas*, en de *Schelde*; eertyts quam de *Maas* niet aan de *Waal* of *Rhyn*, maar verder afleggende, van die zyde liepen die Rivieren by *Geervliet* (*Confluentes*,) eerſt in een. De *Schelde* van de *Sino Fala* of *Sine*, by *Saftingen* en *Hogerwerve*, begint van daar al Eylanden te maken, *Hulſt*, *Axel*, *Yſendyk*, *Ooſtburg*, *Sluys*, leggen op zo veel Eylanden over de *Hond*, alwaar om Schot te maken by 't *Zuin*, den Keyzer *Otto* de Graft nu de *Hond* genoemd deed uythalen, deze 't *Veerſe* gat, *Brouwershavens* en 't *Goereeſe* gat, met de *Put* voor den *Briel*, te voren niet voor Koopvaardy Scheepen bequaam, maar monden, reeten of ſleuven te noemen, over en tuſſen de Platen en Gorzingen, met een zeer wyde mond, ſtort de *Maas* en *Waal* in Zee by *Breehel* of *Briel*. Maar deze uytlozingen zyn met verloop van tyd en door de neerſtigheyd der inwoonders, die temets de uytloop

zyn

zyn gang versparde, aan de een en de andere Rivier, dieper geworden, om dat 'er de schuyring groter wierd door de naauwte.

Om indruk te houden van deze grift van Keyzer *Otto*, moet men nadenken dat de *Sine* of *Zain* pleeg regt na de Zee lopende te stuyten, en viel die *Sine* of *Sincala* als te rug dalende neer om by *Taxandrien* of *Catzand* in de Noord Zee te vallen, gelyk de *Schelde* boven *Beveland*, aan de Zuydzyde van *Schaldia* by 't *Slaak*, in de zelve Oceaan storte; door welke Rivieren dit Land van het Heyachtig *Braband* wierd afgesneeden. Voorts door de breedeuytgangen van de *Maas*, *Waal*, en *Lek*, waar de *Liora* in vloeyde, by *Portha*, aan *Hollands* eynd en *Witlo* op *Voorn* en rondom *Voorn* een storting van geweld in Zee bragt: met de naam van *Wasda* by de oude Munniken bekent, en in de *Uytrechtse* Registers, behalven de schenkbrieven der Koningen *Carel* en andere te lezen.

Belangende de Naam, het is niet wel te denken, dat de *Deenen* en *Nooren* die Naam, hier haar Strandroof halende, en in het Land om de woestheyd, der in en overvloeyende stroomen geen winterpost komende houden, zo aangenaam aan de Landaard, of de nabuyren zyn geweest, dat die, de naam van die Roofvogels (zo zy ze gegeeven hadden) zouden hebben behouden; maar *Northa* voor 't Noorder deel van 't Bisdoms inkomen in *Hollaad*, en *Wasda* het Westerdeel is by *St. Maarten* bekent. De Naam.

Ja de Zee mag hier van wel een voornaamste deel gerekend worden, dewyl dat ons hier een onbepaalde magt geeft, daar geen Vyanden, zoo wel nabuuren als afgelegene, iets op vermogen. Hier door krygen wy uit alle de Landen en hoeken des Weerelds geduurig hare schatten, Rykdommen, en vrugten; zynde dezen onzen vrugtbaarsten Akker, de ingezetenen vervullende en voedende met meenigerhande aangename Visschen, van welke onze stroomen en Rivieren zeer Ryk en overvloedig zyn, zoo dat geene hongersnooden ons noit schynen te konnen quellen; de Schepen dit ons Land van alles vervullende.

De grond dezer Eylanden is hier meest vet, gul, en kleiagtig, mild in 't geven van vele, schoone, en menigerhande kostelyke vrugten, zoo dat de Landman zig zeer zelden over 't gewas van quade jaren behoeft te beklagen; daar die hier niet zoo dikwils als elders, door vyrige winden, quade lugt, zwarte De grond.

vlie-

vliegen, en diergelyke ongevallen, in zyn hoop bedrogen word. Dog den akker is in alle de Eylanden van *Zeeland* niet even vrugtbaar, d'een d'ander in goetheyt en het dragen van minder onkosten in 't onderhouden der Dyken vry overtreffende, gelyk de Heeren Staten willen dat in de Schattingen over de Landen wel in agt genomen worde.

Teelland. In *Zeeland* spant het *Teelland* verre boven alle de andere de kroone, en pronkt zeer heerlyk, boven allerhande Zaden, met het schoonste Koorn en Tarruw, die in de naast gelegen Landen veel vervoert, en boven andere geprezen word. Nevens deze dostelyke vrugten moet ook gestelt worden de *Meede* en *Krappe*, die de verwers gebruiken, welke den planters dikwils ongelooflyke winsten toebrengt, maar ook wel gevoelige schaden.

Weilanden. De *Weilanden* zyn hier zeer grazig en Klaveryk. Waar onder met goede reden de *Schorren* en *Gorssen* wel mogen gerekent worden, daar vele duizenden van Schapen op geweid en onderhouden worden, die door de ziltige kruiden, aldaar etende, zonderling vet, gezond, en uitnemend smakelyk zyn. De Boomgaarden

Boomgaarden. en *Hoven* staan hier gants lustig, en dragen niet alleen schoonder, maar ook grooter en menigvuldiger vrugten, als elders in *Nederland*, en allerhande geboomte. Nergens wast den Laurier weeldiger en hooger, dragende rype en volkomene bezien, of Bakelaar; Amandelen, Vygen, Meloenen konnen hier op komen, die de *Spaansche* of *Italiaansche* niet wykken.

Darnik. Onder de byzonderheden en vrugtbaarheit der *Zeeuwsche* aarde, is de *Darink* ook te noemen, die zolferagtig en ziltig van de zee opgeworpen, en onder de kley liggende men by laag water plag uit te delven, en daar van Turf tot brand te maken. Uit de assche van deze *Darnik* hebben die van *Zeeland* eertyts de Soutneering en grooten Rykdom gehaalt: want dezen asschen tot *Zierixzee* en elders in de Zoutkeeten gebragt, en met Sout en Zeewater besprengt, gaf uit zig schoon wit en blinkend Zout, 't welk *Zel* of *Zilzout* genoemt, voormaals alleen door geheel *Neerland* gebruikt wierd. Doch dit uitdelven van den *Darnik* bevonden zynde de vastigheden van de gronden des Lands te verswakken, zoo is het zelve by groote peinen en breuken verscheide malen strengelyk verboden; en op dat d'onderzaten ten platten Lande van brandhout genoegzaam verzien mogten wezen,

wezen; zo is haar toegestaan yder tegen over zyn grond op die Heeren wegen te mogen planten, zodanigen en zo veel hout als haar goetdunken mag, en dat zelve Hout te kappen en gebruyken tot haar voordeel, zonder daar in iets te misdoen.

De *Lucht* dezes Lands is zo goet, doordringend, en gezont, dat zy niet kan verdragen eenige ontsteltenis of onzuyverheyt in der Menschen lichamen overig te blyven; maar dat zy de zelve door haar doordringende kracht en natuurlyke eygenschap daar uit verdryft, om den menschen frisser te maken, gelyk men dan dagelyks ziet, dat die zich ontrent het Zeewater geneeren, als Schippers, Bootsgezellen, en Visschers, met hare Kinderen, meest sterke en vaste lichamen hebben. Hierom konnen zwakke menschen onze ziltige lucht niet wel verdragen, en krygen daar door dikwils zware koortsen, wanneer zy daar van gezuyvert vaster gezontheit konnen beleven. Deze Lucht is nu hier ook veel zoeter geworden, door dien onze Landen allezins dichter met bomen beplant zyn, door welke groente de Nachtegalen ons met haren zang overvloedig vereeren. Lucht.

Aan de Zee is dit Land veelzins met *Duinen* bezet, die aan d'eene kant veel zwaarder liggen als d'andere. Dit zyn wallen en beschuttingen der lage Landen, tegen de Golven van den woedende Oceaan. Deze worden van de Zee wel afgegeten, dog by heete tyden des Zomers waijen die dikwils weder op, en stuiven nog over tot op het naastgelegen Land. Deze Duinen geven de woning en het aas aan zulken oneindigen menigte van Konynen, dat voormaals ook geheel *Braband* daar mede voorzien plag te worden. Duinen.

Binnen deze Eilanden ziet men op vele plaatzen hoog opgeworpen *Bergkens*, gemeenelyk *Vlucht-Bergkens* of *Terpen* genoemd, by d'oude *Scyten* of *Kelten* al gemaakt, dewyl wy vinden dat die by *Plinius* tyden hier al gelegen hebben, gelyd hy zulks op het 16 Boek in 't eerste Capittel van zyne natuurlyke History uytdrukkelyk beschryft. Bergkens.

Zeelands Palen waren van outs en zyn noch de Zee, nu *Oostendenaars* en verder op na de Hoofden. Den uytloop van den *Rhyn*, en onze Eilanden, naast aan de *Morinen*, *Nervien*, en *Menapien*, nu het deel van de *Brabandse* Hey en 't Marquizaat van *Antwerpen* gelegen, van woeste en onbetoomde Volkeren bewoont, by Palen.

Julius Cæsar slechts van verre bekent geweest; die ook den naam van *Mattiari* en *Toxandri* gevoert hebben.

Voor het aankomen van *Iulius Cæsar*, vinden eenige dat deze Eilanden door *Hercules* van *Theba* met de zyne bezogt geweest zyn, en van andere *Grieken*, inzonderheit de *Dovien* gevolgt die onze Zee bevaren, en onze stranden gekent hebben 't geen ik buyten geloof stel: maar de *Cimbren* uyt het Noorden op den hals komende, verdreven die eenige tyd uyt deze Eilanden. De wetenschap van Dyken te leggen, by andere Volkeren van outs ook bekent, heeft hier eerst ingevoert de nood, en den aanwas en macht der inwoonders, en *Cimbren* nog *Deenen* behoefden dat te leeren.

De Mattiakers.

Iulius Cæsar met zyne strydbare *Romeynen* alle d'andere *Nederlanden* zich onderworpen hebbende, is noyt tot deze Volkeren doorgedrongen geweest, en heeft gants geen kennis van de zelve gehad, daar zy noyt Gezanten aan hem wilden zenden, noch zelfs de zyne horen, bezet en besloten van dichte Bosschen, door de vloeden om ver geworpen; en ontoegankelyke moerassen, zoo dat zy den *Romeinen* haar willende bespringen, meerder schaden toebragten, dan zy zelf van haar ontfingen. Waarom *Cæsar* wel getracht heeft, de Bossen op de Hey en 't vaste Land by de *Catsanders* belastende af te kappen, tot de moerassen door te dringen, maar wegens der zelver groote, en door het aannaderen van de Winter, die zaak hopeloos zynde, zo heeft hy daar van afstand gedaan. Noch elders schryvende van de monden des *Rhyns* zeit hy; dat wanneer hy tot de Zee komt naderen, zich in vele grote Eilanden verspreyt, die meest van woeste en *Barbaarsche* Volkeren bewoont worden: dus heeft zy der zelver vryheit noyt konnen krenken.

Der Zeeuwen imborst.

Wat den *aart en imborst* der *Zeelanders* betreft, daar van leest men by *Tacitus*, dat zy zelfs door hare grond en Lucht noch heviger aangezet worden, zo dat zy van Natuuren noch kragtiger en kloeker drift hebben als andere. En hier op mag men voor eerst met groote reden roemen, dat niemand zig beter en vyeriger tegen Godt quyt onder de menschen, dan zy. En hare Godtvrugtigheyd bleek eertyts hier uyt, dat zy in 't uytgeven van Landen om te bedyken, bespraken eenen Akker voor Godt, en den armen, dien men *Godts Akker* in oude brieven genoemt vind

Godsdienstigheyd.

da

Dat ook de eerste H: Evangely Prekers der *Britten* haar hier neer-floegen, behalven zo veel Tempelen en Beelden, die men hier en daar uythaald, als *Nehelennia* enz, een volk nu dat Godt ontziet, kan zich niet anders als wel dragen onder de menschen. De Bodem van *Nederland* enz. word nergens betreden van vreedzamer Borgeren, vremd van tweespalt. De inwoonderen zyn ook goetaardig, rond en oprecht van gemoed; zo dat in geheel *Nederland* al van ouds het spreekwoord gebruykt word, *Goet Rond*, *goet Zeeuws*, wanneer men iemand tot openhertigheyd en ongeveinstheyd wil aanmanen. Deze aangeboren deugd maakt haar goede kenders, en onverzoenlyke haters van alle pluymstrykers en bedriegers. Niet te min zyn zy zeer vernuftig en verstandig, blykende zulks en in hare Koopmanschappen, die zy zo vele jaren gelukkig in alle gewesten van de Wereld dryven; en in zo vele fraie Zielen, die van alle tyden, in alle soorten van geleertheyd onder de *Nederlanders* uytgemunt hebben. Onder andere zyn zy zonderling lief hebbende en vasthoudende aan de vryheyt, vaardig, dapper en gestadig in de Wapenen, om die daar mede te beschermen. Eertyts hadden zy tot Wetsteen van deze hare deugd, den gedurigen inval der *Vlamingen*, door welken zy in het stryden zo zeer geoeffent waren, dat zy van hare Vorsten ter Heirvaart geroepen, den pronk waren van 't veld, en hare Banieren met veel zeege bekroonden. In oude en nieuwe geschiedenissen, worden zy meermaals geroemt als Leeuwen, zynde eenen naam niet van wreedheyt, maar van kloekmoedigheyt, en een onverzoenlyken haat, die zy dragen tegen alle de gene, die hare vryheyt trachten te verkorten. Hierom hebben de *Zeeuwen* den meesten tyt het raadzaamt geoordeelt, het zwaard in de vuist te houden, en alle aanbieding tot stilstant van Wapenen of Vrede voor louter bedrog te keuren, met altyd het woord in den mond te hebben; *Schipper ziet toe*.

Openhertigheyd.

De naam van *Dolien* is door de *Romeynen* aan eenige *Franken* toegevoegt, om dat zy *In Salo*, dat is aan de Zee woonden: want *Salum* veelzins by de Latynen voor de Zee genomen zynde, van wegen hare gants zoute wateren; zoo word van *Salum* het woord *Salius* of *Salieus* met regt afgehaalt, beteekende zodanige die in de Zee, of in een land van de Zee omcingelt wonen. Maar zulks is in *Iuliani* tyd geschied, die de *Britaven* ver-

zogt de *Quaden* en *Salien* in haar gemeene beſt in te neemen; en haar ook onze naam van *Bataven* gegeeven. Op zelfde wyze hebben de *Franken* deze Inwoonders van *Zee*, *Zeeuw* genoemt; zoo dat men door de naam van *Zeeuwen* verſtaat die in de Zee woonen. En het land der *Salien* is geen ander zedert haar overplanting over *Yſſel* en *Ryn* dan dat men tegenwooadig met den naam van *Zeeland* te kennen geeft. Als ook *Claudius Julianus* zyn Scheepsvloot in de wateren van *Helius* brengen wilde, zoo lezen wy, dat de *Salien* terſtond haar tegen quamen, die zulks zogten te beletten, waar uit men genoegzaam kan zien, dat deze *Salien* geen anderen geweeſt zyn, dan die tegenwoordig *Zeeuwen* geheeten worden. Want dat de *Deenen* en *Noormannen* dezen naam aan dit ons Land zouden gegeven hebben, vind men veel te nieuw, daar haren eerſten inval niet voor 't Jaar 758 geſchied is, en zy deze Eylanden niet geheel overmeeſtert hebben; ſlegts eenen roof daar uit halende, en d'overige inboorlingen by haren aart, vryheyt en oude benaming latende. En waar heeft men oit eenig volk zoodanig overwonnen en uitgeroeit gezien, dat zyn eigen wezen, ouden ſtant, en benaming, niet eenigzins nog heeft onderhouden.

Onder deze Volkeren worden ook de *Cauchen* getelt, en uyt *Ooſtvrieſland* overgeplant in de einden van *Gallien* gezeten; die wel mede *Vriezen* en *Franken* genoemt worden. Hier van ſchryft *Schafnaburgenſis* in zyn Kronyk op het Jaar 1071. *Friesland dat aan Vlaanderen paalt.* En die 't vervolg heeft gemaakt van *Ludovicus Pius* leven, ſpreekt daar van dusdanig; *Op dien tyt de Normannen met een onverwagt everval Vrieſland op den hals komende, in het Eiland dat Walcheren genoemt word, hebben vele lieden gedoot, en veele gants uitgeplundert.*

Caninefaten. Het gedeelte der inwoonderen van *Zeeland* aan *Voorn*, zyn ook *Caninefaten* genoemt geweeſt, of *Caninevatters*, welke de Heer *Eindius*, op zyn twaalfde hooftdeel van zyn *Zeelandſche Kronyk*, omſtandig genoeg bewyſt, van outs in 't Land van *Voorn* gewoont te hebben, terwyl deze gedierten by haar overvloedig gevonden worden: maar eyndelyk als *Katten* in *Watten*, en van de vreemdelingen zo verdraayt.

Catten. De *Catten*, uit *Duitſland* oitſpronkelyk, waar zy aan beide zyden des Ryns waren gezeten, van welke het Graafſchap *Catze-nelle-*

nellebogen nog zynen ouden naam bewaaart, hebben met eenige aan de hare, in onze Eilanden ook hare woonplaatzen genomen; 't welk geloofd word geschied te zyn, kort na dat de *Cimbren*, het oog op *Italien* hebbende, van hier waren opgetrokken. In welke togt zy na schyn mede deel gehad hebben. Deze beschryft *Tacitus* dus, in zyn boek van de Zeden der *Duitschers*; *Een volk van harde Lighamen, vaste Ledematen, wreed van aangezigt, en hoog van moed. Ryk van reden en van vernuft: d'uitverkorene 't gezag gevende, en die 't gezag hadden hoorende. Dat zy hare ordens wel kenden, de gelegentheden verstonden, en hare hevige driften uitstelden: in den dag zig schrikten; voor de nagt zig beschansten, de Fortuin onder de twyffelagtige zaken, de kloekheit onder de zekere telden: enz.* Deze *Catten* noemt *Sligtenhorst Oost-Hessen*, om binnenlandze beroerten tot aan 't splyten der *Rhyn* voortgetogen, besloegen eerst het eyland ter *Bataven*, zeggende dat zy de *Betouw* hebben ingenomen, wanneer dat Land nog Woest en onbewoont lag, meest met de Zee gemeen en bedekt. Een deel dezer volkeren heeft zig neergezet aan de monden des *Rhyns*, en der *Maze* van welke men nog den naam vind in de Dorpen van *Catwyk*, beneden *Leyden*, aan den gestopten *Rhyn*: andere zyn in de *Zeeuwsche* Eilanden dieper doorgedrongen tot in *Noord* en *Zuidbeveland*. daar in het eerste voormaals d'oude Stad van *Cats* heeft gelegen, over lang door de woedende Zee ingezwollegen; waar van de Landen ten deele weder bedykt zyn, en een nieuw *Cats* te voorschyn gekomen is. In *Zuydbeveland* heeft men noch een Dorp *Cattendyk* geheeten, 't welk ons klaarlyk doet zien, dat de *Catten* daar van outs mede gewoont hebben.

De *Saffen* of *Saxen* worden van *Ptolomeus* onder de Volkeren van *Duytsland* gestelt, welke *Crantzius* neemt ook te voren onder de *Catten* genoemd te wezen. Keyzer *Karel* de Groote verscheyde Oorlogen tegen haar gevoert hebbende, dwong haar het Christelyk Geloof aan te nemen; en heeft haar met grote menigten in *Belgien* overgebragt, ontrent het jaar 780. en vele van de zelvige zyn by *Liederik* gestelt om de *Vlaamsche* Stranden te bewaren, die daarom het *Saxise Strand* wierd genoemt, zig uytstrekkende tegen over het Landschap *Kent* in *Brittannien*, dat ook den naam van 't *Overzeesch Saxen* gekregen heeft. Terwyl zy aan deze Strand zaten, zo konden zy te beter in den dienst en getrouheit der Saffen.

Franken gehouden worden, aan welke zy onderdanig waren. Van dit haar overvoeren schryft *Paulus Emilius* dus: *Overwonnen hebbeb zy zich aan den Konink op gegeven; terwyl zy zyne zagtmoedigheyt veel meer dan zyne gestrengheyt hadden ondervonden. Dit Volk had wel konnen uytgeroeyt worden, op dat het niet altyt om den Vrede mogt aanhouden: maar hy heeft haar bloed, en zynen goeden naam gespaart; en op dat men haar onder 't oog zou houden, en gestaag acht op haar nemen, zo heeft hy den Adel, en in welke eenige waardigheyt blonk, met Vrouwen en Kinderen in het Belgisch Gallien over gebragt, de Zeeplaatsen haar te bewaren gegeven zynde; en aan Liederik zynen Zeevoogd, dien zy Admiraal noemden, de zorg over haar te houden bevolen.* Ziet dit ook by *Meierus* aangehaalt, in zyne Jaar boeken van *Vlaanderen.*

De Schryver van de *Hollandsche Rym-Cronyk* zeit; dat niet alleen vele plaatzen onder ons van de *Sassen* bewoont waren, maar dat *Holland* en *Zeeland*, byzonderlyk *Nedersassen* genoemt zyn geworden. De Heer *Eindius* bewyst ook, dat de *Saxen* de zelfde taal met de *Franken* gesproken hebben, en wil dat onze *Rym-Cronyk* in hare woorden noch daar na aart.

Dit zyn nu de benamingen van tyd tot tyd by de Schryvers aan d'inwoonderen van deze Eilanden gegeven. Allerhande Volkeren hebben hier, by alle voorvallen, geduurig haren geruften toevlucht gevonden; terwyl, als deze Akkeren haar te kleyn en te eng vielen, zy zich nog met hare Handwerken genoegzaam en gemakkelyk konden geneeren, en anderzins uyt deze Landen wyd en zyds door heel de wereld, met grote voordeelen, de Zee konden bebouwen, die voor de vrugtbaarste Akkeren gaat: en vele van haar in hare nakomelingen gebleven, die onzen Landaart allenxkens aangenomen hebben, zyn tegenwoordig rechte *Zeeuwen* geworden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Rakende de verdeeling van ZEELANDS EYLANDEN.

Walcheren. ZEeland legt op een en vyftig Graden. *Walcheren*, heeft zynen Naam na het beeld van *Mercurius*, *Walcher* geheeten, en aldaar in hooge eeren gehouden. Dit was altyt, en is noch

noch het geachtste en voornaamste Eiland van *Zeeland*, en een byzonder Graafschap; daar men ontrent het jaar 800. na *Roland*, by *Karel* den Groten tot beschermer van deze Stranden gestelt, leest van eenen *Eggizard*, Graaf van het Eiland *Walcheren*, die, na dat lange jaren dit Land beheerscht had, ten laasten op het Jaar 847. dapperlyk voor de vryheyt en de Religie strydende, den 17 dag van Juny, nevens *Hemming*, Zoon van *Halpdam* niet vele van zyne Landsgenoten door de *Noormannen* verslagen is; daar voor hem nog meer andere Graven van *Walcheren* hadden geweest. De naam werd by eenige van *Wal* en *Keren*, gevat, op de natuyr van 't Landschap in 't afkeeren der Zeevloeden en inbreuken; anderen benamen 't zo van *Walger* de Broeder des Graven van *Holland*: anderen van *Wald-keren*, als of de Bosschen van *Cæsar* aangetekent, daar in slib, en Gorsen veranderd was. Maar het eerste lacht my beter toe, gelyk ook anderen nu. Naam.

Dit is de rechte stut van *Nederlands* behoud, en de voornaamste grond en bewaring van onze en onzer nabuuren vryheyt, terwyl het ons ten westen tegen het schikkelyk woeden van den Oceaan beschermt, waar van wy anders alle ingezwolgen zouden worden.

De gelegentheyd van dit Eyland is uyt de natuur wonderbaarlyk en onbedenkelyk sterk, voor uytheemsche machten volkomen ontoegankelyk, ja gants onwinbaar; rontom in de Zee, met schrikkelyke ondiepten, droogten en Zandplaten omcingelt die d'aankomsten voor vremde zeer gevaarlyk maken; hebbende veelzins een lage grond, zo dat een gemeen hoog water aan vele kanten dat zou konnen overlopen.

Deze natuurlyke sterkte van dit Eiland, deed den ouden *Prins van Oranjen* na d'overwinning van Middelburg, *dat men nu nimmer den moed moest verliezen; om dat wy, schoon voorts al het andere verloren ging wat wy noch meer in de Nederlanden hadden, uyt dit Eyland alleen machts genoeg konden vinden, om vyf-en-twintig jaren tegen Spanjen te orlogen.*

Dit Eyland van *Walcheren* is byna rond, leggende overdwersch, en in des zelfs midden niet veel wyder als drie uuren gaans, en ontrent negen in zynen ommeloop. De wegen zyn van outs binnen dit Eiland zeer smal gemaakt geweest, om de waardye en dierbaarheyd van 't Land, en die vallen ook vermits de vrucht-

baar-

baarheyd doorgaans kleyachtig, en des Winters onbruykbaar, behalven dat 'er van de Stad *Middelburg* naar *Oostkappel* door *Grypskerk* een hoge weg loopt, dien zommige oordeelen een ouden Dyk geweest te zyn, zonder dat men weet, wanneer of hoedanig die daar mag gekomen zyn. Hierom moeten de Landlieden dan meest de Steden door bequame watergangen met Schuiten bezoeken: maar de wegen rondom den Duinkant zyn zandig en hard. Dog tot het gemakkelyk gebruik van de drie voornaamste Steden zyn eerst tussen *Middelburg* en *Veere*, en daar na tusschen *Middelburg* en *Vlissingen*, de bequaamste wegen en toegangen gemaakt van d'eene Stad tot d'andere, met breede voetpaden, gestraat met gekanten klynkert-steen, ter lengte van ontrent twee mylen weegs t'zamen uytbrengende.

De groote van *Walcheren* bestaat in 43243. gemeten 128 Roeden, al schoon, vet, en vruchtbaar Land, lustig beplant, en met vele aanzienlyke, en digt aan den anderen gelegen Dorpen bekroont Daar pronken en steken uyt drie groote vaste Steden *Middelburg*, *Vlissingen*, en *Veere*; daar boven de bewalde Stad van *Arnemuyden*, eertyts een van de welvarenste; nevens twee opene Steden, *Westkappel* en *Domburg*, die meer outheits als aanziens hebben.

Aan 't einde van de *Middelburgsche* Haven, langs tegen over den Dyk van *Arnemuyden*, is een nieuw Eiland opgekomen *St. Joosland* genoemt, dat al lang aan *Walcheren* zou vast geweest zyn, indien men met groote moeiten en kosten, de Haven van *Arnemuyden*, niet had zoeken open te houden. Dit Landeken bestaat uyt vier onderscheide Polders, t'zamen groot ontrent twee-duyzent vier-hondert gemeten. D'eerste Polder van *St. Joosland*, de Heeren van der *Goes* of *s' Heer Arentskerke* toekomende, is bedykt in den jare 1631. De *Middelburgsche* Polder, van outs de *Stynkaart* genaamt, tegenwoordig het Nieuwland, en aankomende *Vrouw Catharina Verbrugge*, is bedykt in den jare 1644. De derde, of *Nieuwerkerkze* Polder, toekomende aan de Erfgenamen van den Heer *Cornelis Pompe*, wierd bedykt in den jare 1661. De vierde Polder, of het *Nieuw St. Joosland*, toekomende de Heeren van *'s Heer Arentskerke*, is bedykt geworden in den jare 1671.

Schouwen. Het Eyland van *Schouwen*, mede van de woedende Zee zeer geslagen, en met geweldige Duinen beschermt. Heeft zynen naam

naam ontfangen van die Edele en oude Rivier de *Schelde*, *Scaldis*, *Schaudis*, enz. eertyts, door welke het nevens d'andere Ooftwaarts gelegen Eilanden, van de Eilanden *Bewesterscheld* word onderscheyden, die in ouder en harder taal niet *Schelde* maar *Schoude* plag genoemt te worden. Behalven de schone en hoge Duinen, hebben zy aan d'andere kant door konst en kosten van de ingezetenen, noch zware Dyken, die haar tegen overstrominge gerust bedekken.

De Duinen van *Schouwen* zyn altyd zeer ryk van wild, en Konynen geweest. Waar over de Landlieden in den jare 1593. klaagden, dat zy haar koren niet konden behouden, als het al schoon te velde stond; ja op eenen nacht wierd dikmaals het gesneden en gebonden koorn van eenige Gemeten opgegeten en verslonden.

De Duinen komen hier alleen de Graaflykheyt van *Zeeland* toe, en worden in acht partyen verpacht; verstuyven, of waaijen jaarlyks zeer in, zulks van binnen de Haayman-Landen naast de Duinen liggende daar door grote schade lyden. Dit word somtyds voorgekomen door het beplanten van Helm, en het toezetten van trekgaten, waar toe alsdan of van de Staten van *Zeeland*, of hare Edele gecommitteerde Raden geautorizeert worden, om het zelve te besteden, als den Rentmeester Generaal van *Zeeland Beoosterscheld*, den Opperdykgraaf van den Lande van *Schouwen*, als Officieren van de Duinen, die tot haar roepen een gezworen Landmeter des Graaflykheits van *Zeeland*, als by de ordonnatie van de Helmpoting kan blyken.

Dit Eiland is zedert den jare 1495 zodanig vermindert, door verscheyde inlagen, die tot behoudenis van 't Land hebben moeten gelegt worden, dat het tegenwoordig maar groot bevonden word 21753 gemeten, 56 Roeden, begrypende de Stad van *Zierikzee*, de tweede van *Zeeland*, en de Hooftstad van den Eilande, nevens *Brouwershaven*, een bewalde, doch smalle Stad, en verscheyde lustige Dorpen en Sloten, naar zo menigvuldig en afgryssellyk geweld by het water daar op gedaan. Deze ongelukken der ingezetenen van *Schouwen* voornamelyk in deze laatste tyden overgekomen, maakten dat Keizer *Karel* hare klagten na veele en afgryssellyke vallen en Grondbrexemen wel heeft willen in acht nemen, om haar genadiglyk zodanige beden toe te staan, als zy op hem verzochten. Waar uyt het wel duydelyk blykt, dat het Land van *Schouwen*, by na van het water overstolpt, noch door

de geheugenisse van den Almachtigen Godt, en gunst vanzyne goedertierene en medogende Princen, en ongelooflyke moed, moeiten en kosten van de ingezetenen, gelukkiglyk ontzwommen is. Onder dit Eiland van *Zierikzee* worden noch begrepen d'aanliggende Landen, niet alleen van *Dreischop*, *Sonnemare*, en *Noordgouwe*, met d'annexe quartieren, daar *Holland* voormaals vereissingen op maakte, dog in 't jaar 1687. daar van door verdrag met de Staten van *Zeeland* afstant gedaan heeft, namelyk van *Natars*, *Bommenee*, *Bullois*, *Kykuit*, *Bornsbroot*, en andere Polders, welke eerste Landen voor deze van *Schouwen*, met de Rivier de *Gouwe*, die doenmaals in twee was verdeelt, het een Canaal heetende de *Noordgouwe*, en het ander de *Zuydgouwe* gescheiden; waar af de Polder van het *Gouweveer*, mitsgaders *Noordgouwe*, noch hare namen dragen, die naar alle waarschynlykheyt afgezondert geweest zyn: gelyk ook het geheel Eiland van *Duveland*, voor dezen van *Schouwen* met de zelve *Gouwe*, het Dykwater, en Maije afgescheyden zynde, nu tot verzekering van de Stad *Zierikzee*, die aan d'ander zyde, door het gedurig afbreken van *Schouwen*, in groot gevaar quam van eenen geheelen onderganK en verderf, in geval van overstroming, daar geen schynbaarheyd zynde, van eenige voorwerken tegen het water te konnen maken, tot voor de Stads-Poorten toe;daar nu is aaangehegt.

Hier na hebben die van *Zierikzee* by koop, uyt den sterfhuize des Markgraafs van der *Veere*, verkregen den eigendom, nevens de hoge, middele, en lage jurisdictie, met appendentien en dependentien van dien, de Heerlykheyd van de vier Bannen van *Duveland*, als *Ouwerkerke*, *Nieuwerkerke*, *Capelle*, en *Vianen*, in den jare 1566. daar van hare Stad merkelyke voordeelen getrokken heeft over het uytgeven en bedyken van verscheide Gorssen, en aanwassen in het diep van het *Gouwe-veer*. Onder *Duveland*, behoren noch de Heerlykheden en Dorpen *Botland*, gelegen in *Nieuwerkerke*; *Oosterland*, en *St. Jansland*, goet *Zeeuws* leen; het Huys van *Oostersteyn*, met *Voorburg*, *Nederhof*, &c. ligt vervallen, goet *Zeeuws* Leen; *Beoosten-Duveland*, gezeit *Brunisse*, goet *Zeeuws* Eeen. Alle deze Landen van *Duveland* zyn t'zamen groot 13465 Gemeten nu aan Schouwen vast gehegt, zedert de jare 1610.

Noch ligt in het Eiland van *Schouwen* de smalle Stad met hare Landen van *Brouwershaven*, in 383 gemeten, 282 Roeden. Zo

dat

dat geheel 't Eiland van *Zierikzee*, met *Duveland*, behalven *Bommenede* en *Bloys*, vervatten 41315. Gemeten, 284½ Roeden.

Laat ons nu eens uyt *Zeeland*, *Beoosterscheld* en *Bewesterscheld* overschepen, en ons gaan verlustigen in het vruchtbare, en met zo veel duizent korenajren jaarlyks bekroonde *Zuydbeveland*, te meer alzo het zelve bedekt word van zodanige lucht, welkers gelyke in zoetigheyd elders in de Eilanden van *Zeeland* niet is te vinden. Dit is een schoon Eiland, naast gelegen aan dat van *Walcheren*, waar van het door de *Houte*, eenen slinkeren arm van de *Schelde* is afgescheyden. Zyne groote vereischte eertyts wel twintig uuren in 't omgaan; doch het heeft met 'er tyt van de Zee, en voornamentlyk door de geduurige vloed en ebbe van de *Schelde* tusschen *Reimerswale* en *Bergen* op den *Zoom*, bevochten, wel de helft daar van verloren. Tegenwoordig omvat het begryp van hare groote 27178. gemeten, 253. Roeden. Dit word nu geheten *Zuydbeveland*, *Bewesten Yseken*, en was in de grote vloed van den jare 1530. geinundeert, dog naderhand weder herstelt: maar *Zuidbeveland*, *Beoosten Yrseken*, daar in de Stad van *Reimerswale* gelegen heeft, is met vele Dorpen, als mede hier annex de heerlykheyd en het Land van *Borsselen*, by die van der *Goes*, volgens den transsport en veehefbrief, gekogt in het jaar 1615. Dit was mede een Stad geweest, maar in die zware vloed insgelyks vergaan. De Gorsingen nu en de verdronken Landen van deze Heerlykheid weder eenigzins aangewassen zynde, zo heeft de Magistraat van der *Goes* goet gevonden de zelve te verkopen en uyt te geven, om bedykt en tot een vast Korenland gebragt te worden, met den aanstaande jare 1616. aldaar behoudende, tot 't voordeel der Stad van der *Goes*, 't recht van eigendom van alle gorzettinge, zo van Dyken binnen als buiten, bermen, uytgorssen en aanwassen niet uitgezonderd, om dezelve te gebruiken of te verhuuren ten behoeve van hare Stad; als ook 't recht van alle hoge, middele, en lage Jurisdictie over den Lande van *Borsselen*, en gevolgen der zelvige, mitsgaders, alle verdere hoogheden en voordelen, als tot die heerlykheyt van *Borsselen* behoren. Zuydbeveland.

De verdronken Dorpen in *Zuydbeveland* van het jaar 1532. zyn; *Tolseinde*, *Nieulande*, *Kouwerve*, *Bat*, *Agger*, *Inkenoort*, *Lodyke*, *Duwnee*, *Couwerve*, *Kreeke*, *Steenvliet*, *Everswaart*, *Schoudee*, *Vinenis*, *Brouke*, *Maire*, *Rilland*, *Swaanshill*, &c.

Noordbeveland.

Noordbeveland is naar *Walcheren* en *Zuidbeveland*, het derde (*Wolfardsdyk* het vierde, en het kleinste van alle) Eiland van *Zeeland Bewesterscheld*, eertyts zodanig, dat het de eere had van met regt den naam te dragen, van den lusthof van *Zeeland*. Met 'er tyt, het een Land beter en beter zig opdoende, het ander meer en meer vervallende, voornamelyk door den zwaren vloed van het jaar 1530. van de geweweldige wateren geheel overstolpt; dog zoodanig, dat het met 'er tyt weder mildelyk is aangewassen. Daar in ligt de Stad *Cortgeene*, zeer wel gelegen op de Rivier van *Zuydvliet*. Desgelyk waren daar nog verscheide schoone Dorpen, als *Wissekerken*, en *Emelisse*, met *Hoeke*, *Lisse*, *Welle* en *Koninkhem*: het aanwassen heeft onder eenige den lust verwekt, om het zelven wederom by gedeelten, van het water t'ontlasten en te bedyken. Dus zyn in den jare 1508. een deel, genaamt, *Oud-Noord Beveland*, en den Jare 1616. een ander deel, genaamt, *Nieuw-Noord-Beveland*, beverscht en bedykt geworden. Dit werk behaagde in 't eerst den gronddeelders niet, alzo het Land queende, en hare verwagting niet voldeed. Dog met 'er tyt bekomende, voldoet het nu d'opgevatte hoop, zoo dat deze Landen wel onder de vrugtbaarste getelt mogen worden. Over zulks is men hier in 't jaar 1641. bezig geweest, om de bedyking te voltrekken van eenen anderen *Noord-Bevelandschen* Polder, bygenaamt *Frederiks Polder*, zoo dat *Noord-Beveland* tegenwoordig omvat 6603. Gemeten, 127. Roeden.

Ter Tholen.

Het *Eiland van ter Tholen* is het tweede van *Zeeland Beoostenscheld*, naast Schouwen, niet zoo groot in 't begryp, maar van zeer gelykken aart en vrugtbaarheyt, alwaar Kooren en vele andere schoone vrugten jaarlyks gewonnen worden. Eertyts plagt het van den Lande van *St. Martensdyk* gescheiden te wezen, dog is met 'er tyt, en tegenwoordig, daar mede vereenigt en vermeerdert. Ter *Tholen* Stad en Land, was voormaals een schoone Polder, maar nu met Dykagie bezwaart, uit oorzaak van de wateren, die uit *Zuidbeveland* daar op vallen. Het is een zeer oude Stad, waar men tegenwoordig geen welvaart heeft, dan uit het Land. Vele van de zelve Polders behooren onder 't zelve Land. Hier aan is *Poortvliet* gelegen, een plaats met Stad geregtigheden, dit was voormaals van 't ander Land afgescheiden met een water, genaamt den *Pluimpot*, welke Polder van

der

den *Pluimpot* in den jare 1553. is overgedykt, zoo dat nu het Land van ter *Tholen*, met *Vossemeer*, *Poortvliet*, *Scherpenisse*, *Westkerke*, *St. Martensdyk*, met zyn Polders, *St. Anneland*, *Hanaebosdyk*, met *Kemshoffsteden*, alle te zamen een schoon Eiland zyn makende, waar aan de Polder van den Breedenvliet gedykt is aan 't Land van *St. Anneland*, in 't jaar 1560.

St. Martensdyk is een zmalle Stad, en daar aan ligt een treffelyk Slot, omcingelt van twee wateren of Gragten, en daar ontrent is nog een Oudemanhuis, met een Kerk daar aan, gestigt by den Heer *Vrank* van *Borsselen*, Heer van *St. Maartsdyk*, &c. genaamt het *Capoenen-Huis*.

Buiten het Land van *Ter Tholen*, niet wyd van *Vossemeer* ligt het klein Eilandeken, met zyn Dorp van *St. Philipsland*, begrypende d'oude gorzen genaamt den *Rozeboom*, *Ruygstoppelen*, en *Weelde*, *Graaffenisse*, en *Betkenszant*, dat deze naam heeft behouden van het schoon Dorp daar in gelegen, en alzoo na dien Heyligen genoemt; om dat den aanzetter en voordryver van deze Dykagie, Heer van *Philips* jongste baster Sone, mede dien naam voerende, het zelve geverscht had in den Jare 1496. dog is wederom na verscheide inundatien, als van de Jaren 1511. en 1530. waar af het van nieuws wederom ware beverscht, eindelyk in 't jaar 1532. verlaten en blyven dryven, tot dat het zelvige, of immers het meerendeel daar van in den jare 1645. wederom tot een schoone Polder beverscht is geworden: zynde in die Dykagie vervat de *Luysterkreek*, die voormaals in 't midden daar door heeft geloopen; maar de *Mosselkreek*, met het overliggend *Stel-land*, genaamt den *Hamel*, op het Zuiden van deze Dykagie, is tot noch toe daar buiten gebleven; overmits de groote en breedte van 't water, en dat het voorschreven Schorre zeer zmal was afgebroken; nochtans niet zonder hoop, van in korten daar aan vast gemaakt te zullen worden: aangemerkt in 't begin des jaars 1648. daar over bezigtingen en beraadslagen aangestelt zyn geweest, en zulks wegens het toeval van de grote verlanding en vermindering van de Scheepsvaart daar door vallende. In 't Noorden heeft dit Eyland mede grote verwachting van aanwassen, mits het geweldig vermeerderen van Zanden en Platen, schietende tot in de *Sype* toe: en het zou van gelyken niet vreemd wezen, dat'er merkelyke verlanding door deze Dy-

St. Philipsland.

kagie aldaar quam aan te groeijen; overmits de vervuyling van de ſtromen met vele Zantplaten daar omtrent. In 't Ooſten heeft het *Slaak* al over lang begonnen te verdrogen, zo dat men daar door niet meer kan varen, weinig anders als met klein vaartuig naar *Voſſemeer* en *St. Anneland*, daar men van het nieuw Dorpken van *Philipsland*, met een klein Veerken over te varen op 't lage water, aan het *Brabantſche* Voorland tegens de kant van de *Heene* kan geraken, alwaar tot een bequaam gebruik, inzonderheyt van de gene die uyt *Braband* langs het Slyk en het Voorland afkomen, een paal met dwars-houten voor trappen gezet is, ten einde de Reizigers van wederzyden, by veraſſing van opkomend water, en vertraging van de Veerlieden, hen zelfs daar op zouden konnen behouden, tot dat het water weder mogt afgegaan zyn.

Deze Ambachts-heerlykheid, met alle des zelfs Gorſingen, Slyken, en aanwaſſen, was in 't jaar 1590. verkocht, by Dereet van den Hove van *Holland*, uyt het ſterf huys van den Heer *Maximiliaan van Bourgondien*, Marquis van der *Veere*, *Vliſſingen*, &c. aan Jonker *Pieter Suys*. Naderhand is die weder verkogt aan het machtig geſlacht der Edelen *Huiſſen*; waar uyt die tegenwoordig door een Vrouw, als haar Erfdeel, gebragt is aan haar Man, den Edelen Heer *Johan de Mauregnault*, Heer van *Philipsland*, gecommitteerde Raad ter Vergadering van de Heeren Staten van *Zeeland*, en ter Admiraliteyt.

Het Land van *Sommelsdyk*, gelegen onder *Zeeland*, *Beooſterſcheld*, en in 't jaar 1417. by Vrouw *Jacoba* om te bedyken uytgegeven, is altyt *Zeeuwſchen* Bodem en Ambacht bekent en gerekent geweeſt, zynde met *St. Chriſtoffels-Polder*, en *Onweere* t'zamen groot 3100. gemeten, 109. Roeden.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de geſchiedeniſſe van ZEELAND.

HEt Volk, van ouds, zedig zag de Mans met vellen als een Mantelrok, onder de keel met een knoop gegord, de Vrouwen met dunne ſluytende kleeren, met naauwe mou-

mouwen en plooykens van eygen Spinnelinnen, linne doeken om 't Hoofd om de keel geknoopt, en naast aan Zee met ronde bonnetkens daar op gedekt, kuys by uytstek, van zeden in trouwen, Oorlogen, en huyshouding de *Bataven* volgende. De Mans troudenna *Hugo Bruis* getuygenis, niet voor zy dartig jaren hadden bereykt en mochten den baard niet scheeren, voor zy een vyand verslagen hadden, of zyne wapens ontweldigt, om dat zy zouden weeten, dat het loon van haar geboorte was, de bescherming van haar Land en de e ervan hare Ouders. Water was haar drank uyt Wellen of Putteneer, *Brouwershaven* naam kreeg. Want 't is vry onlangs dat men uyt *Rotterdam*, *Delft* en *Goude* daar op bierde, want de ryken zelve dronken niet als versch water met wat Gerst en Haver gekookt, Buytenlandse wyn wilden zy niet drinken, maar als de *Nervi* verboden zy ze in te voeren, als de Vyandin van de sterkte der lichamen; eens ter maand by een vergaderende de Edelen met de walgeboornen, en daar na den Grave met de Edelen, Geestlyken en Steden, alwaar den Abt tot *Middelburg* gevest de tweede stem hadde.

Den Oorlog van *Walachrius* uyt *Henegouwen*, en de daden van *Zalandius* tegen de Reuzen van *Albion*, zyn zo oud als versierd, en nog voor nog tegen schryven waardig; maar zedert, dat de *Vlaamse* voortgaande Duinen, in dit Landschap, door de opzwellende Wateren van de *Sine* en *Schelde*, uyt *Picardyen*, zyn op gescheurd, en met de grondbraakselen geholpen deze Eylanden maakten, hebben zig de *Mattise*, en *Badische* uyt *Duytsland* geweeken, hier omtrent gezet, haar onderhoud en veyligheyd, uyt uyt de Zee onfangen, *Barbaren* van *Grieken* en *Romeynen* genoemd, om dat zy ze nog kenden, nog verstonden, en de nakomeling daar mee betaalden. Rakende *Cæsar* is 't aldergelooflykste, dat hy de *Brittannien* hebbende gemunt, der *Bataven* Broederschap geerne aannam, en de *Mattise* niet minder achten, wylze *Tacitus* noch scherper en stouter als de *Bataven* oordeelt, en zy de Scheep en Zeevaard kundiger waren, gelyk zy onder de *Caninefaten*, de Vloten der *Romeynen*, met de Hulptroupen uyt *Engeland* afmaakten; of enterden, en namen wanneer zy met *Claudius Civilis*, zo heldhaftig haar vryheyd en roem groter maakten. De Eylanders bleven 't zedert met de *Bataven* in Vriendschap, en broederlyk verbond met den *Romeynen*, deden hare tochten op *Brittannien*, tot dat

Ao. 110. of daaron-trent.

dat zy van daar met *St. Willebrord Alduyn*, en andere in haar Vaderland wederquamen, doenmaals zamen op de naam van *Vriesen* bekent. De Eylanders ſtonden haar toe een Burgt te bouwen voor den uyttocht der *Schelde* noch berucht by de naam van de *Roompot*, van welk nu den naam en niet veel meer is overgebleven,
Ao. 785. gelyk *Calstoren* en 't Huys te *Britten* van anderen. De *Noormannen* deeden een Landtocht in 't *Scheld*, ingevallen zynde na de *Vlaamse* zyde, en liepen alles af tot aan *Terrouane*, en *Amiens*; door haar wierd den Burg op *Walcheren*, in 't Land met der Burgtzaten Huyzen verbrand, zynde na *Battus* en anderen, een Burg der *Romeynen*, die dry Burgten als hare voornaamſte uytriepen, *Burgos* in *Spanjen*, *Montpelliers* in *Languedoc*, en deze aan de *Schelde*. Hier hielden de Graven hare woonſtede en den Rechtbank, gelyk zedert aldaar de vergadering der H: Staten en de E. Mog: Gecommitteerde Raden, en al zo 't Hof van *Zeeland* noch gehouden werd.

Ao. 838. In deze tyd vielen de *Noormannen* met vele Schepen op *Walcheren*, en ſtaat in die tyd by *Carſten Smedeken*, *Borſal*, *Walgaren*, en *Alrenuy* in hun Hiſtory bekent.

Der *Vranken* Koning ſchynt deze Eylanden als zyn deel aan-
Ao. 863. gezien en mede (zo de brieven Autentyk zyn) aan zekeren *Diederik* geſchonken te hebben, met de Foreeſten of Boſſchen aan 't vaſte Eyland; *Walger* werd kort daar op in de Hiſtorien bekent maar ze zyn, zo licht, en van zo weinig toets, dat men 'er niet
Ao. 891. veel op gronden kan, ſtelt men *Carolus Craſſus* en dat die na *Ludovicus* voorbeeld, eenige byſtand heeft gezonden, aan de *Zeeuwen* en onder anderen *Lippold* van *Suaben*, die de *Deenen* en *Noormannen* heeft helpen verjagen: byna geene Steeden zyn dier tyd bekent als *Middelburg* en de *Zeekerk* of *Zierikzee*, *Romerswale*, en de nu bedykten *Aggen*.

Ao. 993. *Otto* gaf aan *Arnulphus*, den Grave van *Holland*, deze *Zeeuwſe* Landen, en deed die grift, graven van de *Sine* en *Schelde* lyn recht na Zee, *Foſſa Ottomiana* genoemd, om deze Landen een goede diepe Zee Haven te verſchaffen en zyne benden uyt *Picardyen* daar langs af, en na de Zee te voeren, te gelyk ook om de geſchillen te ſliſſen der eygendommen, tuſſen den Grave van *Vlaanderen* en *Zeeland*, die wel eeuwen hebben blyven duyren met zeer verſcheyden luk, dan voor dan tegen, den een en de

andere

anderen vocht den Grave *Dirk* de IV. om zyn eigene (ten min- Ao. 1025
ſte na de trant der zaken) goederen te halen, uyt de geweldige hand des Biſſchoppen van *Uytrecht*, die door de *Vrieſen*, en den Grave van *Bodegrave* hem dede ontzeggen, alwaar den Graaf meeſter bleef, de Keyzer *Henriks* benden, met de *Luyk* en *Keulenaars* zamen, met die van *Uytrecht* deerlyk ſloeg, en den Biſſchop door de *Zeeuwen* en *Stryenſe* gevangen kreeg en op *Yſſelſteyn* zette. Maar in *Dirk* de V. tyd, die te *Dort*, overwinnaar zynde gebleven, geſchoten wierd, leden de Eylanders veel, door den Grave *Boudewyn* van *Ryſſel*, Grave van *Vlaanderen*, die zyn jongſte Broeder Ao. 1057.
Robert den Landen om *Walcheren* met gewelt opdrong. Waar tegen Zierikzee geſterkt wierd, welk in die tyd van de eerſte *Ooſterlingen* wierd bevaren. Deze *Robert*, de *Vries* naderhand gebynaamd, trouwde, de Weduwe des Graven van *Holland*, en deed wel aan Jonker *Dirk* haar Zoon, maar den Biſſchop van *Uytrecht*, op *Holland* loerende, maakte *Govert* met de *Bult* van *Lotharingen* op, die de Landen overviel, en *Robert* met zyn Vrouw en den jongen Graaf, zyn voorzoon, deed wyken; die na de geweldenaar tot *Antwerpen*, door een liefhebber der vryheyd was van kant geholpen, den Biſſchop met hulp der *Zeeuwen* ſloeg en op *Yſſelmonde*, gevangen zette waar hy hem gekregen had. Het Slot van den Biſſchop zelf zeer geſterkt, en de Landen voor den Grave *Dirk* verzekerde, die daar op de eerſte den tytel opnam, van Grave van *Holland*, Zeeland en *Vrieſland*, meynende dat hy recht had, de Landen zynen te noemen, om dat hy ze uyt des Biſſchops handen kreeg, die aan hem alle rechten en pretentien op *Holland*, &c. afſtond. Voorts deed den Grave een Kruysvaart in Ao. 1099.
de welke de Heeren van *Borſelen*, met de verdere *Zeeuwſe* Edelen groote eer behaalden, die alle weerom komende vele Sloten deden ſtichten. *Borſelen* ſtrekte zich uyt, tot oud *Arnemuyden*, en daar na in *Monſter* by *Zuydbeveland*, en daar na alomme: De Stam van *Reneſſe* brak in die tyd ook door, maar de zware vloed Ao. 1152.
deed vele dyken breeken; den 23 September deed den Biſſchop van *Uytrecht*, eenige Landen indyken, en bewoog de dry *Overyſſelſe* Steden, *Campen*, *Deventer* en *Swol*, aan *Noordholland*, dry Ao. 1170.
Dorpen in te Dyken, die haar namen en Wapens droegen. Men zoute doenmaals nog den Haring niet, maar klyne Scheepkens *Slabbaarts* genaamd, vingen die langs ſtrand, doch die van Zierik-

zee en de *Maas* ſtaken dieper in Zee, en zouten den Haring in tonnen; Graaf *Floris* de derde ſtreed met verſcheyde uytſlag tegen den Grave *Flips* van *Vlaanderen*, welk met een verdrag eindigde by welk *Floris*, 't Land van *Aalſt*, en *Flip*, *Walcheren* afſtond. Waarom Graaf *Floris* uyt meedogen, als een waar nieuw vriend, veele *Zeeuwen* ſtierde om de *Vlamingen* te helpen, die 't gantſe

Ao. 1190. Land onder water hadden, door het inbreeken van den Dyk by *Hontsdam*. Waarom haar Graaf *Flips*, al 't Land dat daar ontrent aanwieſch, heeft tot dank geſchonken.

Dees tyds wierd het Klooſter tot *Middelburg* in een Abdye veranderd, en kregen *Middelburg* en *Zierikzee*, hare beſte keuren

Ao. 1203. van rechte boven anderen. Maar Graaf *Dirk* deed het Landſchap veel lyden, blyvende zelf in een ſlag tegen de *Vlamingen* gevangen, zo dat de Landen en Steden voor zyn rancoen zwaar belaſt wierden. Vrou *Ada* aan den Grave van *Loos* gehouwt, quam *Wilhem* des overleden Graafs Broeder, haar Oom zo ſterk op 't lyf, dat zy hem dwong, in *Zierikzee* te vluchten, van waar hy met de *Zeeuwen* en den Grave van *Loos* zo fel opquam, dat hy hem deed uyt *Holland* vluchten. Den Grave beminde zedert de *Zeeuwen* zeer en hield zyn Hof tot *Zierikzee*, daar men nu al kloeke Scheepen ter Zee rede. 't Welk haar winſt en moed gaf, om de

Ao. 1257. zware Zeevloed te boven te komen, gelyk zy veele Landen beverſchten en indykten. *Zeeland* wierd bevochten van veele by een gehaalde benden, door zwarte *Margriet* Gravinne van *Vlaanderen*; die *Zeeland* begeerde als een leen, aan Koning *Willem* te doen hebben, waar van onthiet, tuſſchen beyde ontſtond, zy met haar Zoon *Guy* van *Vlaanderen*, viel met zyne Scheepen en Krygsmagt op *Walcheren*, maar den Droſt van *Weſtkappel*, viel hun zo ſtreng datſe geſlagen wierden, hun meeſte Schepen verloren, en by duyzenden verdronken; de gevangens wierden ſpotlyk behandeld, en uytgenomen den Grave *Guye* en eenige Ridders zo naakt te rug geſtuurt dat erwetengroen voor haar ſchamelheyd alleen thuys brachten; *Floris* Koning *Wilhems* Broeder, bracht Zegevyerende die gevangen tot *Arnemuyden*, den Koning te gemoet, waar van jaarlyks tot geheugen eene proceſſie is gehouden op *St. Martens* dag, den Koning gaf *Middelborg* vele privilegien, die zy nog hebben Dat elders geen criminele rechtbank als in haar Stad mogt gehouden werden, en alle de gevangens daar op 's *Gravenſteen* brengen

gen. De Abdye verrykte hy ook, en beschonkse zeer zo dat zyn dood, helaas, in *Westvriesland*, waar hy in 't Ys smoorde dit Ao. 1256.
Landschap nadeelig was, meer als anderen. Van zyn Zoon *Floris*, was *Witte* een Bastaard van de welke de Heeren van *Haamstede* afquamen; die veel nyd veroorzaakte, in de *Renessens*, die mede bouwden tegen Graaf *Floris*, en niet vry waren van des Graven moord, zedert aan *Holland* veel quaad doende lyden, en zyn zelven verdelvende, te meer om dat de Zoon des Graven Moeye, *Zeeland* meest regeerde; welk tussen beyde vele doorbraken leed. De voornaamste Haven van *Zeeland*, was te Ao. 1288.
dier tyd, oud *Dreyschere*, daar Visch en andere Koopvaard Schepen af en aan voeren van 't Land van *Schouwen*, alwaar veel buyt- Ao. 1290.
haalders op *Vlaandren* in oorlog zynde, wel voeren, waarom de *Vlamingen*, *Middelburg* belegerden, doch Graaf *Floris* uyt *Engeland* te rug komende, sloeg haar in 't Eyland *Borselen*, dat 'er 5000 *Vlamingen* bleven, die uyt weerwaak dry *Zeeuwse* Schepen namen, en 't Volk de voeten spoelde, 't welk zy dier bekochten, want *Renesse* en *Brederode* vielen met 300 Man in *Catsand*, en deden ongelooflyke zaken, vangende en brandende alom, en doodslaande meer als 2000 Man waarom tot geheugen het Abdisse Klooster in *Emelissen* in *Noordbeveland* wierd gesticht, zedert op *Walcheren* overgezet en nu *Waterloosverwe* genaamd. *Floris* vermoord zynde quam Graaf *Jan* over uyt *Engeland*, en liet zig gantsch regeren van den Heer *Wolfaard* van *Borselen*, Heere van der *Veere*. *Renesse* Ao. 1298.
meende den Graaf te lichten van *Sandenberg*, maar hy ontweek de lagen en vertrok zig op 't Slot *Lodyk* by *Romerswale*, waar over *Renesse* gedagvaart en uyt den Lande gebannen wierd; maar Heer *Wolfaard* van der *Veere* wierd tot *Delft* vermoord, om dat hy des Graven ontzachelyke naam te veel en grof misbruykte, waar in men de nyd kan nazien, want de Heer *Claas* van *Cats* voerde de *Hollanders* aan als Hoofd en Capiteyn.

In het Jaar 1304 was'er zo zwaren Zeevloed, dat men aan alle kan- Ao. 1304.
ten wanhoopte de schade te zullen konnen herstellen, waarom den Grave met den Heer van *Borsselen* en andere Heeren zelfs in 't Landschap quamen, de schade opnamen en zelf de meeste Landen weer indykten, de Heeren van *Cats* verloren meest in dezen vloed, waar tegen God weder gunde zo veel aanwas, dat *Campens Nieuland*, *Cortgene*, en andere plaatsen daar op gesticht wierden; waar

 tegen

tegen het schone Dorp de *Piete* weg raakten. Maar haar eygen in-
Ao. 1303. geboren Ridder van *Renesse* had het Landschap een quader storm bereyd, deze maakte 't Keyzerlyk Hof wys dat *Zeeland* een leen, was, en wyl Graaf *Jan* zonder Kinderen was gestorven, *Zeeland* aan 't Ryk was vervallen, Keyzer *Albert* trekt hier op na *Nimwegen* met grote heirschare, maar Graaf *Ian* niet in staat om die storm af te schutten, plooyde, en nam gedwongen het vryland te leen, waar door *Renesse* zyn aanslag miste, die zyn wrok en belang onvoldaan vindende den Grave van *Vlaanderen*, op *Zeeland* deed storten, die door Jonker *Willem*, Graaf *Ian* van *Henegouwen* en *Hollands* Zoon in *Catsand* wel gerost wierd; maar *Guy*, Jonker *Willem* met alle zyne machten volgende, sloeg in twee schermutselen de *Zeeuwen*, en dwong Jonker *Willem*, in *Zierikzee* stand te houden: de *Brabanders* en *Vlamingen* lieten de Stad geblokkeerd, en namen vele Steden in *Holland* in, doch de *Dortenaars* uyt gevallen met den Heer van *Putten*, sloegense uyt hare quartieren, en branden alles tot den *Bosch* toe, met groten buyt thuys komende; *Renesse* meende 't Slot van der *Goes* en de Burgzaten te verbranden, bestormde die sterkte nu *Oostende* geheten, maar hy wierd van die van *Romerswaal* en *Vlissingen* geklopt, naaulyks zelf ontkomende. Die van *Zierikzee* redderden niet alleen haar zelf, maar sloegen, het bestand uyt zynde, *Renesse* en de Belegeraars op en weg, met onsterfelyke Wapenroem voor die Borgers, den Bisschop tegen *Renesse* in *Duyveland* gekomen, wierd geslagen en gevangen na *Vlaanderen* vervoerd, op welke winst, Grave *Guy* weer voor *Zierikzee* quam, maar zyn zaken, in *Holland* qualyk gaande, liet *Renesse* voor *Zierikzee*, en quam met al zyn macht den *Yssel* af, doch werd voor *Ysselmonde* geslagen, en moest *Holland* verlaten; waar op verhit, belegerde met alle zaamgehaalde macht van Scheepen en Manschap *Zierikzee*. Dat met ongelooflyke, blyden, mollen, en magneelen bestormende, maar de ongekreukte Stedelingen verdelgden zyne Krygsrustingen, door een Smit geholpen in haar Stad, als *Syracusa* van *Archimedes*; de Haven wierd toegedamd; Katten opgeworpen en op alle wyzen de belegerde bevochten. Wanneer de *Franse* Vloot de *Hollandse* te hulp quamen voor wind, voor stroom, de *Vlamingen* zo aan boord quamen, de *Vlaamse* branders tegen haar zelfs gekeert zynde, dat zy zamen na een gevecht van 18 uuren, de *Vlamingen* sloe-

gen,

gen, waar alle de Scheepsmacht, geschut, tenten, en den Graaf *Guy* zelf in de loop bleef, waar mede deze brave Borgery verlost wierd, met roem van haar Mannen en Vrouwen voor altyd. De gevangenen boven 6000 wierden tegen *Hollanders* gelost, en den Bisschop *Guy*, tegen *Guy* den Grave van *Vlaanderen*, en de Stad als die *Holland* en *Zeeland* behouden had, met vele vryheden beschonken. *Renesse* vluchte uyt *Uytrecht*, en verdronk met zyn pont overladen in de *Lek*. Des Graven Zoon, bedykte Heer *Jans* Land, en noemde *Boloys* na zyn Graafschap en naam,
Op deze tyd heeft Graaf *Lodewyk* van *Vlaanderen*, al zyn recht, Ao. 1323.
op *Zeeland*, tegen alle de rechten die *Henegouwen* op *Vlaanderen* had gecompenseerd, en wierd al zo, gelyk het in de natuyr was een vry Graafschap van God en de Zon, te leen, waar van de *Hollandse* Graven het bezit hielden. Een raar mirakel beurde aan de Kerk door den Heer van *Borsselen* gesticht, want de Schilder, die een
Marie beeld, te maken had, vond dit afgeschilderd door een Jonge- Ao. 1340.
ling noit zederd te vinden, welk zo fraay van een Engel zal gedaan zyn geweest, als het beeld in den Dom van *Milaan*, welk ik wel slecht getekent en gecoleurt gezien heb, en waar van den beroemde *Antony* van *Dyk*, aan *Rubbens* zyn Meester zeyde, ba 't is wel een Pagadder van een Schilder geweest, dien Engel heeft de kunst niet verstaan. Nochtans heeft, dit beeldeken, zedert, voor die 't geloofden, veel wonders gedaan. Der *Veer* wierd dezer tyd door de Visschery, en de aflaten van haar Parochie Kerk, aanmerkelyk; de *Hoekze* en *Cabeljaauwse* partyschap scheurde ook *Zeeland*, de meeste Edelen met de *Borselens* hielen met des Gra-
ven Moeder, Vrou *Margriet*, zynde de *Hoekze* zyde; by 't Vin- Ao. 1351.
gerling van der *Veere*, troffen de Zeemachten en die te Landen malkander daar de *Zeeuwen* en *Hoekze* de overwinning behielden. Maar zy wierden geslagen daar na van de *Cabeljaauwse*, tussen den *Briel* en 's *Gravenzande*, daar veel van den Adel van *Zeeland* om quam en gevangen wierd. Graaf *Willem* der zaken meester werdende, gaf aan der *Goes*, nog Dorps wys ongesloten leggende veel vryheden, Wallen, Vesten en Poorten, gelyk daar na de
Stad van der *Veer*, hoewel men vele overstelpingen der Zee al- Ao. 1368.
le jaren had. *Romerswale*, wierd onder de Domeynen des Graven van *Zeeland* getrokken, zynde tot die tyd toe een vrye heer-
lykheyd geweest. De Zeevaard en Koopmanschap wierd in Zee- Ao. 1389.

 land

land gevoelig groter, door 't verdiepen van 't veergat en de
Ao. 1396. *Wielingen*, en de neerstigheyd der Borgers van *Zierikzee*, die sterk
op de *Belt* voeren, en met hare Scheepsmacht, Hertog *Albrecht*
Ao. 1411. van *Beyeren*, *Oostvriesland* hielpen bedwingen. In deze tyd wierd
Cortgeene tot een Stad gemaakt, door Jonker *Philips* van *Cortgeene*,
Ao. 1414. Rentmeester Generaal van *Zeeland*, en drie Jaren daar na verbrande
by na de halve Stad van *Zierikzee*, tot onuytsprekelyke schade.

Ao. 1424. Den Hertog van *Glocester*, wierd Vrouw *Jacobaas* derde Man, en van Hertog *Philips* van *Bourgondien* op *Schouwen* geslagen, na welke overwinning *Bourgondien* veel *Zeeuwse* Heeren Ridders sloeg; Vrouw *Jacoba* met *Bourgondien* geaccoordeert zynde, schoot met de Cruysboog zelf de Papegaay af ter *Goes*, waar op veel vreugde bedreven wierd, en *Zuydbeveland* de vryheyd kreeg der Vlas
Ao. 1432. thiende voor altyd. Maar Vrouw *Jacoba* trouwende, met den Heer *Vrank* van *Borsselen*, wierd van *Bourgondien* gevangen, des met dadiging gelost, troude zy dien Heer in 't openbaar tot *St. Martens* Dyk. 't Jaar daar aan wierd *Bourgondien* in *Zeeland* mede gehuldigd als haar rechte Graaf, die vele Steden nieuwe gereg-
Ao. 1438. tigheden schonk. De *Zeeuwse* Heeren behaalden groote eer ter Zee op de Oosterlingen, en wierden zo machtig in Scheepvaart, dat zy op *Spanjen* en *Portugaal* voeren; ja *Vrankryk* verkoor *Hendrik van Borsselen* tot zyn Admiraal, en hare Schepen voeren om de *Noordkaap*, en
Ao. 1468. door de gantsche *Oost-* en *Noort-Zee*; des Hertogs Zoon deed zelfs veele Landen bedyken, waarom hem de *Zeeuwen* zo wel beminden dat zy Hem, haar Graaf geworden zynde, met groote helden moet, de tochten op *Luyk* en andere hielpen doen. 't Geen zy ook deeden tegen de *Gent* en *Bruggenaars*, welker Koopmanschap als die van *Sluys* verliep, en in der *Zeeuwen* schoot zakte, die tegen de Vloot van *Warwyk* een groote zegen behaalden, en dezelve deed
Ao. 1470. in *Normandyen* stranden, branden en op brengen; daar na namen zy 15 Schepen van desselfs Vloot. In 't volgende Jaar voerden zy Koning *Eduard* van *Engeland* over, en sloegen *Werwyk*, die dood bleef. Hier mede verplichte zy de Hertog van *Bourgondien*, haren Graaf, wyl *Eduard* zyn Swager was, die zonder dat, *Zierikzee* zou verdelgd hebben, om dat de Gemeynte, twee zyner Gecommitteerden, om nieuwe Lasten in te voeren, gedood hadden. Zy begonnen zo overvloedig Zout door de Scheepvaart te krygen, dat
Ao. 1478. het inlands Zout van Darink te maken, ophield. *Maximiliaan*

van

van *Oostenryk* bezwoer de Rechten en Wetten van *Zeeland* tot *Middelburg*, maar dewyl *Holland* tegen de rang protesteerde, beswoer hy dezelve in presentie der Ed: en Steden van *Holland* eerst en voor af.

De Stad *Veere* zoude om valsche raporten aan *Maximiliaan* zyn Ao. 1480. verdelgt geworden, maar het gevaar wierd door wysheyd van den Heer vander *Veer* gestuyt. Die van *Sluys* liepen *Vlissingen* af, met Ao. 1485. groote wreedheyd, en deeden ook elders veel schade met haare Roeybarges. De eenige Dochter van *Maximiliaan* voer uyt *Vlissin-* Ao. 1497. *gen* na *Spanjen*. *Karel*, naderhand de Vde genaamd als Kyzer, wierd Ao. 1500. te *Gent* gebooren, en die van *Zierikzee* rusten een aanzienlyke Vloot uyt, en onder anderen den *Juliaan*, daar op was *Hubert*, die van *Philips* vereedeld wierd, met de woorden, *Waakt Hubert*. *Karel* ses jaaren oud zynde, wierd gehuldigd; als men de Regente *Mar-* Ao. 1505. *gareta* over had gevoerd, en deswegen vreugde schooten losbranden, zo sprong het Admiraals Schip van 't Buskruyt, met verlies van veel menschen, de Ridders en Heeren waren juyst even te vooren in de Roeybarges gegaan, dat haar behoudenis was; maar de Zee deed veel Landen en Buytedyken, en veel groote Schepen der *Zeeuwen* vergaan, zo dat de meeste Koopvaart op de *Belt* na *Holland* verhuysde.

Ondanks alle bloed Placaten en Martelpalen verbreyde zich Ao. 1525. zeer sterk de leer der Hervormers, die groten aanhang in *Zeeland* kreeg, door de veelheyd der vreemdelingen, en dagelyks vryborstiger uytborst door de *Rhetoricyns*, waar van *Zeeland*, de Kroon spande, en verre boven de *Vlaamse* en *Brabantse* Kamers braveerden Welke zaak met der tyd zo sterk voort zette dat het Keyzer *Karel*, en Vrouw *Margriet* in onrust bracht, en allenks veel wantrouwen tussen de Regenten, en de Graaf maakte, te meer wyl onzen *Zeeuwsen* Adel, voor al haar vrome daden, in *Italien*, *Duytsland*, *Africa* en elders, niet veel, als de wonden thuys bragten.

Philips van *Castilien*, de Zoon van *Karel* de V wierd geboren.

Het jaar daar aan quam 't eerste Schip van *Zierikzee* onder Ka- Ao. 1527. piteyn *Mulak*, van de kust van *Africa*, waar door de *Zeeuwen* zo berucht wierden, dat Keyzer *Karel* de vyfde haar Grave zich van geen Schepen liever als de haren bediende, byzonder in zyn grote toerusting van *Barcelone* naar *Italien*; maar deze eer en het voordeel wierden wel beweent door de grouwelyke Zeevloeden Ao. 1530. die

die met zo veel barsten en grondbraakselen by na gantsch *Zeeland* overstroomden. De schaden van Menschen, Vee, Goederen, Huyzen, Meestoven, Schuuren en Pakhuyzen, nevens Kerken en Torens was onbeschryflyk. Dit ontnam zo zeer de moed niet aan deze Zee tarters of zy maakten de schoone nieuwe Ha-
Ao. 1532. ven van *Middelburg* in twee jaar op, maar de Zeevloed perste wederom dit jaar met niet minder gevaar als te voren, zo dat ik niet weet, of men meer moet verwonderen der *Zeeuwen* Manmoedig hardnekkigheyd, of pryzen haar byna niet volgbare hervatting, of verklaren dat het na dulheyd smaakt, niet liever spa te steeken en vevliger Land te bewoonen, als van de Zee, zo fellen Heer, het aldus te leen te houden, dat men 't leen telkens quyt raakt en zo kostelyk moet verheerewaden. Uyt *Zeeland* en *Holland* togen met haar Graaf Keyzer *Karel* de V. veele ja de
Ao. 1535. grootste Hulken en onze Ridders met hare manschap deeden vele aanmerkelyke Krygsdaden, in het winnen van *Theunis*, van welk den Keyzer een roemryke brief aan de Vorsten van *Duytsland* heeft nagelaten. Welke eer vergroot wierd door haren dapperen Admiraal van *Meekeren*, die met 's Graven wil voor zyn eygene beurs uytvoer, en den *Fransen* een ryke *West-Indisch* Vaarder afnam; en dry jaren daar na bracht Capiteyn *Frans Bemen*, een heude met 28 Man voerende, een *Fransch* Oorlogs Gallioen met 72 man, Zeegevyerende ter *Veere* binnen: zulke stoute Oorlogs daden, deden *Karel* de V door *Bossu* den Admiraal Generaal der *Nederlanden* onderneemen een wildwegende tocht na *Constantinopolen*, te water, nemende daar toe de stoutste haneveeren uyt *Zeeland*; maar van deze uytvoering en viel niet, de Keyzer was te veel gelukkig geweest, en verloor door te veel voorspoed, de rechte eevenmaat, tussen zyn macht, en zyn gedachten, behalven dat hy zig te grof in de geloofsdwang liet zien, waar door de macht van 't Ryk gesplitst en zyne gekrenkt wierd. Zo ondernam hy ook de togt op *Argyle* in *Barbaryen*, met 400 Schepen, die vele verongelukten; de *Zeeuwen* en *Hollanders* bet ervaren, bedreven vele stoute feyten van Wapenen, en quamen we weer thuys, zo deed ook een der zelven Capiteyns *Jan* in de *Gans* van *Arnemuyden*, veel gelukkige en fiere tochten op de *Fransen*, met de *Gelderse* Juffer voor hem in *Zeeland* uytgereed en daar na deed de zelven met 5 andere en 3 van *Middelburg*
het

het gantsche *Fransche* strand beven, brengende zeer vele pryzen Ao. 1543
van alle kanten op, ja de Klokken uyt de *Franse* Kerken genomens deden zy tot een teken van dat zy zo stoutelyk alom voet op 't Land gezet hadden, ter *Veere* ophangen. De Keyzer zo Ao. 1546.
vele heerlyke daden aanmerkende, begon deze Landzaten byzonder te lieven, en om haar te beveyligen voor den aanloop, der muytelingen in *Vlaanderen* of anderen, liet hy maken het sterk Kasteel te *Blankshoek*, by *Rammekens* in *Walcheren*, en deed het *Zeeburg* noemen, waar na den Keyzer zyn Zoon *Philip* tot Landsheer maakte, hem doende huldigen in *Holland* en andere heerlykheden; gelyk als tot Hertoge in *Brabant*, *Gelder* en elders, en zodanig wierd hy ontfangen van alle de *Zeeuwse* Steden die te Scheep elk hare winpelen, Bannieren en Banderolen voerende een zeer heerlyke intrede gaven. De zelve gaven daar tegen van het begin van zyn tyd af, wel deerlyke intrede aan zyn hovaardige gedagten, om de zelve bereydwillige onderzaten, haar trouw en deugd te belonen, met het onderdrukken van haren Adel, het vervolgen van hare Borgers, het branden en moorden der onnoosle werkluyden, die 't licht der hervorming, uyt *Vrankryk*, *Switzerland* en andere gewesten gezien, en om veylig haar Ao. 1556.
geloof te beleven, in deze Landen nedergezet hadden, van den Keyzer verlaten, die zyn Ryken en haar welvaren te gelyk, in verkeerde handen overgaf.

De Zoon, Koning *Philips*, *Spanjaart* van zeden en imborst, zo wel als van geboorte, trachte niet anders, als zich van deze vrye Landen, meester te maken, niet om over de herten, gelyk de voorzaten hadden gedaan, der ingezeten te heerschen, door wederzyts malkanderen antwoordende genegentheyd, door de welke zyn Vader zo vele tochten, en hy nog zelf zo groote overwinningen had verkregen. Maar om de lichamen te verslaven, en de reedelykste kennis der zielen te boeijen, en alzo hier te heerschen, als hy in de andere Landen van zyne dwinglandy, of hare nieuwe *West-Indische* aanwinsten gewoon was. 't Was zulken groten Vorst, niet mogelyk, als een vry gekoren Graaf, by beelen, de nood der Landen te gemoet te komen, 't was de *Spaansche* opgescheurde wenkbraauwen, onverdragelyk, neder te buygen, om de geringe en zo zy 't noemde Visschers of Kaas Boeren vrye stemmen, en gedachten aan te zien, de barse knevels te-

gen *Morisken*, *Angolezen*, en *Americanen* opgezet, waren hier zo niet, als zy begeerden, ontzachelyk. De vryheyd die hier in 't aantreden van zyn bestier was bezworen, kon echter zo plotselyk niet vermoord werden, of de geveynsde boosheyd moest een mom aangezigt aantrekken van recht. De blinkende Vernis van Godsdienst dekt de grofste schelmstukken; de *Iesuyten* wilden die Oppervorst met raad, daad, en dwersse of rechte middelen helpen tot de oppermogentheyd over heel *Europe*, dan konden zy hare geestelyke macht over alles uytstoelen, en alle de *Roomse* Monniken ordens te machtig zynde, kon het aan die maatschappy van *Iesus* (zo heerlyken uythangbord voeren zy) niet ontstaan boven de Pauselyke en Koninklyke zetels uyt te steken. Die dan, overleggen om meer Bisschoppen in te voeren, de Geloofsdwang uytvoerig zyn kracht te geven, onderzoek kamers der gemoederen op te rechten, en de zelve te styven met moord en brandpalen, tegen 't zaad der inkruypende ketteryen, en even zo hier te dempen de hervormers der bygeloven en quade zeden als de ongodisten, en Onchristenen in *Hispanien*, 't zy *Mahumedanen* of *Ioden*. Dat zulke offer vyeren God aangenaam en zo groten Koning waardig waren; kon 't niet missen, of deze Landen moesten by zulken aanslag in stukken zien gebryzeld, de gronden van hare vryheyd en voorrechten. Want van niemant geoordeelt te mogen werden, als van zyne eygene rechters, inboorlingen, en na yders voorrechten, en buyten de Provincien niet gesleept te werden na andere rechtbanken, was den Landen alom eygen en dier gezworen. Hier quamen de uytlandse rechters, bannissementen, doemen, goed en lyfverbeurtens om onbekende verdigte namen en byeenkomsten; 't spreeken van God, het lezen der H. Schriften, het zingen der Psalmen, roken aanstonds na de mutsaard. Vry was een schuddeboef, een vloeker, een zweerder, een zuyper, een hoerevoogd. Na de Kerker en van daar na 't Schavot, of byzonder moordtoneel moest een vroom stil, Godvrugtig onderzoeker der waarheyd. De ronde, om Kerker of Kapellen te doen, met een losse dronke Kop, onverstaanlyke woorden op Rosekranskens te babbelen, en met de diepste eerbied allerley vermufte en berookte beelden te eeren, zonder blik van kennisse Gods, was de eenigste vyligheyd; de Papen, Parochianen en geestelyke vol opdissen, was godvrugtigheyd: alle deze misbruyken stieten de eerlyke harten, en zo wenschte het de Koning en zyn

Raad

Raad; zo wensten het de *Iesuyten*, en den aanhang van *Romen*; want dan moest hier uyt een opstand volgen; 't licht was te sterk en klaar om recht bedompelt te konnen werden; dat moest dan uytflikkeren, en daar op moest volgen een Koninglyke en Geestelyke Ban. De eerste kon dan met zyne oude Legerscharen alles overstromen, en zo als een gedwongen en overheerd Land onder de knie hebben, Staten, Steden, Ridders, Edelen en gemeentens; en voeren op de omvergehaalde puyn der vrye vergaderhoven, ten top een slaafse onderwerping, in welke een Hoofd alleen heerschte, de Geestelykheyd dat Hof regeerende, waren by gevolge de Oppermeesters van 't Heel Al: de Gouvernante voorzag 't geen op die bloedplacaten moest volgen, de Steden liepen leeg van inwoonders, Koop en Werkluy vertrokken, den Adel vlugte of zwoere zamen; waar in echter 't geen te verwonderen is by na geen *Zeeuwse* Heeren deel hebben genomen. Deze zyn in een diepe liefde voor de Landsheer gebleven, en gingen liever met het ranke Scheepjen van de *Roomse St. Pieter* schipbreuk lyden, als datse Leeden zouden gewaagt hebben te zyn van zulken gemeenen best, wiens eygene beginselen hare medegenoten alleen tragten te herstellen; beter deden de Borgers en de gemeente, die braken alle hoop van op vaste beloften van den Hertog van *Alba* te rusten af. Smeten de Vaandelen uyt hare Steden; overwonnen Armoe, Elenden, Belegering, in vallen en aanvallen van alle demachten der *Castilianen*, en afgemaakt hebbende alle zyne Vloten, gedwongen hebben, hem van zyn Koninklyke zetel doen neerdalen, om met *Zeeland* als een vrye Provincie te handelen, en met hare Bondgenoten daar voor te erkennen in de stilstand van twaalf jaren; waar na zy de *Schelde* hebben gekerkerd, 't *Sas*, *Hulst* en zo veel Steden en Schansen op zyne stroomen geleyd, zyn Vloot op 't Slaak met schandelyke neerlaag vernield, en om Vreede doen verzoeken, die zelve, welke hy 80 jaren te voren met hare wyzen Leydsman den Prince van *Oranjen*, verbannen had, en aan alle woede van zyn Soldaten overgegeven. Het Marquizaat van der *Veer* en *Vlissingen*, wierd aan die Prins verkoft, en in de verwanhoopte Staat van 't gemeene best, aan *Engeland*, met *Rammekens*, te pande gegeven, voor de geleende gelden en Krygsmagt, maar ook, opgeeyscht zynde, in zuyver *Engels* geld promt, tot

Ao. 1570. en verdet jaren.

verwondering af betaald. Onderwylen ontsnapte 't gemeyne best een donkere donderbuy van *Leycester*, die zich te veel meesterlyk in onze Lands beschikking droeg, en ons zo qualyk diende, als zyn zelven. Zo dat hy in twyfel liet, of men hem liever liet gaan, dan of hy liever zelfs ging.

Dit quaad en andere heeft de standvastigheyd door gestaan, en de looze wysheyd van 's Lands groote voorspraak *Jan van den Tempel*, Heer van *Oldenbarneveld*, deed wel ter znee, de vergadering van haare Grootmogende gebooren werden, omme de byzitting des *Engelze* Afgezands, en zyn voorzitten, invloed en Kuypery, in de Raad van Staten, te ontwyken; dit strydbaar Landschap heeft meerendeels zich tegen bestand, en vreede aangesteld, en zeeker zy hebben ruym zo veel lof, als laster daar by verdiend. Met *Spangien* bestand te maken, was ons zelfs open te zetten aan haare lagen en onze Burgertwist, waar by de Kerk scheuring komende 't Land deed waggelen met partyschap van *Arminianen* en *Gomaristen*, Prinzen en *Oldenbarneveldsche*; de *Spaanze* Vreede sleepte na de wrok der oude tyd, en maakte zwaare beweging, hoewel 'er goede wetten uyt volgden; maar de schee weg te zmyten, voor de volkeren die de deegen tegen haar (niet regt of onregt meester) getrokken hadden, was niet onveylig. Men wist ook niet in *Europa*, voor die vreede, dat ons gemeene best zo sterk, en *Spanjen* zo zwak was geworden: Tegen de Protector *Cromwel*, had men te veel zonder Oorlogs aanzeg geleeden, om zo zlegten vreede te goedkeuren, ook hadden de zelve belangen in *Zeeland* geen plaats, die hier of elders vinnig gedreeven wierden: tegen *Vrankryk* heeft men (God dank) door zyne Ligtveerdigheyd, met meer nut en Eer blyven vegten, als dat men eenige oogenblik adem zou scheppen om telkens in zwaarder Oorlogen weer gewikkeld te werden; van agteren ziet men zyn zwakheyd, op den duur, en zulks zagen veele wyze *Zeeuwen* vroeger, hoewel ze niet buyten vermoeden bleven van 't welvaren der Kapery niet te willen missen. Zy hebben haar Eylanden van alle de beginzelen onzer Oorlogen braaf bewaard, de Bondgenoodschappen der andere Verbonde Landschappen hartelyk by gesprongen, buyt op buyt den Vyanden afgehaald en in de gemeene behoefte ingebragt. *Leyden* ontzet, en zo veel togten op *Vlaanderen* en elders uytgevoerd. Hare dappere Bor-

ger

gers in de Steeden en Sterkten over *Schelde* gezmeeten, den inbreuk der *Franzen* op alle plaatzen gestuyt, en in deze laaste overwinningen, die 't geloof te boven gaan, op zyn krygs geweld, allerley voordeelen behaald.

Laat ons nu de Steden van *Zeeland* wat naaukeuriger in agt nemen, van ouds verdeelt in *Groote*, die ook *Goede* en *Graaflyke Steden* genoemt wierden; als *Middelburg*, *Zierikzee*, *Reimerswale*, *Goes*; en in *Smalle* Steden, die *Simpele Steden* gezegt worden; als *Veere*, *Vlissingen*, *Domburg*, *Westkappel*, *Brouwershaven*, *Cortgene*, *en St. Maartensdyk*. Steden.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Stad MIDDELBURG.

Middelburg is de voornaamste en eerst stemmende Stad niet alleen van *Walcheren*, maar ook van geheel *Zeeland*; zo genoemt, wegens hare gelegentheyt, als een Burgt of sterkte midden in 't Land gelegen zynde, op een hoger uytstek als de omleggende Landsdouwe, en deze hoogte tot het verblyf der bewoonders dienstig, deed aldaar op die hoogte haar Have en vee bergen, en een Burgt tot hunner bescherming stichten. De Stad legt op een en vyftig graden en dertig minuten in de Naam. breete, recht tusschen *Vlissingen* en der *Veer* in, afgelegen van beyde een Myl, aan de eene en de andere zyde; en een halve Myl van *Arnemuyden*, tot welke laaste plaats, *Middelburgs* Haven eerst plag te lopen, met een enge en kromme bocht; en aldaar viel de zelve by de Zoutketens in Zee, maar 't zedert het Jaar Ao. 1532. 1532, nam de brave overheyd der Stad voor, een nieuwe Haven te maken van hare Dampoort af tot aan de Zee, welke recht uyt en zeer diep wierd gegraven, zodanig dat in de zelve by hoog water zeer wel en gemaklyk Scheepen in konnen komen van 600 en meer vaten. De Stad is, van de tyd dat die Haven is vol- Ao. 1572. trokken, niet tegenstaande de belegering diese in onze eerste oorlogs beroerte met *Spanjen* moest doorstaan, door de bezetting en Gevallen. haar Bevelhebber *Mondragon* geknelt, en wederhouden in de gemeene drift voor de vryheyd; van tyd tot tyd, aanzienlyker wy-

ze verbeterd. Hare veſten zyn prachtig en de bolwerken zeer geregeld, en 't geen daar zeer behaaglyk is, de graften welke wyt en diep zyn, ſtroomen geſtadig van zoet water uyt de Duynen en 't Land vallende, wel voorzien van alle lekkere Rivier Viſch, tot een aangenaam geryf der ingezetenen.

De Stad is van een onbekend beginzel, doch van hoogen ouderdom, en na giſſing geſtigt ontrent den jare 836. tegen de *Noormannen*, als *Eggard* Graaf van *Walcheren* was; of ten minſte ontrent het jaar 1000. tegen de *Vlaamingen*, die *Walcheren* als doen hebben begonnen te bevegten. Te deezer tyd was de Stad ongeſterkt, en leed drymaal zware branden in zyne beginzelen.

In 't Jaar 1121. was tot *Middelburg* een Klooſter van *Reguliers* Monniken, en daar na wierden de *Remonſtreiten* hier ingeſtelt; waar van by Konink *Willems* tyden, een Abdye wierd gemaakt, en zeer rykkelyk by hem begiftigt. De groote rykdommen van dezen Abd hebben te weege gebragt dat zy van wegen de Geeſtelykheit d'eerſte ſtem in de vergadering der Heeren Staten van *Zeeland* verkregen had.

Gelegentheyd. De Stad is groot, ſchoon, en Heerlyk bebouwd, vol rykke en magtige Inwoonders, die door hare Schepen alle de kuſten des Weerelds bevaren. Uit het Land word hier veel kooren en allerhande aard- en boomvrugten overvloedig te markt gebragt, en de Borgers zyn meeſt van allerhande Viſch en ſchoon Vleeſch rykkelyk voorzien, zo dat men hier ruimhandig aangename leeftogt vind. Sy heeft vele Kerken, verſcheyde marten, een treffelyke Haven, een groote Dokke, waar in van tyt tot tyt zware Schepen gebouwt worden. D'Abdye is een zeer Heerlyk geſtigt, waar aan de Graaflykheits Munt te zien is. De vordere publyke gebouwen zyn, een zeer heerlyk Stadhuis, met een vierlyke toorn: een treffelyk Weeshuis, Gaſthuis, en Simpelhuis; Gevangenhuis, of 's Gravenſteen, de Waag, de Beurs en de Vleeshal; zes Stads Poorten, waar onder twee zeer uitſtekend ſchoon. De Noorder-Kerk is van een koſtelyk gebouw; en hier zyn noch vele Heerlyke Paleizen en Heeren-Huizen.

De Stad is rontom bezingelt met ontelbare luſthoven, en welbeplante boomgaarden; 't welk de lugt zeer heeft doen verbeteren, tot groot vermaak der Inwoonderen. De Straten zyn zeer ſchoon en rein, hebbende alle bequaamheden tot een goede

koop-

koopſtad noodig. De Magiſtraat, als mede de Burgers en Inwoonders, zyn geheel gunſtig, en genegen tot de vremde en uitheemſche, zo dat deze aldaar komende wonen, of de Stad met Koopmanſchappen bezoekende, hier zeer wel onthaalt en gevordert worden.

Binnen *Middelburg* onthouden haar en vorderen regt drie Graaflyke Officiers, eertyts by den Graaf, en nu by de Staten geſtelt als Rentmeeſter Generaal *Beweſterſcheld*, de Baillu van *Middelburg*, en de Bailliu van den Watere; die yder haar byzonder gezag, en in byzondere quartieren van wegen de Graaflykheit hebben. Beſtier.

De Rentmeeſter Generaal van *Beweſterſcheld* heeft zyne Jurisdictie over 't gantſche Land *Beweſterſcheld*, en ontfangt des Graaflykheits Domeinen; gelyk voor den zelven ook worden verheven alle Leenen in *Zeeland*, *Beweſterſcheld* gelegen.

De Bailliuw van *Middelborg* heeft zyn Jurisdictie over de Stad *Middelburg*, Haven, Dyken, en 't *Arnemuyden* op den Dyk; volgens de limiten der zelve, een Roede benedens Dyks, mitsgaders verſcheyde heerlykheden, die onder Stads Ambachten ſorteren.

De Bailluw over den Watere heeft Jurisdictie over de ſtroomen van *Zeeland*, tot aan den *Vlaamſchen* kant, en voorts 't einden de *Wielingen* tot *Grevelingen* toe, alzo de Graaf van *Vlaanderen* geen Jurisdictie te water heeft.

Deze drie Graaflyke Officieren hebben, zo in criminele als in civile zaken, geenen anderen Richter, dan Burgermeeſters en Schepenen der Stad *Middelburg*.

De Regering alhier beſtaat by twee Burgermeeſteren, elf Schepenen, en twaalf Raden, makende t'zamen het geheel Collegie van Wet en Raad, zynde vyf-en twintig perſonen; by welke Burgermeeſteren recht gepleegt, en met de Raden voorts alle zware zaken verhandelt worden, die of de Stad in 't byzonder, of den Staat van 't gehele Land raken. Deze twee Borgermeeſters zitten niet alleen voor in den Raad daar de Politie werd verhandeld, maar ook, in 't recht en de vergadering der Schepenen, daar alle Civile en Criminele zaken, geoordeeld werden; zo wel op 't verzoek van den Bailluw van de Stad in zaken der Poorters, als op de daging des Rentmeeſters na 't Weſten der

Schelde als de inwoonders rakende die onder de grenzen van dit Rentmeesterschap gerekent werden. In dit oordeel is ordinaris præsent des Stads Pensionaris. De Raden worden verkoren by Burgemeesteren en Schepenen; de Burgemeesters en Schepenen worden genomineert by vier-en twintig mannen, waar van de twaalf Raden zyn, en d'andere twaalf, aanzienelyke Borgers, die tot de Ampten van Burgermeesters of Schepenen niet konnen gevordert, worden gemeenelyk *Kiezers* genoemt, haar leven lank die waardigheyt behoudende. Dit is een groot bewys van voldoende regering, waar in vremdelingen, van Ampten uitgesloten, nochtans volgens de Wetten, geroepen worden tot het benamen van die, onder welkers regering zy wel willen zitten. De twee Burgermeesters en de helft van Schepenen het eene jaar vyf, het ander jaar zes, gaan van haar bediening af, maar zo echter dat een der Burgermeesters, die geen volle twee jaren in 't Collegie der H: Schepenen heeft voorgezeeten, het aanstaande jaar onder de eerste Scheepenen genomen werd.

Als een van deze Kiezers komt t'overlyden, worden by d'andere drie Perzonen voorgestelt, om een daar uyt weder verkoren te worden. Deze dan moeten zich ter tydelyke aanmaning van den Bailluw, alle jaren, op de laasten July op het Stadhuys laten vinden, om de nominatie van dartien Perzonen waar uit naderhand het een jaar 7. en het ander 6. verkoren worden, om voor Burgermeester en Schepenen te dienen neven die andere die aangebleven zyn. Men bragt wel eer een dubbel tal aan den Stadhouder die met een besloote missive door de zelve Stads boode de uytgekoozen weder zond. De noeming van dit dubbel tal stond aan 12 Raads Heeren en 12 uytkiezers; deze 24. Mannen moeten zmorgens op 't Stadhuys komen, ingeroepen van des Stads Bailluw. op zware boeten indien ymand daar van daan blyft. By een zynde, werden zy vermaand met een korte Predikatie van haar Ampten. Waar na zy beginnen door Boonen en Erweten, haar verborge stemmingen. En zo der eenige te kort zyn tot het regte getal, zo vult men die plaatzen met de beste Borgers die in de Eylanden na 't westen van de *Schelde* zyn gebooren, 't is een costuyme dat die geene welke het Scheependom of Burgermeesterschap hebben bedient, onder de Raads Heeren gaan.

Voort

Voorts zyn hier Heeren Thesauriers; deze dragen niet alleen zorg over het gemeen geld haar aanbevolen, maar moeten ook bewaren de boeken van den ontfank en uytgaaf; ook mede d'instrumenten, zo wel publyke als private Contracten, handschriften, en andere diergelyke, rakende het inkomen van de Stad; als ook het versieren van de gantsche Stad, en de gemeene Huyzen en gebouwen, zo daar eenige herstelt of gemaakt moeten worden.

Hier zyn noch Heeren Weesmeesteren, om de Voogdye der Weezen te bedienen, die minderjarig, en een of beyde hare Ouders verloren hebben. Want of wel over deze by Testament een Voogd gestelt zy, zo zyn zy toch gehouden eenigzins de Weesmeesters van deze kamer t'erkennen. Tot welk Ampt, daar het een uytnemende getrouwheyt, en byzondere vroomheit des levens vereischt, zo worden daar toe verkoren, mannen die publyke Ampten bedient hebben, en van aanzienlyke deftigheyd zyn.

Men heeft hier ook Commissarissen tot de Kamer van Assurantie, op het jaar 1600. ingestelt, wanneer de Koophandel der Stad, dagelyks toenemende, en verre en wyd haar uytstrekkende, daar over een van de Secretarissen, met eenige uyt den Raad gestelt zyn, nevens eenige van de gequalificeerste uit de Kooplieden. Deze word vertrouwt de questien en geschillen, uyt de handeling van Assurantie gerezen, naar 't voorschrift der ordonnantie by de Magistraat gemaakt, te vetileren, en af te leggen. Dat meer is, de zelve Commissarissen mogen ook afdoen de zaken uyt de Assurantie buyten de Stad gerezen, zo zy maar relative tot deze Beurs of Kamer behoren, of anders van de partyen tot de Vyerschare van deze Kamer betrokken worden. Daar zyn mede Commissarissen van de Wisselbank, waar door geen klein voordeel aan de gemeene handeling word toegebragt. Hier is ook een Bank van Leening, ten besten van de arme gemeente, op dat die door geen onbehoorlyk woeker bezwaart zou worden. Met noch meer andere nutte en gemeene vergaderingen.

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Stad VLISSINGEN.

Vlissingen VLissingen, de tweede Stad van *Walcheren*, is wonder wel aan de Zee gelegen, en heeft tot haar gelokt eerst eenige Visschertjes, door de bequame Schipvaart, die van daar op *Vlaanderen*, *Vrankryk*, en *Engeland* kon gedreven worden, tot dat vele andere mogender inwoonderen, die met den Koophandel, haar naastgelegen Landen onderhielden, daar by kwamen.

Zy legt aan de Zuydwestzyde van *Walcheren*, een uyre gaans van *Middelborg* en twee uyren van der *Veere*, trotzerende de Zee; ik weet niet door welke gril, nochtans is by vele nageschreven, Naam. de reden van hare naam, en dat zy die gelyk haar Wapen van de *Vles* van *St. Willebrord*, aldaar gelaten, zou hebben: tussen de tyd Ao. 720. van zyne overkomst en 't eerste reppen van oud *Vlissingen*, zyn eeuwen verlopen, de Graft van Keyzer *Otto*, die de *Hond* werd genoemd, en daar bulderend verby streeft, kampende met den invloed der *Wielingen* is eenige eeuwen na *Willebrord* en de andere *Britse* Preekers eerst gegraven; voor die tyd, als de *Swin*, en *Scheld* als twee spruytzels van de *Schelde* zelfs, zylings uytliepen, was dit Land tussen *Blankenberg* en *Vlissingen*, lager Duyn, Zee gelyk, en dras, en gaf door zyn laagte reden tot die doorgraving welke op 's Keyzers kosten geschiede, met toestaan, der ingezetenen van *Wasda*, of dat deel van Landen dat van de doorsnede der *Schelde* spruyt, tot verby 't Land van *Waas* liep.

En zulks verzocht Keyzer *Otto* aan deze vrye Landzaten om zyne Leenen van *Antwerpen* en andere te verbeteren, met haar den Ao. 967. uytgang der Zee, meer te doen naderen. De goede ingezetenen, zagen niet hoe geweldigen water daar uyt stond te ontstaan hoewel men de ongelukken der Zee, en het lichtveerdig opzet van die graft niet en heeft te ontdanken, want daar door zyn die Havenen, byzonder van *Vlissingen*, *Sluys* en anderen, zo goed geworden. De komst van *Willebrord*, en 't laten van zyn Vles heeft gene reden noch grond; deze Stad lange tyden, niet zynde als een Visschers Hieken, had maar een gering Veer om van *Walcheren*

ren, op *Vlaaanderen* over te zetten, gelyk het noch is, maar nu wel een ſtout Veer kan genoemd werden. Maar zedert dat *Weſtkappel* alwaar men zegt dat die *Britſe* Heylig gepreekt heeft, zo zeer vergaan is, en de *Hond* over welke men na *Braband* vaart, zo ruym en diep is geworden, is 'er voor *Vliſſingen* zo ſnellen en fellen water gekomen, als voor eenige plaatſen in alle de Provincien. De oudſte geſchrevene geheugſchriften, als den Monnik *Jacob* van *Dreyſſcher*, noemd de plaats het *Veer* aan de *Vleſſe*. Waar uyt eerder ſchynt dat men zodanige teken of uythangbord aan dat *Veer* gehad heeft, en daar van de rondom gezetene Viſſchers de *Vleſſingers* zyn genaamd: of wylmen *Vlietſing* Haven vind in de oude beſcheyden van *Sluys*, kan die Duynſleuf, de naam van *Vliet*, *Vlieting* of *Vlietſing* gehad hebben.

Deze Stad word in de Kronyken al vermelt, ontrent den jare 1227. als *Floris* de derde Graaf van *Zeeland* was; maar haren eerſten welſtant, Statsrechten en voortkomen, is zy voornamelyk ſchuldig aan *Willem* van *Henegouwen*, Graaf van *Zeeland*, die in 't jaar 1315. met zyne brieven gegeven heeft te maken een nieuwe Haven in zyne Poort te *Vliſſingen*, en om die Haven te beteren, en den Poorteren te verſterken, verſcheide keuren aan die van *Vliſſingen* gegeven, ſtrekkende tot welſtant der Steden, en om den ingezetenen by goeden Vrede t'onderhouden, op dat daar allerhande lieden vryelyk mogten komen en keeren, in een zekere beſcherming en ruſt; welke brieven daar na in den jare 1477. by Vrouw *Maria* van *Bourgondien* vernieuw en verſchoont zyn.

Ao. 1227.

Hare gevallen. Ao. 1315.

Ao. 1477.

De kleine beginſelen van deze Stad mag men hier uyt wel afmeten, dat tot voltrekking van de ſteene Straten, alle die van misbruyken redelyk beticht en overwonnen waren, geſlagen wierden in een boete tot eenige roeden van 's Heeren Straten met ſteen te doen bedekken. En die geen middelen had om zulken breuke te voldoen, wierd gedwongen eenen ſteen langs de voornaamſte Straten om zynen hals te dragen.

D'eerſte inwoonders van nieuw *Vliſſingen*, zyn geweeſt die van oud *Vliſſingen*, aan welke men alle neringen zocht te ontnemen, om alzo die, nevens d'ingezeten tot nieuw *Vliſſingen* te brengen; zo dat den ondergank en 't verlaten van oud *Vliſſingen* d'opkomſt van 't nieuwe geweeſt is.

Tot het aanlokken van vremde Schippers en Kooplieden, deed

zeer veel, dat alle Schippers en Kooplieden van buyten komende binnen de Haven van *Vlissingen*, wat zy elkander binnen Scheeps misdeden, ſtont ten berechte van haarlieder Schipper of Stierman, uytgenomen minkte en dootſlag: zo dat deze Haven altyt vol lag met Buyſſen, Boots, Heudeſchepen, Boeijers, niet alleen van ingezetenen, maar ook vremde. Want d'eerſte ingezetenen waren meeſt Schippers, Scheeps-reders, Viſſchers, Veynoots, Huurknapen, of Bootsgezellen, makende een vermaard Viſſchers of Schippers gilde: haar bezig houdende met de Doggevaart, Teſſelvaard, Houkvaart, Harinkvaard, met Viſch en Harink te droogen en te natten; met Kuypen, Pakken, Reeps, Zeilen, Netten, Touwen, en diergelyken tuyg te maken. De koopmanſchap was verſche Vis, tonnen of gezouten Vis; langen en ſtapel, of droge Vis; Tonharink en Korfharink, en Zout. De Korfharink en verſchen Harink wierd afgeſlagen by den laſte; de Tonnevis by de tonne; den Stapelvis by den honderde; de verſche Vis by dartien ſtukken s'maals, en verkocht voor zekere Viſſchers munte, gezegt *Viſſchers Ponden*, van zes groten Vlaams yder pond, en *Viſſchers Schilden*, yder ſchild van 2 ß groten. En doenmaals wierd al, tot onderhoud van de neering, verboden verſche Vis te kopen of te verkopen binnen de limiten van *Weſtkappeler* hoek, en *Welzinger* oort; dan die moeſt gebragt worden ten afſlage binnen der Stede, op de boete van 10 ß. grooten

De Haring-vangſt wakkerde hier voornamelyk, en hield de ingezetenen dezer Stad zodanig bezig, dat jaarlyks Vacantie van Rechte wierd onderhouden, genaamt *Vacantie van den Teelt*, of *Harig-vaart*, ingaande den eerſten dag van October, en uitgaande den laaſten der zelver Maand.

Dezen handel van den Haring wierd zo heuzelyk gedreven, dat een vremd Koopman voor geen bedrog hoefde te vreezen, want volgens de keure 133, den Tonharing doende pakken by hem gekocht, vermogt hy uyt te ſchieten, en den Stuurman, weder te keeren alle ydele ſtikken, die men *Schoten-harink* noemde, welke de Stierman gehouden was weder aan te vaarden, en daar voor te korten na behoren.

Ja nog, op dat deze neering te beter gevordert, en nergens door verhindert mogt worden, zo was het niet geoorloft den Poorteren

of

of ingezetenen van *Vlissingen*, hare schuldenaren met arrest te bekommeren, 't zy in de Stad, of Heerlykheyt van dien, gedurende de *Haringteelt*, die over zulks de *Vrye Teelt*, in d'oude brieven genoemt word. Alle boeten wierden verdubbelt gedurende den tyd van den *Teelt*: ja de *Teelt* gaf zo vele vryheden aan d'ingezetenen, dat in oude brieven hare Privilegien verdeelt wierden in die, welke zy 't geheel jaar door, en in die, welke zy gedurende dezen *Teelt* genoten.

Tot voordeel en onderhoud van de Stad *Vlissingen* daar verscheiden Tollen ingestelt, als *den hogen Tol*, *den Haringtol*, het *Havengeld*, welke de Schippers, Visschers, verkopers en kopers moesten betalen.

In't Jaar 1452, den 15 Maart, heeft Hertog *Philips* van *Bourgondien*, by zyne openen brieven, verkocht en gecedeert, voor hem, zyne erven, en nakomelingen, Graven en Gravinnen van *Zeeland*, aan zynen lieven en getrouwen, Heer *Hendrik* van *Borsselen*, Heere van der *Veere*, de Steden, Landen, en heerlykheeden van *Vlissingen*, *Westkappel*, en *Domburg*, en de Duynen aldaar, met allen hunne toebehooren, omme daar van by de voornoemde Heere van ter *Veere*, zyne erven en nakomelingen gebruykt en bezeten te worden, in alle rechten, baten, profyten, tollen, renten, en emolumenten daar toe behorende. En dat om de somme van twaalf duyzent Kroonen, ten pryse van achten-veertig grooten munte van *Vlaanderen* 't stuk. Die den Heere van der *Veere* gereed betaalt heeft aan handen van den ontfanger Generaal *Guilljaume* de *Poppet*. Doch alles met deze voorwaarden, dat den Heere van der *Veere*, en zyne Erven, gebruyken zouden die voornoemde Steden en heerlykheden: met den gevolge van dien, den tyt van zeventien naastvolgende jaren, zonder dat den Hertog, dien tyt geduurende, de zelve Heerlykheden zou mogen lossen in eeniger manieren; maar wel daar na. Ao. 1452.

Dog ten laatsten onder de Princes *Maria*, is aan de Heer *Wolfard* van *Borsselen*, Grave van *Grandpré* en *Bouchain*, Heer van ter *Veere*, de volkomene uitgifte gedaan, van de Landen en heerlykheden van *Vlissingen*, *Westkappel*, en *Domburg*, te Leen te houden van den Graafschappe van *Zeeland*, met de Duynen, en haren toebehoren aldaar, niet uytgenomen, met alle justitie, hooge, middele, en lage, assisten, aanwassen van der Zee, goederen van Bastaarden, rechten Ao. 1575.

van uytlandſche, en dat boven andere Franciſen, rechten, profyten, Emolumenten en vervallen, die Vrouw *Maria*, en hare voorzaten, Graven en Gravinnen van *Zeeland*, aldaar gehad hebben. De brieven hier van zyn gegeven in de Stede van *Dendermonde*, den eerſten dag van Mey, 1477. Dus is *Vliſſingen*, tot hier toe geſtaan hebbende onder de Graven, onder de Heeren
Ao. 1489. van der *Veere* gekomen. In 't jaar 1489. is *Vliſſingen* door *Philips* van *Bourgondien*, Heer van *Beveren*, en *Vliſſingen* eerſt bemuurt geworden, en rontom met veſten verzekert. Na hem is Heer *Adolf* van *Bourgondien* gevolgt, in 't jaar 1504. die zyne onderzaten, voornamentlyk in 't onderhouden van Dyken, en Zeewerken, een minzaam, mild, en goedertieren Heer is geweeſt. Zyn zoon, *Maximiliaan* van *Bourgondien* wierd den 7 February
Ao. 1541. 1541. tot *Vliſſingen*, als Heer, gehuld; die in 't jaar 1548. haar
Ao. 1548. verſcheide Privilegien gegeven heeft, alzo d'ingezetenen alhier zeer waren toegenomen, in neering, Koophandel, en welvaard zeer bloeijende, dewyl men aldaar alle middelen waarnam, om niet min den vremdelingen, als d'ingeboorne alle mogelyke vernoegen te doen genieten. Hier op volgde noch de verſterking en verbetering der Stad; want vele nodige werken en fortificatien wierden 1549. aldaar gemaakt, zoo op des Heeren, als gemeene koſten, ontfangende daar toe, by ordonnantie van de Koningin *Maria*, de ſomme van thien hondert Ponden.

Maximiliaan van *Bourgondien*, Heer van *Vliſſingen*, is deze wereld geruimt den 4 Juni, 1558. en in de Capelle, op zyn Slot *Sandenburg*, begraven, achterlatende wel geen Kinderen, maar zo vele en grote ſchulden, dat men tot voldoening van de Crediteuren, en op haar verzoek, alle zyne heerlykheden, en daar onder *Vliſſingen*, opentlyk heeft moeten verkopen, daar toe verkregen zynde het beſluyt van den groten Raad tot *Mechelen*. D'eerſte koper was de Heer van *Auxi*, doch die wierd by *Philips* Koning van *Spanjen*, en Graaf van *Zeeland*, overgenomen, met de laſten daar op ſtaande, die hy echter niet afloſte. Dus, als ook door de kort opkomende *Nederlandſche* oorlogen, is deze koop tot niet gelopen.

Ten laatſten is ons het wonderjaar van 1572. gekomen, en de Zon van dien heerlyken dag opgeſtaan, den eerſten Paasdag, en vyfden van Grasmaand, op welken die van *Vliſſingen*, wordende nu

nu gedreigt en reets geperscht, door het leggen der fondamenten van een Kasteel, gelyk dat van *Antwerpen*, om een onverzettelyke Zetelstoel van de slaverny der ingezetenen te zyn, den *Spanjaart* de Poort voor het Hooft sloten, en de bezetting uit joegen, en aldereerst vrywillig ontwonden en van hare muuren lieten wajen de wimpels van de vryheit. Ao. 1572.

Terwyl nu zo groten deugd en dapperheyt verdiende beloont te worden, zo heeft den Prins *Willem* van *Oranjen*, die rechte en getrouwe Vader des Vaderlands, die van *Vlissingen*, niet alleen tot meerder welvaard, maar ook hoogheit verheven, haar gevende in den jare 1572. zeer veel aanzienlyke vryheden, en eeren, te wydlopig om hier aan te tekenen.

Hier op quamen die van *Vlissingen*, nevens andere groote Steden, op de dachvaarden van de Staten van *Zeeland*; stelden een Kraan op, en vielen aan 't gebruyk van de rechten en vryheden haar gegeven en vergunt, niet tegenstaande het kreumen van die van *Middelburg*, gedurig voorhoudende, dat zy in haar recht, aangaande den Stapel van de *Westerse* Wynen, Krane, Gange, en andere, grootelyks gequest waren.

Ondertusschen wierd een nieuwe verkoping gedaan van de heerlykheyt van *Vlissingen*, en de Ambachtheerlykheit van oud *Vlissingen*, met den aankleven van ouds, en alle de eigen allodiale goederen onder de jurisdictie als zyne Majesteit, by vernaasting, koper geworden, zedert den jare 1567. daar toe gedaan had, en onder andere uit zyne Majesteits Heerlykheit van *Wester-Zouburg*, met ampliatie van jurisdictie, &c. Hier van was koper Prins *Willem* van *Oranjen*, en Graaf van *Nassau*, met consent der Heeren Staten van *Zeeland*, welke de twee Steden *Vlissingen* en ter *Veer* en het Marquizaat van dien, voor de somme van honderd ses en veertig duyzent gulden kost, en is alzo dat hoogloffelyk gedacht, Heer van *Vlissingen* geworden, welke Prins in 't jaar 1582 de zelvige heerlyk heeft begunstigt.

Als in 't jaar 1585. *Vlissingen*, nevens den *Briel*, en het Kasteel van *Rammekens*, voor de gemeene zaken verpand waren aan de Koningin van *Engeland*, wierd voor die van *Vlissingen* een Acte van Indemniteit gemaakt, belangende het innemen van de *Engelsche* Guarnizoenen. Ao. 1585.

In 't jaar 1609. onder Prins *Mauritz*, is 't goet gevonden deze Ao. 1609.

Stad

Stad te vergroten; zo dat met'er tyd een groot ſtuk Lands ooſt-waarts is ingenomen, en een grote Haven uytgegraven, waar in ettelyke hondert grote Schepen konnen liggen, 's Winters van ſtorm en ysgank bevryd.

Op het jaar 1616. den 14 Juny, is de Magiſtraat van *Vliſſingen*, en de gemeene Burgery ontſlagen van den eed, dien zy aan de Majeſteyt van Groot *Britannien* gedaan hadden. En is alzo de *Engelſche* bezetting weder daar uyt getrokken, die zedert den jare 1585. in de Stad gelegen had.

Vliſſingen is tegenwoordig een van de ſterkſte Steden, en heeft een van de bequaamſte en gereedſte Havenen van *Zeeland*, op d'uitterſte boord van 't Land, en gelyk in de mond van de Zee gelegen, en mag daarom met groote reden pronken, op het oordeel van die grote Keizer *Karel* de vyfde, die haar noemde *de Koningin en Sleutel van Nederland en de Noordzee*; en belaſte, onder andere geheimeniſſen, den Staat van de Landen, van herwaarts over aangaande, zynen Zoon *Philips*, daar voor inzonderheit zorg te dragen. Voor de Haven ſteekt uit een lank en magtig zwaar Hooft ook zeer koſtelyk om dat tegen den aanſtoot van de holle Zee ſtaande te houden. De Stad is nu tegen allen Vyandlyken aanval, aan beide zyden met rondeelen, krygswerken, en geſchut, genoegzaam voorzien; rondom verzekert met wyde en diepe Grachten, hoge Wallen, Borſtweringen, Bolwerken, Torens, en alle andere nodige ſterkten; van binnen wel en dicht bebouwt. Onder de publyke geſtichten, om nu van de Hooftkerk, des Princen huys, en andere niet te ſpreken, munt uit het Stadhuys, gemaakt na dat van *Antwerpen*, hebbende voor zich een ſchoon en aanzienlyk Marktveld. Den oorlog heeft onder de Burgeren den luſt verwekt tot de vrye neering, die andere de *Kaapvaart* noemen, en daar in heeft het geluk haar al zonderling gedient, als daar toe ongemeen gelegen. Dus mag *Vliſſingen* onder de neringrykſte Steden van *Nederland* met recht geteld worden.

Haar beſtier is meerendeels ſtrekkende op de voet der Stad van *Middelburg*, uytgezonderd, dat den Marquys aldaar de grootſte invloed over de Regeering heeft. Alle de zes Steeden, hebben hare gecommitteerde leden in de Admiraliteyt van *Amſterdam* en de *Maas*. Plaats in den Raad van Staten, Staten Generaal

e

en diergelyk; hare keuren en wetten volgen hier na: men appelleert, hier ter *Veer* en *Middelburg*, van alle de minder Collegien, als de Weeskamer en diergelyken welke meeſt van vier brave Borgers beſtaan, zo wel als van de rechtbank van het Land, beſtaande uyt drie Schepens, en een Secretaris, welke van de Magiſtraat werd gekoren; want zy horen maar de zaken ter eerſter inſtantie en dan betrekt men, zo men wil de zelve voor de Burgermeeſteren en Schepenen, en van deze na de hoge reſpective Hoven.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de Stad CAMPVEER *nu ter* VEER *gebruykelyk.*

WY gaan voort tot der *Veer*, door de naam en zaak even klaar, namentlyk om dat aldaar de overvaart was. Maar om dat deze ſtemmende Steeden, op het Eyland van *Walcheren* alle dry leggen, en uytgezonderd de erkentenis van haren Marquis, deze twee als *Vliſſingen* en ter *Veer* meeſt de zelve Regeering en beſtier hebben als *Middelburg*, heeft men die aldus geſchikt, zonder nadeel te willen doen aan de Rang der ſtemmende Steden, welker ordre in hare H: E. Staatsvergadering is. Veere.

Den gehelen Adel, gelyk eertyts alzo ook noch gerepreſenteert door den Markgraaf van der *Veer* en *Vliſſingen*, zitde eerſte, zo daar na de Gemeenſchap zo men 't noemt of de Steden, van welke de eerſte en voorzittende is *Middelburg*.

De tweede *Zierikzee*.
De derde *Goes*.
De vierde *Vliſſingen*.
De vyfde *Veer*.
De zesde *Tholen*.

Op *Walcheren* is in *Middelburg* nog een Collegie, welk aan 't gantſche Eyland gemeen is, en werd genoemd de *Confrerie* der Staten van *Walcheren*; welker bediening is, te paſſen op de Dyken, waar aan de behouding des Eylands beſtaat. Op de Heeren wegen, Beken, Wateringen, enz. Hier in zit een van den Adel, een uyt elk der Steden, en by haar werd gevoegt twee breed geërfden: en een Secretaris.

Wy zouden deze rang gelyk als in andere Provincien houden maar zyn als gedwongen, om de Eylanden te volgen dewyl anders de onderrichtingen t'elkens zouden heen en weer moeten ſpringen.

Naam. *Veere*, tegens 't Noordooſten van de *Schelde* over is een bemuurde Stad in het Eiland van *Walcheren*, Noord-Ooſtwaarts, op de Zeekant, een uur van *Middelburg*, en twee van *Vlissingen* afgelegen, met eén voetpad na *Middelburg*, fraay met ſteenen beleyd en met Bomen bezet. Deze naam is haar aangebleven, om dat men van alle oude tyden af, van hier bequamelyk na *Noord beveland*, en voor al *Campen*, een berucht Dorp, eertyts daar in gelegen, en nu vergaan, placht over te Schepen, waar van ook deze Stad veeltyts *Campveer*, als een overvaart naar *Campen*, genoemt word. Deze plaats is aldereerſt van eenige arme Veerlieden , en Viſſers , tot gerief van den over en weer varenden Man, bewoont geworden, eerſt een Hieken, daar na een ſchoon Dorp, voorts met Stads rechten begiftigt, en een bewalde Stad geworden, en ten laaſten tot de eere en den naam van een Marquizaat verheven.

Deze ſtreek met de aangelege zandige ſchorren, behoorden eerſt onder de Graven van *Zeeland*, tot ontrent den jare 1280. als wanneer Graaf *Floris* de vyfde van dien naam , de zelve verkocht aan haar Heer *Wolfaard* van *Borſſelen*, en *Sybille* zyn Wyf. Deze vielen dan aan 't bedyken, en tot den bouw bequaam maken van dit Land, 't welk *Zandyk*, of *het Ambacht van Zandyk*, genoemt wierd, aanlokken van bouwlieden, planten van luſtige Boomgaarden, ſtichten van een ſterk Huys, *Zandenburg* gezegt, tot haar eigen woonſtede en verzekering. Maar dus bezig zynde met het grootmaken van deze haare Heerlykheit, bedachten zy, dat hare nakomelingen en magen met 'er tyt van 't gebruyk en bezit daar van mogten verſteken worden, alzo zy 't maar ontfangen hadden tot een quaat leen, by gebrek van Manshoofden te verſterven op den Grave; zo zochten zy die tot een goet en onverſterflyk leen te verkrygen: 't gene, volgens 't gebruik van die tyden, niet kon verkregen worden, ten ware de Leenman zyn quaat Leen weder overgaf, en geheel ſchonk aan de Graaf, of aan de Gravin; die dan het zelve terſtond, wederom aan den Leenman overgaven, tot een goet en onverflyk Leen, indien zy

zulks

zulks goet vonden. Gelyk het dan met de heerlykheyt van der *Veere* is gegaan.

Kort na deze tyd was 'er zulken menigte van inwoonderen ter *Veere* aangegroeyt, dat zy zich tot het bebouwen van de Zee begaven, in 't jaar 1348. en de Zee nering nam van dage te dage meer en meer toe.

In het jaar 1430. heeft de Stad, onder *Hendrik* van *Borsselen*, de tweede dies naams, Heer van der *Veere* in allerhande onderwind van Koopmanschappen, en gestichten, zeer toegenomen; en hy heeft vele groote Schepen doen maken, in welke hy risikeerde veel van zyne penningen, om daar mede Oost en Westwaarts Koopmanschap te dryven, 't welk hem niet alleen wel gelukte, maar heeft ook den inwoonderen van der *Veere* moed gegeven, om diergelyks mede te bestaan. Deze Heer wierd in het jaar 1475. van den Koning van *Engeland*, *Eduard* de vierde, voor hem en zyne Stad met een heerlyk Privilegie bekroont, te lank hier te verhalen. Ten tyde van *Maximiliaan* van *Oostenryk* is de plaats om hare welgelegentheyd door een schoone Haven, die opgemaakt wierd verrykt, en van Oost en Wester volkeren bezocht. De eerste *Canari* zuyker is daar gebracht Anno 1508; tot de wynen van *Vrankryk* heeft de Stad het vrye Kraanrecht verkregen, en den handel der *Oosterlingen*, eer dat *Antwerpen* of *Amsterdam* deze Koopmanschappen hadden. Zyn begrip is niet groot, maar zyne aangelegentheyd uytstekende. De muuren schynen door de diepte van de Zee boezem toe te vallen, want het ebt en vloeyt daar vry hoog. Daar is nu en dan al een Toren ingestort, en een schone Toren daar de Haven stond, aan de fondamenten los geraakt zynde, is met grote schrik der inwoonders in het water gezakt en alzo van het Diepwater opgezopen, alwaar nu eenige banken zyn. Hier was in deze Stad eertyts de residentie van den Admiraal Generaal, en de Admiraliteyt van het geheele *Nederland*. Waar toe door Koning *Philips* aldaar een Wapenhuys en Magazyn is gebouwt. Ao. 1564. in het welke de toerustingen en gereedschappen ten Oorlog bewaart en gereed gemaakt wierden, de Bailluwen hadden hare woning een boogschoot van der *Veer*, op het Hof en Slot van *Sandenburg*, welk in den laasten Oorlog byna vernield en daar na tot de grond toe afgebroken is.

Geschiedenissen.

Ontrent het jaar 1500. begonnen de Burgeren van der *Veere* zeer ſterk op *Noorwegen* te varen, met Schepen, die zy *Clinkaarts* noemden; en nam binnen de Stad de neering wonderlyk toe, door dien den Tol van *Ierſekeroort*, gezegt den Tol van *Zeeland*, ter *Veere* doenmaals gelegt was.

Ter zelver tyt hebben de *Schotten*, die van *Brugge* eerſt tot *Middelburg* gekomen waren, haar en den ſtapel van hare Koopmanſchappen, ter *Veere* neergeſlagen, gelyk zy noch ten huydigen dage hen aldaar onthouden. En ontrent deze jare was ter *Veere* zodanigen uytvaart en inkomen van *Ooſterſche* Schepen, dat t'eener reyze dikmaals 't zeſtig groote Schepen inquamen, of afvoeren.

Heer *Maximiliaan* van *Bourgondien*, na het jaar 1540. Heer van der *Veere* geworden, deed in 't begin van zyn heerſchappy in deze een ſchoon Artellery-huys opmaken, voor de gemeene Graaflykheyt van *Zeeland*, en dat om de welgelegentheyd van de plaats, 't welk daar na by den Koning van *Spanjen* vergroot is. Keyzer *Karel* maakte dezen Heer, om zyn groot aanzien, tot Markgraaf, en zyne Stad tot een Marquizaatſchap, gelyk ontrent die tyden de tytelen van vele *Nederlandſche* Heeren verhoogt wierden. Eenige wereldwyze, en doortrapte doorſnuffelaars van de geheimeniſſen der Princen, gevoelden dat dit voortquam uyt den liſtigen raad der *Spanjaarden*, die zoekende dat de *Nederlandſche* Heeren hare middelen in pracht mogten verquiſten, haar deden vercieren met hoge namen en ſtaten, die dapper koſtelyk waren om de zelve naar waarde te bekleden en t'onderhouden. Immers *Maximiliaan* van *Bourgondien*, Markgraaf van der *Veere*, droeg hem in alle dingen zo prachtig, dat hy zich ten laaſten ontbloot vond van alle middelen, en zyn Markgraafſchap belaſt met ongelooflyke ſchulden.

De menigvuldige Crediteuren, die een machtige ſomme van penningen op het Marquizaatſchap geleent hadden, hielden hard en geſtadig aan, dat men, tot hare voldoening, de naargelaten goederen van den Markgraaf *Maximiliaan* openbaarlyk zou doen verkopen, waar toe ten laaſten de toeſtemming van den groten Raad van *Mechelen* verkregen wierd.

Overdragt tot een Marquizaat met deConſideratien

Dus verkreeg de Koning van *Spanjen*, Graaf van *Zeeland*, het Markgraafſchap van der *Veere*, met alle zyne appendentien, in

't

't jaar 1567. by koop voor twee-hondert, en twee-en-twintig duyzent guldens. Doch, door d'opgekomen oorlogen, is by den Hove van *Holland* goetgevonden in den jare 1581. der *Veere* wederom te doen opveilen, en deze verkoping wierd doenmaals opentlyk verkondigt, onder andere, met deze voorwaarde, dat den koper volgen zou de gerechtigheyt en prerogative, om over alle de Edelen van *Zeeland* te reprefenteren, en wierd doe Kooper en Markgraaf, den Heere Prins van *Oranjen*, *Willem* van *Naſſau*, voor de fomme van vier-en-zeventig duyzent, een-hondert gulden. Dies hy in den zelven jare 1581. binnen de zelve Stad is gehuldigt als Marquis van der *Veere*, met de gevolgen van dien; waar over verfcheide tekenen van vreugde en blyfchap bewezen wierden, en diverfche zilvere penningen van 't Stadhuys onder de gemeente geftroit, ftaande op d'eene zyde de Wapenen van *Naſſau*, en deze Stad, met een fnoer aan malkander gebonden, nevens deze woorden NODUS INDISSOLUBILIS, *Onlosmakelyke Knoop*; aan d'ander zyde en arm, houdende een zwaard in de hand, met dit omfchrift, JE MAINTIENDRAY, *Ik zal de hand hier aan houden.*

Terwyl 'er nu dagelyks veel te zeggen valt van dit Marquizaat, dat met de dood des Konings van *Engeland* op zynen Erfgenamen komen moet, zo zullen wy kortelyk hier wat van handelen.

De Staten des Lands en Graaflykheits van *Zeeland* beftonden van oude en immemoriale tyden in drie Leden, waar van *d'Edele* zyn geweeft het eerfte; de *Breede Geërfde* het tweede, in welkers plaats gekomen is de Prelaat van *Middelburg*, wegens zyn zeer grote bezittingen van Landen en Heerlykheden, die naderhand het eerfte van de drie Leden geworden is; en *de Steden* maakten het derde. En of wel onder het Lid der Edelen van ouds gebruykelyk is geweeft, dat aan een Perzoon uyt een van de oudfte geflachten onder de zelve, t'elkens de qualiteyt van *Primier Noble* gedefereert is geweeft, zo was evenwel die noyt aan een geflacht gebonden, veel min wierden daar door d'andere Edelen buyten de Staatfche Vergadering gefloten; gelyk onder anderen blykt by zekeren brief van *Andries Andrieſſen*, Rentmeefter by dien tyt van *Beweſterſcheld*, in dato den 14 September 1511. waar

by de Edelen, ter doenmaals aanſtaande Staatſche vergadering van de zelve Staten mede beſchreven wierden, met meer andere acten, die men hier zou konnen byvoegen.

Deze hoge waardigheyt van *Premier Noble*, heeft de Heer *Maximiliaan* van *Bourgondien*, Burggraaf van der *Veere* en Heer van *Vliſſingen*, &c. eerſt aan hem getrokken, terwyl hy zeer machtig in Steden, Landen, Heerlykheden en goederen, vele van de Edelen met verſcheyde bedieningen wiſt onder zich te brengen, en d'andere tot de Huysdienſten van zyne Hof houding te gebruyken, waarom hy die meeſte in de vergadering der Staten, onder zich kon vervangen. Want of wel hare Edele Mog. de Heeren Staten van *Zeeland* verſcheyde malen verklaart hebben, niet te verſtaan, dat de zelve qualiteyt van *Primier Noble* aan eenige huyzen, Perzonen, of Familie gebonden of geaffecteert zou zyn, en dat de Staat en de gerechtigheyt der Edelen en die van de Ridderſchap, om hare ſtemme in de vergadering der Staten te hebben buyten prejudictie onvermindert moeſt blyven; zo moeten zy noch haar oud recht genieten.

De Konink van *Spanjen* zelfs deze heerlykheden uyt den boedel van *Maximiliaan* van *Bourgondien* gekocht hebbende, heeft ook na deze qualiteyt, gelyk andere zich naderhand aangematigt hebben, niet getracht, maar gewilt dat zynen gemachtigden, *beneffens andere Edelen*, zou komen en verſchynen in de vergadering van de Staten van *Zeeland*; gelyk zy daar toe naar ouder Coſtuime als Edelen, en eensdeels het tweede Lidt van de Staten, nog zyn beſchreven, in November 1568. en vervolgens.

Ten tyden van Heer *Adolph* van *Bourgondien*, Vader van den voornoemden Heer *Maximiliaan* van *Bourgondien*, zyn beneffens den voornoemden Heer *Adolph*, mede in de Staten bekent Heer *Floris* van *Egmond*, als Heer van *St. Maartensdyk*, *Scherpeniſſe*; Graaf van *Buyren*; Heer *Jan* van *Bergen*, als op dien tyd in Pandſchap bebbende de Stad van ter *Tholen*; *Anthoine* de *Laleyn*, Graaf van *Hoogſtraten* voor hem zelven, en voor alle de andere Edelen in *Zeeland*, zonder eenig onderſcheyd, in qualiteyt als *Eerſte Edel* of anderzins, daar voor 't meerendeel de Ridderſchap en Edelen ter oorzaak van de Ambachten, Tienden en andere goederen van de Graaffelykheyt te Leene gehouden: volgens de keuren zyn vazallen van dezelve Graaffelykheit van *Zeeland*, waa

to

toe eenige van haar lieden gecommitteert zynde, op alle vergaderingen van de Staten hebben te compareren, en naar behoren daar toe beschreven te worden.

In de verklaring van debatten en zwarigheden gerezen op de dachvaart van de Staten van *Zeeland*, den 19 Mey 1579. beroerende de Collatie van den voysen en stemmen der zelver Staten, by de Gedeputeerde van de goede Steden, *Middelburg*, *Zierikzee*, *Goes*, en *Tholen* overgeven, leest men Articul XLI. *Boven dien ook dat men niet ignoreert, dat die naam en qualiteyt van eerste Edele, eerst ten tyde van de Grave van Buyren opgestaan, en uyt zekere consideratie toegelaten is geworden, doch niet in zulken respecte zo men die als nu wel schynt te willen gebruyken, dat by den zelven alle andere Edelen van den Lande zouden werden uyt de vergadering gesecludeert.* Artic. XLII. *Alzoo van allen ouden tyden die Staten van den Lande gestaan hebben by den Ridderschappen en Edelen, Steden, en Ingezetenen van dien*, zo men noch by oude Munimenten wel kan doen blyken, en ook by menschen memorie tot diversche Reyzen die Edelen in competenten getale op de vergadering van de Staten verschenen en gecompareert hebben, *makende onder hun allen eene, en die voyse of stemme van de Ridderschappen of Edelen.* Articul LVIII. Te meer en uyt dien dat men by oude Munimenten wel zal bewyzen, *dat in voorleden tyden onder die Staten van Zeeland niet bekent of gerekent en is geweest, dan alleenlyk die Edelen, Steden, en Ingezetenen van den Lande van Zeeland.* Articul LIX. En dat mitsdien cesserende het Prelaatschap van *Middelburg* in *Zeeland*, en 't zelfde genoeg gants en geheel aldaar extinct wezende, mits de gehele distractie of verkoping van alle de goederen, en grote menigte van Landen, die Prelature toebehoort hebbende, *uyt consideratie van de welke de Prelaat, in plaats van de Ingezetenen, als meeste en breedste geërfde van den Lande, onder die Staten voyse en stemme verkregen hebbende*, men ook van de zelve plaats van den Prelaat onder die Staten niet meer consideratie behoort te nemen, dan of die noit onder de Staten ontfangen, of *in rerum naturâ* geweest ware.

Dus zyn die Edelen alomme en in alles voor een principaal lit en gedeelte van de Staten van *Zeeland* erkent geweest, en in dien staat gebleven tot het begin van den oorlog 1571. wanneer na de reductie van *Middelburg*, de Prins van *Oranjen*, als de *Guarde Noble*, hebbende van zyn Zoon den Graaf van *Buyren*, eenen

Perzoon gecommitteert heeft, om in 't Collegie der gecommitteerden van de Steden *d'eerste Edele* te representeren, zonder dat d'andere Ridderschappen en Edelen in haar voorgaande Staat, als naar ouder gewoonte zyn geroepen, hoewel voor de troublen meer andere Edelen van den Lande op de vergaderingen van de Staten plegen te compareren, en de naam en qualiteyt van *eerste Edele* daar uyt haren oirspronk genomen heeft. Dierhalven zal niemand in eeuwigheyt konnen doen blyken, dat by voortyden dit der Edelen recht, respect, en gezach in gemeene zaken oyt is gequerelleert geweest; maar het schynt, dat met den beginne van de voorleden oorlog, en gedurende de zelve, in alle vergaderingen van de Heeren Staten, de Staat en plaatsen der voorschreven Edelen ingenomen en alleen bedient is by Gecommitteerde van zyne Vorstelyke Doorlugtigheyt, zonder die Ridderschap en andere Edelen daar toe te admitteren, te beschryven, of anderzins te recognoseren, contrarie d'oude gewoonten en het immemoriaal recht der Edelen. Hier uyt ziet men klaarlyk dat het voorschreven recht der Edelen zonder goeden tytel, zonder behoorlyke kennis van zaken, *ipsis inauditis & invitis* geoccupeert zynde, daar mede een der voornaamste fondamentele poincten van de Regering en Staat des Graaffelykheyts van *Zeeland* gerenverseert is. Nu kan het wel blyken dat geen redenen, fondament, noch tytel voor den Marquis van der *Veere* militeren, terwyl zyne voorzaten noyt hebben konnen pretenderen de preminentie van 't representeren der Edelen haar eygentlyk toe te komen, veel min dat de zelve daar van in actuele possessie zouden zyn geweest: wel is waar, dat de voorschreven Marquizen in voortyden, als de gequalificeerste der Edelen by de zelve wel geeligeert en aangenomen zyn voor die eerste of het Hooft der Edelen, om met en nevens d'andere Edelen in de vergadering van Staten het tweede Lidt der zelver te representeren, maar zodanigen preminentien is electyt en niet hereditair, of aan eenige perzonen, goederen of familien gebonden of geaffecteert. Dit blykt noch onder anderen uyt de Commissie by den Prins van *Oranjen* gegeven aan Jonkheer *Philibert* van *Serooskerke*, om van wegen zyn oudsten Zoon als *Eerste Edele* te compareren in de vergadering van Staten, ten regarde van zyne Heerlykheden van *St. Maartensdyk* en *Scherpenisse*, ten welke tyde de Marquis van der

der *Veere* voor eerste of 't Hoofd der Edelen niet aangenomen of bekent is geweest. Daar kan ook geen grond gehaalt worden uyt de verkoping en het decreet van het Marquizaat van der *Veere*, gevallen in den jare 1566. by welke Acte van Decreet onder andere conditien word genarreert, dat den Heere van der *Veere*, van allen ouden tyden gecompeteert heeft, de prerogative van over alle d'Edelen des Graaffelykheyts van *Zeeland* te representeren den tweeden Staat, zulks heeft veel minder kracht als het voorgaande; want gepresupponeert, gelyk waarachtig is, dat de Marquis geen gerechtigheyt heeft gehad, tot de preminentien en Staat in questie; want *nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet*, byzonder wanneer zodanigen Recht concerneert ordre van Staat en Regering des Lands, die geen verandering konnen lyden, dan met gemeen consent en resolutie van alle Leden der Staten, 't welk de crediteurs wel verstaande, ten reguarde van dien wel expresselyk verklaart hebben den Koper *te cederen, zoo vele in haarlieden macht en faculteit ter zaken van de voorschreven Stede en goeden wezen mogt, en niet verders.* Want het is kennelyk, dat naar 't voorschreven Decreet van verkooping der Stad *Veere*, gevallen in den jare 1566. de voorschreven Edelen naar ouder gewoonte beschreven zyn geworden op alle vergaderingen der voorschreven Staten, en aldaar zonder eenige contraditie geadmitteert. Veel min gerechtigheits kan den Marquis competeren uyt kracht van het tweede Decreet des voorschreven Marquizaats van der *Veere*, by 't welk de Prins van *Oranjen* koper gebleven is in den jare 1581. alzo doch de conditien van de verkoping, noch d'Acte van Decrete vermelden, dat de Marquizen van der *Veere* zou competeren 't Recht van den Staat der Edelen in de vergadering van Staten te representeren. En alhoewel zekere gefabriceerde Acte van publicatie, daar van mentie maakt, meriteert 't zelve in dezen geen consideratie, alzoo noch Conditien, noch publicatien, den koper recht konnen geven, maar alleen d'Acte van Decrete, de verkoping en den opdragt daar uyt gevolgt, 't welk by hoog-gedachten Prins van *Oranjen* blykt niet anders verstaan te zyn, dewyl de zelve verkregen hebbende het voorschreven Marquizaat van der *Veere*, niet te min als *Guarde Noble* van zynen Zoon *Philips Willem*, de commissie heeft gecontinueert aan Meester *Pieter* de *Ryke*, om van

wegen de zelve als Heer van *St. Maartensdyk* te representeren in de vergadering van de Staten van *Zeeland d'Eerste Edele*; gelyk mede de continuatie van des voorschreven de *Rykens* commissie by zyne Excellentie uyt den naam en van wegen Hoog-gedachten zynen Broeder den Prins van *Oranjen* verleent is geweest. Dit alles niet tegenstaande heeft het den gemelten Prins van *Oranjen* gelieft gehad door zyne authoriteyt, Credit, en faveur, geduurende d'oorlogen, de voorschreeven preminentie en Staat in questie, te occuperen; en hoewel vele notabile Edelen van *Zeeland*, verscheide malen hebben gedoleert, en verzocht in haar Recht gerestabilieert te worden, zo zyn niet te min hare Doleantien niet gehoort, en hare klachten van geenen effecte geweest. En hoewel t'eeniger maten (nochtans met weynig fondament) gezeyt mogt worden, den voorschreven Staat *non vi*, *non clam*, *nec precario*, ingenomen te hebben, en daar door eenige Acten possessoir geexerceert, niet te min zou al het zelve gants geen recht konnen geven, overmits zodanige *imaginaire* possessie by de voorschreven Edelen is geinterrumpeert geweest, met verscheyde Contestatien en Remonstrantien, voornamentlyk met de voorschreven Acte van *non Prejuditie* by hare Edele Mogende uytgegeven, behalven dat de voorschreven gepretendeerde possessie is geweest zonder tytel, en jegens de *Regalia* van den Staat des Lands, die door langdurige possessie zonder tytel notoirlyk niet geprescribeert konnen worden.

Al dit voorverhaalde word bewezen met de brieven van commissie by den Koning van *Spanjen*, by decrete van den grooten Rade tot *Mechelen* gekocht hebbende, het Marquizaat van der *Veeren* gegeven aan de Heere van *Wackene* in den jare 1568. met expresse woorden medebrengende, dat wylen Heer *Maximiliaan* van *Bourgondien*, Markgrave van der *Veere*, als eerste Edele van den Lande en Graafschappe van *Zeeland*, plag te komen en te verschynen *neffens andere Edelen* in alle convocatien en vergaderingen van de generale Staten des Lands, en werd dien volgens den voorschreven Heere van *Wackene* gecommitteert, om *beneffens andere Edelen* te komen en te verschynen. Hier by kan noch in consideratie komen, dat de Prins het voorschreven Marquizaat mede heeft doen herheffen van de Graaflykheyt van *Holland*, en de Staaten van *Holland*, daar van als haaren vassaal, te doen hulder

den en manschap, blykende by de Brieven daar van zynde in date den 21 October 1613. tot zeer groot achterdeel en vermindering van de Souverainiteyt van den Lande van *Zeeland*. Die plaats van *eerste Edele* is ter vergadering van hare Ed: Mog: eerst bekleed geweest met den Perzoon van Mr. *Pieter* de *Ryke*, na zyn overlyden heeft de authoriteyt en respect van zyne Excellentie zo veel vermogen gehad, dat na lange debatten en oppositien van drie Graaffelyke Steden van *Zeeland*, sustinerende dat conform de Privilegien van den Lande, en de voorgaande resolutien der Staten, namelyk van den 14 Juny, en van den laatsten July 1582. ook tot conservatie en reputatie van den Lande daar toe behoorde verkoren en gedeputeert te worden een ingeboren *Zeelander*, dies niet tegenstaande in den jare 1596. daar toe ontfangen is de Heer van *Maldere*, die de voorschreven plaats lang heeft bezeten; en daar hy wel had behoren te gedenken wat groote eere en voordeel hem, zynde geen inboorling van deze Landen, was gedefereert, en zulks de ingeboorne en van den ouden inlandschen geslachten gedescendeerde Edelen billyk behoort had in menigvuldige occurrentien, daar beleeftheit en discretie zonder ondienst van den Lande zulks vermogten, accommodabel en behulplyk te wezen, nochtans altyt ter contrarien zich gedragen en betoont heeft, gelyk d'andere die hem in dezen Staat naderhand gevolgt zyn meest mede gedaan hebben, waar door d'aanzienlykste geslachten onder ons ('t welk Godt is te klagen) veel vernietigt en bedorven gevonden worden. Dit heb ik van het *Primier Nobelschap*, en 't recht der Edelen, hier wel kortelyk willen beschryven.

De bestiering alhier is van de zelve manieren en aanmerkingen als *Middelburg*.

Gantsch *Zeeland* is te scheyden in twee deelen: *Bewesterscheld* en *Beoosterscheld*. *Walcheren* in *Bewesterscheld* gelegen,

Heeft deze dry groote Steden *Middelborg*, *Vlissingen*, *ter Veer*, en drie smalle Steden die niet en stemmen, *Westkappel*, *Arnemuyden* en *Domburg*. De Dorpen die eertyts in getal veel minder waren zyn bedykt Anno 838. en zyn deze, *Wester Zouburg*, of 't *Zibburg*, *Ooster Zouburg*, *Rithem*, *Nieuwerve*, *Bekerke*, *Crommenhouk*, *Coudekerk*, *Meliskerk*, *St. Aachtenkerk*, *Hooglande*, *Beuyerskerk*, *Gripskerk*, *Serooskerke*, *Oostcappel*, *ons Liefvrouwenpolder*, *Ga-*

pinge, *Cleverskerk*, *Schellag*, *St. Laurens*, *Brigdam*, *St. Janskerk*, *St. Marienkerk*, *Soutelande*, *Zantpyk*, *Hayman*, *Noordmonster* nu *Nieuwerkerk*, en *Baarsdorphouk*.

Langs de buytentrans van het Eyland, aan de zyde van de Zee heeft men vele Burgten en Sloten gehad, welke van de Zee zyn verzwolgen. De Hofstad en 't Slot van *Zouburg*, zo als 't nu noch over is in *Westerzouburg*, *Popjensburg*, een fraay Slot in *Brigdam*, het Slot van *Nieuwenhoven*, *Westhoven*, en het overschot van *Duynbeek*, en het Bailluwen Slot van *Zandenburg*, nu meest vervallen: den ouden Adel veel in de *Roomse* Godsdienst en aan het *Spaans* Gouvernement vast gebleven, is te mets uyt den Landen, en alzo vele Sloten tot niet geraakt. Eertyts tot aan het jaar van 1571. zyn de Steden die de vergadering der Heeren Staten van *Zeeland* uitmaakten geweest, *Middelborg*, *Zierikzee*, *Romerswale*, *Goes*, en *Tholen*. Daar na 't Marquizaat aan *Oranjen* verkoft zynde, stapten ook toe *Vlissingen* en *Veere*, mits dat zy zouden de laatste stemmen in de hoogst gemelde vergadering hebben, en doenmaals zyn de verdere Ridders en Edelen, zo wel als den Abt van *Middelborg* by den Marquis en deze zes Steden uyt de stemmende vergaderinge gesloten, en wierd doenmaals den Prins van *Oranjen* verzocht, een perzoon van aanzien uyt zynen naam te committeeren, om die eerste plaatse ter vergadering der Heeren Sta- van *Zeeland* waar te nemen.

Romerswale verbrand zynde, zo kregen die zes Steden elk een volle stem, en den Adel wierd daar uyt gemonsterd, uytgezondert den Marquis, welke altyd voorzit en verbeeld de gantsche Ridderstand van het geheele *Zeeland*. Men vind zeer vele oude getuygschriften uyt welke blykt dat wegens die Ridderschap in de vergadering zyn verschenen, deze Heeren, op verscheyde tyden en zaken:

Borsselen,	*De Hoge*,	*Abele*,
Van der Veere,	*Zandenburg*,	*Croeser*,
Renessen,	*Kruyningen*,	*Kroezink*,
Van *Cats*,	Van *Haamstede*,	*Catswelle*,
Kats,	*Knuyt*,	*Catsweldam*,
	Sandelyn van *Herenthout*,	*Soetelinkerke*,
Van der *Hooge*,	*Van der Werven*,	*Campen*,
Van *Cortjeenen*,	*Serooskerken of Tuyl*,	*Stapele*,
		Ruygrok,

Ruygrok,	*Meere*,	*Schengen van der Goes*,
Van de *Waarde*,	*Ouwaardinge*,	*Banderheeren en Jonkers*
Cattendyk,	*Botland*,	waren alleen
Eversdyk,	*Zuytland*.	*Cruyningen*, *Borselen*,
Stavenisse,	*Kerkwerve*,	*Bourgondien* en *Haamstede*,
Ritland,	*Bloys van Treslong*,	

Myne Heeren de Ed: Mog. Gecommitteerde Raden van *Zeeland*, repræsenteren nu het Burggraafschap van *Zeeland*, welk eertyts by *Kruyningen* en *Borselen* by beurten is bediend geweest, daar na van *Voorn*, en na dezen de Bastaard van *Bourgondien*, 1548. en daar op *Serooskerken*, de laatste.

Het Eyland werd in de lasten verdeyld in vieren, zynde de Oostwatering, de Westwatering, de Zuydwatering, en de vyf Ambachten: en daar aan *Annex* de *Orangie* Polder, zamen groot 42899 gemeten 216 Roeden.

Oud en Nieuw ARNEMUYDEN.

DE Steden aan de Zee gelegen, hebben niet met eenen, maar verscheide Vyandlyke elementen te stryden, zomtyts van het water verslonden, zomtyds van d'aangroeyende zanden en aarde geheel bedorven geworden. Van het een en het ander, konnen Oud en Nieuw *Arnemuyden* genoeg getuygen, alzo het Oud overwonnen is van 't water, en het Nieuw door de droogten onder den last van zyn tegenwoordige ruine blyft zuchten, zo dat men daar van, vergeleken met zynen vorigen staat, als het nog geen hondert jaren geleden in trafyk en Navigatie zeer bloeijende was, niet zonder reden zou mogen zeggen, dat *Arnemuyden* in *Arnemuyden* niet meer is te vinden.

Ao. 1573. de Stad ontfing als doen veele Privilegien en voorregten.

Nochtans heeft deze Stad ontfangen van den Stadhouder dat zy geeximeert is geworden van de judicature van *Middelburg*, welke zy voormaals was onderworpen. Maar nu zyn de Havens verstopt, door steenen daar tegen aankomende, en zo is derzelver Ree by na Land geworden. De meeste Huyzen zyn zelfs vervallen en wech. De Prince *Willem* de I deed veel weer om deze Stad van *Arnemuyden* wat te herstellen, maar daar is weynig overgebleven als eenige Zoutketens.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad ZIRIKZEE.

ZIrikzee is de Hoofdstad van 't Eiland van *Schouwen*, en de tweede Stad van *Zeeland*. Haren ouderdom en al eertyts wel verdiende deugd van den geheelen Lande, en des zelfs Graven, is kenbaar; niet te min zyn hare Stichters, en den dag van hare geboorte onzeker, hebbende, neffens de andere voornaamste Steden niet alleen van *Zeeland*, maar ook geheel Euroop, het ongeluk van geboren te worden in die tyden by welke men niet eens dacht, om de geheugenis van 't geen toen geschiede, den nakomelingen door geschrift over en na te laten.

Naam. Den oirspronk van haren naam en stichter is ons onzeker, de Historie van *Lotharingen* roert aan van *Salandus*, en zyn Zoon *Zierik*, maar verdient zo luttel geloof als andere. Maar de zeer geleerde *Zirikzeenaar Lemnius*, in het tweede Capittel van zyn vierde boek, *De occultis naturæ miraculis*, schryft daar van echter stoutelyk, dat *Zirikzee* onder *Zirik* eerst heeft begonnen te krygen het aanzien van een Stad, en dat de verzamelingen van gehuchten en Huyzen, in den jare 849. met een muur en Vesten zyn versterkt en bevryd geworden.

Ao. 849. Gevallen.

Ao. 1009. Ontrent duyzend jaren na *Christi* geboorte, als de *Vlamingen*, met gewapender hand zomwylen *Walcheren* in *Zeeland* aandeden, is deze Stad vaster en vaster gemaakt, de Princen van den Lande aldaar hare Zetel en voorraad houdende van al het gene dat tot bescherming of verovering van d'ontnomen omliggende Eilanden voornamelyk *Walcheren*, nodig geacht wierd. Hier door in grote gestichten, inwoonderen, en rykdom gedurig toenemende, is zy van die tyden af onder andere de voornaamste; zo om de dappere daden van hare Borgeren, die zich altyt voor haren Prin[s] tegen de Vyanden getrouwelyk gequeten hebben, als blixeme[n] den *Vlamingen* zyn ingevallen, en van de zelve bevochten, al muuren onbeweeglyk gestaan hebben, om haar gebied en verr[e] strekkend gezag in den Lande van *Schouwen*, dat zyn tegenwoordi[g] wezen en behoud aan haar schuldig is, te handhaven. Vele schon

Privi

Privilegien heeft zy daar over verkregen, en hare Koopmanschap binnen en buiten Lands wyd en zyds gedreven. In het jaar 1303. wierd zy van de *Vlamingen* zwaar belegert, waar hare getrouwheyt jegens haren Heere, en hare dapperheyt in het stutten der Vyanden overvloedig gebleken is; waarom hare deugden van de Princen met zeer byzondere vryheden en voordeelen bekroont zyn geworden.

Het is voor al aanmerkens waardig, dat de Stad van *Zirikzee* hare Burgermeesters telt, en weet met hare namen, zedert den jare 1302. tot den huydigen dach toe, zynde alleen het jaar 1303. daar van ledig, alwaar by geschreven staat, *Dit Jaar staat open.* Misschien is zulks by gekomen door de belegering, die van *Zirikzee* door de *Vlamingen* aangedaan, 't welk niet licht van eenige andere Steden van *Holland* of *Zeeland* gezegt kan worden. En dit is een teken van een oude, statige, en nette regering, en hebben die van *Zirikzee* zulks gemeen met de wereldberuchte *Romeinen*, die altyd grote zorg hebben gedragen om de namen en tyden van hare Burgemeesteren te bewaren.

De nering en den handel van d'ingezetenen heeft zeer beginnen te wakkeren al ten tyde van *Floris* de Vyfde, die haar verlof gaf om tolvry voorby alle zyne Tollen te varen. Deze vry- Privi gie van Aleo 1317. nn Ao. 1366.
heyt wierd mede bevestigt en vermeerderd by *Willem*, Graaf van *Henegouwen*, in den jare 1327. gelyk noch in den jare 1366. *Johan*, Graaf van *Boloys*, Heer van *Schoonhoven*, en van der *Goude*, haar om zonderlinge diensten hem bewezen, gegeven heeft ten eeuwigen dage tolvry te mogen varen voorby zynen tolle tot *Sparendamme*.

Graaf *Jan van Henegouwen*, gaf in den jare 1303. deze Stad En wederom A. 1303.
macht om accyzen te stellen ten behoeve van de Stede, dezelve te meerderen, te minderen, af te leggen, en op te leggen na haren willen.

Hier by koomt, dat *Willem*, Graaf van *Henegouwen*, by zyne Ao. 1304.
brieven, gegeven in den jare 1304. verbod gedaan heeft, dat niemand *Beoosterscheld*, Verwers, Wevers, Volders, Touwers, en Scheerjaars Ambacht doen mogt, als alleen binnen der Stede van *Zirikzee*, 't welk de Stad van nering en inwoonderen zonderling heeft doen toenemen.

Tot *Zirikzee* was in groot aanzien en achting het Huys en vergade-

gadering der Tempelieren, doch zy wierden in den jare 1311. met de gehele ordre, om haar al te groote macht, welke den Paus, en de Koningen zelfs verschrikkelyk geworden was, van den Paus, door 't aanhouden voornamelyk van *Philips* de *Schone*, Konink van *Vrankryk*, gedoemt, om door geheel Euroop, in eenen nacht, op alle plaatzen uytgeroeyt en t'eenemaal verdelgt te worden, gelyk 't gedaan wierd.

Maar hier is aan te merken, dat de autenthyke Brief waar in de ordre van de Tempeliers te doden staat, noch by een der Regeerende Heeren van *Zeeland* in eygene handen is, en dat zy alle in de Stad wierden van kant geholpen, en 'er maar twee overschoten, die buyten de Stad in een Hoerhuys zaten en haar salveerden.

Poorters van *Zirikzee* vermogen voorby *Dordregt* te varen met hare Koopmanschappen, zonder te verstapelen; als mede met hare goederen van boven komende, al waren die in andere Schepen geladen, geen Poorters toebehorende; by Hertog *Aalbrecht van Beyeren*, gegeven in den jare 1379.

Ontrent den jare 1400, en noch te voren, hebben die van *Zirikzee* vele grote Schepen beginnen te bouwen, en daar mede *Denemarken*, *Noorwegen*, en de bygelegen Oostersche Landen wezen bezoeken.

In den zelfden tyd waren die van *Zirikzee* lustig bezig met het maken van Wolle Lakenen, die over al zeer gezocht en geprezen wierden.

Doch onder allen dezen voorspoed heeft de Stad van *Zirikzee* getroffen een afgryzelyken brand in 't jaar 1414. die bynaar de halve Stad in d'asschen leyde. Deze smook was naauwlyks uytgeblusscht, of daar begon wederom een ander vyer t'ontsteken in 't jaar 1458, 't welk het beste en 't meeste deel der Stede vernielde, ontrent de Zuydzyde, en onder andere, het Bagynhof, het *Jacobyner* Klooster, schone en heerlyke gebouwen. Agt jaren daar na zyn zy door 't geweld van den vyere wederom aangetast, en byna het derdepart van de Stad in kolen gelegt. Zo dat de inwoonders buyten hare muuren met het water, en binnen met vyer, twee tegen den anderen strydende elementen, hebben moeten vechten.

Op het jaar 1454. is den Toren van *Zirikzee* gebouwt, en heeft alsdoen gekost 15761 ponden groot Vlaams; als wanneer het

hoet

hoet kalk gekogt wierd voor vyf grooten. Des Meesterknechts winst was daags drie grooten, en des Oppermans een braspennink.

Keyzer *Karel* vond goet, in den jare 1532. met zyne brieven te keuren, dat voortaan geen Meede uyt den Lande van *Schouwen* zou mogen vervoert worden, ten zy eerst en alvooren gekeurt binnen dezer Stede, op de verbeurte van de Meede.

In 't jaar 1555. was daar een zo groten storm van wind, dat het water vloeyde boven de Kaije in de Huyzen, op de Haven; en op dien zelfden nacht (het was den 15 January) vielen in 't Land van *Schouwen* om, elf Molens, en in *Duveland* twee. Voor *Antwerpen* vergingen wel vyftig Schepen. Daar quamen veel heele Huyskens, of Boeren en Visschers Hutten, op de Kaije tot *Zirikzee* dryven.

In den jare 1566. heeft de Stad van *Zirikzee* uyt den sterfhuyze des Markgraven van der *Veere*, by koop verkregen den eygendom, met de hoge, middele, en lage jurisdictie (uytgezondert dootslag, Vredebrake, en dienst in Heerevaarden) mitsgaders, Windmolen, Dwang, Malerye, Accyzen, en andere appendentien en dependentien van dien; de Heerlykheyt van de vier Bannen van *Duveland*, als *Ouwerkerke*, *Nieuwerkerke*, *Capelle*, en *Vianen*, daar de Stad merkelyke profyten heeft uyt getrokken over het uytgeven en bedyken van verscheyde gorssen, en aanwassen in 't diep van het *Gouwe-Veer*.

De hoge Vierschaar, eertyts ingestelt over den geheele Lande van *Zeeland Beoosterscheld*, placht hier tweemaal 's jaars, of by den Grave, of zynen Monboor, of de Burggraaf van *Zeeland*, of zomtyts by iemand anders, volmacht van den Graaf hebbende, gehouden te worden. Men heeft hier ook noch twee hoge en boven andere uytmuntende Graaffelyke Officieren, den Bailluw, en den Rentmeester Generaal van *Zeeland Beoosterscheld*: d'eerste exerceert de Hoge Jurisdictie over geheel *Zeeland Beoosterscheld*, daar onder begrepen de heerlykheyt van *Sommelsdyk*; d'ander, over *'s Graven Duynen*, *Waranden*, *Espargnes*, *Zeedriften*, en vergeeft ook eenige Ampten.

Binnen deze Stad resideert een Graaflyke Bakenaar, die de stromen en gronden *Beoosterscheld* afbakent, en zyn Commissie van den Heer Rentmeester *Beoosterscheld* ontfangt. Hy bakent voor-

by *Willemstad*, tot het *Sandbaken*, als mede den *Hals*, tot voorby *Sommelsdyk*, tot de *Beeninge* Thol.

De regering van de Stad *Zirikzee*, zynde de tweede Stad van *Zeeland*, bestaat uyt twee Burgemeesters, twaalf Schepenen, vier Thesaurieren, en vier-en-twintig Raden, en deze presenteren geheel het Lichaam van de Stad, en 't gene by de zelve goet gevonden is, word gehouden voor een resolutie, ten ware in groot extraordinaire zaken, als 't verkopen van Renten, infractie van Privilegien, tot consultatie en deliberatie van welke zy noch mogen roepen twintig, of vier-en-twintig van de rykste, wyste en notabelste Poorteren, by Octroy van de Keyzer, in den jare 1522.

Deze zes en dartig Mannen werden genoemd de geduyrige Raad van *Zirikzee*, by de welke ook zomtyts buyten het getal van de zes en dartig in zware zaken, wel Schepenen komen, want als 'er een van deze zes en dartig komt te sterven, werd een ander van de resterende Raadsheeren en Schepens in des overledens plaats gekoren. De Magistraat bestaat uyt de twee Burgermeesteren en de twaalf Schepenen.

De Burgemeesteren worden jaarlyks op St. *Stevens* dag by Schepenen verkoren, na dat de zelve eed gedaan hebben op 't manen van den Bailliuw in 't Collegie daar toe ontboden zynde; te weten, eerst een uyt het Collegie van Schepenen, die genoemt word *Heere Burgemeester*, en die met de resterende Schepenen kiezen een uyt de Raad, afgaande Thresorieren, of uyt de gemeente die genoemt word, *Gemeente Burgemeester*, en de zelve dienen maar een jaar, en mogen daar na geen Burgermeester weer worden als na twee jaren. De bediening van de heerlyke Heeren Borgermeester is de Justitie waar te nemen, en niet minder de Politie. Zo dat de Heere Burgemeester, of Burgermeester uyt de Schepenen, presideert in 't Collegie van Schepenen; heeft ook de propositie of voorstemme in den Raad, behalven in 't maken van Heemraden, 't welk de Gemeente Burgemeester eerst proponeert; zy doen gezamentlyk den Raad vergaderen, of ook by gelegentheyd wel elk alleen. De bediening van de laaste of der Gemeente Burgermeester is voor te zien, dat de Vryheden, Voorrechten en Privilegien, wel exact werden bewaard, en zorg te dragen met den Dykgraaf, voor de Dyken van het geheel Eyland

lend van *Schouwen*, waar aan de behoudenis van het geheel gelegen is.

De Borgermeesters beyde werden van de Heeren Schepenen verkoren 's daags na het feest van *Christi* geboorte; en werd altyd de eerste uyt het getal der Heeren Schepenen gekoren, waar van de naam herkomt van heerlyke of Heeren Borgermeester: maar de laaste uyt de rest van den Raad, of uyt het getal der voornaamste Borgers, op deze manier. Voor eerst werd de rekening van den ontfang of uytgift van het voorleden jaar gedaan in des Stads Schatkamer, in de tegenwoordigheyd van de gantsche gemeente, welk gedaan zynde, werd aan het Volk de wyn geschonken en bedankt. Daar na als het Volk uytgegaan is, gaan de Heeren Borgermeesters met de Heeren Schepenen zamen in een kamer, maar de laaste Burgermeester gaat met eenige plichtpleegingen, aan hem van de Magistraat, in complimenten van dank over en weer meest bestaande, uyt de kamer, de rest bereyd zich tot de verkiezing van beyde de Burgermeesters. Dit geschiet zynde, doet den eersten Borgermeester, de Heerlyke, welke uyt dit Collegie werd verkozen, de deuren van de Kamer open en doet met een Deurwaarder den anderen Borgermeester halen, waar uyt het Volk terstond weet wie tot die waardigheyd is uytgekoren. Aanstonds werd daar van de weet aan zyn Vrouw gedaan, om een deftige maaltyd voor de Kiesheeren en andere te bereyden. Maar de overige welke ook hadden konnen verkoren werden brengen zonder nyd of laster 't geen zy toebereyd hadden geerne tot deze maaltyd. Maar om dat'er wat tyd zou overschieten tot opschik en in ordre brengen van de maaltyd, disponeeren in die tusschen tyd by verdeeling of Loting, de Borgermeesteren Schepenen en Bailluw van eenige minder Ampten en profytelyke bedieningen. Zo nu yemand zo ongelukkig is van niets te loten, die werd in vergelding drie guldens toegeteld. Des nachts, want deze maaltyd werd in 't gemeen al wat lang gerekt, werden de Burgermeesteren met Toortzen t'huys gebracht, van hare Vrienden, van huys tot huys malkander gelydende.

De Heeren Schepenen werden verkozen in de Maand van Mey. De zelve werden met een dubbeld getal van den Raad, genoemd, uyt de Raadsheeren of uyt het getal der eerlykste Borgers,

gers, en zo (wyl de Stadhouder niet meer en is) gekoren.

De Bailluw overleden zynde, bewaart de gemeente Burgermeester strax de plaats van den Bailluw, in aller voegen of hy zelfs Bailluw was, ter tyt een ander daar toe verkoren worde; 't welk dikwils occasie gegeven heeft dat de Gemeente Burgemeesters tot Bailluws verkoren zyn.

Vier-en-twintig Perzonen represfenteren den Raad der zelver Stede, en moeten in 't aanvangen van hare bediening eed doen. Deze hebben de denominatie van Schepenen zo uyt haar zelven, als uyt het Lichaam van der Stede, en moeten eer zy ter voorschreven denominatie procederen, alle jaren eed doen tot vermaning van den Bailluw, dat zy zullen kiezen de nutste en bequaamste daar toe dienende.

De Hooftneringen binnen der Stede *Zirikzee* zyn deze drie; de Visschery, de Zout of Keetnering, en het Mede-reden; waar by de Landnering noch gevoegt worrden mag, aldaar by alderley slag van menschen zeer veel geoeffent. Behalven deze bevaren zy om Koopmanschappen meest alle kusten, Ryken en Landen, ontallyke voordelen uyt de Zee halende, daar het getal van hare Schepen, Buyssen, Waterschepen, Pinken, en Schuyten, zomtyts wel beloopt tot over de hondert en vyftig. De Stad is noyt gewonnen als na de dood van *Louys de Requesens*, die door een stoute tocht 3000 Man op *Schouwen* had gebracht en daar mee, *Brouwershaven* en *Bommonee* meester wierden, en eyndelyk na lang lyden en uythongeren deze Stad, meest ook door 't missen van haar Volk, welk met *Boyzot* uytmuntende stoute daden deed, uyt *Antwerpen* menschen weg halen, drie Vloten te schande maakten, met zo groten bitterheyd, dat men in alle die slagen te water, tegen *Glimes d'Avila*, en *Bossu* byna niemand over en weer quartier gaf. Maar deze overgaaf van *Zirikzee*, benam de moed der verbondelingen voor de vryheyd heel veel, want *Haarlem* scheyde *Noord* en *Zuydholland* van een, en dit *Holland* en *Zeeland*, en dit Eyland maakte de *Spanjaarts* meesters van de kleyne by Eylanden, 't zedert dwong men de zelve en is de Stad in brave stand van welvaren gebleven.

In het *Beoosterscheld* legd *Schouwen* met *Duveland* aan malkander gehecht, de oude naam is *Schaldia*, is bedykt Anno 838. daar op deze, tweede stemmende Stad leyt van *Zirikzee* op 50 graden en

47 minuten, met een smalle Stad *Brouwershaven*, onder welk een Dorp *Duvendyk* behoort met het Land van *Bloys*. De Dorpen onder *Schouwen* zyn

Zuydland,	*Renisse*,	*Westenschouwen*,	*St. Jansland*,
Rengerskerk,	*Ouderdyk*,	*Dryscher*,	*Beunisse* of
Onze Vrouw op Zee,	*Leliendal*,	*Zonnemaar*,	*Oostduveland*.
Duvendyk,	*Ellemeet*,	*Noortgouw*,	*Remoort*.
Wellant,	*Elkerzee*,	*Cappelle*,	
Serooskerke,	*Vryedorp*,	*Nieuwerkerk*,	Sonder *Zierikzee*.
Haamstede,	*Armoederhoek*,	*Oudekerk*,	
Burgt,	*Clauskinderen*,	*Vianen*,	
		Oosterland.	

De Sloten hier in zyn

Haamstede, *Bethlehem* of *Bellem*,
Mourmont, *Pottere*,
Crayesteyn en eenige Leensloten aan 't Capittel van
Dreyscher, *St. Marien* tot *Utrecht* geschonken.
Swanenburg,
Schuddebeurs, maar deze Sloten zyn meest geruineerd.
Oosterstyn.

De Magistraat van *Zirikzee* heeft buyten haar Stad, de jurisdictie op alle Dorpen van *Schouwen*, en haar Stads Bailluw is ook gelyk de Bailluw van 't geheel Eyland, en stelt zyne substituyt Schout in elken Dorp.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van ZUYDBEVELAND *en de Stad* GOES.

Zuydbeveland heeft maar een eenige Stad *van der Goes*, *Reimerswale* aan d'een, en oud *Borsselen* aan d'andere zyde, al lang vergaan zynde.

Goes betekent in d'overoude *Deensche* en *Nederduytsche* taal, een gants welige, en vruchtbare aarde; en deze Stad, als in een zodanige Landsdouwe gelegen, heeft haren naam daar van gekregen; en hierom word deze Stad niet alleen *Goes*, maar *ter*, of *van der Goes* genaamt, als in een wellustigen Akker gezeten. Het Naam.

is een fraye, docht niet overgrote Stad, hebbende zes Poorten, waar van de Waterpoort, zynde aan 't eynde van de Haven, versterkt is met twee roiale forten. Zy heeft veel schoone gebouwen, waar onder drie cierlyke schuttershoven, een deftige Latynsche Schole, voor zien van alles wat tot de bevordering van de studien nodig is, als mede drie wel geproportioneerde Mark-velden, van welke de voornaamste is de Korenmarkt; een Wees, en voortreffelyk oude Mannen en Vrouwen-huys. Hier is ook een schone en groote Kerk, in den jare 1618 afgebrand, en in den jare 1621. geheel wederom, tot groote kosten der inwoon- (als twee of drie-en-twintig duyzend ponden Vlaams gekost hebbende) uyt der gemeenter Beurs veel groter en heerlyker opgebouwt, diergelykke noch van grote, noch van doorluchtigheyt, in geheel *Zeeland* men niet kan zien. Van ouds is hier een sterkte of vast Slot gebouwt, waar van noch eenige overblyfselen ter *Goes* gevonden worden, het Slot van *Oostende* geheten. Hier rontom zyn met 'er tyt vergadert en hebben zich neergeslagen eenige Landlieden, haar met het bebouwen van den Akker meest generende. Uyt deze verzameling is daar allenxkens een aanzienlyk Dorp voortgekomen, 't welk men den naam van *het Dorp ter Goes* heeft gegeven, in zyn middelste het gedachte Slot omvattende.

Gevallen Ao. 1300. In 't Jaar 1300. is dit sterk Slot ter *Goes* bekent, 't welk *Jan* van *Renesse* met de *Vlamingen* belegert had. Doch die van *Reimerswale* met veel Volk uytvallende, volvoerden het onzet, en velden wel achtien hondert *Vlamingen* ter neer, waar uyt de sterkte van dit Slot afgemeten kan worden.

Die van der *Goes* begonnen haar ook nu, boven de Landnering, met de Visschery te generen, blykende uyt de brieven Ao. 1307. van *Aalbrecht* van *Beyeren*, des jaars 1307. haar quytscheldende van 't *Pondgeld*, van wegen den Vis, voortaan aan hem niet te betalen.

Privelegie van Anno 1350. item Ao. 1406. Onder de Regering van *Willem* van Beyeren, dien men den dollen Graaf noemt, ontrent den jare 1350. verkregen die van der Goes vele Heerlyke Privilegien; en hare plaats wierd meer en meer betimmert. Doch in den jare 1406. word ter *Goes* nog een Dorp genoemt, en korts daar na een Stad, hebbende noch geen wallen, maar Stads regten verkregen. Vrouw *Jacoba* heeft

tot

tot *Reimerswale* op 't jaar 1417. met hare brieven die van der *Goes* vereert met een vrye jaar markt, beginnende op den agtsten dag van onzer Liever *Vrouwen* Hemelvaart, en agt dagen lank geduurende, in welke niemand bekommert mag worden om eenigerhande schuld, bekent of onbekent ten ware die binnen de jaarmarkt gemaakt was. In den zelfden jare, gunde Vrouw *Jacoba* van Beyeren, dien van der *Goes*, tot noch toe open liggende, om voortaan alle ongemak voor te komen, hare Stad te mogen vesten. Ao. 1417.

In 't Jaar 1437. na de doot van Vrouw *Jacoba*, quam en verstierf ter *Goes* weder aan den Graaf *Philips* van *Bourgondien*, die toen ook vestede alle hare Brieven, keuren, Regten, en oude gewoonten, tot hier toe haar van de Graven en Gravinnen van *Holland* en *Zeeland* gegeven. Ao. 1437.

In den jare 1444, kochten die van der *Goes* van den Grave hondert gemeten Ambachts, met den Molen en andere gerechtigheden daar toe behorende, gelegen in *Zuydbeveland*, in de Prochie van *Clestingie* by de Poorte ofte Haven der Stede, in voortyden toebehoord hebbende *Wolfaard* van der *Maalstede*, Heer *Floris* Zoon; werdende haar nevens dien vergonnen, dat die daar in woonden, of komen wonen zouden, staan zouden onder den Rechter, correctie en rechtsvordering van de Wet van der *Goes*, en genieten alle vryheden van der zelver Stede.

De lucht is hier ontrent, boven alle andere Steden van *Zeeland*, zeer gezond, zoet en vermakelyk, zo ten aanzien van de nieuwe plantagien, rontom der Stads wallen en cingels, als van de voordezen geplante boomgaarts, zo om als ontrent de zelve. Gelegentheyd.

Word bewoont van goede en hare Magistraats onderdanige ingezetenen, vreedzamelyk en onder malkander minnelyk levende, en altyt willig opbrengende, 't gene tot de lasten van den oorlog beraamt en geheven word.

Deze generen haar meest met Landbouwery, Mee-teeling, en Zoutnering, mitsgaders Koophandel van Granen, welke overmits de grote des Eyland, en de vruchtbaarheyd des zelfs, gevende overvloediglyk Granen, Frentasien, Moeskruyden, ook Hazen en Patryzen, 't welk veroorzaakt dat het gene den lyftocht aangaat, voor goeden en redelyken prys te bekomen is, niet alleen tot nootdruft der inwoonders, maar mede tot onder-

houd

houd van eenige zo *Zeeuwze* als *Brabandsche* Steden, op den wekelyke marktdag, zynde Dingsdaags, met grote volheyt, niet alleen uyt dit Eyland, maar ook uyt de Eylanden van *Noordbeveland* en *Wolfaarsdyk*, in een of twee uuren verkocht en vervoert worden.

Deze Stad is daar en boven noch geprivilegieert met verscheide loffelyke voorrechten en prerogativen, onder welke geen van de minste is, die jaarlyks onderhouden word op St. *Jan Baptisten* dage, in het vermaken des Magistraats, verleent by Hertog *Karel* van *Bourgondien*, den 8 February in 't jaar 1467. welker gelykke geen Steden van *Zeeland* gegeven is, by 't welke vergunt word het absoluyt vermaken des Magistraats, zonder eenige hoge of subalterne Collegien te bemoeien. En dit geschied in dezer voegen; dat by den afgaande Burgemeester, twee des Stads Rentmeester, en twee Oudermannen, voorgestelt worden twintig notabele Borgers, waar uyt by d'aanblyvende Heeren, namentlyk, eenen Burgermeester, het een jaar vier, en 't ander jaar vyf Schepenen worden verkoren, gelyk getal om de plaatzen der gener te vervullen, die uyt haren dienst zyn ontslagen: 't zelfde Collegie bestaat uyt twee Burgemeesteren, en negen Schepenen.

Bestier.

De Magistraat dus vermaakt zynde, gaat men te zelver tyt voort tot het vermaken van twee subalterne Collegien. Het eerste is der gener, die zorg dragen over de Wezen, en der zelver goederen, Weesmeesters genaamt, welke met ongemeene zorgvuldigheyt, zo op het leven, als d'administratie der zelver goederen zyn lettende; en deze bestaan in vier perzonen. Het tweede bestaat in drie perzonen, die men Commissarissen van 't Landrecht noemt.

Der *Goes* leyd op *Zuydbeveland* en dat in 't *Bewesterscheld*, waar in *Reimerswale* dat verdronken is. Koning *Philips* wierd aldaar in 't jaar 1545 tot Graaf van *Zeeland* gehuld.

Het Land is bedykt Ao. 850. heeft alle deze Dorpen.

Cloetinge,	*Yersiken*,	*Cruyningen*,
Capelle,	*Waarde*,	*Schore*,
Biezelinge,	*Valkenisse*,	*Vlakke*,
Cattendyk,	*Crabbendyk*,	*Baarland*,
Wemeldinge,	*Lievrouwenpolder*,	*Bakendorp*,

Oude-

Oudeland,	*Ovezand*,	*Wiskerk*,
's Graven Polder,	*Heynkeszand*,	*Heer Hendriks Kinderen*,
Hoedekinskerk,	*Serapskerk*,	*Stuveland*,
Oostende,	*Ter Nisse*,	*Caudorp*,
Everingen,	*Heer Aarntskerk*,	*Vinningen*,
Ellewoutsdyk,	*Synoutskerk*,	*Gauwede*,
Drywegen,	*Baarsdorp*,	*St. Marten ter Groet*,
		Hanzwaarts.

Borsselen is een Baronye en Eyland op zyn zelven geweest 1532 aan *Zuydbeveland* bedykt 1616. maar nu noch met veele Dorpen ondergevloeyt gebleven, gelyk de Dorpen van de Oostwatering van *Rymerswale* 1532.

De Ridderlyke Sloten op *Zuydbeveland* zyn
Slot en Hofstad van *Cruyningen*,
Voorhout, 't Slot te *Werve* tot *Serynkerk* of
Bruelis, Heer *Hendriksburg*.
Maalstede,
Gistellis,
Ellewoutsdyk, van deze Sloten staan noch vele.
Schengen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van 't EYLAND *en de Stad ter* THOLEN.

THolen is een van de groote Steden van *Zeeland*, houdende daar onder de vierde plaats in de vergadering van de Staten. Alhier heeft van outs een vermaarde Graaflyke *Thol* geweest, daar de Schippers moesten aanleggen, wanneer om haar te gerieven, en van 't gene zy nodig mogten hebben te voorzien, daar eenige verzameling van Huyzen en inwoonders gekomen is, uyt welke allenxkens een Dorp, en zo voorts een Stad haren oirspronk genomen heeft. Naam.

Deze Stad is in den jare 1397. wederom aan de Graaflykheyt gekomen, na dat zy vele jaren onder byzondere Heeren, niet te

min wegens *Tholen* Leenmannen van *Zeeland* zynde, geweest had. Graaf *Guy* van *Bloys*, laatste Heer van ter *Tholen*, had in zyn leven zodanig gebanqueteert, dat hy hoewel zeer ryk, vele schulden naliet. Waar over zyn Weduw, de Gravin van *Namen*, de sleutel, gelyk men zeyt, op de Kist leyde, en haar hield aan hare douwary. Hier op heeft korts daar na *Aalbrecht* van *Beyeren*, als Graaf van *Zeeland*, aan die van ter *Tholen* vele byzondere vryheden en rechten gegeven.

Har gevallen.

Karel, Koning van *Kastilien*, in 't jaar 1516. genegen zynde te lossen zyn Hertogdom van *Luxemburg*, aan den Hertog van *Lotheringen* voor de somme van vyf-en-twintig duyzend goude gulden, heeft van den Heer *Jan* van *Bergen* opgenomen zekere somme van penningen, daar voor belastende het schot van ter *Tholen*, met *Schakerloo*, en *Vossemeer*. Deze penningen waren ook daar op gelicht in 't jaar 1505. by *Karels* Vader, en daar na nog meer by *Karel*. Dus wierd de Heer van *Bergen*, pandsheer van de Stad *Tholen*; gedurende welken tyt die van ter *Tholen* onder de Steden niet zyn verschenen, maar wel de voorschreven Heer van *Bergen* onder het lid van de Edelen van *Zeeland*. Doch na hare ontlasting zyn zy weder verschenen onder de Steden, maar hebben haar eerste plaats verloren, die van der *Goes* het voorzitten ingenomen en behouden hebbende.

Tholen is nu niet alleen een zeer lustige, maar ook een wel versterkte, en van alle nodige Krygswerken wel voorziene Stad, zo dat de zelve onder de verzekerste grenzen van *Zeeland*, tegen allen vyandelyken aanval, wel mag gestelt worden; bewoont van Burgeren, die des nood zynde, de Wapenen ook vaardig aandoen, en met eeren voeren. Haren dagelykschen handel, is meest bouwnering. Wat belangt de styl van regering alhier onderhouden; de Bailluw met de twee regerende Burgemeesters, doen een denominatie van een dubbel getal van veertien Schepenen, uyt het gehele lichaam van de gemeente, daar toe gequalificeert, te weten, als zy ten minsten drie jaren poorteren hebben geweest; en stellen mede Bailluw, Burgemeesters, en Schepenen, een getal van vier Burgemeesters, waar onder moeten zyn, uyt kracht van Privilegie, de Burgemeesters van binnen, uyt welke achtien Perzonen, by den Stadhouder of den Staat, een enkel getal word verkoren, te weten acht to

Sche-

Schepenen, (terwyl van de twee voorſtaande tot Burgemeeſters, niet verkoren wordende, mede tot Schepenen gedenomineert zyn) en twee tot Burgemeeſters, den eenen van buyten, en den anderen van binnen, die mede Schepen is, waar door het getal van Schepenen tot negen koomt. Alle welke Perzonen by den Bailluw, op den 13 dach van Mey worden beëedigt.

In deze Stad is mede een Rentmeeſter van de Domeynen over *Tholen* en *Voſſemeer*, en daar ontrent, 't welk mede ordinarie aan de Bailluage vaſt is, doch een byzonder officie, gelyk mede het Superintendentſchap van de Landwachten over 't geheel Eiland, hebbende twee onder-Majoors, een tot *St. Maartensdyk*, en een tot *Poortvliet*.

In 't Eiland van ter *Tholen* ligt noch een ſmalle Stad genaamt *St. Maartensdyk*. Deze is haar beginzel ſchuldig aan een heerlyk Slot, waar van noch groote overblyfzelen daar nevens gezien worden, omringt met dobbele gragten, waar zig met 'er tyd een klein Dorpken verzamelt heeft, (den zelven naam draagt het in eenige oude Rekeningen der Heeren Rentmeeſter van *Zeeland* Beooſterſcheld) 't welk met 'er tyt aanwaſſende, grooter en grooter, en ten laaſte met laage aarde Wallen voorzien is geworden.

Hier digt by ſtaat een oud Mannen-huis, nu gemeenlyk het *Kapoen-huis* genoemt, by den Heer *Frank* van *Borſſelen* geſtigt, en met een redelyk inkomen begiftigd, waar op aldaar onderhouden moeten worden, volgens de woorden der inſtelling, zes paar oude Mannen, een *Capellaan*, en een jonge Meyd; om welk Huis noch meer voordeel toe te brengen Paus *Sixtus* de IV. daar aan een Bulle heeft verleent, gevende twee jaren aflaats, aan alle de gene, die op St. *Maartensavond*, aan dat Huis, eenige offeranden zouden komen doen.

Op dit Eyland *Tholen* leggen zo onder de Stadt *Tholen* als de ſmalle Stad *St. Maartensdyk* negen Dorpen, welke zyn.

Schakerloo,	*Voſmaar*,
Poortvliet,	*Kempens Hofſtede*,
Weſtkerke,	*Nieuw Voſmeer over 't Rivierken de Eendragt*,
Scherpeniſſe,	
Staveniſſe,	*Sommersdyk* en,
St. Annenland,	*Philippus Land*, leggende mede onder *Beooſter ſchelde*.

De

't Is byzonder dat de Dorpen van *Stavenis* en St. *Annenland* in alle zaken onderworpen zyn de Rechtspleging voor de Magistraat van *Zierikzee*, welke ook het zelve recht oeffent over *Somelsdyk*, in criminele zaken en in haar nabuurig *Duyveland*, van drie zoorten, doodslaan, Vredebreuk, en Vrouwenschending.

De vergadering van de Heeren Staten van *Zeeland* bestaat nu alleen uit Gedeputeerde van de zes regerende Steden, die hare zitting en stemmen hebben, *Middelburg* d'eerste, *Ziriczee* de tweede, ter *Goes* de derde, *Tholen* de vierden, *Vlissingen* de vyfde, en *Vere* de zesde, Deze zenden yder haar Gecommitteerde Raad, die mede Admiraliteits Heeren zyn. Deze Heeren hebben haren Raad-Penzionaris, Secretaris, en Fiscaal, welker instructien ik hier wel had konnen byvoegen, doch zulks zou te wydloopig zyn voor ons dessein. De Staten hebben noch haren ontfanger Generaal, alle zyne bedryven op order van de Heeren Gecommitteerde ter Rekenkamer moetende verrigten.

Binnen *Middelburg* zit noch de Souverainen Raad van *Vlaanderen*, die alle voorvallende zaken der zelver Landen, onder deezen Staat behoorende, moeten beregten en vonnissen, t'zamen bestaande uit negen Raadsheeren.

In den hoogen Raad, en het Hof van Justitie binnen 's Gravenhage zyn mede drie Raadsheeren geboren *Zeelanders* met hare Griffiers.

Yder Stad van *Zeeland* vermag ook een Gedeputeerde te zenden in de Vergadering der Hooge en Mogende Heeren van de Staten Generaal; gelyk die van *Zeeland* ook zitten in den Raad van State, als mede in de Generaliteits Rekenkamer. En in yder Collegie ter Admiraliteit van *Holland* hebben die van *Zeeland* noch haren Gedeputeerden, die den zelven staat al haar leven waarnemen; gelyk ook die van *Holland* in d'Admiraliteit tot *Middelburg* zitten, welk Collegie noch zynen Secretaris heeft.

Dewyl de Groote van *Walcheren* ter neergesteld is. Eyscht ook de reeden dat wy de grootte der andere Eylanden hier doen zien.

Schouwen en *Duveland* nu aan een bedykt, met de *Somerdyk*, is groot 42714 gemeten, 43 Roeden.

Suyd

Het Hof den Hoogen Raad, als Themis Rechter Stoel
Beschermt, d'onnoosle deugd, snyt af het pleyt gewoel.

Den Asing staat voor haar met Schependom te twisten.
Het Jacht en Leenhof Let, dat s'land goed niet kan quisten.

Het Hof den Hoogen Ra twisten.
Beschermt, d'onnoosle deug kan quisten.

Suydbeveland met het land van *Borsselen* eertyts een Eyland op zyn zelven groot 54326 gemeeten 209 Roeden.

Tholen, *Stavenisse*, *nieu Vosmaar* en de *Heerenpolder* groot 26657 gemeeten 80 Roeden.

Wolfaartsdyk. 2049. gemeeten 218 Roeden.

Noordbeveland. 53453. gemeeten 127 Roeden.

St. Joostland. 617. gemeeten 156 Roeden.

Eyndelyk *Worizant* is groot. 251. gemeten 110 Roeden.

Verklaring van het

Tafereel der Rechthoven

In

HOLLAND en ZEELAND &c.

DE Ziel der gemeyne besten, is de Geregtigheyd, daar die woont is te gelyk God tegenwoordig als in een Arke des verbonds, die de booswigten en geweldenaars breeken. Zy werd inwendig in de Ziel wel geplaatst zynde, en werkelyk in handel en wandel, Regtvaardigheyd genoemd; in de hand en uytspraak der Regters of Regt Hoven voor Regt genomen; en de deugd', van na verdiensten straf of loon te beveelen, zo wel, als de uytspraak en uytvoering is in 't woord, Regt, gebruykelyk; deze Zuyl van onzen Staat, de Eernaam der Land zaten, het cieraad der Graven, met Heerlyke voorbeelden heeft zich een Tempel gestigt, in den *Haag*. In deze ziet men geen Beelden, van de uytdeylende of wisselende Regtvaardigheyd, noch buyten om, geen voorregters, der *Pyla* voor de *Amphictyonen*, of *Areopage* voor de *Attische*, neen, de dryeenige Godstraal blinkt alleen daar in, en laat zyne Straalen in de ongekreukte herten der Regters zo wel alle duysterheyd verlichten, dat zig *Europa* verpligt vind, dat Heerlyk afschynzel in de Vonnissen blinkende, te loven, en de uytspraken der zelven als Godspraken in diergelyke gevallen na te volgen. Op de Pylaaren van buyten staan, de keuren en Placaten als by den Ouden gebruykelyk was. Voor dezen Tempel ziet men het Hof van Justitie, den Hoogen Raad, en de Revizie geplaatst.

Het Hof van Justitie, van welke zo veele ongelukkige door verscheyde Man-

damenten geholpen, en zo veel gratien verleend werden, neemt kennis, hoord dingtalen, en spreekt vonnis, van veele zaken ten eersten voor haar gebragt, en hervormt meerdere, van de welke de bezwaarde zig op haar Regtbank beroepen heeft. Sulks doet zy, zonder aanzien van perzoonen; met een sluytdoek haare oogen geblind hebbende, na dat zy meer, als Adelaars doorzigtigheyd gebruykt heeft, in alle de stukken des partyen na te zien. De *Roomze* en *Griekze* Regtvaardigheyd, heeft zo geblind na der *Egyptenaren* merkbeelden aangebeeden geweest. Maar zy draagd ook na der zelver wyze, een Swaard van Oppermagt, om alle euveldaden zonder oogluyk te straffen, zy ontleend het van Gods hand, en de Regters dragen de naam in de Heylige Taal van Goden. Maar zy en slaat niet zonder wel gewikt te hebben, 't geen voor, en tegen, in haare Regt Schaal is gewogen. Haar kleed is Heerlyk, gelyk het Tyrisch purper dat haar dekt: men ziet het destig met Goud gestikt, waardig voor de Heerlyke naam van haren Prezident, wiens Tytel is, Voorzittend Heer, in *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland*. Gelyk die Regtstoel by der Graven tyden praalde, voor dat men tot *Mechelen* moest gaan. Daar by zit den Hoogen Raad, aan wiens nader onderzoek, een beswaarde by 't Hof zyn twistzaken kan overdagen; deze zo wel als 't Hof, is met de Myter van *Themes* op haar hayrtop voorzien; daar op is een Son geborduyrd, in wiens straalen geen zier noch Spindraad verborgen blyft. Sy toond haar opmerkend denken, met haar hand aan 't Hoofd, eerze daar mee vonnist, steunende op een Sphynx, die de klare zaken door kunst duyster maakt tot raadzels. Sy heeft de stukken van partyen, na de *Roomze*, *Keyzerlyke* en *Hollandze* Wetboeken, zo wel als de geschonke Voorregten, Keuren, en Placaten in haar Schoot leggende, wel onderzogt, en houd den draad van *Ariadne* in de andere hand, om door de Doolhof wel uyt te komen, welke van de spitzvinnige loosheyd, der linkers van de pleytzakken, met zo veel welspreekendheyd, is zamengedraayd. Sy is ook gepurperd, en draagt een oppermagt in haar gelaat, als hare mede Priesteresse van 't Heylig Regt: haar beyder Edele Mogende, en Gestreng Lighaam, is van zulke *Hollandze* en *Zeeuwze* Heeren zamen gesteld, welker kragt van Regts geleerdheyd, lang, in het een en 't ander gemeene best, heeft uytgeblonken, en welkers Zeeden, deugd, bescheydenheyd, en Godsdienst, belooven konden, die Heerlyke ongekreukthcyd, om niemand ontziende, als in Gods aanzien, Regt te spreeken.

By zulke twee uytsteekende monden van 't Regt, ziet men de derde, en laaste zitten, te weten de Revizie, zynde een alderhoogste by een verzogt gezelschap, welk de Regtbank vormt, van welke geen aftred over en blyft. Die brave Raadsman draagt het weezen van *Cicero*, de Voorspraak der *Roomsche* vryheyd, de Raadpenzionaris van dat wydluftig en Zeegevierend gemeene best, in zyn Purpere tabbaard, op een *Sella curulis*, met de twee zakken, van een zwaar geschil aan zyn arm; de waarheyd en 't Regt zyn een, alle deze dry, of geduyrige, of gekoze Regters, hebben goed en zuyver geweeten. Waar toe zal men zeggen dry verscheyde Lighamen, en vaak verscheyde uytspraken over een en de zelve zaak; maar zo zwak is de menscheyd. Het Godlyk woord zelf, krygt oneyndige uytspraken; de Keyzerlyke wetten kunnen ten minsten wel zo veel verschillen; by God is het regt, by de Menschen de meening van dat te weeten. Om

egter het naast aan dat Godlyk regt te doelen, is deze derde van onze beschrevene Heeren Vaders geschikt, om yeder te genoegen; de besten van s'lands Voorspraken uyt de grootste Steden gekoozen, werden by de uytgeleezenste der Hooven gevoegt: en deze vertoont men hier met de mond van de Latynze welspreekenheyd. Tussen haar is een *Bizellium* of meer als enkele regter stoel, waar op men de wapens van *Holland* en *Zeeland*, by vierde deelen, of gequarteleert ziet; want die twee oude Lantsluyden blyven in veele deelen onverschyden. Die bloeyende Provincien, zien door deeze Hoven, de deugd, Zeegenvyeren van de gebrecken. Een Fiere Maagd, dragende de Lauwerkrans van haare overwinningen door 't Regt in *Holland*, in haare handen, knot onder haar gebroken Pylaar, de Harpy, die met haar bek en klaauwen, alles schent en verdelgt, of inzwelgt. De waterzugtige buyk, de vleermuysvlerken, de schiflende en pypende slangekoppen, bewyzen de vuylen aard, van 't gedrogt, en zyn vergifte staart, het gevaar van anderen te bederven. De onnozelheyd met een Kind verbeeld, overwint de looze boosheyd der pleytzugtigen, het geweld, de oproer, de dwingelandy, ziet men met de zabel, de knods, en de smeulende toorts, te gelyk vertoond en gedempt. De Schelmstukken, Diefstallen, en Landplagen, schrikken voor dit blindelings strenge zwaard. Maar wat komt ons ter regter zyde voor? een ouden Boeren voorspraak, die om buyten vermoeden te zyn, van met den Adel 't gemeyn te quellen, niet en mogt in 't derde gelit der Ridderen bestaan, 't is een Azing, die met de dorp Schouten, en 't geregt, by onze oude Huyslieden, van overdragten, verkoopingen, en laaste willen kennis droeg. Hy is als een oud Dorper, met den Haneveer op zyn huyne muts, en draagt niet meer als een spoor aan zyn voeten, om wel te onderscheyden. Hy steevigd zyn regt, dat men Aasdoms Regt noemt, tegen 't Schependom, welk tegen hem aanstaat met zyn Schepens rok, en bonnet, beezig zynde, om zyn regt te handhaven; waar toe de eene een geteekende geslagtboom, en de andere, Testamenten en Codicillen in de hand heeft, staande beyde op de zark van een graf, waar van de nalatenschap werd betwist, na 't Zuyd of *Noordhollands* regt, de zeeden van de een en den ander heeft sterke voorstanders gehad; en noch; zo dat de mond van den Souverain heeft moeten vry stellen, het eene deel van *Holland* tegen het ander, aan te hangen.

Daar tegen over is de Oppermogentheyd van de Provincie, verbeeld door een Landvoogdesse, als Vrouw *Jacoba* of *Maria*, toegetakeld met haar Gravinne kap en Kroon, die van andere Vorsten in haar goed regt, en bezit aangetast, en ongewoon der Landen vryheyd, aan vreemde Soudeniers te vertrouwen, aan den Landsheeren, Baroenen, Jonkers, en Schildknapen, uytdeelt, het bezit, van eenige aangewonnene, of van ouds eygenhoorige Dorpen en Buyrten, met een opperregt, welk geleend is, om by versterf van manlyk oir wederom aan des oppermagts Heerlykheden te vervallen. De oppermogentheyd treed af van hare Graaflyke Zeetel, en ontfangt haar schildknaap, die aan haar Hulde en Manschap zweert, en komt zyn leen verheerewaarden, met een Valk, die hy tot erkentenis van zyne afhanklykheyd, ontfangende, of overdragende, moet geenen, waar voor zy hem overgeeft, een gezeegelde Giftbrief van die Landen en regten die zy hem afstaat: hy zweert zulks op zyn Ridderschild, en stapt met Man en Paard, of Kog en Riem in de nood, te Land of ter Zee in 's Lands dienst.

Aan

Aan de andere zyde komt het Jagt geregt, zynde een Hof, welk zit en vonnist over de breuken, die de vuylikken en schrobbers in de wildernis doen; het is een zeer Edele Maagd, die de meester knaaps Regter stoel bezit; en de eer heeft van 't groot Houtvesterschap van *Holland* of *Zeeland.* Sy sleept de betrapte misdoender, door hare Kodbyers gegyzeld, op wiens Hoofd men een Fret ziet, azende op Conyn welk hy in de holen opspeurd na de Vierschaar, die als wuyfveld, en duynschuymer mager gedost, op 't knappen der Hazen en Konynen is gevat, zo als hy die in zyn diefzak bergen wil, zyn Schup om te rommelen en tommelen in de holen, leyd aan zyn zyde, met de koorden waar mede hy het wild was gewoon te strikken, noch om zyn armen. In het achterste verschiet, zietmen een Land-drost, de boevejacht ten platte Lande stoorende, en ophalende de Heydens, Landlopers en Troggelaars, die den Huysman, als met londrecht derven dreygen, de aalmissen als schuld afknevelende. Deze Rode Roede, is de schrik der guyten, de veyligheyd der Reyzigers, en de onbezorgde vryheyd van ons Landleven, zo vry van de Struykrovers en Straatschenders, dat men by nacht met een hoed vol goud zou mogen reyzen. Over zulke misdadigen, oordeelen welgeboren Mannen, Leenmannen, Ambacht, Schouten en Scheepens, Bailluwen, Drossaarden, Vlekken en Steeden, meest zonder beroep aan 't Hof; maar boven al zyn in die hoge Rechts oeffening de stemmende Steden oppermachtig. De bekeuringen en boetens, op Visschen, Dykschaden, Heyningen en Sloten, zietmen op 't leste gezicht aangemerkt, welk in alle de Bailluagien, Bannen en Coggen werd waargenomen, die haar rondom den Tempel in 't geweer laten zien, om die godlyke *Themis*, door wiens voorstand, zy staan en bloeijen te beschermen. Het *Zuydhollands* Recht, zo als het by onze Aaloude *Batavieren* is gestaaft, of na de verandering der tyden geschaafd, heeft zich tusschen de Rivieren in 't Eyland van den *Rhyn* staande gehouden, en is om de Christenen godsdienst van de Kamp en Vyerproef, en na de Hervorming van de Water proef, in 't stuk van toveren vry gemaakt; maar heeft der oude keuren zeer vele behouden: de *Kennemer* rechtbank van de oude *Caninefaten* niet ontaard, staat tegen deze over, en drilt haar wel gevreesde Piek, en de korte Dagge, waar mede zy de Legioenen scheurde, en de hulpbenden der Romers velde; hout zy, op de zyde gegord, in de Landbouw zelfs niet ongewapend, om dat zy de minder *Vriezen*, en die met de *Drechters* haar gestadig in 't hayr zaten. Haar aaloude wapen van den *Sax* gebroken om 't *Kazenbroodspel*, zietmen op 't oude schild herleven, daar brald een rykelyke boom (daar na 't wapen van *Haarlem*, haar hoofd en recht Stad,) om de bossen te beteekenen die door storm en Zeevloed in de grond om ver geworpen leggen, en de schone Bosschen dieze noch ziet wasschen in haar grestland; door gesneden met de *Kinheym* of *Zaan*, aan wiens overzyde een Burgt is (gelykmen nu 't wapen van *Alkmaar* kent) om dat *Kermerland* langs die spruchtel van den *Rhyn* vele schone Sloten tegen der *Vriezen* inbreuk, of om die te beteugelen gesticht zagen, alwaar ook onze *Egmonden*, *Brederoos*, *Haarlems*, *Heemskerk* en andere Ridders haar verblyf hielden. Daar by staat het weelige *Rhynland*, welk in 't hert van *Holland* gelegen, de *Haarlemer* en *Leydze* Meyren binnen haar palen moet houden; zy derft naauwlyks slapen in 't bulderend aanpersen der Noordweste

weſte winden, die haar toejagen de al te ſterk ingolvende Noordzee baren, en nu en dan het Ye buyten zyn nieuwe boorden dringen.

Die Najade van een zoet ſtroom Goddinnetjen opgeklommen, tot *Amphitrites* waarde, doet alle Rivieren de vlagſtryken voor hare Schiprykheyd, maar van *Boreas* en *Corus* bemind, en op beyde gebelgd, doet, die woeſte vryers hare ſchenſieke klaauwen ſlaan, in de Dyken, en van een ryten, blaauwe zarken, en dobbelde balken, om de Zee baren *Rhynland* in te jagen. Het prachtig wapenſchild van Koning *Willem* aan die ryke Polder geſchonken, ſtaat pal tegen 't geweld, der woedende Oceaan, gelyk hare keuren en wetten tegen de woeſte zeden; het ſnyden en kerven der Veenpuyten, de lichtvaardige Dolken, en Straatſchenders walbarkenheyd, werd zo wel ingetoomt dat men in 't gantſche *Rhynland*, als in een welbeheynde Bogaard ſpanſeeren gaat. De kittelorige Zee Heldin van alle de Landen van *Vooren*, leeſt hare oude Keurwetten, op de nieuw bedykte Landen, en beheerſt hare fiere Landzaat, met zulke wysheyd, dat den invallende en uytlopende Matroos, hoe dartel en uytſporig, daar geen weer werk voor zyn moedwil vind. De oude Graaflyke achtbaarheyd van *Stryen* onderſteunt de welgegronde reedenen van hare waarſchouwinge: en alom zietmen daaglyks, de oude woeſtheyd door Borgerkryg (de Vyandin der reden) ingekropen, tot geſchikte reeden Hervormen. De Preutſe vry-Vrouwe van 't ongetemde *Arkel* en het vruchtbare *Altena*, welk van niemand wetten ontfingt geeft ze geerne aan hare welvarende Landlieden, en ziet dezelve niet minder geregeld, als de Steedze Borgeryen; zy betoont, dat de geſchikte ingetogentheyd van goed leeven, niet en behoefd, de Boeyens, van Muyrens, Torens, of Burgſloten; en wil om de ruſt en 't welvaren datze by de richtſnoer der keuren en wetten vind haar zelven vrywillig, beter op de wet der deugden houden, als andere door de vrees, van banden en ſtraffen. Het platte Land voed daar voorbeeldelyke tucht, door de op voeding van de ouders die na de wetten ſteeds geleefd hebben. *Delfsland* vry na de zwier getooyd, en Hoflyker als hare ſpeelnoots opgekleed, heeft meerder moeyten als de andere wetgeeſters, om tot nutte huyshouding, hare Dorpluyden te doen wennen, wyl zy op een glibberiger Baan, als de andere *Hollanders* wandelen moeten; 't gemak, de weelde, de ledigGang, het vreemd getooy, de lekkere dis, zyn gevarelyke klippen, om de Dorpſchuyten en haar Stierluy te doen vergaan, zo veel als het ſtille *Delft* haar tracht te recht te brengen: meer prikkelt haar de wuſtheyd van het Hof of zyn naſleep. Het gevolg der vreemde Gezanten, de krielende menigte der luywambayzen in de grote Huyzen en Hoven, de lieflokkende Dienſtmeysjens, 't Jufferſchap tot ſpyt opgeſchikt, zo veele lekkere winkels, en prachtige toonbanken, doen de eenvoudige geweld aan, om ſlinks gildmiddelen te zoeken, door welke zy 't Schavot voorby lopende, deel aan de pret krygen. Zy hout het echter in ſtand en ſtaat, en dat *Delfland*, doet zien hoe den Huysman ryk en arbeydzaam te gelyk kan blyven, zo wel als *Schieland*, welk als het al ſterk gearrebeyd heeft, om de Landzaten van hare bannieren keurlyk na de inſtellingen der Voorvaderen te doen leven, noch wel ſtreng moet toezien, dat de inzamelaars van hare landvruchten, haar Melk en Kaas, Beeſten en Vogels, in het welvarend *Rotterdam* uytventen, van de nabuurige vreemdeling niet bedorven en worden.

De *Maas* doet geen Koop noch Varentsluy zien, als die vol op haar zelven schaffen, en vrolyk de dagen slyten. De *Engelsman*, van 't beste Vlees, van lekkere Podding, en Kokaal zat, zou haar van het Dorpbrood, de Melk en Wey doen walgen. De *Fransman*, van Kastanien en Vygen opgevuld, en van keurlyke Wynen, meer als brooddronken, zou haar de *Delfsche* Peuzelaar doen mishagen; de vreemde vocht, dartelt snelder op de tong, en zy zouden niet licht die lafmakende lekkerheyd, tegen her oude grof voedzel, verwerpen, of de dertele zing en springlust, der onbezorgde *Brabantse* ligtherten, agter hare *Hollandse* sombre zedigheyd, stellen, indien deze wetgeefster niet geduurig het oog in 't zyl hield; en door wel gegronde keuren, de oude trant niet en leyde, op 't naauwe pad van goede reegel. Agter den Tempel zyn de verdere landvrugteressen van 't Waterschap van *Woerden*, het Koren en Hoefryke *Gooyland*, en het noeste en welvarende *Waterland*: God geeft haar datze blyven by de goede zeden der Voorouderen, en dat de deugdelyke gewoontens meer in hare herten vermogen als de wetten; zo zullen zy buiten de Steden, noch mannen leveren, aan de Steden, als die haar beste Stammen, door pragt of luyardy verloren hebben.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van de Hoogste Rechthoven van HOLLAND, WESTVRIESLAND, *en* ZEELAND.

HEt Recht, welk de Dochter van de Vryheyd is, werd in dezeLanden gelyk van ouds zeer ernstig, gestreng en onzydig bediend. Het Recht is, of tot straffe der misdaden, aan den Hals, Lyf, Ban, of andere, hoger of lager boeten, of tot scheyding der partyen, die wederzyds over bezichtingen verschil hebben. Het eerste Deel, te weten te vervolgen, eysch doen, vatten, kerkeren en straffen, is de Hoofdrechters, Graven, Drossaarden, of Bailluwen, en hare Schouten, Schoutetten en Stedehouders eygen; de geschillen over de Eygendommen, aan Schepenen, en by Appel aan de Hoven.

Op het platte Land, is in de Dorpen meerendeels een Schepenschap, die over zeer geringe boetens in 't crimineel vonnis wyzen, maar ter eerster instantie, van geschillen mogen horen voor hare Rechtbank, alwaar uyt de Steden Procureurs, Solliciteurs, en de Geinteresseerdens zelfs de zaken konnen voordragen, dingtalen houden, en met Replyquen en Duplyquen,

na

na 't belang der zaken, of grootheyd der partyen tot de uytſpraak ſtaande houden; na welk voordragen en beantwoorden, de Scheepensbank, op de Dorpen, zomtyts van haar Schout geaſſiſteerd, en elders buyten de zelve, recht ſpreekt, doch meeſt na datſe tot koſten van den onderleggende, heeft ingenomen de advyzen van naaſtbuurige Wyzeniſſen, Rechters, of Rechtsgeleerden. Van deze Vonniſſen zich bezwaard vindende, werd den Triumphant overgedaagt, aan Mannen, Mannen der Mannen, Leenmannen of anders genaamde Bankrechters, die met hare Hoogbailluwen of Droſſaarden gevoegt, de zaken van haar begin opvatten, voor hare Banken doen voldingen, en wederom Vonniſſen, Hervormen, of verbreken het gewysde der Dorpſchepenen. Deze hebben hare ordinaire en extraordinaire zittingen; de Dorpſchepenen gelyk in de ordinarien, met kleyne dag of zitlonen, want van de Leenmannen zelden, over *Holland* en *Weſtvrieſland*, voor de geſpannen Bank meer als zes of zeven gulden uytgegeven werd; maar den Appellant moet op en in zyn tyd bezorgen dat zyn Appel, aan den Secretaris van zulken Leenmans Collegie werd bekent gemaakt, de boete, op 't Appel aan de zelve betaald, en de zaak in ſtaat, nevens zyn party net opgegeven werd, dag verzogt en voorts daar werden waargenomen. Voor deze Heeren Leenmannen Bank gepleyt zynde, valt mede zomtyts zo twyfelachtig het oordeel, dat zy ook grooter Rechtsgeleerden advyzen innemen, tot koſten, van die in 't ongelyk geſteld werd; Aldus by Leenmannen uytſpraak gedaan zynde, kan den geſtelden in 't ongelyk, vind hy zich by die uytſpraak bezwaard, den Triumphant overdragen aan 't Hof Provinciaal, mits dat de ſomme boven de veertig gulden gaat, en de koſten van 't Appel, aan 't Hof by de gecondemneerde betaalt werde, en zulks in de tyd van tien op zommige plaatze meer dage gedaan werde, en alzo is ten platten Lande by de Dorpſcheepens, Rechtbank, als in de Steden, der Commiſſariſſen Bank over kleyne zaken; en Leenmannen Vierſchaar, als de Bank der Edelen Achtbaren Heeren Schepenen, in de Steden: de Appellen zyn in de groote alleen toegelaten in ſommen boven dry honderd guldens, in de kleyne Steden en Vlekken, honderd vyftig, in de minder plaatzen zeſtig, en op 't platte Land veertig. De tyd tot de Appellen voor den bezwaarde verlopen zynde, zo moet hem dezelve laten gevallen te verkrygen een mandement van relief, van 't Hof

Provinciaal, en dat door een Deurwaarder van 't zelve Hof doen exploicteren, waar in hy de redenen, door welk hy belet is geweest op zyn recht te vigileren, de zaak, en 't gewysde moet uytdrukken; en doet by 't zelfde citeren die Schepens of Leenmans bank, of is zyn Appel voor Schepenen, de Bank der Commissarissen, enfin, de subalterne Rechtbank, om te zien en horen, de Reformatie of Cassatie van hare Vonnissen; in dit zelve moet de preceyzen dag van verschyning voor de overgedaagde zeker aangewezen zyn, en dat gedaan zynde gaatmen voort met de dingtalen &c. voor 't Hof, alwaar den overgedaagden, zo wel als den impetrant, die 't mandement heeft verkregen, of Appellant, zyn Procureur en Advocaat stelt: om de zaken waar te nemen, 't zy by beschreven proces, of anders na vereysch van zaken. Maar van *Interlocutoire* Vonnissen en valt nergens Appel, ten zy exederende de somme van 1500 guldens, en sequele van infamie, en zyn dezelve except, hoe wel de Practizyns wel exceptien, by na op alles weten te vinden; op vele plaatzen, maar byzonder in de grote Steden is gebruykelyk, dat men een buytenman, of uytlander Rauwe Actie tegen yemant institueerende, voor de kosten van het proces borge doet stellen, of hy wierd gecondemneerd, om dat de gedaagde en geëxeerde, ten minsten geen schade van een lichtveerdig pleyter, zou dragen buyten zyne moeyten.

Maar in de misdaden, tot de welke de zelve Rechtbanken even wel zitten, is aan te merken, dat de meeste Dorpschouten en hare Schepens Banken, by na geen somme te vonnissen hebben van boeten, maar zo dezelve, drie, vier, of meer guldens bedragen gehouden zyn, daar van ter eerster instantie haren Drossaard, Hoogbailluw, of Bailluw, kennis te geven, en den delinquant voor Leenmannen of andere Banken te doen dagen; in geld zaken echter, kan de bezwaarde der Leenmannen Bank verby gaan, en van de Banken ten platte Lande aanstonts ten Hoof roepen. Het vatten en verzekeren der Delinquanten, staat den Schouten vry, maar de Kerkering moet onder der Bailluwen of Drossaarden oog in de Steden, of Sloten geschieden, en na exigentie van zaken zelfs tot scherper examen, tegen de schuldige door Leenmannen, of Schepenen ten platten Lande, geproceedeert werden, en vonnis uytgewezen van hoger en lager, ja lyf en halsstraf; doch van die Banken kan de gecondemneerde

Appel-

Appelleren aan 't Hof Provinciaal.

Het geen alzo niet en is in de groote ſtemmende Steden, en eenige die diergelyke Privilegien hebben van ouds, want in die Steden vonniſſen de Edele Achtbare Heeren Schepenen, hoe zwaar de gevallen zyn zonder Appel, alleen moeten die Heeren in vele Steden, vonniſſen des doods, met communicatie der Edele Groot Achtbare Heeren Burgermeeſteren doen; gelyk daar en tegen de Heeren Borgermeeſters een macht hebben, om een der Borgeren, zelfs zonder aan yemand reden te geven, te doen vertrekken uyt hare Stad binnen zekere tyd, van welke niet en kan reformatie gevorderd werden, als na verloop van dry of vyf jaren. Waar van eenige exempelen bekent zyn, in de welke gebleken is dat de drift van partyſchap, meer als de reden, deze zoort van bannen de eerlyke luyden had opgeleyd; men heeft ook ten Hove wel proeven gehad van menſchen te herſtellen, ten platte Landen in *integrum*, en daar by zyn Schouten en Schepenen voorbeeldelyk geſtraft, wanneer de onſchuld bleek, of de valsheyd der getuygen uytbrak. Staande alle proceſſen, hebben partyen macht om zich met malkander te accommodeeren, en tot voorkoming van vele ruineuze geſchillen, laten zich de Heeren overigheden beſt wel gevallen, dat alle rechters de zaken tot goede Manſchap brengen; welk tweederley geſchiet. Het eene, zonder verbintenis, onder willige condemnatie van den hogen Rade, waar toe men dan neemt wederzyts een procureur, en laat de queſtie zaak, als of ze daar, voor dat hoogſte recht, afgepleyt was, vonnis ondergaan; waar by de geſchillen by uytſpraak der arbiters voor afgedaan gehouden werden. De Schepenen en Leenmannen, zyn bezorgers der Rechtzaken, 't zy in goed, 't zy in bloed, en haar is meeſt eygen, hoge, middelbare, en lage jurisdictie; in de Steden zitten dezelve Heeren Schepenen dry of vier maal 's weeks, en houden Schepenen extraordinaris, voor de zaken van haare Schouten, of frauden aan gemeene Lands middelen.

In de Vlekken, is de zitting, en de reden, daar toe minder, op de Dorpen by de Maanden, of veertien dagen, gelyk by de Heeren Leenmannen, maar by de zelve kan men vergaderingen doen by een roepen en Bank ſpannen, als men de ſomme daar toe geſtelt betaalt aan den Secretaris, of Bailluw, die ze dan doet

by een komen. Altyd komt aan de Rechtbank van de plaats toe, kennis van zaken eerst te nemen, ten zy eenige Privilegien voor perzonen of plaatsen zulks verhinderen, en is de plaats daar de misdoender woont, de plaats van Rechtbank, zo yemand anders niet en heeft door eenige invallende reden verkregen, *Præventio Fori*, of voor afwinning der Vierschaars Bank, welke zaak veel haspeling dikmaals veroorzaakt; waarom ook op eenige plaatzen, tussen vrye jurisdictien verstandelyk werd ingeschikt het vervolgen der Delinquanten, wederzyds zelfs op een anders grond, om het recht niet te stremmen; en men kan niet ontkennen, dat de desordre een open deur heeft, waaar de hooge Ban van de een tegen den anderen jalours werd gehandhaaft: by zonder, wanneer Kloosters, Kerken, of Kerkhoven, en gronden, een doodslager of dief, in 't aanzien der vervolgende regtsdienaars, derfden, en konden vryen.

Het hoge Hof van Justitie, anders het Hof Provinciaal genaamd, is eertyts by de gemeene groote vergaderingen der Edelen, en eygen geërfden Bailluwen, of Steden geweest, en men bragt de zaken voor de vuyst, voor die grote vergadering, alwaar zonder veel kromme sprongen gehoord, gevonnist, en gestraft wierd. By alle de oude *Duytzen*, *Zwitzers* en *Neerlanders*, gelyk uyt *Cæzar* by de *Helvetii*, *Tacitus* en anderen blykt, alwaar men *Orgetorix* ziet verwezen, maar hy quam met zo veel aanhang, dat hy de doemenis vruchteloos maakte. Vele zaken wierden ook by Kamp van lyf om lyf geëffent, men ziet (hoewel poësie weynig klem aanbrengt) *Ajax* en *Ulisses* voor 't heele leger der Grieken dingen; maar by *Tucidides* blykt zulks op de vergaderingen veel geschied te zyn. Men had ook proef, van vyer, van water, van dranken, en diergelyk tot onthef der beschuldigde, daar geen geringe valsheyd onderliep; men had 'er zo een in de bittere drank, voor de Vrouwen, als de jalourse Mans haar te veel quaads op tichten. Op de kroningen komt nu ook een Ridder in 't harnas, lyfgevecht, aanbieden, aan alle en een yegelyk, die tegen 't Recht der gekroonde wat te zeggen heeft. Van zulken en bozer soort zyn de weegschalen en waterproeven voor de beschuldigde van tovery, en van alle deze quaden (die Goddank weggenomen zyn) niet overig, als de gevaarlyke proef van 't scherpe examen, of Pynbank. De jurisdictie mag niet geoef-

oeffend werden als door gewone, en opde plaatse eygene regters, en boven al niemand, noch geestlyk, noch werreldlyk, uyt de Landen overgedaagd, gelyk men zulks den Graven heeft doen zweeren; als men ook van de oude costuymen of Rechten te veel verviel, die met de ondertekening der Vorsten en Vorstinnen noch in wezen zynde, zyn gestaaft, als van oude Graven, Vrouwe *Margriet* van *Beyeren*, en de Mannen van Vrouw *Jacoba* van *Beyeren*, *Philips* van *Bourgondien*, en na hem de volgende Graven; zo heeft men by de H: Staten van *Holland* en *Zeeland*, een gulde boek gemaakt, alwaar de oude Keuren, Rechten, Wetten en gewoontens by een vergaderd waren, na de welke, of nieuwe, abrogerende door den Souvereyn de ouden, regt gesproken werd, in lyf en Have, zulks werd by de verscheydene oordelen en Rechterstoelen der Steden en Dorpen gedaan, en waar de zaken mogen schynen, yets gebrekkelyks ontrent onze keuren en wetten te vinden, zo bedienen haar de practizyns in hare pleydooyen van het *Roomsche* recht, welk een oneyndige overvloed en Fonteyn opleverd tot de richtsnoer nodig in de twyfelingen der omstandigheden. Maar gelyk het zelve van zeer groot nut is, laat het ook niet na, een loos Doolhof op te leveren voor de pleytzakken.

Buyten deze alle is 'er een gemeene Rechterstoel, genaamd het Hof van *Holland*, waar van eertyts den Grave daar na den Stadhouder, het voorzittend Hoofd was, aan welke men van alle andere Rechtbanken in *Holland*, *Westvriesland* en *Zeeland* mach appelleren. Deze Rechtbank heeft ook te verhandelen de verschillen, der Steden, en groote Landscheydingen, als van *Rhynland* tegen *Kennemerland*, *Delfland*, &c. ontfangt by de complaintes die quæstien en vereffent de ongelyken; zy geeft uyt, veelderly Mandamenten, Absolutien, Remissien, en in gevallen van ongemak welk yemand vreest die onder een zwaar gerucht is, ontfangt zy de ontrusten in *Purge*, en meer andere grote zaken het recht en zyne bediening rakende. Het Hof Provinciaal.

Het is een zeer hoogwaardige en gestrenge Rechtbank, zamen gesteld van zeer aanmerkelyke Mannen uyt *Holland* en *Westvriesland*, zo wel als uyt *Zeeland*; want aldaar werden ook de zaken van *Zeeland* by Appel als anderzins behandeld, maar niet tusde ingezetenen van *Zeeland*, alwaar 't in cas van possessoir.

Het

Het is een lichaam van Edelen en Stamheerlyke uyt de Steden; Dit Hof van Justitie bestaat uyt den Hr: en Mr: Præsident, elf Raadsheeren, twee wegens de Ridderschap en Edelen van *Holland*, zes uyt de Steden van *Holland* en *Westvriesland*, en dry wegens *Zeeland*, en daar by een Procureur Generaal of Fiscaal in criminele zaken, en een Procureur Generaal Civil. Voorts heeft dit Hof een Griffier, vier Secretarissen wegens *Holland*, en twee wegens *Zeeland*; als mede een Substituyt van de Procureur Generaal en Griffier. Een Rentmeester van de Exploicten, en een Drost met zyne bedienden, nevens het Penningmeesters Ampt van de Griffie, en het Klerkschap der Furneerkamer, met twee eerste Deurwaarders. De Rentmeesters der Exploicten ontfangen voor af de gelden en boetens, van Appel, mandamenten van dien, reformatie, reductie en revisie, maar zyn ook gehouden die boetens wederom te geven, zo de Vonnissen ofte de Sententien werden geretracteert; penaal en reauditie even eens.

De quæstien in rechten alleen bestaande werden by pleydoye mondeling gededuceert en op dezelve getermineert, kleyne zaken by drie Commissarissen afgedaan en tot zekere getallen van punten, met interlineatie, of subreguleren der punten tot intentie van partyen dienende, geproduceert en afgedaan. Maar zo yemand by appoinctement van deze drie Commissarissen zig bezwaart vind, die kan daar van reformeren aan het volle Collegie van de Hove van *Holland*. Aan dit Hof komen als gezeyd is uyt de platte Landen de meeste zaken zo wel als de Steden, mits dat de somme of eenige Privilegien zulks niet en belette, uytgezondert, des gemene Lands middelen, als Imposten, Convoyen, Licenten, en hare appendentien en dependentien van dien van welke dit Hof geen kennis mag nemen, blyvende dat voor de Ed: Mog: Heeren Gecommitteerde Raden of de Admiraliteyten, nog tussen Weduwen en Wezen, noch door prorogatie van jurisdictie van partyen, noch van zaken van Dykagie. De Leden van dit Hoogwaardig en gestreng Collegie zyn gehouden, op de minste vermoedens van giften of omkopingen, haar zelven en hare hoogbedienden by Eede te doen zuyveren, ja al wierd de corruptie eenige jaren na de Sententie eerst gevonden, zo werden zy, als of zy 't zelve genooten hadden, om misgreep der familie, na proportie geamendeerd, al was 't ook om expeditie,

of diergelyk, gelyk zy niet mogen zyn, Raden, Bewinthebbers, Dykgraven, Heemraden, of Wed ontfangende van Heeren binnen of buyten 's Lands, en voor al geen ſecreten van des zelven Gerechtkameren ontdekken, waarom ook hare Klerken den eed aan den Præſident en Raden moeten afleggen, en alles houden pertinent na de lyſt en rollen, in het doen betalen der lonen, en het taxeeren der Advocaten en Procureurs rekeningen. Zy houden een præcyzen ordre en rang onder de Advocaten na de tyd van jaren datſe geinmatriculeerd zyn, welke zullende pleyten moeten getabbaard zyn, en precys op haar tyd ter Rolle verſchynen, en hare Griffier alle Actens van auctorizatie, conſent, ontſlaan van Fideicommiſſen, Curatelen, Commiſſien en Acten ter behoorlyker tyd uytleverd, en aan den Penningmeeſter de gerechtigheyd van de Griffie van alle actens verantwoord; Het Hof houd net regiſter der Advocaten, en de zelve zyn op Koppertjesmaandag verplicht haren eed jaarlyks te vernieuwen, zo zy willen jouiſſeren van de Voorrechten welke zy konden verwachten. Haar tyd om de juſtitie te vorderen is, dat de Raadsheeren gehouden zyn te komen in de Raadkamer van Paaſch tot *Bamus*, eertyts van zevenen tot tien uuren voor, en van drie tot vier uuren naar de middag, en van *Bamiſſe* tot Paaſſchen van acht uuren tot elf uuren, maar is met der tyd door vele Vacantien, byzonder de grote Vacantie in de Hontsdagen en op de hoge Feeſtdagen verlicht, als mede in de vroege tyd van verſchynen. Maar zo deze Heeren Leden niet verſchynen in den Raad, is zyn wedde geroyeert, by de contrerolle van den Griffier, die gehouden is alle dagen de namen der afzynde Raadsheeren in een regiſter te ſchryven, die ook van haar afzyn aan den Heer Præſident kennis geven. Haar Procureur Generaal mag geene partyen dienen, noch zaken aannemen voor Officiers, maar mag zig maar voegen ten profyte van der Lande hoogheyd en welzyn, en zeer vele andere zaken welke de inſtructie van den Hove diſtinctelyk vermeld. Alleen moet ik hier nog by voegen de maniere van ter purge te ſtaan, zo yemand groot of kleyn, in *Holland* en *Weſtvrieſland* of *Zeeland*, zich bezwaard vind door vuyle geruchtens of grof vermoeden, en zich wil ſtellen ter purge van eenig Crimen, dat men hem zou willen opleggen, die geeft zich gevangen in de handen van het Hof Provinciaal,

en hem werd verleent Mandament, om te doen afroepen, daar men zyn delict præsumeert, en dagen alle die genen, die tegens hem party willen maken of getuygen, begrypende victoriteyt op yemand van 't Hof daar toe gecommitteerd, om de deminciatie tot zyn lasten te ontfangen, en getuygen te horen; deze werd gehouden dit alles secretelyk den Hove over te brengen, om ter purge, rejectie, of punitie na rechten gedecideert te werden, den impetrant blyft ondertussen in besloten gevangenis, en staat met bloten Hoofde bewaard voor den Raad, ten zy by 't Hof anders werde geordineert.

In de Cessien kan niets gedaan werden als met advys der Wethouders der Steden, daar de suppliant woont, en zulks in de Steden, om dat den Dorpen niet competeert, de macht van Curateurs te stellen, een onafscheydelyke zaak, daar de impetrant geen perzoon en maakt. In deze Raad mogen niet gekoren werden, noch zitten Vader en Zoon, Broeders of volle Zwagers.

Als 'er niet gepleyt werd moet 'er op de Calendrier gezet worden *Curia Vacat*.

Van den 1 Augustus tot den 1 September.

Van den 22 December tot 's anderen daags na drie Koningen dag.

Van 's Maandags voor de Vasten, tot 's Woensdags daar na incluys.

Van Palm avond tot *Quasimodo* daar aan volgende.

Van Pinxter avond tot 's anderen daags na *Trinitatis*.

Holland en *Westvriesland* verkiest tweemaal achter een, een Præsident, tegen *Zeeland* een; van dit Hof pleeg men te konnen Appelleren, onder de *Borgondise* Graven, na 't Hof van de zeventien Provincien tot *Mechelen*, welk uyt Leden van alle die Provincien bestond, met een expres beding tussen de Staten der Provincien en die Graven; maar na 't afzweeren des Konings van *Hispangien*, hebben de *Hollanders*, *Westvriezen* en *Zeeuwen*, in de plaatze van de opperste Kamer van *Mechelen*, zeer wyzelyken begrepen in den jare 1587. te maken een nieuwe vergadering van uytmuntende Mannen, welke mede, zo als het Hof Provinciaal, hare zitting en rolle heeft in 's *Gravenhage*. Deze hoogste Rechtsvergadering werd genoemd den Hoogen Raad, mede bestaande uyt een Præsident en negen Raadsheeren: van

Den Hogen Raad.

de

de welke ook drie van *Zeeland* werden gekoren.

Myne Heeren de Staten van *Holland*, *Westvriesland* en *Zeeland*, hebben een verdrag gemaakt, waar op de ingezetenen der zelver twee Provincien, haar hebben gestelt onder het resort en de judicature van *Mechelen*, tot welke men mits den oorlog niet en konde Appelleren, en zulks was den ingezetenen voordeliger en onze grondwetten nader, wyl wy niet uyt de eygene onze Landschappen en inwooningen, onze geld en tyd moesten verquisten, en onderhevig werden de gevaren van vreemde perzonen, die uyt andere plaatzen herkomstig, van tegenstrydige gevoelens tegen onze oude gewoontens en keuren voor ingenomen waren. Om de oude ongeschondene vasthouding der twee zo gelyke Volkeren, in afkomst, zeden en vorm' van bestier, vondmen zeer gemaklyk en gewillig, de plaats zynde 's *Gravenhage*, de zit en Hoff plaats van de Graven, die voor haar hoogste præeminentie oordeelden, 't geen ook haar waarachtig Ampt was, in de hoogste Rechterstoel te zitten; zo waren 'er vele blyken, van het voorzitten der Graven, in den *Hage* en in *Middelborg*, alwaar men lezen kan, dat de Vorsten; maanden lang hebben gezeten, in de Vierschaar, en diergelyk in minder banken voorzittende by Leenmannen; alwaar zy zo in *Dordrecht*, als in buyten Landen, van hare strenge rechtveerdigheyd hebben heerlyke proeven en doorluchtige voorbeelden gelaten, in het straffen des Bailluws van *Zuydholland*; en in het uytvoeren van zyn vonnis over andere, trok den Grave zelf het zwaard van 't gerecht uyt, leverde 't den Beul, en deed in zyn Hof, in zyn Kamer, ja voor zyn Ziekbed, onthalzen de misdadigen. Dit verdrag wierd gesloten, zonder te schaden aan eenige jurisdictien, Privilegien, en zou voor nul gehouden werden, wat daar aan of daar van, tot nadeel of ondienst van andere Provincien wierd gestatueert. Van gemene Lands middelen, of zaken ter eerster instantie geen kennis nemen, noch andere appellen ontfangen, als der zaken by 't Hof van justitie gevonnist; en de Steden van *Zeeland*, hare definitive sententien niet tegenstaande Appel of reformatie, laten executeren, de interlocutoiren niet reformeren, de vonnissen aan 't request voegen, en zonder communicatie van de Wethouders in de Steden van partyen, noch relieven, noch gratien uytgeven, en haar houden buyten quæstien, tussen Pro-

vincien, Steden, en Quartieren. In die Raad moeften twee Raden uyt *Zeeland* komen, en in de nominatie der Officiers tot dien Raad fpecterende, nomineerden de Staten van *Holland* drie perzonen tot de drie eerft vacerende officien en de Staten van *Zeeland* het vierde: voorts houden alle de zelve voorrechten voor de eene als voor de Provincies ingezetenen, en daarom ook twee Deurwaarders in *Middelburg*, en een in *Zirikzee* houden, tot de exploicten, en dit eerft voor drie jaren, den 6 October 1587. gepubliceerd, waar op vele zeer nodige ordinantien van dien hogen Raad ftrax emaneerden, in de inftructien van dien hoogen Raad te zien. Naderhand wierd de tyd van drie jaren, veranderd tot de tyd toe, dat anders mocht werden geordonneerd.

In den jare 1597.en doenmaals tuffen de Heeren Staten van *Holland* en *Zeeland* geconvenieerd, aan den Heer Stadhouder te ftellen haar different en alzo verftaan, dat de Heeren Staten van *Zeeland*, zullen hebben de eerfte beurte om te denomineren, drie gequalificeerde perfonen tot het vacante præfidentfchap, en dat de Heeren Staten van *Holland* en *Weftvriefland*, gelyke nominatie zouden doen, de drie naafte reyzen, als die Eminente charge komt te vaceren, en daar na die van *Zeeland* de vierde, die van *Holland* en *Weftvriesland* de vyfde en zefte, die van *Zeeland* de zevende, die van *Holland* en *Weftvriefland* de achtfte, negende en tiende, en zo voorts de eene reyze, een van vieren, en de andere reyze, een van drien, voor die van *Zeeland*. De Officien van de eerfte rang zouden de *Hollandfche*, de eerfte en tweede nominatie, de *Zeeuwze* de derde, de *Hollandze* de vierde, vyfde en zesde, en die van *Zeeland* de zevende, enz. Anno 1607. den 7 Maart.

En van de Secretariffen nader tuffen beyde de Provincien gevonden, 1643. den 22 Augufti in *Zeeland*, en den 4 September in *Holland*. Nu beftaat dit Collegie van het uyterfte refort, uyt de aldervoortreffelykfte Heeren, de Heer Præfident, en zes Heeren uyt *Holland*, nevens drie uyt *Zeeland*, voorts een Griffier, en fubftituyt Griffier om de pleytrolle te affifteren, een Rentmeefter van de exploicten, en een Penningmeefter van de Griffie, en twee eerfte Deurwaarders.

Alle de andere Procureurs die zamen mede voor het Hof van juftitie occuperen, zyn ook voor den hogen Raad bezig en daar en boven vyf of zes anderen. Men

Men betaald voor Appel geld aan 't Hof, veertig guldens, voor den Hogen Raad, vyf en tzeventig, en voor de Revisie twee honderd guldens, in dien men geen misslag in het gewysde van den Hogen Raad komt te vinden. Revisie.

Deze Revisie, is de naam van een vergadering der alderuytgepikste Heeren uyt beyde de Hoven, zo 't Hof van Justitie als den Hoogen Raad, met byvoeging van eenige Heeren Pensionarissen der stemmende Steeden, en werd zulks als volgt gedaan.

Vonnis by den Hoogen Raad zynde uytgesprooken, zo kan de gecondemneerde, by supplicatie en beede, proponeeren, erreur, tegens de Sententien by arrest in den Hoogen Rade gegeven, binnen twee jaren van de pronunciatie.

Ten dien eynde geeft hy request over, inhoudende de redenen en middelen, by de welken hy wil betogen, dat 'er eenige erreur in die sententie gevloeyd is; en zyn geld in de Griffie van den Hove consignerende, verwacht de dagvaarding van zyn party, welke den impetrant van de Revisie, gehouden is ter executie te stellen, en dag betekenen, binnen den tyd van twee jaren na de pronunciatie van het Arrest, en binnen drie maanden, te rekenen van den dag der voorschreve Acte, aan de hooge overigheyd, verzoeken, dat men hem adjuncten verleene, om 't voorschreve Proces wederom te visiteren welke hem verleend zullen werden tot zeven in getal, van Rechtsgeleerden.

Die Heeren Adjuncten zweeren, 't Hof alle respect toe te dragen, direct noch indirect in dat proces gedient hebben; secreteren 't geen zy van het proces geduurende het herzien zullen verstaan, en zonder passien recht uytspreken. Waar op den impetrant zulken somme moet namptisteren in de Griffie van den Hogen Raad, als 't den Heeren van den Hove nodig dunkt, om de Heeren Adjuncten te betalen, waar op den impetrant gehouden werd, te doen termineren, binnen een jaar te rekenen van den van dag van de gemelde acte dispositys, en te doen uyten het Proces.

De Griffier houd de stukken mede onder hem, welke in deze sententie van den Hogen Raad hebben gediend, en vermag ook niet de zelven uyt te geven voor en aleer beyde de partyen in perzoon renuncieeren, van eenige erreur te willen proponeren, of dat zy daar toe procuratie op yemant anders over zen-

 den,

den, als dan mag hy die wederom geven; om dat men by 't wisselen der stukken geen bedrog zou plegen, en partyen niet meer malkander gedwongen zyn te fourneren. Maar 't Hof kan wel ordineren dat als men erreur wil proponeren, zulke stukken authentyquen gecopyeerd werden, en partyen kopye nemen van de stukken niet secreet zynde. Deze Revisie is 't laaste recht, en sententie zo uytgesproken, is niet retractabel.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van het Aasdoms en Schependomsrecht.

ALle Menschen moeten om haar wel zyn, in Maatschappy leven, en deze kan zonder Wetten niet bestaan; de Wet is Koningin van God geheyligd, en over wereldlyke Perzonen en over hare bezittinge; die allen moeten gehoorzamen: al schyntse hard, zo is ze nochtans geschreven en ontfangen zynde, op te volgen. Onder alle deze zyn de nodigste die tot voortzetting der Menschen dienen. De Kinderen zyn der Menschen tweede leven, de Ouders der Kinderen queekers met een beding van natuurlyke erkentenis, over en weer als der Oijevaren, daar de ouden de jongen, en wederom de jongen de ouden helpen. Kost, Kleeren, Verweering, Raad en Hulp; zo veel yder kan, billyke plicht onder belofte van Goddelyke beloning. De Goederen geven veel hier toe, stervende moet men ze nalaten, hoe en aan wie, is op vele plaatzen zeer verscheyden verstaan; wy hebben in ons het *Noordhollands* en *Zuydhollands* of Aasdoms en Schependomsrecht ontrent het versterf. 'T naaste bloed, erft het goed, volgens Aasdoms, maar maat, billykheyd, en aanmerking, daar in Schependoms naast; als de band zo naauw niet is, dat men onderhouds dank verschuldigd is, dan wil de reden, dat men de verplichters aanmerkt. De erfnis by versterf kan regelen van de wet ontfangen. De reden moeder der wetten, kan na der Landen schikking, dus of anders wat geregeld hebben. Erfnis is al wat den overleden vry nalaat, die komt, of by nagelatene uyterste wil, niet tegen de wetten, maar na der Landen versterf recht. Myn Heeren de Staten van *Holland* hebben, dit Aasdoms, en Schepen-

pen-

pendomsrecht paal gezet, waar en hoe, op de remonſtrantie der *Noordhollandſche* kant, die na 't oude Aasdomsrecht overhing.

Verſterf regt in *Holland*, *Zeeland*, ende *Weſtvrieſland* gebruykelyk is, van elkanderen zeer veel verſchillende, bekend met de namen van *Schependoms regt*, ende *Aasdoms regt*.

Schependoms regt wierd het een genaamd, om dat in die landen, daar het zelve in gebruyk was, het regt, en de juſtitie wierd geadminiſtreerd by Schepenen, en der zelver vonnis in 't oud Duyts *doem* wierd genaamd; als of men zeyde, verſterf regt van 't land, daar Schepenen vonniſſe wyzen, Het ander wierd *Aazdoms regt* geheten, om dat in het land, daar het zelve plaatſe had, het regt van ouds wierd bediend, en uytgeſproken by den *Azing en geburen*; daarom *Azingdoems*, en (kortheyds halven wat ingetrokken) *Aasdoms* regt genaamd. De oorſprong dezer regten, en der benamingen van dien werd zeer nauwkeurig uytgepluysd, ende aangewezen by *H. de Groot Inl.* 2. *b.* 28. *D.* waar toe wy den curieuzen Lezer geern remitteren.

Het Schependoms regt had voor een vaſte ſtelregul, *het goed moet gaan aan de zyde, daar het van gekomen is*; admitteerde ook de repræſentatie on-eyndig, zo wel in de zydlyn, als de regte lyn; ende was door gantſch *Zeeland* in gebruyk, ende in *Holland* aangenomen van alle Steden en plaatſen gelegen ten zuyden van den *Yſel*, zo die eertyts heeft gelopen, daarom van ouds *Zuydholland* genaamd. *Rotterdam* en den *Hage*, ſchoon benoorden den *Yſel* gelegen, gebruykten het zelve regt.

Het Aasdoms regt ter contrarie, had dit voor haren ſtelregul; *het naaſte bloet erſt het goet*, zonder eenige de minſte repræſentatie te admitteren, zo egter, dat de deſcendenten gepræfereerd wierden voor de adſcendenten, en deze wederom voor de collateralen; ende was aangenomen van alle *Weſt Frieſſe*, en *Hollandſe* Steden en plaatſen gelegen benoorden den *Yſel*, daar om van ouds in 't gemeen *Noord Holland* genaamd, uytgenomen *Rotterdam*, en den *Hage*, als gezegd is.

Zeeland heeft zig tot nog toe aan het al-oude Schependoms regt gehouden; maar in *Holland* ende *Weſt-Frieſland*, 't welk nu van overlang een, en de zelve regering onderworpen was geweeſt, ſcheen het de Hoge Overheyd niet zonder reden iets vreemds, ende een zake van grote ondienſt, en verwarringe te zyn, dat

een

een Land, ende een Volk onder 't bestier van een en de zelve Overheyd, en na des zelfs wetten levende, in het stuk van Versterf verscheyden regten gebruykte. Des niet tegenstaande heeft elk 't zyne in zyn bedryf zeer scherp onderhouden, ende yder gedeelte was zo zeer tot zyn eygen regt gezind, dat de een zig 't regt van den andere niet wilde onderwerpen, tot dat de Staten van *Holland* ende *West Friesland* getragt hebben door een middelweg haar tot een gelykformig regt te brengen, waar toe Haar Ed: Groot Mogende op den 1 April Ao. 1580. een nieuwe Ordonnantie op 't stuk van Versterf hebben gemaakt, begerende dat de zelve als een gemeen Landregt in gantsch *Holland* zoude agtervolgt werden. *art.* 19. *van de Pol. Ord.*

Dit Landregt, hoewel het eenige poincten van het Aasdoms regt in zig begreep, kwam egter naast aan het Schependoms regt, waar door gebeurde, dat wel eenige plaatsen en byzonder die van 't oude Schependoms regt, haar dit Land-regt lieten wel gevallen, maar de andere plaatsen konden zig daar niet gevoeglyk na schikken. Zulks dat Haar Ed: Gr: Mog: op de iterative remonstrantien der zelver plaatsen in 't jaar 1599. ten haren reguarde mede een byzonder Versterf regt hebben gestatueert, vervattende wel eenige stukken van 't Schepen-doms regt, dog naast komende aan het Aasdoms regt, 't welk ook van haar is aangenomen.

Zulks dat nog hedendaags tweederley Versterf regt in *Holland* gebruykt werd; het nieuw Schependoms regt of *Zuyd Hollands* Versterf regt volgens de pol. ord. van den 1 April, A°. 1580. ende het nieuw Aasdoms regt, of *Noord Hollands* Versterf regt volgens het Placcaat van den 18 December A°. 1599.

Hier door is het oude Schepen en Aasdoms regt, in de Landen van *Holland*, ende *West-Friesland* t'enemaal vernietigd, behalven dat beyden die regten hare gebruyk nog kunnen hebben; ingevalle dezelve by uyterste wille, Huwelykze voorwaarden, Boedel scheydinge, bewyzen ter Weeskamer gedaan, of andere contracten werden verkoren, om de goederen na der zelver dispositien te doen succederen. *Pol. ord. art.* 29. Ook werd het oude Schependoms regt, daar 't plaatse heeft gehad, gevolgd, indien eenig geval mogt voorkomen, 't welk by de voorschreven *Pol. ord.* niet duydelyk genoeg gedetermineerd mogte zyn. *H. de*

Groot

Groot. Inl. 2. *b.* 28. *d. n.* 25. Dog het oude Aasdoms regt, daar 't zelve plaatse gehad heeft, werd in zulken geval niet gevolgd, maar de Roomsche beschreven regten. *art.* 14. *van 't gem. Placc. d'Anno* 1509.

In de Landen van *Arkel*, als ook *Heusden*, en *Altena*, in 't jaar 1290. mede aan *Holland* gehegt, is van ouds altyd een byzonder Versterf regt van het Schepen en Aasdoms regt verscheyden onderhouden geweest, en zyn dezelve Landen by haar oude regten gebleven. *Instr. van Aasd. en Schepend. regt in fin. S. v. Leeuwen. R. H. R.* 3. *b.* 13. *D. n.* 9. 10.

Het Schependoms regt in *Zeeland* noyt door een uyt-drukkelyke wet van het volk, de Landshoofden, de Graven, of de Staten van den Lande ingesteld; maar door een langdurige coustume geintroceerd, en van oude tyden af zo lang onderhouden, dat zelf het begin daar van onzeker is.

Dit regt heeft deze volgende grondregulen;

I. Het goed klimt niet geern.

II. Repræsentatie zo wel de gelyke, als ongelyke heeft oneyndig plaatse, zo in de zydlyn, als de regte lyn.

III. Eens geklommen zynde daalt wederom neder op de afkomelingen van de zelve lyn oneyndig.

IV. Het goed moet gaan aan de zyde daar 't van gekomen is.

V. Geen goed komt van een die leeft.

VI. Het bedde gescheurd zynde, kan de langstlevende der ouders of groot ouders van de kinderen niet erven.

VII. Nog ook de magen den overleden alleen van des langstlevendes zyde bestaande.

VIII. Magen van halven bedde, erven maar met een halve hand.

IX. Van elk der ouders en groot-ouders is even veel goed gekomen.

X. De successie gaat by lynen aan de magen van 's vaders zyde, en 's moeders zyde elk de helft.

XI. By gebrek der zelver aan de vier vierendeelen, en der zelver afkomelingen elk een vierde.

XII. Die ontbrekende op de agt agten deelen, en zo verder, is 't nood.

Dit nieuw Schependoms regt, ofte *Zuyd-Hollands* Versterfregt, zo als het zelve by de ordonnantien van de politien by de

Staten van *Holland*, ende *West-Friesland* op den 1 April. Ao. 1580. is vast gesteld, is dies tyd aangenomen, en werd op heden gevolgd van de volgende steden met hare onderhorige Dorpen, plaatsen en gehugten, namentlyk *Dordregt*, *Delft*, *Gouda*, *Briel*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Yselsteyn*, *Vianen*; gelyk ook van *Rotterdam*, en *'s Gravenhage*; als mede van *Waddinx-veen*, *Boskoop*, *Sluypwyk*, *Blommendaal*, ende *Middenburg*, met de appendentien van dien zo aan de oost, als west-zyde van de *Gouwe*.

Men kan daar ontrent, als uyt het voorgaande blykt de volgende order of Classen van sucessie observeeren

Kinderen, kinds-kinderen, en verdere descendenten by repræzentatien, ende in *stirpes in infinitum.*

II. Vader en Moeder beyden nog in leven zynde elk de helft.

III. Broeders, en Zusters, heelen, en halven met der zelver kinderen, en kinds-kinderen by repræzentatien ende in *stirpes.*

IV. Afkomelingen van Broeders, en Zusters-kinds-kinderen hoofd voor hoofd de naast-bestaanden voor de verder bestaanden.

V. Grootvaders, en Groot moeders te zamen in leven by lynen.

VI. Oomen, en Moeyen, heelen en halven, met der zelver kinderen by repræzentatien, ende in *stirpes* elk in haar lyn.

VII. Afkomelingen van Oomen, en Moeyen kinderen hoofd voor hoofd de naast bestaanden voor de verder bestaanden elk in zyn lyn.

VIII. Overgrootvaders, en Overgrootmoeders te zamen in leven.

IX. Oudoomen, en oudmoeyen heelen en halven alleen hoofd voor hoofd elk in zyn lyn.

X. Hare naaste afkomelingen hoofd voor hoofd mede elk in zyn lyn.

XI. Oudovergrootvaders, en oudovergrootmoeders te zamen in leven.

XII. Hare naaste afkomelingen elk in zyn lyn.

XIII. Bet oudovergrootvaders, en meer bet oudovergroot moeders, of hare naast afkomelingen.

Noord Holland, ende *West-Friesland* hebben van ouds in 't stuk van versterf gebruykt een byzonder versterf regt, bekent met de name van Aasdoms regt, alshier voor is gezegd; het wierd

ook zomtyds genaamd het *Friesse* regt, om dat het by de oude *Friezen* naast aan haar palende al in gebruyk was geweest, ten tyde, als onze voor-ouderen nog onder de duysternisse van het Heydendom zweefden, en eer de *Roomze* regten in deze landen bekend waren, hoewel in *Friesland* tegenwoordig dezelve regten in dit stuk werden gevolgd.

2. De grond-regulen van dit regt waren;

I. 't Naaste bloed erft het goed.

II. Descendenten in de regte lyn gaan voor adscendenten.

III. Adscendenten gaan voor collateralen.

Dit nam plaats volgens dit

PLACCAAT.

DE Ridderschap, Edelen, en de Steden van *Holland* ende *West-Friesland* reprezenteerende de Staten van denzelven Landen, doen te weten, Alzo *Burgermeesteren* ende Regeerders der Steden van *Haarlem*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuyzen*, ende anderen in de voorsz. Landen aan de Oost-zyde van den Rhyn gelegen tot meermalen gedoleerd, en ons te kennen gegeven hadden, dat de politike ordonnantie van den jare 1580. op 't stuk van zuccessien *ab intestato*, in veele poincten te zeer was verschillende van het Aasdoms regt, 't welk van allen ouden tyden in de Steden ende Dorpen van *Noord-Holland*, ende *West-Friesland* gebruykt, ende gevolgd is geweest, daar over wel eenige interpretatie gedaan, maar egter haar mening ende intentie niet voldaan en was, zulks dat op derzelver ernstig verzoek, verscheyden beschryvingen gedaan, ende gedelibereert zyn, of te wege gebragt konde werden, dat een gemeen Land'regt in 't stuk van zuccessien *ab intestato* over geheel *Holland* ende *Westvriesland* met gemenen advize besloten, aangenomen, ende onderhouden zoude mogen werden. Ende 't zelve, (mits de verscheyden regten eertyds in de voorschreven zuccessien in den landen van *Holland* gebruykt) niet doenlyk en is bevonden. ZO IS 'T, Dat, na voorgaande advis van de Prezidenten ende Raden in den Hogen ende Provincialen Rade der voorschreve landen, Wy omme een ygelyk, zo veel doenlyk, daar in te geven contentement, geordonneerd, ende gestatueerd hebben, ordonneren ende statueren mits dezen, dat voortaan de erveniffen, successien, ende goederen, vallende ende gelegen binnen de Steden van *Haarlem*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuyzen*, *Edam*, *Woerden*, *Naarden*, *Munnikendam*, *Medenblik*, *Muyden*, en *Purmerende*, mitsgaders de andere Steden, Heerlykheden, Eylanden, Dorpen, ende Gehugten, onder 't Dyk-graafschap van *Rhynland*, 't land van *Woerden*; ende beoosten ofte benoorden *Rhynland*, ende 't land van *Woerden*, in *Holland*, ende *Westvriesland* gelegen (uytgezonderd van *Waddings-Veen*, *Boskoop*, *Rewyk*, *Bloemendal*, ende *Middenburg*,

 met

met de appendentien van dien, zo wel aan de oost als west-zyde van de Gouwe) niet onderwurpen en zullen zyn de voorschreven Politike Ordonnantie, voor zo veel de zuccessien *ab intestato* aangaan mag, maar zullen in plaatze van dien voortaan alomme gebruykt, en onderhouden werden als gemeen Landregt, de poincten en Articulen hier na volgende.

Welken aangaande te noteren staat, dat niet alleen de plaatzen hier opgeteld aan dit Versterf regt zyn gebonden, maar ook alle andere Steden, Heerlykheden, Vlekken, Eylanden, Dorpen en Gehugten in *Noordholland*, ende *Westvriesland* gelegen, zo wel die ten tyde van 't emaneren van 't Placcaat in wezen waren, als die naderhand door het uytdrogen van Meiren, als anders gemaakt zyn; als de Stad *Wezop*, de Eilanden van *Texel*, *Vlieland*, ter *Schelling*, *Wieringen*, en anderen in de Zuyder-zee leggende; De *Beemster*, *Purmer*, *Schermer*, *Huygenwaart*, *Wieringerwaard*, *Zyp*, en wat dies meer is, zo dat 'er behalven de Eylanden, en 't platte land veertien besloten Steden werden gevonden, die dit tot haar Versterf regt is gegeven.

De verklaring van dien, kan men in een kort begryp, de volgende rang van successie waarnemende zien.

CLASSIS I.

Kinderen, kindskinderen, en verdere descendenten by repræsentatien, ende in *stirpes*.

II. Vader, en Moeder te zamen elk de helft.

III. Een ontbrekende, de langst levende alleen 't geheel; met broeders en zusters heelen, en halven, elk de helft.

IV. Beyde ouders ontbrekende, broeders, en zusters, heelen, en halven met distinctie, hare kinderen, en kindskinderen by ongelyke repræsentatie.

V. Halven wederzyds, aan elke zyde de helft.

VI. Halven van eene zyde alleen, 't geheel; met adscendenten elk de helft.

VII. De naaste adscendenten hoofd voor hoofd.

VIII. De naaste afkomelingen van broeders en zusters kindskinderen hoofd voor hoofd.

IX. Oomen en Moeyen met hare kinderen by repræsentatie.

X. De naasten in grade hoofd voor hoofd.

De nature van 't *Zuydhollands* regt, en 't Land van *Arkel* eyschd.

I. Als ymand zonder wettige Kinderen sterft, zonder ook Vader

der ofte Moeder te hebben, dat goed zal aan elken zyde gaan: te weten aan de naaste Vrinden en Magen.

II. Het regt van de Landen van *Arkel*, accordeerd in alles met Schependoms regt, uytgezonderd in twee poincten.

III. Het eerste poinct is, zo wanneer Vader of Moeder sterft, een Kind agterlatende, en daar na 't zelve Kind zonder Kinderen by 't leven van zyn behouden Vader of Moeder overlyd, zo deelen alsdan die van de ouders in 't leven blyft, de helft van 't voorsz: Kinds goed, ende en gaat niet dan d'andere helft tot de erfgenamen van de zyde daar de goederen van daan gekomen zyn.

IV. Maar in *Zuydholland* Vader of Moeder overlydende, worden de goederen tussen de overgebleven Vader ofte Moeder, ende Kind, gedeeld half en half; zonder hoop van yet meer van 't zelve Kind tot eenigen tyden te mogen profiteren.

V. De tweede zake, zo wanneer 't bedde gescheurd is, en veel Kinderen agtergelaten worden, zo worden de goederen als in *Zuydholland*, gedeeld half en half, maar een van de Kinderen overlydende, werd als dan 't zelve Kinds goed by den Vader ofte Moeder in levende lyve zynde, voor d'eene helft gedeeld, het welk in *Zuydholland* zo niet en geschied: maar 't bedde gescheurd zynde, erven de broeders en zusters van malkanderen, ende niet Vader ofte Moeder in 't leven zynde.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de Leenen.

VAn onze eerste beginselen af, hebben onze voorzaten de *Bataven*, de Landen hier beslagen, welke na oogenschyn zyn uytgedeeld, gelykmen de gewonne Landen in *Canaän*, onder de twaalf Stammen, verdeelde in de Huyshoudinge der byzondere geslachten; of een ygelyk heeft buyten dat, gekoren zulke hoeken, als hem nut en dienstig dachten, gelyk by de zamengevloeyde Huyzen in de oude Dorpen, als onder de *Vriezen* te *Molqueeren* en elders te zien is, of zoodanige plaatsen, die by de Zeevloeden of wintertyden uytstaken en veylig bleven. Deze konden haar zelven niet beschermen tegen de invallende Vyanden, als met de manier der oude *Duytzen*, alwaar eenige der

braafste stamshalven onderscheyden, de Hooftluyden en Leydsluyden waren ten oorlog; deze waren met de wonden en het staal gediend, de andere met de schop en spa, Landbouw, Visschery, en Vee waarnemende. Om deze, braave Voorvechters altyd gereed te hebben, stapten de Menschen hare buuren, af, van eenige harer gemakken, tot voordeelen, van de Voorvechters, die vereedelden haar zelven door manlyke daden, en maakten haar zelven aanmerkelyk, door goed leeven, en deugdelyk voorbeeld, om in tyd van nood, door de vrye stemmen der menigte tot opperhoofden aangesteld, en aangezwooren te werden, als *Cariovalda*, *Catualda*, *Claudius Civilis*, *Brinio*, en andere.

Het *Roomze* Ryk, en nu het *Turkze* met de *Azamoglans*, hoe wel eenhoofdige heerschappyen, volgden deze wyze van landen uytdeyling, om Ridderlyke mans ten oorlog te voeden en gereed te houden; ja by na alle Ryken en Landen hebben 't zelve of diergelyk; dit alleen schilter merkelyk in, dat men elders de onderhoorige verslaaft hield, en dat ze hier vry bleeven. Eenige gereedheyd tot dienst houdende, en nogtans de geheele onderwerping of slaverny noyt kennende.

Het Keyzerryk gedrukt en by beurten, weer drukkende, bragt de naaste stoet der oppervorsten, als kamer Raden of mede gezellen, in 't Hof en in 't Veld, tot die stand, en schonk, met of zonder recht, landen en bezittingen aan de wakkerste wapentuyrs. Die Recht en Krygzaken behandelden als hoofden van de Keyzerlyke gunst afhankelyk; zulke gaf men tot dekzel en bescherming den Christenen Bisschoppen, die daar van aanstonds hare onderhoorige ja onderzaten maakten en der zelver landen, als of de eygendommen van haar quamen, aan die Helden leenden, en gaven ook de naam van Leenen, uyt dien hoofden, aan zulke quartieren als zy van deze Heeren zagen beschermen rondom haar. Der Papen hovaardy en gierigheyd steeds aanwasschende, wiesschen ook in getal en uytgestrektheyd deze leenen; onze vryheyd daar by te veel verkort, en der Menschen oogen op 't Papen los leeven opengaande, stond tegen de Myter op, maar verviel te mets van 't een quaad in 't ander.

De Graaf van *Holland* in *Teysterband*, verbond zich met eenige der Landsheeren, sloeg den Bisschop twee en drymaal uyt den

den Velde, dreef de machten der andere Bisschoppen van *Luyk*, *Ceulen* en andere met de Keyzer *Hedriks* machten uyt den velde maar de Graven, des Bisschops Leenmannen, overwonnen zynde, en dat *Holland*, te mets *Zuyd* en *Noordholland* werdende, zette ook eerst op *Kermerland* en *Westvriesland*, en eyndelyk *Vriesland* zelf toe, dwong de stoutste en deed zich erkennen, by na al om: en deze zo grooten en machtigen Graaf geworden, hield de Ridders met verloop van tyd schier alle als zyn Leenheeren. Deze maakten zyne Ruytery en de Hoofden van 't Voetvolk; de Steden hadden haare Bannieren, en stonden op hare Borgery en Manschap, de Dorpen ook, opleverende ook oorlogs Koggen, Riemen en Riemtalen, 't waren der Graven Vasalen, die alzulke Leenen bezaten. Leenen konnen zyn zo groot, datze dikmaals maar *pro forma* de hulding doen aan andere, niet groter als zy zelfs *Bourgondien*, en *Brabant* hebben Leenen van *Vrankryk* geweest, en waren *Vrankryk* zelf te vreeslyk, ook zynder zo vele verschillen op, dat het wel een zwaar boek zou eysschen daar van alle de byzonderheden te zeggen; eenige verminderen ook geenzins de hoge vryheyd en de oppermagt, erkennende maar deze of geene voor Schutsheer; daar zyn Zonneleenen, als in het deel van *Gelderland* is aangewezen, alwaar den Heer onder een oude Boom, zweert, aan zyne Landzaten, op een steen, en werpt, eenige goude Penningskens onder het Volk, die hem dan opvatten, aannemen en zweeren: deze soorten van Leenen, erkennen niemant als God voor Heer, en zyn daarom Zonneleenen genaamd. In onze Buurlanden zyn, Vyer Lenen, zo genaamd om dat die Heeren alleen, in de uyterste nood moesten opkomen. Maar deze Leenen alhier plegen te zyn om in alle Krygsvaarten op te zitten, doch niet alle, om den Grave te volgen buyten 's Lands, andere om over al zyn Banier opgestokenzynde, te moeten by blyven en over al opvolgen, deze noemtmen elders Ban, Arrierban, Benden van ordinantien en diergelyken.

Dit soort van heerlyk goed, is gesplitst, ongesplist, van gemengde of eyge viere, Eed, Hulde, en Manschap onderworpen, en eygentlyk is ten aanzien des Vorsten, Leenrecht, een erffelyke onsplitsbare tocht, op een anders ontilbaar of innuabel goed, met belofte van de eene zyde van schut en scherm, en

pligt

pligt, de andre van manſchap, by 't leeven der bezitter, en Heer gewaden by 't overgaan op een ander. Het kan nochtans door vergunning ſplitsbaar werden; voor een tyd of altyd. Het eerſt altyd op het oudſte Mans hoofd, zo 'er niet anders expres beſproken is, het naaſte lit gaat voor het verdere. De Leenman moet alle de koſten dragen, die op dit goed vallen, en mag het niet verminderen, waarom ook aan 't Leenhof belending en alle hoedanigheden wel geboekt blyven, van alle de Leenen, 't is goed van een ander, om dat den Staat of de Vorſt, Heer van 't Leen is; in 't groot zyn deze hulde zweerders Leenheeren, en zelfs weer Leenen in haar Leen vervattende, zo werden die kleynder aan hem, zo als hy aan de Vorſt verſchuldigd is, en deze werden Achter Leenen genoemd. Die zulke bezitten noemt men, of Leenling, of Mansmannen. De hulde beſtaat by trouw te zweeren, 's Heeren voordeel te zoeken, by ſtaan met raad en daad. Met zulken monteering als by de uytgaaf van 't Leen is bedongen: en daar mede gereed zyn in alle Heyrvaarten tot Landweer, doch ook buyten 's Lands paalſteden, in rechtveerdige openbare oorlog, met kennis der Staten van de Landen gevoert. Want volgens de Handveſten waren zy niet anders verſchuldigd te dienen. De hulde werd by hand en mond gedaan, in het bywezen en ten overſtaan van andere Leenmannen, 't zy in of agter Leene, niet alleen by de eerſte Leenman, maar ook by zyne navolgers, zo dikwils als het Leen verſterft, en dat binnen de tyd van een jaar en zes weken, nevens het verzoek van een verley, of vernieuwing van de uytgifte van het Leen. Voor onmondige zweerd de Voogd, of voor anderen ook yemand by procuratie: met hand, halm en mond, is de trant van ſchryven. De Valken, Sperwer, Winden, Snoeken, Handſchoenen tot Heeregewaden daar in gemeld, werden ook meeſt op prys van geld in de plaats van dien geſteld, en iſſer van die adelyke giften niet uytgedrukt, als in vele achterleenen, zo betaaltmen voor 't verly der zelve tien guldens, of met de vruchten van een jaar; eenige zyn met andere zamen, en met gemengde vyeren genoemd. By quaad gedrag vervallen alle de Leenen aan de Graaf, of nu des Graaflykheyds Rekenkamer, maar by miſſen van manlyk oir eenige, gelyk daarom eenige quade, andere goede Leenen genoemd werden. Het Leenhof is van *Karel* de V in den *Haag* geſteld.

ſteld, ook met de tytel van het Leen Recht, des Graven Stadhouder en twaalf Leenmannen door hem te kiezen, die Saterdags (zo 't geen Heylige dag was) zaten, en dan, daags te voren. Zes van deze waren Edelen; en indien niet gegradueerd, ten minſten goede Coſtumiers, de andere zes geleerde Mannen, Rechtsgeleerden uyt het Hof van Juſtitie, of den Rade van *Holland.* Zo 't nodig ware, wierd ook dit getal van twaaf Mannen, vermeerderd met de weddens na proportie van der Leenen grootheyd, welk geld moet geconſigneerd zyn of cautie geſtelt, en ſubject den Leenhove, al eer zy gehoord werden. Men citeert daar voor by een verkregen mandament, met rekking van de tyd na de diſtantie van des partys woning, in of buyten de Provincien; by het tweede default werd de gedaagde verſteken van exceptie per emtoir, en geſchiet de derde daging *ex ſuper abundantie.* De gedaagde krygt maar twee dilayen een *ex abſentia*, de andere *ex gratia.* Men kan daar van ten Hove appelleren, mits dat in de ſupplicatie den dag der ſententie influeert, en den tienden dag niet verlopen is, voorts met mandament en Clauſule van inhibitie, zes Advocaten en zo veel Procureurs, beëedigd, occupeerden daar en wierden gehouden twee Deurwaarders. Alles behoudens der Graven hoogſte rechten en præeminentien: deze ordre is naderhand veel veranderd.

Dit Leenhof is weder op gerecht, Anno 1660. den 30 Juny Keyzer *Karel* de V onzen Grave, deed quanſuys, den Edelen Heeren Leenmannen een groote beleeftheyd, gunſt en genade, dat hy de zelve van alle Heyrtochten, en Oorlogslaſten perſoneel bevryde, maar men bevond wel haaſt waar om die genade geſchiet was, namentlyk om die geſtrenge en dappere oorlogshelden, te doen verwyven; en al mooy weerſpeelende, te doen verliezen haar oude Edelmoedigheyd en hartvochtigheyd; *Ik mag vliegen, ryden, jagen of gaan*, en *hoef niemand ten dienſt te ſtaan*; dit bedorf zekerlyk onze Krygshandel. Myn Heeren hare Grootmogende ſtelde dit Hof aan, van haren Stadhouder der Leenen, en den Heer Præſident en Raden van het Hof, mits dat zy effective Leenmannen waren, omme de hoogheyd van den Staat, hare Domainen, Rechten en gerechtigheden voor te ſtaan. Deze hebben, alleen, en privatelyk de kennis, de judicature en deciſie van alles wat Leengoederen in *Holland* of *Weſtvrieſland* con-

Nieuw Leenrecht en Leenhof.

cerneert, ten petitoire. Mits dat zy van de hoge rechten niets termineren, zonder daar op te hebben gehoort, de Raden en Meesters van de Rekeningen der Graaffelykheyts Domeynen. Deze Heeren konnen de Vassalen tot haar evaceren, behoudens de formaliteyten ter eerster instantie, en arresten ontfangen, eerst gedaan by den competenten rechter, by rouwe Actie, werd reconventie daar tegen toegelaten. Haar Rolle werd gehouden 's Maandags ten elf uuren voor de middag, niet aflopende continueert 's namiddags, zelfs meer dagen.

Alle weken werden twee Commissarissen gecommitteerd om te disponeren op de requesten aan den Leenhove gepræsenteerd of mandamenten en provisien van justitie. Maar geen korter tyd voor de daging tot verschynen als 14 dagen gegeven, de gegraveerde kan van de twee Heeren Commissarissen aan het Leenhof compleet appelleren by reauditie, de quæstien werden voldongen, volgens styl van den Hove: hier werd of mondeling mede gepleyt, of beschreven by eysch antwoord replyquen en duplyquen. De sententien werden by provisie geexecuteerd, onder cautie, zulks dat daar tegen verleent werden by den hogen Raden mandamenten, in cas d'appel, met de clausule van inhibitie. Dit Hof is voorzien van zyne eygene Deurwaarders, eerste en mindere, en alles behoudens der Rechtbanken en Vyerscharen hoge en lagen, hare ordinaris Jurisdictie. Tot waarneming der Hoogheyd en voordelen der Graaflykheyts Domainen dient het heerlyk Collegie, dragende voor tytel, de Kamer van Rekening van de Graaflykheyts Domainen in *Holland*, bestaande uyt vier Heeren Rekenmeesters, waar van een of meer Edelen, en van de Ridderschap zyn; Een Fiscaal, een Rentmeester, twee Auditeurs en een Griffier; waar by en onder resorteert den Griffier van het Leenhof, en des zelfs Commys, gelyk 'er mede een Commys is van 't Comtoir van den Heer Rentmeester Generaal van de Domeynen van *Noordholland*, en een Rentmeester Generaal van de Epargnes, waar aan buyten andere zaken van gevonde schatten in de grond, moet kennis gegeven werden.

Alle deze goederen zyn of van de Vorsten, of van de Ouders; dat uyt der Princen Patrimonie tot de onderzaten is gekomen, erft op den oudsten Zoon, die ontbrekende komen Kindskinderen, want in heerlyke goederen heeft repræsentatie geen plaats.

't oir manqueerende vervalt nu aan de Rekenkamer. Het ander slag van Leengoed blyft altyd aan 't geslacht en erft immer over zo lang als 'er yemand over is, die den overleden in de alderversten trap bestaat, en word goed Leengoed genoemd; het eerste soort, werd om de naauwe palen van successie, en om dat het zo haast weder tot des Heeren Schatkamer kon komen, quaad Leengoed genaamd, daar is ook nieuw en Vaderlyk Leen; het nieuw is, welk van den Grave aan den Vasaal gegeven wierd, of nu vrywillig van allodiaal tot Leen werd gemaakt, zulk goed gaat over van Bloedverwant tot Bloedverwant en 't onderscheyd van trappen van de sexe en ouderdom, en niet van de oorspronk zynde genomen een Vaderlyk Leen, komt door ordre van een Vader op den Zoon. Maar zo veel als den Erfgenaam in zulken Leen ontfangt, moet hy anders in de erfenis missen, ten zy dat zulks bekent werd, uytdrukkelyk verdient te zyn.

DARTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Houtvestery en het Jachtgeregt,

UYt de natuur is yder totde Jacht, even vry; 't zyn minder of meer Dwinglanden geweest, die de onnutte Dieren die 't veld, gewas, en planten bedorven, wilden beletten, weg te helpen, van die ook zyn kost te zoeken, vinden wy in alle nieuwe ontdekte Landen in gebruyk, maar dwingelandy, en Meesterjagerschap heeft in de Heylige Bladen, sterke vermengeling; *Lamech*, *Nimroth* en andere waren sterke Jagers, maar hadden ook daar by vry quade hoedanigheden. 't Is in de jeugt de pest, voor de oeffening in talen, kunsten en wysheyd. De Jacht is een kleyne oorlog, en de grootste luyardy moet zo wat weerwerk maken, om honger te krygen; ja meer daarom dol werken, als de behoeftige Burgers of Landluy om de kost te winnen, dat vliegen en rennen, dat nachten en dagen heerlyk niet verrichten, is van zo veel grote Hanzen bemind, datmen gelyk tot meer stuypen, van de grote zotheden, als Wapenkunde of Heraudery, en kostelyke disch, dans, en zang keurlykheden, een nieuwe taal heeft moeten oprechten, en dat werk zo hoog op-

vyzelen, dat het Schryvers Wet, Tafels, Keuren, Straffen, grote Ampten, en aanzien krygende is opgeklommen tot de achting, dat eenige Vorsten en hare afzetzels, de vryheyd van Vliegen en Jagen alleen, als een voorrecht en merk van hoge geboorte, voor haar hebben eygen gemaakt. De grouwlyke laster, van ontmenschte bloeddorst, scheelt zulke weynig, en zy meynen, dat een Boer, een Hert gedoot hebbende, naakt op een Hert met yzere banden geklonken, en zo geboeyd aan alle rampen op geval in 't Wild gestierd, geen groote zaak is; of een Herder die een Beyr gedood heeft aan 't kruys genageld, zacht moet genoemd werden gehandeld te zyn, om dat die Onedele, zulke Edele dieren, dorsten vermeesteren.

Dit is nu zo van de groten vast gesteld, en men moet het een zachter coleur geven; lydende de tyden zo als ze zyn, hoewel dat deel van de Landen om *Dordrecht* en vele in *Noordholland*, wat minder die grote onderscheyden inschikken: maar Borgers zyt geruft, en neemt liever uw zaken en welvaart waar; 't Vlees stinkt niet licht in zulken kuypen, die Vinken, Visschen, en al dat bejag aanhangen, en Huysluy telt eens op hoe veel 'er op die Jachten den hals gebroken hebben, verscheyde Keyzers, Koningen, Vorsten, Vorstinnen en Groote Hofstoet. Ik zou daar van een reeks op noemen, hadden wy, ook op 't Jagen door het storten van een Paard niet de grootste *Hollander* verlooren.

Geworden zynde een zo aanmerkelyken onderscheyd, wierd het een loon voor de braaf verdienden in de oorlogen, en 't waren der Graven herten Vrienden, die met haar Jagen of Vogelvangen gingen. Men nam daar toe de Wildernis, en onze grootste Bosschen; het *Schakerbosch* en dat van *Teylingen* wierd zo digt dat men van daar zonder aard te raken langs de takken van den eenen Boom in den ander kon voortklauteren, 't was ook alom vol Hout, gelyk by de menigte Dorpnamen, met Hout en Woud eyndigende getuygen; behalven de grond overwulft met zand, Daring of Veen, die vol oude Bomen legt, en de stranden van voor het *Texel* en de *Wielingen* zeer vele Ankers door 't warren in de wortels en takken doen verliezen. De menigte van wild en Vogelen kanmen daar uyt nadenken, maar ook te gelyk of men niet nutter het te wild uytwasschen belet had, en geen moordkuylen gemaakt, immers men wil daar van het Bosch zonder

Wildernis.

der genade, of *Nemis ſacrum*, met uytlegging van 't ſchelmſe Bosch, dat mogelyk om Godsdienſtdie naam gedragen heeft, en noyt daar gelegen was, maar wel by *Nimwegen* zo verſtandiger Mannen aanraden. *Merula.*

By zo veel Boſſchen vonden de Graven en hare Hovelingen haar luſt en vermaak, zo dat daarom het Slot van *Teylingen* het Jacht Hof wierd van den Grave; en deze aan zich zelve, 't Houtveſterſchap hield, ja Vrouw *Jacoba* wierd zelf Houtveſter. Ao. 1376.

Het Opperhoutveſterſchap is in de Perzoon van *Fooiken Simonſz.* twyfelachtig bekent, en hy ſchynt Lieutenant Houtveſter geweeſt te zyn, want men vind hem niet in de Ridders noch Edelen, zelfs Schildknapen dier tyd. Na hem een goed Ridder *Bart* van *Raaphorſt*, voorts *Willenaar* van *Weldam*, *Zeeuws*-Edelman, *Cronenburg*, en *Koen Kuizer* van *Ooſterwyk*; &c. daar na quam 'er aan *Borſſelen* van der *Veere*, Vrouw *Jacoba* zelf, daar na haar laaſte Man *Vrank* van *Borſſelen*; dit Ampt is vaſt gehecht geworden aan 't Stadhouderſchap van *Holland* en een Lieutenant met zyne Emolumenten ingeſteld. Lieutenant.

De Princen van *Oranjen* hebben zulks ook al bediend, van't opper Houtveſterſchap. Nieuw *Teylingen* bleef de Reſidentie plaats, te voren daar aan gebracht, door de Heer van *Wateringen* en zyne medeſtanders, die daar van maakten een open Jachthuys voor Hertog *Albert*, den Ruwaard van *Holland*, waar op Vrouw *Jacoba* is overleden. Het Hoog aanzienlyk gezelſchap van de Edele Meeſterknapen, welker Collegie is een van de oudſte in *Holland*, zynde Rechters in 't ſtuk van de Houtveſtery, welke vonnis ſpreeken op de aanklachte van den Lieutenant Houtveſter. Zy hebben gemeenlyk by hare Commiſſien volkomen macht en bonderling bevel van den Prince der Landen, hare Groot Mog: om dit Hoog Edel Staats Amps te bedienen, volgens de Inſtructien van tyd tot tyd daar op Emanerende, 't zyn veel malen Baanderheeren, en Ridders, ten minſten goede Edellieden geweeſt. Ao. 1477. Meeſterknapen.

Deze doen beletten of ſtraffen, de delicten welke in de Wildernisſe gepleegd werden, maar als men bevand dat de Delinquanten door termynen als anders de Vigeur, des rechts eludeerden heeft men gemaakt het Placcaat van 't kort recht, over de ſomme onder de honderd guldens die wierd by monde, de *plano ſine ſtrepitu judicii*, afgedaan.

Rentmeesters. De Wildernis had eertyts een Rentmeester op zyn zelven, maar is by de Heeren van de Rekening in *Holland*, gevoegt aan het Rentmeesterschap van *Noordholland*, by de welke de weddens der Ampten, onkosten der Wildernis en andere uytgegeven werden. Secretaris. De Clerk of Secretaris van de Wildernis expedieert alle de acten en vonnissen, waar by komen de Deurwaarders, Deurwaarders. welker Ampt is te citeren en naar gegeven vonnis te executeren, die nadeel aan de Wildernis gedaan hebben, en desordre in 't Jagen of Vliegen &c. begaan.

Coddebeijers. Coddebeyers zyn die welke de Duynen en Wildernissen doorwandelende, toezien op alles, de ongequalificeerde in boete slaan en gyzelen, zonder te mogen composeren. Duynmeijers. Duynmeyers zyn die de Duynen en de Waranden, tussen *Maas* en *Zyp*, aan diverse plaatsen gesmaldeelt pachten, van de Heeren van de Rekening in *Holland*, en den Renmeester Generaal van *Noordholland*; meest voor de tyd van 10 jaren. Eerst was den Grave en zyn Huys of Hof Edelen, *les Escroix* genoemd, alleen gequalificeerd, en de Baanderheeren hielden van den Grave te Leen, jaarlyks, een Hert te mogen vangen. Naderhand alle de Ridders, daar na Ao. 1684. ook de Edelen en Schildknapen; nu verscheyde bedienden van 't Hof, Leden der Regering, &c. aldus volgens de laaste keur.

Wie vry mag Jagen. Die van den Ridderschappe ende Edelen, van *Hollandt* ende *Westvrieslandt*, ende der zelver wettige afkomelingen, mitsgaders beyde de Præsidenten, ende andere Raden van den Hogen Rade, ende Hove van *Hollandt*, de Griffiers, den Advocaat Fiscaal, den Procureur Generaal, de zes Secretarissen, als wezende nu alle ordinaris, de twee eerste Deurwaarders van beyde de Raadkamers, de eerste ende andere luyden van Rekeninge, de Auditeurs, den Klerk ordinaris, de Dykgraven ende Hooge Heemraden van de drie Collegie, als *Rhynlandt*, *Deflandt* ende *Schielandt*. Item den Bailluw van *Kennemerlandt*, de Rentmeester, voerende den Titul van Raad ende Rentmeester, als *Noordhollandt*, ende van *Kennemerlandt*, de Meesterknapen, ende Secretaris van de Wildernisse, de Rentmeester van der Exploicten ende Espargnes, den Griffier van den Leenhove, den Casteleyn van 't Hof in den *Hage*, wezende de voorschreve Officiers al t'zamen gereputeert voor Officiers, die men noemt den Escroix, ofte Domestiques van des Graaflykheydts van *Hollandts* Huy-

Huyze, de welke van oudts toegelaten is geweest, ende als nog toegelaten wordt, onverhindert te mogen Jagen in haar zelfs Perzoon, ofte door haren dagelyks Gebroden ende ordinaris Lyf-Dienaar, des door de zelve op Conyn alleen, ende dat elk met een Zeel Winden, te weten, drie Winden met twee Spillioenen, ofte vier Winden met een Spillioen ofte Bastaart, voor een zeel Winden gerekent, doorlydende heuffelyk de Duynen ende Waranden, zonder in de gaten te rommelen ofte te stommelen, ofte naar eenige Hazen, lagen te leggen, 't zy op dammen, wegen, hekken, bruggen ofte anders, ende dat niet meer als een, ofte twee dagen ter weeke. In alle de Duynen ende Waranden, waar dattet zy, gaande eens Oost ende eens West, en de t'elken reyze te vangen, indien zy konnen, een Haas ofte twee, ende een koppel Conynen ofte twee, zonder meer, op een boete van twintig pondt voor elken Haze, ende tien pondt voor elk Conyn, welk daar over gevangen zal worden. Zonder dat nochtans yemant van de voorschreve gequalificeerden ter Jacht, t'eenigen tyde zullen Jagen in des Capittels Duynen, de welke van de Jachte vry gehouden werden, achtervolgende de Sententie van den Groten Rade, van date den drie en twintigsten Decembris Anno 1505. ende die contrarie doet, het zelve zal mede wezen t'elken reyze op een boete van twintig ponden, boven gelyke twintig ponden voor elken Haas, ende tien ponden voor elk Conyn by de zelve aldaar te vangen; ook zyn daar toe gequalificeerd die zyne Ouders ofte Prædecesseurs in officio in vreedzamig gebruyk van te Jagen waren geweest, voor den Jare 1672.

Verbiedende ook den Houtvester, dat hy alleen ofte met Meesterknapen, eenige ongequalificeerde ter Jacht, by particulier consent zal admitteren in eeniger manieren.

Verbiedende over zulks eenen yegelyken, invoegen voorsz, niet ter Jacht gequalificeert zynde, te hebben of te houden eenige lopende Honden, Winden, Hazewinden, Bastaartwinden, ofte Bastaart Hazewinden, Spillioenen, Brakken, Leger Honden, Tuymelaaars, ofte eenige andere Honden ter Jacht geleert ofte bequaam zynde, maar hen die binnen een Maant na de publicatie van dezen als noch quyt te maken; zonder dat ook de voorsz Gequalificeerden mogen Jagen voor der Zonnen opgang, (Ongequalificeerden mogen geen Jagt-honden houden.)

gang, ook na der Zonnen ondergang, op Zondagen, Biddagen ofte diergelyke Feestdagen, alles op verbeurte van dubble boeten.

Jachtwetten. Die 't Weytspel met de Vogel hanteren, 't zelve niet mogen doen dan buyten de voedende tydt, te weten, van den eersten September af tot Lichtmisse toe, zonder eer of langer, uytgezondert alleenlyk de Vlugt op de Pittoir.

Indien yemandt bevonden werde een Haze gedekt, geslagen, ter late, ofte anders dan ter loop gevangen te hebben, dat zal t'elken reyze wezen, op een boete van twintig ponden.

By tyden als de Sneeuw ende Ys leydt, niet mogen jagen ofte vliegen, maar hare Honden ophouden, ofte alzulken last aanhangen, dat zy geen schade doen aan eenig Wildt.

Geen gespan maken, ofte te zamen jagen met geleende ofte geraapte Houden, maar zullen elks alleen jagen, met gene andere als haar eygen Honden, op een boete van twintig ponden.

Die het Weytspel van Quartelen zyn generende, mogen niet eenigerhande Honden met hem in 't Veldt nemen, op een boete van tien ponden t'elken reyze te verbeuren, ende daar en boven voor elken Haas, 't jong of oudt, twintig ponden; ende elken Hoen, 't zy mede jong ofte oudt, tien ponden.

En dat voortaan niemandt, wie hy zy, hem en vervordere te Kopen ofte Verkopen, eenige wilde Conynen, 't zy die geschoten, met Honden gevangen, of met Netten afgezet zyn, ofte anderzints, nochte ook eenige Hazen, Patryzen, Fesanten, Corhoenderen, Reygers, ofte andere Wildt, staande tot kennisse van den Houtvester en Meester knapen, op een boete van twintig ponden voor elken Haas, ende tien ponden voor elk ander Wildt, t'elken reyze, zo wel by den Koper als Verkoper te verbeuren, uytgezeydt de Duynmeyers, die alleenlyk in haarluyder gepagte Duynen op zynen behoorlyken tyd, Conynen zullen mogen met Netten afzetten, fretteren, ofte anders behoorlyken vangen ende verkopen.

Verbiedende voortaan naar Conynen, met lange Netten af te zetten, ander dan voor midder nacht, op dat de Hazen, zo jong als oudt, die in 't vlak te lavye geweest zyn, ende wederom naar midder nacht te Duynewaart willen, daar door niet gevangen ofte beschadigt en worden.

Met

Met Honden, Netten, Strikken, Roers, Busschen, Bogen, ofte andere Instrumenten, eenige Hazen, Patryzen ofte ander Wildt te vangen ofte schieten.

Verbiedende eenen yegelyk, zo wel ter Jacht gequalificeert zynde als allen anderen, hen te vervorderen te jagen in de hoge ende lage Veenen, omtrent den Huyze van *Teylingen:* te weten, binnen de Beekbrugge ende de Brugge van Blinkenberg, noch in den heelen bedryve van de Houtvesterye van *Hollandt* ende *Westvrieslandt*, nochte ook mede in de Duynen en Wildernissen, van *Brederode*, *Egmont*, ende andere particuliere Duynen, noch ook waar elders het zoude mogen zyn, eenig grof Wildt, 't zy Harten, Hinden, Reden, Deynen ofte Zwynen, te jagen, schieten ofte vangen, op de boete t'elke reyze van hondert vyf-en-twintig ponden.

Verbiedende mede allen ende eenen yegelyk, eenige Patryzen, Fezanten, Pittoirs, Reygeren, Corhoenderen, Kranen wilde Zwanen, Trapganzen, Scholvaars, ofte diergelyke vliegende Wildt, tot kennisse van den Houtvester ende Meesterknapen behorende, met Busschen ofte Bogen te schieten, met Netten, Strikken, of met andere Instrumenten te vangen, ofte hare Nesten, Eyeren, ofte Jongen te berooven, ofte stooren, het zy in de Veenen, ofte op andere plaatzen, daar zy gewoonlyk zyn hen te onthouden, op de boete van twintig ponden t'elke reyze, ende voor elk Wildt, ofte Nest dat gestoort zal zyn, ende die eenige gemerkte Zwanen schiet ofte vangt, zal verbeuren duble boeten.

Ordonnerende allen Landtluyden, wonende op de naarvolgende Plaatzen, als *Maaslandt*, *Lier*, *'t Wout*, *Naaldwyk*, *Zant-Ambacht*, *Monster*, *ter Heyde*, *Poeldyk*, *Wateringe*, *Ryswyk*, *Haag-Ambacht*, *Loosduynen*, *Schevelinge*, *Voorburg*, *Voorschoten*, *Wassenaar*, *Catwyk* op den *Rhyn*, *Catwyk* op Zee, *Valkenburg*, *Rynsburg*, *Oestgeest*: mitsgaders *Voorhoudt*, *Noortwykerhoudt*, *Noortwyk* binnen ende op Zee, *Lis*, *Hillegom*, *Sassem*, *Heemstede*, *Bennebroek*, *Heemskerk*, *Castricum*, *Limmen*, *Beverwyk*, *Wyk* op Zee, *Heylo*, *Schoorl*, *Bergen*, *Groet*, *Camp* ende *Petten*, binnen veertien dagen naar Lichtmisse, haar Honden, wezende van de grote van een matelyk Spillioen, te poten aan den eenen, ofte een blok aan den hals te hangen, na de groote ende macht van den zelven

Hont, zulks dat die niet machtig en zy aan eenig Wildt ſchade te doen, en dat geduurende tot St. *Jacobs* avond toe, op een boete van twee ponden van veertig grooten t'elken te verbeuren.

Desgelyks zo zullen de gene die Vogelhonden houden, de zelve een blok aan den hals hangen, in der manieren als voren, ende geduyrende den voorſchreven tyd, ten eynde zy ook geen ſchade en doen aan eenig Wildt, op gelyke boete.

Ende een nieuwe praktyke van Kopere ſtrikken te maken, ende te ſtellen, daar mede vele Hazen ende Conynen vernielt worden.

Voorts eenige Aardtſtrikken te Veldewaart inne te ſtellen, behoudelyk in de Sniptydt.

Niemandt en zal hem vervorderen, te Viſſchen in eenige Wateringen ofte Vyveren, tot de Domeynen van de Heeren Staten van den Lande gehorende, immers zo weynig als in eenige Wateren ofte Vyveren van de particuliere Vaſallen, ofte andere Onderzaten van de opgemelte Heeren Staten: Nochte ook eenige Ganzen, Eenden, ofte eenige andere Vogelen ſlaan, ſchieten, ofte ook met eenige Netten, Strikken, ofte andere Inſtrumenten vangen, hoe die zouden mogen genaamt wezen: Nochte ook ſtoren de Neſten ende Eyeren van de zelve Vogelen, buyten blykende conſent van den Heere Houtveſter, ofte van den zelven Vaſallen ofte reſpective Onderzaten.

De Koyluyden, ende alle anderen, die eenige Eenden houden, zyn gehouden hare Eenden op te ſluyten, ofte te hokken in de Zaytydt, ende in de Maaytydt; te weten, van half Maart, tot den eerſten Mey, ende van half July tot den eerſten September, t'elkens op een boete van drie ponden yder Eend te verbeuren, zo dikmaals als hare Eenden bevonden zullen worden niet gehokt, ofte opgeſloten geweeſt te zyn, boven de verbeurte van de zelve Eenden.

Ende indien yemandt, Edel ofte on-Edel, tegens deze Ordonnantie dede, ende by den Subſtityten, Dienaars van de Houtveſterye, ofte den Pachters van de Duynen, ofte des Houtveſters gebrode Dienaars gegyzelt zynde, of uyt krachte van Sententie van Meeſter Knapen geëxecuteert werdende, de zelve daaromme dreygde, qualyken toeſprake, ofte ſloege, daar jegens zal den Houtveſter criminelyk procederen, als tegens den genen die openbaar kracht ende geweldt doen, ende dat aan haar

Lyf

Lyf ofte Goedt, naar de grote ende gelegentheydt van de misdaadt.

De Subſtituyten, Duynmeyers, ofte hare geëede Dienaars, Coddebeyers, ende alle andere gezwooren Dienaars, behoorlyk geëedt zynde, zullen naar ouder gewoonte, op haren Eedt gelove hebben.

En de Delinquanten over haar delict ofte Meſuſe, op 't feyt bevindende, terſtondt gyzelen, in welken gevalle ten langſten binnen drie weken daar naar, de wete van gyzelinge aan den Delinquant ofte Delinquanten gedaan zal worden: Ofte hare Perzonen niet konnende bekomen, tot hare Woonſtede, met denominatie van 't delict, plaatſe ende dag, of zal anders van geender waarde zyn.

Welk voorſchreve delict, plaatſe ende dag, den Houtveſter mede gehouden zal zyn in zyne Gyzel ofte Citatie Cedulle, pertinentelyk te infereren.

Alle delicten ende meſuſen, waar van de boeten niet en excederen de twintig ponden, in de Wilderniſſe ende Houtveſterye van *Hollandt* ende *Weſtvrieſlandt* gevallen ende geperpetreert, de welke eerſt na een jaar ende zes weken, tot kenniſſe van den Houtveſter komen, zullen gepreſcribeert zyn, ende de Delinquanten daar van bevrydt, ten ware daar litiſpendentie van ware, of de zake by Meeſter Knapen in ſtate geſteldt, omme inſpectie ofte informatie te nemen; maar alle andere delicten ende meſuſen, waar van de boeten excederen de voorſchreve ſomme van twintig ponden, zo van grof Wildt te ſchieten of vangen, als anders, zullen geeyſcht mogen werden den tydt van drie Jaren, ende daar naar eerſt gehouden worden voor gepreſcribeert.

Dat vorder tweemaal in 't Jaar, te weten, den tweeden Maandag in de Maand van May, ende den eerſten Maandag in de Maand van October, precys ende zonder intermiſſie, en zonder die dagen te mogen verleggen, gehouden zal werden een Regtdag voor den Lieutenant Houtveſter ende Meeſter Knapen, tot onderhouding van alle goede ordre op het ſtuk van de Wilderniſſen, ende omme te corrigeren ende te ſtraffen alle contraventien.

Ende en zullen geene Vonniſſen van de Houtveſterye, inhoudende

dende pecunieele boeten, van hondert gulden ende daar beneden, appellabel wezen, maar by provisie hebben executie onder cautie.

Het Souvereyn lichaam van hare Groot: Mog: is Houvester; nu is een Lieutenant Houtvester, vier Meesters Knapen, de Rentmeester, de Secretaris, en Advocaat der Houtvestery, de Substituyt, Lieutenant Houtvester, en Procureur.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Keuren van ZUYDHOLLAND, *&c.*

NA de Keuren en Wetten van *Zuydholland*, zo als de zelve erkent en opgevolgt werden, in den Lande rondom de Hoofdstad *Dordrecht*, werden ook gehouden haar te reguleren, *Zevenbergen*, *Geertruydenberg*, *Willemstad* en *Clundert*, en de Heerlykheden van *Stryen* en *Beyerland*, met de plaatsen onder *Altena* bedykt, zynde niet aanmerkelyk het onderscheyd, welk hier en daar, by oude Handvesten is te vinden; na deze gemeyne regten reguleren zich de plaatsen in de *Langestraat*, over de *Donga*, den *Hoekzenwaart*, den *Swindrechtsen*, *Alblasser* en *Crimperwaard*. Het *Zuydhollands* of Schependoms recht, en Hoofdnaam is hier van daan oorspronkelyk, en staat, al dit geweld van Steden, Gehuchten, Burgten en Dorpen, onder Bailliuw en Mannen van *Zuydholland*, mette hoge heerlykheden, daar onder mede gelegen en niet te min exempt, van de Jurisdictie, van de zelve Hoge Vyerschaar. Den Bailluw spant die hoge Vyerschaar in *Dordrecht* op het Stadhuys, als't geen Vacantie en is, alle weken eens Woensdags voor de middag, des Bailluws gevangenen werden binnen die Stad gesloten; wiens nominatie en Electie werd gedaan by Hare Grootmogende, en dezen H: E: Bailluw met elf Mannen, dry uyt het platte Land, en agt uyt de Stad van *Dordrecht*, met haren Secretaris, die gesteld werd by de Ed. Heeren van de Rekeninge in *Holland*. De Schouten in het Bailluwschap van *Zuydholland*, hare Commissie ontfangen hebbende van de Graaflykheyd of de Ambachts Heeren, vertonen de zelve eerst aan dezen Bailluw van *Zuydholland*, van welken zy, doende den behoor-

behoorlyken Eed, ontfangen de Bankbrieven; zy moeten hare Vyerfcharen houden van veertien dagen, tot veertien dagen, behoudens in den Oogft en Lenten: als dan houden zy Vacantien van zes weken.

Hare reglementen in rechten zyn na de Ordinantien, Handveften, Statuten, en Coftumen, of naar gemeene difpofitie van rechten. Appel in 't Crimineel werd niet geleden; de goederen zyn tuffen gehouden Perzonen gemeen, ten zy by expreffie contrarie van voorwaarden; de Man mag daarom belaften: vervremden en verkopen, roerende en onroerende goederen voor de Vrouwe; maar verbeurt zyn Vrouws goederen niet by eenige zware deliсten, nog de Vrouw des Mans goederen; de langftlevende moet beëedigen, den Inventaris, en delen half door met de Kinderen of 't naafte bloed. De Vonniffen binnen 's Bans gewezen, zyn appellabel aan de Bailluw en Mannen tot *Dordrecht*, en dan is de Schout gehouden met zeven omftanders, buyten het gerecht, dat gepronuncieerde Vonnis, te bezetten, tot koften van den Appellant, ter hoger Vyerfchare van *Zuydholland*, en verklaren 't vonnis zodanig te zyn, als 't overgebracht is. Gearrefteerd goed weg gehaald, is over al voor den Arreftant die op 't lopend jaar van Landen, Huyzen, &c. præferentie heeft; den een *Zuydhollander* mag den anderen elders niet arrefteren: die haar voor Schout en Heemraden zamen verbinden, zyn elk in *folidum* aanfprakelyk; de crediteur heeft in zyne optie, wie van allen hy wil executeren.

De Huysvrouwen van openbare Koopluy of Kramers, zyn als de Mans verbonden, zonder de exceptie van het Privilegie den Vrouwen competerende, Contracten op Feeftdagen zyn invaliden. Men doet party recht op obligatien van thoonder dezes, fchoon 'er geen naam op ftaat of procuratie by is; yemant mach fchuldbrieven naaften, het geld gevende, voor de fchuld waar in hy is genoemd.

By 't fterven van Man of Vrouw, moet de een zo veel hebben als de Juweelen of Kleeren van den ander bedragen, en de dode hand betaalt de dood fchuld.

De Zoons en Dochters van Huysluy, zyn met zeftien en vyftien jaar mondig en de Ouders vry van alimentatie.

Citatie gefchiet drie dagen voor de Rechtdag, door Mannenbode

bode; op de derde citatie werd de niet verschynende gecondemneerd, mits den rechteren blykt den eysch; de gedaagde over schuld, by Registers of Schuldboeken, moet namptisteren; tot vyftig guldens toe, werden de zaken by monden voldongen, met replyk en duplyquen, acht dage, werden den gedaagden toegestaan om gereed te zyn tot Antwoord, en de partyen dan alles te gelyk, exceptien of eysschen proponeren. Proces voldongen zynde werden alle de stukken onder den Inventaris over geleverd: in feyten, en bewys gepleyt werdende, geeft men de party dry weken en dan niet gereed zynde, volgt verstek; de getuygens werden by interrogatorien nader ondervraagd, en deze geschiedende, in de Stad, werden besloten over gezonden, welke besoignerende zes uyren daags, op de Dorpen vyftien stuyvers, in de Stad twintig daar voor betaald werden, en de getuygen, tot discretie der Commissarissen. Men doet geen recht als op copyen door den Secretaris geauthentiseerd en met præcyse dag en dato: tot twintig gulden by Schouten, en tot dertig by den Hr: Bailluw en Mannen, is niet Appellabel.

Op den tienden dag, na de pronunciatie van sententie en niet langer kan men Appel doen aantekenen. De sententien waar van niet en is geappelleerd, moeten genamptizeerd of afbetaald zyn den tienden dag.

Als dan doet den Officier of Bode sommatie binnen vier en twintig uyren, die dan in gebreken blyft, werd ten overstaan van Schepens Mannen of gezworens met arrest van Meublen, geëxecuteerd, en naar zes dagen en een Zondags gebod, werden die op de Dorpen of naaste Steden verkogt.

Zo des gecondemneerdens goederen niet voldoen, zo werd hy zelf op dry stuyvers daags in gevankenis gesteld; zo yemand is gecondemneerd, rekening, bewys en reliqua te geven, zo werd de gecondemneerde in zekere Herberg op boete van tien gulden gyzeling aan gezeyd; niet daar verschynende werd als boven, als den Bode hem krygt op drie stuyvers daags geconfineert; de gecondemneerde in een Maand niet voldoende, zo werd zyn feyt getaxeerd, en hier op ontfangt den Triumphant de taxatie, van den gerechte, doch blyft de gecondemneerde vast zitten, tot dat de dadelyke voldoening is geschied: en volgens deze ordre in 't jaar 1580. by myne Heeren de Staten gemaakt, moeter

ten zy rechtvordering houden, met derogatie der oude coſtumen, uſantien en ſtylen. De overdragten geſchieden niet ten platten Lande als ten minſten met de præſentie van den Schout en ten overſtaan van vier Heemraders, die ook de zelve zegelen; de koſten van Bailluws Dienaars zyn gereguleerd binnen de Stad tot vier en twintig ſtuyvers, en op de Dorpen dartig, op haar eygen koſt. Niemand mag van *St. Petri* in Juny tot uytgaan der Oogſt, hoe't ook is jagen, jonge Hazen opnemen, noch jonge Veldhoenders, of andere neſten ſtoren.

Alle Ambachtsheeren, Edelen en goede luyden (dat is Borgeren van *Dort*, of in *Zuydholland* gezeten, Ryk 100 Carolus guldens vry inkomen jaarlyks) mogen eens ter week in 't veld gaan, Vangen een Haas of twee, en ſchieten een Fayzant, en geen Henne, een cudde Patryzen en niet meer, en laten de oude vliegen. Maar wyl hier zo ongemeene groot uytgeſtrekte vryheyt tot jagen yder ſchier overgebleven is, zo mag niemant, zyn vank verkopen.

Allerley verdreven hout, van krom of ander ſoort, moet aan den Schouten op de Dorpen aangegeven werden, of aan 't Houtkopers gilde tot *Dordrecht*, welkers Deken zorg moet dragen, dat de Schouten voor hare zorgen, en de goede luyden voor hare Borglonen wel werden betaald, en moeten 't zelve Hout binnen vier weken wech doen halen; van alle deze of nieuwe Keuren moet de inſinuatie geſchieden door een gezworen Kolfdrager van *Zuydholland*, aan alle de Schouten van *Zuydholland* ontrent de *Maas* of *Merwe* gezeten.

Queſt yemant een ander dat hy bloet laat aan 't hoofd hy verbeurt vyf gulden, maar doet hy zulks met Mes, Hout of Steen zo is de boete dubbeld, alle andere wonden, een lit lang, en nagel diep zyn even zo te boeten. De gequetſte moet zich aan den Bailluw of zyn Stedehouder aangeven, in 24 uyren, en die deze wonden verholen draagt verbeurt de boete dubbeld, hy moet zyn quetzer aanbrengen, en by eede verklarende die niet te weten, zo moeten alle in 't zelfde gezelſchap, die geweer uyt gehad hebben, die volle boeten elk betalen, of den wonder uytmaken. Die met een Mes heeft geſneden verbeurt zo veel agt guldens, als de gequetſte ſneden heeft; en zo veel zes guldens als 'er ſneden in de kleren zyn. Die met uytgetrokken mes dreygt, verbeurt

beurt vier guldens. Die by opkomende quæstie in een gezelschap de Kaars uyt doet verbeurt tien guldens. Het Gravendeel eertyds aan *Zuydholland* en zyne Keuren verbonden is door myne Heeren van de Graaflykheyds Rekeninge nu aan den Bailluw van *Stryen* onderhorig, en moet zyn E: voor haar Hoofd Officier kennen.

Voorts is door gantsch *Zuydholland* naauwe acht en ordre omtrent het schieten of storen der Vogelen, waar omme wyl de Vogelen door het bedyken der Gorssen, Slyken en Wateren zeer werden benaauwt, geordonneerd is, dat niemant met roers mag schieten van de *Nadorst* af tot op de *Kille*, en de Landen van *Myle*, *Dubbeldam* en *Merwede*, zo verre die strekt, voorts in 't Noorden op de Gronden en Wateren, ten eynde de *Merruwen* Polder, tot over het *Biesbosch* en *Werkendam*, en wederom Westwaarts langs de Rivier af tot *Beyerland*, ook in de *Alblasser* en *Crimpere* Waarden. By eenige pypen of koyen, de eerste reys op de boete van twintig guldens en verbeurte van het schiet geweer. De tweede reyze vyf en twintig, de derde reyze dartig guldens en die de zulke met Schuyten voert de zelve boete, waar voor de Schuyt straks executabel is; aan den Koopluyden, Poelenaars en beschadigden, werd op haar eed hier inne geloof gedefereerd gelyk mede tegens de schenders, plukkers of bedervers van Tuynen of Akkers, tot 10 guldens, en misdoen de Kinderen zo heeft men het verhaal op de ouders.

Op Zondagen, en Bededagen te werpen, spelen of gelagen zetten, is hier, als overal arbitrale correctie onderworpen. Vastelavonds of Dansscholen te zetten, ongenoot op Feesten of Maaltyden te gaan, van de eene Kroeg in den ander, en van 't een gezelschap in 't ander te lopen, is op de boeten van tien guldens verboden.

Waarom Herbergers, Tabak en Brandewyn verkopers, haar zelven eerst met namen en merken moeten aangeven by den Hr: Bailluw of zyn Stedehouder, en blyven aansprakelyk voor die geene welke zy niet aan en brengen.

De Jacht werd verders gereguleerd na de ordinantien op het stuk van de Wildernisse en Houtvestery gedecerneerd, en hier voor aangetekend, in de Wetten van het Jacht gerecht.

Den

Den Eed van den Heer Bailluw van *Zuydholland* is als volgt,

I. Dat zweert gy, dat gy Bailluw van *Zuydholland* wezen zult.

II. De Heylige Kerk, gereformeerd na Gods woord, zult voorstaan en staande houden.

III. De hoge overigheyd en Graaflykheyd van *Holland* te helpen houden in hare overigheyd en heerlykheyd.

IV. De Stad *Dordrecht* houden in hare Privilegien en Handvesten.

V. Dat gy uwe gevangens in de Stad van *Dordrecht* zult doen sluyten en nergens anders.

VI. En de afleydinge van de Stad *Dordrecht* obedieeren.

VII En al doen wat een goed Bailluw schuldig is te doen:
Zo waarlyk moet u God helpen.

De Eed van Mans Mannen, van den Hove en hoge Vyerschaar van *Zuydholland*.

Bezweeren ook de zelve vier eerste punten; voorts.

V. Dat gy tot allen tyden ter hogen Vyerschare zult komen als gy van den Bailluw van *Zuydholland* ontboden werd.

VI. Dat gy Partyen goed, kort, recht zult doen, en dat niet laten, om Maagschap, Zwagerschap, Gunst, Ongunst, Giften of Gaven ofte om genigerhande zaken.

VII. En al doen wat een goed Bailluws Man toestaat en behoort te doen.

Den Eed der Procureur

I. Dat gy myn Heer den Bailluw en Mannen van den Hove en hoger Vyerschare van *Zuydholland*, in alle plaatsen zult bewyzen eer en reverentie.

II. Dat gy niet dienen zult in zaken, onrechtvaardig, uw in den beginne der processe of daar na voorkomende.

III. Dat gy uwe Meesters getrouw zult dienen en neerstiglyk.

IV. Dat gy met de taxe van myne Heeren voornoemd zult genoegt zyn.

V. Dat gy geen onbehoorlyke uytwegen of dilayen zult uyt vinden of zoeken.

V. Dat gy geen overkomst zult maken, om deel of part in zaken te hebben.

VII. En generalyk alles doen wat een goed en getrouw Procureur past: Zo waarlyk &c.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Rechten en Keuren van KERMERLAND *en* KERMER *gevolg.*

DE *Caninefaten*, van niemand overheerd zynde, hebben ontwyfelbaar haar eygen Wetten en Keuren gevolgd, mogelyk wat van de *Romeynen* uyt haar bywonen en verbond overgenomen, maar meeſt eygen Willekeuren. Een hoofd, als eertyts *Brinio*, zat als Rechter, daar na een Graaf van *Kinheimerland*, zo veel als *Caninefaten* Land zeggende. De naam van deze en die van *Teſſel*, zyn vroeger als de Graaf van *Holland*, bekent, die was dat nu den Hoog Bailluw is, behalven, dat hy ook opperbevel in den Kryg had; en over de Landzaten, de Regering der Dorpen ſtelde, by Azingen en Gebuyren: zulken recht, nam den Graaf van *Holland* aan zig: blykende by de oirconden van 't oudſte recht der Graven in *Ooſtvrieſland*, (dat wy *Noordholland* noemen) te verzetten zo dikwils als hy wilde, den Schout, Schepen, Azingen en Vronen. Deze Azingen en Buyren, waren vry geboren, en Schot en Lotvry; by zulken was de Regering tot deze tyd, maar veranderde doen in Schepen-
Ao. 1291. dom, hoewel de welgebore Mannen en Raden, lang daar na duurden, tot Schotvryheyd ophiel; die Azingen, Schepens, Raden, of welgeboren Mannen mogten onbeëdigd niet rechten, noch in Policie zonder Rykdom of Buyren, Keuren maken. In alle Dorpen is by Graaf *Willem* geordonneerd, de Naam kondigen dag voor Schepenen te zetten op goede Vrydag, of acht dagen daar na onbegrepen, die beëed wierden om een jaar lang Schepenen te blyven. Maar Heemraden zyn daar van geſepareerd; tot dat Vrouw *Jacoba*, en *Philips* van *Bourgondien*, hebben gewild, dat de Schepenen der Dorpen in *Kermerland* en *Kermer* gevolg, zouden Dykſchouwen in haren Ban, met die, welke zy daar toe zullen, nemen en anders geenen: die Schepenen hielden een gemenen werf, om
Ao. 1347. daar vele, by een komende, zamen te beſluyten wat zy te doen hadden, op St. *Gillis* dag; maar de *Vriezen* mochten geen Werf hebben, tot welke Werf den Graaf, Mannen of riemen nodig ter Heyrvaart hebbende, een zyner Ridders als beede vergende moeſt zenden.

D

De oude Keuren, Rechten en Handveſten zyn oneyndig veel zo aan *Kermerland* alleen, als aan 't gevolg van dien, en verſcheyde *Coggen* te gelyk gegeven, maar met het *Kaſenbrootſpel*, en andere oplopen, zyn die voorrechten weggenomen; hier en daar wat weder gegeven, en eyſcht wel een Groot Boek, om alleen de liefde der nieusgierige te voldoen, vry wel door *Willem Lams* by een gegaard en met de naam van het groot Privilegie en Handveſtenboek van *Kennemerland* en *Kennemer* gevolg, uytgegeven.

Den Heer Bailluw, meeſt den Heer Hoog Bailluw getituleerd, werd met eene recommandatie der Stad *Haarlem*, gekoren by hare Ed: Groot Mogende, houd zyn Huys in *Haarlem*, welk in cas van nood, mag tot gevangenis dienen, tot de zelve gevangen overgebracht werd in des Stads met hem gemeene gevangenis; heeft zyn vergadering van Leenmannen op het Stadhuys, der zelve Stede, en de Hoge Vyerſchare, in Borgermeeſters vertrek; houd een Stedehouder en drie a vier Dienders; daar benevens heeft *Kermerland* een Secretaris; (want het Rentmeeſters Ampt zeer aanmerkelyk is buyten deze ſtof,) en een Bode, of meer alle beëedigd. De tyd van de Leenmannen aan te ſtellen is tuſſen Nieuw Jaar en Paaſſchen, maar nu niet præcys. De Leenmannen, wylze eerſt moeten bewyzen, een *Hollands* Leen of des nood achter Leen van de Graaflykheyd te bezitten, werden Heeren Leenmannen genoemd, en Ed: Achtb: Heeren de leeden der Hooge Vyerſchare van *Kermerland* en *Kermer* gevolg.

De macht van zulken E: Heer Hoog Bailluw is noch wyd uytgeſtrekt en groot, zo in 't maken, verkiezen, en ordineren der Regeringen op de Dorpen, als voor zo verre geen hoger condemnatie noch judicature by den Schouten op de Dorpen en ſtaat als van twee en veertig ſtuyvers, en alle Delinquanten, door zyne gerechts Dienaars naar *Haarlem* gebracht moeten werden, alwaar zy geboeyt, gekerkerd, gehoord, ja ter ſcherper examen en pynbank, en eyndelyk aan lyve en goed geſtraft werden; hoewel van deze hoge Vyerſchaar in civile zo wel als criminele zaken, kan werden geappelleerd aan 't Hof Provinciaal.

Den Heer Hoog Bailluw, zweert by zyn Eed; hy zal *Kennemerland* en *Kennemerlands* gevolg recht doen, na de Placaten der Souverainen, en de oude Coſtuymen en Keuren, niemant recht

Vyerschaar weygeren; de zelve ten alder gereedsten voor de Justitie en Administratie van dien, gereed zyn te spannen, geene Leenmannen noemen als by zyn Ed: wel doorzocht en nagezien zynde, hare qualiteyten: voor yder Bank doen spannen, die zulks extraordinair verzoekt en wil betalen; alle quaad en desordre weren, de ware leer in de openbare Hermvormde Godsdienst alomme de hand bieden, en voorts alles doen wat een goed Bailluw toebehoord; dien Heer verrekend alle Jaren net, met de Graaflykheyd; &c.

Den Leenmans Eed, houd in, dat hy tot allen tyden, van wegen den Bailluw van *Kennemerland*, in alle zaken, of zyn Stedehouder in civile zaken vermaand zynde, recht en justitie zal helpen administreren; Recht en Vonnis wyzen tussen de Heeren en partyen, ook partye tegen partye, en tussen twee Mans Dingtalen; De *Kennemer* Handvesten, Privilegien, en goede oude, deugdelyke Costuymen, mitsgaders al wat *Kennemerlands* Recht is, 't zy geschreven, of ongeschreven, te onderhouden na zyn vermogen, en voorts al te doen wat een getrouw Leenman, en Rechter, van Eer en Eedswegen, schuldig en gehouden is te doen. Deze Eed werd aan den Ed: Hr: Bailluw afgeleyd: de Procureurs of Mrs. Advocaten werden meest by 't aangaan van nieuwe Leenmannen, hare plicht voorgehouden, die zy beloven, nevens de achting en eerbied, aan den E: Hr: Bailluw en Heeren Leenmannen; zonder Eed: Jaar voor Jaar werden 'er veertien Leenmannen by den Ed: Hr: Bailluw door den Bode verzocht, genomineerd zynde eenige dan regerende andere of nieuwe, of afgegane Leenmannen te voren, die werden door den Secretaris gezegeld na de *Haag* gezonden, en daar uyt kiezen hare Ed: Groot Mog: zeven voor het aanstaande jaar. Deze moeten of zelfs gereformeerd zyn of ten minste de gereformeerde Religie toegedan. Deze moeten ten aanvang van haren dienst, door den E: Heer Bailluw beëedigd worden, en moeten in criminele en definitive Vonnissen compleet zeven zyn; maar by interlocutoire, in dagingen of diergelyke konnen vyf volstaan. Den Ed: Heer Hoog Bailluw, kan by ziekte, sterven, of absentie der Regerende Leenmannen surrogeren, tot vervulling des getals, oude gepractizeerde Leenmannen. Nu werd ook somtyds den Secretaris, zo hy ooyt Leenman is geweest

daar

daar toe gesurrogeerd, byzonder als de Wedde werd betaald, van 't Collegie, zynde twee Ducatons. Men mag in die Bailluage niet tappen op Zondagen, Hoogtyden noch Beedagen, maar werd daar van geexcipieerd, den reyzende of vergelegen Huysman, en daar om zyn de Waarden, (die haar moeten aangeven als ze Volk beginnen te zetten) gehouden des Bailluws Bode, of Dienders, veel meer den Stedehouder kloppende aanstonts open te doen, welke Waarden de menschen daar bevonden aanstonts moeten bekennen en noemen, of de boeten buyten hare eygene, van alle de daar betrapte luyden betalen. Niemant vermag zelf ten tyden van het Sermoen, lopen kuyren of klappen; noch ontrent de Kerken en Kerkhoven de Bal slaan Kloot schieten, Kaatzen of diergelyk rumoer maken; alle Kannen, Maten, Ellen, en Gewichten moeten in de naaste Steden precys werden geëykt. Gelyk niemand eenige van die in Huys mach hebben of moetze het onderzoek der Schouten, &c. onderworpen laten; en zulke Broden, Boter of Kazen, moeten na de gewichten der Steden, waar ze te koop werden gebracht, gemaakt geleverd en verkocht werden. Maar indien by opzet notoire fraude gedaan werd in dezen, zo zal de boeten en correctie arbitraal zyn. Honden als Doggen mogen by daag niet los lopen, zelfs niet op de werven op boeten van drie guldens. Niemand mag in 't Water, van andere lieden Visschen, noch Netten lichten, noch Appelen, Peeren, Wortelen of Rapen plukken. Niemand mach gevogelte vernielen, Eyeren roven. Hoofdeloze Vogelen te Markt brengen, noch Zwanen, tamme nog wilden, getekend of ongetekende zonder Hoofden ter markt brengen, of schenken, zonder verklaring van waar die gekomen zyn: gelyk ook eenige oude Duyven. Der Zwanen nesten mag men niet storen, het Riet op twee roeden in 't ronde niet snyden, in 't broeyen niet beletten, slaan, smyten of de Eyeren benemen of breken; op boeten en arbitrale correctie na eysch der zaken. Niemant en mag Baggeren uyt des Graaflykheyts of andere gronden, op 10 ponden boeten eerst, daar na op 20, en voorts arbitraal. Een ygelyk is gehouden zyne dode Beesten en Krengen te begraven.

Geen Chirurgyns mogen de tweede pleyster leggen op houwen, stoten of kerven, voor dat zy den Schout van haren Ban

 te

te kennen geven, en de gequetsten moeten aanstonts haar zelven doen visiteren by de Schout; niemant mag Ballingen, doodsla-gers enz: herbergen, hanteeren, kost of drank geven of verkopen op 10 *Kermer* ponden. Wie in *Kennemerland* wil komen wonen, moet behoorlyke getuygenissen van goed leven en stand, eerst aan 't gerecht, waar hy zich zal willen neerzetten, vertoonen; of huyrder en verhuyrder verbeuren elk 10 *Kennemer* ponden; gelyk ook niemand zonder kennis en oorlof van Schout en Schepenen mach vertrekken; en die willende vertrekken een Ampt bedient, moet het zelve een Jaar lang voldient hebben, mede op 20 ponden. Befaamde Vrouwen mogen by geene Mannen inwonen. Noch drenkelingen of anders verongelukte niet zonder beschouwen, begraven werden, mits dat den Bailluw of substituyt zulke Perzonen de hand niet zal afhouwen, gelyk men in oude tyden plag te doen. Niemant macht op Zon, Feest of Beedagen werken, uytgezondert eenige drogingen, bleekingen of diergelyk die men niet kan uytstellen, of moet eerst van den E: Hr. Hoog Bailluw consent verzoeken. Vloeken en zweeren is abitraal te straffen; bezweering, waarzegging en diergelyke quade grillige konstenaryen, gelyk de geene die zulke bedriegery aanhangen arbitraal. Vleeshouwers &c. mogen niet voorstaan als tot de Predicatie begint, veel min tappers, en na de Predicatien, eenige met een open venster voor doen. Niemant mag, Collecten, Imposten of andere gerechts zaken doen, als getuygen horen of diergelyk op dagen als voren. Nog ook Landen huyren, verhuyren, of rekening; op Bruyloften en doodmalen, geen giften geven noch uytdeeling aan Bedelaars, en voorts na de scherpste placaten tegen zuypen en slempen daar ontrent geemaneerd, Ganzetrekken, Kattenvatten, Papegaay schieten en diergelyk verboden; Paaseyeren opzamelen, Rietblakeren, Martyren, voeren garen, alles wat tegen de zedigheyd aanloopt verboden gelyk daarom ook niemand mag Wyn tappen of Brandewynen tot by een loop van jong gezelschap: als de vruchten op 't veld staan van St. *Geertruyd* tot *Amsterdammer* Kermis, mag niemant in eenige Slooten Vissen, met Kuylen, Zegens, Heven, en Schakels lopende of dryvende, maar hier buyten werden gehouden, yemands eygene binnen Wateren Niemand mag met sneeuwballen werpen, noch kolven in de Kerk

buur-

buurten. Ook zal niemand vreemde Knechts te werk ſtellen, voor die getoont hebben van waar zy gekomen zyn. Niemant en zal de nachtwachter eeniger maten beſchadigen. In de Herbergen is 't gebruyk, dat men Meſſen, Ponjaarts en quetzelyk geweer moeſt afleggen, en zulks moeſten de Waarden en Waardinnen haar gaſten afeyſchen, die 't weygerden over te geven, mocht Wyn noch Bier ontfangen. Des moeſten de Waarden in hare Huyzen houden genoeg meſſen zonder punt; die zyn Mes trekt boet dat met 20, die queſt met 30 pond, een dodelyke wond of neerlaag moet van de Waard aanſtonts werden bekent gemaakt aan den Officier of Stedehouder van den Hr: Hoog Bailluw. Den Officier dan de handdadige aanſtonts, op verlies van zyn Officie verzekeren, en de Schouten der naaſte Dorpen dadelyk adverteren, om den doodwonder te vangen.

Niemant mag den zelven verſteken of herbergen, en ('t geen lang in Proces tuſſen den Hr: Bailluw geſtaan hadde) alle de informatien in 't ſtuk van doodſlagen, zonder vertrek, na dat de neerlaag gedaan is, gedaan werden door den Officier en twee van de oudſten van de Wet, welke in 't aangaan van haar Ampt den eed doen, dat zy die informatien zullen ſecreet houden, en aan niemand relevereren. Voorts zullen Schout en Schepenen in 't horen en examineren der getuygen, op alles wel letten, en 't zelve getrouwelyk by geſchrift ſtellen, en de informatien zo genomen ondertekenen, op pæne, dat anders nieuwe informatien zouden genomen werden, by een Commiſſaris van den Hove, tot koſten van den Officier, en zullen de Officiers de Schouw over zenden ten Hove welke by haar over 't dood lichaam was gedaan: zo dat de vechtboeten bleven op 42 *Kermer* Schellingen, en de kenniſſe van dien bleef gelaten, den Schepenen van de Dorpen, gelyk ook de Drenkelingen met hare Shouten beſchouwen, konnende volſtaan met binnen acht dagen den E: Hr: Hoog Bailluw kenniſſe te doen geven. Maar wil den E: Hr: Bailluw dat zelfs doen, zo moet zulks in 24 uuren geſchieden, voor een *Kennemer* pond, de Schouten van de Dorpen nemen den Eed af van Schepenen aantredende de Reehtbank.

De Ambachtsheeren mogen een Schout onder hen zetten in *Kermerland* maar die, geen ſubſtituyt. Zo dat de Schout niet by der hand konnende zyn, zo treed den oudſten Schepen in de

de plaats en het Ampt van den Schout.

Eenige dezer Dorpen hebben zeer groote voorrechten gehad, verloren en weergekregen, wyl de Graven byzonder de welstand van die plaatsen die geduyrig tegen de *Westvriezen* of *Noorders* moesten in de bresse staan handhaafden. De meesten hebben Werf, Merkt veld, vele neringen vry; kiezen zelf hare Schepenen, Kerkmeesters, Arm en Weesmeesters, Pondgaarders. De Schouten en Secretarissen zyn eenige der Ambachtsheeren, anderen van des Graaflykheyts Rekenkamer; maar alle de byzondere Dorp Wetten van plaats tot plaats veel verschillende, is niet wel doenlyk in 't licht te brengen, hare Wees en Arm Meesters werden mede van den Schout op yder Dorp beëedigt: die zo bloedvoogden missen, alles trouw moeten verantwoorden; zo Weeskinderen aangenomen werden op te voeden en de aannemers hare pligt niet voldeden, zo zouden de Weesmeesters tot der aannemers kosten zulks laten doen: deze Weesmeesteren zyn te gelyk regters, maar men trekt, by haar uytspraak bezwaard zynde, de zaak binnen 20 dagen voor Schout en Schepens Regtbank, en van daar of tot de hoge Vyerschaar der E: Hr: Bailluw en Leenmannen, of regelrecht voor het Hof Provinciaal. De Schouwen van binnen Dyken *Kaden*, *Wateringen* en *Rietlanden* zyn aan Schout en Schepenen als Heemraders der Dorpen, der welker zommige over 't *Hondsbosch*, andere over *Pettens* Rekeningen haar gevolmagten zenden, houdende meest by de Heemraders ook hare eygene Rooymeesters om op alle misgrepen en behoeften te passen en te raden.

De *Kennemer* Volgers hebben 't zelve recht verkregen als de *Kermers*, *Graft*, *Ryp*, *Schermer*, *Ursbem*, *Groede*, *Schorel* en *Kamp*, *Bergen*, *Heylo*, *Oosdom*, *Linnen*, *Oudorp*, *Oterlyk*, *Westzanen*, *Crommeny*, *Knollendam*; alle deze en meer plaatzen hebben om streek deze keuren en rechten.

Ja zelf *Blooys* en *Breederode*, en hare Bailluagien werden op de zelve trant meest behandeld: de verschillen alleen zyn aanmerkelyk daar de Landen van aard, grond, en Handwerken verschillen, gelyk de een in, en aan Duyn is, zo is de ander in lage Kreken, Poelen en Moerassen gehouden, alleen door Dyken waar van Molens en Sluyzen, dadelyk groote verandering in de keuren brengen.

Maa

Maar generalyk zyn de *Kermers*, en noch meer de *Noorders* of *Drechters*, maar al der meest de *Waterlanders* grimmige voorstanders van een vry woeste vryheyd geweest, en noch gereed, om straks de handen in een te slaan, en de Bailluwen te matteeren of te ruineren met hadnekkige processen. Zulks heeft ons de oude tyd in het *Kaas en broodspel*, en arger in de tocht tegen alle Edelen en Heeren, als de *Waterlanders*, *Amstelers*, en hare Buyren *Uytrecht* overmeesterden wel geleerd, en zy zyn noch niet min van de zelve imborst; de rykdom, die zy door zuynige neerstigheyd krygen, maakt dat zy niet meer onderwerping voor een Keyzer of Koning, noch ontzag voor Edel of Hooggebooren hebben als voor andere. Maar zelfs de plichtpleging van Hoflyke opvoeding uytspuwen, niet willende als een algemeene gelykheyd.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Rechten van RYNLAND.

RYnland is op die naam bekend, voor dat Koning *Willem*, het Dyk Graafschap en Hooge Heemraad instelde, wyl in die instelling blykt dat de Landen tussen de *Zydwius*, *Wadenburgerd* aan de Zeedyk en *Sparendam* met de Sluyzen in den Dyk, ter wyzing van die Heemraden zal werden gedaan, en beregt door den Bailluw van *Rhynland*. Ao. 1255.

't Was eertyds 't grootste deel van *Noordholland*, tegen *Zuydholland* den oorsprong der Graven te rekenen: en men vind niets in de voortyden als *Holland*, daar na *Zuydholland*, *Noordholland*, *Maasland*, *Stryen*, *Voorne*, *Kermerland*: dit *Noordholland* heeft de Graaf, doen zyn naam veranderen, 't zelve trekkende in zyn gemeene naam van *Holland*, en noemde zyn aanwinst over *Westvriesland*, *Noordholland*; drie Land Deekens voerden geestlyk gebied onder de eerste Bisschoppen, *Kennemerlandze*, *Rynlandze* en *Maaslandze*. Naauwlyks droomde men van Steden, als *Wyk* te *Duyrstede*, en *Uytrecht*; want daar de Bisschoppen zig neerzetten, door *Hoogduytsland*, en *Nederland*, daar verpligte de waan van Heyligheyd, en de dwang van Leen, en onderwerping,

de besten te wonen, en zy niet geern Maartelaars, versterkten hare zitplaatsen, en waren alzo oorzaak der meeste Steden. Die men niet naauw mag in de geboorte na zien, want elk der zelven wil lang heerlyk geweest zyn, en zulks in onnatuyrlyk, de voortgang van welvaard en tyd moet Steden maken, en niet anders. Dit is 't geheel van ons *Holland* eertyts.

I. *Zuydholland* waar in

Dordrecht, *Gorcum*, *Worcum*, *Schoonhoven*, *Geenvliet*, *Heusden*, *Putten en Stryen*.

II. *Voorn*, den *Briel*, *Goeree* en de Eylanden.

III. *Noordholland* waar in

Rynland, *Delfland*, *Schieland*, *Woerdens* Waterschap, met *Delft*, *Leyden*, *Goude*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Oudwater*, *Woerden*, *Vlaarden* *Haag*.

IV. *Westvriesland* waar in

Kennemerland, *Amstelland*, *Waterland*, de Noorder *Coggen*, *Dregterland*, *Gooyland*, met *Haarlem*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuyzen*, *Medenblik*, *Edam*, *Munnikendam*, *Purmerend*, *Naarden*, *Muyden*, *Wesop*, en de Eylanden *Wieringen*, *Texel*, *Vlieland*, *Schelling*, *Marken*, *Urk en Ens*.

Van ouds blykt dat men hier Edelen en Onëdelen heeft gehad; de Edelen waren Tol en Schotvry, en de Azingen, en Welgeborenen, onder de Oneedelen. Zulke bedienden 't Recht, de Hoge Vyerschare, wierden van de Edelen en Leenheeren, bediend; en de gerechten ten platten Landen door Azingen en Welgeboornen: Men leed geen Adel in Gerechten der Dorpen, noch ter getuygenis om de bekommering die men, byzonder in *Westvriesland*, van de verdrukking der Vryheyd, door de Edelen, tot dat de Graven, om de sporling die t'elkens muytery opbragt, van de Edelen gesterkt, die Schotvrye, Welgeborene, en Azingen onderdrukten.

De *Saxen* en *Vranken* hebben gehad Edlingen, Frylingen en Laffen: dat laaste soort hebben wy nooyt gehad, maar wel Schotbetalende, eerlyker wyze, geenzins Hofdienstige veel min Lyfeygenen. De Brief van *Karel* de Groot, eyscht Borg voor zyn waarheyd, en 't waren wel onbezonne snoevers die hare grootheyd opvyzelden, met de uytdrukking van een geleerde slaverny. Wy zyn, vry geweest, vry gebleven, en zo yemant daar

aan

aan tornde zyn wy vry gevochten, en vry gebleven; wy hebben meer de *Romeynen* beschut als zy ons; en de *Duytze* Keyzers hebben hier gevonden, wat wy aan hare ingebeelde magt ons lieten gelegen leggen, wanneer hare Krygsbenden en Gezanten, even weynig opdeden, als haar zegels en brieven.

Maar uyt ons eygen Volk is 'er eyndelyk een dwingeland, zo 't schynt opgestaan, die *Holland*, kleyn van omtrek berechte, en daar van daan zich uytspreyde met of tegen wil, vegtende, of door loosheyd, onder de glans van tegen de oppervoogdy van den *Uytrechtse* Bisschop, de vryheyd te beschermen, de rest geheel als boven genoemd in de vier deelen meester wierd; zyn Kinderen of Lievelingen daar in Regters of Krygshoofden maakte, namen van Bailluw of anders gaf, na de Hoftaal. Zulker Bailluwschappen was het Hooggeachste en rykste.

Het Bailluwschap van *Rhynland*, welk was eertyds 't Hof van *Rynland* genaamd, vervattende onder zich zelfs, *Monster*, *Terheyde*, *Wateringen*, *Lier*, *Ryswyk* en *Voorburg*, gelyk noch onlangs *Voorhout*, *Noordwykerhout*, *Lis*, *Hillegom*, *Alkmade*, *Oestgeest*, *Koukerk* en *Hoogeveen*, tot 1581.

Nu horen onder dat Bailluwschap, deze Ambachts Heerlykheden,

Soeterwouw,	*Pulmot*,	*Rynzaterwouw*,	*Zegwaart*,
Leyderdorp,	*Vryhouven*,	*Leymuyden*,	*Stompwyk*,
Woudshoorn,	*Zevenhoven*,	*Vriezekoop*,	*Wilsveen*,
Gnephouk,	*Noorden*,	*Kudelstaart*,	*Voorburg*,
Alphen,	*Nieuwveen*,	*Schrevelsrecht*,	*Noord en Zuyd Wadinxveen*,
Aarlanderveen,	*Uytenbuyrt*,	*Kalslagen*,	*Benthorn*.

Sluypwyk, *Sassem*, *Middelburg*, de *Vennip*;

en deze Hoog Heerlykheden

Hazartswouw,	*Schoot*,	*Jacobs Woude*,	*Voorschoten*,
Koudekerk,	*Langer Aar*,	*Homade*,	*Veur*,
Zwadenburgerdam,	*Korter Aar*,	*Benthuyzen*,	*Wassenaar*,
Wyk,	*Alkemade*,	*Hoogeveen*,	*Zuydenwyk*,
Voshol,	*Esselikerwoude*,	*Zuydwyk*,	*Valkenburg*,
	Katwyk aan Rhyn,	*Voorhout*,	*Solk*,
	Katwyk op Zee,	*Noordwykerhout*,	*Warmond*,
	't Zand,	*Offem*,	*Vrye Boukhorst*,
	Rynsburg,	*Langeveld*,	*Oestgeest*,

Deze voorsz Dorpen maken den omkering van *Rhynland*, en leeven na de Keuren van die Bailluage.

Bailluwschap of Bailluage komt van *Bail* in oud *Frans* geevens gaarder, Schout van Schoud, nu schuld, en beteekenen byde 't zelfde, te weeten, inhaler van de gelden, behoorende aan de Oppermagt des Lands. Deze wierd door de Graaf als 't gekooren hoofd der Edelen, vertoond, en al wat niet en was bemuurd, was onder zulke Schouten verdeeld. Die by vyftig, en vyfentwintig, of anders in getale over een quartier vallende, waren te lastig voor deOppermagt, om hoofd voor hoofd te hooren; waarom over veele Schouten een hooger gesteld wierd, met aangaan der *Henegouwers* in dit Graafschap *Baillifs* genaamd: Deze Schouten zamelden Schot in een jaarlast van de platte Landen, waar van eenige vry waren, van de welke Azingen en welgeboren Mannen, vry buyren, of zulke regt betuygers wierden gekoren: Deze vry van Schot, wierden hoe langs hoe meer ingekort, zo dat men nu zelfs geen een in 't Land heeft, wiens Goed niet Schot en Lot draagt, Geestlykheyd, en Stadhouders, ophoudende. Dit recht dan is te mets veranderd, en de brave en goede Mans, droegen de last des Oorlogs, en gingen ter Heer of heyrvaart, de Dorpen met mannen riemen, en Coggen, en haare bevelhebbers waren de Leenheeren. Die leenen bezaten, waren Edelen of welgeboorene; met zulke Mannen wierd rechtbank gespannen over een quartier, en met Schepens op yder Dorp: die manier is gebleeven, en nu in *Rynland*, *Kermerland*, *Delfland*, &c. de Dorpen in het bezit van haare eygene Schepens te kiezen, gelyk hare Armvoogden, Weesmeeesters en Kerkmeesters, en zyn door *Kennemerland* en *Waterland*, haar eygen Schouw en Poldermeesters, of zy geeven een dobbeltal aan haare Bailluwen, die daar uyt kiezen, gelyk die E: Hoog Bailluwen maken met bediende Leenmannen, jaarlyks een dobbeltal van nieuwe Leenmannen om de hooge vierschaar te spannen, welke nu van myne Heeren de Staten werden gekooren, zo over civile als criminele zaken ten getale van 13 uyt een dobbel van 25. Die twee jaaren hebben gedient moeten afstaan, en onder de nieuwe mogen niet komen, die binnen drie voor jaren gedient hebben, en echter 't getal van 25 door den HE: Hr. Hoog Baillu volgemaakt, en aan den Staat gezonden werden, en gekoren

zynde van den Hoog Bailluw beëedigd: die in *Rynland* zeer aanzienlyk is; zynde te gelyk Dykgraaf en bevoordeeld uyt de boetens van de ſchouwen, zo wel als uyt breukke der misdadigen.

Het Recht, werd behandelt by Coſtuymen, zynde oude gewoontens en Keuren, en gedachten des volks, waar by gekomen zyn de gegeeve wetten, en de beſchrevene wetten, door de vreemde Hoven en practizyns; niet door ſlaverny aan andere ingevoerd. Het oude is zeer wydluftig nu en dan malkander, tegenlopende, na de tweeſpalt of Burgerkryg ſcherper of milder, volgens de driften der Grave en hare hovelingen, in Criminele zo wel als civile zaken. Deze Bailluw, en den Dykgraaf mogen binnen *Leyden*, noch op de Dorpen, geen recht doen als by open vyerſcharen. Te negen uuren voor den middag, welk recht nu gedaan werd, uyt den name en van wegen de Hoge overigheyd en Graaflykheyd van *Holland* en *Weſtvrieſland*. Welke in zware misdaden, Lyf recht doed, maar in de goederen te confiſceeren moet reguleeren na de Privilegen op zommige plaatzen geabtineerd. *Rynland*, *Kennemerland*, *Delfland* en *Schieland*, verbeuren haar Lyf in zulke zwaare misvallen en haar halve goed; *Woerden*, (en het waterſchap eenigzins) is in zyne Poorten obzoluyt vry van de *filcus*, die niets en konnen verbeuren als haar lyf, en niet haar goed. *Gooyland* betaald als *Waterland* niet meer buyten het lyf als tien ponden. De Edelen van *Holland* en *Weſtvrieſland* in geen zaken, uytgenomen *læzæ Majeſtatis Crimine*, verbeuren dan 't lyf, en tachtig Ponden uyt haar goed. In *Gelderland Overyſſel* en 't *Sticht*, verbeurt niemant te gelyk zyn lyf en Goed, als in de hoogſte machtſchennis; drymaal moet yemand verdaagd werden met luyder ſtemme, voor de vyerſchaar door den boode, en de vierde maal op zuperabundanti. Men kan hier alle onroerende goederen erfpachten; Chynzen, en thienden, naaſten.

Den eenen *Rynlander* mag den anderen aan Perzoon of goederen niet arreſteeren. Niemand kan gedoemd werden tot ſterven ten zy by de eygene bekenteniſſe van zulken vonnis; vry willig beleeden valt geen appel, als in *Kermerland*, maar zo 't Hof zulks al toeſtaat, moet de gevangen in hegtenis blyven of geboeyd overgevoerd werden. De Ban voor Ballingen is zo ver als *Holland* en *Weſtvrieſland* bekent is. Drymaal en de vierde op

zuperabundanti werd de vlugtige ingedaagd, verſchynende geoordeeld, veroordeeld werdende zyn goed in de vierſchaar van *Leyden* verkogt. Maar ontrent lyf en goed zamen, zyn veele byzondere voorrechten, in *Rhynland:* Des Bailluws boeten zyn meeſt op thien gulden of de zaken moeſten zwaarder eyſchen of eenige keuren tot minder dringen. Den Bailluw is gerechtigd in twee deelen van alle de kleyne boetens ten platten Lande. De Schouten moeten haren ban of Commiſſie brief van den Bailluw verkrygen, en hem den Eed doen. Die ook de getuygenis kan doen dagen, onwillige met 10 Ponden boete dwingen. Iſſer gevogten zo kan den Bailluw al de tegenwoordigen dagen, makenze geen man uyt, zo moetenze de boeten zamen betalen. Injurien, boet den aanzegger met tien Ponden, al zyn partyen vergeleeken. Die werk volk te werk heeft, moet voor haar inſtaan. Bailluw en Mannen mogen kiezen veranderen, vermeerderen of verminderen; zy zyn in de poſſeſſie van voogden over weezen, en Curateurs over boedels te ſtellen. Alle verkofte goederen mag men naaſten, binnen 't jaar.

't Geen in *Kermerland* niet en is, uytgezonderd in Graaflykheyds Leenen, en Molens gebarteerd, gemangeld of gegeeven, mag men niet naaſten. De zinning of naaſting moet ten overſtaan, van Schout of Bode met vier Scheepenen geſchieden, en dry dagen voor de naaſte rechtdag geinzinueerd werden, die gemengde vuyr en aarde hebben, zyn als bloedmagen tot het naaſten.

De betaling van 't genaaſte moet gedaan werden in 24 uuren na den inbreng, en beëedigd werden, zonder bedrog te zyn Den Officier kan noch naaſten binnen 6 weken na dat de Koop bezegeld is. De verkôper moet het verkofte verwaarborgen, en de Koper penningborg zetten. Erfpagt Landen, magmen als ander goed verkopen, maar de Heer by ſpliſſing aan 't geheel zyn recht vinden. Een gearreſteerde mag zonder cautie niet uyt het arreſt gaan, 't zy in of buyteman, 't arreſt moet ter eerſter regtdag beklaagd werden, of is nul. Reëele Actie machmen inſtitueeren, daar 't goed leyd, Schepen kennis is voor enkele obligatien gepræfereerd, gelyk de oudſte in tyd voor de jongſten. Speciaal verband gaat voor generaal, 't goed volgd zyn eygenaar, al waſt in de derde hand, zo 't niet betaald is, en de obligatie dat toond. Nahuyring heeft hier geen plaats, maar de huur-

ty(

tyd van Landen geexireerd zynde, vervalt het parceel weer vry aan den eygenaar. Die yets wil afpalen Heyningen, of doorgang beletten moet zulks doen, doen, door den Schout; men moet door Rechtsboden in of uytleyden doen, in erfenissen by oppositie.

Zo obligatien tot yemands lasten verkoft of vermangeld zullen werden, zo moetmen eerst de zelve, den geenen tot wiens lasten zy gemaakt zyn aan præsenteren: Den Rentheffer mag zyn speciaal Hypotheek aanspreken, voor zyn principale debiteur ofte zyn borge.

Maar zo de Borgen niet hebben expres gerenuncieerd, zo mag den Crediteur of Rentheffer, vry procederen tegen de possesseur van 't Hypoteek, alwas het vervreemd, latende de Borgen ongemoeyd.

In de Erfnis geld Aasdoms recht.

Ter eerster Vyerschaar magmen door den Bailluws Bode, panden, bezegeltheden, Huurcelen, Contracten onder verband van alle rechten; en verteerde gelagen op de Bailluws rechtdagen, Salaris, Meesterloon, geleend geld, kost en drank, kanmen op de Dorpen, ten eersten panden. Maar die van Torftakken, Laken, enz. hebben Zomers zeven, 's Winters veertien dagen. De panding moet met twee Welgeboorne Mannen aangeleyd werden. De pander mag zyn geld niet ontfangen als met wil en consent van den Heere, en die heeft zyn beraad van diverse nagten. Den Schout moet ook dan die penningen aanstonts betalen of consigneren, pandkering kan men doen, maar aan een kenninge of Hoffaard komen; alle pandingen en aantastingen moeten zuyver zyn. Die in *Rynland* werd gedaagd, moet komen, of doen komen zyn ordre, en de declaratie gecopyeerd overnemen om te beantwoorden ter naaster rechtdagen. Een Hoffaard of geding voor een lage rechtbank, werd geappelleerd aan de Hoge Vyerschaar van *Rynland*, betalende het recht, dat de Triumphant wederom krygt.

Die op den vierden uytdagende Rechtdag, noch niet compareert boet 42 stuyvers ten profyte van den Schout daar 't voorvalt.

Daar en mag niemand voor Procureur voor de vierschaar van *Rhynland* dienen, als die van de E: Hr. Bailluw en welgeborene Man-

Mannen is, geadmitteerd en zyn Eed heeft gedaan by den E: Hr. Bailluw, en ten minsten twee welgeborene mannen. Sonder procuratie mogen zy voor abzenten niet occupeeren: maar partyen wel zelfs tegen partyen. Voorts is de manier en ordre van verdaging, Competente Rechter, en hoemen procedeeren zal in de Placcaten van myne Heeren Hare Groot Mog: vast gestelt en byzonder 1656 den 3 October: Waar aan wy die 't nodig heeft, om kortheyds wil, renvoyeeren moeten. De zaken onder vyftig guldens ten platten lande moeten by mond gedaan werden, den Eysscher daar na repliceren, en den Verweerder dupliceren, om op de stukken die partyen moeten overleveren, te konnen recht doen; copyen moeten met dag en tyd, wel gecollationeerd en onder 't zegel zyn, ook 14 dagen na de rechtdagen de zaken uytgesproken werden, en de definitive sententien absoluyt vry spreken of condemneren. Ter lager Vyerschaar voor Schout en Schepenen heeftmen executie tot 20 guldens, voor de Hooge Vyerschaar van den E: Heer Bailluw en Mannen tot 30 guldens, niet tegenstaande provisie, inhibitie, of Appel. Appellen moeten geinsinueerd werden binnen tien dagen na de pronunciatie.

Een gecondemneerde insolvent zynde, kan gezet werden op drie stuyvers daags, en goed aanwyzende, de goederen geëxecuteerd. De ongetroude Vrouwen maken geen perzoon in regten maar gebruyken een Voogd. De Testamenten konnen ook voor den Schout met twee Schepenen, van de plaats gemaakt werden, zo wel van binnen als buiten luiden: tussen Man en Vrouw is gemeenschap van alle goed, ten waar by huwelyks voorwaarden anders was gecaveerd. De Man heeft de volkomene voogdy over zyn Vrouw en het bewind over haar goed. Koop by dronken gelag gedaan, magmen in 24 uuren afgaan, later niet. Koop by den hoop zonder maat, mag niet meer als 50 roeden van de uytgedrukte magt begrypen; drie of vier een Beest kopende, zyn elk in *solidum* verbonden; 't grondgoed en inboel staat voor de Huur. De notwegen moeten ten minster schade, en ter naaster lage gebruykt werden: In een derdendeel van honderd jaar houd allerley actie verkregen op; renten en interessten buyten beding werden genomen volgens de cours van het gemeene Land. Minderjarige werden gerekend, jonge Gezellen onder de 25, en Vrouwluyden onder de 20 jaren. Echte Man

of

of Vrou met een ongeëchte overſpel doende werd gebannen met 100 gulden boete, maar 't is practicabel dat die ban met geld arbitraal werd afgekoft. De lage Officiers moeten exact de kennis nemen van de verſterfeniſſen, en inſinueeren de naaſt beſtaande om binnen een Maand die aan te gaan of te repudieeren. Die Maand zynde geëxpireerd, zo werden door den E: Hr: Bailluw en Welgeborene Mannen Curateurs geſteld.

De Bailluw in der tyd ſtaande zyn eerſten Yk, welk hy in 't eerſte jaar van zyn Ampt doen mag, komt dubbeld recht in alles. Om de vyf jaren mach hy tweemaal Yken.

Hoy by de Koehoy verkogt, zo veel als een Koe in een Winter van noden heeft, mag niet als by de gezwore legger werden geleyd. Geen Schoolmeeſters mogen 'er zyn als by advys van de Ambachts Heeren, met voorgaande kennis van van den Ed: Heer Bailluw en zyne Mannen. Niemand mag vreemde of uytheemſe luyden op de Dorpen zonder kennis van de Schout &c. logeren, aan welke zy eerſt moeten Borg ſtellen; ook geen Bedelaars geven.

Eer de Meeſters wonden verbinden, moeten zy de wonden yken in præſentie van den Schout en Schepens, en daar om moeten zy jaarlyks beëedigd werden. De ingezetenen mogen geen langer opſtekers of Meſſen dragen, als van 7 duymen houtmaat. De andere zaken zyn alom ten platten Landen gelyk, en reets in voorige rechten aangetoogen; ook van *Rhynland* omſtandig in *Symon* van *Leeuwen* te vinden: aan welke wy die 't behoeft renvoijeren.

ACHTIENDE HOOFDSTUK.

Keuren van DELFLAND.

DEn Ed: Heer Hoog Bailluw en dertien beëedigde welgeboorene Mannen des zelven Land doen recht, ten Rechthuyſe van *Delfland*, deze moeten 25 jaren oud zyn, en konnen niet gedwongen worden te continueeren, na dat zy 62 Jaren zyn. Twee Jaren gediend hebbende, zyn ze dry Jaaren vry. Zitten alle veertien dagen 's Maandags, van den laaſten Maart,

tot den laasten September, 's morgens van 9 tot 12 uuren, en de resteerende tyd van 10 tot 1 uur, Maar in den Oogst maken Bailliu en welgeboorene Mannen haare eyge Vacantie tyd Die een extraordinare dag begeert, namptiseert 20 guldens boven het daggeld van den Heer Hoog Bailliuw en Secretaris. En van yder Mandament 5 gulden. Den Heer Hoog Bailluw kan in Arrest neemen, die hem getuygenis moeten geeven, zonder eenig daggeld der getuygens te betaalen, mits dat zy niet tegen haare Maagschap en deposeeren, en moeten op de boete van 10 guldens de *Delflanders* ter plaatze waar zy geciteert werden, compareeren, zonder dat den Bailluw voor hare verschyning yets schuldig is. Injurie van Hoer, Schelm of Dief, ten waare beweezen, boet 10 gulden, ten zy den injurieerder aanstonds daar van renuncieert; en verders. Men kan daar geen Procureur doen occupeeren, als die by den Heer Hoog Bailluw en welgeboore Mannen geadmitteerd is en beëedigd, en cautie heeft gesteld, die niet mogen ageeren zonder Procuratie. Deze moeten voor 't uur van de Rechtdag, in de Vierschaar ter Audientie present zyn, en daar blyven tot de Vierschaar is opgebrooken. De Vroedvrouwen moeten in *Delfland* geadmitteert zyn en beëedigd. Op de Bede- en Feestdagen, mag niemand in de Kroegen drinken, kaatzen, kolven, of Winkel voor doen, noch de Pachten op die dagen reekenen, noch yemand open werk doen, veel min verkoopingen houden. Rumoer ontrent de Kerken bedryven, met Leyen of Schalyen werpen, of andersints aan Glaazen of Kerken schade toebrengen.

Voort mag 'er niemand lange Rechtmessen hebben of dragen, en daarom willende de beginzelen voorkomen, verbieden op 10 gulden vuystslagen en plukharen. Die maar een Mes trekt, moet een Maand te water en brood zitten, en by dag kwetzende vyfentwintig, by nacht vyftig gulden verbeuren, en de gekwetste gehouden te verklaaren van wie de wond is toegebracht, Den Bailliuw kan alle de Presenten by Eeden doen uytvragen, wie gekwest heeft, en doen betaalen elk *in solidum* de verbeurde boete, houdende haar guarand op de schuldige, en moet den Chyrurgyn de gevaarlyke wonden, *quovis modo*, aanstonds aan den Ed: Heer Hoog Bailliuw bekend maaken.

Dans- of Ryspeelen zyn in *Delfland* gantsch verboden, en de Kinderen van Waard of Waardinne speelende, moeten tien gulden

den boeten als Speelluy betaalen. Die men op die dans ſcholen vind verbeuren een gulden, en de Waarden moeten de danzers en ſpeelluy beyde bekent maken. En geen ligte Vrouwluyden ergens gehouden werden op 10, 20, 40 guldens en arbitrale correcti, en niemand bruyden en bruylofts volk, trouwen varende of weerkeeren de mogen beſchenken of op houden. Noch op de Doodmalen, ledige Landlopers yets uytdeelen, maar zullen geregts dienaars konnen hebben, die verzoekende om dezelve te weeren.

Die ymand in *Delfland* arreſteert, moet den eerſten Regtdag 't Arreſt beklagen, of werd nul gereekent. Die boven 't arreſt weg gaat verbeurt 25 guldens. Zo 'er yet gearreſteeert is, moet 'er regtelyk weet worden gedaan aan die gene, wiens geld of goed gearreſteerd is. En de klagten op 't gearreſteerde gedaan, welk den eygenaar op den gezetten dag gehouden is te beantwoorden. Het arreſt op een uytlandigen gedaan zynde, moet wagten na zyne wederkomſten. So 't arreſt, niet gevolgt werd, ter eeerſten Rechtdage vervalt het tot nulliteyt. Het gearreſteerde mag tot prejudicie van den Arreſtant niet geroert werden. Maar in alle reële actien mag yder de zelve inſtrueeren daar 't Hypoteeke geleegen is, met conzent van de Schout over gedragen zynde. Maar buyten de Jurisdictie mag den een den anderen niet bezetten, ten ware yemant fugityf was. Die van den E: Hr. Hoog Bailluw of van andere partyen werd gearreſteert moet zyn Rechtdag zelf waarnemen of cautionaris ſtellen.

Die in *Delfland* zich neer zetten wil, moet den Schout, waar hy woonen wil, doen blyken, zyn gedrag in zyne laaſte rezidentie. En daar een Jaar hebbende gewoont, atteſtatie van haar gedrag precys vertonen. Yder dienſtbode moet op arbitrale correctie in zyn dienſt komen, en die wel waarneemen, en niemand onderhuyren, den derden dag in den dienſt komende daar niet uyt verlopen, of zyn haar loon quyt en moeten echter dienen. Niemant mach haar ook in dienſt neemen zonder te weeten dat zy vry zyn, en zonder dat te weeten geen beſteeders haar beſteeden. Noch ambagts gezellen zonder haar werk afgedaaan te hebben, uyt haar Meeſters dienſt onttrekken.

So daar een ſterf huys valt, is de langſte leevende verplicht

 in

in zes weeken 't geregt kennis te geeven, en moet dezelve verzoeken dat het Geregt voogden ſtelle, maar die moeten in *Delfland* woonen, of de Voogden zonder koſten der weezen de zelve bedienen. Die voogden moeten haar Eed aan den Bailluw doen, en deze de voogden in cas van nood by ſtaan. De voogden mogen op boete van 10 gulden de voogdy niet weygeren. En alle jaren nette reekening doen voor 't Geregt. En niemant van deze heymelyk Goederen der Weezen verkoopen, die zyn goed mondig zynde los adminiſtreert werd daar onder Curatele geſtelt, de Vrouw van zulke blyft van die Goederen voogdes; maar de Keuren grypen geen plaats waar Weeskamers opgeregt zyn.

De Bakkers moeten voor zy bakken haar merk aan 't Geregt toonen, en alles na de geykte Wigt van den Bailluw van *Delfland* houden, maar het gewigt heeft daar geen plaats op de kantbroden. Alle maten van hout moeten gebrant en van tin geykt zyn, en zo ook alle ſchalen en gewigten. Den Bailluw mag tweemaal in vyf jaar yken, maar moet veerthien dagen te vooren kennis geeven, dat hy op zulken dag en plaats zal yken. Op tien gulden boeten van elken fles, kan, kruyk, maat, kop wigt of Ton die ongebrand of ongeykt is.

Voorts mach men noch Schakels, noch Korven, Fuyken, Zeegels, of ander Viſchgetouw zetten, maar alleen hengelen, noch eenige Groentement Viſſchen, maar Sondags zelfs niet hengelen. Ook mag niemand by de ystyd in dobben Slooten of buyten en molenwater hakken of gaten maken, om met Elgers te ſtikken, op de boete van 10 guldens, en die met kennes des eygenaars dit doet moet 'er een ſtok by houden, en de *Schotzen* op laten leggen en niemands Korven, Fuyk of Schakels beroven. Ook niet onbeſchoft ergens gaan zwemmen. So een Hond ymand beſchadigd dat boet de Meeſter; niemant mag hakken quetſen of kappen in vrugtbomen; Poorten, Slooten of heyningen breeken, bogaarden plunderen &c. op arbetrale correctie noch of planken, palen, hekken of vlonders verbreeken: noch vieren ſtooken; jonge bomen of poten, ſchillen of ſchenden.

Niemant mag in *Delfland* Chirurgyn werden, als die twee jaren heeft gedient, en tot *Delft* of elders ordentelyk zyn proef heeft gedaan, die mogen als gezeyd is geen verband doen, in

geva-

gevarelyke wonden als met kennis aan het Geregt, noch Medicynen in geeven zonder kennis van Doctor, Borsten afzetten, Trepaneeren, mede niet zonder advys van een Stads Doctor, en Gildmeester, noch scheurzel of Oogenmeesteren of Steensnyden zonder der zelve præallable kennis.

De Keuren van *Delft* en *Maaslands* Heemraadschap zyn.

Op Sint *Odolf* en St. *Jacob* worden de Dyken geschouwt, voor de Schouwdagen moeten alle de werken gedaan zyn, want op de schoudag mag men niet werken. Op de schoudagen isser nergens plaats voor een lage vyerschaar, maar komt voor den Dykgraaf en hooge heemraden. Men mag geen dyk met dyk noch weg met weg repareeren elk moet op zyn hoefslag verschynen. En wie yets ontkent zyn portie te zyn om te onderhouden, die werd, door zeven buyren daar van overtuygt, 't geen men de Zeevenzaag noemt, en zo overtuygt zynde, blyft hy in boeten van 10 gulden tot dat hy een schuldiger aanwyst. Die kosten van de Zevenzage moet eerst by de beschuldigde uytgeleyd werden, maar is onderheevig de reanditie van de hoog Heemraden. Niemant mach van twee hoefslagen een maaken noch buytendykze aarde aanbrengen, als met conzent van Dykgraaf en heemraden, De dyksloten moeten op haar diepte blyven. Noch riet uytgesneeden werden als na Ligtmis en tot 14 dagen in Mey. Het voetpad van *Schiedam* tot het binnenpad na *Vlaardingen*, en de *Santdyk* achter 's *Gravezande*, mach men noch beryden noch bedryven. En niet door Duyn, als door de ordinaris weg. Noch zeyltuyg in Duyn brengen, noch half Juny, hangen, of staaken op strand stellen of ontrent de Riedschittinge, en dezelve in Duyn, of Dorpen, noch schenden noch berooven, den helm niet afbranden. Geen berggaten maken, geen Nollen beroven; den Helm, maar uyt de Geestlanden halen. De schouw, van de landschyding of Houwen zydwind, werd gehouden op St. *Jacobs* avond; met de zelve boetens als op de *Maasdyk*. Die van *Rhynland* en *Schieland* moeten de Ribben, aan de Landschyding boven den *Hildam* laten leggen.

Men mach op de Zydwind met geen wagen ryden, zeeven roede Achter *Berkel*, van de Landschyding af, niet toeven. De darthien Sluyzen werden by 't hoofd van dien verantwoord, en hy behout zyn regt tegen de Ambagts bewaarders, die de Sluy-

zen altyd moeten doen rynhouden. Geen ſcheepen mogen leggen op een roede na in de *Maaslander* haven, aan de Boom en in de *Vlaardinger* haven. Of aan de vyf Sluyzen, ende zelve aan de maarpalen waren, gemaart achter en voor die geen nering doen, in 't Noord ſpoywater leggen. Gordingen Spoyen, Crebben of andere gemeene landsmerken ſchenden noch beroven. Dry dagen na ſtormweer in de ketel, *Vlaardingen* en *Maasland* alles door den ambagts bewaarder weer in ſtaat ſtellen als te vooren. Alles Sluysvlieten jaarlyks diepen, plantinger en bruggen over al wel in ſtaat houden. Alle de Scheepen binnen *Maasſluys* voor en achter gemaart houden.

Elk Ambagt moet een bequaam Man tot Ambagt bewaarder kiezen. Die alle werken doen waarnemen, en aan den Dykgraaf en Heemraden reekening doen, elk voor zyn Schout en Scheepenen.

De aanneemers en borgen moeten inſtaan voor hare Werken, die tot haren ſchade, hen beſteed werden, zo ze misvallen; maar hooge Heemraden, Bode, Secretaris, Penningmeeſters, Ambachtsbewaarders of haare Dienaars, mogen direct of indirect geen Werken aanneemen.

De penningen aan Gemeene Lands Werken verdiend zynde, zyn niet arreſtabel. Van de Ryswyker Hoefſlag, tot de Booner Sluyſen toe, noch de Santdyk, achter de Heyde, tot de 's *Gravenzandſen* Dyk, en de Duynen van heel *Delfland*, tuſſchen de Palen ter Zeewaart in, en de nieuw geplanten Helm, mach niemand beweyden. In yder Polder daar Watermolens zyn, moeten een of meer Molenmeeſters jaarlyks gekoren werden, die alle de gereedſchappen doen onderhouden, en op yder Moolen een bekwaam Man moeten ſtellen, welke altyd moet maalen als 'er wind is, en oirbaar.

De Weegen en Caden moeten met harde aarde gemaakt werden uyt de naaſte plaatzen. De Weegen in haar vierkant gehouden werden op de breette van achtien voet; de Willige Boomen moet men van de Zon zyde af houden, en zoo hoog opſnoeyen, dat de Wegen niet onbruykbaarr daar door werden, die zoo wel als de Caden, voor May opgebaggerd moeten zyn, en de Dammen zo hoog als de Caden, op welke zo de over of omklim vergaan is, in acht dagen een nieuw moet gemaakt werden: en de Molenſloten

o

op haar oude wydte. Alle jaaren moetmen ten minsten de vyfde Heynsloot reynigen. De hoofdeynden der Bruggens moeten met gezaagde Sparren overlegd werden. Om de Slooten te reinigen moetmen Slyk- of Kroosheemraden hebben in elken Ambacht, die May en Herfst-Schouw waarneemen. Een Bruyker mag het Werk dat besteed zou werden, aan hem houden, en by gebrek van dien, zo treed 'er den aanneemer in.

Men mag niet Vissen in de Molentochten, als de Molens onder zyl zyn; die de bekeuring gedaan hebben, verdienen geloof in 't bekeuren. Maar vind zich yemand van zulke, of Schouten beswaard, die kan zich beroepen op hooge Heemraden van *Delfland*.

De Quohieren moeten voor half April en half Augusty aan den Secretaris van *Delfland* werden geleeverd.

De Buytenvaarten magmen niet benaauwen, noch dryfhout langer als tweemaal 24 uuren daar in houden. Geen Beesten aan of onder Bruggen laten gaan, of Wegen en Caden beschadigen; ook geen boesem Landen verhoogen, of caden, of droog maken. Die Vis koopt en niet betaalt, mag geen andere of nieuwe Visch koopen. Die geen Borg kan stellen, moet zyn geld aan den Af-slager brengen. Men mag niemant Visch over geeven als met consent. Geen Ventjager, mag voor hy betaalt Visch vervoeren, en kan hy niet betaalen, zo werd de Visch weer verkocht. De Stuurman kan zoo eenen zyn Schuyt doen houden.

De Hoofd Ambachtsbewaarders moeten jaarlyks de Sluysgelden ontfangen, de eerste maal in September, daar na in December, en laast in Maart, en den Ambachtsbewaarder moet op die Sitdag present zyn; die in gebreeke blyven, precys aan teekenen en haar panden. En deze verantwoord wederom aan den Penningmeester van *Delfland*.

De Landpachten van de West-Ambachten, betaalt men den 1sten April, en de recognitien den 1sten February.

De Dykgraaf moet citeeren en notule uytgeeven door een Bode tegen de rechtdag. Daar op voldingtmen, verweerende zyn zaak met monden of schriften. Acht dagen voor de Vierschaar dag, moet yemand geciteert werden, alwaar men dat zelf, of door een Procureur doet waarneemen, die zyn meester moet present hebben, of goede Procuratie, die op de rechtdagen moeten present zyn, en geen deel in 't proces hebben.

Die

Die de citatie verſuymt, moet by proviſie den eyſch voldoen, en ten principalen, op een nader citatie, zyn belang zeggen.

Morgen, Molen, en Arbeydsgelden hebben præferentie, en zyn niet arreſtabel. Men kan niemant in recht roepen van zulke boetens of breuken, als voor Dykgraaf en Hoog Heemraden; hare 3 Sententien hebben executie na verloop van veerthien dagen, na zommatie &c. gyzeling.

Deze keuren zyn de voornaamſte onderſcheyden van andere; 't is wel waar dat yder Heemraadſchap andere byzonderheeden heeft, maar daar tegen kan ook wel aan ons vergeeven werden al dien doolhof, om dat het te lang in dit werk zou vallen.

Voornaamſte Keuren van SCHIELAND.

Schout, Ambachts bewaarders noch Pachters, mogen onder de Predicatien geene vergaderingen maken, noch dan of op Sondag venditiën houden.

De ouders moeten de boetens voor de kinderen betalen, die zy met ſchieten of anders aan Kerken verbeuren. Om ſlaan ſmyten, mesvechten, en andere moedwilligheeden te beletten, is, met communicatie der E: Heeren Burgermeeſters der Stad *Rotterdam* als Hoofdſtad van *Schieland*, door den E: Heer Bailluw, Schepenen en Mannen van *Schieland* geordineerd, dat wie den anderen aanzegt van, Schelm, Dief, meyneedig, vals, of diergelyk, en den H. Bailluw kan het bewyzen, al makent partyen af, zo moet den aanzegger 10 ponden betalen, ſchoon het injurieëren was afgemaakt, voor dat het tot des Bailluws kennis komt. Voor een vuyſtſlag of klap 20 gulden. 100 guldens voor 't mestrekken of twee Maanden in beſloten hegtenis te water en te brood; bloedlatende met meſſen, of gooyen van kannen, dry maanden alzo in hegtenis of 200 guldens, waar van den aanbrenger een zesdepart trekt en de delinquanten promt geëxecuteerd; de Waarden moeten den quetſter ende gequetſte, beyde in 24 uuren aan den Heer Bailluw bekent maken, of verbeuren van 't zwygen van meſtrekken 24 en quetzen 48 guldens, en moeſt de gequetſte aan den Bailluw den quetzer verklaren, of zyn boeten betalen, of zweeren dat hy 't niet en weet

weet. Den H. Bailluw mag yder in zolidum dagvaarden, die in 't gezelſchap is geweeſt, of hy moet de ſchuldige verklaren. De Chirurgyns moeten in 48 uuren na 't eerſte verband het zelve doen; noch dansſcholen noch Speelluy werden daar geleden, ja 't verſchoont niet al konde de waard of zyne Kinderen ſpeelen, en die danzende bevonden werd boeten twintig ſtuyvers, te verhalen aan de Ouders, de boeten der minderjarigen. Hoeren, Vagebonden houden, of quaad huys arbitrale correctie. Niemand mag Bruyd of Bruydegom in 't ryden of varen, ſchutten al waſt met ſchenken. Op 6 pond boeten op de Bruyloften of Doodmalen, mag men Beedelaars nog Landlopers yets ſchenken. Maar den Bailluw zyn Dienders alleen verzoeken in die gevallen om dezelven te weeren; geen Schout of Scheepen mag zyn functie bedienen, voor dat zyn eed afgeleyd heeft in 't aangaan van zyn Ban, of Commiſſie aan den E: Heer Bailluw. Alle dingsdagen iſſer Rechtdag, by beurten dan Crimineele dan civile. Den Bailluw dagvaard de getuygen, zonder dag of mylgeld te betalen. Die in de Bailluage werd gearreſteerd, moet Cautie ſtellen 't zy vreemde of inwoonder, en van 't gearreſteerde geregtelyk weet gedaan werden, noch 't gearreſteerde niet aanraken, tot præjudicie van den arreſtant. Maar de eene *Schielander* den andere niet of hy moeſt fugityf zyn, of zyn goed vervoeren. Maar in Reële Actie, mach elk inſtitueeren, weet doende, doende overdagen die buytenman is, met conzent van die plaats daar de buyteman woond. Vreemde in *Schieland* komende, moeten haar naam en woonplaats by den Officier laten aantykenen, waar zy haar ter neerzetten. Dienſtboden moeten zig ten derden dagen in haare huyren begeeven, op zware boeten, moeten met genoegen der Meeſters dienen, of arbitralyk gecorrigeert werden; twintig ponden verbeuren, zo zy daar uyt lopen, en de Meeſters of de Vrouwen konnen haar laten gaan als ze willen by de tyd afbetalende, en niemant mag Meyd of Knegt innemen zonder dat zy verzekert zyn, dat dezelve gants vry zyn; noch ymand haar beſteeden, en die haar debaucheren, verbeuren 20 guldens. So moeten Ambachtsluyden Knegts en Jongens, niet uyt haar werk ſchyden voor 't afgedaan is, of om te zuypen of te luyeren of in andere dienſten te gaan, en dezelve peenen, betalende, welke zulke zuborneeren: binnen 6 weeken na de dood

moet de overgebleeven vertichten en aanbrengen de sterfhuyzen, en de Schout met den geregten stellen twee voogden vremden of vrienden. Weeskinderen goederen mogen niet als publyk verkogt werden. De Bakkers moeten alle jaren haar merken vernieuwen en aangeven, en alle maat en gewigten te *Rotterdam* jaarlyks geëykt werden; niemant mag met Zegens, Gebbens, Schepnetten, Schrobnetten, Werpnetten, Schakels, Fuyken, of Korven vissen, of moet geregtigt zyn, by huyrcedulle, of verbeurt alle tuyg, schuit, en boeten; maar alleen hengelen, uytgezonderd op Sondagen; en streng gestraft werden, die Enden schiet of Fuyken besteeld; noch gaten in 't ys hakken, om te visschen of te stikken, en die tot waterhalen gaten wil hakken moet daar Bakens by zetten. Dat voor, of na Sonnen ondergang misdaan werd, boet dobbel, en yder is gequalificeerd om zulks aan te brengen. In de *Rotte* mach men niet met quaad Aas, noch met Elgers in 't Ys vissen, en 25 gulden boete voor de Fuyken ligters: de Externesten moetmen rooyen, en Honden by daag vast laten. Niemand mag heyningen overklimmen, Fruytbomen, beroven, of Sloten breken, op 25 guldens. De voerluyden mogen niet op de wagens blyven zitten, als ze door de Dorpen ryden. Alle diensten van Procureurs en Notarissen en Boden zyn præcys gereguleerd: nieuwe Keuren werden gemaakt, by de E: Hr: Bailluw van *Schieland* Schepenen, de H: Welgebooren Mannen van *Schieland*; tot *Rotterdam* afgekondigd en in yder Ambacht Heerlykheyd aangeslagen, zodanig dat de Schouten en gerechten van yder Ban daar van kennis hebben in ordre.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Keuren van de LANDEN van VOORNE.

DE Hr: Bailluw moet 8 dagen voor Mey, overgeeven 20 goede Mannen, om daar thien uyt te kiezen by H. Gr: Mog: met welke hy dat jaar rechten zal, en die beëdigen. Die moet den Hr: Bailluw in groote zaken daags te voren weet doen, op de boeten van een pont zwarten: maar de Bailluw van *Westvoren* moet de Mannen trakteeren. Die ymand Gyzelen moet aan yder der Mannen een Schelling betalen.

len. Van Vierſchaar en vonnis heeft het Land, of den Heer drie pond *Hollands* den Bailluw een Schelling en yder der Mannen 3 ſtuyvers.

Cautie ſtellende is men vry van de gevankenis, en gevangen zynde gaat men los door cautie in civile Breuken. De Meekrap moet gemerkt werden, meer als 2 pond aarde in 100 pond Mee, werd afgekeurt. Men mag geen zaken ten eerſten betrekken buyten 't geregt van *Voorn*: welkers in gezeetenen zelfs zeparatien, de laſten des Lands droegen. Den Bailluw moet in 14 dagen doen verhoren den Crimineel en die vry geweezen zynde moet aanſtonds los zyn. Zy waren ook noyt Geeſtlyk recht of zyn evocatie onderworpen. Alle Schouten en Schepenen moeten half April over al om gaan, en den Bailluw met zyne Mannen viermaal in 't jaar, die Scheepens of Mannen dienſt wygert, moet in gyzeling gaan. Alwaar men Bandag houd, moet alle regtsvordering gehouden zyn. De Schouten mogen voor niemant ſpreken, als Weduwen of wezen: Men appelleert in de Eylanden van minder tot meerder Rechtbank, van Mannen van beſchik, tot Mannen van *Voornen*. Alwaar alleen getuygen gehoort en interogatoriën gehouden mogen werden, Schouten, Schepenen, moeten haar gewysde en hoe 't by lager vierſchaar bedongen is in ſcriptis houden; by de lage Vierſcharen mag men niet plyten als voor 's Heerenzaken, en daarom moet Bailluw en Mannen ten minſten viermaal 's jaars zitten; Niemant mag het regt ſtooren of laſteren, ja zelfs niet, die van welke hy in regt betrokken werd: van arbydsloon, mondkoſt en koop van Koorn, zal men over dwarſnacht recht doen. Die uyt gewonnen is binnen drie dagen niet betalende, werd zyn goed verkoft, ten profyt van den winder, het onroerende aanſtonds als 't roerende niet voldoet.

Drie Scheepens maken daar een vol gerecht, en mogen niet langer als drie, veertien dagen, haar vonnis uytſtellen, of de Schout kan haar gyzelen, tot hare eygene koſten; die gegyzelt werd, en zyn ſchade wil beletten, kan met Goud, Silver of Have, gedorſt koren, of anders beſtaan, welk op taxatie moet aangenomen werden.

Goed met gereed geld gekocht is over al aanſprakelyk, voor den verkoper.

De Schout kan niemant doen zweren, als ja of neen in 't geen hy zelf bedreven heeft. Die goed jaar en dag vreedlyk heeft bezeeten blyft bezitter, tot hy met Recht uytgewonnen is, en die dertig jaren onroerig goed heeft bezeten, heeft de præscriptie tot zyn voordeel, uytgezondert tegen wezen en uytlandigen: Huyzen, Erven, en Landen, ſtaan onder 's Lands recht, in de Ban waar in zy geleegen zyn. Die yets naaſten wil, moet dat doen binnen drie weeken, en een buytenlander in een jaar; den Dykgraaf met zyn gezwoorenen en Schout met Schepenen, moeten in ſtorm op de Zeedyk zyn. En iſſer nood den Bailluw of opperdykgrave kennis geeven, op het kleppen der ſtormklok, moet elk ter dyk in de weer zyn op zyn hoefſlag, en de Schouten moeten vyeren waart nood doet, en den Bailluw tot koſten van yders Ban, werkvolk gebruyken; in 't beſteeden van werk mogen Schouten nog Scheepens aanneemers zyn. Met zware boeten zo ymant natte of drooge dyken beroofde, niemant mach meer als een werk te gelyk aannemen. De aannemers van werken moeten Borg ſtellen nemen de gerechten, die niet, het is tot haren laſten. Oude Sluyzen mogen niet als met kennis van den Hr: Bailluw veranderd werden. Die ſpa wil ſteeken voor de koſten van de Zee weer, zyn goed is elders in den Ban, aanſprakelyk; zo yemand of zyn voorzaten immer land heeft uytgedolven, en wilde alles laten wat hy in den Ban bezat, hy en konde daar niet mee beſtaan. De Weezen komen altyd onder de voogdy van het naaſte Manshoofd in den bloede. Verkens of andere beeſten moet men van de Dyken houden. Niemant mach meer houden als twee oude Ganzen, en een Gent, niemant mag Aardnoten delven, of in ymands Akkers gaan zonder conzent, noch Viſſchen, vlaſch roven, helm, of doorn plukken veel minder, gelyk ook niet ſchieten nog jagen, of Swanen doden. Geen Boer, mach zyn vruchten van 't veld voeren, voor zyn thiendenaar die bezien heeft. Die van een valzen Eed overtuygd werd, zal men de twee voorſte vingeren afſlaan. Elk taſt zyn geſtolen goed aan, daar hy 't vind. Wie een doodſlag, (maar dat is nu verandert) drie dagen verzwygt werd vervolgd als een Moorder. So twee Vrouwen kyvende ſchelden, die moeten den ſteen dragen. Wie Zeedrift op Strand vind, moet zulks aan den Rentmeeſter van de Eſpargnie aangeeven.

Den-

Den Bailluw van *Westvoren* is toegestaan, met zeven Mannen van beschik, uyt dubbeltal gekooren, de zaken van zyn Ban te rechten. En moet alle drie jaren ten minsten een groote vierschaar houden; van den H: Bailluw en vyf Leenmannen van *Voorne* in *Goeree*, zo voor het Civile als Crimineele, en blyven de actien van den Bailluw zulks drie jaar open.

Nadien *Goedereede* of *Goeree* weynig jaren geleeden is aanmerkelyk geworden, zo is den Bailluw daar ook Schout geworden, en twee Borgermeesters met Schepenen gestelt, en des Stads reekening net jaarlyks gedaan: den opper dykgraaf abzent zynde zo præzideert den oudsten Heer Heemraad in *Voorne*. Die als boven Civiel, Crimineel, wildernis, &c. in *Westvoorn* mede regten, en al die daar pecceeren komen voor die Leenmannen te regt.

Uytgezondert der dyken, welke zyn der Heemraden en des Dykgraafs zonder zubstituyt. En na deeze wetten is *Voorn Westvoorn*, *Vlakkee* &c. gerecht; gelyk de nieuwe Uytgaven van den

Ouden Hoorn, en Nieuwen Hoorn of Snuthil, Nieuwe Helvoet,

Nates,	*Dirckxlaand,*
De nieuwe Goote,	*De Struyt,*
De Caproen,	*De Quack,*
Jan Clerks Huyrweer,	*Heyndyk,*
Het Wirtgat,	*Olaarts Duynen,*
Sint Pancras Gors,	*Oud en Nieuw Kleyburg,*

Deze alle volgens zo in de wetten voor den Hr: Hoog Bailluwen Heeren Leenmannen, als voor de Keuren ontrent de Duynen, Dyken, Heyningen, en Sloten, den Hr: Dykgrave en Hoog Heemraden, betreffende de Keuren en wetten van hare E: Groot Mog: gemaakt of haar zelven, want zulk recht ook den Hr: Bailluw en Dykgraaf met Leenmannen en Hoog Heemraden, competeert, beyde te renvoyeeren aan het groote registerboek der wetten, en keuren dan de Landen van *Voorn* en aanhang.

Seeker het aanzien van deze beyde Collegien is al zeer aanmerkelyk, en niet minder, als in *Rhynland*, *Delfland* of *Schieland*, om de perzoonen zelf hoog te achten. De vergaderingen werden gehouden in den *Briel*, daar en schynt niet aan te feylen, als 't aanzien van een Gemeene Landhuys. Als men in *Delf* ziet van *Delfland*, en by uytstek te *Rotterdam* van *Schieland*: en op drie plaatzen van *Rhynland*: den Hoog E: Heer Dykgraaf beschryft

 de

pe Heeren Hoog Heemraden: die acht dagen te vooren verwittigt zyn, zy hebben ontrent visschen, Vogelschieten, de wildernis Helm *Doorn* of Vlas znyden, of rooven ontrent de zelve zaken en Keuren als in *Rhynland*.

Die Vrouwe schenders, Kerkrovers, of Moorders berbergt of op depuzitie belet haar te vervolgen of te krygen, die verbeurt 60 ponden zwarten. Yder moet den Bailluw en den Schouten helpen in 't vangen der wederstaande misdadigers, uyt genomen tegen yemants naaste bloed; Allerley Rechts Mannen, Bailluw Rentmeesters, Stedehouders, Mannen, Schout en Scheepenen in haar band mogen geschillen neerleggen, mits dat zy 't den Bailluw doen weeten.

Niemand mach dary delven; aangedreven goed moet aan den Rentmeesters der Espargnes, precys bekent gemaakt werden. Als de Bailluw te recht zit houden alle lagen rechten op. Dertig jaren heeft hier onbetwist bezit: ten tyden van onweer moeten alle Officiers ten dyk gaan.

De Keuren van het Hoog Heemraadschap werden gemaakt, by den Hr: Dykgraaf, Heeren Heemraden, Breedst geerfden; Schouten en Scheepens, en anders by den H: E: Hr. Bailluw Heeren Leenmannen, Mannen van beschik, Rentmeesters, Breed geerfden, Schout en Scheepenen, van de respective Polders en quartieren, en daar na versterkt met de hoogste auctoriteyt der Souvereinen.

Daar is noch een ordonnantie die stip gehouden werd, gemaakt als boven 9 Januari 1610. Dat in elken Parochie, Polder of Ban, een Penningmeester moet zyn, die de contigenten van de Hofmeesters, of daar die niet en zyn, van de bruykers net ontfangt, te kiezen van de Breedst geërfden, Schout en Scheepens van yder Polder of Ban, welke dat twee jaren moeten bedienen en niet langer. Die 20 gemeeten eygen heeft, werd gereekend voor Breedgeërfden. Schouten en Schepenen, mogen buyten Mey en Bannis geen Schot omslaan, elk moet zyne Landen ter halver schoote leggende net opgeeven.

Alle omslag dagen, moeten præcys en net opgegeeven werden distinctelyk, by geschrift. 's Lands kommer en schulden, die geviziteert en zo 't kan gedinumieërt zullen werden, en alzo den Penningmeesteren en Geregte overgeleeverd werden.

De

De Penningmeester moet alle jaaren ten dage, door 't Gerecht des Bans, aan hem gedezigneerd net reekening doen, in Mey daar men Ban houd, ten aanhoren van al de gemeente, en den Secretaris de zelve overgeeven aan den Bailluw en Leenmannen; buyten welke begrootinge niets door Penningmeesters of Schout betaald mach werden. Breedst geërfde, Hevenmeesters, Schout en Geregt werd hier voor, van hare vaccatie betaald.

De aannemers van alle werken om de Polders min te bezwaren, zyn gehouden in te staan, voor alle onkosten &c:

De aannemers moeten scherp hare reekeningen doen van hare ommeslagen.

Schouten, Gerechten, Penningmeesters, hoog noch laag, mach eenige Penningen opneemen, als met conzent der gemeente en rykdom in yder Ban; en kan 't zyn het opgenomen afgeleyd werden ten eersten.

Ook mag niemand de Landen bezwaren, met processen op te neemen. Alle de vergaderingen, moeten aangeleyd werden binnen elken Ban, en parochie, welke zy betreffen.

So wanneer Schouten en Scheepenen, door den Hr: Bailluw of zynen Stedehouder, ten dagvaard beschreeven werden, zullen zy gehouden zyn de poincten van de beschryving eerst onder haar te examineeren. Op de Schouw van den Bailluw en Leenmannen, moeten verschynen den Schout, twee Scheepenen, en de Secretaris van den Ban:

Die van *Oosterland*, *Rugge*, kleyn *Oosterland*, en de 4 binnenste Polders komen in den *Briel* vergadering houden, zynde dat als hare parochie.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Rechten van den lande van ARKEL *en* GORNICHEM.

DIt land gelyk getoond is te vooren, is aan de Graven van *Holland* gekomen: de overgroote fierheyd en hovaardy der zelve Heeren van *Arkel* te hoog geklommen zynde, maar niet

weynig verdiend hebbende van de hoogste Riddars roem in 't veld. Hebbende verlooren, van die naam voor *Yſſelmonde*, in *Braband* by *Koeverden*; by de *Stadingers*, voor *Vroonen* en elders. Men kan ook niet als grooten lof ſpreeken, van een der *Arkels* Biſſchop van *Uytrecht* die 't Sticht verpand en verpaſt vindende, om het te redderen van ſchulden, ruymde, en zworf ſtil buyten 's lands om te ſparen. De oneenigheyd en ongehoorde drift van een Soon tegen zyn Vader, bragt de Landen onder *Holland* zelfs. Na dat zy zeer veele Heerlykheeden gebouwt, Slooten geſtigt, en Steeden bemuyrd hadden, waar onder ook, *Heuklum*, *Aſperen*, *Leerdam*, ja *Gorcum* zelfs.

Maar boven deeze een uytmuntend werk, ſtak uyt in dit deel der *Nederlanden*, zynde de Koninglyke, en van haar zelfs de Keyzerlyke Burgt van *Arkel* genoemd, waar van de praal geſloopt, maar een deel der ouden omtrek noch te zien is; deze Heeren dan onder geraakt zynde, ondanks hare rykdom en ſtouten moet, zo zyn de voorregten van haar geſchonken, ook uyt
1375. gebruyk geſteld en der *Hollandze* Graven wetten geagt en hoorzaamd: de eerſte is van *Albrecht* van *Beyeren*: alwaar hy geeft aan de Heeren en Landen tuſſen de *Lek* en *Merwe* geleegen, de magt om hare Dykrechten te verbeeteren. Dat elk Ambacht geenen voorſchouw in zyn Ambacht zal hebben, dat den Dyk zal hebben twee volle Schouwen na St. *Jans* dag in de Somer, en St. *Baven* in de Winter; die den Dyk aanneemd, ſtaat met al zyn goed voor de ſchade; de Dykgraven moeten bezorgen, dat ze wel gemaakt werden; die op 't kleppen, ten Dyk niet komt boet 20 pond *Hollands*; zo den dyk wield, is alderley Land onder de zelve laſt zonder uytnee-
1382. ming, tot ſtopping. *Otto* van *Arkel* gunt aan 't Scheependom, zynde de Landen onder *Gorkum*, alle voorwaarden, huwelyk uytgezonderd, mogen binnen 's jaars twee geloofwaardige Mannen tuygen. Van Schuldbrieven op dag mag men recht vorderen binnen 's jaars na de verſchyndag. Maar was de ſchuldenaar buyten 's Lands, die zouden niet verjaaren, dan 't eynden 't jaar na zyn weerkomſt; Vangbrieven verjaren niet; daar geen Schepen blyk is, mach men ontgaan met hand en mond; 't vechten moet men met twee Perzonen getuygen, maar geen Vrouw mach getuygenis geeven, over Mans Perzoonen. Wie

een

een ander wil aanſpreken van Lyf verbeurte moet dat doen met zes wettige getuygen, of zal zelfs als ſchuldig aan 't geen hy van een ander zeyd geſtraft werden. Van doodſlag te rechten, zonder eenige onſchuld, ontruymt hy, men zal hem bannen, en gebannen zynde, mach de doode hand, van de neergeſlagen, hem vervolgen ſlaan zy hem dood, zy verbeuren niet. Man een Wyf, of Wyf een Man ſlaande, verbeurt of den ſteen te dragen, bloedritſende verbeurd men een pond; die een keurwond maakt, zynde een lit lang en een nagel diep, 45 ſtuyvers, die mes of wapen trekt, 45 ſchellingen, die daar mede lempt 10 pond, voet of houdende of oog uytſtekende 30 pond. Alle boeten zyn binnen Markten dubbeld. Die een ander moetwillig beyde de oogen uytſteekt, werd gerecht als doodſlager; vechten zonder kaars of vuur is viervoudige boete. Man of Wyf mogen den een des anderen goed niet verbeuren; zo yemand ſterft, en heeft een uytgehyligt Kind, dat zal voort deylen, inbrengen ter eerſter de helft van 't genoten goed, en leſter dood even ryk, want Man en Wyf wettelyk vergaderd zynde, is haar goed gemeyn.

Yemand ſterft zonder wettige geboorte, Vader en Moeder zyn beyde dood, 't goed gaat ten beyde zyden aan de naaſte vrienden. Een Vrouws perzoon een baſtaard krygende dat zal erven in de Moeders goed, of 't een eygen Kind waar, ſterft yemand zonder erfgenamen, de Heer hout het goed ſtil, of'er erfgenamen zig opdeden, daar na is 't voor den Heer. *Arkelſe* borgleenen, eens vergoed zynde, ſtaan voort te leenrecht. Men mag niemand doen huwelyken tegen zyn of haar wil; op lyfſtraf mag men niemand ſchaken; yemand ontſchaakt zynde onder de 16 jaar, zo erft de Heer de helft en de naaſte erfgenaam de helft, even of zy of hy dood was.

Die met zyn gelag doorgaat verbeurt 45 ſchellingen; maar de tapper ymand 't onrecht klagende, verbeurd het zelve geld. Elk Schip dat met netten dryft, moet een talweerdigen zalm, betalen, den eerſten die hy vangt, behoudens de Heer zyn Vroens; alle gevange Vis, moet eerſt te *Gorcum* op de markt gebragt werden.

Die valſe getuygenis geeft, mag noyt meer tuygen, en zyn lyf en goed ſtaat tot genade van den Heer, en diergelyke meer; die men in de Hiſtoriė van *Gorcum* omſtandig vind van *Aart Kemp* nagelaten.

Rechten van DALEM,

Ao. 1382. op St. Marten. DAlem aan 't Huys van *Arkel* gebragt heeft byna alle de zelve rechten maar alle de zaken werden voor de Schepenen van *Dalem*, gerecht, die op Dinsdag in het Rechthuys aldaar, of in *Gornichem* op 't Stadhuys in de Hooftmans kamer zitten, alleen komt daar by.

Dat men niemand geley geven zal zonder weten van de onderzaten, of zy misdaan zyn.

De Heer zal geen nakoop geven van huyzing, erfenis of jaargeld dat in de heerlykheid werd verkogt.

Rechten van HEEDIGVELD.

Ao. 1412. en A. 1447. REynoud van *Breederode* geeft zyne onderzaten tussen *Lek* en *Merwede* deze rechten.

Die zyn lyf en goed verbeurt den Heer zal niet meer nemen dan de helft.

Den Heer mag niemand vangen, die borg stelt, men moet hem eerst zeggen waar voor hy borg stellen moet, en dan regt dag geven in zes weken.

Yemand zyn bastaard, goed gevende, zonder kinderen zynde, zo gaat dat goed by de dood van de bastaard, weer daar 't van daan gekomen is.

Wat Man of goed gewyst word in 's Heeren handen, of dat het de Heer aanneemd, met wil van die het aangaat, de breuke is niet hoger als 10 pond. Wie onrecht aanvang doed van goed, weerd de verbeurte met 10 pond, uytgezonderd in dief-stal.

Wie een anders Beesten doodslaat, zal binnen 't eerste etmaal geld daar voor bieden of verbeurt 10 pond.

Inheemse Kinders, van Vader en Moeder nietgescheyden, konnen niet hoger verbeuren, als 10 pond, met vechten, ten zy dat zy zelver al goed hebben.

De Rechter moet hier als door al 't Land van *Arkel* en *Dalem* Vyerschaar houden op Donderdag, om de 14 dagen. Die gearresteerd werd, geen Borge konnende stellen werd van den Richter in hechtenis gezet.

Die

Die geschat werd heeft zyn los, binnen daags ligt, lost hy 't niet, zo geeft den Rechter 's anderen daags het geld van 't gearresteerde, of 't goed zelf. Niemant mag zyne buyren buyten den Ban niet bezetten.

Man of Wyf stervende, zo heeft de langstlevende geen bewind over 't goed, maar de Rechter en Voogd; maar wil de langstlevende zulks niet, zo mag hy erfhuys houden.

Wie Weeskinders goed aanneemt, moet zekerheyd stellen voor 't verargeren. Wie op yemands eer spreekt verbeurt een pond.

Yemant op 't spel meer verliezende, als zyn gereed geld by hem, moet Schepenen op 't eerste etmaal, daar over doen kennis nemen, en die blyven daar, tot hy de schuld heeft voldaan: anders is 'er geen recht op.

Die een Dief in zyn goed vind dragende, mag hem houden en den Rechter leveren, kan hy niet, hem houden of krygen, en steekt hy hem dood hy en verbeurt daar mee niet.

Van alle Schouwen op Wegen, Kaden en Wateringen binnens Lands en in *Gouriaan*, zyn de keuren een halve schelling, en moet geschouwt zyn naar oud herkomen.

De Heemraden en Gadermeester moeten jaarlyks met den Heer effenen. Den Richter zal de Heemraden alle Dingsdag vonnis vermanen tot 's Lands oirbaar.

Geschiet 'er yets dat hier niet aangeroerd is dat zullen Schepenen wyzen dewelke zo zy niet konnen in een Vonnis der zaken bevroeden, zullen by den Heer en zyne Raden komen op *Noordeloos*; die in zes weken moeten haar raad en antwoord wederom geven.

Gegeven op St. *Maria Magdalenen* avond, Anno 1434.

De Heer *Arend* van *Gent* voegde daar by, dat in zyn Heerlyk- Ao. 1447.
heyd geen meer Land zou komen in geestelyke handen, of 't moest nevens zyne gebuyren lasten dragen.

Hier zyn alomme drie Schouwdagen, *St. Jacob*, *St. Baven* en *St. Marten* van Dyken, Sloten, Wegen, Tuynen en Ruwaaren, die zyn hand niet rykt verbeurd: Niemand heeft Dyk zonder Land; noch mag Land verkopen Dykvry.

Van de Rechten in de Landen van ALTENA *en om* WORKUM *en* LOEVESTEYN.

HEt Land van *Altena*, aan de Souverainiteyt van *Holland* gehecht door koop, van de Douariëre des Graven van *Horne*, die Martelaar zyn hoofd op 't Schavot, voor der Landen vryheyd, aan *Albaas* bloeddorſt tot *Bruſſel* liet; heeft deze voorrechten welke volgens den Grave *Jacobs* Handveſt, met Hartog *Karel* de Stoutens zegel door ſtoken gegeven zyn, voor het byzonderſte.

Ao. 1476. 18 December. *Workum* en 't Land van *Altena* werd met een recht geregeerd van negen Schepens, by de twee Borgermeeſters, waar van te zamen maar vier buyten *Workum* mogen wonen.

Van die negen, zullen drie in de Stad en twee op 't Land, Woensdag en Saterdag te recht zitten, van lyfdingende moeten de negen Scheepens zitten, den Officier of Droſt moetze beëedigen.

De Rechtbank wyſt met meerderheyd van ſtemmen, de zaken waar van geen keuren zyn, na 't gemeyn recht.

Yder kan hier voor de Bank doen waarnemen by procuratie.

Die met recht verwonnen is, en niet kan betalen, moet by den Bode in gyzeling gaan, op water en brood tot koſten van die hem verwonnen heeft.

Die op Schepenen kennis roept of 's Woensdags of Saturdags, moet van den Schout aanſtonts berecht werden, ſtaande Vyerſchaar aan de goederen van de ſchuldige.

Die over ſchuld aangeſproken werd buyten Schepenen kennis, kan met zyn eed daar tegen volſtaan.

Van alle rechts gedingen moet net regiſter gehouden werden, maar geen executie kan vallen, als op de openbare ſchriften van Schepenen kennis, uytgezondert de breuken aan den Heer.

Alle Tienden, Excynzen, Pagten en Renten, van de Stad, Kerk, of Godshuyzen magmen panden en rigten aan dubbeld geld.

Van de erfniſſen binnen 's Lands, moeten Schepenen kennis dragen.

Elk blyft zyn bezit vry houden, tot hy daar uyt gewonnen werd

werd, maar die sterfhuys, dwalende Beesten, of ontwende goederen aanvaard, moet daar van het gerecht kennis geven.

Daar werd gehouden een Keurschouw en een inrydende, de Schout besteed de werken, maar elk mag zyn eygen aannemen.

Schepenen kennissen duuren maar vyf jaren, na den dag der betaling ten zyze doorgesteken waren, en die zyne brieven verliest, krygt nieuwe van Schepenen.

Die van een doden eyscht moet het bezweeren, maar die jaar en dag dood zynde, heeft men geen eisch op de erfgenamen.

Vrouwen in echt zittende, mogen geen bastaarden winnen, noch die niet erven, als of 't geen haar gegeven werd.

Man en Wyf mogen malkander douarien voor 't gerecht, de langstlevende, moet de vrienden staat over leveren, binnen Maanstond deelt men half en half gaande aan de nagelnaasten, die by kluften deelen.

Een van beyden stervende, met kinderen, gebruykt de leftlevende 't goed, mits opbrengende de Kinderen, maar kan geen erven verkopen, zonder kennis van 't geregt. Wil de langstlevende herheyliken zo moet hy terstond alles deelem, en de nakinderen staan tot zulken rechte als de voorkinderen. De oude Erfgoeden gaan de weg die ze gekomen zyn 't naaste bloed van zweerd of Mans zyde werd voogd. Maar moet de penningen binnen 't Land van *Altena* beleggen. Die zyn gestolen goed vind, neemt het, maar op vrye merkten zynde, moet de uytgeloofde penningen geven. Men mag buyten *Altena* geen der buyren aresteren. Die de Vierschaar stoord, verbeurt lyf en goed; Een overtuygde meyneedige verbeurt zyn twee vingeren, en moet de verkorte betering doen. Geen Man kan aan zyn Wyf breuken verbeuren, ten zy van hoofwonden of zwaare quetzingen. Niemand mag weyen op Dyken, Kaden, Wegen of Stoppelen. De Dykheemraden moeten alle jaren of drie of vier veranderen, van de zeven. Den Dykgraaf mach de Dykschade by groote onweeren geleden, aanstonds doen vermaken en penningen uytgeleyd hebbende, mag die innen met dobbeld geld, en aan Vierschat panden ten eersten rechtsdage na weet.

Rechten van ZEVENBERGEN *en* NOORDELOOS *&c.*

Ao. 1480. JOost van *Zevenbergen*, Heer tot *Noordeloos* &c. gaf deze eerste Keuren by de oude.

Men mag niemand goed afschatten, zonder eerst hem weet te doen.

Breuken moet den Heer binnen 's jaars rechten, zo zyn party binnen 's Lands is of verliest alle zyne actie, en party is vry.

Werd yemand geweld doende, na 't Klok trekken, van de buuren gedood of gewond, zyn daar vry van, en die op 't Klok trekken niet uyt en komt verbeurt aan den Heer 1 Nobel.

Niemands Erf mag ontwaard werden als op den rechtdag, en hy heeft 14 dagen daar na zyn los.

Men kan niemand van zyn dienst zetten, als by den Heer.

Yemand scheyding van goederen begeerende, zo zetten het de gezworens op geld; Die 't meest daar aan heeft, houd de keur, of hy 't wil houden of niet.

De buuren moeten den Schout helpen vangen, daar toe verzogt zynde.

Die geld hebben, mag men geen Bier wygeren, uytgezonderd boeven. 't Gerecht legd neer in de Lenten en den Bouw.

Niemand zal men vervolgen buyten 's Lands, hy zal mondeling weet hebben, en tot zyne ontschuldiging 14 dagen.

Den Dykgraaf mag daar of in *Altena* niemant ten Dyk vergen, of moet 'er zelfs eerst zyn, en zyne bekeuringen moeten de Heemraden wyzen.

De Schepenen hier en in *Altena*, 't Vonnis niet vroed zynde, gaan drie dagen in een Herberg om daar te beraden, en daar na op haar eygen kosten.

Men kan daar ook, en hier, niemand erven of onterven, als met Schepenen kennis. Zo de langstlevende gebrek lyd en hy 't betuygen kan; mag hy erf tot nooddruft verkoopen. Maar anders komt op de erfgenamen, 't goed na de dood van de langstlevende.

Kinderen trouwende, moeten haar huwelyks goed weer in brengen, willen zy met andere deylen.

Ao. 1485. Voorts gaf Heer *Arend* en *Maria* van *Zevenbergen* eenige nader Keuren.

De

De Heer of Drossaard kan geen breuken winnen, als met twee getuygen. Yemand buyten 's Lands zynde, zo hem eer hy vertrok van breuken geen weet en is gedaan, werd hy daar van vry geoordeeld.

Schutgeld by nagt geschiedende is dubbeld. Elk mag schutten zo binnen als buyten Dyks.

Rechten van HEUKLUM.

OTto van *Arkel*, tot *Heuklum* en *Jan* zyn Zoon geeven deze keuren. De Schout spant Vyerschaar van 's Heeren wegen, verbied onrust, en lyd niet dat 'er yemand spreekt, als met zyn verlof, of zynen gerechten voorspraak. Ao. 1433.

Schepenen antwoorden, den Schout vraagd, op uytwinning, arresten, breuken en boeten; 't halve gerecht moet op *Pontiaans* dag alle jaren veranderen.

Overgiften, Schepen vonnissen, en kennissen, zyn buyten kracht zo ze niet geregistreerd zyn; de Heer mach zyn pand voor den Thyns verkopen, en mag voor zyn schulden met de eene hand panden, met de andere slyten: Vangbrieven verjaard zyn buyten alle kracht. Schepenen mogen niet staan over overgiften van geestelyken of bastaarden. Noch kranke luyden ten zy, zy die genoeg van kloeken verstande kennen, want het gerecht oordelt van de waarde des Testaments, uyt de waarde des Testateurs.

Getrouwde verbeuren noyt meer, als 't lyf en halve goed.

Met vechten buyten doodslag, verbeurt men niet meer als penningbreuken.

Den Heer besteed de Onmondige Kinderen, die 't om de minste penning wil doen, neemtse. Al trout een Dogter onder de vyftien jaar, de Voogdy is uyt. Die achter uyt vaart en yemant helpt hem de heerlykheyd ruymen, en hy werd overtuygt, zo moet hy alle zyne schulden betalen. Sterft yemand in 't Gasthuys tot *Heuklum*, zyn goed erft op 't Gasthuys. Alle schouwen werden gedaan, als 't den Schout en Heemraden nut dunkt.

De Wetten van 't Waterschap van *Woerden* zyn meest gereegeld op *Rhynland*; en hebben alle deze wetten, noch zeer veele byzonderheden die men hier voor by gaat, om datze in andere groter Hoofdstukken gevallen zyn. Maar byzonder heeft men van Vreedebreuk, en doodslag niet geraakt, om dat die schandelyk plegen tegen goddelyke wetten, door de vingeren gezien, ge-

gezoend, of met geld goed gemaakt wierden, welk nu, God dank anders is.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Rechten en Keuren van WATERLAND, *en de daar aan grenzende.*

DIt Deel van *Noordholland* of *Westvriesland*, is het aldervryste immer gebleven van alle Landstreken, aan de *Bataven*, *Kaninefaten*, *Vranken* of *Vriezen* rakende. *Frisiabonien*, *Sturiën*, *Marzen*, zyn even onzeker, hoe men ze zal plaatzen, en of zy deze Landstreek bewoonden, of daar ontrent, maar nu is haar naam en van ouds dezelve *Waterland*, uyt de geleegentheyd zelfs geboren: 't Is onbedenkelyk, dat in een Land, daar men zo veel goede verstanden vind, daar de vryheyd zo vyerig en vinnig geëerd is, zo weynig ja geen schryvers zyn opgekomen, die grondig yets van hare zaken hebben nagelaten. Kleyne *Vriezen* heeftmen haar aangeteld eertyds Landvast aan *Amstelland* en 't *Gooy*, eer 't Y zo verbreede, en *Marken* in de Goud en Zuyderzee lag. De *Duytse* trantvolgers maken van de *Cauchen*, de *Coggen*, en voorts *Vrieze* aanwoonders, Maar of Meyrs luyden, dit zynze die de *Romeynen* inbreuk over *Rhyn* uyt *Vytrecht* beletten, de onder en opper *Doeze* zyn ook daar onder te rekenen. Maar men moet waaragtig bekennen, dat de *Roomze* schryvers, opsnyders en groot sprekers geweest zyn, hier bogende van Volkeren, die zy met hare Wapenen aangedaan hebben, welke zeker, maar voor Buyrtschappen konnen geteld werden: zy bederven onze gedachten hier en elders, met al die namen der Volkeren, hier als in 't begin van *Romen* met de uytgebazuynde buyren, en als men *Albanen*, *Vejenten*, *Sabinen* en zulke nagaat tegen *Romen*, zo bedriegt men zig niet, als men nu denkt van die magtige Volkeren, dat men ze mag bevatten, of de *Wyk* tegen *Velzen*, *Noortdorp* en de *Zandpoort*, Veldslagen sloeg. Zo heeft ons *Thucydides*, en *Polybius*, als *Livius* en *Tacitus*, weg in onze jeugd: om de windbrekery der Proffessoren in de *Literaturus*, want hare wonderlyke wetenschap van niet veel, zou niets wezen, als 't door die konst, niet aanzienlyk bleef.

Wa-

Waterland, bevat zes brave Dorpen buyten *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerend*, de *Zanen*, *Doezen* en *Perzynen* zyn hier al Heeren in geweest; maar de *Waterlanders* zo vry, dat zy 'er weynig oppasten, en voor al niet veel en gaven; zo dat de Graaf van *Holland*, hebbende lang met de *Amstel* Heeren gehaspeld, en die eyndlyk tot hare Leenheeren gemaakt, met afstand van *Naardinxland* en 't *Geyn*. De *Perzyns* en andere vonden best, haar recht den Grave af te staan, en hare Burgzaten van *Zwanenburg*, *Zanen*, enz. aan *Holland* over te doen, die 't willens of onwillens moesten dulden, *Floris* de Manschap en hulde zweeren en van hem Wetten ontfangen, en zo trok 'er *Perzyn* behalven de gunst van 't Hof nog inkomen van, anders vergeefs zyn recht vergende. Zy hebben alle, *Schellingwouw* uytgenomen, de Zwaan, van hun Burgt *Zwanenburg* in haar Wapens, maar moesten *Haarlems* Banier volgen, zo men te *Edam* zag, in 't schrift van dezen zin

Die van Edam als trouwe onderzaten,
Quamen die van Haarlem te baten, &c.

Zy Sloten met de *Perzyns* een goede sombetaling, jaarlyks mits dat die stam *Zwanenburg* met hout nog steen weer op bouwde: een andere *Perzyn* had te voren Marken voor zyn helft verkogt aan den Abt van *Mariengaard* in *Vriesland*. De laaste was *Claas Perzyn* die storf zonder oir na te laten. De drie Steden waren ook doenmaals Dorpen, *Nek* en *Ylpendam* schynt 'er mede aan te horen, zo raakten dan *Waterland* en *Zeevank* zonder Burgten, want *Ottersteyn* en *Oosthuyzen*, waren niet daar in te rekenen: de Dorpen zyn *Ransdorp*, *Zuyderwoude*, eertyts *Zuydherdershagen*; *Zunderdorp*, *Schellingwoude*, *Broek*, *Lansmeer*; aan de Noordzy blykt het waterig uyt de namen: *Brouk*, *Landsmeyr*, *Watergang*, *Munnikebroek*, *Riedbroek*, *Buyksloot*, aan de Zuydzyde eertyts Bossich by *Catswoud*, *Zuyderwoud*, *Ydoornerdam*, *Schellingwoude*. Deze en die haar naaste buyren waren, vielen dul op alle den Adel, Papen en Schouten, na niemant horende als van *Amstel*, die zig van hare woede bediende, en alle zyne Vyanden (hy was op den Bisschop, en Graaf *Floris* met zyne raden gebeeten) verdelgde, met neerwerpen en slopen van alle Sloten, gelyk eertyts aangeroerd is. Heer *Jan* van *Perzyn* meenden zy in *Haarlem* te overlopen, maar zy wierden van hem met de Ridders en Burgers van *Haarlem* geslagen, die haar de roof en buyt ontjoegen, en

Ao. 1285.

Ao. 1409.

Ao. 1268.

hals over kop na Huys dreven: na dezen ſtorm zynze verdragen aldus.

Zy zouden vergifnis hebben van 't voorgevallene, en quyt zyn van alle oproer en onvrede, Niemand zou *Zwanenburg* of eenige Burgten in haar geweſt bouwen of doen bouwen. Zy zouden op de andere *Vriezen* hare Buuren niet ten heyrvaart moeten gaan. Ja zy bedongen zelfs, dat zy de *Vriezen* zo ze verongelykt wierden onder haar Banier mogten byſpringen; twee beden zouden ze betalen aan *Perzyn* tot 39 pond wetlyk geld.

Ao. 1175. Een doodſlag zouden ze aan hem boeten met 10 pond, een klyne wond een pond, een grote twee dond; een Zwaan te doden vyf Schellingen; zo wierd geſloten metten goede lieden, niet met de onderzaten van *Waterland*, ten overſtaan van Graaf *Floris* en zyne Ed: Raden.

Zo ſloot *Perzyn* met *Waterland*, en die met den Heer Grave van *Holland*, die 't met den Biſſchop van *Vytrecht* zo muyerde, dat na de ſlag van *Loenen*, dat die broeders van *Amſtel* gevangen, de opperheerlykheden van *Naardinkland*, *Muyden* en *Muyderpoort*, *Windelmerebroek* en 't *Rygersboſch* by *Ouderkerk* met zyn Slot, te leen ontfangen moeſten van den Grave voor ranzoen, die zy in die afſtand aldereerſt voor haren Heer erkenden: alle deze kregen de wetten, gelykze nu nog hebben van *Kermerland*, en wierden als Conqueſt gerekend, op den aanwaſch van *Kermer* gevolg, eenige veranderingen heeft de tyd gedwongen, en de nieuwer keu-
Ao. 1029. ren zyn zedert den *Waterlanders* te maken vergund. Den Biſſchop heeft den Grave van *Holland* derven noemen, zyn Maarſchalk, en die *Waterland* van hem te leen had, daar het te voren zyn zelven en niemand anders en hoorde. Die van *Purmerland*, *Purmerend*, *Yl-*
Ao. 1513. *pendam* en *Nek*, wierden expres geboden van *Egmond*, haar afgeſneden te houden van *Waterland*: rechtsvordering nog Vyerſchaar met hun te houden, maar dat zy aan hem en den Caſteleyn van *Purmerend* hare zaken moeſten brengen, even gelyk zy te voren aan den Bailluw van *Waterland* hadden gedaan tot die tyd toe.

Waterland, terwyl de zaken van *Holland* zo warden tuſſen Moeder en Zoon, Vrouw *Margarete* en *Willem* van *Beyeren*, ſloot in zig
Ao. 1347. zelven en ſtelde haar eygen landregt, beginnende Aldus „ Allen „ den genen die deze letteren zullen zien ofte horen lezen zaluyt „ maken kond, het gemeene Land van *Waterland*, dat wy om oorbaar

„baar onzes gemeene Lands zyn over een gedragen in de punten
„van ons recht, als hier na beschreven staan:

Van Vrede, Vredebreuk, aantygen van den Heere, &c. zynde zaken nu buyten dienst, en diergelyke passeeren wy, maar in doodslag zelf, ik zwyge van Bloedrits, Keurwonden, of Leemten, zo blyft de schuldige altyd onder Schepenen van den Landen, en de beklaagde mag kiezen vyf van zyne naastens tot regters, ja zyne magen. Toeloop of oploop, geld niemand ban nog boet. Landtuygen geschiede met de Zevenzage, zynde de zeven naastgezetenen Buuren. Maar Kinderen blyven buyten dit getal, ten zy aangetroude, en van Erfnis geschil het zelve. Maar meer als dry, uyt eenen boezem, mogen te gelyk pagten, of in de zelve zaak tuygen. Land zal ter kustbode leggen by afkondig in de Kerk, wederspreekt yemand de Kustbode, dat moet den verkoper vry waren. Die Land verkoopt voor tilbaar en los goed, mag daar mede niet weeren op Huyzen of Landen; kan yemand het betuygen, zo gaat koop door van Land in twee verscheyde bannen gelegen. Die overdragt of Verkoping stuyt of wederdryft, moet dat doen binnen 't jaar, dagende beyde, den Koper en Verkoper. Niemand mag klagen van Overkusten, ten zy van Erfkusten. Waart dat Man of Wyf storf, en de erven zommige deelen, zommige niet, en die inkomen, 't goed scheyden, zo moet by 't sterven der wederparty alles gescheyden werden; die dan ook inkomende zal men pagten en scheyden, elk effen ryk te maken, en de Not en last zal over alle gaan, en tot zulken recht staan, als van eygen goed. In 't aangaan van tilbare goeden, die den inhoud daar van toegewezen werd, die zal houden met twee van zyne naaste buuren, die daar met regt toekomen, een uyten huys daar hy zelfs in woond; maar wonen daar meer in, die zullen scheyden met dobbelen en loten. Mondige luyden spreeken voor de onmondigen. Kinderen onmondig werden 't naaste bloed te houden gegeven; zulken voorhouder zal hebben voor 't houden, dat buuren geven, by haren eede, die geene die 't met regt toebehoord. Een Kind ongehylikt mag zyn Vader niet helpen; die iemand beklaagt van korter of mild dragtiger klage, zo die op den eersten dwarsnagt niet en komt ter werven, dat is ter opener regtbanks vergaderering, die verliest al zyn regt van klagten: allerley ban en boet moet men innen binnen t jaar, of 't ver-

pleeg zal uytgaan; waar men klaagt om roijing, tussen twee bannen, Wateringen, en yders eygene goederen, dat zullen vinden dry de naaste Landen notten, in den ban gezeten, wil de rechter daar niet voor instaan, zo moeten zy haar uytspraak met eede sterken. Van nieuwe Scheeren, Buurscheeren, Vroonschouw, Buurschap op geven, Gast beklagen, zyn nu buyten gekruyk als mede Maagd geld, Ban eysch met Schepens. Men moet Huyshuur niet betalende pand; een Wyf aangeklaagt van qualyk spreken werd verantwoord door haar Momboor of Man, maar zy moet zelf in 't regt komen. De boeten in de hoogste zaken die men wroegt in de Zeen, zyn tien Schellingen en niet meer. Dievenregt zullen oordeelen zeven uyt den dertien, uyt elken kogge een Man, en elken kogge zyn Man te nemen, onberecht van den Heer, daar aan dat hy vellig is in zynen regte.

Een Man zonder Huys of Erf, uyt het Dorp varende met 'er woon, als hy in recht betrokken is, men mag zyn goed wel bekommeren. Waren te nemen nieuw alle jaren, gelyk als Schepenen en de oude uytzetten, wie tot Waar of Waarsman gekoren werd, moet het een jaar lang zyn; sterft een Schout, en daar is geld onder hem verplyt of in consignatie gebracht, dat zullen Scheepenen, aan de volgende Schout ter hand stellen, en zo mag een Man voortvaren met zyn recht.

Van Dyken of Wegen valt geen hoger schouw als van twee Schellingen.

Alle Bannen en Wateringen zal men open houden, slaatse yemant toe, hy verbeurt twee pond, werd hy daar van verwonnen van zyn rechter, als recht is, en dat de Heer daar niet weder op te zeggen had van Visscheryen, of andere dingen. Wie zyn groote maakt in gemeene werkweeren, die mag daar mee bestaan, zonder ban of boete, ten zy dat 'er een Zeventuyge tegen hem is, die hem hem overtuyge.

Die Schout is van 's Heeren wegen, mag geen Schout onder hem zetten, maar wel een Bode om yemand te bezetten die gast is, of zyn goed, maar is den Schout ziek of in Heyrvaart, zo neemt een Scheepen dat waar, en in openbare waare twee Scheepenen.

Waart dat eenig Schepen anders wees als na deze rechten, en een ander Man pande hem dat zouden de gemeene Scheepenen dien.

dien Schepen verloren geven; maar pand hy den Schepen te onrecht, zo doemen Schepenen die Man, zonder weerzeggen van eenig Schepen, of men moet beter wyzen uyt den rechten van *Waterland*. Voorts dat hier beſchreven is, dat zal wezen recht, en van het onbeſchreven is de reden recht. Hertog *Albert* van Ao. 1387
Beyeren geeft *Waterland* nader Rechten. Dat zyn Bailluw in *Munnekendam*, alle jaren op elken Dorp zal Schepenen kiezen op Meydag, de vroedſte en reedlykſte tot 300 ponden gegoed, de een jaar aan blyven. Alles moet men Vonniſſen na 't wyzen der Schepens van *Waterland*, en zullen niet verbeuren met ſtrampeling of wantale.

Den Bailluw mag niemand gyzelen nog uyt *Waterland* dagen, nog bekommeren aan lyf of goed, borg ſtellen konnende, van in recht te verſchynen.

Zy mogen buyten ſtok houden, een gedaagde tot de naaſte regtdag, kan hy geen Borg zetten, zo mogen onze goede luyden uyt *Waterland* voorſchreven eenen ygelyk te regt houden, zonder misdoen. Men kan niemand uyt *Waterland* dagen om borg te ſtellen in doodſlag of leemten, die magen buyten *Waterland*, in onzen Landen heeft. Die tilbaar goed aanſpreekt, en in rechte tegengewezen werd, hy zal zo veel verbeuren als die waard zyn; dat niet in de wetten uytgedrukt is, zal men beregten na oude coſtuymen na de beſte reden, by vonniſſe van Schepenen, daar de zaak voorvalt: die breukig word, niet aangeſproken binnen 's jaars is vry. Dit zweerd den Hertog haar te houden in alles behalven in moord, brand, Vrouwenkragt, opſtand met Wapens tegen den Heer of Raroof. Hertog *Willem* beveſtigd de zelve, en vermeerdertſe naderhand; zo Schepenen malkander niet Ao. 1405. en A. 1417.
konnen verſtaan, 't zy twee tegen dry of dry tegen een, zo zullen de gemeene Schepenen van den Landen daar toekomen, maar in *Purmereynd* zal geen vierſchaar wezen, maar dat het meerderdeel wyſt, zal voortgang hebben, en de Schout van *Purmerland* zal met dry of meer Schepenen daar mogen een kenning doen. In elk Dorp zullen vier Schepens wezen, maar in *Purmerland* vyf Maydag te kiezen 200 pond gegoed, en twee jaren te voren daar buur geweeſt.

Zonder dat 'er een gemeene Heyrvaart, over heel *Holland* gaat, zal men hier niemant ter Heerevaart bieden; de waarſchap moet

Ao. 1420. van de meeste buuren gestelt werden. Hertog *Jan* van *Beyeren* gaat voort aldus:

Yder Schout van *Waterland* zal in yder Dorp te recht stellen voor middag, by 't klimmen van de Zon, van alle dagelykse zaaken. Schouten mogen geen Tuyg beleggen, op Dyken of Weegen, of zy zullen eerst Scheepenen daar toe moeten kennen, en niemand ban of boet op leggen, zonder dat Scheepenen die eerst schuldig verklaart hebben. Yder Schout moet dogen den Heemraad die de buuren gekooren hebben, Sondag na St. *Pieter*, in de Cellen tot *Purmerent*, om den Dyk te Keuren en om te gaan. Maar deze geeft Vyerschaar en alle rechten aan *Purmerland* gemeyn met *Waterland*.

Ao. 1319. Hertog *Albrecht* heeft haar vergunt Visscherye, Vogelrye, Sluyssen en Wind heerevry, en gerustelyk in vreede te bezitten, gelyk zy dezelve vryheid meest noch bewaart hebben. De verdere Keuren zyn te vinden in 't Regifter Boek der *Waterlandse* Keuren. Tot Heyrvaerten mocht niemand haar of de *Kennemers* vorderen, als by beede van den Prince der Landen; tot elker Kerke, veertien dagen voor dat mense porde op te zitten, of op te komen, zo 't buyten 's Lands was.

Ao. 1404. Geen Rechter mocht 'er zitten die niet eerst ten heyligen swoer te helpen houden zulke Handvesten als zy van haare Heeren of Graven hadden verkregen, en die binnen de een of de andere Waarschap te doen hebben, voor Recht, zullen recht hebben, zonder dingtalen. Die van *Yoort* of *Durkerdam* verkregen ook met *Ransdorp* spa te steken, zo zy onmagtig waren den Dyk te houden.

Purmerend, *Purmerland*, *Neck* en *Ylpendam*, hebben van *Egmond*, *Eggertsz*. en anderen haare Voorrechten, Keuren en Wetten, maar zy verschillen niet veel van de voornoemde, gelyk ook alle de verdere diemen *Kermer* gevolg kan noemen, ja zelfs *Drechter Vriesland*, of het *Noordland* : rondom de *Streek*, *Enkhuysen*, *Schagen* &c. De Historien na ziende zo vindmen dat deze hoek vry licht onder de naam van Vryheyd, ongestuymige oploop maakten tegen haaren Heer, als *Jan van Montfoort* te *Purmerend* op 't Slot, en *Persyn* op *Swanenburg*, en andere elders bezocht hebben, waarom zy mogelyk vry meer ruym schoots schoone Voorrechten den Heeren hebben afgedrongen, of geldig zynde in nood, met de Beurs gehaald: immers zy hebben zeer wynig prangende Wetten, of vreemde Rechtbank gevoeld.

Wy

Wy hadden deel voor deel van *Hollands* Landrechten willende opvolgen, wel tweemaal de grootte van dit Boek van noden, en renvoyeren liever die 't behoeft aan de Placaatboeken; willende maar de byzondere vreemdigheden meeſt aanmerken, en volgende de rang der Steeden, in den rang der Voorrechten daar omtrent t'huys hoorende. En hebben gemeynd dat *Zeeland* echter hier aan beſt voegde, ten aanzien van zyne Rechten, om dat *Holland* en *Zeeland* in den *Haag* haare gemeene Rechthoven heeft, Het Hof en den Hoogen Raad:

Men ſchryft aan de Heeren Staaten van *Holland*:

De Edele Groot Mogende Heeren. Myne Heeren de Staaten van *Holland* en *Weſtvrieſland*, &c.

Aan de Ridderſchap.

De Ed: Hooggeboorene Ridders, Edelen en Vry Heeren, composerende de Ordre der Ridderſchap en Edelen van *Holland* en *Weſtvrieſland*, &c.

Aan de Leeden der Steeden.

De Edele Heeren Gedeputeerde van de ſtemmende Steeden ter Vergaderinge van haare Ed: Groot Mogende.

Aan den Penſionaris.

Den Edele Geſtrengen Heer en Mr. Raad Penſionaris ..... en meerendeels Groot Zegelbewaarder van *Holland* en *Weſtvrieſland*.

Aan den Secretaris van Staat.

Den Ed: Heer ..... en zo ook de andere Hoogbeampten van den Staat.

Aan het Collegie der Gecommitteerde Raden.

De Edele Mogende Heeren. Myne Heeren de Gecommitteerde Raden, van de Groot Mogende Heeren Staaten van *Holland* en *Weſtvrieſland*.

Kortelyk zegtmen van de Staaten, haare Edelen Groot Mogende Vergadering. Van deſe haare Raaden, haare Edel Mogende Collegie van de Gecommitteerde Raden.

Aan den Hoogen Raad.

De Edele Geſtrenge Heeren en Meeſters, van den Hoogen Rade over *Holland*, en *Zeeland*, &c.

Aan den Præſident van den Hoogen Raad.

Den Ed: zeer Geſtrengen Heer en Mr. Preſident van het hoogſte Recht Hof, den Hooge Rade over *Holland* en *Zeeland*, .&c.

Aan het Hof van *Holland*.

De Ed: Geſtrenge Heeren en Meeſters van het Hof van Juſtitie over *Holland* en *Zeeland*, &c.

Aan deſſelfs Præſident.

Den Ed: zeer Geſtrengen Heer en Meeſter .... Voorzittend Heer in *Holland*, *Zeeland* en *Vrieſland*; maar dit laaſte is buyten gebruyk, hoewel onder de Heeren Præſidenten *Pauw*, een en meer alzo geſneeden is met haare ordres.

Men noemtze beyde kort de Reſpective Hoven van Juſtitie.

Aan de Burgermeeſteren der ſtemmende Steeden:

De Edele Groot Achtbare Heeren. Myne Heeren de Burgermeeſteren en Regeerders.

Aan de Scheepenen.

De Edele Achtbare Heeren. Myne Heeren de Scheepenen:

En by zekere combinatien,

De Ed: Heeren: Myne Heeren van den Gerechte en Wethouderen,

Aan de Kamer van Reekeningen van de Graaflykheyds Domeynen in *Holland*.

De Edele Mogende Heeren, myne Heeren de Raden van de Souverainiteyts Domeynen in *Holland* en haare Reekeningen, &c.

Aan de Auditie Kamer.

De Edele Mogende Heeren Gecommitteerd en Gedeputeerd ter Kamere der Auditie van de Gemeene Lands Reekeningen van *Holland*, &c.

Aan 't Jagt Gericht.

Aan de Hoog Ed: geboorene Heeren Houtveſter en Meeſter Knapen van *Holland* en *Weſtvrieſland*,

En diergelyk in *Noord Holland* of *Weſtvrieſland*.

De Hooge Reſpective Collegien van de Gecommitteerde Raden, Auditie, &c,

TWEE-

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Van de Vonnissen Regterstoelen en Keuren van ZEELAND.

IN *Zeeland* is behalven de Regterstoelen in elken Stad geen hoger Regt. Maar van de Vonnissen, en het gewysde van yder Stad; kan men appelleeren, aan het Hof van Justitie in den *Hage*, zynde den Provincialen Raad, van de Provincie van *Holland* en *Westvriesland*, en van de Provincie van *Zeeland* : en daar van daan, zyn zaak wederom hoger trekken, zo yemand zig ook aldaar in het uytgewezene bezwaart vind, voor den Hogen Raad, welke beyde Hoven, met een algemene toestemminge van myne Heeren hare Groot Mogende, en van de Edele Mogende Heeren Staten van *Zeeland*, zo zyn onder en aan malkander geaccordeerd; als of yder Edel en Onedel, kleyn en groot, in zulke twee Provincien, dat hadde hoofd voor hoofd toegestaan; behoudens eenige byzondere voorregten van eenige Steden en Quartieren, en werd op de zelve maniere voor de Inwoonders van *Zeeland*, aan deze Respective Hoven van Justistie, gevigileert en geoccupeerd, als voor de Inwoonders van *Holland* en *Westvriesland*. *Zeelands* beschryvinge is hier voorgegaan, waar aan wy den Lezer verzenden, omme kennis te hervatten van zyn Vorm van bestier. Maar wy zullen egter kortelyk weer op halen, dat 'er zyn in *Zeeland*, twee zeer Edele Rentmeesterschappen, die wyl de *Schelde* die zo zeer vermaarde Eylanden van deze loffelyke Provincie doorsnyt, haren naam, ontleenen, van hare gelegentheyd en stand; even als of het geheel van dat gemeene best wierd verdeeld in twee Classes. *Beoosten* en *Bewesten Scheld*. Even als *Holland* en *Westvriesland*, of *Zuyd* en *Noordholland* eertyds. Het eene Rentmeesterschap begrypt en heeft onder zig de Eylanden aan de *Hollandse* zyde, welk *Beoosterschelde* genoemd werd, en het andere vervat de Eylanden aan de *Vlaamse* zyde, welk *Bewester Schelde* tot naam draagt.

Eertyts wanneer de Graven nog min magtig vermaagschapt waren, en door aanwinnen van andere Vorstelyke, Koninglyke, of Keyzerlyke Kroonen, niet al te uytsporig ontzag in drukten, aan de Landsheeren, zo waren deze twee Rentmeesterschappen, van een zeer hoogwaardig aanzien, magt en nadruk. En zy gingen

meerendeels zamen met de alderhoogste magt van Regterschap. Zo dat de Steden weynig kragt hebbende, en deze Ampten by na altyd bedient zynde by de alderoudste en hoogste Vryheeren, Ridders en Edelen der Provincie, die ze glorieuzelyk bedienden, zy de glans van de zelve Hoogst aanzienlyke Ridderen deelagtig waren, en 't elkens aan het hoofd der Adels eygen wierd; gelykmen in de stammen van *Borselen*, en zulken geduurig zag, voorgaande voor de Heeren van *Voorn*, hoewel Burggraven van *Zeeland*. Beyde deze Edele Heeren Rentmeesters pleegden in haar gebied, voor den Grave Stadhouderlyke magt, en dwongen de oproerigen, vingen en spanden de misdadigen, hielden onderzoek op de misslagen, en gebruykten zelf scherper examen, in voorvallende zaken. Zy vertoonden haar zelven als Landvoogden, Beschermers en Verweerders der Stromen en Stranden; als Landdrosten tegen Landlopers en Bedelaars, eyndelyk gebruykten alomme in hare Destricten, hoge, lage en middelbare jurisdictie behalven in de Steden. Ook hadden zy in en buyten de Steden hare Kerkers en gevangenissen in boeyen sluytende, en ontsluytende in crimineele zaken, en regt uyt sprekende in civile. Maar tegenwoordig zyn die hoge en waardigste Ampten zeer afgeweken van die klem, luyster en magt, byzonderlyk het Rentmeesterschap van *Beoosterschelde*, welkers Jurisdictie nu by na schynt buyten kragt gestelt te zyn, door den Bailluw van *Zierikzee* en die van ter *Tholen*. Den anderen van het *Bewesterschelde*, heeft zyne gevangenis tot *Middelburg*, en stelt zyne gevangenen ter examen van de Regterstoel van die Stad, om aldaar geoordeeld te werden. Deze beyde werden gekoren van Myne Heeren de Staten van *Zeeland*, en aldaar de Vorm van gemeene best bestier, aan een *premier* Noble en voorts aan de Steden staande, kan men wel oordeelen, dat 'er voor 't snuyken van die magt wel gezorgd werd.

De wetten zyn in die Provincie meest conform, de wetten in de Provincie van *Holland* en *Westvriesland* gerecipieert. Wyl de twee Volkeren, meest van een oorsprong en een lot, zyn geweest, beyde malkanderen met de uyterste trouw hebben de hand geboden, byzonder in de *Spaanse* oorlogen, en in hare harde beginzelen; en boven al in de laaste inval der *Fransen* af te stuuren en van haar hovaardy, (God dank) te Zeegevyeren. Ook onder de zelve Graven hebben geleeft, welk de wetten kragt hebben gegeven wanneer

ze van de Edelen en Steden, en hare Regthoven gesteld waren. Alle de onderscheyden der zelver te doorsnuffelen is nog 't oogwit, nog mogelykheyd, voor ons in dit werk, dat zullen wy in 't algemeen zeggen van die erffenissen, alwaar geen laaste wil in schrifte is nagelaten; Het oud Schepensdoms regt, waar van nu zo dikmaals en zelf omstandelyk gerept is, werd onderhouden, hoewel zy zulks by die naam niet en kennen.

Hare Leenen, zyn als in *Holland*, of goede of quade Leenen, en hebben ook de zelve onderscheyden, gelyk zy hebben de zelve oorsprong, ten aanzien der Vorstelyke, van de Graven gegeven met de pligt van Heyrvaart en Oorlogsdienst, in de Landpalen: of den oorlog moest met kennis, toestemmen, en wil der Staten opgenomrn wezen. Zodanige Leenen vervallen wederom tot den Landsheeren, als 't Manlyk oir ontbreekt, want de grond van dienst ophoudende, houd ook op het bezit van dat weg geschonken goed, tot dien eynde gegeven. Nogtans is de conditie der *Zeeuwse* Leenen genadiger als de *Hollandse*, want alle de zonen konnen gelykelyk geadmitteerd werden Ja zelfs zyn de *Zeeuwse* Leenen de quaden te weten, zo behandeld, dat het Manlyk oir ontbrekende, en de Leenen staande om aan den Grave te vervallen, zo heeft men in die Provincie, na de oude Privilegien en toelatingen der Graven, de Dogters in de bezitttngen en voordelen der Leengoederen gelaten. En deze zelfs ontbrekende, uyt een byzondere genade en gunstige toelating de naaste bloedvrienden en magen daar in toegelaten, mits dat de Heerewaden, en rantzoeneering binnen een halfjaar verzogt werd, tot welke rantzoenen, de Dogters gelykelyk werden ingelaten: gelyk van Juffrouw *Jacomina* van *Cruyningen*, die als vele andere Vrouwen, gelost heeft haar Broeders Leengoed; *Succedentes ex capite Patris*. Maar onder de aangeborenen, of Maagtalen, hebben die dewelke naast bestaan, in jaren of linie, de prerogative. De veerste werd nogtans toegelaten, wanneer die, welken hem voorgaat, zyn regt, om de kosten, niet en wil vervolgen. Maar deze rantzoening van Leen tienden door den name, werd alleenlyk, de Broeders onder de zydelyke linie gegeven, dog haar alleen; maar geen verder bloedverwant, nog Maagtaal mag dat regt genieten. De pryzen van deze rantzoening, zo als de zelve op de goederen, Huyzen, en gemetens is gesteld, vind men in de *Zeelandse* costuymen en Handvesten door *Philippus* van *Bourgondien*, bevestigd;

vestigd; wanneer de zes maanden zyn verstreken en de verzoening nog niet gedaan, verzogt of aangeboden is, met de prys daar toe staande, dan vervallen deze Leenen met zeer goed regt wederom aan de Graven, of nu aan de Graaflykheyd, by de Heeren van reekeningen der Domainen; want zy waren onder die voorwaarden gegeven. Om egter van de oude Keuren yets te melden zo volgt dit extract uyt de groote Massa der Handvesten. Dit alleen is hier in gebruyk geweest, dat de Edelen van *Zeeland* mogten neffens Leenmannen te regt zitten Opinien en stemmen geven. Men kan daar op zig äddresseeren voor de oude en nader Keuren, tot het Keurboek met zyne interpretatie en ampliatie, zo als het zelve is berustende origineel ter Rekenkamer van de Edele Mogende Heeren Staten van *Zeeland*, en men zal de byzonderste vinden van Fol 1 tot 20, van de Costuymen en Keuren van *Zeeland*; item 72 en 73. hoewel voor een geinteresseerde, het gantsche Keurboek goed, en zelf beknopt is. Maar om des Lezers nieuwsgierigheyd in 't gros te voldoen, dient eerstelyk, dat in gevallen van het versterven en erffenis, door gants *Zeeland* t'eenemaal werd gehouden, het Schependoms of *Zuydhollands* regt. Ja zo scherp en wyd uytgestrekt, dat men, by de *Zuydhollanders* de repræsentatie van de zydslinie na de Kindskinderen van een Broeder was, de zelve in *Zeeland* oneyndig doet voortgaan.

De Leenen van *Zeeland*, zyn meest quaad, anders byna van eene conditie, als de *Hollandsche*.

Zy hielden voor de Leenheeren een aanmerkelyk regt, dewyl de Ambagts heerlykheden en Leenen van *Zeeland*, quade en verderflyke waren, komende weder op den Grave, zo waren zy die ze bezaten niet verpligt tot Heyrvaart of Heervaart als tot op de palen van *Holland*, *Zeeland* en *Vriesland*: De Ambagts heerlykheden, hebben dat byzonder, dat niemant uyt de eene Ambagts heerlykheyd in de andere mag komen wonen, als met wille van dien Ambagts Heer waar van hy vertrekken wil, en wie verboden zynde egter wil blyven, verbeurt aan beyden. Ook zo yemand twist of onmin met den Heer heeft, moet binnen drie dagen het Ambagt ruymen. Maar ook mag zonder reden, den Heer aan den ander zyn Ambagt niet verbieden.

De Grave, van welke verscheydene van 't Huys van *Beyeren* en *Bourgondien* hier hebben maanden lang de Regtdagen en Vyerschaͤ-

ren

ren zelfs gehouden, heeft hier moeten beloven voor zyn Stedehouder te zetten een Edel wetagtig geboren Man, die taalkundig, en van den bloede geërft, om met zyne (ſtatter) al eevene Edele Leenmannen en twee regtsgeleerde Clerken, van 's Lands Mambour of Graven te ſtellen, en *Zeeuwen*, om te regt te zitten, en Vierſchaar te houden. En moet voorts, na zyne belofte, alle vryheden en voorregten, van de Steden en Vryheeren, boven zyne Keuren, voor uytbehouden.

Des Graven Zoon, wierd altyd Mambour des Lands van *Zeeland*, en die hield de mägt van Vyerſchaar te zitten, daar 't hem beliefde, te *Middelburg* of te *Zierikzee*, maar alwaar hy regtdag wilde houden, moeſt hy des daags te voren zyn gebod, doen aankondigen, en de hoge Vyerſchaar, mogt niet gehouden werden, als veertien dagen na de eerſte aankondiging, door gants *Zeeland*. De Stehouder zo wel als den Mambour, bezworen eerſt regt te doen na de Keuren; maar wel verſtaande, dat de Leden, van der Kameren van den Rade geordonneerd in den *Hage*, zouden behouden zulke auctoriteyt en Jurisdictie als zy voortyds en van ouds gehad hadden: en ook onvermindert der Heeren Rentmeeſters, Burggrave, Dykgraven en Bailluwen, hare kennis die zy mogen neemen, en regten. Yder mogt voor haar Vyerſchaar zelf ſpreken 't zy Edel of Onedel, maar des Graven voorſpraak of Fiſcaal, moeſt Edel zyn, en die daar pleyten zullen moeten alle beëedigd zyn, om partyen deugdelyk te raden. Niemand *Beooſterſcheld* wonende kan *Beweſterſcheld* overgedaagd werden: *& vice verſa*.

Op geen Zon of Heylige dagen bank te ſpannen; yder mag daar voor een Procureur zenden, voor dry Mannen gekoren, om voor hem te verantwoorden behalven daar men lyf of lid, mede mag winnen of verliezen.

Wie gevangen is en regt begeert, moet voor alle anderen werden geholpen. Dat van de meeſte der regteren, of Mannen werd verſtaan, zal voor Regt werden gehouden. Wie gebannen is van den Dyk, en zo blyft, ſteekt in zware breuk, maar die van den Dykgraaf gebannen werd, die moet van den Dykgraaf ter eerſter Vyerſchaar gedaagt en gehoort werden: In elk Ambagt moeten de luyden wel nemen 't Land mede te Dyken, en moet boeten aan de Dykgraaf wie 't weerzeyd; en geen Dykgraaf of Schout, mag ommegang doen op den Dyk, of zynen Dyk moet

eerst volmaakt zyn. Gezworenen of Schepenen moeten alle zaken bereyd zyn uyt te spreken in zes weken, of moeten in een Herberg gaan, die haar den Dykgraaf of Schout zal aanwyzen, tot hare kosten, totter tyd toe, dat zy vonnis uytgewezen hebben. Een Dykgraaf moet ten minsten hebben 20 gemeten Lands, goeder vryer erven. En woonen binnen der Vorsche daar hy het Dyk graafschap zal bedienen; en een gezworene moet hebben, ten minsten tien gemeten Lands.

Yemand ten regten geroepen, en ten derde reyze niet komende, magmen zyn goed panden, van die waarden welke men van hem eyschte.

Alle Poorters en Uytlanders zonder boet of Breuk mogen regt plegen, mits dat zy 't regt niet en lasteren in gebander Vyerschare. Die verwezen werd en geen onbelast goed kan aanwyzen moet in de gevangenis gaan. Men mag alle buyten luyden ter begeerte van partyen by Schout en Schepenen arresteren. Maar cautie stellende, zal Regts te plegen gestaakt zyn. Wie Handvesten, Privilegien, brieven of bescheyden van doen heeft, sprekende daarom aan den Klerk, die moet hem geven Copye bezegeld met zyn Zeegel voor eerlyk loon, ten overstaan en Zeegelen van drie Mannen, en die Copyen van de zelve waarde, als de Authentyque stukken.

Die jaar en dag vry bezit eenig goed, hout dat vry bezit, tot hy met regt daar uyt gedreven werd. Zo yemand Leengoed 20 jaren lang of meer bezit, heeft regt van præscriptie tegen Inlandse, en tegen Uytlandse in 30 jaren, met vry bezit, ten eeuwigen dage; twist over Leengoed, tusschen partyen zynde, zo zullen zy zamen een Man kiezen, die 't waarneemt staande haar geschil, en konnen zy malkander niet verstaan, zo zullen zy twee goede Mannen tot Keersluyden kiezen, die dan een Man alzo tussen haar zetten, en zo 't geschil is om huys of erf, zo zal het geregt daar toe een Man stellen. Die zyn Ambagts heerlykheyd of Ambagts gevolg verkopen wil moet de Rentmeesters eerst kennen. Maar Kinderen mogen de naastinge hebben. De Landen moeten drie Zondags geboden hebben eer zy verkogt werden.

Die vertrekkende, zyn huys wilde afbreken, zou aan den Heer van 't Ambagt na Metzelaars en Timmermans goeddunken, het eerst moeten aanloven. Niemand heeft gemeynschap van goed, als

Man

Man en Wyf: Als 'er twee in huwlyk vergaderd zynde, zo de eene sterft, zo zal die te lyven blyft, de helft hebben van't Erf en Have, met de helft van de Lasten, en hebben zy geen Kinderen, zo hebben de Erfgenamen van de dode, 't zelve dat de Kinderen hebben zouden.

Alle die Vaders of Moeders goed deelen, moeten inbrengen 't geen Vader of Moeder haar heeft gegeven, en zo ingebragt zynde alles van een Kind of veele Kinderen, dan deeld de overgeblevene Vader of Moeder de nette helft. Maar zo daar niemant ter deeling quam, zo zou de Vader of Moeder nablyvende 't geheel houden. De Kinderen van een ongetroude Moeder, hebben geen deel in Vaders erve, ten zy dat de Vader hen yet bewyst by zyn leven in Testament of met Schepenen brieven. Maar van Moeders halve, zullen zy Erfgenamen wezen en deel hebben.

Een Dogter huwelykende onder de 20 jaren, zonder consent van de Ouders, de Vader of Moeder levende zullen haar mogen doodrekenen en ontgoeden.

Wie raad of daad tot yemands dood gegeven heeft, en kan daar van niet erven. Vader is voor yemant anders Voogd over nablyvende Kinderen, en voorts de naaste Magen, geboren of gekoren voogd moet der Wezen goed zetten op twee schatte erven, daar die Wezen wel bewaard zyn; zes weken na een aangenomen Voogdy, moet men bezworen Inventaris en staat overleveren der Weeskinderen goederen. Schepenen blyven altyd wedervoogden en Toezienders. Brieven daar men nog by, nog over geweest is, moet men sterken met den eed; van niet beter te weten. Yder moet ter eerster daging zyn hand kennen of loochenen; bekent hy 't zo moet hy voldoen, en loochent hy 't, den dager moet hem bewyzen. Yder moet om de Dyk plegtigheyd, een zekere ban kiezen, of onder wat Maalstede hy zyn zelf rekent. Nog Vader en Zoon, nog twee gebroeders mogen te gelyk Schepens zyn.

Alle bezoute Landen zyn buyten de Keuren; Ballingen goed hoord den Heere niet toe, zo zy niet eerst zyn bereden en gewoest met branden, en die zo gewoest werd, moet terstont in des Graven Boek werden geschreven. Niemand mag Duynen of Waranden woesten. item, in geen anders Ambagt jagen, nog ergens gaarnen netten en roszeelen, gebruyken, ook zal geen Ambagts Heermeer als een Duyfhuys in een Parochie hebben. Van verboden spelen doet men

men geen regt, ook verlieſt niemant meer als hy te berde en brengt. Daring of Zout delven mag niemand: nog hoofden of Dammen leggen in Watergangen binnen nog buyten de Sluyzen. Geen Man verbeurt zyn Wyfs goed met vegten. Geen Man mag zyn Wyfs goed verkopen als om nooddruft, en dat zy zelf zonder bedwang, het wel wil verliezen. Niemand mag Zeedrift aanveerden als den Heer of zyn gemagtigde, en die moet den Rentmeeſter bekent maken, om in d'Epargne te komen, andere dingen meer vallen meeſt gelyk met de Regten en Keuren van *Holland*:

Men ſchryft aan de Heeren Staaten van *Zeeland*:

De Edele Mogende Heeren. Myne Heeren de Staaten van *Zeeland*.

Aan de *Premier* Noble.

Den Hoog Edel gebooren Heer ...... repræſenteerende de Ridderſchap en Edelen van *Zeeland*:

Aan den Markgrave van der *Veere* en *Vliſſingen*.

Aan zyne Genade, den Hoog Edel en Welgeboren Heer Markgrave.

Aan de Borgermeeſteren en Schepenen als in *Holland* &c.

Eynde van het Tweede Deel.

SPIEGEL van STAAT

DER

VEREENIGDE

NEDERLANDEN.

DERDE DEEL.

'T Gemyterd Uyt and, dryleedig, heeft geslooten,
Toont 's Heemels nd, welk niemand om sal stooten.

'T Gemyterd Uytregt, van St. Maartens Domvoogd vry
Toont 's Heemels zegen, braaf verlost uyt Slaverny.

Zy't middelpunt van't Land, dry leedig, neezt gesloten.
't Roemruchtig Staatsverbond, welk niemand om zal stooten.

SPIEGEL van STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Uytlegging des vyfden Tafereels

Zynde van

UYTRECHT.

E Geestelyke Myter, welke men deeze Aaloude en zeegbare Landvoogdesse ziet dragen, is geen merkteeken, van hare onderwerping aan de Pauzelyke stoel, noch van een verdraayde oppermagt die van 't bezorgen der Zielen, tot het beheerschen der Lighaam, uytberst.

Neen, zy heeft dat Kerktooyzel alleen, om te toonen, van welke stand, zy heeft begonnen, en welken wyd uytgestrekte Heersching zy Bisschoplyk heeft stand doen grypen, op de hervorming der Heydenen tot Christenen in *Nederland*. Men moet bekennen, dat de teekening niet kan goedmaken de wanschik, van 't Heersch dwingen, met zeedige leyding der meenigte; beziet het aan deeze Meesteresse. Haar weerelds hayr toyen, tegen de Kerklyke tulband, haar Choor sluyr tegen de Bruynschitterende schouder Schalyën; het Borst Harnas tegen den Altaarrok; zy komen over een als een Sphynx in zyn verdigte Ledematen. Een Vrouwen Hoofd na de Ægyptische Tempel gekapt, tegen de Leeuwenklaauwen, en 't vreeslyk Lyf van dat dier, genoopt door 't geeslen van zyn staart, tegen de malze en zagte boezem. Zulken Ondier was egter gezeten op 't Slot *Antonia*, aan de overtogt des *Rhyns*, maar onzagt door de *Woudvriesen*, daar uyt geschopt, kroop het weer in *Wildenburg*, van waar het na de bekeering der *Vriezen*, zig wel breed heeft uytgespreyd; van den *Eems* tot de *Suin*, de laatste arm der *Schelde* aan de Noordzee, te mets weer

gekrompen, heeft haar gelukkige verandering zelf gemaakt, de degen op zyde gordende voor de Vryheyd, der Vereenigde Landen, welke aldervermaardste Vryband sterker als een Gordiaanse knoop in haar boezem is in een geklonken; en daar op is die heerlyke vryheyd der oude *Batavieren*, *Vriezen* en *Vranken* weder herboren, na de eygene ingeschape fierheyd der onbedwonge Landschappen, die 't juk niet kennen, en weet de looze eergierigheyd van eenige oppermagt, die hatelyke pest, te vernissen datse met gulde poppenvodden schuyl blyft. Zo mist het niet, aan 't vrye Volk, door de glimp heen te zien, ontdekt ze de Dwinglandy, zo doetse de rampen die ze moest lyden, dierder betalen, terwylse gemompt wierd. Den zeegen van overvloed is nu in hare schoot uytgestort, haar heerlyk Wapenschild, heeft in 't midden agter om pralende, het Crosset, of den Staf van *St. Willebrord*, voor haar Geestlyk Lit, den degen voor haar Adeldom; en de Bundelbylen voor hare Steden. Den *Rhyn* ontzenuwd, door de *Waal*, *Yssel*, *Lek* en andere, die zyn grootse Water vat, de vaard doen verflaauwen, met af te tappen, de klem, van zyn *Duytze* Stroomgolven. De *Vecht* zyn bekoorlyke Dogter, troost haar Vader over dat verlies, wyl hy tegen de grootheyd van zyn vloed, wel dobbel zig voldoen kan, met het pragtig cieraad langs zyne en hare zomen; 't zy dat hy de Moeder van het Stigt, met zo veele steene Bruggen haar gewelfde Kelders ziet, aan een hechten, 't zy dat ze buyten de Stad, die magtige Paleyzen, met haar aldergenoeglykste Paviljoenen, Groenwiegen, en scheeringen beschouwd, of verwonderd staat, over zo veel Lichters, Kagen, Samoreuzen, Speeljagten en Roeybarken, als 'er zoetelyk voortdryvende, zig spiegelen in zyne Wateraren Op dezen *Rhyn*, als de Weermuyr des *Roomschen* Ryks tegen den inval van onze Landsgenoten, hebben de *Maarsers*, *Marsaken*, *Sturien*, *Frisiabonen*, *Wilden*, *Tubanten*, en *Vriezen*, zig gevestigd, eertyds *Wilfried* om de Saligmakende Leer te verkondigen: deze en anderen waar onder ook den beruchtigen *Willebrord* alle voor Heyligen geëerd, hebben die zetel, nu onder dan boven gezien, maar dezelve op 't laast gerust bezeten, wel verrykt met giften der Vorsten en Vorstinnen daar rondom. Keyzer *Rudolf* schonk aan de zelve deze byzondere Bisschoplyke staf, met de welke men deze Heylige Mannen verbeeld ziet, op de eerste dadelykheyd van oppermagt hare muntslag; zulken rek werd 'er by geschonken van Paschaal, en dit Kruyszeegel met sterren tot een Zegel. Maar deze Stoel, zo zedig begonnen van een Predikstoel, en ontaarde zo haast niet, tot een Heerschzeetel, of men moest zyn arm vry breed uytzetten om het lichaam, welk van gestadige eerzugt met voortgang van geluk opzwol, te blyven bevatten; veertien, ja vyftien dezer voorstanders dochten om de leer voort te zetten, of ontveynsden die, heb en magt lust met nedrige schyn; de voetstappen des *Roomsen* Opperkerkenvoogd navolgende, tot dat zy genoeg ingehaald hadden met prachen, om onbevreest te derven prangen, daar volgden andere geestlyke Helden, of Heldachtige geesten, die de gevers tot Bedelaars wilden maken, en hare gebeden veranderden in gebieden, een nieuw en onverwagt quaad in dezen hoek, maar anders, en elders altyd gemeen.

Den Heyligen Meester steld zyn Hof, teld zyne Leenmannen, hy staat in voor yders ziel, mits datze alle voor zyn staat haar lyf zettten. Hy heeft haar

zo

zo Hemels onderwezen, dat kon den Bisschop ook wel af, en leyde niet ongeern, hoe zwaar die last was, de vragt op zyne schouders, maar nam 'er niet van als de lekkerny van 't gebieden, en liet zyne Leengraven de last van te vechten; hoewel 'er zulke Haneveeren onder quamen, die de malye Kolder, onder het Choorkleed, en den Helm onder de cap droegen, zelfs stout plokhaarden, en lukte 't haar te Zeegevyeren, aan hare vyerige gebeden, en feynheyd van leven de winst toeschreven, als een recht verschuldigd van den Hemel aan haar deugd, en miste 't zo teldemen, die dolkoppen op 't slagveld gesneuveld, met de degen in de vuyst in 't bloed der Vyanden gesmoord voor Martelaars, en Heylige bloed getuygen, als zo veel *Stephanen* en *Laurenzen*. Haar Krygs Heraut met de Burg des Bisschops Hof op zyn Schild, en de milde *St. Marten* in de Vaan van zyn standaard, is van hoofd tot de voeten in 't Harnas gegespt, en geeft geen koop, voor de Hertogen van *Braband* of *Geldren*, nog en bekreunt zig niet den Grave van *Holland* te ontzeggen; deze was wel zyn grootste wryfpaal, en moest hy steeds ontrust de Lans geveld houden, hy konder echter, de heylige lemmers mee overhoop werpen, en de gekruyste Beukelaars doorrennen, tot dat die onrust stokers, alom quellende, zelfs alom getand wierden, tot dat zy zelf hare eygene Borgery in *Uytrecht* en elders tegen haar gekant zagen, en na veele ergerlyke uytsporigheden haar zelven zo benard vonden, dat de *Beyerse* Bisschop zyn Cruysstaf glyen liet, uyt de Bisschoplyken zeetel geligt wierd, en van die hoogst Eerwaardigen tytel afstapte, overgeevende, O zeldzame avontuur! zyn macht, stant, staat en Stad aan *Karel* de vyfde. Zo quam 't geen na de overrolling van alle natuurlyke zaken gebeurt, ook aan 't Bisdom te gebeuren; de wereldlyken arm, had het gegeven, de wereldlyken arm nam 't weer na zig. Men ziet die Keyzerlyke Vrouw het *Duytze* ryk vertonende, met de gekloofde Kroon en Ryksappel aanzienlyk, welke den Heraut en wapen Ridder van *St. Maarten* inbind en hem opzegt alle de wereldse geregts oeffening en Staatdienst, zo in de Stad als in de rondomleggende vier Steden, en de aan en onder behorende Landschappen en Plaatzen; die Aaloude en Rykstaf gevende Vorstinne, ontneemd de Schildknaap van *St. Marten*, alle de kragt van den Adel, Borgers op 't platte Land te doen gehoorzamen, zy gebied hem haar alle te ontslaan van den eed zo dier aan haar gezworen, en neemt over de Hulde en Manschap van alle de groote Perzonadien, die Leenen van zyn hand hadden ontfangen: zo werd het Opper en Nedersticht, verlost van de geschoren Souverain, en de Stadt beveyligd, tegen de zware bewegingen die haar t'elkens deden schudden, als 'er een nieuwe Bisschop was te verkiezen. De Paleizen des Aalouden Adels moesten verbout werden tot zo veel binnen steedse Sloten, de playsierige uytstekken, Balcons, en Voorhoven, tot Kykuyten, Sentinelhoeken, en Schilder Toornen; de behagelyke wandeltranzen, tot tinnen en kanteelen om met schutters achter te mikken, en de vermaak glazen tot Spiehoeken om de aankomers te beloeren: het eene geslacht belaagde 't ander, de eene rank verdelgde den anderen, en dat om de heerszucht van die Stoel te voldoen. Maar een gelukkiger Zon ging voor U op, o Oud berugte *Uytrecht*, wanneer men dat Geestlyk Hok schoon gemaakt, en zulken dollen Haan uyt het nest zag vliegen. Uw history Schryvers klagen als blinde reg-

ters voor de zeegen die de Stad en 't Land ontfing; met het weggaan van den Bisschop, was de glans van 't Land vergaan; zo dorsten zy zeggen en schryven. Maar neemt eens de duystere wolk van den Hertog van *Albaas* Dwinglandy weg, en ziet dan na, welken alderheerlykften aanschyn der zaken zig nu doet zien in het *Sticht*. Men telde doen geen jaar, of het sleepte een schendig merk na zig van oproer, oploop, moordery, stropery, verdelging en slooping: het platte Land schreyde in de puynhopen, de Steden verstikten in de asch; de doodslag geweldenary en brandstigting, liet alom schriklyke merken van hare grouwelen, daar men nu niet en ziet als de noeste Landbouw die dagelyks nieuwe Teel en Weylanden uyt de Hey wint. Hier komt een *Chloris*, met haar Schapekaasjens, en versche wrongel, die legtse toe by 't eerste fruyt dat de lekkertandige snoepster *Pomona* voor haar heeft geplukt, zy dartelen met ruymer hert als hare gebuyrinnen uyt *Holland*; dezelve grond voed daar Kerssenbomen zo hoog als de Linden, Peeren, Appelbomen en Eyken; het vergraaft op de zelve weelige grond, en zy mest haar zelven, daar de Landen laag zyn met het overstromen van het vette *Rhyn* water; Schepen, en kleyne Vloten, van Manden overladen, varen zo de *Vecht* af, na 't nooyt verzade *Amsterdam*, wiens Heeren en Kooplieden, elk aan de boorden van de *Uytrechtse Vechta* om stryd laten zien, wat de oude ryk geworden geslagten vermogen, en dat de winnende hand mild is. Daar heeft een zeedige *Flora*, haar verblyf gehad: boven de *Tessalise Tempe* was haar Hof te achten, en haar deugd en verstand, meer als alle de *Floraas*, met hare kostelyke lichtekooyen; 't was *Agneta de Flines*, die in haar Hof, meer als zes duyzent plantgewassen, beter kende en behandelde, als de uytgepikte Opperleeraars in de Tuynen der Oeffenscholen, van *Leyden*, *Padua* of *Monpelliers*. Maar zo men tot groote Plantagien zig wil keeren, en *Maarsbergen*, *Drybergen*, *Zeyst*, en andere niet min heerlyke Gaarden zien, wie zou van onze byzondere Lands genoten, konnen verwachten een zo prachtige uytspanning als naauwlyks Vorsten elders maken. Zy houden met de keur van geregelde Bomen, de Winter zo groen als de Zomer, en wil men de kosten, de konsten, en 't cierlyk by 't heerlyk vermaagschapt zien, men gaa zig verlustigen in dat Paradys der Hoven, dat Paleysjen van alle de Veldhuyzen, van zyn konstlievende Meester de naam ontlenende, wat al verwonderlyke fraayigheden overstelpen de oogen, hoe dartelen de sprongen en stralen der Fonteynen tegen de flikkerende Schulpwerken der Grotten, hoe bralt het eeuwig groen tegen 't marmer der Beelden en Vazen, hoe konstig zwieren de naam en blom trekken; het balgroen, fynder in zyn dagelyks geschoren gras als groenlaken, uyt den Droogscheerders arbeyd, voert een stille Oorlog tegen de groote wandelpaden, die de weg banen na de koele Boskens, met hare bekoorlyke Schuylhoekjens: in zulken Doolhof kan een minlyk paar behagelyk verdwalen, ja in 't nadenken en 't beschryven verdwaal ik zelf, en ik zoude niet te recht weer komen, node my niet de Jachthoorn van een heygende *Diane*, die haar haalt om de schone raam te vertellen, die zy gehad heeft, om een Haasjen te straffen. Schoonder Jacht en weet ik niet, nog van ruymer uytloop van de Zuyder Zee tot de *Rhyn* en *Vecht*, over Duynen en Bergen, Dalen en Beemden. Zy boogd aan *Ceres* van haar vangst, en de adelyke moeyten, die de *Stichtse* Jonkers onvermoeyt

moeyt nemen, maar de Koren Godin, zwygt 'er niet op; de Schoven met uytgezwolle hangende Ayren heeft uyt de Akkers in geoogst, en haar flukse gasten hebben met rappe handen de Vlegel gezwateld, om van dien Dorschvloer vyftigmaal verrykt, binnen 't jaar de Koren zakken te vullen. Wie telt de macht van zo veel teelt van allerley soort? wie telt de meenigte der krielende wagens aan de merkten? 't is een Carroy, op de Marktdagen als van de alderzwaarste Leegers.

Deze beweegingen zyn wat anders (God dank) als te tellen de Lyken op de velden te zien, de Knodzen, Pieken, Daggen, gebrooke Magneelen, geborste Kartouwen, rokende puynhopen van gesloopte Kasteelen: de Boksvoetjens danzen liever half zat van de meed, uyt hare Byekorven voortgekomen, diese alom op de velden konnen houden, en waar van de Byen, zo ryklyk azen konnen op de begroeyde Heyden, die getapyt zyn met allerhande bloempjens; hare Kameraats, werken voor de wingierige Waaghalzen met onophoudelyken yver in 't voortplanten van de Tabak, die den *Eem* af alom werd vervoerd; men ziet verwonderd de hoge Pakhuyzen aan, in de welke die bladen gedroogd en bewerkt werden: wat *Americaan* kon dromen, dat zyn *opium*, welk als een offervyer verteert moet werden, bitter in de smaak, scherp in de reuk, onbehaaglyk in 't gezigt, in *Europa* zou werden een Hoofdhandel, en zo behagen, dat het roken geworden is de aangenaamste schakel aan de keten der gezelschappen. Men ziet de *Satyr* zelf smokende uyt een kort pypjen, dat van geen een winter en is, de Bosschen en bladen konstig in de groote vaten pakken, blyde zynde, dat dit *Satteriks* banket, wiens bladen, over een eeuw naaulyks den geleerden bekent was by de naam, nu van de kleynste Jongens met smaak en lucht onderscheyden kan werden.

Maar een deftiger en hoog aanzienlyk gezelschap komt met lange Tabbaarden en zagte stappen aantreden; het Hof van des Landsrechten, de wyze Uytlegster, ziet men in de schaal van *Themis* wikken, de gedingen der partyen, als zy van minder rechtbanken tot hare Vyerschaar zyn opgeklommen; de byzitters en Opperleeraars Muts en Tabbaard, doen haar licht van anderen onderscheyden, zy heeft een marmere Sphinx aan haar zyde, en werd van de duysterheyd harer Raadzelen niet verward: het rigtsnoer van de Reden, en de diepe kennis der Goddelyke en Menschelyke regten leyd die hoogste Eerwaardige Rechtersstoel net en recht op de paden van gerechtigheyd en waarheyd, en doet dezelve ongekreukt de strenge rechtvaardigheyt oeffenen, om de vromen te beschermen en alle gedrogten uyt den Lande te verbannen; die mag een schuylhoek vinden, als in de oproeren der Burgerkrygen certyts, hare geestlyken zyn met geen Pauselyke geboden, Klooster dwinglandy, zing en waakuuren onnuttelyk gedwongen, maar als vrye Christenen en aanzienlyke Huysvaders tot het bestier van 't gemeene best geroepen. Haar ouden Adel, die zo, als men hier die stouten Ridder ziet zitten, pleeg in 't Harnas geklonken de veldtochten te doen, ziet met vreugd aan, de niet ontaarde nazaten, met zo veel Lauwerkranzen thuys komen, met welke zy omslingerd hebben, de Graaflyke Kronen, door hare doorlugtige Heldendaden verdiend. Zy staan nog in 't Veld, als uytgelene Helden, als Borstweeren voor des Lands vryheyd. Zy doen hare benden draven, in de velden van *Spangien*, *Italien*, *Savoyen* en *Vrankryk*; hare drommen,

en

en ſcharen van onverwrikbare Voetknegten, dwingen de ſterkſte neſten der *Franze* dwinglandy; zyn Krygsbouw konſt, manſchap nog voorraad, en ſtaat niet voor de Heldenmoed van deze voeſterkinderen van Mars; zy heugen uyt de Boeken hoe heerlyk *Rheenen* voor zeſtien eeuwen pal ſtond, en zy vinden nog dagelyks thuys zynde de penningen van de wereldplunderaars door onze Helden afgebaald; en ziende de half geſloopte muuren, van de *Franzen* in hare razerny geſloopt, als zy zo hol over bol verlaten moeſten 't geenze zo looſtyk overvallen hadden in de Vereenigde Landen, zo kookt haar 't Edel bloed in de aderen, om by deze zo heerlyk behaalde overwinningen op die *Franze* Landverwoeſter, en zyn by een gedwonge Rotten, die ſchade te verhalen en hem betaald te zetten, de krankzinnige heerszugt, die hy met zo veel loze boosheyd, als ydele verwaantheyd, heeft te barſten doen lopen. Het aaloude *Wyk* te *Duurſtede*, dat zo lang der *Batavieren* opperſte zaal, of Rechthof is geweeſt, al voor *Cæſars* tyd zelfs, treet van ouderdom traag, echter mede toe, om te ontfangen de achting die men hare en *Rheenens* oudheyd eerwaardig ſchuldig is. Het luſt haar van hoge jaren ſchier uytgeleefd, zoetelyk hare overgeſchote kragten niet te ſpillen, maar te ruſten aan de ſpruchtels van den *Rhyn*, en met het ſtoute *Montfoort*, dat eertyds zo wakkere Borggraven gehoorzaamde, en zo Ridderlyk te veld quam zagtelyk in de Landbouw haar tyd te ſpillen, deel houdende in de Staatsvergaderingen als van Ouds, en bewarende de luyſter van ware en ſtandvaſtige Patriotten.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de Provincie van

UYTRECHT.

DEze Provincie is van Ouds het *Sticht* genaamd, in Opper en Neederſticht wel eertyts onderſchyden, men noemt dat ſchoone Landſchap zonder eenig byhangzel by na al om het *Sticht*, zynde dat deel van 't Gemeene beſt der zeven Verbonde Landen, welk in het midden der zeeven andere legt met Stand en rang, hebbende de vierde ſtem in de Generaliteit der Unie.

De Naam. De Stad *Uytrecht* geeft aan 't Landſchap de Naam, 't geen byna in al de Biſſchoplyke plaatzen is gebeurd. *Ceulen*, *Trier*, *Ments*, *Hildesheim*, *Osnabrugge*, *Luyk*, en meer betuygen dat, want daar zich een biſſchop neſtelde, beſorgde hy aanſtonds het verſterken der plaatzen om veylig te zyn, zo zyn door de Bis-

ſchop-

ſchoppen zitkeur, de meeſte gehuchten van *Duytſland* tot Steden geworden, en dan haalden zy door Geeſtlyke middelen het rondomleggende Wereldze, in haar bezit, welk dan de oude namen, met de oude Heeren gelyk verliet, en in haar naam overging. Deze plaats hadden de *Romeynen* van de *Bataviers* verzogt om daar uyt over *Rhyn* te gaan, en hebben het ook ten dien eynde verſterkt. *Karel* de *Groote*, *Lodewyk* de *Godvrugtige*, *Lotharius*, Ao. 774.
Lodewyk de *Duytze*, *Zuentebolg* en zeer vele andere hebben zulks Ao. 824.
in veele eeuwen bewezen in hare giftbrieven als anders. Men zou *Olt-Trecht*, als de oudſte Overvaart niet oneygen, voor 't naaſt denken om tot *Uytrecht* door de tyd de uytſpraak te veranderen. *Oltrajectum* vindmen in veele oude brieven van *St. Maarten*, 't geen het voorgaande meer beveſtigd.

't Is lang niet meer als een Slot of Burgt gebleven, de *Batavieren* zouden daar geen machtige Stad geleden hebben; 't *Vlek* onder *Duurſtede* en de *Trechter* Kerk, of *Eccleſia Trajectenſis*, heeftet geheten, met 'er tyt *Trajectum*, *Civitas Friſiæ*, maar in Duyts of Latyn is altyt *Trecht* of *Traject* gebleven: *Wilfrid*, *Vries* van afkomſt Ao. 679.
begon daar in *Adgild* der *Vriezen* Vorſt, zyn beſtier tyd de Chriſtelyke leer te preken, deze kreeg wat ruymte en zyne nazaten giften, ontrent *Wildenburg* want dat was toenmaals al van de zeven *Woldvriezen* voor hare veyligheyd, mogelyk op *Roomſe* puynhopen geſticht: men moet altyd in zulke verhalen als *Bataven*, *Friezen* of *Franken* in de Landen wat gedaan hebben, vaſt ſtellen, dat het al het zelve Inlands volk is, maar de naam t'elkens, van de magtigſte [onder de Bondgenoten] overhaalde. *Clotarius* en *Teudbert*, Ao. 684. 695.
hebben zo de voorſtanders van de *Uytrechtſe* Biſſchoppen zeggen, *Frieze* Landen, aan de Stad *Uytrecht* en *St. Maartens* Kerk gegeven. Maar juyſt was *St. Maartens* Kerk eerſt honderd jaar daar na van *Willebrord* begonnen, dat begin van rechtvaardige macht, is te bot, om de reſt veel te achten. *Pepyn* lang daar na noemt het maar een Vlek, ook was 't niet anders want de Burgt der *Wilden* of *Woldfriezen*, lager afwaard lag.

Radbod ſmeet al de beginzelen van geeſtelyke Huysveſting overhoop, zelfs het Kapelleken van *St. Thomas*. De *Vranken*, onze Begin.
voorzaten, waren in 't ryk der *Gallen* meeſters, en de lafheyd ondergaan van heerſching van een Koning te lyden; dit Volk, hoe laf, wuſt en ſlaafſch dat 'er overgebleven was bedorf het

onze. Wy dwongen haar onder onze kragten, zy ons onder hare gebreken, heerſchziek zynze, en de Wyven gelyk, dat hadden zy te voren by *Civilis* tyd getoond; nu bediende zig *Pepyn* de *Vette*, van de zelve kunſt als *Karel* de *Groote*, en beyde gelyk die van de Konſtenary van *Conſtantyn*, met de nieuwe Godsdienſt, die ze in 't leven niet veel volgden, in kennnis niet en verſtonden, maar voor haar belang in 't uytſtrekken der Heerſchappy wel draayden. Deze ſmeet van de geeſtlyken geholpen der *Vriezen* Vorſt, uyt een deel dezer Landen en hiel de Chriſtenparty de hand boven 't hoofd; daar onze Landsheeren minder luſt toe hadden, wel ziende, dat zy daar door Papen, knegten wierden. Den Paus *Sergius* ſtak 'er zig voort in: en maakte *Willebrord* op, die met elf anderen als zo veel Apoſtelen hier leeren ging, die zette zig daar neer op de rechterhand aan de *Rhyn*, alwaar men nog van de oude Kerk of Kapel overblyfzelen ziet, daar heeft men ook in de buytenwerken van die Burgt de eerſte Kerk van *St. Maarten* geſticht. *Carel Martels*, *Pepyns* en *Carel* de *Grootens* brieven of gedenkſchriften tonen dat, daar quam een Kerk by, ter eeren den Zaligmaker, oud Monſter, nu nog geheten. *Carel* de *Groote* deed zyn dingen na wenſch door de Paus, en die niet min door hem, deze ſchonk in *Vrieſland* en tuſſen *Rhyn* en *Lek* al ruym ſchoots de Landen weg, die hem niet toe en quamen: en zyne navolgers alles. Maar onze Landsheeren haar zelfs ziende plukken, nemen eenige Hulptroepen van *Deenen*, die langs de ſtranden uyt *Engeland*, en *Holtsſteyn* ſtroopten, in haar verbond, en ſlopen deze trotſe Burgt met zyn pragt Kerken, eens en meermalen, jagen den Biſſchop ten Landen uyt, die tot de Bedelzak vervielen, want dit Volk met *Vriezen*, *Vranken* en *Bataven* eens verſtands, namentlyk tegen de ſlaverny van *Romen*, zag de zaak noch aan met de zelve oogen, en als of noch de vorm veranderd zynde *Romen* haar 't juk op den hals wilde leggen; maakte het de *Franze* zo benaauwt dat hy qualyk zyn zelve met uytkoop kon beſchermen.

Ao. 934. *Hendrik* de *Vogelaar* noemt noch langen tyd daar na de plaats, het Slot van *Trecht*, *Trajectenſe Caſtrum*. Maar de Schoolmeeſter van zyne Kinderen *Baldric*, maakte daar een Stad in goeden aan-
Gevallen. zien van; de byeen gevloeyde Burgzaten en geeſtlyken, Bruggen, Straten, Graften, en buyten om Muyren en Torens, wierden 'er om

om gesticht. *St. Maarten* en oud *Monster* hersteld, en tot een Bisdom, onder *Ceulen* verheerlykt. Keyzer *Otto*, gaf weg ruyms hands aan zyn gewezen Meester, ja tot voorby *Oostende* en *Groningen*, op een ingebeeld recht; zo kreeg het Stads naam, Bisschops waarde, 't Vorstelyk merk van munt slaan, en Rechtbestier, en namen den uytleg van 't geen haar Geestlyk vertroud was, op het werreldlyke, brachten de Graven onder de macht van *St. Marten*, en maakte ze tot hares zetels Leenluyden. De Ao. 1120.
Paus *Calistus* gaf de Myter en Lyfrok aan het Bisdom. *Conrad* de III gaf 't Cappittel haren Bisschop uyt de haren te kiezen, 't geen te voren de Keyzers gedaan hadden, dagelyks rezen 'er nieuwe Kerken op, en verteerde de brand een Capel, uyt de asch quam een Dom, of Capittelkerk; men trok van de *Rhyn* in de *Vecht* een Graft, maar de Stedelingen te welvarend om zeedig te blyven zouden van *Conrad* en *Fredrik* de I. zyn verdelgt geweest was hy niet door groot geld, en sterke voorbeden omgezet. Zo racht haar de armoed weer tot haar zelven. Maar stribbelen de dagelyks met de Graven van *Holland*, die een der Bisschoppen, na dat *Govert* met de *Bult*, den Grave nog een Kind zynde overrompeld, en *Holland* te gelyk met *Vriesland* onder *Uytreht* zou verslaaft hebben gevangen kreeg, en te gelyk dwong af te stappen van alle zyne rechten op *Wasda*, *Holland*, *Kennemerland*, en *Rhynland*. Daar na is de Stad van een zeer zware brand geschonden, maar Ao. 1161.
binnen de honderd jaar daar aan was ze al veel heerlyker opgestaan uyt die en andere rampen. Veele Armen Huyzen en Ker- Ao. 1250.
ken quamen in 't nieuw gesticht, dat ver buyten de oude graften was uytgesprongen, onder welke de Buurkerk mede was. Maar een nieuwe brand smeet weer die praal in de asch, en wyl Ao. 1279.
des Stads overigheyd scherp op hare voorrechten letten, den Adel ook eedelmoedig niet veel sarren van geestlyken verdragen kon, belette de dagelykse oproeren den Herbouw en aanwas: ook putte der Bisschoppen altyd 's Lands kas uyt, steeds oorlogende: waar in, waar te nemen is, dat zy altyd daar geoorlogd hebben alwaar hare geslagten konden bevoordeeld werden, door 't ontzenuwen van anderen. *Arkel* viel geeren zyn Broeders naastgelene, *Holland*, den *Gelderzen*, *Westfalen* of *Vriesland*, hare buyren aan, ik noem de Landen waar van de Bisschoppen herkomstig waren. Zo zynze (naderhand op gemaakte gift steu-

nende) het *Opperſticht*, of *Overyſſel* en *Groningen* meeſter geworden.

De Stoel kon niet miſſen groots te zyn, bezittende *Walcheren*, en d'overzyde van *Ottoos* graft of de *Hond*, *Antwerpen*, *Geertenberg*, *Teyſterband* geheel, *Leomerik*, *Twent*, *Drent* en *Groningen*, de *Kuynder* en gronde haar regt op 't meeſte deel van *Holland*, *Vrieſland* en *Weſtvrieſland*. Haar munt heeft daar alom gegaan, men heeft op veele plaatſen munt van *Balduin* den XVII Biſſchop gevonden. Deze had nog eenige ſoort van ruſt gehouden, en zyn nazaat ſchonk *Teyſterband* aan *St. Maarten*, daar op moeſten oorlogen volgen met de Grave van *Holland*, maar die ſloeg Biſſchops Leen-Graven en zyne *Canoniken*, enz. tweemaal gants uyt den Velde, waar op *Beka* de verdere geſchiedeniſſen verdraayt, en onze *Stokius* gaat verby dat het den Biſſchop zo tegen ging, want alle de hulpbenden van *Ceulen*, *Luyk* en *Lotharingen* voor den Biſſchop aangezet wierden by *Holland* neergeſlagen, en de macht van de Keyzer, die te *Nimwegen* lag te loeren op den uytſlag quam even zo thuys. Onder *Adelbold* den XIX. wierd *Conrad* geſlagen en t'*Yſſelmonde* gevangen die *Holland*, alles afſtond was den XXII. Men houd het daar voor dat deze van een *Vries* is gedood, die ongeloond was gebleven, over zyn ſchoon werk van de grond van een der pylaren te hebben konnen veſten, van *St. Marien* Kerk, waar van men ziet uytgehouwen datze op Oſſenhyden is gegrondveſt:

Taurinis Cutibus fundo hæc ſolidata columna eſt.

Herebert den XXVI gaf *Trenten* en *Groningen* uyt als Leenen aan zyn twee Broeders, hier door een zwaren Oorlog opkomende, werd hy belegerd van Graaf *Dirk* van *Holland*, maar draayde 't quaad af met op 't alderprachtigſte een geſchooren geſelſchap hem te gemoet te voeren, met Kruizen en Vanen, zo dat den Graaf zyn Hogenmoed en Toorn liet zinken, en zoende. *Hillebrand* den XXXV. Biſſchop wierd van alle eerlyke Heeren gehaat om dat hy een *Twenter* Edelman *Rudolf*, die zyn ſlot van *Koeverden* had hernomen, in de tyd van ſtilſtand deed raadbraken, ellendig zelfs van *Trenter* gehavend, uyt rechtvaardige weerwraak.
Ao. 1254. *Hendrik* de XXVIII. ſtookte al 't quaad dat Graaf *Floris* op quam, en zou van Koning *Wilhem* hebben verdelgd geweeſt, was hy niet by de *Vriezen* in 't ys gebleven, om dat men den Koning daar minlyk

lyk te gaſt zynde, met een ſteen gooy quetſte. Men ziet van 't Slot *Vreedland* aan St. *Marten* gebragt, een penning en een van die tyd en het Zegel van de Stad van die Tyd, zynde een Burgpoort met twee Kruiſſen, en dit omſchrift, *Sigillum Burgenzium*, *Civitates Trajecti.*

Jan XXXIX Biſſchop wierd uyt de Stad gedwongen, door de Burgers van de *Waterlanders* en *Kermers* geholpen, met welken haar ook de *Amesfoortſe* voegden, die naaulyks weer in hare plicht te brengen waren. Maar de *Vriezen*, om *Wilhems* Dood te wreeken ondergebracht, trokken om baat by den Biſſchop, die door Keyſer *Fredrik*, Graaf *Floris* deed dagen, maar dit was een ſalzaris en geen Keyzer, die van zyn Volk vermoord was, immers Graaf *Floris* lachte met deze, daging en den Biſſchop *Willem* de eenendertigſte werd van *Montford* en *Vyanen* gevangen, daar na met de *Overeyſſelze* in 't veld gekomen, wierd van eenige *Hollandze* Eedelen gedood, als hy voor de derde maal meende 't Leger van *Montfoord* en de zynen door te rennen. *Stoke* zeyt daar van, dit geviel in 't Jaar ons Heere

Ao. 1272.

Ao. 1301

MCCC. ende een ook mede,
Buten *Utrecht* tot een Stede,
Die men hiet de Hoge *Woert*.

De *Drent* en meer Heerlykheden wierden ondertuſſchen aan St. *Marten* geſchonken, het Slot *Eerden* en andere Heeren Slooten wierden in *Overeyſſel*, *Loenderſloot* en andere in *Amſtel* en *Gooyland* afgeworpen, maar die hebben de Biſſchoppen op verſchyde tyden weer haar ſchaden betaalt gezet, zy waagden alles en leeden ook veele ſchaden, en behaalden geen minder ſchanden.

Zweder van *Culenburg* de LII Biſſchop wierd van den Paus, *Roelof* van *Diephout* van 't meeſte deel der Capittel Heeren tot Biſſchop gekoren, waar door alles te vyer en te ſwaard in 't Sticht verdelgt wierd; de Biſſchop uyt de ſtad geſmeeten komt 'er weer in, den Hertog van *Bourgondien* verkrygt, de proviſie van 't Bisdom voor zyn Soon *David*. Ondertuſſen wierpen *Stellingwerf*, *Omland* en *Drent* des Biſſchops Meeſterſchap af, overvielen *Arkelſtein* in *Zalland* geſticht. Tegen den Biſſchop *David*

vid van *Bourgondien*, ſtonden aanſtonts veele Heeren op. Die by de kop gevat en te *Wyk* te *Duyrſtede* gebragt wierden waar in de
Ao. 1496. *Hoekſe* en *Kabeljaeuze* party zich zeer ſterk mengde. *Fredrik* van *Baden* den LVI heeft mede veel onruſt gehad. Zo dat zy eyndelyk niet wiſten hoe de landen te regeeren; de kas wierd van yder van haar geplunderd, de macht der Edelen en Heeren tegen haar wierd grooter en des Stads overigheyd met veele van den Adel en de beſten uyt de Steeden droegen onverduldig die Wanordre die de bedienden des Biſſchoplyken hofs maakten; behalven datmen begon, der Papen macht wars te worden, de opgehoopte ſchenniſſen van de geordende, en bedelende Monnikkeu en Nonnen, zo wel als van de wereldlyke Prieſters, was als een ſtapel en winkel in der menſchen oogen: men zag hoe ſchandelyk zy haar Kerkelyke ban misbruykten Kruysvaarten aanlyden om de Koningen te dempen, vergif in Altaar brood mengden, malkanderen om Bisdommen, Pausſchappen en minder van kant hielpen; dat de *Stadingers* zo godloos waren vernietigd, de *Twent* en *Drenters* verwoeſt, *Groningen* ontveſt, Kaſtelen en Sloten alom afgeworpen waren, datmen in *Uytrecht* elken uur eeven onzeeker was, dat de ſtad meer van den Bisſchop als van de Vyanden leed: zo datmen licht wysmaakte
Ao. 1524. aan *Hendrik* van *Beyeren* de LVIII Biſſchop dewyl *Soutebaly* en *Voord*, tegen de *Sevenwauwer* in de ſtad ſchricklyk overhoop lagen, en andere groote rampen hem drukten, dat het beſt was, dat 'er *Hendrik* van *Beyeren* afſchyde en uyt de Biſſchoplyke waardigheyt ſtapte, en den ſtaat gantſchlyk overgaf en alle zyn macht over droeg aan *Karel de Vyfde*.

Die onder zeer aanmerkelyke voorwaarden tot verbaaſtheyd van *Europa* een geeſtlyke ſtaat in een weereldze veranderde. Den Biſſchop ontſloeg de Capittelen; de Stad, opper en neder *Sticht* en alle zyne heerlykheden van haren eed. Behield voor zich, op alle de zelve geen het aldergeringſte recht, en ging uyt zyn ſtaten; s'avonds berouw hebbende, van 't geen 's morgens gedaan was, en gaf alzo al zyn macht en kracht in handen van *Karel*, die de zotheyd van den Man uytlachte. En daar na zelfs ruym zo gek wierd, uyt zyne Ryken ſtappende, om met berouw en ſpyt zyn verdere tyd te verknagen buyten ſtaat.
Ao. 1580. Na dezen zynder onder de Weereldlyken Heer noch dry Biſſchop-

ſchoppen geweeſt de laatſte was *Schenk* van *Tautenburg*. Na zyn Dood, trok den Staat alles aan zich.

Het Biſdom dan verandert zo in een Heerlykheyd; en den Keyzer na veel haſpelens met den Hertog van *Gelder* die *Marten* van *Roſſum* in *Uytrecht* voor Stadhouder zette, en *Holland* ſchandelyk afplunderde, liet het Landſchap in een Heerlykheyd veranderen, daar over veele brave Stadhouders zyn geſteld geweeſt, na dat hy daar pragtig in gehuldigd was.

Lalain Grave van *Hoogſtraten* was de eerſte, na deze volgden *Rene* de *Chalons* Prince van *Orangien* en diergelyke, ook *Willem* Ao. 1540
de eerſte van *Oranjen*, in wiens plaatze, door de bewegingen in deze Landen tegen de *Spanjaarden* heerszucht en dwingelandy, gezet is voor Koning *Philips* door den Hertog van *Alba*, *Maximiliaan Boſſu*. Admiraal des Konings. *Vreeburg* was tot een Slot, en met een Dwinger der Borgers voorzien, welk naderhand door de Burgers om ver gehaald is, zelf zo men meend met wil van Don *Jan* van *Ooſtenryk*, om dat hy vreeſde dat den Prins van *Orangien* daar in zou neſtelen. Ao. 1559.

De Stad heeft de eer en naam over de Wereld doen klinken van de zo wydberuchte Unie, en heeft in haar ſchoot de brave Leeden gekoeſterd, die dat groote Werk uitvoerden, waar van 't ontwerp den Prince *Willem* de eerſte van *Oragnien*, moet toe geſchreeven werden. Ao. 1597.

De zaken van de Provincie zyn geregeld gebleven, zodanig dat het Landſchap eertyts het *Nederſticht* genaamd, de Provincie en 't Gemeyne beſt van *Uytrecht* is geworden, aan *Holland* zeer vaſt gehecht; en zodanig op vele plaatzen daar in gehaakt, dat men aan den *Amſtel* en *Vecht*, dry en viermaal over de eene in de andere grond heen ſtapt, door en om de Veenen by *Meyert*, *Hermelen*, enz. Rond lopende ſtuyt aan de vaart, en van daar tuſſen *Oudewater* het *Montfoortſe* bezittende, ſtuyt tegen de *Gelderſe* Veluw, tot aan *Wageningen*, laat zich aan de Zuyder Zee zien, met een breede trek, lozende de Eem met ryke Dorpen bezet in die binnen Zee, tot daar het *Gooyland* eertyts ook onder den Biſſchop, het afſcheyd: hebbende vele en ſchone Teellanden, vruchtbare beemden, heyrryke Duynen, Boſſchen en alles; hoeftmen wel ook daar aan te twyffelen, als men maar denkt, dat de Landen zyn uytgekoren van een Biſſchop? De beſte beetjens hebben de geeſte-

geeſtelyke van ouds getopt; het Landſchap telt behalven de Hoofdſtad, en de andere Steden, vyf-en-tzeventig Dorpen. De Hoofdſtad is zo wel gelegen, dat een Man 's morgens daar uyt gaande, kan tot zes en twintig Steden wandelen, om in een der zelver te middagmalen, en 's avonts weer thuys zyn. De ruſt van 't Landſchap is drymaal geſtoord, zedert dat het in't Zevenbond der vereende Landen trad: eens te voren van *Leyceſter*, daar na over de Wet te maken en door den Grave van *Meurs*, zeer verſtandig neergeleyd; voorts door den inval van Graaf *Hendrik* van den *Berg*, die voor de *Spaanſen*, *Amersfoort* innam, en de beſte deelen van de *Veluw* plunderde, en laaſt door den inval der
Ao. 1672. *Franzen* die de gantſche Provincie bemagtigden, en ſlegte voetſtappen nalieten wanneer ze hol over bol, daar uyt moeſten wyken op't innemen van *Bon* aan den *Rhyn*, en *Naarden*, aan de Zuyder Zee, door *Willem* de derde Prince van *Oranjen*; deze Vorſt Capiteyn Generaal en Erfſtadhouder gekoren, herſtelde het Landſchap in zyn geheel, en gelyk hy voor de vryheyd en de Godsdienſt heerlyk voldede, miſten de Staten 's Lands van *Uytrecht* niet, op vele wyzen, zyne zorgen en dienſten te erkennen.

Het Landſchap is geſcheyden in vier deelen, als Maarſchalkſchappen zynde, *Eemland*, *Abcoude*, *Wyk*, en *Montfoort*.

Maar ziet eens tegen die Maarſchalkſchappen de praal der Biſſchoppen,

Den Hert: van *Braband*,	Leenm: van den Biſſchop,	en zyn Tafelrigter
Den Grave van *Holland*,	Leenm:	en zyn Jager.
Den Grave van *Gelder*,	Leenm:	en zyn Maarſchalk,
Den Grave van *Kleef*,	Leenm:	en zyn Kamerling,
Den Grave van *Benthem*,	Leenm:	en zyn Deurwaarder,
Den Grave van *Kuyk*,	Leenm:	en zyn Schenker,
Den Heer van *Goor*,	Leenm:	en zyn Vaandrig.

Zo heeft Biſſchop *Adelbold* in tegenwoordigheyd van den Keyzer *Hendrik* de II te *Tolbiac* in 't *Gelderſch* gebied, ſtoutelyk en hovaardiglyk nagelaten van zyne eygene hand geſchreven.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het Bestier van 't Land van UYTRECHT.

VAn die tyd af, dat den Bisschop afstand deed van zyne Wereldlyke macht en yder ontsloeg van zyn eed, begon de Staat van Bisdom in een Provincie, als de andere die in *Karel* de Vyfde schoot gezakt waren geschikt te werden; maar wanneer ze zyn zoon *Philips* afzwoer, een vrye en zuyver gemeyne best te zyn, en medelit der zeven vrye (als van ouds) Vereende Landen. Dit Landschap aan te zien van over ouds, heeft rondom by stormweer, Winter en Zeevloeden om zyn hoogte uytgesteken, gelegen zynde tussen de watten die de *Flevus* en *Yssel* van de Zee opgeparst van onderen opbrachten, en van de laagten rondom, *Wageningen* van de *Romeynen*, *Vada* of *Watten* genaamd, die van 't Zeewater in de *Helius*, *Merw*, *Lek* en *Yssel* aan de andere, zyde en van voren na de Zee zyde, alom daar nu de Veenen zyn opdrong; zo dat die plaats waar de Bisschop zig neerzette alleen tot overtogt altyd bequaam bleef: dit wie weet van hoe oud, gaf reden aan de *Spanjaarden* zo de verdeeling te ontwerpen, als ze nog is. Welke onder dry Leden hare Majesteyt bewaard: Ao. 158.

De Heeren Geestelyken, of Geëligeerden,
De Heeren Edelen
En de Vyf Steden.

Het Eerste Lit is de Geestlyke Stant, bestaat uyt vyf Canonicale Collegien. I. Den Dom hebbende 29 heele en 9 halfvrugtgevende Præbenden. Maar de *Præbenda dormitorii* en 2 Imperialen voor een gerekent, en kunnen geen Capitulairen werden: dit is *St. Maarten*.

II. Oud *Monster* hebbende 20 Præbenden, den Proost mede gerekent: dit is *St. Salvator*.

III. *St. Pieter*, hebbende 30 Præbenden, de Proost, Zielpriester, den Deken en Scholaster daar onder gerekend: dit is *St. Pieter*.

IV. *St. Jan* heeft 10 Præbenden, den Proost daar in gerekend, de Scholaster of Thesaurier van *St. Jan*, hebben geene Præbenden: dit is *St. Jan*.

V. *St. Maria* heeft 30 Præbenden, den Prooſt, en Scholaſter Mede gerekend: dit is *St. Marien.*

Uyt de voornoemde vyf Capittelen, nomineert de Magiſtraat van de Stad *Vytrecht* een dubbeld getal, waar uyt de Heeren Edelen, met de vier kleyne Steden uytkiezen, zo vele Heeren, als het lit der Geëligeerden vereyſcht welke dan repræſenteren, de vyf Capittelen, en welke met de Heeren Edelen, de Stad *Vytrecht* en de andere Steden, het Souvereyn lichaam van Staten 's Lands van *Vytrecht* maken.

De Ridderſtand is

Het tweede Lit van de Edelen en Ridderſchappen.

Vele heerelyke oude Sloten zyn uyt hare eygen zelfs bequaam tot de zendinge van een Edelman van harent wegen in de vergadering der Edelen, &c. en volgens de conſtitutie des Stichts, kan niemant onder de Edelen werden geſtelt of beſchreven als die bezit een Adelyk Huys dat Riddermatig is en zelfs te gelyk onbeſproken Edelman; en zulken bezit moet hem aangeſtorven of aangehuwelykt zyn, van een Erfdogter. Het lichaam der Ridderſchap en Edelen is als elders niet van een gezet getal, maar die riddermatig Edel geboren is, kan daar toe geroepen werden. Nu zyn deze niet juyſt alle de oudſte Ridderſchap alleen; maar men heeft ook in acht genomen zulke brave Helden, die voor de vryheyd der Landen haar wakker hebben gedragen, en die in de hervormde Godsdienſt zyn.

De Borgerſtand,

Het derde Lit van de Steden.

Dit Lit beſtaat uyt eenige der Magiſtraten van de Stad *Vytrecht* gecommitteerd, en van de andere Steeden die haar bygevoegd werden twaalf te zamen: Vier uyt de Geëligeerden, vier uyt de Ridderſchap, twee uyt de Stad *Vytrecht*, een uyt *Amersfoort*, en een uyt de andere drie Steden by tourbeurten: deze zyn als de Gedeputeerden, die men in andere Provincien ten Dagvaart zent. Hier by komt de Penſionaris of Advocaat van de Provincie, en den Secretaris van Staat.

De

De Commanderyen van *St. Catharina*, en het Land Commandeurschap, noch de Commanderyen van de Ridderlyke *Duytze* ordre, en zyn geen medeleden van de Souverainiteyt of Staten 's Lands van *Uytrecht*.

Daar is een groot Thesaurier, maar veele Collegiale mindere.

Het *Sticht* zelve werd noch in een *Neder* en *Opperſticht* verdeeld in zyn zelven, anders 't neder en hoger Quartier, *Eemland*, en 't Land van *Montfoord*; waar onder by uytſtek zyn in 't neder Quartier, *Witte Vrouwen*, *Abſteden*, *Blydenburg*, *Tolſteeg*, *Gansſteeg*, *Covelswade*, &c. &c. *Abcoude* met zyn aanhoren, *Cortenhoef*, *Loenen* en 't onderhorige *Deenemerken*, *Breukelen*, *Maarſen* met alle hare aanhangzelen; voorts *Zuylen*, *'t Geyn*, *Harmelen*, *Nydrecht*, met zeer veele andere groote ja trotse Dorpen, van verscheyde rechten, Keyzerlyk gerecht, Eygen gerecht, of Ambachtsheeren recht. Met meer als veertig in getal, en vele oude Sloten, als 't Huys te *Abkoude*, *Oudaan*, *Cronenburg*, *Grundeſteyn*, *Goudeſteyn*, *Zuylen*, *Loenderſloot*, &c.

Het hoger Quartier begrypt ontrent 18 zeer heerlyke Dorpen, en wonderlyke plaatzen van plaisantie, als *Amerougen*, de *Bilt*, Doorn, *Jutphaas*, *Drybergen*, *Odyk*, *Seyſt*, *Soeſt*, *Schalkwyk*, *Schoonauwen*: en zo voorts.

Eemland begrypt

Asgat, *Bunſchoten* eertyts een Stad, *Barnen*, *Emmenes*, *Leusden*, *Rynswouw*, *Wouwenberg*, enz.

Montfoord bevat

Achthoven, *Kattenbroek*, *Papenkop*, *Dykveld*, *Blokland*, *Oudekoop* voor de helft, enz.

Hageſteyn en *Langerak* over de *Lek* is onder geene der vier Maarschalken maar onder den Prooſt van *St. Jan*; zy contribueeren alle tot alle laſten behalven, volgens Staats besluyt, die deze drie voorrechten hebben, 1. Daar de Eygenaar of Grondheer rechte Ridderschap is. 2. Daar die Hofſtede Ridders woning is. 3 Daar de Bouwhuyzen binnen 't begryp van de Ridderhofſtad begrepen, als wanneer ook den Huysman binnen 't Hof woonende van rusticale laſten vry is, volgens de E: Heeren Staten ordonnantie. Ao. 1536. 27 Octob.

Ao. 1483. Deze nu zyn by de drie Leden van den Staat 's Lands *Uytrecht*, verklaart Ridder Hofsteden.

Levendaal,	*Schalkwyk*,	*Nyeveld*,	*Wildenborg*
Zuylesteyn,	*Renauwen*,	*Den Eng*,	't oudste
Natewis,	*Haamstede*,	*Harmelen*,	Slot pleeg
Zuylenborg,	*'t Huys te Ryn Jutphaas*,	*Ter Horst*,	te vechten
Hardenbroek,	*'t Geyn*,	*Loenderstoot*,	te leggen.
Sterkenborg,	*Rynenborg*,	*Ter Aa.*	*Vreeland*
Ryzenborg,	*Rynesteyn Jutphaas*,	*Oudaan*,	afgebroo-
Beverwaart,	*Lokhorst*,	*Nyenroode*,	ken.
Te Zeyst,	*Ten Ham*,	*Ruyviell*,	Ter *Horst*
Wulven,	*De Haar*,	*'t Huys te Meer*,	by *Rheenen*
Schonauwen,	*Vleuten*,	*'t Huys te Zuylen*,	vervallen.
Meyert,	*'t Huys te Dom*,	*Geresteyn*,	Te *Goije*
		Rinswoude.	verdelgt.

Van de Steden het derde Lit van de Staten des Lands van UYTRECHT.

De Steden zyn als boven Vyf:

Uytrecht, *Amersfoort*, *Rhenen*, *Wyk te Duyrstede*, *Montfoort*.

Naam. De Stad heeft eertyds na 't beste der Raadzelen, *Antonina* na den Raadsheer *Antonius* of *Antonius Pius*; daar na *Wittenberg*, *Trajectum*, daar na *Ultrajectum*, *Civitas Trajectensium*, by ons *Uytrecht*. Zy is gelegen op den ouden grond des *Rhyns*, die voortyts eer hy in de *Lek* aflekte, hier driftiger passeerde, om boven *Leyden* in
Stand. Zee te vallen. De Stad is wonderlyk wel gelegen, in 50 beslo-
Ao. 690. ten Steden op een dag konnende gaan uyt hare Poorten; zy heeft de Bisschoplyk Zetel van *Willebrord*, lang tot by de zestig ande-
Ao. 697. ren overgaande, die boude *St. Maarten*. *Winfrid* stigte in de Stad nog maar met hout gevest *St. Thomas*, en *St. Salvators* Monster. *Bolderik* vergroote en verbeterde *St. Maarten*. *Adelbold* deed den
Ao. 738. Dom op nieuw bouwen. *Barmilphus* stichte *St. Pieter* en *St. Jan Baptist Conrad*; die van de Maget *Maria*. *Godebald Oostbroek*, *Fre-*
Ao. 1099. *derik* de II bouwde *St. Maartens* Toren. *Jan* van *Arkel* boude het
Ao. 1342. *Duytze* Huys. Zo is de Stad van vele Bisschoppen zeer heerlyk, sterk,

ſterk, groot en behaaglyk geworden, van buyten wonderlyk, met Lanen, Cingels, Malybanen, allerley hoven opgetooyd; van binnen achtbaar door 't gezicht van zo vele oud heerlyke Sloten en nieuwe paleyzen, met ruyme heerlyke Straten, Wandelparken, Markten, voortreffelyke Burgwallen en Graften met ſteene Sluyzen, uytſtekende: men zegt dat *St. Maries* Kerk van de Keyzer *Fredrik Barbaroſſa* tot berouwboete van de verwoeſting van *Milaan* is gebouwd. Den Dom is een zeer prachtige Kerk, Ao. 1546.
waar in de Keyzer *Karel* de vyfde, in de zelve de Ceremonien des Vorſtelyken ordres van 't *Gulde Vlies*, heeft gehouden met wondere pracht en ſtatie. Zy is van twaalf Biſſchoppen ten overſtaan van den Keyzer *Hendrik* de tweede, in gewyd na zyne verbetering. De ordre van *Malta* heeft 'er zyn Huys zo wel als de *Duytze* ordre. De Stad heeft de eer, dat den Paus *Adriaan* haar als zyne geboortplaats heeft geëerd, van wien de *Italiaanen* zeggen, dat hy te grooten Chriſten was, om een goed Paus te zyn.

Men kan nog eenigzins lezen de Latynſe verſen op houte Tafereelen gehangen aan de pylaren van den Dom: die dit zeggen.

„ Als *Holland* rondom my was omlopende, met de *Rhyn* en andere ſtromen heeftmen my *Antonina* in *Neroos* tyd, met nieuwe „ muuren geſterkt, maar die zyn door wreed Volk afgeworpen en „ verbrand; maar *Wiltenburg* in de plaats geſticht, dat de *Abodriten* „ wederom tot de grond toe verwoeſt hebben; daar na wierd van „ eenige *Vranken* Chriſtenen het *Trajećt* of *Uytrechtſe* Slot geſtigt, met „ hoge Torenen en Wallen, maar de *Deenen* hebben dit wederom „ tot de grond toe afgeworpen, Geeſtlyken en Borgers uytmoor„ den. Eyndelyk heeft *Baldric* den Biſſchop nieuwe muuren ge„ bouwd, die onder Gods zegen blyven ſtaan: zo ſtaat nog *Uytrecht* der als de Hoofdſtad waarlyk op de grond der *Hollandſche*. Ao. 1010.

Sigebert trekt degrond mede onder *Vrieſland*: zeggende de *Noortmannen* gaan weer naar *Vrieſland*, en ſteken *Uytrecht*, vele neergeſlagen hebben dein den brand, en *Herm: Contractus* zegt, hy hield zig op tot *Uytrecht* in *Vrieſland*, en zakte met Scheepstoeruſting af na *Vlaardingen*, na ſchyn om dat de *Wilten* of *Woldfriezen* dat Slot aan de *Threcht* lang hadden bezeten, *Wildtrajectum* komt mogelyk noch van de zelven, en is miſſchien wel de rechte naam tot *Uytrecht* ontaard, zo als *Baldrik* de Stad begon te veſten en na hem is uytgevoerd leyd de Stad nog langwerpig wyl een yder meer om aan den *Rhyn* zyn Ao. 1046.

Huys te bouwen trachte met ſchone hoge en wel beplante Wallen, die van tyd tot tyd verbeterd zyn, zo werden ze dog geſtadig groter.

Ao. 1139. De Stad wieſch ook dagelyks aan in wereldlyke en geeſtlyke gebouwen, 't Vrouw Clooſter waar van zeer Edele Vrouwleins Abdiſſen zyn geweeſt, wierd in de Stad geſticht; twee wateren lopen 'er door de Stad die met vyf en dartig ſteene Sluy-
Ao. 1391. zen of Welfbruggen werden bedekt; het eene is de Vaart, het ander de nieuwe Graft van de Regeering der Stad gegraven. In vorige tyden achtemen de Stad onwinbaar, maar van binnen was de eenigheyd zelden groot, anders kan men oordeelen dat vier grote ſteene Bolwerken, die groot en Caſamats wyzen de hoeken aan de Gordynen droegen, met vyf anderen evengroot, met tuſſen geplaatſte halve manen, en wyde Graften, met een zeer ſchoneCingel voor contreſcharp de Stad wel, kon in goede ſtaat van verweeren ſtellen, welke 14000 Burgers in 't Veld bragt
Ao. 1415. onder hare Banieren tegen den Biſſchop: hier van heb ik de lyſt gezien by den Heer de *Goyer*, beſtaande in twaalf Homanſchappen, en alle hare Gezaghebbers, en twee Bannierdragers, en noodzakelyke Carroy en Paarden, hoe die uytgeruſt waren zietmen uyt deze keur des Stads. Een Borger t'*Utrecht* is *St. Martyns* dienſtman en die neemt te zynen voordeele drie Paarden &c.

Zyn Harnaſch, dat is te verſtaan zyn Steekharnaſch en Tornoy daar toe horende;

Zyn Plate, zyn Schote, zyn Lyfyzer, zyn Huve, zyn Barbier, zyn Helm, zyn Beenharnaſch,

En waar hy Schutter, zyn Armborſt, en dat daar toebehoort.

Item zyn Panzier, zyn Ketelhoed: zyn Knaap, mede te volgen.

De Stad Klede zelf de aanmerklykſte: zo ontfingen Burgermeeſteren, Schepenen, Waardyns, Bode, ja ook des Stads Gek, volgens de Keur 1412.

Haar ordinantie was: dat elken ſchutter won voor hem zo men yets ſtormenderhand innam, de ruſting die hy krygt; van Koeyen Schapen of andere roof, een.

Verder als een myl uytryzende moeſt de Stad Schuyten of Wagens bezorgen.

Na de tocht weergekomen, had yder der Schutters een minglen

glen Wyns, maar de Koning, de Hopmans en 2 Banierdragers twee, uyt te ryken by Stads Cameraars, en meer diergelyke byzonderheden zyn in deze oude Keur. Deze Schuttery was den Bisſchop wel ten dienſte maar zo jaloers op hare vryheyt, dat zo daar aan getornt wierd, aanſtonts alle Man op de been quam, ookmogt niemand Bisſchops, of andere Prins of Vrouwskléderen of koleur dragen, die eenige bediening van de Stad in beſtier, gerecht of Schuttery hadde; want de Stad, droeg zich in alles, als het derde Lit van de Staten 's Lands van *Utrecht*, alleen, uytgezondert dat in trouble tyden, de kleyne Steden zomwyl op eenige poincten verſchreven wierden, houdende hare ſuffragia boven de anderen, en is ook alzo by de twee andere Leden erkent. De Stad is zwaar geſchud geworden door de oplopen, ſtrengelyk taſte den een des anders Huyzen en Perzonen aan; ſtoutelyk togen de zelve weer uyt als 'er buyten wat te doen was; de Borgers zyn voor 't Huys te *Eerden*, by *Zalland*, alom in 't Land van *Arkel*, geſtadig op de *Veluw*, ja op de Zuyder Zee geweeſt, hebben vele Sloten der Heeren omvergeſmeten, die 't met den Bisſchop tegen haar hielden, byzonder als zy haar voegden met de *Waterlanders* en *Kermers* onder van *Amſtel*. 'Zy hebben in de *Hoekze* en *Cabeljaauwſe* tyd haar zelven veel gemengd; *Reneſſe* in haar Stad genomen, met den Grave van *Vlaanderen*, en eyndelyk buyten brand en quade tyden, veel deel in voor en tegenſpoeden van Oorlog gehad: *Groye*, *Bunſchoten*, *'t Geyn*, en andere eertyds goede Steden hebben zy verdelgd, en zelfs al dikmaal in 't zelve gevaar geweeſt, maar zo als hier volgt en niet verder den Bisſchop onderhorig: Dat den Bisſchop alle punten aan de Stad zodanig moeſt houden als of hy die elk byzonder bezworen had. Begeerde een Borger Landrecht van den Bisſchop of zyn Marſchalk en hy weygerde dat drymaal, zo mochten de Ridderſchap Edelen en Steden hem wederom recht weygeren tot hy den Borger recht gedaan hadde. Die van groot en kleyn, dit tegenging, was zelf al zyn recht quyt, en men voer voort tegen den Bisſchop na de oude Handveſten; geeſtlyk of wereldlyk, moeſt van den Bisſchop eerſt voor zyn competente rechter gedaagt werden, of in *Utrecht*, of in *Amersfoort*, *Rheenen*, *Geyn* of *Vreedeland*. Dat den Bisſchop niet en vermogt het geringſte belaſten of verpanden, zonder wil en toeſtaan der Ridderſchap en des Stads, van alle ondernemin-

gen gelde de Bisschop de helft, en de Stad de helft, of de drie leden, Bisschop, Land en Stad, alle drie op gelyke penningen.

Burgermeesteren, Schepenen en gemeene Raad, der Stad van *Uytrecht*, oud en nieuw by consent der gemeene gilden beloven, Cappittelen en Prelaten zo wel als den Edelen en Borgeren, zo haar yets commerlyks beurde, te beschermen, haar goederen en Perzonen, in haar Stad en Stads vryheden, na hare macht, ten ware de Kerkelyke tegen ons breukig wierden, en zo beloven die geestelyke wederom aan ons, om met gemeene kosten alles te dragen en uyt te voeren tegen den Bisschop, welk alles ook zo scherp is onderhouden, dat den Bisschop zelf, zonder toestemming van de Cappittelen en Stads overigheyd niet dorst veranderen.

Waar eenige harer Borgers, diemen in een dagelyks gerecht in de Stad recht weygerde, en die dat klaagde aan Schout en Schepenen, zo zal de gemeene Stad (zo staat 'er in een der keuren) dien Borger voorstaan tot haar eygene kosten, en zulks is gebleven zelfs na 't oprechten van 't Hof Provinciaal, maar daar is alleenlyk appel gegunt, van de Voorsteden tot de Stad, en daar van aan 't Hof Provinciaal in civile zaken, want tot hals zaken mogen Schouten noch gerechte der Voorsteden geen kennis nemen, en is het recht van het zwaart van Justitie, aan de Stad alleen verwaart. Zo is de *Weerd*, *Tolsteeg* en *Lynpade* zamen, wel elk van Schout en Gerecht voorzien, maar pleeg beschreven te werden in 't groot Cappittel Huys in den Dom.

Ao. 1496. Het Herdebolde tussen deze gestadig; terwyl Binnenlandse doorbraken 't Land en de Stad dikmaals, door de Binnentwisten der byzondere het gemeen verachtende, geschonden, als wanneer in Februari, den *Lekdyk* tegen over *Beuzecom* doorbrak, dat men met Schuyten over de steenweg by *Vreedendaal*, tot de *Gild*

Ao. 1511. later Gevallen. Poort door voer. De Borgery van *Uytrecht* belegerde *Yselsteyn*, welk ontzet wierd, door den Heer die al de goederen *Uytrechtse* toebehorende verbeurt verklaarde, en betaalde daar mede de Soldaten; zy namen *Geldersen* in, die uyt de Stad op *Holland* roofden; daar tegen quamen de *Hollanders* en branden rondom *Uytrecht* en

Ao. 1523. de *Veluw* tot onder *Aarnhem*, en by dit vyer quam 't water van den *Lekken* Dyk in tot *Schalkwyk*, en liep in *Holland* tot *Leyden* toe. De Staten beloofden aan den Bisschop 50000 Goudguldens

zo

zo hy 't *Opperſticht* weer van de *Gelderſen* kreeg, dat geld was niet te vinden; *Zoudenbalg* en van *Voorde* weken uyt de Stad, dit deed de Borgery op *St. Jans* Kerkhof vergaren, alwaar zy beſloten, dat alle geeſtelyke goederen in *Uytrecht*, *Amersfoort* en *Wyk* 25000 Goudguldens in een maand moeſten opbrengen, die ook alle getaxeert wierden; kort daar op dwongen zy alle de Kerkelyke, die by de Schatkiſt der Ridders en Borgers gezeten hadden, dat Ao. 1526.
zy alle haar weddens en lonen die ze ontfangen hadden, moeſten weer uytkeren, ſloten den Biſſchop buyten de Poort, maar die ſloeg een Blokhuys op aan de Vaart: de Borgery nam *Gelderſe* Ruyters in, den Biſſchop dwong de Klooſters ook aan hem zo veel voor de helft te geven als de Borgers van haar hadden genomen, blakende ondertuſſen de een en den ander op 't platte Land. *Vredendaal*, de *Bilt*, en anderen wierden afgebrand, en de Stad was in nood, want mondkoſt moeſt van *Reenen* werden gehaald, en de *Hollanders* overvielen de Korenhaalders meeſt altyd. Den Biſſchop wierd de zaken meeſter door de *Hollanders* en hy quam zelfs in de Stad, vele grote dood blyvende. De Keyzer liet Ao. 1528.
de Stad voor hem bewaren, en het Kaſteel *Vredenburg* daar in bouwen. Waar op alles Edel en Onedel, geeſtlyk en werreldlyk wierd getaxeert en de Stad geſteld onder Vrouw *Maria* van *Ooſtenryk*, des Keyzers Zuſter, die prachtig wierd ingehaald, en 't jaar daar aan Keyzer *Karel* de vyfde zelf, met al zyn Hofſtoet. Voor Ao. 1539.
S. K. M. wierd door een der grootſte Heeren een koſtlyk zwaard gedragen, op de Neude was een prachtige Zegenboog opgerecht, de Stad zwoer den Keyzer als haren Heer Hulde, en yder wierd van zyn Eed aan den Biſſchop ontſlagen. *Marten* van *Roſſem*, daar op verdelgde om de Stad, na den *Bos*, *Antwerpen*, en *Holland* alles, quam voor *Amersfoort* nam 't in, maar de Keyzer Ao. 1543.
kreeg alles weer in ordre, en quam zelfs pragtig in de Stad, die naderhand, veel lydende, in de gemeene vryheyds beſcherming de hand gaf; welke voort na zich ſleepte het omverwerpen van *Vreeburg*, en zo is de Stad geraakt aan hare zuyvere vryheyd na Ziel en Lichaam voor de Borgery die in *Leyceſters*, en Prins *Maurits* tyd wel gevaar liep maar geen ongemak leed; tot het jaar van der *Franzen* inbreuk, genoodze dezelve zonder hinder, welker hovaardige Ko- Ao. 1672.
ning, om zyn glorie alleen de Vereenigde Landen beoorloogden, met vele Legers te gelyk alles overſtroomde, aan het Tolhuys by

Schenkenschans den *Ryn* en elders den *Yssel* over trok,tot *Zeyst* zyn ten ten plante,en zo verwatene eysschen deed,dat de eerlyke Patriotten,onder des Princen van *Oranjens*, aanleyden, hem derfden stuiten zonder, dat hy zelfs, zich meer als een half uur in de Stad derfde, ophouden; 't zy dat hem de gekelderde Straten, of andere zaken yets deden vrezen, immers hy droeg die praal maar weg van zyne ontallyke Heyrkrachten, en zamen gesmede verbintenissen, en die Stad wierd, na weynig tyds onder zyner Soldaten boosheyt gezucht te hebben, gantschelyk hersteld, en heeft de schaden heerlyker ingehaald, aan wasschende in welvaren dagelyks tot verwondering en byzondere Eendracht der Borgerye.

DERDE HOOFDSTUK.

Bestier der Stad UYTRECHT.

Bestier. DE Bisschop heeft zo dra het doenlyk was, zig in de Stad ter neergezet; zyn praal eyschte meer uytspannig, als *Arx, Antonina*, of *Wildenburg*, of 't laaste *Castrum Trajectense*, want by 't Zegel van die tyd na de mode zonder wapen, maar met nagebootste afbeelding van't Slot zelfs onderscheydelyk blykt dat doenmaals
Ao. 782. den omtrek van 't Slot al groot was. Zo dra hy de Stad kon vesten en sterken, is dat ruym, na de tyd sterk, en heerlyk uytgevoerd: daar in woonstee hebbende ontstond 'er geschil, die hem dit hielpen uytvoeren: die daar de stem toe gaven, waren Canoniken, Capittel Heeren, de Ridderschap en naastbuurige Edelen, en de Welgeboornen onder de Burgzaten,nu de Hoofden der Burgery; deze laatste Ridders en Edelen buyten om, de alderlaaste, de Stad zelfs beschermende; die dan voor de bescherming, weer bevoordeelt moesten werden, zo wierd hier uyt geboren een bestier, dat zeer gemengeld was en niet wel van langeduyr zyn kon, of de een moest den ander een voordeel af zien, en die dan geraakt, koppig en dwars daar tegen aangaat, tot 'er onlust, onrust, oproer, en verandering opdonderde. De eerste Stads Raden blyken van den Burggraaf, als voorzittend Rechter en Bailluw beëedigd te zyn, maar deze te veel met den Bisschop houdende, verviel van zyne macht by oploop, en de Borgers

in Vaandelen gedeyld, koren hare gemeents Mannen, uyt de oudste geslachten, en die loten uyt haar zes Mannen, die men de Borger Hopmans noemden, dobbeltal van Borgermeesteren, die men eenige jaren den Bisschop deed kiezen, die ook alzo uyt de dobbel genoemde Schepenen deed; zo dat men hem by na mogt geven de tytel van Hoge Hals Heerlykheyd van 't Land, en de Stad te bezitten. Maar dit wierd kort in duygen gesmeten, en de Burggraaf gehouden als Drost of Bailluw die ordre moest ontfangen van de gemeentsluyden, en bank van Schepenen spannen met haar wil, als 'er ten lyve moest gerecht werden. Des Bisschops mogentheyd hielp niet, want de Burgers waren 't altyd Meester, als 't haar scheen gevaarlyk voor haar Stads recht of Schutters vryheyd te zyn: zy waren te dicht by de werken, om de Kuyperyen, en omkoping niet te horen en te zien, als de Stoel vacant was, en wierden t'elkens van de onderleggende Capittelheeren gevryt, en van de party die te kort schoot omgekocht, om door macht te doen wyken het geen door andere konst overgehaald was; dan loofde men die Borgers en Schutters nieuwe vryheden uyt, en zy kregenze breed en ruym, bewaardenze met jalousie, en handhaafdenze met geweld. De Raad der Stad, zo wel als de Schutters meest telgen van oude *Batavieren*, konden de knevelary der Geestlyke Monarchjens niet aanzien veel min gevoelen, zonder tegenstribbeling, zo dra als de menschen, door de gril quamen, van de Kerkelyke voor Heyligen aan te zien; waar toe der geestlyken en geordenden losheyd zelfs krachtig werkte, zo was 't uyt met de eerste verslaaftheid die men Christelyke ootmoed gedoopt had, en elk begon uyt de borst voor zyn recht te spreken. De laatste der Bisschoppen wierd eyndelyk *Hendrik* van *Beyeren*, en de laatste der Burggraven, de Heer van *Breederoden*, hebbende die met een het Erfrecht van *Vyanen* gekregen, maar deze van de Familie der *Goyanen* gekocht: deze waren van de *Kuyken* afgedaald, maar haar Slot tot de grond toe afgesmeten, was den Bisschop niet genoeg neen, dat Kasteel van *Gooy* weg zynde, moest ook den Heer den Ao. 1215.
hals gebroken werden, om dat hy voor de Schuttery met *Zoudenbalg* en anderen was ingestapt. Maar de Borgery wilde daar om te minder in des Bisschops voldoening treden, want zy vormden een bestier welk den Borgeren recht deede, van Burggraaf,
 Schout,

Schout, Schepenen en Borgermeesteren, en lieten *St. Maartens*-
Ao. 1172. zegel achter, nemende *Sigillum*, *Burgensium*, *Civitatis*, *Trajecti*; dit was de reden waarom zy te wapen gelopen, tegen de *Kermers* en *Waterlanders* van *Gysbrecht* van *Amstel* aangeroerd, haar by vielen, en een welsprekend *Waterlander* welk woord daar na voor Rebel is gebruikt, kundig des oneenigheyds, en 't ongeval van den gewezen Borggrave, deed haar licht begrypen, dat de Geestelyken meer Weerwolven, als Herders waren, en om dat de Ridderschap in de Cappittelen door haar maagschap ingewikkelt met hem vielen. Zo braakten de *Waterlanders*, uyt de natuur Heerhaters, allerley gal uyt tegen den Adel, dat die leeggangers haar Vlees en Bloed nuttigden, dat zy allerley wetten en keuren verdubbelden, om den Landman den nagelen uyt te doen zweeren, het mager rest van zyn overschot, en dan haar voor slaven, de Wyven voor boelen en de Kinderen voor voetvegen te houden. Zy vatten licht vyer, als men schreeuwde onder de *Kennemers*, een Man is tegen een Man opgewosschen; de natuyr heeft ons gelyk gemaakt, hebben zy voor haar, in 't geen de natuyr alleen had gemeen gegeven, een recht byzonder gesmeet, zo dedenze ons ook, wy hebben 't haar verleert en zullen uw de hand leenen, tot het zelfde. De Kanoniken, vele Edelen, en 't Bisschops Hof moest de Stad uytvluchten, maar zy schikten zelfs hare bestelling na haar eygen zin, en kozen uyt de Collegien der Gilden hare Magistraat.

'tZedert heeft noch Bisschop, noch zelfs in die tyd of nu, de Staten 's Lands over eenig Borger of Vreemdeling in *Uytrecht*, eenig recht gehad, als met toestaan van des Stads Raden en Overigheyd, onverminderd altyd de voorschreven Stads Privilegien
Artikel. 232. en gerechtigheden, en de zelve blyvende anders in haar geheel.
Ao. 1686. Tegen welk wanneer zich den Bisschop *David* en anderen opstelde, de Stad heeft aangenomen, den Broeder van den Hertog van *Cleef*, *Engelbert*, daar na den Hertog van *Gelder*, liever alles dragende als inbreuk in hare voorrechten: welke van *Karel* de V en *Philip* zeer heerlyk verbeterd en vermeerderd zyn, zo in de
Ao. 1531. Stad, als aan de Vaart en 't pandschap des Stads *Vreeswyk*. Maar de Heeren Staten hebben, na die tyd ontrent 20 jaren na 't Handvest van Koning *Philips*, na dat de *Spanjaarden* uyt de Landen waren gedreven, aan de Stadt *Uytrecht* toegestaan de Hoge Heerlyk-

lykheyd van dien, Excynzen, en laſten op te leggen, waag en zo voort als Heeren te innen en verpagten, en zo van de andere Voorburgten aan de Stad, en verder zelfs, de Ridderplaatzen uytgezondert met de Steden, waar onder *Emmenes*, *Geyn*, *Hageſteyn*, *Gooy* en *Bunſchoten* te reekenen, op veele deelen van 't platte Land.

De Burggrave is een Hoofrechter van de Stad geweeſt, Burg een Stad, Graaf een rechter betekenende, die had by de Brug over *Rhyn* de Burg of Stadsbrug geheten, zyne hoeven en Huyzen, en daar de pacht van, maar niet van de Brug, die hoorde *St. Maarten*. De Stad kreeg 'er machtig werdende de helft van, 't Capittel van den Dom, en de Burgermeeſteren, Schepenen en gemeene Raad der Stad *Uytrecht*, hebbende den Burggrave veel Huyzen en een byna nieuwe ſteenen Brug om zyn recht toe- 1403.
geſtaan. 't Huys en de ſtam *Uten*, *Goye*, deed dit Recht, van Advocaat tot Hoofdrechter van de Stad, daar na tot Burggrave (als boven) opgewaſſen, aan *Breederode* over, als boven, dat zo gering van voordeelen wierd als van aanzien. De macht in Juſtitie van dien Burggraaf is niet groot geweeſt, want de Stad koor hem zelf, en alzo ſcheppende, beſnoeyde zyn ſchepzel de al te groote macht. Door 't gantſche Land was 'er eertyts geen appel, want wyl al het recht uyt de naam van den Biſſchop en voor hem wierd bediend, kon men van den Biſſchop tot den Biſſchop niet appelleren; maar zo en verſtonden het des Stads Magiſtraten niet. Die ſpraken by arreſt haar recht uyt, om dat zy niemand voor hoogſte macht in 't wereldlyk als haar zelven kenden, en zy noemden dat het recht van de *Scive*, wel heerlyk behandveſt, die nog Geeſtelyke rechten, nog Krygsraad, nog Ao. 1477. en 1536.
eenige Biſſchoplyke macht onderheerig was. Gelyk de Stad ook noch in Krygsraads voorvallen geen *præventio fori* zou inſchikken. Ja het Hof Provinciaal, en heeft geen macht in *Uytrecht* op de Borgers. Schepenen zyn alleen hare rechters, andere rechters kennen zy niet, noch in civile, noch in criminele zaken. Daar op is met het verlaten der Biſſchoplyke ſtand, de Stad gant- Ao. 1528.
ſchelyk in volle opperheerlykheyd gekomen, behoudende alleen den Biſſchop voor zich 't inkomen van 't Geeſtlyk recht. Het heerlyk Paleys van den Koning *Martel*, voor den Biſſchop geſticht. Hier op is een Stadhouder daar geſteld, na dat de ver- Ao. 1534.

eeniging tussen die Steden en de Landen van *Uytrecht* en *Overyssel*, met al haar toebehoren met de Godshuyzen, Kerken, Ridderschappen en Steden, met die van *Holland*, op een zelve gagie blyvende de Magistraat van de Stad in haar hoge Achtbaarheyd, de Confirmatie van alles, zelfs van 't ryk, volgde daar
Ao. 1539. op. Zo dat de Geestlyken en Werreldlyken Rechter malkander geen inhibitie mochten doen, en dat alle zaken ter eerster instantie, binnen *Uytrecht* beslecht zouden moeten werden.

De Magistraat wierd (als ook nog) uyt de gemeente is gekoren, en ze was eertyts wel zo vinnig op haar regt dat ze zelf begeerden, dat zy uyt de Gildens, zelver werklieden of ten minsten hare Kinderen kozen, dog men heeft naderhand maar de voornaamste Borgers, daar toe uytgekoren. De manier hoedanig, de Gildens, met de Magistraat, zamen de bestelling van de overigheyd maakte, is altyd donker, en meest met gevaar van oproer gemengd geweest, zonder des Bisschops of yemands approbatie, daar op te moeten of te willen erlangen of vergen; gelyk in de meeste Keyzerlyke Vrysteden de Vorm en gewoonte is. Die Magistraten waren meerendeels voor een jaar, maar daar wierden geen Vader en Zoon toegelaten te gelyk, noch Broeders met Broeders. Deze heeft ook een opene macht altyd behouden om keuren en resolutien te maken en te nemen, en halsregt uyt te voeren en doen voeren.

De *Burgundische* Princen veranderden alleen de macht van de Schout, en wierd gemaakt, uyt de voornaamste der Adels, en ook te gelyk, te gebieden in des Stads zaken. Ook wierden tegen de beloften, de Magistraten te mets van den Prince gesteld. Dit moest na dat men alles met *Gelder* en andere had gewaagt verdragen werden, doch als een jok van slaverny, dat nu op der Borgeren hals lag, door het Kasteel van *Vredenburg*, gebouwt quanswys om de praal voor *Karel* de V. en haast misbruykt tot *Spaanse* dwinglandy.

Maar de herstelling der ware vryheyd, wanneer de Borgery aan ziel en lyf wierd behouden, heeft alles wel in staat, maar echter de Magistraat van de Stadt, niet weder tot haar oude vorm en stand gesteld. Daar zyn behalven de Schout, twee Borgermeesteren en twaalf Mannen, om het recht en processen te oordeelen. Voorts vier-en-twintig Raadsheeren, en twee

Rent-

Rentmeesters vast gesteld, van de welke eenige jaarlyks afgaan; in welker plaatzen, de oude Magistraat, een dobbel getal stelden: waar uyt dan de Heeren Staten van de Provincie, of daar na den Stadhouder uyt de naam van de gantsche Provincie, koren, en hare approbatie gaven. Het ingestelde Collegie, van acht Mannen, die over de gewapende Borgers gesteld waren, welker magt al by uytnemendheyd zeer groot pleeg te zyn, en door muytery by buyen dan groter, dan geringer wierden, quellende, gelyk zy wederom gequeld wierden, is zedert van wat minder nadruk geweest, en nam echter verleden eeuw het euvel op, dat den eersten of voorzittende Burgermeester, uyt de Ridderschap gekoren wierd, vrezende dat het alzo zou gebeuren, dat met verloop van tyd, des Stads overigheyd, welke het derde Lit, volslagen uytmaakte van de vergadering der Staten des Lands van *Vytrecht*, uyt een andere ordre het twede Lit, namentlyk de Ridderschap en Edelen, haar derde Lit, zoude overschaduwen, en met toevallen des tyds als incorporeren, wanneer zy nu daar in de overigheyd, van de Stad, den eersten Leydsman uyt de haren hadden doen verkiezen; dat daar ook uyt stond te volgen, dat by geschillen, en rechtsvorderingen, welke dikwils voorvielen tussen den Adel en de Burgery, de laatste wat minder na rechten, onbillyker, en slechter stond behandeld te werden, ten minsten door slepen en uytstellen, uytgemergeld werden. Deze zaak wierd voor en tegen al grof en vinnig gedreven, tot dat de opschudding onder de Borgers uytbrak, tot Burgerlyke beroerte, welk de wyze en wakkere Patriotten Ao. 1619.
naauwlyks tydig dempten. Weshalven men vast stelde, dat 'er een geduurige Raad of Vroedschap zoude zyn na 't voorbeeld der *Hollandse*, *Zeeuwse* en andere steden. Maar de Borgery schiep een groot genoegen daar in, dat de voorzittende Borgermeester niet meer zou genomen werden van de Ridderschap, welk den Bisschop *David* voornoemd (die zo luyd zelf klaagde, dat de machtigste in 't Land maar recht had, en dat niemand ware ordre van 't recht te bestieren aan of opnam) al dikmaals verzogt had; ook deed hy deze zyne verandering post vatten, maar verviel in zo groten haat der Edelen, en der aanzienlykste, dat hy 't niet houden en konde.

Dezen Raad bestaat van die tyd af uyt veertig Mannnen, welke

ke alle jaren wederom, op den eersten October zynde den dag van *St. Remigius* vergaderen, om de overigheyd te veranderen. Zy maken een dobbel getal voor de twee Borgermeesteren, en de twaalf Heeren Schepenen, en dat getal werd, als 'er een Stadhouder in de Provincie is, aan den zelven overgeleverd, die uyt het zelve dobbeld getal dan de twee Borgermeesteren en twaalf Schepenen kiest: het dobbel getal der Borgermeesteren werd uyt de Raden gekoren. Maar tot het dobbel getal der Schepenen, neemt men ook wie men wil der voortreffelyke Borgers, en byzonder van de oude geslachten. Deze twee Borgermeesteren blyven gemeenlyk, maar niet noodzakelyk, twee jaren achter een volgende in den dienst en de regeering van de Stad; daar zyn ook twee Kamelaars of Rentmeesters van de Stad, den eersten ontfangt de gelden van de gemeente, de lasten en Tollen; den anderen draagt zorg over de gemeene werken, die jaarlyks de een verantwoord; en weeklyks de andere, den Raden of Burgermeesteren na exigentie van zaken informeert van Sluyzen, Bruggen, Wallen, &c. waar toe hy ook behoorlyk bediend is van Fabryken, en de andere van Clerken. De acht Kolonels van de Borgers werden mede gekoren uyt de Vroedschappen, of de geduyrige Raad, waar door allerley zeedige minlykheyt onder de Burgery, heeft post gevat, en men geen schyn van oproeren, zelfs in zware bewegingen of veranderingen heeft gezien.

Deze Collonels, met hare Hopmans en Lieutenants maken der Burgeren Krygsraad, en leveren geen verwerpelyke macht uyt, want daar zit noch wel zo veel liefde in deze, om wel de drilkonst te verstaan, zwenken en keren, reyen en geleederen maken en breken, met pelotens of drommen te schieten, uyt en in marsch en contremarschen te houden, als in veele *Hollandse*, zy waken alle nachten, Schutters als van ouds genoemd. De Schout is hier nu van een uytstekende waardigheyd, en zo na als 't mogelyk is uyt de Ridderschap gekoren. De resterende vier-en-twintig Raadsheeren, behandelen de Policie in 't gemeen en hebben hare by eenkomst op den Maandag, om op alle invallende zaken gereed en wyslyk toe te zien, hoewel 't vereysch der zaken, daar na lopende, den voorzittende Heer Borgermeester haar kan ter vergaderinge doen verzoeken, als 't hem oorbaar schynt.

De

De veranderingen zyn echter aanmerkelyk als mende zelve na ziet in de Vorm van des Stads beſtier; de grootſte is na 't afſtappen van den Biſſchop, en zeker niet minder die van 1580, die geduyrt heeft tot 1610, daar na van 1610 en 1618 bleef de zelve tot 1674. welke veranderingen toen zyn ingevallen vind men in 't Reſolutie boek van *Uytrecht*, en in 't vervolg van *Aitſema*. Door den Stadhouder verloſt zynde, vergolden de leden dankbaarlyk haren herſtelder, en deed zyne vorm wel yets lyden; de Vroedſchap van de Stad wierd zelf den Stadhouder te keuren gegeven, en de voorbeelden zyn 'er geweeſt van zeer uytſtekende Mannen, die hem mishaagden, of 't ging op die naam, en wierden afgezet.

Na de dood van Koning *William*, den Stadhouder, is de Regeering weder op de oude voet gebragt, behalven dat den Opperſchout, die eerſt al zyn leven lang dat Ampt pleeg te bedienen, en altyd een Heer moeſt zyn van eenige Heerlykheyd, nu maar voor een bepaald getal van jaren werd geſteld, en daar aan dan mag komen een ander die juyſt geen Edelman, of Heer van eenige Heerlykheyd behoeft te zyn; men ziet die oude kleding zo aanzienlyk en prachtig niet meer in zwang, als de zilvere Covels, de bel Cappen en Raad Rokken, die in oude Tafereelen noch te zien zyn en van *Hortenſius* heerlyk beſchreven. Nu zet ons de ordre van zaken aan 't beſchryven van *Amersfoort*, maar eer wy tot die Stad over gaan, zal den Lezer om de wiſſelval en verandering der Volks Regeeringen te minder in *Uytrecht* of *Amersfoort* met warſſe oogen aan te zien, eerſt eens zyn oogen wenden, op de verandering, terwyl dit geſchreven wierd, in de naaſte plaats aan *Amersfoort*, *Harderwyk*; en zeker diergelyke veranderingen zyn 'er al ruym genoeg.

Onderricht der Regeering van de Stad HARDERWYK.

DE Stad *Harderwyk* word geregeerd, door Borgermeeſteren, Schepenen en Raden, dog worden zonder onderſcheyt, alle Borgermeeſters genoemt; beſtaande in twaalf Perzonen, die in Order, op twee Banken of Zitplaatſen gerangeert zitten, wanneer 'er gepleit word, of eenige andere Rechtsvordering gedaan, of omſtemming over deze en geene zaken: Deze twee

Zitplaatzen worden genoemt, de Ouwer Bank, en de Jonger-Bank, wordende yder Bank van zes Heeren bezeten: Daar van de Oudste of Eerste Borgermeester uyt de Ouwer-Bank, en de Oudste of Eerste van de Jonger-Bank, t'zamen twee Maanden Regeeren; en dan volgen van beyde de Banken de tweede, en zo voorts van de eersten tot de laatsten, rolleerende van twee Maanden tot twee Maanden; en deze in haar twee Maandelyke Regeering, voeren de Naam van Præsidenten, of Borgermeesteren in der tyd: waar van de Propositiæ in de vergadering door de eerste of oudste geschied, en in omvrage de stemmen gecolligeert werden. De ordinaire Recht-dagen zyn Maandag, Woendsdag en Vrydag: Hebben ook haar gezette Vacantien. Deze Magistraat word van drie Jaar tot drie Jaar gekoren; en zyn na Expiratie der drie Jaren los; even als de Stad van *Zutphen*, wiens eygen Keurrecht, *Harderwyk* 1348. van *Reynold* Hertog van *Gelder*, heeft verkregen. Uyt dit twaalf getal, komen op haar Stads-tour, in de Collegien, die onzen Staat helpen Regeeren. Deze Magistraat heeft Souveraine macht, in Justitie te oeffenen, over Civile en Crimineele gevallen van Gerigt te houden door Galg en Rad.

Het tweede Lid, maakt het Collegie der Gemeents-Luyden, welk ook twaalf in 't getal zyn; doch worden jaarlyks verandert, en worden van de Magistraat gekoren, uyt een dubbelt-getal, door de gequalificeerde Gildens en Borgery opgeworpen of genomineert. Deze staan mede onder den Eed, zo wel als de Magistraat, waarom zy ook de Gezworene gemeente genaamt worden. Dog hebben in geen zaken van Regeering ofte Justitiæ te zeggen: maar echter deze zyn des Stads Vroedschap; zonder de welke haar voor kennis men geen Oorlog of Vrede kan ingaan, geen Stadhouder mag kiezen; &c. Niets van de Stads Domeinen veralieneren, verpachten, ofte veranderen: Noch ook geen belasting of bezwaar op de Borgery kan leggen, zonder deszelfs toestemming en consent. Die verder bericht begeerd, bezie het Reglement 1706. opgerecht; maar of in volgende jaren, daar niet eenige Correctie tot verbetering in gemaakt zoude konnen werden, zoude men beter konnen geloven, als betwisten.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

Van WYK *te* DUURSTEEDE.

DEze is een zeer oude ja de oudste van alle de bekende Steden in 't Eyland der *Batavieren*, werd by *Tacitus* ontwyfelbaar *Batavodorum* genoemd, naderhand *Dorestadum*. *Beka* maakt het al te breed, sprekende van vyf-en-vyftig Parochie Kerken, *Heda* noemtze *Emporium Ingens*, *Hendrik* de vierde Keyzer: *Villa Dorstat nunc Wyk appellata*, deze noemt het weer zo mager en gering als de andere grof groot; 't zou konnen zyn dat alle de Kerken zamen, dit getal haalden van 55, dat *Papenbroek* en andere willen; maar waar zoudenze zo haast van daan gekomen zyn, haddenze de Konst van *Loretto* te baat, zo hadmen die uyt andere Landen doen overvliegen. Onze voorzaten gebruykten, Heydens zynde geen Kerken, agtende, dat zy God hyt noemden oneindig, en in gene palen van Tempel muiren te Kerkeren; hielden hun offer, daar mogelyk de *Romeynen* in missen, in de somberste Bossen, daar de duystere naarheyd, de aandacht en het ontzach kon vergroten, en zo 'er de *Druyden* of oude Maagden, als Godlyke Feexen, wat guytery of Godspraak onder moesten mengen alles bequamer maakte. *Batavodorum*, werd van de besten voor 't Rechthof der *Batavieren* genomen; *Joden*, *Perzen*, en nu *Turken*, hielden in de Poorten of Tempel Portalen, Vyerschaar. *Pylæ*, *Ostia*, *Fores & Fora* zyn de vergaderplaatzen der Rechters; *Duurstede* is de weerstal of Rechtplaats, en *Wyk* is *Vicus* of Stedeken te zeggen, zamen daar op uytkomende, dat die plaats is geweest de Stad der *Batavieren*, en haar rechtplaats, van de *Romeynen* nog zelf *Dorestatum* genaamd. Leggende nog net zo ver van *Nymwegen* en *Uytrecht*, als men by verscheydene *Roomze* Keyzers tyden, de maat der mylen van ouds nagelaten vind. Hoe groot se in *Civilis* tyd was, blykt uyt *Tacitus*, die plaatst daar in het tiende en tweede der *Roomse* Legioenen, en vry wat Ruytery der Hulpbenden, met een brug waar aan die van het tweede Legioen de wagt bevolen was. *Wageningen*, *Vada* of *Watten* genoemd, *Grinnes* geen Latyns woord maar kleyne Keytjens betekende voor *Renen*, *Arenacum*, van zand Ao. 949.

afgekomen voor *Rencum*, bewyzen dat de *Rhyn* daar overvloeyende en lopende tot de *Watten* van de nu Zuyder Zee, by de *Eem*, net middel gaf om te *Wyk* een brug te ſlaan om daar op de *Marſen*, *Friſiabonen* en andere los te gaan. Deze Stad werden al Vorſten toe gevoegd, naderhand van de zelve aan *St. Maarten*, ge-
Ao. 834. lyk *Teyſterband* weg gegeven. Na datze der *Deenen* overvallen mogelyk ook verwoeſting doorſtond, iſſe nog eens beroofd, de
Ao. 863. *Deenen* na *Colen* opvarende langs de *Ryn*, hebben zeyt du *Cheſne*, vele Koopluyden gedood der *Vriezen* (of *Bataven*) en een menigte der bywoonders gevangen weg ſlepende, zyn tot aan zeker Eyland by *Nuyts* (*Keyzersweert* mogelyk) doorgedrongen. De Stad legt op een myl na by *Kuylenburg*, en dry mylen van *Uytrecht* De Rivier de *Lek* uyt de *Rhyn* afgeleyd, maakt een fraay welvaren aan de Stad; dewelke het Hoff van den Biſſchop meer geweeſt is, met al zyne Prælaten, en warelyk in een ſchonen oort legt, om te viſſchen, te jagen en andere vermaken te neemen, maar daar ſchorten 't den Biſſchop niet, die nukken hebben de Vorſten; zy vrezen de grote Steden, of meenen zelden gezien werdende meer te gelden. Ook had de Biſſchop in de Stad *Uytrecht* weynig te zeggen, en niemand en wierd daar van hem gekoren en geſteld, als den Schout. De reſt wierd jalouzelyk tegen hem gewikt, gewogen en gehandhaaft. De Stad heeft nu en dan van de *Gelderzen* geleden, en is beſtookt geweeſt by de *Hollanders*, maar
Ao. 1192. is van de Graaf van *Boſichem* en *Cuyk* eens verradelyk ingenomen, dog Ridderlyk van toegeſchotene Ridders en Manſchap van het omleggend Land, weer bewaard: De Stad is met het afſtappen van den Biſſchop vry geworden en volgens de unie een medelit van het vrye Land van *Uytrecht*, van een Hooftſchout twee Borgermeeſters, vyf Schepenen en buyten die twintig Gemeentsmannen geregeerd, op haar dunne beurten tot alles toegang hebbende, van die Ampten die in en buyten de Provincie vallen: Rechtdag iſſer Dingsdags en Vrydags, met appel aan 't Hoff van *Uytrecht*.

VYF-

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de Stad RHEENEN.

RHeenen is de derde Stad der ſtemmende Steden van het *Sticht*. *Rynen* in de oude brieven, een plaats zeer oud en in alle *Roomſe* en andere geheugſchriften bekent. De naam ſchynt ontwyfelbaar van den *Rhyn* af te komen, de Stad legt vyf mylen van *Uytrecht*. Naam.

Is eertyts na de rekening van *Peutingers* Tafereel, op yets van *Antonius* tyden afgemaald, geſtelt *Grinnes* by de Veerhuyzen, van den *Rhyn*, *Lintrariorium tuguria*, of de Schippers Herbergen. Wat hoger als de *Roomſe* Capel, *Venus* ter eeren geſtigt en van ons *lieve* of *leves* Capel genoemd *Levæ Fanum*.

By *Remmerten*, eertyds *Rhynwaarden*, lopende na de zyde toe daar *Druſus* meende zyn doorſnee aan den *Yſſel* te maken om den *Rhyn* af te lyden, en alzo zyn geweld na de *Walſe* kant te breken, maar ook te maklyker daar door zyne Schepen op andere tochten na der *Vriezen* Landen te brengen; want daar en waren geen gaten aan *Texel* en *Vlie*, en van *Staveren* liep maar by *Ameland* een ſloof Haven in Zee, hoewel de Zee echter alles als *Watten* onderliep van *Schager Rif*, tot aan 't Canaal of de Hoofden, en ſtuyten tegen 't hoger van *Duytſland* en *Tongeren*: 't zedert dat mogelyk een *Cimberſe* vloed die onderſtolping in Lenten en Herfſt maanden over die Landen bracht. De Stad heeft hoge muyren, en eenige overblyfſels van achtingwaardige oudheden, met een ſchoon paleys eertyts, waar onder men nu en dan wel oudheden heeft uytgegraven, waar inlaaſtlyk den Koning van *Bohemen* heeft gelogeerd: zy heeft mogelyk op de grond van 't zelve Paleys den Keyzer *Otto* ontfangen en geherbergd. De Heeren eertyts van *Rienen* en *Reenen* in vele oude parkementen bekent, hebben daar verblyf gehad, en zyn byzonder bekent, van welker Stamhuys *Gothefridus* den Biſſchop zynde, heeft de Heerlykheyd met den aanhang van dien aan den Biſſchoplyken Stoel gebracht. De plaats legt op een reedlyken hoogen heuvel en heeft zeer deun by haar een hogen berg, van waar een der ſchoonſte gezichten is wel-

Ao. 944. Ao. 1145. Ao. 1272.

welke men in deze Landen kan uytvinden, geen oogweying ruymer noch voorwerpen schoonder. De *Rhyn* schynt hier door de nieuwe dyk van *Civilis* versperd en van loop verandert geweest te zyn, want *Grinnes*, zo 't voor *Reenen* blyft, is aan de Linker en nu *Reenen* aan den rechter zyde des *Rhyns*; aan dit *Grinnes* wierd in die tyd scherp gevochten, en daar voor den *Romeynen* vechtende *Julius Briganticus*, van zyne Landsluyden onder *Civilis* verslagen, heerlyk gedient hebbende den *Romeynen*, maar dwazelyk by de dwingelanden tegen zyn Oom en Vaderland hardnekkig gebleven. De gantse Ruytery der *Romeynen* moest toeschieten eer de *Batavieren* afhielden, *Civilis* door den *Rhyn* zwemmende en *Tutor* nevens *Classicus* met Schuytjens overgezet, welk de *Romeyn* moest aanzien, die zyn Scheepsvolk te water niet wagen en dorst maar te land gebruykte. Die plaatzen kan geen *Hollander* zien, zonder zich de roem der oudste Voorvaderen te erinneren, en te doen denken, hoe helder en stout zy de kraag voor de vryheyd waagden, en hoe z'er alles by opzettende zo ver *Romen* dwongen, dat haar beste Historie Schryver verklaart, dat zy by de winter zelfs 't eynde bot van alles waren in de lage Landen, gebrek aan voorraad hadden, en geen voet schier Scheep derfden wagen: met list de een tegen den ander aanzetten en zoo noch quanswys eerlyk aan een Vrede quamen, met herstelde eer en vryheyd der *Batavieren*. De Stad is ontrent hare overigheyts bestelling de anderen gelyk: daar zyn een Regtdag voor de buytenluy, een voor de Borgers, twee Borgermeesters en de Schout, nemen tot haar eenige der Raden, en houden Vierschaar en Rechtbank eens 's weeks, op Donderdag. De misdadigen werden na *Uytrecht* gevoert, en hare halsrechten staan onder het Hof Provinciaal, gelyk de Appellen in Civile zaken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de Stad AMESVOORT.

AMesvoort is de vierde der Steden van het *Sticht* in stem en rang. De Stad is onder sterke Steden by *Miræus* zeer
Ao. 696. vroeg gerekent, en het *Amesfort*, heeft zyn Hofslot en

Vyver gehad, op de plaats van 't Stadhuys en de Korenmarkt, later noch wel bekent, wiens Dochter aan Heer *Huyg Boter* van *Arkel* trouwde. Eertyts *Hemesfurt* van de Hofstat of overtocht der *Eemse*, die noch daar uyt de Duynen der *Veluwe*, zamen lopende door de Stad vloeyt, en met een lange Haven in de Zuyder Zee loopt. Het Land daar om gelegen is *Eemland*, en de plaatsen aan de Stad *Wede*, *Stoutenburg* en *Voord*, zeer adelyke stammen eygen geweest, de oude Muur en Graft bewyzen wel wat de sterkte voor heen, maar te gelyk dat ze niet groot en is geweest; zy leyd dry mylen van *Uytrecht*, vyf van *Naarden*, niet ver van de Zuyder Zee, de Stad is van de eerste daar qualyk begrepen want zy heeft noyt konnen sterk werden om de overhangende Berg, waar 't Gerecht op staat, wiens hoogte de Stad gebied. Dit *Eemland*, is een der vier Maarschalkschappen bevattende *Soest*, *Baven*, *Emenes*, binnen en buyten. *Woudenberg*, *Renswouw*, *Bunschoten*, *Eembrugge*, *Leusden* en *Hoogeland*.

Ao. 101. Naam.

De Stad pleeg vol Wevery te zyn en had 350 Brouweryen, gelyk uyt het Brouwers Kerkglas blykt, aan *St. Joris* gegeven; nu is de Koren en Tabak handel aanzienlyk. De Stad is wonder behaaglyk en gezond, rondom vol Vrouwen en Mannen Kloosters wel eer, om haar playsantie. Na drie of vier zware pest tyden, is den *Rhyn* tussen *Rheenen* en *Wageningen*, zo overstelpende in de vlaktens van de *Veluw*, gestort, datze de muuren sloopten en twee Poorten om verre wierp, blyvende de Straten lang vaarbaar. Dit na zulken zwaren brand, zette de Stad zeer ten achteren en niet minder de brand, het jaar daar na als de *Geldersen* de Stad, terwylze met de Vlam worstelde, in te nemen dachten, en van de Borgers heldachtig afgewezen wierden. *Willem* van *Beyeren* Graaf van *Holland*, trok de Stad, door vele Gunstbrieven aan zyn zyde, die vielen voort zamen in de *Veluw*. Heer *Jan* van *Arkel*, bouwde om haar in te teugelen een Blokhuys en sterkte *Hoeflaken*, de *Amersfoortse* sloegen de zynen, en verwoesten de Blokhuyzen, daar op meenen eenige Ballingen de Stad met de *Geldersen* te overrompelen maar zyn afgeslagen. Daar na is de Stad byna verraden geweest, doch laastelyk na vyf afgeslage stormen van *Marten* van *Rossem* tegens verdrag beplunderd en mishandeld; met de *Hollandsche* oorlogen zynze zwaar beschadigt geworden, de *Amsterdammers* hadden een op-

Ao. 1477. Ao. 1495. Ao. 1457. Ao. 1494. Gevallen. Ao. 1395 Ao. 1411. Ao. 1543.

opgeboeyt Galjoot, de *Kat* van zyn ſtormhoogte genoemd, voor der *Eems* gehouden, alles nemende en alom verwoeſtende, zo dat de Stad twee Blokhuyzen aan de Rivier wederzyds daar tegen moeſt maken, om 'er zich van te vryen tot het Ys en het
Ao. 1441. ſchieten daar uyt de *Kat* verdelgde. De Borgers ſloegen *Philips* van *Bourgondien* heerlyk af, en dreven de *Cabeljaauwzen* uit haar Stad, en gelukkig voortgaande, beroofden *Naarden*. De Stad was met de *Kermers* en *Waterlanders* gevallen, tegen den Biſſchop,
Ao. 1280. onder *Gysbert* van *Amſtel* uytdryvende den Adel, en zulks was meeſt uyt wrok, om dat zyn Broeder *Gooswyn* van *Amſtel*, miſte Biſſchop te werden, dit bekochtze duur van *Jan* van *Naſſau*, den XXXIX Biſſchop tot haar plicht, gedwongen. De Biſſchoppen hebben tegen malkander in en om de Stad gevochten, en veel euvel de Borgery aangedaan, die daar na *Uytrecht* met eenige Borgers der Stad innamen en de *Gelderzen* daar uyt ſloegen den Biſſchop herſtelde, die dog in *Uytrecht* en *Amesfoort* en alles aan *Karel* afſtond. Den Bloetraad van *Alba* nam al des Stads Handveſten wech. De Stad wierd naderhand voor de vryheyd gewonnen, wederom aan *Alba* overgegaan en eyndelyk door den Grave *Jan* van *Naſſau* aan den Staat gebracht en in 't verbond
A Ao. 1629 der unie, bloeyde in welſtand, tot datſe *Montecuculi* en den Grave van den *Berg* innamen, die daar ſlegt huysden, maar ſlegter verhuysden, hals over kop over den *Yſſel* te rug vluchtende, na
Ao. 1672 't overrompelen van *Wezel*. Tot het jaar der *Franzen* inval bleefſe veylig, wederom eens van Overigheyd veranderde, en is ook heerlyk herſtelt tegen 't geweld van buyten, van binnen, nu
Beſtier. en dan wat ſcheurziek. De Regeering beſtaat in den Heer Schout, twee Burgermeeſteren, twaalf Schepens en zoo veel Raadsheeren, welke de belangen van des Stads, Kas, Gebouwen, en Eygendommen waarnemen. Maar de Juſtitie werd van Borgermeeſteren en Schepenen behandeld, en de zelve zitten meeſt drymaal 's weeks, en buyten dat zo dikmaals, als zy van Schout gebeden werden te recht te zitten. De gantſche overigheyd, zo wel de Heeren Borgermeeſteren, als de Heeren Schepenen gaan alle af op den eerſten dag van het Jaar, primo January.

Deze hare Ampten afgaande, zo doet den Schout wederom de beſte der Borgers, daar toe gequalificeerd by een komen

en met den Raad, een dobbel getal maken van de Heeren welke in de plaats der afgaande Magiſtraat zullen regeeren, en rechten; die nominatie werd aan den Stadhouder gezonden, dewelke nu niet zynde, is 'er al zware beweging geweeſt, maar van 't Hof Provinciaal, ſtrengelyk en wel behandeld, en de Regeering als boven.

De Stad heeft eenige Rentmeeſterſchappen, en een Secretaris, van de Heeren Staten 's Lands van *Uytrecht* gemaakt, welke de Magiſtraat ſterkt, in Polityke, Civile en Criminele zaken. Deze Magiſtraat met alle de Raden, komen alle weken 's Maandags voor de middag by een te vergaderen, en behandelen alles wat tot de Policye der laſten aangaat, welk afgedaan zynde, zo zit den Schout met de Borgermeeſteren en Schepenen over de geſchillen der Rechtzaken, en horen en lezen, 't geen van partyen werd voort gebracht; des Woensdags is 't algemeyn Rechtdag, Schout Burgermeeſteren en Schepenen, voor grote en kleyne zaken zittende, alwaar dingtalen gehouden en zaken bepleyt werden; de mindere werden tuſſen die tyd over en weer verhandeld en Saterdags uytgeſproken, maar de groote gaan na termynen van rechten, en de bezwaarde heeft zyn toevlucht om te mogen appelleeren, aan 't Hof Provinciaal tot *Uytrecht*, zo de ſomme niet te gering is, de hals gerechten zyn ook dat Hof onderworpen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Stad MONTFOORT, *en 't Burggraafſchap.*

IS eertyts een vrye Heerlykhyt geweeſt en de Heeren daar van, deden haar zelven al hoog waardeeren, gelyk in der Graven tyden gebleken is, aan verſcheyden, byzonder dien Heer welke *Purmerend*, *Purmerland* en den aanhang verkreeg: de Plaats is van *Jan* van *Montfort* eerſt wel geſterkt tot een Burgt, Ao. 1178.
na zekere Seigneurie van *Henegouwen* vernoemd; heeft veel geleden, van *Holland*, *Gelderland*, *Arkel* en den Biſſchop zelfs, Naam.
maar boven al een zwaren brand, die de ſchone grote Kerk, en dry-en-tachtig Huyzen vernielde. 't Is nu noch een fraay Stand.

Stedeken en is de laatste der *Stichtse* Steden: matelyk sterk, maar in de oude tyd passeerde de plaats voor sterk, van den Bisschop *Gothefridus* zeer gevest en met Toorenen versterkt tegen den aanloop der *Hollanders*. De Stad leyd als op een dryspong met gelyke afstand van *Yssesteyn*, *Oudewater* en *Woerden*, van den *Yssel*, die daar vry smal is van voren besproeyd, het Kasteel hoewel vervallen toond met zyne ruymte en omtrek in 't overschot der Oudheyd en Oorlogen, hoe magtig het geweest is. De Borgers zyn als Heerschappen en te gelyk Bouwluyden van het omliggend Land, dat in twyfel laat, of het schoonder, vermakelyke of vruchtbaarder is. Dit is mede een der vier Maarschalkschappen van het *Sticht*, eertyts van den Bisschop wel gekoren, maar noyt in zyn Ampt werklyk erkent, als na dat de Staten des Lands van *Uytrecht* zyn Ban getekent hadden, en hem de bediening der Justitie aanbevolen. De Heeren zyn Burggraven geweest, blykende over al, maar byzonder by den Maarschalk
Ao. 1350. *Zueder* Burggraaf van *Montfoort*. Deze Maarschalken zyn meest Ridders geweest, om dat de Bisschop, meer aan den Adel als 't Volk overhing, maar ten was geen noodzakelyke hoedanigheyd: den Drost of Maarschalk hout daar met vyf Schepens en twee Burgermeesteren, die op de tyd als boven veranderd werden, zyn rechtdagen meest Dingsdags, en is als van *Amesfoord* ontrent Appel of andere zaken het Hof Provinciaal tot *Uytrecht* onderworpen. De Burggraven hebben dikmaals het recht van hoge Heerlykheyd geoeffend, maar zyn t'elkens gedwongen geweest haar Hulde en Manschap te zweeren, openbaar aan den Bisschop, belovende geen hoge gerichte zich te onderwinden, en moesten alleen schryven Burggraven van *Montfoort*, en niet, Heeren te Leen ontfangende die Burg en Stad van den Bisschop voor wien Burg en Stad moest open staan als zyn eygen Huys, doch dat en het Dykgraafschap van de *Lek* is niet afgestapt als in gemaakte en hervatte protestatien.

ACHTSTE

ACHSTE HOOFDSTUK.

Van het Recht van de Provincie van UYTRECHT, *en zyne Rechtbanken.*

U*Ytrecht* tot een overtochtsbrug den *Romeynen* gegund van de *Batavieren*, voor de herstelde zuyvere vryheyd, door *Claudius Civilis*, schynt haar wederom toegestaan te zyn tot een verblyf na de getroffen Vreede met *Cerialis*, want alhoewel de Leden van die Vreden niet en blyken by *Tacitus*, (die mogelyk van de nydige *Romeynen* gemoffeld zyn, of weggeholpen, om datse niet te breed klonken voor de eer van hare Keyzers, waar van ze pluymstrykers tot walgens toe waren) zo is uyt alle de volgende tyden wel te zien, dat ten argsten, de zaken op haar oude Verbondsplooy gebragt zyn, en ryklyk zo veel eer aan 't vryen Volk als te voren gelaten; deze plaats dan *Antonia*, *Antonina*, en *Trajectum* heeft blyven wennen aan zekere meerder afhanklykheyd, van 't *Roomse* Hof de Keyzers daar in Pauzen veranderd zynde; en daar tegen de overwigt van onze en onzer Bondgenoten naburen, de *Vranken*, te zwaar wegende, hebben zelf Keyzers aan *Duytsland*, Koningen aan *Romen* gegeven. De Wetten hebben hier noch veel dat na beyde ruykt, namentlyk de *Roomse* Wetten, Tafelen, of Boeken, de *Vranken* en *Salise*, de *Vriese* Vryrechten, en de Geestlyke Gerechts regels, ze zyn in een gesmolten van allen en ontwyfelbaar daarom te heerlyker, om datze van de grote Keyzer *Karel* de V en zyn Raad, diemen in Rechten, (de Perzonen aanziende) moet hoog achten, zyn geschaaft en van zyne nieuw ingestelde Raden van 't Hof, met over en byzitten van vyf grote Rechtsgeleerden in staat gebragt. Den Bisschop nam aan zich de nieuwe Christenen te brengen in ordre, de oude Wetten, daar ze zyn opgaande macht in de weeg waren, wierden weg gedaan, op de glimp van de Christene zeden te belgen; zo was de eerste Rechtbank, bestaande uyt den Bisschop en zyne byzitters. De Landsheeren meest *Bataasse* Edelen, die haar rechten onderkropen en 't Volk eer onderdrukt, als wyzer of vromer vond, stelde

zich daar tegen; den Bisschop al wat aan den *Vranken* had geweest, ja haar eygen Vaderland, haalde 't al na zich en dwong het *Opper* en *Nedersticht*, *Zalland*, *Twent*, *Drent* en *Groningen*, zyn Rechtbank te horen, zo groot was in die tyd de Uytbreyding van het Gerecht Hof van *Uytrecht*: hy tornde aan de *Vriezen*, maar die wierden zyn zetel en alles Meester, en de *Wilden*, of *Woldfriezen*, vernoemden zyn Hof *Wildenburg*. Hy keerde zich tot *Duytze* en *Vranken*, ja tot gekerstende *Nooren*, en deed haar quellen, om zyn hoogste oogwit te beryken, kreeg het met die na zyn zin, mits, dat de Graven, zouden als Opperrechters, over 's Lands rechten zitten, en zyne Raden zouden jaarlyks nazien wat 'er van alle die Graven gedaan was. De Staf en Ring quam by de Myter en Koorkleed, om zich zo in 't Werreldlyk als 't Geestlyk te doen gelden. De Graven of Landrechters namen de Ambachtsheeren by haar en niet minder als de Bisschoppen, vleyden ook het Keyzers Hof, met uyt zynen naam op gezette tyden, zamen te komen, en Rechtbank alle dry Maanden onder den blaauwen Hemel te houden, gelyk zulks noch in 't Opper en *Nedersticht*, in de *Betuw* en op de *Veluwe* eenigzins plaats heeft gehouden tot dezen huydigen dag. De Bisschoppen werkten en wroeten zo lang, tot dat zy deze Graven hare Leenluyden maakten, en die zulks weygerden, bestooktenze met oorlog zelfs, en berokende buyten dat, aan de zelve, buytenlandse aanvallen. *Holland*, *Gelder* en *Zutfen*, sloegen zich daar door, *Bosichem*, *Cuyk*, *Stryen*, redderden zich door anderen, *Teysterbant*, *Woerden*, *Bodegraven*, gingen aan *St. Maarten*, en *Naardingsland*, *Amstel* en uyten *Gooye* betreurden 't slimmer: de Bisschoppen om 't gantsch Meester te werden, koren in hare Cappittelen, de aldergrootsten Adel, die dan zelfs op 't Bisdom happig, door hare Magen, het bestaan der Bisschoppen stytden. Zo ver wierden de zaken, door list te *Romen* gedreven, dat dien opper Bisschop verder boven de Keyzer en Koningen heen zat, als over zyne Cardinalen, en na evenmaat, hier wederom den Bisschop meer over die Landsheeren, als in 't Cappittel heerschte.

Van die tyd af stelden de Bisschoppen zelf, die Maarschalken, Burggraven, of Drossaarden zouden zyn, en nam zo wel als 't recht van het zwaard, of de hoogste Halsheerlykheyt, de Sou-

ve-

verainiteyd, ontzeggende te vier en zwaard, daar hy 't opmunte, maakte vrede en Oorlog na zyn zin onafhankelyk, en of hy eenhoofdig te gebieden had. Den Bisschop deed met zyne Cappittelen, als opperste macht echter der zelve alles, en den Bisschop dood zynde, waren de vyf Collegien der Canoniken Souvereyn, zy sloten het Volk uyt, en hadden (na haar waan) niet als het goed keuren van den Paus nodig: de Rechtbanken hielden onder haar gang maar zy sleepten de zaken langst en liefst tot die tussen tyd, om de een den ander dienst te doen, in het uytspreken der Vonnissen, daar 't recht der Heeren Edelen en 't Volk veel om leed. Maar die vyf Collegien der Canoniken wierden den Bisschop Meester, en muyerden hare zaken zoo, dat ze zyne Hooogst Eerwaardigheyd Wetten voorschreven. Den Bisschop mogt noch oorlog, noch vrede, als met haar wil maken; Lasten, Schattingen en alles buyten muntslag, was haar zamen eygen. De Magistraten der Steden, de Overigheyd van de Stad *Uytrecht* zelfs, en de Ambachtsheeren quamen by haar als 'er yets van gewicht was. Deze vyf Collegien alleen Ao. 1370
waren niet in staat om te konnen staan tegen geweld, en het blykt overvloedig, dat de Bisschop al lang quyt was, de Schuttery van *Uytrecht* te gebieden ter Heyrvaarten, hy bekent zulks in veçle brieven, betonende, als na de tocht op *Yſſelſteyn* en *Eerden*, dat zy tot zulks ongehouden waren. Zo moesten dan de zaken weer veranderen. Men moest de Hoogste Regeering Vormen van dry Leden; met welkers stemmen de zaken afgedaan wierden, en van deze lietmen den Bisschop Præsident zyn.

De Vyf Collegien, of hare uytgekoornen ter Landdag waren de eerste der Ridderschappen, vervangende de Ambachtheeren, waren de tweede, de Magistraat van *Uytrecht* waren de derde, by de welk zich zomtyts voegde die van *Amersfoort*, *Wyk* en *Rheënen*, en eyndlyk ook *Montfoort*, welk lang hardebolde om zyn eygene Meesterschap als Heer te houden, en deze zamen, stelden het Hof der Raadsheeren Provinciaal. De Nabuyrige Vorsten, vleyden deze Canoniken, om hare stemmen, met giften, omkopingen en anders, als by *Holland*, *Gelder*, *Arkel*, en andere gebleken is, of dreygden als 't Huys van *Bourgundien*, om den Bisschop *David* door te zetten. Die ook in weerwil, der Canoniken (want het Capittel had *Breederoode* gekoren, en die

 zou

zou in *Holland* Vryheer zynde, en geachtste in Maagschap den *Bourgonjon* de voet dwers gezet hebben, in zyn heerszuchtig oogwit.) Bisschop gemaakt wierd; deze vormde een Raadsheeren Hof voor altyd, welk zoude, boven alle rechteren Souvereyn decideren en de Landzaat zou daar aan zyn appel en schut vinden, by onderdrukking Deze Bisschoppen, waren onverdragelyk tot dat 'er een in quam, die veel lof na gaat, en welke niet konnende wel genoeg zyne goede gedachten uytvoeren, van in-
Ao. 1524. wendig uytteerende droefheyd storf, welke was den Bastaard van *Burgundien*, *Philippus*; deze zo dood gefoold, wierd van *Hendrik* van *Beyeren* gevolgd, deze, *David* en andere zyn in geduyrig geschil, met des Stads overigheyd geweest, en die van *Amersfoort* sloten zo wel eens voor de Bisschoppen als die van *Vytrecht*. De overdragt van 't Bisdom door deze plechtelyk geschied, is de glans van het Hoff Provinciaal, en zyne Raadsheeren zeer in kracht aangewasschen, en ondanks den Bloeddorst van den Hertoge van *Alba* in staat gebleven, uytgezonderd dat men de alderhoogste macht en 't nazien der laaste uytspraak, by zeekere manieren en in zommige zaken aan 't Hof Generaal tot *Mechelen* konde doen, in welk alle de Provincien hare beste puyk van leden hadden. Van deze tyd der Keyzerlyke Confirmatie op de overdacht des Lands bleef het Recht alzoo. De Bisschop, Ar-
Ao. 1539. chidiaken, Prælaten, en Cappittelen, mochten kennis nemen van alle zaken tussen Wereldlyken, zo wel, als Geestelyke Perzonen, als mede van zaken tussen de Geestelyke met Werreldlyke, en *vice versa*: mitsgaders ook by præventie, van zaken, *mixti generis*, gelyk van ouds pleeg te geschieden, en voorts zouden zy kennis hebben, van Kerken, Cloosters en Geestlyke goederen, tegen alle Wereldlyke Perzonen, zo binnen als buyten, welker Vonnissen echter zouden werden geapprobeert, by 't Hoff Provinciaal, en dan geexecuteerd werden, by den Wereldlyken rechter daar toe verzocht; maar alle zaken ter eerster instantie, zouden binnen *Vytrecht* beslicht werden, blyvende tot kennisse van den Wereldlyken Rechter, daar dat behoort, alle andere actiën, reëlen, Perzonelen, of *mixtæ*. Voorts dat de Prælaten en de Capittelen, zelfs Meesters blyvende van haar Zegel, onder haar eygen Zegelen zouden mogen constitueeren, Volmachten *ad lites*, niet tegenstaande de ordinantien

ter

ter contrarie. Maar in dit alles veranderde de tyd zelf de zaken Ao. 1580.
want in het verbond voor de gemeene vryheyd getreden zynde, na de afzweeringe des Konings van *Spangien*, heeft het Land een gelykvormiger vryheyd met de andere Provincien aangenomen en beschermt. De kracht der Cappittelen is gebleven en de glans daar in geheel bewaard, dat zy zyn het eerste lit, maar de naam is verlooren, wylze de Heeren Geëligeerden werden genoemd, om datze uyt de vyf Collegien der Canoniken gekoren werden: en deze vier, met vier uyt de Ridderschap, nevens twee Borgermeesters van *Uytrecht* en twee uyt de andere Steden, makende de Gedeputeerde van de Staten 's Lands van *Uytrecht*, en deze zyn van een Advocaat, een Secretaris van Staat, en den Procureur Fiscaal der Provincie gedient.

In elken Dorp werd recht gedaan, daar en van die, waar en van welke zulks competeert, oud Landrecht, Keyzers recht, en Geestlyk Loofdings recht, hier en elders meer of minder geldende, na dat yder zich best bevond in 't aangaan der vryheyd; den Schout en Secretaris met de Schepenen doen op de Dorpen de kleyne zaken af in yder Maarschalkschap meest op verscheyde dagen, de Schouten en Secretarissen werden meest van de Vergadering der Heeren Staten gezet, en werden by den zelven of haar Advocaat en Secretaris beëedigd; de Maarschalken, de Ridders en Vasallen of Leenheeren nemen den Eed af jaarlyks aan de Dorpschepenen: op alle de Dorpen kan men regtdagen doen aanstellen, op een gezette somme, en den Schout en Secretaris moeten na begeeren der partyen, die rechtdagen, houden, op zulke tyden voor middag, als daar toe staan, en extraordinair zulks in tyd zynde moet de weet, 3. 4. 5. 6. of meer dagen, na de vryheden der Dorpen zyn, voor af gaan, op welke de gedaagde ten derdemale achterblyvende werd gecondemneerd, mits dat den eysscher heeft eygen schuldkennis, handschriften, of publyquen instrumenten, of zo den eysscher zyn boek bezweerd. Van alle deze Rechterstoelen als van de Steden mag geappelleerd werden, tot den Provincialen Raad; welke met wil der Ed: Mog: H: H: Staten des Lands hebben gestatueert, dat de Schouten en Secretarissen met hare gezwoorene Rechters, viermaal 's Jaars moeten recht doen, en de Banken spannen op gezette tyden, en horen zonder kosten, de verschil-

len der partyen; behalven de Maarſchalks dagen, en de Dykgraven of Camelaars rechtdagen, van welke laaſten geen Appel en valt en *ilico* executie. Behalven deze werden 'er in de Steden, en zommige nu Dorpen die Steden zyn geweeſt, Vierſcharen en Rechtbanken gehouden, en van de Schepenen, aan welke zaken van Juſtitie aanbevolen zyn, na Wetten, Keuren en oud herkomen te oordeelen en te berechten, zo wel als de misdadige te ſtraffen.

De Banniſſementen in het Sticht van *Uytrecht*, zyn meerendeels by conventie, tuſſen die Provincie en *Holland* verſtaan, ook over *Holland* te ſpreken, en die van *Holland*, over *Uytrecht*, om dat langs *Vecht*, *Amſtel* en elders de Landen zo zeer in een haken, dat men ſchier de kracht van uytbannen, zonder die conventie, zoude miſſen. Die Provinciaalen Raad, tot welke civile en criminele zaken, by appel devolveeren moeten, is een Hof van Rechten, van 't hoogſte Halsheerlykheyt, Souvereyn en tot hoger haar gewysde niet appellabel, als alleen gelyk men in den *Haag* kan doen by den hogen Raad. Dat de bezwaarde zou konnen by requeſt aan de Souverainiteyt van het Land van *Uytrecht*, myn H: H: de Staten verzoeken, een Reviſie, welke dan op de manier als in *Holland* met debourſement der onkoſten, &c. werd toegeſtaan. Dit Hoff beſtaat uyt een Præſident, vyf ordinary Raden, by dewelke zomtyds uyt yder Lit, noch een Heer werd bygevoegd, deze hebben een Procureur Generaal, een Secretaris en de daar onderhoorige Clerken, Griffier, &c.

Wy addreſſeeren om niet al te lang te zyn, de Lief hebbers tot de recueils der Placaten, de inſtructie van Juſtitien, van 't Hof en de Stad, en diergelyke Boeken, nevens het Keyzerlyk recht en oud Landrecht, want de meeſte plaatzen zou men moeten Lit voor Lit behandelen, indien men die verſcheydenheden zou aantoonen, en zulks zou een zeer groote naſleep hebben.

In 't Gros is meer over eenkomſt door 't meeſte Sticht en in de Stad met het Aasdoms, als met het Schependoms recht, zelfs kanmen na de kant van *Eemland* en 't *Gooy* zien dat noch alles daar heen trekt, en Voetſtappen genoeg nagelaten heeft.

Eertyts wierden in deze Provincie, de Kindskinderen van de erffeniſſen van haar Grootvader en Grootmoeder uytgeſlooten

ten indien daar Oomen of Moeyen in 't leven waren van haar, want alleen erfde het naaste bloed, met uytsluyting van anderen, zonder dat eenige repræsentatie plaats hadde, en zo ook wierden de zelve afgehouden, van de erffenissen van hare Vaders Broeders, en Moeders Zusters, zoo lang als 'er Broeders van hare Vaders Broeders, of Zusters of Broeders van hare Moeders Zusters noch in levende lyve waren. Maar wanneer het Land Wereldlyk wierd, en dat het goed van *Sinte Maarten* quam aan het *Gulde Vlies*, heeft Keyzer *Karel* de vyfde, allereerst een ander regt dat nu gebruykt werd, vast gemaakt, veranderende, de linie door zyne repræsentatie, zo dat daar nu ook in 't eerste gelit het recht van bezit door de repræsentatie in de rechte linie veranderde. Doch de zaken t'eenemaal in de Regeering der Vrye en Souveraine Staten vastgestelt zynde, zo hebben Myne Heeren de Staten dezer Provincie verklaart, dat de Kinderen van Broeders en Zusters, in de allodiale goederen moeten succederen van hare overleedene Vaders, Broeders of Moeders Zusters te gelyk, met hare Vaders Broeders, of Moeders Zusters, die noch in 't leven zyn in stemmen, en in de plaatze van hare Ouders met eene hand de erfenis aanvaarden. Maar de laasten van de Vaders Broeders of Moeders Zusters stervende, zullen de Kindskinderen succederen Hoofd voor Hoofd, zonder onderscheyd te maken, of de eene Broeder of Zuster meer of minder Kinderen heeft naagelaten. Ao. 1594

Ontrent der Mannen en Vrouwen erffenis scheelt het ook zeer veel van de Kinderen, en zo in meer zaken van *Holland*, byzonder verschillen ook hare Landrechten.

De Her-Unie,

IS de tweede verbintenis der Provincie, wanneer den inval des Konings van *Vrankryk*, met zyne medehulpers, *Ceulen* en *Munster* eenige van deze Landschappen hadde van het andere Lighaam, des Staats afgescheurt. Welke overstroming had weggenomen *Gelderland*, *Zutphen* en *Overyssel*, *Utrecht*, en een broksken van *Reydeland* en *Oostvriesland*.

Deze na de zegen der zamen verbonde *Keyzerze* en *Spaanse* met

onze machten, en geslootene Vreede met Groot *Brittannien*, zyn, door de wakkerheyd des Princen van *Oranjen*, *Willem* de III. naderhand Koning van Groot *Brittannien*, &c. bevryd geworden van de *Franze*, *Keulze* en *Munsterse* Soldaten; 7000 Soldaten had de Stad *Uytrecht* moeten onderhouden, en men dreygdeze in kolen te zetten, eer men'ze verliet, uytgeplunderd en beroofd over 't gantsche Land, zo wel als in Steden door brandschatting, met wegvoeren van 18 der aanzienlykste voorgyzelaars; op den 23 November 1704 verlaten, en ondernam alle Stads en Staats zaken als of 'er geen verandering was ingevallen. Den 19 hadden de Heeren der Hoogste Regeering, en de Magistraaten malkander ontslagen van den Eed, wel eer by haar gedaan ontrent de Prince van *Oranjen*, zyne seclusie, Capiteyn of Stadhouderschap, en men zond dry Heeren na *Oranjen* toe, om aan hem het Stadhouderschap, &c. op te offeren, en zyne bescherming te verzoeken, ook wierden 'er Heeren Gedeputeerd om, cessie, als voor heen, in hare Hoogmog: Vergadering te neemen, welk by provisie wierd gedeclineerd. De Heeren verzogten *Fariaux* met dry Regimenten in de Stad getrokken, aan haar den eed af te leggen, des Stads sleutels te geven, en het woord van haar te ontfangen; maar zulks wierd van de zelve geweygerd, zeggende dat hy geen verdere ordre had, als om de Stad te nemen in zyne bewaring, en men nam in deliberatie.

I. Of men *Uytrecht* weer zou aannemen in de Unie.

II. Of men ook een gedeelte van het *Stichtse* Land, zou trekken aan *Holland*.

III. In wat rang men de zelve Provincie zoude wederom aanneemen. Men vond, al zeer sterke reedeneerders, die kragtig stonden op het niet aannemen, en in die reeden voeringen, vloeyde wel wat scherps, ontrent de weynige moed en stand, die men hier en daar tegen den inval gehouden had, en de onwil welke men had betoond, om Voorburgen als anders te slopen om tegen den vyand te verweeren, het tegenstellen van het ondersteeken en diergelyk.

Maar de zaken over en weer gewenteld zynde, wierd den Heer Raadpenzionaris *Fagel* van goeder Memorie, een Loffelyk Hoofdbediende van *Holland*, met eenige Heeren, uyt den naame van Hare Hoog Mogende, geschikt aan den Prince van *Oranjen*;

ranjen, welke op die tyd al van eenige wierd getituleerd aldus.

Syne Koninglyke Hoogheyd.... Stadhouder, Kapiteyn, en Admiraal Generaal &c. van vyf Provincien, &c.

Dezen Prince aandachtig en rypelyk alles overwogen hebbenbende, oordeelde, dat God zo gezeegend hebbende des Staats waapenen, dat hy was gelukkig genoeg geweest om deze Provincie te verlossen. Men moest stellen, dat het een harde zaak zou zyn, na de rampen die het Land had geleeden, dat men deze ongelukkige nu zou minder als Broeders handelen, daar de Unie wel uytdruklyk mede bragt.

Dat de Geunieerde Provinciën voor malkanders behoudenis, goed en bloed moesten opzetten.

Dat men ook zulke Provinciën, zonder yets van hare plaatzen of domeynen te verkorten of ontneemen, moest even hard oordeelen, zo in macht als in rang.

Maar dat echter de doorsteekinge van dyken, het houden van schanzen &c. waarze in de noot gelegt zyn, in alle minnelyke manieren, zou afgedaan werden.

En aldus alle de afgescheurde Landschappen, *Gelderland*, *Uytrecht* en *Overyssel*, moesten wederom in de Unie werden hersteld en geadmitteerd op dezelve Rang en waardigheyd, welke dezelve te vooren hadden bekleed.

Welk van alle groote en kleyne, die ware liefhebbers der Godsdienst en vryheyt waren, wierd als een hoog wys advys uytgebazuynt, en zulken Vorst waardig, dien doenmaals voor de herstelling der Broederlyke Bondgenootschap van de Zeven vrye Landen deed, 't geen hy naderhand, voor Groot Brittanniën, de *Spaanze Nederlanden*, en *Duytsland* gedaan heeft; stervende in den opgang van de ware Son der gerechtigheyd over *Europa*, met het ondergaan van die valze Son, die van zyn pad rennende, door zyne vinnige stralen alles brande en blaakte, en zo op de kimmen van zyn vernietiging zynde volhard, tot hem de geessel van die groote *Wilhems* gedachten, na zyn dood, noch uyt te voeren, verneedert heeft, en doen bidden om Vrede, die hy met godslasterlyke hoovaardy boogde van zyn wil af te hangen.

Twee de aldervoornaamste Hoofdzaken, zyn in en omtrent deze Provincie van *Uytrecht* aanmerkelyk; de eene daar van is de

Unie en Nader Unie, en de tweede is de Her-Unie.

De Unie het alderheyligste Palladium der Bondgenoten, ja (zo men het mag zeggen) de Arke des Verbonds, welke staande, zo stonden de verbondene Volkeren van *Israel*, en vallende zo zoudenze ook Gods en hare Vyanden slaven werden. Soodanig als in de Oude Verbonden, de Provincien in een gevloeyd zyn, Eeven met die uytgestryktheyd, is het Lichaam der zelve Landschappen, alzo in malkander verknocht geworden, voor de zuyvere vryheyd, en by de nader Unie, ook voor de ware hervormde Godsdienst, van welkers instellinge, my ter hand gekomen zyn, van den Heer de *Bussi* gehuwlykt aan de nanicht van *Marnix* Heer van *St. Aldegonde*, met de Princesse van *Espinoy*, uyt *Vrankryk* aan my geadresseerd zynde, verscheyde Memorien, uyt welke de voornaamste deelen deze zyn.

Dat den Prince van *Oranjen*, *Wilhem* de I. niet konde genoegzaam sluyten met de *Brabandse*, *Vlaamsen* en *Walsen* Adel: eerstelyk was zyne meyning, met een Huwelyk van de zyne, met die van *Lalain* of *Arenberg* te sluyten, en dan was 't mogelyk, tussen haar beyde de bestiering te verdeelen. Maar blyvende des, Konings naam, en Opperheerschappy, dewylzy beyde doenmaals na het Maartelaarschap der Graven van *Egmond* en *Hooren*, in Oorlog berucht waren, en van heerlyke openhertige Vriendschap oneyndig wellekoom, van welke twee *Oranjen* onbegryplyk uytstaak in raad, en snelheyd, van tot alle zwarigheden middelen te vinden, van afkomst Keyzerlyk, vermaagschapt, aan de hoogste der *Duytse* Vorsten, en in *Vrankryk* Souvereyn Prins, buyten de huwelyken der Oudheden, Historien en Staatkunde volslagen kundig, en *Arenberg* in alle andere zaken voor hem wykende, was groter Soldaat, den Koning minder in 't oog, en van *Granvelle*, en de Aartshertoginne Vriend. Maar deze Huwelyken hortende, en *Arenberg* te zeer in de *Roomse* Kap ziende oordeelde die Prins, dat de Provincien die nu het Lichaam der Vereenigde Staat maken, vol van drift waren voor de Hervorming, en uyt de natuyr vinnig op de vryheyd; daar by Standvastiger als de *Walschen*, en beter gelegen om uyt *Duytsland* meest vervormd, en *Engeland* hulp te ontfangen: het Marquizaat van *Antwerpen*, *Breda* en *Turnhout*, verzekerde den Prince zyn zelven, als meest zyn eygen goed.

De

De Pacificatie van *Gent*, was een Heerlyke zaak, maar aan de *Walsche* kant was te veel wispeltuurigheyd, en te veel luſt, om uyt den Oorlog te beſtaan; den Adel van *Vlaanderen*, en *Braband*, ja *Zeeland*, hingen te ſtyf aan de *Roomſche* Godsdienſt, en de Koning, om van haar met 'er tyd te verwachten, dat deze die beyde zouden affnyden, welk *Orangiens* grond en zin was. Alhoewel die Prins, de zaken als *Civilis*, eerſt behandelde, wel wetende, dat veele te groote voordeelen uyt de *Roomze* Godsdienſt hadden, als Biſſchoppen Abten, Prooſten, Land Commandeurs, Commandeurs en diergelyke vette bedieningen, van welke eenige haare vrienden groote rang in den Staat hadden, andere te groote voordeelen by het *Spaanze* Hof, waar van de beſte *Italiaanze* ja *Spaanze* zelf getuygen, dat de Vreede en de *Spaignaard* hier niet zamen konden woonen.

Marnix van *St. Aldegonde*; van *den Tempel*, van *Barneveld*, en *Rechtere*, waren behalven de Heer van der *Myl.* de Hr: *Taats* van *Amerongen*, en *Jaques Teligny* een Frans Heer, in *Oranjens* geheymen. Den Prince van *Oranjen* had een Plan, van deze Unie ontworpen, waar in *Gent*, *Brugge* en andere, vinnige Voorvegters van 't aanzien der Gildens, mede waren begrepen, welke ook zulks getoont hebben; en by dat Plan, of ontwerp waren aangevoegt, de Stedehouders en andere grote Amptenaars, over de Verbondelingen; dit was al ontworpen voor de Pacificatie van *Gent*, ja begonnen voor 't vertrek van *Alba*, en 13 onderſcheydene manieren, waaren daar op met de boven verhaalde Heeren zamen raad, opengelegd, op de welke de aanmerkingen, van dien onweergadelyken Prins, t'elkens met het beſte oordeel en Staatkunde na den aard der Landen, welke de Prins grondig kende, daar tegen geſteld: waar in men zag een uytmuntend talent van *Oranjen*, om Volkeren en Perzonen wel te Characterizeren, welke memorien, noch miſſchien wel eens in 't licht zullen komen; want daar toe was Monſieur de *Buſſi*, wel genegen, maar de tyd was 'er niet eygen toe, deze Unie, met de Ampliatien en Nader Unie is geſlooten in den Jare 1579 den 23 January, en noch yets opgehelderd den eerſten February des zelven Jaars in *Vytrecht*.

Op die grond ſteunt onze Vrye Staat, en door die Eendragt zyn kleyne machten groot geworden. Ten kan ook niet vallen

als in Heyllooze Land verraders, te willen kneuzen, pletteren, of morzelen, deze grond ſteen, op de welke Gods zeegen, de Godsdienſt, Vryheyd en Gemeen welvaren gebouwd zyn, en waar door met Lauwren, Eyken of Palmen, na de Oorlogs, ongelukkige of vreedzame tyden, ons Gemeene beſt blyft pronken, met gemeenſchap van de Landſchappen, die by de twee duyzend Jaren geleden zamen verbonden waren, en nu op de Naam van de *Vereenigde Neederlanden*, een Regeering der Staten, eensdeels in 't gemeen, anderdeels in 't byzonder hebben opgericht.

Aan de Staten 's Lands van *Uytrecht* Schryftmen

De E. E. Mogende H. H. de Staten des Landſchaps van *Uytrecht*.

Item

De E. E. en Eerwaardigſte, Geſtrenge Heeren, de Repræſenteerende Leden der Vyf Cappittelen

nevens

De Hoog Ed: Geboorne Heeren, myne Heeren de Ridderſchap en Edelen.

En

De Ed: Groot Achtb: Heeren Overigheden der Stad *Uytrecht*, en de vier andere Steden.

Of

De Edele Hooggeboorne en Vermogende Heeren, de Geeſtlykheyd, Ridderſchap, Edelen en Steden 's Lands van *Uytrecht*.

Aan den Land Commandeur der *Duytſche* ordre

Den Hoog Ed: Geboorne, Hoog eerwaardige, zeer Geſtrenge Ridder, Land Commandeur der Hoog Ed: *Duytze* Ridder ordre van *St. Marie*, ... of *St. Jan*. in de *Nederduytſe* Landen &c.

Aan

Aan de Maarſchalken

De wel Ed: zeer Geſtrenge, en Wakkeren Heer, den E: Hr: Maarſchalk over het Vierde der Provincie van *Uytrecht*. . . . .

Als Hoog Droſſaard, Rechter, en Juſticier over het zelve Quartier.

De Magiſtraat van *Uytrecht*, als in *Holland*.

De mindere Steden.

Hare Edelen Achtbaren de Borgermeeſteren en Rechters. . . . . .

De tytelen der Prooſten zyn als de Commandeurs van de Orders.

Eynde van het derde Deel.

SPIEGEL van STAAT

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

VIERDE DEEL.

De Roomse Schachers, dood gestagen of geknoopt
De Noor, de Sax, de Deen, wie Vriesland heeft gestroopt
Syn door de Leeuwen fier, verwonnen, Adel Steeden.
Stadhouder, Hof, en al is vry in alle leeden.

nen, Adel steeden.
De Roomse Schacherle leeden.
De Noor; de Sax, de De

SPIEGEL van STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Uytlegging des zevenden Tafereels

Zynde van

VRIESLAND.

Et Wydberuchte en Heldachtige *Vriesland*, is van alle eeuwen uitsteekend vermaard, voor een Moeder en Kind te gelyk van de vryheyd: met haar gelyk gebooren, van haar, spyt, rampen en Neerlagen, met handen en tanden verdeedigd. Zy van de *Romeinen* gevreesd, van de *Franschen* geëerd, van de *Britannen* gehoorzaamt, doet haar zelven hier zien, als een ontemlyke vrye voester van Helden, voor de Vryheid der vrye *Vriesen*, van welke eernaam zy haar Landschaps naam heeft gevormd, van Vry *Frie* en *Fris*, welk alles welgeboren, dapper en onverslaafd beteekend: *Duitsland*, *Cimbren*, *Kelten* of *Celten* sijn met haer, en sy met de *Bataven*, maer oorsprongs halven, eeven oud; want alle zynze de Oudste inwooners van *Europa*; taal, bestier, en zeeden gemeen hebbende. De *Griekshe* en *Roomsche* Schryvers, hebben haar later of vroeger genoemd; na dat zy min of meer van de byzonderheeden van het Noord-Ooster Zee eind, van *Europe* kennis kreegen. Zy wierden van *Cæsar* en anderen aengevallen, maar men voldeed meer de ydelheid, van over haar te blaaskaken, als of m'er van kon zeegevyeren, als dat men het hert en de moed had om ze te overwinnen, ik laet staan te dempen. Alle deze heerlyke voorvaderlyke dapperheeden en de achtingen daer op gevolgd, zietmen op de Eernaald gehouwen; daer ziet men de oudste haarer Veldoversten, welker vaders, de schrik der *Roomsche* legioenen waren geweest, in *Romen* hoog waerdig geacht, van hare Tyrannen zelf zo ontzien, dat zy haar de namen van Koningen gaven; *Malovix* en *Verritus* zietmen in de

groote worstel schouburg, de beste plaats der *Logies* geeven, en haar braveeren boven alle andere Afgezanten. Zo alsmen op de voorgrond ziet, hoe dicht zy afrossen den Roomschen Ruiter en zyne hulpbenden, die op *Vriesland* langs de nieuwe paal en houtboschdyken, waren ingestort, op de beveelen der Sammelaar *Lucius Apronius*, die onkundig des *Vriesen* naams, en noch min hare hardnekkige stoutheyd voor de vryheid zich verbeeldende, meende genoeg te zyn, dat men de Keizerlyke beeld-standaerden, van *Tiberius* of *Capis*, of de zilvere Wolvinnen, of de Legioen Arenden, met gedugt ontzag liet flikkeren in 't veld; maar zy den eenen drom voor, en den anderen na in stukken houwende, vulden hare Meiren met de lichamen der vyanden, en maakten zich bruggen over de Meiren en moerasschen, van de versoope Paarden en ingezonke Wagens: hare buyren de *Bataven* wierden eerst overhoop gesmeeten, voorts deel voor deel der Hulpbenden, die onder *Cethegus Labeo* ellendig gebluft, de wonden 'er afbragten, na datmen de zelve ter naauwer nood van de neerlaag der overige bergde. Zy tomlen en ploffen, van de dyken in de slooten, en blyven voortuygen der *Roomsche* lafheid, ten prooy voor de voogels, en wolven, gelyk de makkers van *Olemnius*, die als rakkers van dien schraper, aasden op de lastige leeverancy der ossenhuiden. Zulken meester sulken knecht, en beyde haare waardigen uytgang, met al de medepachters, die deels geknoopt, haar schrobbers lyken in de bosschen lieten pralen, als zo veele schriklyke bedreigingen tegen de medestanders der uytsuiperen, en zo veele zeegeteekenen over de dwingelandy. Die gedreeven Harnassen, Schaljassen, en Pansieren beschermden de guiten niet tegen de gedrukte Inwoonders, welkers vrouwen en kinderen blydelyk aanzien, dat eynde, der keeldieven, die haer van de mans en vaders weg gerukt en verkocht hadden, als ze voor gemeene huiden geen *Wald* of *Aurox* en konden op leeveren; men ziet de huiden van grimmige tranen doornat, ten toon zetten, als de misdaden waarom het te lang genoopte geduld, uytbarst tot de galg voor de schenders, welke van de jonge *Vriesen* met scherts en verwyt noch door schoten worden.

Hooger op de eernaalde zietmen *Frisia* zeegevieren van twee *Willemen*, beyde op hare vryheid toeleggende, worden beyde met een swaare nederlaeg onder hare Ridders en wapentuurs, en met 't verlies van lyf en leeven, hoogklinkende voorbeelden voor anderen betaald. Men ziet daar en tegen ook hare ongelukkige tyden, hoe zy den *Hollandsche* Grave op een schild door haar geheeven, moesten hulde en manschap zweeren; men ziet haar den Keyser *Adolf van Nassau* aanhangen, en met hem de kans voor 't Ryk tegen *Hapsburg* wagen, die haare drift voor zyn tegenparty, met brieven van wegschenken aan *Gelder* vergelden, haar roem Ridderschap voert de Zeegen-standaard, waar aan de wapenen van zo veel verslagenen groote hansen hangen; en welkers spits in de afgekapte strot des grooten bespringers dropt van 't gudsend bloed: dese velt hy als een middel trop op de ryke wapenbuit der buuren. De Ridderschap draagt de malikolder en 't borst wapen met de schouderschalien, dolk en houdeegen der oude Potentaten. Hy heeft van *Saxen*, *Lauchen*, *Cimbers*, *Nooren* en *Deenen*, die wapen toon opgestapeld, en is blyde dat zyne fiere nazaten nu ook niet ontaarden van de helden deugd, der oude en wyd beroemde voorvaderen.

Hy

Hy moedigt nog aan met de onlachelyke oorlogs-donder van zyn oude *Vriese* taal, die hy nog geerne wil bewaren, beschimpende die laffe volkeren, welke de *Romeinsche* naa apende, in haar spraak de schande doen doorslaan van hare geleedene slaverny, onder die dwingelanden, die van hen met zwaard of strop weg geholpen zyn:

Hy ziet *Frisia* die Oorlogs-godinne, als een hoog aanzienlyk Lit, van het wyd-uitgebromd Gemeene best der zeeven Vereende Landen, in 't veld zitten, licht gewapend, maar met meer als een Leeuwenhart, in de plaats van een Leeuwenhuid, gehard tegen allerley aanvallen.

Haar schoon en stout aangezigt met een *Martiaal* weezen, fier van opslag van de natuur begiftigd, werd gedekt met een helm, die met haanen en andere veeren opgeset is. Haar Vrye Staatsrok met het weerschynende purper, dekt haar schoot en schouders, de rest houd zy in een borst-stuk met schitterende leepanden; de opgestroopten arm voerd haar strenge lemmer, waar voor zy nooit schee en droeg, alsmen lagen leide, aan de minste takjens van hare ingewortelde vryheid, wiens gulde lauwer kroon zy in haar schoot bewaard. Die gevreesde arm rust op het wapenschild, van 't onverwonnen Landschap, en de andere hand praalt met de vry behoude Muts, voor welke zy zoo dikmaals het Kasket heeft opgeset. Die arm rust op de Godsdienst, gesuiverd van alle zuurdeessem, der te weinig of te veel hervormde kerken.

Zo dikmaals als die brave *Frisia* adem schept van de Heirtogten, doorbladertse de geheiligste Parkementen, voor haar en alle waargeloovigen open gemaakt, en de zeegelen die het rolwerk flooten, zyn door de vyerige koolen van Gods heilig Altaar gesmolten en losgemaakt; dit Wonderboek der Godlyke waarheeden leit nu op de vier-pan des offertafels, waar op 't Heidendom, hare slagt-offers branden, en het Pausdom, zyn mis-god vormde. Die twee fiere Leeuwen, slaan de klaauwen op het weerelds en geestelyk jok, welk *Frisia* vertreed; daar leggen overhoop gesmakt, de driekroonde Pauselyke Tulband, de Kardinaals kruisstanders, de Bisschopelyke Myters en Crochetten, tegen welke de landzaten zo veel als tegen de Graven van Holland, hebben geworsteld; die fiere Leeuwen hebben haar aanvoerder, den Vorst van *Nassau*, die beminden telg by de Eedelen en Steeden; Dese jongen Held vat zyn staf op, om deel in de roem zyner *Vriese* vaandelen te hebben, welke met haar vier in 't vlakke veld, de uitgepiktste bloem der Koninklyke *Fransche* lyfwagten en keurbenden overhoop geworpen, verslagen, en gevangen hebben; van welker dapperheid het behoud van de bondgenooten in de ongevallen, en de klem der zeegeningen, in de voordeelen, is gesprooten.

Den Oorlogs roem beladen met de welverdiende lauwrieren, blaast op haar Bazuin met volle kaken uit, de beruchte daden zyner voor ouderen, in des Lands dienst meest op 't bed van Eer gesneuveld. Zy leid met haar hand het zeegenpaard, om voor de leegers uit te snuiven; die briesschende klepper blaast en ademt niet uit als krygsvier en overmoed, en sal de vleugelen, om op een vliegende gal op de overwinningen van den Staat voort te doen vaaren, van de krygs roem ontleenen.

Men ziet, agter de Eernaald en oude Ridderschap, de geheiligde Eyken van

Ubalsts boom, met de weerstallen, waar op de oude *Vriesen* zaten, om hare gemeene Landswetten te staven, wanneer de gemeene verweering, tegen de heilige uitsuipery der Bisschoppen van *Bremen*, *Uitrecht* en andere, alle de *Vriesen* van de *Weeser*, tot den *Yssel* in een smolt.

De *Lavica*, de Zuider-Zee, de moeraschvlieten omringen 't Land, alwaar de weelige beemden zo overvloedig, nu Paarden, Ossen, Schapen en Verkens voeden, met de naarstige Landbouw, waar van zy ontfangen den ryken oogst van zoo uitgeleesen graanen, door *Ceres*, en vruchten door *Pomona*: haare akkers met Erweeten en Boonen bloeien dubbeld, zynde na 't plukken van 't een, besaayd met het ander, en steets zwanger van de schoonste voorraad voor de landkeukens en scheeps-combuisen De *Cuinders* en *Doccuman*, zyn mede gesellen van de *Lavica*, *Vriesland* doorstroomende of bepalende; zy voeren alle haare eigene kielen, zy bouwen zelf haar platboomden Tjalken, die tot in de moerasschige heide opvarende, de beste brouwers, bakkers en meer byzoort van Turven afvoeren, en met die brand *Holland*, *Zeeland* en anderen voorzien; daar op zietmen de vrouwen meevaaren, stieren, en alle pligten waarneemen van bootsvolk; terwyl zy haare zuigelingen, met de Zuider-Zee golven doudeinende in slaap wiegen.

Het volkryk en van Ouds magtig deel om 't verheeven *Staveren*, is *Westergoo*, die Adelyk gewapend in 't veld, en den Raad der verbondelingen haar plaats waarneemd. Zy heeft met de schelpen aan de Dykpalen gegroeid, haar borst-panden gedekt, en drilt met haar speer, die zy nimmer lang deed roesten, tot teeken van haare bereidwilligheid in 't veld: na welke men ziet *Oostergoo*, van de *Lavica* besproeid, vermaard door haare manschap, en de Hof-stad *Leeuwaarden*; zy heeft met haare aangrensende *Groninger* buuren veel gemeene krygsdaden uitgevoerd, en is met scherpe waarneeming van haare vryheid, heel dikmaals gestapt door 't bloed van de haren en der vyanden, tot de oude veiligheid.

De derde der Adelyke heldinnen is de Stoute *Sylvestris*, die de *Walden* begrypt, met haare Geestlanden, en Duinagtige heidens, die zoete, en eertyts, zwaare bosschen uitleeverden, waar tusschen zy vischryke Meiren vind, welke geleegentheid met de nabuurschap van de Zuider-Zee, tot welke de *Flevus* van ouds is uitgeborsten, en die Amazone stout en strydbaar maakt, welke met haar vlammende dagge, te voet vegtende, van, en op, de paarden springende, *Romen*, *Gothland*, *Deenmarken*, *Gelder*, *Uitrecht*, *Spanjen* en *Vrankryk*, haar kracht heeft doen voelen. Zy kan de jagt beminnen, en 't vliegen met de weitasch om haare bosschagien, of loeren op de Zee-vogels, met koyen, netten en schieten, of schuimt de ingevallen zeevisch uit den Oceaan, als zy moe is van hare Landoeffeningen; met vermaak ziet zy hoe veele van hare Geestlanden, zo vet gemest werden, dat zy nu Tabakplanting rykelyk veelen moogen, die naauwlyks 't knabbelen der Schapen, of 't plukken der Gansen leeden.

Het laatste gezicht toont ons die wyd uitgezwollen arm, der ingebrooken Noord-Zee, die te vooren naauwelyks met de Vliestroom eenige gemeenschap had, en wie weet, of men zig al met regt kan beklagen van 't geweld, dat *West-Vriesland* van het *Oud Vriesland* heeft afgescheiden, want voor de inge-

ingeſwolge landen, hebben zoo veele ſteeden, zo ſchoone havens en zoo bloeiende koopmanſchap verkreegen. Is de Rhyn aan *Catwyk* verſtopt, is zyne breede mond daar verſpard, hy heeft by dat verlies gewonnen, dat hy door zo veel monden van *Sparen*, *Amſtel*, en *Vecht*, nu zyn zelven weer vind in de flaauwloopende *Yſſel*, en dat hy daar van moedig doorbruiſcht, de naam van een Zee ontfangt, en met zo wyde en opene monden aan *Texel*, *Vlie*, *Schelling* en *Ameland*, zyn bloedvriend de oude Noord Oceaan weer omhelſen kan.

De Vollade Fluiten, de Oorlogs-fregatten, de Hulkken, Boeiers en Tjalkken, ziet *Sylveſtris* van hare Duinen en Terpen, rondom *Urk* en *Ens* heen en weer zeilen, af en aanvoeren, de rykdom van alle verre geweſten, en 't is meeſt met varents-volk der *Vrieſen* Zee-dorpen, de ſchippers hooren meeſt daar t' huis, die de oude dragt en taal, in hare namen, en ſpraak bewaren.

Maar welken gebouw ryſt daar op, ter zyde den Stadhouder; het is het Hof van *Vriſiaas* gemeine beſt, waar na toe de Adelyke maagden, *Weſtergoo*, *Ooſtergoo*, en *Sylveſtris*, ylen; dit ſtaatlyk Hof, is in de hoofdſtad *Leeuwaarden*, en heeft by zyne muuren, den Tempel van *Themis*, alwaar de uitgeleeſenſte mannen des volks de oude wetten doen leeren; nu kan haar geen Graaf onthaten nog gebieden, nu kan 'er geen Paap ringelooren, noch *Sax* uit mergelen; 't zyn hare eigene Wetten, Keuren, en vrye Willens, welke daar heerſchen, en dit vrye Volk, wil wel de oude inſtellingen zich onderwerpen, een ygelyk ontziet de tegenſpraak van zo wyſe regters, en haare aanzienlyke glans waſcht alle dagen aan. De Steden vinden haar aan de wysheid der vonniſſen verplicht, men ziet haar de wapenſchilden om het zelve te pronk hangen, *Leeuwaarden* doet 'er zyn fiere Leeuw zien, die 't Hof van rechten en de vergaderden Adel, met de beſchreevene vaders, beſchermen kan. *Franeker* zyn klok waar mee de ieverige leerlingen, in Godlyke en weereldlyke wysheid dagelyks voortgaande by een geklept werden; *Staveren* heeft hare geeſſelſtaven van 't wyd uitgeſtrekt gebied van *Stavria*, op haar Beukkelaar; *Sneek* heeft haar halven Arent zo als de meeſte *Vrieſe* wapens dragen; *Dokkum* hare Sterren en omgekeerde Turkſche halve maan, wegens de behaalde krygs Eer in de kruis vaarten; *Bolſwaart* praalt met een Keiſerlyke dubbelden Arend; en *Yſt* met een Schip voorzien van drie maſten, weil het wel eertyts aanmerkelyk zig droeg, in een togt te water tegen de *Nooren*; deze en meerder plaatzen hebben haare ſchitterende ſchilden rondom dit Hof opgehangen, tot eigen praal, om deel te hebben aan de glory-ryke galm die daar van al om op gaat, nu 't vry is van de landverdervende twee ſpalt, dat *Schieringers* nog *Vedkoopers* partyſchap, haar niet aan en zet tegen malkander, en datmen in hare groene weiden vind, hare weelige Oſſen, de hoornen na buiten keeren, tegen de Voſſen of Wolven, die op haar loeren. Nu zal 'er geen *Munſterſche* Biſſchop aan derven tornen, nog de grenſen inbreeken, door hare ſterke moeren en paalheidens, welker ſwavelgronden zy dagelyks meer en meer verdiept en verſterkt, en haar natuurlyke kragt, door een voordeelige kunſt ſtaaft: zo datze te mets voor allerley buiten geweld zal ongenaakbaar zyn; hoewel *Friſia* min zulke invallers vreeſt als andere, hebbende duur betaald, de ſtoute inboorders hare vermetelheid.

HET

HET EERSTE HOOFDSTUK

Van de Provincie van VRIESLAND.

OVer Ouds heeftmen weinig zeekerheid van de gevallen den *Duitzen* overgekomen, zy deeden liever groote dingen als haar valſche grootheid of vereeuwiging, met ongebeurde voordeelen, op anderen te boogen; al haar overſchot was, dat de *Druiden*, hare, en geener andere volkeren, eerſte geeſtelyken, de wapenbuit der neergeleide vyanden in boſſchen bewaarden, en op 't aangaan van Oorlogen, of togten de deunen zongen, der verleede heldendaden, als zy de jonge gaſten ten Oorlog inweiden, 't geen met diere eeden zo geſchieden, als by *Tacitus* blykt. Daar ziet men den aanvang des Oorlogs der *Bataven* onder *Civilis*; want zy waren *Duitzen*, en met de *Vrieſen* in een verbond, ten minſten in een verſtand. Men had van deze als Poteſtaten, Vorſten of Hoofden in *Tiberius* tyd, en daar naa te *Romen* gehad; de *Vrieſen* waren te dier tyd alzo groot datze moeſten uit ſtoelen, zy deden 't, namen plaatzen in voor haare zeeten, en daarom na *Romen* gaande, wierden wel minlyk behandeld, in de ſchouwplaats op 't beſte der *Loogien* geleid, en ten Hof wel onthaald; deſe noemden de *Romeinen* Koningen, niet dat zy zulks by hare landzaten waren, maar uit hovaardy, gafmen de *Europers* 't geen de *Aziaten* begeerden, namentlyk de naam van Koningen, welk by de landzaten, die gemeene beſten hielden wel zo verhaat was, dat men liever alles, als die naam ondergaan zou hebben. Men kende geen Koning in 't heerſchen, en was, (gelyk nu nog in de verbonde Landen) jalours genoeg, om geen grooter namen uit te deelen als de magt diemen gunde, en dat is het waare goed, dat is de ware welbron van de goede ſtand der Landen, dat zy by deeze zoort van beſtier als van ouds gebleeven, kiezende wel de beſten en braafſten uit het volk, om te leiden, of ſtemmen op te garen, om dat men alle veilheid en wanorder, zonder uitſteek van hoofd zou onderhevig werden, maar die, als zelfs meeſters kiezende, niet om te heerſchen, maar om voor te gaan, of voor te zitten: zo dat de namen van zo veele Koningen uit *Troyen*, *Alexanders* Legers of elders gehaald, dromen, en niet hoger te agten zyn, als ſpeeltuig voor herzenen, die dertelen, en in geprivilegieerde logenwinkel val-

vallen: namentlyk de oorſprong van Volken en Steeden: zy komen van een Huisgezin en een huis zelden anders, de toevallen en ſchranderen yver maaktze veel, te mets groot, met voortgang van tyd aanzienlyk en machtig, en dat zynde ſchieten noit vleyers te kort, die allerlei opſtal van vreemde Oudheden, op een ſtapelen, om de grootheid der Vorſten en Steeden bykans te vergooden; *Babel* van een Duif, *Carthago* van Oſſen, *Romen* van een Wolvin, (om andere voorby te gaan van 't verdichtryk *Griekenland*) te doen opkomen, is vreemd, wonderlyk, maar te gelyk ook gek: opznydery aan een braaf oud Volk, is blanket aan een ſchoone. Dat verhaal van een nette reeks van zo veele Koningen van *Vrieſland*, kan ieder die 't luſt, in nieuwe en oude vinden, volgende de jonger, de verdichting der ouder.

't *Vrieſe* Volk is groot geweeſt, ja heeft de *Bataven* overſchaduwd, gelyk de *Bataven* te vooren haar: na dat een deel der Bondgenooten uitſtak, gafmen haar naam aan 't geheel. Zy toonden met ons voor de Vryheid alle koene waging tegen de *Roomſe* Oppermacht; in *Vitellius* tyd, hadden *Olennius*, der *Romeinen* Pondgaarder, doen vluchten na 't *Vlie*, en zyn Rakkers gehangen, die haar folterden met grooter huiden te doen leeveren, als zy by Vreedebond met *Romen* hadden aangegaen; die laſt was eerlyk, om datze tot Tenten, en Oorlogstuig dienden, en meer om de Volkeren tot Leeden aan 't Ryk, als Slaven van 't Ryk te houden; zy waren, Zee en Land in Springvloeden nog gemengt zynde, niet genaakbaar om uit te royen, en hadden tuſſchen de Meiren en Broeken hare Terpen, Boſſen en Vergaderplaatzen. Zy dekten de Ryn en zyn twee uitgangen, de eene door de Graft van *Druſus*, den *Yſſel* en 't *Flie*, met de *Cuynre*; den anderen by *Ratsveld*: kronkelende, en met de *Vecht* in een rakende, liep by *Coeverden* in de Meiren, en quam van daar by *Dokkenburg* of *Dokkum* uit; maar deeze was den *Romein* te gevaarlyk om de *Sicambers*, *Bruchters*, en *Marſen*: namen, die van Meiren en Broeken haar oorſprong hebben.

Anno 36.

Zy hebben in den Oorlog zo opgevat, heerlyk geluk voor haare Vryheid gehad, beleegerende *Olennius* in het *Roomſche Zeeburg*, op 't *Vlieland*; ſlaande ſchandelyk de Drommen, Benden en Vaandels, die op haar los gingen; *Apronius* was blyde, haar in haar weezen te laten, en de groote Veldoverſtens dorſten niet denken, om te bezettingen van *Cruptorix* Hoef, nog de Hofſteede genoemd,

en onder de Banken der Zuider Zee, onvergeeten, te hulp te komen, die matsten malkander, want zy zouden met meer als een dood, gemarteld zyn geweest, warenze in de handen der *Vriesen* leevend gekomen; de lyken lagen zonder Begravenis, in de Slooten gesmoord, en de Bosschen hielden haare prachtige Sieraden, van *Roomse* Arenden, Schilden, Helmen en Borstharnassen: vervolgd zynde tot aan 't Bosch *Badnena*, aan 't land der *Bataven*. Naderhand hebben zy met de *Kermerlander Ganascus*, de naaste Stranden onder de *Romeinen* staande beplunderd, en *Corbulo* moest met gif, zulke Vyanden weg helpen, waar tegen zyn laffe Soldaten niet
Anno 64. op konden. *Civilis* had veel dienst van 't Verbond der *Vriesen* in 't beleegeren van *Zanten*, en andere tochten, t'zedert is alderwaarschynlykst dat zy op de naam der *Bataven* lang een lot en stand gehouden hebben: want die bleeven nog tot in *Juliaans* tyd zo groot
Namen. geacht, dat de *Saliers* en *Quaden* by haar ingeschikt, op die gemeene naam der *Bataven* wierden geteld. Men zal dan *Friso*, *Ubbo*, *Hayo*, *Assinga*, *Ascon* en andere voor *Christi Geboorte* laten; *Diocaris* tocht onder *Claudius* op *Britannien*, *Tabbo* zyn Volger in de tyd van *Domitiaan*, zamen van *Friso* afgereekend, onder Koningen, 430. jaaren.

Ascon, de eerste Hertog, zegtmen dat vier Soonen naliet *Adel-*
Anno 335. *bold*, *Titus*, *Rychold* en *Rad*, die de Volkeren deelden. *Boyocal*
Anno 428. in *Roomsen* dienst, stak daar een *Roomsche* Ridder dood, en week na *Stavoren*, dat berucht wierd. *Ubbo*, *Haron*, *Odilbald*, *Iglo Glascon*, *Udolph Haron*, wierden Hertogen in *Vriesland*; deezer Nazaten *Hengt* en *Hors* togen op *Brittanien*, wanneer de *Romeinen* te veel met haar zelfs te doen kregen, en haar Swager, *Richold Uffo*, nam met het *Christendom* zyn Zetel te *Stavoren*: hem volgden als Koning *Odilbald*, die tot *Dokkum* veel verbeterde, en te *Titusburg*, of nu *Teklenburg* begraven wierd. *Beroald* volgd na deezen, *Harkon* by *Clotarius* vermaard zynde, meende *Clotarius* de *Vriesen* door de nieuwe Godsdienst van 't Christendom zeer gespleeten, te vermeesteren, maar *Iglo Halma*, doode *Dagoberd*, die 't uitvoeren zou in een veldslag. *Clotarius* nam van die neerlaag en dood, zyn weerwraak, en verwon *Beroald*, en ondersteunde *Adgil*, de Vader van
Anno 652. *Radbod*, 't Hoofd der *West-Vriesen*, die *Wiltenburg* en zyn nieuwe Kerk, verdelgde. Maar men werd eerder moede als zeeker, met die oudheeden te ramen of te volgen.

De

De oude Namen van deeze Vrye Landen zyn *Fresiones* of *Phresones*, *Phresii* of *Frisii*, en diergelyk geweest; wat verschillende na de Tyden en Schryvers, die de I. van de *Friesen*, en de Ie. haast even eens omtrent de Dollaard nu nog uitspreeken, als de *Engelsen*. In Groote en Kleine *Vriesen* zynze verdeeld geweest; en in *Oost-Vriesen*, *Vriesen*, en *West-Vriesen*; dit volk zegt de *Rym-Kronyk* van *Melis Stooke*, was een gemeen Verbond, woonende tusschen de *Elve* en de *Sine*, en *Neder-Zaxen*, noemende de zelve Volkeren; steltze van *Nimegen* af langs de *Maase* en *Rhyn*, met de *Scheld* en *Sine* (zyn arm) aan 't Westen in Zee vallende, tot de *Laveke* of ter *Elve*. *Ostende* wierd een Stad der *Vriesen* genoemd, en lag aan de *Sine*. Tot *Egedorn* aan de *Elf*, noemtmen nu nog *Strand-Vriesen*. Verdeelingen. *Carel de Groote* trok van de *Christen* gewordene veele diensten, gaf haar (zo 't werk zuiver is) en vremde *Genaden-Brief*, met breed klinkende uitdrukzels, maar een vergiftige nasmaak, want daar op hebben Bisschoppen van *Utrecht*, Graven van *Holland* en andere gegrondvest, het regt der Brieven door 's *Keizers Hof* zo vaak, als zot verleend; wyl die brieven niemand en hielpen, om dit vrye Volk te verslaven, en haare verkrygers, als windbuilers, Volk, en leeven kosten. *Plinius* noemdze tusschen *Vlie* en *Schelde*, en wy tusschen 't *Vlie* en *Suin* de *Wester*, en de rest tot de *Weeser*, de *Ooster-Vriesen*: andere hebben de *Ooster-* en *Wester-Vriesen* met de *Eems* gescheiden. De *Vranken* met deeze byna een Volk, wierden zot genoeg, om met deeze *Vriezen*, daar na te scheiden, in *Erf-Vriesland*, en *Vry-Vriesland*. Daar na in zeven *Zeelanden*, of *Strand-landen*, en zeven Stedekens of Hoven aan Zee gelegen.

I. Het eerste was *Zeeland*, van *Zuin* tot *Petten*; den uitloop der Ooster *Rhyn*.

II. Van *Petten* over *Flie* tot de *Laveke*, meest *Vriesland*.

III. Van de *Laveke* of *Lauwers* tot aan den *Eems*, nu *Groningen en Omlanden*. Deeze zyn onder de *Vereenigde Landen*.

IV. *Oost-Vriesland* van de *Eems* tot de Haven van *Butiaden*, nu *Emderland* of *Oost-Vrisland*.

V. Tusschen de *Jade* en *Weeser*.

VI. Tusschen de *Weeser* en *Elve*.

VII. Tusschen de *Elve* en *Eyder*. Waar menze nu nog *Strand-Vriesen* noemd.

Van drie Bisschoppen altyd geplaagd, de *Breemer*, *Munstersche*

en *Uitrechtsche*. Het is zedert het afscheuren van *West-Vrisland*, welk den *Hollandschen Grave* vermeesterde, en bleef bedwingen, lange jaaren gebleeven, een Provintie aan een inbreuk van de Noord-zee geleegen. Heeft aan 't Oosten de *Laveke* of *Lauwers*, een water uit de moerige Heiden, van de *Bourtang* na *Coeverden* gesprooten, en deeze Provincie van *Groningerland* scheidende, tot daarze in de *Watten* loopt; aan het Zuiden *Overyssel*, en oude Graafschap *Cuynre* met de Vloed van dezelve naam; aan het Westen en Noorden de *Zuider-Zee*, en ingebroke *Watten* der *Noord-Zee*, die zyn eerste geweld op de Eilanden van *Tessel*, *Vlie*, de *Schelling*, *Ameland*, *Eyerland*, en andere kleine uitstort. 't Heeft den *West-Vriesen* of *Noordhollandschen* omtrek en zyne Steeden en Dyken in 't oog, en by *Stavoren*, kenlyk voor zig leggen, met *Urk*, *Ens*, *Emeloord*, *Marken*, 't Eiland *Bant* in 't Noorden, en 't *Geldersche* strand; van *Schiermonniken-Oog*, eertyds een schoon Eiland met een Klooster, is niet veel overig; het klimt aan 't Zuiden van de *Criter* op met *Stellingwerf*, strekkende met een groote ruimte Westwaard aan, zo dat de *Noordhollandsche* en *Vriesche Kust* naauwlyks drie mylen van een gescheiden zyn, door de *Zuiderzee*, aan de eene kant *Enkhuisen*, aan de andere *Stavoren*, als Capen of Hoofden uitsteekende. Van *Stavoren* Oostwaard zachtelyk buigende, zietmen *Hinloopen* en *Workum*, en van daar na 't Noord-Oosten lopende drie kloeke mylen Dyks, vertoont het de Stad *Harlingen*, en langs een ondiepe Slykstrand, zeven mylen voortgaande, bind het Eiland *Bant* met verloop van tyd aan 't land van *Vriesland* vast. Maar de boven genoemde Eilanden, zyn door Handvesten der Graven aan Holland vast gebleeven, uitgezonderd *Ameland*, welke des *Roomschen Ryks*, en Vry wil zyn: van hier loopt het Zuid aan, en laestelyk na 't Oosten, en word ontfangen van het groot en wyde mondstuk der *Laveke* of *Lauwers*, welks inham meer een Zee als Stroom of Rivier gelykt; en met deeze Rivier bepaald, loopt het aan *Drent*, krom afvallende met een Zuidelyke bepaaling, aan de *Cuiner*: de gedaante en vorm van 't geheele land, is meest vierkant, ruim in de langte en breete, elks acht kloeke mylen; aan 't Zuiden Bosch en Geestland; anders meest met schoone Beemden, Wyden, Wateren en Griften voorzien, en door de Meiren, Zee en Rivieren, behalven haare ingebooren stouthertigheid tegen Vyandlyken indruk wel verzeekerd. Hout, Torven, Visch, Vlees, jacht, Zee- en Rivier-Visch, vol op hebbende, met groote winst uit Granen,

nen, Aardvruchten en heerlyke Wyden tot Paarden, Osſen, Schapen, Verkens, van Melk en Honing overvloeyende; het land is meeſt effen, tot Wyden wonderlyk, maar meeſt zo leeg datmen het zelve byzonder na de zyde ter Zee hellende, niet gemakkelyk kan bewandelen, van het beginzel van den Herfſt tot diep in de Lente. De Steeden en Dorpen zyn door nood van ouds op hoogtens gebouwd, en met ſterke Dyken aan een gehecht, die wel naarſtig bewaard en onderhouden worden. In den Voorzomer zietmen 'er veel land onder water ſtaan, dat het eene arm der Zee ſchynd te weezen; zo dat men 't meeſte land maar half jaars gebruiken kan; hoewel dagelyks al meer en meer uitgemaalen word en met Ka- en Middel-dyken verbeeterd: en is ook wel zo verre, dat het zyn zelven buiten Wyn van alles voorzien kan. Haare Torven zyn van gronden tot 15, 16. en meer voeten diep, en 't ſchynt geloofiyk datze uitgegraaven zynde, van de zwaveldampen van onderen, de ſlym en ſlip weer aangroeyende, tot Torfland hervormt; want in de tyden van *Plinius* hadden de *Vrieſen* gantſch geen boomen, en 't is de pynewaard hem te hooren, want men kan de waarheid van die tyd gezegd, na-oogen. „Wy hebben in 't Noorden „gezien, de minder en meerder *Chaucen*, (of *Ooſt-Vrieſen*). Daar is „de wilde Zee, gedreeven met een groote en oneindelyken loop, door „Ebb' en Vloet tweemaal geſchiedende, des daags en des nachts; „de eeuwige oneenigheid der natuurlyke dingen bedekkende, in twy- „fel ſtaande of het een deel der aarde of zee is. Daar onthoud hem „dat elendig Volk op hooge heuvelen van aarde, die het maakt om „zig te beſchermen tegen de vloeden der Zee; Hutjes en Huisjes „daar op makende, gelyk de zeevarende luiden, die van de wateren „beſloten zyn; gelyk als zy, haare heuvels verlaten, als den geenen „die ſchipbreuk geleeden hebben, en de Zee afloopende, jaagen en „vervolgen zy de Viſſchen die met de Zee vluchten. *Plinius.*

„Zy mogen als haare Nabuuren, geen Vee hebben om met melk „gevoed worden, nog tegen wilde dieren jaagen of losgaan, want zy „hebben niet een Boom in al haar landſtreek; zy maken van water- „kruid, en biezen, Netten om'er de viſch meê te vangen, en ſlyk op- „vattende, droogen dat meer met de Wint als met de Son, en ver- „warmen alzo haare Spyze, en verſtyfde lichamen voor de Noorder „koude met aarde; geen Drank hebbende als Regenwater, 't welk „zy in groeven bewaren, in de ingang van haare huizen.

Van deze Torven-ſtof zyn veele deelen van *Vrieſland* wel voorzien, waar van zomtyds zeer zwaare ongevallen ſpruiten, gelyk in de brand van het *Jonker-Meir*, genaemd na de Schaap-herdreſſe van een Jonker; dit ſtuk Torfland, groot in lengte en breete ſtyf twee mylen. Zo is door onvoorzigtig vuur maken, dat land gantſch in de vlam geraakt, met zulk een heevigheid dat het onmogelyk was te bluſſchen, wat neerſtigheid men daar toe deed, zo dat de ſtof gantſchelyk uitteerde, en in plaats van zulk een reep Torfland een Meir in de plaats quam; zeer viſchryk en bevaarbaar. Het is 'er nu zo vol van Inwoonders dat men daar in teld, *Groeningerland* mede gereekend 500. Dorpen.

Om de Hiſtorien te hervatten, na de alderlomſte Eeuwen van 5. tot 700. tot de tyd dat men eenige zeekerheid op Schryvers kan maken, in *Valentiaans* tyd en aan zyn Hof waren *Hengſt* en *Horſt* boven aangeroerd, opgequeekt, en wierden in *Vrieſland* of *Neder-Saxen* te rug gekomen zynde, door *Vortigernus* in 't Eiland der *Britten* overgenodigd om hem in den Oorlog tegen de *Schotten* by te ſtaan; zelfs met de *Romeinen* te zwak zynde om de *Picten*, *Schotten* en *Deenen* tegen te ſtaan, terwyl *Italien* van *Attila* wierd gedrukt, met zyne *Hunnen*. De *Picten* waren in een deel van *Brittanien* achter *Northumberland* neer gezeeten, den *Schotten* zo wel als anderen laſtig, tot zy van *Kermeth*, Koning der *Schotten*, na
Anno 836. 't verlies onder *Vortigernus*, gantſch onderdrukt wierden. Die twee Broeders ſtapten met 9000. *Vrieſen* over, en behielden het Veld in verſcheide ſlagen tegen de *Schotten* en haar byeen geraapte Vrienden, maar by wanbetaling en ondankbaarheid der *Britten*, moeſten zy tegen dezelve Oorlogen, van welke zy te hulp geroepen waren; zo dat zy met nieuwe overtochten meer en meer van *Vrieſe*, *Bataafſche* en andere Bondgenoten hun in *Brittanien*, met ſchrik en overwinning deden zien. Het *Roomſche Ryk* tot de *Vranken* overgegaan, en die door loosheid van de *Roomſche Stoel* geſplitſt, verviel tot allerlei ongeleegentheeden; *Duitſchland* raakte in handen van de Ryksbedienden, en de Hoofdmeyer, of Maire van 't Hof wierd beſchikal der zaaken; de Pauſelyke Stoel hielp de kleine groot maken, om dat die van hem afhankelyk, weder aan zyne verheerlyking de hand zouden bieden: ieder met de Heilige Stoel geholpen, dorſt alles onderneemen, want wie tegen de Geeſtelyke Sleutels zyn ſlooten wilde verzeekeren, wierd van den Ban Geblikſemt, en

en 't Gemeen ſtak onder de geſchoorenen Oppermacht in zo needrige en diepe onderwerping, dat het niet alleen zyn hert en eed, zyn Vorſten onttrok, maar haar te dooden, een Heilige verdienſte reekende, als zy in den Ban waren. Der *Franken*, *Auſtraſien* en *Latheringer* Koningen, bogen elk om 't beſt voor St. *Peter*, om malkander te vernietigen; *Pepyn* ſtak uit onder deeze, en voor hem *Clovis* de eerſte *Chriſten* onder de *Frankſche* Koningen, namen een Volksnaam, *Franken*, zynde anders *Weſtfalen*, *Drentſche*, *Twentſche*, *Vrieſen*, *Sicambers*, *Salien*, *Bataven* en haare Bondgenooten. Maar met die naam tegen de *Roomſche* jokdraagers praalende, namen in 't algemeen die naam aan als *Chriſtenen*, tegen de naam van veele Heidenen die zy met een algemeenen naam *Saxen*, na een zoort van geweer, noemden, om dat die berugte Volkeren, te vooren tegen *Romen*, en nu tegen de *Franſche* heerſchzugt haar ſterkten: de *Frankſen* verlieten haar Taal, die kennelyk blykt uit *Otfrid* en andere *Neerlands* te zyn geweeſt, en hernam met het overſchot der *Gallen*, onder haar en eenige *Romeinen* de Taal der Papen, die ſlegt *Latyn* brabbelden, en met verwarring een Bedeltaal als de *Franſe* uitmaakten, haare *Frankiſche* Taale verlatende. Deeze *Franſe* Koningen en *Frankiſe Duitſche* Keizers gaven alhier alles aan de Biſſchop- Anno 678.
pen weg, gelyk aan den Paus elders: *Wilfried* uit *Jork* na *Romen* willende, deed de *Vrieſen* in deeze landen woonende het eerſte Evangeli-licht op: de Nazaaten dwongen, door *Karel Martel*, *Adgil*,
Radbods Soon te Kerſtenen: *Wigbert* met *Egbert*, werkten beide daar Anno 732.
weder vergeefs tot de voortplanting, *Bonifacius* wierd met 50. Heilige medegezellen by *Dokkum* dood geſlagen. *Pepyn*, als boven Anno 757.
aangeroerd is, was Oppervoogd in *Auſtraſien*, *Maire*, of *Hofmeyer* in *Neuſtrien*, Hertog in *Braband*, gaf *Willebrord* klem en ſchonk, gelyk zyn Navolgers meer aan andere Biſſchoppen deeden, *Vrieſland* van de *Sine* tot de *Eems*, aan de Biſſchop die zig tot *Uitrecht* of *Wiltenburg* neerzette. 't Wierd een Oorlog van Staat, en droeg de naam van Geloofskryg. De Biſſchoppen, Deekens, Abten, Prooſten en andere Soldaats vechtende, en willende moorden, wierden als Martelaars beſchreid en haar naam Geheiligd, als zy dood bleven voor den Vyand, die zy zelfs dooden wilden; en evenwel lukte die kunſt, want hoe zeer *Saxen*, *Vrieſen*, *Deenen* en *Nooren* vochten, zy raakten onder de Myter en des Paus zendelingen, de *Frankiſche*, en daar na andere Vorſten.

De

De *Engelsche* of *Engel-Saxische* Priesters konden meer dienst in de Landen der *Vriesen* doen, als anderen, want zy hadden dezelve Taal, zynde 230. jaaren te vooren, in *Brittanien* overgetrokken, de Vorsten, van die Volkeren, aan welke zy nu te Prediken hadden.

De Ingezeetenen hier, hadden Godsdienst, gepolyste Zeeden genoeg, om voor geen Barbaren, of woester wilden te gaan, maar baden uit hun zelven, geen Beelden aan voor Goden, veel min als Goden; agtende de goedheden, die zy van 't oneindig Weezen ontfingen, niet verbeeldelyk, maar gaven egter Namen als immer nodig is, tot onderscheid der zaaken, die zy begeerden of kreegen, en hielden de dichtste Bosschen voor Tempelen, welke zy afkeurden, als voor oneindige Eeuwigheeden, na der *Druyden* Leere te naauw en gering.

Eenige hebben van *Hercules*, *Mars*, *Mercurius*, &c. onder *Vriesen* of *Bataven* gedroomd, maar zyn die of andere ergens gevonden, dat is voor de Godsdienst der vreemden geweest, die wy niet tegenspraken; heeft men *Hermenzul* of *Irmenzul* geëerd, dat is een Zuil ter eeren de Held *Armenius* opgerecht; en zulke steenhopen vindmen aan de *Eems* in *Munsterland*, *Drent*, *Twent* en elders veel, tot Graf en Eerteekens der Braven, welker Daaden by Liedjens, of Vyerdagen, tot geheugen der Zeegenen gezongen wierden, om de jeugd tot diergelyke Manmoedigheid te nopen; *Carel de Groot* heeft 'er veele byeen gezogt, om dat hy te *Ingelheim* gebooren, een landsman der *Duitsche* zig reekende, en een deel van der zelver Volkeren aan zig eigende.

Deeze volken, Vrye *Vriesen*, Oude *Batavieren*, Stoute *Saliërs*, *Phalingen*, enz. de Beelden ongewoon, en de Saligmakende kennis buiten en boven begrip vindende, en ziende dat de *Martiale* klem, door de Christene Zeeden laf wierd, den aanwasch van 't volk door Orden en Monniken te rug ging, en dat Vorsten en Helden aan oude zuffers en geschoore graauw moesten gehoorzaamen, zetten zig tegen de Predikers. *Cæsar*, *Tacitus*, *Strabo*, *Jomandes*, en meer Schryvers, toonen het groot verschil der innerlyke kennis van de Priesters en Priesteressen onder deeze en verdere Noorder Volkeren: tegen de uiterlyke Dienst, Poppery en onbekende taal, en verdichtzelen der Zielplaatzen, by haar, die 't verhuizen der Zielen, geloofden; dit alles byeen komende, deed zo veel stropen, over-

overloopingen der wilde Volkeren op deze en andere Ryken vallen; de gewoonte was niet als nu, 't volk te laten blyven dat men verwonnen had, men doode, verslaafde, of ten minsten verplaatste de overwonnen kaal uitgeplukt, die dit ontkomen wilde, moest na de ongenaakbare plaatsen wyken; welke waren, 't koudste Noorden, de Zee, Eilanden, Bosschen, klippen en Moerasschen; die zo dwaalden, moesten fortuin zoeken, zo vielen de *Vriesen* en *Saxen* op *Engeland*; de *Deenen* en *Nooren* weer op haar; andere Volkeren op andere Ryken.

Al wat de Bisschop van *Uitregt* door zyn zelven, of door zyne bekeerde, wierd werldlyk 't zyne als *Grevelingen*, *Antwerpen*, *Hulst*, *Walcheren*, *Zeeland*, *Kleef*, *Gulik*, *Braband*, de 4. Ambachten van *Vlaanderen*, *Kempen*, *Helder*, 't *Sticht*, en gantsch *Vriesland*. *Dirk*, of *Dietryk*, van een klein Graafjen of Landrechter in 't *Zuid-Holland*, en zyn nazaaten ontrokken zig dezen weereldlyken Heiligheid, en Oorloogden tegen den Bisschop van *Uitrecht* en zyn grooten aanhang, zo lang datze haar zelven vryden, waar in zy van de *Vriesen* eerst bygestaan wierden, die zy naderhand zelfs op 't lyf vielen, zo dat de *Vriesen* tegen een Weereldtlyke en Geestelyken Wolf te gelyk, of voor den een, tegen den ander gestadig hadden te oorlogen; want de Bisschop te vooren den *Ceulsen* onderworpen, maar nu zelf Meester zynde, kon nooit rusten. Daar was een Kerk ter eeren van St. *Marten* van *Tours* gesticht, met een Raad van veertig Kanoniken in 't jaar 697: stil en Kerkelyk droegenze haar, met zoete en fyne middelen, inschrokkende allerlei giften tot dat de Heeren arm en zy ryk waren, doen deeden zy de Heeren St. *Paulus* Swaard gevoelen, als zy dorsten kikken; De 18 eersten hielden 't nog redelyk, maar daar na liep het van quaad tot erger, welk veroorzaakte dat de *Vriesen* zulks ziende, later de bekeering aan naamen, tot dat *Karel* Anno 785. *de Groot* de *Saxen* af oorloogde, en de *Vriesen* voor hem luste in te stappen: *Wittekind* moest mede Christen worden, en *Albion* wiens naam ook *Wittekind* was, maar die in Papenlatyn, zyn naam in *Albion* moest veranderen, bleef aan de Godsdienst. *Radbod* waagde een Veldslag tegen *Carel Martel*, en sloeg hem, waarom *Adgil* Munten dorst: *Agillus Secundus*, *Frisiorum Rex*. En daar na *Gondebald* die na liet deeze Munt. *Gundebald I. Adgilli Filius*: en *Mon: Aurea. Civit: Docomensis. Anno Dom:* IↃCCXXXIX. Maar *Radbaud de Tweede* stapte daar tegen, met de *Heidensche* party we-

der in, en verliet het land liever als de party; eindigende de Koniglyken naam in *Vriesland*, die 383. jaaren geduurd had; *Fortema* wierd Poteſtaat of Stadhouder, ſloeg de *Nooren*, die de Noordweſter deelen van *Weſtergoo* verbranden, en ſloegen *Jan Hermana* Soon van *Ubbo* dood.

De *Stavorſche* namen vyf Scheepen van de *Nooren*, en dreeven haar voor de tweedereis te rug. Die van *Stavoren*, *Dokkum* en *Bolſwaard* bouden ſamen 14. Scheepen, landen in *Holts* of *Holſtein* en *Deenmarken*, beroofden 't en keerden Zeegenryk weerom, en deeden daar na nog een togt, in de *Lauwers* en *Eems* invarende, waar zy veele *Noordſche* en *Deenſche* Scheepen vernielden, of in triomph te rug brachten. De *Vrieſchen* Adel, hoewel zy nu en dan tuſſchen de behaalde zeegeningen op de *Saxen* en andere Heidens wel eens geneepen wierden, verkreegen een groote naam, en die geſchenkbrief van den Keizer, waar door zy gevryd, en in haar eigen herſteld wierden; met macht van een Poteſtaat te kiezen uit de haren; den Keizerlyken Arend te voeren in haare Schilden, en meer eerſchyn van 't Hof. Zy ſloegen met minder zeegen tegen de *Saracenen* in *Italien*; bouwden in *Romen* een eigen Woonhuis voor haare Ridders, en een Kerk om de beenderen van een Heilig, die zy meenden gevonden te hebben, daar te leggen. De *Nooren* en *Deenen* niet verkroppen konnende de ſcha en ſchimp in *Vriesland* geleeden, vallen met 200. Scheepen in *Vriesland*, overſtrooment en bedwongend onder *Gotrik*, die naderhand door *Adolf*, die een Klooſter van zyn naam heeft nagelaaten, den *Vrieſen* moed en hulpbenden toezendende, geſlagen en verſtrooit wierden, die daar na weder keerende, *Nimwegen* en
Anno 831. *Uitrecht* in de brand ſtaken, maar op de *Vrieſen* gevallen zynde wierdenze met verlies van 800. man geſtraft, en lieten hun roof te pand, onder beloften van *Vriesland* niet meer aan te doen; welke ſchande, vermeerderende wanneerze door den Biſſchop aangezet tot 14000. toe
Anno 876. aan alle haare Grenſen ombrachten; Onder *Adelbrik* van *Adelen*, die gevolgd wierd *Heſſel Hamana*, Poteſtaat voor zyn leven gekoren.

Carel de *Kale*, gaf *Vriesland* ten Bruidſchat aan den *Deenſchen Godfrid*, maar die landen leeden die overdragt niet, en joegen den *Deenen* 't land uit, *Gothfried* en *Sigefried* geraakte beide dood; *Rol-*
Anno 663. *lo* overliep *Vriesland* daar na, maar zette daar geen vaſte voet in, door *Igo Galema* te rug gedrongen, die Vader des Vaderlands wierd genoemd; dog Graaf *Dirk de Tweede* drukte haar Vryheid neer,

maar

maar zy vielen in *Kermerland*, en floopten *Egmond*; overftroomen *Alkmaar* en *Haarlem*, en wierden naaulyks voor *Leidens* Burgt geftuit, tot ze by *Rynsburg* in een flag van den Graave van *Holland* overwonnen wierden, die ter eeren St. *Laurens* den Zeegendag een Kloofter daar oprechte. *Arnulph Dirks* Soon beftookte haar nog ftrenger by *Winkel*, maar wierd geflagen. *Goffo Ludignam* wierd Poteftaat, Anno 593. wiens Dochter de Moeder wierd der *Brederodens*. *Dirk de Derde* van die naam, Graaf van *Holland*, *Adelbold* den Bifſchop meer als eens verwonnen hebbende, nam wraak van zyn Vader *Arnouts* nederlaag en dood, twee andere Graven, wierden de een in *Dordregt* geſchoten, den andere in *Hemert* gedood, en hadden ander weerwerk als *Vriesland* te plagen. Den Bifſchop lucht ziende, lokt *Govert met den Bult* in *Holland*, die alles met geweld afloopende, den *Vriefen* de flaverny dreigde; maar de *Vriefen* die hem in zyn tocht en hertred ribbezakten, beleegerden hem in *Alkmaar*, en hy was daar in haar handen gevallen had hem den Bifſchop van *Uitrecht* niet gered. *Dirk de Vyfde* tot jaaren en ftand gekomen, na 't vermoorden van *Govert met de Bult*, kreeg den Bifſchop gevangen, en won alom tegen een eigelyk, zo dat het overſchot der *Weft-vriefen* over 't *Vlie* moeften wyken, den Graaf fparende jong nog oud, en rukten voor *Stavoren*, 't welk hy vermeefterde, de Uitlanders wierden alle gedood, en de Burgers met zwaar rancoen gekneveld; terwyl *Egbert* van *Saxen* van een andere kant indrong. *Hendrik de Vierde* ſchonk *Vriesland* na afftand van *Egbert*, aan den Bifſchop van *Uitrecht*, maar de Wapenen der Ingezeetenen voor haare Vryheid golden meer, als de Parkementen van Keizers of Koningen.

In den Paus *Urbanus de Tweede* zyn Hierarchie, deeden de *Vriefen* haare naam klinken in de *Kruisvaarten*, *Liaukama*, *Hardman*, en *Forteman* bleeven daar Ridderlyk, de Broeder van *Liaukama* wierd Stadhouder van *Nicæa* gemaakt; in 't beftormen van *Hierufalem* gewond, en te *Jaffa* begraven. *Hendrik van Saxen* quam uit *Brunswyk* den *Vriefen* op den hals, die hy als zyn erfgoed reekende; maar A. 1072. by *Norden* wierd hy zo geklopt dat'er weinig af weder quamen, hy zelf in de vloed ſmoorde; deeze *Galamaas* Neef had het geſchil tegen de Grave van *Holland* om 't Boſch van *Kreil*; hy zou daar den *Hollandſchen* Graaf doorfteeken hebben, maar de queftie wierd door tuſſchenſpraak van *Goverd van Braband* neergeleid. *Floris de Elfde*, Graaf van *Holland* viel weer de *Vriefen* in het land, maar

wierd by *Scharee* in 't Zuidooſt van *Stavoren* geſlaagen, dog met hulp van *Petronella* zyn Vrouw de Suſter van den Keizer *Lotharius* wierd hyze weer Meeſter. *Lotharius* ſchonk *Vrieſland* al weer weg aan de Graaf van *Holland*, die haar aanviel, maar niet veel uitvoerde. *Hendrik de Vyfde* ſchonk het Land aan den Biſſchop, en daar na aan *Gondebold*; dezelve nog byzonder eens *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*: drie maal ging de gift over en weer, maar niet de Vryheid.

A. 1170. Eider haalden wat werk over hoop, om *Vrieſland* tot geſchenk te krygen, zy wierd geen Speelpop van die diere Zeegels, maar behield op allerlei wyze haar Vryheid, en *Saxen*, *Brunſwyk*, *Uitrecht* en *Holland* kreegen alle de handen elders vol werk, zo dat zy onder *Saco Rynalda* de zevende Poteſtaat wel voeren.

Dirk de Sevende, met zyn Broeder in vyandſchap raakende, gaf reeden aan de *Vrieſen* om zyn Broeder *Willem*, tot Heer van *Vrieſland* te huldigen: die boude 't Kaſteel ter *Ooſterzee*, en verdreef den Grave van *Cuinre*; den Biſſchop *Dirk* van *Uitrecht* meende haar uit te pluggeren tot *Stavoren*, onder Geeſtelyke voorwendzels, maar Jonker *Willem* bovengenoemd, kreeg hem by de kop, knevelde hem, en meende hem op zyn Slot van *Ooſterzee* te Kerkeren, maar liet hem nog door de Ingezeetenen van *Stavoren* verbidden.

Vronen wierd te deezer tyd byna van Graaf *Jan* van *Henegouwen* verdelgd, en ſleepte in zyn ondergang meede 't gantſche *Weſt-vrieſland*, dat door *Brederode* overvallen wierd, terwyl het van een geſcheurd was door de Zee-vloed, en zo wierd den Grave van *Holland* te mets Meeſter van de *Waterlanders*, *Drechter Vrieſen*, en *Noordhoekers*, welk veel aanzien en macht den *Hollanſchen* Grave aanbragt; en *Vrieſland* deed zyn hert en ingewant voelen den Oorlogsbrand, want nu moeſt geſtadig de Alarm-klok kleppen, langs de Dyken, tegen den inval of aanval des Graven, of der Zeebaaren, die by tuſſchen tyden afgryzelyke woeden, op het ondergezwolge land lieten zien. De brand in een zeer heete Somer vatte in een Boſch de *Fluyſen* genaamd, wyl de grond veenig was, verteerde het tot een byzondere diepte, die van 't nabuurig water ſtraks vol liep, eerſt een Meir wierd, maar met inbreeken van 't Zeewater te mets zeer vergroote en verbreede, nog de *Fluiſe* genoemd, in 't Weſten van *Galamadam*, tot in mond van de *Heegſtervaart*.

Willem, van Graaf van *Holland* tot *Roomſch* Koning opgevoerd, ge-

genood kragtige byſtand van de Ridderſchap der *Vrieſen*, in 't vermeeſteren van *Aken* de Kroonplaats, en wilde van haar als Heer gehuldigd zyn, dit niet lukkende ontbied hy de *Vrieſen*, zy komen te baan by *Hoogwolt*; de Koning ſtoot voor uit, valt in 't Ys en ſneuvelt 'er, ongeacht begraven in een ſlecht huisje, terwyl de zynen met een ſchandelyke neerlaag te rugge weg vluchten, wanneerze de droeve maar van haren Heers dood verſtonden. *Floris* nam hier van wraak, *Stavoren* en alle de Staaten des Lands te *Hinloopen* vergaderd, moeſten hem Hulde en manſchap zweeren, en haar voorts ſchikken na 't begeeren en voorſchrift des Graven van *Holland*. *Weſtergoo* was nu al gantſch *Hollands*; als de *Nooren* weer een torn waagden, maar door *Reyn Camga* Poteſtaat, heldachtig aangetaſt, lieten 'er de ſtoutſte der Heeren zitten, en *Heſſel Martena* de tiende Poteſtaat dreef de *Hollanders* die 't op *Leeſterland* en *Stavoren* gemunt hadden te rug; zig wreekende op de *Weſt-vrieſen*, ſtaken in en om *Enkhuiſen* veel wooningen in de brand. *Urk* droeg zig op aan *Æmilius*, die van St. *Odolfs* Abt was, en Heer by *Stavoren*, afgaande *Overyſſel*, *Gelder* en *Cuynre*, maar kort daar op ſtaken de *Enkhuiſers* dit St. *Odolfs* Klooſter in brand, dog die wierd van de Burgers van *Stavoren* gebluſcht, en de Moordbranders in de vlam opgeknoopt. Na *Martenas* dood voelde *Vrieſland* Peſt, diere Tyd, Zeevloed en Oorlog te gelyk, met Hongersnood, maar dit dempte het godloos vuur van oneenigheid niet: de bloeddorſtige verdeeldheid der *Scieringers* en *Vetkoopers* van morren tot uitbarſten, de *Hollanders* daar op merkende, vallen by *Makkum* en *Kornwert* op de *Vrieſe* Onderdaanen, maar wierden van de *Vrieſen* overmand, buiten boord geſmeeten, en de zeegevierende *Vrieſen* plunderen *Enkhuiſen* en *Medenblik*, deelende den roof, zo ſchonken zy de Schepen aan die van *Stavoren*; zy greepen aan de andere zyde, den Grave van *Gelder* in zyn legerplaats aan, by *Vollenhoven*, en ſloegen hem veel manſchap af, en ſloten een Verbond met de Anzeeſteeden tot welk oogwit de Biſſchop van *Gulik* haar de geleegendheid zelf aanbood, waar in zy gehouden wierden, over en weer malkanderen ter Zee met Mannen en Scheepen by te ſpringen, geweld van vyanden tegen te gaan, Vrybuiters te dempen, en van malkanders Havenen en Tollen bevoordeeld te zyn, enz.

A. 1292. A. 1309. A. 1313. Schieringers en Vetkopers. A. 1318. A. 1331.

Woldemar, Koning van *Deenmarken* gaf haar ruimſchoots alle de baten en voorrechten die zy by de voorige *Woldemar* hadden genooten,

ten, en is dien Artykelbrief van de Prelaten, Grietmans en Rechters der Steeden in *Oost-* en *Westergoo* ook zo beantwoord. Van de *Hollanders* te water bestormd, sloegen zy die op de *Zuider-zee*, maar dit wierd eer 't verder uitbrak te *Haarlem* gedadingd, mits dat de *Vriesen* hunne goederen van de Graven van *Holland* zouden te leen ontfangen, en zyn Rechters en overstens getrouw zyn; dit ging echter niet aan, de *Vriesen* smeeten het in 't war, de Graaf *Willem* wapende zig om op haar los te gaan, maar stierf eer hy zyn
A. 1337. togt volvoerde. *Willem* zyn Soon verzoend met den Bisschop, takeld zyn Vloot toe, die verstrooit raakt, eenige landen by *Stavoren*, andere bleeven in de *Vliestroom* leggen. *Jonker Jan van Beaumon* stapt stout aan land, te *Zuid-Finne* by 't St. *Odolfs* Klooster, overvalt daar een trop *Vriesen*, de Graaf aan de andere zyde steekt een Dorp in brand, dringd moedig in, maar de eene van de andere zynde gescheiden, en de *Vriesen* aanwasschende, word 'er een swaare stryd geslagen, daar in bleef de Graaf zelf, met zeer veel Ridders en Heeren neergeveld; de *Vriesen* bouwden ter geheugen van zo
A. 1345. wonderlyken zeegen, een Kapel, vierden dien dag ter eeren de *Maagd Maria*, tot dat den Hertog van *Saxen* dit geheugteeken afschafte; nog noemtmen dien dag, de *Vriesche Lieve Vrouw*: de Graaf en verdere verslage Ridders na 't *Bloemkamp* by *Bolswaard* gebracht en daar begraven, maar *Albrecht van Beyeren* deed het Lyk
A. 1338. des Graven na *Valencyn* overbrengen, en daar staatig neder zetten. *Swarte Margriet*, de Suster van Graaf *Willem*, taste *Marken* aan, en al de goederen der *Vriesen* in *Holland*, maar kreeg tegen haar Soon zo veel moeite, dat zy *Vriesland* ongemoeit liet, welk ondertusschen door aanhitzen der Geestelykheid, zyn zelven in de oude partyschap vernielde, zonder om pest of waters-nood haar drift te
Gevallen. stremmen. Buiten zulk een ramp van zo schroomelyken duur en verwoestend gevolg, zou *Vriesland* in de Zeevaart en anders gebloeid hebben, de Zeegaten vergroot zynde hadden haare Havens bequaam tot groote Scheepen gemaakt, zy bouwden en voeren zelfs, en ontfingen haare buuren, van verre aangelokt, zo van *Aalbregt*, Koning in *Sweeden*, als van *Woldemar*. Den Hertog van *Gelder* offerde haar op de vrye kusten van zyne landen in den *Yssel* en langs de *Zuider-zee*. De Jonkheer van *Holland* aan 't *Fransche* Hof genepen, met vuile schemp over *Willems* nederlaag in *Vriesland*, rooide zyn Vader Hertog *Albrecht* van zelfs fel genoeg op, om dat op de *Vriesen*

sen

ſen te wreeken; hy komt by de *Cuynder* in *Stellingswerfs* land opſtuiven, ſlaat 1200. *Vrieſen* en daar onder *Juw Jongama* dood; maar moeſt om andere zaaken zyn verdere wraak na laaten; zyn vertrek deed de *Schieringers* en *Vetkoopers* malkandere verdelgen, als de *Bronkhorſten* en *Heekerſen*, in *Gelderland*, *Hoeks* en *Cabeljauws* in *Holland*. Maar Hertog *Albregt* vergaderd voor *Enhuiſen* een groot deel volks onder Jonker *Willem van Holland*, Grave van *Ooſterbant* zyn Zoon, met *Arkel*, *Egmond*, *Brederode*, *Waſſenaar* en andere Ridders; zy zeilen over, na eenige tegenſtand landen zy by *Stavoren*, daar zy de tegenſtand in ſtukken hieuwen, *Stavoren* meenden te beſtormen, maar de *Vetkoopers* de *Hollandſche* zyde kiezende, en zo de Provincie geſpleeten zynde, wierden zy gedwongen haar zelven den Grave van *Holland* te onderwerpen; den Grave en zyne Erven voor haar natur,lyken Heer te erkennen, te dulden dat 'er Slooten, Dwingers en Kaſteelen voor *Hollandſche* bezetting zouden worden gebouwd, maar zy hielen voorts de bediening van haare Rechtbanken en eigene Wetten, *Stavoren* en Kloofter St. *Odolf* voor den Grave altyd open houdende: dit wierd van des Graven wegen en de *Vetkoopers* plechtelyk onderteekend; daar wierd aangeſteld tot Landvoogd van *Vrieſland*, *Floris van Alkemade*, en tot Slotvoogd van *Stavoren*, *Gerard ven Egmond*, dit ſmaakte weinig de *Schieringers* die geſlagen van Hertog *Albregt* by *Foſwert*, *Dokkum* verlieten, en *Luynen* met zyn vaſte Slot in *Hollandſche* handen gaven, vluchtende liever na *Groningen* als dat zy zonder Vryheid zouden leeven, die ook 't luk hadden van Hertog *Aalbregts* Schepen in brand te ſteeken en begonden weder haar Vryheid te herneemen, neemende *Dokkum*, *Cammingaburg* en *Luyne* weder in. *Brederode* quam te *Molqueren* en op *Stavoren*, toen waren zy weer als vooren vrye luiden; kozen tot Poteſtaat en Byzitter *Sivaard van Goutum* en *Haring Haringsma*; maar alles hielp niet, de over en weerlopende kans van *Schieringers* en *Vetkoopers* van Monniken, en *Gronigers* geſtadig geſtookt, vernielde de ſterkſte Slooten, en vermoorde de beſte Ridderſchap, terwyl dan de een en den andere op *Vrieſland* loerde; nen ſloot eindelyk een Verbond tot ſtilſtand te *Groningen*, maar die van *Oldekloofter* deeden 't weer breeken, tot dat eindelyk de armoed en elend, haar dwong af te ſtappen van haare dulheid en hitte, ſleepende echter naaulyks een ſchadu na van de luiſter die zy bezeeten hadden, tot dat *Bourgondien* de macht derlanden in zyn geweld kreeg.

Schieringers en Vetkoopers.

Phi-

A. 1467. *Philips van Bourgondien*, heeft begeerd by dreigend aanſchryven van de Staaten van *Vrieſland*, dat men hem voor Landen Heer zou erkennen, maar de dood voorquam het gedreigde, of de huldiging. *Karel de Stoute* zyn Soon eiſchte het zelve, Gedeputeerdens na hem afgezonden keerden te rug, vergeefs vertoont hebbende, dat de Graven van *Holland* met zeekere ſchatting als erkentenis, en byzonder Vrouw *Jacoba* waren te vreeden geweeſt, der Landen Vryheid en beſtier verder ongemoeid latende; *Carel* hier mede niet voldaan, deed de beſten uit den gekooren Raad over dat gewichtig ſtuk, te *Bolſwaart* vergadering veſtende, na *Enkhuiſen* daagen; een groot getal der Eerwaardigſte wierd daar heen geſchikt, maar alles miſſchende tot verdrag, zo ontzeiden zy den Hertog hun Land en gehoorzaamheid. *Carel* was met zyn Swager Koning *Eduard* in *Engeland* te herſtellen, gedwongen de Vloot tegen *Vrieſland* uitgeruſt, na dat Ryk tegen de Graaf van *Warwyk* te zenden; en ſchoot daar na zyn leeven, in zyne al te groote aanſlagen, blyvende in 't Moeraſch by *Nancy* in *Lotharingen*; zo dat het gevaar ſchortende, de koopmanſchap en 't welvaren vatte, want zy bekend, voor ongeneegen aan *Bourgondien*, wiens macht eider te geducht was, wierden van de *Deenſche*, *Sweedſche* en *Franſchen* Koning, zo wel *Carel de Sevende*, als *Louis de Tweede*, zeer voordeelig uitgenood, en met gelei en Havenbrieven bevoordeeld. Maar die welvaard vermeerderde de hoogmoed, de partyſchap raakte dolder als van ouds gaande, de Vrouw weduwe van *Harinxma*, wapende de haaren tegen *Juw Jongama*, om de rang in de Proceſſie, want men ontleende maar naam en ſchynreeden, om de drift van koppigheid te voldoen, de *Schieringers* namen *Leeuwaarden* en andere plaatzen in. *Igo Galama* zogt de *Hollanders* in te brengen voor de *Vetkopers*, dien ontſchoot zyn hoop, maar kreeg *Groningen* te baat, en zo veel voet, dat hy zyn parry de hoornen deed opſteeken; maar terwyl die twee malkanderen verſlonden, viel de macht van *Bourgondien* aan *Ooſtenryk*, en die Keizer wordende, zond eindelyk de tog booſte *Arts* om het bloed der dulle *Vrieſen* af te tappen; 't was Her- *Albert van Saxen*, die zo qualyk haar behandelde, dat zy zamen te raden wierden alle vreemde Krygsluy den hals te breeken, welke zy ligt ontdekten, als de *Iſraëliten* eertyds het *Benjamin*, door *Schibboleth:* met haar te doen zeggen:

Fiou-

Fiouwer Luter klair , liep aen in finne herne up aen nieſt.
Vier klare Kivitsairen, op een heere meſtwerf, op een neſt.

die men by d'uitſpraak vreemdeling vond, was capot; zo dat Hertog *Albert* dit Recht of Land, den Keizer weer afſtapte. *Maximiliaan*, verdraagd met haar als Keizer en Graaf van *Holland*, dat zy haar eigen Poteſtaat zouden kiezen, *Juw Dekema* word gekoren, maar de hoop op des mans gaven bevat ſchoot te kort, en 't vuur ontfonkten veel heeviger; de *Gronigers* ſtookten 't aan en warmden zig by de koolen; Slooten, Dorpen en Steeden wierden omgekeerd, geſlacht tegen geſlacht, Vader tegen Soon aangezet. *Juw Jongama* kreeg de *Gelderſchen* te baat, die al het overige weg roofden, *Emder Vrieſen*, *Saxen* en allerlei vreemden liepen 't land af. Den *Sax*, Stadhouder van *Holland*, ſtak de balling 't hert onder de riem, en veel plaatzen na *Bolſwaart*, in brand; *Ooſt-* en *Weſtergoo* wierd verlooren, de *Vrieſen* genooddrukt aan den *Sax* de Landen op te draagen; hy was *Stavoren* en veele Steeden Meeſter, ſloeg op 't *Roode Clif* de Woudlieden; zo dat men moeſt plooyen. De Giftbrief van de Keizer aan *Saxen* verleend, geleezen zynde, de vermaningbrief van *Maximiliaan* daar by gelegd weezende, zo onderſchreef een deel zyn Heerſchappy. Zy breeken weer ſlaafſche boeyens, maar worden by *Beemſterzyl* geſlagen van den *Sax*, die *Franeker* ontzet en *Leuwaarden* inneemt, by alle ongelukken quamen veel branden, en watervloeden; de *Sax* eiſchte van de Edelen, dat zy haare landen van hem te leen zouden houden, den Adel moeſt aan hem een zeekere Som uitkeeren, erkennende *Georg* voor haar Heer, die een Rechtbank van drie *Saxen* en drie *Vrieſe* Heeren tot *Leeuwaarden* inſtelde, het land in Grietenyen verdeelden, en *Edſard*, Graaf van *Ooſt-vrieſland* tot haar Stadhouder zette, en met volgeſtroopte beurs na zyn Keurvorſtendom reiſde; daar zendende *Stolberg* in *Edſards* plaats. *Edſard* ſloeg in *Groningen* deze Munt, (*Stolberg* niet achtende.) *Edſardus Comes, & Conſervator Groningenſis.* Zonder van den *Sax* het alderminſte te vermelden.

A. 153•. (margin)

De Graaf van *Benthem* werd in de plaats van *Stolberg* Stadhouder, en *Edſars* liſt merkende, die de *Vrieſen* Adel tegen de *Saxen* oprokkende, doet zyn land berooven, en *Groningen*, dog vruchteloos beleegeren.

De *Vriesen* alom verleegen, keeren haar tot Hertog *Carel* van *Gelder*, die met de heerlyke naam inbrak, van *hier is de* Vriesche *vryheid*, en *hier zynze die de schattingen van 't geschoore volk komen aflossen*; ook was'er *Carel* zo kort by, dat hy den *Sax* zelf gekomen met zyn Volk de Swarte Roede genaamd, uit *Vriesland* na *Drent* dreef. Daar op rusten de *Vriesen* ter Zee toe, om *Holland*, den *Sax* onder steunende, in *West-vriesland* aan te vallen: *Lange Pier*, *Geldersman* wierd hun Admiral, die de lof had van te zyn

Verwoester der Deenen
Wreeker der Breemers
Dwinger der Hamburgers
Kruis der Hollanders.

Deeze bracht van 36. Scheepen 28. te *Workum* op, spoelde den *Hollanders* de voeten, nam *Urk* en *Ens*, met veele pryzen op *Holland*, waar door de *Sax* moedeloos, zyn recht op *Vriesland* aan *Carel* verkocht, mits overleeverende 's Keizers Handvesten; die hielp de zaaken tot de uiterste binnenlandsche rampen brengen, *Groningen* raakte mede in 't naauw, en moest de Bisschop van *Uitrecht* zelf plooyende, de *Omlanden* laten dryven, Guarnisoen van scheitsluiden raaktenze quyt; maar moesten het aflaat-geld voor den Paus vergaard aan tasten, om dan van de een, dan van de andere vry te raken.

A. 1515. *Saxen* passeert eindelyk een brief van Cessie aan *Carel de V.* als Grave van *Holland*, die by de Keizer bekrachtigd werd, welke hy overdraagd alle recht en voordeel, macht en tytels van *Vriesland*, en wierden de *Vriesche* Onderzaten van den eed aan *Saxen* den 26. Juny ontslagen: en moest *Carel van Bourgondien*, en zyne erfgenamen Heeren Stadhouder zyn; de *Saxische* rechten gebruiken, de *Vriesen* niet buiten 's Land beroepen nog berechten; zo eenige geschillen tusschen Prins *Carel* en de *Vriesen* ontstond, moesten de zelve met gelyk getal Rechters geslist worden, en de Privilegien genieten die den *Vriesen* van de Keizers of Pauzen waren gegeeven. Beter schikte *Carels* inborst en raad in 't begin, om van *Vriesland* of met haar wel te varen, zynde min heersch, barsch en boers, als de *Sax*, die van *Vriesland*, *Fresland* maakte, en zeide dat het *Thuringen* en *Meyssen* afgefressen had, en nog niet zat was geworden.

Den

Den Hertog *Carel*, daar na Keizer *Carel de V*, overquam met *Edſard*, haſpelde met de *Gelderſchen* lang, met wapenen en handelingen over *Vrieſland*, zelfs tot *Parys* en daar na tot *Uitrecht*; *Gelder* was lang tot ſtilſtand gebracht, had *Lange Pier* en *Marten van Roſſum*, de eene zo vreeſlyk te water als de andere te land, niet door haare voordeelen hem belet. Den Hertog wentelde alles om en weerom, tot dat hy, *Teſſel* en *Wieringen*, brandſchatte, houdende in de *Omlanden* en *Vrieſland* ſlecht huis, en deed hem echter in *Groningen* zweeren; viel in de *Wolden* en in *Holland*. De *Omlanden* met het Verdrag tuſſchen den Hertog van *Gelder* en de Keizer, zwooren den Keizer: die *Uitrecht* van Geeſtlyk tot Weereldlyk maakt, en voor hem verzeekerd, waar mede eindelyk alles den Keizer in *Vrieſland* na zyn zin kreeg: Keizer, *Carel de V.* gaf de Landen aan zyn Soon *Philippus* over; en die hield den handel zo ſtreng, dat, met de hervorming der Godsdienſt, het gantſch werk op ſtelten raakte; de Predikatien begonnen hier en daar openbaar, men martelde de nieuwe Leeraars en hun aanhang, en veele over en weer loopende veranderingen ontſtelden 't land; den Hertog van *Alba* quam zelf in *Vrieſland* en *Groningen*. *Arenberg* wierd door *Lodewyk van Naſſau* geſlagen, en die weer van Duc d'*Albe*; *Robles* des Konings Stadhouder deed met alle zyn wysheid zo veel goed, als anderen quaad, byzonder aan de Dyken, waarom hem tot gehcugen, om de goede order op de dykagien een ſteenen Man wierd opgerecht, dat wel nodig was, om dat 'er veele duizenden menſchen door de Zeevloed verſmoorden. Den Prince van *Orangien* onderſchraagde de eerlyke luiden en byzonder die voor de hervorming en voor 's Lands vryheid ſchrap ſtonden; maar *Schouwenburg* en des Princen Swager van den *Berg* weeken de landen uit, en zonder de zegen op *Boſſu*, zouden de *Vrieſche* zaaken en te gelyk de *Hollandſche* niet gered geworden zyn, waar op meer en meer de hervorming vuur vattende, de landen zamen te raden wierden, de *Spaanſchen* de landen uit te dryven of te koopen, by de *Gentſche* Vreedehandel. A. 1576.

De *Waalen* wierden daar op uit *Vrieſland* gedreeven, *Robles* na *Gelderland* gebracht. *Lalain* wierd Stadhouder voor vaſt aangenomen. Men vond in die tyd nodig een Collegie der Gedeputeerden in te ſtellen, welke die met den Stadhouder na 's lands Privilegien en Wetten hadden te beſtieren, om te gelyk op alles acht te geeven, de Staaten des Lands by een te roepen, maar op den

uitgang van de jaarlykſche ordinary Landdagen, haare Commiſſien den Heere Staaten weder over te geeven, om nieuwe te kiezen of haare te verlengen. Zo wierd door 't ingeeven des Princen van *Orangien*, dat zo woeſte veelhoofdig geweld, tot zacht beſtier van weinige overgebracht; voorts het Hof veranderd, de hervormde Godsdienſt openbaar en alom met'er tyd alleen geleerd, waar op de pacificatie te niet loopende, de Unie der zes Landen tot *Uitrecht*, de moeder en grondſlag van 't gemein welvaren is geſlooten met de nader verklaring: de *Spaanſche* Konings afzweering is hier op gevolgd, na
A. 1579. 23 January. veel ſtribbeling; door *Maurits*, Prins van *Orangien*, *Groningen*, *Drent*, *Twent*, *Lingen* en meer andere plaatzen veroverd; *Vrieſland* gantſch van *Spaanſche* gezuiverd, en *Groningen* in de Unie getrokken. Zederd is de Provintie van Gods hand opgeleid in zoete ſtand, minlykheid en voorſpoed, met een vriendelyke over eenkomſt tuſſchen de Heeren Staaten en de *Naſſauſe* Stadhouders, die alle beruchte Helden in wapenen zyn geweeſt: de Godsdienſt, Wetenſchappen, Handwerken, Zee- en Landbouw zyn niet ontruſt, als eens of twee
A. 1672. maal van den Biſſchop van *Munſter*, tot dat deeze met den *Franſche* Koning zaamen zwoer tot het invallen, op haare vryheid en veiligheid, maar ook zo wel wederſtaan wierd, dat hy meer ſchrik als ſchade aanbracht: Vreede aan bood, en ze met Algemeene Staaten trof en zederd behiel. Nu heeft die heerlyke Provintie de Lof, dat haare *Vrieſen* zo te voet als te paard, wel een groot gewicht in des Lands overwinningen inbrengen; en dat zy ſtreng en hardnekkig
A. 1706. vechtende, de uitgepikte macht van 's Konings huis by *Ramillies* gebrooken en vertreeden hebben, en in de Beleegeringen ſtandvaſtig en ſchrander zyn, zo dat de vyandlyke Steeden, zelfs de alderuitgeleezenſte ſterke Veſtingen voor 't vuur van *Koehoorn*, de *Vrieſſchen Archimedes* plooyen; voortgaande met zegevierende ſchreeden na *Europa'as* Vryheid en de algemeene veiligheid, door het vernederen van dien outrouwen en hovaardigen *Franſchen* Dwingeland.

HET

HET TWEEDE HOOFD-STUK

Van de Verdeeling van VRIESLAND.

VAn over oud is het (als getoond is) gedeeld, en meeſt tot groote ſchade verdeeld geweeſt, in drie of meer deelen, of anders na de Eeuw en gevallen; nu is de Provincie van *Vrieſland*, beſtaande zoze van ons in 't voorige Hoofdſtuk is aangeroerd, in vier deelen, die zig eertyds in een verband pleegen te houden, maar hielden afgezonderd haare berading. De plaatzen der Algemeine by eenkomſte zyn eertyds onder een hoogen Boom, op een Terp of Duin by *Coudum* geweeſt, alwaar ook een Markt en Rechtplaats by was, blykende by 't geſchreeven Chronykjen van *Eilshemius*, en daar van is nog overgebleeven de Markt, tot welke zonder iemands beſtier, of bewind van alle verſte geweſten, drie dagen lang, allerly handelaars komen, tuſſchen *Coudum*, *Reys* en *Balk*, op 't Landgoed van den Heer Secretaris de *Wilt*. In deze Chronyk met de naam van Reyzer mis, en 's *Hernending*, of Rechtplaats des Landvoogds, Poteſtaat of diergelyk genoemd: de Steeden waren 'er in de eerſte tyden niet, en quamen 'er laat, uitgezonderd *Stavoren*, *Bolſwaard* en *Civitas Exiënſis* nu *Berlecum*, daar de beruchtſte Paardemarkt is, hebben ook nog niet veel beſtier in haar gemeene beſt. Men heeft de by eenkomſt tot *Dokkum*, *Stavoren*, *Franeker* en elders gezien, nu is *Leeuwaarden* de Vergaderplaats, van de E. Heeren Staaten van de Provincie; en van alle de aanzienlyke Hooge Collegien, nevens het Souvereine Hof van Juſtitie; uitgezonderd alleen dat het Edel Mog. Collegie der Admiraliteit welke eertyds te *Dokkum* was, nu tot *Harlingen* geſtabileerd is geworden. Verdeeling.

De Vier Deelen zyn: Eerſt Weſtergo, ten Tweeden Ooſtergoo, Ten derden de Sevenwolden, Ten vierden de Steeden.

Het eerſte Deel is *Weſtergoo*, welk woord, van *Goo*, als *Gouw*, in *Duitſland* en hier, *Oort* of Landſtreek wil zeggen; *Briſgauw*, *Noortgouw*, *Henegouwen* en andere bewaarheeden deze oorſprong. Weſtergoo

Dit *Weſtergoo* neemt zyn begin van *Stavoren*, en 't grootſte deel van de Provincie omvat hebbende, lyd diep in 't land, in de Stee-

den en Slooten, zelfs, Ebb' en Vlöed met de Zee gelyk; daar van besproeid zynde, en omstroomt, zo dat hy naauwlyks met zwaare Dyken word buiten gekeert: dit deel is zeer Volkryk en vry machtig, byzonder in braaf Scheeps- en Veevolk. Hier in leggen *Franeker*, *Sneek*, *Bolswaard*, *Harlingen*, *Slooten*, *Stavoren*, *Hinloopen*, *Workum*, *Ylst*; en buiten deze bemuurde en onbemuurde Steeden, zyn'er in 't zelve deel meer als honderd zeven en twintig Dorpen, en eertyds drie en twintig Mannen en Vrouwen Kloosters. Dit deel is zeer Vischryk zo wel van haare eigene Meiren, als van de schoone Zeevisch, die op *Harlingen* word gebracht van *Doggerszand*, en de Voor-eilanden, uitsteekende groote en schoone Krabben, en Paalmosselen uit haare Havens: de Landen hier voor geleegen als *Cryptorix haeve*, *Marienwaard*. *St. Odolfs* Kloosters en eertyds veele anderen zyn onder de Zeegolven geraakt. Wanneer het Y en de Graft van *Drusus* beide digt by *Urk* en *Ens* heen liepen, was tusschen deeze en *Noord-Hollandsche Vriesen* geen ding minder als een Zee, maar veel laag land dat ook van Ebb' en Vloed gevoelen had; en al de afwatering van *Holland* en *Vriesland* was in de *Flevus*, die by het *Vlie* als zyn mondstuk in de Noordzee zig loosde, maar echter zonder sluis Zeegemeen lag.

Oostergoo. Het Tweede Deel is *Oostergoo*, palende aan *Groningerland* en zyne *Ommelanden*, en doorgaans afgescheiden met de *Laveka*, *Laveke* of *Lauwer* de Rivier die zo veel gerucht in de Giftbrieven aan den Bisschop van *Uitrecht*, Graaf van *Holland*, *Sax* of anderen maakt dat men het den *Donau* en *Rhyn* zou gelyk achten; watze is voor een water is te vooren gezegd. By het Noorden en Westen en by de Zeestrand of Oeverdyk is dit deel zeer overvloeyende van Ingezeetenen en beruchten Adel; de Steeden *Leeuwaarden* en *Dokkum* leggen in dit deel, welke veel, byzonder *Leeuwaarden* tot verciering van het quartier aan brengen. Zeeker de *Vriesche* Landhoeven, hebben lang een oncierlyke eenvoudigheid gelyk haare Huizen gehouden, maar nu beginnen de konstcieraden daar ook door te breeken, Trekken, Bloemparken, Dwergboompjens, Lustweesjens, groene Torens en Wulfzels, met de hoeksnydingen, Karnissen, Konstboomen, Soomer en Wintergroen, Vazen en Piramiden, is nu aan haar Adel alzo bekend en gebruikelyk als in *Holland* of *Uitrecht*; en zo veranderen ook te mets de Hofhuizen in de Steeden en op 't Land.

Het

Het Derde Deel is de *Zevenwouden* of *Wolden*, welk nu nog als van ouds veele zandachtige deelen bevat, Duin, en Heigelyke gronden, en daar in word *Stellingwerfland* en *Schoterland* begreepen; heeft eenige Vischryke Meiren, en deze met hooger landen gemengeld, leeveren uit een vermakelyken Oort, voor Jacht en Visschery, alwaar zig den Adel op een aangename manier wel weet te behaagen. Dit heeft haar den naam doen krygen van *Wouden*, en haar Landzaaten en kleine Kreitzen de toenaam doen hebben van *Sylvestres*, of de Woudlieden. Het heeft geene Steeden, maar acht Grietenyen of Balliuwschappen; en onder dezelve 78. Dorpen. De Geestelyken hier niet veel inkomen konnende halen, hebben 'er maar een Klooster in het gantsche Smaldeel gehad; het heeft eenige zeer aangenaame binnen Eilanden, en haare Broekachtige deelen, met veele Griften en Verlaaten geholpen, hebben zeer profytelyke Torflanden, byzonderlyk twee zoorten, Blaauwkloot, en Bak of Brouwtorven, die de eigene Landzaaten uitbaggeren, bewerken en alomme door de andere vereenigde Landschappen met haare eigene Scheepen vervoeren; de platboomde Schuiten voeren eerst af, als met platte plegten na haare Pypen, en Zylen geschikt, en daar na met Tjalken voortgebracht, een vaartuig met een Man en Jongen te bestieren en als tonynen op 't water; klein van kosten en onderhoud: van deze Torven heeft 't *Heerenveen* alleen voor 25000. guldens aan Torf geleeverd, A. 1620. Seven-wolden.

Deeze Inwoonders zyn harder lucht en land gewoon, zyn zeer treffelyke Oorlogsluiden, zy zyn zo Mannen als Vrouwen boven de andere arbeidzaam, en prat en preuts, veerdig ter hand, en hardnekkig tegen de gevaren, zo als zy met lof voor haare vryheid aan de *Benthemsche*, *Overysselsche*, *Twent* en *Drentschen*, als *Geldersche* beweezen hebben, en nu nog met onbesprooken roem tegen de *Franschen* in 't Veld bewyzen; de wellust, dewyl 'er de overvloed en vermenging met vreemden niet groot is, gelyk die in 't gemeen alle den *Vriesen* niet zeer smakelyk zyn, breekt de sterkte van haare kloeke leeden niet: zy verdragen zeer wel Winters en Somers ongemakken, en konnen haar zeer gering behelpen; zo dat niemant kan begrypen hoe Man, Vrouw, en vyf zes Kinderen, gnap, net, vet en glat voor den dag komen: huishoudende in een voor-onder of roef van een laag en plat Turfschip, waar van de lading, als 't alles winst was, naauwlyks opbrengt, geld genoeg om die monden

te

te voeden, en de kleeding te verzorgen, die zo zindelyk gehouden werd, dat het plaisierig is die door te zien. Haar taal blyft op 't gantsche platte land de oude *Vriessche* Taal, weinig door malkander veranderende. De Lucht is over *Vriesland* op 't land, in 't geheel tamelyk gezond, maar wat zwaar aan den vremdeling, om de Meiren welker swavelgronden, wat dampen uitwasemen; welke dog van de Zeewinden en de Bosschen worden gematigt.

Westergoo en *Oostergoo*, is boven de inbeelding der bygeleegene landen, overmatig vol en voorzien van allerley graanen, zelfs Tarruw na by de *Zeeuwsche* schier halende, en wel gezeegend met de Akkers van Erweten en Boonen, Garst, Haver, en ander bygraan wasch-ter weelig; de Weiden zyn sterk van voedzel voor Osschen, Koeyen, Schapen en schoone Paarden, gelyk voor Ganzen, Enden, Hoenders en Duiven, niet minder als de Wolden van Wilt, 't zy om te Jaagen of te Vliegen, de Graften in de Rivieren en Steeden gebracht oneindig, waar door zy de landen droog houden, en haar overwinst gemakkelyk afvoeren konnen, Verkens mesten zy by meenigte, grooter en te gelyk vetter als anderen.

Westergoo is wel van gantsch *Vriesland* het laagste, ook het meeste bewatert, zo door staande wateren, als door die welke om gemak zyn gegraven. *Oostergoo* is vry wat hooger geleegen, en heeft daarom in zyne omtrek veele ruime en wyduitgestrekte Koorn- en Weilanden, welke echter beide door veele Scheepvoerende wateren, wel doorsneeden zyn; onder deeze steekt de *Doccumanus* uit, die aan de Zee van een wyden en matig diepe boezem zynde, verre de andere te boven gaat; deze strekt zig van *Dokkum* naar de Hoofdstad *Leeuwaarden*, en scheid zig daar in twee armen, waar van de eene door *Franeker* loopende zyn weg neemt na *Harlingen*, en daar omtrent wederom in Zee valt, makende van het gantsche deel van *Dokkum*, *Leeuwaarden*, *Franeker* en *Harlingen*, zo goed als een Eiland; den anderen arm loopt Zuidelyk op, en versterkt zyn zelven met veele Moerasschen, Meiren, Moeren en Slooten, raakt aan de Steeden *Sneek*, *Ylst*, *Slooten*, *Stavoren* en *Workum*, maar met zeer dartel gekronkelde omweegen, en valt ondertusschen op verscheide plaatzen in de Zuiderzee: in dezelve Rivier vallen ook byzonder veele Griften, die weder in de *Lende* en de *Cuyner* loopen en aan de Zuiderzee, by de Fortres van die naam, of het Dorp de *Cuynder*, waar eertyds een Graaflyk Slot stond, en ook op zyn eigen

gen vry en vrank was, weder wegloopt; de Landzaaten van gantſch *Vrieſland* zyn een grootſte deel van haar welvaren aan die Rivier verſchuldigd, dewyl zy van onderen en van bovenen, alles daar door konnen voeren en inkrygen. De Boter handel, Wol, Sayet, grove Laakens, Braaiwerk, is wel haar meeſte koopmanſchap. Tabak heeft den Heer de *Wilt* Saliger by *Reys* doen planten, en een nieuw deel landen in die Geeſt en Sandhoek op doen konnen. Voorts is het Roſtuiſſen een alderheerlykſt welvaren daar, men vind op een wilde Markt, by *Reis* en *Balk* boven aangeraakt, tot 2100. Paarden verkogt of geruild: in dat vlakke veld, ſlaan zig honderde Tenten en Kramen neer, op Hemelvaarſdag, alwaar, *Nooren* en *Savoyaarts*, *Hongaren* en *Schotten*, *Teren* en *Caſſuben*, *Switſſers* en *Polon*, *Waalen* en *Deenen*, in een verwarring van *Babel*, echter zamen handelen, allerley Veehuiſraad en Reedſchap; twee dagen Ruilebuitende of verkoopende, en de derde dag betaalende en drinkende, wel by een komen en wel ſcheiden.

Zy houden nog onder de Edelſte Geſlachten zo wel als onder gemeenen de loflyke gewoonte der oude namen, en hebben reeden daar op zo wel als op haar oude Taal te pralen, die ook by den Adel niet en word veracht. De *Roomſche* ſlaverny, de *Deenen* of *Duitſche* invallen hebben by haar zo lang niet uitgehouden, dat zy van haare Zeeden, Dracht, Namen of Taal zouden veranderd hebben, als nu, om de Vergadering in den *Haag*, voor den Adel en om de Koopmanſchap voor de Burgers zo Koopluy als Schippers; die als al 't Varendvolk, de *Hollandſche* trant houden, maar haare oude Grondtaal niet licht vergeeten.

HET VIERDE DEEL.

De Steeden in *Vrieſland* maken het vierde Lit, geleegen zynde in *Ooſtergoo*, *Weſtergoo*, en in de *Zevenwolden*; zy zyn nu nog elf in getal.

I. Waar van de eerſte, Hoofdſtad en Voorzittende is *Leeuwaarden*, in het tweede deel van *Ooſtergoo* geleegen. De Steeden.

II. De tweede is *Bolſwaard* de eerſte der groote Steeden in *Weſtergoo*, de tweede in rang.

III. De derde is *Franeker* de tweede Stad in *Werſtergoo*, de derde in Rang.

IV. De vierde is *Sneek* de derde Stad in *Weſtergoo*, de vierde in Rang.

V. De vyfde is *Dokkum*, de tweede Stad in het tweede deel van *Oostergoo*, de vyfde in Rang.

VI. De zesde is *Harlingen*, de vierde Stad in *Westergoo*, de zesde in Rang.

VII. De zevende is *Stavoren*, de vyfde Stad in *Westergoo*, de zevende in Rang.

VIII. De achtste is *Slooten*, geleegen in de *Zevenwolden*, de achtste in Rang.

IX. De negende is *Workum*, de zesde Stad in *Westergoo*, de negende in Rang.

X. De tiende is *Ylst*, de zevende Stad in *Westergoo*, de tiende in Rang.

XI. *Hinloopen*, de achtste Stad in *Westergoo*, de elfde in Rang.

HET DERDE HOOFDSTUK

Van OOSTERGOO.

DE *Ryn*, welk meermaal gezegd is liet zyne wateren glippen ten Oosten door den *Yssel*, kroop kronkelende met een weidze omloop tot in *Munsterland* toe, en boog zig weder wat hooger, als 't *Swarte water* nevens de *Vecht* aan *Kampen* na de *Fliet*; die kromte wierd om korter tochten te maaken, van *Drusus* geholpen door de Graft die hy deed graven. De Zee liep veele Eilanden aan de monden des *Ryns* houdende, even als aan den *Donau*, en *Nyl*, tot onder *Nimwegen* en aan beide zyden, even wyd van de Zeepalen nu na de hooger landen; overliep ze tusschen den *Eems*, en de *Scheld*, de Voorlanden, de besten hielden de *Bataven* of *Betuwers*, *Stichtze*, en *Zuidhollanders*; de voor Eilanden de *Mattiaken* en *Caninefaten*; de Landen Oostelyk van *Petten* tot de *Eems*; waren *Chaucen*, en Landluy binnens *Eems*, *Amsibaren*, of *Eemze* Boeren: de tusschen inlopende, waaren kleine Volkjens *Marsen*, *Sturien*, *Tusen*, *Wilden*, *Saliers*, *Drenters* en *Twenters*, en zamen *Vriesen* om laag, *Franken* om hoog genoemd: maar doenmaals waren deze Landen als blykt uit *Cæsar*, *Strabo*, *Tacitus*, *Plinius*, en andere onbedykt, zo datmen ze *Wadden*, *Vada*, of Zee- en Landgorsingen kon noemen, maar geen Landen, uitgezonderd eenige hooge streeken

ken daar Wouden en Bosschen waren. De *Cimberse* Vloed, had alles gelyk gevuld, boomen oneindig omgestort, duinen afgedrongen, en wat hoog was afgespoeld; wy vochten meer zegd *Ephorus* met de Vloeden als met de Vyanden, en *Clytarchus* zegd in zyn tyd, dat nu nog dagelyks word gezien, dat geswinde Paarden naauwlyks de Vloeden ontryden; en dat het Volk zo stout is, dat het altyd weer timmert daar de Huizen zyn weggespoeld: Gantsch *Vriesland* en zyne *Omlanden* en *Oostvriesland* is zo maar een aan eenhechting van Watten, Terpen en Bosschen geweest. Den *Lems* liep langzaam en hoog boven *Ameland* in Zee, de *Flevis* was geen opening van nadruk, en daarom vielen de *Deenen* of *Nooren*, *Tessel*, *Vlieland*, of ter *Schelling* niet in, zy konden niet, maar de *Sloof* by *Petten*, de *Kinhem* of *Zaan* een sprukkel van de *Ryn*, of de *Lauwers*, of den *Eems*. De *Laveken* of *Lauwers*, met de *Trunsgo* en *Eems* quamen als met een mond uit, maar naderhand de Voorduinen hier en elders van 't boven Water geperst tegen 't Zeewater hebben moeten in de golven zig mengen, de Watten maaken en de gaten verbreeden, die door veele Zeevloeden eindelyk die gaten van *Texel*, *Vlie*, *Schelling Ameland*, tot verschrikking der aanzienders wyd hebben opgespoelt; Rameyende met de gewelden der *Schotse* en *Noordse* Zee op *Vriesland* aan, zo dat het schynt dat *Neptunus* dulle Rossen, de Voor-eilanden doorgebroken zynde te doller los gaan op des Landschaps Dyken. De leege Water volden of wadden zyn door de Zee meer vermeesterd, die van 't Graafschap *Texel*, nu een slecht Eiland heeft gemaakt; de Landen rondom *Wieringen*, de Stad *Grebbe*, de Kloosters buiten *Medenblik*, en al de Landen, door 't *Vlaek*, *Vlieter*, en anders overstroomt en ingezwolgen heeft; de breuk makende tot aan de *Wyker* Meir: zo dat de *Ryn* met twee of drie Spruchtels, 't *Y*, de *Zaan*, en de *Vecht* zo wel als met den *Ysel* in een *Zuiderzee* veranderde, die alles ondergehaald heeft, en in een lichaam met een naam heeft vernoemd. De *Zaan*, het *Y*, den *Ypelsloot*, 't *Val* van *Urk*, *Gansoort*, *Hoorner hop* en de *Vlieter*.

God zy gedankt voor zyn straf aan deeze Landen, waren zy alzo niet verlooren, zy waren verlooren gebleeven, nu varen over al die ondergesmoorde Landen, schatryke Vlooten, die duizendmaal der Drenkelingen waarde ophaalen. De *Zuiderzee*, ontfing den *Ysel* in zyn Canaal voor by de *Kuynder*: verdeelde zig daar in veele deelen loste zig achter *Urk* en *Ens*, *Vloet* of *Flevis*; een deel hiel Het Meir.

de naam *Yssel* en liep voor by *Slooten* na *Stavoren* ; de laatste streng liep voor by 't Dorp *Tzierkwerd* en viel uit by *Bolswaard* in 't *Borndiep*. De *Flevus* was tamelyk wyd tusschen *Stavoren* en *Enkhuizen*; maar om dat het geweld der Zee , geholpen wierd van de *Zuider-* of *Middelzee*, wierden de Landen onmachtig haare Dyken zo slegt als zy waren te houden , gaven haar zelven den Kloosteren over, die ze sterker maakten , en een Grift groeven tusschen *Schelling* en *Vlieland* ; om het gat nader aan het *Texel* , het *Vlie* genaamd , te perssen, wierpen zy een hoogen Dyk tusschen beide de nu Eilanden op. De Griften der bedykte Landen liepen na dit *Vlie*, om de Visschery en de Koopmanschap , maar de Zee in een of twee Stormvloeden maakte alles van een aanschyn en gaf de gedaante aan de *Wolden* , aan *Westergoo* en *Oostergoo* , die zy nu omtrent hebben en nu van ons bescheeven is.

OOSTERGOO, *is de eerste drie of met de Steeden vier deelen van* VRIESLAND.

Heeft onder zig tien *Grietenyen* , welke hier volgen zullen ; een *Grieteny* is een Edele Bailliuwsban, alzo ingesteld, door den Hertog van *Saxen* , eerst omtrent op de verdeeling als ze nu leggen , gemaakt: ieder heeft onder zig eenige Dorpen , en Slooten, ja zelfs eertyds Steeden ; die zy pleegen te vervangen ; maar die met verloop van tyd , machtiger geworden , haar zelven , op haar zelven en in haar zelven hebben bestierd, eenige gantsch vry, eenige onder de verkiezing van 't Hof Provinciaal , en zy geworden Integrante Mede-leeden van de Souveraniteyt in dat Gemeene best:

Leeuweradeel. Het eerste is *Leeuweradeel*: of *Liuerderadeel*: de voorstemmende en machtigste van *Oostergoo*, en die de meeste somme der Floreenen opbrengt. Hier in zyn drie *Trundels* , of derden deelen;

Het Zuider, het Middelste, en het Noorder *Trundel*; het Zuider en Noorder *Trundel* bevatten 14. Dorpen , van welke het voorste en meest contribueerend Dorp is 1. *Wirdum* met *Wyngaard*, dit leverd de hoogste contributie op.

Op 't Zuid van de Stad *Leeuwaarden*,

2. *Swichum*, 3. *Gontum*, 4. *Huysum*, 5. *Hempens*, 6. *Terus*.

Op 't Noord van *Leeuwaarden*.

7. *Stiers*. 8. *Finkum*. 9. *Hirim*. 10. *Britsum*. 11. *Cornium*. 12. *Jellum*. 13. *Lekkum*. 14. *Miedum*.

In

In dit *Lieuwerderadeel* leggen vier Slooten: zynde
Unnia. Camstra. Camminga. Bootsma.

Jonkrenhuizen, Hoven en Stamhuizen.

Juwsma in *Wirdum.*	*Bootsma.*	*Lettinga.*
Wyardu, in *Gautum.*	*Burmannia* tot *Stiens.*	*Martena.*
Drinkuytsma.	*Jukkema.*	*Hinnnema.*
Pritsma.	*Holdinga* tot *Finkum.*	*Camstra* aan' *Ripperda.*
Abbinga.	*Æbinga.*	

In deze *Grieteny* onder *Stiens* is in 't graven tot 36. voeten diep, onder de aarde een zeer zwaare en dikke Boom uitgedolven. Hier is in geleegen *Barrahuys*, de Vergadering-plaats in de Factie tyd der *Schieringers* en *Vetkoopers.*

De middelste *Trundel* is gevoegd by de Jurisdictie der Stad *Leeuwaarden.* Zynde *Bilgard*, *Cammingabuyr*, *Nyland*, en oud Klooster *Fiswerd*, of *Galileen.*

Het tweede is *Ferweradeel*, deeze leggen beide in 't hertjen van *Vriesland*: heeft de tweede Zitplaats en Rang in *Oostergoo*: telt onder zig elf Dorpen. Ferweradeel.

6. *Ferwert.* 2. *Beyntum*, 3. *Hallum*, 4. *Marrum*, 5. *Nykerk*, 5. *Wansweert*, 7. *Blye*, 8. *Jamim*, 9. *Reyssum*, 10. *Jelsum*, 11. *Lichtavert*: met 3. Kloosters *Mariengaard* welkers Abt heeft gekoft *Marken*, van den Heer *Persyn*, *Foswerd*, en *Genauwerd*, met deeze Slooten:

Kemminga.	*Winia.*	*Gralda.*	Deeze *Grieteny* leid tegen over
Buermania.	*Douwma.*	*Aylva.*	*Ameland* welk ook meest uit
Sytsma.	*Fytsma.*	*Roorda.*	dezelve gespyst word.
Abinga.	*Oenema.*	*Stania.*	Het Recht word gehouden te
Goslinga.			*Ferwert.* 's Woensdags.

De *Grieteny* van *Dongeradeel* is in tweën verdeeld, *Oost-* en *West-Dongeradeel*; het Oosterdeel heeft de derde Stem in de Staaten van *Oostergoo.* Dit deel heeft 13. Dorpen, 1. *Aengium.* 2. *Emwierum.* 3. *Ee.* 4. *Jouswier.* 5. *Oostrum.* 6. *Aalsum.* 7. *Wetsens.* 8. *Nieuwier.* 9. *Nieukerk.* 10. *Paesens.* 11. *Lieussens.* 12. *Morra.* 13. *Netselwier.* 't Had eertyds *Sion* en *Wert*, twee Bagynen Kloosters. Oostdongeradeel.

Westdongeradeel.

De *Grieteny* van *Westdongeradeel* heeft de vierde Stem: en 19. Dorpen: 1. *Houwierd.* 2 *Tennaerd.* 3. *Wierum.* 4. *Mes.* 5. *Hantombuysum.* 6 *Hantum.* 7. *Raat.* 8. *Bierum.* 9. *Medent.* 10. *Germerhuysen.* 11. *Nyenhuys.* 12. *Hiaura.* 13. *Betterswirt.* 14. *Bommerhuysen.* 15. *Bornwird.* 16. *Raed.* 17. *Foudgum.* 18. *Brantgum.* 19. *Waexens.* *Aenjum*, *Paessens* en *Lieussens* zyn uit de Zee geverscht, bedykt en aangewonnen, maar daar tegen heeft dit deel groote schade in de *Vriese* Vloed geleeden.

De meeste Zylen zyn opgenomen en drie in *Dokkum* gelyd: de Kloosteren zyn gedestrueerd: en in *Wye*, een myl weegs van de Zee af is een *Kabeljauw* gevangen, die door den Secretaris, aan de Stadhouder Graaf *Willem van Nassau* geschonken is.

De Slooten in deze twee deelen geleegen, zyn

Holdinga.	*Popma.*	*Sjucxma.*
Obbema.	*Mockema.*	*Tiessens.*
Hemstra.	*Riencken-a.*	*Hannia.*
Humalda.	*Herwey.*	*Jaersma.*
Eernsma.	*Aylva.*	*Scheltema.*
Ropta.	*Bolta.*	*Stunstra*

en meer andere behalven zeer veele die in de Factie, en in de Oorlogen zyn verbrand, verdelgd of door de Zee ingeswolgen.

Collumerland.

De *Grieteny* van *Collumerland* heeft onder zig zes Dorpen, en hout de vyfde Stem in de *Oostergoose* Staaten. De zes Dorpen zyn: 1. *Collumerswaeg.* 2. *Collum.* 3. *Lutkewolde*, of *Ausbuer.* 4. *Westergeest.* 5. *Oldewolde.* 6 *Buerum*: hier onder zyn geen Kloosters geweest, maar deeze Slooten

Mekma.	*Guykema.*	*Phasma.*
Bootsma	*Tadema.*	*Bama.*
Clant.	*Sybema.*	*Broersma.*
Sjorda.		

Collum heeft 2. schoone Paerdenmarkten, den 1. Juny en den 1. Septembris. Veel Zeevaart en door *Collumerzyl* vaaren de andere Dorpen uit: of uit *Monnikenzyl.* Hier is ook de Weerstal of Rechtbank der *Grieteny*, gehouden wordende op Dingsdag.

De

De *Grieteny* van acht *Karspelen*, heeft de zesde Rang in de Kamer van *Oostergoo*, bezittende acht Dorpen: Acht Karspelen.

1. *Suyr Huysum.* 2. *Augustinus gae.* 3. *Harkma Opeynde.* 4. *Drogenham.* 5. *De Loten.* 6. *Op Wyssel.* 7. *Butenpost.* 8. *Lutkepost.* Deze *Grieteny* heeft zeer veel Wild van Haazen, Hoenders, en diergelyken: veel Teel- en Weiland, ook Fennen of Torf-venen, de *Laveken* of *Lauwers* loopt om den Soom. Daar in is eertyds door *Roblos* een Grift gegraven, van 't Oost naar 't West loopende, tot aan *Bergumer* Meir: bequaam om na *Groeningen* te vaaren. *Buytenpost* is plaisant en de rustplaats tusschen *Leeuwaarden* en *Groningen*. Hier word het Rechthuis gehouden op Maandag: de twee Kloosters van *Buwe* en *Gerkes* zyn weg: hier in zyn eenige verdelgde Slooten, of Staten:

De *Grieteny* van *Dantumadeel* heeft de zevende Stem in de Kamer der Heeren Staten van *Oostergoo*. Heeft 12. Dorpen, welke zyn Dantumadeel.

1. *Driesum.* 2. *Woltersiwolde.* 3. *Dantumerwolde.* 4. *Mormerwolde.* 5. *Ackerwolde.* 6. *Rinsmageest.* 7. *Sibrandahuys.* 8. *Jamim.* 9. *Birdaert.* 10. *Old* en *Rootkerk.* 11. *Veenwolden Swaeg.* 12. *West Eynde*: hier in legt het Klooster *Klarekamp* en deze Edelen Huizen, Slooten, of Staten, zo menze daar noemd.

Botnia, *Donia*, *Tjaerda*, *Egzinga*, *Melkema*, *Sterkenbuyr*, *Aysma*, *Wytsma*, *Sickema*.

Het Rechthuis word gehouden op *Rinsmageest* op Donderdag.

De *Grieteny* van *Tjetzerksteradeel*, de achtste Stem in de Vergadering van *Oostergoo* hebbende, telt onder zig 14. Dorpen, waar van de eerste is: Tjetzerksteradeel.

1. *Wyns.* 2. *Oldkerk.* 3. *Oenkerk.* 4. *Giekerk.* 5. *Ryperkerk.* 6. *Tjetzerke.* 7. *Suwold.* 8. *Hardegaryp.* 9. *Bergum.* 10. *Estrum.* 11. *Ostermir.* 12. *Suamur.* 13. *Garyp.* 14. *Eernewolde.* Op deze Dorpen zyn schoone Jaarmarkten, als in *Oostermer* twee, *Bergum* twee, ook twee Kloosters *Bethlem* in *Oldekerk*, en Bergklooster in *Bergum.* Met deze Heeren, Huizen, Staten of Stinsen.

Gronsteins, *Solkema*, *Schroetsma*, *Galkehiam*; maar wel 13. of 14. zyn weg. De Rechtbank word in deze *Grietenye* gehouden op twee plaatzen; van Paasschen tot St. *Victor* binnen *Bergum*, en van St. *Victor* tot Palmsondag toe, binnen *Hardegaryp*.

De

Smallingerland. De negende *Grieteny* is *Smallingerland*, in 't zitten der Volmachtigden van *Oostergoo* de negende Stem hebbende, heeft 7. Dorpen onder zig

1. *Oldega*. 2. *Nyegae*. 3. *Opeynde*. 4. *Noorderadrachten*. 5. *Suyderadrachten*. 6. *Cortehemme*. 7. *Bornbergum* en 't Klooster *Ee*.

Het Klooster *Smallen Ee*, of *EE*, na 't Water of Meir, daar aan leggende was de Vergaderplaats der *Vriesen* met de *Groningers* in de Factie tyd der *Schieringers* en *Vetkoopers*.

Het Rechthuis of *Weër*, word gehouden in *Oldega*, op Dingsdag. Dit Land is maar Bouwland en Veengravery: by 't Rechthuis word ook een schoone Jaarmarkt gehouden, de Stinsen hier zyn alle geruineerd door de Factien of Oorlog.

Idaerderadeel. De *Grieteny* van *Idaerderadeel* heeft de tiende Stemme in de Vergaderde Staten van *Oostergoo*: leggende omtrent in 't midden van *Vriesland*, hebbende onder zig deze acht Dorpen.

1. *Idaerd*. 2. *Ægum*. 3. *Roordahuysum*. 4. *Friens*. 5. *Gronw*. 6. *Waraegae*. 7. *Westiens*. 8. *Wartna*.

Dit is een *Grieteny*, welke gemeenlyk genoemd word de Lage Landen, of *Waterland*, met het Riviertje de *Aer*, dat na *Stavoren* loopt doorsneeden, en is altyd zo besproeid dat men daar van zonder veele Molens, weinig gebruik van zou hebben: het Rechthof is te *Idaerd*.

Rauwerderhem. De *Grieteny* van *Rauwerderhem*, heeft zes Dorpen, en heeft de elfde of laatste Stem in *Oostergoo*; deze Dorpen hebben schoone Parochie Kerken.

1. *Rauwert*. 2. *Irnsum*. 3. *Poppingawier*. 4. *Ter Sool*. 5. *Sybrandabuyren* en voor 6. het Klooster *Engwird*.

Men teld daar in nog overig vier Stinsens of Staten.

Heringa, *Jongama*, *Inhimneren*, en *Douma* tot *Irnsum*.

De halve aanpart *Nyenklooster* hoort hier ook aan, de scheiding van deze *Grieteny*, is van de *Schou* af tot *Irnsum*; het Rechthuis word gehouden op Maandag tot *Rauwert*; hier heeft een sterke Schans geleegen om de passage na de *Wolden*, maar die is wederom geslecht: de *Burdo* eertyds zo berucht, is nu een Watering die *Born* genoemd word; deze Wetering scheid *Oostergoo* van *Westergoo*, en de *Wolden*, de *Musel* loopt dicht daar by, Noordwest loopende tot de *Swette*

de

de *Swettevaart* loopt *Crinser Armerzyl* tot *Nykloofter* heen. Deeze *Grieteny* is gantsch vry van de Zeedyken; maar daar tegen belaft met drie Zylen en Zylroeden in de *Hemdyk* leggende, als *Abbenwierster*, *Soolster* en *Sybrandabeyrsterzyl*. De maniere van de Rechtbanken is aldus: de Grietman als Hoofd van het Recht doet de Banken spannen, en laat zyn Stedehouder zo hy niet kan tegenwoordig zyn, de zaaken waarneemen met zyne Rechters die zy daar *Assessores*, of *Byzitters* noemen, vyf of zeven in getal, als in *Hollands* Leenmannen; dit zyn Edelen, of Breed Geërfden, en de Secretaris: men neemt daar voor meest mondeling waar, party tegen party: of aanstonds word 't zo'er zig Advocaten in moeyen wel kostelyk spel: deze doen alles schriftelyk: de Stinsen, Staaten, Heer en Huizen en andere vrye Erven, hebben haare stemmen, Rade en macht van zulke stemmen, worden de Ampten die op haar tourbeurt in een deel van de Provintie vallen, of binnen of buiten 's Lands, 't zy Admiraliteiten of in den Haage, gegeeven. Waarom in de gantsche Provintie veele kuippery en veel Partyschap is. De Deiling des Lands in *Oostergoo*, *Westergoo* en *Stellingwerf* heeft onder de Potestaten zyn begin genomen, en doenmaals zyn de Landen rouwelyk in *Grietenyen* afgedeild, binnen welken de Potestaten met de Staten van het Land, de Rechteren hebben gesteld, die de Justitie na de Wetten en Landrechten bedienden, welke zy ook naamaals in zeeker Boek van Ordinantie gebracht hebben. De dry deelen zyn voormaals Graafschappen geweest, gelyk uit verscheide Handschriften te zien is, die aan verscheidene Vorsten, door de Keizers gegeeven zyn, welke nooit daar aan te geeven hadden, maar de Bisschop van *Uitrecht* heeft al die krabbeling daar en in *Holland* gebrouwen, om sulken Gebied, den Landzaten die niet en schreeven nog lazen, diets te maken, als of zy alle Giftelingen van 't Ryk waren: daarze in tegendeel wel vrye Luiden altyd geweest en gebleeven zyn, uitgenomen, eenige ongelukkige tusschen posen op de welke de Dwinglandy der *Hollanders*, *Saxen*, *Uitrechtse*, of *Geldersche* haar overstroomd heeft: en zulken onderdrukking fundeerd geen rechte vorm van bestier. *Holland* hoord *Deenmarken* niet toe, of zy dat ooit eens afliepen, en alzo behooren ook *Gelderland*, *Overyssel* en 't *Sticht* niet aan *Vrankryk*, om dat zy eens van zyne Leegers zyn overloopen geweest. Een onheuglyke bezit-

ting of vrywillige toeſtand, en overdragt moet zulk een eigendom maken, niet een inval, of ſtropery.

HET VIERDE HOOFD-STUK

Van WESTERGOO.

WEſtergoo, is te zeggen het *Kleiland* of *Vetquartier* na 't Weſten, eertyds *Weſtergauwe*; *Auwe*, *Ouwe*, *Ga* of *Go* en diergelyke beteekenen Beemden; dit is eertyds *Iſlegouwe* of 't Prinſdom van *Stavoren* geweeſt. Immers het aanzienlykſte deel des zelven, naderhand is *Weſtergoo* begreepen tuſſchen 't *Vlie* en *Boerdiep*, en *Ooſtergoo* 't deel tuſſchen *Boerdiep* en de *Lauwers* of *Laveken*.

Deze Landen hebben *Romen*, ongewrooken veel bloed gekoſt; en zyn in heel vrye ſtaat gebleeven, uitgezonderd voor de liſten der *Uitrechtſe* Biſſchoppen, en de hovaerdigheid der *Hollandſe* Graven. De *Hollandſe* Graven hebben zy haare invallen, wel betaald gezet maar de *Lotharinger Goverd met de Bult* door den Biſſchop in zyn geweldenary voort gekruid, hebben zy geleeden, hem echter zelf in *Alkmaar* beleegerd, in 't uiterſte gebragt, maar hy haar daar na overſtroomd, door den Biſſchop ontzet zynde; maar die Geweldenaar gematſt zynde, is *Dirk de Vyfde* met *Robert de Vries* zyn Voogd, eertyds op de voetſtappen gevolgd, en heeft de *Ooſt-* en *Weſtergooſe* zwaar gevallen. *Willem van Ooſtervant*, 's Hertogen *Alberts* Soon, valt met *Arkel*, *Egmond* en *Bredero* op St. *Odolfs* Klooſter, en wierden geholpen door de *Vetkoopers*: Meeſter van beide de *Goos* bonden Dwingers en Slooten, tot Keeten voor de *Vrieſen*; die quanſwys 't voordeel zouden hebben van haare Goederen buiten belaſtingen te mogen bezitten, mits de Slooten en Krygsmacht betalende, zynde de Roeden waar mede zy zelfs gegeezeld wierden: voorts zouden zy niet buiten de Provintie te Recht geroepen mogen worden, nog ook tot Heirvaarten buiten de Landen; zy zouden haare eigene Schouten en Balliuwen hebben, het *Vrieſche* Recht by de Voorouders gebruikelyk handhaven, op alle de Graaflykheid van *Hollands* Stroomen en Wateren Tol en Schat vry varen; en miſdaden by uitſpraak van veertien *Vrieſche* Raden geoordeeld worden. *Stavoren* en 't Klooſter zouden onverkort in haare Rechten blyven, mits den Grave altyd

tyd openſtaande tot in en uitgang, nevens heerlyk verblyf. Nog vatten eenige *Vrieſen* moed, wederſtonden der *Hollanders* macht, branden zyn Scheepsvloot, en herwonnen Land en Vryheid weerom op *Stavoren* na. Maar een zwaare Watervloed, wyde de Gaten by 't *Vlie* en *Schiermonksoog*, brak de Dyken en overſtroomde het Land, met groote ſchade, en by die ramp, dempte niet de Burgerkryg; zy kreegen echter *Stavoren* in, en verdroegen met Vrouw *Jacoba*, maar vervielen dan onder Biſſchopſe, dan onder *Bourgondiſche*, later onder *Saxiſche* en laaſtelyk onder de *Gelderſche* Landroveryen. Keizer *Frederik* ſchreef wel voor haare Vryheid een dreigende Brief aan *Philip van Bourgondien*, en daar na aan *Carel de Stoute*, maar als de reſt der *Nederlanden Carel de V.* in de ſchoot zakte, en deze de *Gelderſche* zyn Land betaalde, den *Uitrechtſen* Biſſchop uitkogt en te Land en te Water te groot was, viel 'er niet als plooyen ten beſten: de ſtoute en manlyke raad van *Carel de Stoute* tegen te ſtaan, was niet werkſtellig te maken, men verkoft of verſchonk, van Keizeis wegen zelf *Vrieſland* aan *Saxen*, en *Saxen* dat wederom aan de Keizer: en zo quamen de laatſte erger als al de reſt, die Lyf en Ziel, Goed en Bloed, en alles verdelgden, de *Spangiaards*. Deze zyn eindelyk van die van *Weſtergoo* in 't gemeen verbond ingetrokken, geſmeeten uit haare Landen, mits nalatende, dat goed was, als de ordre op de Dykagien, door de Heer *Robles de Belly* wel vaſt geſteld.

Dit Deel van *Weſtergoo* is verdeeld in elf *Grietenijen*, in de welke acht Steeden leggen: als

2. *Bolſwaard.* 2. *Franeker.* 3. *Sneek.* 3. *Harlingen.* 5. *Stavoren.* 6. *Der Ylſt.* 7. *Hindloopen.* 8. *Workum.*

Dit Deel is het tweede in Rang der E. Heeren Staaten van *Vrieſland.*

De eerſte der *Grietenijen* is *Menaldumadeel.* Hebbende de eerſte Stemme in de Kamer van *Weſtergoo*, en bevat in zig 12. Dorpen.

1. Waar van het eerſte *Men-Aldum* de naam aan de *Grietenij* geeft: hier word het Rechthuis gehouden op Dingſdag. Het tweede daar 't geſlacht van *Hemmena* bloeit, is *Berlicum*, alwaar een beruchte Paardemarkt is: te vooren een Stad geweeſt *Civitas Exienſis* genoemd; deze Paardemarkt is den 25. April, en die van *Dronrijp* op St. Jansdag. 3. *Wier.* 4. *Beetgum.* 5. *Englum.*

 6. *Marſ-*

6. *Marssen.* 7. *Deimin.* 8. *Boxum.* 9. *Blessum.* 10. *Dronrijp.* 11. *Schingen.* 12. *Slappeterp.*

Hier in zyn heerlyke Stamhuizen: als

Jukema, *Galama*, *Domja*, *Gralda*, *Horne* tot *Enijbum*, *Grausteins* tot *Englom*, *Dottinga*, *Henuga*, *Feitsma*, *Jukkema*, *Wissema*, *Fetse* te *Dronrijp*, *Oukama*, *Hobbema*, *Osinga*, *Dotinga*, *Wobbema.*

De tweede *Grietenye* is *Franekeradeel*: de tweede Stem hebbende in *Westergoo*, en onder zig elf Dorpen.

De Rechtdag is op Donderdag op 't Stadhuis te *Franeker*, zynde des Stads Weekmarkt.

1. *'t Zum.* 2. *Hitsum.* 3. *Achlim.* 4. *Midlum*, waar men van ouds Vyerschaar hield onder den blooten Hemel: daar na heeft men de Weerstal of Rechtbank met verwandeling van Dorp tot Dorp gehad, tot dat als boven te *Franeker* vast is gesteld. 5. *Herbayum.* 6. *Dongijum.* 7. *Buer.* 8. *Ried.* 9. *Peijns.* 10. *Sweins.* 11. *Schalsum.*

Hier in zyn geleegen zeer heerlyke Stinsen en Staaten of Slooten: als

Herema, *Dekma*, *Hottinga*, *Teetlum*, *Roorda* tot *Hitsen*, *Offingahuisen* tot *Aehlum*, *Rienversma*, *Waltinga*, *Fijtsma* tot *Dongium*, *Andla* tot *Ried*, *Herema* te *Zweins.*

De Derde: der *Grietenijen* is *Barradeel*, welke ook die Rang in de Staaten van het deel van *Westergoo* bezit, nevens acht Dorpen en het Water *Ried* aan de Oost zyde, en 't Klooster *Lidlum.*

1. *Minnertsgae.* 2. *Firdgum.* 3. *Tzummarum.* 4. *Oosterbierum.* 5. *Sexbierum.* 6. *Petersburum.* 7. *Winaldum.* 8. *Almenum*, en eertyds nog *Dijkshorne* en *Westerbierum*; in de Zee ingezwolgen; en *Almenum*, in de Stad *Harlingen* getrokken, alwaar *Almenum* nog zyn Stemming in de Kerk heeft.

Het Klooster *Lidlum* heeft zyn uitvloed by *Coehool* gehad om en op de Eylanden; maar nu is de Haven gestopt. Haar Rechtdag is Woensdags tot *Minnersgae*: de Slooten daar in, zyn

Hermana, *Tiessinga*, *Folta*, *Farina*, *Camstra*, *Belgersma*, *Roordma*, *Harda*, *Liavikema*, *Adelem*, *Eelsma*, *Hiddoma*, *Elinga*, *Latsma*, *Cronenburg*, *Nijenhuis*, *Tiessens*, *Gratinga.*

De Vierde *Grietenye* in de Vergadering van *Westergoo* is *Baarderadeel*, heeft 16. Dorpen.

Is van *Oostergoo* met de Swet gescheyden, de vierde in rang van de Staaten.

Door deze *Grieteny* is zeer veel Vaart, Rit en Gang, de *Britswerder*, *Swaanwaarter* en *Hisenser Meyren* loopen daar in, en de Vaart na *Leeuwarden*. Hier is Visschen Jagen Vliegen, alles playsant en vol op, bykans allerley Vracht-Scheepen moeten hier door. Men spreekt het Recht uyt tot *Jorweerd*; hier zyn zeer veele oude maar Kruysdragende penningen onlangs gevonden, men heeft hier tegen de Zeevloeden veele hooge *Terpen*, als de *Winsemer* en andere, die met menschen handen gemaakt zyn, en geen natuurlyke Heuvelen. Daar in zyn geleegen zestien Dorpen.

1. *Jorwerd*, 2. *Weydum*, 3. *Mantgum*, 4. *Schillaard*, 5. *Oosterbierum*, 6. *Bosum*, 7. *Wieward*, daar de vergadering en School der *Labadisten* is. 8. *Britswaard*, 9. *Oosterlittens*, 10. *Winsum*, 11. *Baart*, 12. *Huyns*, 13. *Liouns*, 14. *Hylaard*, 15. *Wellum*, 16. *Beert*.

De Heeren Slooten of Stamhuysen daar inne geleegen, zyn

Dekema te *Wellum*, *Dekema* te *Wydum*, *Hesens*, *Hettinga*, *Walta* tot *Wyenwerd*, *Walta* tot *Bosum*, *Ehinga* tot *Winsum* &c. 't Klooster tot *Beyum* en andere geruineerde leggen ook in deze *Grietenye*.

De Vyfde der *Grietenyen*, welke ter Vergadering van het Deel *Westergoo* plaats heeft, is *Hennaarderadeel*. Hebbende 12. Dorpen, als

1. *Hennaard*, 2. *Lutke Wierum*, 3. *Oosterend*, 4. *Hydaart*, 5. *Wommels*, 6. *Waexens*, 7. *Hens*, 8. *Cubaard*, 9. *Welsryp*, 10. *Bayum*, 11. *Spannum*, 12. *Edens*.

De Slooten aldaar zyn.

Saslinga, *Rienstra*, *Donia*, *Bonga*, *'t Blaauwhuys*, *Geyns*, *Worum*, *Uytbuyren*, *Ter Burg*, *Unga*, *Domja* tot *Spammim*, *Rien* een Buurt, alwaar den 21. Augusti een Schoone Paarden-Markt is, geen beter Weyden noch Ryker Huysluyden in *Vriesland* als hier, waar onder veele zyn eygen Erfden, die 40. en 50. Koeyen houden, groote Rostuyssers en Handelaars zyn.

Wonseradeel is de seste in getal en rang in *Westergoo*, dese *Grieteny* heeft 27. Dorpen en verscheyde Kloosters, nu weg. Legt aan de

Zuyder-Zee ten Zuyden *Worcum*, ten Noordweften *Harlingen*, hebbende, zeer machtig, Schip-ryk en welvarende. Dit had eertydts twee *Grietluyden*, een binnen en een buitendykfe. Op een Dyk buyten *Wons* is nu noch een Weerftal of Recht-huys van ouds onder den blooten Hemel te zien. De Jacht moet hier groot geweeft zyn, want de meefte plaatfen hebben van de Jacht hare Wapens ontleend, gelyk de *Grieteny* zelfs heeft een Hert fpringende met gebrooke hoorens, uyt de naefte Bofſchen gejaagt. De Rechtdag is op Saturdag tot *Arum* of *Wons*. De *Schieringers* en *Vetkoopers* hebben in deeze *Grieteny* zeer gewoeld. De heerlykfte Conventen en Kloofters lagen in deze *Grieteny*, als *Oldekloofter*, *Aula Dei*, 't Hofpitaal van *St. Jan*, *Oldeoege*, *Thabor* en andere. Het heeft 27. Dorpen.

1. *Arum*, 2. *Allingwier*, 3. *Borgwerd*, 4. *Horwerd*, 5. *Dedgum*, 6. *Exmorro*, 7. *Engwier*, 8. *Ferwoude*, 9. *Groenterp*, 10. *Gaaft*, 11. *Hartwerd*, 12. *Hafum*, 13. *Hichlum*, 14. *Hieflum*, 15. *Idfegahufen Kimswerd*, 16. *Ruygecollum*, 17. *Longerhou*, 18. *Machum*, 19. *Pinjuim*, 20. *Parrega*, 21. *Piaan*, 22. *Schettens*, 23. *Schraad*, 24. *Surich*, 25. *Tjerkwerd*, 26. *Witmaarfum*, 27. *Wons*. Der Edelen Stamhuyfen en Sloten zyn hier.

Ofinga, *Aylva* een der Aeloudfte Stamhuyfen. *Aggema*, *Camminga*, *Beyma*, *Bouga*, *Hiemftra*, *Old Ofinga*, *Ayfma*, *Donya*, *Ockinga*, *Hiddema*, *Adelen*, *Walta*, *Aylva* binnen *Schraerd*, *Haytfma* in *Mackum*, *Æminga* in *Parrega*.

Het grootfte der *Grieteryen* is *Wimbritferadeel* welk heeft de zevende plaats en ftem op den Landdag: de helft is binnen, de andere helft buyten 's Dyks. In beyde 28. Dorpen famen, zynde

1. *Oppenhuyfen*, 2. *Uytwellingerga*, 3. *Wortryp*, 4. *Hommerts*, 5. *Smallebregge*, 6. *Woldfend*, 7. *Upekolsgae*, 8. *Indyk*, 9. *Heege*, 10. *Gafmeer*, 11. *Nyehuyfen*, 12. *Sandfirde*, 13. *Oudegaa*, 14. *Idfegaa*, 15. *Oofthem*, 16. *Abbega*, 17. *Oefthem*, 18. *Wolfum*, 19. *Nyland*, 20. *Folgare*, 21. *Tjallehuifen*, 22. *Ysbrechtum*, 23. *Tirns*, 24. *Scharnegoutum*, 25. *Gooingaa*, 26. *Looingaa*, 27. *Gauw*, 28. *Offingawur*.

De Slooten der Edelen daar in zyn.

Sjarda, *Hettinga*, tot *Siens*, *Haringsma*, *Hoytema*, *Botnia*, *Haringsma*, tot *Loyngie*, *Stowiga*, *Jongema*, *Siorfenga*, *Albeda*, voorts een

een Commandery van de Joanniter-ordre, en *Tabar* een Duytſche Commandery van *Maria* en *St. Joris*. Eenige dezer Dorpen als *Woldseynd*, en andere hebben veele Voorrechten, Markten en andere Vryheyden. 't Land is vol Paalen en Stroomen. De Zeeſluyzen daarze door looſen zyn de Zyl van *Makkum*, *Stavoren*, *Takezyl* en de *Lemmers*. De Recht of Weerdach werd gehouden binnen de Stad *Sneek*, op Dingsdag:

Hemelumer Oudefert en *Noordewolde*.

De achtſte Plaats en Stem in het Deel van *Weſtergoo* beſittende heeft negen Dorpen, zynde: 1. *Hemelum* en Klooſter, 2. *Coudum*, 3. *Worns*, 4. *Scharl*, 5. *Molqueren*, 6. *Oldegae*, 7. *Nijegae*, 8. *Elahuſen*, 9. *Coldewolde*.

De Stinſen daar in zyn. *Hoppers*, *Galama*, *Ipema*, *Oldgalama*, &c.

Het Recht of Weet werd gehouden binnen *Stavoren*, op Saturdag.

De tooren van *Coudum* is van binnen ſeer fraay, en van buyten een Baak over de gantſche Zuyder-Zee. Het Roode *Clif* waar van men zo veel in de *Frieſe* Hiſtorien leeſt, is by *Scharl* geweeſt. *Molqueern* is in 7. Buurten of Eylanden gedeeld. Dit Land is vol *Terpen*, van ouds tegen de Zeevloeden: veele dezer Dorpen hebben Gehuchten en Uytbuurten onder haar; vol Wild, Viſch en Vogelvangſt is dit gantſche Land. Ses loopende weeken na Mey, werd 'er op Vrydag de Rechtdag gehouden, en dat om de Week-Markt van de Wilde-Markt, die tuſſen *Coudum Balk* en *Reys* gehouden werd.

De negende Stem en Rang in *Weſtergoo* heeft de *Bild*, welke beſtaat uyt drie Parochiën, die zeer Ryk en Bloeyend zyn, welke zyn:

1. *St. Jacobs*, 2. *St. Annais*, 3. *Der Liefvrouwen Parochie*.

En de Buurt van de Oude *Zijl* heeft zyn Rechtdag op Maandag by beurten. Is gedeeld in Oud en Nieuw *Bild*.

Eertyds wanneer *Berlicom*, *Minnersgae*, *Firdgum* en andere Dorpen noch aan Zee lagen, en Scheepryk waren was het *Bild* onbekent. Maar de Zee daar te rugge loopende om elders over te vloeyen en alles over te loopen, heeft de *Bildlanden* en Dorpen

doen

doen op komen en Bedyken. Den Hertog van *Saxen* heeft daar toe 16000. guldens belooft en veele Voorrechten aan de nieuwe Landen vergunt. Zo dat het nu is geworden het beste Land van gantsch *Vriesland*.

HET VYFDE HOOFDSTUK.

Van de SEVENWOLDEN.

F*Orestenses Pagi*, zyn deze eertyds genoemd, makende het derde Deel van *Vrieslands* Gemeene Best: heeft tegen 't Noorden *Oostergoo*, en *Fredwald*, in 't Oosten de *Drent*, ten Zuyden *Overijssel*, en de Zuyder-Zee, eertyds de *Flevo*, of *Vlieterstroom*. Noyt heeft yemand dit deel, onder zyne Giftbrieven van *Vriesland* gereekend, als den Bisschop *Guij* van *Henegouwen*: in de oudste Tafereelen vind men *Septem Saltus*. Zedert heeft men de aldereerste naam van *Sijlvestres* hernomen, nu is 't bekent met die der *Zeven-Wolden*. Men wil juyst, om in de Oudheyd ervaren te schynen geweldelyk de namen draayen; men droomt in Holland, het Sticht en elders, van allerley invallen, God dank meest versierde, om de namen doch te halen van de Ballingen des Aerdbodems, *Gotten*, *Nooren*, *Lappers*, *Finnen*, *Schijten*, &c: heeft hier of elders een Zeeroovers-Vloot, of Smaldeel van dien een stroop gedaan, daar van blyven over zo veel gevallen als van *Amedis van Gaule*. Maar waarom deze gekke kitteling de *Hollanders*, *Vriesen* of andere kan treffen weet ik niet, of ze moeten zo gek zyn, dat ze de waarheyd willen rabraken, om haar Lands eer te krenken. *Venetiën*, *Switserland* enz. hebben byde de zelve eer en roem van dat ze onverwonnen haare Gemeene Besten een tyd lang hebben geregeerd; hier zyn ze noyt verwonnen als in Borgerkrygen (want zo mag men Holland tegen *Vriesland*, het Sticht tegen *Gelderland* en *Groningen* maar reekenen) en men wil mooy weezen met vreemde te zien, als Meesters van onze Vryheid. Alle zyn wy *Bataven*, *Vriesen*, en *Vranken* geweest, en naderhand door quade drift der Bisschoppen en Landrechters of Graven gesplitst: Deze *Sijlvestres* zyn de Wilden, de Woldluyden, die Beeldendienst en andere nieuwigheeden, by de ongehoorde Saligmakende kennis *Christi* niet willende inschikken het Slot en zyne Burgsaten aan den *Rhijn*, van den *Romein* gebouwd, met een Drecht of Overtrek-Brug aldaar

om

om op de *Maraſluijden*, *Marſen*, *Vries-Aanwoonders*, *Friſiabonen*, en minder en meerder *Frieſen* togten te doen: deze hebben zig nu en dan wel en qualyk daar by gevonden; de *Bataven* hebben met de *Caninefaten*, de *Romeinen*, (onder de hand ſtyvende de *Vrieſen*) eindelyk uitgeſmeeten, weer verzoend zynde bleef *Vrieſland*, en 't Land der *Franken* hun Vyand: de een en den ander deed tochten, maar byzonder deze Woldluiden, of Wilden, die de Burgt tot *Uitrecht* wonnen, der *Christenen* aanhang en Prieſters van kant hielpen, niet als Martelaars ſtervende, maar als Soldaten, want de Geeſtlyken vochten zo wel, en driftiger als de Leeken. De Papen ſchreven, de Heeren vochten of joegen en zopen, wiſten van leezen nog ſchryven: en zo wierd de Geleerdheid uitgebannen, want de Papen voor zulke botte woeſte hoofden Prekende, voldeeden te licht om haar te oeffenen: de Talen vervielen gantſch; en 't Pleythof met de Kerk, hield alleen ſchaduw van *Latiniteit*. Die ſchreeven dan de Hiſtorien: daar in maken zy van de *Sevenwolden* en haar Manſchap *Sylveſtres* gewag, die hervormen zy tot *Wilden*; andere daar op, maken daar van een vreemd Volk, zo vind men dat het Gerecht van *Delft*, haar zelven niet vroed zynde moet na *Biſcum Ducis*, de na Schryvers maken daar van (gelyk 't ook ſchynd) *'s Hertogenboſch*, en de Papen om 's Lands Heeren te vlyen, maakten van *Sylva Comitis*, *Buſcum Comitis*, wanneer onze Graven Hertogen waren geworden, door 't overgaan van *Holland* tot *Beyeren*, *Buſcum Ducis*.

Deze *Wolden* hebben altyd zeer heerlyk zig verweerd, tegen de *Gelderſche*, *Stichtſe* en *Hollanders*, uit de natuur ſterk zynde; doen hadden zy ook aan haar *Stellingwerf*, *Schotenwerf*, *Steenwyk*, *Giethoorr*, *Vollenhove* en de *Cuynre*: maar met *Overyſſel* te koopen kreeg den Biſſchop die in zyn bezit, uitgenomen *Stellingwerf* en *Schoterwerf*.

De *Zevenwolden* zyn verdeeld in 10. *Grietenyen*, en een Stad *Slooten*.

De eerſte is *Uttingerdeel*, heeft ook zo zyn Rang in de Vergadering der Staaten van *Zevenwolden*, heeft zes Dorpen, welke zyn 1. *Oldeborn*. 2. *Nes*. 3. *Ackrum*. 4. *Terhorne*. 5. *Terkapple*. 6. *Aekmaryp*, en onder deze word mede getrokken St. *Jansgae*, de drie laatſte noemd men de *Legewolden*.

De Stroomen hier in zyn veele uit Meiren en Veenen, de Boorn of Born komt uit *Opſterland* door 't *Koningsdiep*, de *Witringa* uit

twee Meiren; de Born heeft de naam van een Fontein, nog te zien, waar op de Kerk is geboud; in *Nes* legd het oud Kloofter *Nos*, gelyk tot *Aekrum*: *Terhorn* heeft een *Feenheerenzyl* en *Horufterzyl*: het Recht word gehouden tot *Born* en *Aekrum*, des Donderdaags. De Stinfen of Stamhuifen zyn

Douma, *Metkewier*, *Onema*, *Roorda*, dit Kloofter te *Nes* hoort aan de *Duutfche* Ordre.

Engwerden heeft de tweede Stem en Plaats in de Vergadering der *Zeevenwolden*.

Deze *Grieteny* heeft vier Dorpen, en deeze zyn

1. *Gerfloot*. 2. *Tjallebind*. 3. *Luniebird*. 4. *Terband* en 't Kloofter *Steenkerk*.

Het Recht word gehouden in *Tjallebord*, op Dingfdag. Te voren was de Weer, of Rechtplaats gelyk als by na over al onder de blooten Hemel, alwaar nu nog kan ftaan, een Boom van van der Hoeven vermeld 3. vademen dik.

DONGEWERSTAL.

Heeft de derde Stemme in de Vergadering der Staaten van *Zevenwolden* en telt 14. Dorpen.

1. *Goyngaryp*. 2. *de Broek*. 3. *Aufterhaula*. 4. *Nyegae*. 5. *Olde Ouwer*. 6. *Donyegae*. 7. *Tzerkgaeft*. 8. *St. Nicolaasgae*. 9. *Itskenhuifen*. 10. *Teroele*. 11. *Inde Dyken*. 12. *Langeweer*. 13. *Boonfwage*. 14. *Legemeer*.

Te *Donya* pleeg het Recht gehouden te worden, en daar door is de naam van *Waerftal*, daar aan gevoegd. Nu is het Rechthuis te *Idtskenhuifen* op Donderdag.

De Stamhuizen zyn *Donya* en *Douwma*.

HASKERLAND.

Is de vierde Stem in de *Grietenyen* die de Staaten van *Zevenwolden* repræfenteeren, heeft zes Dorpen, en 't Kloofter *Hafke*.

1. *Wefterm eer*. 2. *Suykswage*. 3. *Haskerdyken*. 4. *Nye Haska*. 5. *Olde Haska*. 6. *Hafchergorn*.

De welbekende *Jouwer* is een fchone Buurt, een Stad gelyk; hoe-

hoewel onder *Weſtermeer* hoorende, met Jaar en Weekmarkten voorzien, en een Raadhuis welk het Rechthuis is der *Grieteny*, daar 's Maandags Rechtdag word gehouden: hier is een Schans, wyl 't een pas is na *Groeningerland*, *Twente*, *Drente*, *Oelderland* en *Overyſſel* is, aan 't Weſten van de Buurt geweeſt nu geſlecht.

De Stamhuizen zyn meeſt in *Weſtermer*, als

Hoytema, *Heerma*, *Leyklama*, vry ſchoone *Stinſen*.

SCHOOTERLAND.

Deze *Grietenye* heeft in de Vergadering der Staaten van de *Zevenwolden*, de vyfde Stem en Rang, heeft 18. Dorpen.

1. *Hoornſterſwaeg*. 2. *Jubbegae*. 3. *Schuyringa*. 4. *Oldehorna*. 5. *Nyehorna*. 6. *Catlyk*. 7. *Brongergae*. 8. *Nieubrongergae*. 9. *Melledam*. 10. *Oldeſchoot*. 11. *Nyeſchoot*. 12. *Rottum*. 13. *St. Janſgae*. 14. *Cleyne geeſt*. 15. *Haula*. 16. *Rochel* of *Nyegae*. 17. *Delſtrahuiſen*. 18. *Oldegae*.

Het Recht word ordinaris gehouden alle 14. dagen tot *Oldeſchoot* 's Woenſdags, en de andere houden haare Rechtdagen op Woenſdag daar aan; eertyds was'er geen Apel uit de *Wolden* aan 't Hof van *Vrieſland*, maar 't hoogſte reſort van Juſtitie was tot *Rottum* waar toe men appelleerde: in deze *Grieteny* zyn zeer ſchoone en profytelyke Veenen, 't *Heereveen* byzonder, dat als de uiterdyken wel Dorps macht heeft en bet.

LEMSTERLAND.

Is de zeſde der *Grietenye* van *Zevenwolden*, in Zitting en Stem: beſtaande in vyf Dorpen, welke deze zyn

1. *Lemmer*. 2. *Emſtergae*. 3. *Villegae*. 4. *Ooſterzee*. 5. *Echten*.

De *Lemmer* heeft zyn naam van den uitvaart, hoewel de *Zuiderzee* daar veel Land afknabbeld, hier in vielen de *Hollanders* en anderen als zy 't op de *Wolden* hadden gemunt, waarom daar ook het ſchoone en ſterke Slot van *Ooſterzee* door de *Hollanders* geboud wierd; het *Tjeukermeer* in deze *Grieteny* geleegen is 't grootſte der *Vrieſche* Meiren. Eertyds maakte *Ooſtrungerland* met *Lemſterland*, en *Doriewerſtal* een *Grieteny* uit. Hier zyn veele Veldſlagen geſlagen; tegen dit *Hollands* Slot, boude een der *Grietmans* het *Blaauw-*

huis, het Recht word gehouden in *Oosterzee* op Dingsdag: hier legd een *Stins* van *Oosterzee*, op de plaats by na daar 't *Hollands* Slot van de *Vriesen* is verdelgd en omgekeerd.

GAESTERLAND.

De zevende Rang en Stem heeft deze *Grieteny* in de Staaten der *Zevenwolden*, en heeft zeven Dorpen.

1. *Wickel.* 2. *Sondel.* 3. *Nyemardum.* 4. *Oldenmardum.* 5. *Mirnsbachuysum.* 6. *Harich.* 7. *Ruygehuysum.*

Dit deel is in de *Grietiny* het beste, dat over de *Takerzyl* is geleegen, paalt aan de Stad *Slooten*, de *Mirnser Clif* raakt 'er aan in 't Westen, de heerlyke Burgt *Balk*, alwaar en fraay Raadhuis is, daar Recht word op gehouden, op Woensdag de Weekmarkt, de Wildemarkt, of Markt der Woldlieden, ook *Forum Sylvestre* genoemd is hier digt aan.

De beste Stinsen zyn

Minnema, *Tietama*, *Glinstra.*

De *Balkstermeir* is hier geleegen by *Balk*, 't is aan de Zeekant vry na aan *Holland*, en *Gelderland*, en *Lyklama* Bosch, met de goedgemaekte en schone Landen van *Roys.*

OPSTERLAND.

Is in Ordre en Rang de achtsten der Staaten van het deel der *Zevenwolden*: heeft 13. Dorpen: was eertyds onder *Oostergoo*, is alom met Moeren omcingeld, hier worden behalven andere Beesten zeer veele goede Verkens Gequeekt, Gemest en vervoerd: ook is 'er allerley Wild, en veel Schapen, Lammeren en Wol. Daar zyn drie Schansen in gelegd, *Swartedyk*, *Breedeberg* en *Vriessepaal*: vyf van de Dorpen zyn aan de eene zyde van de *Born* of *Koningsdiep*: zynde

1. *Beets.* 2. *Beetserwage.* 3. *Olterterp.* 4. *Vreterp.* 5. *Sygerswold.* 6. *Diverswold.* 7. *Wynjeterp.* 8. *Hemric.* 9. *Leppenhuisen.* 10. *Wispel.* 11. *Corteswagen.* 13. *Langeswagen.* 13. *Luxwoldt.*

Deze acht zyn aan de andere zyde, *Beets* is van deze de aanmerlykste, 't heeft daarom ook in alle zaken de Voorstem, en was eertyds nog wel aanzienlyker. in *Beetserswage* klein, maar fray, word het

het Rechthuis der *Grieteny* gehouden, Woensdags, te *Leppenhuisen* word alle tweede Rechtdag de Weer of 's Rechts-vyerschaar van de *Grieteny* gehouden. *Langeswagen* houd men 't Rykste van het Quartier.

STELLINGWERF *is twederly, Oost- en Westeinde. Wosteinde.*

Deze *Grietenye* heeft de negende Stem in de Staten der *Zevenwolden*, begrypt 10. Dorpen in zig: welke zyn

1. *Olberkoop.* 2. *Nyeberkoop.* 3. *Mackinge.* 4. *Donckerbrouck.* 5. *Haule.* 6 *Oosterwolde.* 7. *Fochtele.* 8. *Appelsche.* 9. *Langedijcke.* 10. *Elsloo.*

Maar onder deze Dorpen behooren eenige schoone Buurten, gelyk als onder

Oldeberkoop	behoord	*Deddinge*	Buurte.
Mackinge		*Tuitel.*	
Donckerbroeck		*de Russchen.*	
Oosterwolden		zes Buyrsen.	
Appelsche		*Terwisgae.*	
Elsloo		*Tronde. Portinga.*	

De oudste Domkerk van *Vriesland* is in *Oldeberkoop*, van 440. jaaren oud; eertyds hadden de *Stellingwervers* drie Stallen of Weerstallen onder den blaauwen Hemel, en haar Werf of gemeene Vergadering te *Oosterwolde*, maar de *Sax* veranderde die in een *Grieteny* en de *Bourgonjon* splitste het in twee deelen en voegde deze beide aan de *Zevenwolden.* Men ziet haar oud Zegel nog met een Wolf, tot teeken dat ze *Woldluiden* waren, tot een Wapen, en daar om binnenwaards *Filii Hominum Justé Judicate.* en buiten om, *Sigillum Universitatis Terræ Stellingwarf.*

Des Maandags is het haar Rechtdag, en word gehouden tot *Oosterwolde.*

STELLINWERF *Oosteinde.*

Het Westeinde van *Stellingwerf* is de laatste in de Rang en voise der Staaten van *Zevenwolden.*

Het een en 't ander is eertyds een Graafschap geweest, maar die Graaf is lang voor de Grave van de *Cuinder* afgemaakt, en de Dor-

pen hebben uit haar Edelen een Graaf of Rechter gekoren, die van de *Saxen* Greetman of Rechtuitman genoemd is van *Greed* of *Graad* welk regtlopend beteekend: den Hertog nam alle de Rechtgeſchillen weg, die de een tegen den ander betwiſte, en ſneed de Landkaart door in ze veel *Grietmans* Weerſtallen, welker Ban *Grieteny* genoemd is, alwaar den Droſſaart of Grietman met vier of meer Aſſeſſóren of Byzittende Rechters, en een Secretaris de Bank ſpant en Recht hoord; mondeling en te zamen daar over gehouden zynde Replyk en Duplyk meeſt in 14. dagen uitſpreeken, van welker Vonniſſen de Bezwaarde kan appelleeren aan het Souveraine Hof, Provinciaal tot *Leeuwaarden*:

Het Weſt-einde heeft onder zyn verdeeling twintig Dorpen, waar van zes aan de eene en veertien aan de andere zyde van den Stroom *Lende* zyn geleegen.

Aan deez' zyde van de *Lende* zyn geleegen.	Aan de andere zyne der leggen.	
1. *Beul* (waar onder *Ryperkamp* en *Bucholt*.)	7. *Nyeholtpade.*	14. *Scherpenzeel.*
2. *Nortwolde* (waar onder *Sandhuyzen*)	8. *Oldeholtpade.*	15. *Munnikebuuren.*
3. *Finkegae.*	9. *Wolvegae.*	16. *Oldelemner.*
4. *Steggaarden.*	10. *Sonnegae.*	17. *Nyelemner.*
5. *Pepergae.*	11. *Oldetrijne.*	18. *Nijeholtwolde.*
6. *Blesdijk.*	12. *Nyetrijne.*	19. *Olde Holtwolde.*
	13. *Spangen.*	20. *der Edſard.*

Het Recht van deze *Grietenije* word gehouden op twee plaatzen, in *Bleſdijk*, aan de *Bles* geleegen, op Vrydag, en de andere Regtdag word gehouden op Donderdag binnen *Wilvegae*, zonder datmen iemand van de eene zyde, aan de andere, mag bezetten of bekommeren, maar elk Roepen en doen Rechten van zyn Competente Rechter. Alle deze veertien Dorpen hebben haar uitvaard aan de *Cuinder* in de *Zuiderzee*. De Rivier de *Cuinder* en *Lende* ſluiten haar af als een Eiland.

HET

HET ZESDE HOOFDSTUK

Van de Stemmende Steeden, zijnde het vierde Deel van de Souveraine Staat van VRIESLAND.

V*Riesland* heeft van overouds Steeden gehad, en eenigzins aanzienlyke van de welke men zeer veele oudheden geloven kan, meer als verzeekeren. *Bolswaard* en *Stavoren* zouden met de *Burgzaaten* van *Dokkum* de Oudste schynen, maar de Tyd die veel verandering alom brengt, heeft ook deze haare glans verminderd en andere boven deeze verheeven, nu zynze elf in getal geleegen in de *Goos* en *Wolden*: Haar Rang is aldus in de Staaten

1. *Leeuwaarden.*
2. *Bolswaard.*
3. *Franeker.*
4. *Sneek.*
5. *Dokkum.*
6. *Harlingen.*
7. *Stavoren.*
8. *Slooten.*
9. *Workum.*
10. *D'r Ylst.*
11. *Hindeloopen.*

Leeuwaarden, de naam is van de behaaglykheid van 't Land, *Lieuw* of *Lief*, 't zelve zynde, en *Waard* een streek Lands. De Stad (gelyk alle Steeden) is eerst klein van omkrits geweest, en bevatte niet meer als de *Brol* en 't *Espel* van *Minnema*, maar *Oldehoof* en *Hoek* zyn aan beide zyden daar aangetrokken. Zy is de eerste en Hoofd Stad in *Oostergoo*; zy is zeer aanzienlyk betimmerd met des Stadhouders Hof, Achtbaar met het Hof der Raadsheeren, welk Souverain en zonder eenige narepping de Gedingen uitspreekt en vonnist by arrest, onwederspreekelyk. De Huizen dezer E. Heeren Raden brengen mede veel toe tot des Stads verciering. Het Hof van *Ameland*, de Paleizen van *Hennema*, *Camminga*, *Unia*, *Mumema*, *Burmania*, *Camstra*, *Martena* en andere aeloude Geslachten. Zy heeft veele quaden doorgestaan. zo van de Vyanden als van de Binnenlandsche Factien, was meest de *Vetkoopers* toegedaan, waarom zy van de *Schieringers* is ingenomen, geplonderd, en mishandeld; maar de Uitgeweekene hebben haar wederom daar van Meester gemaakt, verscheide doodslaende, waar onder den Rechter *Auckema*: des Stads macht en welvaren was al vry aanmerkelyk geworden,

Naam. Gevallen. A. 1481.

worden, zy hadden de Sluizen tot *Trenſum* tot haren dienſt, en zette Tollenaars aan de Zylen t'haren profyte; welvarende deedze veel trots en ſchade aan de *Stinſen* der omleggende Edelen, en ſtookten de Huisluiden op, om op den Adel en haare Slooten los te gaan: en zeeker den Adel had ook zeer grof geleefd wanneerze haare huizen van ſteen vaſt geboud zagen, en met water omringd, en tegen alle oploop, wel voorzien hadden; zy gebruiktenze veele als Roofneſten, en de Papen niet minder haare Klooſters. Haare Brouweryen by verbod der *Haarlemze* Bieren voeren treflyk wel; gelyk haar eigene Lakenwerkery, met verbod der *Leidze*; maar als door onverſtand de Neeringen verflaauden en door Burgerkryg te grond gingen, zo wilden zy *Sneek* en andere plaatzen dwingen van haare Huiſluiden niets te koopen. In *Slooten* een Boterwaag op te rechten die haar ten profyte zoude komen, en meer overmoed in *Ooſtergoo* en *Weſtergoo*. Zo dat *Wybo jarigs* op 't *Sneker* Meir haar Schepen liet nemen, zy daar tegen 't Huis van *Wibo* afwierpen, die in de Slootermeer daar van wraak nam, met haare Borgers en Schepen te knappen, en eindelyk met hulp der Edelen de Stad te beklimmen, waar uit hy van de Borgers weder gedreven wierd. Over en weer veele ſchade lydende en doende, ſloot een Verdrag met *Sneek*, *Bolſwaard* en *Slooten*, kiezende negen Mannen om de ſchikking der welſtand; hulp en onderſtand over en weer waar te neemen, en zoude Oorlog nog Vreede zonder malkanders conzent aangaan, geen vreemde Knechten in 't Land haalen. Gemeene zorg voor Dyken en Wegen dragen; en Zitdag houden in de drie plaatzen, rakende het Verbond, die negen Vermaanden alom de Landzaaten en Rechters goed Recht te doen, of Daagdenze voor haar. De Stad verkreeg het Handveſt van haare Magiſtraats beſtelling van den Hertog *Carel* naderhand Keizer, met eenige Keuren en wederſtond den *Gelderſchen* mannelyk, heeft verbonden met *Groeningen* en anderen ingegaan, na veel haſpelens *Stavoren* belegerd hebbende, en diepe tochten met haare Borgers hebbende gedaan, zyn van *Schomberg* geſlagen te *Rauwen*, en wierden gedwongen het Keizerlyk Recht in de
A 1516. Pleidoyen te gebruiken, behoudende voor haar dat ze geen Magiſtraat zouden onfangen of ſtellen als een geboren Burger: 't zederd dat de Provintie al lang van 't *Spaans* geweld was gezuiverd, heeft men nog al ſwaare beweegingen in de Stad gehad, om de Kiezing der Overigheid, zo verre zelf dat men met een maſt de deur van 't Raad-

't Raadhuis opliep en men zou de handen aan de Heeren zelfs schendig geslagen hebben, waar 't niet wyselyk door Burgermeester *Eelkes* en de Muntmeester *Viersen* belet geworden, en 't zederd met minlyke voorzichtigheid van den Heer Erf-Stadhonder zedig toegegaan, in manieren als volgd, na 't Octroy. A. 161 .

De Stad LEEUWAARDEN, *word Geregeerd door Magistraat en Vroedschap.*

De Magistraat bestaat in twaalf Perzoonen, als Verkiezing der Magistraat.

Vier Borger-meesters.
Zes Schepenen.
Twee Bouwmeesters.

Hunne tyd van Regeeren duurt vier jaaren, want alle jaaren op den 1. Januarius, gaat 'er een Burgermeester, die d'oudste is, af, nevens twee Schepenen, het eene jaar, en 't ander een Schepen en een Bouwmeester.

De Vroedschappen bekleeden hun Bediening zo lang zy leven; want wanneer een Vroedsman in de Magistraat komt, en 'er na verloop van vier jaaren, als boven gezegt is, wederom uitgaat, zo naemt hy op nieuw als oudste Sessie in de Vroedschap.

Zo 'er een Borgermeester in 't eerste jaar van zyne Regeeringe komt te sterven, zo word die Bedieninge vervolgens, door de drie overige Heeren waargenomen, en de naast volgende Nieuwjaarsdag, een voor drie jaaren in desselfs plaats verkooren. Dog sterft 'er een in 't tweede jaar van zyne Regeeringe, zo avanceeren de beide oudste Regeerende Borgermeesters daar elk een jaar by. De Magistraat disponeert alleen, over d'ordinaire voorvallende zaaken, volgens 's Stads Previlegien, enz. Dog in extraordinaire gevallen, word 'er de Vroedschap mede by geroepen.

De Verkiezinge van de Magistraat, geschied op deze aanmerkens waardige wijze.

Den 1. Januarius 's morgens ten zes uren, zo vergaderd de Magistraat op het Stadhuis, en laaten door hunne Boden, elk twee Perzoonen verzoeken, uit de Borgerye, die gequalificeerd moeten wezen, met 1500. guldens aan vastigheid, in de Stad of deszelfs Juris- Haar vorm vad Bestier.

dictie geleegen : deze Perzoonen, uitmakende vier-en twintig in getal, Loten hen, ten overstaan van de Magistraat vermeld, op twaalf; waar toe hen de Vroedschap, welke niet in de Magistraat zyn, ook op twaalf Loten, komende alzo te zamen op vier-en twintig; deze Loten hen wederom op twaalf.

Deze twaalf Perzoonen zyn dan de Genomineerde, waar uit de plaatzen van de drie oudste of langst in den Raad aan een geweest zynde Perzoonen, als een Borgermeester en twee Schepenen, of een Borgermeester, een Schepen en een Bouwmeester, moet vervult worden

De vervullinge geschied door negen Electeurs of Kiezers, die dusdanig opgemaakt worden. De twaalf Heeren der Magistraat roepen of noemen, elk een Burger uit de breede Gemeente gequaliceerd, enz. als boven gezegd is, dit zyn dan twaalf Perzoonen. Deze twaalf Loten hen op een derde of vier Perzoon. Hier by Loten hen d'overige Vroedschap; welke niet in de Magistraat nog op de Nomitatie zyn, ook op vier, dat dan agt te zamen maakt. Dan komen de twintig Bevelhebbers, (want de Borgerye is verdeeld in tien Compagnien, ieder Compagnie heeft een Hopman en een Vaandrig) of Officiers van de Borgerie en Loten hen ook op vier, welke drie maal vier, te zamen gedaan twaalf uit leverd.

Deze bovengemelde twaalf Perzoonen, roepen of neemen wederom elk een wie 't hen goed dunkt, mits behoorlyk gequalificeerd zynde; deze Loten wederom op zes, welke zes uitgelotede, hen voegd by de bovengemelde twaalf, zynde alzo achtien: deze achten Loten hen nogmaals op de helft, dat zyn negen, en deze zyn dan eigentlyk Electeurs of Kiezers van nieuwe Magistraats Perzoonen, na datze den Eed ten dien einde ingesteld, afgeleid hebben.

Het getal der Vroedschap is veertig, namentlyk vier in ieder Compagnie. Wanneer een der zelver komt t'overlyden, zo moet deszelfs plaats binnen de vier-en twintig uuren, wederom vervuld wezen, dat op dusdanige wyze toegaat.

D'overige negen en dertig Vroedschappen Loten hen op zeven, deze zeven laten de Pretendenten binnen staan, en na dat dezelve bevonden zyn gequalificeerd te wezen na behooren, en datze verklaard hebben dat zy gewillig zyn d'onkosten te willen dragen, zo verkiezen zy een der zelver by meerderheid van Stemmen.

Staat in dezen te noteeren, dat niemand twee achter eenvolgende jaaren Electeur mag zyn.

Dat

Dat ook niemand uit de breede Gemeente, dat is te zeggen die geen Vroedschap is, twee jaaren achter een op de Nominatie staan, om in de Magistraat verkoren te worden.

In de Magistraat nog Vroedschap, mogen ook geen Vader en Zoon, nog twee Broeders op een tyd wezen. Desgelyks geen Stads Leveranciers, Collecteurs of Leverantie hebbende Perzoonen aan Wees-of Gasthuizen; of die in Stads Dienst zyn, of eenig Tractement, direct of indirect zyn trekkende, maar moeten in cas zy verkoren worden zulks verlaaten.

De Lotinge in dezen gezegd, geschied met Penningen, waar dat in gewerkt is, op die wyze dat men 't niet vullen kan, een A betekend af, en een B. betekend blyft. Wie by abuis twee Penningen gelyk trekt, is voor die tyd af.

Stads gerechtigheden zouden strekken zoo wyd als de drie Parochien, en die Onderzaaten niet onder de Grietman, maar onder Stads Recht staan. Haare Voorrechten van Carel de V. A. 1519.

De Stad na Keizerlyke Rechten berecht worden, en Edel en Onedel voor Stads Recht te Rechte moeten staan. Preuven aan de Stad blyven en die buiten vallen aan de Stads Recommandatie. 't *Jus Patronatus* is voorden Stichter van Preuven. De Burgers zullen vry zy zyn Thinzen en lasten. De Stad hield haar eigene Bier-Excyns; den Excys van vreemde Bieren, half tot Stads reparatie keeren, de Raad vry van 't geen zy binnen 's huis drinken. Op de Dorpen geen Waag, Stads Waag na *Amsterdam* geregeld, een Veemarkt in Meymarkt, en de andere twee blyven. De Stad vry van Contributie tot Oorlog buiten 's Lands.

De Stad geviel van ouds zo wel dat 'er op geloerd wierd, om'er een Bisschops Zetel van te maken, en 't Huis wierd al voor beschikt voor den Myterdrager, zo dat de keurelyke Tuin van Zyn Vorstel. Genade, den Heer Stadhouder, geestig verkooren met een Bolwerk en twee Gordynen, zou gediend hebben voor zyn Gaarde en Bogaard.

Het Zegel is van ouds voor de Stad niet anders geweest als de verbeelding van een Burgt met een getoornde Poort en groote Klok, waar onder een Leeuw legd, en boven boven *St. Jans* Schaap en dit Omschrift: *Sigillum Burgum Leovadiæ.* Het Kasteel van de *Sax* als Dwinger van des Stads Vryheid gemaakt is by de weergekreegene Vryheid afgebrooken. De Stad is braaf gesterkt, en van bin- A. 1580.

 nen

nen met veel Burgwallen en Graften in de *Dokkumanus* enz. vallenlende net poorsneeden: de Rechtdagen worden gehouden op Woensdag en Vrydag.

HET ZEVENDE HOOFD-STUK

Van BOLSWAARD.

Naam. DE tweede Stad in Rang en Stem onder de *Vriesche* Steeden, is *Bolswert* of *Bolswaard* geleegen in *Westergoo*, een zeer oude Stad, geacht by de oude *Vriesen*, ten minsten gesterkt en geeierd door *Bolsuina*, de Dochter van *Radbod*, de eerste Koning van *Vriesland*, welke Trouwde aan *Hariold*, waar van echter de *Fransche* Schryvers niet en melden. Deze Stad legd een groote *Duitsche* myl van den Oever van de Zee of Zeedyk af. Men reekend van dezelve op *Leeuwaarden* drie groote *Duitsche* Mylen, en twee van *Franeker* op *Bolswaard*, en even zo veel van *Harlingen*; een myl van *Sneek*, van *Stavoren* twee en een half, en wederom een van *Workum*, en anderhalf van *Hinloopen*. De Haven van de Stad is wel anderhalf uur daar af geleegen, by *Makkum* in Zee loopende, als *Delfshaven* is voor *Delft*. Het Kanaal van *Makkum* is redelyk diep tot in de Stad doorloopende; daar die ouden *Flevus* nu Zuider Zee uitloopt, legd een Waard, op welke veel tegen *Noordsche*, *Deensche* en andere Strand en Zeerovers gevochten is, die schynd de naam aan *Bolswaard* gegeeven te hebben, want her oudste Stads Zeegel is, *Sigillum Burgensium de Bodelswart*.

Eertyds lag de Stad daar aan, by *Takezyl*, nog vry hooger aan die Stand. als andere zyden. De Stad heeft schoone Bouwlanden rondom haar, aan drie hoeken, zy stak, naast aan *Stavoren*, in Scheepsvaart en macht uit, van haar zelven dicht genoeg aan Zee geleegen, gebruikende ook de Haven van *Workum*, maar hoe groot dat die macht en haar Zeerecht het Stads welvaren maakte, zo kan men nu geen groote merkteeken daar van zien, zy schynt te vreeden met de Landbouw en de Koophandel met haare nabuurige Steeden, daar-
A. 1422. ze te vooren mede in 't Verbond der *Anzesteeden* was, en fraaye Voorrecht brieven uit de Belt kon toonen. Zy heeft van binnen veel gemak voor de Koopmanschap gehad, zynde met veele Graften

en

en Wateringen wel doorſneeden, ook is ze wel doortimmerd: het Raadhuis is zeer oud, en de Kerk voor A. 1281. geſtigt, zo als men in 't Choor der zelve heeft gevonden. In de Stad ſtond een Capel van ons *Liefvrouw der Zevenwolden*, daar men veel Miraculen van vertelde. Tot het nieuwe Raadhuis en Waag heeft de voorzittend Borgermeeſter *Reynier Harings* de eerſte ſteen gelegd. De Stad heeft zeer welvarend geweeſt: veele branden, ja van 136. Huizen gelyk gehad. Ingenomen dan van *Schieringers*, dan van *Vetkopers*, van *Tjerk Walta* wierd zy ingenomen, van zyne partyen weer gewonnen en weer verlooren. De *Gelderſchen* hebbenze ſwaar geſchat, als zy die vermeeſtert hadden, en de godloozen Hoop die men de *Swarte Garde* noemde; de *Gelderſche* beſchermden de plaats veel tegen de *Borgoenſen*, die zy eindelyk Meeſter wierden, meer door koop als geweld: *Carel de Vyfde* bracht de Stad weer tot ſtand en welſtand, maar zy ſtond weer veel uit in de hervorming, eerze van de *Spaanſche* gezuiverd, de Godsdienſt gereegeld, en met haare Landslieden, een deel van den vereenden Staat wierd, over en weer aan *Roomſch* en *Geuzen* als geballotteerd. Te vooren hadden 2. Burgermeeſteren, Schepenen en Raden met Edelen en Prieſters, haare eigene Keuren gemaakt, of verbeeterd, die zy nog behouden. Zo in 't Civile als Juſtitieele of Crimineele: te vooren bediende zig de Stad van een Keurboek het oude *Surdriucht*, of het *Synodaal* Recht, deze Keurwetten meeſt Geeſtelyk Recht rakende, waren al lang gebruikt by de Stad en de Dorpen *Hichtum*, *Burgert*, *Wolſum*, *Tjerkwert* en *Schettens*. Haar Overigheid pleeg al van over eenige honderd jaren te beſtaan, by zes en dertig Perzoonen, die men noemde des Stads Raden of de Zes- en dertigen; van deze bedienden twaalf de Magiſtraat, zynde vier Burgermeeſters, welke al des Stads Commiſſien en Vergaderingen bywoonden, en bezorgden 't geen des Stads ontzag en aanzien aanging. Vier Scheepenen die Recht deeden tuſſchen partyen, na de Keuren en Coſtumen der Steede; en vier Raadsluiden die des Stads inkomen en belangen waar naamen en verantwoorden. Deze waren ook Aanklagers der Miſdadigen en Cenſores, of Zeeden Meeſters; over deze alle was een Olderman uit de Ridderſchap of Edelen, die als Oppergezaghebber of Gouverneur wierd geacht; de twaalf andere waren de Gemeenten Raad, en zes jongſte tot de minder geſchillen, maar die manier is veranderd: men heeft geen Olderman meer gekoren, en alzo dat Ampt uitgeraakt.

Gevallen.

A. 1412.

A. 1277.

Beſtier.

A. 1581.

Zo dat nu de vorme van haar bestier deeze is: acht Raadsperzoonen, maken de Hooge Overigheid, van deze zyn zes Burgermeesters, en twee Scheepenen, die alle twee Maanden veranderen, en twee Raadsluiden die Fabrykmeesters van des Stadswerken zyn, en een Fiscaal, welke de Breuken, tegen Keuren of Statuten, innen moet en waarneem. Tien Steeden bevoolen haar verkiezing den
A. 1585. Stadhouder van 's Graven of 's Heeren weegen, van deze voegde zig *Franeker* by *Leeuwaarden*, maar de zaken veranderende, is 'er ook nu en dan verandering geschied, de muitery alom opgeklommen tot hoog onweer.

Eindelyk is'er vast gebleeven dat Burgermeesteren, Schepenen
A. 1616. en Raden zouden over de Stad Regeeren; nu met gelyke redenen zoudenze in de geswoorne Vergadering de toekomende noemen, en daar na zouden van den 1. Januari naastkomende, geen andere als *Gereformeerden* zyn, en vaste goederen hebben in de Stad of Stadsvryheid; voorts moest den Raad het jaar van haar Regeering uit zynde, 12. van de beste Borgers noemen; en den 1. January andere vier, welke nog onder de gesworene nog onder de Krygsraad mogten zyn, die zouden dan dertien geswoornen, en twintig Bezorgers der Wapenen, en die gebieden, uit haare ordre vier door 't Lot te Kiezen, en de andere buiten dat getal gekoren worden; by deze zes Borgers gezet zynde, maken achtien uit, die geloot hebbende vallen half uit; de resteerende negen hebben macht om de Raad te stellen. Alle jaaren gaan drie daar uit, een Burgermeester en twee anderen; maar die mogen geen Raadsluiden worden. Niemand mag Verkiezer worden die in eenige dienst van de Provintie is, of in des Stads Rentmeesterschap.

Men houd in die Stad den Rechtsdag, op Woensdag.

HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van de Stad FRANEKER.

Deze Stad is geleegen in *Westergoo*, heeft de derde Stem en Rang onder de *Vriesche* Steeden, de Grond waar op de Stad legd is wel de bequaamste van gantsch *Vriesland*, om beploegd of beweid te worden; omringt met veele Heere Huisen en Hofsteeden: en ze-

ker

ker de Dorpen daar rondom geleegen geleiken by na Steeden : de uitſpanninge van des Stads Gerecht is grooter als anderen , begrypende onder zig deze Buurten *Salwarda* , *Lollum* , *Doyem* , *Kye*, *Lancum*, *Wer*, *Erkens* en andere meer; ten Ooſten heeft zy *Leeuwaarden* , ten Weſten *Harlingen* , gaande met Vaarten van de een op de andere plaats, ten Zuiden *Bolſwaard* , ten Zuid-ooſten *Sneek* en *Yyſt* : veele Na-buuren moſten daar te Recht komen. Men ziet in de Stad bewaard het Octroy van *Ludolf* Abt van *Oldekiooſter*, by welke de Burgers van *Harlingen* te Recht moeten ſtaan binnen *Franeker*. Naderhand nog te *Hertweert* 's jaars daar aan geconfirmeert, als *Uytgong* van de *Nooren* geplonderd was, zynde de mond der Rivier doenmaals van *Berlicom* , is deze plaats uit twee Akkers *Godes* en *Froenakker* in een geſmolten Gehuchten, tot een Stad geworden, welk van de *Vrieſen Franaker* , en' zo *Franeker* is genoemd. *Froonaker* ſtaat in de oudſte Brieven. Maar 't is Bewald omtrent des tyds dat *Leeuwaarden* wierd Bemuurd: zy hebben zig met de *Sneekers* tegen *Tjerk Walta* gezet , en zyn Slot Beleegerd. Zy hadden al vroeg veel machten, leeden en deeden veel in de partyſchappen, zy weigerden de *Groningers* 't verſchynen op de Landdag , plunderen *Harlingen*, worden rouw van de *Vetkoopers* gehandeld ; kregen een Blokhuis tot haar Dwinger, dat ſlooptenſe, en zelfs vernieldenſe dat van *Harlingen*, 16000. *Vrieſen* onder *Alva* , *Walta*, *Hiddama* en *Bonga* Beleegerden *Franeker*, uit de *Goos*, de *Wolden* en Steeden, *Sloten* uitgenomen; zy had Hertog *Henrik van Saxen* binnen, en de vrye, *Vrieſen*, alle de zilvere Kerkvaten na *Groningen* gezonden en voor Geſchut verruild, waar mede de *Vrieſen* een Verbond ſloten, die echter ſchandelyk geſlagen wierden; men moorde wederzyds malkander zeer ontzinniglyk, *Halama* wierd in *Franeker* ondanks alle voorbede onthalſt, tot dat eindelyk de Burgerkryg ophiel, om haar een Kerkkryg te doen voelen : men deed dan de Hervormde vervolgen, dan de Paapſen uitjagen , *Robles* hield lang de Stad na zyn geſchonke vergiffenis aan *Spanjen* tot dat des Princen van *Oranjens* volk die innam: en t'zederd deze Stad heerlyk is verbeeterd. Aldaar bloeit een Hooge School , met groote lof en toevloed, en men zou mogen de eer van de uitſteekendheid der zelve ten meerderen deele toeſchryven aan den Heer van der *Waayen*, ongemeen Hoogleeraar aldaar, en veel geacht in de zaaken van den Staat en 't Hof. De Ingezeetenen hebben veele ſchoone Voorrechten

A.1322. Naam. A.1351. A.1294. A.1500. Gevallen. A.1570. A.1543. A,1580.

ten en Vryheden, byzonder door de *Saxische* begiftigd zynde, die ook van 't beste aangewonnen Land in de *Bild* 200. Morgen hebben geschonken, aan *St. Jacobs* Parochie aldaar. Deze en meer andere Voordeelen zyn bevestigd en vermeerderd, door den Heer van *Yselstein*, ten tyde van *Carel den Vyfde*. De omleggende Dorpen mogen Waag, Ambachten, nog Koopmanschappen, maar moet alles in *Franeker* behandeld zyn. De Borgers verkiezen en beëedigen alle jaren zelfs haare Overigheden en Regeering, gelyk by de Octrooybrief van Haare Hoog Moog. is te zien.

De Magistraat aldaar bestaat in zes Burgermeesteren, die een jaar uitgediend hebbende, gelyke veel Perzoonen uit de besten der Borgery vernoemen, en 's nachts voor Nieuwe-jaarsdag, op het Raadhuis zes Kiezers ontbieden moesten, welke zes nog drie tot haar genomen en drie afgeloot hebbende, bestelden de zelve de Magistraat, uit de zes Perzoonen genomineerd. Maar daar is in de vorm van 't Bestier te Kiezen in deze verandering gebracht. Dat niemand mag Raadperzoon zyn of geswooren Gemeentsman of Kiezer, ten zy hy Borger zy, hebbende fraye onroerende goederen in de Stad, van de Hervormde Godsdienst, en Man van eer en goede naam; dat de oude Magistraat zes zodanige Mannen, uit de Burgery, buiten de geswoorene Gemeente, en Bevelhebbers by de meeste Stemmen, nomineeren zal om daar uit de Kiezers te neemen; maar vry van Stads dienst, en daar na op 't Raadhuis ontbieden, de beswoore Gemeente en de Krygsraad; en uit dezelve doen uitlooten drie Verkiezers, uit elken deel, welke alzo 12. in getal zynde, worden afgeloot op zes; deze zes blyvende Kiezers als ook de zes voor uitloten, noemen zes andere, die op drie afgeloot, by de andere zes gevoegd worden, dat als dan van de voorschreeven negen 4. door 't Lot afgaan en de Magistraat bestellen, na 't Octroy. Alle jaaren moeten twee oudste Borgermeesters afgaan in de Geswore Gemeenten, en daar voor twe nieuwe uit de zes als boven gekoren worden. Elk Burgermeester zit twee maanden in 't jaar voor, en die voorzit heeft des Stads Zeegel en Sleutels, geeft het Woord of de Leuse, en maakt de Beveelen zo in het Pænale als Civile.

Bestier.

A. 1615.

De Stad heeft zeer plaizante Cingels, schone Burgwallen en als gezegd is veel schoone Paleyzen rondom haar, gediend van twee schoone Jaarmarkten, de eene op *St. Jacob*, den anderen op *Sr. Viktor*;

tor; alwaar overvloedigen toeloop is van Koopluiden uit alle hoeken, en allerly Beeſten by duizenden na toe gedreeven worden, deze Herfſtmarkt, is van zulken nadruk, dat de Prys van Oſſen, Varkens, Koeyen en Schapen gantſch *Vrieſland* over na deze meeſt reguleerd. Men houd deLucht van *Franeker* wel de beſt gematigde van het Landſchap. De Stad en Straaten zyn by uitnementheid net en zindelyk; de Stad is met veele Bruggen over de doorſnydende wateren en Graften aan een gehecht; daar is een vry groote Voorſtad wederzyds aan de *Harlinger* Vaart; by de Hooge-School is een heerlyk openbaar Schafhuis geordineerd, alwaar zeſtig jonge Leerlingen konnen wel gevoed worden, zonder meer als vyf en veertig Goud guldens in 't Jaar te betalen. De aanmerkelykſte Rechtdag word hier gehouden op Vrydag. A. 1585.

HET NEGENDE HOOFDSTUK

Van de Stad SNEEK.

SNeek is de vierde Stemmende Stad in *Vrieſland*, geleegen in *Weſtergoo*, oud, wel Volkryk, net volbouwd, en vry wel verſterkt, van alle eetwaren wel voorzien, maar boven al van ſchoone Meer of Riviervíſch gediend. De Viſch van gantſch *Vrieſland* wykt voor deeze, in ſmaak, blankheid en vaſtigheid; de Burgers zyn vlytig, zo in haar Handwerken, Land-koophandel als Viſſchery en Zeevaart. Voorzien van ouds met een School, die haar zelven heeft doen achten: Ooſtwaard legdze van *Bolſwaard* een myle weegs, meeſt doorſneeden, Waterig Land; gelyk 'er dan veele Meeren rondom leggen, waar van het grootſte de naam van de Stad ontleend; uit welke een wel bevaarbare Rivier, door *Ylſt*, *Bolſwaard*, *Franeker* en *Harlingen* in Zee loopt; aan de andere zyde looptze voorby *Wolds-eind*, in 't *Slooter* Meer, en zo voort door *Takezyl* in de *Zuiderzee*. Nog loopt uit het zelve Meer een Spruit of Rivier tot in de *Zevenwolden*, zo dat aldus de Stad, alom haar uit en invoer gemakkelyk kan krygen. *Sneewyk*, ſtaat in eenige brieven, de naam van een *Kruice-broers* Klooſter, waar van nu een Weeshuis is gemaakt; *Dekama*, *Gruterſma*, *Fritama* en *Alberda*, Stinſen heerlyk geboud zyn in de Stad. De Stad heeft veel

Stand.

Naam.

in de *Saxische*, *Geldersche* en de Bisschoppelyken Oorlog, buiten ongeluks rampen geleeden. Daar zyn eenige Commanderyen andere, als *Nazareth*, *Thabor*, *Groendyk*, en diergelyke. De Heeren Stinsen zyn vry van Excyns, en ontfangen elk van de Stad Jaarlyks 8. kannen Rinse Wyn, waar voor zy gehouden zyn, vreemde Heeren met haare Suite, daar door trekkende te Herbergen en te onthaalen. De Munt pleeg hier te zyn: ja het Hof van *Vriesland*, ten tyden des Hertogen van *Gelders* Meesterschap.

In *St. Martens* Kerk, is begraven die wyd beruchte, stouten Soldaat, en Krygsheld Groote of Lange *Pier*, die zyn eigen Volk onderhiel en Meester van de Zee was, waar van een vreemd en dog geen onwaarachtig rym, in de Glaazen heeft gestaan: by de Eerw. Heer *Schotanus* in zyne Historie te vinden. Behalven de Weekmarkten Dingsdag, heeft de Stad 4. Jaarmarkten, acht dagen na Paasschen, op de Kruisvinding, Vrydags na de Pinxterweek, en den 12. September, en daar by zyn aan de Stad ook Geoctroyeerd twee Paardenmarkten voor de Kruismarkten; in de Stad word gehouden het Gerecht van *Wimbrytsera Grieteny* volgens de Ordinantie des Hertogen van *Saxen*; die ook aan bet als 20. naast aangeleege Dorpen hebben verboden gewichten te houden of eeniger handen Gerechtigheden aan zig te trekken; *Carel van Gelder* heeft deze bevestigd en vermeerderd, niet willende dat Borgers Handwerken nog Koophandel in 't groot, op Dorpen zouden worden geoeffend.

Gevallen. A. 1504. A. 1517.

Keizer *Carel de Vyfde* voortgaande, heeft haar toegestaan alle zulke Voorrechten als *Leeuwarden* en *Franeker*, en dat die Stad buiten de Keizerlyke Rechten zou houden haer Stads Boek en eigene Keure: dat de Stad altyd moet onverminderd blyven by haar Voorraad en Krygsbehoef; dat zy alle opkomst in *Sneek* vallende, mogen tot haar nut bekeeren: dat de Steeden, zonder *Sneek* niets mogen Staats wyze aangaan, dat van niemand uit *Vriesland* mag geappelleerd worden; dat zy noyt meer Krygsvolk als de Magistraat goedkeurd hoeft in te neemen: dit en haare Keuren is door *Haringsma*, met de Raad en 't Volk in goede ordre gebracht en naargelaten.

A. 1523. A. 1556.

Wat verders belangt het Bestier van de Stad *Sneek*, dat is van ouds en nu nog in zes en dertig Perzoonen bestaande, van de welke alle jaaren tien werden besteld en genomineerd, om de zaaken van

van Rechten in kleine en groote gedingen waar te neemen, en twee hebben opzicht op des Stads Gebouwen; in alle gewichtige zaaken zyn deze met zes en twintig der overschietende vergaderd. De Stad is lange tyd door een Olderman of Burgermeester bestierd, welk meerendeels een Edelman was, met of zonder Schepens en Raadsluiden, maar zederd honderd jaaren is zulks buiten gebruik geraakt, en nu Geregeerd by vier Borgermeesteren, vier Scheepenen en twee Raadsluiden, Bouwluy of Bouwmeesters. De Rechtdag houd men op Vrydag. Bestier.

HET TIENDE HOOFD-STUK.

Van de Stad DOKKUM.

SY is de tweede Stad in *Oostergoo* geleegen, de vyfde in Rang en Stem der Steeden van *Vriesland*. De Stad heeft eertyds *Dokkumburg* geheeten van *Obbo*, Hertog der *Vriesen*, volgens de Goude en Zilvere Penningen, by de verandering der Overigheid, uit de *Spaansche* dwingelandy. Zy is, zo staat op de zelve Penningen by Koning *Gondebold*, met Muuren gevest, en met de Munt begiftigd. De geleegentheid van de Stad is schoon geweest, en daarom wel bevolkt; dewyl met door die Stad na de *Lavake* of *Lauwers*, en ook door de *Scholbalg* in de Zee na 't Oosten en Westen kan vaaren; de grondplaats is behaaglyk, hebbende in 't Zuid-oosten de *Dantumerwolden*, in 't Oosten *Collummerland*, en 't Westen *West-Dongeradeel*, in 't Noorden *Oost-Dongeradeel*. In 't Westen van de Stad loopt de *Ee*, een scheepryke Rivier, door *Leeuwaarden* en voorts tot *Harlingen*, in Zee. Het Klooster van *Claarkamp* heeft de Sluisen en Zylen moeten onderhouden. Alhier zyn eenige Bekeerders en Predikers van de *Christelyke* Leer door de Bisschop van *Ments* tot de *Vriesen* gezonden, dood geslagen, ten tyden van den Paus *Bonifacius*. De Stad hing aan de *Gelderschen*, welke ten Landen uitgekoft en uitgeslagen, haare Vesten en Poorten heeft gekost, menigmaal overwinnende tochten hebbende gedaan, en Oorlogs rampen uitgestaan; tot dat de Staten van *Vriesland* die Stad wel versterkten met Bolwerken, Dwingers en goede Wallen haar voorziende. In de zelve wierd om de bequaamheid der Rivieren

Naam. A. 248. A. 736. Stand. Gevallen A. 1582. A. 1596.

en Wateren, gesticht een Magazyn en Scheepswerf, door ordre der H. Raden van Staten en Prins *Willem den Eersten*, voor het Eed. Mog. Collegie ter Admiraliteit.

Het Hof Provinciaal heeft hier mede gelyk in de acht andere *Vriesche* Steeden de bestelling der Magistraat, het zelve heeft een cierlyk Raadhuis, Weeshuis en andere Armenhuisen gemaakt.

Daar zyn zes Borgermeesters, en twaalf geswoorne Gemeens-luiden, welke alle jaaren tegen de zes Borgermeesters worden overgeschreeven.

Ieder Burger die vyer of Haartsteede heeft, heeft mede Recht van Stemmen te geeven, en op de Keurdagen komende de vier Esspelen alzo in de Kerk, en daar geeft ieder zyn Stem: de Geswoorne Gemeente en verschynt niet op het Raadhuis, als wanneerze daar door de voorzittende Borgermeester word Beroepen; maar die en kan zulks niet voorby, byzonder als 'er eenige last op de Borgers is te zetten; of dat des Stads Reekeningen gedaan worden.

Men heeft hier de Zee invallende op de Schulbalg door 't gat van *Ameland* en *Sciermoniksoog* zeer schoone Zee, en om de Rivieren niet minder schoone Meervisch. De Stad is vry net, de Hoofdbrug alwaar de markt meest gehouden word, met nette Keisteentjens belegd. De Rechtdag in deze Stad word op de Vrydag gehouden. 't Is schier boven geloof tot hoe groote ellende de *Gelderschen* tegen de *Bourgoenschen* Oorlogende deeze Stad gebracht hebben, en hoe veel oproeren daar in over en weer zyn ontstaan; zo dat de sterktens hersteld en neergeworpen zyn verscheide malen. God geeve, dat ieder hier aan zig mag spiegelen, om vreemde Machten in des Lands twisten niet te mengen; want den Oester is voor haar, en de Schelpen voor de partyen, als 't nog ten besten valt, en anders sleept het mede doodslagen en moorden in ons eigen bloed, terwyl daar om de loerende hulpvyand in de vuist lacht, die by zulke koolen van ons Burger-oorlogs-vier zig liefst wil warmen.

HET

HET ELFDE HOOFD-STUK

Van de Stad HARLINGEN.

DEeze is van de oudſte Steeden geenzins maar wel de ſterkſte,
welgeleegendſte, en na *Leeuwaarden* de grootſte te noemen. Stand.
Zy heeft onder de Steeden van *Vrieſland*, de zeſde Stem in de Vergadering der Staaten: en is geleegen op den uitſten Oever van *Weſtergoo*; een vermaarde Zeeſtad, met een Haven die vry goed is, en twee groote Graften binnen in de Stad vol Scheepen gepropt, en wyl in die Stad het Edel Mog. Collegie ter Admiraliteit van *Vrieſland* is, zo worden in de eene ſchoone Oorlogſcheepen gebouwt.

Deeze Stad heeft zyn Naam van de twee Burgten of Stinſen, en Naam.
haare Burgzaten, de eene *Harliga*, de andere *Harns* genaamd, nu rees 'er geſchil, of men de een of de andere naam aan de Stad geeven zoude, maar wanneer de orden der Converſen van *Ludingkerk*, A. 1234.
Harliga met die van *Gratinga* uitroeide, zo is de naam van *Harliga* gebleeven, als op de plaats van die Staate geſticht, en in dit zelve
jaar is de byeengevloeide Burgzaatſchap met Stads Voorrechten be- A. 1461.
giftigt. De Stad is in zyn beginzelen ſchier door een groote brand gedempt, te veel gelyk van water en vuur beſprongen; de brand Gevallen.
wierd mogelyk valſchelyk eenige *Grietmans* geweeten. Eertyds
was'er een Stins geheeten *Harlingen* by *Winſom*, de Stad wierd ech- A. 1570.
ter weer herboud en vaſter gemaakt als te vooren, in 't ongelukkig
Zeevloeds Jaar verging des Stads Veerſchip met 100. menſchen. A. 1548.

De Stad is tweemaal uitgelegd, *Almenum* op 't Ooſt van de Stad A. 1580.
te vooren geleegen, is 'er ingetrokken, de derdemaal is ze weder vergroot, om de toevloet van Handwerksluy en Schippers; die nog zeer veele daar woonen; de *Saxen* bouden daar een Dwinger, welk in de *Spaanſche* tyd een groot Kaſteel wierd, van der Staaten wegen ingenomen en na de Stadszyde ontveſt. 't Is boven gedagten hoe veel moiten en koſten, de Zeedyk en Haven, daar vereiſcht, welks verdiepen en Paalwerken, met een laſt op ingevoerde goederen word te gemoed gekomen; de Stad is natuurlyk ſterk, en met een goede Wal en zeven Bolwerken vaſt gemaakt: zy leevert het meeſte hout uit *Noorweegen* en elders, aan 't verder *Vrieſ-*

land en *Groningen*. Zoutkeeten, Steenbakkeryen en veelderly ſtoffen, maken daar veel leven en Handel, weinig Gilden of andere laſten, beletten daar de Poorters, en 't Borgerrecht is tot de meeſte dingen genoeg, Viſch uit de Zee is 'er volmaakt goed en veel, en voorts alles met geſtadige doorvaart van allerley Marktſcheepen.

Nog zyn daar heerlyke Jaarmarkten, voor Pinxter, op *St. Michiels* en op Alderheiligen. Deze *St. Michaëlsdag* is als de Patroon van *Harls* verkooren, gelyk het Stads Wapen van Lelyen en Kruicen van een Engel *Michaël* tegen den Draak ſtrydende word vaſtgehouden; de Regeering aldaar is gelyk alle de andere Steeden, uitgezonderd *Leeuwaarden* en *Franeker*, overgevallen tot de reſolutie van haare nominatie, een Heer, zyn Stadhouder en Raden, of nu den Heer Stadhouder te overhandigen; en de vorm van de Overigheids Beſtelling in *Harlingen* geſchied als volgt.

Beſtier.

Daar zyn veertig Vroendsluiden, die gezamentlyk de Magiſtraat van de Stad uitmaaken, van deeze zyn drie jaarlyks uitgekooren tot Borgermeeſters, en drie zyn Gemeentsluiden, welke de directie en het maniement van Penningen, aanbevolen word

Saturdags voor Kerſdag Vergaderen zy allen, en acht Gemeensluiden Looten met vier en twintig Vroetsluiden, om een nominatie te maken, van nieuwe Borgermeeſters, waar toe zy gebruiken zeven en twintig Zilvere en vyf Goude Boontjens; wie nu een van deze Goude Boontjens trekt, die en kan niet genomineerd worden, maar daar en tegen, zetten deeze ieder een voor haar hoofd, een Man in de nominatie: van deze vyf word'er wederom een uitgelot, zo dat 'er overblyft een dobbel getal van vier, welke overgebracht worden tot den Stadhouders Douariere, om uit die te kiezen twee Borgermeeſteren, voot de twee die afgaan, een over blyvende zitten. Op de zelve manier worden ook alle jaaren twee uitgekooren, tot Gemeentsluiden, welke blyven vier jaaren in haar dienſt. De grootſte Rechtdag word op Saturdag gehouden.

HET

HET TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de Stad STAVOREN.

DEze Stad legd in *Westergoo*, men kan de zelve van *Hoorn* en *Enkhuizen*, waar van ze afgescheurd is, wel zien, zy is de zevende onder de stemmende Steeden, heeft ten Westen de Zee; het *Roode Clif*, een oud gesticht der *Vriesen*, alwaar Vorsten en Potestaten haar vergader Raad hielden, is op 't Zuiden, dat Lusthof is gelyk meer heerlyke plaatzen van de swaare Vloeden overstolpt; men vind daar van het Bosch en de Warande van *Creyl*, zo berucht om de vereffening van *Galama* met den Grave van *Holland*, wegens de Jacht; veel merken op de Grond, en de naamen by de Schippers altyd bekend, van 't *Juffer-Zand*, de Hofsteede, de Wildhaag en andere meer, maar die de tyd veranderd heeft, van zeer schoone Herigstichten, als *Cruytorix* Hof, waar de *Vriesen* zo veel *Romeinen* dooden, en diergelyke, in Sprookjens als men van de verweende Kinderen van *Stavoren*, en de Korenplaat verteld. Op het West lag 't vermaarde *St. Odolfs* Klooster eertyds by 't *Vlie*, waarmen nog de Grond ziet by swaare Eb, gebouwd, maar daar na door een Abt die de inbreuk scheen te voorzien op 't Zuiden van de Voorstad gesticht: een half myl is ze van *Hinlopen* geleegen, en een zeer bequaame overtocht op *Noordholland*. *Sturien* en *Stanrien* noemen de *Romeinen* de oude Landzaaten, en haar geweld schynt groot geweest te zyn, om dat men te *Nimwegen* die steen heeft gevonden *Hactenum Regnum Stavriæ.* Maar allerley Buyen en Stormen van de Fortuin heeft ze geproeft, en is nog in fraaye staat gebleeven, meer een nieuwe Stad gelykende als een oude, die meest van de Zee ingeslorpt is. Men wil de naam van *Stavo* een Afgod op die plaats, en te *Foswaard* Geviert, afhaalen; zy was aanzienlyk onder de *Hanzeesteeden*; en merkelyk sterk in Scheepen, ver boven de *Hollanders* in Zeevaart vroeg berucht; wyl onze Gaten meest toe waren. De *Ryn* was verspreit, en den *Yssel* daar tegen daar na toe in 't *Swart Water* en de *Flevus* vallende, die door een eigen sloof by de *Schelling* en *Vlieland* met stout Water in de Zee viel, welk ook lange zo niet alleen moet geweest zyn, maar nog, dat *Zaan*, *Y* en *Vecht*, ook in de zelve *Flevus* zyn gevallen by *Urk* en *Ens*, en met

Stand.

A. 1410.

Naam.

met den *Eem*, zamen te mets meer perzing hebben gebracht ontrent *Stavoren*, welk meestgeleeden heeft, om dat het Rynwater daar tegen de Zeevloed dikmaals kabbelen moest, en malkander dringende, zo veel ongeval aan die Stad bragt. Nu isser nauwlyks een goede Haven, en het rest der grootheid bestaat in twee of drie reegelen Huizen langs een Stroompjen buiten de Delf wederzyds behaaglyk gebouwt; deeze staan met het achter al te maal na de zelve kanten, maakende een dubbeld Rondperk, de Huizen zyn schoon en net, en die Stad zeer aangenaam na buiten voorzien; van de schoone Landen van *Reys* zo heerlyk geworden, door den Heer de *Wilt* Zalr. mem. Meeren, Duinen, Beemden alles heeft ze rondom haar: het is nog vry vast, en heeft buiten de natuurlyke sterkte schoone aarde Wallen: haar Schippers die vermaard zyn, voor Zeemanschap en Soldaatschap, bevaren sterk Oost en West, maar met *Hollandsche* Scheepen en meest *Amsterdamsche* Reeders. Haare *Deensche* en *Sweedsche* voorrechten
A. 910. zyn groot. De brand heeft haar dikmaals gedreigd, maar de Zee heeft haar gesloopt. De Historien van de Stad, zyn in de *Hollandsche* en andere Beschryvingen meest al gezegd. De Vertelling
A. 1199. van de dertele Weduwe en 't Korenschip is omtrent deeze tyd geweest. Graaf *Floris* nam de Stad in, maar vermeerderde haare
A. 1292. Voorrechten. De *Vriesen* wonnenze weer, Graaf *Willem van Hol-*
A. 1398. *land* kreegze weer in, maar ze wierd wel van de *Hollanders* beschermt en ontzet. De vreemde Knechten plunderden de Stad,
A. 1414. die van de brand van 500. Huizen nog niet verkomen en was. De
A. 1443. *Gelderschen*, *Schieringer* en *Vetkoopers*, en *Saxen* hebben hier in en rondom veel quaad gedaan, maar de *Hollanders* deeden de *Gelderschen* verhuizen, en zy daar na de *Spanjaards*, afwerpende na dat zy het gemeen Verbond hadden aangegaan tegen de Verdrukkers van
A. 1581. onze Vryheid, het Kasteel, de Malcontenten kregen 't weer in; maar *Sonoy* verloste de Stad, en *Dekama* de Gezaghebber wierd van zyne Soldaten gevangen genomen. De ordinaris Weekmarkt is 's Maandags, haar Jaarmarkt den 5. October: het Recht van *Hemelummervaart* werd op die Maandags Marktdag, en het Borgerrechts 's Woensdags gehouden. De spitze van de Toorn van *Stavoren*, met die uitsteekende hooge van *Caudum* zyn zeer schoone Bakens voor die het
Bestier. *Tessel* invallen. De Stad heeft acht Borgermeesters, en zo veele Raadsluiden, die om en weerom, dan den eene, dan de andere plaats bekleeden; de nominatie word na 't Hof of den Stadhouder gezonden.

HET

HET DERTIENDE HOOFD-STUK.

Van de Steeden, SLOTEN, WORKUM, d'r YLST *en* HINDELOPEN.

SLoten is zo genaamd van de doorgesnede Landen, en Meeren, is de achtste Stad, die Stem in de Staten heeft, zy is alleen gelegen in de *Zevenwolden*, tusschen de *Grietenyen* van *Geesterland*, *Donye*, *Weerstal* en *Lemsterland*; de Stad is zeer wel gesterkt, en zelfs tot een waare Fortres gemaakt; men heeft daar nog twee Steenen gevonden, van *Cunre* verwoesting spreekende, door de *Wolders* ondergebracht; aan en om de Bolwerken stroomt een Water *Slotanus* genaamd, by *Takazyl* in de Zuider Zee vallende. 't *Sloter* Meer zeer Vischryk legd ten Noorden; de Stad pleeg zo gering te zyn datze geen Parochie Kerk had, maar de Borgers by de Dorpen Parochianen waren; maar de Bisschop van *Leeuwaarden*, *Cunerus Petri*, heeft haar Capel tot een Parochie verheeven. Deze sterkte is van den Staat nodig geacht, om dat men wist dat de *Schieringers* die daar in de Stad de *Stins* van den E. Heer *Haringsma* hadden, de andere daar uit zo gequeld hadden, en dat de *Gelderschen* uit dat Nest niet te dryven waren, waar van zy haar Oorlogs Zeetel gemaakt hebben: De Stad veel geleeden en gedaan hebbende, is tot 's Lands Unie in getreeden, en is met des Staats Beurs wel vast gemaakt; de Plaats is Scheepryk, en heeft schoonen handel, maar weinig groote Huizen: de bestelling der Overigheid is op de voet als de andere acht Steeden, vier Borgermeesters zyn daar, en drie Scheepens of Raadsluiden; houdende zamen Rechtdag op Saturdag; den 30. Augusti is daar een zeer schoone Jaarmarkt. Men vind daar in nog een groote Steen waar op men ziet het geheugen dat voor die plaats *Schenk* van *Tautenborg* en *Wassenaar* gebleeven zyn.

Naam. Gevallen. A. 1582. Bestier.

WORKUM.

De Stad heeft eertyds *Walderickhem* of *Waldrichem*, wyl 't mede aan de Warande en 't Bosch van *Creyl* kan palen, genaamd geweest, als een Land ryk van Bosschage; 't is geen oude Stad, en eerst vast gemaakt in de Borgerlyke Oorlogen der *Schieringers* en *Vetkoopers*, om

Naam.

de bequaamheid, van haar Haven en om de Stroom die door de Stad loopende na veele Steeden en Meeren, schoonen Handel leverd. Den Bisschop van *Uitrecht* heeft de Hoofdkerk die verbrand was, weer doen herstellen; *Geldersche*, *Saxische* en *Borgoensche*
Stand. hebben alle deel gehad in deeze te maken en te breeken. Zy legd aan de Zee, op de zelve streek van *Harlingen*, waar van het aflegt twee groote, en van *Makkum* een myl, na 't Zuiden: het Land is daar alom zeer vruchtbaar, maar na de zyde van de *Flevus*, is de Westewind zeer schadelyk, en beukt de Dyken schriklyk. Daar is een Haven by den na by geleegen Dyk, maar vry klein, hoewelze redelyk gedekt is door de tegenwerp van de na by geleegen kant; de *Schieringers* namen de Stad in, en versterkten haar daar binnen, te-
A.1494. gen de Buitenlandsche Knechten; den *Omlanders* deeden zy groot quaad, welk de *Wolders*, en *Geestlanders* bewoog, het Zyl van *Tako* toe te smyten en die Sluis te stoppen, om dat'er geen vreemde Gasten meer in 't Land zouden komen. Den Graaf van *Meurs* heeft daar voor de *Geldersche*n een Blokhuis doen maken, maar zulks belette niet dat zy daar uit moesten, wanneer zy de schoonen hoogen Toorn af braken, die zo zeekeren Baak in Zee maakt: de Stad is echter nu braaf in staat, na haar vermogen al mede ter Zee handelende. Deeze Haven, komt van 't uitlopen der Rivier die uit
Gevallen. het *Workomsche* Meer zyn oorsprong vat, in welk Meer zeer veele andere Meeren en Wateren vloeyen; zo dat hier volmaakte Visch, Endvogels en Waterwild is. De Rivier door de Stad loopende vloeit door een gegraven Grift of Canaal in den Dyk en door de zelve met een Sluis in de *Flevus*; de Kerk is in een Slot beslooten, waar in men der Borgers goed by overval bergde. Keizer *Carel* heeft aan deeze Stad gegeeven, tot goed makingen der schaden by de
A.1523. Borgers zo veel geleeden, den aanwasch der Landen tusschen *Hindeloopen* en *Workum* buiten de Zeedyk: dit is ook by Koning *Philips* vernieuwd, en nog bevestigd by Octrooy der E. Heeren Gedeputeerden der Staaten van *Vriesland*; maar den overvloed der Zee heeft de Gift tot schade der geinteresseerden doen uitvallen. De Nominatie van de Raadsperzoonen, heeft des Stads Borgery gelyk andere, en die worden na gedane overschryving uit het dobbeltal gekooren by 't Hof van *Vriesland*, de Stad heeft acht Borgermeesteren, die alle de Ampten vervullen, en wyzen na zeeker eigen Stads Boek, door Gemeents Raden gemaakt, waar in haar eigen

Stads

Stads Rechten zyn geſchreeven; vier en twintig Meentluiden zyn daar buiten die acht: men doet daar Recht op Vrydag. Even voor Mey, en *Maria geboorten*, zyn twee Markten; de Weekmarkt is op Donderdag.

D'r Y L S T.

DIt is de tiende onder de ſtemmende Steeden van *Vrieſland*. *Ylſt* is een oude Stad in *Weſtergoo*, dog niet verre van de kant der *Wolden* geleegen, is ten Noorden een uure gaans van *Sneek*, in 't Zuid-Ooſt, een myl van *Bolſwaart*; de Stad beſtaat meeſt, uit twee regelen Straaten van vry fraaye Huizen, tuſſchen de welke een vrolyke Stroom vliet, loopende na de *Heegermeer*, en voorts in 't Weſten na de *Fluyſſen*; welke Vliet Scheepryk, en diep is, alwaar byzonder veele ſchoone Torfſcheepen, Tjalken genaamd gemaakt worden; zeeker de Borgers zyn over al vermaard van haare Scheepsbouwen, zy hebben ook ſchoone Scheepswerven. *Carel de Vierde* van *Bohemen*, heeft haar met een Weekmerkt en twee Jaarmerkten begunſtigd, een op Pinxtermaandag, en den 3. September. De *Grietenyen*, zo Prælaten, Edelen als Steeden, hebben op die voet aan *Ylſt* toegeſtaan, allerley Wonden, Neerlaagen, Moordbranden A. 1422. enz. door haare eigene Rechters en Vierſchaar, met het Zegel van *Wimbutſeradeel*. De Stad is dikmaals geplunderd, en berooft van de partyſchap der *Vetkoopers*, wyl zy de *Schieringers* meeſt begunſtigde; dog 't is dan geſlecht dan geſterkt, niet aanmerkelyk genoeg om ſwaare Veſten te krygen, en te welgeleegen, om te verachten: ook heeft men die Stad Kloosters toegeſtaan, met uitſluiting van alle anderen. A. 1500. Die van *Ylſt* hebben door oproeren te queeken, de *Saxen*, Vader en Soon, het te bang gemaakt; Hertog *Georg* heeft A. 1504. haar dit vergeeven, en haare Voorrechten ruim met andere Steeden gelyk gemaakt. De Stad heeft vyf Borgermeeſteren met een Secretaris: maar en is geen geſwooren Collegie van Raden of Meentsmannen: hun Rechtdag is op den Maandag.

HINDELOOPEN

Is de laatſte der Steeden van *Vrieſland*, welke Stemmen hebben in den Staat. Men ſteld vaſt dat die naam is gegeeven van de Buurten,

ten, na de meenigte der Hinden welke daar omtrent haar onthielden, of weyende uit het Bosch van *Creyl*, nu onder de Zuider Zee-
Stant. golven, door welk Bosch en de *Flevus* de twee *Vrieslanden* wierden van een gescheiden: de Stad is geleegen een half myl van *Workum*, en schier een heele boven *Stavoren*, na 't Noorden; de Haven is nu zeer verslecht, de Inwoonders zyn veel Varensluiden, en braave Schippers op *Noorweegen*, de *Belt*, *Muscovien* en de kleine *Belt*; ook varen daar van veele te Visschery, en deed het de naam, en 't geheugen der Schryvers niet, men zoo daar geen Jachthof, of vertrek van een Warande zoeken. De plaats is nu meest in Zee geleegen, die met swaar paalwerk aan de Dyken gehouden word in zyne palen; men heeft daar een swaar nieuw werk gemaakt, maar
A.1619. 't is dagelyks daar nodig te werken en te maken, om dat van binnen de Meerwateren prangen tegen de perzingen der Zeebaren. De Stad noyt groot, nog zonderling te vooren Bewald, leed gestadig van de partyschap van de *Noordhollanders*, *Hollanders*, *Saxen*, *Gelderschen* en *Spaanschen*, maar men heeft de zelve zeer fraay gesterkt, de Voorrechten en vryheden aan de Stad van veele Vorsten geschonken, zyn door de brand die de gantsche Stad schier verslond, verloren: maar is nu wederom in een vry bloeyende staat, en praalt met nette, en vry groote Huizen, den Toorn kan ook wel voor een Leidstar der Stuurluy gaan, wel hoog zynde word ze vroeg ontdekt in zee.

Ik meene dat die Stad meer als 150. brave Groot-schippers nu uitleverd, welke gestadig weer brave Zeelui aanvoeren en bequaam maken; een vreemdeling ziet met lust, die frisse Vogels aan, welker blaauwe Tulbanden, op kloekke Koppen staande, van Nekken, als *Herculessen* ondersteunt zyn, en haare natuurlyke breede Schouders worden nog kloeker door Bragoenen daar op, en de ingegorde Middelen onder de Ribben: en zo is het wakker gestel van de meeste Zeeluiden, gnap, net en schoon van Leest, waar voor ook de Vrouwen wel voldaan, die men uitgezonderd, haar lierlaauwe imborst, van goedheid, zachtheid, en vriendelykheid wel voorzien, loos echter, en winziek, wel mag stellen tegen alle Vrouwen, ja zelfs de *Noordhollandsche*, zo van Leest als van Verw: alle Blank, Blond, Mals en Fyn; men ziet by haar dat natuurlyk Schoon geen Blanketzel hoeft: zy leenent van Paruiken, Kanten nog Kleeren 't geen haar doet behagen.

HET

HET VEERTIENDE HOOFD-STUK.

Van de BYLANDEN.

DE Landen buiten de Zeedyken, zyn buiten de *Bilt* en weinig andere niet zeer aanmerkelyk, binnenlandsche Meeren worden nu en dan Geoctroyeert te mogen uitdroogen, leeg maalen en tot Land maken, maar zulks heeft veel voeten in de aard; de Meeren nodig uit te maalen, om *Warnsterasloot* te verdiepen, zyn voor 50. Jaaren vryheid van de Florynen, de *Stavorschen* toegestaan, van de Gevolmachtigden der Steeden, met volle toestemming der vier Kameren en Leeden van het Land; maar door oppositie der na bygeleegene Eigenerfden en Stinsen is dat gestremt, en 't gegeeven octroy weer verhandeld, werkstellig gemaakt, en op die voet op *Scharl*, *Warns*, na *Molquerum* en elders gegraven, hier Water tot Land, en daar Land tot Water maken. Men vind de Wapens op een Zegel tot droogmaalen van een Meer geslagen aan een Octrooy: daar een Wapen voor *Oostergoo*, een voor *Westergoo*, en een voor de *Wolden* enkel boven aan staan, en voorts op Rang de elf Steeden zaamen het Provinciaal Wapen, met de Kroon op de twee Leeuwen in het Schild omringende. Eertyds dekte den *Yssel*, de *Wolden* en *Westergoo*, en de *Flevus* scheide *Holland* en *Westvriesland* van *Vriesland*: het doorgraven uit het Land na de Zee is oorzaak geweest van 't inbreeken der Gaten, zo zyn voor die Kusten gekomen van het vaste Land, deeze Eylanden: *Tessel*, *Wieringen*, *Schelling*, *Vlieland*, *Ameland*, en *Schiermonikoog*, gemaakt door der *Vriesen* eigen neerstigheid, maar toevallig tot swaare neerlag en ondervloeying uitgevallen. Het inbreeken van de Zee door die Gaten, heeft met de goedheid veeler Havenen, betaalt den ondergang der Landen. Echter liep het al in de tyd van *Christi Geboorte* by swaare Zeevloeden tot *Wad-* of *Vloeyland*, weinig overschietende dat van die opzettende Vloed vry bleef. Zo heeft *Drusus* en andere gevoeld, die zo verre niet geweest zyn als 't eenige toeschynd. Deeze Eylanden zyn geweest als van natuur als 't hoog Duinigland van *Holland*, en daar van was *Texel* een Graafschap, en zyn uitstrekking liep verre, *Vlie* en *Schelling* stonden meest onder den Abt, boven aangeroed van *St. Odolf*: *Schiermonikoog* was mede Geestlyken onderworpen: *Ame-* A. 1613.

land is vry en als Lit van 't Ryk gebleeven, bant den Abt; en andere Droogtens of Eylanden; zyn onder de naatste *Grietenyen* getrokken: maar de Vlekken en Inwoonders der Eylanden worden Gerecht van de Balliuwen of Schouten welke de Staaten van *Holland*, of de Heeren Reekenmeesters van haare Domainen zetten, afgescheurt zynde door de Graven van *Vriesland*: van deeze Eylanden is het middelste *Schelling*, wiens stand is op 54. Graden breette, waar uit men de stand van de andere plaatzen kan na reekenen; de meeste van deeze Eylanden immers *Ameland* en *Schiermonikoog*, daar drie goede Vlekken op leggen; zyn maar 1600. treeden van Zeedyken af geleegen, zy zyn malkander meest gelyk in groote; wat de Koophandel belangt, deeze en de in *Vriesland* hier en daar geleegene Dorpen braveeren de Steeden, *Collum*, *Bolcum*, *Makkum*, de *Jouwer*, *Heerenveen*, *Wirdum*, *Hallum*, en *Molqnerum*, alwaar de Dragt en Taal zelfs veel van andere verschild; gelyk ook de oude ongereegelde Bouw der Huizen zonder Lyn, Reegel, of Buurten.

HET VYFTIENDE HOOFD-STUK.

Van de Bestiering der Provintie van Vriesland, *eertyds en nu.*

WIe zal zeggen van de rechte omtrek eertyds van dit machtige Land, aangezien *Teeklenburg*, en *Nimweegen* naauwlyks de palen zyn geweest, en langs de Noordzee den uitloop zeer wyd uitgestrekt heen liep; wie derft ook net zeggen wanneer het zo is gekrompen, of ongevoelig moet *Carel de V.* en *Philippus* op de voet der *Saxen*, die 't in *Grietenyen* en anders deelde, die naauwte daar aangebracht hebben; van haare eerste Stadhouders tyden, 't zy men die Koningen, Hertogen, Vorsten of Potestaten noemde, is te vooren gezegd, maar de Bisschop van *Utrecht*, *Breemen* en *Munster* hebben elk in grasduinen gegaan, en geplukt voor haare Broeders en Magen waar zy konden, van des Lands heerlykheeden. Men heeft veele vrye Graven gehad, van *Fivelingo*, van *Stellingwerf*, *Cuynre* en de Graven der *Wilden* of *Wolden*: *Oostergoo* en *Westergoo* maakten de Souveraine Staats Vergadering uit, te mets is daar by gekomen het Lit der *Zevenwolden*, en eindelyk het vierde en laatste Lit: de elf Steeden, en deeze ordre word by den Staten van het Land in alle Officien en Hoogheeden onderhouden.

De

De Deelen bezorgden by na gantſchelyk elk zyn zelven, en wierd zulks met groote jalouzy te naauw gemyd, van in gemeene raadſlagen te treeden om dat elk te bang was, voor zyne byzondere vryheid en zo ging de gemeene verlooren; hoewel zy, als de Buitenlandſche graaden gelykelyk alle dreigden, of drukten als een zamengeloopen Gemeenebeſt voor haare algemeene zaken zorgden, welk nog zelden zo geſchiede, of heimlyk kittelde zig de een in des anders ongemakken, en de vorm van gekoren te worden, was ook in elken deel zo veel kuipery onderworpen; dat Huis tegen Huis zo wel als Deel tegen Deel uitborſt, en *Schieringers* en *Vetkoopers* heevigheid, quanſwys Vryheid gaf, tot vernielen van malkander, zo zynze tot onmacht geraakt, en niet als door verwanhoopte armoede, wyzer geworden: en gekomen tot een Beſtiering als zy nu hebben.

HET ZESTIENDE HOOFD-STUK.

Van de Hoogſte Regeering van Vrieſland.

O *Oſtergoo*, *Weſtergoo*, de *Zevenwolden*, en elf Steeden zamen, maken de waare Souverainen, maar die hebben niet alzo van ouds de zaaken behandeld. De eerſte vorm van Beſtier, is nogtans de tegenwoordige de naaſte, uitgezonderd dat men weinig van Steeden wiſt, maar ſterk of gering zy waaren'er echter. *Veroonen*, *Stavoren*, *Exonge*, *Dokkumburg* en *Bolſwaard*, zyn al van oud geheugen; en daar onder waren 'er veel meer, dewyl het Land op die engte der *Goos*, en *Wolden* niet en was gebracht, maar eer in *Worſt-Strand*, *Ooſt*, *Weſt-vrieſen*, *Vrieſen* en *Vrieſe Omlanden* verdeeld. Dezen die al te zamen een Poteſtaat, Vorſt, Stadhouder of Koning hadden, alle maar het zelve beteekenende; vry van Vrye Leeden van die Staat gekooren, die in de eerſte tyden van *Cæſar* en daar na, op Konings namen gingen, hadden die groote mogelyk Kathelyke eernaam afgelaten: want men ziet van Koningen tot hulp van *Civilis* uit *Vrieſland* niet gewagen, of men kan denken dat *Civilis* door hun alle *Vrieſen*, *Bataven*, *Brachters*, *Tencters*, *Sicambers* en andere Bondgenooten te gelyk Oppergezaghebber was gekeurd, en dat de *Vrieſen*, als de *Kermers Brinio*, iemand anders van de Hoofden *Verak*, Beſtier. van Ouds.

Tu-

Tutor, *Classicus*, of diergelyken als Marſchalken gebruikten. Het blykt in alle haare tochten, dat den Adel heeft gehad de Ampten, van de Kryg en de Vierſchaar, maar niet met uitſluiting van 't Volk, het woord *Aſing*, aen de *Vrieſen* eigen, is zelf de naam geweeſt van Koningen en Vorſten onder de *Vrieſen*, nu is *Aſing* uitdrukkelyk buiten den Adel, mogende maar met een ſpoor ryden, geacht, maar niet van de *Lazi*, by de oude *Saxen*, 't gemeen Volk, want zy waren Frylingen, Vry of Welgeboornen, en de *Lazi* zelfs goed bezittende kreegen deel aan de zaken aan 't Gemeen, zo dat *Laas* ook zonder verachting van veele *Vrieſen* nu nog, als van ouds de eigen naam is geweeſt.

Dat is immers een ſchoon voorbeeld van Vryheid, en Reden: dat elk na zyn bezit mede Meeſter is, en 't is een prikkel tot zuinige neerſtigheid als men de eerlyke Overgaarders, door 't vermeerderen van haar Have in achting ziet. De laſt van die eigene Erfden, of Stemdragende Landen en Huizen is herkomſtig van den Oorlog, en men ziet dat zy na evenmaat der goederen in het Oorlog moeſten verſchynen, te Voet en te Paard, of met beide namentlyk een Ruiter met zyn Ruſting en zo veel Voetknechten; de Werven als op de *Noordhollandſche* Dorpen, waren de *Hoefslag*, de Vergadering en Raadplaats onder den open Hemel, in elk deel een *Hogerwerf*, waar de deelen vergaderden, en een Hoogte daar die beroepene Manſchap by haar Hoofd quam, of haar Hoofd verkoozen. Klaar kennelyk op *Brinios* manier, zo als ook *Willem Hulde* geſwooren is, en de Poteſtaten zyn gekooren. *Upſtalsboom* by *Aurik* in *Ooſtvrieſland*, was de groote Landdag, daar zyn de Weerſtalen nog te zien, op welken de afgeſondene zamen quamen, en op Rang neerzaaten; elk deel, anders op zyn zelf ſtaande, quam in hoogen nood aldaar, ter gemeener Staats Vergadering; zulks is in *Emmius*, *Schotanus*, *Winſernius*, en andere Inlandſche en ook veele Uitlandſche Schryvers overvloedig te betoonen; wanneer de *Sax*, de *Gelderſche*, of *Borgonſche* te hard op haare Vryheid aanſtonden. De Keizer trok altyd aan zig de Opperheerſchappy, en derfde weg ſchenken de *Vrieſen* aan de *Vrieſen*, de *Vrieſen* aan de Biſſchop, aan *Holland* en anders; dit is mogelyk zoo niet der Vorſten meining geweeſt, maar de Biſſchop vond 'er zyn Reekening by, met den Keizer in den arm te neemen, om zo de Landen in te ſwelgen. De *Hollanders* volgden op die voet, als die Keizer haar Gravins Broeder

was.

der was, ja de *Vriesen* zelfs gingen na 't Keizers Hof als *Philip van Bourgonje* haar zo dreigde. De Keizer scheen het altyd, zulks hem te laten aanleunen, die schreef aan den Vorst van *Bourgondien* voor de *Vriesen*, die 't zig weinig kreunde; wat 'er van is, daar schynt iets overgebleeven te zyn van de tyd des Verbonds der Bondgenooten met de Keizers van *Roomen*: maar 't spel is noyt ernst geweest, om dat de *Romeinen* te veel schrokkigheid, en de *Vriesen* te veel koppigheid hielden, om zamen lang te schoolen: echter quam in Noodstand, dat altyd weer boven, en zy, als 't haar diende, weer den Keizer in 't gevley. Zo dat de Vorm eigentlyk is geweest aldus.

De Keizer van *Romen* of *Duitsland* was Schutsheer. *Vriesland*, was als een Deel des Ryks, en betaalde haar Contingent in Manschap, dat *Vriesland* was beheerd door de Edelen en Vrygeboornen, na evenmaat van haare goederen, door Rechters elken plaats op zyn zelven. Deeze koren tot haar Hoofd een Dapperste, 't zy uit de Edelen, of uit de Vrygeboornen; deeze door de Leeden van elk Lit, uitschryving of aanzegging van hoe veel Schilden, of Florenen, ieder voor zyn schot zou geeven tot de last des Oorlogs, Dykwerken, Kerken, Binnensterktens en gemeene Wegen.

Deze Vorm, wierd van *Nooren* en *Deenen* door Strooping voor korte wylen geschort, van de *Hollanders* voor lange tyd, te mets onderdrukt, en wierd eindelyk van een gescheurd, door de list der Buitenlanders, die *Schieringers* en *Vetkoopers* met dolle koppen tegen malkander zo aan en ophitsten, dat de armoe en wanhoop, eindelyk, haar te rechte bracht; deeze Tuimelgeest onder verscheide namen, had gantsch *Europa* in Broedermoord gebracht. De naam der *Schieringers* was van *Sciringaal*, die de *Vetkoopers* meenden de Huid af te halen, en der *Vetkoopers*, uit de Rykdom der Vettebeesten Handelaars afgebracht, als of die de anderen als Ossenweyers of Koeharders te veel uitzoopen; deze onorden, het Land verwoestende, bracht de *Sax* daar in, die van *Vriesland* meende een eigene aangewonne Heerlykheid te maaken; en de oude kracht van *Saxo Frisons* te doen herleeven, die zonder de schifting door de nieuwe *Christenen*, het *Roomsche* en 't *Vranksche* Ryk wel gewogen waren. Dit oogwit van den *Sax*, was nog beter hoewel het de Vryheid in 't graf gelegd zou hebben, als de overmoed van den eenen Edelman tegen den anderen. Zy hadden Stinsen, of steene

Getoorende en wel bemuurde Sloten, waar in zy haaren Roof en de Goederen der Borgzaten bergden; die waren in die tyden, dat men Canon nog Bomben had, wel lang te beschermen; byzonder daar men om 't gebrooken Land, Meeren, en Dras-grond, nog Magneeten, nog Blyden, nog Mollen, nog ander Stormtuig, gebruiken kon.

De uitwerking is echter ten besten nog bevallen, want het Land wierd gescheiden in *Grietenyen*, of Rechter-bannen; van 't *Saxisch* Graat of Recht quam dit woord af, met 'er tyd tot *Grietenyen* verdraaid. Deeze hadden een Drostelyke Macht, met haare Byzitters, Vonnis uitspreekende, meest zonder appel, en straffende met Halsheerlyke Macht, alleen hield men nog een Vorsten Raad, aan welke vry stond haar Registers en Gedingen na te zien: deze stelde ook aan een Collegie van zeekere Raadsheeren, meest vreemden, die van den *Sax* afhingen: ook moest men op wat middel het dan was, de geweldenary der Edelen breeken, dewyl de zelve haare Ampten van Grietman of Byzitter voor een of twee jaaren maar hadden, en dog geweldiglyk het hok inhielden, blyvende altyd in de zelve Rechterstoelen zitten, hoe langer hoe grover de Landzaten behandelende. Den *Sax* zou al de Grietluy van hem, of door hem afvliegende, of gekooren, met voortgang van tyd, onder de knie gekreegen, en den Adel in geheel *Vriesland* alzo onder zig geplooyt hebben.

Sigismond de Keizer brak al de Konstenary en 't geweld van *Saxen*, makende voor de *Vriesen* een onverbreekelyke Wet welke
A.1419. 's Keizers wegen, tot *Leeuwaarden* wierd afgekondigd; met welke hy brak alle het Recht, dat *Holland*, *Saxen*, of anderen op *Vriesland* waanden te hebben, willende dat de *Vriesen* 't Ryk zouden onderworpen zyn, en haare eigene Balliuwen, Drosten, Rechters of Grietluy hebben; die Recht zouden doen volgens de Keizerlyke en eigene Landsrechten, Costumen en Herkomens. Graaf *Jan van Beyeren*, door de *Schieringers* ingeroepen, brak wederom al de gestaafde ordre, en had het daar weder opgezet om het Land te verslaven; acht en twintig in getal waren dier tyd, de Voogdyen of Grietenyen, van deze had *Oostergoo* twaalf, *Westergoo* en de *Wolden* ook zo veel, die doenmaals nog in een lichaam, immers dikmaal zamenvloeiden, twe Stemmen maakten; de Geestlyke in 't gemeen, den Abt van *St. Odolf*, eenen die van *Mariengaard*

gaard en *Klaarkamp* een. De Steeden waren met de *Goos* waar in zy lagen, maar dat bleef onzeeker in wat termen; die waren met der *Vriesen Omlanden* en *Groningers* zomtyds in een lichaam zomtyds onderſcheiden maar in ſtreng verbond, waar van meer accoorden zyn, die na Wapenſchorting en daar by gemeene verdeediging tegen vreemden lyken, als enkele Beſtellingen van Regeering en Beſtier, den een altyd ongeruſt op den ander loerende, zo dat die gemeene Vryheid en zuiver Staatsbeſtier zonder Opperbewind van anderen, weder om ieders byzondere Vryheid overſtuur dreef, en eindelyk *Uitrecht*, *Over-Yſſel* en *Groningen* aan *Carel de Vyfde* rakende, ook *Vrieſland* mede ſleepte, dat van een Vry Land, tot een Prinſdom overging. Al het Volk wierd getaxeerd, hoewelze nog zoetelyk in den beginnen toegingen, daar wel erger opvolgden; men bouwde vergeefs alom geen Slooten en Blokhuizen, en de Vremde Vaandelen, de *Borgoenſe* Kruiſſen en Arenden, beduiden klaar de ondergang der Vrye *Vrieſen*; daar was niet tegen te doen, 't Ryk was in *Carels* handen, en de Schutsheer haar verdrukker. De Hervorming van de Godsdienſt brak door, *Carel* wildeze met Bloed en Vuur ſtremmen, hy had verſcheiden, en op 't laatſt minder ontzag in 't Ryk, men ſtyfde de *Nederlanders*, byzonder de *Vrieſen*, tegen de Opperheerſchappy; die in *Philips* tyd, arger van Raad en eenhoofdigſt op zyn *Spanſch*, hier wanwennige Koppen tegen de opgeſpalkte Winkbraauw der Dwingelandy vond. De Oppermacht der Vonniſſen was den Prince alleen eigen; die had het Hof ingeſteld, welders Raadsheeren, zyn Vorſtelyke Macht ſteevigden; de Hoogſte Rechtspleeging van alle zaken in die Heerlykheid van *Vrieſland* wierd van haar gehouden eerſt met glimpige bepalingen, maar in 't kort zag men waar heen de zaken dreeven, zo *Civile* als *Crimineelen*: De Bloedplacaten drongen door, eerſt nam men Ingeboornen, hoewel de *Sax*, den Raad van 't Rechthof, reeds half en half het had geſchikt; maar die Koninglyken Rechtbank, wierd hoe langs hoe meer met vreemden ingevuld: de Voorzitter was een Vreemdeling, als by den *Sax*; dit maakte licht of ſleepen of verdraayen des Rechts tegen de Ingezeetenen; men ſtroopte klein en groot, twaalf was haar getal, en vier Hofraden, van des Konings Stadhouder met zyn Secretaris van Staat, behandelde het Staat-bewind, waar uit de Ingebooren Adel meeſt wegeſchoffeld wierd: deze vier met den Stadhuuder, en de Bevelhebbers in de

Blokhuizen geveſt, deeden alles na de wil en 't belang van den Koning. Zy hielden de Stoel der Hoogſte Rechtbank eerſt in *Franeker*, daar na in *Leeuwaarden*. De *Sax* had nog zes Eedelen, *Vrieſen* met zes Heeren van zyn zyde ingeſteld, om met de Gemachtigden van den Prince te ſpreeken; maar de Koning van *Spangien*, deed alleen hier als in *Holland* alles na zyn Bloedraad, of *Spaanſche* Ordre, zo 't hem luſte, om of men zig daar tegen kante, 't zy in Recht, 't zy in Staatsbeſtier, den Koning dan de Landen, zou behandelen als overwonnene en als zyne verſlaafden, of hy *Mooren* in *Granada* voor had: de *Senatus Regius*, zo droeg dien Opperraad met den Stadhouder de Tytel, deed het Ampt der Regeerders ophouden, en de Grietluy gekoren by des Princen Gemachtigden. *Georg Alberti* Soon van *Saxen*, had het eigen Landsrecht veranderd in *Roomſche* of Keizerlyke Wetten. De Keizer daar na, en nog meer, zyn Soon *Philip* mengde daar onder eigen wil en *Spaanſche* Ranken, *Walſche* Taal, en de *Chicane* van Rechten.

A. 1505. De Tytel van Schutsheer, Poteſtaat, Stadhouder en zulken waren de Keizer te gering, hy vernoemde zig Erfheer en Heer Voogd des Lands, en koppelde het Recht van 't Vrye *Vrieſland* zamen met het Graafſchap van *Holland*: men moeſt hier toe wennen, maar verkreeg nog echter van hem, dat niemand in Rechten buiten de Landen kon betrokken worden; en dat 'er niemand van Edelen of Welgezeetenen, beſchuldigd zynde, anders zou gehoord worden, als in 't byzyn der Gevolmachtigden uit de Staaten: dat men ook de geſtelde Florenen niet zou mogen verhoogen, nog 't Volk met nieuwe Tollen beſwaaren; waar op echter de Raden en Krygs-Overſtens van Koning *Philip*, nog de nieuwe Prælaten niet veel en paſten, die graaſden in de goederen, en baadden in 't Bloed der onnoozelen, tot dat de gemeene opſtand tegen de dwinglandy ſtand greep, voor de Vryheid: Dit moeſt van 't Volk geſchieden, hoewel de Ziel in dat groot Lichaam onzen Adel was, die van 's Princen van *Orangien* gedachten, geſtyft, de zaken na veel haſpelen en bloedſtorten op de baan brachten, daar ze veilig konden gaan. Het Volk zo veel uitvoerende en lydende, nam ook wat bet deel in 't Gemeenebeſt de Vergadering der Staaten deed alles af, maar de by eenkomſt was gevarelyk om zo veel qualyk genegene, die 'er zig in mengden en om dat alles onthokkeband was elk Recht doende, ſtemmende en geevende, zo 't hem in 't hoofd quam, zonder ge-

ſchaafde

ſchaafde Ordre. Zulks zou alles weder over hoop geholpen hebben, ten waare de Wysheid des Princen van *Orangien*, de heilzame gronden door hem ontworpen, ook opgebouwt hadde, door welke na de *Gentſche Pacificatie*, de Steeden een Lit maakten, welk ophiel door het uitwerpen der *Roomſche* Prælaten en Geeſtelykheid. A. 1577.

Dewyl dit, zonder ſwaar kabbelen niet geklonken wierd, zo was ook de vreugd uitermaten groot in *Vrieſland*, als men daar de Uitſpraak, op 't verblyf der Leeden van *Vrieſland*, tot *Delft* gedaan, verſtond. Daar by wierd het derde deel der gemeene macht, in 't Land aan de Steeden gegeeven, en alzo de Beſtiering van het Gemeenebeſt van *Vrieſland* vaſt geſteld: dat *Ooſtergoo* twee, *Weſtergoo* twee, de *Sevenwolden* twee Perzoonen, zouden verkiezen uit den haren, den eenen uit den Adel, den anderen uit de aanmerkelykſte en gegoedſten des Volks, en dat de Steeden by deezen zouden voegen, na haar Rang en Ordre, drie Mannen, Patriotten, en Hervormden; deze negen te zamen, maken een Collegie uit: welk men het H. E. Collegie der Gedeputeerden noemd, den dienſt van deze Ed en Mog. Heeren is geſteld voor een Jaar; welke te veranderen, of te continueeren, op de maanden van Maart meeſt, eenige in February, en weinige in Januari gereſolveert word; na dat de Leeden van de *Goos*, *Wolden*, en Steeden, haare Landsdagen houden. Haare Bediening en de Macht welke aan dit Collegie, van haar Deputanten word gedefereerd is in zeer treffelyke ordre gebracht, en daar van tot *Franeker* een Wet gemaakt, en houden meeſt in, dat, Hooggemelde Collegie met den Stadhouder, bezorgen moet, dat alle Rechten, Handveſten, Coſtumen van het Vaderland ongeſchonden blyven, dat de Heerlykheid des Staats van *Vrieſland* onaangeraakt ſta; dat zonder marren, al wat tegen die Souverainiteit of Recht aanſtoot, verbeterd worde; de gemeene Vryheid in 't oog gehouden worde; de Krygsordre in alle deelen waargenomen zyn; bequame van onbequame geſchift, loon en ſtraf uitgedeeld worde. Dat het Collegie compleet worde gehouden, zeer ſwaare zaken voorvallende, dan uit elken Souverain Lid, eenige tot hulp van haare Raad te verzoeken; niets in groote veranderingen of laſten te doen, als met aanzegging in Februari of Maart, te verkondigen van haare Vergadering, want zulks niet geſchieden zoude, haar Reſolutie voor niets geacht worden. Placa-

A. 1583. 16. Febr.

Gedeputeerden Collegie.

ten ordonneeren, geld van 't gemein behandelen, maar om iets te doen, ten minsten zes sterk zyn, en zonder dat dat getal by eens noyt boven 50. Gguldens aan iemand Assigneeren, en de gelden als Reekenmeesters behandelen, blyven in dienst tot dat'er andere Succedeerende gesteld worden. Dyken, Graften, &c. bezorgen, de ware Godsdienst volgens de Hervorming voort planten, op 't stellen en doen der Grietmans oog houden, quade Bedienden des nood straffen, de Geestelyke goederen precys doen verreekenen, en zo voort: tot welke Wet nu en dan, echter geen groote verandering of byvoeging is gedaan.

Daar is alleen uitgenomen, dat die zaken welke Jurisdictie aangaan 't Hof der Raadsheeren, of de Landsdagen onderworpen blyven: Deze Hooge Macht heeft haren Secretaris, Finantie, Directeurs en diergelyken, welke haare Registers en Boeken zeer zorgvuldig houden, en voor alle Leeden open.

Eindelyk dan is de Regeering, driezoortig; den Adel, de Stemgoed Bezitteren en de Steden: als de tyd van het Collegie der Gedeputeerden ten einde loopt, ontfangt den Adel of Grietluy Brieven, en die verkondigen een t'Zamenkomst, na den 5. January, op alle Dorpen, tot deze By-eenkomst word het slechte dienstbaar Graauw uitgenomen, ieder toegelaten; de Grietluy hebben hier in schier altyd de meeste kracht, die komen twee van ieder Parochie, by de Weerstal of Rechtplaats in een Herberg of 't Rechthuis zamen, stellen twee voor, Stemhoeven hebbende, die zy Volmachten willen op den Landsdag; meest is de Grietman een der zelve, zyn 'er twee, zo is de Kuipery en het drinken, daar en te *Leeuwaarden* zelfs al raar; de *Witten* zo ze 't noemen worden uitgeveegt van den triumphant; hoewel hoe langs hoe meer reedlykheid in de behandeling de overhand neemd. In de Steeden gaat het werk beknopter, maar heeft het Volk in de Kerken te vergaderen, vry veel gemeens met het Lands, als alleen dat zomtyds en kleine Stad een grooter, om kosten te spaaren, voor haar laat waarneemen zonder de geringste schade of indracht te lyden, in haar Recht en Vryheid, dat in de Grietenyen niet en beurd.

Landdag.

Tachtig Mannen worden zo by een gekooren, acht en vyftig van 't platte Land, en twee en twintig uit de Steeden, die zyn de Staten des Lands, en alleen de Opperste Regeering van 't Gemeenebest; of'er meer of minder als dat getal zamen komen, dat kan in de

de Stemmen geen onderſcheid geeven; blyvende de kracht en het getal der Stemmen, precys gelyk in andere Bondgenootſche Landen vaſt gereguleerd. De vaſte Jaarlykſche Vergadering is February of Maart. Op deze die meeſt lang duurd, worden vaſt geſteld, het Collegie der Gedeputeerden van negenen; het Collegie der Rekeningen van vier; en die, welke in Haare Hoog Mog. zullen zitten of in den Raad der zelver Staaten, of in de Generaliteyts Reekenkamer in den *Haag*, of in Admiraliteiten, maar anders konnen de Staaten zo dikmaals vergaderen als zy meenen dat de zaaken vereiſſchen; de Stadhouder en 't Collegie der Gedeputeerden verzoeken der Staaten by eenkomſt, met bylaag der zaken die behandeld zullen worden.

Men begint die Vergadering der Staaten of Landdag, met een Gebed door een Predikant, welke meerendeels een Predikatie daar aan voegt, en daar worden door den Stadhouder, of 's Lands Voorſpraak, of een der voorzittende Adel, open gelegd de ſtoffen, en onderwerpen der Vergadering, met een cierlyke Vertoogreeden, en aanmaning tot elks plicht, zonder eenig ander belang aan te zien; daar na worden de Volmacht-brieven na en door gezien, en die daar nieuw inkomen beëedigd.

De voorgedragene zaken met de mond, worden van den Secretaris van Staat, door zyne Commiſen vier maal geſchreeven, en daar op gaan de vier onderſcheide Leeden, in 4. Kamers; dog maken eerſt een Smaldeiling eerze iemand hooren, die wat in te brengen heeft, namentlyk, twee uit ieder Lit, deze verlengen of continueeren, de Edele Mog. en andere Beampten: maar om de verandering in die hooge poſten, word in die Kamers niet weinig gereeden twiſt, en diergelyk beurt ook al in de byeenkomſten, over Vreede, Oorlog, Laſten en meerder zaken; meeſt loopt het daar op uit, dat de meerderheid van Stemmen, en daar 't de meeſte Geëligeerden voorhouden: gelyk in de By-eenkomſt en Verhandeling van alle de Geëligeerden, als de Kamers by malkanderen zyn, niet alleenlyk zo veel Stemmen getelt worden als 'er Kamers zyn, welke door Recht en Macht, malkanderen gelyk zyn. Alzo word in de afgezonderde Kamers, het getal geſchat na het getal der Steeden, of na het getal der Stemmen, of na het getal der Stemmen van de Voogdyen, Grietenyen of Juriſdictien.

HET

HET ZEVENTIENDE HOOFD-STUK.

Van de Vriesche

RECHTBANKEN.

DE Steeden zyn beschreeven met haare getallen van Scheepenen, of andere namen die de Rechtbanken waarneemen, en even eens heeft men doen zien, waar en op wat tyd ieder Grietenyen haren Rechtbank houd. Zy worden by na alle gehouden, en gespannen van den Grietman als Drossaard of Balliuw, met vier of meer der Byzitters en de Secretaris der Grieteny; die gemeenlyk fyn, neerstig, en alzo van ontzag zyn; van alle deeze Banken, en van die der Steeden, heeft men appel ten Hoof, maar ten is niet over al, met gelyk geld nog tyd, in de aanteekening van het Appel. Dit Hof is in een prachtig Raadhuis tot *Leeuwaarden* Vergaderd. Daar word uitgezonderd de ordinaire Vacantien altyd dag en tyd gehouden tot Pleiten, ook zyn te veelvuldiger de Pleidoyen, om dat zeer weinige zaken in de Steeden gedaan worden, en nog meest by Advocaten, en met Schriften, en alzo komen de zelve meerendeels ten Hoof. Zy wierden alle afgezet, zo wel de Ingeboornen als de Uitlandschen, te gelyk met haren Præsident de
A. 1578. Heer *Igram* van *Achlum*, en *Hessel Aytsema* quam in zyn plaats, en andere in de plaatzen der Vaceerende Stoelen. *Succet*, *Axonius* en *Grammey*, felle voorstanders van alles wat *Granvelle* ried, en in 't Geestelyk verschriklyk, hoewel vry geleerd, waren 'er van zelfs uitgevloden, ziende de verandering der tyden, de hekken verhangen en haar zelven gehaat.

Dezen Raad van twaalf nieuwe Raadsheeren, over de negen Steeden, behoudende een Gebied van Kiezen uit de dobbel genoemde Overigheeden, trok zig ook in veele andere zaaken, een wyder uitgestrekt Gebied aan, en oordeelde dat het haar toequam met den Stadhouder de zaaken van het Gemeenebest te bestieren, gelyk zy van de Voorzaaten, in de Dwingelandy der *Spaansche* en anders de voorbeelden hadden; want die Raaden van 't Hof, eigentlyk van Justitie, wierden Politique Rechters, en Decisеurs van de

de zaken der Regeeringen, en 's Konings Raad genoemd, zonder reſtrictie, tot het Recht of tot het Gebied.

De Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden, dien de beraadſlaging der Staat zaken was bevoolen, raakten haaſt tegen deze Heeren in conteſtatie, 't Volk van *Vrieſland* (zo heftig wierd het *hinc inde* gedreeven) vatte deel in 't geſchil. De *Grietenyen* meeſt allen waren voor het Collegie der Ed. Mog. Gedeputeerden, maar de meeſte der Steeden waren voor de Raadsheeren; maar 't wierd gedadingd, door het wys beleid der Stadhouder *Wilhem Lodewyk*, Grave van *Naſſauw*; die met wederzydſche bewilliging, Gevolmacht wierd van Haare Hoog. Moog. (welke manier der Bondgenooten in ſwaare geſchillen te ſliſſen meer zo gebruikt is en zeer loflyk) zodanig perſuaſive de zaken te eindigen, dat den Raad zou een wyde en groote Heerlykheid behouden in alle zaken van Rechten en niemand erkennen boven haar, en behouden het Recht van in de negen Steeden van *Vrieſland* te ſtellen, de Magiſtraaten, uit het opgegeeven dobbeltal, met den Stadhouder: maar van Borgerlyke zaken, de Wapenen, te Water of te Land, of andere tot de Politie ſpecteerende die zouden zyn, onderhorig aan het Ed. Mog. Collegie der Gedeputeerden, die dat alles zouden bezorgen met den Loflyken Stadhouder. De Præſident *Aytſema* ſtak dit in de krop, zo men in eenige Deductien ziet, en hy had zo veel heimelyke overleggen, met den Hertog van *Leyceſter*, die wel by ons bekend is geweeſt voor een Machinateur tegen de waare regulen der eerſt even verkreegene of herſtelde Vryheid, dat men hem 't geheel oneffen op de Godsdienſt ſchuivende, uit zyn Eerampt removeerde; en alzo is die groote plaats nuttelyk weg gebleeven, en een Voorzittend Raadsheer onder dat Illuſtre Collegie, maar geenzins van de nadruk als eertyds dat Præſidentſchap pleeg te zyn: ook zyn de Weddens van alle die Heeren merklyk na proportie van de valeur van 't Geld, en de koſtelykheid der tyden gering, en meer ſchoone hoog aanzienlyke Ampten, als Profitabelen.

Men heeft in dit Hoog geacht Collegie geen Rang, als die, welke men onfangt van de tyd; de ouder Raadsheer is Lit voor een jonger; zonder Edel, Onedel, elk ſpreekt en zit na zyn tyd.

Alle de andere Stand van Eer in *Vrieſland*, ſchynt beſwalkt te zyn, door de glinſtering van de Raadsheerlykheid, zo veel on-

derwerpings hadmen daar voor van ouds, waar van een deel van die glansch herkomt, en de rest van de eer, die dat Hof bewaard van ongekreukte Rechtvaardigheid. Dezen Raad heeft een Rentmeester van de *Saxische*, *Bourgondische*, en andere altyd ingesteld: die gelyk in *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, op de breuken des Princen portie waar nam, en bezorgde dat de Domeinen, Wildernissen, Leenen en anders, ook aandrift, gevonde Schatten en zulke zaken meer, als Confiscatien en diergelyk, wel wierden in des Princen Schatkist gebracht, van welke nu de Raadsheeren en de Bedienden worden betaalt. Deeze quam in en uit de Raad-Kamer, als 't hem beliefde, of als de zaken van dat Rentmeesterschap zulks vereischte, maar die Vryheid en Licentie is al wat ingekort, en heeft geen Recht van Stem nog Vonniswyzing, het zy dat de zaken Civile of Crimineele zyn. Haare opperste Secretaris is als den Cancelier, den tweeden als Griffier, deeze worden beide van de Heeren Staaten in de Vergaderingen gesteld, en deeze gebruiken den dienst van anderen als Klerken. Daar is een Procureur Fiscaal, die Procureur Generaal in de Provintie genoemd word, zyn macht is vry groot, hy ordineert zyne Exploicten alomme zonder Restrictie. Men neemt daar toe ook altyd een zeer Geleerd en Waardig Man. Hy beschuldigd, zonder oogluiking voor de Raadsheeren van 't Hof, wie aan misdaden vast is, groot of klein; die van hem beschuldigd word, geincarcereerd of vry mag zonder Geld, zo hy Arm is, zig doen bedienen van Avocaten en Procureurs, aan de welke daar toe een zommetjen Jaarlyksche Wedden gegeeven word, meest tot 25. Daalders: wie zo verkooren word tot Voorspraak, al was 't van een snoode Boef, of Landlooper, die moet gedient worden van zyne gekoorne Voor-Voorspraak; maar heeft hy Geld, zo moet hy zyn Advocaat en Procureur betaalen. De publyke Gevangenis is onder het bestel van den zelven Procureur Generaal. Hy heeft zyn Drost en Stadhouder; deeze en nog een onder Geweldiger, sluiten, ontsluiten en behandelen de gedetineerdens na de vonnissen der Raadsheeren; of eerst na 't begrip van den Heer Procureur Generaal, welke de misdadigen, uit alle hoeken der Provintie van *Vriesland*, zonder dat iemand groot of klein hem mag resisteeren, afhaald: zyn Dienders noemtmen *Clauditen*, om 't opsluiten der Gevangenen. Hy moet zyne Ge-

Gevangenen na *Leeuwaarden* voeren, en de zelve daar over leeveren aan den Cipier der Publique Gevangenis of den Steen van 't Hof van Justitie; zo Grietluiden of Schouten Gevangens hebben zo moeten zy aanstonds de zelve daar heen zenden, of doen adverteeren den Procureur Generaal, zonder dilay; en gevangen zynde, of niet, zo moet den Grietman, Schout of andere omstandelyk de beëedigde Attestatien tegen den Deliquant over zenden aan den Procureur Generaal, de welke net Regifter houd van alle de schuldigen en haare misdaden om ze op alle tyden te straffen na verdiensten.

Aan de Staaten van *Vriesland* schryft men

Edele Mogende Heeren, de Staaten van *Vriesland* tusschen het *Flie* en de *Lauwers*, bestaande in vier Deelen,

Oostergoo.
Westergoo.
Zeevenwolden
en
Steeden.

. . . .

Aan den Stadhouder:

Den Doorluchtigen Hoogst gebooren Furst en Heere
Heere

. . . .

Stadhouder van *Vriesland* ten Oosten en Westen van de *Lauwers* en *Drenthe.*

MAARSCHALK COLL.

• Nota bene de verder Tytelen veranderen na zyne Genades Ampten

Men fluit of begint Syne Genade.

Aan het Collegie der Gedeputeerden:

De Ed. Mog. Heeren Gedeputeerden der Ed. Mog. Heeren, myne Heeren de
Staaten van Vriesland.

Als de zelve te zamen komen ſchryft men
De Edele Mogende Eerentfeſten Hooggeëerde, Voorzienige en Geſtrenge Heeren.
De Heeren Volmachten, repræſenteerende de Staaten van *Vrieſland*,
en Syne Hoog-Furſtlyke Genade
. . . . als boven.

Mitſgaders

De Reſpective Collegien der E. E. Mogende H.H. Gedeputeerden der E.E. Heeren des Provincialen Raads, verders der H.H. Gecommitteerde Rekenmeeſters, nevens der H.H. Admiraliteit binnen *Harlingen* en des Univerſiteit binnen *Franeker*.

Aan een Grietman
in dien van de Hoogſte Geſlachten:
Den Aalouden Geſtrengen, Hoog Edel Geboren Heer
. . . .
Grietman en Opperrechter &c.

Aan de Heeren
Van *Leeuwaarden* en *Franeker*
als in *Holland*:

De anderen
De Achtbare Wel Wyſe en Hoog geëerde Heeren
de Overigheeden van . . . .

Aan 't Hof van Juſtitie
Aan de Hoog E. Geſtrenge Hoogwyſe en Hoog Achtbare Heeren, myne Heeren de Raaden van het
Souvereine Hof
van
Juſtitie over *Vrieſland*.

SPIEGEL van STAAT

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

VYFDE DEEL.

De Jacht en Vi der Fransen wieg, houd ſtand.
Syn met het land Vries en Nederland.

De Jacht en Visschery aan Drusus grift so werklyk.
Syn met het land vermaak der trotse Steden merklyk.

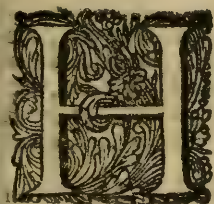
Het Vrye Vranken volk der Fransen wieg, houd stand.
Van Overyssel af door Vries en Nederland.

SPIEGEL van STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Uytlegging des zevenden Tafereels

Zynde van

OVERYSSEL.

Hier, Landslieden en Vreemden, ziet gy die oude hard-nekkige Helden, die *Romen* eerst haar Bloed, daar na haar Welstand gekost hebben; dit zyn de *Tubanten*, *Saliers*, *Bructers* en *Ansuarien*, daar zy geen raad mede en wisten: men Zeegevierde van die Volkeren en van *Marsen* en *Sicambers*, maar men overwonze niet; haar Overwinning was niet veel beter, als die van *Caligula* die Strand-Schelpen t'Huis bracht in de Helmetten, als preuve van de verslaafden *Oceaan*. Zy hebben Torven, Keyen, en stukken van Boomen, met slagen t'huis gebragt, in dolle rouw, dan om de Verslagenen te *Winfeld* en *Rooden Beeke*, dan om de Drinkelingen op de *Watten*, en die in de Moeren en Veenen gezonken waren: Zy graven Griften in den *Ryn* en *Yssel*, om te vroeger de neerlaag in de mond te loopen: zy maken Dyken door de Torfheiden, om te vroeger beknelt te wezen tusschen de looze Landluy achter de Biezen en Ruichten haar belagende; weerwerk voor de Soldaat, die niet uit dorst kyken buiten zyne Legertoorns. Zy doen de Broekers door List, berokkend door haare nabuuren matzen; dieze greepen haddenze vast, en leiden de grove sterke Oorlogsluy by de Neus, want had die magt der *Brukters* in 't Verbond gebleeven, zy hadden met haar getal die Weereldstroopers, nutter van kant geholpen. Zy hebben in een schielyke tocht eens de *Cherusken*

en

en de brave *Arminius*, door hulp van *Cariovaldo* met zyne *Bataviers* in gevaar gebracht, maar wisten niet, hoe ze de hertred haast genoeg zouden nemen, ja *Cæsar* zelfs was al blyde, dat hy te *Ordingen* over zyne Brug, weder zyn Huid bergde, van de *Sicambren*; ook brakenze die uit bangheid voort af. Zy moorden of vervoerden hier en daar dieze schielyk overvielen, tot datze in 't groote Verbond met *Civilis*, getreeden, die Dwinglanden haar schennis betaald zetten. Zy zagen wat ze konden vereenigd zynde: en ô gezeegende wederkomst der tyden! zy ziet nu. De *Romeinen* geen andere kans ziende, splitsten nog haare eendragt van Vreede met *Civilis* te sluiten; daar na bleeven de *Romeinen* bebolwerkt met de *Ryn*, en de *Bataviſche* Bondgenooten, en lilden als de *Overyselſe*, en *Overrynſen* daar over togen: die daar over woonden noemden haar zelven *Vranken*, als diegeen Jok droegen nog kenden; en de dichtende vlyers hebben in haare woeste lofuitery veel opgesneeden, maar zy vermochten dat, aan geen Historische waarheid verbonden zynde. Nog schitterd evenwel door hoe datze van *Salien*, *Sicambren* en *Tubanten*, of de *Vranken* dochten:

Solis moribus inter Arma tutus.

Bewyzende dat by dit Volk, voor haar Keizer of Heirvoogd niet met de Wanen te doen viel, maar dat hy maar door Vleyery, Hoflykheid, Beleefdheid en Zeeden veilig was, in 't zamenklinken van haare Wapenen. Zy zien evenwel haar getal, en ze breeken uit, met Drommen van uitgezochte Manschap, niet als *Horden* der *Tarters*, of swervende *Joodſche* Leegers, neen maar zo, als nu de Bondgenootsche Wapenen haare Vaandels Zeegenryk in *Italien*, *Spangien* en elders omswaayen; zy waren nog met de *Batavieren* 't niet eens, anders haddenze, *Juliaan* by *Straatsburg* geslagen, die Ruiterbenden deeden haar de wrang; die tocht die niet wel afliep vergeeten hebbende, makenze een generaal Verbond, en de eene helft der *Vranken* valt *Duitſchland*, de andere met ons, de *Salen* en *Quaden* onder de *Bataven* een Volk zynde in *Brabant*, komen haar neerzetten aan de *Merwe*, en te *Dort* toegerust, overloopenze de *Walſche* Landen, en smyten den *Romein*, die alom te kort schoot uit *Gallen*, zy blyven Meesters na veele groote Veldslagen.

Den Grysen *Rhyn*, ziet de *Tyber*, de *Seine*, *Somme*, *Schelde* en *Maas* onder zyne Voeten; hy ziet de overmoedige Stroomgoden en Godinnen voor zyne witte haairen needrig eerbiedig zyn. Daar komt een *Phare* of *Waremond*, en een *Merwerg*, of *Merovius*, te Paard gesteegen op haare winken, gebieden als Overwinnaars datze haare Wapenen neerleggen; daar leggen de Arenden, de Purpere Draken, de *Roomſche* Wolvinnen, de stoute Heldendeugd, met het oud Schild van *Teutoburg*, of *Teeklenburg*, van Waterleelien, en werpt de drie Padden van *Gallien* met haar dertele Popperuiter onder de voet; men ziet daar met het Jok beladen onder de Piekgalg doorsluipen, die de *Saliers* en *Tubanters* door de Picken deeden danzen. Zy hebben daar het Koningryk gevest, niet van eenhoofdige dwingelandy, als die laffe Slaven nu voelen, maar van Koningen welker konnen bepaald was, van zyne Staaten, die als genoten der macht, en vrye Banderheeren, over vrye deelen van 't Land Bestier hadden,

den, met vryborftig fpreekende Monden des Volks, die van 't vrye fpreeken Parlements naam droegen. De doorgedronge Vorften, telt men hier ftoute *Campers*, grove *Brukters* of Broek en Moerafchluy, *Amfibary*, of *Eemfer* Boeren, in Leeden en Moed, meer als Mannen, de Aventuurzoekers, of *Twenters* en *Drenterfche*, die van *Salland*, die haare *Salifche* Wetten den overwonne Volkeren hebben nagelaten, die ze beeter houden, als der *Saliers* Kuifche Zeededeugden, en vrye Halfen. Deeze zyn 't die haare Sloten op de hoogfte Bergen beklimmen, die de Muuren en Poorten omrammen, de Toorens floopen, en Tinnen vellen, die de roo Haan laat Kraayen, in de Binnentrantfen, daar de opgeblaafe keeldieven van haar armoed Gebanketteerd hebben; zy ontflaan haar van die Blokhuizen, even als van zo veel Gevangenhuizen voor de Vryheid en het Welvaren des Volks: daar rondom ziet men de afrits van de *Twentfche* Leegerperken, zo als ze van ouds in de Velden, tuffchen de Moeraffen, en Boffchen by een woonden, de tyd overdekt deeze oude geheugteekenen, die echter wel toonen, welk een foort van Mannen die Landen uitleeverden. De Buiten die ze haalden, om dat zy zelfs niet verwyven en zouden, van Uitheems Gewaat, Prachtig Huisraad, overtolligen Imboel, Pronkbedden, Darteltafels, Tapyten en al zulken overdaad, wierden met harer Vyanden gemakken, Camenetten, en Pronkftoelen in de brand geftooken; de Wapenen bewaren zy, en komen met de Kuiraffen, Harnaffen, Helmen, en Kasketten van de Verflagene braveerende t'huis; de Beukelaars, Maanfchilden, en Rondaffen, met de Blixemen, en Arenden, verguld, dragenze tot nut behoef in het toekomende, en Lofprikkel in het tenwoordige aan hunne fterke knoeftige Armen; en zy behangen de diepfte Bofchholen, met gewonne Bannieren, Standaarden, Vaandels rondom de Zuil van *Arminius* de Voorvechter van *Duitfchlands* Vryeftand, van zyne Vyanden zelf zo hoog geroemd, die zy *Pirmen Zuul* noemden, waar van men nog in 't klein by honderden afgietzels van geel Kooper op de oude Adelfloten vind; die haaldenze voor den dag en omzetten daar mede de bebloede Sabel op de Nek der eerfte Gevangens gefchuurt, dien zy deeze *Heyrman*, *Arminies* van de *Romeinen* vernoemd, ter eeren Offerden: na dat zy die hadden gefleurt door de Gaten, dieze openlieten, tuffchen de onmeetlyke, over malkander geftapelde Keizelfteenen, welke van die krachtige Spieren der Halfreufen, by een gerold waren, op de Graven der Legervoogden, als zy in de Veldflagen of Stormen haar Edel Bloed geftort hadden. In die gaten gefleurt zynde, liet menze het reutelend Bloed uitgudzen, om door die doorgedroope vocht, de grootfte Zielen der begravene Vorften te Verzoenen, waannende dat zy rondom haare Heugteekenen rinkinkten, zo dit Slachtoffer lang agter bleef. Die gaten van de ongeoeffende Papen voor wat anders aangezien, zyn met veele beuzelfprookjens omfwachteld, en daar van zyn gemaakt Konftwerken van de Duivel, die op zyn Sabat, met Feekzen, Weerwolven, en Kollen, hier van zyne onderaardfche Helbanketten Smeeroften, Zy meenden dat die doorgangen zo leeg van den beginne waren begreepen; die de ervarenheid bewyft nu bet dan vier of vyf voet van Aarde, Slyk, daring en ftof aangevuld te weezen, en noemen die Gaten, *Duivelskeutten*: door welke zy op een Bok gefleept wierden, dat Huid en Hair in

in de loop bleef, eerze tot het Duivels banket of den Alven dans toegang kreegen: waarze van daan gehaald zyn kanmen zien, want daar leggen 'er al om zeer veele kleinen en grooten, en de Gratfteeden van deeze en fchier de zelven aard, zyn in 't *Munfterfche*, *Paterbornfche*, *Ofnabrugfche* en *Mindefche* Gebied, van de Reizigers genoeg ontmoet, tot in *Caffuben* en *Pruyffen*, en wie kan twyfelen, of de dankbare geheugenis heeft zyn droevige verliezen op deze manier willen vereeuwigen by veele andere Volkeren, en weeten van *Abfaloms* en andere Graven, die wel moeften onderfcheiden zyn van die der misdadigen, op welke ieder fteenen worp; Sabbatfchenders, Godslafteraars, en moordenaars zyn in *Paleftina* en elders onder zulke fteenworpen verftikt. *Monte fub hoc Lapidum*, onder zulk een Steenberg leid de Straatfchender begraven, reift nu vry van zyn fchoot, by dag en nagt uws weegs, is van de *Romeinen*, en zo hebben meeft alle Volkeren gedaan; maar nergens als die Geweften met zulke boven natuurlyke groote Keyen, tot Reufen of Spooken toevlucht te neemen, als men wat zeldzaams ontmoet, is de bygeloovige mogelyk, de botterikken eigen; dit zal ik 'er afzeggen; dat ik in Perfoon, Commiffaris voor Kon. *William* van 't Graaffchap *Lingen*, twee onverwrikbare Hardfteenftukken, ftyf ieder 22000. pond fwaar over de Hey van *Noordhorn* deed fleepen; zeekere groote Key van 10. voet Diameter doort 't omkanten van de eene fteen brak, en bracht ons in vry wat verwondering van te zien, dat deze Key van binnen gemeene aarde was, die verfteende, 't geen ik zederd op meer plaatzen klaar heb gevonden; waar uit ik de groote dier Kyen wel kan na-oogen. Met zulke vreemde overblyfzelen pronkt de boven grond, en graaft men diep, men vind 'er Haartfteeden, Kelders, en Graven, met onnafpeurlyke letters befchrapt, ja in en onder de Torven, Voorftevensplaaten, Roeren, en Ankers van Scheepen; en ook niet minder als hier, en in de Meyery van den *Bofch*, Kinkhoorents, Strandfchulpen, Eiken en Notenboomen overhoop leggen tot 12. a 14. en meer voeten diepte: op die vreemde Schepzels onder 't Veen ruftende, woonen de *Twenters* en *Drenthers*; die zo lang en fors alom geoorlogd hebben. De Wapenen buiten zyn prachtig, met de welke het Schild van *Overyffel* word opgetooid, als van alle de overheerde Volkeren gehaald, die niet ongeerne overwonnen wierden, van Helden die haar aanftonds van haren Naam deelachtig maakten, en de aangewonnene al mede der *Vranken* Eertytel gaven, als Gevryden en Gefrankeerden van 't jok van *Roomen*. Maar boven die is verre hoog te achten, de ware Godsdienft wiens Hemelfche ftralen nu die Helden omfchynen; *Bonifacius* of zyne Sendelingen, dreven de duifterheid van het Heidendom weg, om dezelve blindheid in kennis der Godlyke zaken in de plaats te brengen, met nog fwaarder verflaaftheid, en vreeflyker dwinglandy: Vrygraven en Veemrichters, by niemand als met het uiterfte gevaar wederfprooken, pakten de onnoozelfte maar boven al de Rykften aan, en fpeelden op de manier der Geloofs Onderzoekers in *Spanjen*, haare rollen, Vliegen jagen, Vrouweeren, Vechten, Slempen en Dempen was der aanzienlyke Geeftlyken werk, de Chooreezels preevelden, wat in een, aan haar zelve, zo wel als aan den Leeken onbekende Taal: maar de zuivere Leer, 't vry onderzoek der Heilige Nalatenfchap van de Goddelyke Wil en belofte ftaat in de plaats

zo

zo neederig als haar past, en nochtans heerlyk in sneewitte lange Kleeren, zy heeft het Boek Gods gereed, en swaait zoetelyk de sterrenfakkel wiens lichtende vlam, de Sonne der Gerechtigheid is, door de nevelen van de nabuurige zoekers der schaduwen; zy treed onder haare voeten, de harde Kroon en Staf van den *Uitrechtschen* Myterdrager, die haar zo verdrukte. De *Vecht*, den *Yssel* en de de doorgesneede Graft van *Drusus* besproeyen de gronden, daar de Manlyke Voorvechters op woonen, hun Plaggen en watze afschooren van de magere korst der Hey, maken de mist uit, waar mede zy haare Landen begieren om te winnen haare pompernikkel brooden, van de Rogge die zy zelfs teelen; Brooden van 50. of 60. ponden, die haare ongetooide Disch met Hammen uit de wiemen, grove Worst en Spittelkaas dekken, beter als de Philozophen met gering onderhoud vrolyk, die haare Jongers, met de beesten te gelyk byna voeden, om 'er zulke rechtschape Keerels van te maken, die Pikmeyers zynde, de gemakkelyke Huisluiden in *Holland* en elders het swaar werk aflossen, en dubbelde Keerels in den abeid van *Mars* zyn; haar breed gespierde Ruggen, haare streng gezenuwde Armen en forse Beenen, met meer als menschelyk grove Schonken, zyn schier zonder Wapens houwvry; *Ajax* dekte zig met een zeevenhuidig Schild, zy met haar aangeboren Kolder; en wilje zien watze ooyt daar mede deeden, *Ammianus Marcellinus* zal 't uw zeggen, *Juliaans* Legioen Soldaten alom beneepen onder *Straatsborg*, maakten een ronde Schilpads slagordere met haare Schilden aan alle kanten geslooten; zy lieten Swaarden en Daggen staan, zegt hy, en rukten met haare sterke Handen de Schilden van een, en matsten zo al gestadig de buitenste ryen: en 't was 'er mede gedaan geweest, had als boven, de *Vrank* van de *Batavier* niet geleeden.

Den *Yssel* was den Paal, die moesten de Soldaten lager na de Noordzee uitgraven, om dat de *Roomsche* de *Batavische* hulp nader zouden zyn; daar aan zit het Keizerlyke *Deventer*, dat wel eer een pronk der Hanzeesteeden was, en nog geen middelbare heerlykheid in alle haare Huizen, Wallen en Poorten doet zien: zy is in de Wapenen, om datze zo gestadig aan de beurt legd, by swaren inval der Vreemden, die hare Brug zoeken om over den *Yssel* in de *Veluw* voet te zetten, zy ziet ook als haare tweehoofdige Keizerlyken Adelaar, na meer als een kant uit, of'er ook vreemde gasten wat willen onderneemen. De stiller zittende Amazone van *Kampen* die van het Perkvechten haar naam kan ontleenen, zit aan haar zyde, en stort geen gemeene overvloed, van Lands Vruchten uit haare Overvloeds-hoorn in haar Schoot, zy heeft daar by de schoonste Baars van den *Yssel*, en wat haar Gebuurige Najaden, uit de Zuiderzegolven ophalen: daar tegen over zit *Swol*, zo noest bezig met de Koopmanschappen te ontfangen en te laden, die 't Hoog aan 't Neder *Duitsland* over en weer zend; 't is de Haven by na van *Benthem* en *Munsterland*, de *Vecht* eertyds de *Vidrus*, wie weet wat'er de *Romeinen* al van gemaakt hebben, mengeld zyne kronkelende Landaaren, tot ruime vlechten aangewasschen, in 't *Swartewater*, en zy voerd daar op swaare *Benthemer* steenen voor de *Hollandsche* weelde en praal in overvloed af, des Lands Rechthof *Vollenhoe*, of *Vollenhoven* met reden zo onderscheiden, om de stand, en overvloed die deze Stad van alles heeft.

Het Land rondom haar gelukkig en de Zee tot genoegzaam nabuur hebben. Zy is buiten de Muuren van haar Eerweerdig Bisschoplyk Slot, zeer heerlyk omcingeld van de aller aanzienlykste Edeldoms Huizen. Zo *Salland* of de *Salien*, van *Salen*, of Heeren, Rechtplaatzen de naam draagd, zo is hier in deze volle hoven die Zaal heerlyk te vinden, als daar de Vergaderingen en Landdagen gehouden worden der Edelen en Steeden. *Steenwyk*; stoute Krygshelden., en van *Vriesche* Ouders afgedaald, is geduurig in de weer, met haare Wallen en Vestingen te sterken; by haar zit *Hasselt*, zy is aan de *Vecht* zoetelyk en stil neergezeeten, beweegt zig niet veel tot handel van de bedriegelyke *Mercurius*, en blyft met de oude eer en stand te vreeden. Maar *Ootmarsen*, klaagt haar dat zy en *Oldenzeel* van de Strydbare *Oude Marsen* en *Oude Salien* niet meer overig hebben als de Naamschyn, dat haar glans versomberd, en zy te met na het Boerewerk overslaan, daar *Almelo* zo prachtig by haar uitsteekt, met het Paleis van den Grave van *Rechteren*, met zyne Lustgaarden zo gevallig uitgedost, vol van Doopgezinde, noeste Werkluy en Handelaars op 't Land aan alle zyden tierig en vol gewoel. *Goor* nog zo fraai onder die onopgetooide Landaard, dat men het den *Haag* van *de Twent* pleeg te noemen, tracht nog die Eernaam met nettigheid te bewaren: maar zulke Vlekken, als *Genemuyden*, en *Swartsluis* en *Herdenberg* zyn te welvarende, om haar en malkander niet na de Kroon te steeken; zy zullen met haar zelven, vrolyk blyven ziende geen Eeuw voorby zien gaan, waar in eenige van haare oude Ridderschappen, tot zeer groote voordeelen en Eerampten zyn opgeklommen, en deze eeuw begonnen, met zo groote Wapenzeegen, dat de zelve nu weer konnen denken, dat zo 't Ryk van *Gallien* door haare Hooglosselyke Voorzaaten de naam van der *Vranken Ryk* heeft moeten aanneemen, zy nu der *Vrankenryk* wel eens ten derde male in een nieuwe naam mochten herdoopen.

Coeverden zit achter af, en laag in de moerige Hey gedooken, maar kan als een getergde Draak opvliegen uit de Torfheyde en beklemmen de stoutste manschap tusschen haare Veen-toorens, gelykze eertyds en in de *Spaanschen* zo wel als *Franschen* Oorlog heeft geleerd, of verleerd aan die welke te vermeetelyk bestonden haar te tergen.

HET

HET EERSTE HOOFD-STUK.

Van de Provintie van OVERYSSEL.

DE Staat en Heerlykheid van *Overyssel*, de zesde in de Staten die het Verbond van de Unie handhaven, word nu zo genoemd, als de geleegentheid van het Land zelf eischt, ten aanzien der *Stichtse Holland* en *Zeelandsche*, om dat het legd aan de overzyde der *Yssel*. *Trans Isalania*, of *Ditio Trans Isalania*, Noordwaards een deel van *Vriesland* en *Groningen*, aanziende, en aangrenzende Zuidwaards aan *Gelderland*, of zyn mededeel *Zutphen*, Oostwaards *Lingen* en *Benthem*, Westwaards! den Inham en Boezem der *Zuiderzee*. Het is met het werk der Bisschoppen, als der *Vranken* wieg met zyne deelen. *Salland*, *Twent* en *Drenth*, het *Opper-Sticht* genoemd. *Salland* heeft zyn Naam in *Ysselland* verwisseld. De Naam.

Haar vorm van Bestier en Bondgenootschap is nu de zelve als over twee duizend jaar voor *Christi* Geboorte; *Casar* sloeg een Brug over de *Rhyn*, had geen lust om de *Tencteren*, *Usipeten* en *Sicambren* te vernestelen, maakte veel geschall, en stak de brand in haare verlaten Vlekken; (want de Moeren enÓsschen waren haare Sterktens) maar wist qualyk hoe zig tegen de *Zutphenaars*, of *Wesers* in *Overyssel*, *Twenters*, en *Gelderschen*, opkomende Macht zou dekken, hy brak de Brug achter hem af, en week in 't *Keulsche*, geslagen van haare Ruitery, redde hy ze door de *Bataven* welkers vriendschap hy afgebeeden had. De tweede reis tornde *Cæsar* deze *Overrynsche* niet, maar ging over *Rhyn* in *Vriesland*; hy verbind zig nader met de *Nederduitschen* en slaat daar door de *Gallen*. *Augustus* nam van deeze zyn Garde te Paard, *Drusus* valt de *Usipeters* op het lyf en doet een tocht op de *Oostvriesen* of *Caucen*, maar lieter zyn Vloot meest zitten, en moest de *Vriesen* zelf te hulp roepen. Hy heeft in een later tocht de *Usipeten* bedwongen, is, mogelyk in Somer, met een schielyken Ruitertocht tot aan de *Vidrus*, wat *Vidrim*, staat in een der Exemplaren te *Parys*, voor *Visurgum*, de *Vecht* doorgedrongen, en wilmen *Florus* gelooven, zo won hy in een torn alles; zeyt echter, dat de schand van uit *Duitschland* geslagen te zyn, grooter is geweest, als de roem van het te overwinnen. *Augustus* en *Tiberius* gaven haar de onbewoonde Landen der *Walen*, zo mengde Cæsar. Suetonius. Florus.

Romen die Volkeren met ons nog nader, het blykt uit *Tibereus* reden zelfs dat dit by Staatkundige ſtreeken, niet by macht gedaan is. Tacitus. Maar niemand bekreune zig de verſcheidenheid der namen, aan de zelve Volkeren by *Grieken* en *Romeinen*, zy ſchreven van ons als wy eertyds van beide de *Indiën*, de vreemde namen praalden in haare ſchriften en zy noemde *Vrieſen*, *Chaucen*, *Sicambers*, *Bruchters* enz. al door een, de opſnydery van een Piramide der overwonne Volkeren tuſſchen *Rhyn* en *Elve*, is niet breed te geloven, maar wel dat *Druſus* groote tweedragt tuſſchen de *Duitſche* Volkeren heeft gezaait, en zo de zynen ingedrongen, die van de *Vrieſen*; ge- Tacitus. hangen en in ſtukken wierden gehouwen, en zulks moeſt *Tiberius* met goe oogen aanzien. Zie daar die groote *Romeinen* in haare Hiſtorien, maar niet in 't Veld! Men liet haar echter veel toe, *Druſus* maakte de Grift in den *Yſſel* en *Ryn*, na 't *Swarte Water*, *Corbulo* en *Lek*, mogelyk de *Moyekene* of *Wyvekene*, nu 't *Hollandsdiep*: tot dat men haar boosheid en roofziekte moe, de winſt uit den Oorlog en Scheepsdienſt by haar te halen, minder als de Vryheid begon te achten, en *Civilis* het hok deed ruimen, na dat de *Twenters*, *Broekters*, *Campers*, *Zutphenſe* tegen de *Vrieſen*, en op malkander gehitſt waren, en de *Romeinen* de eerlykſte Helden door onderlinge moorden ontzenuwden. Zy wierden wyzer in *Civilis* Oorlog en de *Bruchters*, *Twenters* en haare Bondgenoten, de *Eems* Boeren of Buuren, vielen *Civilis* toe en bleven in 't Verbond met malkander, hoewel de jalouzy, tegen de macht van *Civilis*, *Cerialis* diende, om deze *Overrynſche* en *Overyzelſche* af te trekken, als hy Joſephus. de Vrede met de *Bataven* zogt, die met allen gelyk getroffen wierd, en daar op namen de *Overrynſchen* de naam van *Vranken* als gantſchelyk vrye Luiden van 't *Roomſche* jok; zy wierden ſterker en mach- Vopiſcus. tiger, en ſtorten uit in *Conſtantyns* tyd, op de *Walſche* Landen, over den *Ryn* en *Maas* getrokken zynde, zynze voor *Ætius* dood, onder *Probus*, *Diocletiaen* en anderen dikmaals te rug gedreeven, maar na de Slag van *Straatsburg* kregen zy ook de *Bataven* in haar Ver- Marcellinus. bond, die doenmaals de andere *Bondgenooten*, zelfs de *Quaden*, by de *Salien* of *Sallanders* gevoegd, alle onder haar naam berucht maakten, en kort daar na haare namen door de *Franken* overſchaduwd zagen, die om beter op de *Gallen* los te gaan, en de *Nederlandſche Walen*, door 't Slot aan de *Merwe*, en andere bouwden, en voerden in een Bondgenootſchap der *Franken*

Frasonen	nu	*Vriesen.*
Amsibarii		*Eemsbuuren.*
Tubanten		*Twenters.*
Tencters		*Drenters.*
Caninefaten		*Kermers.*
Bataven		*Betuwers* en *Hollanders.*
Sicambres		*Geldersche.*
Usipeten		*Zutphensche.*
Salien		*Yssellanders.*
Wilten		*Zevenwolders.*
Camaren		*Campers.*
Marsen		*Meerakluyden* en *Veluwers.*
Chaucen		*Oostvriesen*, *Strandvriesen.*
Mattiacè		*Zeeuwen.*

Deeze Bondgenooten bezaten de zelve Landen die nu den Vereenden Staat uitmaken : *Salien* en *Vranken* zyn van ouds een Volk verstaan te zyn, maar de *Salien* waren een deel, de *Vranken* het geheel. De Zee maakte een groot deel der zelver Landen tot *Watten* en *Gorsingen*, mogelyk warenze zo niet voor de *Cimberse* Vloed; dit deed haar diep na *Munster* en *Gelderland* op trekken, en van daar op andere *Duitschen* tochten doen, waar van daan, zoze qualyk lukten, de hertred altyd was *ad tertium Rheni ostium*, *Isalam*; na de derde opening van den *Rhyn*, den *Yssel*. Daar quamenze in de schoot der *Campers*, *Kampmannen*, der *Broukters*, der *Drenten* en *Twenten*, die eerst *Tubanters*, of *Teventers* genoemd zyn, gescheiden met het *Swart Water*, de *Vidrus* genoemd, van deze *Bructeren*, Ptolomeus. die *Suöl* voor Rechtplaats hadden, en de daar aanleggen de plaatzen als *Genemuide*, *Velledaas* Palleys eertyds, de Richteresse en Prophetesse der Bondgenoten, de Meuy van *Civilis*, *Vollenhoven* en andere Steeden. Dat *Campen* lag eeń eertyds aan de andere zyde van den *Yssel*. *Suöl* aan de *Vecht* en *Yssel*, van daar begonden de *Tencteren*, *Benthem* naast der *Teventerse*, dan de *Drenten*, men kan in haar Landen die grouwelyke Steenhoopen zien, waar van *Tacitus* de Pylaren van *Hercules* maakt, maar dat van *Hercules* iu de *Drent*, en de Tacitus. koude verschyning aan *Drusus* van een groote Feex, als een Goddin die hem afschrikte om verder de Landen in te booren; toont wel dat groote Mannen ook dwalen, en dat men voor Snorkery

de

de meeſte Hiſtorien der *Latynen* aan deze zyde kan te Boek zetten. In deze Volkeren der minder *Vrieſen*, nu *Overyſſelſche* en *Overrynſche*, als over ouds genoemd, hebben der *Vranken* Zetels geweeſt, en der *Salien* waar van *Salland* en *Oldenſaal* de namen nog houden, daar uit ſpatte dit vreeſlyk ſterk en ſtrydbaar Volk uit, liep over de *Schelde*, de *Som*, de *Soine*, door gantſch *Gallien*, en lieten haare Naam met haare Armen voelen in *Hiſpanien*; daar hebben zy de Ryksſtoel ingenomen, haar *Sallandſche* of *Saliſche* Wetten, en de *Gombera*, of 't Keurboek geſtaaft; de Koningen *Phaer* of *Waermond* en zo veel na hem zyn haare Geboorten aan dien hoek ſchul-
Mezeray. dig, waar mede *Mezeray* zo begaan is, die eerſt den *Vranken*, veel vuile loosheid, Mooren en Schennis aanwyſt, en ziende datze dezer Koningen Voorzaten zynde wat opgehuld moeſten worden, zo verdraait hy alles wederom ten beſte.

A. 545. De Taal van die *Vranken* is ook kennelyk in 't *Franſe Ryk*, in alle de oude Grondwoorden, *Frankiſe talge*, of *Frenkiſga tongum* genaamd, maar door de Geſtelyke en Rechtsgeleerde met het overſchot van *Galliſch Latyn*, zo verbaſterd, dat het een Bedellap van alle andere geworden lykt. Die Vorſten kreegen zo veel Oppermo-
Procopius. gentheid, dat ze na verſcheide gevallen met *Juſtiniaan* ſluiten, dat *Gallien* der *Vranken* Koningen zoude eigen blyven, zy ſloegen daar ook, dat noyt buiten der Keizers Goude Munt, met haare eigene Beeltenis: en deze misbruikten de Vryheid van de waare *Vranken*, want zy verdeilen de Landen onder Graven, en Chriſtenen wor-
Fauchet. dende onder Biſſchoppen, die met Tollen, Pachten, Vrygraven en Veemrechters de Borgers plaagden. De *Saxen* of *Geſeetnen* en *Seſnes*, een deel dezer *Franken*, veracht van de *Franſen*, ſlaan *Clotarius* ſchandelyk aan de *Zeeuwſche* Kuſten, en dwingen hem Vreede te bidden, de *Turendrechters* en *Overrynſche*, dit doen der *Vrankſche* Koningen wars, plunderen alles tot rondom *Parys*, zy heffen, na
A. 679. 's Lands oude wyzen *Zegenberd* op een Schild en verklaren hem Koning: zy blyven met de andere eenige tyd, maar de Chriſtene Godsdienſt ſpeelde 't Spel voor de *France* Koningen, de Paus maakt der *Vranken* Koning, Keizer van *Duitſchland*, en daar op ſteld hy'er de zynen de voet op de Nek der vrye Volkeren, die Vechtende met de *Saxen* onder *Wittekind* worden geſlagen: eenige der *Vrieſen* en *Overyſſelſche* met de Chriſte houdende, worden van *Woldvrieſen* en *Worſtvrieſen* overloopen, die van der Keizeren Macht gedrukt zyn-
de,

de, neemen haar oude Buuren de *Holsteinsche* en *Deenen* te baat, *Rollo* valt in de *Hunesgoo*, stroopt de *Drent*, en plunderd daar na de Christenen *Vriesen*, *Vranken* en *Zeeuwen*.

In deze tyd haspelen de meeste Schryvers, en onze *Hollander* A. 692.
Stoke rymter wat van als een Bisschops man, en Klooster-pen, die niet veel naauwe toezigt op zyne Historische waarheid nam. De *Bructers* Christenen zynde wierden van de *Saxen* overvallen.

Den *Uitrechtschen* Bisschop kreeg echter alom de Landwinsten tot A. 708.
geschenk, daar tegen sloeg *Radbod Martel*, welke *Radbod* met *Vriesen* en *Overysselsche* tot *Keulen* was doorgedrongen, die verliest daar tegen een slag ter Zee by *Ameland* in de mond van 't *Boerendiep*, de *Overysselse* en *Vriesen* vochten onder de zelven met glorie, tegen *Abdirama* Vorst der *Saracenen*; *Uitrecht* word den Bisschop geschonken, de *Vriesen*, *Drenters* en *Westfalen* slaan *Pepyn* en worden by *Keyzersweerd* weer geslagen *St. Levyn* stierf te dezer tyd in *Deventer*. *Carel de Groot* komt op 't Toneel, die vecht tegen *Wildvriesen*, *Saxen*, *Twent* en *Drenters* zo lang tot datze na schriklyk A. 642.
bloedvergieten, onder hem plooyen en Christenen worden. *Irmen* A. 767.
Zuyl word by deeze Veldslagen beschreeven, welgewapend met een Standaard daar Roosen in waren, *Benthem* eertyds eigen, de A. 773.
Beer, beteekende de *Cimbren*, de Leeuw, de *Vriesen*, en de Paardestaart op den Helm, de *Lunenburgse*; daar na in *Oostphalen* en Cranthius.
Westphalen gedeeld; en de rest onchristen en vyand gehouden. Hier blykt weer dat de *Franse Duits* spraken, en de Taal van *Overyssel*; want de *Saxen* quamen de zelve Taal als de *Duitsen* sprekende, ja de *Casakken* waren van beide even eens, als voerageerende in *Carels* Leger en deeden daar in een groote Moord. Andere *Vriesen* en *Twenters* hielden 't met hem, die eindelyk Meesters bleven. *Carel de Groote* voerde twee Rechtbanken in, de Lotting of Loofding en de Etten, of beëedigde Rechters, beide in deze Provintie in trein gebleven, van welke den Greve, of zo iemand, uit des Bisschops naam de Præsident was, de rest byzitters.

De oudste Rechtbank was de Hagelspraak van de Rechterstoe- A. 801.
len in Weerstallen, in de Besschen, en onder Boomen of Hagespraak, de *Wildsen*, *Wilden*, of *Woldfriesen*, waar van *Wilser*, *Welsen*, *Ulsen* en andere plaatzen overschieten, na de *Elve* geweeken, door *Carel de Groot* na deze Landen vervoerd, maar de *Noordse Gotryk* met *Vriesche* heidenen, jalours van *Carel* viel in *Groninger* en *Vries-*

land, plaagde deze Landſchappen zeer ſchrikkelyk, de *Hunſe* weer invallende, nu kleinder en droger geworden. Men ziet in *Drent* een wonderlyk Plein met Keizelſtraten tot een lopende, daar zyn van ouds dezer Landen Vergaderingen gehouden, geenzins ruikende na *Roomſche* Legerplaatze van de Landzaten der *Huynen* groeven, of Reuzen Perken genoemd; daar van daan loopt de *Huneſus* door *Groningen*, door de *Drenters* met houte palen verſterkt, maar van de *Deenen*, zo wel als de *Drent* en *Twent* als Chriſtene Biſſchops Landen verwoeſt. Na dat de *Vranken* en *Franſen* 400. jaar geſtaan hadden, en hier de Vryheid (daarze zelfs herkomſtig van waren)
A. 900. hadden verwacht, ſcheide *Vrankryk* van *Duitsland*, en 't Ryk quam in *Duitſche* handen, die deze Landen haare Leenen reekenden, in *Conrad* en *Henrik* de Vogelaars tyd. *Rollo* viel weer in, neſtelde in *Drenth*, en ſtichte daar *Roldlo* of *Rotlo*; rukte voort alle Zeegaten in, tot hy gekerſtend wierd, en *Carel de Simpelens* Dochter troude, *Normandyen* erflyk bezat, en veel andere kragt uitvoerde. *Radbout* de 14. Biſſchop omgaande wierd ziek in *Drent*, ſtorf
A. 943. te *Oetmarſen* en wierd tot *Deventer* begraven; de Keizer *Otto* gaf aan *Baldrik van Uitrecht* alleen het Recht van Houtveſterſchap in *Drent*, *Twent* en *Fulneho*, en niemand der Graven zelf mocht daar zonder conſent des Biſſchops jagen, 't geen veroorzaakte, dat de Landen de ooren opſtaken, maar zy wierden van den Keizer aan *St. Maarten* gantſch weg geſchonken. De Keizer ſchonk ook weg de goederen van Graaf *Uffo* en zy Broeders, door de vrygraven verklaagt, om dat zy den Biſſchop te groot en te ſtout waren, daar zyn nog overig de puintrekken in de Grond van *Withelt*, *Uffhelt*, *Lenfring* en *Euven* tuſſchen den *Eems* en *Lauwers*, ook ſchonk de Keizer weg *Go* en *Woldrecht*. De Biſſchoppen Heeren van alles zynde, lieten haar te *Vulnehoven*, in *Deventer*, *Campen*, *Swol*, *Goor*, en te *Havelte* op den *Biſſchopsberg*, als mede tot *Hulſvoort* onder *Coeverden* huldigen, en lieten dan Goude en Zilvere Penningen onder 't Volk ſtrooyen. Alles liep den Biſſchoppen voor de wind, tot dat *Groningen* dol over 't neerwerpen harer Wallen, zig in de Stad tegen de Biſſchop ſterkte, de Biſſchop zette zyn Broers in *Coeverden*, en 't Erfmarſchalkſchap van *Drent*, en ſmeeter de *Groenenbergen*
A. 1164. uit; hy ſloeg de Grave van *Benthem* en brengt hem op tot *Uitrecht*, maar den Grave van *Holland* deed zyn Zwager haaſt ſlaaken, maar den Biſſchop daar na door *Gelder* beſtookt, in welken Oor-

log;

log *Overyssel* veel schade leed, zalveerde zig door de Keizer, al den handel was op *Overyssel* uit, en daar van wederom in *Groningen*, en word *Coeverden*, *Groningen* en veel van *Overyssel* tegen den Bisschop gaande, om dat zy gefoltert wierden van des Bisschops Volk; zy slaan de Burggraaf van *Groningen* dood, vermeesterden *Coeverden* en zettent in kolen, de Burg van *Coeverden* word verscheide reizen beleegerd, en de plaatzen van *Ysselland* doorstroopt, de Bisschop legt daar weer voor, een toeval maakt dat de *Drenters* op zyn Leger vallen, hem doen vluchten en 100. Edelen gevangen namen; zy vallen in de *Twent*, verwoesten *Ootmaarsen*, zy zetten toe na *Deventer*, bestormen 't elf dagen 't maar vergeefs, zy dragen daar op, haar Landen aan *Gelder* op. A.1196.

Rudolf van Coevorden, valt op 't Huis van den Burggraaf *Egbert* in den *Ham*, verwoest het, den Bisschop brengt alle de machten tegen hem, als by *Kruisvaart* in de Wapenen, hy komt daar mede tot *Hardenberg*, toen nog een Stad, *Rudolf* breekt op van *Groningen*, *Drenters* en *Twenters* komen hem by: hy was 't Land en de moerige Heide kundig; de slag gaat aan met ontwonde Bannieren, de Graaf van *Goor* des Bisschops Bannierdrager smoort met de beste Ridders in 't Moer, *Rudolf* met de *Drenters* valt'er op in, en slaat al onder de voet, wat de zynen voorkomt, daar smoort de Bisschop, van de Boeren Wyven zelfs nog mishandeld, *Gelder*, *Amstel*, *Horstmar*, twee *Arkels*, van der *Lip* en andere grooten worden gevangen. De Vechtplaats heet nog *Mommeryten* by *Gramsbergen*, de *Drenters* Zeegenvieren met Schatten tot Buit. De gewonde een gevange Heeren quamen op haar woord tot *Uitrecht* in 't Capittel, tot een nieuwe Bisschop, dit deed daar na de *Drent* verwoesten, en Heer *Rudolf* word Godloos, en trouloosslyk tegen bond en woord te zot vertrouwende, op een rat gezet, *Coevordensburg* bezet, en 't Huis te *Laar* aan de *Vecht* gesloopt, zo quaad is de Papen haat! A.1225.

Den Bisschop sloopte vast al der Heeren Burgten, als *Eelde*, *Horsten* en *Drenterwolden*, *Eerden* buiten *Deventer* en anderen, en deed daar tegen *Hardamberg* of *Herdenberg* tot een swaar Slot maken; den Heer van *Ruynen*, Drost over *Drent* en *Twiklo*, Commandant in *Coevorden*, *Sax* en *Geldersman*, ruïneeren alles tot dat het gantsche Land rondom *Gelders* zynde, de Standen in 't *Grollerhond* by een geroepen ook *Gelder* moesten Huldigen, na dat het A.1250. A.1522.

500 jaaren onder den Bisschop van *Uitrecht* was geweest. Daar kort op ging alles nevens gantsch *Overyssel* aan *Bourgondien*, en quamen
A.1541 om Koning *Philips* te erkennen, met alle andere Staaten te *Brussel* Huldigden hem alomme, de Reformatie brak ondertusschen met
A.1665. het misnoegen tegen *Spangien* door, en zy swoeren dien Meester af. De *Yssel* Steeden van *Alva* mishandeld, in 't groot Verbond getreeden, herstelden de schade. *Deventer* raakte *Rennenberg* quyt,
A.1585. maar viel in de handen van *Leycester*. *Stanley* verkogt die Sta daande
A.1587. de *Spaanse*, maar Prins *Mauriss* namze in, en versterkteze zeer, *Swol* was ook aan de *Spaansen* beloofd, maar wierd voor den Staat
A.1588. verzeekert, op *Campen* had *Rennenberg* ook een aanslag, dan die missende beleegerd hy de Stad, en de *Duitsen* moesten daar uit,
A.1595. blyvende de Stad aan de Unie. Deez drie Steeden, vrye kyzerlyke zynde, wierden 't Ryk toegevoegt onder de 91. die tot versterking van 't Ryk zouden dienen tot *Worms*. In *Vollenhove* wierd van *Carel de V.* den Koninklyken Raad naderhand den Hoogen Raad ingesteld, welke Definityf zonder exempel, en by Arrest vonnist, *Steenwyk* leed ook over en weer van de *Gelderse* en *Bourgondische*, zo wel als van de *Wildvriesen* of *Sevenwolders*, daar de Stad
A.1596. aan scheen te hooren; de Stad voor de Unie verzeekert zynde wierd van *Rennenborg* streng beleegerd, van *Corput* heldachtig beschermt, en van den Heer van *Nyenoort* en *Mourits* met veel eer ontzet. Ze wierd daar na overrompeld, maar van den Prins *Mourits* beleegerd ingenomen en aan den Staat, in *Overyssel* gebracht: *Ootmarsen*, *Enschede*, *Oldenzeel* en *Grol* wierden nevens *Lingen* van den zelven Prins, met een schielyke dapperheid ingenomen, den Vyand van hem misleid zynde, en van die tyd af bleef *Vriesland*, *Groningen* en *Overyssel* van
A.1597. de *Spaanschen* veilig, en trouhertig uitvoeren met de gezamentlyke Bondgenooten, 't geen in Oorlog en Vreede voor 't Gemeenebest te doen viel. Een klein Oorlogjen tusschen *Hasselt* en andere Steeden, wierd haast bevreedigd, maar den Bisschop van *Munster* den Eerw: Heer *Barent van Galen* viel op die Provintie, en deed meer schade aan de *Drent* en *Twent*, als voordeel aan de zynen. Hy wilde doorbreeken over de moerassige Heide by de *Bourtang*, maar zulks wierd door Vorst *Joannis Mauritius* belet. *Locbem* wierd ge-
A.1664. sterkt door hem, en van den Staat gewonnen. Tot schade der Vereenigde Landen, quamen om 't Bisschoplyk geweld te weerstaan, onder *Pradellis* die gevaarlyke *Franse* hulptroupen, erger

om

om quyt te raken als de Vyanden. Maar men vond 'er in die tyd, hier en daar al die minder ſchrik voor der *Franſen* overmacht, als voor *Orangiens* opkomen hadden. Die ook met haar Koning een ontallyke Heirkracht in drien verdeeld op deeze Landen aanvoerden, en nog tot het hoveerdig opzet des Konings, den Biſſchop van *Keulen*, gewonnen zynde die mede zyn Steeden en machten leenden, om ons Bondgenootſchap te verdelgen. Waar toe de *Munſterſche* heimelyke Raadſlag zelf te *Parys* onbekend had geſmeet, die zyne tanden op *Groningen*, de *Omlanden*, en *Overyſsel* geſcherpt hadde, en nu de derde reis den torn waagde, maar zyn geweld deed niet genoeg na zyn hoop, en hy moeſt veel gerooft hebbende geſlagen uit de *Drent*, en ſchandelyk uit de beleegering van *Groning*[illegible] en genomene Schanſen wyken. De Steeden wierden ook in een loop, van *Franſe*, *Keulſe* en *Munſterſche* verlaten; wanneer de Gezeegende Bondgenooten, die geweldenaars meeſt verdreeven hebbende, zeer broederlyk en edelmoedig wederom op de zelve Rang en met de zelve, in de begonnen Unie, geaccordeerde Voorrechten, de herſtelde Provintien *Gelderland*, het Sticht van *Uitrecht* en *Overyſſel*, als haare afgeſcheurde, en te recht gebrachte Leeden, in en aan naam, den hachelyken Oorlog tegen de *Franſe* hovaardy met roem en eer te Water en te Land zamen uitvoerde. Zo dat de oude *Vranken* haar Ridders en Manſchap weer over *Rhyn*, *Maas* en *Schelde* zien, om op nieuw, dat wufte ontrouw Volk en haar ydele hovaardige Dwingeland; te doen zien, dat zy van de Voorvaderlyke dapperheid zo niet ontaard zyn, als de anderen van de Vryheid en eerlykheid. Terwyl eenige van haare Benden in *Italien* de Laurieren verdienen, in *Spangien* en *Portugaal* als herſtelders geëerd en hoog geacht worden.

A. 1672.

A. 1706.

HET TWEEDE HOOFDSTUK.

Van de verdeeling en 't Beſtier van

OVERYSSEL.

HEt Opperſticht, nu de Provintie van *Overyſsel*, heeft in den Vereenigden Staat de zeſde Rang, en zyn Beſtier beſtaat uit twee Leeden, de Ridderſchap en Steeden; de Ridderſchap zit zo

voor dat den Land-Droſt van *Zalland*, de uitſchryving doet van de by een komſt der zes Leeden die uit de twee bovenſte komen.

Zalland	waar onder ook *Yſelmond.*	*Deventer.*	
Twent	waar onder ook *Haeksbergen*	*Campen*	de andere Steeden zyn
Vollenhoven		*Zwol.*	buiten regt ter landdag.

De zelve Land-Droſt zit voor op de Landsdagen, hy ſteld voor, vraagt om, en beſluit ook met de meeſte Leeden; indien drie Stemmen tegen drie ſtecken, zo valt men over tot die zyde, welke een Adelyk Perſoon, of een Stad na haar kant doet hellen, te weten in zaken, die by overſtemming konnen geſchieden. De Judicature der Land-Droſten ſtaat over die Landſchappen, welke van de H. Staaten worden gekoren, en neemen uit den naam der Staaten volſlagen kennis van alle zaken, en doen daar op Recht, dog met advys van Rechtsgeleerden in alle Crimineele, of petitoire zaken, welke op het platte Land voorvallen; dog pardon te geeven is 't werk van de Staten des Lands alleen, de perſoneele en reëele Actien, komen in de kleine Steeden voor haare Schout en Scheepenen, en op 't Land voor de Schout, Rechters en Byzitters meeſt door de Staaten geſteld en de Droſten beëedigd. Van deeze beide Rechtbanken, in de Steeden en op 't platte Land is'er appel voor de Ridderſchap en Gedeputeerden der drie Steeden, in *Deventer*, den Hoogen Raad vertoonende met de oude naam van *Claringe.* Alwaar niet by quartieren, maar by meerderheid der ſtemmende Perſoonen word getriumpheert, welker Concluſien door den Dinkweerder of Rentmeeſter van *Zalland* opgenomen worden, en daar by is aldaar een Rechtzaak getermineerd, zonder eenig verder appel of reviſie. Zo de Ridders of Edelen hier voor gedaagd worden, als haar *Competens Forum*, zo moeten de zelve eerſt door den Rentmeeſter van *Zalland*, met een gezeegelde Citatie gedagvaard worden; en die Rentmeeſter moet zyn geaſſiſteert van twee Adelyke Keurgenoten, ten zy dat de zelve over quade en vuile miſdryven aan geſprooken worden. Hoewel nu die boven aangeroerde Droſtamten, zo wyd uitgeſtrekt beſtier in 't Gerecht hebben, zo behoud nogtans den Droſt van *Yſſelmonden*, den Schout van *Haſſelt*, en den Schout van *Haſſeler* Ampt, gelyk den Amptman van *Colmeſchate*

schate in *Zalland*, het volle recht van kennis te neemen en te Regt te zitten over alle zaken als boven in hare Ampten, en diergelyk behouden ook den Grave van *Almelo* in zyne Heerlykheid; en den Drost van *Haacxbergen*, in de Gerechten van *Haacxbergen*, *Diepenhem* en *Lage*, daar zyn ook nog Markgerichten in welke de Mark of Holtrichter in de Marken zit met de gezamentlyke Erfgenamen en Byzitters in Markzaken, en over de Boeren na haare Willekeuren.

De geschillen en zaken van Leenen der Provintie worden afgedaan by de H.H. Gedeputeerden van de zes Leeden, benevens de Mannen van Leenen als gevoegden. Welke Staaten ook aanbevolen is op alle de Domainen wel te letten, de inkomsten van het Landschap wel te manieëren en behandelen, gelyk als mede de Impoften en de gemeene middelen.

De Munte der Provintie is by beurten aan een der drie groote Steeden, waar van *Deventer* nog byzonder uitsteekt, door hare Hooge School, en het appel dat aan haar vervalt, van de Steeden *Hassel* en *Ommen* in *Zalland*, gelyk mede van *Oldensael*, *Ootmarschen*, *Enschede*, *Almelo*, *Goor*, *Delden*, *Rysen* en *Diepenhem*.

Sy doen Recht na des Lands Rechten en oude herkomen van de Heeren Staaten der zelver Provintie op nieuw tot een Formulier gebracht, en op eene voet geoeffend, door al het platte Land, welke door Hare Ed. Mog. Ordre gedrukt is, zo als het was gearresteert op den Landdag binnen *Deventer*, den 12. Marty 1630. bestaande in 2. Deelen, het eerste vervattende de qualiteiten van Drossaarden, Schouten en Bedienden der Justitie, nevens de Styl en Vorm van cupatien voor de minder Rechtbank, en voor de Hoogste welke is de Claringe tot *Deventer*, welke meest over een komt met de Rechtsvordering en styl van den Hove van *Holland*, met zeer wel gereegelde kosten van alle diensten, van de meeste tot den minsten toe: daar is byzonder in, dat by meerderheid der Stemmen in de Claringe een der Edelen word genomen om te wyzen, daags daar aan, als 't Oordeel aan hem is besteed, en mag daar toe groot Advys inneemen, ten waar zake dat het zo aanmerkelyk wierd gevonden, dat den Edelman of Ridder, meer tyd, of de naaste Landdag moest verzoeken, en dat den Dinkwaarder de Hooge Rechtbank spant, met twee Coornoten, en dat een Pander met Waschteeken moet dagen, en daar in doen zetten de dagen der

Bank,

Bank, en zyn præcysen dag, item de zaak met alles wel gecircumstantiëert. Dit eerste deel bestaat uit 22. Artykelen.

In het tweede Deel is behandeld, het werk der Wetten en Statuten: als dat niet mosten Huwelyken, Ouders met haare Kinderen, op ende nedergaande in 't oneyndelik. Mede geen stief vader noch stiefmoeder met haer stiefkinders. Item geen broeders ende susters met malkanderen, so wel van halven als van heele bedde. Ook niet de Oomen met haer Nichten, noch de Moeyen met haer Neven, noch derselver kinderen ende kints kinderen in *infinitum*. Wyders sullen van nu vortaen, om de tucht ende eerbaerheits willen, niet aan den anderen hyliken mogen, twee broeders, twee susters, ofte broeder ende susters kinderen, so wel van halven als van heelen bedde. Geen man mag hyliken aan de Weduwe van synen Neve, dat is, de Weduwe sijnes broeders ofte susters soons, noch ook met de Weduwe van eenige sijner broeders of susters descendenten, gelijck oock geen Vrouwe mag trouwen aan den Weduwenaer van haer Nichte. Ook sal een man niet mogen hylicken met de Nichte van sijn gewesene huysvrouwe, dat is, met sijn huysvrouwen broeders of susters dochter, noch met eenige haerer descendenten, noch ook een Vrouwe met haer verstorven mans neve, in mannieren als voor verhaelt. Als een in overspel leeft, mag de onschuldige persoon aanhouden tot echtscheidinge, ingevalle daer hylixvoorwaerden sijn, moet de ontschuldige uytgereikt ende gevolgt worden, alle 't geen haer na d'aflijvigheit van de schuldige persoon, uyt kracht van deselve soude behoren: Maer, so daer geen hylixvoorwaerden sijn, so sal 't met de goederen worden gehouden, niet anders, als of die schuldige pesoon alreede was overleden, ende sal alsdan d'onschuldige vrystaan weder aan een ander te trouwen, maer de schuldige niet. Alle hylixvoorwaerden, moeten neffens den Bruydigom ende Bruyt, by beidersijts huwelixvrienden, versegelt ofte onderteekent wesen, die alsdan even so veel kracht hebben, als of sy voor den Richter bekent ende uytgegaen waren. Tusschen Man endә Vrouwe gemeenschap van goederen. So man, ofte vrouwe, goederen mogten hebben in eenige Provincie, daer sulke gemeenschap niet en ware, in sulken geval sal die geene, welk sodanige goederen buyten gemeenschap wil houden, hier ook geen gemeenschap konnen genieten, van goederen in dese Provincie gelegen. Een Vrouwe mag sonder voor weten haeres mans negotieren.

ren, Koopvrouwen handelen, moet de man gestant doen. Man of Vrouw mogen haar toekomende Egade, by hyliks voorwaarden Testament of donatie niet meer beloven, als een van de voorkinderen namaals uit des her-hylikenden Vaders of des Moeders goederen kan bekomen. De laastlevende der Egteluiden is niet gehouden aan des verstorvene Erfgenamen eenige scheidinge van zyn goederen te laten genieten, ten zy dat die mede genieten willen, eerst met alle Intercessie ingebragthebben, 't geene de verstorvene by hyliksvoorwaarden beloofd en besproken is Imboedel na verloop van twee jaren, na solennisatie des houwelyks, tusschen Man en Vrouw zal gemeen weezen, al schoon by hyliksvoorwaarden contrarie mochte zyn gestipuleert: zal niemand hem behelpen met Reversalen, contrarie de hyliksvoorwaarden, tusschen vrienden en magen ten beiden zyden opentlyk opgerichtet. De langstlevende zal met de kinderen, by d'overledene geprocureert, in gemeenschap blyven zitten, tot dat behoorlyke erfuitinge word bewezen; door den dood gescheiden, zo zullen des mans kleederen en kleinodien, en 't geene vorders tot zynen lyve behoord, verblyven aan deselven of zyner erfgenamen zyde, en der vrouwen kleederen en kleinodien met de trouwschat, indien die dan nog voor handen is, en 't geene tot haren lyve meer behoord aan haar of aan haar erfgenamen zyde: de Rouwkleederen, nevens de doodschulden, moeten van des overleedens erfgenamen betaald worden. Onder de tocht of dispositie van alle mobile goederen, zullen geene obligatien, handschriften of actien begreepen, nog verstaan worden; de betochtigde moet aan 't Gerechte, binnen zes weeken tyds na 't afsterven van den Constituent, den Inventaris overleveren: zo een Tochtenaar aflyvig word, zo volgen en vervallen dezelve zynen erfgenamen. Geen jonkman of dochter is mondig, voor datze vyf en twintig jaren oud zyn, dan zy eer ten houlyken staat en neeringe deeden, en *veniam ætatis*, voor haar 25. jaren, verworven hadden. Tot de momberschap zullen alleene mans persoonen over de 25. en onder de 60. jaaren oud zynde, gekoren worde: als by testament geene mombaren gesteld zyn, zal de Drost, of de Rechter by speciale authorisatie des Drosten of Magistraats, daar onder de minderjarigen woonen, tot de momberschap ordineren de naatste en bequaamste van haar bloed, en zullen binnen 14. dagen laten beschryven een geloofweerdig Inventaris, dubbeld gescheeven, het eene daar af by 't Gerechte gelaten, en 't an-

der by den mombaren bewaard zal worden. Wanneer by decreet der respective Drosten en Schouten, of ook van de Magistraten in de kleine Steeden, noodlyke zaken bevonden worden, datmen tot nooddruft en der Kinderen haar immobile goederen verkopen moeste, zo zal alzulke verkopinge, drie Sondagen achter een by Kerkenspråke in 't openbaar verkondigt worden. Beweeglyke goederen der minderjarigen, zullen by den Gerechte op 't verzoek der mombaren, opentlyk aan de meest biedende worden verkoft. Item zullen de mombaren alle twee jaren, voor de Magistraat in de kleine Steeden, of voor den Schultes en Koornoten ten platten lande, rekeninge, bewys en *reliqua* doen van haar momberschap, ten overstaan mede van twee naatste bloedverwanten der kinderen, en mogen de mombaren wegen der zelver bedieninge of bewint en mombaarschap met de Weezen onmondigen niet accordeeren, nog van den zelven afscheid en ontlastinge nemen: ook zyn de mombaren, elk in *solidum* verbonden, en hebben de Weezen den keur, wie zy van hunlieden willen aanspreeken. Den stommen, onzinnigen, onnozelen, opmakers, en verquisters: dezelve Regten en Previlegien genieten die den onmondigen perzonen toestaan en competeren. Een ieder mag van zyn goederen disponeren, alleene dat de Ouders haare kinderen, en de kinderen wederom haare Ouders, de *Legitime portie*, by titul van *institutie*, vry en onbekommert zullen nalaten. Wie gerechtelyk wil testeeren, en begeert dat zyn uiterste wille in 't Signaat of Gerechtsboek geteekend zal worden, of wie anders ook by geschrifte zyn testament begeert uit te gaan, die zal 't zelve, door den schryver, in aanwezen des Gerechts, ordentlyk op eene tyd laten geschieden, en het testament van den Schout en Testateur onderteekend en verzeegelt worden. Ook iemand mag zyn testament en uiterste wille zelfs beschryven en verzegelen, dog voor twee Scheepenen in den Steeden presenteeren, en approbatie over 't zelve verzoeken: zonder dat hy schulig zyn zal den inhoud des besloten Testaments te verhalen, en zal de Rechter alsdan zyn zegel daar aan hangen of opdrukken, in 't korte teekenende het jaar, dag, den naam des Testateurs, Rechters en Coornoten, op welke tyd, en voor wien 't zelve testament geconfirmeert en bestedigt zy. Geen vrouws personen, of minderjarigen zullen zonder mombaar, Testament of andere uiterste wille oprechten of maken mogen. Mogen de minderjarige, als

zy

zy achtien jaaren oud zyn, van alle haare goederen disponeren, en zestien jaren haars ouderdoms alleen over beweeglyke goederen, schulden en obligatien. Geen Testament voor bestendig en deugdelyk geacht worden, daar in de erfgename niet uitdrukkelyk met name by titul van Justitie gesteld en genoemd is: die geene van de nalatenschap des afgestorven uitgesloten zal zyn, die den zelven in zyn Testament te maken belet of verstoort heeft gehad, zo dat 't zelve is ongemaakt gebleven. Wanneer iemand zyn genomineerde Erfgenamen, boven de drie vierdeparten van de geheele nalatenschap, met Legaten of *fideicommissen* heeft beswaart, zo zullen dezelve erfgenamen, een of meer, de *Falcidia* of *Trebellianica*, na gemeene beschreven rechten mogen genieten, ten zy dat 't den Testateur anders heeft geordineert, of dat'er geen behoorlyk Inventaris van de herediteit is gemaakt. En zo het Erfgenamen zyn in nedergaande linie, zullen die benevens haare *Legitima*, ook mogen genieten de beneficien van de *Falcidie* of *Trebellianique* portien. De kinds kinderen in den tweeden, derden, of verdere graden altyd succederen in *stirpes*, dat is, by representatie in de stammen, en niet in *capita* of in hoofden. Onechte zullen haar Moeders alinge vrye eigelyke goederen erven, als ook de goederen van hares Moeders bloedverwanten. Als iemand versterft, zonder kinderen zullen de Vader en Moeder eerst succederen in des overledens nalatenschap, en daar na voorts opgaande, de naaste in den grade. Indien daar Ouders zyn, van beide des Vaders en Moeders zyde in de opgaande linie na het versterf van Vader en Moeder in gelyken graden, alhoewel in ongelyken getalle, zo zal men de erfnisse leggen in twee gelyke gedeelten, en die verdeelen in *stirpes*, maar niet in *capita*, namelyk dat het eene deel op des Vaders zyde, en het andere deel op de zyde van de Moeder zal vererven. Halve broeders en susters, of der zelver kinderen komen niet in erfnisse met de Ouderen: als daar geen erfgenamen, in op of afgaande linie voorhanden zyn, succederen de broeders en susters. De broeders en susters komende te erven met haar Oomen en Moeyen, succederen by representtatie in de stammen, en zonder Oomen en Moeyen alleen zynde, in de hoofden: zo nogtans, dat halve broeders of susters en der zelver kinderen, komen te succederen met haar Oomen en Moeyen, maar half zo veel genieten, als die geene, welke den

overleedenen Vaders en Moeders zyde beide te gelyk: buiten den tweeden grade, dat is verder als broeders of ſuſters, het recht van repreſentatie, als ook de conſideratie van halve of heele broeders of ſuſters, t'eenemaal komt te ceſſeren. Wie zig beſwaard vind, mag nalatenſchap onder 't middel van Inventaris aantaſten: maar niemand word toegelaten, onder beneficie van Inventaris te erven, zo lange iemand van den geſlachte in gelyken grade gevonden word, die zig *purè*, en zimpel erfgename van den overledenen wil dragen, en daar voor verklaren. Wie zig eenmaal *purè*, heeft verklaart, die kan naderhand, dezelve erfniſſe niet weder repudieren nog verlaten: die eenmaal van de ſucceſſie en erffeniſſe afſtaat, kan daar na wederom geen regres hebben: wat by den erfgenaam *ſub beneficio inventarii*, een of meer, opzettelyk verbragt, of verborgen, en uit den Inventaris gelaten waare, daar van zal de waarde dubbeld betaald worden, door den zelven erfgenamen tot profyt van de Crediteuren; gedurende zes weeken, mogen geene des erfhuizes crediteuren den erfgenamen moeyelyk vallen, maar die zig, onder beneficie van Inventaris, erfgenaame verklaard, mag voor alle andere crediteuren en legatarien, deduceren en aftrekken de nodige en gewoonlyke doodſchulden. Wat men gekogt heeft op dag, dat is men voor den dag niet ſchuldig te betalen. Van waar geen zekere tyd overgekomen is, daar is de tyd de eerſte dag. Niemand zal by forme van contract, eenig immobel goed verkopen, beſwaren, tranſporteren, als met brieven van den Rechter, onder welkers gerecht die goederen zyn gelegen. Geſtolen, of met geweld genomen goederen, mogen niet gekogt worden, wetentlyk of onwetenlyk: Dan, zo wie die wetentlyk koopt, is de heeler gelyk de ſteelder, eenes loons waardig: Die het onwetentlyk koopt, moet het gekogte goed reſtitueren, zyn verkooper zoeken, of zyn uitgelegt geld verliezen. Om t'eviteren en voor te komen alle miſverſtand, die in of door eenige overdragt en verzeegelinge vallen mogte, zal die competente Schouten of Rechters den brief van het Tranſport, voor hem gerechtelyk geſchied, verzeegelen, en met zyn eigen hand onderſchryven, daar en boven de verkoper of tranſportant, den zelven Rechters brief met zyn eigen zeegel en hand beveſtigen. Zo het gebeurde, dat iemand een erve, huis of land kofte, en zeekere ſomme van penningen daar op betaalde, zonder daar van alſnog opdragt of veſteniſſe te hebben, en onder-

tuſſchen

tusschen een derde op 't zelve goed, uit kracht van personele obligatie quame te procederen, die zal daar aan niet meer konnen winnen, als het geene by den kooper daar op nog resteren mogte te betalen: het verkofte goed blyft den verkoper gehypothequeert voor de onbetaalde penningen, zo lang hy geen gerechtelyk transport en overdragt gedaan heeft; de verkooper moet zyn verkofte goed wachten en bewaren voor de Evictie, en alle opsprake, al schoon zulks by den koop of opdragts brief niet waare bedongen. Item als iemand in koop en verkoop, bewyslyken, over de helft bediepet of bedrogen is in roerende of gereede goederen, die zal na dezen binnen een jaar gerestitueert mogen worden. Voorts zo zal in dezen Lande naarkoop alleen geobserveert worden, wanneer geconditioneert en bedongen is: die de Naarkoop neemt, is schuldig alles na te komen, dat de Koper beloofd heeft, desselfs handschadeloos te houden, en den Verkooper te voldoen, stellende daar voor ook genoegzaame verzeekeringe, of borge zo nodig. Huure of pacht word beweeze, en verdedigt met geloofweerdige huur of pachtceedulen. Item met gerechtlyke bekentenisse. Koop breekt geen huur; maar verhuurt goed by executie verkoft worde, zo gaat koop voor huure. Indien een Huurman of Meyer, het een jaar pachts niet houden uit 't ander, te weten, eer het tweede jaar verschynd, niet een jaar vol af betaald, zal hy tot keur des verhuurders, van de huur versteeken wezen, al schoon dat anders by de verhuuringe mochte wezen versproken of geconditioneert. Dienstboden, die den Mede of Godspenning ontfangen hebben, zyn verbonden haar by de Heerschappen, Meesters of Vrouwen in te stellen, en de zelve te dienen, by verbeurte van zo veele, als haar verdiende loon in 't jaar, voor een derde part zoude hebben bedragen. Zo ook een Dienstbode, zonder oorzake buiten tyds uit haar dienst ginge, zo en is die Heerschap of Vrouwe wederom niet schuldig eenig loon te betalen, van 't geene hy in dat lopende jaar bereids mochte hebben verdiend. Alle personele en reëele actien van Land en Renten, zullen met verloop en verwylinge van een derde deel van honderd jaren exspireren en verjaart wezen. Zullen ook voortaan alle Winkeliers, Herbergiers, en andere gehouden zyn in den tyd van vier jaaren haar boekschulden in te vorderen, of Handschriften daar van te nemen, by versteek van zodanigen schulden, na den zelven tyd. Vyf mudden Rogge, onlosbaar jaar-

 lykzer-

lykzer Renten, met honderd goudgulden. Vier mudden Weite zullen losbaar wezen met een honderd goudgulden. Zes mudden Garfte met honderd goutgulden. Een laft Turfs zal losbaar wezen met tachtentig goutgulden. Wanneer hem iemand verfchryft, of verbind als borge en als principaal fchuldenaar, of dat hy beloofd, in cas van des principalen wanbetalinge, op den beftemden dag de fchuld als zyn eigen te betalen, zodanige borge zal men mogen aanfpreken gelyk de principale, niet tegenftaande dat dezelve principale fchuldenaar prefent en fuffifant zyn mochte. Wanneer haar meer perfonen, als, zimplyk tor borgen ingelaten hebben, zo mogen de zelve niet hoger, als elk *pro quota* aangefproken worden: ten waar dat zy het beneficie, van de divifie van fchuld, haar *ex epiftola Divi Adriani* competerende, hadden gerenuncieert, of haar fampt en byzonder, of elk een voor al, voor 't geheel had verbonden. Als een Borge hem blotelyk inlaat voor de hoofdfomme, zonder meldinge van Rente, intrefte, of van eenige koften, zo en is de zelve Borge ook niet hooger als voor 't capitaal alleen geobligeert nog convenibel. De Verkooper is na Landrechte niet fchuldig, eenige reëele cautie, of borgen te ftellen voor de evictie, maar mag met zyn bloote belofte in de Tranfportbrief, na ouder gewoonte, beftaan, als van 't goed te zullen wachten en bewaren voor aller menfchen aanfpraak, wanneer anders voor hen niet is bedongen nog verfproken, en zig geen merkelyke fwarigheid *in limine contractus*, of nog voor de volkomene betalinge der kooppenningen, openbaarde. De fcheidinge van erfhuizen goederen zal van de erfgenamen te gelyke gedaan worden, met de zelve goederen aan verfcheiden gedeelten van malkanderen te leggen, en te eftimeren, en van 't eene parceel op 't ander zo veel zetten, of anderzins daar by te doen, dat zy na alle apparentie, en by overeenftemminge van famptlyke erfgenamen tegens malkanderen gelyk zyn: Daar by ook onpartydige mannen, vrienden en daghouderen verzogt mogen worden. Wanneer een getrouwt man in overfpel word bevonden, met een vrye vrouwsperfone, zal voor d'eerfte reis verbeuren een honderd goutgulden, met een getrouwde vrouw twee honderd goutgulden, boven de pœne van infamie, en dat hy incapabel geacht zal worden eenig eerlyk offici te bedienen; En voor de tweede reis daar in bevonden, zal dubbeld zo veel verbeuren, en uit den Landen gebannen worden. Gelyk ook een

vrouw

vrouw met een ander getrout en in overſpel bevonden, geſtraft worden: Ten waare dat een vrye perſone van des geenen echten ſtaat, daar mede hy geconverzeert, niet geweeten had. Een Meineediger, die om geld, vriendſchap, of om eenigerley ander oorzaken, iemand met eenen valſchen Eed weetentlyk beſwaard, in ſande of ſchade brengt, zal met'er daad eerloos wezen, en hem zyne twee voorſte vingeren, die hy daar by opgeſteeken, afgehouwen worden, zo die niet, na vereiſch van de zaake en qualiteit van de perſoone, en mogen worden geredimeert.

HET DERDE HOOFD-STUK.

Van des Stad DEVENTER, CAMPEN, SWOL, &c. *gevallen.*

VAn de *Anzeſteeden*, is deeze Stad mogelyk de eerſte, wyl Anſe Heerſchap in de oude Taal en Volk van hier Anſe Waarders, Beſchermers van haare eigene Heeren, *Anſuarii*, genoemd worden: d'Avontuur om de oude ſteenen, of *Rymchronyk* (weinig net in zyn doen) de reden tot de naam te geeven is niet veel. *Davo* onder de *Saxen* voor *St. Leebwyn* genegen en die hem ter geheugen een Kerk en Burgt ſtigtte, want dat moet men in die tyden hier 't zelve meeſt achten, om dat ſchier alle de Kerken ſterk moeſten als Burgen geſticht worden, tegen den op en aanloop der Heidenen, en om dat by die Kerk, als of de plaats Heilig en Beſchermend was, aanſtonds gebouwd wierd, en van Burgzaten bewoond dat de naam van *Tubanten* komt tot *Tevunters* is mogelyk naaſt. Immers de hier gezeete natien, die naderhand de naam van *Vranken* op vatten, zyn uit de natuur vinnige voorſtanders van haare Vryheid: en wil men daar van, buiten *Cæſar*, of *Tacitus* van *Civilis* tyden, een wonderlyk voorbeeld, zie daar is 't: Een Bende der *Uſipetes*, of *Weſepers* in *Overyſſel*, aangenomen in dienſt der *Romeinen*, ontwyfelbaar tegen dank, overvarende na *Britanien*, dooden haar Capitein en eenige *Roomſe* Soldaten onder haar verdeeld; zy overmeeſteren de Jacht-vaartui- A. 84.
gen, den eenen Schipper keeren latende, dooden zy de twee anderen. Niemand wetende waar zy 't na toe gewend hadden, zyn ze op 't geval der Zee en Winden voortgegaan, zy hebben dik-

maals

maals tegen *Strandbritten*, die haar weerstonden gevochten, zomtyds om den buit geslagen, zomtyds overwinnende. Zy raakten tot zulken Hongersnood, dat zy eerst de zieken, daar na by het Lot malkander aten. Zo zynze rondom *Britania* gezeild zonder Compas, (nog onbekend) en deeden berigt dat *Schotland* een Eyland was; haar Schepen op deeze Stranden verlooren hebbende, wierden zy van onze Strandluiden gevangen, en aan andere verwisseld, of den *Romeinen* verkoft, en scheenen Wonderschepzels, die nieuwsgierig alom berucht zynde, ondervraagd wierden.

Tacitus. De *Vriesen* na dat *Drusus* zyn Graft en Dyk zelf of door *Paulinus* voleind had ziet men ze nog vroeger spreeken van de *Campers* en *Wesepers*, zeggende dat de Landen die de *Woldluiden* innamen, eertyds den *Campers* en *Wesepers* hadden toe behoord. *Bojocal* weigerde Land voor hem in 't byzonder te neemen, zeggende als een zuivere *Vrank*, wy mogen land gebrek hebben om te leeven, maar niet om te sterven. Maar van *Drusus* is nog vroeger, die heeft een A. 10. voor Chri. Geboorte. Graft gegraven, die hy ter lengte van 8000. vademen, heeft doen schieten, tusschen 't Dorp *Yseloort* en *Doesburg*, en van dit werk Suetonius. word na de *Roomse* opsnydery, zo grooten naam en praal gemaakt, gelyk 't van de meeste geschiedenissen in haar boeken te oordeelen is. Veertig 1000. zegt hy, wierden'er van *Teberius* over den *Rhyn* neergezet; wie kan dat gelooven dat van de *Bataven* dat geleeden, of van die swaare Volkplanting, in *Civilis* tyd niet zou vertelt zyn geworden. De *Deventer Rymchronyk* zegt dat het Bergslot op 't *Davontuur* gesteld van *Wenden* en *Deenen* verwoest, weer heerlyk is herbouwd, en voorts onder 't Ryk geraakt. De tocht der *Vranken* eindelyk met de winst van *Gallien* verheerlykt, kreeg de *Duitse* Rykskroon, en dit schifte als elders gezegt is, *Vrankryk* van *Duitsland*, maar dat Ryk met de naam der *Vranken* onder *Pepyn*, niet meer heugende aan der Voorzaten Zeetels *Zalland*, *Twent* enz. begon om die vrye luiden onder haare eenhoofdige Regeeringe te A. 696. krygen, het werk met de Bisschop van *Uitrecht*, die *Gregorius de III.* zond hier *Marcellyn*, *Willebold* en *Leebwyn*, waar van de laaste te *Deventer* post hield, en Preekte op de *Veluwe*, en daar na in *Westphalen*; hy woonde te *Deventer* in de *Assenstrate*. Daar na is 'er een A. 783. tweede *Leefwyn* te *Deventer* geweest, wiens Kerk van de *Vriesen* en *Westphalen* verband is; maar door hem weer heerlyker herbouwd, daar na voerd *Carel de Groot* tegen de *Saxen* zyne Godsdienst-kryg,

en

en voerd *Vranken* in haar Land, 10000. daar uit elders verſpreid hebbende en ſteld Veemſchepenen, en Veemrecht, welke dwingelandysboeven, waar eener haar Ryk, machtig of ongeneegen was, hem aan tegen ſchuld van Heidendom of Duiveljagery (als men daar na den *Vaudoyſen* deed) en deeze guiten, hingen aanſtonds op aan de bomen die 't haar goed dacht, beweeſmen dat zy t' onrecht gedood waren, alle de ſtraf der Schenders was, datze de gehangene afnamen en lieten begraven; dat werk zo goed als de *Spaanſe* Inquiſitie, nevens 6000. en meer Edelen op een tyd onthalſt, door *Carel de Groot*, doen eerlyke luiden zien, met welke deugden, hy, *Conſtantyn*, *Alexander* en nu onder de *Franſen*, *Louis*, de namen van de *Groote* verdiend hebben.

Zuentebolch ſchenkt alle de voordeelen van *Deventer* aan de Stoel A. 890, van *St. Marten*; *Radbod* de 14. Biſſchop, vluchte na *Deventer*, als *Uitrecht* van de *Deenen* was vermeeſtert tot dat de plaats door den Graaf van *Holland*, *Dirk de I.* gereddet was, en is gelyk meer andere tot *Deventer* begraven. Keizer *Otto* vermeerderde des Stads A. 695. Handveſten, en veranderde des Stads Wapen van drie Burgtoorens, en deed haar 's Ryks Adelaar voeren, de Prooſt *Lambert* wierd verſlagen in *Yſſelmonde*, helaas! als Martelaar beklaagt, terwyl hy A. 1099. vocht als een dol Soldaat. Keizer *Hendrik* beleegerd *Schuilenborg*, A. 1121. de *Sax* meend daarom *Deventer* te winnen, maar word heldachtig van de Borgers afgeſlagen, waarom hy de zelve Borgers veele vryheden gunt, A. 1176. waar na *Deventer* beleegerd wierd, maar van *Otto* gezoend, daar na om de *Drentſe* Gyſelaars van de *Gelderſman*, weer benaaud, maar verloſt. Keizer *Willem* neemt den Prooſt en 't Capittel van *St. Marie* te *Deventer* in zyne Ryks beſcherming, A. 1210. maar de Stad wierd van *Otto van Gelder* ingenomen, dog korts daar na kreegze den Biſſchop weer in handen en deed de Borgers door Keizer *Frederik* in *Gelderland* tolvry worden; de Prooſt bleef dood in de ſlag van die van *Coeverden* tegen den Biſſchop in de moeraſſige Hey: waar in ook de Biſſchop ſmoorde. De Stad voer ondertuſſchen wel, der Lakenkopers en andere Gilden wierden behandfeſt, maar was met de meeſte plaatzen van *Overyſſel*, *Zalland* en *Drenth*, uitgenomen *Vollenhoven* verpand, aan *Reynaudo de II.* Graaf van *Gelder*, daar na een deel aan *Voorſt* en van *Eze*, waar A. 1362. tegen *Gelder* 't Huis van *Voorſt* beleegerd en tot de grond afgeworpen heeft. Op deeze tyd is *Maſtenbroek* bedykt: daar na iſſer tuſ-

ſchen *Waldenar de III.* Koning van *Deenemarken* en de *Anzeeſteeden* een Accoord geſlooten, waar in niet alleen onder de contractanten ſtaan, *Kampen*, *Deventer*, *Swol* en *Haſſelt*; maar ook den *Briel*, *Middelburg*, *Armuyden*, *Harderwyk*, *Zierikzee*, *Elburg*, *Stavoren*, *Dort*, en *Amſterdam*; en is geſlooten tuſſchen *Henning* en andere Edelen des Ryks, met de Gedeputeerden der Steeden; by welk accoord de *Anzeſteeden* verpand hielden gantſch *Schoonen*, en daar na met *Hacquin* de Koning van *Noorweegen*. Den Heer van *Eſſen* bout een Slot op van *Eerde* met wil van de *Kampers*, den Biſſchop beleegerd, en verbrand het. De Stad met anderen nam *Ter Meulen* en *Lage* in, voor den Biſſchop, en verwoeſteden de zelve alle beide; en ſlooten eenpariglyk dat men niet zou dulden dat 'er eenige Slooten in *Yſelland* zouden geſticht worden. Maar ondertuſſchen verpande de Biſſchop wederom *Overyſſel*, dog de drie Steeden bleven by haare Rechten en Keuren, de Raad en Gemeentsluiden van de Stad deede gantſchelyk te niet de bank der Veemſcheepenen, van welkers onrechtvaardige macht te vooren is gezegt. Men vind dat van zeer oude tyden de Ridders en Steeden haare vergadering in deeze Stad hielden, en des Stads Gildeboeken toonen dat haare Gildens met haare Bannieren uitgaande veele overwinningen behaalden. Men heeft de *Hollanders* in *Deventer* halve Tol doen geeven, en geordonneert, dat voortaan geen *Hollander* meer in *Deventer* zou komen woonen. Maar in 't kort daar na word 'er tuſſchen *Philips van Bourgondien*, en de Stad *Deventer* gedadingt, maar den Biſſchop wierd in *Kampen* niet ingelaten voor dat hy alle de voorrechten van die Stad eerſt had beſwooren; en zulks is ook te *Swol* en elders geſchied, en Biſſchop *David* heeft op de *Spolderberg* en *Biſſchopsburg* wel geſlempt; hy hield met de drie Steeden de *Claronge*, of 't hoogſte Recht in 't Hof van *Vollenhoven*. 't Jaar daar aan hield hy die Rechtbank in *Deventer*. De Vrygraven, zo onrechtvaardige Rechters als de Veemſchepens te vooren, quelden eenige Seeden van *Kampen* en elders, deeze quellaadien duurden zo lang tot dat de Paus die Rechtbanken der Vrygraven zo wel als de Veemſchepens afſchafte, en de Biſſchop ter zaken van *Keppel*, door die van *Swol* konſtig behandeld, alles effende. De Biſſchop *David* uit *Uitrecht* gehouden en over en weder malkander mishandelende, zo hebben de vier hoofd Steeden van *Overyſſel* dat ten beſten bemuurd, maar men vind deeze vier *Deventer*,

A. 1369. A. 1380. A. 1394. A. 1424. A. 1456. A. 1459. A. 1463.

Kampen, *Swol*, en *Groningen*, ja men vind, dat zy met haar vieren halve Schellingen hebben geslagen. Die van *Swol* wilden een grift graven van haar Stad tot in den *Yssel*; dat besweeren de *Deventers* en *Kampers* te stooren, maar staan 't eindelyk toe zeekere Vrybrief getoond zynde, ter lengte van twee bunderen land. Zo groot was de School daar geacht, dat 'er Paus *Adriaan* en *Erasmus*, beide zyn onderweezen. Den Bisschop *Fredrik van Baden* werd heerlyk na 't besweeren, over en weergeeven der sleutelen in *Kampen* gefesteerd, en ('t geen men by de Geestlyke verhalen meest vind) daar wierd wel gezopen en geslempt: de drie Steeden schonken daar, aan den Bisschop elk 12. Lancen met zilver beslagen, en de Vaanen geborduurd. Keizer *Frederik* stond toe aan *Deventer* goude Munt te slaan, de Baron van *Wis* doet den Bisschop den Oorlog aan, neemt *Goor* in, waar men een Stokbeeld met Bisschops gewaat omhangen, voor Bisschop bespotte, en 't Beeld met bier begoot, de *Twent* voorts verwoestende, maar de drie Steeden, en de *Geldersse*, komen in 't Veld, en de *Deventers* vangen haar Brandmeester, slaan die van *Wis*, en komen Zegenvierende in *Deventer*, waar de Gevangens onthalst en op Raden gezet wierden, als Rovers van de *Groote Gaarde*, alom berucht, en de rest te *Kampen*. Maar de gantsche Provintie leed aan alle kanten zeer groote schade, door de geschillen tusschen *Gelder*, *Beurgondien*, de *Sax*, den Bisschop om *Groningen* sweevende. Die van *Kampen* beleegeren *Boekholt*; *Deventer*, *Swol* en *Campen*, brengen 't daar toe, dat Heer *Arnoud van Boekholt*, zyn Slot afstaat en arm leefde. *Edsart van Embden* krygt *Groningen*, maar de drie Steeden doen hem afbreeken het Slot, waar uit hy de *Drent* en *Twent* plaagde. Te Water waren de *Overysselse* by na altyd ongelukkig, de tocht van den Bisschop op *Marken* viel zeer slecht uit en hy bergde zig naaulyks te *Blokzyl*: de de *Hollanders* vielen daar na op *Steenwyk*, *Vollenhoven*, *Swartsluis*, en plunderden haar verscheidemalen tot groote *Pier* haar Beschermheer wierd: Hertog *Carel van Gelder* verdelgde het Kasteel van de *Cuynre*, op den laasten hoek van *Overyssels* Bodem leggende, en door den Bisschop eertyds gekogt. Den Bisschop door de *Campers* geholpen, wint het Kasteel wederom; maar daar toe zonden *Deventer* nog *Zwol* geene hulptroupen of bystand, hoewel zy drie Steeden, den Slotvoogd deeden aan haar sweeren, dat hy noyt dat Slot van *Overyssel* zoude vervreemden. *Hendrik de Groot* overvalt

A. 1479
A. 1508.
A. 1510.

Genemuyden, erkennende geen Meester als *Jesus*, word aangetast van die van *Overyssel*, en bedriegtze met groote neerlaag de Landzaten tot *Deventer* en *Swol* vervolgende: deeze Land en Zeeschuimer komt op de *Zuiderzee*, neemt verscheide *Camper* Scheepen, maar die herneemen de zelve, en krygen 'er 40. gevangen, dien de kop afgekapt werden, en bezetten *Genemuyden* met twee Stormscheepen; maar *Deventer* word ondertusschen van den Hertog van *Gelder* ingenomen, ondanks haar brave tegenweer, en de Stad verbrand, de *Twent* beroofd, maar grouwzaam huisden de *Geldersen* in de Stad, Geestelyk nog Weereldlyk verschoonende, hingen 100. Huisluiden op, nemen *Oldenseel*, *Goor* en *Diepenhem*. Zo veel te later quam den Bisschop, die nog zelfs twyfelde of hy beweegen zoude of niet, en eindelyk overquam met *Philip van Bourgondien* tegen den Hertog van *Gelder*, die zouden nog *Campen*, *Deventer* en *Swol*, in de zaak van *Genemuiden* en *Ooyen* hebben laten varen; de *Geldersse* steeken *Camperveen* in de brand, de *Deventers* vallen in de *Veluw*, daar zy branden en blaakten tot ter *Wolde*. De drie Steeden leggen geld in te *Deventer* tot den *Geldersen* Kryg, en zenden, zo *Campen* als *Swol* veel Geschut na *Deventer*, den Bisschop komt in *Deventer* van haare Ruitery ontmoet, die van meerder versterkt 1300. Ruiters en 1500. Voetknechten te veld kon brengen, *Ysenbroek* was hun Opperhoofd, aan wien de Bisschop en de drie Steeden voor alle gelden instonden, waar door de Provintie in groote schulden raakte; de *Campers* stierden van de *Venne* en *Uyterwyk* om den Bisschop in den Oorlog by te staan; daar op valtmen in de *Veluw*, *Appeldoorn*, *Nienmoer*, *Wilp*, 't Slot *Keppel* en *Arkenstein* worden vernield of bemachtigd; zy plunderen *Nieukerk*, de Bisschop in 't volle harnasch, beleegerd het sterk Slot ter *Wolde*, en neemt het in, waar veel *Geldersen* dood bleven, voorts belegt hy *Oldenseel*, maar zyn Soldaten slaan aan 't muiten, gestild van de drie Seeden; hy krygt ook *Oldenseel*. Den Bisschop houd voorts zyn Landdag te *Deventer*. Ondertusschen valt *Uitrecht* den Bisschop af, en kend *Gelder*
A. 1511. voor Schutsheer, die daar Munt slaat genoemd *Uitrechtse Schrik en Bergen*. De *Campers* en de andere Steeden, smyten 't Kasteel by *Meppel* af, *Deventer* stelde vast de Gemeentsluy., uit het lichaam der Gemeentsluiden te Kiesen, in elke Gemeente acht, welk wederom in twaelf veranderd wierd. De Borgers maakte nieuwe Vaandels en zette daar, Arenden en Kruicen in. Zo deeden de *Campers*

met

met Burgten en Kruyssen, en de *Swolse* met *St. Michaël*. *Rudolf van Munster* raakt *Coeverden* quyt, en na veel haspelen, boven gezegt raakt zelfs op een Rad. Den Bisschop daar na van alle kanten geldeloos, radeloos, en reddeloos, stapt van 't Bischdom af, en daar mede krygen kort daar op de zaken van *Overyssel* ook een ander aanzigt, maar voor die tyd leed nog alom door 't kathalsen, der *Gelderse* tegen *Carel de V.* zo datze *Hasselt*, *Steenwyk* en *Vollenhoven* moesten sterker maken. De *Gelderschen* vallen in de *Twent* overrompelen *Goor* en moorden 't uit, de Borgers te *Campen* muiten, den Bisschop hield Landag te *Deventer*. Den *Campers* en *Swolse* word aangezegt, zy hadden te *Deventer* te verschynen, daar verbind hy de Steeden en haare Borgers malkander met schriften, Rymen of Pasquillen niet te lasteren; de Keizer haare willende tegen regt overheerschen, zo neemen de *Swolsche Gelder* tot Schutsheer. De *Vriesen Gelders* neemen *Campen* en *Deventer* Schepen. De *Geldersman Swol* Meester zynde, vlamde op de twee andere Steeden, om ze van den Bisschop mede af te trekken, sticht een Dwinger *Altena* en een ander Kyk in de pot aan den *Yssel* om *Campen* en *Deventer* te benaauwen; maar die kreegen van elders geld tot onderstand, waar voor de Schout en Dingweerder van *Salland* 3. Vaandelen Voetvolk en 150. Ruiters aannamen, waar mede zy tot *Hppelroe* 5000. Ossen en 500. Menschen gevangen te rug brachten, maar van de *Geldersen* geslagen zynde, worden *Crucius*, en *Deuticom*, nevens *Twickelo*, en veel *Campers* en *Deventers* gevangen, waar een oproer ontstond, met des Borgermeesters *Mouwyks* huis en andere te plunderen, met tromslag roeptmen de Schuttery op de Markt by een, die de Gemeentsluiden af, en veertien uit den Raad zetten, uit de Gilden ieder twee neemende, die de Heeren zouden Oordeelen, de Burgermeester *Mouwyk* treed voorts en eischt, wie iets tegen hem had, op te komen, was 't met de kop te boeten, die droeg hy voor 't Gemeen, of was 't met geld, dat zou hy betalen: de *Geldersman* bediend zig van de oproertyd, neemt het Blokhuis aan de Brug en 't Keurhuis in en moord de Bezetters uit. De Keizer zend de twee Steeden 1800. Man te hulp, die 't aan de Stad *Deventer* schoon maken, en de *Luysebos* by *Swol* inneemt, en zo gingen de rampen alom, den een of den ander in de Provintie tot verderf, welke eindelyk als boven gezegd door des Keizers machtigen arm gestuit wierden, en van den *Elf* af tot aan de

A. 1519.

de *Maas* een Kalmte maakten na zo veel verschrikkelyke Stormen en Kaken van Land en Zee verdervende Oorlog, Burgerkryg en Broedermoord.

In deeze drie groote Steeden, welker Historie tot ze aan *Spangie* quamen, gemeen hebben vertoont, om dat ze ook by na altyd te zamen een lyn getrokken hebben, worden alle zaken, zo wel Borgerlyke als Halszaken gevonnist met arrest, en niemand mag van de zelve appelleeren; maar van de andere zo kleine Steeden, als 't platte land, is 't appel aan de zamenkomst der Rechtsgeleerden der Provintie, welkers plaats is tot *Deventer*. Den Præsident daar van is den Drost der Provintie of den Rentmeester van *Yssellland*, in zyn plaats Gedeputeerd, en de genomineerden uit de Ridderschap, waar by uit *Deventer* zyn vier Scheepenen, van *Campen* twee, en van *Swol* twee. De tyd van deeze hooge Rechtbank is niet zeeker, en afhankelyk van de gemeene Staten der Provintie van *Overyssel*, welke die ordineeren en statueeren, en door den Rentmeester van *Yssellland* doen spannen, alwaar alle zaken met een eindelyk vonnis worden afgedaan.

HET VIERDE HOOFD-STUK.

Van de Vorm van Bestier in de drie Steeden.

DEventer, word van vier en twintig Leeden eerst bestierd en ook insgelyks van zes en 't negentig mannen, de naam van Wykmeesters hebbende uit de voornaamste Wyken der Stad gekooren. De vier en twintig mannen zyn Borgermeesters, Scheepenen en Raden, die de Politie waarneemen, en alles wat de gemeene zaken betreft, en te gelyk de zaken der Justitie en het Gerecht, en de geschillen waarneemen, Rechtbank en Vierschaar houden. De bedieninge der zelve is maar voor een jaar. Maar de zes en 't negentig Mannen verbeelden de gantsche Stad, en vergaderen uit haar zelven vier, vyf of zes malen in 't jaar, maar indien eenige aanmerkelyke zaken te doen vallen, verzoekt de Overigheid deeze, of zy gelieven by een te komen, en zulks mist niet, wanneer zaken des Souverainen der Landen eigen opkomen, als, Vreede, Oorlog, Bestand, Belastingen, Contrebutien, Wetten,

ten, Herkomens en Keuren in te ſtellen en zulke hooge zaken, als mede in de verandering der Munte. Deeze zyn 't welke de Verkiezing beſtellen des Magiſtraaten, welke verandering Jaarlyks geſchied, op den 22. Februari het Feeſt van *Sancti Petri ad Cathedram.* Zy gaan eerſt alle te zamen in de Kerk, alwaar de Predikatie geſchikt word, datze diene tot opwekking der herten om Mannen te kiezen na de Keuren en Wetten, die de eere Gods, des Lands en des Stads hertiglyk waarneemen, waar na zy alle worden in een kamer gebracht, en by een geroepen, alwaarze beëedigd worden om de gegoedſte, eerlykſte, wyſte en beſte uit te kiezen, die het welvaren van het Gemeene beſt, op het edelmoedigſte zullen waarneemen, waar uit voortgaande treeden zy toe tot de verkiezing, welke dan alzo word uitgevoerd. Daar zyn gezet acht geſtoeltens, in de groote Zaal van het Stadhuis, voor twalef mannen welke daar by en tegenwoordig zyn uit de acht quartieren of voornaamſte ſtraten van de Stad.

Deeze de acht Collegien genoemd, eertyds Broederſchappen, neemen uit een hoed welke van den oudſte Deeken der Buurte gehouden word, elk een boon: in de hoed zyn negen witte en drie ſwarte boonen, welke nu de ſwarte boonen tot lot krygen, vallen voor dat jaar uit het getal der Verkoorenen, maar de zelven konnen tot de Magiſtraat echter verkoren worden.

De anderen verkiezen eerſt twee Weidgraven, zynde Opzienders over de Weiden welke de Sad nog heeft, over den *Yſſel* twee, en aan deeze zyde twee: dit is een oude manier om dat deze Weiden zyn des Stads mient op welke de Borgers elk voor niet een Stier, of Paard en drie Koeyen mogen doen weiden. Daar na kiezen zy Scheepenen en Raadsheeren, drie in elken wyk of ſtraat, dat is te zamen vier en twintig. Indien deze acht Collegien welke elk maar een Stem hebben komen te ſteeken, dat'er evenveel tegen malkander gelyk ſtaan, dan ſcheid de uitgediende Magiſtraat van het verleeden jaar, de twyfel, en met een Stem, dieze zamen uitmaken overvallende, doen de een of de ander in zyne verkiezing boven dryven. Als de Magiſtraat op deze manier is verkoozen, gaan zy wederom in de Kerk, om God af te bidden zyn Zeegen over haare bediening, dan legt deze nu op nieuw aangeſtelde Overigheid openbaarlyk, voor alle de Borgers, welke het luſt daar by te zyn, haren Eed af. Acht dagen daar na treden de zelve dan tot

het

het aanſtellen van alle de Stads Bedieningen, en de rekeningen van de bediening der voorgaande worden omſtandelyk door en nagezien; de Stad heeft ook vier Secretaris ampten, voor haar leeven duurende, zo zy zonder opſpraak haare zaken waarneemen. Zo heeft men des Stads Beſtier zeer lange gehouden na de tyd der opſchudding boven vermeld; maar met verloop van tyd zag men dat 't getal van zes en 't negentig te groot en gevaarlyk tot beweeging was, en daarom is het zelve tot een getal van acht en veertig gebracht, en de Magiſtraat op zeſtien perzoonen, ook is'er maar een uit elk der Collegien, door het lot der boonen afgegaan.

Vorm van het Beſtier der Stad CAMPEN.

De Stad *Campen* is de tweede der Stemmende Steeden, en de vyfde in Rang der Provintie van *Overyſſel*: zy is geleegen aan de linker kant van den *Yſſel*, wordende getoond, datze wel eer den *Yſſel* aan de andere zyde had, niet verre van de uitgang des *Yſſels* in de *Zuyderzee*; eertyds ruimer van zog aan de Stad als nu, de naam is van ouds van *Campers*; by de *Romeinen Campi*, *Campini*, *Chamavi*. De Stad is vry aanzienlyk en rykelyk betimmerd, met ſchoone Kerken en Toorens, haar Raadhuis is min groot als fraay. Des Stadsherberg, waar eertyds de Biſſchop en Vorſten plegen te Logeeren, is tot een Tolhuis veranderd, dog verdiend de aanmerking der vreemde in aanzien en bouwkunſt, de Stad is ook met een Brug, als *Deventer* aan en over den *Yſel* voorzien, wel in de grond geheid en wiskonſtig gebouwd dat de balken en houten ſchier in de lucht ſchynen te hangen, en die Brug word met een goed ſchanswerk na deze Veſtingbouw beſchermt.

De Stad is meer na de oude al nieuwe Veſtingbouw, zy kan haar zelven met Water dekken. De Munt en andere Staats *Præminentien* en waardigheden, heeftze als *Deventer*; want na de regel van andere Provintien, heeft deze Stad en andere Steeden met de Ridderſchap haare Ed. Mog. Gedeputeerden welke in die der drie Steeden, wiens beurt het is voor dat jaar, haare Algemeine Souveraine Vergadering houden, welke drie uit de Ridderſchap, en drie uit de drie Steeden, voor drie jaaren gemeenlyk in haare bedieningen volharden. Haare Stads en Borgerlyke Regeerig is by tien Scheenen, vier Raadsheeren, en acht en twintig Gemeentsmannen; van

deze tien Scheepenen hebben twee de voorzittende plaats tien weeken lang en worden voor dien tyd deze voorzittende, Borgermeesters genoemd , by welke een redelyk wyd uitgestrekte macht is voor die tyd. Eertyds heeft men in *Campen* 12. Raadsheeren en ook achtien gehad, gelyk als mede acht en veertig ja meerder Gemeentsluiden; maar 1581. wanneer de zaken van alle de Bondgenooten veranderen, zyn de Raadsheeren gebracht op veertien, en de Gemeentsluiden op zes en dertig, maar het getal der Gemeentsluiden quam daar na om muitery en die gevaarlyk was tot twintig, en wierd eindelyk vast gesteld op acht en twintig; hoe lang de vorm, hier en daar blyven zal, is onzeeker, om dat men in veele Steeden al veele menschen in de vryheid , wat te vry ziet, gelyk de meeste vryheid door al te ruimschoots gezocht te worden, wel verlooren word. Vier Espelen zyn in deze Stad, zynde de vier verdeelingen der Gemeente; welker Leeden, 't elkens als 'er over Souveraine zaken, Vreede, Oorlog , Lasten , Wetten , Instelling en Munt, verhandeld moet worden, moeten by een geroepen worden. In de Stad zyn twee Rechterstoelen , een van lager , de andere van hoger stand , somme , en aanzien ; de twee Borgermeesters zitten drie maal 's weeks over de Burger verschil , en krakeelen , en wyzen de zelve ten tweeden male, gewoonlyk uit; men spreekt voor de zelve zelfs of door gemagtigde, en geschied den eisch replyk en duplyk meest mondeling, met vry gereede uitvoering op de vonnissen. De hooger Bank bestaat uit de zelve twee voorzittende Scheepens of Burgermeesteren, nevens alle de andere Scheepenen en vier Raadsheeren, alle swaare zaken van importantie, Processen zo criminneele als Civile worden by deeze Rechtbank gantschelyk en definityf afgedaan en zonder appel, waar het ook zy als met request aan de Vergadering van Haare Edele Mogende, om te mogen een Revisie hebben op de Claringe.

Vorm van het Bestier der Stad SWOL.

De Stad *Swol* is de laaste der drie Steeden; van de naam is veele twyfeling, daar zyn'er die *Saal*, *Suaal*, een Rechtplaats of Hof de naam af willen brengen, maar het blyft zo onzeeker, als van *Suy*, een oud woord, allerly mondkost, als by ons *Suyvel*, en *Vol*, maar de plaats is vry oud en heeft al des Bisschops Zeetel ten minsten A. 712.

vlucht geweest, want hy is daar gestorven: de *Vidrus*, hier te neemen voor de *Vecht*, heb ik zelf lang vast gesteld; maar in *Northorn*, staat een steen die zegt *Widre Vecht*, als of de *Vecht*, de Rivier die aan *Swol* loopt uit het *Benthemse*, daar wyder *Vecht* als boven is, waar van de *Vidrus* daar, van groote Lands-Beschryvers wel kon gedroomt zyn, die zeeker *Amarnáner* Zeegat, daar al by brengen, daar deze *Vecht*, maar in 't *Swarte Water* en *Yssel* zig verliest, en zo in de *Zuiderzee*, waar in de *Flevus* der ouden wel lag maar geen uitgang in Zee had, als by Zeevloeden, of sware wateren van boven in 't voor af najaar: zo heeft men ook *Unsingim* voor *Visurgim* by *Tacitus* geleezen, en dat maakt de misslag in de *Roomse* Historien, door welke wy die tocht van den *Droes Drusius*, veel grooter maken als ze geweest is. De Stad heeft het heerlyk Hof der *Vranken* geweest. Zy legt op een zeer vruchtbare en schoonen oort, is den drumpel en doorgang tot *Benthem* en *Munsterland*, der *Broekters* en *Tubanten* hertjen en hier om ook van ouds en nog zeer handelryk en welvarend. Een Riviertjen loopt 'er voorby welk in de *Vecht* vallende in de *Zuyderzee*, nu nog loopt. Twee Canaalen zyn in de Stad, tot groot geryf aan de Koophandel, en de Stad zelfs word ook gestadig grooter; de Kerk van *St. Michaël*, des Stads Wapenhoeder staat aan de Merkt, beide schoon en heerlyk, zy is nu sterker gemaakt als eertyds met haar dobbelde Muuren, elf Bolwerken omcingelen haar omtrek, daar zyn vier Schansen van de Stad tot den *Yssel*, Halve Manen, Hoornwerken en andere buiten Werken zyn daar van groot beslag. Zy legt een myl van *Campen*; en heeft alle Stads waardigheden als de twee anderen. De Magistraat is 'er twee leedig, de jaarlykze, welke de Processen, Questien, en onlusten in Civile en Crimineele zaken waar neemt, en de Raad van 48. Mannen, de Geswoorenen uit de Gemeenten; deze zyn even als in de twee andere Steeden van de volle macht en Repræsentativen van dat Souverain en heerschend deel, welk *Swol* is in den Staat: zonder haar en vermag de Magistraat niets toestaan nog toestemmen, van Regalia, Privilegien, Instellingen, Belastingen, Vreede, Oorlog, Verbonden, Munt, of diergelyken, zy moet eerst met deze beraadslaan en haar gedachten inneemen voor haar Reegel en Last. De jaarlykze Magistraat bestaat in 16. Mannen, verdeeld in vier Classes, na de vier Stads Wyken. Elken maand præsideeren twee van deze Scheepenen, en worden als

als in *Campen* in de tyd van haar Voorzitting of Præſidium Burgermeeſters genoemd; de andere acht zyn Raadsheeren, byſtaande de Regeering, wylmen in Vonniſſen van Scheepenen en Borgermeeſteren, byzonder van aangeleegentheid haar moet by doen zitten, om met gelyke macht van ſtemmen Vonnis uit te ſpreeken.

De Magiſtraat veranderd jaarlyks in January, op den dag van *Pauli* bekeeringe, en daar by is de gewoonte, dat de geene welke van de Magiſtraat zyn afgegaan, in 't getal der Raadsheeren worden genomen en dat de Ampten zo by beurten omgaan. Twaalf uit de acht en veertig Mannen, die welke het lot der boonen heeft, Kiesheeren gemaakt, doen de Verkiezing: maar zy vry, dat de Magiſtraat die geſteld is ook by 't aangaan der Amptenbediening weeten moet, dat de zelve twaalf, zo eens uitgeloot, ook dat jaar de macht hebben om de Magiſtraat weer af te ſtellen gelyk zyze aangeſteld hebben.

HET VYFDE HOOFD-STUK.

Van de mindere Steeden, Slooten, &c. van OVERYSSEL.

DE Vorm van de Regeering zynde by de Ridderſchap en drie Steden, zo kan men dog de mindere Steeden niet onaangeraakt laten: welke zelfs in haar Veſten hebben veele Ridders Palyzen, welker Kaſteelen en Havezaten of Ridderlyke Hofſteeden, daar omtrent geleegen zyn: dog de Ridderſchap en drie Steeden, hebben het opperſte gezag en macht over de kleine Steedekens en het platte Land. De drie Landdroſtenyen welke 't geheel Land vertoonen buiten de drie Steeden zyn.

ZALLANT.
TWENT.
VOLLENHOVEN.

In *Zalland* leggen de drie groote Steeden:

Deventer, *Kampen*, *Swol.*

En zes kleinen:

Haſſelt, *Ommen*, *Hardenburg*, *Wilshem*, *Genemuyden*, *Grafthorſt.*

Nevens vyf Schantsen. De *Ommerschans.*
De *Caterschans.*
De *Nieuwe Schans.*
De *Berg Schans.*
De *Luyr Schans.*

Colmschate de eerste der Karspelen, onder 't Gerecht van *Deventer*, en tien anderen onder den Drost van *Zalland.*

Onder het Drostampt van *Yßelmuyden* nog vier, en *Emeloort.*

Onder het Schout Ampt van *Haßelt* en *Haßeler* Ampt drie.

Het Dorp *Sallik* by *Kampen* hoort voor 't *Civile* Recht alleen aan zyn eigen Heer.

De Slooten, zo vervallen als staande in *Zalland* zyn.

Arkestein.	*Schuylenborg.*	*Gelder.*	*Eerde* tot *Ommen.*	*Voorst.*
Randen.	*Raen.*	*Rechter.*	*Gramsbergen.*	*Werkeren.*
Boeksbergen.	*Damme.*	*Rutenburg.*	*Zuydhem.*	*Boukhorst.*
Hoenslos.	*Hagenvoord.*	*Vegterweerd.*	*Haerst.*	*Wechde.*
Dingshof.	*Nyenhuys.*	*Arentshorst.*	*Westerveld.*	en twee Kloosters
Eegden.	*Lansloo.*	*Beersse.*	*Ordel.*	*Honepe* en *Swartsluis.*

Twent heeft acht Gerechten.

Oldenseel, *Ootmarschen*, *Almeloo*, *Enscheeden*, *Goor*, *Rysen*, *Markeloo*: en men kan 'er eenigzints by tellen *Wyrden.*

De Steeden *Oldenseel*, *Almeloo*, *Enschede*, *Goor* en *Diepenhem* hebben haare eigene Regeerig, en stellen haar Gerecht aan, maar worden of van den Drossaart, of haar eigen Heer beëedigd.

De Slooten in *Twent* zo staande als vergaande zyn

Laege.	*Kennade.*	*Baekinhagen.*	*Grunbergen.*	*Wermeloo.*
Saesveld.	*Almelo.*	*Wolleveld.*	*Nyenhuys.*	*Peckdam.*
Boningen.	*Twickelo.*	*Scherpenzeel.*	*Houw.*	*Blankenberg.*
Hoykin.	*Hengeloo.*	*Weldam.*	*Weygedam.*	de Commandery by *Ootmarsen* en een vervallen Clooster,
Heringhof.	*Boekeloo.*	*Stuvelaer.*	*Daghorst.*	

Het Land van *Vollenhoven* heeft onder zig

Vollenhoven, *Steenwyk*, de Casteleny van *Cuynre*, 't Huis te *Vollenhove*, de *Cuynerschans*, de Schants van *Blokzyl*, en Schans van *Swartsluys.*

Deze

Deze Schoutampten hooren onder *Vollenhoven*: zamen negen

Vollenhove.	*Giethoorn.*	*Blankenham.*
Steenwyk.	*Paesloo.*	*Wanneyer.*
Steenwykerwold.	*Oldemarkt.*	*Dinxterveene.*

De Slooten zyn

Tootenburg. *Ese.* *Tweenhuisen.*

Het Castelynschap van *Coeverden*, twyfeldmen of aan *Overysel* of *Drent* behoord.

VOLLENHOVEN.

De naam van de Stad verklaard zyn zelven, namentlyk door de welgeleegentheid alom van alles overvloedig, zy leid aan de *Zuyderzee* nu, *Fulnoke*, in de boeken van *St. Marten* van ouds genoemd, wanneer 'er nog een Slot nu onder de golfjens der *Zuyderzee*, de Zitplaats en 't Hof der Bisschoppen was, van de *Woldvriesen*, of *Wilten* gesloopt, hier heeft *Schomburg* voor *Saxen* met de *Groningers* en *Leeuwaardrs* geaccordeert. Het is geweest eertyds in het vierde *Zeeland* of deel van *Vriesland*, met *Keurhil*, *Steenwyk* &c. daar zyn nog overig van des Bisschops later Hof of Slot, de Muuren, de Stad leid als open, zy houd het Gebied van de Staten in Burgerlyke zaken: eertyds zat daar den Koninglyken Raad der Provintien, maar die Vonniste niet als in 't byzyn des Stadhouders van *Vriesland*, *Overyssel* en *Groningen*. A. 1545.

STEENWYK.

Legt aan de *A*, op een Watervlietjen by *Blokzyl*, een myl van *Meppel*. In de *Zuyderzee* loopende; een klein Steedeken maar sterk.

De Heer *Schenk* had daar een Kasteel gebouwd, maar is geheel A. 1523.
weer afgebroken. Den Hertog van *Gelder*, heeft vergeefs die Stad A. 1563.
en in 't begin der *Spaansen* Oorlog *Rennenberg* beleegerd, beschoten en bestormt; daar na met een aanslag overrompeld, isze door Prins *Maurits* aan de Staat gebracht en tot 1672. gebleven, wanneerze in de overstroming der *Franse* voor de *Keulsen* vermeesterd wierd, dog kort weer verlaten. Daar in zyn drie fraye Kerken.

HASSELT.

Is geleegen aan de kant van de *Vecht*, net en ſterk, maar niet groot, heeft zyn eigen Schout en Ampt; twee mylen van *Vollenhoven*, en niet veel meer van *Swol*. Daar pleeg al vry goede Koophandel gedreeven te worden.

OOTMARSEN.

Van de Oude *Marſi*, of *Marſaci*, is nog ſterk nog cierlyk, en ſwymt na de trant van het *Weſtfaals*. Het is drie mylen van *Almeloo*.

OLDENSEEL.

Is zyn naam behoudende van de Oude *Salien*, of de oude Rechtſtoel der zelven en der *Bructeren*, *Marſaten* en *Tubanten*, als der Volkeren Saal, of Gerechthof, waar voor dat woord *Saal* in oud *Celtis*, *Cimbers* en *Gothis* nog alom bekend is.

ALMELOO.

Word van dag tot dag aanzienlyker, en uitneemend met het ſchoone Hof des Graven van *Rechteren* haren Heere vercierd, daar is al veele Wevery.

ENSCHEDE.

Een plaats meer om de naburige welvaard der Dorpen te achten, als om zyn zelven: alle in den tocht van Prins *Maurits* in een loop van overwinning aan den Staat gehecht als dien Vorſt *Lingen* innam.

GEELMUYDEN *of* GENEMUDEN.

Pleeg een ſchoon Slot en Hof te hebben, en was wel eer de Woonplaats van *Gelleda* of *Volleda*, de Propheterſe en Rechtereſſe der Bondgenooten, de Meuy van *Claudius Civilis*, uit het Land der *Broekters* afkomſtig, even verre van *Haſſelt*, als van *Vollenhoven*.

HARDENBERG.

Leid aan de *Vecht*, vier mylen van *Swol*, en anderhalf van *Coevorden*, de *Vecht* neemt by *Gramsbergen* de *Aa* van *Coevorden* mede en loopt door *Omme* voorby *Swol*; en voort met het *Swarte*

Water

Water voorby *Hasselt* in de *Zuyderzee*. Den Bisschop van *Uitrecht* deed hier een sterk Slot bouwen.

MEPPEL.

Leid aan een smal Riverken, vier mylen van *Goevorden* tusschen *Hasselt* en *Swol*. Is van tien Vlekken de geringste niet. *Goor* is zeer fraay en by uitsteekentheid zindelyk, lecht aan de *Vecht*. *Diepenhem*, *Delden* en andere zyn al zeer schoone Vlekken, alwaar wakkere Manschap ten Oorlog opgroeid, en stoute Ridderschap woont, de Landen varen daar byzonder wel door de Doopsgezinden, die op het platte land daar vry veel zyn, en neerstig by haare loosheid veel welvaren aanbrengen, en vry wel temperen in de grove Krygsheldhaftigheid der Landzaten.

HET ZESDE HOOFD-STUK.

Van het Landschap DRENT.

DIt Landschap is in zyn zelven wel van zeven andere Provintien, enkel aan te merken, als een Vry eigen Landschap, maar het Lot gemeen meest is geweest, met de *Twent* en *Ommelanden*, en gelyk als aan *Overyssel* gehecht, zo heb ik het zelve niet byzonder behandeld, maar zyne geschiedenissen voor af met de andere deelen van *Overyssel* doen gaan.

Het paalt aan de *Omlanden*, *Vriesland*, *Twent*, *Lingen* en *Munsterland*. Het behoord mede onder de verdeeling der VII. *Vriese Zeelanden*, en is begreepen onder het vyfde Deel; waar onder over ouds stonden, *Langewald*, *Fredewold*, de *Houwers*, *Middag*, *Hunsingo*, *Fivelingo*, *Gronien*, *Oldampt*, *Westerwold*, *Drenterwold*, *Ruynen*, *Rolde* en *Covorden*. Het Land is meer uit de natuur sterk als andere, heeft byzonder veel Turfwinning en gemeene Weiden, eertyds was'er een zeer dicht en groot Bosch welk van *Covorden* tot na *Schintrop* en *Northorn* liep, dat gaf een schoone en stoute jacht die daar immer goed is, maar in die tyd allerley grof Wild, van wilde Swynen, Wolven, Beeren, Rheen, Herten, Vossen en diergelyke overvloedig te jagen uitleeverde, van welke de Heeren

van.

van *Rhuynen*, *Focestus* of Waltheeren waren, tot dat de hebluſt des Biſſchops van den Keizer die Jacht met uitſluiting van allen verkreeg: waar door veel onluſt ontſtond, en het omhouwen van het Boſch veroorzaakte, zederd welken tyd vry goed Land van die grond is gemaakt, wel noodig tuſſchen de moeraſſige Heide welke van *Coeverden* tot de *Bourtang* door gaat, en verder tot de *Eems* by *Halten* duert; by natte Herfſten zo Waterryk dat de twee Veſtingen de *Bourtang* en *Coeverden* als baare Eylanden in Zee ſchynen te leggen. Het is verdeeld in zes Dingſpillen, de *Havelter Aa*, het *Horendiep* en *Schuytendiep* vloeyen daar uit, het heeft zeer weinig intocht plaatzen, en die zyn wel verſchanſt, maar hoe ſterk des Lands gelegentheid is, zo heeft 'er geen deel in 1000. jaar meer als de *Drent* geleeden, en *Coeverden* zou door een Dyk van den Biſſchop van *Munſter* gemaakt zelfs verdronken hebben 1673. Zy hebben ontwyfelbaar van de laaſte palen van 't *Rooms* Gebied geweeſt, en overmand zynde zynze by haare Buuren geweeken, om die dwingelanden beter op de huid te ſtorten, hoe ſlecht het land is, zo laat het niet na eenige zeer ryke Vlekken en Heerlykheden, te hebben, ja veele; alwaar zig zeer Aaloude Ridderſchap luſtig en fris onderhoud: haar Saalen zyn overouds geweeſt *Coeverden*, en het *Groller* of *Drenterhout*. De Biſſchoppen pleegen by *Havelte* op den Biſſchopsberg Gehuldigt te worden. *Echten*, *Schere*, ten *Dalen*, ten *Klooſter* en veele andere Slooten zyn alom te vinden: 't Huis te *Ruynen* zeer ouden Heerlykheid bekend is; by uitneementheid met een heerlyk Vlek als *Meppen*, *Ruinen* is in 't Gebied van de *Munſterſe* Edelluiden, boven den anderen Adel in Waardigheid en Tytels uitmuntende: *Heideberg* is ook niet wyd van *Coeverden* een Stad aan de *Vecht* mede geleegen. *Eeld* digt by *Groningen*, heeft Edelluiden Zitplaats, *Rolde*, *Deveren*, *Andeo*, *Aſſen* en *Dikling* met verſcheide Kloosters; de Biſſchop hield zyn Stadhouder van het Landſchap meeſt in *Coeverden*, de Sleutel der omleggende Landen, maar verkogt, gaf en nam dit Burggraaf en Caſteleinſchap geweldiglyk, waar van de menigvuldige ſtormen, verwoeſtingen en branden van die plaats ontſtaan zyn, tot het jaar
A.1672. der *Franſen* inval, heeftze alles moeten dragen met dunne ruſt van tyd tuſſchen beide; drie ſtraaten leggen 'er boven op malkander, en vyf of zes gronden van de oude Burg in de Schans, nu is 't Kaſteel van alles overvloedig voorzien, en zamen met de Stad een pronk-

pronkjuweel onder de Vestingen, waar aan zeven Bolwerken zyn der zeven Provintien. De Vryheid der Gemeente, en der Boeren is nergens grooter; haare Rechten en Rechtbanken ruiken zeer na de oude *Vriesche* manieren, en herkomens. Nochtans blykt uit de Taal, de namen, kleeding, Zeeden Manieren, dat zy een Volk op haar zelven geweest zyn; even gelyk *Brabanders*, *Geldersche*, *Hollanders*, onder den naam van *Nederlanders*, of *Saxen*, *Bohemers*, *Beyersen* onder de *Duitsen*. Na het goed dat men daar bezit heeft men vryheid en vermogen, de Rechters worden van haare Staaten gekooren, welker Opperrechters den Eed van de kleine afneemen; op de meeste plaatzen is den Rechtdag op de Weekmarkt, of Saturdag, zy spreeken haare Vonnissen uit, zonder appel, in *Crimineele*, en in *Civile* zaken tot tien Stieg daalders of 150. guldens; de Staaten hebben een by eenkomst van eenige der Drosten en Rechtsgeleerden, eens of meermaal 's jaars, waar by de laaste en definitive Vonnissen uitgesprooken worden.

De Provintie brengt haare Lasten op, gelyk de zeven andere, maar nog afgescheiden zo ik meine, van *Overyssel*, *Vriesland* of *Groningen*, zy heeft ook afzonderlyk haren Stadhouder, welke geweest is den Prince van *Nassau*: maar ik en weet niet dat zy tot nog zend, uit haar Lichaam der Edelen of anders Gedeputeerden in den Raad der Staaten Generaal; welk de Provintie nogtans met veele betoont, alzo te behooren.

Dit Landschap heeft altyd zyne Stenden, en van den Bisschop A. 1528. zo wel als van Keizer zyn Stadhouder gehad, want *Carel de V.* Geworden zynde, over het Landschap *Drent*, en de Heerlykheid A. 1536. van *Coeverden*, gelyk de overdragt beraamd was tot *Gorcum*, tusschen de Gevolmachtigden van *Carel de V.* en die van den Hertog van *Gelder*, voor zo verre als hy in die overdragt meinde, gerechtigt te zyn; maar daar na is de zelve weezentlyk voltrokken, en den Hertog heeft daar voor ontfangen eens vyf en dertig duizend Goudguldens, en zoude zyn leeven lang jaarlyks genieten, vyf en twintig duizend Goudguldens. De Graaf van *Arenberg* is tot Stadhouder aangesteld, en den Heer *Schenk* Drost en Rentmeester der A. 1537. Domeinen in het Landschap. Den Graave van *Arenberg* weder Stadhouder zynde, schreef aan de Ridderschap en Eigenerfden van A. 1550. het Landschap, aldus. „Vermits de Stenden hadden bewilligd na „aflyvigheid van *Carel de V*, zyn Zoon *Philip de II.* te ontfangen

„ als een Erfheer van het Landſchap, die te huldigen, en te ſwee-
„ ren; Dat hy ook uit den naam van zyne Majeſteit ſwoer, op het
„ Heilig Evangelium, dat de zelve de H. Kerk zou voorſtaan, We-
„ duwen en Weezen beſchermen, alle de Privilegen des Lands con-
„ ſerveeren enz.

De Vergaderingen der Geeſtlyke Ridders en Eigenerfden geſchiede in die tyd nog in het ſchoone Klooſter tot *Aſſen*, gebouwd Anno 1240. De Stenden hielden niet alleen daar haare Vergaderingen, als Landsdagen en Kerkendagen, maar ook haare andere Collegien, en de groote Rechtdagen, (het is ook nog een ſchoon Vlek.) Deeze plaats was haar Landrecht, waar van zy in het Landſchap Privilegie hebben; dat geen Ingezeeten van het Landſchap *Drent*, wegens eenige zaken, mag getrokken worden, voor eenig Gerecht buiten het Landſchap, &c. gelyk ook den zelven Biſſchop van *Blankenheim*, daar nevens beſwoer, dat hy het Landſchap zou houden in haar oud Landrecht, Willekeuren, Vryheeden en Gewoontens, zo als de Landzaten van ouds genooten hadden, volkomen wilde handhaven, als hy te *Hulsvoord* Gehuldigd wierd: de gewoone plaats waar den Heer en 't Volk haar Eed afleid, waar na toe grooten toeloop was van Beedevaarden en Pelgrimagien.

A. 1618. De Provintie heeft by alle voorvallen het recht van in alle manieren nevens andere heerſchende Leeden aangemerkt te worden, geopperd; byzonder in 't uitgaan van het Beſtand met *Spangien*. Wanneer men vertoonde, dat het Landſchap *Drent* voor onbedenklyke tyden en eeuwen geweeſt is een gevormde, byzondere, vrye Provintie, die haare byzondere Hoogheden, Rechten en Gerechtigheden, hooge en lage Juriſdictien, Magiſtraten, en Acrarium of Cantoor, Naam, Zeegel, Wetten en Coſtuimen, altyd apart hebben gehad, en als nog hebben.

Datze daar voor van haare reſpective Souverainen tot alle tyden zyn erkend. Datze noyt meer aan de zelven hadden gecontribueerd, als haar beliefd en goed gedacht heeft, waar over zy ook altyd zyn bedankt.

Datze in de overdragt van *Carel de V.* dezer Landen, op zyn Soon *Philip de II.* zyn beſchreeven als een byzondere Provintie, en hebben haren Eed aan den zelven gedaan, en van den zelven ook wederom den Eed ontfangen.

Dat zy mede als eene byzondere vrye Provintie, zyn beſchreven

en

en geëvoceerd, van den Aartshertog *Mathias*, en van de H. H, Staten Generaal, op de Unie tot *Uitrecht*, als mede op de Vreedehandeling tot *Munster*, met expresse aanschryvinge: dat in deeze aanzienlyke Vergaderinge niet zoude gehouden worden, ten waare dat de Afgezanten van het Landschap *Drent* præsent waren.

Datze in dezen Staat waren gecontinueerd, tot datze van de *Spaansche* macht waren overheerd geweest, &c. Verzoekende derhalven, dat dit Landschap tot haare oude gerechtigheid wederom zy geadmitteert, en in Haare Hoog Mog. H. Staten Generaals Vergadering om daar sessie te neemen, vergund worden. Ook hebben de Landzaten gehad haare eigene Graven, gedurende de Heerschappy der Keizers, van welke nog bekend zyn.

Graaf *Walderich*, *Temmo*, *Eberhard*, *Barthold*, *Uffo*, *Rudolf*, *Geselyn*. Daar na zynze onder Maarschalken geweest, die te gelyk, Burggaven van *Coeverden* zyn geweest. A. 995.

Zy hebben tot Hoofden der tegenwoordige Regeering als Gedeputeerden van de Ed. Mog. Heeren Staaten van het Landschap *Drent*:

Ridderschap, drie Heeren eige Geërfden: welke hebben hare twee Raden, den Heer Landschryver en Secretaris; nevens een Secretaris en Advocaat.

Voorts een Ontfanger Generaal, een Rentmeester der Domeinen, een Rentmeester des Adelyken Stifts *Deklingen*, den Rentmeester van *Assen*. Te *Rolde* word Loting gehouden, en den Drost beëedigd de Rechters in den ouden Etstoel. De zes Dingspillen zyn

1. *Zuiderveld* heeft 5. Schouten. 2. *Diveren* 6. 3. *Beylen* 2. 4. *Rolde* 1. 5. *Noorderveld* 5. 6. *Oostermoer* 2. de Heerlykheid *Ruynen* heeft 2. Schouten.

Anno 1541. Heeft Keizer *Carel de V.* de Privilegien, Vryheden, Stadsrechten, Handvesten &c. Geconfirmeerd en Geratificeerd, en haar gegeeven drie vrye Jaarmarkten; de eene Maandag voor Pinxteren, de tweede op *St. Odolph* na Pinxteren, de derde op *St. Ægidii*.

De Eylanden voor *Vriesland* en *Groningen* leggende, zyn *Texel*, *Vlieland*, *Schelling*, *Ameland*, *Schiermonikoog*, *Bosch*, *Rottumby*, *Borkum*, *Juyst* aan den *Eems*.

De Tytels van de Leeden enz. in *Overyssel* zyn als volgt.

Aan de Vergadering der Staaten van die Provintie.

De Edele Mogende Heeren, Myne Heeren de Souvereine Staaten des Landschaps *Overyssel.*

Aan haare Gedeputeerde.

De Hoog Edel Geborene Heeren, de Heeren Ridderschap en Edelen: mitsgaders de Edele Mogende Leeden der Steeden.

Deventer, *Campen*, en *Swol.*

Repræsenteerende de Edele Mogende Heeren Staaten van *Overyssel.*

Aan den Drost van *Salland.*

Aan Syne Genade, den Hoog Edel Gebooren Heer: den Hoofd Rechter en zeer Gestrengen Opper Drossaard van *Ysselland*, Voorzittend Heer der Provintie van *Overyssel.*

Aan den Rentmeester van *Salland.*

Aan den Hoog Edelen Gestrengen Heer . . . . Rentmeester, van *Salland*, en Gedeputeerden van weegen zyne Genade den Hoog Edel Geboren en zeer Gestrengen Heer Drossaart van *Ysselland*, ter Souverainer Rechthove der Claaringe.

&c.

De Addressen aan de twee Drosten, van *Twent* en *Vollenhoven*, zyn als den Heer Drossaard van *Salland.*

Aan de Heeren Burgermeesteren der drie Steeden: *Deventer*, *Campen* of *Swol.*

De Ed. Hoogwyze Groot Achtbare Heere Burgermeesteren. . .

Aan

Aan de Scheepenen.

De Ed. Wyze en Achtbare Heeren van den Gerechte der Stad . . . .

Aan de Vergadering der Gemeentsluiden.

De Achtbare, Voorzieninge, wel Wyze Heeren Raden en Gemeentsluiden der Quartieren . . . . . . Eſpelen . . . . . . of Straten der Stad &c. . . . . . .

Aan de Droſt van *Haaxbergen* en diergelyke.

De Hoog Ed. Voortreffelyke, Geſtrengen Heer . . . . . . Land-Droſt van . . . . . .

Aan de Regeering der kleine Steeden.

De Erntfeſte wel Wyſe Achtbare &c. Heeren de Burgermeeſteren en Rechtsmannen. . . . .

Aan de Hoofd-Schout van *Haſſelt* en *Haſſeler* Ampt.

Den Ed. Geſtrengen Heer Schout en Verwalter tot . . . . . . of Verwalter en Landrechter in *Haſſeler* Ampt, &c.

Aan de H. Staaten van *Drent.*

De Ed. Mog. Heeren Staaten van het Vrye Landſchap *Drent*, ſampt de Vrye Heerlykheid van *Ruynen*, &c.

Aan Haare Ed. Mog. Gedeputeerden.

De Hoog Ed. Geboorene Ridderſchap, Edelen en Eigengeërfden, Repræſenteerende de Staaten van het Landſchap *Drent*.

En dan in 't Hoofd Edele Mogende Heere . . . .

In eenige voorvallen als Hoogbediende of Eerwaardige Heere iet te doen hebben met Samenkomst van drie Respective Provintien welke over de Vestingen, &c. in *Drent* haar bevinden, dan is den Tytel daar aan.

De Illustre, Edele, Mogende Heeren, Myne Heeren de Gedeputeerden der

S T A A T E N.

Van Vriesland.

Overyssel,

Stad *Groningen*

En

Omlanden.

Aan de Land-Drost tot *Coeverden.*

Den Hoog Edel Gebooren, Gestrengen, Manhaften Heer, Myn Heer

. . . .

Opper Rechter en Land Drossaart tot *Coeverden* en van het Landschap *Drent.*

Aan den Gouverneur.

Den Wel Edel Gebooren, Gestrengen, Manhaften Heer, Myn Heer

. . . .

Gouverneur der Stads, des Kasteels en aanhorige Forten van *Coevorden.*

Aan

Aan de Regeering van *Coevorden.*

De Erentfeſten, Achtbaren, Welwyſe Heeren Burgermeeſteren tegenwoordig Regeerende.

of aan den Land-Droſt

Den Hoog Ed. Geſtrengen Heer . . . .
Als den Hoog Geëerden Heere Land-Droſt, en Hoofd der Politie en Juſtitie, als eertyds Markſchalk van *Drent* en Burg-Graaf van *Coevorden.*

Aan den Heer van *Almeloo.*

Syne Graaffelyke Genade, den Hoog Edel Geboorne Vry Heer van *Almeloo*, &c. &c. &c.

En na proportie de mindere Heeren.

SPIEGEL van STAAT

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

ZESDE DEEL.

Spyt Noor, of Deen, of Mof, d' Omlandse Ridderschap
Slaat al t'geweld te rug, en Groningen Staat Schrap.

Om Uytrechts Koorlist, Spaniens mom, en Munsters beuken
Standvastig, af te Slaan, en nimmermeer te kreuken.

Spyt Noor, of Deen, of M... ens mom, en Munsters beuken.
Slaat al t'geweld te rug, en ... nermeer te kreuken.

SPIEGEL van STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Uytlegging des achten Tafereel.

Zynde van de Stad GRONINGEN en OMLANDEN.

DE Noord Zee, uyt *Holland* en byna *Zeeland* uytgesflooten, is eerst de *Scholbalg*, en *Laveken*, met de sloof van *Stavoren*, opgekomen, en daar zyn onbepaalde magt getoont hebbende, heeft zyn stoutste Zee Ridder, den *Dullaart* op de *Amisis* en *Hunesgas* aangeschonnen. Zyn wilde Hoofdhayr, met strandschulpen aan de eene, en biezen aan de andere zyde bezet, heeft *Neptunus* drytand wel gescherpt, in de vuysten, en rameyd, daar mede op de palen en Dyken, die tegen hem van de bekommerde Landluy opgeworpen en vast geklonken waren. Zy hebben schoppen en spaden by der hand, zy halen de Kluyten en Aardklompen afgeschuymd en werpen de zelve in de gaten, door welke, de woeste blaaskaak *Corus* en zyn vinnige Rotsgezel, *Boreas*, de ontstelde wateren zoeken door te spuyten; een jonge *Glaucus* blaast op zyn Kinkhoorn en wil den Alarm, te vinniger maken, om over het platte Land, te grasduynen, als vaak te voren, zo jammerlyk gebeurt is. De door gezyperde wateren maken de beemden dras, de Schanzen sterk, de Slooten vol, de Werven overhoop, 't Hooy over 't Veld, en 't zaad uyt de vooren. De Aa en de *Hunesgus* vertellen malkander, de voorvallen van hare verlede tyden, de eene weet te zeggen van de oude Legerplaatzen der oude *Cimbers* die brave stouterikken, grove hardvochtige Helden geboren, hebben daar hare Zetels gehad, eerze van de Zeebreuken in de verschriklyke stolp-

vloed, verhuyzen moesten, de *Gallische* en *Latynze* naam in gevaar brachten, en zo veele gevallen door stonden. De *Hunesgus* Oud van dagen en stram van Leden, is beezig met de vertellingen van de *Huynen* of *Reuzen*, die in zyne vloed haar plegen te baden, die boven Menschelyke wanschepzels, nu buyten de mode van 't Geloof, maar by veele geestelyke Schryvers zeer gemeen, zouden daar in *Albion* gehuyst hebben. Hy zegt van Kinderen *Enax*, de *Sparwouwer*, de *Lekkerkerker*, Groote *Pier*, en andere byna Reuzen gekent te hebben, en te weten een steen, waar op staat.

MORDECHAI

Lazius. Franciscus Stancorus. Christoph: Milander.

Uyt het geslachte der Reuzen, een groot Man in 't jaar na 't Scheppen der Werreld, MMDLX.

't W as Phænicis Schrift.

Hauillon den dichter in *Cornwal* heeft 'er van naargelaten in 't Engels een Rymgedachte: aldus,

Een Rots is haar Huys, Bloed haar drank, Wortels van Bomen haar Bekers, de Bunderen bolgroen haar Bed.
De Roof is haar Kok, 't Schaken geeft haar Vrouwen, Razerny is haar Trom, Dolheyt haar Wapenkreet,
Moord is haar Voorraad, zy zyn 't Graf der Buyren; en hare Graven zyn, de somberste Boschvelden,
De Cimbren haar Voorouders, Enax haar eerste Vader, voor den Hemel te boos, voor de Aarde te groot.

Maar een lief Dochtertje der Nayaden, de Grift van *Winschoter Zyl*, zit 'er by, en van Reuzen niet veel inschikkende, zegt hoe wonderbaarlyk zy getooyd is, dat 'er de *Vecht* van *Uytrecht* niet by halen kan, zo veel uyren lopende met hare zilvere zwavel stralen uyt de doorgesnede Veenen, en gesteke Torven, zy laat zien aan haar toestel, datmen uyt die moeren zo wel zilver halen kan, als uyt de mynen van *Potosi*; de Torven heeft zy aan den Ouden *Hunesgus* vereerd, die 'er zyn schepriem op vest, en zich troosten kan, dat zyne boorden desgelyks krimpen en verengen, dewyl de grond daar van zulken ryken nieuwen *Vulcanus* op zal leveren. De trotse *Kleppers* die van de groote Rostuysschers rondom den *Dullaard*, aangequeekt werden, het cieraad der Koetzen, de praal der Hoven, de schrik der Vyanden, springen dartelende in de vette Weyden, de *Satyrs* en *Boksvoeten* dryven hare driften van vette Ossen, en milde Koeyen, tegen de Herders Jongens aan, die veer van Huys, op de eygene erven nochtans, alles queeken mesten en houden, wat den Huysman in *Neerland* voor zyn behoef en winst kan tellen: hy heeft Ganzen, Eenden, Verkens, Schapen, Byen, Duyven, Hoenders, en Paarden, by Winter en Somer in zyn ruyme stulp of wyd uytgestrekte Landen, Veenen en Meeren, daar is een geduyrige gelukkige eeuw, den Landman eet zyn eygen Graan, drinkt zyn eygen Brouwt, zout zyn eygen Vlees, heeft zyn eygen Hooy, Veen en alles.

De

De Volle Torffchuyren, ziet men alomme by de eyge Bakovens, men heeft daar eerst door den overvloed van de Melk, met Paarden de Kern doen gaan. De velden ſtaan met volle ayren te bloeyen, met de vette Rogge, en niemand ſtoort haar in 't meyen, zweelen, en inhalen, als de Ridders en haar Vrouwen ſtoet. Die Heeren Sloten, die als zo veel Landvorſten, het recht der Landzaten, waarnemende, en ſtout opgezeten, om de vrybuyters uyt te houden, die quamen Overouds t'elkens weer op donderen, *Deenen*, *Nooren*, *Holzaten*, *Gotthen*, *Obodriten*, al wat in zyn eygen Land te benaauwd zat, viel die Zeemond in, hare kielen ſchuymden de ſtranden langs, en de eerſte opening ſcheen de *Hunesgus* mond te zyn. Daar vielen eerſt enkele Rovers met hare Stormboten in, maar als die Diefswy ze een vette Roof by een hadden gehaald, zo was dezen vruchtbaren hoek Honk, voor de metgezellen, te mets quam 'er ſmaldeelingen van jonge Snoeshanen op af, die hare Broeders of Vader Hoven te naauw vonden, voor hare onbepaalde Roof en eerzucht. Dan moeſten de brandklokken kleppen, de buyrten op hare Hoefſlag, en elk even ſchrap ſtaan, de ongekreukte Jonkers, Ridders, en Hovet mannen ſtonden pal, men ziet die Roofvogels op de ſlibberige ſtranden tuymelen, en in haar warme bloed wentelen, afgekeerd met wonden, ſlagen en ſchanden. Zo komt geſchoren thuys, die om Wol uytgaat, zy verbolgen om de gevoelige nepen, dorſten na weerwraak, daar gaan Vloten af, voor de geklopte ſmaldelingen, Wapens van de moed, noot en wanhoop geſmeed, vechten ſtreng, de oude Wapenkreet doorklinkt het Land, *Fris Vogel oder ſtirb*; de Heldhaftige Manmoedigheyd hoe vaakze voor 't ontallyk geweld moeſt plooyen hervatte hare krachten, en bonsde die ſchrikdieren vroeger of later weer uyt hare beemden, *Fivelingo* en *Hunzingo* met het overſchot van andere oude *Vriezen*, in 't hertjen van dat geduchte grote Volk gelegen zyn altyd weer herſteld, en zy hebben met de *Drenthers*, en brave *Cheruſcen*, *Aamzerbauren*, en verder buyren al die gedrochten, uyt hare Landpalen verdreven; dit was te doen voor Mannen welker gewrichten 't geweld van Krygsluyden beter weerſtonden, als hare Hoofden, de loze ſtrikken der geſlepe Geeſtlykheyd; hoe zy met de *Drenters*, *Twenters*, *Saliers*, *Bataven* en andere, der *Gallen* laffe, lekkere, luyheyd onderbrachten met het overſchot van *Romens* Dwingelandy is in 't vorige van *Overyſſel* gebleken, hoe zy ook van de zelven, die uyt haar herkomſtig waren, zyn gedempt geworden is bewezen; zo namentlyk dat het Ryk van de *Vranken* aan de *Duytzen* ſplitzen, en de *Vrieze Omlanden* met de andere Ryksleden wierden. Hoe graasde de geſchorene Harder in deze Kooyen, en hoe heerſchte de Myterſtaf, na datze achter Land gebeedelt had, op 't Heylig Evangely lezen, 't was niet meer met uyren, waken, preken, gebeden te doen, als ze de verkeerde deur ingebroken waren; de winſt moeſt recht van aanwaſch houden, en des Stads Wallen, met der Heeren Slooten, te ſterk voor des Biſſchops ontzag moeſten geſloopt werden, hare buyren wierden van den *Bremer*, andere van de *Munſterſe*, zy van den *Uyterſen* Biſſchop geribbezakt. Maar de liſten en valsheyd, het ſtoken en rokkenen, belette den yverigen Burger en Landzaat niet, wel op haar handel en koopmanſchap te letten, en de handen in een te ſlaan, om 't Geeſtlyk geweld met wereldze Wapenen te ſnuyken, de ongebondenheyd, ſtak in yders oogen, de ongeletterthteyd klonk in yders ooren, de Hervorming brak door, en 't Land

wierd Myter vry, om onder de Keyzer adem te scheppen, die haast met de *Spaanse Algerades* niet min onverdragelyk als de gemyterde wierd.

Die fiere en grootgewordene Koningin der Steden aan die hoek, staat op tegen die al te hoge oppermagt, werpt mede het juk van haar hals, en ontziet zig niet met hare stoute Ridderschappen op te komen, den ontzachelyken *Toletaan*, wien zy zyne tiende penning en de gewetens dwang afgeslagen had. Die Aaloude stoute Helden, die zo dikmaals onder hare voorouders, dan *Gotrik*, dan *Rollo*, dan *Canuyt* hadden wederstaan, en als de Vlooten der roofzieke *Gotten* de *Eems* op varen tot *Teeklenburg*, haar oude *Vrieze* Metgezellen, zo hadden de *Vriezen* haar in de aldereerste tyden gestagen, wanneer zy als de hoogsten uytstaken, verlost en aan die trotse Hofplaats, een Wapen doen vatten van een verguld Anker, met hare *Omlandse* Pompeblaren; die Voorvaders hebben daar in de rotsen gehouwen onder aardze wegen, grotten en mynen waar door men uyren verre te Paard meest ryden kan; die hebben daar die trotze Arkesteen gevest, van hare sterkte *Hercules* naam weg gedragen, met welk de Latyn en Griek, de Reuzen in groote of sterkte verdoopte, en waar van *Tacitus* ook *Hercules* Pylaren maakt. Zy stond en zou al van de eerste in 't Zevenvoudig Verbond geweest zyn, (gelykze eerst hare braven met Graaf *Lodewyk* van *Nassau*, tegen de *Spanjaarts* deed zeegevyeren) ten ware zy door haar Stadhouder was misleyd geweest, de goede Stad, de hervorming al lang genegen, dieze onder den Bastaard van *Gelder*, al meende klem te geven, moest de *Roomse* kap, weer over de Muts van vryheyd halen; en de de zevende pyl had lang, aan het wapen van der Hoogmogende H: H: Staten hare verbintenis geweest, indien *Rennenberg* zyn list met geweld niet en had staande gehouden; de onverwinnelyken Held, den Prince *Maurits* van *Oranjen* en *Nassau*, beukte hare wallen, en ondanks de vinnigheyd der tegenpardyders, bracht de blyde Borgery uyt het jok, eyndelyk wederom tot de ware Voorvaderlyke vryheyd. De sterke stryd Heldin met een Burgkroon, van ongekreukte wallen, heeft de Vederbos verdobbeld, van de Helmetten der gedoode *Westfalingers*, die 't op haar gemunt hadden; zy heeft hare Burgermeesterlyke tabbaard, achter afhangen en laat dat purper flikkeren boven haar rusting waar op men de Keyzerlyken Arend haar wapen ziet geborduyrt pralen, zy toond op de overwinnende speer, de heerlyk verdeedigde vryheyd, en van wie? Namentlyk van den *Raad en 't Volk van Groningen*, en wanneer? Doenmaals als de zamengezworene machten des *Franzen* Dwingelands en zyn bygesprongе Papen, de laaste hand, aan onze Unie, Godsdienst en vryheyd meende te leggen, als zo veele heyloze gebeden, tot doem der Hervorming gestort, *Duytsland* daar mede belacht, en de gezagvoerder *Jork* in *Engeland* door de zelven bekruypt wierd; wanneer de magt van vyer door 't water maar te stutten scheen, doen zegt *Groninga*, rammelende met haar schild, stuyte ik met het onverschrokken Heldenbloed der ouden in myne aderen, al de kragt, al 't geweld, 't gebeuk, en donderen der Kartouwen op myne muyren; myn Borgery sloeg af, viel uyt, en sloeg op, die gekolderde en beharnaste Miszanger, die zyne Godheyd vergeefs te hulp roepende, als hy den *Olymp* miste, tot den *Acheron* oversloeg. Met een nieuwe helsse vond braakten zyne

Mor-

Mortieren, Bomben uyt, die Kerken en Toorens door ploften; en om dat het helſche konſtvyer meer afgrytzelyk zou brallen, ſtak hy in de yzere Klooten of Bomben, Betoverſchrabben, en Characters, der kollen geprevel en Bytebouwen, Nikkertaal nabootzende,zulke bewaar ik nog, en van wie wierdenze gedempt? van myne weerloze Doopsgezinden, wien't verboden is met bloed beſmet te werden, die ontzagen de ſlyk niet, zy kruyden aan de wallen, en bragten, onvermoeyd, de oorlogs gereedſchappen, hare ſtrydbare medeborgers toe. Myne Vrouwen ja de teerſte Jofferſchap namen deel aan de eer van onze beſcherming, aan de welke het grootſte deel van 't welvaren der Bondgenooten afhing.

Mars zelf heeft nog vermaak die flenter pampieren, uyt die Stinkpotten, en Bomben op te halen, die by zo veel buyt roemwaardig werden bewaard, en hy toontſe aan den Stadhouder, die met de Voorvaderen hooglofſelyke namen en Lauwerkronen, te veld gaat, om die hoovaardige Koning in zyn eygene grenzen, in zyne verſterkte tranzen, en opgeworpene leger wallen, waar agter hy nu zig zoekt te verſchuylen, te tanden en zyn uytgebazuynde Koningshuys te overrennen met de ſtoute hegſten, der *Ommelandſe* Ridderſchap. Die jookt na *Mavors* ſpel, en onverduldig, dat hy marren moet, met Steden te winnen, zag geern eens Man voor Man onder de oogen, dan zou de Wereld konnen zien wat die flinterknippelkens en popperuyters, tegen die ſterk gezenuwde en in een geklonken *Herculeſſen* waard zyn, die Soldaat ſtaat hier aan de *Poo*, daar aan de *Taag*, en zal haaſt aan de *Seine* ſtaan, om die prachtige Kuf van *Verſailles*, te doen zien hoe zwaar het opbreekt, den vermetelen ſnorker en Dwingeland, de Vrygeboornen te ſarren: de Zon van gerechtigheyd gaat op, en verdryft met hare ſtralen, de dikke dampen, die de valſche flikker zon der *Franzen* had by een getrokken; latende ter rechter hand onder de ſchaduw van Lentgroene Bomen zien, de geleerdheyd, die als *Pallas* opgeruſt, de Queekſchool van die wyze Goddin in *Groningen* gaat bezoeken, die daar haar Huysveſting neemt, en zo gelukzalige voortgangen maakt, datze een toejuyching der omleggende Vorſtendommen ontfangt en een Moeder Schoole werd voor de welgeboorene jonkheyd, om aldaar de Kappen, Tabbaarden en Ringen te verdienen, in de twyfelachtige Raadzelen der Regten, en giſſingen der Artzeny, of de eernaam van het Meeſterſchap in de vrye konſten weg te dragen, en zo wiskonſtig onderleyd door te ſtreven na de toppen der *Parnas*, om 'er te plukken, de Lauren, die voor de onvermoeyde daar alleen waſſchen, de Godsgeleerdheyd met Engele geſtalte doorſnuffeld, de geheymen der Heylige grondtaal, knoopt aan een de voorzeggingen van zo veele mannen Gods, op malkanderen ſlaande, om de bezwalkte waarheden, te doen uytblinken, als een fakkel der zaligmakende kennis, met welke het de Goddelyke genade ſchynt te luſten, den ſchemerende of blinden zelfs te leyden tot zyn wonderbaarlyk licht: heerlyk bloeye zulken hooge School? heerlyk ſta, o brave *Groninga* uwe Stads welvaren, de veld Gooden zullen uw overvloedig uyt *Amaltheaas* Hoorn op uwen diſch ſtorten, de uytgepikte vruchten en lekkernyen der Hoven, en de ryke Dorpen zullen, uwe Pakhuyzen volhouden, van het geen hare noeſte werkzaamheyd heeft overgegaard, terwyl uwe

wyze Landsheeren alom, een wakend oog houden op de bulderende Zee en de snoepige *Dullaard*, afkeren dit geweld met hare wakende voorzorg, gelykze het Buytenlandze geweld, zelfs zo manmoediglyk uyt hare grenzen sloegen. De onverwinlyke sterkte van *Coeverden*, bracht een stout uyr wederom aan den Staat en beveyligde *Vriesland* met zyne Omlanden; de *Bourtang*, de Oude en Nieuwe Schans, waren onvoorzien, niet schielyker overrompeld als ze van die trouwe *Patriotten* hernomen en 't Vaderland wederom gegeeven wierden, zy zullen wel bezorgen dat de eer van hare voorzaaten, de vrye leer, en de Eere Gods ongekreukt bewaard en verzeekerd blyven.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de Naam en Stand der Stad GRONINGEN *en* OMLANDEN.

DEr *Vriezen* uytgestrekte Naam op 't Jaar vyfhonderd, heeft vervat van de Zee tot boven *Benthem*, *Teeklenburg*, *Angarien*, en langs *Nimwegen* tot de *Gogze*, voorts tot onder *Tongeren* langs de *Schelde*, tot *Oostende*, en weer de See langs tot aan *Butjadinger* Land, en zelfs tot aan de *Stadingers*. Die Volkeren welke die naam van vry zyn hadden, en al te zamen in de Naam van *Vranken* ruylden, met een gemeene haat en walg tegen de *Roomse* Keyzers, waren te voren by yders Landstreek eygene namen onderscheyden, ja zelfs by de *Romeynen*, om haar
Tacitus. ydele praal te *Romen* te vergrooten, *Zutfense*, *Deventerse*, *Campenaars*, *Sallanders*, *Ootmarzers*, *Drenthers* als of het *Saxen* of *Beyeren* in grote Hoofd voor Hoofd opwoog, by hoogklinkende namen uytgebazuynd.

Ptolomaeus. De *Broekters*, in en om de *Vriezen* wonende, met *Emzerboeren*, *Bructers* en *Amsibari*, zyn de grootste onder zulke smaldeelingen geweest, de kleynder en grooter *Broekters*, de grooter hebben langs den *Eems*, *A*, en *Pader* en voorts in *Drent* gewoond, zyn ook met de *Westfalen* gemeyn, dieper in *Duytsland* tot *Oden-*
Claudianus. *wald* en *Sperthart* doorgedrongen, de andere, den *Romeyn* zo zwaren neerslagen, onder *Amunius*, als *Civilis* toegebragt hebbende, waar van alles ongewroken bleef, waren zo by haar gevreest, datze de Buyren oprokkende, door allerley valze listen, om de

zel-

zelve te gelyk onvoorziens te matzen, als onverdragelyke trotse moedwilligers; de buyren niet inziende, de quade gevolgen en mogelyk wat gezart, doden 60000, van deze *Broekters* ('t zal wel op 't breedste uytgemeten wezen) by *Campen* aan den *Yzel* en daar langs tot aan den *Rhyn*, deze zyn van *Groningen* en *Omlanden*, de oudste Landzaten. De naam van deze Oude Stad, is gewislyk van de schoone groene Velden gekomen, en de naam der *Ommelanden* verklaard insgelyks zyn zelven; het oud wapen een groene trek en vlakte tussen twee zilvere of wateren eertyds toont ook yets van 't zelfde, hoewel de bewysredenen van Wapens genomen, weynig gelden in oudheyd, nadien de Herraudery of Wapenkennis geen duyzend jaren oud is; en de verciering, zo wel als de Poesie nader is, als de waarheyd. In *St. Michaals* Kerk, vindmen *Ilderaard* van *Groningen*, voor *Carel* de groote, op oud marmer, een der *Vriezen*, die Heldendienst in een Heyrvaart aan 't Ryk bewezen had. Aan de *Nooren* heeftze in de weg gelegen, reeds een brave Koopstad zynde, zy is ook van de zelve rondom afgelopen, en in een grote overstroming door de zelve *Noormannen*, geheel gesloopt, alhoewelze noch weynig Vesten in die tyden gehad heeft. Daar om stigte men een schone Burgt aldaar, in den hoek van de Stad welk *Eoô* genaamd is, om die Roofvogels in het toekomende af te keeren, en men boude in die Burgt de Kerk van *St. Walburg* ten tyden als *Wolfrid*, als Bisschop daar mede Preekte, welke Kerk met een schone hogen Toren, noch onlangs stond. De Stad, al woonde daar geen Bisschop, was echter aanmerkelyk, had haar eygen Schout, Grunvoogd als *Groninger* Hoofdschout genaamd: gelyk voogd door *Drentlingen* en al dien hoek, Schout betekend; ook hadze een Hof en Abtenhuys, hare eygene waag, maat en munt, en haar eygen Stadhouder of Burggraafschap, den *Groenenbergers* eygen. Ook zo grooten Rechtbank dat de *Drenthwolders* aldaar te recht moesten komen, noch het *Gerecht* genoemd, van *Hendrik* de III aan *St. Maarten*, (als of 't hem hoorde) weg geschonken; waar uyt de Bisschop van *Uytrecht*, na gewone inhaligheyd der Papen, niet heeft ontzien, zig de vrye Stad eygen te maken. Hier uyt zyn vele Oorlogsrampen ontstaan, welke van de Stad braaf verdeedigd wierden, zo dat den Bisschop geen verder regt kreeg als den Schout van 't *Gerecht* te kiezen, en geen macht had over des Stads Schout

Tacitus. *Ansonius.* Naam. Ao. 741. Ao. 859 Ao. 937. Ao. 850. Ao. 1000. *Emo Werumensis.* Ao. 1040.

of Burggrave. Zo wierd de Stad dagelyks machtiger en zou Stee-
Ao. 1200. ne muyren gemaakt hebben, hadde 't de Bisschop, door den Hertog van *Cleef*, de Stad overrompelende, niet belet. De eeuw daar aan, wierd ze zeer machtig en welvarend, ondanks pest, brand, dieren tyd, beroerten en plundering, onder hare eygene Burgermeesteren en zestien Raden; het Reid diep, den *Hunesgus* of *Unzingis* wierd met de *Aha* in des Stads graften getrokken; die twee *Drentze* Rivieren, en de *Laveke* der *Vriezen* moest noodzakelyk des Stads welvaren verheerlyken. Ze wierd zo aanzienlyk dat beyde de partyen in *Vriesland*, en de partyen in *Reyderland*, *Drent* en elders, haar aldermeest in de arm namen, om hare zaken wel te doen staan, zo dat men ook te mets de Geestelyke Bullebak, ja Ban naauwlyks meer vreesde, te meer daar men zag de overgeve Godloosheyd der Papen, en de vuyle vinnigheyd om alles te verwoesten, welk zich tegen hare booswigten opzetten, als de *Stadingze* Kruysvaart geleerd had.

Zeker Ridders Huysvrouw gaf te geringen offerpenning in *Stadingerland*, aan de Paap, die uyt gierigheyd in weerwraak, aan
Schotanus. Ao, 1232. die Vrouw de gegevene penning in de plaats van de Hostie in de mond leyd, zy houd die in haar mond, spouwt de penning thuys op een schone doek uyt, en ontdekt dit haar Man; hy bekyft de Paap, die hem daar tegen dreygdende, van de vrienden omgebragt werd, daar op in den ban gedaan; maar al 't Landschap, der Papen ontucht zat, viel hem toe: 't jaar daar aan werd 'er een Kruysvaart, als tegen de *Turken*, uytgeschreven tegen dit Landschap, en de ingezetenen, voor Duyveljagers uytgekraayt, de Bisschop doet de *Dammers* en *Fivelgasten*, met de *Drenthers* mede in den Ban, die zy met boete, geesslen en geld moesten afkopen, en hoe braaf zich de *Stadingers* weerden, zo zynze alle verdelgd, om een godlozen Geestlyken boef. *Gelder*, *Holland*, *Brunswyk*, *Braband*, en alles moest opzitten tot die Kruysvaart, de *Westerlauwers*, *Fivelgooze*, en *Hunnesgaasters* wierden alle met de *Groningers* tegen malkander opgehitst, om dat zy te wel haarer Papen kenden, grote macht hadden; en die Kruysvaart niet bygewoont hadden. Daar was te voren doch al op gewerkt om *Broekmerland*, *Emderland*, *Hunzingo*, *Fivelingo*, *Groningen* stadig in Binnenlandse Oorlog gewikkeld, en dat meest om dat zeer wakkere Mans te Godvrugtig om de zonden van hare

mede

mede Papen, ftom verby te gaan, reeds tegen de ordre en leer, haar uyt lieten, gelykmen onder de eerfte hervormers *Burgman* te *Groningen*, kort na *Ziska*, heeft gehoord. Het eerfte en twee- A 6.1430
de *Zeeland* des ouden *Vriezen* Volks, moeft van de *Hollanders* lyden, het derde en vierde, van *Uytrecht* en *Holland*, het vyfde *Groningen* en *Omlanden*, *Drentwold*, leyd van *Uytrechts* en de *Bremer* Biffchop, het zevende *Jadingerland*, *Ruftingerland*, *Lingen*, wierd van *Munfterfe* en *Breemfe* Biffchop gequeld, dezen zeven Gevallen
waren, 1 *Noordholland*, 2 *Ooftergoo*, 3 *Weftergoo*, 4 de *Wolden*, en hare grenzen, 5 *Groningen* en *Omlanden*, 6 *Emderland*, *Ryderland*, 7 *Jadingerland*, *Stadingerland*, &c. *Lengerland*, *Moermerland* en *Lingen*, was van Jonker *Jorisken*, en *Focco Ukens* bedwongen, daar onder ook behoord, *Seyer*, *Laarland*; den Koning *Hans* van *Deenemarken* viel in *Ditmarfchen* en quam 'er leelyk geflagen uyt, dit echter maakte, dat men een groot verbond trof van *Wolden*, *Weftergoo*, *Ooftergoo*, zamen *Wefterland*, en van *Gerkesburg* tot aan de *Eems*, *Ofterland*, en aan de Oofter zyde van de *Eems*, tot aan de *Wefter*; welke Landen echter van de *Sax* en *Brunswykze* zwaar mishandeld wierden, zo dat men tegen de een wakende, van Ao. 1110.
den ander gekraakt wierd. Overlang was de Stad met houte Torens en Paalwerk, maar daar na met Muyren beveftigd, *St. Walburgs* Kerk vaft gemaakt zynde, wierd door Biffchop *Herbert* van *Bierum* weer ontveft, zy blykt noch lang zo gebleven te zyn Ao. 1222.
als men leeft dat *Groningen* noch gants open lag, dat men daar by nacht in en uyt reed, waar door veel bloedftorting en moord gefchiede, daar geen Stads recht overging. Uyt deze *Walburgs* veft deed *Roelof* van *Coeverden* alom groot quaad, *Egbert Groenenberg* lag 'er voor om die te winnen vergeefs, maar de *Vriezen* van *Hunzingerland*, *Fivelingo*, en *Achtkarfpel* met de *Drenthen*, braken in *Groningen*, wierpen een deel van de Muyren Tooren van die Burg Kerk om, en ftichten zes vafte Huyzen daar romdom, *Wichuyzen*, *Volkeringshuyzen*, *Clauwers*, *Wyershuyzen* en *Calmershuyzen*. De omlander *Vriezen* reden in en uyt de Stad, en floegen malkander dood jaren lang, van de Borgers wierdenze daar uyt gedreven, en zy floegen de Borgers daar tegen in *Viedewold*, *Albert* van *Beyren* dwong de *Vriezen* zyne Klederen te dragen, van de partyen Ao. 1397.
ingeroepen zynde: de *Ommelanden* quamen ook over een, met den Hertog *Albert*, en droegen hem op alle de *Ommelanden*, met

 raad

raad van alle de Hovelingen of Grietluyden. Die van *Stedum*, en andere toog daar op in *Fivelingerland*, tot wester *Emden*, alwaarze in *Wedeme*, *Wibbema* en alle de zynen doodsloegen, en weken daar op na *Groningen* en wierden daar in niet ontfangen voor datse beloofden ten eeuwigen dagen onder de Raad en de Stad *Groningen* te blyven; dit was de eerste band van *Groningen* met de *Omlanden*, waar door zy Hartog *Albrecht* na *Holland* met schade te rug drongen. *Jan* van *Beyeren*, beloofde dat hy nimmer de Stad of de *Omlanden* met Burgten of Sloten zou belasten van *Gerkesbrug* tot aan den *Eems*: zy waren in den *Briel*, met Hertog *Jan* vrolyk, en vereerden den Hertog vyftig vette
Ao. 1400. Ossen, voor de gunst, die van *Philips* van *Bourgondien*, ook bekragtigd is. *Onstemans* en *Sauwerder* Huys wierd met meer andere Huyzen van de *Groninger* Borgers gewonnen, waar over de Bisschop de Stad belegerde, zyne bussen op *Hemkensburg* veste, maar rechte niet uyt, als dat hy een sterk Blokhuys liet maken met dry Landweeren, tot den *Blankerweer*. De *Groninger* twee Hooftluyden moesten den Bisschop zwaar rancoen betalen, maar verwoesten daar tegen de *Stinsen* van *Onstman* en zyne aanhang, doch wierden van 500 Zeerovers by *Greetzyl* en *Pharmsrimmerzyl* verdronken of verslagen, waar tegen zy haar met Schepen op Wagens voorzagen en al de Zeerovers de voeten spoelden, te *Munt*, *Oosterbroek*, en elders zeegevyerende. *Emden* wierden van *Joris Keno* van den *Brouke* gewonnen, waar van twee partyen opstonden in de Stad, de *Hikkersten* en *Broekhorsten*, de laaste sloegen *Rengers*, *Barostkens* en van *Bekkum* op 't Raadhuys en worpenze dood uyt de vensteren; zy sloegen *Clant* dood op de markt, en nog twee vandie naam in hare Huyzen; die overschoten moesten alle de wyk neemen na *Keno* van den *Broek* in *Emden*: *Coppin Jarges* was Hoofd van de eene, en *Keno* van de andere party, *Jarges* deed al de zilvere schrynen of Ciborien, tot geld slaan, *Arents* of *Coppins* guldens hy maakte zich zoek en week met al dat geld na *Campen*, met meer Schieringers, als hy uyt *Groningen* moest, welk voor *Keno* over ging, door eenige Borgers de Poorten opgeslagen en de muyren overklommen zynde.

Ao. 1418. De *Groningers* winnen en branden de Stad *Dokkum*, *Eezinga* Zyl. Zy verwoesten *Cottinga* en *Selwerd* en daar van zyn vier groote steenen Toorens gemaakt in de Stads muyr, en de Hovetheeren

ren onthalſt. De Stad kreeg ook vanden Biſſchop, de Geregten van *Selwert* en de magt van haar eygen rechtbank en Protocol.

De Stad ontfing het Hof *Grooningen* in 't Graafſchap *Drent* tot behoef van de *Reguliere* Monniken, en zy huldigden *Fredrik* van *Blankenheym* in *Groningen*, waar mede vaſte zoen tuſſen de Stadt en Biſſchop wierd, en zonder tol door *Uytrecht* mochten gaan en Koopmanſchap voeren. De *Gelekingen*, *Botteringen*, *Ebberingen* en *Folkeringen* met de *Harderinges* hadden voormaals de Stad ontruſt, daar na de *Groenenbergers* by de *Hunzingers* waren de hoogſt geachte *Altingen Tiebolding* en *Fokkings*. Die tegen de Monicken van *Adwert* Oorloogden, welk door den Raad van *Groningen* wierd neergeleyd, doen wierden door deze en de Borgers van de Stad in een gegraven, het *Schuytendiep*, *Reytdiep* en *Groningerdiep*, te voren verder van de Stad aflopende. Men vind na dat eerſte verbond met den Raad van de Stad ingegaan dat de *Hunzingers* haar zeer ſtip aan de Stad gehouden hebben, *Emiſgo* of *Eemſland*, met zyne inwoonders de *Grothuzen Uttumans* en *Huzers* zyn ook in 't zelve verbond gebleeven, waar by zich *Reyderland*, ook gevoegd heeft. *Fivelingo* heeft nu en dan wat meer opſchudding gemaakt, het was overlang een Graafſchap, doorlopen van de *Fivelo* een rivier in *Trenterwald* en zyne Moeren oorſpronkelyk, welke voortlopende zich in den *Eeemze* by *Delfzyl* den *Dam* of *Appingedam*, mengt; *Goo*, is als meermaals gezegt het Land te zeggen, als *Gouw* en *Gauw*, of au by de oude *Hollanders*, zo is dan het eene Graafſchap *Hunzingoo*, het andere *Fivelingo* genoemd als Landſchap aan de *Hunzing* of *Fivel*, waar *Gothafrid* en *Egberd*, *Saxen* Meeſter geweeſt zyn. Wanneer *Fivelingoo* al de breedte tuſſen de *Lauwers* en *Eemze* beſloeg, nu is het meer vierkant, aan 't Zuyden *Drenterwold*, aan 't Ooſten, de oude voogdſchap, aan 't Weſten, *Hunesgoo* hebbende, gelyk aan 't Noorden den *Eems*. Sy zyn eyndelyk met de Stad *Groningen* in een vaſte verbintenis gekomen als de andere. Het naaſte en oudſte Dorp daar uyt den *Dullard* overgebleven, is *Finſterwald*; *Reyderland* is het ruymſte geweeſt tuſſen *Laveke* en *Eemze*, tuſſen den *Apel* en *Eems* het breedſte, is in twee deelen geſchift door den doorbraak van den *Dullaard*, die voor de *Nieuwenſchans* geſtuyt werd, dicht onder de *Bourtang*.

[Margin notes: A. 1419 — Gevall en — Ao. 1304 — Ao. 1158]

De Stad zelver legt op 28 graden en 24 Minuten lengte, tegen

[Margin note: Stand.]

tegen drie en vyftig graden zesthien Minuten breedte', leggende zes mylen van *Leeuwaarden.* De Stad heeft veel vloeyende en ſtaande Wateren, eens deels door de natuur en anderdeels door Menſchen handen gemaakt; Ooſtwaarts en Weſtwaarts heeft zy zeer veel Landsdouwen die ſchoon en vrugtbaar zyn, meenigte van Dorpen Noordwaarts met de Omlanden die tot aan de Zee ſtrekken. Nu zoude men des Stads en der Ommelanden geſchiedeniſſen uyt de voorgaande naaſt aan palen de beſchrevene Landpalen, wel konnen vinden van de verdere tyden, en ook was myn meening daar aan den Lezer te verzenden, maar zal 'er noch yets van de later tyd by voegen. Den Hertog van *Saxen* dan, heeft de Stad belegerd, die hy te vooren tot afſtand van eenige plaatzen, gedrongen had, maar zelf daar voorgeſchoten zynde maakten zy beſtand met hem, daar na lag daar voor Graaf *Edzart* van *Emden*, en die wierp daar onder de
Ao. 1514. Stad op twee dwingers, deze van de wreede *Vyt* van *Draakdorf* bezet, mishandelde de ſteedelingen zeer ſchandelyk, zo dat de Graaf *Edzart* haar zelfs overgaf, die in de Stad een Burgt met Toorens ſtichte. *Saxen* eyſchte de Stad vergeefs wederom, die
Ao. 1506. door den Keyzer 't ſpel te boven quam. So dat de Stad weer aan hem over zou gegaan hebben, maar hy weygerde de voorwaarden welke de Stad aan hem verbonden, waarom de Stad aan *Gelder* over moeſt gaan, Benevens hare Privelegien, en ruinerende 't ſlot van *Edzart.*

Den Hertog van *Saxen*, *Vrieſland* en *Groningen* moede geworden, gaf zyn recht aan *Karel* van *Bourgondien* voor 200000 Goude Kroonen, de Stad wierd met de Ommelanden als heen en weer gekaatſt.

Borgondien die in 't bezit hebbende, is de Stad wat ten minſten in ruſt geraakt, tot dat de hervorming en de gedrukte vryheyd, anders de overigheyd en 't Volk rieden, zynde nevens alle andere *Nederlanders* de *Spaanze* trotsheyd, en Bloeddorſt moede; zy hebben door zeer gematigde wysheyd de razeny van 't Beelde ſtormen weynig gevoeld, maar de vryheyd van 't
Ao, 1577. Prediken wierd verlooren, door dien *Arenberg* daar liſtelyk vier vaandelen *Duitzen* inkreeg, die daar in bleven tot verdriet van velen. Graaf *Lodewyk*, des eerſten Prins *Willems* Broeder rondom
Ao. 1586. *Nederland* kruyzende, valt in de omlanden, ſlaat *Arenbergs* volk

te heyliger *Lee*, en belegert *Groningen*, en daar in den Grave van *Weger* en *Martinergo*, hy bleef in 't beleg volharden tot *Alba* daar ontzet ſtierde, wykende naar *Emderland*. De *Walen* en *Spanjaarts* vatten in de Stad *Rables* by de kop, de overigheyd, ziet dit met oogluyken over en koopt de *Walen* en *Duytzen* uyt de overigheyd verſtond ongeerne tot de Unie, tot zy van *Rennenberg* belegert wierden, hy krygt de Stad, veranderd de overigheyd, en leeſt haar de Unie voor; maar hy zelf van zyn Vrouw de Zuſter van *Lalain* verleyd, verraad de Staat en handelt met *Parma*, en veynſt zulks tot het jaar daar aan, als hy zyn Volk wapenden by nacht met witte hemden onderſcheyden, de anderen na de dood van een Borgermeeſter en 't vangen van 200 Borgers ſchieten te kort; *Parma* ſtiert *Schenk* tot ontzet van hem die daar ingeſloten wierd van *Hohenlo* wiens fiere vegt luſt alles verdorf, want hy wierd by den *Hardenberg* geſlagen, en de *Omanden* leden veel tot dat Prins *Maurits*, *Delfzyl Dokkum Ooſtmahorn*, en andere plaatzen noch Staats zynde, de Ruytery van de Stad had dien wakkeren Vorſt in *Steenwyk*, *Coeverden* ende *Bourtang* geleyd. De Borgers deden meeſt de tegenweer, maar een myn ſpringende, en een ravelyn met groot verlies der belegerden ingenomen zynde, verdroegen zy zich met den Staat, gaven de Stad in des Princen handen, en traden in de Unie, volmakende des zelfs zeven pylen. Daar is noch een gering maar echter ſterk Stedeken *Dam* genoemd, de Muyren en Veſten wierden neergeworpen, als zy het voor de *Gelderze* hielden. Als mede *Delfzyl* een ſoort van Veſting even verre van *Emden* als van *Groningen*, maar door de *Eems* geſcheyden, het Slot was wel eer zeer ſterk, den Prince *Maurits* nam deze plaats ook in. Aan deze oevers is de neerlaag ter Zee op de *Watten* gebeurt, op de ſchielyke hertred van *Druſus*; en *Corbulo* heeft ook in dit Land zyn Dwinger gemaakt zo 't ſchynt, om daar zo wel als op 't *Vlie* een Slot te hebben, maar ik twyfel of ze wel zo verre zyn ingeboord; daar zyn Heeren die meenen dat *Corbulo* de plaats der Stad *Groningen* ſo zyn begin gegeeven heeft, immers men vind dat *Huzingo*, *Fivelingo*, *Embden* en *Ryderland* zamen zwerende tegen de Stad zeggen, dat die Stad, van Vremdelingen geplant niet als vreemd overſchot hield. Immers ziet men een groote gelykheyd van deze tot de *Roomze* volks beſtiering, zo in groote als mindere Ampten; dictators zelf of Stadhouder, is hier

Ao. 157
Ao. 1579.
Ao. 1594.
Ao. 1536.

hier, mede; maar *Corbulo* leevende, was de glans van 't *Rooms*
Wetten. gemeene beſt al weg, en van de Keyzers verdrukt. De regten houden ook noch wat op die trant uyt de wet der twalef Tafelen.

De Rechter moet rechthouden by klimmende zon, 2 Uytheemſchen hebben geen recht van naakoop, 3 om jechtige of bebekende ſchuld ſtaan 21 dagen, voldoet de ſchuldenaar niet, dan word hy den eyſſcher in handen geleverd, 4 daar Kinderen onder Voogden moeten, zyn de magen de naaſten, 5 en 6 het regt hout ymant in 't bezit, daar hy in bevonden werd, 7. zo wie zyne Beeſten met voordagt in eens anders Weyden brengt by nagt, boet dobbelt, 7 doet een Beeſt ſchade, den eygenaar heeft keur dat te laten, of na Landrecht te boeten, 8 de wydte van een wand of muyr is volgens kluſt ordre dik ¼ voets. 9 zo een of meer onbehoorlyke vergadering beginnen tegen 't gemeen welvaren, de ſtraf is den hals. 10 daar een dood is of begraven werd zal men niet met anderen eeten. 11 des Stads Rechten, mag den Raad, 't allen tyden hogen en zyden. 12 opdragt van zaken in recht hangende is krachteloos, boven 't verlies der zelven.

Deze Omlanden, waren veel machtiger eertyts, den *Dullaart*
Ao. 1277. heeft begonnen in te breken, in 't *Old* ampt en *Reyderland*, met zo vaak herhaalde woeſte razerny, datſe 33 vlekken Dorpen, en Klooſter heeft ingezwolgen; meer nu van de nieuwe of *Bellingwolder* Schans als dertien mylen afzynde, *Emetha* van de *Eems* genoemd, was by de ouden al een beruchten Jaarmerkt en plaats,
Ptolomeus. nu houtmen noch in *Loppershem* en *Fermeshem 's* Konings Maandag op welke noch de *Fivelingers* roemen, daar was een munt en men ſloeg 'er *Fivelinger* Markſtukken en *Emtſer* guldens. Nu is 't verkleyd tot Weſter *Emde* een Vlek; te voren Raad Borgermeeſterſchap, Scholen en andere waardigheeden gehad hebbende, zo is ook der *Fivelinger Dominicanen* Klooſter geweeſt, *Feldwirth*, nu *Olden* Klooſter, in de Stad is een Heerlyk bloeyen-Hooge School.

TWEEDE

TWEEDE HOOFDSTUK.

Regeeringe van Stad en Lande.

DE Provincie van Stad en Lande, ofte van de Stad *Groningen* ende *Ommelanden* (zynde de laatste van de zeven Geunieerde Provincien) is verdeelt in twee Leden.

Het eene en eerste Lidt is de Stad *Groningen*, zynde de eenigste indeze Provincie gelegen, van dewelke jaarlyks op de Staatsche vergaderinge ofte Lantsdag op den 22 February komen (als des Stads Souverainiteyt representerende) derzelver vier in den Eed zynde Borgermeesteren met haar twaalf Raadsheeren (in *Holland* Schepenen genoemt) by zich hebbende haren Pensionaris onder de naam van *Syndicus* in deze Provincie bekent, dewelke uyt de naam van de Stad op de Landtsdag het woord doet.

Aan de zyde van de *Ommelanden* (zynde het tweede Lidt van de Provincie) komen op de Landtsdag de Heeren Edelen Eygen-Erfden en volmachten. Ook by zich hebbende haren *Syndicus*, dewelke uyt de naam van de *Ommelanden* de zaken voorstelt.

Deze Staten (representerende als zy vergadert zyn de Souverainiteyt van de Provincie) werden ordinary driemaal in het Jaar van de Heeren Gedeputeerden (in *Holland* Gecommitteerde Raden genoemt) binnen *Groningen* beschreven, de eerste maal om de Regeeringe te bestellen op den 22 February, de tweede maal in Junie, de derde maal in December, beyde om ordre op de verpachtinge van de generale middelen te stellen, te weten, om dezelve of op de oude voet te continueeren, of te vermeerderen, ofte te verminderen.

Extraordinaris werden de Staten door de Heeren Gedeputeerden ten Lantsdage verzocht zoo dikmaals als daar iets voorvalt daar van de Staten alleene konnen disponeren, by exempel: om Volk te werven, Schepen te equipeeren, een Oorlog aan te vangen, de Vrede met iemant te sluyten, &c. en in alle deze vergaderingen zo wel ordinaris als extraordinaris, mag nooyt de Stadhouder præsent zyn, veel min een stemme hebben.

 Maar

Maar de Stadhouder zyn ampt bestaat alleene hier in, gelyk in d'onderstaande Instru ie te zien is.

Instructie van den Heer Stadhouder ende Capitein Generaal van Stad *Groningen* ende *Ommelanden.*

I. DE Heer Stadhouder ende Capiteyn Generaal van Stad *Groningen* ende *Ommelanden*, zal naast de eere Godes Almachtig, den welstand dezer Provincie in 't Generaal, ende van dezes eygen Leden ende Ingezeten in 't particulier naar zyn beste vermogen bevorderen.

II. Zal de ware Gereformeerde Religie, in voegen als die tegenwoordiglyk in Stad ende Lande opentlyk geexerceert ende geleert werd, Handthouden ende verdedigen.

III. Zal de *Decreta Synody Dordraceenæ*, de leere aangaande, voortzetten ende doen onderhouden, keerende ende weerende na zyn vermogen alle contra mynen, dewelke heymelyk ofte in 't openbaar daar tegens voorgenomen zullen werden.

IV. Mede zonder te gedogen eenige Conventiculen ofte exercitien van andere Religien, mits dat nochtans niemand in zyn gemoet bezwaart zal mogen werden, alles in conformite 't Tractaat in 't reduceren van *Groningen* opgerecht, mitsgaders van Placcaten ende Ordonnantien op dit stuk daar na gemaakt ende noch hier namaals te maken.

V. Item zal de Heer Stadhouder neffens dezer Provincie Gedeputeerden van Stad ende Lande in goede vryheyt, rust ende Vrede conserveeren ende onderhouden mitsgaders dezelvige ende de goede Ingezetenen van dien, tegens alle forse, overlast ende geweldt beschutten ende beschermen

VI. De Stadhouder zal zyn het Hooft van onze Gedeputeerden ende in 't Collegie præsent zynde, præsideren, mede voteeren ende in voorvallende zaken besoigneeren, in conformite van de Instructie der H: Gedepureerden voorsz.

VII. Zal alle resolutien, Tractaten ende Ordonnantien by een genomen, gemaakt ofte geapprobeert, ofte hier namaals nog te nemen, te maken, ofte approbeeren, achtervolgen, ende een jegelyk doen achtervolgen.

VIII. Zal mede mainteneeren, handhaven ende defenderen dezer Provincie Hoogheyt en Souverainiteyt, alle rechten, gerechtigheden van Stad en Lande in 't generaal, mitsgaders van ieder Lid ende derzelviger Ingezetenen in 't particulier ende geenzins toelaten, dat zoo in 't gemeyn, als elk Lid, mitsgaders eenige Ingezetenen, van wat qualiteyt ofte conditie dezelvige zouden mogen wezen, daar in directelyk ofte indirectelyk eenige inbreuke werden gedaan.

IX. De Stadhouder zal mede wezen Capiteyn Generaal ende Opper-Hoofd van 't Krygsvolk te Paarde en te voet, 't welk in deze Provincie regenwoordig is ofte hier namaals daar inne zal mogen komen.

X. Zal het zelvige in goede order en de discipline gouverneren. XI.

XI. Zal met alle gevoeglyke middelen bearbeyden, zo doenlyken, dat alle het Krygsvolk, op onze repartitie ende op onze betalinge ſtaande, mach gelegt worden in guarnizoen binnen deze Stad ende Schanzen dezer Provincie, ofte tot derzelviger beſcherminge behorende.

XII. Zal ook met onſe Gedeputeerden de Guarnizoenen zulks veranderen als tot beſcherminge van deze Provincie ende de Gemeyne zaake zal bevonden werden te behooren; des zullen de Gedeputeerden voornoemt in abſentie van den Heer Stadhouder de Guarnizoenen binnen deze Provincie ende de Frontieren van dien mogen verleggen, mits den zelven daar van daatlyken adverterende.

XIII. Zal insgelyken met onze Gedeputeerden dezer Stad alle Fortreſſen ende Schanzen verzien met bequame Commandeurs over 't Krygsvolk ende ſuffiſant Guarnizoen, ende goede voorzorge dragen, dat dezelve met geſchut, pulver, vivres en andere aminunitie van Oorloge, van diegeenen, die dat behoort, geprovideert ende voorzien werden, daar mede dezelvige tegens 't geweld van den Vyand beſchermt mag blyven.

XIV. Boven dien zal den Heer Stadhouder goede opzigt hebben op voorſz. Stad en Fortreſſen, ende gehouden wezen zyn uyterſte devoir te doen, dat deze Provincie in het gezag ende recht haar Competerende in de Schanſen *Delffzyl*, *Bellingewolder*, *Lang-Akker*, *Bourtange* ende *Coeverden*, ofte andere die hier namaals in deze Provincie tot derzelver beſcherminge zullen gelegt werden, gedefendeert ende gemainteneert worden.

XV. Zal mede de militaire Officiers van Rentmeeſter, Capiteynen, Lieutenanten, Cornetten ende Vaandragers (dog niet van Colonellen, Overſte Lieutenanten, Majoors ende Quartiermeeſters van de Regimenten) in 't Veld vacant geworden zynde, zelfs aldaar præſent wezende, vergeven, mits dat bequame Landzaten voor andere zullen werden geprefereert, blyvende anderzints de beſtellinge van alle militaire Ampten ter diſpoſitie van de Heeren Staten van Stad ende Lande.

XVI. De Heer Stadhouder zal geen onroerlyke goederen binnen deze Provincie mogen aquireren.

XVII. De Heer Stadhouher zal geen Generaal ſubſtituyt ofte Lieutenant mogen ſtellen, dan alleenlyk in tyd van nood, ende dat met voorgaande advys ende conſent van de Heeren Staten van Stad ende Lande, voorſz. ende dat die Perzoon den Heeren Staten aangenaam zy.

XVIII. Zal mede geen veranderinge van deze Inſtructie voor 't geheel, ofte gedeelte van dien verzoeken mogen.

XIX. Zal genieten zodanig Tractement als de vorige Heer Stadhouder genooten heeft, zo wel militair als polityk.

XX Alles onverkort de Souverainiteit, vryheyt ende Hoogheyt dezer Provincie, dewelke de Staten van Stad en Lande vollkomentlyk aan zig rezerveren ende behouden.

XXI. Ende indien by den Heer Stadhouder ofte imant anders iets gedaan mogte werden contrarie deze voorſz. poincten ende Artikulen zal, daar van vermaant zynde, 't zelve met alle middelen verbeteren ende redreſſeren.

De Heeren Staten van Stad *Groningen* ende *Ommelanden* hebben goed gevonden ende verklaart, dat de Compagnie Guarde, staande op de repartitie dezer Provincie, in conformite de resolutie van den 9 October 1640, zal zyn ende blyven een Guarde van de Heer Stadhouder dezer Provincie, ende dat de vergevinge van alle Hooft-Officieren tot Soliciteur van voorgenoemde Compagnie Guardes incluys, zal staan ter absolute dispositie van Hooggemelte zyn Excellentie als Stadhouder van deze Provincie.

Op de Landsdag van den 22 February werden Jaarlyk door de Staten van Stadt en Lande bestelt de Generaliteyts en Provinciale Ampten: als van elke lidt drie Staten Generaals, een Raade van State, een Generaliteyts Reekenmester, werdende de Admiraliteyts-Heeren plaatze tot Amsterdam, om de twee Jaaren, dan by de Heeren van de Stadt, dan by de Heeren van de *Ommelanden* bestelt, ende in de Admiraliteyt tot *Harlingen* werdt van elke lidt een ordinary, en Extra-ordinary Admiraliteyts-Heer verkoozen.

De Nominatie van een nieuw Professor in de Provinciale Academie staat aan derzelver Curatoren, zynde drie van de Stadt mede drie van het Landt. Maar deszelfs aprobatie geschiet by de Staten dezer Provincie.

Daar en boven werdt op deze Landsdag bestelt de Hooftmannen Kamer, ook wel de Hooge Justitie Kamer genoemt zynde, zoo wel als het Hof Provinciaal, dewelke haar sessie hebben binnen *Groningen*, en maar alleene richten tusschen Borger en *Ommelanden* ten eersten instantie, tusschen *Ommelanden* en *Ommelanden* in cas van appel, van den Richter ten platten Lande, aan deze Tafel, en als men hier uytgepleyt heeft, zoo kan men dan noch appelleren aan een buyten Hof, te weeten, elke partye beschryft zyn zaake, onder de rechtveerdigheyt van dien, zoo correct als hy kan, dezelve dan in een zak gedaan zynde, worden overgelevert aan de Heeren Gedeputeerden, wiens ordre het is om dit Proces te zenden aan wat Hoff dat het haar belieft, te weten, of aan het Hoff van *Gelderlandt*, of *Hollandt*, aan het Hoff van *Utrecht*, ofte aan het Hoff van *Vrieslandt*, dewelke dan de stukken nagezien hebbende, daar op haar sententie vellen, en dezelve met de stukken in een zak toegezegelt over zenden, die dan alhier in de Hooftmannen Kamer in præsentie van partyen werden geopent en haar voorgelezen, waar

na

na zy zich dan moeten reguleren, om dat hier van geen verder Appel is.

In Criminele zaken heeft de Hooftmannen Kamer geen meerder macht als alleene om de Richters ten platten Lande mogen breuken, als zy een quade Criminele ſententie gegeven hebben, ofte den Handdadige, zonder hem te ſtraffen, hebben laaten loopen.

Over zaken tuſſchen een *Ommelander* tegen een Borger, ofte Borger tegen Borger, hebben de Heeren Hooftmannen geen judicature, maar moeten deze zaken geventileert werden voor de Heeren Borgermeeſteren ende Raad, van welkers ſententie geen appel en valt.

Dit Collegium der Hooftmannen beſtaat uyt negen Heeren, te weten: een Lieutenant dewelke als Præſident is, uyt vier Borgermeeſteren, van dewelke jaarlyks twee wederom in de Raad gaan, die dan van twee anderen uyt het Raadhuys geſuppleert werden, met nog vier ander Heeren, zynde de eeniſte van de Provincie die perpetuel zyn, waar van de eene by de Heeren van de Stad werd verkoren, de ander drie by de Heeren van de *Ommelanden*.

Het Lieutenantſchap is ambulatoir en werd twee jaren by die van de Stad bedient, die dan een Hooftman weer in de Kamer zenden, d'ander twee jaren werd het door een Heer van de *Ommelanden*, waar genomen.

Nog werd op den 22 February jaarlyks aangeſteld het Collegium der Gedeputeerde (in *Holland* Gecommitteerde Raden genoemt) haar vergaderinge houdende binnen *Groningen*, beſtaande uyt vier Heeren by de Stad, en vier Heeren by die van de *Ommelanden* verkooren, waar van de Stadhouder als hy binnen *Groningen* is altoos Præſident is. Deze konnen de Lantsdagen uytſchryven als het haar goed dunkt, maar moeten dan de reden waarom, ſchriftelyk aan de beyde Leden over zenden. Deze nemen, in abſentie van de Staten, de provinciale zaken waar en voeren uyt dezelver reſolutien. Van dit Collegium werden vier dagen in de weeke de Pachtzaken bepleyt, doen beſteedingen van publyke werken, geven ordinantien van betalinge op den Ontfanger Generaal, &c.

Den zelven 22 February werden ook zes Provinciale Reken-

meesteren aangestelt, waar van drie by de Heeren van de Stad, en drie by de Heeren van de *Ommelanden* zyn verkooren, dewelke binnen *Groningen* ook haar vergaderinge houden. Deze examineren en sluyten alle Provincialen rekeningen van uytbestede werken, van geleverde Materialen, &c. Maar zy hebben geen ontfang van penningen, daar toe by de Staten dezer Provincie, een Ontfanger Generaal ende een Rentmeester Provinciaal is aangestelt, wiens Rekeningen jaarlyks door Gecommitteerden uyt de Staten en uyt de Rekenkamer werden ingenoomen ende gesllooten.

Binnen de Stad *Groningen* houden ook alle veertien dagen haar vergaderingen de twaalf Heeren Bewinthebberen van de Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, welkers plaatze, als een Heer komt te versterven, door de meerderheyt van de stemmen der Hooft-Participanten wederom werd vervult.

Ook word tweemaal in de weeke (uytgenomen als het Vacantie is) binnen *Groningen* van het Krygs-gerigte Recht gehouden, welkers Criminele sententien geen kragt hebben, voor dat dezelve van de Heeren Gedeputeerden zyn geconfirmeert of gealtereert, om dat jaarlyks aan dezelve van de Staten dezer Provincie het recht van pardon in militaire zaken werd gegeven.

Groningen, dewelke volgens de metinge van *E. Haubois*, in zyn circunferentie heeft 1760 *Rynlandse* Roeden, zynde anderhalf uur gaans, en omtrent twee-hondert dertig morgen Lands, heeft binnen zyn zeventien Bolwerken, kleyne of gemeene Borgers, en groote of volle Borgers, verdeelt in achtien wachthoudende Compagnien.

Het kleyne of gemeene Borgerrecht bestaat in vrye Koophandel, Ambagten en Neringen te mogen doen, als ook in het genieten van alle Stads rechten en vryheden, zoo nochtans dat de geene, die het zelve maar alleen hebben, niet zullen mogen participeren aan hoge Ampten van Regeeringen nog andere honorable bedieningen.

Maar het groote of volle Borgerrecht geeft, daarenboven de vryheyt om te konnen aspireren tot de bedieninge van allerhande Ampten ende officien in Politie en Justitie, zoo wel dezes Regeeringe concernerende, als ook die van des Stads wegen, binnen of buyten de Provincie worden vergeven ende besteld.

Alzo

Alzo nochtans dat alle de gene zo nu tegenwoordig het kleyne Borgerrecht hebben, zes maanden na de voldoeninge van 't groote Borgerrecht, ende d'andere ingeboorne van deze Stad ende Provincie, mitsgaders van *Wedde*, *Westerwoldingerland* ende *Drenthe*, twee Jaren na de betalinge van beyde Borgerrechten eligibel zullen zyn.

Maar iemant buyten bovengenoemde plaatzen zynde geboren ende in de Stad ingekoomen ofte noch willende inkoomen, zal doen blyken dat hy twaalf achtereenvolgende jaren de voorschreven Borgerrechten dezer Stad bevorens hebben gewonnen ende voldaan, ende geduyrende voorzeyde tyd in deze Stad *Fixum domicilium* gehouden, ten ware zodanige Perzoon aan een Borgers Dochter, ofte Borgers Weduwe mochte zyn ofte komen te trouwen, in welken gevalle dezelve na ommekomst van zes jaren eligibel zal zyn.

Welverstaande dat het Zyndicaatschap der Professoren dezer Provincie Academie ende deszelfs Kinderen, als ook de Kinderen der Predicanten dezer Stad van voorschreven jaren zullen zyn ende blyven geeximeert, ende als ingeboornen dezer Provincien gerekent worden.

De Privilegien van de Stad *Groningen* zyn groot, hebbende boven die van de *Ommelanden* het voorgaan, voorzitten, voorstemmen ende voorzegelen.

Heeft zedert het Jaar 1464. het recht om te mogen slaan goude en zilvere penningen.

Groot is de authoriteyt ende macht van de Raad; het zy dat men considerere de zaken van de Generale staat der vrye geconfereerde *Nederlanden*, of die van de Provincie van Stad en Lande, of byzonderlyk die van *Groningen* binnen de Stad, ende derzelver Gerechtigheden ende Domeynen daar buyten.

De Burgermeesteren ende Raad hebben de administratie van Civile en Criminele Justitie, van lage, middelbare ende hooge Jurisdictie, zy mogen maken, arresteren, publiceren, amplieren, restringeren, corrigeren, ter executie stellen, allerhande wetten, statuyten, decreten, resolutien, constitutien, edicten en ordinantien roerende de Politie behalven dat de regerende Raad over zwaarwegende zaaken gewoon is dikwyls mede te roepen den ouden ofte niet in den Eed zynde Raad ende de Gezwoo-

en Gemeente, om gezamentlyk te raden ende sluyten.

De Borgers en Ingezetenen der Stad *Groningen* zyn niet evocabel van eenig Koning, Prince, Staatschap, ofte Gerechtsbank, buyten de Stad, en men appelleert alhier in geen Civile noch Criminele zaken, als van den Raad aan den Raad, van dezelve aan dezelve.

Daarenboven heeft de Stad van *Groningen* het recht van Stapel, daar inne bestaande dat de Ingezetenen der *Ommelanden* de navolgende goederen ofte waren in de *Ommelanden* vallende ofte zynde, als Paarden, Veulen, Ossen, Koeijen, Botter, Kaas, Tarwe, Rogge, Gerste, Haver, Boekwyte zullen mogen verhandelen ofte uytvoeren, zonder die eerst binnen de Stad *Groningen* ter Stapel te brengen, eenen geheelen voormiddag, den tyd te rekenen van de uuren dat men gewoon is de markt aan te vangen, tot de middag toe. Worden e'r Paarden, Veulens, Ossen ende Koeyen van buyten ingebragt, ende in dezelve *Ommelanden* de tyd van drie maanden ofte langer gevoed ofte geweyd, mede voor goederen in de *Ommelanden* gevallen, gehouden.

Het is ook geen ~~kleyne~~ kleyne Privilegie voor de Stad *Groningen* het geene haar by het veertiende Artikel van de eerste definitive sententien van den 21 January 1597 is toegestaan, te weten: dat den Ingezetenen van de *Ommelanden* wel vry zal staan, te brouwen tot Huyzes nooddruft ende behoef, zonder nogtans dat zy zullen mogen Brouwen om te verkopen, of dat men by de tapmaten eenige Bieren in den *Ommelanden* zal mogen uytslyten anders dan *Groninger* Bieren.

De vermaarde Provinciale Academie, den 23 Augusti Anno 1614 in de Stad *Groningen* opgericht, verstrekt dezelve ook tot een zonderlinge eere ende luyster.

Boven en behalven de Souveraine Jurisdictie die *Groningen* heeft ende den Raad exerceert over haar Borgers, Ingebore, ende Vreemdelingen of Uytgeboren, hebbende te doen voor den Gerechten alhier, zo heeft de Stad *Groningen* noch andere Jurisdictien, zoo in de *Ommelanden* hier ende daar door 't recht van Hovelinkschap, als tot *Appingadam*, *Tiamsweer* en *Tinkweer*, tot *Baflo*, *Rancum*, *Maarhuyzen* en half *Mensingeweer*, tot *Bedum* en *Oudewierum*, tot *Ierum*, *Petersbuyren* en *Westernyland*, tot *Noord-*

wol-

wolde, tot *Obergum*, *Saxenhuyzen*, *Maaaslach*, *Maarhuyzeu* en half *Mensingenweer*, tot *Warfhuyzen*, tot *Winsum*. &c.

Maar inzonderheyt heeft de Stad *Groningen* een Souveraine Jurisdictie over het *Wold-Oldampt*. bestaande in zeventien Dorpen waar over de Heeren van de Raad een Drost stellen, van welkers Civile sententien men aan de Magistraat der Stad *Groningen* kan appelleren, maar in *Criminalibus* zo geeft den Drost definitive sententien.

Desgelyks zoo stellen de Heeren van de Raad ook jaarlyks over het *Klëyn-Oldampt* (bestaande uyt vier Dorpen) een Amptman, met gelyke macht als den Drost van het *Wold-Oldampt*.

Ook stellen de Heeren van de Raad jaarlyks over het *Gerecht* (anders het Gerichte van *Zelwert* genoemt en bestaande uyt twaalf Dorpen) een Amptman, dewelke uyt derzelver namen zal exerceren alle Civile en Criminele, hoge ende lage Jurisdictie, de Ingezetenen in goede politie regeren, op wegen ende wateren, op mate ende gewichten goede opzicht dragen, en by zich hebbende acht Gezwoorne Byzitteren, waar van als eene komt te versterven, zo zal den Amptman ende de zeven een ander in deszelfs plaatze verkiezen.

Deze Amptman is alleene wegens de Heeren van de Raad Rechter in het *Sappemeer*, welkers Jurisdictie is een groote uytstrek van Veenen en Landen, dewelke eerst zyn ontdekt ende gevisiteert door eenen *Cornelis Penzen* en *Cirsoiten* van *Rhenen* in het Sticht van *Uytrecht* en kort daar na een accoord opgericht tusschen de recht hebbende ende de Eygenaren van *Gripswolde* met Jonker *Jelis* van *Stoutenberg*, Borgermeester *Henrik* van *Amerongen*, *Cornelis Clerk*, ende *Mareus Christianus* van *Campen* in Compagnie zynde. Zoo dat Anno 1604. ten volge t'accoord by de Compagnie, de Veenen by *Forhot* zyn aangetekent om te graven, en met wyken en diepen verzien te werden. Doch na verloop van acht jaren deze Compagnie de kosten niet langer hebbende konnen rissen, hebben de Heeren Borgermeesteren ende Raad in *Groningen* van de Compagnie reeds het recht hebbende het zelve by transactie afgehandelt ende uyt de Veenen gekogt, latende voor eenige Jaren 232 roeden lengte ten Zuyden van het diep in haar uytstrek volgens verzegelinge. Daar op welgemelte Heeren ten dienst van veele Menschen dat werk van voornoemde

Meer by de hand hebben genomen, en Anno 1617 de werke zo verre gebracht, dat reeds daar 't onbruykbaar, wilt en hooge Veen het diep 1200 roeden geavanceert is, tot aan de kant van 't vreeſſelyke en vermaarde Meer, by vele ouden gemeenelyk *Sappemeer*, ook wel, om het groot gevaar van water, duyvels Meer genoemt, hebbende doorgaans op veel plaatzen, 16, 14, 12, 8, ende ten weynigſten 7 voeten water. Anno 1618 is het Meer drooge gemaakt, ende den volgende jaren met gruppen ende een deurgaande diep verzien van 460 roeden lengſte. Waar op is aangevangen de continuatie van 't zelve diep door 't hoge en wilde Veen van *Sappemeer* tot aan *Zuydbroek* over duyzend roeden lank, zoo dat Anno 1628 den 26 Maart het eerſte Schip daar is gevaren, en weynig dagen daar na de eerſte Wagen daar op is gevolgt. Zynde alzoo die van den *Oldampte* met een goede Schipvaart en Wagenweg geacommodeert, inzonderheyt met de afleydinge der wateren door *Sappemeer*, zoo door *Termunter*, Zyl plagten te uyt te loopen, nu door de Stad werden geleyd tot ſoulagement van derzelver Landen, onaangezien dat de gemeene Oldamſter Landen 4 voeten leger zyn dan wel de bodem van *Sappemeer*, welke Waterloop den 8 November 1637 zyn aanvank heeft genomen en nog dagelyks continueert.

Het voorzeyde *Sappemeer* nu droog en hart gemaakt, zoo zyn daar in Anno 1621 eenige woningen gezet, en is in verſcheyden plaatzen aan weder zyden by langes het diep gedeylt om door nieuwe inwoorders bezet te worden.

De Landen aan de Meyeren toegewezen, en dien volgens toegemaakt zynde, hebben tien jaren vrydom, maar daar na moet men voor yder gras, van 240 roeden *Groninger* mate, jaarlyks aan de Stad tot huyre betalen een halve ryksdaalder, en geven die van 't Veen van het geene daar gegraven werd de vierde torf aan de Stad, dewelke daar over een Rentmeeſter heeft geſtelt.

De Inwoonders van het *Sappemeer* zyn alzo vermeerdert dat dezelve volgens reſolutie van den 14 December 1633 een Rechter is gegeven met een Secretaris zonder Adſeſſoren in Civile en Criminele zaken van welkers Civile ſententien men alleene binnen tien dagen kan appelleren aan de Heeren Borgermeeren ende Raad.

Over *Weſterwolde*, beſtaande in vyf Dorpen, ſteld de Stad van

Groningen een Rechter, als mede een Rechter over *Bellingewolde* ende *Blyham*, van welkers ſententie men appelleert aan den Droſt van *Wedde* en *Weſterwoldingeland*, *Bellingewolde* en *Blyham*, van welkers ſententie men appel inſtitueert van de Heeren Hooftmannen, maar niet voor de Heeren van de Raad alhoewel dezelve ook de Keur van den Droſt hebben.

Dus verre van de Privilegien en Voorrechten der Stad *Groningen* buyten haar veſtinge. Binnen de Stad zyn Borgemeeſteren ende Raad het Hooft van de Republyk; dewelke nogtans verkoren worden by ofte van wegen de Gemeente, gepreſenteert door een minder getal van vier-en-twintig Perzonen gezeyt de gezworen Gemeente.

De Keur van Borgermeeſteren ende Raad geſchied jaarlyks op navolgende maniere: de Heer præſiderende Borgemeeſter zal uyt name van Borgemeeſteren ende Raad, de Heeren Borgermeeſteren ende Raad mitsgaders gezwoorne Gemeente tegens den 8 February (zynde van ouden tyden den gewoonlyken Keurdag van de Raad dezer Stad) tot acht uvren in de Kerken, en tot negen uyren daar aan volgende op het Raadhuys by haren Eed dagen laten. Tegens voorſchreven Keurdag zal niemant van de Gezwoorne Gemeente zonder expres conſent van de Raad uyt de Stad mogen reyzen, ofte zich anderzerzints, als in voorval van ziekte ofte verſterf van Vrouwe abſenteren, op pæne af blyvende voor dat maal niet gekoren zal mogen werden, ja 't gehele Jaar uyt den Raad moeten blyven. De Gezworens by de Heeren van de Raad in de Raadkamer vergadert zynde, zoo zal de Secretaris opentlyk en onderſcheydentlyk de Keurwetten voorlezen. Na welker lecture de Heer Præſiderende Borgemeeſter vyf zwarte bonen met andere witte bonen zal vermengen, dewelke te zamen uyt maken zullen zodanig getal als daar Perzonen van de gezworen Gemeente zullen zyn gecompareert, zo dat yder Comparant van haar by lottinge een Bone kan te delen vallen. De Bonen (dewelke van goud gemaakt zyn, en zommige van dezelve zwart zommige wit geamilieert) alzoo onder malkanderen vermengt, zal de Præſiderende Borgemeeſter in een verdekte hoed werpen, zynde boven op de Kappe van dezen Hoed geborduyrt het wapen van de Stad *Groningen*, om de kappe Staat *Libertatis Ergo*, en om de rant: *ſummum Libertatis eſt*

testimonium moribus & legibus suis uti. Waar na de gezworen Gemeente successivelyk van haar plaatzen zullen opstaan, nemende een yder een Boon uyt den verdekten Hoed, dezelve op de Tafel voor de Præsiderende Borgermeester nederleggende.

De geene zoo de witte Bonen mogten ten deele vallen, zullen wederom op haar respective plaatzen gaan zitten, maar de geene, dewelke de vyf zwarte Bonen by zodanige lottinge mogten trekken zullen op de vloer blyven staan, en na gedane Eed terstont, zonder haar met iemand te mogen beraden ofte spreken, in een ander Kamer te vertrekken, en aldaar tot de Keur treden, kiezende de bequaamste om te Raden voor de welvaart van de Stad, ende recht te rechten tusschen partyen, zullende moeten zyn vry ende echt geboren, Lidmaat van de ware Christelyke Gereformeerde Religie; een goed Patriot ende Liefhebber van de welstant en Privilegien dezer Stad, oud volle vyf-en-twintig jaren, drie jaren bevorens Eygenaar van een Huys in deze Stad, daar een Raadsheer met eeren in mag wonen, ten minsten drie duyzend daalders waardig, hebbende het grote en kleyne Borgerrecht dezer Stad. De Syndicus, Rentmeester ende Secretarisen dezer Stad, zullen binnen de tyd van acht jaren, te rekenen na dato van haar respective Eeden niet mogen in den Raad of eenig ander Ampt gekoren werden, zoo nogtans dat den ingank van 't laaste jaar zal worden gerekent als of het zelve volgeyndigt waar.

De geene, zo jaarlyks op den 8 February in den Raad gekoren werden, zullen daar twee jaren in blyven, en zullen de Borgermeesteren ende Raadsheeren, zoo jaarlyks in Februario op *St. Peter* uyt den Raad afgaan, in een ander Ampt of commissie van Staat verkoren worden. Maar als een Raads Perzoon een jaar uyt den Raad is geweest is, zal dezelve wederom eligibel zyn, om door den Raad ofte gezworen Gemeente verkoren te mogen werden. De nieuws verkorenen zullen aan den Raad geapprobeert te werden, het welk niet geschiedende, zoo zullen dezelve Keurheeren in des gewarten plaatze een ander kiezen. De Keur geapprobeert zynde, zoo zullen de acht nieuwe Raadsheeren, met de acht oude, zoo in 't naast voorgaande jaar in den Raad gezeten hebben, gaan van het oude Rechthuys om aldaar onder den blooten Hemel den Eed te doen, maar de Absen

ſente doen by haar wederkomſte den Eed in het Raadhuys, en die ziek zyn, werd den Eed in haar Huys af genomen.

Des volgende daags na de gedane Eed, zynde jaarlyks den 9 February zullen gemelte Raadsheeren van haar zelfs op 't Raadhuys te zamen komen, ende zullen uyt haar zeſtien kiezen vier Borgemeeſteren by haren Eed, die hen dunken bequaamſt en bevoegſt daar toe te wezen, ende de vier zullen voort, aleer zy ſcheyden, gaan van 't oude Rechthuys en zweeren dat zy het inkomende jaar Borgemeeſter zullen zyn. Zoo wanneer een ofte meer Borgemeeſteren ofte Raadsheeren in den Eed mogten komen te verſterven, zullen Borgemeeſteren ende Raad een ander Raadsheer in des overledenen plaatze binnen acht dagen na deszelfs begravinge mogen kiezen, dewelke in den Raad zal blyven ende afgaan, gelyk den verſtorvene, indien hy geleeft hadde, zoude gedaan hebben, maar by aldien binnen die tyd de plaatze van de Heeren van de Raad niet en werd beſtelt, zoo werdt dezelve op zyn tydt van de Gezwooren Gemeente vergeven.

De Keur van Taalmannen ende gezwooren Gemeente geſchied jaarlyks acht dagen na de Raadskeur, op den 15 February, wanneer dezelve op negen uyren op 't Raadhuys werd geciteert en aldaar door het trekken van Boonen (gelyk van de Raadkeur gezegt is) de electie werd gedaan, aan de Raad gepreſenteerd, en van dezelve geaprobeert, dewelke dan twee jaren in den Eed zyn. Welke Eed van de twaalf nieuwe ende de twaalf oude Gezworens des anderen dages op den 16 February in het Raadhuys werd gedaan, doch in gevalle een Gedeputeerde wederom in zyn rang mogte aangaan als Gezwooren, zal dezelve op den 22 February zyn Eed werden afgenomen. De drie Taalmannen, dewelke het woord uyt de name van alle Gezwoorens doen, werden ook op den 15 February, niet door Bonen maar door meerderheyd van ſtemmen verkoren.

De Taalmannen ende gezworen Gemeente moeten ook zyn vry ende echt gebooren, in geen vreemde Heeren dienſt, noch van dezelve eenige gagie ofte jaargeld ontfangende, Ledematen van de ware Gereformeerde Chriſtelyke Religie, goede Patriotten ende Liefhebbers van de welvaart ende Privilegien dezer Stad, oud volle vyf-en-twintig jaren, hebbende het kleyne en groote

Borgerrecht dezer Stad. Haar Ampt bestaat principaal hier in, datze jaarlyks de Keur van Borgemeesteren ende Raad en van haar eygen Collegium doen, datze jaarlyks met de Heeren van de Raad in de week voor Paasschen innemen de reekeninge van de Rentmeester dezer Stadt, dat zy Borgemeesteren ende Raad zullen houden in haren rechte, ende by hen komen als zy haar Bode zenden, ende het beste te helpen raden van de Gemeente ende van de Stad van *Groningen*, ende vermelden den Raad 't geene de Raad ofte de Gemeente dezer Stad hinderen ofte schaden mogte, ende dat zy geene verzamelinge ofte verbond maken zullen, dan gezamentlyk met Borgemeesteren ende Raad bovengenoemt, ende buyten haar consent niet, ende dit onverbroken te houden.

Op den 22 February werd jaarlyks door de twee afgegane Borgemeesteren ende zes Raadsheeren de Keur gedaan van het Giltrecht, van het Stapel en Waterrecht, bestaande uyt twaalf Perzonen, vier aangaande, vier continuerende, en vier uyt den Eed met haren Secretaris, waar van de oudste van de aangaande rang, en van de continuerende rang Busheeren genoemt werden, die van de ander Giltrechts Heeren daar toe werden verkoren, over welke acht in den Eed zynde Heeren, de Heeren van de volle Raad jaarlyks een Præsident stellen, dewelke Olderman genoemt werd. Haar Ampt ten opzigte van het Waterrecht is een Civile en Criminele Jurisdictie, voor zoo verre eenige faictelykheeden mochten voorvallen. Ten opzigte van het Stapelrecht, bestaat haar Ampt in het straffen van de Contraventeurs van het Stapelrecht, en in het afvorderen van de breuke daar toe staande, te weten: een Mark geldts, zynde tachtentig daalders van een *Ommelander* ofte Vreemdeling, en een half Mark van een Borger, en dat volgens Privilegien van Duc *d'Alba* tot *Brussel* gegeven in den Jare 1571. den 7 Augusti, en devisien van haar Hoog Mogende van den Jare 1597 ende 1599.

Van deze breuke plag te voeren de Koning, de Stad ende de Olderman elk een derde part te genieten, maar nu ontfangt de Olderman twee derde parten ende de Stad een, waar toe de Busheeren zyn aangestelt om op het interest van de Stad te letten. De contraventie tegen dit Gerechte bestaat daar in, dat niemant in de *Ommelanden* mag koopen of verkopen eenige waren

ren in de *Ommelanden* vallende of zynde, als Boter, Kaas, Osſen, Koeijen, Paarden, Veulen, Koren, Tarwe, Garſte, Rogge, Boekwyten, ten zy dezelve eerſt binnen *Groningen* ter Markt op Stapel zy gebragt, en aldaar de gehele voormiddag geſtaan heeft. Mits nochtans dat de eene Huysman van de ander zonder breuke wel mach koopen in de *Ommelanden* het geene hy tot Huys nooddruft of zyn beſlag of tot venſterneringe van nooden heeft. Ook mach niemant eenige andere als *Groninger* Bieren in de *Ommelanden* by Tapmate verkoopen by arbitraire ſtraffe. Vind zich nu iemant bezwaart by de ſententie van de Giltrechts Heeren, het zy Vreemdeling of Ingezetenen van de *Ommelanden*, die kan daar van aan de Hooge Juſtitie Kamer appelleren, is het een Borger hy ſtelle zyn appel in voor de Heeren Borgemeeſteren ende Raad.

Tot bevorderinge van het Stapelrecht werd de Olderman alle jaren een Mandaat van maintenu by de Hooge Juſtitie Kamer verleent, ende een Hooftmans Dienaar, als hy uyttrekt om frauden te ontdekken, mede gegeven.

Anno 1613 is by Burgermeeſteren ende Raadtsampt Taalmans ende gezworen Gemeente beraamt ende den 19 May deszelvigen jaars met de groote klokke gepubliceert de Ordonnantie op de Wees-Kamer beſtaande tegenwoordig uyt vier Heeren, waar van drie in den Wet zyn, en alzoo *per vices* of en aangaan. Haar ampt beſtaat voornamentlyk hier in: datze goede getrouwe opzienders ende verzorgers der onmondigen, minderjarigen ende onnozelen Perzonen zullen wezen, en vlytige toeverzicht dragen, dat de zelve met Voogden beſonderlyk werden voorzien, en zullen alle jaaren van hare Voogden rekenſchap ende bewys ontfangen, ende den inventaren ende Staat der voorſchreven Perzoonen goederen wel perfectelyk doen regiſtreren, ook goede achtinge nemen, dat geen onnutte pleyten van wegen eenige onmondige minderjarige Perzonen geinſtitueert noch derzelviger penningen ledich by Voogden beligging blyven, dan in tydts wederom op goede wiſſe borge of onderpanden belegt mogen werden, als mede haar Huyzen, Landen, ten hoogſten verhuurd, &c.

Bovengenoemde Wees Heeren zyn met eenen ook Commiſſarizen van de Huwelyks zaaken, en moeten alle de geene de-

welke

welke trouwen willen, zich by haar aangeven, en de Gebooden laten aanteykenen, om vervolgens volgens Kerken-Ordre afgekondigt te werden.

Desgelyks is in de Stadt *Groningen* een Collegium van acht Perzoonen Cluft-Heeren genoemt, waar van de oudfte altydt prefident is, en by verfterf zoo hebben de zeven overgeblevene de Nominatie van drie Perzoonen, waar uyt de Heeren van de Raad dan eene in de plaatze van de verftorvene verkiezen. Haar plicht is goede opficht te nemen dat de Straten en wegen in deze Stadt op Stadts Tafel, doen veranderinge van wallen of anderfins niet benaut ofte bekrenckt werden. Dat niemandt in deze Stadt ofte Stadts-tafel, eenige oude woninge zal mogen afbreeken, en daar in plaatze andere nieuwe timmeringe doen, ten zy zaake van de Heeren van de Cluft, daar toe fpecialyken verzocht zynde, al voren zwettinge en royenge behoren zullen zyn angewezen, by pœne van dadelyke demolitie en arbitraire breuke der Heeren van de Cluft. Alle Kaften en ftaakkettingen van de behuyzingen zullen voortaan niet hooger werden gemaakt, als voor op de hoogfte van vier, en achter op vyf voeten: doch een wynig hooger ofte leeger na gelegentheyt van plaatze, by pœne van daadelyke demolitie. Sullen ook alle Leyften niet verder als zes voeten van de gevels, ende dat dat doorlugtig en open, zonder die te bekleden, werden gemaakt, by pœna als vooren. Yder zal zyne Wanden tuffchen de behuyzinge niet langer moogen maaken als 14 voet, by arbitraire ftraffe van de Cluft. De Heeren van de Cluft zullen door 't geheel Jaar, wanneer nodich, in en buyten de Stadt viziten doen, ten eynde by haar op het vervallene wel geinformeerd hebbende, ordre moogen ftellen tot fpoedige reparatie, en zullen mede goede zorge dragen dat alle opflagen op het diep verftaan op de wydte van 28 voeten blyven ombelemmert. De oculaire infpectien van alle queftien tuffchen Borgeren en Inwoonderen ontftaan, roepende ongevangene timmeringe, Huys wettinge, dryval en Water-leydingen, &c. komen in *Prima* inftantie aan de Heeren van de Cluft, van welker zententie men binnen 24 uuren kan appelleren aan de Heeren van de Raad.

De Heeren van de Cluft zullen na ouder gewoonte tweemaal

des

des jaars Zeet houden in 't Koor van Martini Kerk, en aldaar door last en uyt name van de H. Heeren Borgermeesteren en Raad de Rotgezellen en Rentmeesteren wel scherpelyk afvragen, of zy ook in haare rotten hebben woonen, eenige infame disqualificeerde Bedelaars, die zich niet te wel mochten comporteren en hun zelfs niet kennen erneren, of ook in de respective rotten eenige smokkeltappers, ofte andere, die Hoer en oneerlyk Huys houden, zyn wonende, en wat voor Perzonen dagelyks in haare Huyzen zoo wel, als met haare nabuuren in twist en oneenigheyd zyn bevonden, welke aangebrachte namen, en woonplaatzen der qualyk ofte oneerlyk Huyshoudende Perzoonen door den Secretaris van de Cluft pertinentelyk zullen werden opgeteykent, en in handen van de Heer preziderende Borgermeesters overgelevert, om tegens dusdanige Perzoonen gedaan te werden na rechte.

Ook zullen de Heer van de Cluft ten minsten tweemaal des jaars, by de respective Hop-Mannen Lieutenants ende Vaandrigs de Brand-Emmers en by de Rotmeesteren de Ys-Bylen, rot-haaken rot-lynen, en rot-leedders moeten viziteeren.

De Heeren van de Raad vergeven ook de Vacantie plaatzen van de Hopmannen, Lieutenanten, ende Vaandrageren des Borgerlyken Regiments, bestaande uyt achtien Compagnien.

Den 21 Jebruary werden jaarlyks door de twee continuerende ende de twee aangaande Borgermesteren verkoren de Voogden van Kerken, Gasthuyzen en Weeshuyzen, die dan jaarlyks van haar administratie aan Raads Gecommitteerden rekenschap moeten doen.

In het geestelyke bestaat de Kerken raadt uyt negen Predicanten, uyt zestien Ouderlingen, daar van vier uyt de Heeren, vier uyt de Geleerden, en acht uyt de Borgeryen, dewelke haar leven lank in haar dienst continueren, hier by wert een Boekhouder der gemeene Armen en achtien Diaconen gevoegd, deweike vier Jaaren in haar dienst continueren, en daar na noyt wederom ingekooren werden.

De vacante militaire plaatzen van Colonels, Lieutenant Colonel, en Majoor werden by de Staten van de Stadt en Lande vergeven, maar de plaatzen van Ritmeesters, Capiteynen, Lieutenanten, Cornetten, Vaandragers, met derzelver Solli-

citeurs, werd by tourbeurten vergeven dan by de Heeren van de Stad, dan by de Heeren van de *Ommelanden*. De geene, welke in dit Landschap in eygendom bezit een Huys, met dertig grazen Lands, leggende onder een Dorp, ende het zelve by Schat-register, waardig zynde ten minsten duyzent *Embder* gulden, ende acht Caroli gulden, ofte daar boven in yder verpondinge doende, het recht hebben om in de Staats vergaderinge te compareren, zonder onderscheyt van Edel ofte on-Edel. Het welke breeder kan gezien werden in de decizie, reglement ende wet, by de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der vereenigde *Nederlanden* op den 19 April 1659 gearresteert, mitsgaders naarder correctie ende ampliatie by eenjarige *Ommelanden* rezolutie vast gestelt, ende by de Hoog-gemelte Heeren Staten Generaal den 22 February 1663 geapprobeert, dewelke naderhant binnen *Groningen* door den druk gemeen is gemaakt.

Dus verre van de Polityke Regeeringe: het administreren van de Justitie in de *Ommelanden* is tegenwoordig in de macht van particulieren die dat regt door koop aan zich hebben bekomen, en door versterf op haar Erfgenamen komen na te laten, dewelke dat recht wederom konnen gebruyken, of voor een jaar door een ander laten bedienen, of door verloop aan een ander in eygendom over doen.

De opzigt op Zylen en Zee-dyken in deze Provincie is ook door verkoop (exemt in het *Oldampt*) in de handen van particulieren gekomen, onder de name van Schepperen bekent, warvan in deze Provincie verscheyden Collegien zyn, en onder de zelve drie, dewelke de privilegie hebben, dat men van haar zententie geen appel kan institueren, werdende genoemt: de Heeren Schepperen van de drie *Delf-Zylen*, van de *Winsumer* en *Schaaphalster Zylen*, ende van de *Aduwerder Zylen*. Van dewelke breeder kan gezien werden de polityke Almanak, waar in de bestelling der Generaliteyts, Provinciale, ende voor yder Lidt particuliere Ampten, van de Provincie van Stadt en Lande, mitsgaders, de Namen der Heeren Predicanten, praktizerende Doctoren en Advocaten ende militaire Officieren, &c. dewelke jaarlyks binnen *Groningen* door den druk werdt gemeen gemaakt.

DERDE

DERDE HOOFDSTUK.

Generaliteyts Ampten.

STaten Generaal, zyn drie Heeren van de Stad en drie Heeren van het Land, makende zes te zamen, en dan de Heeren Raden van Staten, een van de Stad, een van het Land, voorts tot de Generaliteyts Rekenkamer, een van de Stad, een van het Land, in de Admiraliteyt tot *Amsterdam*, een Heer; maar in de Admiraliteyt tot *Harlingen*, ordinaris twee Heeren, een uyt de Stad, een uyt het Land, en de extraordinary wederom twee Heeren, een van de Stad en een van het Land.

Bewinthebberen der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, vergaderen alle veertien dagen, Donderdags ten een uyr; en zyn zamen twaalf Heeren, met een Boekhouder.

Het Krygs-Gerichte, hout Dingsdags en Saterdags ten 8 uyre Rechtdag, heeft een Præsident, en twee Adsessoren, nevens een Secretaris. Tot Monster-Commissarissen zyn twee van de Stad, en een van 't Land by beurten.

PROVINCIALE AMPTEN.

De Heeren Hooftmannen, zoo als zy zitten en stemmen, zyn acht Heeren. Twee Secretarissen, een Ontfanger der Koopschatten, een Ontfanger van de Cameralen breuken.

Rechtdagen en Commissien van de Heeren Hooftmannen.

De Mandaten van *Fivelingo* en *Westerwoldingerland*, worden gemaakt, des Woensdags en Donderdags voor de middag; dienende des Maandags de *Westerwoldische* zaken en Quartiers Appellen, en is op Dingdag ordinaris Rechtdag van *Fivelingo*: zynde hier toe gecommitteert, twee Hooftmannen en een Secretaris.

De Mandaten van *Hunzingo* werden gemaakt, Vrydags en Saterdags voor de middag, dienende de Appellen des Woendags, ende ordinaris zaken des Donderdags: hebbende twee Heeren, en een Secretaris.

Wester-Quartiers Mandaten worden gemaakt, des Maandags

alleene, deszelfs Appellen, gedefendeert op Vrydag, de ordinaris Rechtdag is op Saterdag, hebbende tot Gecommitteerden drie Heeren en een Secretaris.

NB. Maandags, Woendags, en Vrydags namiddags om half twee, dienen de ordinaris Commissien van het Quartier; Dingsdags, Donderdags, en Saterdags, dienen de Convocatien der Crediteuren, en worden de Præferentie oordeels gepronuncieert.

De Heeren Hooftmannen houden Jaarlyks ook twee Warfdagen, voor de Ooster-Warf des Maandags na *Lætare*, ende d'eerste Maandag na den zeventienden September: desgelyks ook twee Warf-dagen voor de Wester-Warf, t'elkens acht dagen na de Ooster-Warf.

Voorts zyn hier de Heeren Gedeputeerden Staten, acht in getalle van de Stad en 't Land. Twee Secretarissen, een Ontfanger Generaal, een Rentmeester, een Artillerye Meester, een Ontfanger van de Collaterale Successie en vrywillige verkopingen, Een Advocaat Fiscaal, een Commys Provinciaal.

Rechtdagen der Heeren Gedeputeerden volgens Usantie. Maandag *Fivelingo*, Dingsdag de Stad, Stads-Tafel en 't *Gorecht*, Woensdag *Hunzingo*, Donderdag het Wester-Quartier en 't *Oldampt*, des Vrydags en Saterdags, Vacantie.

Commissien der Heeren Gedeputeerden. Tot visite en bevorderinge van de nodige reparatien van de Provinciale Dyken, Post en Paalwerken, en Trekpaden in *Hunzingo*, ende de Eylanden, mitsgaders het Generaliteyts Magazyn, en Kruythuyzen alhier, en reparatie in de Stad zyn drie Heeren en een Commys.

Tot visite en bevorderinge van de nodige reparatien van de Generaliteyts werken ende Magazynen in de Frontier-Schanzen op de *Bourtange*, *Bellingewolde* en *Winschoten*, voorts van de Forten en Redouten daar omtrent. Item *Lier-Oort*, en *Delf-zyl*, als mede het Klooster ter *Apel*, mitsgaders de Magazynen van de Generaliteyt tot *Embden* en *Coeverden*, zynde twee Heeren, dewelke daar toe een Ingenieur, neffens eene van de Clerquen zullen mogen gebruyken, volgens vorige observantie.

Tot de vizitie en bevorderinge van de noodige reparatien van het Trekpad van *Groningen* naar *Delft-Zyl*, van de Dyken, Post en Paal-werken de Provincie incumberende in *Fivelingo*, als mede

de

de Dyken, Poſt en Paal-werken in 't *Kley-Oldampt*, zyn twee Heeren en een Commys.

Wel verſtaande dat de zaken zoo de geheele Tafel raken, tydelyks ook aan de volle Tafel, op het rapport der Heeren Gecommitteerden, *per vices* te ſtellen, zullen worden afgedaan.

Provincialen lopende Commiſſien, tot de Petitien van den Raad van Staten, en dezer Provincie Finances; een Borgermeeſter, vier Raadsheeren, die in der tyd Præſiderende, vier Gecommitteerde Raden der *Ommelanden.* Tot d'Ontfanger Generaals Rekeninge; een Borgermeeſter, acht Raadsheeren. Tot de Rentmeeſters Rekeninge; een Borgermeeſter, acht Raadsheeren. Tot de zaken van de Admiraliteyt; een Borgemeeſter, zeven Raadsheeren. Tot de Revyzen; een Borgermeeſter, zeven Raadsheeren, in der tyd Præſiderende, vyf Gecommitteerde Raad der *Ommelanden.* Tot de Limyt-Scheydinge; een Borgermeeſter, dry Raadsheeren, vier in der tyd Præſiderende Gecommitteerde Raad der *Ommelanden.* Tot de Munte; een Borgermeeſter, zeven Raadsheeren. Tot de Noorder Indykinge; een Borgermeeſter, vier Raadsheeren, vier in der tyd Præſiderende Gecommitteerde Raad der *Ommelanden.* Tot de Subſidien; een Borgermeeſter, zeven Raadsheeren. Tot de Defroyementen; een Borgermeeſter, zeven Raadsheeren. Tot de Appoinctementen; een Borgermeeſter, vier Raadsheeren, zes in der tyd Præſiderende Gecommitteerde Raad der *Ommelanden.*

Generale Subſtitutie. Aan de zyde van de Stad, by abſentie van een Borgemeeſter, eene van de drie andere Borgermeeſteren, ende by abſentie van een, of meerder Raadsheeren, of de Heer Syndicus, een of meer Raadsheeren.

En aan de zyde van de *Ommelanden*, by abſentie van de Heer Præſiderende Gecommitteerde Raad, de eene ofte andere Heer ende de Heer Syndicus en Secretaris, ende in kas van meer Heeren, de eene ofte ander Heer.

Van de Provinciale Rekenkamer zyn zes Heeren en een Secretaris. Zes Heeren zyn Curatores Academiæ.

Order der Rechtdagen voor de H. Heeren Borgermeeſteren ende Raad. Maandag voormiddag Polityke en Requeſtdag, nevens Fiſcaals Actien.

Dingsdag voormiddag Rechtdag van Stads zaaken voor de

volle Raad, Achtermiddag Stads Neder-Gerichte.

Woensdag voormiddag Appel dag van volle Raadt, en *Gorechter* Sententien, Achtermiddag Stads Neder-Gerichte.

Donderdag voormiddag Polityke en Fiſcaalsdag, Achtermiddag *Oldampſter* Commiſſien.

Vrydag voormiddag *Oldampſter* volle Gerichte, en *Sapmeerſter* Appellen. Achtermiddag *Oldamſter* Neder-Gerichte.

Saterdag voormiddag Rechtdag van Stads zaken voor de volle Raad.

Verdeelinge van de Commiſſien des Raads, zo Borgermeeſteren als Aſſeſſoren.

1. Fortificatien der Stad *Groningen*, *Midwolda*, *Ooſtwolde*, *Beerta*, *Winſchooten*, *Finzerwolde*, 't *Sapmeer* en *Foxhol*, *Wolde* en *Wolfsbergen*, met den aankleve van dien, *A Kerke*, *Aduwerder* Gaſthuys, *Mepſchen* Gaſthuys, en Vrouw *Anna Varvers* Gaſthuys. Inneeminge der rekeninge van den Droſt des *Oldampts*, ende van het *Zylveſt* van *Termunten*, mitsgaders van de Rentmeeſter, aangaande de Veenen in *Sapmeer* en *Veendam*.

2. De Trekpaden ende de Stads gronden, *Scheemda*, *Eexta*, *Meden*, *Hilligerlee* en *Weſterlee*, 't Groene en Blauwe gecombineerde Kinderhuys, *Geertruyts* Gaſthuys, Arme-huys zittende te zamen met *Eenens* Gaſthuys, en 't Arme Convent met *Geesjen Egbers* Gaſthuys gecombineert, *Geertjen Schildts* Gaſthuys, en *Ubbena* Gaſthuys. Inneeminge der rekeninge van de Droſt van *Wedde* en *Weſterwoldingeland*, *Bellingewolde*, *Blyham*, met de inneminge van de Grondpachten van de Stad, ende van het Trekpad, als mede het uytmodderen van 't *Schuytendiep*.

3. Diepen, Straten, en Huyzen dezer Stad, *Noortbroek*, *Zuydbroek*, *Muntendam*, *Veendam* en *Wildervank*, *Weſterwolda*, de *Peekel A*, *Antony* Gaſthuys, H. Geeſt Gaſthuys, *Martini*, *Walburgis* en *Noorder* Kerken, *Zeyltjes* Gaſthuys. Inneeminge van de rekeninge van den Amptman van het *Gorecht*, en Richter in 't *Sapmeer*, als mede van de Veenen in de Pekel, en om het derde Jaar de rekeninge van de Koopſchatten der Richteren van *Vlachtwedde* en *Bellingewolde*.

4. De materialen dezer Stad, het *Gorecht* en *Kleynoldampt*, 't *Fraterhuys*, *Jacobi* Gaſthuys, 't Borger Weeshuys, ende de Predikanten goederen, als mede *Baroldi* of *Jan Luytjes* Gaſthuys De reke-

rekeninge van den Amptman des *Kleynoldampts*, van de Administratoren der Pondkamer, de Wyn en Brandewyn Accys, de Verpachtinge der Stads Accyzen.

NB. de vier Borgermeesteren hebben in te nemen de reekeninge van Vrouw *Menolda* Convent,, van de Olderman van het Stapelrecht, van des Stads Advocaat ende van de Olderman en Hovelingen van de Brouwer Gilde.

De vier oudste Raadsheeren nemen in de rekeninge van de Bank van Leeninge over de verkofte Panden.

Twee Raadsheeren nemen in de rekeninge van de Uytmynder, wegens goederen by executie verkoft.

De Commissien, die tydelyks voorvallen, ende in de verdeelinge niet begrepen zyn, komen aan de Præsident ende zyn Edelheyts Adsessoren, als ook het Examen van Criminele Gevangenen.

Gecommitteerden tot de Stads Rekenkamer; een Borgemeester, twee Raadsheeren, een Syndicus, een Rentmeester, een Secretaris, een Taalman, een Gezwooren.

Scholarchen; een Borgemeester, een Raadsheer. Tot de *Latinæ Linguæ Præceptores*, zyn negen Heeren.

Drost der beyde *Oldampten*; hout Rechtdag op Maandag en Dingsdag met een Landschryver. Drost van *Wedde* en *Westerwoldingeland*, *Bellingwolde* en *Blyham*; hout Rechtdag op Vrydag. Den Amptman van 't *Gorecht* en Richter in 't *Sapmeer*, met een Secretaris.

NB. De Amptman hout op ten tien uyre, des Vrydags het Gerichte van *Zelwert*, ende des Saterdags van het *Sapmeer*: en heeft drie Appel-dagen ofte Hooft-dingen, dewelke worden gehouden des Woensdags voor midvasten, voor *St. Jacob*, ende *St. Marten*, hebbende als dan acht Byzitters, anders maar twee.

De Amptman van 't *Kleynoldampt*, hout Rechtdag op Saterdag. De Richter van *Westerwolde*, hout Rechtdag op Woensdag. De Rechter in *Bellingewolde*, en *Blyham*, hout Rechtdag op Donderdag, met twaalf Taalmans en Gezwoorne Gemeente.

Elf Continuerende; dartien uyt den Eed.

Het Gilt-recht, waar van de verkiezinge op den 22 February op de Nieuwe Kamer door de afgegane Borgemeesteren ende Raadtsheeren wort gedaan, wort gehouden des Saterdaags

'smor-

s'morgens om 10 uuren, van een Olderman, een aangaande, drie Bus-Heeren, een continuerende; drie Bus-Heeren, vier buyten den Eed, vier Wees-Heeren en een Secretaris, zitten des Maandaags en Donderdaags, agt Kluft-Heeren, en een Secretaris een Rentmeester der Veenen van de Stadt en *Sapmeer*, *Veendam* ende de Peekel, als ook van de Goederen van het Clooster ter Apel, een Stadts Artillery Meester, een Rentmeester der Predicanten Goederen, een Ontfanger der Mandaats en andere breuken van den *Oldampte*. In de Pontkamer, een wegens de Stad, een als gezwooren, een wegens de Gilden.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de OMMELANDEN.

ZY werden verdeeld in dry quartieren, welke zyn

Hunzingo.
Fievlingo.
Westerquartier.

In yder zyn zeer veele Hoog en oud Adelyke slooten en Huyzen, dewelke wylze in de Ampten die hier volgen met haare Dorpen meest aangeraakt werden; niet byzonder zullen opgenoemd, behoeven te werden, de Ampten van en in de *Omlanden* zullen de zaken genoegzaam verklaren, zo als de zelve hier volgen.

OMLANDER AMPTEN.

Negen Heeren Gecommitteerde Raden der *Ommelanden* tusschen de *Eems* ende *Lauwers*, het Recht wordt in de *Ommelanden* aangezwooren, den 8 Maart.

Den 1 May *Holwyrda* en *Marssum*, *Homsterlant*, of *Oldehove*, *Nyehove*, en *Saxum*, *Visvliet*, den 2 May. Den *Dam*, *Tjansweer*, en *Opwyrda*.

Dingsdaags na *Jubilato*, *Tezinge*, *Ten Bour*, *Garmerwolde*, *St. Anna*, en *Heydenschap*.

Op Pinxter Avondt, *Harckstede*, *Scharmer*, *Siddebuyren* en *Oostwoldt*.

Dingsdaags na Pinxteren, *Ooster-Wyewert*, *Crewert*, en *Jukwert*.

Der

Derde Dingsdaags na Pinxteren; *Eester-Rechs*, waar onder, ten *Post*, *Wittewierum*, *Garrelsweer*, en een gedeelte van 't Land, *Lopperzum* en *Wirdum*, *Ryp*, *Leermens*, *Enum*, en een gedeelte van 't Landt, *Vierbuyren*, of *Losdorp*, *Spyk*, *Bierum*, en *Godlidze*.

St. Jans Onthoofdinge den 29 Augusti, tot *Oosterwaart*, *Wester-waart*, en *Middel-waart*.

Op Hemelvaarts *Adorp* en *Harssens*, *Baffloo*, *Ranum*, *Maarhuyzen*, en half *Menzingerweer*, *Bedum* en *Onderwierum*, *Cloosterbuyren*, *Eenrum*, *Peterbuyren*, en *Wester-Nylant*, *Elderhuyzen*, *Ezinge*. *Feerwert*, *Hardeweer*, *Hoog-Kerke*, *Leeg-Kerk* en *Dorquert*, *Mieden*, *Noordwolde*, *Obergum*, *Saxumhuyzen*, *Maarslagt* en half *Menzingeweer*, *Oosterdeel-Langewoldt*, of *Faan*, *Nye-Zyl*, *Nye-Kerk*, *Noordhorm*; *Oldekerke*, en *Zuydthorm*, *Rasquert*, *Tinallinge*, en *Anhel*, *Sandeweer*, *Oldenzyl*, *Ooster-Nylant*, en *Rottum*, *Zuydwolne*, en ter *Laan*, *Uythuyzen*, *Usquert*, *Warffum* en *Breede Warfhuynen*, *Westerdeel-Langewoldt*, of *Doesum*, *Gryps-Kerke* ten Zuyden van de Straate, *Groote-Gast*, *Lutke Gast*, *Luyrwolde*, *Opende* en *Sybaldebuyren*, *Winsum* en *Bellingeweer*.

Staande Jurisdictie is tot *Aduwert*, *Fransum*, *Garnewert*, den *Dam*, *Hooge-Mieden Oosium*, en *Wiorum*, de *Campen*, (als gezepareerd van *Wee* en *Zuyerdyk*) *Cantens*, *Stitswert*, en *Eppenhuyzen*. *Delf-Zyl*, (toebehoorende de Heeren van de *Ommelanden*) *Dyrhorne*, *Farnizum*, *Heveskes*, *Weywert*, *Oterdum* ne *Mithuyzen*, *Hellem* en *Schilwolde*, *Hornhuyzen*, *Huyzinge* en *Menkeweer*, *Loens* met *Annexen*, *Lellens*, (als gezepareert van *Stedum*) met *Annexene*, *Middelstum*, *Doornwert*, en *Wester-Wytwert*, *Platvoets-Huys*, (toebehoorende de Heeren van de *Ommelanden*) *Sauwert*, *Stogteren* en *Colham*, *Stedum*, *Wester-Embden* en *Garshuyzen*, *Vierhuyzen*, *Uytwyrda en Solwert*, het groote Reedtschap, of *Ulrum*, *Vliedorp* en *Nykerk*, *Vredewolt*, of *Leege*, *Mieden*, de *Leeke*, *Lettebert*, *Marum*, *Midwolde*, *Nybert*, *Noordwyk*, *Nuyst*, *Oostwold*, en *Tolbert*, *Wee* en *Zuyrdyk*, *Wetzinge*, *Wierhuyzen*, *Woltersum*.

By de Rechtstoelen in *Hunzingo* en *Fivelingo* aan te merken: dat op eenige plaatzen drie dagen zyn: de eerste is de aanſprake van het Recht, de tweede is de nominatie der plaatze daar het recht op valt, de derde is de aanzweeringe.

In *Hunzingo* Quartier, worden in de *Marna* de Redger-rechten op Hemelvaartsdag tot *Leens*, ende de Overrechten ofte Lank-

rechten des Dingsdaags in de Pinxterweek tot *Ulrum* aangesprooken.

Voorts worden eenige Overrechten van 't halve Ampt op Dingsdag in de Pinxter weeke tot *Lutke Saxum*, ende d'Overrechten van 't Oosterampt op Donderdag daar aan volgende tot *Cantens* aangezwooren.

Deze Overrechters hebben met d'Ordinaris Richter of Redgeren in Criminele zaken een concurrente Jurisdictie, en participeren mede in de groote breuken, waar van nochtans het *quantum* tot zus verre niet en is uytvondig gemaakt. Ook is noch ongedecidert, wie van beyde het recht competeert. Maar doorgaans is het Ordinaris Recht ende het Overrecht met malkanderen gecumuleert.

Noch staat in 't Generaal te letten: dat alle Redger-rechten in 't *Hunzingo* op Hemelvaartsdag (na voorgaande Kerken spraake of aanzegginge door de Wedman) worden aangezwooren.

Tot *Loppersum*, *de Ryp*, *'t Zand*, *Leermens*, *Eenum*, *Wirdum*, en *Garrelsweer*, hebben de Heeren Collatoren, Predikanten, en Kerkvoogden, het Indultum, schouwende de Voetpaden, ende de Wichten wroegende.

In het Wester Quartier, zyn Buurrichters, die de Voetpaden schouwen, breuken onder twee daalders berichten, ende richten over schuttinge van beesten en schade die beesten in eens anders Land gedaan hebben.

De Heeren Schepperen, van de drie Delf-zylen, te weten: *Dorpster*, *Slochter* en *Scharmerzyl*, zweeren om het derde Jaar aan tot ten *Post*, op dien dag, dewelke op den Waardag, welke gehouden word den 1 Augusty, word vast gestelt, en houden drie Pleyt waardagen op *Delfzyl*, den 12 Maart, 15 May, ende den 1 Augusty; En hebben de Directie over de *Dorpsterzyl*, vyf Heeren; en over 't *Slochterzyl*, vier Heeren; en over 't *Scharmerzyl* zeven Heeren. Van *Winzumer* en *Schaphalsterzylen*, zweeren alle oneffene Jaren op den 1 May tot *Onder den Dam* aan den Stok en houden drie Pleytwaardagen tot *Groningen* of tot *Onder den Dam*, de eerste Woensdag in April, Woensdag na de Pinxter week, en Woensdag na *Victor*.

NB. Onder bovenstaande Zylen behoren in 't geheel 34292 Gra-

Grazen: hier van onder *Stedum*, 2640. 't Vierendeel, 4410. *Bedum*, 6000. *Winzum*, 1800. *Obergum*, 1300. *Bafloo*, 3100. *Warffum*, 2640. *Middelstum*, 5040. *Uythuyzen*, 2868. *Zandeweer* 2040. *Cantens*, 1708. ende *Huyzinga*, 666.

Van de *Aduwerderzylen*, zweeren aan binnen *Groningen* op den laasten Woensdag in May, en houden haar Pleyt waardagen binnen *Groningen* in het Provincie Huys, de laaste Woensdag in May, den 6 September, ende den 20 November, doch een Sondag of Heylige dag zynde, des Daags daar aan volgende.

NB. Onder de Stads Hamrikken te zamen, onder *Hoogkerke*, onder *Leegkerke*, ende onder *Wierum*, behooren elk 1200 Grazen, onder *Garnewert* en *Oostum*, onder *Fransum*, *Feerwert*, ende onder *Esinge*, behooren elk 1140 Grazen, onder de Hooge *Meden* 1350 Grazen, onder den *Ham* 715 Grazen, onder *Aduwert* 225 Grazen, te zamen 11650 Grazen. Gevende *Drenthe* daar en boven alsser getimmert wort hondert Daalders, anders de helft.

Men Schyft aan de Heeren Burgermeesteren van *Groningen*,

De Ed: Groot Achtbare Heeren, Myne Heeren de Borgemeesters en Regeerders der Souveraine Vrystad van *Groningen*.

Aan de Raaden

De Edele Heeren Raaden, en vrye Gemeentsmannen des Volks, en der Stede van *Groningen*.

Aan de Staten

De Ed: Mogende Heeren, Myne Heeren, de Souvereyne Overigheyd der Stad *Groningen*, met zamen de Hoog Ed: Geborene Heeren, Myne Heeren de Ridderschap en Edelen der *Ommelanden*, als zynde de Edele Mogende Staten van *Groningen* en *Ommelanden*.

Aan de Gedeputeerden Heeren Collegie

De Ed: Mogende Heeren, de Heeren Gedeputeerden der twee heerschende Leden van de Stad, en Ridderschap, repræsenterende de Staten van *Groningen* en de *Ommelanden*.

Aan de Ridderschap der *Ommelanden*

De Hoog Edel Geboorne Gestrenge Ridders, Edelen, en Vry Heeren der dry Quartieren van de *Ommelanden*, &c. &c. &c.

Aan de Pensionaris der *Ommelanden*

Den wel Edelen, Welgeborene, wel Wyzen Heer en Meester.... Raad Referendarius, Syndicus en Voorspraak, der Hoog Ed: Geb: Gestrenge Ridderschap en Aaloude Heeren der dry Quartieren van de *Ommelanden.*

Aan den Stadhouder der Provincien

Zyne Vorstelyke Excellentie, den Doorluchtigsten en zeer Edele Hooggeboorne Prins........

Stadhouder der Provincien van *Vriesland*, *Groningen* en *Drenth*, &c. Marschalk, &c......

Om te zien de inlaag der zeven Vrye Heerschende Staten, tot het dragen der Oorlogs of andere lasten. Zo ziet hier de lyst van elk.

Repartitie van 100 Caroli Gulden zoo als die over de Provincien zyn gequotizeert.

Gevende het Landschap Drenthe een boven het hondert.

Gelderland	5 - 13 - 13
Holland	58 - 6 - 4¼
Zeeland	9 - 3 - 8
Utrecht	5 - 16 - 7½
Vriesland	11 - 13 - 2¾
Over-Yssel	3 - 11½ - 5
Stad en Lande	5 - 16 - 7½
Somma	100 - 0 - 0

Eynde van het zesde Deel.

BLADWYZER
der
HOOFD-STUKKEN.
Eerste Deel

Tweede Deel.

Derde Deel.

Vierde Deel.

Vyfde Deel.

Zesde Deel.

EYNDE.

